

RÉGI MAGYAR PRÓZAI EMLÉKEK

6/2. kötet

Bethlen
Miklós
levelei

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

BETHLEN MIKLÓS LEVELEI

Régi Magyar Próza Emlékek

6/1. és 6/2.

Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és
a jegyzeteket írta

Jankovics József

A sorozat e két kötete a tragikus sorsú erdélyi önéletíró kancellár mintegy 700 levelét tartalmazza. A levelek szövegkritikai és tárgyi jegyzetein kívül — több, nem missilis jellegű, fontos történeti dokumentum mellett — először közli magyarul a *Sudores et Cruces Nicolai comitis Bethlen c.* latin nyelven írt munkát, mely az Önéletírás előzményének tekinthető.

Az eddig levéltárban rejtőző anyag összegyűjtése a magyar történet- és irodalomtörténetírás fontos eseménye. Egyrészt politikatörténeti, gazdasági, kultúrhistoriai forrásként, eddig ismeretlen vagy új megvilágítású adataival hozzásegít a XVII. század végi Erdély kormányzásának és mindennapjainak alaposabb megismeréséhez. Másrészt, a levelek és a híres Önéletírás összevetésével az olvasó megkísérélheti az Önéletírás egyfajta hitelességpróbájának elvégzését. Végigkísérheti Bethlen stílusának és nyelvének alakulását, megismerheti alkotó módszerét és objektivitásának fokát, azaz — a goethei kifejezéssel — költészet és valóság viszonyát.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

RÉGI MAGYAR PRÓZAI EMLÉKEK

Szerkeszti
TOLNAI GÁBOR

6/2. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 198987

BETHLEN MIKLÓS LEVELEI I

(1699–1716)

Összegejtötte, sajtó alá rendezte, és
a bevezető tanulmányt és a tárgyi jegyzeteket írta

JANKOVICS JÓZSEF

A latin nyelvű részeket fordította és
s az idegen szavak jegyzékét készítette

KULCSÁR PÉTER

A magyar nyelvi jegyzeteket
és a szójegyzékét készítette

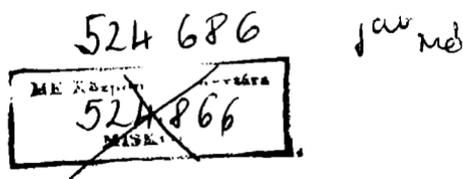
NÉNYEI GÁBORNÉ É

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1987

Lektorálta

R. VÁRKONYI ÁGNES

ISBN 963 05 3644 7 (Összkiadás)

ISBN 963 05 3646 3 (6/2 kötet)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1987

Printed in Hungary

TARTALOMJEGYZÉK

1. kötet

BEVEZETÉS	7
Önéletírás és történeti hitelesség — művészet és valóság viszonyának kérdése a Bethlen-levelezés tükrében	15
Apáczai hatása Bethlen Miklós pedagógiai és iskolapolitikai törekvéseire	29
A Bethlennek tulajdonított röpiratok szerzőségéről	38
Ami az Önéletírásból kimaradt...	44
Bethlen Miklós leveleinek formai, műfaji és stilisztikai jellemzői	65
Bethlen Miklós nyomtatásban megjelent leveleinek bibliográfiája	84
Főbb életrajzi adatok	87
LEVÉLMUTATÓ (1657—1698)	93
LEVELEK (1657—1698)	115
JEGYZETEK A LEVELEKHEZ (1657—1698)	597
A FORRÁSANYAG ÉS AZ IRODALOM RÖVIDÍTÉSEINEK JEGYZÉKE	785

2. kötet

LEVÉLMUTATÓ (1699—1716)	799
LEVELEK (1699—1716)	811
PONTOSAN NEM DATÁLHATÓ LEVELEK	1151
FÜGGELÉK	1157
I. Bethlen Miklós levele a száműzött protestáns prédikátorokhoz (Fordította: <i>Rácz Károly</i>)	1159
II. Bethlen Miklós gróf fáradozásai és gyötrelmei (Fordította: <i>Kulcsár Péter</i>)	1181
JEGYZETEK A LEVELEKHEZ (1699—1716)	1235
A FORRÁSANYAG ÉS AZ IRODALOM RÖVIDÍTÉSEINEK JEGYZÉKE	1367
MUTATÓK	1375
Idegen szavak és kifejezések jegyzéke	1377
Elavult vagy jelentésmódosuláson átment magyar szavak jegyzéke	1400
Személynévmutató	1418
Helynévmutató	1472
KÉPMELLÉKLET	1493

LEVÉLMUTATÓ*
(1699—1716)

1699

427. Teleki Mihályné Vér Juditnak, Segesvár, 1699. február 13.	813	1237
428. A guberniumnak, S. l. [Segesvár?], 1699. február 14.	814	1237
429. A guberniumnak, S. l. [Segesvár?], 1699. február 16.	815	1238
430. Miháts Ferencnek és társainak, Bethlenszentmiklós, 1699. március 19.	816	1238
431. Vay Mihálynak, Bethlenszentmiklós, 1699. március 19.	817	1238
432. Vay Mihálynak, Kolozsvár, 1699. március 26.	819	1238
433. Galambos Gábornak, Bethlenszentmiklós, 1699. április 9.	820	1238
434. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. április 11.	821	1239
435. A kancelláriának, Bethlenszentmiklós, 1699. április 19.	822	1239
436. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. április 24.	825	1239
437. Darvai Ferencnek és Sztojka Lászlónak, Bethlenszentmiklós, 1699. május 1.	826	1239
438. Brassó város tanácsának, Gyulafehérvár, 1699. május 1.	827	1239
439. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. május 6.	828	1240
440. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. május 9.	829	1240

* Az első számoszlop a levelek, a második a jegyzetek lapszámaira utal.

441. Nagysink városának, Torda, 1699. május 18.	829	1240
442. [?], Bethlenszentmiklós, 1699. június 6.	830	1240
443. Teleki Mihályné Vér Juditnak, Gyulafehérvár, 1699. július 12.	831	1240
444. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. július 28.	832	1240
445. Vay Mihálynak, Gyulafehérvár, 1699. augusztus 21.	836	1241
446. Bercsényi Miklósnak, Gyulafehérvár, 1699. október 3.	837	1241
447. A kancelláriának, Bethlenszentmiklós, 1699. október 18.	837	1241
448. Galambos Ferencnek, Torda, 1699. október 27.	839	1241
449. A substitutum guberniumnak, Bethlenszentmiklós, 1699. október 30.	845	1241
450. A kancelláriának, Bethlenszentmiklós, 1699. november 1.	847	1242
451. A guberniumnak, S. l., 1699. november 20.	849	1242
452. A guberniumnak, S. d., [?, 1699. november 22. után]	850	1242

1700

453. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1700. február 23.	851	1243
454. Prónai Györgynek, Gyulafehérvár, 1700. február 27.	854	1243
455. A substitutum guberniumnak, Vajdakamarás, 1700. március 25.	854	1243
456. Teleki Mihályné Vér Juditnak, Bethlenszentmiklós, 1700. április 20.	856	1243
457. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1700. május 30.	857	1243
458. A guberniumnak, S. l., 1700. június 24.	860	1243
459. A guberniumnak, Torda, 1700. július 7.	860	1243
460. [?], Torda, 1700. szeptember 23.	863	1244
461. Máramaros vármegyének, Kisbánya, 1700. október 12.	865	1244
462. Bánffy Györgynek, Bethlenszentmiklós, 1700. november 1.	866	1245

463. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1700. december 2.	867	1245
464. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1700. december 14.	868	1245
465. II. Apafi Mihálynak, Gyulafehérvár, 1700. december 29.	868	1245

1701

466. Gotthard Salburgnak, S. l., 1701. január 12.	869	1245
467. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1701. január 20.	870	1245
468. Az országgyűlésnek, Gyulafehérvár, 1701. március 4.	872	1246
469. Bánffy Györgynek, Bethlenszentmiklós, 1701. március 19.	873	1246
470. A guberniumnak, S. l., 1701. március 21.	875	1246
471. Johann Friedrich Seeaunak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 2.	876	1247
472. Rhédey Pálnak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 5.	877	1247
473. Zajzon Sámuelnek, Torda, 1701. április 14.	878	1247
474. A Torda vármegyében cirkáló bíróknak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 23.	878	1247
475. Haller Istvánnak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 23.	880	1248
476. Mohácsi Istvánnak és Géczi Sándornak [?], Bethlenszentmiklós, 1701. április 23/24.	881	1248
477. A Torda vármegyében cirkáló bíróknak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 27.	882	1248
478. Zöldi Ádámnak, S. d., [?, 1701. április 26. után]	882	1249
479. A Doboka vármegyében cirkáló bíróknak, S. d., [?, 1701. április 26. után]	884	1249
480. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1701. május [2. ?]	884	1249
481. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1701. május 11.	885	1249
482. Máramarosi városi rendeknek, Gyulafehérvár, 1701. június [2. ?]	886	1249

483. A királyi táblának, Gyulafehérvár, 1701. június 15.	887	1250
484. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1701. június 30.	888	1250
485. I. Lipót császárnak, S. d., [?, 1701. július]	889	1250
486. Carolus Magninak, S. l., 1701. július 23.	890	1250
487. Tarczali Zsigmondnak, Bethlenszentmiklós, 1701. július 31.	892	1251
488. Szentkereszti Andrásnak, Bethlenszentmiklós, 1701. július 31.	896	1251
489. Az udvari kamarának, S. l. [Bethlenszentmiklós], 1701. július 31.	897	1251
490. A substitutum guberniumnak, Vajdakamarás, 1701. augusztus 19.	898	1251
491. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1701. szeptember 21.	900	1252
492. [?], Gyulafehérvár, 1701. október 9.	900	1252
493. A substitutum guberniumnak, Bethlenszentmiklós, 1701. október 27.	901	1252
494. A kancelláriának, Bethlenszentmiklós, 1701. december 25.	904	1253

1702

495. A szepesi kamarának, Huszt, 1702. január 6.	906	1253
496. Bánffy Györgynek, Huszt, 1702. január 6.	906	1253
497. Ludwig Albert Thavonatnak, Huszt, 1702. január 7.	908	1253
498. A szepesi kamarának, Huszt, 1702. január 7.	909	1254
499. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1702. január 24.	910	1254
500. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1702. február 18.	910	1254
501. A kancelláriának, Gyulafehérvár, 1702. május 7.	911	1255
502. Demes Jánosnak, Torda, 1702. július 27.	912	1255
503. Bánffy Györgynek, Somlyó, 1702. július 30.	912	1255
504. A különbírósnak, Bécs, 1702. szeptember 1.	914	1256
505. [?], S. d., [Bécs, 1702. szeptember eleje?]	914	1256

506. Veszprémi Istvánnak, Bécs, 1702. szeptember 19.	915	1256
507. Teleki Lászlónak, Bécs, 1702. szeptember 20.	918	1257
508. Rhédey Pálnak, Bécs, 1702. szeptember 20.	919	1257
509. Teleki Lászlónak, Bécs, 1702. szeptember 30.	920	1257
510. Ifjabb Teleki Mihálynak, Bécs, 1702. szeptember 30.	920	1257
511. I. Lipót császárnak, S. d., [Bécs, 1702. október 16. előtt]	921	1258
512. I. Lipót császárnak, Bécs, 1702. október 17.	922	1258
513. I. Lipót császárnak, S. d., [Bécs, 1702. október 20. előtt] ..	923	1258
514. Ifjabb Teleki Mihálynak és Teleki Lászlónak, Bécs, 1702. október 25.	924	1259
515. Teleki Mihályné Vér Juditnak, Bécs, 1702. október 25.	925	1259
516. Máramaros vármegyének, Bécs, 1702. október 31. ..	925	1259
517. I. József királynak, S. d., [Bécs, 1702. november—december] ...	927	1259
518. Galambos Ferencnek, Bécs, 1702. december 9.	931	1263

1703

519. Bethlen Lászlónak, Bethlenszentmiklós, 1703. február 12.	932	1263
520. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1703. február 13.	933	1263
521. Jabróczki Ádámné Kapi Erzsébetnek, Gyulafehérvár, 1703. március 21. ...	935	1264
522. Johannes Honorius Seeaunak és Georg Ecklernek, S. l., 1703. május 28.	935	1264
523. Teleki Lászlónak, Gyulafehérvár, 1703. június 11.	936	1264
524. Johannes Honorius Seeaunak és Georg Ecklernek, Gyulafehérvár, 1703. június 11.	937	1264
525. I. Lipót császárnak, S. d., [?, 1703 ?]	938	1265
526. Máramaros vármegyének, Bethlenszentmiklós, 1703. július 1.	939	1266

527. Teleki Lászlónak, Bethlenszentmiklós, 1703. július 3.	940	1266
528. Tarczali Zsigmondnak, Torda, 1703. július 5.	941	1266
529. Máramaros vármegyének, Torda, 1703. július 7.	944	1267
530. Demes Jánosnak, Gyulafehérvár, 1703. július 21.	945	1267
531. Bethlen Sámuelnek, Bethlenszentmiklós, 1703. augusztus 2.	946	1267
532. Bethlen Sámuelnek, Bethlenszentmiklós, 1703. augusztus 6.	947	1267
533. Gottfried Franz Eythnernek, Gyulafehérvár, 1703. augusztus 10.	949	1268
534. Bethlen Sámuelnek, Gyulafehérvár, 1703. augusztus 11.	951	1270
535. Baumgartner Ferencnek, Gyulafehérvár, 1703. augusztus 12.	952	1270
536. Csebi Pogány Menyhártnak, Horváth Gábornak és Darvai Ferencnek, Nagyszeben, 1703. augusztus 12.	953	1270
537. Demes Jánosnak, Gyulafehérvár, 1703. szeptember 25.	955	1270
538. II. Apafi Mihálynak [?], Gyulafehérvár, 1703. szeptember 26.	955	1271
539. Kolozsvári Istvánnak, Pápai Páriz Ferencnek és Enyedi Istvánnak, Nagyszeben, 1703. november 23.	956	1271
540. I. Lipót császárnak, S. d., [?, 1703 ?]	957	1271
541. Az udvari kamarának, S. d., [?, 1703 ?]	958	1271
542. I. Lipót császárnak, S. d., [Nagyszeben, ? 1703 vége, 1704 eleje]	960	1271

1704

543. Brassó város tanácsának, Nagyszeben, 1704. január 16.	962	1273
544. Bethlen Lászlónak, Nagyszeben, 1704. április 2.	962	1273
545. Jacob Jan Hamel-Bruyninxnek, George Stepneynek és Christian Friedrich Bartholdinak, Nagyszeben, 1704. április [25. előtt]	963	1274

546. Szentkereszti Andrásnak, Nagyszeben, 1704. április 25.	964	1275
547. Tarczali Zsigmondnak, Nagyszeben, 1704. április 28.	965	1275
548. I. Lipót császárnak, S. d., [Nagyszeben, 1704. június 19. ?]	966	1275
549. Bánffy Györgynek, Nagyszeben, 1704. június 26.	971	1282
550. Az országgyűlésnek, Nagyszeben, 1704. június 28.	972	1282
551. Jean Louis Bussy de Rabutinnak, Nagyszeben, 1704. július 7.	982	1287
552. Az országgyűlésnek, S. d., [Nagyszeben, 1704. július 11. ?]	983	1289
553. A guberniumnak, S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 8. előtt]	985	1290
554. Az országgyűlésnek, S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 8. után]	987	1299
555. Apor Istvánnak és Haller Istvánnak, S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 5—24. között]	989	1300

1708

556. I. József császárnak, Eszék, 1708. június 8.	990	1301
557. Teleki Sándornak és Bethlen Júliának, Bécs, 1708. augusztus 24.	993	1304
558. Eleonora Magdolna császárnénak, S. d., [Bécs, 1708. augusztus ?]	994	1304
559. Bethlen Józsefnek, [Bécs, 1708. augusztus ?]	995	1304
560. Teleki Sándornak és Bethlen Júliának, Bécs, 1708. november 3.	997	1305
561. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1708. november 3.	998	1306
562. Amália Vilhelmina császárnénak, Bécs, 1708. december 20.	999	1306
563. Eleonora Magdolna császárnénak, Bécs, 1708. december 23.	999	1306
564. I. József császárnak, S. d., [Bécs, 1708. karácsony—újév]	1000	1307
565. Eleonora Magdolna császárnénak, S. d., [Bécs, 1708 vége—1709 eleje]	1001	1307

1709

566. I. József császárnak, Bécs, 1709. január 11.	1002	1307
567. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. január 23.	1003	1308
568. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. január 23.	1005	1308
569. Teleki Sándornak, Bécs, 1709. január 23.	1008	1309
570. I. József császárnak, Bécs, 1709. január 27. . .	1009	1310
571. Eugène-François de Savoie-Carignannak, Bécs, 1709. február 24.	1010	1311
572. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. március 5.	1012	1312
573. I. József császárnak, Bécs, 1709. március 16.	1013	1312
574. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. március 18.	1016	1312
575. Teleki Sándornak, Bécs, 1709. március 18.	1017	1313
576. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. július 28.	1017	1313
577. Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1709. július 28.	1019	1313
578. Teleki Sándornak, Bécs, 1709. július 29. .	1020	1313
579. Veszprémi Istvánnak, Bécs, 1709. július 29.	1021	1315
580. Rhédey Júliának, Bécs, 1709. november 4.	1024	1316

1710

581. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. március 7.	1024	1316
582. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. május 6.	1025	1316
583. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. május 31.	1025	1316
584. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1710. május 31.	1026	1317
585. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. június 14.	1027	1317
586. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. július 26. . .	1028	1317
587. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. augusztus 23.	1028	1318
588. Rhédey Júliának, Bécs, 1710. szeptember 13.	1029	1318
589. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. november 29.	1029	1318

1711

590. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. február 21.	1030	1319
591. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1711. március 18.	1030	1319
592. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. március 18.	1031	1319
593. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1711. május 2.	1032	1319
594. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. május 2.	1033	1319

595. A királyi deputatiónak, Bécs, 1711. május 13.	1034	1320
596. Rhédey Júliának, S. d., [Bécs, 1711. június 19. ?]	1035	1320
597. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1711. szeptember 8.	1038	1321
598. Galambos Ferencnek, Bécs, 1711. szeptember 27.	1040	1321
599. A Rhédey családnak, Bécs, 1711. október 7.	1041	1321
600. Rhédey Pálnak, Bécs, 1711. október 7. .	1041	1322
601. Rhédey Júliának, Bécs, 1711. október 14.	1042	1322
602. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1711. október 21. ...	1043	1322
603. Máramaros vármegyének, Bécs, 1711. október 21.	1043	1322
604. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. november 28.	1044	1322
605. Carl Carafának, Bécs, 1711. december 15.	1044	1322
606. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. december 30.	1045	1323
607. Rhédey Pálnak, Bécs, 1711. december 30.	1045	1323

1712

608. Az udvari kamarának, Bécs, 1712. január 4.	1046	1323
609. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1712. január 13.	1048	1324
610. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. január 13. .	1049	1325
611. Galambos Ferencnek, Bécs, 1712. február 3.	1050	1325
612. Az erdélyi református consistoriumnak, Bécs, 1712. február 24.	1051	1326
613. Máramaros vármegyének, Bécs, 1712. február 24.	1054	1327
614. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1712. március 9.	1055	1327
615. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. március 9. .	1056	1327
616. Kornis Szigmondnak, Szentkereszti Andrásnak, Simon Mihálynak és Bausner Györgynek, Bécs, 1712. március 9.	1057	1327
617. A királyi deputatiónak, Bécs, 1712. május 11.	1058	1328
618. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1712. május 11.	1059	1329
619. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. május 11.	1059	1329
620. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. május 18.	1060	1329
621. A királyi deputatiónak, [Bécs, 1712. május 18.]	1060	1329
622. Rhédey Júliának, Bécs, 1712. május 18. . . .	1062	1330
623. Teleki Sándornak, Kaposi Sámuelnek, Kolozsvári Istvánnak, Pápai Páriz Ferencnek és Enyedi Istvánnak, Bécs, 1712. június 29.	1062	1330

624. Galambos Ferencnek, Bécs, 1712. július 6.	1063	1331
625. Rhédey Lászlónak, Bécs, 1712. július 6.	1064	1331
626. Bethlen Jánosnak, Bécs, 1712. július 6.	1065	1331
627. Haller Istvánnénak, Bécs, 1712. július 6.	1065	1331
628. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. július 19.	1066	1332
629. Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1712. július 19.	1066	1332
630. A Rhédey családnak, Bécs, 1712. július 31.	1067	1332
631. A kancelláriának, Bécs, 1712. augusztus 3.	1068	1332
632. A királyi deputatiónak, Bécs, 1712. augusztus 27.	1068	1333
633. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. szeptember 20.	1069	1333
634. A királyi deputatiónak, Bécs, 1712. szeptember 21.	1070	1333
635. A kancelláriának, Bécs, 1712. szeptember 27.	1071	1333
636. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. szeptember 28.	1071	1334
637. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. október 26.	1072	1334
638. VI. Károly császárnak, Bécs, 1712. november 27.	1072	1335
639. Rhédey Lászlónak, Bécs, 1712. november 30.	1075	1336
640. VI. Károly császárnak, S. d., [Bécs, 1712 ?]	1076	1336

1713

641. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. január 14.	1077	1337
642. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. január 28.	1079	1337
643. Galambos Ferencnek, Bécs, 1713. február 1.	1080	1338
644. Simon Mihálynak, Bécs, 1713. február 8.	1081	1338
645. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. március 1.	1083	1338
646. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. március 8.	1084	1338
647. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1713. április 8.	1084	1338
648. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. július 8.	1085	1339
649. Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek, Bécs, 1713. augusztus 12.	1085	1339
650. A guberniumnak, Bécs, 1713. augusztus 12.	1085	1339
651. Rhédey Júliának, Bécs, 1713. szeptember 2.	1086	1339
652. Rhédey Júliának, Bécs, 1713. szeptember 30.	1087	1340
653. A guberniumnak, Bécs, 1713. november 1.	1089	1340
654. A haditanácsnak [?], S. d., [Bécs, 1713 ?]	1089	1340

1714

655. Teleki Sándornak, Bécs, 1714. január 24.	1091	1342
656. Teleki Sándornak, Bécs, 1714. január 27.	1092	1342
657. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1714. március 31.	1093	1342
658. Teleki Sándornak, Bécs, 1714. március 31. . .	1093	1342
659. Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1714. március 31.	1094	1342
660. Rhédey Júliának, Bécs, 1714. április 7.	1094	1343
661. Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek, Bécs, 1714. április 14.	1095	1343
662. Rhédey Lászlónak, Bécs, 1714. június 2.	1099	1343
663. Teleki Sándornak, Bécs, 1714. július 14.	1101	1343
664. Dujardin Ferencné Vay Erzsébetnek, Bécs, 1714. október 16.	1103	1344
665. Rhédey Júliának, Bécs, 1714. november 28.	1109	1346

1715

666. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. január 12.	1110	1346
667. Teleki Sándornak, Bécs, 1715. január 19. . . .	1112	1346
668. Teleki Sándorné Bethlen Júliának és Teleki Mik- lósnak, Bécs, 1715. január 19.	1113	1346
669. Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek, Bécs, 1715. március 9—13.	1113	1346
670. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. március 27.	1115	1347
671. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. május 11.	1117	1348
672. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. május 25.	1117	1348
673. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. június 15.	1118	1348
674. Rhédey Lászlónak, Bécs, 1715. július 27.	1118	1349
675. Teleki Sándornak, Bécs, 1715. július 27.	1120	1349
676. Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1715. szeptember 12.	1121	1349
677. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. szeptember 21.	1121	1349
678. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. szeptember 28.	1122	1350
679. Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek, Bécs, 1715. október 12.	1124	1350
680. Pernyeszi Zsigmondnak, Bécs, 1715. december 14.	1124	1350

1716

681. Teleki Sándornak, Bécs, 1716. január 15.	1127	1350
682. Rhédey Júliának, Bethlen Józsefnek és Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1716. február 29.	1128	1351
683. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 4.	1131	1351
684. Teleki Sándornak, Bécs, 1716. március 4.	1132	1352
685. A titkos tanácsnak, Bécs, 1716. március 4.	1134	1353
686. Szigeti Gyula Istvánnak és Bethlen Istvánnak, Bécs, 1716. március 11.	1136	1355
687. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 11.	1137	1355
688. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 18.	1139	1356
689. Teleki Sándornak, Bécs, 1716. március 18.	1140	1356
690. Pernyeszi Zsigmondnak, Bécs, 1716. március 18.	1142	1357
691. Szilvási Boldizsárnak, Bécs, 1716. március 18.	1142	1357
692. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 21.	1143	1357
693. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 25.	1144	1357
694. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. július 18.	1145	1358
695. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. augusztus 12.	1147	1364
696. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. szeptember 9.	1148	1365
697. Teleki Sándornak, Bécs, 1716. október 16.	1150	1365

Pontosan nem datálható levelek

698. Teleki Mihálynak, S. d., [1666—1667. március 27. között]	1153	1365
699. Teleki Mihálynak, S. d., [1666—1667 ?]	1153	1365
700. [?], Bethlenszentmiklós, [?], október 1.	1154	1365
701. A guberniumnak, S. d., [Kelte a századforduló éveinek valamelyikére tehető.]	1155	1366

LEVELEK
(1699—1716)

Teleki Mihályné Vér Juditnak

Segesvár, 1699. február 13.

Mint kedves bizodalmas Sogor Ászszonyomnak betsüllettel szolgállok es Istentől minden aldásokat kivanok kglmednek. &c.

Kglmed levelet Teleki Joseph Uram ö kglme meg adá, es en bizony kglmednek es kglmed egészsz Házának minden Igassagos
⁵ es töllem ki telhető dolgokban tiszta szivel szolgállok, az mint eddighis bizony szolgálni kívántam, noha más gondolatokkal volt kgl, az mint hogy mostis en kglmednek örömere irhatom, hogy az Sogor Teleki Laszlo Uram, (:noha onnan fellyül jött Intimatio-
¹⁰ bolis leött az dolog, mindazaltal nekemis nagy contentumomra esett:) rendeltetett az mi Kglis Kiralyunk eö Felseghe Lakadalma-
 ba Erdely reszeröl valo Ajandek praesentalo Szemelynek es Kö-
 vetnek, mellyen hogy kglld Istennek hálát adgjon, es ö kglmet mint maga kglld edes, es az en itiletem szerint bizony nagy remensegü
¹⁵ Fiat hogy ugy készittse arra az nagy Pompara, a mint illik bizony szivesen jovallom s tanatslom, mint a kglmed Gyermeke es Haza
 elebb valo Promotiojanak első Graditsat, betsüllye nagyra kglld, arra edes Aszszonyom kglld uj költest semmitis nem teszen, eggj
 két köntös hol mi egygetmas fel küldese nem nehez, penzbeli költsesgeröl ö kglnek vagyon már dispositio, eggyyszoval edes Asz-
²⁰ szonyom kglldnek többet es jobbat erröl en nem irhatok, tsak azt, hogy készittse örömmel es jo szivel kglld, es ha kglld, es Gjermeki
 eddig nem hitték, vagy mostis nem hiszik, proballyanak meg minden tisztesseges es igassagos dolgokban, es annak tapasztal-

nak a mint fellyebb irtam; Hogy ha penig mindenkor kgltknek
25 kedve s. kivansaga szerint nem szolgálhatok, ne tulajdonítsa idegensegnek, hanem az Törvénynek, es egyéb olyan okoknak s. alkalmatosságoknak az kiken en nem [ural]kodhatom, hanem magamnak azoknak engednem kell. Ajanlom Isten oltalmaban kgltdt. Segesvar. Die. 13. February Anno 1699.

Kglmednek betsüllettel szolgáló Sogora es Komja.

Groff Bethlen Miklos

428.

A guberniumnak

S. 1., [Segesvár ?], 1699. február 14.

Méltóságos Regium Gubernium
kedves bizodalmas Uraim

Jo emlekezetiben lehet kglteknek mikeppen parantsolt legyen a mi Kglis Urunk eő Felseghe kglteknek még tavaly 7. Maÿ költ
5 Kglis Decretumaba az en Tordai Malmom állapotjáról, mellynek effectumat kgltek a tavalyi Juniusi Gyűlésről az Eőszi Gyűlésre, es arrol viszont erre halasztotta, noha az a ket első Gyűlés majd 13. hetet tartott, es az eő Felseghe Tablaja a Város részéről jo Törvenytis tett, de ki nem adta, sem adni akarja, es így az eő
10 Felseghe kglis Decretuma mái napighis kivant végét el nem érte semmi részébe, es en szegeny Nemes Ember voltomhoz kepest felette nagy kárban vagyok.

Kérem azért bizodalmason es igen kötelesen kglteket, sőt kenszerittem arra az hűtre es kötelességére, a mellyel a mi Kglis Urunk
15 eő Felseghe hűségére, es parantsolatinak valo engedelmessegére, az Unoira, es maga Tisztire, es az Haza Törvényire kgltek hűtős, hogy ezt az példa nélkül valo dolgot Kgltek az eő Felseghe parantsolattyának effectuma által igyekezze meg orvosolni tovább valo halogatás nélkül. A Tabla, vagy inkább Itileő Mester
20 Uram adgya ki a Deliberalt Sententiat, es lássák osztan a Peresek mit követnek *utrinque*; Ennekem penig a kinek abban az Perben semmi elegendésem nincsen (:mellyről mostis protestalok:) hogy az en Jussom ahoz, es annak folyásához se ki menetelehez nem köttetett, legyen Restituiom in integrum. Jusson eszébe kglteknek
25 az Jus Ligatumot mint detestalták, kerülték, es ugyan ki

átkozták légyen a kgltek ditsiretes Elei. Ne nyisson kgltek utat magának es maradékinak sok hasonlo példára. Es végezetre az Haza Törvényeinek es Szabadságinak meg romlására. Mellyre az Isten előtt állok, soha okot es alkalmatosságot adni nem akartam, 30 sem akarok, sőt halált kívánok inkább, de lehetetlen ilyen Bonum Jussomat negligálnom, mellyel valo Elésem, es ezeknek kéte- len az Felsőghes Udvarba valo repraesentatioja ha valami bal iteletet es kedvetlenséget talál szerzeni, Isten es kgltek előtt Protes- talok, hogy nem en leszek oka, holott kívánok lenni s. vagyokis 35 kit Isten tud, nem tsak az Hazának engedelmes igaz Fia, hanem Kglteknekis egyenn egyenn köteles Szolgája es igaz Jo akaro Attyafia

Az eő Felsőghe fizetesemről valo Kglis Decretumanakis; Ugy az Radnothi Processusnakis effectumat es Veget bizodalmason vá- 40 rom kgltektől es maradok

Kegytek igaz jo akaro köteles szolgálja es Attyafia

Bethlen Miklos

429.

A guberniumnak

S. l., [Segesvár ?], 1699. február 16.

Meltóságos Regium Gubernium

Az en Memorialisomra tett kgltek Resolutiojat illendő betsül- lettel vettem, de bizodalmason kell repicalnom reája.

1. Az Aranyi es Bakay dolog tellyességgel más színű volt, mert 5 azt az Jozságot a Praetendensek magok foglalták el magok ereje- vel Matskasi Peter Uramtol, en töllem penig az Malmot nem az Malmosok vették el, hanem az Publica es felette nagy Meltóságú Authoritas, mellyis ebbenn az Hazaban talam soha többszer nem törtent, es azertis recurraltom ennek a Publica Authoritasnak leg 10 felső Urához eő Felsőgéhez

2. A mint en mindenkor protestaltom, hogy en Peres nem voltam, es töllem Törvény uttyán kívül vetetett el, ugy mostis en Pert indittani nem akarok, es sem a Pernek ki menetelitől, sem 15 ettől a kgltek Resolutiojanak bizonytalanságától dolgomat fel nem függeszthetem el szenyvedhetetlen kárommal, hanem kerem bizodalmasonn, es ketelenittetem Tiszti s. kötelessegereis kensze-

ritteni kglteket, hogy *absque* dilationibus resolvallyon, ha akarjaé
effectumba vétetni az eő Felséghe Decretumat, avvagy nem; Kű-
lőmbennis azok az Malmosok mind Prokatorostol mindenestől
20 bővönn itt vadnak, ha mi Informatiot akar kgltek töllek itt venni,
szabad velle, de nem tudom hová kell az Informatio s. mire,
holott maga kgltek egészszenn tudgya mint vétetődék el töllem;
Masként az Istenertis kerem kglteket, nekem ne tulajdonittsa
osztan vetkül, hogy ha Istentől, az Igassagtól, es Kgl's Urunktól
25 eő Felsegetől mutatott Utaimban el járok, kilencz egészsz holnap-
ja mar az eő Felseghe Kgl's Parantsolattyanak, ha azolta kgltek
rea nem érkezett, es mostis sem helyét, sem napjat nem determi-
nallya Resolutiojanak, lehetetlen ennekem várakoznom ilyen
világos dologba.

30 Memorialisomnak arra az részére sem teött kgltek valaszt,
hogy az Tekintetes Tabla az Sententiat adgya ki az Városnak,
avval az Dilatiovalis penig az Varosnak Igassága periclitall leg
alább ket Esztendeig, ugy hogy ebbenn az Seculumban sem mehet
az a dolog azonn az Utonn tsak eő Felséghe eleibeis, nem hogy
35 még azon az utonn Napfényre jone az Igasság

4. Fizetésem es az Radnothi dologrolis emlekeztem volt in
Calce Memorialis,¹ arra sem teött kgltek semmi valaszt.

Várom azért mind ezekben kgltek Atyafisagát es maradok
Kgytek koteles Szolgaja es igaz jo akaro Attyafia

Bethlen Miklos

16 Februarj 1699.

430.

Miháts Ferencnek és társainak

Bethlenszentmiklós, 1699. március 19.

Szolgálók Kglmeteknek.

Vaÿ Uram eő kglme irt ennekem hogy vagy ket Deakot, vagj
eggj Deakot es ket Nemes embert exmittallyak innét Papai Pal,
Radak Istvan, es Desfalvi Uramekot ugy mint Assessorokhoz
5 penes Appellatorium cum Evocatione,¹ de a mint Vaÿ Uramnak

¹ a beadvány végén

¹ a fellebbező levél alapján idézéssel

volanter irt levelemből kgltek meg láthattya, abban en semmit sem tselekedhettem, jóvalom azért kglteknek, hogy kgltek az hul peragallya munkajat, arrol valo Testimonialissat addig a mi vegbe ment készittse el, es noha rend szerint azt mint az missilist be
10 szoktak petsetelni, de tsak hadgya volanter kgltek, hædd láthassa Vaj *Uram*, es mutathassa azoknak ha kik oda mennek, es noha az Vaÿ *Uram* dispositioja az volt hogy Kgltek erre felé ne jöjjön (:az mint hogy ö [Kglme] Salussát ennek az dolognak egészen tsak az sijetesbe helyhezette:) de kgltek affelöll tsak jöjjön le erre
15 Mikeszaszara s Hoszszuaszor[a]jis, es peragallya munkajat, mert meo judicio ennek az dolognak salvalasa ebben az sijetesbe eggj tsepyere sem áll, akar legjen ott tempore Executionis,² akar ne, de kgltek mindazaltal ugjan tsak sijessen; maga tudgya kgltek mitsoda Instructiot vett Itileő Mester *Uram*tol ő kgltól, az eddig
20 valo kgltek munkajat ezen szolgálja ő kglnek fel viheti, az többit az utan kgltek az ő idejébe.

Ajanlom Istennek kglteket. *Szent Miklos*. 19. Martÿ. 1699.

Kgltek szolgáló barattÿa.

Bethlen Miklos

25 P. S. A Vaÿ *Uramnak* szollo levelet nem itiltem szüksegesnek lenni hogy volanter haggjam az mint oda fellyebb irtam, hanem kgltek tsak procedallyon es a mit eddig vegbe vihetett azt küldgje fel Vaÿ *Uramnak* sub sigillo volante³ a mint fellyebbis meg iram, kgltk pedig tovabbis tsak lásson dolgához

431.

Vay Mihálynak

Bethlenszentmiklós, 1699. március 19.

Szolgálók es Istentől minden jokat kivanok edes Sogor *Uram* kglnek.

Kgyld 18. Martÿ költ levelet vettem, es bizonj valoban banom hogj kglnek ugy a' mint kivannya nem szolgálhatok, mert itt
5 ennallam Pecset nincsen, Secretarius *Urameknal* vagion, a' Segesvari Gjülestől fogva oda setaltattjak nem tudom hova, ha itt volnais pedig az pecset Deakok itt nincsenek, de hiszem azt valahonnan ki sütnem, de sem a' *Deliberatio* sem semmi itt nem

² a végrehajtás idejében

³ expressz jelzéssel

10 leven azok nélkül Praeceptoriumat *nem* irathattam volna ha mind
 a' Pecset mind a' Deak itt lett volna, hanem megh irtam annak
 a' ket Deaknak hogj az eddig valo munkajokrol a' Testimonialist
 kglnek küljgek fel, a' mellyel kglde ha kivantatik elhessen, es az
 utan a' több Assessorokhozis menyenek el, de edes Sogor *Uram*
 15 en nem tudom micsoda *Instructio*t es *Tanacsot* adtanak Itilö
 Mester *Uramek*, felek attol hogj az *Appellatorium* *Mandat*umot
 nehezen illethetni ide, mert *in facie Sedis*¹ a' mi nem appellaltatott
qualitercunque, söt *Protestatio* sem institualtatott de *Praecepto*-
 20 *rio*, mint lehessen ott az *Appellatio* en bizony nem tudom, en
 nemis hiszem hogj transmittallyak, söt a' mint az en vekony
*Opinio*m volt, *tudni illik* *Novum cum Inhibitione*,² avagy *Inhibitio*
absque Novo,³ a' mint mind ezeknek fundamentuma az *Approba*-
 25 *taban* Part. 4. Tit. 1. egi nehany *Articulus*okban böven megh
 vagjon irva, ha hasznalt volna az a' *Novum* es *Inhibitio*, bene,
 hanem *Repulsio*; Ha az sem, en ugjan nem fegyverkezmem tellyes-
 30 seggel,⁴ de bizony ki sem mennek valamig ki nem vezetnenek vagj
 vetnenek, mellyis ha megh lenne akkoris protestalnek, hogj mivel
 semminemü *Remedium*nak nem cedálnak ö kglek *Tiszt* es
Exequutor *Uraimek*, ö kglek ellen ugjan mint *post factam* *Repul*-
 35 *sionem*⁴ illegitimus *Exequutor*ok ellen *Via Juris* procedalok, a'
 minthogj akar *Appellatorium* akar *Inhibitionale* akar micsoda
*Mandat*um legjen, el hiszem *cum Evocatione* vagjon, es az *Exequ*-
torokat a' mellett *evocaltathatja* kglde, ha olljan penigh^a nincsen
 (:mert en mindeneket csak vaktaban irok <>) es bannamis ha
 40 hiszem, de *in quemcunque* *eventum* a' dolgot nem tudvan irtam

¹ a szék előtt

² eltiltás mellett való perújítás

³ eltiltás perújítás nélkül

⁴ a visszautasítás megtörténte után

⁵ a maga idején jogosan eljáró végrehajtók ellen. Ami a felperest illeti

⁶ jog és szokás szerint

⁷ megyei nép

^a [utólag beszúrva — autográf]

ezeket, egjebarant ha Gens Comitatus megjenis az ugjan nem art, Kapu bezaras, Puzdrazodas, Fegjverkezes, bizony Ember halal leszzen igr s amugj afele, Felesegemet Gjermekemet ugjan csak el
45 küldenem onnan, magam a' Hazamban szorulnek mig Poromban Golyobisomban tart addig nem engedem, illyen szoknak mind megh kene lenni, es cum Protestationibus megh kell izenni a' Gens Comitatusnak ne keressenek ok a' magok verekkal masnak Joszagat, mert nem tartoznak velle, de mint felljebbis iram Vi illius
50 Articuli⁸ a' melly mellett kglt perlettek, most oda csak Tiszt vagj valami Commissarius megjen, az utan kell osztan Tiszteket bizonyos szamu Emberekkel oda küldeni, es az utan osztan a' Fő Ispan cum Gente Comitatus,⁹ es igj ugj hiszem leszzen kglnek kicsind ideje dolgai orvoslasara, en bizony tiszta szivel kivanok
55 kglnek szolgálni a' miben lehet, csak lehessen illendő keppen. Ezzel ajanlom Isten oltalmaban kglDET. Datum Szent Miklos. 19. Marty. Anno 1699.

Kgyld Sogora szolgaja

Bethlen Miklos

432.

Vay Mihálynak

Kolozsvár, 1699. március 26.

Mint kedves Joakaro Sogor Uramnak szolg[alo]k es Istentől minden aldásokat kivanok kglDnek.

Kglmed levelet betsüllettel vettem, de látom nem maga subscribalta kglmed, nem tudom beteghseghe miatt vagyone vagy mint
5 vagyon, de a mint az előttis meg irtam kglmednek bizony job lett volna kglmednek, sőt még mostis jobb volna maganak ebben az dologban ide fáradni, es maganak procurálni, mint sem level altal, mert noha levellelis viszen ugjan a mit viszen az ember vegbe, de tiz annyit viszen maga jelen létével, es ugj hiszem hogj
10 ha kglmed vagj kglmed embere sietetne, még mostis negyed ötöd napig még itt érné az Urakot, ugj latom az Adversa Pars maga vagyon itt, noha meg eddig az en [tud]tomra az Gubernium előtt

⁸ e törvénycikk erejével

⁹ a megye népével

semmit sem mozdított, kgldis az Guberniumnak közönsegesen
semmit sem ir, mellyhez kepest mi nemis tudtunk miben segíteni
15 kglmednek. En ezt az kglđ dolgot más derék Törvény tudo embe-
rekkelis communicaltom, de az en Opiniom szerint inkább haere-
alnak az Inhibitio mellett mint az Praeceptorium mellett, mind-
azáltal ha már kglđ azt végbe vitte, Istené az aldás. En irtam
Bethlen Samuel Uramnakis. Ajanlom ezzel Isten oltalmaban
20 kglđt. Kolosvar. Die. 26. Martý. 1699

Kglmed Sogora Szolgaja.

Bethlen Miklos

433.

Galambos Gábornak

Bethlenszentmiklós, 1699. április 9.

Mint joakaro Fiam Vramnak szolgálók és Istentől minden
jokat kívánok knek.

Kglmd 9. Martý költ levelét, tegnap ugj mint 8^a Aprilis vöttem,
az után 20 Martý költetis vettem volt, melyre knek megis feleltem,
15 és hogj inkább el ne tévedgjen in duplo irattam eggjiket Debre-
czen, mást Szathmár felé, mindeniket Kassára dirigaltam. Sum-
mája a' volt, hogj az Jozzágot 8000 forintra betsülték, és énnékem
már arra gondom lészen, de kglđ utolso alkalmot Jozzágról oda
ki ne tégjen addig, mig engem ujjobban nem tudosit kglđ, és énis
10 kglđt.

A mint kglđ levelében írja, hogj Frater, Sztojka és Darvai
Vramek kgt citaltatták, és kglđ azt a' pert contemnállya, kérem
kglđt ne gondolkozzék kglđ olly könnyen arról a' perről, én kglđ
szeretettel intem, s-jovallom, hogj kglđ amicabiliter ha lehet érjen
15 véget ö kglkel magoknak-is ö kglknek azt jovallottam, békéllyék
meg kgltk; mert kglđdel valo Causajokbannis ö kglknek én aka-
dályt nem tehetek, az igasságot kell folytatnom, ha kglđt ö kglk
perlik én arról nem tehetek, én ebben az materiaban, többet égj
reszrölis nem tehetek, az égj békességet kínálásonn kívül. Azom-
20 ban, knek légjen tudtára hogj 16 affuturi Mensis Juný lészen
Törvényes Szék Máramarosban, Szigetben. Ajanlom Isten oltal-
mában kglđt. Szent Miklos 9 Aprilis Anno 1699.

Kglđ szolgáló Attya.

Bethlen Miklos

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. április 11.

[...] és mivel Galambos Vram igen biztattyta magát, hogj oda ki Magyar Országon talál az ember, mind ennél hasznosabb, mind penig ő *knek* magának és az Arvák^{nak} jobb kezek ügjiben valo Joszágot, avval a pénz^{el} vegjünk Joszágot, *Salva Successione* mutua in defectu Michaëlis Bethlen, vel illorum, &c:¹ a' mint már azt az ő idejében decretaliter meg tudgja és tartozik tsinálni az ember.

Ne gondolkozzék azért kgl^d arrol, hogj én abban hirtelenkedgjem, és annál inkább a' pénzt, tsak ugj, ő kgl^{me} kezében adgjam, hanem eo kgl^{me} ugj Concludált én velem, hogj az Joszág minéműségéről és qvantitátásáról engem tudosit, és az én hirem nélkül, nem alkuszik felette, és énis azért irtam *knek*, hogj a kgl^d judiciumán és tanátságán, inkább járok és állok én meg, annak az Joszágnak vásárában, mint sem az ő kgl^méjén tsak, keressünk olyan alkalmatosságot azért, akár szölő, s-akár egjéb Joszág légjen az, ha lehet, légjen állandó és hasznos, és én ebben a' materiában kgl^del stricte akarok Correspondealni, és kívánom égj átallyában, hogj annyi pénz, mellyis circiter 10. 11. vagy 12. ezer forintigis felmégjen, ugy Collocáltassék, hogj mind azoknak az árva Unokáim^{nak}, mind a Bátyyok^{nak}, mind az több gjermekimnek, és egész Házam^{nak}, és az kgl^dénekis, nyugodalmára és jóvára szolgállyon, Mellyetis adgjon Isten.

Kgl^d ott jobban meg tudhattya, de Galambos Vramnak ott Bereg Varmegyében, <és> Rákoczi — s Csaki Vramek Joszágán jár elméje, de én azokban perpetuitást alig igirhetek. Portiozással is az ember a' Joszágot nehezen segíti, égj derék jó szölő a' mint kgl^d írja, égj jó arany bányá, lássa Vram kgl^d, a' mi jobb, tselekedgje azt, hasonló Attyok lévén mint én. Ajánlom Istennek kgl^t. Szent Miklos 11 Aprilis Anno 1699.

Kgl^d köteles szolgálja Apa Tarsa

Bethlen Miklos

¹ Bethlen Mihály vagy azok kihalta esetén megmaradván a kölcsönös örökösödés

A kancelláriának

Bethlenszentmiklós, 1699. április 19.

Mint kedves joakaro Uraim és Atyámfiainak szolgálók és Istentül minden áldásokat kívánok kglknek.

Nem akarván *Szent* Kereszti Uramat üressen bocsattani kglkhez, látogatni kívánom ez levelemmel, mellyet az ő kglme maga jelen létele rövidített velem sok részbe, mert mivel hogj eo kglme nem tsak Erdélyben, hanem a' Tanátsbannis mindenkor benn volt, mikor a' magától fel vitt dolgok agitaltattak a' Tanátsban, akár Publicumok, akár Privatumok avagj Personalek lettenek légien azok, bizok azért én mindeneket a' kglk prudentiájára és Conscientiájára, melynek mindeniknek nagj exercitiuma, és merő Lapis Lydiussa lészen a' mostani Negotiorum Conjunctura. Kiváltképpen qvod ad 3. puncta.¹

1mo: Most válik el a' Felsőghes Udvarban, hogj ha ez a' mi Cancelláriánk ugjan Cancellária lészené, avagj Semi-Cancellaria, idest sub Curatela qvasi & praesidio Conferentiarum,² a' mint a' szegény Idvezült jó Urunk Khinski Vram idejében volt.

2do: Söt azis most válik el, ha ugjan Cancellária leszszé s-meg maradé, holott mi nyilván tudgjuk, Hogj a' bletsülletes Catholicus Rend, ex qualicunque tandem Zelo³ (:Mellyetis én most nem disputalok:) de azt evertalni igjekezi, mert el hidgje kglk, én ugjan Profeta nem vagjok, söt Profetának Fia sem vagjok, de ha azon az uton el mégjen Henter, seqvetur Kalnoki, & consequenter Cancellaria ipsa.⁴ En bizony a' jó Fiath Vramnak mint emberséges embernek betsüllöje vagjok, de én bizony soha fel nem vehetem elmémben mitsoda Haza Fiuságból származik az az egész munka, mert én ha hétszer Catholicus volnékis, de mig én Erdélyben találnék alkalmas Subjectumot, addig soha nem keresnék más országba, in praejudicium & dedecus Totius Transylvaniae, et ipsius etiam Catholicae Religions, qvasi illae ambae nullum

¹ ami a 3. pontot illeti

² fél kancellária, vagyis a tanácskozásoknak mintegy gondnoksága és őrizete alatt

³ valamiféle féltékenységből

⁴ követi Kálnoki, s utána megy maga a kancellária

30 capax subjectum suppeditare possint.⁵ Ha kinek változni kellene-
is, decenter & ordine, & salvo omnium, Totius Cancellariae, &
& unius cujusque honore⁶ kellene lenni, non per hujus vel illius, sive
Status, sive Religionis aut Nationis et etiam personae Instantias,
et praesertim clam aliis quorum omnium scire talia interest fac-
tas,⁷ a' mint hogj Tzako és Hoczmán Vram dolgát, et similes
35 Casus⁸ én nem tudom ki jovalhatná, Quia quorum, Ministerium
vel servitium omnium interest, illorum etiam Constitutio omnibus
Competit.⁹

30^{io}: A mint ratione certorum officiorum¹⁰ az én opiniom discre-
40 pal az Öt Ur opiniojától (:mellyetis ha disputalni akarnék, dispu-
talhatnám, ha Gubernium opiniojának tartathatiké, holott jelen
három nem volt[:]) Én dissentialem, Haller Vram, non Votum
sed Memoriale pro se dedit.¹¹ Mindazonáltal én ex officio sub-
scribaltam cum protestatione,¹² hogj az én opiniomat, Vi
45 Instructionum Caesarearum in opinione citatarum¹³ Eo Felségé-
nek fel adom. Ezt azért én Committo & impense commendo,
Secreto, Prudentiae, & Conscientiae Totius Inclytae Cancellariae;¹⁴
Ugj <hogj>, az én Memorialematis cum omnibus annexis,¹⁵
50 az holis nagy^a momentumu dolog lészen, Expeditio officii in
Partibus Constituti Comitatus,¹⁶ Melyben mindazonáltal, akár
mitsoda Contradictio és Objectio ellenis^b azt felelheti kglk. 1°. Sua
Majestas in mea persona exemplo jam praeirrit. Tam meam quam

⁵ ártalmára és dicstelenségére egész Erdélynek, sőt a katolikus vallásnak is, mintha e kettő semmiféle alkalmas személyt sem tudna kínálni

⁶ illően és rendben, mindenkinek, az egész kancelláriának és az egyes személyeknek becsületét megőrizve

⁷ nem pedig egyik vagy másik rendnek, vallásnak, nemzetnek, vagy éppenséggel személynek követelésére, főleg pedig nem titokban mások előtt, akiknek az efféle megtudni érdekükben áll

⁸ és a hasonló eseteket

⁹ mivel ezek szolgálata vagy alkalmazása mindenkinek érdekében áll, az ő odaállításuk mindenkinek megfelel

¹⁰ bizonyos hivatalok tekintetében

¹¹ nem szavazatot, hanem emlékiratot adott a maga részéről

¹² hivatalból aláírtam tiltakozással

¹³ a véleményben idézett császári szabályzatnál fogva

¹⁴ megküldöm és nyomatékosan ajánlom az egész nemes kancellária titoktartásának, bölcsességének és lelkiismeretességének

¹⁵ minden függelékkel együtt

¹⁶ a Részeken szervezett megyék hivatalának kiterjesztésére

^a [előbb:] hogj

^b [utolsó szótág beszúrva]

Domini Michaëlis Teleki moderni Capitanei Kövariensis Instellationem Gubernio demandando &c: Qvod vero Mandata Instellationis in Cancellaria Aulica expedita fuerat, c Causa fuit, nondum erecta tunc Cancellaria Transylvanica. 2°. Maramarus non magis potest censeri Neo-acquisitum, qvam tota Transylvania ipsa, qvia Turca in Maramarus nihil unqvam possedit.¹⁷ Az én Opiniomban és Memorialemban citált Törvényeket, jól meg olvasgassa s–fontollya^d kgltek, Hogj valamint ha a’ Ministerium eleibe^e kél, meg vizsgáltnván, és fontoltatvan,^f ott ^aa citalt irasok,^g kglknek-is kissebségére ne fordullyon, Qvia Sacerdos sine scriptura, et Jurisconsultus sine Lege, nihil debent loqui.¹⁸ En az én betsülletes Méltóságos Collegaimnak-is bizony bestelenségeket ez aránt nem tzélozom, és nemis ^highen^h látom azt következni belölle, Mert a’ Vox szabad, Consentire dissentire licet,¹⁹ annál inkább commendare personas, vel non, licet;²⁰ De nékem és kglknek, qva Cancellariorum & Cancellariae, speciale & singulare officium et Jus in Toto Mundo hoc est. Iphis etiam Regibus, sive Justitiam sive Gratiam administrantibus remonstrare humilime: Qvid Leges in tali casu dictent, cum ad hoc Cancellariae constitutae sint, Ne Reges a’ Legibus declinare permittant, qvod ego ex parte mea in Gubernio palam feci, vos etiam ut apud Regem faciatis, Vestrum est munus & obligatio, ac Juramentum.²¹ Könnyebbis, kglknek ^eebbenn hinni^e Eo Felségének, mert éggjitek sem vágjhat

¹⁷ Öfelsége az én személyemben már megadta a példát. Mind az én beiktatásomat, mind Teleki Mihály, jelenlegi kövári kapitány úrét a guberniumhoz utalván stb. A beiktató parancsot az udvari kancelláriában bocsátották ki, aminek az volt az oka, hogy akkor még nem volt megszervezve az erdélyi kancellária. 2-szor. Máramarost nem lehet inkább új szerzeménynek tekinteni, mint magát az egész Erdélyt, hiszen a török Máramarosban soha semmit sem birtokolt.

¹⁸ mert a pap Írás, a jogász törvénykönyv nélkül semmit sem beszélhet

¹⁹ szabad egyetérteni vagy nem érteni egyet

²⁰ szabad személyeket ajánlani, vagy nem

²¹ mint kancellároknak és kancelláriának különös és pártatlan tisztünk és jogunk e föld kerekén alázatosan ellenvetni maguknak a királyoknak is, akár törvényt, akár kegyet gyakorolnak, hogy az adott esetben mit diktálnak a törvények, mivel a kancelláriát azért hozták létre, hogy ne engedje a királyt eltérni a törvénytől, amit én a magam részéről a guberniumban kifejtettem, és hogy a király előtt ti is megtegyétek, a ti feladatotok, kötelességeitek, fogadalmatok.

^c [javított]

^d [előbb:] olvasson s-fontollyon

^e [javított]

^f [előbb:] vizsgálván és fontolván

^g...^g [beszúráások]

az olyan Tisztekre. Ki mondaniis k^gnek Eo Felségének könynyebb, mint nekem, tam ratione secreti, qvam securitatis.²² Illyen penig sokszor léssen. Sed Lex semper et quidem loqvens in tempore magis tuta, qvam muta. Qvia loqvntem DEUs protegit, mutam deserit et punit.²³

⁸⁰ K^glknek a' mi k^gls Urunk eo Felsége és ez az Ország szép tisztességes fizetést rendelt, azonban ez a' mi Erdélyben valo Cancelláriánk k^glk Testvér Attyafia, valoban vékony költséggel vagjon, munkálodgja azért k^glk fizetéseknek meg jobbittatását,
⁸⁵ bár tsak 1000 Rhenes forintal melynek százát ad minimum ha nem többet éggjik Secretariusnak, más százát mas Secretariusnak, százát éggjik Registratornak, százát a' másiknak, a' többit a' Cancellistáknak, és mivel minékünk k^glk méltóságához képest se Janitorunk se Calefactorunk, bizony ittis mind kellenék az
⁹⁰ olyan, elég az hogy el tudnok mi azt az 1000 forintot ezek között a' Jámborok között intézni, ha mi k^knek szolgálunk, k^glkis szolgállyon nékünk. Ajánlom Istennek k^glt. Szent Miklos 19 Aprilis Anno 1699.

K^gltk szolgáló Attyafia baráttya.

Bethlen Miklos

436.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. április 24.

Mint kedves bizodalmas joakaro Vramnak kötelesen szolgálok, es Istentől minden aldasokat kivanok *knek*.

Ez elébbi levelemben bővön irvan *knek*, el felejtettem volt egy dolgot meg irni: Fejgel Peter Vram irt vala ennekem egy derék
⁵ szölo felöl, nem tudom a' Tallyai Hegjenne a' Madi Hegjenne de vatig Commendallya vala, es hogj tizen negj ezer forintonn tartottak volna, de hogj a' boldog időbenn két annynialis többet ert volna; Jo volna talam *knek* vegere menni, es ha az ember az Arvakkak azt venne meg, talam jobb volna portiozo es könnyen
¹⁰ el szökheto pusztulo Joszagnal; En egjebarant az mint az minapis

²² a titkosság és biztonság miatt

²³ Bizony, a maga idejében megszólaló törvény mindig biztonságosabb, mint a néma. Mert a szölot Isten támogatja, a némát elhagyja és bünteti.

meg irtam tiz, tizenegj, ad summum tizenket ezer Magyar forintig
meg szerzem a' penzt, kiváltképpenn ha in duobus terminis¹
adna meg ember.

15 Tsak hogj en ugj veszem eszembe Galambos Gabor *vramnak*,
nagjobb kedve volna mas forma Jozzaghoz, mint sem szölöhöz,
de en bizony több jot latok a' szölöbe mint sem a' Jozzagba, tsak
kgltek edgjezzen ugj meg rajta a' mint leg jobbnak itili, es
ennekemis osztan legjen securitasom s-Maradekimnak nyugoda-
lom.

20 A' mint Galambos *Vram* en velem vegzett volt, regoltatol fogva
semmi levelit nem vettem, nem tudom hova lön, egressz bizonta-
lansagban vagiok. Varvan kgltek tudositását; Ajanlom *Isten*
kegjes oltalmában kgdet. Datum in *Szent Miklos* dje 24. *Aprilis*
Anno 1699.

Kgd köteles szolgálja Apa Tarsa

Bethlen Miklos

437.

Darvai Ferencnek és Sztojka Lászlónak

Bethlenszentmiklós, 1699. május 1.

Mint jo akaro Komám *Uraimnak* és Barátimnak szolgálók és
Istentől minden jokat kívánok kglteknek

Kgltek 4to praesentis költ levelet bécsülettal vettem, szegény
boldogtalanul ki mult Galambos *Uram* iránt valo praetensiojat
5 értem, és magat hihettem kglket bizonyágull, melly nagy kedvet-
lenségemre esett volt énnékem az a' dolog, de már ha én maga-
mon esett volnais vallami olyan, én bizony nem tudnék mit
csinálni; mert ötöt nyavaljást, ugj láttom az *Isten* meg perlette,
megis ítélte. Negj esztendő, három esztendő Arvaira mint me-
10 hessen által, kiváltképpen az olyan perr, a' mély még el sem
kezdődöt volt; Azomban az olyan perr a' mellynek kimenetele
bizontalan volt, ha el kezdődöt volnais, mert a' micsoda formá-
ban szegény ő azt énnékem beszéllete, és ha néki nem hinnékis,
már holta után egj emberséges Bornemisza öreg Legény szolgálja
15 mondotta, az ki ugjan a' télen itt ben lakék az én Házamnál, ugj

¹ két határidőben

látom fokotol nyelétőlis volt ott a' dolog, mert hiszem az ő
szolgáibanis vágták meg, neki is szegénynek a' hassában tartottak
a' Puskát, ha el sült volna ugj sem perlette volna Kgltek, én láttya
Isten a' kgltek tekintetiért mindent cselekednem, de nem tudom
20 mit kellett^a cselekednem, irtam ugjan Galambos Ferencz Uram-
nak hogj a Borbélynak valo fizetest, és a cserelemért, vallamit
adgjon az én Tanácsombol, de én ő kglmet sem erőltethettem, sok
dolog esik ezen a' Világon olyan a' mellyet a' mint hogj Isten
bocsátt égjedül az emberre, ugj maga orvosol egjedülis, a' mint
25 látom orvosolta eztis, és ugj láttom mind nékem, mind kglteknek,
mind Attyának Arvainak egiszoval vallakiknek vallami relatiojok
lehetet volna hozzája mind azoknak az Isten silentiomot és Pati-
entiát parancsolt, én rajtam nehezebb dolgokis mentenek által a'
világon: Tömlözt, Vas, de ugjan csak el kellett türnem és Istenre
30 kellett biznom, mind ezek penig az en szovaim nem abboll szár-
maznak, hogj én kglteknek mind igasságot, mind barátságot nem
kivánnék tenni ha lehetne, mert hiszen tudgja Kgltek hogj a'
szeketis ad 16 Juny, csak a kgltek tekintetiért rendelem, noha már
akkor a' szegény Galambos Uram en vellem jól accomodálta volt
35 magát, én azt a' széket celebráltam volnais, de már arra a' végre
semmi szükséget nem látom, és az akkori kimenetelről leis tettem
elmémet kiváltképpen hogj a' szegény üdvezült Gyulafi László
Uram temetéseis 14ta leszen, és ugjan akkor Gubernium törvé-
nyes Consultatiojais Kolosváratt, mellyet el nem hagjhattok. Eg-
40 jebbaránt kglteknek mindenekben jó szível szolgálók, és ajánlom
Isten kéjjes oltalmában Kglket

Szent Miklos 1. Maÿ Anno 1699

Kgltek szolgáló komja baráttya.
Gross Bethlen Miklos

438.

Brassó város tanácsának

Gyulafehérvár, 1699. május 1.

Mint joakaró Komam es Szomszed Uraimnak, Atyamfiainak,
barátimnak Szolgálók és Istentől minden aldasokat kívánok Ke-
gyelmeiteknek

^a [előbb:] kellenség

Ez levelem proesentalo Losonczon lako Szeginy Nehai Debreczeni Janosnak igaz legitimus Sogora Szöts Peter, meg halvann a' Szeginy Debreczeni halalat, jött be mostan a végre, hogj az hol es holmi javai marattanak Debreczeninek azokat fel keresvonn azt Aprehendalhassa, mivel az mint Testimonialis levelibölis Világosonn Ki lattzik, hogy verszerint valo Attyafiai vadnak, es ami

10 Javai a szeginy Debreczeninek marattanak azokat illetik; Az mint kegyelmetek ez levelem meg ado Szöts Péternek mind maga szavaibol, mind penig igaz Testimonialis leveliböl is Vilagossabban meg tanolhattya; Kerem azert kegyelmeteket Atyafisagosann, a

15 ki javai a Szeginy Debreczeninek a KeGYELMETEK Varosaban akar ki kezében marattanak, azokat igazann ki keresvonn Asignallya kegyelmetek ezen Sogora kezibe. Enis a kegyelmetek joakarattyat nagyobb dologban Szolgalom meg kegyelmeteknek mivel az igazsagis azt kivannya. Ezzel Isten kegyelmébe és oltalmába ajánlom kegyelmeteket.

20 Datum in Fejervar 1 May 1699.

Kegyelmetek Szolgalo Komaja Attyafia szomszédgia barattya

Grof Bethlen Miklos

439.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. május 6.

[...] Ordine Tutor kglđ, kglđ utan en; En utannam a' Fiam Bethlen Mihály, mert tuttomra azokhoz az Arvakhoz a' ki illyen közel volna nem tudom, kglđ azert ne kessek mindenfele Dispositiokkal, es engem genuine tudosicson mindenekről, had tugjam

5 en reszem szerent Attyai Tisztemet követni. Signanter. Jo volna az egjik Gjermeket adna be kglđ ide, had nevelnem itt a' magam Gjermeki között.

Groff Szent Ivanyi Laszlo Uram volt ennekem adoss *Rhenensibus* fl. 220. melljetis mind az ö kgle nekem adott Obligatoriajaval szegeny Fiam Uramnak kezében attam volt, hogj levallya es tegie valami szükseget velle, kerem kglđ tudosicson rolla levaltae vagj nem, es egjebekrölis azert tudosicson idejenn, hogj had tugjak a' Penzről providealni, mivel en nallam egjszersmind sok Penz nem hever, hogj ha kivantatik megh ne fogjatkozzanak az Arvak.

¹⁵ Kun Janos Uramat en tartoztattam eddig ide be, nem leven magam Hazamnal ithonn derek Orszagos dolgokban occupatus leven, nem lehetet elebb el bocsatanom, a' kgyld leveletis csak ez előtt öt nappal vettem. *Isten vigasztalasanban ajanlom Uram kgl. Szent Miklos.* 6. Maÿ. 1699.

Kgyld köteles szolgaja Atya Tarsa.

Bethlen Miklos

440.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. május 9.

Mint kedves *bizodalmas Uramnak* szolgálók és *Istenteől* vigasztalást kivanok kegdnek. &c.

Mit irtak legyen ennekem Darvai Sztoyka Uramek, és en mit irtam rea az Inklusak megh mutattyák, jóvallom valami keves ⁵ penzt fl. 100. vagy mit Sztojka Laszlonak vessünk, ne rontsak per indirectum az Arvak Joszagát.

Az en Josef Fiam ket holnap heÿann 6. Az nagyobb Onokam talam annyi heÿann 5. Esztendő, tessék *knek* azt ide adni, hadd tanullyon evvel, es a kissebbet pro sui recreatione maga mellett ¹⁰ tartani. Ayanlom *Istennek* kegies oltalmaba kgd. *Szent Miklos.* 9. May. 1699.

Kgd köteles szolgaja Atya Társa.

Bethlen Miklos

441.

Nagysink városának

Torda, 1699. május 18.

Mint Jóakaró Szomszéd Uraimnak szolgálók és *Istentől* minden jókat kivanok kglmtknek.

Kgltek tudgya, s ez levelem megadó emberséges embertől is megérti, annak az kglteknél levő négy Ezer forintnak hány Esztendőül fogván való Interesse vagyon hátra kglteknél, kérem ⁵ azért kglteket, hogy annak az Pénznek addig való Interestét most

mindgyárt adja meg egészszen, mert elmulhatatlan szüksége va-
gyon reá az Collegiumnak. Isten kgltekkal

Torda, 18 máj 1699.

Kgltek szolgáló szomszéd baráttya

Gróf Bethlen Miklós

442.

[?]

Bethlenszentmiklós, 1699. június 6.

Mint kedves jo akaro Sogor Uramnak szolgálak kedznek &c.

Betsbe Majusba ignoto die, de Anno 1699. keölt levelét vettem
betsüllettel. Latom *knek* benne. 1. Appraehensiojat, hogy opini-
omnak egy részét *kgdtől* titkoltam, im *accludalom*, melyből
5 megh tettzik, hogy semmi szükséggh nem volt reá, es tsak azért
maradott volt akkor el, hogy a Deak nem gyözvenn az írást, en
penigh siettem a Posta sietése miatt, ugy mondam hogy tsak in
4to puncto¹ kezdgye, ha jól jut eszembe. 2. Mint magiarazzak
masok, lassak, en avval semmit sem gondolok, azzal sem a mitől
10 felnek. Mert annak az egészs Opinionak stylusa homaly nélkül
vagyon, nem szükölködik Commentarius nélkül. Fundamentuma
az Igassag a Teörvény Az eő Fge Instructiojanak 6dik punctu-
m[a]. Tzellya a Publicum Bonum. Substantiaja, hogy jusson sok-
nak a Tiszt, ne nyeljük el mind egynehanyann. Hallom ram
15 fogták, hogy en eő Fgenek azt jóvallom, hogy recommendatiok
nélkül tegye a Tiszteket, de az abba nintsen, megh arnyekais, a
kik azt foghjak rám, magok munkaloddgiai partim directe par-
tim indirecte.² Nem felelek felolle, ugyis leszen üdövel, midőnn
a Recommendatioknak fundamentumos okat nem addgyak, ha-
nem tsak ezt: Sic placet nobis.³ de ezt irassal nem üzöm, experialni
20 foghja *kegd proxime* maga személyenn, hogy ha az en opiniomba
citalt Teörvény *kegd* nem *promoveallya*, bizony sokaigh fogh
kgd azzal az orvossaggal élni, a mellyel írja *kegd* hogy engemet
eltettek, mellybe valo *kegd* pusillanimitassat, Festivitasat nevet-

¹ a 4. pontban

² részint közvetve, részint közvetlenül

³ Így tetszik nekünk.

25 hetem. Summa edes Sogor Uram: Hogy kegđ Kolosba praeuale-
allyon Csaki Uramnak nem hiszem. Marusba *knek* semmie sin-
tsen, es en nem hiszem, ha kegđ oda kapdos, sem kegđ sem Vas
György, sem egyik Bethlen recommendatusis^a el erje, levonn ott
30 negligalta, addgia Isten legyen jobbann, de ugy hiszem üress
marokkal jár. Levelem conclusiojara valo kegđ conclusiojat most
fel nem veszem, hanem^b tsak ezzel Concludalom. Noha en kgđbe
nem kisebb mertekbe latom azt az Orrbantot,^c a mint irja kegđ,
hogy en raytam volt iffjanta, de en meghis nem leszek olyan Eer
35 vago Köppölyözeő Izzasztó Doctora kgđnek, a minemüek enne-
kem voltak, hanem tsendesebb es hamarebb valo gyógyulast
kivanok kegđnek es sok szerentses Pünkösđöket, es-maradok, ha
kellek

Kegđ kesz keőteles szolgáló Sogora

Groff Bethlen Miklos

Szent Miklos. 6. Juny. 1699.

443.

Teleki Mihályné Vér Juditnak

Gyulafehérvár, 1699. július 12.

Mint bizodalmas joakaro Sogor Asszonyomnak, betsüllettel
szolgálók és Istentől minden áldásokat kívánok *kglnék*.

Kgld Krakkai Gondviselőjétől értettem, hogy kgld a' Kontz
rész pusztájának bé kertelése felől parantsolt volna, de kgld, Fiai
5 által lött, s-más requisitiojm által is, az iránt valo izenetemet talam
nem vette, közelebb most Kolosváratt én Teleki Mihály és Joseph
Vramek által is rekviráltam kgldt felölle, ha kgldés azon pusztá,
ha nem is a' mint hogj én Kontz Joseph Vrammalis beszélvén
rolla, és ő kglme nékem azt mondá hogj ő kglk el nem adták azon
10 pusztát. Várom a' kgld joakarattyát, mert ha nem kgldé talál
lenni, ugjs én Kontz Vrammal véget érek felölle, ugj az Asszony-

^a [az első szótag beszúrva]

^b [beszúrva]

^c [a szó második r betűje a sor fölé írva]

nyalis. Söt nékem *Groff* Apor *Vram* maga ide igirte vala, s kinált véle. Azért én ebben, égj szoval kglđ joakarattyát kívánom, ha kglđeis, ha nemis. Mellyet *knek* más dologban énis betsüllettel igjekezem meg szolgálni, és ajánlom *Isten oltalmaban* kglđ. Fejérvár 12 Julý Anno 1699.

Kgdnek betsüllettel szolgáló Sogora Komja es szolgaja

Bethlen Miklos

444.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. július 28.

Mint kedves bizodalmas joakaro *Vramnak* köteles szeretettel szolgálók, és Istentől minden áldásokat kívánok *knek*.

Deregnöröl 27. Juný és Barrabasrol 16. praesentis költ két rendbéli levelét *knek* betsüllettel vettem égjszer s-mind. A mi az ⁵ Darvai *Vramek* perét nézi, én totis viribus azon vagjok, hogj abbol *knek* busulása, és az Unokáimnak kára ne következék, a' mint hogj mostis irtam Darvai és Sztojka *Vrameknak* felölle, kik*knekis* én ugjan semmit nem igirtem, nemis igirek, de lehetetlenek hiszem a' Sztojka László sérelme és Borbélynak fizetése miatt, ¹⁰ valami kölcségnak ne kellessék lenni, ad summum fl. 100. oda vetnék nékik, ha kgl*knekis* tettzenék. Sopiálodnék a' dologh.

A melly improportionata Repartitiot kglđ szegény Fiam *Vram* levelei között talált, az én elöttem az előttis forgott, és a' mikor az el mult Télen oda ki valék, éggjikért *annak* orvoslásáért vétetek ¹⁵ égj néhány ezer forintot le arrol az Szigethi Processusrol, hogj avval a' Taratzk Vizeis valamit könnyebbedgjék. De ha *Isten* s-az mi kglđs Urunk eo Fge nem könnyebbiti in universum Máramarosson, söt mindenutt az terhet, azt mi meg nem könnyebbithettjük, noha én bizony tellyes tehetségem szerént azon vagjok, hogj ²⁰ valamiképpen valami könnyebséget vehessen az a' Taratzk Vize, hiszem az én kevés Jozszágomis mind ott van.

A mi az Arva Unokaim oda ki valo Jozszágosittását nézi, ugj látom kglđ leveléből, kglđ ugj érti, vagj gondollya talám, mint ha az Arva*knak* Annyokrol maradt kész pénze volna én nállam, de ²⁵ arrol kglđ másképpen gondolkozzék, mert afféle nintsen égj poltura-is; Hanem a' mint én irtam volt, hogj ha az én mind két Felesegemtül lévő Gyermeğim securitássával lehet, azon lések,

hogj azok az Arvák, nyoltz, kilentz, tiz, tizen égj, söt 12 ezer
forintokigis consolaltassanak, mellyis ha az Apjokkal végben
30 mehet vala, bizony igen akarom vala, mert némelly a' Törvényben
nem tudatlan Emberek iteleti az, Hogy akármit és mennyit adgjak
én most azoknak az Arváknak, és akarmint kössünk mi kglde
ketten, és az én Fiam Bethlen Mihály vélek kglde által, de mivel
hogj itt Erdélyben Ős Anyai Jóságok marad az helyén osztán,
35 az én Gyermekeim kezében, Emezeknek pedig ott, az itt valo Ős
helyén, az a' keresmény, mellyet most akarunk szerzeni, adatik,
mint hogj igen gyermekek, most vélek nem köthetni, ha fel nőnek
akarmikor fel ütök, és azt fogják Bethlen Mihálynak vissza vetni.
Bethlen Mihály pedig hasonlot vélek nem tselekedhetik, mint
40 hogj ő már in perfecta aetate valo ember, és igj a' Vinculum igen
impar lészen, ex hac parte in toto, ex illa vero, in nihilo obligans.¹
A mint azért kglde írja hogj mindennek uttyát és Securitássát fel
talállyuk, el várom. Interim hogj kglde a' Vásárban mégis proced-
45 gáltatom.

1°: Ados énnékem a' Tokay Salinaria Officina, vagy minek
hijják, kész pénzel, két ezer száz égj néhány forinttal, melynek
leválására, nekem ugjan Maramarosbol szolgálaim mennek ki, de
mivel azok szályakon Sooval mennek, későbbre esik oda vetődé-
50 sek. Kglde mind nekem mind az Arváknak hasznot téssen véle,
ha addigis ezek mellett az accludalt levelek mellett munkálodgja
meg vételét, és meg vétén osztán fordittana mindgjárt azt a' pénzt
arra a' Vásárra. Mert nekem ighen meg égeté a' kása a' számat
a' pénz hordozásban, ez idén ezer két száz égj néhány forintomat
55 vonták el a' Tolvajok égj hitván szolgálmtól, a' mint Magyar
Országba vitte Máramarosbol.

2do: Ha kglde gondolná, hogj haszon lenne benne, 50. pár kövér
ökröt én kezében adatnék kgldek Barrabáson a' maga kglde Hazá-
nál, vagj Fantsikán az Arvákénál, Párját in hung. fl. 65. compu-
60 talván; Interim kglde securatissime fordithat azon vásárra maga
pénzéből fl. 3250. hogj az szőlőhöz juthasson, mert ez az ökör
kglde kezében mégien ha tettzik, és abból, annál ugj hiszem többet-
is teremthet kglde. Ha az ökör nem tettzikis, ugjis parolat adok én,
hogj tsak bizvást exponállyá kglde pénzét, mert én bizonyosson
65 Szent Mihály napig azt a' Tokay pénzt ki töltöm hat ezer forintra,
hogj juthasson hozzá kglde azokhoz az szőlőkhöz, a' melyről ir

¹ e részről mindenre, arról pedig semmire sem kötelezve

kgld. Sőt hogj ha azt a' Securitást fel talállok a' kit keresünk, nem hat, hanem kilentz ezer forintig ki tölteném s-ki töltöm, de hogj most mindgjárt ebben az üdőben kész pénzt küldhessek, lehetetlen, mert sok s-nagj Debitaim, husz huszonöt ezer forint erő adosságimban trefaltanak megh, és in termino meg nem adták sem adgják, mindazáltal ez hogj a' mit irok ugjan tsak megh lessz, positis ponendis, & necessaria securitate praemissa.²

Bizony szeretném az Ur Szirmai Vram Conscientiosa Censuráját ebben látni. Azonban aztis kívánom vram kgltől, mint értelmes és ebben a' Materiában töllem affidatus és syncerus embertől. Hogj a' mit Vásárolni akarunk légjen ugj, hogj azok a' szegény Arvák nékem se mondhassanak jövendőben gonoszt, és neis lehessen okok a' Battyoknak Bethlen Mihálynak meg busittására, és qvod maxime notandum:³ Mivel hogj az én pénzem tsak ki mégjen akarmint légjen jövendőben az ő éggjességek vagj veszeke-
désék, az a pénz penig ha az én ládámban maradna minden veszeke-
dés nélkül az én Gyermekeknek lenne hasznos, és ha engemet az Unokáimhoz és Bethlen Mihályhoz valo szeretet nem
viselne, hiszem jobb volna nékem, s-kivált az én mostani Feleség-
emtől valo Gyermekeknek, hogj én ebbe magamat tellyességgel
ne elegjitteném, se pénzemet ne kotzkáztatnám, hanem Bethlen
Mihály az maga Anyai részét, az Unokáimis a' magok Anyai
részeket fognák, s-bírnák a' mint lehetne, jól vagj rosszul, az az
ő szerentséjek volna. Mint sem hogj igj pénzemet ki adgjam mind
Bethlen Mihálynak. mind Unokáimnak, Commoditást kívány-
nyak procurálni, és afféle tsereberéket tegjek, s-approbb Gyermek-
imnek kárt és Confusiot jövendőre. Azért valami léssen, tali
fundamento et securitate⁴ légjen, hogj nem tsak most de praesenti
Unokáim, hanem in Casu defectus illorum⁵ (:kit Isten távoztas-
son) mind Bethlen Mihály, mind más Feleségemtől valo Gyermek-
im succedalhassanak abba a' mit ott vészünk, mert az Istennek
dolgai titkosok, történhetik, azok az Arvák deficiálhatnak, és in
tali Casu redealni kell ide annak a' mostan vett Jozzágnak, de nem
Bethlen Mihályra, mert hiszem ő az helyén birni fogja az én
akaratombol azt a' Jozzágot, a' melly helyén evvel Contentáltat-
nak Arva Unokáim, hanem in tali Casu az én Gyermekekimre, vagj
ha élnek az én Dispositiomra kellene jöni annak a' Jozzágnak, és

² megtéve a megteendőket és előre biztosítva a szükségesekeket

³ ami a leginkább megjegyzendő

⁴ olyan alappal és biztossággal

⁵ elhalálzásuk esetén

de Jure nem Bethlen Mihályra, hanem ha az én akaratomból.
 105 E contra történhetik azis, deficiálhat Bethlen Mihály (:kitis Isten
 ne adgyon[]), és in tali Casu az ő Anyai része száll az Arvákra,
 és nem az én más Gyermekeimre, Az Arvák^{nak} pedig most abból
 jutott, de modo qvo intendimus⁶ én töllem el tserélt része, szálla-
 na az én más Feleségemtől való Gyermekeimre, ugymint énnékem
 110 Magjar Országon pénzen vett Jozzágomon Unokáimtól tserélt
 Jozzágh, scilicet, usque ad defectum istorum Nepotum,⁷ mert in
 tali Casu defectus et Michaëlis Bethlen, et Orphanorum Galam-
 bosianorum,⁸ a' Kun Ilona Attyafiai, kik mais abban a' Basa vagj
 Zabolai Jozzághban birnak, immediate succedálnának, mind a'
 115 Bethlen Mihály, mind a' Bethlen Borbára Galambosnénak jutott
 részekbe, akarmit tsináltunk volnais mi medio tempore, és azokat
 az én más Feleségemtől való Gyermekeim^{nek} a' Tokay szőlőhöz
 igazittani lehetetlen volna. In Compendio et substantia⁹ azért,
 mivel hogj az én pénzem, két féle maradékim successioja securi-
 120 tássa forogh benne, és modo proxime dicto Tertius successoris¹⁰
 jöhet belé, leg Tisztább és egjenesebb utnak láttzik ez: Hogj a'
 Vásár fundaltassék az én nevemre. Adá sct T. T. Bethlen Miklos-
 nak és maradékinak, prout ille inter illos superinde dispensare
 voluerit Jure perpetuo et irrevocabiliter, Cum Evictione vel One-
 125 ribus assumptis &c.¹¹ Meg lévén igj véve a' mi lészen, én immédia-
 te per manus botsáttom az Unokáim kezében, és kglđ az Unoká-
 im képekbe cedallya nékem az ide bé lévő Anyai Jozzágokból
 jutott részeket in Concambium; Fenn tartván azon Gyermekek
 a' successiojokat a' Bethlen Mihály kezébe lévő Erdélyi Anyai
 130 rez Jozzághban, in Casu defectus Michaëlis Bethlen¹² ezt látom
 mint fellyebbis irám, leg egjenesebb utnak mindnyájunk securi-
 tássára. Kglđis Consulálván a' kiket illik, adgja tettzését; Interim
 a' pénzhez kglđ ut supra hozzá nyulhat, bizhatik, és procedalhat.
 Ajánlom Istennek kglđ. Szent Miklos 28 Julj Anno 1699.

Kegd keöteles szeretettel való Atya Tarsa es szolgaja

Bethlen Miklos

⁶ az általunk szorgalmazott módon

⁷ tudniillik ez unokák kihaltáig

⁸ Bethlen Mihály és a Galambos árvák kihaltának ebben az esetben

⁹ Összefoglalásul és lényegében

¹⁰ az imént mondott módon harmadik örökös is

¹¹ ahogy aztán közöttük felosztani akarja örökjogon és visszavonhatatlanul, át-
 vállalva a szavatosságokat és terheket stb.

¹² Bethlen Mihály halála esetén

Vay Mihálynak

Gyulafehérvár, 1699. augusztus 21.

Kötelessen szolgálók és Istentől minden áldásokat kívánok kglmednek. &c.

Kglmed Levelét vöttem: Sok Tribulatioit szánom, és signanter, azt, a tzedulát tsudállom, mellyet is ha Viárd Vramnak Per formam Assignationis¹ ki nem adtak Pekrÿ s Keresztesi Uramék, nem hiszem a Szolga Biro a fenyegetőzesnél tovább merjen menni, és kglmetek bizonj nem tartazik vélle, ha nem akarja adni. Ha penig Viárd Uramnak ki adták, job meg adni kglmednek, mint sem Executiot szenvedni, [noha] én bizonj nem hiszem, ugjis hogj
¹⁰ Viárd Vram Executiot külgjon kglmedre sub nomine Discretionis², Interim kglnek szabad recuralni cum querela ad Gubernium,³ mind most ide ad substitutum Gubernium,⁴ mind az egész Corpushoz és az eghész Országhoz is.

[Tzi]kmántori Per dolgából a melly választ mü kglmednek
¹⁵ töttünk ugj Látom kglmed nem ertette mert abban mü Tanátsot és Optiot adtunk kglmednek hogj ha kglmed a Novum cum Gratia mellet akar procedalni, mü ugj készek leszünk a Vármegjének parantsolni Szék hirdetése felöll de már a szék a Gjülésig ugjan csak nem lehetne kglmed azért az ország Gjülésén válasz
²⁰ sza ell mert az után ugjan kel mingjárt Székeknek lenni a Varmegjéken és derék Törvényes Gjülésnek vagj Terminusnak November, vagj Decemberben, mert ez a Septemberi Gjülés ighen kurta lészen Ajanlom Istennek oltalmaban kglmedet, Datum Albae Die 21 Augusti Anno 1699.

^aKegd szolgáló Sogora

Bethlen Miklos^a

¹ utalvány formájában

² felhatalmazás címén

³ panasszal a guberniumhoz

⁴ az ideiglenes guberniumhoz

^a...^a [autográf]

446.

Bercsényi Miklósnak

Gyulafehérvár, 1699. október 3.

Méltóságos Groff Vr Kedves es bizodalmas Uram.

Kglmed levelet Tekintetes Nemzetes Szirmai Miklos Uram eö kglme által nagy betsüllettel vettem. Es a miben tudtam s. lehetett vekony tehetsegem szerint ebben az Hazában kgldek kötelesse-
5 gem szerint szolgálni kívantom s. ez utannis minden töllem ki telhető dolgokban szolgálni kívanak s. igyekezem, varvan tovabbis kglmed parantsolatit. Ajanlom ezzel Isten kegyes oltal-
maban Meltgs Groff Uram kgltdt Meltosagos Házával egygütt. Datum Albae Juliae. Die 3. 8bris Anno 1699.

¹⁰ *Kegd keöteles szolgálja

Bethlen Miklos^a

447.

A kancelláriának

Bethlenszentmiklós, 1699. október 18.

Mint kedves Joakaro Vraimnak Atyamfianak, Komam es barátimnak szolgálak es Istentől minden aldasokat kívanak kglme-
teknek. &c.

Mitsoda Kgyls Resolutioja legyen az mi Kgyls Urunknak eö
5 Felségének Fiath es Henter Benedek Uramek állapottyárol, az többi között enis értem, de azt tsudalom, hogy azok az eö Felseghe Kgl's Resolutioi még itt Erdelybenn nemis exhibealtattak, azokat impetralo Catholicus Atyafiaktol, nem hogy az a Conditio Henter Vram irant effectumban ment volna, mellyis nem keves
10 időt, es nem tsak azt munkalodott Catholicus Atyafiai eö kglmek Consensussat, hanem az Szék választását; Sőt quod ad formam Constitutionis talis Officialis¹ az egeszsz Szekely Natio meg egygézsetis kívánnya, dato az jo Henter Uram maga rea állana. Sőt

...^a [autográf]

¹ ami az ilyen hivatalos intézkedés formáját illeti

15 mivel a Referendarius akar Catholicus, akar mitsoda Vallasu
legyenis, de Publicus szolgaja az több Religioknak, es az egeszsz
Országnak, es Guberniumnak, es az kiktől fizetésétis veszi; Es az
kinek (:ut de me Cancellario taceam:)² hirevelis kell vigore In-
structionis Cancellario a Sua Majestate datae³ tétetni, es így talám
20 annakis alazatos opiniojat eő Felsege meg nem vetné. Méghis úgy
ertem, hogy kgyltek ezeknek hire nélkül Fiath Uramat installálni
gondollja, Henter Uramat pedig csak máris rebus tam indigestis
et immaturis e Consilio Cancellariae⁴ excludalta, mellyet meg
vallom, sem quod ad totum Regnum, et Gubernium; Quod ad
Corpus Cancellariae; Quod ad ipsam Religionem Catholicam;
25 Quod ad Personam ipsius Vestrae Illustritatis Domini Kálnoki;
Quod ad Personam ipsius Domini Fiath; Denique quod ad omnes
Circumstantias Exempla et Consequentias⁵ nem jóvalhatok, es
nem hihetem hogy az eő Felseghe Kgyls Intentiojais az volna,
mert az Nagy Fejedelmek es mély Tanátsok minden dolgokat
30 ordinatissime szokták folytatni, es semminemű szolgajokbann
nem kivannják az praecipitantiat es confusiot, Kerem azért es
Instructioira, Kötelességere, es kinek kinek kgltek között maga
jövendőbeli betsületire vagy betstelenségere emlekeztetem, s. in-
tem, procedallyon úgy ebbenn az egeszsz dologban, hogy minde-
35 nek mennyenek az eő Felséghe, es az Haza contentumával veg-
ben, et tam egressus Domini Henter, quam ingressus Domini
Fiath sit et ipsis in praesens honorificus, et alys in futuro decens
et non praejudiciosus,⁶ hiszem mind vegben kell menni az eő
Felseghe Kgl's Intentiojanak, Sat cito, si sat bene,⁷ kivált keppenn
40 kglmed edes Bátyám Kálnoki Uram jól meg gondollja, hogy az
Cancellaria fizeteseből, kijéből telik ki Henter Uramnak az két
ezer forint, ha ő kglmet az Szék nem admittallya, vagy esztendő
mulva el butsztattya ismet; Noha kglmednek talám ehez köny-
nyebb szollani, alá szándekozvann onnet az Cancellariarol, de vaj
45 ki rossz emlekezetű dolog leszen, ha kgl ki indulasa előtt azt az

² (hogy rólam, a kancellárról hallgassak)

³ a kancellárnak Ófelsége által adott rendszabály hatályából

⁴ ilyen eldöntetlen és éretlen dologban a kancellária határozatából

⁵ az egész ország és a gubernium, sem a kancellária testülete, sem a katolikus vallás, sem tekintetesség tulajdon személye, Kálnoki uram, sem Fiath uram szemé-
lye, sem pedig az összes körülmény, példa és következmény szempontjából

⁶ és mind Henter úr kilépése, mind Fiath úr belépése legyen a jelenben nekik is tisztességes, másoknak is a jövőben illő és ne ártalmas

⁷ elég gyorsan, ha elég jól

szep Házat, id est, Cancellarium,⁸ fel gyujtya es hamuban hadgya, az Successor sem köszöni meg kglmednek, sem az Haza, es kglmed ebbenn az Hazában ad majora officia et honores⁹ czelozvan, az Suffragiumokat roszzszul secundallya, ha kgléd az Haza
50 Confusiojaval es disgustusaval praecipitallya az dolgot, mellyet ha el tavoztat, omnia, uti decenter et ordine, ita etiam prospere fient.¹⁰ Mellyetis adgyon Isten. Datum in Szent Miklos. Die. 18. Octobris Anno 1699.

55 Kgltek ^aszolgalo Attyafia Komja Barattya
Bethlen Miklos

Nota Bene A Tzako Uram butszuo Memorialejara valo valasz mibe vagyon, nem jo volna annakis ugy vacalni. Az eö Fge Resolutioja szerent az oda fel valo Expeditiok parjaitis kk miert hogy soha le nem küldi erre a Cancellariara.^a

448.

Galambos Ferencnek

Torda, 1699. október 27.

Mint kedves jo akaro Uramnak szolgálok es Istentől minden jokat kivanok Uram kglédnek.

Kgyld 23. praeteriti Ballabasrol költ levelere hogy kesöcsken teszek valaszt, tulajdonithatja sok nagj Distractioimnak es a'
5 Materianak Meritumanak. Ugy latom az a' kgléd levele hoszzsu, de egeszsen a' dolgoknak jól nem tudasabol szarmazik, mert ha kgléd a' dolgokat ugj tudna, a' mint vadnak, meszse maskent irna, es gondolkoznek egeszsen Unokaink allapattjarol, hogy azert vilagosson legjen az egesz dolog, egy nehany Punctumokban
10 igy informalom kgléd.

1°. A melly becsülletes Orszag Tabla Birai azt a' Divisiot peragaltak ebben az Orszagban mind jo lelki ismeretü, jambor es

⁸ vagyis a kancelláriát

⁹ nagyobb hivatalokra és méltóságokra

¹⁰ minden amilyen illón és rendben lesz, olyan hasznosan is

^a...^a [aláírás és a margón függőlegesen levő utóirat autográf, az utóiratot vsz. a címzettek egyike ékezetekkel látta el, s más tintával a betűket utánarajzolta]

Törvényhez tudo Emberseges Reformatus Fő Embereknek tartatnak, el higie kgjld a' mi Embereinknek a' Java es Jambora az a
15 3. vagj 4. becsülletes Ember, es nem hogj Partialitasnak gjanuja ferne hozzajok, söt nagj Rigorral es Accuratioval procedaltanak benne, nekem annyi reszeben kedvem ellenis: Hogj tudni illik En regi Experienciabol tudvan azt, hogj az olljan aprolekos Joszagok, a' micsodasok azok, ha mindenütt kette kette, koczka szeltre
20 osztatnak sem egjiknek sem masiknak nem haszon, hanem mindeniknek kar, azert en azon voltam hogj a' Zagori (:melly mindazaltal non est sine periculo Litis,¹ de maskent Borocskoja terem valami savanju, de nem ighen sok:) es a' Gjulatelki essek az Arvak reszere, es a' Szekely Joszagbol aequaltassek a' masik reszszel, ezt
25 pedigh mind a' Fiam Bethlen Mihály mind az Arvak reszeröl azert iteltem hasznossobnak. 1. A Fiam reszeröl, Mert omni Jure Decretali² a' Zabolai Udvarhaz a' Fiue, a' mint megh lathattja kgjld a Tripartitumbol Part. 1. Titt. 41. 2do Szekelysegen valo Fő Tisztsegnek viseleseröl inkabb gondolkodhatik az en Fiam, es az
30 ö Maradeki, mintsem az en Unokaim. 3o. A Fiamnak azon kivülis esik Erdelyben Boros Joszaga es a' Szekely földnel jobb majorkodni valo föld, de az Arvaknak a' mostani Osztozason kívül nem semmiis. Az Arvak reszeröl pedigh, praeter hanc hic proxime positam Rationem,³ mivelhogj Nyulas es ahoz valo Nehai szegeny Vömtöl egj nehany Faluban el zalogositott Joszagocskaka mind Zagorhoz mind Gjulatelkehez közel es ighen jo keze ügjiben vagjon, Maramaroshozis közel. E contra Zabola Istenseg tugja hol vagjon, mert Taraczközhöz vagjon 40. Magjar nagj
40 mélyföld; Ehez kepest en ugy gondolkoztam volt megh szegeny Idvezült Leanjom idejeben hogj Njulas, Zagor, Gjulatelkehez adatassek a' Szekely földeröl egy nehany Jobbagy, es egy tisztseges Nemes Emberseg telik ki belölle, a' mi Erdelyi allapatunk szerent, ugy hogj ket, harom ezer Kalongja Ösz Buzaja, ezer Kalongja Tavasz Gabonaja, ketszaz szeker Szenaja 10. 12. Hordo
45 Bora megh termett volna, ha jo gondviseles lött volna raja, es magat nem csak ennek takaritassaban, hanem ha mit akart volna Maramarosban ki szállitani annakis ki szállitassaban segithette volna. De ezekre nezveis en nem persvadealhattam azokat a' Birakat, hogj a' szerent osszszuk azt a' Joszagat, hanem a' mint

¹ nincs pörösködés veszedelme nélkül

² minden jog szerint

³ ezen az imént kifejtett érven kívül

50 fellyebbis iram cum omni rigore procedaltanak abban a' Divisio-
ban, kette osztvan mindeniket, mert feltek szinte attol a' mibe
estek, hogj impropotionalis vagj inaequalis Divisioval vadoltat-
nak.

2°. A mint 8/m forintra aestimaltak aestimatione perennali azt
55 az Arvak reszet, nem hogj az Arvaknak karara volna, fel teven
hogj a' Penzel oda ki kezek ügjiben valo Jozzag vagj Szölö vetetik
velle, söt megh becsülhetetlen hasznokra, mellyben, noha en szin-
ten olyan Nagj Apjok vagjok mint kglđ; Azt a' Jozzagot en
birtam es usualtam s tudom. E contra a' Magjar Orszagit kgyld
60 tugja. De ne higjen bar ennekem, külgje Emberet be, a' ki ülljön
ben a' szamvetelben, ab Anno 1693. 1. Decembris Die scilicet
Emaritationis Filiae meae,⁴ megh valik menyi jövedelme volt, es
abbol megh laczik mind az, ha olcsoe dragae a' 8/m forint aesti-
matio, holott a' Decretum szerent a' perennalis aestimatio az,
65 Decies tantum, quantum per Annum importat aliquod Bonum.⁵
Azis megh latzzik belölle, mint fognak az Arvak prosperalodni
ennek innent oda ki valo birasaval, es az en Oblatiomnak megh
vetesevel, akarmint emlegessek abban a' Divisioban lött Contra-
dictiot, vagj jövendöben valo Nova Divisiot es egjeb akarmicsoda
70 ijeszteseket.

3°. Zalogban azt a' Jozzagot 8/m forintban en nem vehetem,
nemis veszem, mert nem hogj 8szaz forintot importalna esztende-
ig, de a' ki e Vilagon leg jobb Gondviselő, jöjjön a' bele, es ha a'
Portiozason kívül s magok etelen, fizetesen kívül esztendönkent
75 80. forintot be ad, en ismet 80. forinttal megh ajandekozom
mindenkör, ^akivalt ha Istennek csak illjen aldasa leszen a' földön
es a' Hazan illjen tereh,^a

4°. Irja kgyld hogj Arossa vagjon. Nem tudom minek erti kglđ
Arossat, annak a' fel osztot Jozzagnake, vagj az en Hazamban
80 valo Praetensionak; Akarmellyiknek vagj mindeniknekis ercse
kglđ, arrol kglđ igy informalom.

5°. Azt a' fel osztot Jozzagot idegennek el vasarolni sem en; sem
a' Fiam becsüllete, Jussa, es Conscientiaja masnak birni nem
engedik; De dato mi masnak engednökis a' Condivisionalis Aty-
85 tyafiai ugjmint: Teleki Josephne Aszszonjom es a' Kun Miklos

⁴ 1693. december 1., tudniillik leányom férjhez menetelének napja óta

⁵ tízszer annyi, amennyit valamilyen birtok évenként hoz

^a...^a [margón függőlegesen]

Uram Maradeki masnak nem engednek, nemis engedik. Ezen azert mint Ens Rationison kglđ elmejet ne faraszsa.

6°. Az en Hazamban vagj Jozzagomban remelhető Resz pedig, mert (ugj latom a' 16/m forintal oda nez kglđ) annalis inkabb Ens Rationis, mert igj ercse edes Uram kglđ. 1. A Decretum szerent Filia Emaritata in Bonis Paternis mobilibus nihil amplius praetendere potest.⁶ 2. Az en Ős Jozzagom mind egy csepig Fiu agon vagjon, megh a' magam Leanyimotis nem illeti. 3. Az en keresmeny Jozzagom mind Libera Dispositiomban vagjon, es egy altalljaban abban csak az en Testamentumom szerent reszesül a' ki reszesül, es megh mondottam volt megh eleleben mind a' Leanyjomnak, mind pedig Vöm Galambos Uramnak a' minapi Divisiokor, hogjha az en Hazomnak, mind most proxime a' Bethlen Mihály szemelljeben, mind pedig jövendőre nezve; Melly jövendőnis nem egjebet ertettem, sem ertek, hanem azt, Hogjha annak az Anjai Jozzagnak helyebe vett oda ki valo Jozzag alkalmatossagaval per illam Bonorum Emptionem & Cambiationem⁷ Bethlen Mihály ugy accomodaltatik, hogj ezt osztan mintegj az en keresmeny vagj Ős Jozzagombol valo anyi reszeben veheti el, az menyi a' leszen, es ha megh nyughatik benne mind ő, s-mind maradeka, tali casu ezeket cselekeszem. 1. A 8/m forintot erette le teszem, es azzal a <Jozzaggal> Penzel Jozzagot vagj Szölöt vasaroltatok jure perpetuo az Unokaim szamara, salva illorum in Defectu Michaelis Bethlen Successione, in Dimidietate illorum Bonorum Maternorum, quae nunc prae manibus Michaelis Bethlen manebit; Altera vero Dimidietate eorundem Bonorum Maternorum, cujus loco ipsis Nepotibus alia in Hungaria emuntur, tunc etiam non in ipsos devolvenda, sed aliis meis Liberais manente. Quare? Quia ipsi Nepotes aequivalentia ibi loco horum possident. E contra in Casu Defectus Nepotum, in Bonis in Hungaria modo praemisso emendis vel emptis, non Michael Bethlen jure materno, sed vel ille, vel alii mei Liberei, vel omnes, vi dispositionis meae succedant. Quare? Quia Michael Bethlen hic loco illorum aequivalentia possidebit vel possidet,⁸ Mint ezt az elötis en kglđnek

⁶ a férjzett leány az atyai ingó vagyomból többé semmire sem tarthat igényt

⁷ a birtokok megvásárlása és cseréje révén

⁸ Bethlen Mihály halála esetére sértetlenül hagyva az ő örökösödésüket azoknak az anyai birtokoknak a felében, melyek most Bethlen Mihály kezén fognak maradni, ez anyai javak másik fele pedig, ami helyett unokáink részére Magyarországon másokat vesznek, akkor nem rájuk száll, hanem többi gyermekemre marad. Miért? Hogy ez unokák ezek helyett egyenlő értéket kapjanak. Ezzel szemben az unokák

120 bővön megh irtam, es nemis volna ennekem eszem, ha en ezeken
a' *Ratiokon* kívül vetnem ki a' 8/m *forintot*, mellynek akar Pen-
zül, akar Jozzagul en hasznat vehetnem, magam es Maradekim
minden zavarek nélkül, akarmint birjak, szelljek es szabjak a'
125 Fiam es az Unokaim az ö Anyai resz Jozzagokat, mind most,
mind jövendöbe akarmikor. 2°. Igirtem volt hogj 3/m *forintot*
adok, azt a' Penzt kgl'd ugj ercse, hogy ez illjen Penz. Szegeny
Idvezült Felesegemnek volt egjszer masszor Anyatol, Nagj Attja-
130 tol neki adogatattott es jutott Penze circiter fl. 6/m melljet noha
ugyan egjütt elis költögettünk, de en meghis propter complacenti-
am igiretett tettem volt neki arrol, hogj ha *Isten* ennekem mas
Hazassagot es az által Gjermekeketis ad, meghis Testamentu-
momban expresse fel teszem hogj azt a 6/m *forintot* legh előbször
adgjak megh az ö tölle valo Gjermekeimnek. Noha azert en
135 halalomig evel a' Penzelis nem tartoznam, meghis szegeny Lea-
njomnak es az utan a' Vömnnek megh igirtem vala, hogj megh
adom annak a' Penznek felet, ugjmint fl. 3/m hogj a' fl. 8/mhez
tetetven ezis annal considerabilissebb Jozzagot vagj Örökseget
vehessenek az Arvahnak velle, es ebben a' 3/m *forintban* vett kgl'd
a' minap fel fl. 2130. 3. Igirtem volt megh ezen felljül fl. 1/m hogj
140 ad fl. 12/m⁹ egeszsz'en ki telljek, azert, ha mi keves Anyai Res
mobilisse megh talaltatnek, es egjobb akarmi ki gondolható Prae-
tensiok, Usus fructus vagj mi, noha az közelis nem erne annyit,
(:mert nem regenis ket versen majd 600 *forintig* attam volt Sze-
genynek:) egy szoval jo akaratombol igy akartam ki teljesiteni ad
145 fl. 12/m, hogj valami considerabilet szerezhetnenk nekiek. 4. Igir-
tem volt hogj Testamentumomban megh emlékezem szegeny Id-
vezült Leanjom maradekirolo, es az acquiralt Jozzagimbol vagj
Res Mobilissemből vagj Penzt vagj valamit testalok, non obstante
jam pridem facta emaritatione.¹⁰ Melly igireteim mais praemissis
150 positis & accordatis¹¹ fen vadnak.

7°. Hogjha pedig kgl'dnek ezek nem tétztzenek, az a' kgl'd jo
akarattja, de annak Consequentiai ezek lesznek: 1°. En ugjan a'
3/m *forintot* ki töltöm, ha kgl'd olljan Quietantiat ad rolla a'

halála esetén az előbb mondott módon megvásárolandó vagy megvásárolt magyaror-
szági javakat ne anyai jogon Bethlen Mihály, hanem ő vagy többi gyermekem, vagy
mindannyi örökölje az én rendelkezésem erejéből. Miért? Mert Bethlen Mihály ezek
helyében egyenlő értéket fog bírni, vagy bir.

⁹ 12 ezer forintra

¹⁰ nem gátolván ezt a korábban megtörtént férjhez menés

¹¹ a feltételekkel és szerződésekkel

minemü kivantatik hogj *tudni illik* abbol a' Nehai Kun Ilona
155 Penzbeli reszeből levalta az Unokai szamara, a' mas 3/m fl.
Bethlen Mihaly^{nak} maradvan. 2°. En sem a' fl. 8/m sem semmit
nem adok, nem vasarlok, nem szegedözöm sem kglde sem az
Unokaimmal, hanem ott vagjon a' Jozzag, fel vagjon osztva,
160 birjak vagj alkugjanak a' Batjokkal Bethlen Mihályal, azt az egjet
hogj el idegenicsek, uti superius Puncto 5to¹² megh nem enged-
gjük. 3°. De Proventibus post emaritationem Perceptis¹³ adgjanak
a szolgak szamat, söt a' Divisiokor vettenekis immar a' Tisztek-
töl, nem felek hogj en maragjak adossa, söt a' mit a' szegeny
Vömnek attam, es a' mit a' sok Portiozasban a' Szegenysegnek
165 attam, azt fel tudvan ök *fognak* adossa maradni ugjmint az
Arvak; Nem hiszi kglde ezt az irast ugj gondolom, de igj leszen.
4. Ha en ezen az <en> Atjai szeretetnek uttjan az en Hazamot
csendessegre nem hozhatom az Arvak reszeröl, kglde leszen annak
oka hogj ök nyavaljasok mind a' fl. 12/m erö Jozzagnak sok
170 Esztendeig valo szep hasznatol el esnek. Ennek az Erdelyi Jozza-
goknakis semmi hasznat nem veszik söt elis pusztitjak, & quod
ultimum est.¹⁴ Az en keresmeny Jozzagomban es Res Mobilis-
semben nem osztoznak, melljet nem ex Passione cselekszem, ha-
nem ex fide & Conscientia, mellyel a' Felesegemhez es több Gjer-
175 mekimhezis köteles vagjok.

8°. Gondolom talam a' szegeny Vöm emlegetett valami Bethlen
Leanjokkal jaro 10/m fl. es a' kglde elmejeben az inhaerealt, de
arrol kglde ugj ercsen. Bizony volt Bethlen Leany a' kivel fl. 10/m
volt a' kivel fl. 20/m is attak, de bizony volt olljis a' kivel csak
180 ezeret sem attak, abban *Uram* köntöst, Lakadalmat mindent bele
tudnak; Uno verbo edes *Uram*, non est Lex sed Fama, & Paren-
tum gratia,¹⁵ melljis csak addig mehet, a' mig az ertek, es az idök
engedik kinek kinek. Tartozas es ketelenseg benne semmiis nin-
csen.

185 Ezeket edes *Uram* en kglde nek mind a' kgldehez valo becsülettöl,
mind edes Unokaimhoz valo szeretettöl viseltetven candide &
sýncere kglde nek meg irtam, melljek arantis minel hamarabb a'

¹² mint fentebb az 5. pontban

¹³ a férjhez menés után felvett jövedelmekről

¹⁴ és ami az utolsó

¹⁵ nem törvény ez, hanem szóbeszéd és szülői kegy

kgyl Cathegorica Resolutiojat el varom. Es ezzel Isten oltalman
ban ajanlom Uram kgldet. Torda. 27. Octobris 1699.

¹⁹⁰ ^bKgyl köteles szolgája Apa Tarsa

Bethlen Miklos

Kerem kgdt jól megh olvassa, es olyan Emberrelis közöllye
irasomot, a ki a Törvenytis tudgja, es a kgd Hazanak jo akaroiá.
Szirmai Uramekot mind kettőt ollynak gondolom.^b

449.

A substitutum guberniumnak

Bethlenszentmiklós, 1699. október 30.

Méltóságos Substitutum Gubernium, nékem kedves bizodal-
mas Uraim!

Kgltek 28 praesentis költ Levelit becsülettel vettem, ma estve,
én is csak tégnap jöven ehez az hitván Házomhoz

⁵ A Markatányok dolgát én velem Gubernator Uram nem com-
municálta, én azért abban kglteknek egyebb Tanácsot nem adha-
tok, hanem kgltek azt rescribálhattya Méltóságos Generalis
Uramnak, hogy a' Marqvatányok^a dolga mikor igazodot az egész
Gubernium ott volt, kgltek pedég^b Substitutum Gubernium lévén
¹⁰ el nem bondhattya, hanem ha mikor a' Gubernium egjüvé gyűl
igazítsák akor, el várhattya Marqvatány Uram, quod differtur
non aufertur.¹

Josika Imre Processussát, hogy még vissza nem küldötte a'
Generalis és hogj a' miatt, a' több Bécsben szollo Levelekis meg
¹⁵ akattak értem, szükséges azért irni Méltóságos Generalis Uram-
nak ex Substituto Gubernio,² ilyen formán:

Quando Excellentissimus Dominus Gubernator, Gubernium
hinc Alba Julia dissolvit, tunc ratione Processus contra Emericum
Josika instituti haec fuit Gubernii dispositio, nempe: Ut Processus
²⁰ ille primo cum Vestra Excellentia communicaretur in eum finem,
ut si quid forte Vestra Excellentia in illius Processus illo Puncto
ubi nomen Vestrae Excellentiae memoratur, in Terminis si quid

b...b [autográf]

¹ ami késik, nem múlik

² az ideiglenes guberniumból

^a [előbb:] Markatányok

^b [javított]

mutandum vel omittendum censeret, superinde suam mentem aperiret, et Processus Copiam simul remitteret; Et in tali Casu hoc
25 Substitutum Gubernium illam *Vestrae* Excellentiae mentem *Domino* Gubernatori et caeteris Consiliariis communicaret, *neque* eo
usque Processum illum ad Augustam Aulam mitteret, nisi *Recepta*^c iterum^d Consiliariorum superinde opinione. Qvod si vero *Vestra*
30 Excellentia nullam in illo mutationem cuperet, in tali casu nullo ulteriori ad Gubernatorem et Consiliarios recursu mitteretur statim ad Augustam Aulam. Rogamus itaque cum demisso respectu *Vestram* Excellentiam, ut dignetur suam mentem aperire et Processus Copiam remittere, propter hoc enim suspensa est istius informationis ad Aulam expeditio, imo et aliae informationes,
35 nempe de Fortificationibus *Transylvanicis*, de Candidatione Generalis Provincialis &c. Quae omnes a' Gubernatore et Cancellario, tunc, antequam hinc abirent subscriptae adhuc hic manent, ideo quod una cum Processu illo conjunctim debuissent expediri, de quo Processu scriptae etiam ad Suam Majestatem Literae
40 breves et ad annexa Acta ac Relationem relegantes, tunc simul ab eodem Gubernatore et Cancellario subscriptae, hic manserunt, modo saepe fato ad Aulam mittendae et ab Excellentiae *Vestrae* Resolutione suspensae.³

³ Amikor a nagyságos gubernátor úr innen Gyulafehérvárról elosztatta a guberniumot, akkor a Jósika Imre elleni per ügyében ez volt a gubernium álláspontja: Hogy először is tudósítsák e perről nagyságodat azzal a céllal, hogy ha nagyságod valamit megváltoztatandónak vagy elhagyandónak tartana e per azon pontjából, ahol nagyságod neve említettik, erről véleményt nyilváníthasson, és a periratok másolatát egyúttal visszaküldhesse. Ebben az esetben ez az ideiglenes gubernium a gubernátor úrral és a többi tanácsossal közölje nagyságod véleményét, és a per addig ne küldessék fel a császári udvarhoz, míg a tanácsosok ismételt véleménye meg nem érkezik. Ha pedig nagyságod abban semmi változtatást sem kíván, az esetben azonnal küldessék a császári udvarhoz anélkül, hogy ismét visszaküldénék a gubernátorhoz és a tanácsosokhoz. Kérjük tehát alázatos tisztelettel nagyságodat, hogy méltóztassék véleményt mondani és a periratok másolatát visszaküldeni, mert emiatt akadt el e tájékoztatásnak az udvarhoz való továbbítása, sőt, más információké is, nevezetesen az erdélyi erődökről, a tartományi tábornok jelöléséről stb. Mindezeket a gubernátor és a kancellár aláírta, mielőtt innen távozott volna, de itt maradtak, mert ezzel a peranyaggal együtt a fent említett módon kellett volna elküldeni, itt maradtak továbbá az e perről Ófelségének írt, ugyanakkor ugyanazon gubernátor és kancellár által aláírt rövid levél, mely az ügyirathoz és a jelentéshez van csatolva, és amely nagyságod döntésétől függ, és melyet már rég el kellett volna küldeni az udvarhoz.

^c [előbb:] Praecepta

^d [beszúrva]

45 Kleinburg Uram dolgáról Gubernator Uram énnékem semmit sem irt sem mondot, csudálomis, hogj egyszer más hova rendelylyuk a' Pénzt, azután meg meg hamar csak változtattyuk, osztán sem együtt sem másutt nem vallunk becsüllettett véle, kgltek dolga egyéb aránt. Ezzel ajánlom Isten kegyes oltalmában kgltek. Datum *Szent Miklos Die 30 Octobris Anno 1699.*

Kgltek köteles Atyafia szolgája

Bethlen Miklos

450.

A kancelláriának

Bethlenszentmiklós, 1699. november 1.

Szolgálók és Istentől minden áldásokat kívánok kglknek

Kgld Secretarius Uram 30 praeteriti költ Levelét vettem ami a' Radnothi Processus ki adását illeti, egjáltalljában valamint Director Uram oda küldötte, ugj kel ki adni, akár adta kgld ki Thesaurarius *Vramnak* akár nem adta, aval sem a dolog, sem a kgld betsületi nem periclitál, mert, Thesaurarius *Vramnak* kgld könjen meg irhattja, s írja meg is, hogj Director Uram világosabban kívánta, és ugj is lött, és azt a Levelet kgld volanter hadván külgie Director *Uramhoz*, es írja kgld Director *Uramnak* azt, a mit énnékem ír a másik *Processusnak* Thesaurarius Uramtól valo viszszá kérése fölöl, (mert azt kgld tugja hogj én Apor *Urammal* most sem Levélel sem írással nem *Correspondeálok*) Lészen Director *Uramnak* arra gongja, mind Thesaurarius Uram előtt, mind pedig, ha Thesaurarius Uram fel küldötte volna is immár azt az Udvarban, oda fel is, hogj a kgld becsületi és a dolog is in Salvo légjen; Es elis higje kgld, jobban Salvalodik igj a' kgld becsületi, mint sem ha az az homáljos irás maradna csak meg, mert a' Director azon kivülis opinioját agja, és ha világosabban igj a mint kívánnja kgld ki nem adná, és abbol az, kgltól akkor csak röviden pro suo Memoriali¹ igen breviter irot Punctumokbol oda fel a dolgot meg nem értenék, (a mint hogj aki száz mélj földnire lakik, bizony nem érti ugj meg a dolgot mint akki akor ott halgatta:) az következnek belölle, hogj a Directortis vadolnak oda fel, hogj oljan homáljos dolgot küldöt oda fel, nem tudta ki iratni a Proces-

¹ beadványa szerint

25 sust ugj a mint kellett volna, és rejectazni találnak ad illuminandum, ugj osztán a' Director kgllddel kezdené menteni magát, és osztán több bestelenség következne ugj kglldreis, mert eö egjébbel nem menthetné magát, hanem avval hogj eö világosobban kívánta kglldtől ki iratni, de kglld nem cselekedte, hanem az eö hire nélkül adta ki kglld olljan homájljsson, meljjs nem jól eset semmiképen, és tanulja meg kgtek Secretariusokul, hogj soha kgek semmi Processust, sem Sentiatiát Törvényes dolgokban, ki ne agjon, az Actoria Pars Procuratora Revisioja előtt, mert azt az Itilő Mesterekis ugj szokták cselekedni, hogj először az Actor Procatora revideáljon, és az Expeditor Deákkal, s magával az Itilő Mesterrel öszve igazítják az hurt, osztán ugj agja ki először az Actornak, és az után ha kívánja az Incattusnak is. Ugjanis bizony meg esnék belé, a' melj breviter az Itilő Mesterek rapiállják a Levatákban az Allegatiokot ha osztán csak olljan breviter adnak ki a Sentiatiákban és egjéb Juridica Expeditiokban, hanem azokból az brevis rapturakból a Procuratorokkal egjüt a Stilusok szerént amplificallják és ugj expediallják, Revideálván maga az Itilő Mester ugj Subscribállja osztán kgeknek is azért a Cancellarián ezt kel követni, söt a derék dolgokat az én hirem nélkül ki sem kel adni egjszeris; A mint pedig írja kglld, hogj a Gubernator Uram Successioját és Apor Uram Jussát hogj fenn forgattuk volna nem jut kglldnek eszébe, igenis bizony ugj volt én mondatam, mikor fel állék ezen szokkal: Ezen az után az Urnak Gubernator Uramnakis ki kellene kelni, mert per defectum Domini

50 Principis immediatus Successor² benne. Az Ur Apor Uramis jure Uxorio praetendal hozzá; En mindazonáltal ki mégjek cum protestatione, osztán az után ugj Protestalék szoval az Asztalnál az után meg meg kglldnélis, hogj inkább jobban eszébe tarthassa kglld, még az Ur Gubernátor Uram azt mondá akkor arra az én szomra mikor az ő kglme Successioját emlitém; De most arrol nintsen szoo: Groff Apor Uram pedig még nagy Historiát kezde, hogj az olljan ki költéssel mind rontották el az egész Tablát, & Ezek Uram igj voltak. El várom azért a mint az előttis meg irtam in qudruplo [!] az Expeditiót kglldtől.

60 Thesaurarius Uram kívánságát értem de ha in Gubernio el nem végzik nem lehet expedialni; az Ur Gubernátor Uramnak, Sárossi Uramnak s. nékem, az olljan Pátens A productionrol nem tetik, nemis legalis nemis practicaltatot soha másként az ő Felsőghe

² a fejedelem úr halála következtében közvetlen utód

65 Szolgálatyat én jo Szivel promoveáлом kötelességem szerént; Az ő Felségének szollo Levelet Subscribáltam, rut error az ha valamint az Maramorosi követnél hever, vagj ha talállja bé adni Eő Felségének miheljlt kglmeket azt az errorr eszében vőtte, mingjárt sietve kellet volna írni a Cancellariára, sőt mostis írni kel kgnnek, hogj vegjék kezekhez aszt a Levelet.

70 Ertem hogj kgték ideje experiál^a Pénteken, de kgtk el nem mégjen, a mig Olasz, és Joo Mihallj Uramek oda nem mennek. Ajanlom Istennek oltalmaban kgtket Szent Miklos 1 9bris 1699 Kgtnek Szolgáló baráttya

451.

A guberniumnak

S. l., 1699. november 20.

Groff Bethlen Miklosnak bizodalmas Instantiaja az Meltóságos Regium Guberniumhoz.

Noha én az Thorda Varossa és Malmos egjnehánj emberek között valo perbe formalis Peres ugj mint Actor vagj Incattus nem
5 vagjok, de az enyim felett perelnek, és mivel mind Actor mind Incattus malmokat bir tsak én vagjok az kárba. Mellyis legh egjeneseb uton orvasoltatnék meg, ha már az Tablarol ki ment Sententia szerént az a' Vármegjén forgott Causa a' Táblara fel menne Törvényes Gyűlésre, és az ő Felsége arrol én irantam adot
10 kegelmes Decretumatis effectumban vétetődnek kegelmeteket által, az mint kk eszt magha mind jól tudgja. Kérem azert bizodalmason kket, sőt Meltóságos hivatallya, és az Igasságh szolgáltatósára hűtös kötelességere Kenszeritem kegelmeteket, imponállya az Urnak Haller István Uramnak ugj mint Thorda Varmegjei Fő
15 Ispánnak, hogj minel hamaréb ülljön Törvényes Széket, hogj az <jövén> Ország legh közeleb jövődő Törvényes Gyűlésére mehessen fel az a' Causa az Táblára, mert én végben nem vihetem, mi lehessen oka kkre hajgom által látását, és orvaslását, az mint nekem kk megis igerte Fejervaratt; Ne szomorittassam enis to-
20 vabbis és ne kenszerittem az Igasság nem folyhatasaert^a töb töb panaszokra fokadni ilyen el szenvedhetetlen kárba, mellyért Isten-

^a [bizonyára a másoló elírása *expirál* (elfogy, letelik) helyett]

^a [előbb:] folytataesert [autográf javítás]

is kket meg algya, enis maradok kk igaz köteles szolgaja, es Attjafia.

25 Ha karátsonigh nem leszen, a mint az Ur Hallér Uram nekem mondotta hogy 8. Xbris leszen Egygy egeszsz Esztendő s-többis vesz el, a Gyüles, és egieb intervenientiak miatt, melly ennekem el szenvedhetetlen károm, es ketelenittetem rolla protestálni.

20. 9bris 1699.

Bethlen Miklos

452.

A guberniumnak

S.d., [?,1699. november 22. után]

Meltos. Regium Gubernium kedves bizodalmas Uraim. &c.

Ketelen kell kket emlekeztetnem kettöre.

1. Jo emlekezetibe lehet kknnek mikent parantsolt legyen a mü Kgyls Urunk eö Fge mar reghenn en arantam három ugymint a
5 Radnothi. A Tordai Malom es az en el maradott Fizetesem dolgairol.

2. Mikeppenn igrte kk Guberniumul az el mult Gyüléskor midönn Groff Apor Istvan Uram enghem a Tanatsba rend kívül
10 megh betstelenített volna, hogj kk azt a Controversiat annak Materialjanak "tollalásával" ugymint az fenn említett három dolgnak hova hamarabb valo fel igazittásával, es tsekely betsülletem helyre allittásával sopiallya.

De szomoruan erzem es tapasztalom naponkent ezeknek haladekjat es effectum nélkül valo letet mert l <mert> Eö kegyeme
15 Thesaurariusi Tiszti szerent a Radnothi Causatis nem procurallya ugy a mint kellene, söt remorallya. 2. A Tordai Malom dolgabanis az Igassagh nap fenyre nem jöhet, melynek Ezer bizonysga ez. Hogy a Tablai Sententia szerent annak a Causanak a Varmegyeröl transmittaltatni kellett <vala> a Tablara hogy ha a
20 minapi ugymint 22. 9bris lett Conclusuma szerent a Guberniumnak a Torda Varmegiei Szek 10. Xbris megh leszen vala, <a mint hogy meghis lehet vala> es a Causa a jövendő Törvényes Gyülesre transmittaltatik vala az Tablara, az Igassagh nap fenyre jeött volna es annak a Controversianak vége szakadott volna. De az

a...^a [beszúrás]

²⁵ a Szek legitime nem promulgaltatott, noha sem az hely sem az üdö nem gatolta mert Maros Vasarhelyről a Cursus az alatt a 18. nap alatt legitime & commode¹ ki mehetett volna. Söt az előttis miert nem lehetett Torda Varmegiebe szek <ugy a mint masutt> in Novembri vel inito Xbris,² ha eö kegyeme a Collegajat *Haller

³⁰ Istvan Uramat^a abba meg nem gatolta volna a mint eö kegyeme Szeket akart celebralni egynehanszor

Es igr immar quoquo modo <el szenvedhetetlen karommal> nekem es a Varosnak el szenvedhetetlen karunkal el vetödött Isten tudggia mikorra, melyrölis kenszerittetem a Meltos. Gubernium előtt solenniter protestalni. Utaimot sine offensa quodcunque³ szabad legyen követnem.

3. A Fizetesem irantis mar a karom es helyes praetensiom tizenharmadfel Ezer Magiar forintra megyen, mellyis mind Groff Apor Istvan Uram miatt <es maga kezebe> vagion a mint ezt

⁴⁰ akarmikor vegye kgték Effectumba az eö Fge arrol valo Decretumat kesz vagiok positis Calculis⁴ megh mutatni, mint praetensiom helyes voltat, mind azt hogy eö kegyemenek nem akarassan mulik, noha kezebe vagion a miböl megh adhatna s-tartozikis velle. Melyrölis ketelen protestalnom kell, kivaltkeppen hogy eö

⁴⁵ kegyeme mar a Thesaurariussagtól butszuk, es ennek addigh egyg altalljaba el kell igazodni igazsag szerent, <Melyrölis ut supra protestalok> hogy ne okoztassam Utaim követeseert Mind ezekbe varvann sok teöbb busulasimnak megh eleözhető Atyafisagos es realis viganstalasat knek. Maradok A Meltosagos

⁵⁰ Guberniumnak

453.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1700. február 23.

Meltosagos Regium Gubernium
Kedves bizodalmas Uraim!

Mint hogy Meltosagos Generalis Uram interpositiojara most proxime teghnap előtt a mint Meltosagos Gubernator Uram

⁵ nekem referala Groff Apor Istvan Uram magát ezekre ighirte.

¹ szabályszerűen és alkalmasan

² novemberben vagy december elején

³ bármi sérelem nélkül

⁴ számításokat végezve

^{a...} [beszúrás]

1. Hogy az Fizetesem arant valo Computust es itiletet vagy Dispositiot a Meltosagos Gubernium igazittasának submitallya.

Erre azert en azt felelem: Vetessék munkaba productis utrinque producendis¹ a Gubernium eleibe.

¹⁰ 2. Hogy az Tordai Malombeli maga részét nekem ajandekozza.

Ezt en eö kglmetöl kedvesen veszem ugyan, ha tselekeszi, de az nem elég ehez az nagy káru es injuriaju dologhoz, hanem ha eö kglme sincere akarja ezt az nagy hoszszas Igassagtalansagot meg orvosolni es jól el végezni, kivantatnak ezek:

¹⁵ 1. Ki veven mind kőzit mind kezet es Tanattsat modo praemisso et promisso² *Groff* Apor *Uram* a Malmosok közzül, effectualtassa kgltek az eö Felseghe Decretumat, es azt az hallatlan^a peldaju, es siralmas consequentiaju el vételnek formajat orvosollya meg most per restitutionem spoliati³, mert maga tudgya kgltek, hogy
²⁰ ha más ellenis akar ki ellen úgy fognák a dolgot, nem köszönné meg, es ha szokasba megyen, sok ember maga vagy maradeka sirattya meg.

2. Tovabba et ejusdem Decreti, et Sententiae Tabulae vigore,⁴ hogy az reghenn meg kötött Igassag folyhasson az Varos reszeröl, most mindgyart innét Fejervarrol botsássanak Cursust eö kglmek
²⁵ Haller Urammal együtt, hogj 16. 17. vel 18. Martý bizonyoson legyen Törvényes Szek Bogatonn. Es a Meltgs Gubernium parantsollyon cum vigore a Varmegyének. Es magokis Feő Ispan Uramek a Torda Varmegyei Notariusnak, hogy annak a Pernek
³⁰ Transmissiojarol^b még az Szék napja előtt conferallyon a két fél Procuratorival, es tegyék irasba a Pert a mint folyt; Sőt az Malmosoknakis hogy a Procatorokat arra a Notariussal valo Conferentiara botsássák oda, hogy osztan az Székenn az Transmissio tsak olvastassek őszve, es bizonyoson jöhessen fel a jövő Terminusra a Tablara, mert ha ez így nem leszen, ismet eludaltatik az
³⁵ dolog, mert mivel hogy olyan nagy^c Causaba hallatlan Peldaul sem Proclamata, sem Levata, sem semmi iras nem volt, el hiszem azt a subterfugiumot keresik, hogj most ezen az Szekenn tsak

¹ mindkét részről előadva az előadandókat

² az előrebocsátott és megígért módon

³ az elrablottak visszaadásával

⁴ ugyanezen rendelet és táblai ítélet erejével

^a [javított]

^b [előbb:] Transmissioja

^c [javított]

perelleyenek, irassanak, es osztan meg más Szeken legyen az őszve
40 olvasása es Transmissioja, mellyel az dolog Esztendőre s tovabbis
el vetődik. A penig nem a Varos vetke hogy akkor nem irattak,
es nagy absurditas, hogy valaki illyen formann az hibason el itilt
Joszagot birja s ugy perellyen. Vilagos dolog penig a Tabla Sen-
45 tentiaja szeréntis hogy nem jól folyt az az itilet, es Transmittalni
kellett volna. Azis bizonyos az Ország Törvénye szerint hogy ha
transmittaltatott volna, sőt igyis ante Apellationis vi Praeceptorii
factae revisionem,⁵ el nem foglalhatták volna az Malmot

Hogy ha penig az eő Procatorok el nem megyenis az Notarius-
hoz, a Varose el megyen, es quoquomodo legyen, de mind iratása,
50 őszve olvasasa Transmittalása hogy azon az Szekenn meg legyen
azt kivannya az Igassag az Varos reszerölis, es ha ebbe az Gubernium
vivide nem assistal, soha ennek jo veghe nem leszen. Egyeb-
arant a Varos Procatori még akkor mindgyart az Törvény tetel
utan az akkori Notariussal eggjütt az Allegatiokat, Responsiokat
55 in recenti memoria⁶ a mint tudták, irasba tették, mellyis nallunk
exstal.

3.dszor. Kivantatik azis hogy az melly Judicialis levele es Sen-
tentiaja a Varosnak Groff Apor Uram kezebe akadtott volt adgya
viszsa eő kglme.

60 3. A Radnothi Processus lassu folytatása, es az Udvarhoz eddig
valo fel nem küldese felöll a mint eő kglme magat menti es a
Guberniumot okozza, azt a dolog maga vádollya es nehezitti. Es
keves szoval tsak azt mondom erre, vegye elé kgltek még eggyszer,
es considerallya ugyan jól az ö Felseghe utolszor arról irt Decretu-
65 mat; En bizony ugy hiszem hogy mind a Meltsgs Possessornak
mind az Gubernium betsületinek, es az Haza Törvényenek több
rövidseget tsinal, mint hasznott annak ennyi ideig valo huzása
halasztása, holott tsak az Tablai Törvénynekis majd mas fél
Esztendeje, es ha mit az Fiscus ez arant el fog követni en ne
70 okoztassam, nekem senki vetkül nem tulajdonithattya, ha olyan
nagy káromat urgealom.

4. Quod ad Punctum Honoris⁷ a mint ö kglme mondott; Enis
akarmelley Impartialis Judexet, et proxime a Meltgos Guberniumot
az aránt meg biralom.

⁵ a perfelvétető parancs erejénél fogva eszközölt fellebbezés felülvizsgálata előtt

⁶ friss emlékezetből

⁷ ami a tiszteletet illeti

⁷⁵ Es mind ezekbe varom a kgltek Atyafisagos Joakarattyát s maradok

^dKegytek keöteles szolgálja es igaz jo akaro Attyafia

Bethlen Miklos^d

Albae. 23. February 1700.

454.

Prónai Györgynek

Gyulafehérvár, 1700. február 27.

Isten meg aldgya kgltd Pronai Uram

Ezeket az Borgoiak Supplicatioit küldöttem kgltd kezében, ha-nem kglmed az mit el igazittathat benne, igazittassa el, az mit penig el nem igazithat, nekem kgltd hozzon informatiot felölle

⁵ mikor vissza jó, mert en most arra nem erkeztem hogy itt valaszt tegyek rajok. Isten kglmeddel. Fejervar. 27. February 1700

Kgltd barattya

Bethlen Miklos

455.

A substitutum guberniumnak

Vajdakamarás, 1700. március 25.

Mint ke[...] Sogor Uramnak, és barátomnak Szolgálók es Isten-től minden jokat kívánok kglmednek

18va praesentis költ kglmetek Levelét, én hozzám 24ta hozták elis szököt a Posta mingyárt kurva légjen a Mátkája Szepesi

⁵ Uramnak ha meg nem páltzáztattya érette.

Buzinkait meg Tserélni nem javallam semmiképen, hanem kgltd Keresztessi Uram a Tavalyirol fizettessen meg nékie a Fejér vármegjei Adóbol mind én réam az után valo fizetéséről pedig hogj Schedel Uram Budárol meg fizessen énis javallam a Guberniumba

^d...^d [autográf]

10 az ő idejében mikor öszve Gyülünk bizony valoban nagy kár lesz
az országnak ha most el marad Buzinkaj az Istenért annyi ezer
másá Sonak a Méréseben ott nem léssen micsoda kárt Tehetnek
az országnak ha akarnak a Németek nem tudom ha mérve raktak
e fel a hajóra ott a Sótt a Portuson, bár tsak ott vigjáztak volna
15 réa bizonyossan ha az el^b mult pedig^c hogj arra senki sem vigjázot
mégis ki kell kérni Numsi Uramtol az ment Sonak extractussát,
Jámbor ember nem hiszem hogj meg tsallyon, Buzizinkai [!] Uram
(osztan) pedig ugjan tsak utánna siessen annak a Sonak
vagj inde vagj unde had érje ott Szegeden a fel mérésének idejét
20 mert bizony meg busul Buzinkai Uramis ha el mulattya mert
hiszem én aszt tudtam régen meg fizettek néki, a mint hogj bizony
régenis tött a Gubernium arrol dispositiot Sárossj Uramnak bár
tsak akkor tud[tam vol]na a mikor ott mulaték a Gyülés után
bizony meg fizettettem volna néki.

25 Szállás Patakát Hunyad varmegjei becsülletes emberek rende-
lék quártélynak mellyet a Guberniumis helyben hagjá de nem ugj
hogj a kglđ házát rendelték volna mert aszt mondák hogj sok
Nemes ház vagjon ott azankivülis jó házak és hogj kglđnek hét
vagj nyoltz emberénél több nýnts ott az után vala olyan hir is
30 hogj Haczágra kellene mennj Viárd Uramnak elég az hogj My
bizony a kglđ házát nem rendeltük most sem rendelyük és Javal-
lom kglmednek hogj kigjelmed a Generálisnak mingjárt irjon
felölle, énis Irok még ma mind a Generalisnak mind Gubernátor
Uramnak és Gubernátor Uram felé dirigáлом és kérvén hogj eő
35 kglme is irjon és külgje el Leveleinket egjüt a Generálisnak. Egjéb
aránt bizony énnékem is Tavalj valoban hiremmel volt és mostis
hiremmel vagjon a quártély leg féltőb s leg kedveseb Jozságom-
banis vagjon Talám Isten eo Felsége már jó véget aggja.

Kérem edes Sogor Uram Keresztessj Uram kglđt a Tserépnek
40 valo Sopokra légjen gongja kglmednek Aprilisban énis oda kül-
döm a magam Teglásimat, tsak a Sopak lennének készen Ajánlom
Isten oltalmában kglmeteket Datum Vajda Kamarás Die 25
Martj Anno 1700.

Kgd szolgáló Sogora és barattja

45

Bethlen Miklos

^b [igekötő beszúrva]

^c [előbb:] osztán

P. s. Kérem édes Secretarius Uram kglđt kulgje ide kglmed énnékem a minapi Gyülésbeli Articulust in ea Parte tsak amelly a Contributiolorol vagjon hogj kapura mi vettetet, asztis hogj Sárossi Uram ha oda adta a Cancellariara Széna Buza Zab mint eset az mult holnapba egj egj kapura

456.

Teleki Mihályné Vér Juditnak

Bethlenszentmiklós, 1700. április 20.

Becsülettel szolgállok, és Istentül minden aldásokat kívánok Édes Asszonyom *knek*.

Kglmed 19. praesentis költ levelit vettem, es mivel hogy az a kglđ Veje es Fiai elmejevel es azon becsülletes embereknek en
5 hozzám tet Atyafisagos biztatasival eppen ellenkezik, első tekin-
tettel csudalkozva olvastam, de az utan fordula meg a fejemben,
hogy ez nem ujság, hogj mikor kglmed masoktul haborgattatik,
engemet szokot büntetni miatta, mint ez előt egjnehány esztendő-
10 velis, mikor egyy Maramorosj levelet nem tudvan mi legjen ben-
ne, meg küldtettem vala kglmednek; most is ugj látom Dolhai
Uram perlj kglmedet s, én ream haragszik, de Edes Asszonyom ha
kglđ magat a Fejervari hazomat el akarná is vennj én bizony
senkinek a kezit a Törvenjes dolgokban meg nem foghatom. A mi
pedig annak az egjnehány lépés földnek dolgát illeti, mint hogj
15 latom hogy kglđis öt Fia számara kívánnya keresni, ha eö
kglmeknek igasságok leszen hozzá, vagj egjként vagj máskent eö
kglmekkel él igazitom, de annak nagjob reszet Groff Apor Uram
adta ennekem Csereben, a többirőlis azok a kike az örökössege,
20 azt mondják, hogj soha sem adták az Szeginy Idvezült *Urnak*,
de erről mint fellyeb is irám a Sogorekkal eö Kglmekkel beszellék,
tudom Fejervarra el jünek most a Terminusra.

Irnek többetis, es bizony nem gonoszszára valot a kglđ haza-
nak, meljnek lattyá Isten Jo akaroja kivannek lennj, de ugj vettem
eszemben, Kglmed előt nints foganattya, meljnek is a mint eddig
25 sok karát vallotta, féleő, ez után is ne vallya, bizony a Dolhai
Uram peri sem volna ma, ha kglđ ez előt 8. esztendővel adot
tanatsomat meg fogadgja vala, tsak azt bánom mind ezekben, a
mint nem regen Telekj Laszlo *Uramnak* is irtam, hogj maga teszi

Kglmetek tehetetlenne a kglmetek szolgálatyara a leg job akaro-
30 jít is, es azok között engemet is. Ajanlom Istennek kegyes oltalma-
ban Kglmedet. Datum Szent Miklos Die 20. Aprilis Anno 1700.
Kgdnek betsüllettel szolgalo Sogora s-Komja

Bethlen Miklos

457.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1700. május 3.

Méltóságos Gubernium Ighen becsülendő és bizodalmas Ura-
im és Szerelmes Atyámfi

Micsoda nagy kárommal bestelenségemmel, és injuriámmal,
sőt magának az Igasságnak és az Haza közönseges javának és
5 Szabadságinak nagy praejudiciumával, sőt az mű Császár és ko-
ronás Király Klmes Urunk Eö Felsége keglmes Mandátumánakis
néminémü kissebségével nyomattassék a Tordai Malom aránt
való igasságh, noha maga Kltek jól Tüdgya és nem is kellene
hoszszas irással terhelnem. Mindazáltal ad evitenda cum Adver-
10 sario verba¹ kell irnom és exhibeálnom ujobban, mind az eö
Felsége arról szölló keglmes Mandatumat, mind a' Kegjelmetek
sokszori erről tet Resolutioit és Conclusumit és bizodalmasan
kérnem, Hogy jam tandem az eö Felsége Klmes Decretuma sze-
rént ego spoliatus restituar.² A Peresek penig perellyenek azon
15 keglis Decretum szerént, mert az Napfényhez hasanló világossá-
gon ki lázczik immár, hogy sem az eö Felsége keglmes Decretu-
ma sém az Tábla Sententiája, sem az Kegnek Gubernialis Resolu-
tiója nem segetheti it az el nyomatot extraordináriis modis³ meg
köttetet Igasságot ha Keglteke Malo Extraordinario Bonum Ex-
20 traordinarium Remedium non adhibet his rationibus.⁴

1. A Varos Bonum Jussa infallibile.

2. En Potentiarius soha nem voltam benne, hanem a Város

¹ az ellenféllel való beszédet elkerülendő

² én, a kifosztott, jóvátételt kapjak

³ rendkívüli módon

⁴ a rendkívüli bajhoz nem alkalmaz rendkívül jó gyógyszert a következő szempon-
tok szerint

depositis flor. 1600⁵ (mely mais a' Káptalanban vagyon.) nyúlt hozzá.

25 3. Nékem legitimo Contractu⁶ cambiálta mellyet eö Felsége is confirmált statualtamis magamat benne és az én töllem in Cámhium nékik adot Malmot mais birja a' Város.

4. En sóha sem Citatus sem Convictus nem voltam hanem a' Várust perlették az kiis nem az Aranyason való Malmot birta
30 akkor hanem azt a' kit in Cámhium én attam és a' kit mais bir.

5. Abban az Itéletben is sem proclamata sem Levata sem Irás sem semmi qvod Legalem Processum [!] sapiat⁷ nem volt.

6. Mind Fő Ispány Fő Biro Notarius substitutus volt.

7. Arrolis egy tsep sententia nem volt

35 8. Potior et melior pars⁸ más Voxon volt hanem major et imperitior párs praevaluit⁹

9. Meg tecczik már az Tábla iteletiből, hogy az Processus rendes nem volt

10. A Tábla Sententiájatis cum alys Literis Judicialibus¹⁰ mint
40 intercipiálta Grof Apor Uram és mais contra Conclusum Guberny¹¹ tartya.

11. Ab Anno 1697.¹² Mikor az a Dolog löt Torda Vármegyében Törvényes Szék nem volt söt a' Guberniumtol pro 10. Decembris Anno 1699. et pro 16 Marty Anni 1700.¹³ rendelt Székek tsak el
45 bomlattak hogy az Igasság az eö helyeré fel ne jöhessen.

12. Kivált az az utolsó Szék mint bomlot el soha eddig ebben az Hazában nem hallott, sem látot példával egy Scriba vagy Notariusacska betegségével a' kinek Voxa sem szokot lenni a' ki helyen könnyen substituálhattak volna, mint ugyan ot producal-
50 tatot Pápai^a Sigmondtól egy in Anno 1652. költ sok ezerekre terjedet Transmissio per substitutum Notarium¹⁴ a' Táblára,

13. A kik in Anno 1697. a' Malom el itélésébe tam juratus quam substitutus Notarius¹⁵ volt, most az Tordai Széken mindenik

⁵ 1600 forintot letéve

⁶ törvényes szerződéssel

⁷ ami törvényes eljáráshoz kell

⁸ A tekintélyesebb és jobb rész

⁹ a nagyobb és tudatlanabb rész fölénybe került

¹⁰ más itéletlevelekkel együtt

¹¹ a gubernium határozata ellenére

¹² 1697-től

¹³ 1699. december 10-re és 1700. március 16-ra

¹⁴ helyettes jegyző által

¹⁵ mind esküdt, mind helyettes jegyző

^a [előbb:] Lónai

jelen volt és a' Dolgot azok tutták a' beteg Notarius ha ot let
55 vólnais nem tudot vólna hozzá hanem im ezekre kellet vólna
bizni.

14. Nem is a' Peresek Excipiáltak ratione Notary¹⁶ hanem a
Vármegye ultro et anticipato iudicio¹⁷ rontatta el a' Széket, Ha
a' Peresek exceptiojára löt vólna a' Szék el rontás mégis türhetöb
60 vólna, mert laba ugyis mégis löt vólna, avagy ha akár mint a'
Transmissiot ki atták vólna és osztán a' Tábla helytelennek ítélte
vólna, hiszem az nem az Malmások hanem a' Város kára löt vólna
Fő Ispánt Assessorakat is nem kellet vólna évocálni s. búsitani.

15. Substitutusok el ítéltették, substitutus nem tránsmittálhatta.
65 De mind ezek a' Várost illetik proxime nem engemet

16. En Töllem penig nem sententiával hanem per sinistras
Informationes¹⁸ országot Guberniumot Generálist disponálván
vagy incitálván a' Malmások soha ez Hazába nem hallatot és
veszedelmes Conseqventiájú s. példájú úton vétetet el, mellyet ha
70 Kglk maga meg nem orvosol többenis meg érezhetik idővel.

17. Ha az Transmissio végbenis ment vólna, vagy menne is
(:noha már ebben az Esztendőben az modo ordinario nem lehet:)
és a' Város Triumphálnais tudom akkor meg más Cautiókat
keresnének én ellenem és az Malmot tsak nem adnák vissza
75 úgyis.

18. Ha Eö Felsőge maga Mandatumanak Manutentora és per
alios Executora leszen (:mellyet reménlek:) hogy a' rend kívül való
példa rend kívül való úton orvosoltatik. Es így ha mind az első
s mind ez a' másik példa töb Conseqventiákat szülhet idővel én
80 nem okoztathatom keglől sem az országtól sem az Posteritástól.

Azért Summa rei et meae justae ac Confidentis Instantiae ez
Restitutio Molae mihi et juris ex parte oppidi a' Vinculis subterfu-
gium et elusionum eliberatio per sapientiam Guberny.¹⁹ Mely az
Úrnak Hallér Úramnak is és a' Vármegyének becsületire köny-
85 nyedségere leszen in hoc Casu ha az Evocatio ítéletekre nem
mégjen

¹⁶ a jegyző miatt

¹⁷ önként és megelőzve az ítéletet

¹⁸ hamis pletykákkal

¹⁹ a dolog, valamint jogos és jóhiszemű követelésem lényege ez, hogy a malmot
kapjam vissza, szabaduljak meg attól, hogy a város akadályozhasson a törvényes
jogkeresésben, és a gubernium bölcsessége mentsen meg a kijátszástól.

Mind ezeket úgy a' fizetésem minap ekkorra halasztot állapototyát bizodalmason kegnek prudentiájára Conscientiájára Atyafiságára bizván maradok.

⁹⁰ Kegteknek A Méltóságos Guberniumnak igaz jó akaró Attyafia és köteles Szólgája

Groff Bethlen Miklos

3. Máji 1700 Albae

458.

A guberniumnak

S. l., 1700. június 24.

Meltosagos Regium Gubernium Kedves bizodalmas Uraim!

Jo emlekezetibe lehet kgeknek mint vegzé nem régen a' Thordai Malom dolgarol, melly vegzésis noha az én, es Varos el nyomatott Jussunk, es az ő Flge de restitutione mei¹ tött kglmetekhez valo^a parancsolattyanak nem egeszszenn satisfacial, mindazaltal bar csak a' ment volna vegbe, de azis sine effectu vagjon; Mert a' mostani malae fidei possessorok, a kgltek vegzesével sem gondolnak. Kerem azert bizodalmasonn kget, az ő Flge kglmes Decretuma szerint engem restitultassonn in integrum ne szenvedjkek¹⁰ enis tovabb Kárt, kgltek busulást, és az Igasság oppressiot; Melylyert enis maradni kivanok mindenkor.

Kgltek igaz joakaro Attyafia es köteles szolgálja.

Bethlen Miklos

459.

A guberniumnak

Torda, 1700. július 7.

Méltóságos Gubernium, kedves és bizodalmas Uraim.

Szinte ma három egész esztendeje, mikor ezen Torda Várossába valo Gyűlés alatt, ebbe az Hazába hallatlan formánn vétetődék el én töllem az Aranyason lévő Malmom.

¹ visszahelyezéséről

^a [előbb:] kglmetek [autográf beszúrással javítva]

5 A mű kgl's Urunk eo Felséghe ennek vissza adásáról valo kgl's parantsolattyanak már két esztendeje és három holnapja tölt el.

Mennyi három, busulásom és* kgken valo importunuskodásomba álljon már ez a' dologh, bizony ki nem mondhatom, sem le nem irhatom.

10 Mitsoda rossz példa légjen ez, és melly veszedelmes kivált a' nagjobb rendü Embereknek, és azoknak Maradékinak, adgia Isten sem kgk, sem Maradéki meg ne sirassa, melyre tekincse megh kgk mit irtak volt az Atyáink *Approbata Part. 3. Tit. 8. Articulo 2.* Hogj afféle dolgok ez Hazában ugjan neis hallattassanak, &c: Kérem maga Javára ugjan jól considerállya kgk ezt az Articulust mind végigh.

15 Olvassa meg kgk a' mi kegjelmes Urunk eo Felséghe Anno 1698. 2. Aprilis költ Decretumát, melybe bezzeg Eö Felséghe ex sua parte kegjelmesen satisfaciált ennek az Articulusnak, söt a' mit magának kgknek kellett volna kérni ez szerént az *Articulus* szerént eo Felséghtëől, abba kgket praeveniálta, és az Haza Törvényét szabadságát maga oltalmazta.

20 Olvassa meg kgk *Approbata Part. 4. Tit. 14. Articulo 5.* éppen és kivált in fine. *Executio*jokis penig *usque ad Decisionem*¹ az olyan *Causaknak* ne lehessen. Mellyis ebbe az Hazában olyan *perpetua praxis*² volt, Hogj *Causam sive bene sive male appellatam*³ soha sem volt szabad sem szokás ante *Apellationis revisionem*⁴ *Executioba* venni, hanem meg adta az *Apellans* a' végénn az árrát, ha rosszul apellált. Hogj penig ezt az *Causát* a' Vár megjéről méltán apellálta a' Város, és hogj a' Vár megje nem transmittálván hibázott, az immár a' Tábla iteletiből bizonyos. Es igj *evidentissime constal*, az Haza Törvényéből, hogj ha a Város volt volna in *Dominio Molae*,⁵ és az Haza Törvénye szerént, uti *debuisset*,⁶ transmittáltatott volna a' *Causa, usque ad Decisionem*⁷ bizonyosson benne maradtott volna a' *Malomba maighis*.

35 *Quanto magis*⁸ hát, én a' ki in *Dominio*, sed *nunquam in Lite*

¹ a döntésig

² állandó gyakorlat

³ akár helyesen, akár helytelenül megfellebbezett peres ügyet

⁴ a fellebbezés felülvizsgálása előtt

⁵ a malom birtokában

⁶ ahogy kellett volna

⁷ a döntésig

⁸ Mennyivel inkább

^a [előbb:] én [autográf javítás]

fui⁹ hogj károsodhattam, mert az Haza Törvénye szerént, Dato a' Várost rednessen meg nyerték volna; Es az ellen Sententiával legitime procedáltak volnais, ugjis arra, a' mibe már akkor a'
40 Város in Dominio nem volt, nem jöhettek volna, hanem látták volna hol s-mint exeqváltak volna, ha penig arra jöttek volna En vi Decreti Part. 2. Tit. 76. repelláltam volna, és bizonyosson in Dominio maradtam volna. Hát inkább holott a' taliter qualiter convincalt Város ellenis nem procedáltak Sententiával, mert oly-
45 lyan a' Malmosoknak égj tsepp sem volt, sem vagjon mais mint Relatoriából constal, maga a' Fő Biro és akkori Notarius Vallásából. Annál inkább én ellenem, qvi nec Citatus nec Convictus, nec per Causae vel Sententiae Condensationem unquam aggravatus fui,¹⁰ mitsoda Törvény volt valaha ez Hazába olyan, hogj
50 ugj Ország és belső s-külső nagy Méltóságok nagj motussal s-Authoritással tsak el vegjék valaki Jozságát *absque omni Processu Juris et Sententia*.¹¹

Azért kgket ez előtt égj néhány nappal tett igireti szerént kérem adassa kezembe a' Malmot, mert a' mikor kgk Válasz tételébe azt
55 irattya, hogy annak kezébe maradjjon, a' kinek az Haza Törvénye szerént kezébe kell menni, az, *ex praemissis constal*, hogj nem más, hanem én vagjok. Hanem ha kgk magát, Maradékot és Törvényeit akarja el rontani. Hogj ha kgk ide adgja, kötelessen meg szolgálom, ha penig nem adgja betsüllettel követem, meg ne
60 itillyen se kgk, se más senki, sem a' Posteritas, hogj ha igaz Jussomat per *quascunque tandem Vias et Media*¹² recuperalom, melyről protestalok, hogj akármi abbol származható *inconvenienciáknak* nem én lézsek oka, sem nem én adok Isten és ember előtt számot rolla, hanem az *Adversa Pars*.

65 Majd minden gonoszoknál gonoszzabb és *Complementuma* tetézése lézsen a' gonoszoknak, hogj ha kgk, *non tantum usu, sed etiam qvasi Judicio*¹³ legitimállya azt a' Veszedelmes példát, ugj hogj jövendőben *kknek* vagj Maradékinak bátran mondattathatik. Legem *quam sanxeris ipsemet potitor*.¹⁴ Legitimállya penigh
70 kgk akkor, valamikor a' Malmot azoknak a' gonosz uton hozzá

⁹ birtokon belül voltam, de sosem perbe fogva

¹⁰ sem megidézett, sem elmarasztalt, sem per vagy ítélet által sújtott nem voltam
soha

¹¹ minden jogi eljárás és ítélet nélkül

¹² végül bármilyen utakon és eszközökkel

¹³ nemcsak gyakorlatban, hanem szinte bíróilag is

¹⁴ A törvénynek, amit hoztál, magad látod kárát.

jutott malae fidei Possessoroknak kezében hadgja, mert mostis valósággal kezekben vagjon, nem a' kgc kezében. Az orvoslásais penig ezeknek ha osztán nem kgc hanem más által leszen, a' sem leszen mindennél örvedetesebb, de az igasságnak éggj átallyába
75 *qvocunque modo tandem*¹⁵ triumphálni kell.

Ezek a' Rátiok penig olyak, a' mellyek militálnának annakis a' kinek Bonum Jussa nem constálna, vagj ugjan nemis volna, mert ex fundamentali processu Legum Transylvanicarum¹⁶ vétettek, és in tali malae fidei Possessoris Causis¹⁷ nem lehetne az Haza
80 Törvénye romlása nélkül olyan extraordinariumot követni a' mint én velem, mennyivel inkább nem hát ebbe a' Casusba, az hol de Bono Jure Oppidi et Conseqventer meo nullum est dubium in Conscientia Dominorum Consiliariorum.¹⁸

Kgytek igaz jo akaro Attyafia es köteles Szolgaja

^bBethlen Miklos

Torda 7. July Anno 1700.^b

460.

[?]

Torda, 1700. szeptember 23.

Illustrissime Domine, Domine mihi *obervandissime* et *Confidentissime*.

Mitto *Inclusam* hanc nomine Domini mei Fratris Comitis Samuelis Bethlen uberius per Exhibitorem Dominum Szent Kereszti explicandam.
5

Interim mi *Charissime* et a multis annis *Confidentissime Domine*, rogo pro antiqva illa nostra amicitia explicet mihi, *qvomodo?* *qvare?* et ubi haerent mea negotia? et inutiles meae Spes *qvare* comitantur me in sepulchrum, cum Ludibbrio meae et personae,
10 et Domus, *qvam* tamen longe aliter *Clementissimus* meus *Domi-*

¹⁵ végül is valamiképp

¹⁶ az erdélyi törvények alapvető folyamatából

¹⁷ valami rosszhiszemű birtokos ügyében

¹⁸ a város és következképp az én tisztas jogomat illetően semmi kétség sincs a tanácsos urak lelkiismeretében

^b...^b [autográf]

nus et Caesar assecuraverat, et voce et scripto. Itane Sancta Regis verba per invidiam et artes hominum conculcantur, et mandata ac Resolutiones eluduntur. Ego enim nihil peto novi, sed effectum semel atque iterum resolutorum & demandatorum.

15 In Radnoth erat gratia Caesaris mihi quidem indigno magna, sed nequaquam per illis gratiis, quas parvus olim Princeps Transylvaniae meo Patri dedit. Neque a Dominis meis Collegis tantopere invidenda, et impedienda, Quorum Status si cum meo conferatur, invenient illos ditissimos, et me mendicum comparate erga
20 illos, sed non bene Collatio in personis & opibus tantum instituitur, sed in laboribus etiam debet fieri collatio.

Sudor vultus mei detergit debebat per Salarium et Justitia, sed jam 13/m. Rhenensium circiter mihi retenta sunt. Nuper Illustrissimus Dominus Tavonath et Echler volebant mihi 6/m. fl. restantes solvere, sed non potuerunt, ideo quod Dominis duobus Tricesimarum Arendatoribus solvere prius deberent 12/m Rh. pro sua erga Tricesimas in Anno 1697 praetensione ab Excelsa Camera
25 ipsis accordatos. Obstrepui satis, dicens quod hoc suis Illustrissimis Dominibus merum Lucrum et pura Regis gratia esset, me vero
30 mercedem durissimorum, quos tota Transylvania, Generalis et Commissio norunt, labor mercedem petere, ergo posse et omni jure cedere debere, saltem in tempore percipiendi, Lucrum vel gratiam mercedi Laborum et Justitiae, sed frustra strepui, et mansi cum promissis & spe.

35 Mola Thordensis optimo Jure a me possidebatur, et tamen jam ultra Tres annos panis buccae familiae meae modo plane violento ereptus tenetur. Agnoscere jam tandem incoepit Gubernium, rem tunc per tumultum pessimo exemplo patratam fuisse, et Molam manibus malae fidei Possessorum ante 3 menses eximi curavit, sed
40 mihi tamen juxta Caesareum rescriptum ante duos annos datum non reddidit, et intuitu priorum metuere possum, quod malae fidei Possessoribus potius quam mihi assignabit, nisi per mandati Caesarei iterationem uti jam dudum sollicitavi et sollicito, praeveniatur. In cujus defectu ego cogar vel Asininam plane Patientiam
45 habere, vel via facti extrema, et cum illis me quoque periclitari. Video enim hodie veritatem illius dicti Beati Possidentes. Et experior foelicem audaciam in capiendo rapiendo et Aulae imponendo, dummodo de Mammona faciant Amicos Sanctos.^a

^a [autográf beszúrás]

50 Salarium Capitaneatus Husztensis pariter mihi a Sua *Majestate* resolutum, quod Possessor teneretur exemplis, Antiqua et nova Praxi ostensum, manet tamen elusum.

Ego putabam Viam ad DEI et Regis Clementiae Thronum esse. Fidem et Zelum erga *Domini* et Patriae servitium. Abstinenciam ab oppressione. Diligentiam in officio Amorem Justitiae. Odium
55 Lucri et munerum ac Regalium. Sed video me omnium mei ordinis pauperrimum et desolatissimum, et qui *propter* publicas occupationes dum oeconomiam privatam negligo, nec ex Salario Consolationem Capió. Expensas tamen quotidie supra vires facere cogor. Aes alienum Cumulo. Jam senex 58 annorum moriar
60 brevi. Debitis Miseria et Lachrymis pro haereditate relictis. Aut profecto cogor quam humillime Suam *Maiestatem* pro dimissione orare, quia testor DEum quod pro meo Statu subsistere amplius non possum.

Haec in confidentia, ut saltem per exonerationem *qverelarum*
65 aliquid solatii Captem. Multum me obligabit si ista etiam in *Excellentissimi Domini Comitiss* Buccelleni sinum^a Vestra Illustritas deponet, et mihi superinde rescribet. Credat mihi Sua *Excellentia*, quod Nicolaus Bethlen inconsolatus mortuus malum exemplum erit omnibus pro Augusta Domo et Patria Zelantibus. Interim ego
70 maneo.

Illustritatis Vestrae

Servus jam dudum notus

Tordae 23 7bris Anno 1700

461.

Máramaros vármegyének

Kisbánya, 1700. október 12.

Kigyelmetek Levelét János Posta meg hozá, hogy kigyelmetek betsülletes Attyafiait küldötte fel Bécsben, azt kigyelmetek jól cselekedte, talán Isten Eő *Szent Felsége* meg áldgya.

A Commendans Uram praetensióját a Servies iránt értem, és
5 én nem sokkára Méltóságos Generalis Rabuthin Urammal magam beszéllek felöle, kigyelmetek pedig szabacságtalanság alá ne vesse magát, sött oda fel is Pogány György Uraméknak irjon kigyelmetek felöle. A mely irásokat az előtt fel küldöttünk vala Dööri és Kecser Uramék kezekben, Döri Uram el vesztette, már

^a [autográf beszúrás]

¹⁰ a második Originalis Inqvisiót is fel kellett küldenem Vass György Uram által, es Tarczali Uramra bizni a dolgot, talán ő kigyelme jobban jár el benne.

A Tolvajok szegény Szaplóczai Uramon ejtett nagy gonosságát, bizony valóban bánom, igyekezzék kigyelmetek annál inkább
¹⁵ persecutiójokban. Ezzel ajánlom Istennek kegyelmes óltalmában kigyelmeteket.

462.

Bánffy Györgynek

Bethlenszentmiklós, 1700. november 1.

Méltóságos Groff és Gubernator, nékem kedves bizodalmas Uram.

Ezt a két töllem és Secretarius Uramtol subscribált irást Feirvarról hozak ide a Secretarius Attestatiojával, hogy az Gubernium levelei által meg eggyezett rajta. Noha azért én az Almafa vize, és Marga vize fell teteletis hogy Erdélyi Ember abba consentialyon ighen nagy akadálnak tartom, és jövendőre gonosznak latom, mindazáltal, ha az Urak meg eggyeztek rajta, én nem mint approbáló, hanem ex officio qua Cancellarius¹ subscribaltam,
¹⁰ másként ugy hiszem, ha coram in Consilio² agitálnok, meg tudnam mutatni, hogy minékünk Erdelyieknek, am bar tacite Marsilli Urammal Marga iránt propter Momentum Pacis³ meg eggyeznénk, de megis etiam Tempore erectionis metae propter Consequentiam futurarum aetatum ex parte Transylvaniae⁴ publica Protestatitot kellene erigálnunk ott a Török és Nemetek előtt, hogy
¹⁵ az Erdelyi hatart mű ugy tartyuk s praetendallyuk, a mint regen Szultan Szuliman adtta Athname erejevel birta Isabella, és minden Erdelyi Fejedelmek valamig Karansebes el nem vetetődött Erdélytől. Es ez az én Votumom, mellyet knek ugy mint Gubernatornak
²⁰ irok, és a Secretariusnakis parba küldöttem, pro Archyvo.⁵

¹ hivatalból mint kancellár

² személyesen a tanácsban

³ pillanatnyilag a béke kedvéért

⁴ a határ megállapításakor a jövendőbeli következmények miatt Erdély részéről

⁵ az irattár részére

Egyébb aránt én ugy hiszem hogy az üdő már ezt a határ jarást el bontya vagy halasztya Tavaszra.

Irja a Secretarius aztis hogy kld ad 22. praesentis Ország Gyűléséről irt oda. Annectallya ugy hiszem magatól, hogy a' Regalis Minutaját irjam meg. En ha kk rajta meg edgyez könnyen meg irhatom, csak Tudgyam mint, de nékem tegnap előtt Meltos. Generalis Uram Szebenben azt mondá, hogy knekis meg irta, hogy a Statusok öszve gyűjtését nem javallya mind addig valamig az Udvartól a Quantum nem determináltatik, akkor intra 8vum⁶ könyű a Statusokat öszve hini, és ugjan 8 nap alatt az Adott fel vethetni, s az Országot el bocsathatni. Sőt addalá bizony ezen szokkal: Tú néktek nagy Malitiatok vagyon abba, hogy a' Statusokat az hoszszu Gyűlésekkel költotitek farasztyatok, hogy osztan el unván a sok kölcséget és Tekergést valamire akarjatok arra vehesetek őket. Mondá osztán hogy ő ad 24tum⁷ javallotta knek a Gubernium öszve Gyűllését. Azomba a Quartélyok irántis azt mondá: hogy a mig determinatio nem jó Udvartól karosnak és lehetetlennek lattya az haszontalan Contramarshusokat, változá<s>sokott.

Ebben a bizonytalansagban nékem ez tetczenek; Az accludált minuta szerint irnák meg a Regalist, és a mű subscriptionk alatt allana készen Feirvarat, és mihelyt valami bizonyost értenék Becsből, mindgyárt Tudosithatna kglmed a Secretariust, hogy a Mensist, Diest irja oda s bocsassa ki. Ha ez kgldek tetczik dirigallya vissza én hozzam, Thordan keressen a Posta, ott meg talál, vagy meg mondgyák hun letemet, és én be küldöm ugyan Túlle Feirvarra ad Expediendum.⁸ Ha lehetne innét ugyan csak Thorda s Kamarasra mennek. Ajánlom Isten kegyes oltalmaba Uram kgl. Szent Miklos 1. 9bris Anno 1700.

Kgld köteles szolgaja

Bethlen Miklos

463.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1700. december 2.

Micsoda válaszszaal botsátottuk az Uj Armálistákat, az Gubernium a Vármegyének irtt Levelébül meg láttya kigyelmetek,

⁶ nyolc nap alatt

⁷ 24-ére

⁸ kibocsátás végett

egyébb aránt (:tsak hogy az Gubernium azon Levelében nem akarta olly világossan ki tenni de:) az szándékunk, hogy ha ugyan tsak nem obtemperálnak az Városok, Director által evocáltassák őket. Azért kigyelmekek engem tudósítson, mi efficacíája lesz nálók az Gubernium administratiójának. Ajánlom Isten óltalmában kigyelmekeket.

P. S. A Széket ugyan tsak ad 3 Januárj hirdettesse meg kigyelmekek.

464.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1700. december 14.

Kigyelmekek 7^a Decembris¹ költt Levelét vettem, bizony dolog azoknak a Városiaknak sok insolentiájára nézve, azt a kigyelmekek végezését én is javallom, sőt egy allattyában a Guberniumnál kell ellenünk [!] procedáltatnunk a Directorral, ha ugyan tsak nem szűnnek.

A mint pro 3^{ia} Januárj² Széket hirdetem vólt, noha én magam arra ki nem mehetek, mindazáltal a Szék ugyan tsak légyen meg; Perellyen az mely Jámbor reá érkezik, Vice Ispány Pogány Menyhárt Uram légyen én képem, hogy ha pedig Isten engedi, az után magam is ki igyekezem, még más derék Törvényes Székre ad 21^{muu} Februárj.³ Adgya Isten jó egészségben, örvendetes állapotban találnom kigyelmekeket.

A Szék Építésnek is 21^a Februárj⁴ kell lenni ha Isten engedi.

465.

II. Apafi Mihálynak

Gyulafehérvár, 1700. december 29.

Meltosagos Fejdelem. &c

Istentől ö Felsegetől kivanok Nsgodnak minden hozzá tartozoival eggyütt sok szerentses es az eddig valoknal örvendetes-

¹ december 7-én

² január 3-ra

³ február 21-re

⁴ február 21-én

sebb új Esztendőket, hogj az Új Saeculum az Istennek házára,
 5 Erre az szegeny Hazára, es a Nsgod Házára hozzon új aldasokat
 Nsgod 15. 7bris költ levelet nagy betsüllettel vettem már reg-
 genn, es midőn jól meg olvastam, öröm es szomorúság agitalt
 majd Febris intermittens modgjára, szomorúság azon, hogj az
 Isten az ő idejébe mikor kivantuk volna nem nyitotta volt új meg
 10 az Nsgod szemeit a mint most, öröm azon, hogj avagj tsak mostis
 nyitni kezdette, mert Sat cito si sat Bene,¹ mellyről nevemmel
 mondando szavait Szent Kereszti Uramnak hogj Nsgod szeretet-
 tel hidgje alazatos bizodalommal kerem es maradok &c.
 Albae Juliae. 29. Xbris Anno 1700

466.

Gotthard Salburgnak

S. l., 1701. január 12.

Excellentissime Domine Comes.^a Domine & Patrone Gratiose.

Quamquam ego Vestrae Excellentiae minus (quam qualem ejus
 magna merita culturam requisivissent) notus sim, cum fiduciali
 tamen reverentia eidem defero per praesentium Exhibitorem
 5 Praenobilem Dominum Sigismundum Tartzali Agentem meum
 demissa obsequia mea; Et <ex> simul recommendo spes meas de
 maxima Sacrae Caesariae Regiaequae Majestatis Domini Domini
 nostri Clementissimi gratia mihi ^bet in jure redemptionis Bonorum
 Teökölyianorum, & signanter^b <factas> super Bono Radnoth
 10 factas, sed cum magno <etiam> Regii Fiscii praejudicio & meo
 maximo damno per tot annos protractas & elusas <qua> quae
 omnia gratiose dignabitur Vestra Excellentia ex praefato Tartzali,
 & scriptis superinde legitime factis intelligere, & multum me
 <Vestra> Excellentia consolabitur, si rem deducet, ne spes una
 15 mecum senescentes & iam una meriantur. Videbit Vestra Excellen-
 tia, dummodo rem uti materiae qualitas ^b& pro statu Transylva-
 niae dicere ausim etiam Quantitas considerabilis^b requirit, peniti-

¹ elég gyors, ha elég jó

^a [javított]

^b...^b [beszúrások a margón]

us interspiciat, quantum Augustae Domus & Sancti Verbi Regii
Majestati obreget, & quantum Fisco Regio praejudicet, quod
20 causa ista tot annos jaceat, & quod proxime superiori & iam anno
Commissioni Regiae hic stanti frustra recommendata sit. ^bQuae
omnia tanquam tot annis trita toti Excelsae Camerae, & praeser-
tim Illustrissimis Dominis Baroni Aichpichl & Palm notissima
sunt. ^bEgo quidem spe & sollicitatione tot annorum jam defessus
25 fere ad silentium per desperationem in hoc passu me resolvissem,
nisi merita Vestrae Excellentiae & <spes meas fama de?> ^bejusdem
de ^bCameralium vivida tractatione celebris Fama prostratas meas
spes erexisset, & hanc ad Vestram Excellentiam accessum svasis-
sent, quod dum fiduciali cum reverentia facio, simul Vestrae
30 Excellentiae multos felicissimos Novos Annos precor & maneo
Excellentiae Vestrae

Demisse obsequentissimus Servus.
Comes Nicolaus Bethlen

467.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1701. január 20.

Meltosaghos Regium Gubernium Bizodalmas Vraim és kedves
Atyámfiai!

Mint hogy az Vrat Groff Apor István Vramot Isten mind élete,
egessege elméje iránt még ez világra vissza botsátotta. Azért
5 bizodalmason kérem, és Gubernialis Meltóságos Tiszti kötelessé-
gére, és ez Hazának Uniojára .s. közönséges jóvára nagy szeretet-
tel és betsülettel kényszeríttem; Hogy az én és Apor Vram között
ennyi üdőtől függöben levő Controversiat jam tandem decidalni,
és az mü kgl's Vrank eo Felsége azokrol valo kgl's Decretumit
10 effectumban vétetni ne halogassa, had az országos nagy dolgok
megh tojulása előtt mehessen végben, mert tegnapi naponis szo-
moruan érzem Garázda keresésében valo sok bestelen szavait, és
signanter, midőn sub parabola Sacrae Scripturae¹ Joh. 10. V. 1.

^b...^b [beszúrások a margón]

¹ szentírási példával

15 Fur es Latronak neveze eszt mondván, Hogy én Socius nem
vagyok, mert az Societasban én nem az ajton mentem bé, hanem
az <...> ablakon bujtam bé. Könnyü volt volna nekem aszt eö
kglmének retorquealnom, de bizám az üdöre és az dologra. Nehe-
zen esék pedig az igen, megh kel vallanom, hogy kgltek tsak egy
szoval sem vágá keresztül beszéde torrenset, mellyet ha az én
20 tsekely Szemellyem nem erdemleneis, de az Gubernium Meltosá-
ga megh kevánná, hogy se én se más az Guberniumba grázdát ne
inditson, expresse fel lévén téve eo Felségétöl az Gubernium
Instructiojaban a' Modestia. Mellyetis ha kgltek eo kglmének
nem imponal, és ugyan tsak continuallya eddig valo szokását
25 rajtam, a' kettő közül valamellyik következik. Vagy az Tanatsba
nem megyek, nisi ad moras Suae Majestatis propositiones promo-
vendas tantum.² Vagy az sok illetlen Szavai olyra fakasztanak,
hogy nem tsak én bánom megh, hanem ipsi et iam toti Corpori
Guberny³ derogalni fog in tantum, in quantum⁴ láttatik az maga
30 Tagjaival nem birnj. Es ez illyen dolog szüli az ollyan Delegatum
Judiciumot, a' minemü az Jabroczkinee, mellyet noha enis ex
Amore & studio Boni publici⁵ improbaltam és impugnaltam
eddig, de kételen leszek approbalni, ha kgltek az eo Felsége
Decretumi Szerént engem tsak nem consolalhat. Es in puncto
35 honoris,⁶ mind az Igasságh, mind Meltoságos Generalis Uram
sokszori Istenes Intimatioja szerént (kiért Isten eo Excellentiajat
algya megh) nem restitualhat. Ne légyen azért kglmteknek nehéz
proxime eszt már Evocatioba lévő Causat a' Nemes Ország elöt
revidealtatni. Es asztis megh engedni, hogy eo Felségenek ma-
40 gam, vagy Fiam által aláztatason remonstralhassam, hogy az
illyen kgltek Regimennyét fellyül mulo Ember dolgában eo Felsé-
ge adhibeallyon más hathatosab Mediumokot, és az maga Decre-
tumit azok által effectualtassa, mert kgltektől nem lehet. Mert en
egy átallyában már ennyi káromot és bestelenségemet el nem
45 szenvedhetem. Es az extremumokhoz nyultatván, az Extremitas
mentségem leszen etiam apud Posteritatem⁷ mind azokrol, ha mi
szomorü sequelai lesznek az illyen extremitasoknak.

² csak Őfelsége határozatait előmozdítandó

³ neki és aztán a gubernium egész testületének

⁴ annyiban, amennyiben

⁵ a közjó iránti szeretetből és igyekezetből

⁶ a tisztelet dolgában

⁷ az utókor előtt is

Kgltek Atyafiságos és Cathegerica Resolutiojat quo citius eo
melius el várván maradok
50 Kgltek igaz kötelességgel valo szolgája es Attyafia
Albae, 20 Januarj 1701

468.

Az országgyűlésnek

Gyulafehérvár, 1701. március 4.

Nemes Ország Edes Atyám s. Anyám!

Sem citatus, sem aggravatus aut convictus¹ soha sem lévén,
méghis mitsoda rend kívül valo utonn eýtém ki a kezemből a
Tordai Malmot in Anno 1697. tudgya Nsgtok kgltek, mellyről
5 mint parantsolt légyen az mi Kgylmes Vrunk eő Felséghe mind-
gyart in Anno 1698. alázatosann exhibealom, es mind a mellett,
mind Nsgtoknak Kglmeteknek be adott Gravamenem mellett
kérem bizodalmason, hogy azt az hallatlan példát ne hadgya
orvoslatlan magának es maradékinak nagyobb busulására, es
10 kárára az enyimnélis. Az mint hogy a Meltosagos Guberniumis
ezekre reflectalvänn a Malmot az, minden legitimus Processus es
Sententia nélkül biró emberek kezéből kiis vétette, mert Sententi-
ajok nem hogy en ellenem, de a Város ellenis nem volt soha, s ma
sintsen. Es vagyon hátra tsak az eő Felségétölis helyesnek itilt
15 Restitutio Spoliati in mea Persona. Et Processus litis² a Város es
Malmosok között, mellyetis a Tabla mar a Varmegyeröl transmit-
taltatni meg itilt. Nsgtok Kgylmetek Joakarattyát enis alázatos-
sann meg igyekezem szolgálni.

Nsgtok Kgylmetek Köteles Szolgája es Igaz Joakaro Attyafia.

Bethlen Miklos

Fejervár. 4. Martj. Anno 1701.

¹ terhelt vagy elítélt

² a kártétel helyreállítása személyemet illetően. És perfolyam

Bethlenszentmiklós, 1701. március 19.

Meltosagos Groff es Gubernator Kédves Bizodalmas Uram
&c.

A' Meltosagos Substitutio neve alatt 18. praesentis költ levelet
vettem, becsülettel;

⁵ A mi a' Munitiok Vecturajat nezi, en sem latom egjeb utjat
annak, hanem azt a' mint kjiltek intezte, talam Isten a' füvetis el
hozza az alatt,

A mi pedigh a' Commissio levelet nezi, en ugy latom a' szegeny
Hunyad Varmegje, romlik aval megh kivalt keppen, mert en ugj
¹⁰ tudom hogj eddigh Hunyad Varmegjenek a' Vizaknai Soval <va-
lo> szekeren valo kereskedese szabad volt, arra a' Karansebes
Videkere, melly kereskedest in Anno 1696. 14. Marty költ Instruc-
tioi Thesaurarius Uramnak, (melljeket en hoztam vala, es az
Archivumban Secretarius Uramek mingjart fel talalljak) heljben
¹⁵ hattak vala, söt az Haza Fiai tekintetiert azt cselekedte vala a'
Camara, hogj az Haza Fiainak Vizaknan adassek Soo per //. 30.
e contra az Idegeneknek per //. 60. melljetis azert cselekedtenek
vala az en Instantiamra, hogj az Idegen ne menyen Vizaknara,
mert ha oda megjenis haszontalan s-bolondsag hogj ott //. 60.
²⁰ adgjon egy Kö Soert, hanem ha esze leszen naturaliter inkabb
veszi megh a' Haza Fiatol Haczagon //. 60. es igy ambar a' Haza
Fia Vizaknan vegje meg //. 30. meghis le szállitvan es el advan az
Idegennek //. 60. meghis nyerne es elődhetnek utanna,^a es a Fiscus-
nakis elegen lenne a ϕ 30^a mar most a' mint en latom ez a Quaestus
²⁵ a' szegeny Emberektöl es Haza Fiaitol egeszsen oda leszen,
valamihelj Pestinben Locus Depositorius erigaltatik, es az Inco-
laktol talis in illas partes Quaestus¹ interdicaltatik. En nem hi-
szem ö Felsegenek abbol annyi haszna legjen, a' menyi siralma
es romlása Hunjad Uarmegjenek. Söt a' mint iratik Commutatio
³⁰ Salis erga Triticum,² hogj ha evel megh menekednenk a' nyari
Magazinumtol, bizony jo volna, de en azt hiszem hogj attol mi
evel megh nem menekedünk, Hunyad Varmegjetöl pedigh nem

¹ ilyen nyereség azokra a részekre

² a só búzára való cserélése

^a...^a [autográf beszúrás a margón]

csak a' Sooval hanem a' Buzaval valo kereskedesis el vesz ezen az Uton, söt megh töbis következhetik, *tudni illik* hogj azt az
35 Sooval commutalt Buzat, avagj ighen dragan veszi megh a Nemet Vitezlo Rend szamara az ide fel valo Szegenysegi, avagj ugj szállitjuk ide s-tova az Orszagban mint a' Debreczeni Buzat szállitok;

A Fiscusnak sem latom pedigh en abban hasznat, hanem karat, mert ha az ugj leszen, Vizaknan Soot nyeresegre senkiis nem
40 veszen, es igy a' 30. penzes Lucruma a' Fiscusnak oda leszen, hanem maganak kell Vizaknarol a' Soot penzen el szállitadni, oda Pestinben a' Locus Depositiojara, hol talal szekereset hol nem aztis menyin, amotis a Török reszeröl nem mindenkor leszen a' Soert a' Buza Cambium, söt az Hunyad varmegjei Ember csak a' pura
45 Vecturaert egjütt boszszusagabanis el nem megjen megh gondolvan azt hogj az elöt ö neki szabad kereskedese volt aval a Sooval, es mar most csak a' pura Vecturaert valo kicsind nyeresegert roncsa mind magat s-mind a' Marhajat. En gjanakszom hogj ezt valami *Privatus* Ember talalta most fel es az atta elmejekre, es alig
50 hanem Christian Csilko, most Sooval Buzaval valo Conplarkodással projectizalvan valami hasznat magoknak, in perpetuum pedigh nagy kart Hunyad Varmegjenek, mert ugjanis ezen az uton az Erdelyiek az ö Flge Subditussi roszzszabb allapattal lesznek mint a' Török Subditussi, mert ezeknek liber Quaestussok
55 nem leszen, hanem csak a' hitvan kis szeker ber, a' Török Subditussi pedigh buzaval penzel megh veven a' Soot Pestinben, (:holotis hogj ighen dragan vegjek penzen bizony nem hiszem:) osztan aval liber Quaestusok leszen, szerte szelyel a' Maros Tisza Duna között, söt ha eszek leszen a' mint hogj ugj hiszem leszenis, ugjan
60 jocskan el emelnek Pestinből a' Soobol es nem csak Tisza Duna Maros közit töltik el, hanem megh a' Tizanis által szöktetnek benne lopva Szinta, Becse &c, fele. In summa ez^b az Anno^c 1696. tött ö Flge Dispositioja mellet maradnek ebben mint ö Flgenek Szolgaja es Tanacsa; Egjebarrant Hunyad Varmegje maga sirhat
65 jobban, a' Bagariczaert, a' melly a' Fejedelmek idejebenis örökke szabad volt, es a' Diplomaban ö Flge liberum Quaestum uti sub Principibus fuit³ confirmalt. Ajanlom Isten kegyes oltalmaban gklt. Szent Miklos. 19. Martý. Anno 1701.

^dKgytek köteles szolgaja

Bethlen Miklos^d

³ szabad nyereszckedést, mint a fejedelmek idejében volt

^b [előbb:] en

^c [előbb:] In

^d...^d [autográf]

A guberniumnak

S. l., 1701. március 21.

Tegnap az eöcsém Bethlen László Uram lévén nálam, jelenté, hogy most a' Vármegyéken a' Circáláson a' Dohányért a' hól leg kevesebbet, egy emberen egy forintot, másan kettőt, hármat akarnak venni, csak az italáért, a' kik pedig vetették 12 forintot, 5 melyen én csak el-csudálkozám, és kötelességemnek tartám, hogy kegyelmeteknek irjak, és igen bizodalmason kérjem, hogy Kegyelmetek *ex Gubernio* tilcsa-meg az egész Országban azt a' Dohány birságot; mert *salva Conscientia, & salvo coram DEO, & hominibus honore*,¹ azt a' birságot nem vehetni, sőt ebben a' nehéz Portzió 10 időben, és ennek a' Dohányal rend szerint elő Nemzetségnek szemeláttára, a' Szegénységen annyi sok ezer forintot fel-venni nehéz ítéletekre való alkalmatosságot nyujt; mert ugyan-is, ha azt mindenén meg-vészik, csak egy forintyával-is, a' ki iszsza, könnyen el-érkezik a' Vármegyének egy hólnapi dupla Portiojával, és 15 bizony félek, hogy a' Felsőges Udvartól-is, *inter oppressiones Populi numerabitur*.² Tudom ugyan én azt, hogy az szegény meghólt Fejedelem idejében irtanak vala egy *Articulust* arról, de még-is hogy a' mellett *salva Conscientia* az ember nem *procedálhat*, ezek a' *rátio*k.

20 1. Mert *Generalis Juris, & aequi Regula: Lex ab ipsis legislatoribus & a toto Populo, cui posita erat, per usum abrogata non obligat*,³ ez pedig olyan, mert Fejedelem, Urak, *Gubernium*, 's minnyájunk szeme láttára azóltá Országban Urak, Fő Emberek, szegény emberek, vetették, 's vetik és pénzt nyernek belöllé, 25 szák széltében mindenütt, Piaczokon árulyák, Harminczadokon bé-hozzák, és az Harminczad jövedelmét, a' Király, a' *Societas*, a' *Gubernium* vette, 's vészi, és él véllé; jusson eszünkbe, hogy a' *Gubernium* ez előtt egy néhány esztendővel, mint *legitimus Quaestust*⁴ egy Görögnek adá Arendában, nóha én ugyan bizony azt 30 nem javallottam akkor, 's ellene-is szóltam, de ugyan csak Ke-

¹ tisztá lelkiismerettel, Isten és ember előtt teljes becsülettel

² a nép elnyomásának számíttatik

³ a jog és méltányosság általános szabálya: Az olyan törvény, melyet a gyakorlatban nem használnak sem maguk a törvényhozók, sem a nép, amelyet érint, az nem kötelez

⁴ törvényes jövedelmet

gyelmekek a' *Guberniummal*^a oda adá, és így a' Dohány *Quaestust legitimálá*; jusson eszünkbe az-is, hogy akkor mindgyárt az Ország az ellen az Görög Arendája ellen *Postulátumat* adá, és a' mint egyebeknek, úgy annak-is *liber quaestussát stabiilálá*: már ezek ellen *turpe erit Doctori, si culpa redarguet ipsum*.⁵

2. *Lex a Rege non Confirmata, etiam juxta Decretum Verböcziarum non est Lex, ideo nec practicari potest*.⁶ Ezt pedig eö Felsége nem *confirmálta*; mert sem az *Approbatában*, sem a' *Compilátában* nincsen.

⁴⁰ Ezeket Kegyelmekeknek eszében juttatni kötelességemnek itéltem, és még-is kérem bizodalmason, mennél hamarébb írjon-ki, és a' szegénységen azt a' nagy nyomorgatást előzze-meg, söt a' hol eddig meg-találták vólna-is venni, adassa vissza szegényeknek, hadd adhassák az portioba. Söt ezt a' Parancsolatot az Székelységre, Szászságra-is kellene dirigálni; mert a' Szászságon nem tudom ugyan, de a' Székelységen bizony úgy hiszem, söt hallom hogy most-is valóban sokat vettek, ez után-is el-hiszem vesznek, ha meg nem előzzük; osztán elő állanak, azt mondgyák, nem adhatják a' Portiót. Bizony az Isten meg-büntet bennünket; az ⁵⁰ Felséges Udvar-is azt mondgya, hogy meg-adhatná Erdély az Quantumot eö Felségének, csak mi ne *exhauriálnók* a' szegénységet; én ugyan a' magam jószágimban nem *admittálhatom* azt a' Dohány birságot meg-botsássanak Circáló Uraim.

471.

Johann Friedrich Seeaunak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 2.

Illustrissime Domine Comes Domine Mihi Colendissime

Literas Vestrae Illustrissimae *Dominationis* ultima *praeteriti* datas, cum *competenti respectu* accepi. Qvod ad *Computum* *Magazinalem* attinet, ego *Repartitiones* a *Vestra Illustrissima*
⁵ *Dominatione* desideratas, apud me *non habeo*, solent enim apud

⁵ szégyenére válik a tudósnek, ha a vétek meghazudtolja őt

⁶ A király által meg nem erősített törvény a Verböczi-féle határozat szerint sem törvény, ezért gyakorolni sem lehet.

^a [az eredetiben *Guberniumul* állhatott]

Dominos Magistros Protho Notarios asservati et hinc ego metuo, quod omnes illae Repartitiones difficulter invenientur, praesertim quod nuper alter Magister Prothonotarius defunctus est, et talia Publica nuper per Capitulares apud Viduam qvaesita non potuerunt inveni, ad alterum qui per Dei gratiam adhuc vivit Prothonotarium Dominem Johannem Sárosi hoc ipso Die expresso mitam et monebo ut quaerat illas Repartitiones, et porro cum Vestra Illustrissima Dominatione superinde ulterius correspondebo

Insinuationem ratione Beneficiorum Ecclesiasticorum Vestra Illustrissima Dominatio <ne> habebit a Clarissimo Domino Samuele Koposi Professore Nostrae Religionis Albensi. Mensis Aprilis per Dei gratiam valde hilaris illuxit, utinam per bonum Vestrae Illustrissimae Dominationis gratiam, etiam Dominus Generalis Perceptor Franciscus Balogh, tam hilarem se nobis exhibendo, pariter nos exhilarat, quod Ego Vestrae Illustrissimae Dominationi ex parte mea omni possibilitium servitiorum genere studebo reciprocari. Et his Vestram Illustrissimam Dominationem Divinae Tutelae commendo et maneo. Illustrissimae Dominationis Vestrae servus obligatissimus Comes Nicolaus Bethlen
Datum Szent Miklos 2 Aprilis 1701.

472.

Rhédey Pálnak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 5.

Mint kedves jó akaro Sogor Uramnak szolgálok es Istentől minden jokat kívánok Uram kygldnek, &c.

Kygld levelet vettem; A mi az en Becsben valo menetelemet nezi az megh ighen bizontalan, es aligis hiszem hogy a' Terminusig el indulhassak, ha szinten fel megjekis. A mi pedig az oda fel valo Leveleknek le hozasat nezi, hogj ha az Ember a' Postara bizza hogj Postan külgjek le, kivalt az Originalis leveleket a' Terminusra, sem batorsagosnak sem szüksegesnek nem ismerem lenni, mert a' Postan hamar elis veszhetnenek; Azonban ezen a' Terminusson alig hiszem hogj olljan nagj Per annyira menjen, hogy az Ember de Merito az Originalokat producalja, hanem ha ugjan le akarjuk hozatni azokat a' leveleket in Transumpto le hozathatni, akkorra, az Originalok oda fel maradvan, mert Becsbenis azt

mindenkor az Ember transumaltathatja, ha akarja, es kezünkben
15 jöhet.

A Redei Familianak adott Grationalissa pedig ö Flgenek in
Originali en nallam vagjon, es kglđ itt en nallam mindenkor megh
talallja, ha pedig az en Becsben valo Indulasom megh bizonyo-
20 sodik en kglđt mingjart tudositom, es a' Levelek dolgatis itt jo
rendben hagjom "a menjire lehet" hogj kknék kara nem leszen.
Ajanlom Isten oltalmaban Uram kglđet. Szent Miklos. 5. Aprilis.
1701.

Kgld szolgáló Sogora

Bethlen Miklos

473.

Zajzon Sámuelnek

Torda, 1701. április 14.

Szolgálok kglđnek &c.

Ugj tudom a' Nemes Varmegje kglđre bizta a' Transmissio
irasat, kerem azert kglđet jarjon ugj el benne, hogj valamint kgl-
del ne menthessek osztan az Emberek magokat, es kglđ sok
5 Embernek, azok közöttis maganak busulast ne szerezzen, ez a'
becsülletes ket Deak segitsegül lehet kglđnek ha egjedül nem
sufficial, az irasban, minthogj annak in duplo kell lenni, kikis nem
en Deakim hanem az Itilő Mestere, es kik által en, noha most nem
Peres, de maskent karos protestalok

Torda. 14. Aprilis. 1701.

Bethlen Miklos

474.

A Torda vármegyében cirkáló bírónak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 23.

Mint Joakaro Uraimnak Atyamfainak barátimnak szolgálok
es Istentől minden Jokot kivanok kglđeknek.

"..." [margón]

⟨Ertem⟩ Az mostani Czirkalas alkalmatosságával ertem hogy kgltek az Lupsaiaktól kivant először^a flor. 500 — az Bedelei Pap ket penz le tételejert. Ertem aztis hogy azon kívül egy s. mas mindenféle büntetesez megyen ad flor. 180¹ Azomban Eles Penzt, szenaert husert &c. egy szoval mindenert vetett rajok flor. 78 melykek in summa tesznek fl. 758

2. Ertem aztis hogy annak utanna kgltek az en Emberim Instantiajokra az en tekintetemert

az flor. 500 engedte ad fl.	200
Item az flor. 180 engedte ad fl.	90
Item az flor. 78 engedte ad fl.	50
id est in summa flor.	340 ²

15 De en kglteket kerem ne nehezteltyen kgltek engemet tudositanni es nekem irasba ide küldeni az flor. 500-ban miért convincaltattak. Az flor. 180 mitsoda excessusoker keresi rajtok. Es az fl. 78. mimodon esik rajok, hogy igy osztan en meg latvan az dolgot es meg ertven, tudgjam meg köszönni kglteknek az fl. 758 rol ⟨valo⟩
20 ad fl. 340 valo kgltek engedelmet, avagy penig mind azokra meg felelni mert valamiben kglteknek ugj mint Czirkalo Biraknak igassagat latom, bizony jo szivel az Igassagnak enis annualok, de a miben Hazám Törvenye es Nemessi szabadsagom ellen valo dolgot latok ha nem annualhatok érette nem haraghatik sem
25 kgltek sem Principalissa. ^bAz 500 f. irant penigh nem hiszem a Törvenyt egyy penztis itillyen a menyire en azt a Pap dolgat tudom. A fl. 78 tsak a Konsza. A fl. 180 nem tudom mi tsoda vetek ott vagyon hiszem az en tzirkalasom azt megh mutattya.^b
30 Tudtara legjen azert kglteknek valamig erre az levelemre Cathgorica valaszát kglteknek nem veszem, ha meg nyuzzais kgltek az ^barrestalt^b Lupsaiakat, de bizony meg nem adatom a penzt. Oda fel penig felette igen kerem kglteket marha hajtogatni emberet ne küldgye, most sem kellett volna sem a Felső Jarasi betsülletes Vice Ispannak sem Sükösd Uramnak oda fáradni, mert meg erdemlette
35 volna ez a rozsasz Bethlen Miklos azt, hogy ne zaklattak^c volna az Falujat, hanem valamiben az Jozsaga convincaltatott, volt Tiszti,

¹ 180 forintra

² azaz összesen 340 forintra

^a [előbb:] Lupsaiakon convincalt

^b...^b [autográf beszúrások]

^c [előbb:] kborlottak

Biraja, gazlás nélkülis meg adttak^d volna az Igazat. Ha oda talanak pedig ^akk emberi^b menni már ez után, akarki legyen, de ha az legitimum remediumnak nem talal engedni, ha mi kedvetlen
40 remedium^e talallya, bizony nem tudom ki veszi el rolla, mert en mind tudom mint folyt vissza az Aranyas a Tordai Malomtól fogva Lupsaig Maskent^s kglteknek kinek kinek a ki sak okot nem adott ^bvagy nem^b ad rea, en veteteni [!] nem kivantam sem kivanok
45 23. Aprilis 1701.

475.

Haller Istvánnak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 23.

Mint kedves bizodalmas Uramnak köteleesen szolgálok es Istentől minden aldasokat kivanok kglmednek

Mit irjanak ennekem Tordarol az en Embereim Tordavarmegjei Czirkalo Birák Uraim dolgárol az Lupsaiak iránt, im kglmed
5 láttya, mit irtam megint enis Czirkalo Birak Vraimnak. aztis kglmednek el küldöttem, mellyben en ugyan bizony kglmednek semmit nem tulajdonittok, es ha kglmed tekintetit nem viselném előttem, bizony tudnám mit kéne tselekednem, kerem azert Uram
10 kgltdt disponallya ugy kglmed ő kglmeket, hogy specificice minden reservak nélkül adgyak ki ő kglmek miatt esik annyi birsag arra az roszz Falura, mert enis a mint en tzirkaltattam, arrol valo Inquisitiot es Deliberatumokat mind elé adatom, es hogy ha ex
15 duarum Inquisitionum collatione¹ *az láttzik ki hogj Gyilkos, Lopo Parazna &c es az en Czirkaloim connivealtak, es* hogy ugjan tsak^b vetkesek, bizony az Igasság ellen nem oltalmazom őket, de mig az előttem meg nem vilagosodik, olyan rettenetes

b...b [autográf beszúráások]

^d [javított]

^e [javított]

^r [előbb:] Tordatol

^s [előbb:] Miként

¹ a két vizsgálat összehasonlításából

^a...^a [margón]

^b [beszúrva]

kárban esni nyavalyasokat, (:a melly eggj Teli Contributioival majd el érkezik:) nem engedhetem maga kglđ itilete szerintis ha
20 ugj szollana kglmed mint Haller Istvan, es nem ugy mint Feö Ispan, kglđ Atyafisagos valaszat el várván. Ajanlom Isten kegyes oltalmaban kglđt, es maradok

Kglmed

Szent Miklos. 23. Aprilis Anno 1701.

476.

Mohácsi Istvánnak és Géczi Sándornak [?]

Bethlenszentmiklós, 1701. április 23/24.

Isten meg álgya kglmedet Mohácsi Uram, és Tégedet Sándor!

Kglmed levelét a Lupsaiakról Vöttem, értem a Czirkáló Birák Uraim minden kívánságokat, és én mit irtam légyen nékik, im kglmed láttya. Mingjárt fel menny azért Te Sándor Lupsára es
5 hogy ha a Torda Varmegiei Tzirkalo Birak vagy Tisztek oda küldenek most a tzirkalás hogy Marhat mit hajtassanak onnat, ha kaphat Abrud Banyarol hivasson ket Nemes Embert oda, és azok által ezt az Instructiot szép szoval mondgia meg hogy ne hajtagassanak marhat s ne dullyanak mert bizony meg nem engedik, ha ugyan csak mégis akarnak cselekedni, a kardat félig vonyd
10 ki, s mond meg hogy Groff Bethlen Miklos Repulsiot tétet kgltek ellen. *Hogy ha a Repulsiora megh szűnnek jo. ha penigh meghis tsak marhat akarnak haytani megh ne engedd semmi keppenn hanem veresd ki onnet a Szolga Birot Ispant vagy akarki legyen
15 a Falubol.^a

A Lupsaiaknak pedig megh ne engedd hogj egj penztis agjanak mar többet a' Czirkalo Biraknak, mert bizony ha adnak halalig veretem őket, az en szommalis ezt mond megh nekik. A kiket pedig megh fogattak a' Czirkalo birok az en kenjeremből
20 etelt, italt rendely es adass nekiek mindennap praebendat jo gondviselesed legjen reajok, mert ha egész esztendeig ott tartjakis azt megh nem engedem hogj a több Lupsai Jobbagjok ki valtsak azokat az ő erettek meg tartoztatott Jobbagjo[kat] *azok se fellyenek semmi nagioib nyavaljájok *nem* leszen enis voltam rab, meghis
25 elek^a

...^a [autográf beszúrások]

477.

A Torda vármegyében cirkáló bírónak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 27.

Mint Jo akaro Uraimnak szolgálók kknnek!

Kglmetek levelemre való válaszsát vöttem, melynek mind materiajára s mind formajára nézve sokat irhatnék, de mint hogy már Törvényben vagyunk, bánnám ha litis intermedio¹ vétének, azért hagyom csak az Eö Fge Tablájának, vagy az országnak igazítására, az mint az Inhibitionálebanis meg volt irva, nem annyit hanem ha tiz annyit itilnekis hogy tartazik a Joszágom véllé, akkor meg adom, addig ha Ispány Vram ugyan csak setálni akar Lupsára el mehet, de ott most semmi jároja sincsen, mert már az arant most eö kglme ennékem nem Ispánom, hanem peresem, Jobnak javallanám bizony, ha kglmetek avval az 70 forintal, az mellyet már a Lupsaiakon vett, halgatna, és tartaná ugy mint en töllem ajandekozott pénzt, azamban az mit mind az én, s mind a más jámborok Joszágán a Dohanyért, és veréb főjért vött, kit adna vissza a szegény embereknek, mert én ugy^a vészem eszemben, nem talta [!] volt jól meg olvasni kgltek a Dohanyrol, és verébről irott *Articulussokot*, de mind ezekről suo loco & tempore coram latius, Interim² ajánlom Istennek kget; es kinek, kinek kgltek közzül Competenter, maradok.

Szolgáló Attyafia baráttya
Bethlen Miklos

Datum Szent Miklos Die 27 Aprilis 1701.

478.

Zöldi Ádámnak

S. d., [?, 1701. április 26. után]

Isten meg aldgya kgdt Adám Uram.

¹ a per közben

² a maga helyén és idejében egymással szemben bővebbet. Addig is

^a [előbb:] ugyan

Kglmed levelét vettem, azért hogy ha ez levelem mellet vagy Száz forintokban kglmed meg alkudhatik az Czirkáló Birákkal, alkudgyék meg kglmed, vessen ötven, hatvan vagy hetven forintot
5 az torkokban, hogy ha penig nem tarcsa kglmed ezen Instructi-
omhoz magát mely ez.

1. Mivel Tarsolly Uramis eddig ujg tudom oda ment, kglmtk ketten mondgja meg Czirkáló Birák Uraimnak, hogy én eztis, amit ebben Connivéálok cselekeszem csak a Gubernator Uram
10 tekintetiért, másként egy pénzt sem adnék azért ut supra az specificált summának valamelyikevel ha Contentusok lesznek, bene quidem, alioquin.¹

2. A mely Inhibitionálét irattam, mivel *nem* tudtuk az Czirkáló Birák neveit helyet hagjattam néki, írja oda kgltk a neveket,
15 osztán *két Assessort foghjatok fel s-procedaltassatok az Inhibitionaleval. Ha penigh senki sem akarna, (mellyet gondolok) in tali Casu² maga^a kgltek aval az Inhibitionáleva Inhibeállya kglmetek, eő kglmeket, ugy mint Cancellistak es Regiusok, kezekben^b adván az Inhibitionale Mandatumot, hogy olvassák meg, melyre
20 ha cessálnak, bene quidem; ha nem, evocállyatok ez szerint és szoval szép csendessen, aztis mondgyátok meg, hogy Borgora executiora ne mennyenek, mert egy átallyában nem admittálljátok.

3. Hogy ha penig mégis ugyan csak el mennek, akkor osztán
25 Repulsiot kell tenni, az executio ellen kardnak félig valo ki vonásával.

4. Hogy ha az Repulsionak sem cessálnak, Rélátoriát kell írni^c rolla, es meg kell aztis mondani nékik hogy ha az Gubernator nem volna ott abban a Vármegjében a Fő Ispán, az Isten soha ne
30 élteszen, ha magam oda nem mennék, s. ki nem veretném az faluboll.

Bethlen Miklos

¹ jól van, egyébként

² abban az esetben

^a ...^a [autográf beszúrás]

^b [előbb:] kezünkben [autográf javítás]

^c [előbb:] venni [autográf javítás]

A Doboka vármegyében cirkáló bírónak

S. d., [?, 1701. április 26. után]

Mint Joakaro Uraimnak Atyamfiainak baratimnak szolgállok es Istentől minden Jokot kivanok Kglmteknek.

Mivel Borgorol *küldött emberseges szolgám Zöldi Adam Uram* <informatiojabol> ugj Informaltatom, <értem> hogj
 5 kgltek az en Joszagomban az en Czirkaltatásomat nem akarja admittalni ilyen okon, hogj mivel nem ante 4. Januarÿ volt, ergo nem stal, de en nem latom azt az Orszag Törvényeiben hogj azt oda irták volna hogj ha az Dominus Terrestris az maga Joszaga-
 ban Karatson előtt vagj Karatson utan nem tzirkaltat &c. azert
 10 valamig kgltek azt ennekem, sőt valamig az Orszag meg nem mutattya hogj ha az Dominus Terrestris Karatson előtt nem tzirkaltat az maga Joszagaban, az utan ha tzirkaltatis nem stal, en meg azt nem olvastam az Articulusokba, azert en eggy altallya-
 ban az en Joszagomban valahol en tzirkaltattam az kgltek tzirka-
 15 lasat nem admittalhatom, mellyről Isten velem leven harmad negjed nap alatt az 4. Maÿ leendő Gubernium Gyülese alkalmatossagaval en beszellekis mind az Urral Gubernator Urammal mind az Urakkal; Hogj ha penig kgltek tellyesseggel nem cedal az en Atyafisagos requisitiomnak; es osztan több inconvenientia s. alkalmatlansag következik belölle, en nem okoztathatom

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1701. május [2. ?]

Mit irtam némely nap a Posta által kigyelmeteknek, Azomban ihol mit irt énnékem a Városi Rend, és én mit irtam reája, azt is kigyelmeteknek oda küldem, tugya meg kigyelmetek miért szok-
 5 eundem ibidem, qvod sive ipse in termino praescripto modo

...* [utólag kerülhetett a mondatba, azonban elfelejtette ennek megfelelően a *Borgorolt Borgora* javítani — legalábbis e fogalmazványban]

praedeclarato in Tabula praefata Nostra Regia Judiciaria comparat, sive non, nos tamen partium ad comparentium Instantiam id faciemus in praemissis, quod Juris, et Justitiae dictaverit ordo. Sapientibus satis.¹ Ajánlom Istennek kigyelmeteket, ezel várom kigyelmeteket.

481.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1701. május 11.

Mint Jo akaro Uraimnak Atyámfiainak Barátimnak szolgálók és Istentől minden áldásokat kívánok kglmeteknek

Nagy Idai Sztojka Uraimekat mivel botsatottuk Guberniumul mind az Irasokbol mind az eö kglmek szovaibol ki latczik hanem kglmek alkalmaztossa ahoz magat.

Azomban mint hogj en most sem magam sem pedig Fiam oda ki nem mehettünk, az szek epites dolgabol lehetetlen ennekem egjebet tselekednem; hanem tsak ezt:

Minnyajan az Tisztek eö kglmek az egj Moldovan Joszip Uraman kívül usque ad mensem octobrem,¹ mellyis fel esztendő teszen, ab ultima Marty² mikor esztendejek el tölt volt Computationalvan es nemis szükseg eö kegjelmeket ujjolag esketni, mint hogj buczuzasokis nem lehet az szokas szerent, talam Isten eö Flsge adgja hogj az zenebonak es az dolgoknak folyasa meg engedik hogj Septememberben enis ki mehessek kglmetek közzi Joszip Uramat pedig az a gjano nem engedi hogj az Tisztben marodhossan, hanem ha mingjart ugj expurgallya magat hogj masok elöt bestelen nevünk ne kellyen, sem nekem Tisztnek sem kglmknek Varmegjeül hogj Or Gazdat tartunk Tisztnek. Szükseg es azert kglmeknek arrol igen derekasan beszélgetni, es ha ugjan meg nem maradhat mast akarkit emberseges alkalmotos embert tenni helylyette; Mind erről mind egjeb Tolvojok s. egjeb occurentiakrol

¹ Ugyanöt ugyanott mindazonáltal értesíteni kell, mert akár megjelenik az előirt és előre közölt határidőre a mi fent nevezett királyi ítéletáblánk előtt, akár nem, mi a megjelenő felek kérésére mégis megteesszük, amit a törvény és az igazság rendje diktál. A bölcsnek ez elég.

¹ októberig

² március végétől

szoval többet erthet kglk Nagj Idoi, Sztojka Uramektol. Arra
intem pedig kglmket hogj mind kglmes Urúnkhoz^a Húseget s.
25 edes Hazajahoz valo kötelesseget igen szorossan visellye szeme
előt kegjelmetek Es ezzel Isten kegyes oltalmaban ajanlom
kglmket. Albae Juliae dje 11 May. Anno 1701.

Kglmtek

^bszolgalo Attyafia baráttya.
Bethlen Miklos^b

482.

Máramarosi városi rendeknek

Gyulafehérvár, 1701. június [2. ?]

Szolgálók, És Istentül minden áldásokat kívánok kigyelme-
teknek!

Kigyelmetek 22da Maÿ költ levelét vettem, és még az előtt meg
érttettem vólt immár Dioszegi Uramnak re infecta való visza
5 jövését, mellyen bizony igen is búsúltam, és mihelyt meg érttettem
mingyarast irtam ugyan magok Postája által arrúl az dologrúl
illendőképen a *Nemes Vármegyének*, azért kigyelmeteknek taná-
csúl azt adom:

1mo Kinállya meg kigyelmetek a *Nemes Vármegyét* az Conscrip-
10 tióra való maga készségével, sőt ha Dioszegi *Uram* már vissza
jött, és ha ki nem mehetne is, csak az Gubernium *Deliberatumá-*
ban fel tett több személyek is végben vihetik az Conscriptiót, csak
kegyelmetek, és a *Nemes Vármegye* ez iránt egyezzen meg, és
vigye végben.

15 2do Kigyelmetek addig az Nemességre többet ne vessen, valamig
már a Gubernium előtt ismét nem igazodik a dolog, mert az
kigyelmeteknek nem használna, hanem kárt tenne.

3^{uo} Ha elébb nem is de ad 18um vel 20um aut ad Summum 25^{lum}
Junÿ praesentis¹ csak be jüjjenek, a kigyelmetek követei, ha casu

^a [utolsó szótag utólag beszúrva]

^{b...b} [autográf]

¹ június 18-ra, 20-ra, vagy legkésőbb 25-re

²⁰ qvo a *Nemes* Vármegye bé nem küldené is, mutassa meg kegyel-
metek a maga engedelmességét a Guberniumhoz, nem veszt ki-
gyelmetek avval semmit is, sótt úgy hiszem használni fogh, és én
úgy hiszem a *Nemes* Vármegye is nem absentállya magát, mint
²⁵ fellyebb is irám, ha az Conscriptióra nem mennek, és bé nem
küldenének is, de kigyelmetek ugyan tsak le jöjjön. Ajánlom
Istennek kigyelmeteket. Albae Juliae. Die 2da Juny 1707. [!]
Kigyelmeteknek szolgáló Baráttya.

483.

A királyi táblának

Gyulafehérvár, 1701. június 15.

Meltóságos Királyi Tábla, kedves bizadalmas Uraim s Atyám-
fiai;

Ez előtt hatad nappal mint halasztá kigyelmetek el a Küküllő-
vári Pert egy néhány napig tsak, jo emlékezetiben lehet, mint hogy
⁵ azért Süketfalvát azolta nem hogy Postánn ne, de^a hintonn is,^b es
gyaloghís meg járhatták ha akarták, és ha eddigh <is> meg nem
járták ez után sem jarják; Azért^c bizodalmassan kérem, és köteles-
ségére kénszerittem az ő Felsége Tabláját, leváltassa azt a Pert,
ne rekedgíek ki az időből, és avval egjűtt Igasságombol mind én,
¹⁰ mind penig a Fiscus, és ne kénszeritessünk nagjobb Instantiákat
busittani, mellyet ha lehetne tellyes tehetséggel kerülnék, marad-
ván.

Kgltek Attyafia Szolgája

Bethlen Miklos

Albae 15 Juny Anno 1701.

^a [autográf beszúrás]

^b [előbb:] hinton és [autográf javítás]

^c [előbb:] azért [autográf javítás]

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1701. június 30.

Méltóságos Regium Gubernium

Kénszeritetem kglmeteket illendő becsüllettel és bizadalommal emlékeztetni. Az my kglmes Urunk eo Fge kglmes Decretumira, A Fizetésem. A Tordai Malom és Radnoth iránt. Es azoknak
 5 három esztendőtol fogva én arantom effectum nélkül valo letelekre. Sokszori kglmeteket busitto Reqvisitioimra, és kglmetek válaszszira. Ugy az Groff Apor Uramtol esett becstelenittésemre. Proxime a Tablátol történt dologra. Es mind ezekben várom
 10 kigjelmetek végső és Cathgorica Atyafiságos resolutioját, cum effectu Mandatis Caesareis, et meis damnis ac offensis adaeqvato;¹ Mert ihol Radnoth már hat esztendeje fenn forogh, és az Eő Felsége 3 February Anno 1701. költ Decretuma őt holnapja hogy effectu caret,² noha ő Felséghe ad 4 Hebdomadás³ restringalta volt.

15 A Societas Computussa nagy részént végbe ment, méghis oda vajjon a Fizetésem.

Hogj a Malom Törvényében az Vármegye hibázott immár constal. Reliqua non mei tantum honoris, sed et Tranqvillitatis ac Existimationis Gubernii punctum tangunt.⁴ Várván kglmetek
 20 Atyafiságát maradok

Kglmetek igaz jo akaro Attyafia, es köteles szolgálja.

Bethlen Miklos

Anno 1701. ultima Juny Albae.

Hunyadi A Küküllővari perben a Tablarol valo Transmissiotis meltoztassek knek revidealni, mehessen rendessenn vagy vissza a Tablára, vagy fel ő Fgehez.^a

¹ a császári rendeletekhez, az én káromhoz és bántalmaimhoz illő hatékonysággal

² foganat nélkül van

³ 4 hétre

⁴ A többi nemcsak az én becsületemet, hanem a békességet és a gubernium tekintélyét is illeti.

^a...^a [autográf utóirat függőlegesen a margón]

I. Lipót császárnak

S. d., [?, 1701. július]

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas. Domine Domine Clementissime.

Iterato ad pedes Vestrae Majestatis humilimé provolutus remonstrare cogor. Quod postquam Vestra Majestas Sacratissima
 5 in Anno 1698. 2.da Aprilis Gubernio suo Regio Transylvanico benignissimé demandaverat, ut mihi spoliato Mola Tordensis restitueretur Processu Juris inter Oppidum et Molae Usurpatores suo cursu fluente, ego per tot annos, 12. et amplius Memorialibus Gubernium requisivi, sed hucusque inutiliter; Quamvis enim post
 10 infinitas protelationes Gubernium quoque agnovit illegitimitatem Processus, per quem mihi Mola adempta fuit, primo nempe in Anno 1700. Die 8va Julÿ Molam manibus Usurpatorum exemptam sequestravit, et in Resolutione tunc facta spem fecit se illi parti resignaturum usque ad finalem de Bono Jure decisionem, cui
 15 appellatae ad Tabulam per Oppidanos Causae decisio, in Tabula favorabilior exiret. Factum hoc in nupero Octavali Termino, et Processus Molariorum in Comitatu Tordensi in Anno 1697. factus, judicatus est a Tabula erroneus. Unde vi promissi Guberni dicto Die 8. Julÿ Anno 1700. facti quasi certam habebam Molae
 20 per Gubernium restitutionem, sed Gubernium ut ut decenter a me ultima Junÿ nuper elapsi requisitum, adhuc manibus sequestris detinet, quamvis talis Sequestri nullum in Legibus Transylvanicis fundamentum, neque ullum omnino exemplum existat, imo sit strictissimé prohibitum per Leges.

Humilimé ergo Vestram Majestatem oro, dignetur Mandato suo ad Gubernium, et in casu Cunctationis illius ad Generalem Commandantem dato, Mandatorum suorum et Justitiae tot annis jacentis majestatem stabilire, et me tot Annorum damno ac fastidiis maximis quam Clementissimé liberare, Juris processu inter
 30 partes suo loco relicto. Quod Justitiae et Pietatis opus DEUS Vestrae Majestati et Augustae Domui amplissime remuneretur.

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae

*Humillimus & Obsequentissimus Subditus & Servus
 Comes Nicolaus de Bethlen*

...^A [autográf]

Carolus Magninak

S. l., 1701. július 23.

Illustrissime Domine Domine mihi Colendissime!

Quandoquidem Boni Radnoth a Sua *Majestate* mihi jam dum clementissime collati causa per tot annos protelata et retardata jam tandem ad Benignam Decisionem Regiam Transmissa
 5 est, cum singulari fiducia Vestram Illustritatem rogo, ut per *praesentium* Exhibitorum meum Agentem Sigismundum Tarczali de toto negotio se uberius informari, et gratiam illam Caesaream ad effectum suo Patrocinio promovere dignetur, ne pro mea tenuitate fideliter, quod sancte possum asseverare, impensa Suae *Majestati* servitia vel post tot annorum anxiam expectationem in consolatam deducant meam senectutem in sepulchrum, non tantum
 10 meis Posteris damno sed etiam tristi exemplo aliis

Insuper non dubito quin inter alia negotia ad notitiam Vestra Illustritatis perveriat etiam praesentatio Prothonotarii Reformati
 15 in quo passu debeo ego aliquid facere, quod me fecisse hactenus Vestra Illustritas non vidit, nimirum ut ego particularem de aliquo recommendationem ad Augustam Aulam scribam quam nunc facio in Persona Domini Michaelis Simonfi Sacrae Caesarae Regiaeque *Majestatis Domini Domini* nostri Clementissimi
 20 hic in *Transylvania* Causarum Fiscalium Directoris, et hoc facio propter sequentes Rationes.

Primo. Non dubito quin Excelsum Ministerium mirari possit quare Gubernium absque ulla positiva opinione et trium *praesentatorum* Virorum quod ad qualitates descriptione praesentet
 25 ipsos, et quasi sorti vel aleae voluntatis Regiae subjiat, rationes scribere possem, sed si quidem illud neglectum est, ego *rationes* quas habeo ex parte mea apponam,

2do. Per Mortem intra quindecim Annos multorum, qui Tam Prothonotarii, quam Causarum Procuratores hic in *Transylvania*
 30 Juris peritia Celebres erant, res Juridica omnino eo devenit, ut uno Johanne Sarosio Prothonotario (:qui Tamen jam etiam valde senex morti propinquus censi potest:) et duobus inter Advocatos, nempe: Gregorio Galfalvi, (:qui etiam non pridem miserabili Casu concussus et destrictus vix Spiritum Trahit, [] ac Michaele
 35 Simonfio Directore exceptis, Testor Deum, neminem in Tota

Transylvania scio, qvi Legum, Juris processuum et Stylorum Causalium peritia polleat, Unde miserimi errores, Jurium et Processuum Confusiones, ac Causantium infinitae qverelae nascuntur, et metuendum est ne prope diem universalis Jurium eversio
40 in Transylvania seqvatur, nisi Tale aliquod subjectum ad Prothonotariatum, qvi hic Juridicae facultatis loco est, promoveatur, qvi Tam Senioribus qvam Junioribus in nostra Juris prudentia, facem
45 praeferre possit, et Talem ego censeo Michaellem Simonfi, et qvod hic syncere studeam publico Tantum Bono haec maxime Testa-

3. Paulus Nagy vir bonus, in Juris post Simonfium peritia multis praefendus, antiqvus meus amicus, et meus cultor, ac Cliens qvasi est. Sigismundus Pernyeszi Matris meae Uxoris frater germanus est, ideo mihi Affinis arcta amicitia, re familiari
50 Tenui, alias probatissimis moribus et conscientiae Tenerrimae homo, et qvem si aliquem in Mundo consolatum cuperem, Simonfium tamen praeter Legum Processuum et Stylorum peritiam svadeo, cujus promotio mihi alias damnosa erit, ut qvi mihi in omnibus meis Causis Advocatus agere in illis non poterit, si
55 Prothonotarius erit, sed hoc meum privatum damnum Publico libens sacrificio, qvia certe deflare qvam amarissime possem miserimum Statum Transylvanae etiam qvod ad Juridica, nec aliam video Medelam, qvam Talium ad illa corrigenda et multos docendos promotionem In Directoratu vero Fiscali succedere illi poterit
60 Johannes Patkos, post ipsum Simonfi et Süketfalvi qvi inter Procuratores primus habetur. ^anumerandus.

Et haec Vestra Illustritas Excellentissimo suo & meo Patrono insinuare, & mea negotia cordi habere, neque suis mandatis honorare velit confidentissime rogo, & asseculo, quod uti syncerus ita
65 etiam non ingratus nec inutilis reciprocator amicitiae ero. Et his Vestram Illustritatem divinae tutelae commendans maneo ejusdem

Illustritatis Vestrae.^a

^a...^a [autográf]

Tarczali Zsigmondnak

Bethlenszentmiklós, 1701. július 31.

Szolgálok kglmednek.

16 Praesentis költ levelét Vettem. Bizony bár jőne olyan parancsolat *ratione Molae*¹ a *Bellicum*rol, vagj *Aulica* intima *Cancellariarior* ad ipsum *Generalem Rabutin*, ut in *Casu Cunctationis vel*
 5 *renitentiae Gubernii ipse restitui curet*,² mert hiszem az ő *Excellentiaja* *authoritássával* vétetett el én töllem, ez a *Gubernium* *penig* *micsoda* *tövel* *hegygyel* *cöszve* *álo* *valaszokat* *tett* *ennekem*, *el* *csudalkozik* *minden* *okos* *jambor* *és* *Törvényhez* *értő* *ember* *rajta*, *mellyeket* *felis* *akarok* *vala* *mind* *küldeni*, *de* *minthogj* *sokis*
 10 *és* *írassal* *sem* *gőzik*, *azért* *halasztám*, *hogj* *kgl* *reménséget* *nyujta* *valami* *jo* *resolutiorol*, *mellyet* *anxie* *várok*, *és* *ha* *jeő* *jo*, *ha* *penig* *nem* *jeő*, *én* *fel* *küldöm* *mindazokat* *és* *a* *Malmot* *a* *Gubernium* *embere* *kezéből* *ki* *foglalom*, *mert* *nulla* *lex*, *nullum* *exemplum* *talis* *seqvestri*, *imo* *contra* *expressas* *nostras* *leges* *est*, *sed* *de* *his*
 15 *suo* *tempore*.³

Hellyesen írja kglmed, hogj az embereket meg kellene nyernünk. *En pro vel de publico*⁴ *nem* *szolhatok*, *mert* *arra* *senkinek* *itt* *nállunk* *nincsen* *gondgja*, *hanem* *pro* *meo* *privato*⁵ *egj* *Czedulába* *le* *tettem* *az* *aránt* *elmémet*, *de* *ighen* *meg* *neze* *kgl* *és* *Komam*
 20 *Szent Kereszti Uram* *mint* *lészen* *az* *igéret*, *hogj* *valamint* *neis* *szolgállyanak*, *s* *még* *his* *meg* *vegyék* *rajtam*, *masként* *egj* *általlyában* *tsak* *igérnünk* *kell*, *mert* *külőmben* *nem* *hiszem* *soha* *prosperalodgjunk*, *de* *kinek* *és* *menyit* *azt* *kgl* *talallya* *fel* *jobbann*. *A* *Fiamnak* *Aichpichl Urnak* *még* *tavaly* *meg* *igértem* *volt* *a*
 25 *florenos* *1/m* *es* *Weissenberg Uramnak* *Arany* *100* *rég* *henn* *de* *másnak* *senkinek* *sem*, *elis* *varom*, *tam* *de* *personis*, *qvam* *de* *quantitate*, *et* *de* *omnibus*⁶ *a* *kgl* *tettzését* *elseő* *postann*, *ut*

¹ a malom ügyében² magához Rabutin tábornokhoz, hogy a gubernium késedelmeskedése vagy ellenzegülése esetén ő gondoskodjék az elintézésről³ nincs törvény, nincs példa az ilyen eljárásra, sőt kifejezetten törvényeink ellen van, de ezekről a maga idejében.⁴ a közért vagy a köz nevében⁵ a magam nevében⁶ mind a személyről, mind az összegről és mindenről

vicissim rescribere possim,⁷ mindazáltal a kesedelem sem jo, mert Seeau magára vállalta, és addig kell próbálni a többi tengelyetis, 30 mig Seeau Uram ott Becsbe lézen. Gondolkozom penig igj, hogy először minden dolgot csak Aichpichl Urral kellene közleni, és eö kglmét jól disponálni ighirettel. 2do Seeau Uramat kell consulálni mindenek felett, de eö kglmenek nem kell semmitis ighirni, már masképpen plene dispositus.⁸ 3tio Aichpichl Uram által kellé, 35 vagj csak kglđ Secretariussa hopmestere vagj mi belső embere által, de a Camerae Praesest egj altallyába meg kell nyerni az ighirettel. 4. Jo volna arra disponálni, ut de omnibus praetensio-nibus Cameralibus Comit̄is Nicolai Bethlen, si quidem Cum Fisc̄i vel Camerae magno Utili conjuncta sunt, instituat̄ur Commissio 40 Cameralis sub praesidio cujus?⁹ itt már én nem tudom. Ugj gondolnam mindazáltal sub Aichpichl, tsak Groff Seeau ne offenda-lodnék erről azért Tanács kell, és Aichpichl Uramat ugjis dispo-nálni ut certe illius Commissionis vel praeses ipse sit, vel certe membrum, set neutiqvam emaneat, qviscunque tandem sit Prae-ses, et forsan bonum esset si ipse Excellentissimus Dominus Came-rae Praeses hanc mihi faceret gratiam, ut unam horam largiretur, et ipse praesideret propter talium competentiam, Membra autem Commissionis Comes Seeau. Aichpichl. Tavnath. propter experi-entiam Transylvanicam. Scalvignoni. propter Caesarem ut melius 50 posset Suae Majestatem informare. Magni propter Excellentissi-mum Dominum Havrach. Dominus Palm quia sub Kinskio et Camerae Praeside Prejner ipsemet fuit hujus maximum instru-mentum, et propter alias rationes multas. Secretarius Branck.¹⁰ Komam Kleinburg Uram penig talam propter Dominum Apaffi-um tutius et honestius est, ut emaneat nunc primo ex Commissio- 55

⁷ hogy válaszolhassak

⁸ teljesen felkészített

⁹ hogy Bethlen Miklós gróf minden, a kamarát illető követelésének ügyében, mert az a kincstárnak vagy a kamarának nagy hasznára van, állíttassék fel egy kamarai bizottság, hogy kinek elnökletével?

¹⁰ hogy ennek a bizottságnak akár elnöke legyen, akár tagja, de semmiképpen se maradjon ki, akárki lesz is végül az elnök, és bizonyára jó lenne, ha a tekintetes kamaraelnök úr megtenné nekem azt a kegyet, hogy ad egy órát és a megtiszteltetés kedvéért maga elnököl, a bizottság tagjai pedig Seeau gróf, Aichpichl, Tavnath erdélyi tapasztalatai miatt, Scalvignoni a császár kedvéért, hogy jobban informálhas-sa Öfelségét, Magni a tekintetes Havrach úr miatt, Palm úr, mivel Kinski és Prejner kamaraelnök idejében ő volt ennek leghathatósabb eszköze, és még sok más okból. Branck titkár.

ne,¹¹ mert felek hogj ki adgja és a dologbannis kárt teszen, s magatis prostituállya. Imez említett személyekenn kívül Magyar vagj Nemet Fiscalis Directoris Ugj hizsem adhibealtatik, mert tavalyis mikor Aichpichl Uram Praeses volt a Radnoti dologba ott volt a Fiscalis Magyar Directoris. Azt bizony szeretném ha ex parte Cancellariae Aulico Transylvanicae¹² adhibealtatnék *Szent Kereszti Uram*. En penig ugj gondolom az illyen Commissio membrumi denominálása a Camerae Praesesén áll, és ha eő Excelentiaja capaxá tetetik először. Ugj hizsem vagj eszt követi, vagj pro sua prudentia meg ennélis jobbat. De minthogy Aichpichl. Scavignoni Magni Uramekra külömbennis pro publico szükségünk vagjon a' Soos garas etc Eo kegyemeknek, és magának a Praeses Urnakis az en privata Discretioeskam igireti mellett oda kell mondani, és bizvást odais mondhatni, hogj én pro exiguo quod Coram Transylvania habeo credito, inter alia quod etiam Computuum Magazinalium et Salinariorum Praeses sum, studebo ex et nomine publico etiam aliqvod honorarium suis (*Titulus*) Dominibus procurare, sed ut haec maximo secreto tegantur.¹³ Tavonath. Seeau es Palm Uraméknál a publicis Suae majestatis et Patriae Emolumentis. Meis servitiis et Zelo ad illud devotiis. Ab Assesuratione in Anno 1700 per ipsum Dominus Palm Concepta & subscripta. A malo exemplo tam ad praesens, qvam ad Posteritatem si talibus Gratiis Caesareis immersus. Comes Bethlen, tamen ut Tantalus sitit est.¹⁴ Kell argumentalni. Ugj a Ministerium előttis ha a dologh oda kél. Egy szoval most kell mind az hatot ra fogni vagj soha sem. Az Annexák a többire dirigallyák kgltd, és Komam *Szent Kereszti Uram*. Kgltd penig *Isten* jovoltából munkálodgjék, hidgje el kgltd, noha a Listaba kglteknek most praeter ordinarium a' me Salarium flor. 400¹⁵ vagjon tsak irva, de ha *Isten* ezt tellyesittené talam egeszsz szerencsejét tsinalna kgltdnek az én és maradekim jo akarattyá által.

¹¹ Apaffi úr miatt biztosabb és becsületesebb volna, ha ezúttal kimaradna a bizottságból

¹² az erdélyi udvari kancellária részéről

¹³ ama csekély hitel miatt, amit Erdély előtt élvezek, többek között, hogy az élelmiszer- és sósószámvéveség elnöke vagyok már csak az állam nevében is igyekszem gondoskodni uraságaik honorálásáról, de ez maradjon a legnagyobb titokban.

¹⁴ Ófelsége és a haza javának előmozdításával, szolgálataimmal és irántuk tanúsított buzgalommal, a Palm úr által 1700-ban fogalmazott és aláírt megerősítéssel, a jelenre, jövőre egyaránt rossz példával, ha Bethlen gróf ilyen császári kegy mellett szomjazik, mint Tantalus

¹⁵ a szokásoson kívül tőlem 400 forint bér

Tavonath Uram irant énnékem Scrupulusom vagjon, sok maga ajánlással volt, de miolta ki ment énnékem nem hogj magatol irt volna, de miolta ki ment énnékem nem hogj magatol irt volna, seőt kettyszeri levelemre sem teőtt választ, azért ezt ki kel tanulni es conciliálni, nem szeretnem, ha gonosz akarommá csinálta volna valami hamis vád, kivált a' Csengeri Joszág Vásaraba, nékem mind kárt, mind hasznot leg többet eő tehet. Masként tavaly mikor itt benn vala Tavonath Uram, maga igen kért engemet, hogj azt a' Tökölyi Joszágok dolgát tegjem irasba és bizzam rea, mert Cassarolis fel menni Bécsbe egjszer nem szánná, azért a dologért. Már most mint ért rolla nem tudom, aztis meg kell vigjazni, hogj az ember mind Seeau mind Tavonath Uramat ne fussa ebbe a *materiaba*, hogj osztann egjmasközött valo Zelotypia miatt a Bábák meg ne öllýék a gjermekeket. Hanem Tavonath Uramnak ugjan in *genere* minden dolgaimot recommendalni jo, de in *particulari* a Csengeri dolgot kell ott Urgealni eő kglménél, ugjmint Cassai Praesesnel. De Seeau Uramnál kell a Tökölyi Joszág dolgát *specialiter* folytatni, minthogj elis vitte eő kglme magával azt az írást. Status Bonorum &c. és ennekem nagjokra igérte magát, melly már meg válik. Aichpichl Uramnál penig mindent confidentissime kell tractalni. *Dominus Baroni* Kleinburg nihil qvod contra *Dominum Principem* Apafium est aperiendum, tantum rogandus in *genere* ut mea Cameralia jvet et agat bonum mediatorem inter me et *Dominum Principem*.¹⁶

Kérdés, kelle Radnotot, és mind ezeketis egjszersmind movealni? *Responsum* Ighenis! mert mind sem sokra mégjen. 2. Reszegdjünk egjszer, vagj legjen mind vagj semmi vallyék el egj felé. 3. Az ajándékot pro Radnot el vennék, és a masikot ismét ujjobban kellene adoznunk, keveset penig azoknak adni vagj igérni nem illik töllem, sok nem lehet kivált kevésért. Micsoda ennyi. Csaszár Eo Fge Assecuratioira. Ennyi szolgálatomra. Ennyi időre. Ennyi fárattságra. Ennyi költségre tsak Radnot. Az én Apam micsoda szolgálatra? micsoda kicsin Fejedelemtől? megis többet nyert Radnotnal, bizony nem olyan vilagi ve vess, már kivált tsak sceletonnya az előtti Radnotnak. Hat Gubernium Uramnak menyit adott mar eő Felsege és a szerencse.

A mint kglđ ir de prodito & disgratiato *Domine Szent Kereszti*,¹⁷ és hogj kglđ formalibus ugj irt Gubernium Uramnak, én

¹⁶ Kleinburg báró urat csak Apafi fejedelem úr felől kell tájékoztatni, és csak általában kell kérni arra, hogy támogassa kincstári ügyeimet és legyen jó közbenjáró köztem és a fejedelem úr között

¹⁷ az elárult és kegyvesztett Szentkereszti úrról

125 kglđnek mind Aetassa Qualitassara Rendire nezve nem jovallom.
Az Ur sok betegeskedese és sok distractioja, oeconomiaji miatt
a kglđ leveleit én nem tudom mint s hogj Conservallya sapienti
Sat. Ajanlom Istennek kglđt. Szent Miklos 31 July 1701.

Kglđ baráttya.

Groff Bethlen Miklos

488.

Szentkereszti Andrásnak

Bethlenszentmiklós, 1701. július 31.

Szolgálók és Istentől minden jokat kívánok kglđnek édes Komam Uram!

20 praesentis költ levelét vettem. Eorómmel varom Balkot, de
a pecsétet kinek adgjuk, még most ment fel Nagj Pál Perneszi
5 Sigmond Simonfi Mihály Uramék praesentatioja, kikről mit irtam
en Magni es Groff Seeau Uramnak pro directione et assistentia¹
el kultem knek rogo ut vel Simonfi vel Perneszi fiat. Paulus
in puncto Veneris et Bacchi exorbitat aliqvando Maximae Scientiae
Juridicae est Simonfi: Tenerrimae Conscientiae Perneszi et
10 docilis. Et Tabulae et toti publico maxime necessarius Simonfi.²
Akarom ha kglđ tudgja mint prodaltatott, el hidgje kglđ hogj ez
utannis jár ugj, ha sok felé irogat.

En minden privatumimnak velejét meg irtam Tartzalinak in hac
Inclusa³ hozzá tesztem, ha én ezeket assequalom, kglđ jo tanattsa
15 faradozása által, knekis Ezer Magjar forintig leszen én töllem
remuneratioja.

Továbbá a' mint írja Tartzali hogj Kleinburg jeő bé, én nem
hiszem, sőt csak ne periclitallyon szegény ott fennis. Azomba a
mit ő babosgat, hiszem jobb volna nékem s néked azzal meritumot
20 tsinalni, ha ugjan csak ugj kell lenni, mint sem egj idegennek.
Hogjha én cum honore & expensis publicis⁴ mehetnék fel, vagj ki

¹ eligazításért és támogatásért

² kérem, hogy vagy Simonfi vagy Perneszi legyen. Pált néha elcsábítja Venus és Bacchus. Simonfi a legjáratosabb a jogtudományban; Perneszi finom lelkiismeretű és gyors felfogású. Simonfira mind a Táblának, mind a köznek a legnagyobb szüksége van.

³ ebben a mellékletben

⁴ megbízatással és államköltségen

sok és nagy Uram és Hazam jóvára valo jo Titok vagjon én nállam, de magam költségénn oda menni, kivált ha ezek a Privatumim sem succedálnanak, nagy kár, nagy csufság, nagy boszuság
25 lenne. En ugjan ugj hiszem a' mint *Groff Seeau* Uram mondta hogj ő fel hivattat⟨ot?⟩ engem eo Felségével. A Generalis is ez előtt egy hettel azt mondgja nékem: Menny fel Betsbe, mert a' te dolgaid itt ezek között, és ezek miatt soha nem prosperalodnak etc. De hiszem már ezekről az előtt irtam, nunc relego reliqva ad
30 Inklusam.⁵ Ajanlom Istennek kgldet Szent Miklos 31 July Anno 1701.

Kglmed szolgáló Komja.

Groff Bethlen Miklos

489.

Az udvari kamarának

S. I. [Bethlenszentmiklós], 1701. július 31.

Excelsa Camera Aulica Domini Domini & Patroni mihi gratiosi & Colendissimi

Recens erit apud Excelsam Cameram Aulicam memoria & quae ^aper desummendas^a ex Archivo Cancellariae Aulico Transylvanicae copias etiam melius refricari poterit, quomodo ^animirum^a
5 *Sacra Caesarea Regiaque Majestas Dominus Dominus noster Clementissimus* ⟨occasione⟩ certi Contractus in Anno 1696 inter me & Illustrissimas Sorores^b Tökölyianas initi occasione benignissime etiam mihi ab Excelsa Camera emendas cesserit illas Bonorum
10 *Tökölyianorum* partes, quae per ⟨notam infidelitatis⟩ Baronis quondam Nicolai Zolyomi & Comitum Emerici Tökölyi notas Infidelitatis ad Fiscum Transylvanicum devolutae, adeoque Jure Regio Suae Majestatis subjectae essent. Quae quidem Suae Majestatis erga me gratia ⟨quomodo⟩ quin finem effectum sortiri huc
15 usque poterit, adeoque & ego & Suae Majestatis Camera in ⟨magno⟩ quanto ⟨valde⟩ damno simus & ^aquid porro in hoc passu^a

⁵ a többit most a mellékletre hagyom

^a...^a [beszúrások]

^b [javított]

faciendum sit ut Excelsa Camera per unam Commissionem penitius introspicere, & quae porro in servitium Suae *Majestatis* erunt procurare gratiose dignetur, uti operae pretium existimo, ita pro
20 parte mea humillime rogo. Facturus ego quoque pro mea tenuitate quidquid in servitium Suae *Majestatis* in hoc passu a me praestari poterit *Ut vero sciat Excelsa Camera quantum ibi Juris Regii lateat in annexo sub A. videre licet* Quod uti sincere offero, ita
25 me Excelsae Camerae favoribus & mandatis submittens eandem divinae Tutelae commendo & maneo.

Excelsae Camerae Aulicae

Demisse obsequentissimus
Servus.

31. July. 1701.

490.

A substitutum guberniumnak

Vajdakamarás, 1701. augusztus 19.

Méltóságos Substitutum Gubernium kedves bizodalmas Uram!

17. *praesentis* irt kgltek levelét látom, de nem tudom ki hozta, mert Tordánn vetette le a Házamnál onnan ma hozták ide igen
5 Postán Őkőr szekérenn, enis semmi Posta nem lévén sohais mellettem, hasanlo hamarsaggal rescribalok kglmeteknek, mindazáltal talám ez is el érkezik addig kglmetekhez, az mig a több Uraktol válaszsza mégjen.

A mi azért a dolgot illeti, mint hogj az én tudtamra a Partiumban a Fejdelmek idejebennis a Dézmát Arendával nem szokták
10 volt fel váltani, hanem a Fiscus számára járt a Dézma, a mint egészs Magjar Országbanis ugj vagjon, azért az én vékony tettzésem ez, hogj nem annyira azann lehet minékünk szorgalmatoskodnunk, hogj a Dézmát a Királynak meg ne adjgjak mert
15 avval tartaznak ott juxta *Aprobata* Constit. Par: 3. Tit: 4 *Articulo* 7.¹ hanem azonn hogj kik dézmállyanak ott eő Felsége <k> számára, és hova tegjék és mi formabann procurallyák, hogj annak a Dézmalasnak *alkalmatossá*gával a Partiumnak *Jurisdictioni*

...^a [beszúrás]

¹ az *Aprobata Constitutio* 3. rész, 4. cikkely, 7. paragrafusa szerint

o jábann meg ne haborittasék az Erdélyi Gubernium, én azért
20 mindenik Vármegjében javallam hogj a Fő Ispanok a Varmegjével
edgjütt tegienek ollyan formábann Dézmásokot, a mint itt Erdélyben
Arenda Perceptorokot szoktak tenni, és azok a Dézmások peragállják
a Dézmalást igasságossan, és a Dézmának quantitássarol, mind a Guberniumat
25 mind pengiz az Erdélyi Thesaurariatust tudosicsák s kívánnyanak innen tovább
valo Dispositiot a Dézmának hova való szállittása vagj Erogatioja felöll,
igj eő Felségenekis meg leszen a Dézma, és az Erdélyi Jurisdictionis meg
marad, azok a Dézmasokis az kik oda mentek és a Camarais az ki
oda küldötte, inkább nem okozhatnak bennünket hogj eő
30 Felségének engedetlen, és kár tévő Hivei vagjunk, annál inkább
a Felséges Udvar. Vagj M. Aulica Camera.

Tudgják azann Varmegjekben azt jol, mi formaban volt a Dézmalasnak
állapottja Rakoczi Györgj idejében, a mig még Váradot birták ide Erdélyhez,
mi formaban ment akkor a Dézmálás végben; Az utánn szegény Idvezült
35 Apaffi Mihály Fejedelem idejében mint volt, az azokbol az akkori
Processusokbol vehetnek lument, mint procedallyanak mostis a Dézmálással,
és his modalitatibus positis,² javallom hogj az Dézmasokot tellyességgel
ne admittallyák. Erröl pengiz a Cancellarianak irni javallam,
40 hogj tudgja manutenealni oda fel az Udvarnál.

Ekler Uramat, és Thesaurarius Uramotis szükség disponalni jol
moddal, Cum nemo vel in minimo hic intendat, Fisco Regio aliqid
decerpere, sed tantum custoditur Jurisdictio Gubernii & Thesaurarius
45 Transylvanici & Diploma.³

A Sarju arant kgltek magát Mgs Generalis Uramat talallya
megh Kercz Uram aránt. Ezzel ajanlom Istennek oltalmaban kglket
Vajda Kamaras 19 Augusti Anno 1701.

Kglmetek *köteles Szolgaja Komja s-Attyafia

Bethlen Miklos^a

² ilyen eljárásmodot alkalmazva

³ hiszen itt senki sem akarja a legcsekélyebb mértékben sem megrövidíteni a királyi kincstárt, csak őrizték meg az erdélyi gubernium és kincstár joghatóságát és a diplomát

^a...^a [autográf]

491.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1701. szeptember 21.

Meltosagos Regium Gubernium Kedves bizodalmas Vraim!

Sok Esztendőök alatt szenyvedett nagy kárain, es kgyltek sokszori meg találása utan exhibealom kgylmeteknek ezt az mi Kgl's Vrunck eö Felseghe Decretumat az Tordai Malomrol, varvan⁵ bizodalmason annak effectumat, az Decretum continentiaja szerint; Es ezzel maradok minden időben

Kgylmeteknek

*köteles szolgálja es igaz jo akaro Attyafia.

Groff Bethlen Miklos^a

Fejervar. 21. 7bris Anno 1701.

492.

[?]

Gyulafehérvár, 1701. október 9.

*Generosi Domini Affines mihi observandissimi*¹

Salute & Servitiorum meorum paratissima Commendatione praemissa.² A Tekintetes Posonyi Camara de 23 praeteriti July³ nekem és Sogor Redei Laszló Uramnak irt levelet ez előtt harmad⁵ nappal vettem ketek 24 Augusti irott levelevel együtt, melly levél dolgaban Csudalkozom keteken hogy hogy allott az 23. Julii költ levél usque ad 24.⁴ Augusti Losoncon keteknél megh ismét hogy hogy vagy az, hogy az 24 Augusti usque ad 23. 7bris⁵ nem erkezhetet el Redei Laszló Uram keziben az levél megh vallom ez¹⁰ a keszedelem ennékem az fejemben roszzszúl fér és akar mint eset légyen ez De bizony nagy akadált téssen illyen meritalis és felelmes dologhban és hogy ha kárt vallunk egyébnék aligh tulajdonit-

...^a [autográf]

¹ Tiszteletre méltó atyámfiak, tekintetes uraim

² Előrebocsátva üdvözetemet és készséges szolgálataim ajánlását.

³ az elmúlt július hó 23. napjáról

⁴ augusztus 24-ig

⁵ szeptember 23-ig

hattyuk hanem ennek. En mindazonáltal Becsben lévő Agensem-
nek Tarczalý Sigmond Uramnak irtam háromrúl. 1. Hogy legh
15 első alkalmatossággal Pozomban mennyen el, Es Rezler Uramot
fogagya megh Prokatornak hogy ha eö keme tellyesseggel nem
lehetne más alkalmatost egyatallyaban csak ugyan keressen és
fogadgyon és avval az dologhrúl Conferállyon és kemeteketis
20 tudosicsa csak hogy székségh hogy ketekis mingyárt tudosicsa
Tarczali Sigmond Uramat Bécsben, kinek Titulusát ide alab sub-
nectaltam hogy micsoda úton tudhassa keteket a' mikor kivánta-
tik mellyrúl engemet se arthatna ha tudosithatna kemetek hogy
tudhatnam mihez tartanom magamot, mert ezt az levelemetis
Csak bizontalanúl Dirigaltam Gyöngyösre Dusza István Uram
25 keziben, törtenhetik penigh az hogy töbzsöris kelletik keteknek
irnom 2do Hogy ante 7mum 9bris⁶ menyen le Ismet Pozomban
melly napra Confertalvan kemetek egy massal ketekis mennyen
fel és a' mi levelek kemeteknél léznek, vigye fel, hogy ott Tarcza-
li Urammal és az Procuratorral ott Consultalkodhassek et faciant
30 porro facienda.⁷ Megh hattam aztis, hogy ha az dologh ugy hozza
Comunicallya ketekkel az Necessarium Instrumentumokat, a'
mint ketek mind ezekrúl tam per Correspondentiam Literalem
Cum Ipso qvam Coram⁸ bővebben Informaltathatik, emberé a
munka Istene az Aldás. Et his praetitulas *Dominaciones Vestras*
35 diu foeliciter Valere desidero & maneo

Generosarum Dominationum Vestrarum

Servus & Affinis Paratus
Comes Nicolaus de Betlem

Albae Juliae die 9 8bris 1701⁹

493.

A substitutum guberniumnak

Bethlenszentmiklós, 1701. október 27.

Meltosagos Substitutum Gubernium kedves bizodalmas Ura-
im.

⁶ november 7-e előtt

⁷ és tegyék aztán a teendőket

⁸ mind vele való levelezés, mind közvetlen tárgyalás útján

⁹ Kívánom, hogy fentnevezett uraságtok soká és boldogan éljen, és maradok szolgája és készséges atyjafia, gróf Bethlen Miklós, Gyulafehérvár, 1701. október 9.

Klmetek 25. Praesentis költ levelét mind az annexakkal edgyütt becsülettel vettem, es rövideden aszt irhatom rea, hogy ennekem
 5 in substantia azok az Opiniok es Dispositiok Tettzenek, mert az eö Felsege Hadainak hogy el kell élni, a bizonyos, csak hogy quod ad formam vel modum procedendi,¹ amint Gubernátor Uramnakis meg irtam volt, en aszt javallattam volna, conflualtunk volna, ha nem Országul, bár csak Guberniumul, es csináltuk volna ugy,
 10 mert akár minek nevezzük de ez ugyan csak Ado vetés, mellyet noha most a kételenség igy hozza, hogy csak meg kell lenni Ország vagy Gubernium nélkülis, mindazáltal sok rossz Consequ-
 15 ventia jöhetne abbol ki, hogy igy ilyen nagy dolgot Ország ^avagy tsak Gubernium^a Gyülése nélkül csinálunk, dato Votis (.a mint klmetek igen helyyesen cselekeszi.) collectis;² Mert meg Történhetnek hogy példaban es szokásban menven az ilyen dolog, vagy reá szorittatnek a Substitutio es Provincialis Commissariat-
 20 tus, ha szintén ilyen nagy dologra nemis, de kisseb Contributiora kedve ellenis, avagy praesummalhatna is ultro, mert mind klmetek s. mind en minnyájan halando emberek vagyunk, s meg halunk, de a példa meg marad. Ama nagy eszü Méltóság penig Kinszki aszt mondgya vala: Mala exempla non ibi desinunt, ubi incipiunt — et malis Legibus pejora sunt, Leges enim malae per eosdem qui fecerunt tolli possunt, sed mala exempla non item,
 25 quia facta infecta fieri nequeunt,³ Leg aláb a bal itéletet másoktól nehezen kerüllyük el, hogy ilyen nagy dologra öszve nem gyü-
 lenk, mellyet Taliter qualiter az ha Takargat amit az Ur Gubernator Uram ir, hogy ezek a Dispositiok collectis Votis Tetettetven mennyenek ex Gubernio ki, az eö klme es en subscriptiom alatt,
 30 de talám eddig kiis bocsátotta klmetek, bizony dolog hogy a késlödésis nagy kárával vagy az Orzágnak.

Interim abba nagy injuriáját látom a Magyar es Szekely Nationak hogy lovas Companiát latok rajta 34 ½. A Szász Nation penig csak 14, mert a mely 1 ½ Compania Szász Város Szekben
 35 vagyonis ugy hiszem kivált ama levelhez képpest mellyet alleviatiojáról ir Mlsgs Generalis Uram, hogy nem a Szász Natióra fog

¹ ami a megvalósítás formáját vagy módját illeti

² összegyűjtve a szavazatokat

³ A rossz példa nem szűnik meg akkor, amikor keletkezett, és rosszabb a legrosszabb törvénynél is, mert a rossz törvényt eltörölhetik azok, akik hozták, de a rossz példát nem, mert ami megtörtént, nem válhat meg nem törtétté.

a...^a [autográf beszúrás a margón]

tétetni, es így 36 lovas Compania Kolosvári, Szamos Ujvári, és minden egyeb Varakba lévő Dobrai, Margai, Gyalog ugyan ugy meg nyomja a ket Natiot hogy inter onera nulla quasi est proportio,⁴ mellyet en avagy csak vékony opiniommal *nem* approbalhatok, hanem javallom Méltóságos Generalis Uramot *ujabban* meg Talaltatni felölle, es magunk a Natiok között is eszt mas képpen igazétani, mert en ugyan bizonyos benne *nem* vagyok, mennyi Gyalog Compania vagyon Szeben, Brasso, Beszterczen, de csak *nem* hihetem hogy proportionaliter legyen, ha így marad a mint a Projectumban latom a Companiák száma.

Fogaras földére is *nem* latom semmit is hogy Töttek volna, leg alább egy Compania pedig Talám otis el férne, mert a Vármegyék es Szekelység egy atallyában mod nélkül Terhelhetnek.

Articulusban irok, es ennek a Hazának bizony nagy javára hogy az Országban idegen bor be ne jöjjön, mikoron az Istennek borbéli áldása vagyon az Hazán, mert ugyanis ha egyikből a Borból *nem* Teremven^b pénzt, kiváltképpen Hunyad Fejér Küküllő Torda es Kolos Varmegyék, az Szaszság, Maros es Aranyas Szek, bizony *nem* Tudom hogy hogy Portioz, mert a Gabonából keves a jövedelme a Szegénységnek, mikor mindennek Török buzája s kölesse vagyon, es a Nepnek nagyob es henyeb része a mellet Here modra él. A Marháknak arát is Moldova, Havasalfölde, a sok bitang Racz Örmény Görög el ronta, Bizony pedig leg nagyob szükségünk nekünk a mint kltek közzül edgyik gyakran mondgya, noha az eszes emberre is, de sok pénzes emberre volna, Tudgya pedig aszt kltek bizony jól, hogy soha a pénz meg *nem* bővöl, hogy ha vagy másunnan sokat *nem* hoznak be, avagy a maga között lévő pénz jól *nem* forog, a Nép között. &c. meg is ugy hallom hogy már is Kezdi Vásárhely es Három szek kezdet erőssen be menni borert Havasal Földében, merő pökedelmek lészünk ha semmi kár *nem* volna is benne hogy csak irton irjuk az Articulusokat, senki sem Tartya meg, nekem azért Tetczenek hogy kltek irna oda is erőssen, hogy Tarcsák meg az Articulusokat, lám Isten mostan Erdelyben adott "bort sokat" s jot, Hogy Opiniom késön megyen ez az oka mert a katonanak meg hagyám hogy jöjjön vissza es vigye el a levelet *nem* Tudom hova lett,

⁴ a terhek között szinte semmi arányosság sincs

a...^a [autográf beszúrás a margón]

^b [utolsó szótag rövidítésének feloldása bizonytalan]

azolta *nem lattam*. Ezzel Ajjalom Isten kegyes oltalmában klteket.
es maradok.

75 Klmetek °köteles szolgaja komja

Bethlen Miklos°

Datum Szent Miklos

27. Octobris 1701.

494.

A kancelláriának

Bethlenszentmiklós, 1701. december 25.

Mint kedves joakaro Atyamfiának, Komámnak, és joakaro
Uraimnak szolgálók, és Istentől minden jokat kívánok kglmetek-
nek.

5 Kglmetek egész Cancellariaul nékem irt levelét becsülettel vet-
tem, kivált hogy olyan én Déákimat illető dolgokrol praemoné-
ált, azt kglmeteknek meg szolgálom az az dolog penig ebben
vagyon.

Biennioczki Adám nevű Lengyel requisitiojara attam Zöldi
Adám és Vásárhelyi István nevű két becsületes Déákimat, és
10 Fejérvárról el mentenek az Déákok Kolosvárra, hogy ott Inqui-
rállyanak az Lengyel dolgában, nevére Compulsorium Mandatu-
mat irtanak, ezen Déákim, melynek erejével Inquisitiott perágál-
hassanak, az Kolosvári Unitarius Püspöktől pecsétet vátottanak,
melynek erejére két Kolosvári Unitarius Papnak Fassiojokat reci-
15 pialtak, annak utanna észre véven hogy őket defraudalni akarja
az Lengyel, kívánták hogy alkudgyék meg véllek, az Lengyel igrte
ugyan hogy meg alkuszik és meg fizett örömet, de ugy és akkor,
ha és az mikor ezen Perit meg nyeri; A Déákim ugyan ex Miseri-
cordia igirték arra magokat, hogy peragállyák az Inquisitiott, és
20 esztendeig el várják fizetésekért az Lengjelt, csak adgyon kezest
nékiek, ezt penig azért kívánták, hogy tutták hogy semmi residen-
tiaja nincsen Erdélyben ezen Lengjelnek; de mivel hogy sem
kezest nem adott, sem penig másként fizetni nem akart azért nem
Inquiraltanak ezen Déákim.

25 A mi az leveleket illeti, vagyon nállok Captalanbol költ két
Protestatio, egy eö Felségenek adott Instantiájának és arra tött

°...° [autográf]

30 eö Felsege Resolutiojának Parja, de ezeketis nem el vették az
Lengyeltől hanem azért kérték el tőlle, hogy utrumokat az szerint
Conciálhassanak, hogy penig vissza nem atták néki ezen Leve-
leket ez az oka, hogy nem hogy több faratcságokért, költcsegek-
ért meg csak az Compulsorium Mandatumért sem fizetet meg
az Deákimnak, az Levelek meg vadnak, el sem vesznek, és én nem
35 gondolván az Déákok az aránt egy néhány forintig valo praeten-
siojavalis azt az egy néhány levelét vissza adatom, az mint hogy
bizony én nemis tuttam soha hogy el tartották volt, hanem a
40 mikor az kglmetek leveléből értettem, és valobanis nehezteltem
ugyan Magjar Capitulumat attam nékiek, annal inkább penig az
Guberniumnak, semmi hire ebben az dologban, de az az ember
olyan csudalatos ember, nyavalyás, hogy ő csak azt kívánna,
45 mennyen az Gubernium mindgyárást egy orában igazat tegyen,
végben vigye minden dolgat, nihil observatis de Jure observan-
dis,¹ az mint hogy Secretarius Uram ezen levelem mellet megis írja
kglmnek hogy az Gubernium mit végzett, az eö dolgárol, és hogy
ha ő maga belé nem hatta volna dolgát az mennyire én tudom,
50 bizony az Gubernium elé segittette volna per omnes vias, legales,
et breves;² Ez szerint téhát azért kglmetek Informatiot in locis
debitis,³ ha több bé jöis, de ha ugy szeleskedik nyavalyás, én nem
tudom mi lészen vége, másként ugyan némelly Kolosvári ember-
séges emberektől is az mint én értettem, alig hiszen [!] in ipso
55 merito is derék igassága legyen az Jámbornak, avagy csak az eö
praetensioja szerint; Ajánlom Istennek oltalmában ajánlom [!]
kglmetket

Kglmetk szolgáló Attyafia.

*Komja es barattya respective
Bethlen Miklos

55

Szent Miklos. 25. Xbris 1701.

Kivanom kknék mind eöszveseggel, mind személy szerent kinek
kinek kk közzül, hogy Isten sok eörvendetes Karatsonokot, es Uy
esztendököt engeddgyen kknék erni.^a

¹ semmit sem törődve a joggal

² minden törvényes és rövid úton

³ a szükséges helyeken

^a...^a [autográf]

495.

A szepesi kamarának

Huszt, 1702. január 6.

Illustrissimi, Spectabiles, Magnifici, Generosi Domini, Domini mihi Colendissimi & Observandissimi.

Recens erit memoria apud Vestras praetitulatas Dominationes quomodo praeterito Autumno miseram & expediveram meos
5 Mandatarios Generosum Dominum Franciscum Darvai Juratum scilicet Notarium hujus Comitatus Maramaros & Agilem Sigismundum Farkas Famulum meum ratione Bonorum Kapiano Csengerianorum, sed tunc Vestrae praetitulatae Dominationes erant intentae & occupatae circa Vindemiam, & sic nihil concludere potuerunt, nunc ergo iterum mitto meos Mandatarios T. T. quorum verbis ut fidem adhibere <velint>^a&c. illos cum optata Resolutione ad me remittere velint rogo obligans me ad omnem servitiorum reciprocationem promptum & paratum Vestris Illustritatibus^a rogo. [!] His felicem novum Annum Vestris Illustritatibus
10
15
15 bus apprecans maneo simul

Illustrium Spectabilium Magnificarum ac Generosarum Dominationum Vestrarum

Huszt. 6. January 1702.

496.

Bánffy Györgynek

Huszt, 1702. január 6.

Meltosagos Groff es Gubernator kedves bizodalmas Uram

Kivanok Istentől örvendetes Uy Esztendöket *knek* egesz Hazaval es edes Hazankal edgyutt &c.

Kleinburg Uram ide 4ta erkezet estve, es igy a dologhoz ma
5 kezdünk derekosonn, tegnap tsak de methodo procedendi¹ beszelgetvenn, szandekunk az ma s. holnap itt vegezven Vasarnap

...^a [margón függőlegesen]

¹ a követendő módszerről

fel indullyunk Szigethre es az Aknakra, az honnet azt Concludal-
hatam hogy en ante 17mum² Fejervarra nem erkezhetem sött jo
ha akkorrais.

10 Instructiojat Kleinburg Uramnak ugy latom ez. A Jozzagat
Aknakot (.Qua mere Fiscalia.)³ vegye kezehez.

2. A mellyek nem Fiscalisok, a minemü a Bocskai es Tokolyi
Asszonyoktol vett Jozzag aztis ha a Camaranak hasznosnak itili,
ha hul pedig nem hadgya a Fejedelemnek

15 3 Investigallya minden tsinnyat binnyat a Jozsagnak, de kivalt
a Soonak, mellyel valo Questust ugy latom egeszlen eö Flsge
szamara akarjak foglalni, mellyet is az Varmegye ha csak mi
reszibennis nem mitigaltathat, en bizony nem tudom mint tervez,
ebbe s. egyebbe sokba meg kivantatik a kglmtek segítse[ge] Guber-
20 niumul.

4 Investigallya ha mi deterioratiok vagy melioratiok löttek a
Fejedelem idejebe a Jozzagba hogy a fizetes ahoz kepest alkal-
moztassek a Fejedelemnek in suis Temporibus.⁴

5. Mind az Aknan mind az Jozzagba Foö Inspector legyen
25 Baumgartner cum Salario fl. Rs. 900⁵ Mellye^a egy Nemet Control-
lor. Azokon kivül Kamara Ispan, Udvarbiro kelle nem meg
lattyuk

6 Kornyis Mihaly Uramat ad recommendationem Illustrissimi
Thesaurarÿ⁶ resolvalvan az Aulica Camara Szigethi harminczo-
30 dosnak, hogy Szerenytsit el botsassa es emezt Instellalja. En ebbe
mere indifferens⁷ vagyok, de job volt volna ennek nem lenni,
avagy csak haladni, mert igy sem tudom mint ragaszthatunk csak
mi Magyar Tisztetis meg, hat ha ezen *Groff* Seau s. Ekler Uramek
turbalodnak s. a Varmegyeis szegenyli szabasu hogy közte nem
35 talalnak &c. az illyen Collisiok hozzak ut tertius gaudeat.⁸ Job-
nak itilnem ha Apor Uram Kornis Vramnak a Cserei pennaját
adna, es Maromorosi ember akar ki lehetne, tsak lenne haza fia
harminczodas Kamara Ispan &c. En bizon felek ezeket az illyen

² 17-e előtt

³ amennyiben tisztán kincstári

⁴ a maga idejében

⁵ 900 rajnai forint fizetéssel

⁶ a tekintetes kincstárnok úr ajánlatára

⁷ teljesen pártatlan

⁸ hogy a harmadik örüljön

^a [értsd: mellé]

Processus mind ki veszti a markunkbol. De reliquis Coram,⁹
40 mellyis hogy örvendetes legyen kivanom. Huszt 6 January Anno
1702.

Kglmd kötölös szolgaja

Groff Bethlen Miklos

Vgy hiszem Groff Seau Uramis circa 20 erkezik oda be.

497.

Ludwig Albert Thavonatnak

Huszt, 1702. január 7.

Illustrissime Domine Baro, Domine mihi Colendissime et Aestimissime.

Quandoquidem multa Vestrae Illustritatis erga me testata humanitas et in longa multorum mensium Conversatione, ac magnorum negotiorum tractatione experta Realitas et erga me Confidentia mihi brevitatem Literarum imperant, ideo tam Exhibitores praesentium Dominum nempe Ladislaum Redej meum Affinem et Sigismundum Farkas meum Provisorem et mea per ipsos cum Inlyta Camera tractanda negotia, ita Vestrae Illustrissimae Dominationi recomendo, ut quidquid in hoc passu meae praetensionis et Spei responderit, id omne maxima ex parte ejusdem Prudentiae Authoritatj et Bonae erga me Gratiae ac Candori acceptime referam. Cui pariter me ad Singulare meritum et Personae aestimum et ad omnia a me praestarij possibilia Servitorum et gratiae actionum genera syncere obligo et maneo
15 Illustrissimae Dominationis Vestrae

Servus et Cultor obligatissimus
Comes Nicolaus de Bethlen

Huszth 7 Januarij Anno 1702.

⁹ a többiről személyesen

A szepesi kamarának

Huszt, 1702. január 7.

Inclyta Camera, Domini mihi Colendissimi, observandissimi, Honorandissimi.

Quomodo ante 10 circiter Annos ego Bona Johannis Francisci & Georgy Sulyok ab Inclyta Camera emerim et quomodo tunc
 5 Pauculi Coloni in Velete quamvis in *generali* Contractu et Summa a me valde magna data Comprahensi mihi tamen non sint assignati.

Pariter quam indubitata meae uxoris Comitissae Juliae Rhedei utpote Gabrielis quondam Pernyeszi ex Filia Maria Neptis erga
 10 omnia illa tam jam antea empta quam nunc emenda bona antiquo et vero titulo Csaolyiana vocata *praetensio*.

Quam planum etiam sit ostendere, quod Familiae istae Praepostvari Telegdi, Pernyeszi, Kapi et Sulyok plena illorum bonorum
 15 possessione et mutua per alter utrius defectum successione gavisissent, et si modernorum temporum Circumstantiae aliud quid non inperarent Bonorum istorum restitutio ab Inclytae Camerae Aequanimitate et Justitiae amore etiam sine pecunia sperari posset.

Ista omnia Inclyta Camera a *praesentis* Memorialis Exhibitoribus Per Illustri ac Generoso Domino Ladislao Rhedei meo Affine
 20 Charissimo et Agili Sigismundo Farkas meorum in Hungaria Bonorum Provisore uberius intelligere Dignabitur. Et simul eo gratiose reflectere, ut horum et Aequitatis intuitu tam Port[ae in] Velete jam a me pridem empta, et huc usque cum magno meo
 25 damno retenta resignetur mihi.

Quam ut de Bonis moderno Nostro tractatui Subjectis omnibus nempe Csaolyianis, quae vel prae manibus Camerae de facto nunc existunt, vel per eandem Inclytam Cameram huic, vel illi vendita vel oppignorata sunt, accorda talis institui possit, ne
 30 excessivo *praetio* ab emptione deterreri aut totum deserere, Aut ad Juris auxilium et Pientissimi ac Augustissimi Regis Gratiam recurrere debeamus; Cui tamen in quocunque tandem hujus Tractatus Successu, tanquam Rupi in Tempestate Naufragos salvanti innitimur, et uti ad illius perpetuam Fidem et Devotionem, ita pro

³⁵ omni possibili ad Inclytæ Camerae servitia et obsequia me omni-
mode obstringo & maneo.

Inclytæ Camerae *Dominorum Colendissimorum & observan-
dorum*

Servus obsequentissimus et obligatissimus
Comes Nicolaus de Bethlen

Huszt 7. January Anno 1702.

499.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1702. január 24.

Mit irtt a Gubernium, és én is Baro Kleinburg *Uramnak* im
párban kigyelmeteknek el küldöttem, ahoz tartván kigyelmetek
magát, ha interim Eő kigyelme valakit kigyelmetek közül akár
Nemes Embert, akár Civist kénszeritene a Productióra, kigyelme-
⁵ tek kövesse meg szépen, és ne cselekedgye, halasztván az dolgot
tsak szép tsendessen arra, hogy akkor léssen az, a mikor az a
Deputatio ki megyen, másként kigyelmetek Eő Felségének aláza-
tos Hivei, és Eő kigyelmének Klainburg Urnak is kigyelmetek
alázatos szolgálai.

¹⁰ A mint Kleinburg *Uramat*, s Steingellenfelsz *Uramat* meg talá-
lok az Commendans dolgárúl, arrúl való Testimoniumot külgye
be nékem kigyelmetek, arra igen igen nagy szükség vagon, mert
Báró Osteran *Uram* most is ir nékem arrúl az Commendans
dolgárúl, hogy minél hamarébb el igazittya, s igen jó vólna, ha ez
¹⁵ is oldalban érné, bár bizony Horváth Gábor, és László Deák
Uramék hozták vólna bé, hiszem annak még az nap végbe kellett
vólna menni, az mely napon onnat el jönnek, és mikor kigyelmedre
bizám Notárius *Uram*. Ajánlom Istennek kigyelmeteket.

500.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1702. február 18.

Meltosagos Gubernium kedves bizodalmas Uraim. &c

Bizodalmasonn kerem kgyteket ez előtt negyed fel héttel bé adott Memorialera Atyafisagosonn resolvalni ne neheztelleye, mert mar Zeeau Uram itt levonn, es ma holnap Meltos. *Generalis Uramis* supervenialvánn obrualtatik Kgytek a dolgokkal; külömbennis ha *Generalis Uram* bé jövéséigh Kgytek azt a Malmot vissza nem adattya, nem engedi az illendösegh hogy az arrol irt eö Felsege handbriffjet megh ne addgyam eö Naganak, es így minden nagyobb strepitussal leszen. En az Isten lattya lelkemet
10 ennél teöbbit s-jobbat tselekedni nem tudttam, s-nem tudok.

Es ézzel maradok

Kegetek igaz jó akaro Attyafia és köteles szolgaja

Bethlen Miklos

Albae. 18. Februarj Anno 1702.

501.

A kancelláriának

Gyulafehérvár, 1702. május 7.

Mint Jó akaro Uraimnak Atyamfiainak Baratimnak szolgálók es Istentől minden aldasokat kívánok kglmeteknek.

Akaram kglmteket tudositani, hogj jüt ide le kezünkben az kglmetek keze által koltt eö Felsege kglms Decretuma de Dje
5 ultima Aprilis cum annexa Repartitione et Dispositionibus Militariibus¹ de kglmtek Guberniumhoz szollo Levele nem jüt, el felejtettei vagj mi formában eset.

Az Ur Gubernator Uram felette súlyos beteg, Kolyika es kivált Arenában mar egy egész hettul fogva, irtoztato fájaldmokkal,
10 melly miat nem hogj fungalhatna most, de inaccessibilis a maga emberei s. Medicusokan kívül. mü egyeb irant a Gubernium, Mltsgos Generalis Rabutin es Groff Zeeau Uraimekis itt leven, el kezdök ismet a minap felben szakadt Gyülest, et quidem primo magnae famae Materiam aequalitatis,² mellyis mire megyen Isten
15 tudgya, mert az elmek <az> olyan meszsze jarnak egymastól majd mint az Eg a Földtől; mind azon által ez harmad negyed nap alatt el valik.

¹ április utolsó napjáról függetlenül az adókirovással és a katonai szolgáltatások felosztásával

² mégpedig először az egyenlőség nagy hírű tárgyában

Mint hogj folyt legyen az a dolog az el mult Gyulesen, en fel küldettem, es mar mi most az leg utolson kezdgyük. Ezeken az
20 Acclusakon kívül irt Szasz Janos Uram egj Calepinust, melly ugj tudom hogj mar az kglmetek kezenel vagyon; De arrais rövideden meg vagjon itt a valasz, mihellyt penig itt valamire megjen a dolog en mingjarast ujjolog tudositom kegyelmeteket. Ajanlom Istennek kglmes oltalmaban kglmeteket. Albae Juliae Dje 7. Maj.
25 Anno 1702.

Kglmtek szolgalo Atyafia Barattya s. Komja

Bethlen Miklos

502.

Demes Jánosnak

Torda, 1702. július 27.

Isten megh algja kyldet. &c.

Kyld levelet vettem, az Adot a' Jobbagjokert tsak le kell tenni akar mifele penzből az Orszag vegezese szerent a' 4. részt.

Azonban vagjone kglnek hirivel hogj az 1300. forintot megh
5 kellene adni en ugjan a' Brassaiakatis a' 800. forintert zaklatom, hanem kyldis zaklassa a' több Szaszokat es mas betsülletes Creditorokat, mert en azt a' Jozsagot nem magamnak hanem az Ecclesianak vettem, jol tugja kyld. En mind Keresztesi Uramnak, mind Pekri Uramnak irattam.

10 Patai Danielnek az en szolgamnak vagyon eggj Eöttse ott az Collegiumban Utens formaban, kglad adgyon egj keves buzat nekie költsön addig mig az Battya haza jö Magyar Orszagbol.

A Fejervari Scholához fordittson meg kglad ket avagj harom hordo bort. Ezzel ajanlom Istennek kgladt. Torda. 27. July. Anno
15 1702

Kglmed szolgalo barattya

Bethlen Miklos

503.

Bánffy Györgynek

Somlyó, 1702. július 30.

Meltosagos Groff és Gubernator kedves bizodalmas Uram. &c.

Ezt a Maramarosi levelet singulariter recommendálok Uram
kegd gratiaja es a Felseges Udvarba sub nomine Gubernii valo
Recommendatiojara, tsak az utba jeött hozzám, bar addigh erke-
5 zett volna migh Fejervaratt voltunk együtt, de mostis io leszen
tsak Secretarius es Regestrator Uramek vegyék elé azt az eö
Felsege levelét, mellyet az Huszti epittésről ad Informationem
Domini Baronis Kleinburg in Anno 1702.¹ a ugy tettzik in Aprili
10 generalitate² keönyörgeni eö Felsegenek, ut ille Comitatus per
leges & antiquam Consuetudinem ad talem Arcis Huszt aedificatio-
nem non obligatus etiam in posterum maneat per Vestrae Majes-
tatis gratiam in suo primaevo libero Statu, neque per aliqualem
Comitatus cum Camerali Commissione [...]um^b talem qualem nec
15 perfectum conclusum Tractatum ad servitia hactenus inusitata
adigatur, si quidem Comitatus in illo Tractatu cum Illustrissimo
Domino Barone Kleinburg coepto complacere Excelsae Camerae
quidem, & Consolari Oppida ac Bona Fiscalia ratione Portionum
vel Contributionum, sed nequaquam eam habuit mentem, vel
20 intentionem, ut ille tractatus ad talem Comitatus aggravationem
extenteretur, quod si praesciri a Comitatu potuisset, etiam quod
ad Contributiones ille consensus per Commissionem Cameralem
non fuisset inpenetratus naturaliter & probabiliter loquendo. &c.
Oramus ergo Vestram: Majestatem etc.³ Ezt en pro facilitanda
25 expeditione⁴ irtam igy ha knek tettzik. Volanteris azert kültem
Secretarius Uramnak. Ayanlvan ezzel Istennek kegyes oltalmába
kgdt. Somlyo. 30. July. 1702

Kegd keöteles szolgaja.

Bethlen Miklos

¹ Kleinburg báró úr tájékoztatására 1702-ben.

² a gubernium nevében általánosságban

³ hogy ez a megye, mely a törvények és az ösi szokás szerint Huszt várának efféle építésére nem volt kötelezve, Ófelsége kegyelméből továbbra is maradjon meg korábbi szabadságában, és ne kényszerítették a kamarai bizottsággal kötött egyezsége valamiféle félreértelmezése következtében eddig ismeretlen szolgálatra, mert bár a megye a fényes Kleinburg báró úrral kötött egyezségében a katonatartással és adóval kedvezkedni akart a magas kamarának és kárpótolni a kincstári városokat meg javadalmakat, de semmiképpen sem azzal a gondolattal és szándékkal, hogy ez a szerződés a megye terheit ekkorára növelje, ha ezt a megye előre tudhatta volna, akár csak az adózás tekintetében is, ezt a megegyezést a kamarai bizottság ugyan ki nem eszközölhette volna, természetesen és valószínűleg szólva stb. Kérjük tehát Felsegedet stb.

⁴ az elküldés megkönnyítése kedvéért

^a [előbb:] 1602

^b [az első két szótág javítás miatt olvashatatlan]

504.

A különbírósnak

Bécs, 1702. szeptember 1.

Excelsum delegatum *Judicium Domini & Patroni Gratosi & Confidentissimi.*^a

Subaudiivi *Celsissimum Sacrae Romanae Imperii Principem Dominum* Apafium ratione Radhnot litigiosi Cum excelso *Judicio* vel Camera accordare velle, sed quam id Cum Sancti Regii verbi & meo Donatarii <damn...> praejudicio fieret annexa Copia testatur submitto ergo hoc altae ejusdem Excelsi *Judicii prudentiae*^b & me ejusdem bonae gratiae.

Excelsi *Judicii* delegati

Humillimus & obsequentissimus Servus

505.

[?]

S. d., [Bécs, 1702. szeptember eleje ?]

Illustrissime Domine Comes (vel Baro). *Domine* mihi *Colendisime*

*Servitiorum meorum paratissima Commendatione & multorum felicissimum novorum annorum appreciatione praemissa.*¹

⁵ ^aNoha ad Corpus Inclytae Camerae² irtam, mindazalta^a

Mint hogy 12. esztendeje, az^b mikor Cassan <letembe> voltam, <hogy> es a kgdel valo ismerettsegem s-confidentiam megh akkor kezdődött es az utannis pro occasionibus continualodott, azert mint reghi bizodalmas-Uramnak kgdnek nagy bizodalommal recomendalom mind ez levelemnek Exhibitorit, mind az eö kk által

^a [javított]

^b [javított]

¹ Készséges szolgálatom ajánlását és újévi jókívánságaimat előrebocsátva

² a nemes Kamara testületének

^{a...^a} [margón beszúrva]

^b [beszúrva]

a Tekintetes Camaran fenn forgo dolgaimot <Es enis> minden
töllem ki telheteö szolgálatok reciprocatiojara szivesenn kötelez-
<zem magamot>venn egyszersmind enis magamot *knek*. Et his
*Vestram Illustritatem diu feliciter valere desidero. Datum*³

506.

Veszprémi Istvánnak

Bécs, 1702. szeptember 19.

Mint kedves Joakaro Komám Uraimnak szolgálók és Istentől
minden jokat kívánok *kglteknek*

Csudálkozom én *kglteken* édes Püspök Uram micsoda maga
Javára valo gondviseletlenséggel látagatta meg Isten *kgltek*
5 közönségessen. A minap *kgltek* fel küldötte a Restantiákrol valo
Jedzéseket, és én meg sem gondoltam hogy azok egészszenn meg
ne légyenek, most hogy Isten Groff Seau Uramot és Dizent Ura-
mot fel hozta már Computalni akarok vala véllek de Restantiis¹
és csak el hülék belé hogj felét sem küldötte fel *kgltek* a Restanti-
10 aknak; Avvagj talám másutt nincsen Restantia, a mellyet lehetet-
lennek tudok lenni, a mint ez a *kglteknek* le küldött *Inclusa* meg
mutattya. Az *Istenert* kérem *kgltek*et, legyen vigjazobb és Seré-
nyebb *kgltek* avvagj csak a maga dolgában és a Restantiákat
keresse fel, s külgeje fel, mert valamennyi Restantiát az ember most
15 bé ad, bizony csak avval marad, hiszem *conferalni* kellett volna
kglteknek azt a *Tabellat* vagj *Extractust*, a mellynek a hátára ez
vagjon irva *Extractus ex Beneficiis Ecclesiasticis, Exhibens unde?*
*Qvibus? Qvae? Erogentur,*² és *accuratissime* ugy kellett volna a
Restantiákat mindenünnen bé szedni, és nékem fel küldöni, ha
20 azért az most el haladot ugjan csak elaborallya s külgeje fel *kgltek*
ha engem itt nem érneis Szent Kereszti s Tarczali Uraméknak
lészen gongya réá, olyan *dispositioval* hagjom, de ha lehet sietni
kell a fel küldéssel; Interim én ugyan azon leszek hogy *Computu*
Restantiarum ad *ulteriora dilato*³ valamit ha csak egy esztendőre

³ Ezekkel kívánom tekintetességed hosszú boldogságát. Kelt

¹ a hátralékokról

² Jegyzék az egyházi javakról, mely kimutatja, honnan, kitől, mi fizettetik

³ a hátralékoknak a legutolsó pillanatig elodázott számbavételekor

25 valotis sajtolhatnék ki belőlle; De nagy boszszusággal vagyok, hogy az a sok Ecclesiasticum es Religiosum Negotium nem hogy követet érdemlene a Reformata Relligiotol Erdélyből ide, de még csak egy Tisztességes számos Reformatusoktol subscribalt Authenticum Memorialét sem, és így azt kérдем mi mellett agal az
30 Agens, a más Relligio szüntelen küldi a maga követtyét, írja a Leveleket, Memorialét, Subscriballyák a Catholicusok számosan, futtyák dolgokat mint emberséges Zelosus emberek izibe; de bizony mÿ sem az Embernek, sött talam Istennek sem tudunk ügjjiben könyörgeni a magunk dolgáért, bizony penigh a mint én
35 itt a dolgokat látom, nem kellene nekünk még a Vizbe ölni magunkat mint az AEsopus Nyulai, mert bizony nem volnánk mÿ itt szintén olyan rosszszul, mert az Urunk Kegyelmes és bölcs Monarcha. A Ministeriumnakis bizony vagion esze, és bizony meszszére meg gondol mindent; Ez előtt egy nyihány nappal,
40 maga a Cardinal Kollonics Uram ö Eminentiaja sokaig beszéllet velem, és non obstante suo Charactere & Zelo,⁴ ugy beszél a Religiosumokrol Erdélyben, hogy soha bizony jobban nem kívánám; Borbándot magam hozám elé, azt monda, nihil unquam
45 non approbo,⁵ ha volna kinek agalni itt az mÿ dolgunkat, bizony nem félténém én Erdélyben a Religiokot s az Ecclesiakot; Es nagy számadásra mégjünk mÿ a mÿ nagy hidegségünkért és gondviseltlenségünkért, melyről in hunc eundem sensum⁶ irtam a minap Keresztési Samuel Uramnak, és nem régen Gubernator Uramnak
50 is, kívánván az által Conscientiamot exonerálni.

Annakis most kellene kglteknek eszébe jutni, mint vagjunk a Fejdelemnél lévő Restantiakkal, arról is most kellene egy szép levelet írni a Fejdelemnek. Cum specificatione rerum & Circumstantiarum,⁷ hiszem tudgya kgltek mint vagjon, ha penigh nem
55 tudgya, hánya fel kgltek esmét az én Ladámot s a Collegiumét s keresse meg, irjon, s csinállyon mindent a mÿ szükség: Non aestas est laeta diu componite Nidos,⁸ nékem kevesseb haszna-

⁴ nem akadályoztatván hivatásától és törekvésétől

⁵ eddig sosem hallottam erről a helyről, és az ilyen erőszakoskodásokat megfondorkodásokat a legkevésbé sem helyeslem

⁶ ugyanilyen értelemben

⁷ az ügyek és körülmények kifejtésével

⁸ Nem tart soká a vidám nyár, készítetek fészket

mat véshi "ez utann" mint eddig, mert amaz Vers gjakrann jut
eszembe Sex Sanctus postea non sis,⁹ már én azt el mulatván, és
60 kivált az én Familiamnak rend szerént valo aetassat meg gondol-
ván kevesset hiszek ide hátra lenni benne.

Ezenn órában vévém kglđ Kaposi Uram 10 7bris kőlt Levelét,
melyre ugj tetzik ide fel anticipalodott a Válasz, mind a Fejérvári
Beneficium s mind a többi, ugy succedalna, ha ott az emberek
65 illendőképpen keménykednének és semmit magokonn erővel el
venni féltekben ne engednének, had panaszalna másis valaha
reánk ne mindenkor mŷ másra; Interim ide fel remonstralnok jo
idejénn és vivide a dolgot, bizony semmi gondunk sem lenne.
Ajanlom Istennek kglket Viennae 19 7bris 1702

70 Kgltek Szolgálo Komja

Bethlen Miklos

^bA Brandeburgus ki most Prussiai királynak neveztetik, követy-
tye mondá énnékem ez előtt harmad nappal, hogj a Király az
Erdélyi Reformata Relligiohoz ilyen kegyelmességét akarja mu-
75 tatni, hogj birodalmiban valamennyi Academiaja vagjon minde-
nikben három vagj negj Alumnumst bé vétet Erdélyből és maga
kőlcségénn Tanitattya három, három Esztendeig, és az utánn meg
mást meg mást similiter. Csak mennyen mindenkor cum congruo
Testimonio, Talia Testimonia dare solitorum¹⁰ Szükséges hogj
80 kgltek az Urnak Gubernator Uramnak jelencse meg, es kgltek
irjon egy szép Levelet a Királynak; (Summája breviter ez légjen)
hogj ertette olyan kegjelmességét, az mellyet köszön, és kívánnya
Isten előtt valo könyörgésével hálálhassa meg &c. Irni kell a
Követtyenekis egy Levelet, cum Titulo Excellentissime Domine
85 Colendissime,¹¹ Summája hogj én töllem értett olytant kgltek,
köszöni s kéri hogj Procurallya, és végezze el egészszen a Király
Eö Felsége előtt igirt kegjelmességét cum Circumstantiis^{12b}

⁹ Hat szent [?], és aztán nem leszel

¹⁰ illendő bizonyítvánnyal, ilyen bizonyítványokat szokás adni

¹¹ ezzel a megszólítással: Nagyméltóságú, nagytiszteletű úr

¹² a hozzá való feltételekkel

^a...^a [autográf beszúrás]

^b...^b [margón függőlegesen]

Bécs, 1702. szeptember 20.

Mint kedves Sogor *Uramnak* keőtelesen szolgálok *Uram* kegdnek.

Kegd 6. *praesentis* keőlt levelét vettem, latogatását betsülettel keőszönőm, es en ha mibe tudok bizony io szivel szolgálok kegyteknek, de felette tsudalom hogy hogy hadtta volt kgd in *Anno* 1700. ide a dolgot, holott akkor mar tsak egy *Cameralis Commissio* uijabb *revisioja* es *opinio* adása ad *Deputationem*,¹ es osztan egy *Conferentia* in *Deputatione*² egeszsen veggel szakasztotta volna a dolgot, No mar most azonn a *Cameralis Commission* kezdettük megh valik mit ad *Isten*. Vayha elein az en *Tanatsomnak* helye volt volna kgyteknél bizony felényit sem költött volna, meghis jobbann volt volna minden dolga kknék.

Aztis tsudallom, hogy hogy felejtette kgd el a *Brandenburgus Elector* nagy *gratiajat* megh mondani nekünk, mellyet a *Követdje* monda nekem teghnap előtt, hogy mindenik *Academiajaba* bizonyos szamu *Erdelyi Reformatus Alumnusokot* akar maga keőltsegenn tartani. A sok *Jucunditas* között *Domine Comes de Vidafalva*³ ezt nem kellett volna el felejteni

A fenyegetest ertem, sőt *Teleki Mihaly Uram* Eőttsenek irt leveléből a *Szitkozodastis*, tapasztsza a fejét eő *Porsága*. Elegh roszz emberek lesztek ha vissza nem mondgiatok egy alkalmazossaggal, de *Nemet modra Verbis & Verberis*⁴

A *Duka Vayda* penze dolgából írja a *Felesegem* hogy *APor Uram* *Szebenbe* azt mondotta, hogy tsak a *Teleki Sandor* matkasaga gatolta, mert az *Ország* eddigh fel szedtte volna a *Teleki* hazonn. Mint mondhatta, hiszem a *Gyüleskor* mast mondott mind az *Ország* mind a *Gubernium* előtt. Annak a penznek dolgat in *substantia* így hallottam. Volt a *Lantzokkal* darab *Aranyakkal* egygyütt in *summa Aur.* 18 000. Azt *Erogaltak* így. *Matskasi Boldisar* vitt a *Portara Auros.* 7000. *Gyulai Ferentz Uram* vitt

¹ a küldöttséghez

² a küldöttségben

³ vidafalvi ispán uram

⁴ szóval és ütleggel

Schaffenbergnek Aur. 5000. Piccolomininakis ugyan eö kgyme vitt ugy tertzik 1000 vagy 1500. Tuddgia maga Gyulai Uram A Feydelem mezei hadai fizetesere 2000 vagy megh többet. Ezt Apor Uram legh jobban tuddgya.

³⁵ A többi a Lantzokba mibe vagyon, azok tuddgiak a kik fel osztottak volt.

Ebbe tudom en az Orszag azt mondgia, hogy eö neki volt abba az Esztendőbe Adaja fel vetve a Portai Adora, mert nyultak ahoz a penzhez. Erre az a válasz. Vessenek szamot magokkal in Anno ⁴⁰ 1686 menyi Adot vetett volt fel az Ország, akkor maga Apor Uram volt Generalis Perceptor, mutassa megh menyi volt s-hova erogalta. El jutotte mind a Portai Adora, mind a Nemetek számára. Voltak több Adokis fel vetve in Anno 1685. 86. & sequenti-bus.⁵ Keressenek ki mindent s-ugy lattzik megh hova leött az a ⁴⁵ penz.

Teleki Mihaly nem egyedül volt Tanats. Ha azt mondgiak Totum Fac volt. Hat a Lantzokot miért nem vette mind egyedül el. Sipienti Satis. Ayanlom Istennek kgdt. Bets. 20. 7bris Anno 1702.

Kegd szolgálja Sogora

Groff Bethlen Miklos

508.

Rhédey Pálnak

Bécs, 1702. szeptember 20.

Szolgállok es Istentől minden jókat kívánok Kegyelmednek!

Kegyelmed octava praesentis¹ költ levelet vöttem, es az bizonyos dolog igen nagy consideratiot erdemel az az iras. Rhedei Laszlo urammal beszéltem es ez utanis beszellek, az mi leg jobb ⁵ aszt tselekeszem, Istené az aldás. Ezzel Istennek ajanlom Kegyelmedet. Viennae 20. Septembris Anno 1702.

Kegyelmed szolgáló jo akarója attyafia sogora

Bethlen Miklos

⁵ 1685., 86. és a következő években

¹ folyó hó 8-án

509.

Teleki Lászlónak

Bécs, 1702. szeptember 30.

Mint kedves bizodalmas Sogor Uramnak szolgálók és Istentől minden jokat kívánok kgnek.

Kglmed 18 7bris költ Levelét becsüllettel vöttem, De már én arra anticipaltam kgnek a választ régen, ugj látom roszt Postái vadnak az embereknek mert én bizony a Cardinalist visitaltam volt az előtt, az után osztán ugj jött én hozzám.

A mint Teleki Mihály Uram írja hogj proponálta a Duka Vajda pénze dolgát Groff Apor Uram én kglteket de Jure nem félhetem, másként ha szükségét látnám itt Memorialét adatnék Teleki Sándor Urammal eő Felségének, de nem itillem tempestivumnak. Ezzel pro nunc ajánlom Istennek oltalmában kglidet. Viennae Die 30 7bris 1702.

Kgld köteles szolgálja Sogora

Bethlen Miklos

Megh botsasson kgd de manu aliena Cor non est alienum.¹

510.

Ifjabb Teleki Mihálynak

Bécs, 1702. szeptember 30.

Mint kedves bizodalmas Sogor Uramnak szolgálók és Istentől minden jokat kívánok kgnek.

Kgld 19 7bris¹ Fejérvárról irt Levelét vettem, melyre kgnek egjéb választ nem tehetek, hanem a minap irtam volt Teleki Laszlo Uramnak, és <is> mostis ugjan csak annak inherealok hozza tevén azt a mit most ujjolag irtam eő knek kiis tudom hogj kgldelel közlj, kgnekis az Aszszonnakis irtam volt a minap ugj

¹ az idegen kéz miatt, a szív nem idegen.

¹ szeptember 19-én

tudom, én ezeknél tovább nem mehetek, másként én kglteknek igaz joakaroja vagiok. Ezzel Istennek oltalmaban ajánlom kglt.

¹⁰ Viennae 30 7bris 1702.

Kgld köteles szolgaja Sogora

*Bethlen Miklos

En fundamentaliter irtam Gubernatornak arrol a Duka penze-
ről, latta az irast Sandor Uram*

511.

I. Lipót császárnak

S. d., [Bécs, 1702. október 16. előtt]

Sacra Caesarea Regiaque Majestas

Domine, Domine Clementissime, Benignissime!

Quot diversis Vestrae Majestatis Mandatis aegre tandem in
Molae Thordensis possessionem restitutus sim per Generalem
⁵ Vestrae Majestatis Commendantem, totum Vestrae Majestatis
Ministerio notum est, pro qua Benignissima Justitiae Vindicatio-
ne, humillimas gratias ago; Sed quoniam adversa pars, calumnio-
sam valde Informationem ad Vestram Majestatem superinde de-
dit, alterutrum quod Vestrae Majestati placebit, libentissime
¹⁰ amplector, sive ut hic coram Viris Juris-peritis, me ab istis Ca-
lumnys enodem. Sive, (:quod Legibus Transylvanicis convenienti-
us est:) Quoniam Causa illa inter Adversam partem, et Oppidum
jam diu agitata, ad Tabulam Vestrae Majestatis Judiciariam in
Transylvania appellata jam est, et inde ad Vestram Majestatem
¹⁵ apellabitur; Et ego quoque in persona mea movi litem, et quidem
duplicem contra istam adversam partem propter Molae mihi
illegaliter ademptae usus Fructus multis Annis perceptos; Et
vexationem personae meae valde illegalem, quae etiam Lis suo
tempore ad Tabulam Judiciariam Transylvanicam, et inde ad
²⁰ praesentiam Vestrae Majestatis apellabitur. Ideo ut usque ad
istorum Apostolorum huc ad Aulam adventum pracludatur Ja-
nua istis extra-legalibus Informationibus, humillime Oro. Si Op-

^a...^a [autográf]

pidum vel ego male quid fecimus, tunc luere debemus de omnibus. Deus pro Justitia, Benignitates *Vestrae Majestati* rependat.

²⁵ *Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae*

Humillimus, & obsequeantissimus
subditus et servus.

^aComes Nicolaus de Bethlen

Hoc etiam humillime oro, dignetur *Vestra Majestas* se per
³⁰ *Generalem suum Commendantem Comitem Rabutin* de meis
tribulationibus occasione hujus Molae exatlantis informari dato
ad illum mandato.^a

512.

I. Lipót császárnak

Bécs, 1702. október 17.

*Sacra Caesarea Regiaque Majestas Domine Domine Clemens-
tissime Benignissime*

Ex Officij Supremi Comitum quo ex benignitate *Vestrae Majestatis*
in Maramoros fungor incumbentia humillime *Vestrae Majestati*
⁵ remonstrare cogor sub A. Quomodo a multis jam Annis inter
Fideles *Vestrae Majestatis* Subditos Maramorosienses & Vicinos
Polonos Controversiae intercedant non tantum cum maximo
Maramorosiensium damno & Injuria, sed etiam cum Commertio-
rum ex Polonia per Maramoros, in Transylvaniam & Hungariam
¹⁰ tractari solitorum impedimento.

Quare humillime *Vestram Majestatem* nomine totius Comitatus
oro. Dignetur *Vestra Majestas* pro sua Sapientia & Benignitate
per suos apud Regiam *Majestatem* Polonicam Legatos reme-
deducere.

¹⁵ 1. Ut dentur Stricta Mandata per Suam *Majestatem* Regiam
Polonicam suis Subditis Polonis ne tales Violentias alias attententur.

2do. Et ut particularis Commissio in Sztri vel Szkolya instituat-
tur, in qua Commissione particulares istae inter Maramoros &

^a...^a [autográf]

20 Vicinos Polonos ultro citroque factae differentiae, per Vestrae &
Regiae Polonicae Majestatum Deputatos quo citius eo melius
complanentur & adjustentur, neque ulla ad tales disgratias conti-
nuandas occasio vel materia amplius Supersit. Pro qua Vestrae
Majestatis Benignitate omnes Vestrae Majestatis fideles Subditi
25 Comitatus nempe Maramoros & ego ad perpetua Vestrae Maje-
statis & Augustae Domus obsequia & fidem nos devovemus.
Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae
Humillimus & obsequeantissimus Subditus & Servus.

Comes Nicolaus de Bethlen

513.

I. Lipót császárnak

S. d., [Bécs, 1702. október 20. előtt]

Sacra Caesarea Regiaeque Majestas
Domine, Domine Clementissime, Benignissime!

Quandoquidem Sacrae Caesareae Regiaeque Majestati Vestrae
libuit, tam in Anno 1698. quam nunc proxime in Clementissima
5 Audientia, me jam ante resolutarum Suarum erga me indignum
Gratiarum futuro effectu consolari, ideo illa Benignitate fretus ita
illas quam humillime specifico.

In Anno 1696. Teste E. Clementissime Vestra Majestas resolve-
rat, in Casu mortis vel cessionis meae, officium Supremi Comitiss,
10 Comitatus Maramoros, et Capitaneatus Huszthensis Filio meo
Michaeli de Bethlen, de cujus Expeditione Intimationem ad Can-
cellariam Aulico-Transylvanicam humillime peto; Siquidem in-
gravescens mea aetas, et incertitudo ultimae horae, ad Cessionem
me monent; Et praesertim, quoniam majora Vestrae Majestatis
15 Servitia Transylvanica, saepe meam in Comitatu praesentiam ipsi
alias valde necessariam impediunt. Quoniam vero praefati mei
Filii jam 30mum aetatis Annum agentis valetudo inconstans
valde saepe me terret, et contristat. Humillime oro, dignetur
Vestra Majestas, hanc Suam Gratiam in alterum meum Filium
20 Josephum ita extendere, ut in Casu mortis Michaëlis, Josephus
succedere possit, ut ita mea Canities per Vestram Majestatem
maxime consolata descendat in sepulchrum. Deus Caesareo-

Regia Vestrae Majestatis Beneficia Augustae tam Personae, quam Domui, in infinitum remuneretur.

Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis Vestrae

Humillimus et Obsequeantissimus
subditus et servus.

Comes Nicolaus de Bethlen

514.

Ifjabb Teleki Mihálynak és Teleki Lászlónak

Bécs, 1702. október 25.

Kötelessen szolgálók kgltknek.

Két rendbéli leveleit vettem kglteknek most csak hamar ugj-
mint de 9 et 15 currentis.¹

⁵ Az Duka Vajda pénze iránt mar kgltk csendesek lehet hacsak
az törvény kgltekre nem veti.

Az mi az kgltk három kívánságát illeti, azért edgjikért sem kell
az Udvarat busítani, mert 1. akar micsoda per legjen kgltk ellen
aszt szabad ide fell apellálni, ha nem bocsattyak ott az Praecepto-
rium egj forint az ára. 2. Lehetetlen egj embert akar kit ugj fel
¹⁰ tenni az mint az Sennyei es Szirmai peldajat kgltek ele hozza, de
könnyű az olyan ellen excipialni az törvényben ha mikor az
ember ugj itili szükségesnek, ha meg itilik az exceptiot jo ha nem
i apellat in ea parte² és az is fel megjen apellatioban az többivel
edgjütt. 3. Eleg kglteknek az régi Generalis Protectio mellyett re
¹⁵ et exemplo moderno³ erősít az Generalisra ment ő Felsege paran-
csolattya kiis ugj hiszem az mint ennekem sub dato 15. most ir,
és én is ez mai nap rescribaltam neki azon ember leszen az ki volt.
En is in justis & possibilibus⁴ mig Isten éltet igjekezem lenni

*Kgltk köteles szolgálója Sogora

Bethlen Miklos^a

Datum 25 8bris Anno 1702 Viennae.

¹ folyó hó 9- és 15-éről

² az alperes fellebbez e részben

³ tényleg és mai példával

⁴ a jog és lehetőség határain belül

^{a...}^a [autográf]

515.

Teleki Mihályné Vér Juditnak

Bécs, 1702. október 25.

Betsüllettel es szeretettel szolgálok edes Aszszonyom Kegdnek &c.

5. 8bris költ Kgd levelét betsüllettel véttem. A Leanyomot ha Isten le viszen, vagy Januarius, vagy Februariusba megh adom, hiszem ott honnis megh mondottam volt Teleki Mihaly es Laszlo Urameknak.

A Duka penze dolga io rendbe vagyon Kgytek aránt, es^a a Gratia dolga sem volna rosszszul, tsak lenne egy Conferentia, ott el válnek, felek ha egy kitsiddegh hatrabb kell hagynom Sandor¹⁰ Uramat miatta, mind az által remenlem hogy Conferentiais lesz, es ha nem tsordulis, de a költsegh talam vissza tsepegh. Ayanlom Istennek Kgd.

Bets. 25. 8bris Anno 1702.

Kegdnek betsüllettel es szeretettel szolgáló Komja es Sogora

Bethlen Miklos

516.

Máramaros vármegyének

Bécs, 1702. október 31.

Mint Joakaro Uraimnak Atyamfiainak Baratimnak szolgáló es Istentől minden aldasokat kivanó kglmeteknek

17 [?] *praesentis* költ kglmetek Levelet vettem. Commendans es az Lengyelek irant ugy egyeb Dolgokrolis Vice Ispany Uramnak⁵ irtam bővebben, es ahoz való szükséges Leveleketis eö kglme kezében küldtettem.

A Quantum dolgaban hogy kglmtek senkit fel nem küldet abban semmit sem vesztet, mert ha eddig küldet volnais haszantolan let volna, mert it az Quantumot meg maga az Udvor sem

^a [előbb:] de

10 tudgya, nem hogy el tudnak intezni, maskent ennekem minden
tehetesegem [!] szerent leszen gondom rea a mig it leszek, el
menetelem utannis pedig ha lehet ugy hagyom az dolgot Tarczali
Uram es Szentkereszti Urameknak hogy az en el kezdet munkaa-
15 mat Continualhassak, en pedig addig az Palatinust, Cancellariust
es hasanlo Meltosagokat igyekezem Disponalni az mint maris
cselekedtem

Hogy kglmetek közt Quartelyos legyen, attol nem kel tartani
ugy hiszem, mert nem leszen Had oda fel a kit oda tehessenek,
mert eö Felsegenek ide fel kivantotik az Had, mind azon által arra
20 is a mintt lehet vigyazok; De azomban ugy tudom kglmeteknek
keziben ment a mi kglmes Urunk eö Felsege, es Mlgos Palatinus
Uram paronycsolotta eddig bizonyosan ugy hiszem, bizonyos
szamu 100 egynehany Hajduk allitasa felöl, melynekis hamar meg
kel lenni, mar nem tudom ha kglmetek ot gyütie meg az hadot,
25 avagy hogy az Vice Colonellussal alkuszik meg es penzt ad az had
gyültesre, mert Mgos Palatinus Uramnak ottis jár vala az elmeje
hogy csak penzt kellene adni a Vice Colonellusnak Bagosi Uram-
nak, kitis ide fogot hivatni eö Herczegsege söt mond vala eö
Herczegsege ollyatis hogy nem esnek kglmetekre igen sok, hanem
30 105 avagy 106 de ugy hiszem 114 vagy 118rol irtanak, akar mint
legyen az, de kglmetek ollyan Dispositiokot tegyen hogy mas
Varmegyeknel allab valok, es az eö Felsege szolgáltyaban kese-
delmesek ne legyenek

Dioszegi Uram dolgarol magam beszellek en kglmetekkel, nagy
35 oka vagyon annak, mellyis kglmeteknek Jovara nem Gonoszszara
valo, a mint meg fogja erteni

A So Vecturak fizetlensege dolgarol Diczent Urammal beszél-
lettem Az Bor Harminczodgya dolgarolis az Camarat meg tala-
lom, es mindenekrol ujjabbon tudositom kglmeteket, vagy ha le
40 indulokis Tarczali Uram által veszen kglmetek tudositast. Ezzel
ajanlam Istennek oltalmaban kglmeteket. Datum Viennae Dje 31
Octobris Anno 1702

Kglmetek szolgáló Joakaroja Attyafia Barattyá.

Bagosi Vram szinten most it vagyon kivélis en beszellek az
45 gyalogok állapotjáról es ujjabbon tudositom kglmeteket, de
most ezen postán el kel küldenem ezt

Bethlen Miklos

I. József királynak

S. d., [Bécs, 1702. november—december]

Sacratissime Rex, Domine Domine Clementissime

Olim Artaxerxi Rusticus miser haustam ambabus votis ex propinquo fluvio aqvam dono obtulit; Rex tam magnus vitio non caruit, nec alii potus, nec ministri defuerunt; Saltem Aqva, unde
 5 Rusticus hauserat, erat vicina, et Vasa Rusticae manus Gallo puriora non deerant Regi, forsitan nec sitiebat, uti nec fertur illam Aqvam bibisse; quid quid sit: gratissimum fuit Regi Rustici donum, ut qui non doni, vel donantis, *sed Sua Regia mensura simplicem <donantis>^a Candorem ponderaret. Tale ante paucos
 10 dies, ego Vestrae Maiestati Triumphanti donum obtuli; Jejunam et Maiestati, ac gloriae Vestrae minime congruam, sed revera ex sincero Corde, ad instar Lymphae limpidae fluentem Aggratulationem, quam quod vestra Maiestas aspernata non sit, Clementissima illa, quam mihi balbutienti dedit, audiendi patientia mihi
 15 persvadet.

Addo nunc alterum etiam Aqueum munus, opiniones humilimas, de stabiliendo Augustissimae Domus Throno in Transylvania, et valedictionem humilimam quantum Transylvaniae, ubi
 20 Vestrae Maiestati servio, distantia, mea aetas 60 annorum, et communis omnibus mortalibus me credere faciunt, ultimam humilime oro ergo, ut quam mihi salutanti in audiendo patientiam Vestra Maiestas largita est, eandem in his per otium Legendis patientiam dare, et insuper post factam soli Augusto Patri communicationem (:cui etiam copiam humilime dedi:) de illis statuere,
 25 an ad futurorum temporum Appro- vel Impro-bationem Regio pectore et scrinio^b serventur, ac in Praxin deducantur, vel silentio, aut Vulcano Committantur: Et simul credere, quod et si ego in persona Vestrae Maiestatis, ex primitys Cÿrum spero, nequaquam tamen Xenophontem agere praesumo, nec Cÿropoediam, aut
 30 Plinianos Panigyricos formo; neque Vanas auras scripturizantium Solini pruritum cupito, nec famelicus Poëta, panem carmine quaero, sed exonero Constientiam, et officÿ partes impleo, dum illa,

^a...^a [beszûrások a margón]^b [előbb:] sinnio

quae Augustissimo Patri exhibui, Vestrae etiam Majestati, Filio
scilicet humilime offero, et Regi meam Patriam olim Regnato,
35 ea, quae illi si tempestive sciuntur, et Currentur; Gloriam, et
Patriae meae salutem; si vero nesciuntur, vel non attendantur,
Regi quidem arduas olim Curas, sed Transylvaniae aexitium
creare possunt; uti Consiliarius fidelis, et Patriota Zelosus, quam
humilime suggerere cupio. Oblata ergo Augustissimae nunc Ve-
40 strae *Maiestati* exhibeo humilime sub Litera, A. Nullo alio fine, nec
ut importunitates Augusto faciam, sed tantum ut Vestra *Maiestas*
ex me illa sciat; et quod ad Publica quidem, ut quando Augusto
Patri e re videbitur ulla tractare, Provinciam Vestra *Maiestas*,
benigne in illis protegere. Quod ad mea privata vero, ut Clementi-
45 am Paternam, uti vestra *Maiestas* naturaliter haereditat, ita etiam
erga meam Domum haereditare, et continuare Clementissime
dignetur, et porro subjungo humilime 12 exiles *observationes*.

Imo. Uti Principibus *Amicorum*, et *Inimicorum* Vires ac Consi-
lio scire magna est foelicitas. Ita non minus *necessarum* est suos
50 subditos, et his vice versa, suos Reges nosse. Et quanto hanc
notitiam *Provinciarum* a persona Regis distantia minorem, et
imperfectiorem reddit, tanto major, et Regi in illis bene imperan-
di, et his bene parandi difficultas, et utriusque infoelicitas est, cui
hodie inter Vestrae *Maiestatis* Provincias maxime obnoxia est
55 *Transylvania*.

2do Sol altissime situs, et omnia videre faciens, propter interjec-
tas tamen nubes *nubulasque*, ac *Ecclÿpses*, saepe nec videt, nec
videtur, quanto magis ergo Reges, alienis semper auribus, et
oculis utentes, quott patiuntur *informationes* in nubes, *nebulas*,
60 et *Ecclÿpses*; Unus Regum etiam Vestra *Maiestas* est, ideo quod
omnibus commune, id etiam Vestrae Majestati inevitabile est.
Ó! Si liceret mihi optare, ut instar *Mytridatis*^c sua quemque subdi-
tum lingua Vestra *Maiestas* intelligeret, quantus hinc *illorum*
Amor erga Vestram *Maiestatem* nasceretur.

3tio Summe ergo *necessarium* est Vestrae *Maiestati*, modum
invenire; ut nube queat pulsa clarior ire dies; Ideo quidam *Princi-*
pes, mutato aliquando habitu, Provincias suas perlustrarunt, et
scrutati sunt, et sapientissime rixerunt, ac foelicissime regnarunt;
Talis fuit *Matheas Corvinus*, Rex Hungariae magnus, Vestrae
70 *Maiestatis* Praedecessor.

4to. Sed quoniam hoc periculosum est, utinam Vestra *Maiestas*

^c [elöbb:] Mandatis

aperte et secure suas ad orientem Provincias, et inter illas *Transylvaniam* suis propriis oculis lustrare et perscrutari, et ex^d illius situ vicinis, interna facies et aliis circumstantiis Regium suum Iudicium et mensuras Capere posset, sed si hoc etiam fieri non potest, imitetur Vestra *Maiestas* illum *Principem* qui se consilium a Mortuis capere, quam a vivis, malle dicebat, Libri illi sunt, Credo et hactenus a' Vestra *Maiestate* consulti, attamen amplius.

5to. Dignetur Vestra *Maiestas*, Hystorias Leges, Consuetudines Hungaricas et *Transylvanicas*, paenitius excutere, ac per Doctos viros extractum, vel *Epitomen* illarum elaborari Curare; Et quoniam ego *Transylvanus*, nunc pro *Transylvania* loquor, specialius dignetur Vestra *Maiestas* illam Cordi summere et praesertim ista rimari; Quo(m)modo *Transylvania* ab illo toto Tempore stetit, ex quo Augusta Domus Austriaca coronam Hungariae gestat, et quomodo est illa a' Corona avulsa? Quomodo per Turcas possessa et tractata? quoties et quomodo per Augustam Domum recuperata et iterum amissa? Quae sub singulis illis Bellis Turcicis fuit, Europe facies. Qvales tunc Principum Rationes, Status, quales Vires, quae Consilia? Qvalem tunc Politia? Qvalem Religio? Qvalem hic vel ille Princeps, aut Provincia Personam in illis Tragoediis lusit, unde apparebunt causae, occasio, successus, et finis illorum, Et ipsae amissionis *Transylvanicae* Causae, Occasiones, et Instrumenta, Et ut ad rem, ac nostra tempora proprius accedamus, diligenter attendatur ad proximum Bellum Turcicum, quod originem ex Hungaria sumsit, et quasi totam *Eruropam* [!] et *Asiam* involvit, et difficulter per semi-armatam *Anglorum* et *Hollandorum* mediationem Pace ad tempus interpolatum est.

6to. Quomodo per Augustum Patrem hoc proximo Bello, et quidem signanter a Victore, in Anno 1690. Turca, et *Tököllyio* partim armis, partim *Diplomate*, recuperata est; Quomodo pendente hoc Bello *Transylvania*, et praesertim potiores, ac *Primores*, se gesserunt, notitia <et praesertim potiores> enim rerum in talibus, etiam notitiam Personarum necessario <Regni ri> requirer^a Quomodo *Diploma* emanatum? Quomodo *Gubernium*^a erectum, cum suis informationibus, et quae eo pertinent *Resolutionibus* in eum procul dubio finem, ut quae iteratam antea *Transylvanicae* amissionem Causaverant, prae- et a' Verterentur.

7mo. Quomodo nunc *Praesidio*, Pace Turcico, et memorato *Diplomate*, per quos et quibus mediis, in fide et obsequio conser-

^a...^a [beszúrások a margón]

^d [előbb:] eus

vatur? Et. Quomodo regitur, tam quod ad Militaria, quam quod ad Politica, et Oeconomica? Quomodo Nobilitas, Quomodo Plebs, tractatur? tam a' Militia quam a Politica potestate; Quanta et qualia onera Bellica annuatim portavit, et portat, et an sufficiat
115 illis? qualis in *onerum* repartitionibus ordo et Justicia? Ita et in Tribunalibus.

8vo. Quid^e sunt tres Nationes, cum suis diversis Privilegiis, Legibus et Consuetudinibus tres Status Constituentes; Et qualis
120 *illarum* inter se hodie Nationalis magnae Consequentiae? discordia? Ita et *Illustrium Familiarum* cum Neonatis collisio, in puncta honoris.

9mo. Quid^e sunt quatuor Receptae Religiones? quid est illa ad internam inter tott discrepantes Religiones, Lingvas et Consuetudines conservandam tranquillitatem ad inventa, a' majoribus
125 Unio! in quam omnes Nobiles, et Liberae Personae jurare solent. et quantum in hoc Puncto Laboratur, ac Controvertatur hodie?

10mo. Quid quarta Natio Valachica, et quinta illius Religio tolleratae, non receptae titulo gaudentes? quanta illius multitudo? Qvalis cum Rascianis, Moldavis, Valachis, et tota Orientali Eccle-
130 *siastica* Communio, qualis hodierna cum Religione chatholica ficta Unio? Qvalis istorum Hominum Fides, Barbaries, Superstitio et (:Deus avertat:) possibilis furor?

11mo. Quoniam vero haec super Augusta Domo singularis hodie est Dei benedictio, ut Augustus Pater, cum tanto Filio, et
135 Vestra *Maiestas*, cum tanto Patre, de summa rerum consultare possint, hoc super abundante, Caesarea Gratia fretus, humilime suggerere debeo, accipiant Vestrae *Maiestates* pro Domo Consily Suum Conclave; Praesidem Deum, Janitores, vel Camerarios^f Angelos Consiliarios ultra se, Extractum vel Epitomen cujus
140 superius *5to.* Puncto memini, et faciant Collationem Praeteritorum cum Praesentibus, ac porro adhibitis quos placuerit Ministris, Judicium de futuro, ac Suas Mensuras Regias summere dignentur, juxta illud Medium. *Ab Adjuvantibus, vel nocentibus sunt Indicationes* <Potendae> *Petendae* quae norma Transylvaniae in
145 particulari est applicanda, et semel decidendum.

An eadem mensurae quadrent Transylvaniae, quae aliis Regnis et Provinciis Suae *Maiestatis*, Nemo vero hanc Collationem

^e [elöbb:] Quae

^f [elöbb:] Consil

150 <Suae> et inde resultantes Mensuras aequae facere poterit, ac
Vestrae *Maiestates* ipsae, tanquam Luminaria supra Passionum
a' Temporaria Fortuna Vaporantium Nubes elevata, et quibus
olim Vates dixit. Tu regere Imperio Populos Romane memento.
Hae tibi erunt *Artes, Pacique imponere morem. Parcere subjectis,
et debellare superbos.*

155 *12mo.* Quoniam vero vel Sapientissima et Justissima Consilia
sine effectu nihil sunt; et majus sepaе [!] est periculum, bene
coepta deserere, vel male tractando evertere, quam non incipere,
saepe et mora ac Cunctatio nocent, aliquando unum momentum
totum perdit. Morbus certe Transylvaniae moram non Patitur. Illi
160 ergo <Fabrando> Fabiano *Unus homo nobis cunctando praevaleat*
illud. Alexandri: *Nihil cunctando.* Ultimo Quibus Consiliis DEus
benedicat, et faxit, ut post taedium vitae et Saturitatem Glorae,
hoc in Epitaphio Vestrae *Maiestatis* Transylvaniam olim ponere
possit. *Hic situs est verus, Josephus Transylvaniae,* qui Suo
165 Exemplo docuit, quod *Non minor est Virtus, quam quaerere parta
tueri.*

Et haec est mea a' Vestra *Maiestate* humilima Valedictio, penes
quam humilimum Sacrae Dexteræ Osculum figo, et audaciae
Veniam humilime imploro.

Sacrae Regiae *Maiestatis* Vestrae

Humilimus et obligatissimus
Subditus et Servus.

518.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1702. december 9.

Mint kedves bizodalmas Uramnak köteles szeretettel szolgálak
Uram kglmednek.

Kglmed 30. *praeteriti* költ Levelét becsüll[ettel vettem]. Már az
előtt kgnék el küldöttem a Groff Apermont Uram Resolutiojat.
5 Azt pedig a többi között solenniter meg mondotta, hogj arra
magát soha sem köti hogj a szölő melioratioja aestimaltassék
mert azt mongya hogj avval prostitualná magát, és a szölőis
Örökössen oda veszne. Idötis 5 Esztendónél többet absolute Csak

nem köt. A Pénzt ad 1mum Januari¹ kívánnya, addig penig [...] az alkuvásis nem megjen végbe, [...] vagy 4gyed nap mulva innét
10 el meg[ye]k?] és mind az eddig itt lött nagj késlődésem mind az Eö Felge Erdélyben levő siető szolgálattya miatt Postán egienessen Erdélybe kell mennem, azért a mint más Levelebennis meg irtam mivel hogj én a Camarával 50, 60/m forintig intricatus és
15 ados vagjok, Jozságok vásá[rlása?] lehetetlen hogj én erreis ra érkezzem most hamar, hanem kglcd abbol az én töllem már régen percipialt flo. 2130. Szegény Idvezült Leányom kevés Arany, Ezüst marhája pénzé tételéből, magánál kglmednél Istennek le tett áldasából, és kevés kölcsönezésbőlis, hiszem meg szerezheti
20 kglcd azt a 15/m magyar forintat, alkugja meg kglcd Izdenczi Urammal s vegje meg, hogj az melly alkalmatossagot kglcd olyan nagjra becsüll ne repüllyen el, én igirem arra magamot hogj kilencezer nyolcz száz hetven forintig ki mentem kglcdt osztán, csak ezen a nagy Árvizen mehessek által, ugj hogj az előtti igiretem és köz-
25 tünk fenn forgott modalitások szerént a 12/m forintnak ne légjen héjja, de most hirtelen bizony csak [nem?] lehet mellyet szükségesnek itiltem kglnek [meg?] irni, hogj jövendöben ne okozzam. Szinte mais beszéllettem Apermont Urammal és azt mondá hogj kglcd, és Izdenczi Uram között már alkalmasint végbe ment a
30 dolog, agja Isten legjen ugj. Ezzel ajánlom Istennek kglcdt. Vienne Die 9 Xbris Anno 1702.

*Kglmed köteles szolgálja

Bethlen Miklos^a

519.

Bethlen Lászlónak

Bethlenszentmiklós, 1703. február 12.

Édes öcsém uram. 31. praeteriti költ kglmed levelét vettem. Adná Isten örömmel vehető választ irhatnék, de mit tehetünk, ha Isten a szegény kis Farkasnak jobbat adott ennél a világnál, bizony az én feleségem és József majd annyira afficialódott véle,
5 mintha innét holt volna ki valamelyik. De kglmed mint realis ifju ember ne desperaljon, meliora restant frater, si hic sit patientia Christiana.¹

¹ január 1-re

^a...^a [autográf]

¹ jobb következik, öcsém, csak meglegyen a keresztyéni türelem

Igen akarom, hogy kglmedet rám assignálta a camara usque ad fl. 13. m.² ezt bizonyosnak tarthatja kglmed.

¹⁰ Kérem tartson kglmed atyjafiának, bizony atyai szeretettel vagyok kglmedhez nem csak atyafiuival.

Erre is kérem, adja itten kglmed az házát szállásul a másznépnek pro 5. et sequentibus Martii,³ mindnyájunkat obligál, ha parancsol róla szolgálainak. Ha lehozhatná kglmed akkorra az én vásárlásomat, ámbár az ón tál hátrább maradna is, igen akarnám. ¹⁵ Isten vigasztalja kglmedet. Szent-Miklós, 12. Februarii 1703.

Kglmednek szeretettel szolgáló atyafia

Bethlen Miklós

520.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1703. február 13.

Mint kedves Jo akaro Vramnak szeretettel szolgálok, es Istentől minden idvesseges jokat kivanok Vram kglmednek Unokaimmal edgyüt.

⁵ 5. Januarii in duplo irt kglmed leveleit el vettem es mint hogj már sok Esztendők alatt, sok irasokkal busítottuk egymást, rövideden ezeket irhatom kglmednek:

1. Sohasem hittem en azt, hogy kglmed olyan nagy Jonak tartván azokat az szölöket, az en Bécsből utolszor irt levelem szerint, meg ne szerezzé azt a 13/m forintot, mert a mint kglmed írja hogy ¹⁰ adossagot nem hágy a Gyermekinek bizony goromba ember volt volna hát az a kiről christus Urunk szol, Matth. 13. V. 44. *Ismet hasonlo a mennyeknek országa a mezőben el rejtett kinczhez, melylyet minekutanna meg talál az ember, el rejti azt, es a talált kinczen valo örömeben, el mégyen titkon, es minden marhaját el adván meg* ¹⁵ *vészi azt az mezőt.*

En kglmedet csak arra kértem hogy kglmed kölcsen kerjen még pedig az en Parolamra 10/m forintig, amaz Evangeliumbeli Ember pedig, mindenet el is atta, ugy szerzette meg a nagy kincses Jozsagot, szölő volté avagy mi csoda, en bizony most annál a mint

² 13 ezer forintig

³ március 5-re és a következő napokra

20 kglđ azt becsüllette sokkal haszontalanab Jozzágnak meg vétele
miat verem magamat adosságban, de en nem tartom adosságban
valo verésnek azt, mikor az Ember Jozzagot véssen pénzel, es azt
hadgya a Gyermekeinek.

Az szegény Leanyom kevés Portekajanak es egy keves ideig
25 tarto Ados levelnek nagy szep Interesse lött volna az a szölo mas
az ugy hittem hogy a magaebol is adhatot volna kglđ ennékem
10/m forintot kölcsen, mikor en a kglđ Unokainak kerem
kglmedtol kölcsen.

De ha Istennek nem teczik en rolla nem tehetek, eleg kárt vallék
30 4. Esztendeig hevertetvén setáltatván annyi Ezer forintott, a mely-
lyeknek sem én sem Szegény Unokaim hasznát nem vehették.

2do. Soha nem ellenzettem sem én, sem a Fiam Bethlen Mihály,
hogy a magok Anyai rész Jozszágokhoz hozzá ne nyullyanak a jo
Unokaim, noha de Jure ellenzhetnők, mert ittis idebe ez miatt a
35 bizontalanság miatt minden dolog Confusioban volt, s-vagyon,
es a Szegény Vöm transigalt volt felölle Bethlen Mihályal. Jöjjön
vagy küldgyön be kglđ mais mindgyárt Bethlen Mihály kézhöz
adgya, meg láttya csak Esztendő alattis kglđ micsoda Jozság, es
melly könnyen s. hamar által tud menni, a Paraszt Ember Havas-
40 alföldében es a Körösben.

3tio. Irja Kglmed hogj az Unokaimat Scholaban adgja, es bár
csak azoknak allapattyakhoz illendő kölcsenek tellyek, küldgye
be őket en bizony itt Joseph Fiammal fel neveltetem es tanitatom,
es bizony illendőkeppen is gondot viseltetek reajok, mind etelek
45 italok ruházattokra, a melly ha az Anyai ó rész Jozzagokbol ki
nem telikis, ki telik az en Atyai Joakaratombol, ha csak edgyiket
a nagyobbikat adgja ide

4to. Mit irjon Meltosagos Aspermont Vram im Parjat kültem
kglmednek en reszéről magamat az előtt a Meltosagos Ember
50 előtt bizony könnyen meg menthetem, kglđ is maga reszéről adgja
meg becsülletit annak a Meltosagos Urnak.

Ezzel Isten kegyes oltalmában ajánlom kglđet, es továbbra is
maradok

*Kglđ köteles szolgálja

Bethlen Miklos^a

Szent Miklos. 13. Februarj. Anno 1703.

^a...^a [autográf]

521.

Jabróczki Ádámné Kapi Erzsébetnek

Gyulafehérvár, 1703. március 21.

Becsülettel szolgálók és Istentől vigasztalást kívánok édes Hugom Aszszony kglnek.

Kglmed Levelét vöttem, melyr[^e eddig] azért nem tehettem választ, hogy itt akartam a Dolgoknak végire menni, kglmed ⁵ azért ebből a párbol meg tanulhattya miben légyen a kgl^d dolga itt, és mit várhassan jövendőreis innét, innét édes Hugom bizony soha igasságot és vigasztalást magadnak ne varj, ha ott az Isten nem mutat, egyéb Tanácsot nem adhatok, hanem azt hogy kglmed avvagy én reám és az Secretariusokra szollo parancsolat ¹⁰ által avvagy penig más formánn irt Requisitoria által vegye ki az ide valo Cancellaria Prothocolumából mint folyt eleitől fogva a Guberniumba az a kgl^d dolga, mert ott mind meg vagjon irva a mig a Gubernium előtt forgott. A mint penig osztán az Varmegyen forgott és a Tábla[...] imigy amugy fel jött es [...]dott, ¹⁵ annakis ha az Udvar[ⁱ Táb]llának parancsol végére mehet jo moggjával. Itt bizony nem az a gongjak hogj eő Felségét rendesen informályák, vagy Apor Uramat [admo]neallyák hanem hogy az Országot lázzasz[^szák], és egészszen el roncsák azt a kigylmed Igyét; De kglmed kécségben ne essék mert az Isten ²⁰ bizony kgl^t meg segitti még abban és jo vegét adgja sok nyomorúságának; Mellyet is adgyan Isten. Datum Albae Juliae Die 21 Martj Anno 1703.

Kgnek becsülettel szolgáló Attjafia

Bethlen Miklos

522.

Johannes Honorius Seeaunak és Georg Ecklernek

S. 1., 1703. május 28.

Illustrissimi Domini Domini Colendissimi &c.

Responsa utriusque cum respectu competente accepi. Quod ad Deputatos in Maramarosh imposterum correspondebimus quum tempus sufficiens adhuc suppetat. Sed quod ad negotium Camera-

⁵ le cum Domino Comite Ladislao Bethlen, ego antequam has Vestrarum Illustritatum Literas acciperem, jam ipsum huc vocaveram, et ecce cessionalis in Minutis, si placet remittatur per Exhibitorem, & ego illius Originalem loco pecuniae Vestris Illustritatibus dabo, erga Quietantiam de his 13/m florenis ^a& additis ¹⁰ illis ante paucos dies Domino Kaszoni datis 2/m, in summa de 15/m fl. expediendam^a Et si revera non tenerer Conditionibus minime impletis, nec Bono Husztensi solide resignato, "quod & Inclusa remittenda testatur,"^a nec certe facerem, neque duos illos mille dedissem, nisi magnus mihi esset respectus Excelsissimi Domini ¹⁵ Camerae Praesidis, & erga servitionem Suae Majestatis zelus Et spes certa de meis satisfactionibus et consolationibus. De quibus coram plura in Gyogy, quo & ego ibo die veneris et precor felicissima quaeque Vestris Illustritatibus & maneo earundem

523.

Teleki Lászlónak

Gyulafehérvár, 1703. június 11.

Edes Sogor Uram.

11. keölt kgd levelet vettem. Es a dolgot recommendaltam szoval Keresztesi Uramnak.

Betsi levelet kültem teghnap Biro Samuel Uram altal kgdnek, ⁵ disponallyon kk de Discretionibus¹ oda fel, mert bizony megh romlik a mint Tartzali Uram irja, megh botsasson az Aszszony, de jobb keveset keölteni, mint egeszsen megh romlani. En bizony feltem kket.

A melly fl. Rh. 608. ennekem Fiam Uram adoss, azis minnyajan ¹⁰ illeti kket Ennek fl. 300. egyszersmind adattam kegytekert Discretiobi egy derek Secretariusnak, kinek ez utannis hasznat vehetni mindennap [?] A fl. 308.al vitte vegbe egeszsz keöltseget maga es Irassa.

¹⁵ Az Irasokot Szent Miklosra el varom, és ha mibe tudok szolglok. Ajanlom Istennek kgyteket. Albae. 11. Juny. 1703.

Kegd keöteles szolgaja Sogora

Bethlen Miklos

...^a [beszürások a margón]

¹ a jutalmakról

Johannes Honorius Seeaunak és Georg Ecklernek

Gyulafehérvár, 1703. június 11.

Illustrissimi Domini Domini mihi colendissimi &c.

Mitto has inclusas omnes mihi valde ingratas. Prima sub A ostendit iter nostrum in Maramarosh esse differendum usque ad dissipationem nebulae illius noxiae. 2da sub B. ostendit me nuper
 5 maxime periclitatum, & quantum audeat Eminentia Invida, ubi Jouem procul sentit & dormire credit. Imo Charissimi Domini scribitur mihi Vienna, quod nonnulli Ministrorum credant jam me talem esse, quales sunt in me conjurantes, & illos esse tales, qualis ego sum revera. Audacissime enim dico, quod & Deum
 10 magis quam illi timeo. Et Caesari & Patriae fidelius quam illi servio. Et Justitiam & Charitatem erga Proximum melius quam illi observo. Et tamen ego Agnus AEsopi infra Lupum bibens Aquam turbo. Judicet Deus, & vos si Christiani & Veri Nobiles estis mei Testes eritis. 3. sub C. ostendit quod ego Bonum Huszt
 15 possidere plane non possim, sed quod Dominus Commendans sit illius Dominus & maximus etiam meus in Aula eversor. Miror etiam quod de rebus mobilibus in Venditionis Contractu Articulo 4to mihi cassis, & nescio quare jam disputatis scribitur, ista me & multa similia confusum & desperatum reddere possent, nisi me
 20 Deus a' Juventute patientiam docuisset. Recommendo haec tanquam Viris bonis & Christianis ac meis uti credo Amicis & Patronis. Et ago gratias pro iterata Informatione quam accepi hodie. Rogo placeat remittere relationem illam tragicam quam communicavi servata apud se Copia Cras eo in Domum meam Szent
 25 Miklos, ubi utinam possem aliquando inservire Vestris Illustritatibus, quarum maneo constanter

Servus devinctissimus.
Comes Nicolaus de Bethlen

Albae 11. Junj Anno 1703.

I. Lipót császárnak

S. d., [?, 1703 ?]

Sacra Caesarea Regiaque Majestas Domine, Domine Clementissime, Benignissime.

Humillime *Vestrae Majestati* exponere cogor. Quod Arcis Huszt restauratio, et Munia Capitanei mihi Benignissime a *Vestra Majestate* demandata erant Teste C. sed Baro Eÿthner, modernus Commendans, non tantum omnia sine meo scitu, sed et cum multis in Comitatum, in me, et in Bona, ad Arcem pertinentia injuriis exercet solus. Imo Commendam ad totum etiam Comitatum extendere modis mirabilibus studet; Oro itaque ut mihi largitus a *Vestra Majestate* Comitatus et Capitaneatus Honor, illibatus maneat, si haec mihi gratia a *Vestra Majestate* facta est, ut habeam multo quam Capitaneatus majora in Transylvania et Comitatu mihi Clementissime a *Vestra Majestate* concredita; Qua Clementia fretus, praetendo tantum solitos Capitanei honores. Iurisdictionem solitam, & Reditus. Et ut Commendans cura defensionis Arcis, et Residentia in Arce, ac Militari intus Commenda sit contentus; Quae vero ad aedificationem Arcis pertinent, mihi qua Capitaneo, et Bonorum Inspectori relinquuntur. Et multo magis omnia extra Arcem in Comitatu et Districtu Politica, Iuridica, & Oeconomica Semper Comitibus et Simul Capitaneis Supremis debita, mihi soli, & meis juxta Leges subalternis manent. Et ut hoc Commendanti *Vestra Majestas* Benigne & serio injungere dignetur. Pro qua *Vestrae Majestatis* Caesareo-Regia Gratia, ego etiam me ad perpetua Augustae Personae & Domus obsequia devoveo.

Sacrae Caesarae Regiaque Majestatis *Vestrae*

^aHumillimus et obsequentissimus Subditus et Servus.

Comes Nicolaus de Bethlen^a

...^a [autográf]

Máramaros vármegyének

Bethlenszentmiklós, 1703. július 1.

Mint kedves Jó Akaró Uraimnak, Atyámfiainak, Barátimnak, szolgálók, és Istentül minden jókat kívánok kegyelmeteknek!

Maga láthattya kegyelmetek mi formában veté Isten Eö Felsége akadályit az én kegyelmetek közé való ki menetelemnek, melyet mind közönségen^a a kegyelmetek, mind az én magam különös dolgaimra nézve mely igen neheztellyek, meg nem mondhatom;^b de mit tehetünk róla, ha Istennek úgy teczik. Mint hogy azért tovább is merő bizonytalanság, mikor mehetek ki, s mehessek e, vagy nem a Nyáron is, mert immár az aratás majd bé jó, és Törvénykezés, Varosok Productiója, s afféle dolgok nem folyhatnak, mind az oda menő Birák, mind az perlő, és producens felek magok károk nélkül való nem érkezések miatt, és félő éppen Novemberre ne vévöddgyék,^c az én oda mehetésem, hogy azért kegyelmetek Varmegyéjek^d a Tisztek dolgában tovább is valami kárt, és akadályt ne szenvedgyen, tégyen mindgyárt Gyűlést, és akár mostani Szolga Birákat Eö kegyelmeket, eskettesse meg kegyelmetek, mint hogy már az Uj Esztendőben is egynehány hólnapokat bé^e töltöttek, és abban az én kevés Proventusom is periclitál, akár pedig Szolga Birák aránt való elméjérül, kegyelmek tudósítson, és én is mingyárt rescribálok kegyelmeknek, és ha más Szolga Birákat tészünk sem bánom, tsak ezt ab ultima Marty¹ kezdődött Uj Esztendőnek el töltt hólnapjai béli Proventusom in tali mutationis casu² ne periclitállyon, hanem az Uj, és Óh Tisztek úgy conveniállyanak, hogy az enyim ab ultima Marty²⁵ légyen meg, ha tsak egy hólnap, vagy pedig^f mivel többecske volna, nem szólnék, de ennyi hólnap igen sok.

¹ március utolsó napjával

² e változás alkalmával

^a [az első változatban *közönségesen* áll]

^b [az első változatban *irhatom* áll]

^c [az első változatban *vetöddgyek* áll]

^d [az első változatban *Vármegyéül* áll]

^e [az első változatban *holnapot el* áll]

^f [az első változatban e szó hiányzik]

A mi pedig Vice-Ispány, és Notarius Uramék, ö kegyelmek dolgát nézi, mint hogy az nagyob Consideratióra méltó dolog, azt kételen magam jelen létemre kell halasztani, mellyet úgy hiszem probis^e nem impróbálhat, mindazonáltal ha kelmetek abból is értelmemre^h adgya nékem, kedvessen veszem, cum protestatione mindazáltal, hogy kivált a Vice-Ispany lételeⁱ dolgában az Approbátában irtt Articulust és azonⁱ Authoritásom Praejudiciumára ne legyen, és ne vettessék ez az én írásom.

³⁵ Az mostani Zenebonákban pedig, és az Tolvajok állapottyában az Istenért kérem kegyelmeteket, mutassa meg kegyelmetek kegyelmes Urunkhoz, és Édes-Hazájához való kötelességét, mert a mint hallom a Butfalvi Bérczen is már fosztogattak, ha minden felől úgy környül veszik kelmeteket bizony nem tudom mi leszen belöle

⁴⁰ Nem kétlem az én írásom kívül is kegyelmetek maga Gyülésében az én Huszti Udvar-Birámat jó szivel láttya, mindazonáltal kérem én is kegyelmeteket, az és en személlyem és Tisztiehez illendő helye és alkalmatossága legyen meg kegyelmetek között, ⁴⁵ kinek is meg parancsoltam, hogy mindenképpen tisztességessen alkalmaztassa kegyelmetek között magát. Ezzel ajánlom Istennek óltalmában kegyelmeteket. Datum Szent Miklós Die 1a Julij Anno 1703.

Kegyelmeteknek szolgáló Jó akarója Attyafia Baráttya

Bethlen Miklós

527.

Teleki Lászlónak

Bethlenszentmiklós, 1703. július 3.

Szolgálók édes Sogor Uram kötelessen kgnek.

Tegnap az Aszszony, Teleki Mihály, Joseph és Sándor Uramék itt lévén így találók szükségesnek, hogy azokat az Írásokat a mellyek kgldnek a Duca pénze dolgából szükségesek, egy Suppli-

^e [az első változatban e szó hiányzik]

^h [az első változatban *értelmét* áll]

ⁱ [az első változatban *Tétele* áll]

^j [az első változatban *az en* áll]

- 5 *catio*val Eö Felségéhez minél hamarébb külgye fel az Agens kezé-
 be; Im én egy Memorialet Minutaltam ha *knek* tecczik purizal-
 hattya, Oda fel valo küldésre penig szükségés irások ezek;
- A. 1 Az Ország Tavalyi 7beri *Deliberatio*ja kgltek ellen.
 B. 2 Az Martiusi Ország Gyülésében ugyan kgltek ellen valo
 deliberatio.
- 10 C. 3 A Radnothi kgltek ellen valo *Deliberatio*.
 D. 4 A *Generalisnak* a Radnothi *Consultatio* után mikor benn
 vala Teleki Mihaly s Joseph Uram, eö kglmektől bé adott
 Memoriale.
- 15 E. 5 A Mostan mind *Generalisnak* mind *Guberniumnak* adott
 kigyeltek Memorialéi.
 F. 6 Az az Iras, melyben kgltek *Innocentia*ját megh mutattya
 cum
- G. *Documentorum Extractu*;¹ Ebbe azért kgl d quo Citius,
 melius & ordinatius² járjon el. *Istennek* ajánlom kgl d *Szent*
 20 Miklos Die 3 July 1703
 Kigilmed ^aköteles szolgálja Sogora

Groff Bethlen Miklos^a

Sub H kivántatik a Tavalyi eö *Felgének* adott Memoriale.

^bP. S. En Tordára mégjek kgl d engem oda tudosicson.^b

528.

Tarczali Zsigmondnak

Torda, 1703. július 5.

Szolgálok kglmednek etc.

27. *praeteriti* költ kgl d levelét vettem. Latom a változasokat,
 noha az en előttem nem csuda, meg ott fen letemben vala ennek
 a kezdeti, es bár akkor lött volna az en részemről, mert a kasbéli
 5 buzat az ugarra eset jég el nem verte volna, mindazonáltal en meg
 tanultam az 146 Soltárt, Emberbe remésegemet nem vettem.
 Az *Isten* s. a Császár él. Irtam en a kinek kellet kgl d jovallasa
 szerent Gratulatoriakat, mellyeket kgl d meg adván csinallyon

¹ a G. az iratok kivonatával

² minél gyorsabban, jobban és rendesebben

^a...^a [autográf]

^b...^b [utóirat e része függőlegesen a margón]

10 utat vagy inkább kerdezzen töllök, hogj már mint folytassa az en
dolgaimat, mert per istam Camerae Praesidis mutationem¹ az en
dolgaim meg nem halhatnak, ugj hiszem ugjan Meltosgs Groff
Mollart Uram a mint 20. Juny ir ennekem, melyreis valaszt töt-
tem, kivált ha Tisztibe már fungal, jo akarattal léssen. Az Uj
Praeses es Palm Uram felölis en jót remének mindeneknekis ugj
15 irtam mint bizodalmas Uraimnak s. kgldis mint Tettére s-bizo-
nyosra mennyen hozzájok, nekem jo Uraim ugj tudom kivált
Palm regi Kinský alatt valo Condiscipulusom, es ott letembe is jol
ajanlotta nekem magat. Nekem rettenetes Bajom ez az Huszti
Vásár. A mint a Camara ad Fortificationem Cibiniensem² assign-
20 nalta a masodik 15/m flor. importunissime sollicitallya a Com-
missio sött Executioval fenyeget. A liquidissima fizetesemet flor.
Rhen. 6/m bele nem akarja tudni. Ama regi praetensiomrol penig,
(mellyek is mindgjárt liquidáltatnanak, csak az az ö Felsegétöl
sokszor megh parancsolt Computus menne vegbe), ök semmit
25 sem szolnak, sem most sem ez után, ha olyan Efficax Mandatum
nem jó eö Felsegétöl, a mint magok is in Informatione nupera³
jovallották a Camaranak sive ut Gubernium certos Bonos viros
denominet, qui una cum Commissione istum Computum cum
Francisco Balogh Generali tunc Perceptore Fiscali, & Thesauraria-
30 tu ac praetendente Comi[te] Nicolao Bethlen perficiant⁴ mely ha
vegbe nem megien en töb kárt vallok 12/m forintal. En ugjan most
magam sem kivanom abba a 15/m forintba tudni, azt az en regi
praetensiomat, hanem csak ezt az 6/m forintot et Interesse flor.
1050. a melynek 3/m pro hoc medio Anno 1703.⁵ esik. Az 3/m
35 penigh pro medio Anno 1699.⁶ melyet magok is agnoscalnak, de
igj argumentalnak ex secundo Articulo Contractus⁷ melyet inclu-
daltam, hogj en az 30/m forintot in parato deponállyam. Az 5/m
penigh ex Salario Cancellariatus⁸ vegyék ki. Itt bezzegh bizony
meghis hevittenek ezen az uton engemet, mert en bizony nem más
40 keppen érttettem, es clarissime meghis mondottam mind Camerae

¹ a kamaraelnök mostani változása következtében

² a szebeni erődhöz

³ a mostani tájékoztatásban

⁴ hogy a gubernium jelöljön ki bizonyos derék férfiakat, akik a Bizottsággal, Balogh Ferenc mostani kincstári főszámvevővel és a kincstári hivatallal meg az igénylő Bethlen Miklós gróffal csinálják meg ezt a számadást

⁵ háromezre e folyó 1703. év közepére esik

⁶ 1699 közepére

⁷ a szerződés második pontjából

⁸ a kancellárságért járó fizetésből

Praeses Aichpichl Uramnak s a többinek Kleinburg Uramnak specialiter es Ferschner Uramnak, hogj en 30/m forintnál többet nem adok, *osztan Camerae Praeses Uram* azt mondotta Ego non auderem tantum 30/m flor. referre Suae Majestati, sed Consentiati
45 *Dominus Comes* in 35/m et solvat 30/m Nos vero 5/m procurabimus ex illo Salario Cancellariatus quod *Dominus Comes* praetendit in Restantiis pro praeterito. Quoniam vero in Contractu ubi lineam duxi scribitur *ex memorati Emptoris Cancellariatus Salario defalcentur*, hoc potest trahi et ad praetentum uti ego revera
50 & intellexi & dixi, Et ad futurum uti forsitan intelligere volunt *Dominus Comes* Seeau & Eckler quamvis hoc adhuc non dicunt aperte sed dicant ex Conscientia omnes supra mentionati. Domini quod ego in illorum 5/m flor. non aliter consensi, nisi ^aita, ut^a ibant eruante & procurente ex Restantÿs. Salarii Cancellariatus, quas
55 ego praetendi vigore Caesarearum Resolutionum in Anno 1696. die 24 Martÿ, et in Anno 1698. die 7. Maÿ decretararum et quarum effectum ego sollicito si a Sua Majestate superiori Anno Viennae, et in Conferentia resolutum, et ut effectui mandati Camerae intimatum, et consequenter a Camera rescriptum est, pro Informationem ad Commissionem Transylvanicam, Et quae Suam Informationem jam dedit. Ex qua rerum serie sic concatenata [in] imiciter, quod 5/m isti floreni, nec ex restantiis Annis 1699. multo minus ex Salario meo corrente pro Anno 1703 ^adefalcentur.^a Et si Viennae fuissem quando Contractus expeditus est, omnino desiderassem et vi praemissorum etiam obtrimissorum ut loco Verborum
65 *Cancellariatus Salario* Scribitur *ex Restantÿs Salarii Cancellariatus* ab ipso Comite in Resolutionum in Anno 1696. 24. Martÿ et in Anno 1698. 7. Maÿ emanatarum in quem finem rogo et ad Conscientiam adjuro Excellentissimo D. D. Comite Salburg Aichpichl, Kleinburg Fersner Baráti et qui quintus in illa Commissione erat *Domino Consiliario*, ne per obscuritatem, hanc contra meam mentem in Expeditione factam istos 5/m flor. mihi periclitentur, sed attestentur mihi ita uti revera res se habet, praesentium in hac Camerali mutatione salvante mea justissima in hoc passu
70 Causa. Excelsa Vero Camera jubent in disputatos illos 3/m flor. Anno 1699^b sudorum meorum mercedem cum interesse 3 ½ Annum idest flor. 1050 acceptavi in praetii^c Boni Huszt defalcatio-

^a...^a [autográf beszúrások — utóirat a margón függőlegesen (a következő lapon)]

^b [előbb:] 1696

^c [előbb:] pretium

nem. Ita pariter 3/m flor. hujus Anni idest in toto 7050 flor. acceptari. Ego quoque 7950 depono nec exspectata ad hoc resolutionum intra paucos dies.⁹ <5. Julý &c>

*5. Julii 1703. Torda.

A penz Maramarosba vagjon nem hiszem be hozhassák a kurucz és Tolvajok miat, a Commendansrol sequente posta multa viala.^{10a}

529.

Máramaros vármegyének

Torda, 1703. július 7.

Mint Jó akaró Uraimnak, Atyámfiainak, Barátimnak Istentül minden jókat kívánok kegyelmeteknek.

⁹ Én nem merek csak 30 ezer forintról beszélni Őfelségének, hanem egyezzek bele a gróf úr a 35 ezerbe és fizessen 30 ezret, mi pedig abból a kancellári fizetésből gondoskodunk 5 ezerről, melyre a gróf úr igényt tart mint hátralékra. Mivel pedig a szerződésben ott, ahova a vonalat húztam, ez áll: „az említett vevő kancelláriai fizetéséből elégtették ki”, ezt a követelésre is lehet vonatkoztatni, mint ahogy én valóban értettem is és mondtam is. De a jövőre, ahogy Seeau gróf úr és Eckler alighanem érteni akarja, bár ezt eddig nem mondták ki nyíltan, de lelkiismeretükből megmondják mind a fent nevezett urak, hát én abba az 5 ezer forintba másképp nem egyeztem bele, csak ha azt a kancellári fizetés hátralékából fizetik ki, amire én igényt tartok az 1696. március 24-én hozott és 1698. május 7-én kihirdetett császári döntés alapján, és aminek foganatosítását szorgalmazom. Őfelsége tavaly Bécsben és a tanácskozáson határozott, és az utasítás foganatosításáról a Kamara értesítést kapott, és aztán a Kamara visszairt az erdélyi Bizottsághoz felvilágosítás végett, mely ezt a felvilágosítást már meg is adta. A dolgok ilyen kedvezőtlen menetéből következett, hogy ez az 5 ezer forint nem az 1699. évi hátralékból, még kevésbé a nekem 1703-ra járó fizetésből fizettetett meg. És ha Bécsben lettem volna, amikor a szerződést kiadványozták, ezt mindenképpen hiányoltam volna, és a „kancelláriai fizetésből” helyett beíratam volna: „a kancellárnak az 1696. március 24-i és 1698. május 7-i határozat alapján járó elmaradt fizetéséből”, mely végre kérem és lelkiismeretére felszólítom a tekintetes Salburg báró urat, Aichpichl, Kleinburg, Fersner, Baráti urakat, és aki ötödikként ott volt abban a bizottságban, nehogy a homályos fogalmazás miatt, ami az akaratom ellenére került a kiadványba, ez az 5 ezer forintom elveszzen, hanem igazoljanak engem úgy, ahogy a dolog valóban volt, a jelenlegi kamarai változás közepette megmentvén az én e tekintetben jogos ügyemet. A magas kamarának pedig parancsolják meg, hogy azt a vitatott 3 ezer forintot, 1699. évi fáradozásaim bérét, 3 és ½ évi kamataival, azaz 1050 forinttal számítsa be a huszti birtok árának kiegyenlítésébe. Így hasonlóképpen 3 ezer forintot ez évre, vagyis összesen 7050 forintot vegyen figyelembe. Én is leteszek 7950 forintot, nem várván rövideken döntést erről.

¹⁰ a következő postával többet

Kegyelmetek 27. praeteriti költ Levelét vettem, és mivel hogy nagyobbára kegyelmetek a Szathmari terhelhetésről ir nékem abba a Levélbe mit irtam légyen én azon dologban kegyelmetek meg láthattya, és el is küldheti, én Méltóságos Rabutin Generál Urnak is meg irtam azt a kegyelmetek terhelhetését, és kértem, hogy recommendállya a Cassai Kamarának azt a kegyelmetek terhelhetésének le hagyását, de én ahoz vékonyan bizom, mert nem könnyen szokott oda irni efféle dologról.

A Técsőiek talaltanak meg engemet arról, hogy sokan a Gubernium végzése szerént közikben contribuálni tartozók, contribuálni semmiképpen nem akarnak, melyről az Udvar Birám kegyelmetekkel conferálni fog, kérem kegyelmeteket mind maga tartsa, s mind pedig másokkal tartassa meg azt az Gubernium az aránt való Conclusumát; egyéb dolgokról az előtti alkalmatosság alkalmatosságával irtam volt kegyelmeteknek, többet most sem irok ezzel Isten óltalmában ajánlom kegyelmeteket. Datum Thoradae. Die 7a Julij 1703.

Ruszkova Bojana és kis Bocskó Támadását az a Vármegeye Executori ellen mint felette igen rossz példájú nagy dolgot úgy orvosollya meg kegyelmetek példássan, hogy ne kénytelenitessenek más nagyobb orvosok orvoslására menni, az kik osztán a Vármegeyének is terhére lennének. P. S. A Cassai Commissionak, s Levemburnak szőlő Leveleimet kegyelmetek intitulállya, s a Titulussát ide is kulgye be.

Kegyelmetek szolgáló Attyafia Barattya.

Bethlen Miklós

530.

Demes Jánosnak

Gyulafehérvár, 1703. július 21.

Szolgálok es Istentől minden jokat kivanok kglđnek &c.

Tudhattya kglđ hogj ezen levelem meg ado Borbandi betsülletes Praedicatornak Fizeseseről az Consistorium olyan Dispositiot tett volt, hogy onnet az Enyedi Collegium jövedelméből adassek Esztendőnkent harmincz harmincz forint fizesesibe, a mint hogj mar ennek előtte erre az Esztendőre felét azon harmincz forintnak ugj tudom kglđ meghis adta, azert ez leveletem veven

kgld az hatra levő reszetis ugj mint flor. Hung. 15 ~ tizenöt forintot adgja meg kgld ö kglmenek, quietaltatvan magat rolla.
¹⁰ Ajanlom ezzel Istennek kgldt. Fejervar. Die. 21. Julý Anno 1703.
Kgld szolgalo barattyá.

Bethlen Miklos

531.

Bethlen Sámuelnek

Bethlenszentmiklós, 1703. augusztus 2.

Edes Eötsém Uram. &c.

En nem tudom az en Eörményesi Szent Ivanyi Jobbagyimnak nintsene elegh eszek hogy megh tuddgyak a dolgot mondani, vagy a Kgytek Repartitioja Tisztekül a Szebeni dolgosok irant hibazik,
⁵ de az en elmemet fellyül haladdgya az hogy most az en *Szent Ivanyi reszem* 6. Az Örményesi 9. Embert addgyon ket hetigh Szebenhez, es megh azon kívül potollya a Restantia dolgosokot, holott az en tudtomra az egeszsz Orszagtól kivan Augustusra tsak mas fel Ezer embert, bizony nagy Jozsagnak kell lenni annak az
¹⁰ Eörményesi *Szent Ivani* en reszemnek, ha az egeszsz Orszagnak szazad reszet teszi, en tudom mikor fel vetettük a Guberniumba a dolgosokot megh az 3000.tis ugy inteztük conjecturaliter, hogy a *Varmegyekenn* circiter 25. vagy legh terhesebben 20. Emberről kell esni egynek, "hat 1500bol negyvenre esnek" de ezenn az
¹⁵ utonn ha tsak en onnet tizenötöt adok oda minden hatodik Emberem el megyen, es hanemha magam aratok osztann. Küldöttem azert oda *Vintzi Uramat* hogy kgd Vice Tisztei vilagosítsak, mert ha ennek a *Varmegyenek* hatod része minden ember *Jozzagabol* el megyen ugy annak az 1500 dolgosnak jo resze ki telik
²⁰ tsak innétis, bar a többi vesztegh ülljön. El varom kgytektől ebbe az *Esztendőbe* mind ab initio a dolgosoknak repartitioja falunkent mint esett.

Annak felette a mint Turotzi es Gabor Gyeörgy adossa maradtak nekiek, arrolis kerem contentaltassa szegenyeket, hadd segíhessek magokot a *Portioba* velle, mert bizony soha sem győzik.
²⁵

*...^a [margón]

Nekem irjak Betsből hogy eő Felsege Magyar Orszagnak ez idei Quantumbol egy milliot relaxalt, sőt megh többetis resolvált relaxalni.

30 Az Hollandusokot particularis hartzal 30. Juny a Frantzia megh toltá, de 1. July osztan az Hollandus megh verte; es az előtti naponn el vesztett Algyujat Bagaziajatis cum foenere vissza nyerte, de a derek hartz megh hátra volt.

35 Tyrolisbannis a Bavarust es Frantziat circiter 3/m Ugy Olasz Orszagbais circiter 3600 emberigh vertek vagy vagtak, de megh a derek hartzok mind hatra voltak

Eddigh ugy hiszem General Klöckelsperg es Montecucoli Uramis probáltak Rakocy Urammal Debretzen tajánn.

40 Nekem a Generalis írja hogy a Guberniumnak Vasarnap Fejervarra kell gyűlni, es ker hogy előbb mennek bé hozza, elis megiek holnap, noha a Felesegem betegh. Azt penigh tsudalloom hogy Gubernator Uramtol semmi tudositassom megh nem jöve arrol a Fejervarra valo menesről.

45 Az en Vice Ispanom bizonyosonn ki tanulta hogy semmi idegen had se Svet, se Lengyel tellyesseggel nints Rakocy mellett. Ayanlom Istennek kgdt.

Szent Miklos. 2. Augusti. 1703.

Kgd szolga Báltya

Bethlen Miklos

50 P. S. Most erkezek az Ur Gubernator Uram három rendbeli levele, égyyk az Fejervarra valo menetelről. A masik az hirekről, melly ez inclusabol meg lattzik:^b

532.

Bethlen Sámuelnek

Bethlenszentmiklós, 1703. augusztus 6.

Edes Eötsem Uram.

Kgd ket levelet vettem. A Kalmar Posztojat Tsipkejet töllem mind el vitte, de irok neki a Poszto s-Tsipke felöll Szebenbe Fejervarrol, az hova gyül a Gubernium ad residendum propter

^b [inclusa hiányzik]

⁵ hodiernas conjuncturas,¹ enis holnap vagy Szeredann megyek bé, mert Gubernator Uram teghnap mene Csenadra, es ma Szebenbe. &c.

Rakocy Kallo Debretzen között taboroz, kinekis Debretzen s az Haydu Varosok megh holdoltak, de mi formann *nem* tudgyuk Klöckelsperg Somlyonal vagion Varadhozis ment het Zaszlo Ratz hada eö Fgenek Lippa tajekarol kiis ha igaz az Püspökis [...]ª fel adott, miert es mint *nem* tudgyuk Gondolom en a mint ez elött 6. Esztendővel egynehany ezer Ratzot vittek vala Tokajra mostis ugy leszen vagy vagyonis mar, a mint hogy Szeged Szinta
¹⁵ Arad tajann sok Ezer szabad Rattza van eö Fgenek a ki *nem* portioz, tsak kardal szolgal.

A Frantzia particularis hartzal egygy resz hadat az Hollandusnak megh verte volt (.mert megh lepte volt 30. Juny.) de mas közzel valo Armadaja ra erkezvonn reggel duplaval vissza adta
²⁰ Algyuit Bagaziajat Zaszlokat &c nyert.

A Badensis az Imperiumba mint jart még h *nem* tudgyuk, de mar az Algyukkal egymast puskaztak a Frantziaival.

Tyrolisbais a Bavarusnak egygy resz hadat megh verték rutul.

Olasz Orszagbannis egygy particularis hartz volt es a Frantzia
²⁵ vesztette. De a Nagy hartzok megh mind hatra vadnak, vagy ha mostansag leöttenek, s-az hire el *nem* jött.

A Szebeni dolgosok állapotjaba erralt kgytek mert az az in defalcationem 30/m fl.² rendelt dolgos ugian tsak ugy megyen, mint amaz ajandekonn adott 3/m dolgos mene, de penzbe acceptaltatik 14. X. mindennapi dologh. Es igr immar a computaltatott Varmegyekre Szekekre, hogy ki ki ennyi s-enyi napot dolgozvan defalcaltatik neki ex Quanto portionis³ ennyi s-enyi Ezer forint. A dolgos penigh legyen egygy keves in Augusto,⁴ nagioobb resze penigh in Septembri.⁵ Es igr ezt az Ordinarie fel vetett dolgos
³⁵ mind vegbe viszi, azert *nem* kell tizenkent huszankent üzni egygy falubol most oda az embert, mint a Mikeszasziakis mondak teghnap elött hogy töllök 20. kernek. Ayanlom Istennek kgdt

Szent Miklos. 6. Augusti. 1703

Kgd szolja Battja

Bethlen Miklos

¹ szállásra a jelenlegi körülmények miatt

² a 30 ezer forint lerovására

³ az adó összegéből

⁴ augusztusban

⁵ szeptemberben

^a [olvashatatlan szó]

Gottfried Franz Eythnernek

Gyulafehérvár, 1703. augusztus 10.

Illustrissime Domine Baro! Domine & Fili Observandissime!

Literas Vestrae Illustritatis 18va praeteriti stýlo parum Filiali scriptas, accepi tamen ut Pater debet accipere tales, responsum huc usque distuli, ut annexi ab Excelso Consilio Bellico Ordines adaequatum summae rei responsum praestarent, uti etiam spero praestabunt, et finem Controversýs facient, in horum ergo Ordinum Conformitate ego Vestram Illustritatem rogo, ut et sibi et mihi oblatam in hoc passu a DEo quietem, et Concordiam ac Amorem amplectatur Cujus substantia in his consistit.

1mo Si quidem et antea ibi constituti Domini Commendants, et si Uxorati plerique cum Familia numerosa in suo hospitio in Arce bene quieverunt ita etiam Vestra Illustritas maneat in illo et quidem tanto libentius, si quidem Dominus Inspector Baungarthner Ordines ab Excelsa Camera Aulica habet, illud Quartirium etiam melius pro Statu Vestrae Illustritatis accomodandi. Et hinc liquet quod si quid Vestra Illustritas ad sui illius Quartirý accomodationem adhuc desiderat, id non a meo Provisore, sed a praefato Domino Inspectore debeat desiderare.

2do Quod Vestra Illustritas nec ipsa debeat esse de aedificiis novis sollicita, neque me eo magis cogere possit ad ulla alias aedificationes Civiles, id clare apparet ex Contractus Venditionalis Articulo 7mo Quem Articulum nec Excelsum Consilium Bellicum Controvertit, sed in statu quo reliquit hoc tantum desiderando ut Vestrae Illustritatis^a Quartirium in Arce accomodaretur, de quo jam Excelsa Camera per Dominum Baungarthner providit. Ego vero Juxta eundem Articulum, ad quae me obligavi; nempe ad Conservationem Tectorum, de illis providebo; Et studebo meum Quartirium etiam in reliquis aedificiis invocato Deo cum tempore restaurare & accomodare.

3^{io} Quod ad militares aedificationes me & mea Bona Vestra Illustritas cogere non possit, id apparet ex eiusdem Contractus Articulo 9no Quem &iam Excelsum Consilium Bellicum una cum

^a [elöbb:] Illustritas [autográf javítás]

Excelsa Camera Aulica jam adiustavit, cui ego ex parte mea tanto libentius acquiesco, quoniam Arx illa per DEi Gratiam quod ad
35 *omnes Suos Muros Turres & Propugnacula est in statu ad defensionem bono et sufficiente. Credo etiam de Palizatis jam esse provisum. Et scio quod de novis et amplis, uti sunt opera externa, aedificiis, tanquam illuc etiam per situm non necessarijs, neque applicabilibus, nec per paruum praesidium defensibilibus Augusta Aula non cogitet. Neque Vestrae Illustritatis est talia extraordinaria aedificia & supervacanea incipere & moliri, quae Servitium Suae Majestatis nec requirit, nec per illa promovetur, sed tantum misera Plebs aggravatur, et ad desperationem ac transfugia disponitur; Si enim Sua Majestas talia volet facere, Credo*
40 *quod aliae Provisiones & Dispositiones tunc fient, et tunc de illo videamus, quid sit agendum. Interim si quid in Arce omnino necessario erit reparandum, vel Vecturae dandae, non faciat rogo Vestra Illustritas cum violentiis & exemptionibus ad libitum, quia hoc non ^bdecet, nec^b licet, sed perscribat mihi, & Domino Vice*
50 *Comiti, dicat Domino Inspectori, dicat meo Provisor, faciet & Dominus Inspector, quod debet, ita & meus Provisor, quod ipse vi toties citati 7^{mi} Articuli debet. Comitatus etiam id quod salvus ipsius Privilegii et Legibus licet, et quod jam usitatum est praestabit, sed executiones, Captivationes & similia profecto nec Inspector, nec Provisor, nec Comitatus admittere et svadere possunt, praesertim in his pessimis Confusionibus. In quibus rogo etiam de illis Haydonibus provideat aliter, ego certe metuo ne illi & Arcem & personam Vestrae Illustritatis in periculum praecipitent. Rogo etiam ut paucos Praesidiarios Germanos et suam*
60 *personam ne periclitetur huc illuc extra Arcem, audio enim jam etiam aliquos ex Técső ad rebelles ivisse, quis scit quid^c unius cujusque nebulonis in Corde lateat, praesertim in tali Bello vel tumultu civili, ubi amicus ab inimico non potest distingvi. Quod ad Germanicum Scriptum mihi a Vestra Illustritate missum attinet, scriptum illud Vestrae Illustritati a Domino Barone Kleinburg est, uti idem Dominus Baro Kleinburg sub eodem dato 30. Junij mihi communicavit, et perscripsit, sed sensu et intentione toto Coelo inde distante, quo Vestra Illustritas trahere vult, sicuti tunc in literis satis prolixis idem Dominus Baro Kleinburg mihi*
70 *perscripsit, denique Dominus Baro bonus utriusque nostrum ami-*

^b...^b [autográf beszúrás]

^c [előbb:] quod [autográf javítás]

cus; Sed non Instantia est; Video scriptum de Candelis etiam, et concedo quod Fiscus non tantum 5 Pagos et 5 Oppida, sed Fodinas, Bona Bocskaiana et denique totum Dominium sicuti & antea Dominus Princeps, possidens, et illas, & alia multa facile
75 potuit praestare, et in se assumpsit, sed ego magni illius Dominij (:quod ex Fodinis maxime constat:) tantum particulam possidens, non possum ultra proportionem partis a me possessae gravari, etiam si enim Candelas sive tempore Principis, sive tempore Cam-
80 merae possidentis, provisor Husztensis tanquam ibi in loco existens Officialis Fiscalis praestabat, illae tamen expensae in Rationes universalium totius Dominij Proventuum Computabantur, et tolerare facile erat, mecum vero longe aliter est, quod unus quisque Aequanimitatis et Justitiae amans judicare potest, et ipsa
85 etiam *Vestra Illustritas*; Ego ex toto corde cupio omnem omnino possibilem amicitiam et correspondentiam cum *Vestra Illustritate* colere, sed ad impossibilia cogi non possum. Et his *Vestram Illustritatem* Divinae Tutelae commendo & maneo *Illustritatis Vestrae*

Servus & Parens ¶paratissimus
Comes Nicolaus de Bethlen^d

Albae Juliae Die 10 Augusti Anno 1703

534.

Bethlen Sámuelnek

Gyulafehérvár, 1703. augusztus 11.

Edes Eötsem Uram.

9 praesentis keölt levelet *knek* vettem. A Gubernium irt *knek*, hogy sem a kgd Teremi Bonyha tájékarol valo el tavozása, sem a szegeny Emberek fogdosása most nintsen in tempore.

5 A Tsipkét hirem es remensegem kívül a Kalmar mind el adtta Szebenbe egy Schemelius nevü Nemet Kalmarnak, kiis el hiszem bizony hogy mar dragabbann addgya, nagy vetke Menyem *Aszszonyomnak* idejen nem mondotta.

...^d [autográf]

A Kurutzok 4. Augusti ra mentek volt Varad alatt a Ratzokra,
10 holis <el puskaztak Algyukkal mivel öket> a Ratzok a Körösönn
altal alvann es az hidat utannok el hanvann, el puskaztak Algyuk-
kal es apro fegyverrel a Kurutzokat, es azok vissza mentek
Dioszeghez. A Ratzok penigh Arad felé mentek. Klöckelsperg
15 Montecuculi 5. vel. 6 praesentis egyeztek megh Szathmárnál,
most hol legyenek nem tudgyuk, de ugy hiszszük Somlyo fele
fordulnak. A Generalis is fogh újabb hadat commanderozni
Kolosvar felé. Nem art ha kgdnek szolgaja leszen itt mellettem.
Ayanlom Istennek kgd Fejervar. 11. Augusti Anno 1703.

Kgd szolga Battja

20

Bethlen Miklos

P. s. Nékem Bécsből azt irják hogy Istennek neve dicsértessék
érette, az mÿ kegyelmes Urunk eö Felge mindenütt boldogul meg
igen csudálatossan pedig az melly Hystoriabanis ritka Példa 11/m
Hollandust 30 Junÿ 30/m Francia körül vött és midönn aszt
25 gondolta hogy csak fel fallya, az Isten emezeket ugy megh segitet-
te hogj rettenetessen meg verte a 30/m Francziat. A Bavariai
Elector Tirolisbol paraszt Ember köntösbe szaladot el, a Fö
Generalissa 3/m Emberrel ott veszett es a Provincia eö Felgenek
recuperaltatot; Olasz Orszagbanis particularis majd ehez hason-
30 lo Harczok estek, a melly Francia Had Olasz Országbol Tirolis-
ba akart volna jöni az oda nem jöhetett. A Badensis az Imperium
nagy Hadával az Imperiumba be jött Francia Hadat igen igen
meg szoritotta egy nyihany felöll. &c.

535.

Baumgartner Ferencnek

Gyulafehérvár, 1703. augusztus 12.

Generose Domine, mihi observande.

Nescio an ista rebellio Hungarica vel quid retinuit huc usque
Vestram Praetitulatam Dominationem, quod ego nullum ab ipso
responsum habeam, itaque rogo, ut intellectis illis quae ego nunc
5 ratione Domini Commendantis ad Dominum Vice Comitem, No-
tarium & Dominum Gabrielem Horváth, ac meum Provisorem
Sigismundum Farkas, & ad ipsum Dominum Commendantem

scripsi & misi studeat in his omnibus bonum finem & quietem
procurare, tam Comitatus, quam Bonorum mihi Cessae parti, uti
¹⁰ & Fisco ac ex parte Illius Vestrae Dominationi Inspectori, super
quibus expecto correspondentiam Vestrae Dominationis 'cum
praefatis' & responsum ad me, ut possimus una promovere servi-
tium Suae Majestatis. His Vestram Praetitulatam Dominationem
Deo commendo, manens

Vestrae Dominationis Generosae.

Servitor paratissimus
Comes Nicolaus de Bethlen

Albae Juliae Die 12 Augusti Anno 1703

536.

Csebi Pogány Menyhártnak, Horváth Gábornak
és Darvai Ferencnek

Nagyszében, 1703. augusztus 12.

Szolgálók és Istentől minden áldásokat kívánok kgcnek.

1° 2. 5. Augusti¹ költ kgc Leveleit vöttem; A tudositást kgltek
jol cselekedte, ez utannis csak Continuallya akár micsodások
légyenek a hírek ugy kívánnya Mélgos Generalis Uram.

⁵ Commendáns Uramnak én most küldöttem ki a Bellicum Con-
siliium Decretumát hogy mihez tarcsa magát, a mellyet^a a melly
Levelet néki irtam im kgltek kezibe küldöttem mind originalt
mind parjat, az originalt avvégre hogy kgltek maga hárman aggya
meg ö kgcnek és szollyon mellette szovalis, hogy sem az Jozzágot,
¹⁰ sem a Varmegyét ne Zaklassa olyan mod nélkül, Mj foganattya
vagy haszna léssen tudositson kgltek ez után felölle.

Nékem Bécsből azt írják hogy eö Felsőge egy milliot engedett
el Magyar Országának az Idei Quantumba, ebből már Máramoros-
rais szép könnyebség háromlik, és nékem erre nézve a teczczik;
¹⁵ A melly 4/m forintal kgltek Gubernátor Uramnak adós, meg

...^a [margón]

¹ augusztus 1-én, 2-án és 5-én

^a [értsd: amellelt]

pedig néhez Interestel, jo volna kglmeknek azt a pénzt és azonn kívül az mi en jövedelembéli pénz oda ki vagjon előbbeni Levelem szerént, azt Beszterczére ha lehetne cum securitate küldené bé kgltek, mint hogy a kgltek Opinioja szerént én sem jovalhatom a Várba valo tételét, kúnn a Vármegjénis talám csak veszedelmezik, de olyan moddal és kesérővel külgye kgltek hogy kárt ne vallyon a Vármegye, sem en az enyimbe.^b

A Técsőiek és mások kuruczságát szomorúann értem, bizony keservesen kevés napok mulva is meg sirattyák; Kgltek az meny nyire lehet tartoztassa a többit ne bolondaskoggyanak, mert Istennek neve dicsértessék az mi kegyelmes Urunk eö Felségenek Fegyvere mindenütt oda fel igen csudálatossan boldogult; A^c melly Hystoriaban is ritka példa, 30 Juny 11/m Hollandust 30/m Francia körül vött, és midönn azt gondolta hogy csak fel fallya, az Isten emezeket ugy meg segítette hogy rettenetessen meg verték a 30/m Francziát. A Bavariai Elector Tirolisbol magais Paraszt Ember köntösben szaladott el, a Fö Generalissa 3/m Emberrel ott veszett, és az egész Provincia eö Fge számára ismét recuperaltott. Olasz Országbanis particularis Harczok igen szerencsések, maid^d ezekhez hasanlók estenek, ugy hogj a melly Francia Had Olasz Országbol Tirolisba akart jöni az sem jöhetett oda. A Badensis Herczeg az Imperium nagy Hadával a Franczai [!] király az Imperiumba bé jött Hadát igen erőssen megh szoritotta egy néhány felöll.

A Kuruczok Várad alatt kézczeris próbálták <Va> hol igen rutulis jártak két száz veszett el bennek halmat raktak belöllek, hat Zászlotis nyertek töllek ott, most ugy tuggjuk Dioszegnél vadnak, Kleckelsperg General penig most ugj tudjuk Szathmár .s. Somlyo között vann Montekukulival, Nigrelli Generalnak <iggy> az mint hallam onnan fellyüill Ordinantiaja jött, és Had is jö onnan felyül alá, egy szoival megh mondvan csak hogy a Szegenysegnek nagy romlása az mi meg esik meg esik de ezt az Támadást kevés idő meg csendesitti. Ezzel Istennek ajánlom kget Datum Albae Juliae Die 12 Augusti Anno 1703

Kgltek szolgáló Joakaroja Komja

Bethlen Miklos

^{b...b} [autográf beszúrás; a vallyon előbb: vallyunk]

^c [előbb:] a [autográf javítás]

^d [autográf beszúrás]

537.

Demes Jánosnak

Gyulafehérvár, 1703. szeptember 25.

Isten meg aldgya kglmedet Janos Deák Vram

Küldgön klmed vagy 3rom kötés pappirossat, kettöt az Cancellarianak pénzért, egyet az en szükségemre, mivel enis szinte pappiross fottán vagyok Isten kigyelmeddel. Albae Juliae 25 7bris
5 1703.

Klmed Baráttya

Bethlen Miklos

P. S. A Pappirossal semmit se késsenek.

538.

II. Apafi Mihálynak [?]

Gyulafehérvár, 1703. szeptember 26.

Jo Kegjelmes Vrunck!

Nagjságodhoz a' temnak [?] Teleki Sándor Vram Magyar Orbai Gondviselőjétül ellenünk Ngdnak bé adott supplicatiojára aláza-tos válasz tetelünk.

5 1. Teleki Sandor Vram Gondviselője maga Privatumat a' mi illeti, ma meg edgjeztetett bennünket a' Ngod Gondviselője Fejér Mihálj Vram ilyen formán, hogj eo kglme remitálya az én ökre-met-s-en is remittálom az magáét -s-igéreis.

10 2. A' Tavalyi -s-az idei lábán oda maratt gabonánk mindenestül réá megjen 350 vékára -s-14 szeker szénára -s-ezen kívül egjéb házi minden partikánk-is, mely felett^a Ngtk között lett volt a' Convenientia, hogj közüllünk két Jobagj viszsza mennyen -s-viszá mentis; és minekünk is ezen gabonánk -s-portekánkis restituáltas-sék.

15 3. Melljet Ngd praestalt a' Jobágjok meg adásábann de ő kegk csak máris a' sok inconveniens titubalással rakot supplicatiojokal

^a [beszúrva]

akarják Ngdt meg gjőzni. Nékünk Kegjelmes Vrunk egjéb végűnk nincsen mostis; hanem a' maga vigorában maradgjon azon Ngtok között valo Conventientia.

20 4. Marhájokat penig, hogj potentiose vettűk volna, nem; hanem Csordájok a' magok határán Ngd földén lévén studio valogattuk ki a' Teleki Vram részére valo marhákat praetensionk iránt. Azért nem fér már az egjszer Ngtok közt véghez ment alkalomhoz se törvényi processus, se kezesség.

25 5. Továbbá ha ugjan refusionk *nem* leszen, még kezűnknel Ngd szolgálatjára maradt Iga vono barmainkat kentelenítettűnk buzáért adni, mellyel életűnket sustentálhassuk és vethessűnk.

Az Elő Istenért kenszerittűk Ngdt hogj ezen igaz és Conventio Által véghez ment praetensionkban ne frustráldgjunk!

30 Eszt Vram én látom, de Teleki Sándor Vramek kgdel valo Contractussa effectuálásának nem eszt az utyát látnám, hogj magok erejével végjenek a' kgd Jobágji magoknak igazat, és én az illjent magam, vagj Tisztségem Jobbágjinak (:a' micsodás Diomál kgdnek:) soha meg nem engedném, hanem ha kivel Contractusom volna magával vinném vagj szép szerént vagj törvennyel vegben. Kgd Joakarattja mit követ, -s-lássa a' jo Teleki Vramis mit csinál, én aszt sem tudom micsoda alkuvása vagjon kgdel.

Kgd köteles szolgája

Bethlen Miklos

26. Septembris Albae. 1703.

539.

Kolozsvári Istvánnak, Pápai Páriz Ferencnek és Enyedi Istvánnak

Nagyszeben, 1703. november 23.

Kegyelmetek levelét vettűk, jól cselekedtek, hogj azt a hitegető levelet nem publicálta. Úgy hisszűk, hogj Isten méltóságos Generalis úr által provideált kegyelmetekről eddig, és a város securitásának is, kik ex Gubernio írt levélből bővebben megértheti kegyelmetek Méltóságos Generalis úr jóakarattját, melyre relegáljuk mi is magunkat és ajánljuk Isten kegyes oltalmába kegyelmeteket.

5 Cibini 23. Novembris 1703.

I. Lipót császárnak

S. d., [?, 1703 ?]

Sacra Caesarea Regiaque Majestas
Domine Domine Clementissime Benignissime.

Si benigna Vestrae Majestatis intentio ratione relutionis Boni Radnoth (cujus Processus jam ante Annos 1 ½ ad Excelsam
5 Cameram Aulicam ex Gubernio Transylvanico missus, et Camerae Aulicae superinde secuta Opinio ad Excelsum Ministerium delata est) succedit, oro humillime, ut tollatur illa Conditio Accordae cum Camera quae in priori Collatione posita est, per quam obligabar ego superaddere pecuniam, si forte valor illius Boni
10 25/m. Rhenenses excederet.

Quamvis enim ego scio Bonum illud longe quam antea fuerat, deterioratum, et optimis Portionibus a Celsissimo Possessore, ex quo haec lis mota est, hinc et illi donatis et datis truncatum, prout
15 nunc est, vix vel 25/m. Rhenenses valere. Metuo tamen ne illa Conditione stante Mel Gratiae Caesareae mihi in Fel injuriarum convertatur. Certo enim ipsemet ex primariis Cameralibus audivi. Quòd quamvis supra-valoris depositionis adeoque Boni illius perpetuationis Jus, Gratiae Caesareae jam resolutae vigore meum sit, si tamen ego de pretio cum Camera accordare non potero, futurum
20 esse, ut Bonum ipsum plus offerenti detur, et cum 25/m. florenis mihi depositis, mihi recedendum sit.

Quod si hoc ita determinabitur, nihil certius quam summa mea prostitutio et injuria, adeo ut melius mihi quasi sit illo carere; Nota est Augustissimae Vestrae Majestati, et Aulae mea infelicitas,
25 si res Auctioni subjicietur, tam Invidia, quam Avaritia quot Sectores faciet.

Considerandum etiam est, adesse praetendentes tam ex Domo Rakocjana, quam alios, qui meas curas et expensas multum augebunt, aut de summa rei etiam periclitari potero.

30 Denique recens est memoria, quando Baro Stephanus Haller cum Eminentissimo Domino Cardinali Colonits tunc Camerae Administratore, prout ego audivi, super illo Bono in flor. 25/m. Hungaricis accordaverat, et tamen tunc longe, quam nunc melius erat.

35 Valeat plus, valeat minus, vel tantum, Ego^a me submitto Benignitati Vestrae Majestatis, ut tot perditorum Annorum, tot per-
pessarum injuriarum et damnorum, & mei erga Augustam Do-
mum certe synceri studii intuitu detur mihi uti ante, Cum jure
40 alienata legaliter reducendi, Absque memoratae Accordae condi-
tione. Et detur ad Masculos haeredes Jure perpetuo. Ad Foeminei
Sexus haeredes autem et Legatarios meos in Summa 25/m Rhe-
nensium ^bcum Evictione Fisci.^b Addita si quando redemptio talis
eveniret, auctorum aedificiorum, & reductorum Bonorum aesti-
matione perenni, iisdem a Fisco illius temporis deponenda.

45 Si vero longus ille Processus, qvem modernus Princeps Posses-
sor praetendit, a Vestra Majestate admittitur. Ratione Boni qui-
dem ipsius ego humillime peto Assecurationem Vestrae Majesta-
tis Clementissimam, de illo, si Fiscus illud assequatur, mihi, et
meis haeredibus, ac Legatarýs, uti proxime praemissum est, dan-
50 do. Fiscus vero procedat contra Possessorem. Interim vero ne
sola spe pascar usque ad finalem decisionem illius Causae, sive
mihi 25/m floreni parata pecunia, sive Bonum aequivalens detur,
redditurus Fisco statim, qvam primum ope Fisci Radnoth conse-
cutus fuero, ego vel mei haeredes.

55 Qvae sub promissarum Gratiarum effectus per tot annos anxie
a me desiderati spe, & omnium prosperitatum ardente voto, ita
ad Vestrae Majestatis pedes humillime deponit Ejusdem

Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae

humillimus et obsequentissimus
subditus et servus,
Comes Nicolaus de Bethlen

541.

Az udvari kamarának

S. d., [?, 1703 ?]

Excelsa Camera Aulica
Domini et Patroni Gratosi et Colendissimi.

Recens erit memoria Excelsae Camerae; Quomodo Sacrae Cae-

^a [elöbb:] ego [autográf javítás]

^b...^b [beszúrás]

sareae Regiaeque Majestatis Domini Domini nostri Clementissimi
5 gratia in me collata fuerit quod ad Bonum Radnóth in Transylva-
nia existens, quae Suae Majestatis gratia quoniam huc usque
effectu caret, demisse Excelsam Cameraam rogo, ut tandem negoti-
um illud deducatur ad suum finem, si quidem jam. Causa illa
10 coram Transylvanico Gubernio per aliquot annos agitata et variis
subterfugiis elusa, et plusquam Annus est huc per Informationem
ad Suam Majestatem remissa est, et ipse etiam Celsissimus Domi-
nus Princeps Possessor cum suis quae habere praetendit Docu-
mentis, et quae in Transylvania nullatenus producere voluit, a
15 multo jam tempore, et nunc quoque hic in Aula praesens sit; Et
quantum subaudio Votum Excelsae Camerae etiam super-illo jam
ad Excelsum Ministerium, vel ipsam Suam Majestatem relatum
est. Videtur autem mihi pro meo tenui captu, interesse non tan-
tum mea, sed ipsius Suae Majestatis, vel Regii Fisci, et ipsius
20 Domini Possessoris, ut res tandem decidatur; Injuriosum enim
Regio Fisco erit, si minus ipsi in suo Jure assequendo licebit,
quam Fisco Principum licuit. Ipsi Domino moderno Possessori
valde damnosum, si tandem Causa cadente, tot annorum (:quos
ipse suis Exceptionibus fecit.) usum fructum refundere debbit
praesertim cum Bonum et Castellum illud propter dubium hujus
25 Litis eventum male curatum et administratum dietim deteriore-
tur; Mihi^a vero infoelici gratiato spes tot Annis protracta, et cum
magna invidia conjuncta non tantum damno sed et periculo est.
Si Celsissimus Dominus Possessor Jure in illo legitimabitur, habe-
at in nomine Domini, Ego^b vero humillime expecto a benignitate
30 Caesareo-Regia Bonum aequivalens, et si sperare licet, propter
tot Annorum jacturam Clementissima aliqua auctione melioran-
dum. Quod si vero Regius Fiscus bono Jure illud consequitur, vi
benignissimi Caesarei Decreti jam ante super hoc editi, Juris esse
videtur, ut usus, fructus illius tanquam Boni non bona fide posses-
35 si, ante benignissimam Caesaream Collationem mihi factam Fisco
Regio; Post illam autem mihi gratiato cedant, una cum Bono.
Quae dum demisso cum respectu et fiducia Excelsae Camerae
repraesento, simul me Ejusdem favori et gratiae commendans
maneo.

Excelsae Camerae Aulicae.

Demisse Obsequentissimus &
Obligatissimus Servus.

Comes Nicolaus de Bethlen^c

^a [elöbb:] mihi [autográf javítás]

^b [elöbb:] ego [autográf javítás]

^c...^c [autográf]

I. Lipót császárnak

S. d., [Nagyszeben, ? 1703 vége, 1704 eleje]

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas. Domine Domine naturaliter Clementissime Benignissime.

Gravissimum mihi accidit Augustissime et Benignissime Caesar, quod inter arduas Bellorum curas meis Privatis *Vestram*
 5 *Majestatem* interpellare cogar, sed urget Infelicitas mea, quo magis ad mortem per aetatem appropinquo, eo de die in dies magis crescens, et tanto majorem mihi de mea posteritate sollicitudinem inprimens.

Augusta Majestas Benignissimus meus Dominus fecerat mihi
 10 Gratiam 25/m flor., ante octo annos, Superiori Anno auxit usque ad 40/m. Fundo ad hoc in bono Radnoth assignato, sed quid intervenerit, scit *Vestra* Majestas, satis est quod ego careo.

Ante Annum et medium Gratia Caesarea mihi facta fuerat in Pago Drombar et Portione in Borsomező, teneo quidem ista
 15 exigua bona sed Donatio mihi denegatur.

Benignissime etiam Resolutae fuerunt mihi Donationes novae super Pagis Fiscalibus, Gants, et Allso-Szöts, et super exiguo terrae spatio hic extra Urbem pro Horto, et Horreo, quae jam pridem possideo bono jure, sed pariter Donatio detinetur.

20 Excelsa Camera Aulica vendidit mihi Bonum Huszth, magno aere alieno Contracto, deposui miser pretium in parata pecunia Commissioni Camerali hic stanti, Accedere huic in Computo debebant Restantiae Salarii Cancellariatus mei, partim per Thesaurarium, partim per Cameralem Commissionem detentae,
 25 sed quas certo determinare nisi calculis positus non possum, credo tamen non minus si non plus 16/m flor. Rh. inportare, et tanta est mea Infelicitas, ut usque hodie, ne computus quidem beneficium obtinere potuerim, etsi iterata superinde facta sint benignissima Caesarea Mandata, tam antea ad Gubernium et Thesaurarium,
 30 quam postea ad Cameralem Commissionem, sed quorum hucusque nullus effectus, Interim et Donatiom de Huszth Cancellaria Transylvanica denegat.

Resolutum mihi benignissime et iteratis vicibus fuit Salarium Capitaneatus Huszthensis per illius temporis Possessorem Arcis
 35 et Salis Fodinarum Dominum Principem Apaffi praestandum sed effectus secutus est nullus.

Quod vero Cancellaria Aulico Transylvanica Donationes mihi
deneget, Causa est quod Dominus meus Collega Comes Kálnoký
Vice Cancellarius non minus a me taxam petit ac-si *Vestrae*
40 *Majestatis* non Cancellarius sed infimus forte Armales inpetrans
Subditus essem, Ad quod animos sumpsit inde, quod contra
Instructiones Cancellarii et Vice Cancellarii, et contra praxin in
Anno 1696. et 98. quando Viennae Sigillorum custodia, et Cancel-
larii functio penes me stetit, me superiori anno, a quibus animatus
45 ipse scit, omni Cancellarii dignitate, spoliavit, aperte mihi denun-
cians, non me aliter Sigillo et Cancellarii functione, uti antea usus
fui dignum agnoscere nisi me Signo crucis signem, et sic tunc
quidem Relligioni, quam *Vestra* *Majestas*, nec in Subditis, nec in
Confoederatis suis, ita ut ipse abominatur, illusit, Nunc vero
50 omni humanitate per Avaritiam conculcata, et honori, et perso-
nae, et Officio meo illudit, Ubi cogar meam atrocissimam injuri-
am illo ipso cui inhiat argento mihi graviolem ad pedes *Vestrae*
Majestatis deplorare, quia grave mihi est ab illo taxari et injuriari,
qui in mea Instructione meus Vice Cancellarius a *Vestra* *Majesta-*
55 *te* nominatur.

Ab illo, qui ante 13 annos tunc primus ad Tökölium transfugit,
quando ego Uxore liberis, et omnibus bonis derelictis, Viennam
ad *Vestram* *Majestatem* ivi, et quod servire potui, servivi.

Ab illo, qui per 8, ex quo Viennae est annos a *Vestra* *Majestate*,
60 *Provincia*, et ex Sigillo percepit flor. 80/m facillime, ego e contra
nec 40/m percepi, Judicet vero Deus, et tota impartialis *Transylva-*
nia meam vitam, et si uno solo anno non plus *Vestrae* *Majestati*
et *Patriae* servio, quam ipse toto octennio vel tota sua vita.
Profecto non sustineo prae moerore et pudore dicere, ad quem
65 contemptum et incitas paupertatis mea Senectus devenerit, Unum
non gravabitur *Vestra* *Majestas* benignissimis suis auribus admit-
tere, Deus et Conscientia, et mei propinquoires mihi testes sunt,
nullam in tota *Transylvania* domum aequae ac mea Infelicem
futuram, si ego illam per mortem in hoc desperato, in quo nunc
70 est statu relinquam.

Siquidem jam Huszth, et alia mea in Hungaria bona Rebelles
diripuerunt, Careo jam bonis, Careo pecunia, Careo Salario,
oneror debitis quae ob Senectutem meam non per me, sed infeli-
cem posteritatem certo deponenda erunt et sic illa etiam Aviticis
75 bonis propter debita exuetur, et pro tristi omnibus exemplo sta-
tuetur, nisi *Vestra* *Majestas* benignissimarum suarum Assecurati-
onum memor, me illarum effectu ante mortem, quae homini

62dum aetatis annum ingresso vicinissima esse debet, consoletur.
Quod uti dum spiro, spero, Ita quidquid tandem me Fati maneat,
80 persevero usque ad mortem esse is, quem Vestra Majestas me per
tot jam annos esse experta est, nempe

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae.

Humillimus et Obsequentissimus Subditus & Servus.

Comes Nicolaus de Bethlen

543.

Brassó város tanácsának

Nagyszeben, 1704. január 16.

Mint kedves jó akaro Uraimnak Komáimnak szolgálók és Istenőtől minden aldasokat kívánók kegyelmeteknek.

Noha ez nehéz üdőbe tudom Kegyelmeteknek nagy fogyatko-
zásit mindazáltal ama bölts mondas szerint: Amicus certus in re
5 incerta cernitur¹ most kivantatik egyszer ha kegyelmetek Teleki
Urameknek egy keves penzzel succurrat[hatna?] szükségekre; En
penigh azt adtam eo kegyelmeknek Tanatsul, hogy a kegyelmetek
mostani jó akarattyat nagy mertekbe való engedéssel kedveske-
dessel recompensallyak in computu Interesse.² Ami penigh ebben
10 kegyelmetek jó akarattyaba az en Vömis redundal maganak ag-
noscalyon és realiter igyekezven kegyelmeknek megh szolgálni.
Ajanlom Istennek kegyelmeteket.

Szeben 16 January 1704

Kegyelmetek szolgalo jó akaroja komaja

Grof Bethlen Miklos

544.

Bethlen Lászlónak

Nagyszeben, 1704. április 2.

Édes öcsém uram. Az Isten haragja tüze mennyire emésztette
vala meg ezt az hazát, addig a mikor kglmed elmene, tudja

¹ A barát biztosságát a sors bizonytalansága mutatja meg

² a kamat számításában

kglmed, de azután messze nagyobbban fellobbana és félő, ha ő
Felsége szerelmes szent Fia által meg nem engeszteltetik, egészen
5 elveszünk. Hallhatta kglmed azután Guti és Ugron Tamás mint
lázzasztották fel Maros, Udvarhely és Csik székeket, 28. Januarii
Baron Tige uram Holdvilágnál vágatott le 1200 bolond, barom
embert, csak egy német sem veszvé. Osztán Udvarhely városa
és székének nagyobb része hamuvá tétetett, az én szentpáli házam
10 s egész minden ott körül való falukbeli jószágom is. Nosza neki
a kurucz, az meg Maros-Vásárhelynek nagyobb részét már két
vagy három versbe, Maros Szent Pált, Ó-Brassónak nagyobb
részét és ez előtt ötödnappal az én Örményesemet felégette. 16-dik
Martii Enyed e contra a műeink által tüzzel egészen porrá lött,
15 schola, templom mind és a népe, a ki megmaradott, dissipalódott
Toroczkóra, Tordára etc. a hova elvo(n)hatta magát. Fejérvár s
a többi, mint marad, Isten tudja, mert a németnek, mind onnét,
mind Szászváros, Szászsebes, Meggyesről ide kellett jöni Szeben-
be tegnapi napon. A váradjai hidat és ott körül minden sós hajót
20 és hidasokot a ratio belli megégettette velünk. Úgy a dobrai
sánczot is és már Hunyad s Déván kívül az egész vármegyét Orlai
birja, tiszteket is tött és most Szászsebes, Fejérvár felé fenyegető-
zött. Az egész székelység mind deficiált és Brassót, Fogarast,
Schink etc. angariálja. Így már mű is mint leszünk, Isten tudja,
25 ha ő Felsége és a felséges udvar meg nem orvosolja. Szőlősi uram
irta ez inclusákokat kglmednek. Adja Isten lássam valaha örömmel
kglmedet. Szeben, 2. Aprilis Anno 1704. Kglmed atyjafia szolgálja

Bethlen Miklós

545.

Jacob Jan Hamel-Bruyninxnek, George Stepneynek
és Christian Friedrich Bartholdinak

Nagyszeben, 1704. április [25. előtt]

Copie de mot a mot

Messieurs

La fraternité Spirituelle, et vostre grande Charge presente
m'ont Constraint de nous envoyer ce project fait par un bel esprit
5 mon amis, qui ne se veut pas découvrir désvant, qu'il voit L' ap-

probation du Ciel. Servez nous en, s'il vous plait, pour moy, je
pense, que sans cecy tout ce que vous ferez, ne sera, que Bastir
sur La glace vous pouvez, si Le trouvez digne, L'envoyer en
Holande et Angleterre pour L'y faire imprimer. Je vous prie,
¹⁰ horsmis Mr Bertoldi de ne me decouvrir non plus a personne, qui
suis de tous vous

Messieurs

Votre frere et Serviteur
Connu.

L'an: 1704. au mois d'avril.

Jay decacheté et recacheté moy mesme.

546.

Szentkereszti Andrásnak

Nagyszében, 1704. április 25.

Edes komám Uram!

Kgmd 27. February 1. 8. 12. Marty költ leveleit vettem, de
minékünk innet nincsen egyéb mit irnunk, hanem a mit nomine
Gubernii irtunk, mert de privatis meis¹ mi haszna irni most,
⁵ mikor a publicum vel excidium, vel vicissitudinem omnia absorb-
taram minatur.²

Püspöki Tarczali subsistentiáján busulok. Assignatiot Schedel-
re akarunk vala mais tenni számokra, de Apor Uram ki perlé,
mindazáltal azzal kgmd ne gondollyon, Succuratur illis ne fame
¹⁰ pereant, sub nomine mutui vel cambii hic per nos refundendi,³ mi
gondunk Gubernator Urammal a meg egyenesítése.

A Schedelnek irt levél elég ad conservationem illius fundi,⁴ kgd
kormányozhattya.

Busulok a mi Hollandiába lévő szegény Deákinkonis. Ez a
¹⁵ Breuninx Uramnak szollo levél continet necessaria et quo citius
promovenda,⁵ ha ott Becsbe vagyonis, ha Magyarországbanis,

¹ magánügyeimről

² az a veszély fenyeget, hogy a közös pusztulás vagy felfordulás mindent meg-
emészt

³ kölcsön vagy csere címén segítünk rajtuk annyit, hogy éhen ne vesszenek

⁴ e birtok megtartásához

⁵ tartalmazza a minél gyorsabban végrehajtható legszükségesebbeket

sietve és bizonyos uton juttassa kezéhez kgd, ha valamint más találtais lenni a Mediator most, annakis csak el kell sietve vinni alája irván a Titulusának, ut aperiat quisquis Hollandicus Legatus est.⁶

²⁰ Radnoth szépen enyim, *Szent Miklostis* most *Rákoczi Uram* nevére birják, Vármegyékbe Székekbe tam Civilis quam Oeconomicus⁷ Tiszteket mindenütt tesznek *Rákoczi Uram* nevével. Ajánlom Istennek kgmt. Szeben. 25. *Aprilis* 1704.

²⁵ Kgmd szolgáló komja

Bethlen Miklos

Rettenetes Isten tüze van mi rajtunk, az én Jozszágomnak a lelke Szász Örményesis el égett. Szenpali [!] Jozszágom Házamis, bár csak azt szüntetné meg Isten ö *Szent Felsége*.

547.

Tarczali Zsigmondnak

Nagyszeben, 1704. április 28.

Edes Tarczali Uram!

Kglmed 27. *Februarj* és 8. *Martj* költ leveleit vettem. 15. *Aprilis* vettem volt az előtt de 29. *Xbris* 2. *Januarj* 9. et 23. *Januarj* költek, de már post 15. *Aprilis* sem régi sem új levelét

⁵ nem vettem kgnek.

A *Scalvignoni Uram* tanácsárul de cessione Radnoth¹ régen választ irtam, hogy én bizony soha sem cedálom, hanem had állyon ott a ládamba ad perpetuam memoriam az ö Felsége levele. Most látom az Evictort valoba statuálta *Apaffi Uram* és evincály-lyais, mert actu *Rákoczi* nevére biratik Radnoth ma, valamedig tart. Azon kellene szinte munkálodni kgknek, ha a mint magokat biztattyák *Rákoczi Uramnak* cedállya ö Felsége Erdélyt, avagy leg aláb Erdélyben praetendált Jozszágait, lenne jó kötés az én contentatiomrul fl. 40/m. Huszt, Tisztek, fizetesim Restantiai, et similia. Bezeg leszen a Posteritásnak tüköre, a Telekiek 50/m. és

⁶ hogy nyissa fel a jelenlegi hollandiai követ

⁷ mind közigazgatási, mind gazdasági

¹ Radnót átengedéséről

az én 40/m forint Gratiainkban, qua Conscientia qua fronte ad Posteritatem² tartják oda a kamara f. Rh. 1000. Taxam in Anno 1696. a me acceptam.³ Mit költöttem csak az Isten tudgya, s kgmd rész szerent, ide ezer Tallér, tova emez s ide amaz. Vegye meg az Isten rajtok, mert engemet koldussa csuffá csinálának, és a nagy kegyes Monarchat prostituálák.

Uj Intimitiok ratione Donationum⁴ nem kellenének de Jure, a mint ezt az annexa Domini Simonfi opinio⁵ meg mutattya, hanem csak illyen praefatiot kellene írni a Donatioba a Cancellarianak: Quamvis nostra Gratia Anno Die. T. T. erga ipsum fuerat, sed quoniam per injuriam temporum, scilicet ob motus &c tam Donationis expeditio, quam Statutio &c impedita extitisset, ideo Gratiam nostram eidem continuamus, renovamus, corroboramus &c.⁶

Kglmd subsistentiajárul, mi Gubernator Urammal irtunk Szent Kereszti Schedel Urameknak. Ajanlom Istennek kgt. Szeben 28. Aprilis Anno 1704.

Kgmd baráttya

Groff Bethlen Miklos

548.

I. Lipót császárnak

S. d., [Nagyszeben, 1704. június 19.?

Sacratissima Caesaria Regiaque Majestas Domine Domine naturaliter Clementissime Benignissime.

Si Humilima mea Memorialia, quae in Mense Majo scripsi, ad Suám Majestatem pervenire potuerunt, Clementissime Sua Majestas ex illis intelligere potuerit infoelicitatem, et maximám meo honori inustám Lábem ejusque Post honorem ipsa eándem Libertás, mihi per strictissimum Arestum, et Tristissimum; a Chárissi-

² milyen lelkiismerettel, milyen arccal az utókor elé

³ az általam 1696-ban fölvelt 1000 rajnai forint illetményt

⁴ az adomány tárgyában

⁵ Simonfi úr csatolt véleménye

⁶ Habár iránta való kegyelmességünk N. év N. napján is megvolt, mivel azonban az idők viszontagságai, tudniillik a lázadás stb., az adománynak mind kiadványozását, mind beiktatását stb. megakadályozták, ezért iránta való kegyelmességünket továbbra is gyakoroljuk, megújítjuk, megerősítjük stb.

mis, et omnium Amicorum Conversatione, separatione adempta
sitt ett — qvomodo Projecti Copiae, cujusdám, medio Légati
10 Hollándici, Hamel Breúnicz Suae *Majestati* Exhibendae, sed hic
Cybinini interceptae Occasione, Me Fiscalis Suae *Majestatis* in
Transylvania Director, Credo Certe Suae *Majestati* hucusque
in scia Capitis et Perpetuae infidelitatis Reum ágátt, Cogor cum
Lacrimis ad Suám *Majestatem* effundere

15 Projecti Copia est sub *Litera A* Cujus Authorem qvidem dete-
geré nunc non litett. Sed si mihi ea Foelicitás Contingátt, utt
serenam Vestrae *Majestatis* faciem vidéré possim, nihil eorum,
qvae de illo scio Calábo; qvod Copiám ego descripserim, ut per
dictum Legátum Vestrae *Majestati* exhiberi velim id Certum est.

20 Pártim Vexatio moderna; pártim duodecim Considerationes,
de Conservatione Transylvaniae Sacratissimo Regi Josepho, et
Vestrae *Majestati* tempore Váleditionis meae humilime exhibitá-
rum, memoria effecitt, ut super hoc mihi Vitio Verso Projecto,
Considerationes facerem, qvae sunt sub *Litera B*.

25 Rei Natura ita exigenté, Dignabitur Vestra *Majesttas*, primo
Clementissime intelligeré Circumstantiás, meum Arestum praece-
dentes, pro Benigno Vestrae *Majestatis* Judicio ejusdem, intellec-
tu váldé necessáriás sub *Litera C*.

Et porro jám mea Calamitás, de profundo Cárceris erumpitt in
30 Lacrimas, ad pedes Suae *Majestatis* irrigandos, Lui qvod Copia
illius Projecti, descripta sitt per me Ad^a Legátum Hollándicum.
Dominum Hamel Breúmicz tánqvám veterem Amicum, mittendá
erátt; Constátt et qvidem *Litera* [?] Cum brevi recommendatione
Literis soli *Domino* Hamel Breúnicz inscriptis inclusa erátt, et
35 haec inclusa majori pono fasciculo, ad Tránsylvaniae Secretarium
Referendarium Andreám Szent Kereszti, directo iterum includé-
bátur, Circa 25 diem *Aprilis Anno* 1704 et una Cum Literis
Gubernii Transylvaniae ad Suám *Majestatem* et Excellentissimos
Ministros, tunc me ipso expediente, et mágna ex párté, per cifrás
40 scriptis, tráditae etiám *Litterae* privatae meae *Litterae* fuerunt,
Graeco Cui dám mercátori Stephano Páno, ad hoc, ipsum sum-
ptibus, per *Dominum* Gubernatorem et *Dominos* Consiliarios, per
me etiám ipsum anticipátis, Conducto, utt illás Viennám perfer-
rett, sed qvi post Viatici et omnium qvae ferré debébátt, ipsi
45 factám proditionem integrum si non plus mensem detentus, fuit
Cibinini ob qvás Causás mihi ignotás, Cujus tárditionem, ego et

^a [javított]

mirábár, et simul dolébám quod tárderént Literae Cibinini Cifris scriptae, qvás ingrátám aqua [!] multum bibebamus,^b Pacem Cum Rakolcio, tum servitium Suae *Majestatis*, tum Patriae solutio

50 respectu pervenire cupiebámus, Summoperé omnes Consyliarii, qvem Justum metum ostendunt illae ipsae Literae Cyfris scriptae, et sexta Aprillis per alium Graecum Paulum Kozma, per Valachiám Viennám permissae, sed praeter modernarum Viarum periculositátám per Stephano Páno iterum duplicatae fuerunt.

55 Qvomodo enim non debebámus esse solíciti de nostrae Patriae Salute, ne illa ad redimendám magnarum moderni Contra Gallicarum Belli mensurárum, securitátém, qvibuscunque tandem modis praecipitaretur per mediatores, qvi naturaliter Suarum Patriarum in faucibus Galliae positarum salutem Transylvaniae paci

60 Videlicett saluti praeposituri essent; et hoc tanto magis me turbamus, quod non tántum Vice Cancellarius *Dominus* Comes Kálnoki, sed ett ipsemett *Dominus* Eminentissimus Cardinális Colonics, in Literis in principio Martii scriptis ad Gubernium de pace proxima Certám spem dábát, Rakocius Vero in suis ad Gubernium in fine ejusdem mensis scriptis, de Tránsylvania qvasi jám de

65 sua scribébátt

Ex haec fuit etiám privátarum mearum Comitís Betlen ad Hollandicum Literarum et Projecti Copiae Communicatae una sola occasio, et Causa impulsiva, utt ett Materia, eo fine ut si res

70 adhuc integre essent, Projectum illud per mediatores illos; Videlicett ipsum *Dominum* Breúnicz solum Suae *Majestatis* Gloria pro Transylvaniae bono et párté Christianitatis accipi posse acceptáretur, si vero post factum Videlicett, ut in Proverbio est post Festum ita venirent ut omnia aeterno silentio tumularentur, Ne

75 ego et Domus mea a Rakocio forte Videlicett jám per cessionem Suae *Majestatis* Transylvaniae Principe, aut brevi uti scribébatur futuro in perpetuum periclitáretur, aut omnino exciderétur, recrudescenté etiám belli pártim Turcici, pártim Civilis memoria, in Anno 1658. 59. et 60. gesti, Cui finis fuit mors Georgii Rakoci

80 secundi, et Domus Rakocianae a Principatu Tránsylvaniae totalis Exclusio, in qvo Bello Johannes Betlen Páter meus, Tránsylvaniae et ille tunc Cancellarius, Contrariás Rakolcio Pártes, secutus fuisset et ideo omnibus bonis tunc per Rakocium privatus, et Mater mea durissimo Cárceri in Kúvár inclusa, ego Vero Cum

85 Patre et Fratre, hic Cibinini semestrám Obsidionem tollerásse-

^b [javított]

mus, Et haec de occasione et motivas et secreti desiderio tam magno sufficiánt

Ad illa enim quae Fiscalis Director Circa Circumstantiás Communicationis illius Projecti mihi Videlicet ex suo Crebro aspergitt, scilicett Objicitt? Qvare sic? qvare ita? qváre huic? illi non et
90 similia, ad illa in qvám omnia ego si viennae interrogárett libentissime Certe et ingenué, respondébo, nec dubito, qvin Causa, et meus agendi modus a Sua *Majestate Clementissime* aprobeur, ostendám enim certé me non fecisse futurum satis sýncerum ergo
95 Suám *Majestatem* sed id qvod foeci, neglexissem et qvod nunc omnino fáendum fueritt, Tántum oro per Vulnera Christi jubeátt me Viennae sisti, utt *Majestati* Suae iudicio Cádám et surgám, ea vero quae demissione ad Turcás, Rebelles, vel qvocunqve Director dicitt, nec probátt nec probabitt unqvám in aeternum vel
100 unicum Infidelitatis Contra me.

1 Et Porro Legati illi nunqvám credo a Sua *Majestate* ad mediationem Turcicam et Hungaricám, adhibiti fuissent si suspecti fuissent. 2. Conversatio mea qvotidiána Viennae, Cum illis, a nemine est mihi Controversa 3. Communis Religio et amicitia
105 intercedébátt

4. Neminem ea quae ad Transýlvania et Hungariae pacem pertinent, melius scire, et cicius Conveniebát nunc qvám mediatores illos a Sua *Majestate* affidátos. 5 Nonné Natura rei et omnis
110 Convenientia hoc dictátt, Praesertim in Materia tám Delicáta, scilicett Matrýmonii Serenissimae Archiducissae, et illa ad foelicis, qvám olim Filiae Jephtae Contigitt. Christianitatis nempe Pacis sacrificium per táles mediatores, a Sua *Majestate* exoráretur, non ut hoc a vili aliquo, uti sum Homuntione, proponeretur, et per Imperátorem, ac simul Patrem offeretur ultro, Certe magnis
115 *Majestatibus* Uti omnes Virtutes, ita et Verecundia proportionalis est; Et haec una pro mille Rationibus sitt. Qváre nunc haec non per alios sed immediate per illum? qvo cicius ad Suám *Majestatem* debeánt deferri, si intercepta *non* fuissent et utinám sáltem post interceptionem Suae *Majestati* státim transmissa fuissent

120 6 Ego in meo Homagio Suae *Majestati* ita Juravi, qvod amicum, amicus, ett Hostium hostis ero et Gloriám et servitium ejus Omnibus Viribus promovéré studebo; Att illorum Principales Suae *Majestatis* Amicos, et ipsos synceros Suae *Majestatis* servos sciebám, et praesertim in Materia, ad Communis interessé foelicitátem tendente, Nec secretarius *Szent Kereszti* Suae *Majestati*
125

unqvám suspectus fuit, quod secum, sed qui de his jám per hunc Casum nihil scitt.

7mo Anglia ett Hollándia Ubi ett ego Ultra qvám duos annos studui, áltera nobis Transylvanis Reformátis Máter, et Patria est, 130 Cui imminentem Gallum, si ego *non* detestor Deus me detestetur in aeternum

8vo Quid nocérett Suae *Majestati* vel Cui *cunque* tandem Princi-
pi, si Zelosus servus, ipso etiám inscio béné serviát, et suum
servitium Látere ad tempus, vel in aeternum mallet, qvám prae-
135 mý ac laudis Gratia, se impudenter venditáre, et per hoc sive
invidie crabrones excitaré, ett semett ipsum perderé, et etiám
servitium saepe boni sui Domini prostitueré, et pervertere vellett;
quid enim in mundo Crebrius, qvám hoc Judicetur, hoc clementis-
sime ipsa Sua *Majestatis* aetate, sapientia, ac pietáté maximus
140 Princeps, et qui optime scitt quantum mihi Constiterit, saepe mens
erga Suám *Majestatem*, et Patriam Zélus, aliis insciis testatus
magno tamen meo periculo, postea evulgátus et mihi exitio ver-
sus.

Recordétur Clémentissime Sua *Majestas*, multorum meorum
145 per tott annos, ex qvo Divina Providentia me Suae *Majestati*
subditum esse voluitt, in similibus et Suae *Majestati*, et meae
Patriae serviendi Zelo scriptorum *Projectorum*, et Memorialium,
qvae ut ut Vilia, aliquid tamen forsán Contullerunt, sáltem Certe
Conferre voluerunt, ad Suae *Majestatis* servitium, et Patriae meae
150 salutem, signánter negotiationem in Anno 1690 qvae per Generá-
lem, Tókóllý Partes secutorum, *Transylvanicorum*, a Sua *Majes-
tate* tunc factám Gratiám per Diploma, et qvae inde fluxerunt, ad
Transylvaniae recuperationem, Conservationem, et Augusti Suae
Majestati Throni, in illa stabilitionem directa fuerunt, ne sepelli-
155 ántur oblivione, qvae in fine Anno 1695 accédenté cládé Vetera-
niána, tám in Patria qvám mox Viennae Suae *Majestati* et Patriae
Certe syncére servire studui, Idem in Anno 1697 Cum Dominis
Collegiis Viennae fáceré volui, et semper Continuavi, pro mea
infirmitáté.

Recordetur benigne Sua *Majestas* Ultimo eorum, qvae in Anno
1702 tám Suae *Majestati*, qvám Sacratissimo Filio Regi Unum,
sub nomine Penetrálium *Transylvaniae*, et alterum occasione
valedictionis, sub nomine duodecim *considerationum* Conservan-
dae *Transylvaniae* Humilime exhibui. Qvorum tamen omnium
165 nullum ego a Sua *Majestate* mihi Rejectum vel Vitio Versum
expertus sum. Imo.

Recordétur Sua *Majestas benignissime*, specialis et Paterni sui Mandati, in ultima mea valedictione die 10 Xbris mihi facti, in haec verba quae tunc statim indolebili memoriae mandavi, etiám
170 in posterum si quid vobis pro servitio nostro succurerit, sive voce quod hic ortis, sive postea scripto semper libera monété, Ego vos manutenebo et protegám.

Ultimo meminerit *benignissime* Sua *Majestas Clementissime*, suae assecurationis sub suo Parro secreto sigillo et sacráta manu
175 mihi datae, quám ego pro singulári et praeciosissimo Cymelio meis posteris relinqvo.

Et Denique dignetur Sua *Majestas* meum ex praemissis sumptum etiám in hoc passu Zélum benigne aestimare, si quidem errátum est (:peccáre enim Deus novitt nolui:) *clementissime*
180 *condonáre*, et me ex cárceré in Intégrum restituendo: *Benignissimas* Suás *Gratias*, hactenus per infoelicitatem meám effectum frustráta, Consummádo, Canitiem meám 62 Annorum Consolátám in sepulcrum, uti servum sénem, in Pace dimitteré, Aliás si Sua *Majestas* mei non miserétur pauci qui mihi restánt vitae dies,
185 miserádo ad posteritatem exemplo brevi rumpentur, Cárceris enim hujus miseríam mea aetás diu ferre non potest, etsi enim Cubiculum, Lectus Cibus honesti adsint, sed perpetui duo Cum strictis armis Praesentes, dies inquietos et per horariás alternationes noctes insomnes reddunt; Omnis Humána vel cum proximis,
190 *Communicatio*, et *consolatio* abscissa, quántum An helari statim ac Captus sum Suae *Majestati* suplicáre, sed *non* potui miserére mei Deus peccatoris! Miserére mei Caesár pientissime *Fragilis*, sed veri servi, pro qua Paterna *Clementia* Deus *misericordiarum* magis quám *Justitiae* Fons, Suae *Majestati* senectuti et longe
195 *secuturae* Augustae posteritati in aeternum benedicát *Sacrae* *Caesariae* *Regiaeque* *Majestatis* *Vestrae*, vel Suae etc.

549.

Bánffy Györgynek

Nagyszeben, 1704. június 26.

Instrumenta ad meam Defensionem necessaria.

* { Generale Decretum. Credo quod Dominus Protonotarius
Simonfi dabit Decretum Tripartitum Verbötzi Approbatae,
5 { Compilatae. Habeo domi Historia Istvanfi Credo quod Illustris-
simus Dominus Comes Apor dabit.

* Hos tres Libros recepi. [margón]

Praeterea si quae ex Archyvo Cancellariae vel Capitulorum.
Et Protocolis Gubernii requirentur. Et nunc quidem proxime.

Diploma Suae *Majestatis* Transylvaniae per me procuratum. Et
per *Dominum* Gregorium Bethlen allatum.

¹⁰ Resoluciones Alvintzianae. Et Instructiones Gubernii Decreta
* { Suae *Majestatis*, in negotio *Domini* Johanni Sarosi.

In negotio Gabrielis Nagy Szeghi.

In negotio *Domini* Baronis Emerici Josika.

¹⁵ Et si quid postea mihi succurret, quia in hac magna mea Tenta-
tione a DEO mihi *propter* mea peccata immissa credere quis
potest me Auxilio Divino, & humano indigere summopere.

Ergo recommendat se in hoc passu Gratiae Excelsi Gubernii
Regii, & eorundem Fraternalitati & omnium Aequitati demisse uti
Captivus, alias

²⁰ Eorundem Frater & servus syncerus.

Comes Nicolaus de Bethlen

Ex Arresto die. 26.^a

Juny. Anno 1704.

²⁵ Ezt tsak küldeniis kgytekhez bayos volt a szoross foghsag
miatt. Bar tsak Retsei Uram jöhetne ide, hogy üzenhetnek szükse-
ges dolgaimrol kknnek.

550.

Az országgyűlésnek

Nagyszeben, 1704. június 28.

Méltóságos Gubernátor Uram!

⁵ Es Méltóságos Tanácsi, és égjéb Uri, Fő és Nemes, és más
Ország Gyűléseken legitime voxolni szokott Rendből allo, most
itt Szebenben lévő becsülletes Személyek, édes Hazámnak Unio-
val egyben köttetett Fiai, és nékem bizodalmas kedves Uraim és
Atyámfiai!

Alázatos Rabi Istenhez való imádságimnak (.mert a szolgálha-

* Haec Instrumenta recepi. die. 27. Juni Vesperi Comes Nicolaus Bethlen
[margón]

^a [előbb:] 27.

tástól én most el estem.) ajánlásával, és Isten áldásinak kívánásával, kinek kinek Tiszti vagy Rendi és személyéhez illendő becsül-
10 lettel és szeretettel s-bizodalommal kell klteket ez Rabi Instanti-
ámmal meg találnom, ez következő nagy meg bántodásimról.
Melyben mindenk előtt protestálok, hogy nem szollok mint
Peres csak egy szotis, hanem csak mint Instans Fél. 2. Istenre,
Lelki Údvéségire kérem s-kénszeritem, halgasson meg ugy enge-
15 met most klmetek, a mint kíván ki ki meg halgattatni klmetek
közül, mind ilyen, vagy más nagy szükségében az emberektől,
mind az eő halála óráján az Istentől, maga Christus Urunk mon-
dasa szerént Mat. 7. v. 12. Valamit akartok, hogy az emberek
cselekedjenek tinéktek, tiis ugy cselekedjetez eő nekik, mert ez
20 az egész Törvény és Prophetak. Es ismét Marc. 11. v. 25 et 26.
Hogy ha elő állatok könyörgeni, bocsássátok meg, ha ki ellen
valami nehézségtek vagyon, hogy a' tū Attyátokis a' ki a' Meny-
nyégben vagyon, bocsássa meg néktek a' tū bűneiteket, mert ha
tū meg nem bocsáttátok, a' tū Mennyei Atyátok sem bocsattya
25 meg a' tū bűneiteket. En penig az én részemről ezen Christus
Urunk parancsolattjai szerent kesz voltam és vagyok mindennel
procedálni az én erőtelenségem szerént, mellyet ugj irok klteknak,
mint a kikről keresztyénül hiszem, hogy az én boldogtalanságom-
nak compatiál inkább, mint sem hogy veszedelmemet, és véretem
30 kívánná, oka sem levén arra.

1. Tudgja kltek, hogy a' minapiban ugy mint 3. Maý én beteg-
ségem miatt fel nem mehetvén a' Guberniumban, küldöttem volt
fel írásban klteknak az akor fen forgo 3500 Gira ezüst materiájá-
ról valo Discursusomat, vagy Opiniomat, melyből következet az,
35 hogy ugyan azon nap estve a' két Itilő Mester Henter Ferencz és
Simonffi Mihály Uramék által igen terhes izenetet tettek nékem,
melyre valo válasz tételemet a' ket meg nevezet Mester írásbanis
véve és énis mondám hogy írásban authenticice kívánom ő kglmek-
től mind az izenetet, mind a válasz tételemet, mert én nékem
40 életemnek becsültemnek veszedelme forog benne.

2. Tudgja kglmetek, 4. May noha betegessen, de fel mennék a'
Tanácsban és igiekezem kglmetek scrupulussát ki venni.

3. Tudgja kgltek, 5. May azon két Itilő Mester által, mint
denunciáltatték énnékem solenniter nomine Gubernii,¹ hogy a
45 Tanácsban ne mennyek usque ad decisionem Suae Majestatis,²
hanem üllyek veszteg a' szállásomon, erreis mint feleltem, tudgja

¹ szigorúan a gubernium nevében

² Ófelsége döntéséig

a' két Itilő Mester: Hogy tudni illik engedelmeskedem, de kérem a' Guberniumot, hogy az eő Felsegehez valo Informatio adással ne késsenek, és fel küldése előtt adgják párban nekem, had menthessem enis magamat, és mennyen ugy fel mind az két Informatio eő Flgéhez ad decisionem. Noha talám jobb volna az ilyeneket magunk közül meg csendesitenünk, mint sem a Flges Udvart ebben az nehéz üdőben efféle kedvetlen materiákkal busittanunk, kiváltképpen hogy a' Postai Communicatiois igj el bomlot. Kivánám osztán hogy errőlis adassék authenticum Testimonium nékem eő kglmekttől de énnékem mai napig sem adattot. Nagy bizodalommal kérem azért Nagtokat kglteket, és az igasságra-s-uniora kenszeritem, hogy azt az két Testimoniumot énnékem eő kglmékkal adassa ki. A Mlgs Gubernium nevével eő Felgéhez ez iránt adott Informatiois adassék ki énnékem, had menthessem magamat, mert azokat, ugy mint Becsültem-s-életem oltalmazására szükséges praerequisitumokat nem denegalhatni énnékem az igassag szerént.

4. Látván én Becsültemnek el esesiben valo Civilis halálomat, és abbol várhatván eztis, a' miben már most vagyok, mint az Isten után valo Attyámhoz, ugy folyamodtam a mi kglmes Urunkhoz eő Felgéhez expressus szolgám és alázatos supplicatiom által, mellyet az utaknak félelmes volta miatt iteráltam és ha el mehettek, eddig ottis vadnak az eő Felge kezében. Mik következtek ezekből, és signanter az én Becsben valo küldetésemből, -s- Salati János nevű, vékony konyhámhoz most láto hitvan Jobbágy szolgámnak és Veóm Técsi nevű szolgájának, és magánakis nyavalyás Teleki Sandornak meg fogása. 2. Az én ártatlan és soha bizony meg nem szeplősedet Lelkem ismémentinek olyan nagy gianuban valo hozása, hogy contra Trprt. Par. 2. Tit. 27.³ réam valo vallásának, et quidem ante exmissionem,⁴ és az én Szent-Kereszti András Uramnak, és Agensemnek Pano Stephan által Becsben irt Leveleimnek hirem nélkül valo fel nyitása, mely fasciculusban volt Kálnaki Samuel, Bethlen Laszlo, Püspöki Péter, és nem tudom mind hány Jo akaroimnak, és azok között egy régi Barátomnak, az Hollandus követnek szollo Levélis, melly követ most az Anglus követtel együtt Mediator Pacis inter Suam Majestatem et Hungaros,⁵ és 14. esztendőttől fogva valo Barátom nékem.

³ a Hármaskönyv 2. részének 27. fejezete ellenében

⁴ mégpedig kibocsátás előtt

⁵ békeközvetítő Öfelsége és a magyarok között

Azon fasciculusban voltak sok más becsülletes itt lévő Urak, Fő emberek Leveleis, úgy tudom a Gubernator Uram, Keresztesi Vram, és mind Becsben szollok. 3. Az én szomoru és igen erős szoros fogságom. 4. Leveles Ládám el peccétlése. 5. A Fiscalis Director neve alatt Notára valo Evocáltattásom. 6. Szegény Feleségemnek, Leányomnak, Urakon, Vejin, Apján valo rettenetes és
90 vagy kétségben, vagy kország vagy gutta ütésben ejtő szertelen keserőségek. 7. Nekem 62. esztendőös koromig keresett becsülletemnek világ előtt valo prostitutioja. Mellyekből noha Lelkem ismérzeti tisztasága, Istennek és Császáromnak kglmessége örvendetes ki szabadulást ígér, de mégis kivált ebben az udvarhoz valo
95 Communicatio meg rekedésében, mint erőtlen embert, környül veszen minden nap a gyalazatos halálnak féelme, mellyen nem értem csak a' Hohért, bizván Istenben, hogy a' nem talál, hanem az árulo nével valo halált, ámbár az az ilyen vén emberen hamar meg eshetvén, csendes és természet szerént valo legjenis. Egesz
100 Házamnak kivált sok adosságom miatt valo el romlásának féelme. Ez számtalon szomoru gondolatoknak, Sátán kisirtetének és minden ilyen állapotokban szokott, és csak attol a' ki szenved, sött meg attol sem egészen le irható anxietásoknak feelme. Oltalmazzon Isten minden keresztény Atyamfiát illyentől.

105 5. Juthat kglmeteknek eszében már most proxime 19. praesentis Juny, mikor szintén ágjamban le fekünni akartam étzakan 10-s-11 ora között, mint lött arestáltattásom, mellyet ha az akkori perturbatiomban jól eszemben vehettem, az Ur Haller István Uram igj adá elé: Illustrissime Domine Comes, detecta sunt vestrae Dominationis talia negotia contra Suam Majestatem, propter quae
110 Gubernium Vestrae Illustritati indicit arestum, et praeparet se ad judicium.⁶ Mellyet Acton Uram igj submutála:^a Illustrissime Domine Comes ad requisitionem Inclyti Guberny Excellentissimus Dominus Generalis Commendans ex Mandato Suae Majestatis
115 dat arestum, et quidem strictissimum Vestrae Illustritati, quare eat ad locum sibi in hunc finem destinatum.⁷ Rettenetes Menkö! Isten kglmetek Házát hasonlotol oltalmazza.

6. Leg közelebb 21 praesentis, dél tájban mint lött Notára valo evocáltattasom Director Ur nevére arrol Relatorija] exstál, melly-

⁶ Tekintetes gróf úr, uraságod Őfelsége ellen irányuló mesterkedései lelepleződtek, ezért a gubernium tekintetességedet börtönbe veti, és készüljön az ítéletre.

⁷ Tekintetes gróf úr, a nemes gubernium követelésére a fenséges vezénylő tábornok úr Őfelsége parancsából börtönbe csukhatja, mégpedig a legsúlyosabba tekintetességedet, ezért menjen az e célra rendelt helyre.

^a [feltehetően elírás *subsumála* helyett]

120 nekis in suo competenti foro, et debito tempore,⁸ léendő Törvé-
nyes agitatioját én akorra hadgjom, mellyrőlis protestálok, ha-
nem most csak illetem annyiban, a mennyire ehez az Instantiához
kivantatik, és nem csak magamért, hanem azért, hogy eö Felsege
125 szolgálattjának, ennek az Hazának közönséges Jovának boldo-
gulása, és a' kglmetek Törvényenek, szabadságinak, személylei-
nek állapottya ugy kivannya az én itiletem szerént, indispensabili-
ter és el multhatatlanul.

7. Emleget abban Director Ur egj Manifestumot, vagy Projec-
tumot, mellyről azt írja, hogy az által az Napkeleti hatalmas
130 Nemzetnek alkalmatosság adattot ennek az Orzágnak vissza véte-
lére, és hogy el hiető jelenségekis volnának, hogy azon Projectum
a' Pogányság kezébenis mént volna már. Erre nézve ugj mint
Uramnak igaz hive, és Hazámnak igaz Fia, azt kérdem Nagtok-
tól, kglmektől. Ha az a' Projectum, és annak ki hirdettése olyan
135 veszedelmes, a' mint eö kglme fel tette, hogj hogj agitáltathatik
itt publice? Ugj kell pedig lenni necessario, ha nékem tulajdonity-
tya, és ha engem akar véle meg sententiáztatni, sok kezen szemem,
nyelven, fülön, sok disputatiokon punctatim kel meg fordulni,
mint itt, mint Bécsbe. És nem Director Uramra fogé illeni ama
140 mondas? Turpe est Doctori cum culpa redarguit ipsum. Si per
talem pro palationem servitium Suae Majestatis et Patriae perver-
teretur, vel jam perversum esset,⁹ nem én volnek az oka, és nem
én tartoznám Isten a' Császár, az Haza és a Posteritás előtt rolla
számot adni. Jusson eszében Nagtoknak kglmeteknek a' Sarosi és
145 Jósika Imre Ur periben, eö Felsege meg tiltá, ne judicium publice-
tur,¹⁰ melyre nézve a' voxokatis egienként in secreto szedetők be
az Itilő Mesterekkel. Az az Actio pennig árnyék volt ehez képest,
kivált Director ur hypothesisse szerént.

8. Ha én olyan ember volnék, a' mint Director Ur fel tette az
150 eö kglme intézése szerént, az én fejemnek el kellene esni gjaláza-
tossan, és az én Jozágomnakis részem szerént még az Gyermek-
kimtől el kellene veszni, azt pedig in Generali, Legali et Reali
Diaeta¹¹ kellene végben vinni, a' mi Hazánk törvénye szerént, az
ellen valo dolgot bizony sem a' mi kglmes Urunk, sem Mlgs
155 Generalis Ur nem kíván Ngtoktól kglmetektől, kivált az hon a'

⁸ megfelelő fórumon és elrendelt időben

⁹ szégyen a tudós számára, ha a vétek meghazudtolja őt. Ha az efféle kitergetés
miatt Őfelsége és a haza szolgálata kárt szenved, vagy már szenvedett is,

¹⁰ hogy az ítéletet közzétegyék

¹¹ általános, törvényes és valódi országgyűlésen

sietésben semmi haszon, et in mora nihil periculi,¹² mert ha én ma legitime meg ölettetném, vagy másként meg hálnékis, aval az eő Felsege dolgai jobban, és az ellenségé roszabbol nem folynának. Eletemis az Ellenséget Szebenből egy szálnéra sem segittene, ha
160 hitetlen volnékis, mellyet tagadok. Eő Felségének penig, és Hazámnak talán meg használhat valami keveset. Hogy ha penig ártatlanul el vesznek, ultra malam famam ad Posteritatem etiam vindictam cum Abele clamaret meus sangvis.¹³ Abban penig bizonyos vagjok, hogy az én Jo kglis Uram, nem hogy ártatlan
165 véremet kíváná, de még ha vétettem volnais, mégis az én sok szolgálatomért, és maga kegjességéért meg kegjelmezne, mint látom sok apertus Rebelliseknekis cselekszik. Es én ha bűnös volnekis, bizony csak azt mondanám. Domine ne congregiaris cum servo tuo,¹⁴ és nem perlenék.

170 9. In Causa laesae Majestatis, Decisionem Sua Majestas D. D. Statibus non concessit, sed praecise reservavit, et quidquid in tali Casu Gubernium vel Status fecissent, opinionem tantum nominavit, non Decisionem, quod maxime notandum est. Vide Resolutionem Alvinczianam Art. 4. sic sonantem: Sacra Caesarea Regiae Majestas inter graviores illarum censenda statuit Crimina Laesae Majestatis, perduellionis, prodicionis et alia, quae statuum et Tranquillitatem publicam respiciunt, super quibus Guberny votum seu Opinionem quidem libenter audiet, decisionem autem, tanquam Rem ad Regem immediate spectantem sibi reservat. Et
175 Diplomatis Art. 4. Salvo in gravioribus recursu ad Regem.¹⁵ Bizony Szász János, ha a Criminalis Processus Secundum municipale Nationis¹⁶ meg ne ölyye, quidquid contra Regiam Majestatem fecisse allegabatur, et per nos propterea condemnabatur,

¹² a késlekedésben nincs veszedelem

¹³ az utókor szemében érdemelt rossz híren túl Ábellel együtt kiált a vérem

¹⁴ Uram, ne perlekedj a te szolgálóddal

¹⁵ Felségsértés büntette esetében Öfelsége a döntést nem engedte át a rendeknek, hanem kifejezetten fenntartotta magának, és amit ilyen ügyben a gubernium vagy a rendek hoztak, azt csak véleménynek nevezte és nem döntésnek, ami a legmesszebbmenő figyelemre méltó, lásd az Alvinczi-féle határozat 4. cikkelyét, mely így szól: A szent császári-királyi felség a legsúlyosabb ügyek közé sorolandónak állította a felségsértés, párbaj, árulás vétkét és másokat, melyek a közállapotokat és köznyugalmat illetik, melyek fölött szívesen meghallgatja a gubernium szavazatát vagy véleményét, de a döntést, minthogy az közvetlenül a királyt illeti, önmagának tartotta fenn. És a Diploma 4. cikkelye: Súlyosabb ügyekben a királyhoz való visszautalás megmaradván...

¹⁶ a bűnvádi eljárás a nemzet helyi törvénye szerint

tantum ut opinio ad Suae Majestatis decisionem mitti debebat.
¹⁸⁵ Quamvis non agebatur ille reus laesae Majestatis praecise, sed alii Casus Notae Infidelitatis ipsi intentabantur.¹⁷ Ez a' mostani Gyülekezeti penig *Ngtoknak*, *kgltknek*, attol az ötlet sententiázo Gyüleztőlis mesze jár, mennyi ur, Fő ember nincs itt most, a ki akkor itt volt? Hol a Tábla? Hol a Prokatorok, a' kik itt voltak
¹⁹⁰ akkor? De hiszem bizony *kgltekis in conscientia* ezt Diaetának nem tartya;^b Ha ki penig azt vetne, hát immár hány embert Notáztunk meg ezen az 7. vagy 8. holnapi Gyülésen? Arra maga *kgltek tam in conscientia, quam in suo proprio super istis Notarum speciebus primo Concluso et cum Excellentissimo Domino*
¹⁹⁵ *Generali communicato et a sua excellentia approbato*¹⁸ felellyen meg magának. *Notatio Processualis ab alicujus Manifesti Suae Majestatis hostis, pro notato Declaratione Articulari toto Coelo differt hanc etiam si tantum decem vel pauciores essemus, facere possemus, vi horum verborum Homagý ab omnibus praestiti.*
²⁰⁰ *Amicorum Domini mei Amicus, Hostium Hostis ero. Sed ad Processualem Notam ubi de vita Incatti agitur, juxta Decreti Tripar. Par. 2. Tit. 75. multa Solemnia et Legalia requiruntur, quae hodie isti Congregationi Cibiniensi desunt.*¹⁹ Továbbá: *Etiam quod ad Materiam.*²⁰ Ha olyan nagy farka vagyon, annak
²⁰⁵ a Director Ur fel tette Irásnak, ha olyan nagy, és olyan obfusca-ta, és magával a publicatiovalis veszedelmet csinálható. Az olyan a királytól magának reservált Materiának a discussióját tam praesentium, quam futurorum vel Posteritatis ob respectus,²¹

¹⁷ mindazt, amit mint a királyi felség ellen elkövetett vétket hoztak fel ellene és amivel mi ezért vádoltuk őt, azt pusztá véleményként kellett Ófelsége döntésére felküldeni, jóllehet vele kapcsolatban nem is állott fenn a felségsértés kifejezett vádja, hanem a hűtlenség más esete fenyegette őt.

¹⁸ mind a saját lelkiismeretében, mind a fővesztések eme fajtáiról hozott tulajdon első határozatában, melyet a fenséges tábornok úrral közöltek és melyet ő jóváhagyott

¹⁹ A főbenjáró vétekben való törvényszéki elmarasztalás egészen más dolog, mint Ófelsége valamely nyílt ellenségét cikkelyes nyilatkozattal főbenjáró vétkessé nyilvánítani, ez utóbbit megtehetjük, ha tizen vagy kevesebben vagyunk is, a mindenki által letett hűségeskü következő szavainak erejénél fogva: Uram barátainak barátja, ellenségeinek ellensége leszek. De a törvényszéki elmarasztaláshoz, ahol a vádlott életéről van szó, a Hármaskönyv 2. részének 75. fejezete számos törvényes feltételt kíván, mely ma e szebeni gyűlésben nem áll fenn.

²⁰ Ami a tárgyat is illeti.

²¹ mind a jelen-, mind a jövőbeliek vagy az utókor tekintetbe vételével

^b [Margón:] Vid. Uladis: Decr. 3. Art 1. et 2. Nec noster Augustissimus approbat longas Diaetas.

hogy hogy venne hát kgltek csak ennyin magára, absque praein-
210 formatione et resolutione Suae Majestatis?²² Procuratorokat is
ilyen rettenetes nagy dologra hol végjek, és most itt Szebenben?
Es így ha eő Flgetől jött volna is Speciale Mandatum az én prose-
cutionmrol (:mely úgy tudom nincs:) ugjis tartoznék Nagtok kgltek
remonstrálni, hogj most legitime nem lehet, eő Flge pedig illegiti-
215 mus Processusra Nagtokat kglteket nem kényszeritti, a mint meg
láttzik Josika, Sarossi, és Nagjszegi ellen valo Processusrol irt eő
Flge kglis Decretumiból, Sarlos Boldog Asszony napja Juristitiu-
motis tsinal.

10. Ezekre a Praemissákra és ezeken kívül sok számtalan, mind
220 az eő Flge szolgálattját, mind az Haza törvényét és jóvát, mind
kglteknek és Maradékainak meg maradását nező okokra nézve ne
praecipitállyá kgltek ezt a dolgot, hanem mint hogy látom én,
hogy Mlgs Generalis Ur ebbe az én dolgomban, noha mint igaz
Hive eő Flgének vigjáz és zelál, mindazáltal est mere permittens
225 et assistens Gubernio²³ Arestumotis ad requisitionem Guber-
niy²⁴ cselekedte Remonstrállyá kgltek eő Excellentiájának hogy
sat cito, si sat bene, nihil autem bene, nisi quod juste et legitime.²⁵
Hamar halálom senkinek sem használ, sőt ártana, Isten s-a világ,
és kinek kinek Conscientiája előtt. El hiszem, senki és kivált eő
230 Excellentiája, mint jó Lelki nagy Ember és jó Uram Patronusom
nemis intendállyá, nincsis árnyékais miért? Akar az Ellenség ope-
ratioiból, vagj egjéb akar miből vehető suspitiokra, apprehensi-
okra, mert ahöz nékem semmi közöm, akar szavaimnak vagj
etzeri mászori írásimnak el magjarázására nem lehet törvényt
235 tenni, ha én árulo lettem volna, ki tart olyan bolondnak, hogj
innét a kő kertből minden napi veszedelmemett el keztem volna,
nem vehettem volnaé szabad mezőtt magamnak, az olyan dolog
folytatására, de gondolatomban sem volt. Az egész Esztendőben
a' kapun sem voltam ki, két rossz szekeres Lovamon kívül még
240 csak paripám sincs egjis. Itt Szebenben pedig mit tudna a leg
nagjobb árulois végbe vinni, ha ugj meg bolondulnais valaki. De
ezek maradgjanak, tudgja az Isten.

11. Hanem mind ezeket az Actákat és azt az Directortól nékem
imputált írástis, és az Hollandusnak irt Levelet, tam in originali,

²² Öfelsége előzetes tudósítása és döntése nélkül

²³ csupán csak enged és szolgál a guberniumnak

²⁴ a gubernium követelésére

²⁵ elég gyorsan, ha elég jól, semmi sem lehet azonban jól, ha nem jogos és törvényes

²⁴⁵ quam in authentico Transumpto, quo secretius factu, et quo citius, eo melius,²⁶ küldgje fel eö Excellentiaájával edgjuüt kgltek eo Felségének, mellyis sive post, sive ante apertionem Literarum,²⁷ bár régen ment volna fel az eö Felsége kezében, mert bizony oda ment volna az, ott volna régen eddig, ha fel nem bontották volna itt. Azomban valakinek akarom, libere, és kivált eö Felségének énis had irhassak mellette, lásuk eö Flge mit resolvál felölle, hiszem eö Felge maga érzi leg jobban meg, ha laedáltatik, akar azt parancsollya eö Flge, hogy itt Erdélyben servatis de jure servandis,²⁸ prosequáltassam, ugy hiszem eddig
²⁵⁵ Isten rendes Törvényes Diaetára és Procuratorokrais ad alkalmaztosságot. Akár azt parancsollya, hogy mint Sarosi mennyek Bécsbe, mellyben mostis, csak Generalis Uram akarja, találok én modot, Feleségem, Gyermeğim, és Parolam pro Cautione²⁹ itt maradván, hogy nem más hova, hanem oda megyek, és minden
²⁶⁰ dolgaimrol számot adok, és az eö Felge kglis Lábaihoz le teszem a fejemet, akar életre, akar halá[l]ra. Azt penig meg kívánom, hogy a' nékem imputált irásnak Transum[p]tumát az Itilő Mesterek és Secretarius én előttem conferályák, pecsétellyék, extradátázzák, egy Authenticum párt adván nekemis benne, hogy valami
²⁶⁵ mint eö Felségéhez ne mennyen valami más egjéb, az én veszedelmemre, nevem alatt csinált vagy deprávált irás. Hiszem ha én kezem írása (a mint a Director fel tette.) ha akarnám sem tagadhatnám meg. Azt penig hogy ki munkája (.mert sokszor más csinállya, más írja) és minden egjéb ahoz tartozokat meg mutat
²⁷⁰ az üdö, mert arról most nem szolhatni, más az, hogy eö Felge már sok esztendőtol fogva, jól ismér engemet, és az én irásomat, stylusomat jól ismeri, mert bizony sokszor olvasta, és adgya az én Istenem, hogy én eö Felgének magának, magam adhassak számot arról is, bizom az én Istenemben, hogy bizony ugy jövök
²⁷⁵ az eö Flge serena faciesse³⁰ előtt ki, mint az Arany a tűzből. Mert kiváltképen a miolta Isten ezt az Hazát az eö Felge birodalmában adta, tudván én ezt, hogy ez az Isten rendelése, az Isten dücsössége után, az eö félelmében ezt az hármat örökké ösze köttöttem. 1. A királyhoz valo hivséget. 2. Az Hazámhoz valo igaz szeretet-

²⁶ mind eredetiben, mind hiteles másolatban, amilyen titkon és amilyen gyorsan csak lehet, annál jobb

²⁷ akár a levél felnyitása után, akár előtte

²⁸ megőrizve a törvényességet

²⁹ óvadékul

³⁰ fényes tekintete

280 tet. 3. Es az én keresztény Reformata Vallásomhoz valo buzgoságot. Mellyet a Diploma csináláskor, ama boldog emlekezetü nagy két Minister Kinczki és Strathmann Urak, mind az eö Flge nagyvel, mind magok képében kglssen recognoscálták és (.absit iactantia.)³¹ bizony dicsérték jóvallattákis. Ha én a Director Intentioja

285 szerint el esném, bizony mostis azért az háromért, és saltem ex parte Satanae³² az utolsoért, ugj mint vallásom buzgoságáért esném el. Mellyet suo tempore meg tud, nem csak Nagtok, kgltek, hannem minden ember. Azért penig meg halmomis énnékem nem csak kötelesség, hannem öröm és boldogság volna.

290 12. Es utolszor. Mint hogy penig én Vénségemre nem csak Becsülteemből suspendaltattam, hanem erős fogságba is tétettem, contra praerogativam Nobilitarem Approb. Const. Par. 3. Tit. 6. Art. 3. Trip. Part. 1. Tit. 9. et alibi in Juribus Nostris expressam.³³

A Tanácsbol valo ki tiltás, és ab Officio³⁴ valo suspendálás is az

295 én tutomra sine speciali Mandato Suae Majestatis,³⁵ hogj szabados nem volt, bizonyság a' Sarosi János Ur minapi dolga. Ugj arestálás, Törvényes Processiois. Mert eö szegény egész Natio Rebelleltetésével vádoltaték, mégis az eö Flge Speciale Mandatuma nélkül, sem személlye, sem becsületi meg nem illetett, sem

300 nem evocáltatott melyis bár csak a Tanacsi Rend iránt observáltatnék. Mert ez énnékem nehez, hogj ex collatione temporis et omnium Circumstantiarum,³⁶ ugj hiszem, hogj eö Flge, az én Jo kgl's Uram Speciale Mandatuma, ugj mint a' Sarosi dolgában én irántam naturaliter ide meg nem jöhetett, leg alább én nem tudom. Sarosinak penig a meg mutattatott, és osztán ugj arestáltak,

305 prosequáltak. És igj igen keserves az én Lelkemnek, hogj Tiszteimre, és minden egjéb a világtól nézni szokot Tekintetekre nézve nállammal mesze aláb valo embernél tettetem aláb valová, és boldogtalanabba, ebbe a Casusban. De azt mondom az Daviddal:

310 Jómra lött, Uram nékem hogj meg aláztál. Hogj azért usque ad Resolutionem et Decisionem Suae Majestatis³⁷ becsülteembe,

³¹ (távol legyen a hengegés)

³² legalábbis a Sátán részéről

³³ a nemesi kiváltság ellenére, amit az Approbata Constitutio 3. részének 6. fejezete, 3. cikkelye, a Hármaskönyv 1. részének 9. fejezete és a hazai jog másutt is leszögez.

³⁴ hivatalból

³⁵ Ófelsége különös rendelete nélkül

³⁶ az idő és a körülmények figyelembevételével

³⁷ Ófelsége határozataig és döntéséig

szabadságomba, integre restituáltassam, bizodalmassan kérem; és omni jure kivanom Nagtoktól és kgltektől, és kgltek Intercessioja által Mgos Generalis Uramtol. Ugjanis si accusasse vel suspicari sufficiat, quis erit innocens? Et ante convictionem quare poena?³⁸ Bizony büntetés peng a Civilis mors in honore et carcere,³⁹ és annakis a nadgja, én rajtam, hát micsoda büntetés az ártatlan Feleségemen s-Menyecske Léányomon, Isten ne ismertesse meg a kgltekéivel! Én ugjan az eő Flge Resolutiojáig, ha Generális³²⁰ Uramnak, és Ngtoknak kglteknek ugj tetzik, a' Tanacsban nem kívánkozom. A Szebeni kerítés, Feleségem, Gyermekim és minden Jovaim (:mert énnékem Szebenek [!] kívül semmim sincs:) elég Cautio el nem szökésemrol. Et quod maximum, Innocentia et pura Conscientia.⁴⁰ Miért szökném? hannem ha azért, hogj³²⁵ Istenemet, Conscientiamat ellenségemé tégjem és el veszek mind Testembe, Lelkembe. Ennékem ugy teczik, az én venségemig az én Uramhoz mutatot nagy hűségem és édes Hazámhoz valo nagy szeretetem meg érdemli Nagtoktól, kgltektől. A maga Törvénye peng ugjan imponálliais, nem csak ezt az igasságos eő Flge³³⁰ eleiben valo Remonstratiot, hannemha vétettem volnais, ugjis meg érdemlenne a' mellettem valo Intercessiotis. Instálok azonis ha Bécsből vagy szolgám, vagy válaszom érkezik, ne rekesztessenek el töllem, s-ne periclitállyanak, vigje végbe kgltek eő Excellentiája előtt, ne rekesztessen az Uramtol el.³³⁵ Isten a maga dicsőségére, ésdes [!] Haza Jovára, és kinek kinek Lelke csendességire, igazgassa és segítse Ngtokat kglteket. Én peng maradok Nagtokért kgltekért minden nap imádkozo Rab szolgája, és igaz Attyafia

Groff Bethlen Miklos

Szebeni fogságomban 28 Juny Anno 1704

551.

Jean Louis Bussy de Rabutinnak

Nagyszeben, 1704. július 7.

Excellentissime Domine Campi Marschalle et Generalis Com-mendans. Domine et Patrone Gratiose!

³⁸ ha elegendő a vád és a gyanú, ki lesz ártatlan, és bizonyítás előtt miért a büntetés?

³⁹ polgári halál a tisztességben és börtönben

⁴⁰ És ami a legtöbb, az ártatlanság és a tiszta lelkiismeret.

Ego ex Dei justo iudicio miser quidem captivus, sed Deus et
Constientia mihi testis est, Suae Majestatis fidelissimus subditus
5 et Vestrae Excellentiae humillimus servus rogo et obtestor Ves-
stram Excellentiam humillime per Deum, per augustissimi Impera-
toris celebrem in toto mundo pietatem, et per vitam ac prosperita-
tem unci Vestrae Excellentiae haeredis, domini comitis Amadaei
10 (dico unicum, quia alterum Vestra Excellentia jam uti audivi Deo
sacrificavit), ut Vestra Excellentia dignetur meam innocentiam ad
Suam Majestatem promovere et protegere et usque ad Suae Ma-
jestatis resolutionem ex isto aresto eliberare, multorum meorum
Suae Majestati et Patriae praestitorum servitiorum, aetatis meae
15 propectae, ac afflictissimae conjugis lachrimarum intuitu. Deus
hoc Vestrae Excellentiae remunerabitur. Et audeo Vestram Excel-
lentiam assecurare, quod Sua etiam Majestas, ubi de toto negotio
recte informabitur, approbabit magis, quam improbabit meam ex
aresto dimissionem.

Maneo interim
20
Excellentiae Vestrae
humillimus et obsequentissimus servus
C. N. B. m. p.

552.

Az országgyűlésnek

S. d., [Nagyszében, 1704. július 11.]

Méltóságos Gubernator Uram Méltóságos Tanácsi Rend Es
Egesz Méltóságos Gyülekezett, kedves bizodalmas Uraim .s Aty-
tyámfiai

Noha ez előtt is Memorialemmal találltam vala meg N: kgte-
5 kett, Mellynek nem lehatt most is nem inhereálnom, Mindazáltal
kételen vagyok, most ujjobban, csak igen rövideden meg talál-
nom, N: kgtekett Ugymint Instans, es *nem* peres, más nagy dolog-
rul Ugy mintt.

10 Tsak minapi Példa Ntok kgtek előtt, az szege[ny] Idvezült
Sárosi János Uram dolga, kirül ez előtt kétt Esztendővel jűvén a
mi kegyelmes Urunk ú Felsege kegyelmes Parancsolattya, hogy
Tisztitül Priváltassék, Arestáltassék, es Secundum Leges, Jure¹

¹ törvényesen

prosequáltassék. Midőn evocáltatott, es proclamáltatott volna, elé állá, s aszt mondá: Hogy ő az ű Urával nem perel, hanem
15 *annak* kegyelmessége alá, submittállya egészen magátt, Nem is perlé s nem is kénszerítették perelni Ngtoktul kgtektül.

Noha azért én felöllem eő Felsejétül olyan parancsolat *nem*
jött Ugy tudom mint Sarosi Uram^a felöll jött volt, mindazonáltal
ha jött volna is, vagy ha jűne is; En is aszt mondom a mitt ű
20 szegény, hogy én Attyámnál jobb kegyelmes Urammal nem per-
lek, hanem bocsátom az én egész ügyemett, az ő Felsege kegyel-
messége alá, Lássá ű Felsege cselekedgye aszt vellem, a mi ű
Felségének jobbnak teccik, Judicium, Absolutio, Poena vel Grá-
tia.²

25 Ne kénszericsen azért Ntok, kgtek, a perlekedésre, Melly magá-
val sok bajt, törődést, es akadályt hoz, rend szerint nem csak a
Pereseknek, hanem a Biraknak is, Procuratorim is meg bocsássá-
nak eő kgmek, de bizony nem aequivalensek az Actorhoz eő
kgméhez; es kivált in tám gravi, et soli decisioni Regiae Reserváta
30 Materia, Vid. Resolut. Alv. Artcl. 4.³ Mellyben ha debito Tempo-
re, N: kgtek valami opiniott Concipiált volna, s Concipiálna is,
de ugyan csak *annak* decisiojának Ugy is ű Felsege által kellettik,
Bécsben végben menni.

En pedig aszt a sok fáratságott, es ámbágéseket mind abbrevia-
35 lom, es eő Felsege előtt Bécsben, Absque Omnibus Exceptionibus,
de merito⁴ meg felelek, es bizom Istenemben, hogy ű Felségének
alázatosson, meg mutatom, hogy enyi Esztendők forgása alatt,
soha bizony sem írásba, sem egyéb akármí dolgaimban, eő Felse-
ge ellen véteni nem igyeksztem, sőt mindenekett az ő Felsege
40 kegyelmes, es neha speciale parancsolatira, ő Felségéhez valo igaz
hűségbűl, es jo intentioval cselekedtem, Ha pedig véteni találtam,
Homini est Lábi, Dei et Regum est Condonáre⁵ Legyen szabad
könyörgenem ő Felségének.

Várom azért ebben Ngtok kgtek igasságátt s Attyafiságátt,
45 mind Méltóságos Generális Uram előtt, mind pedig hogy Ngtok
kgtek, írjon ű Felségének felölle, Cum omnibus Circumstantiis,

² ítélet, felmentés, büntetés vagy kegyelem

³ ily súlyos és kizárólag királyi döntésre fenntartott ügyben. Lásd az Alvinczi-féle határozat 4. cikkelyét.

⁴ minden kifogás nélkül, érdemben

⁵ ember botlik, Isten és király megbocsát

^a [javított; végződés kihúзва]

ugy a mint mind ő Felsege, mind az Haza ilyen Vén, igaz szolgál-
járul illik irni, es mennél hamaréb, Nem lehetetlen pedig enge-
mett most is, sub Uxoris, Liberorum, et omnium bonorum, ac mei
50 Jurámenti Cautione⁶ Bécsben bocsátáni, Generalis Uramtúl ad-
jungált, egy kétt emberséges Officerrel, ha más képpen Ugyan
csak meg nem hinnének

Avagy ha annak továbbra kell haladni: Ugy, ha csak a Szebeni
kerítésen belől is, Meltóságos Generalis Uram Gratiája által,
55 személyem szabadsága, es Úgyem oltalmazása, s folytatása
irant, had élhessek mindenütt, az Aprobat. P. 2. Tit. 7 Articl. 57
irt Törvényel, mellyre minyájan hűtösők vagyunk. Lám Sárosi
Uramatt, maga eő Felsege <parancsoltyára> maga Parolájára
is fel bocsátá az Udvarban, Consulállyon ebben az én Példámba,
60 N: ktek maga, es édes maradéki jóvának Melly ezen a Törvényen
áll, Ez a Törvény pedig ő Felségétül is kegyelmesen, Diplomatice
Confirmáltatott

N: ktekért Imádkozo Alázatos Rab Szolgája s. Attyafia

Groff Bethlen Miklos

553.

A guberniumnak

S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 8. előtt]

Méltóságos Gubernium, kedves bizodalmas Uraim s Attyám-
fiai

Az mint Director Uram több Allegatioji között, nékem aszt veti
vétkül, hogy a Projectumott ktekkel nem közlöttem, bizodalma-
5 son kérem ktekett, azért ktek maga despectussának, vagy én
ktekhez valo diffidentiámnak ne tulajdonicsa, hanem addgyon
helylyt, s hitelt azoknak a ratioknak, a mellyek in Apologia, a
Director 11 Objectiojára es másut feleltetnek, annak felette emle-
kezzék meg ktek, kérem: az én 15 Esztendők alatt a Gubernium-
10 ban tött sok szolgálatomrul; Es hogy a több <esztendők alatt a
Guberniumban tött szolgálatomrul> munkaim között a Guberni-
umnak Méltóságott, Fizetést, Residentiatt, Jozságott szerzettem,

⁶ feleségem, gyermekeim, minden javam és esküm fedezete alatt

⁷ Approbata Constitutio 2. rész, 7. cím, 5. cikkely

jusson ezekben kknnek, hogy Attyafiai vagyunk, es hogy ktek is
mint szintén én Pennája, nyelve, es szerencséjére nézve olyan el
15 eshető ember, nem mondgyuk é mindennap az imádságban, Es
bocsásd meg a mi bűneinkett, mi képpen miis meg bocsátunk
ellenünk vétetteknek, Condonályuk hátt egymásnak az Offensá-
katt, mellyek között ne neheztellye ktek, békességes tűréssel meg
20 hallani aszt, az mitt a kételenség mondat ki én velem, Hogy ha
az 35 000 [!] Girarul írásban adot Opiniom<t> alkalmatosságá-
val, a Tanácsbul ki nem tiltattam volna, én az én Sallati András
nevű szolgámatt Bécsben nem kételenittetem volna küldeni, bi-
zony nem is kültem volna, Mert az én szegénységem szerint, azzal
a kölcséggel, én sokaig bé értem volna, ha az kettő nem lőtt volna,
25 az el küldött szolgám öcsének, Sarlati Jánosnak, az Vöm Teleki
szolgájának, és magának fogsága nem lőtt volna, mert hire sem
volt még akkor az Projectumnak, abban is pedig nekik mi részek?
Ha ezek nem estek volna, nem lépet volna az dolog az én hozzám
másunnét, már mint egy felig meg sentiáztatothoz [!] jövő minden
30 leveleknek fel szaggatására, De mind fel szaggatva küldi vala meg,
kgd Gubernator Uram énnékem, az levelekett; Mellyett bizony
keservesen fajllaltam, ugy teccik méltán is, ante Convictionem,¹
mert az én suspensiom is kgtektül, usque ad decisionem Aulae²
indicáltatot a kétt Itillő Mester által, Ezek a Praemissák szülték
35 osztán aszt, hogy az mi az Gubernium fel alításátul fogva, enyi
esztendeig egy Tanácson sem esett, az én Bécsben menő fascicul-
som, fel szakasztattnék, es a Projectum belőlle ki vétettettnék,
ha nem Bécsben, hanem masuvá szollo volt volna, es ha nem
ollyan ő Felsége s az Gubernium hiteles szolgájához mint *Szent*
40 *Kereszti*hez dirigáltatott volna még sem csudálnám anyira, kérem
Uraim bizodalmason kgtekett, qvo jure lehettenek ezek Egy eddig
soha nem suspectus Fű Cancellariuson, tugya ktek in Anno 1696
es 97 beli <Esztendőben> kgtek Gubernium, én velem valo szo-
moru processusitt, Csaki László követcségétt, Az en Fejervari s
45 Tordai szenvedésimett, Tugya ktek a Lonyai Per alkalmatosságá-
val, micsoda vádokatt tött ktek én ellenem az Felséges Udvarban,
melly ma is in suspenso vagyon oda fel Mind ezek az Udvarban
s egész Erdélyben tudva lévén, itillye meg ktek bölcsen es lellke-
sen, nem az illyen Praemissákbul fog é itiletett tenni mind az
50 Udvar, mind az Haza, mind a Posteritás, Es én mostani Casusum-

¹ bizonyítás előtt

² az udvar döntéséig

rul is Nyavallyás Szász János Ugyan bizony el aradott bűnös ember volt, még is aszt hallom én a Ministerium .s. mások is aszt mondották, Isti Transylvani sunt Crudeles Consummunt se ipos³

- ⁵⁵ Mint Azért az előtt is mondották, s kértem ktekett Ugy most is bizodalmason kérem, sok elő számlálhatatlan ratiokra nézve, igyekezzék ktek, eszt az én nem csak az en személyem ártatlanságának, hanem az egész Gubernium Uniojának, Sallussának meg haborodott forrásátt per prudentiám ett Charitátem⁴ meg tisztítani, Méltóságos Generális Urammal együtt, Ugy hiszem mind ű Excellentiájátt, mind ktekett, az ű Felségéhez valo Zélus, es nagyob gonoszoknak félellme vitte volt arra, az mik meg löttek, de mikor már ártatlanságom Apollogiambul világos, ű Felségéhez valo Zelussának is ktek már sátis factiált: bocsásson el, bizony mentül hamareb ez lészen, mind ű Felségének annál kedvesebb, mind Méltóságos Generális Uramnak, Es gknek Hazástul, es házastul egy szoval tám Publico qvam Privato Omnium⁵ jobb leszzen es hasznosab, En es az én házam is aszt szolgállya meg kteknek, es a ktek maradékinak, Isten is meg álgya érette ktekett,
- ⁷⁰ ha ártatlan Öreg Társátt meg vigasztallya.

554.

Az országgyűlésnek

S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 8. után]

Meltóságos Orszagi Gyűlekezett, es a kik itt nem vadnak is, a Nyomorúságok özön Vizeben Noe Bárkája modgyára hanyatatott Edes Hazám, Szerelmes Edes Anyám, nemes Erdély Országa

- Jusson Eszedben én te fiad, az én erőtlenségemhez képest, az
- ⁵ én Iffiúságomtul fogva Törvényidért szabadságidért, es az igasságért, menyitt igyekeztem munkálodni, melly miatt sokszor nagy embereknek gyűlölségétt is, es nem csak sok esztendőkig valo, becsületbeli hátramarádást,^a hanem ez előtt 28 esztendővel Töm-

³ Ezek az erdélyiek kegyetlenek, fölfalják egymást

⁴ bölcsességgel és jóssággal

⁵ mindenkinek köz- és magánemberként

^a [javított]

lőcött vasat es Tisztemnek el vételett szenvedtem, mellyek is hogy
10 méltatlan estenek rajtam Tugya az egész Ország.

Emlekezzék meg edes Anyám, menyi követségeket es utokatt,
vittem eiletem nagy veszedelmével végben eretted

Vallyon In Anno 1690 Nem Olaj fa levelett hozo Galamb
voltam é a Diplomában, mellyett noha en reám nem biztak volt,
15 de tudtam mivel tartoztam edes Anyámnak, vallyon nem az é
minden lelki es Testi szabadságodnak s meg maradásodnak Osz-
lopa

Becsületes Szász Nátio vallyon nem az é a ktek az előtteni nagy
igajanak el Vevője.

20 Mi helyett fel érkezém, Bécsben leg első gondom volt, hogy a
Felséges Bádensis Hercegnak Ordere Jújjön Hogy ez Országban
semmi Hostilitást ne kövessen, Ugy marada meg az Haza.

Ugyan akkor hozám^b a Generális Amnistiátt az más fél mellé
mentek számára, az honnétt lún az hogy senki akkor, egy Talpa-
25 lattnyi Jóságátt sem veszté el.

Az után in Anno 1696 én altalam adá Isten es ú Felsége 20 000
forint kész pénst könyebbitést az Hazának Ugy a Guberniumnak
fizetést, Jóságott es nagy Méltóságott

Ha szabadsagomba volnék, elé adhatnám es bizony elé is ad-
30 nám, eleitül fogva minden irásimatt, es Világ eleiben merném
terjeszteni, es meg mutatnám, hogy edes Hazámnak Igaz fia
voltam, Az mint errül maga ú Felsége is in Anno 1698. Az Ország-
nak irt levelében, kegyelmesen adtestált vala nékem, melly Az
Ország között is el Olvastatott akkor.

35 Ebben a mostani Projectumban is ha én edes Hazam nem a te
jodra, akár közönségesen szolván, akár per Particulária értvén,
hanem gonoszra igyekeszttem, az Isten nékem kegyelmes ne légyen
soha.

Ganej Gomba^c lévén nem tészem Samuelhez magamatt, de az
40 én ilyen vénségemben essett, romlásom kenszeritt, hogy mint
edes Anyámatt emlekeztesselek, es kenszeritcselek, Isten az An-
gyalok, es a Király es annak is ki hatalmas Biro a Conscientia
előtt, erre az Igasságra es Irgalmasságra hogy mutasd meg éné-
kem

45 Nem hogy Nemes embert, de csak más Jobbágyátt is kitt
verettem én meg, kitt nyomoritottam meg ajándekon vagy erővel,

^b [előbb:] hozzám

^c [értsd: Ganéj dombja]

kitűl mitt vőttem el, kinek fordítottam el az Igyétt, avagy csak tudva, es szánszándékkal, kitt csaltam kitt rontottam meg. Miben voltam edes Anyám Terhedre, bántodásodra? Tisztemben nem igyekeztem é tehetségem szerint hiven el jární? Jújjön elő akár ki hadd kövessem meg.

Nézd meg Edes Anyám az én Háizamatt, nem hogy én gazdag volnék, de vagyok rettenetessel ados, Volt é vagyon é, lészen é Erdélyben ilyen romlott Ház mint az Enyim, ha Isten, a Császár, es az én Edes Anyám, Ntok, ktek, én mellettem valo írása, Tőre-
55 kedése meg nem vigasztal, Lám aszt Szász Janossal is nyavalyásal el követé Ngtok ktek.

Azért az Isten nevében, es Lelke Idvességére es Hazánk meg maradására kérem s alázatosson kénszeritem Ntokatt kgtetek
60 gondollya meg, Qvi státt videátt ne cádát¹ es maradok. Ntok ktekért imádkozo boldogtalan meg sententiáztatott Rab szolgálja es Attyafia

Nehai Groff es Fű Cancellarius Betlen Miklos

555.

Apor Istvánnak és Haller Istvánnak

S. d., [Nagyszében, 1704. augusztus 5—24. között]

Méltóságos es Tekintetes Uri es Fő Rendek az Erdélyi Catholica Romana Szent Ecclesia tagjai nekem kedves bizodalmas Uraim s-Atyámfiai Es azok között első Tagok Meltsgs Groff Apor, es Haller István Uram.

⁵ Mibe legyen az én boldogtalan állapotom, Es hogj ennekem a Directortól egyik kiváltkeppen valo vadoltatasom a perpetuo Reformatus Fejedelem jóvallása volt azt kgltek tudgja. Tudgja kgltek aztis, hogj eleitől fogva a Relligiosa Controversiakba nekem mind Curatori havatalomra, mind Aetasom, es egjeb okokra
10 nezve mind szoval mind pennaival sokat kellett kgltekkel bajoskodnom. Ezekre nezve ambar kgltek ebbe az en dolgomba minden partialitasnak meg tsak árnyekatol is tiszta legyen mellyet is en el hiszek, meg is ha ennekem kivált vevső romlasom lészen, felhet kgltek az Idegen Nemzetekből álla Protestansoknak, es a

¹ aki áll, vigyázzon, el ne essen

15 Posteritasnak bal ítéletitől az arant, melyet en bizok a kgltek prudentiajára. Es kérem bizodalmassan praevertállya kgltek az ollyant az en Szemellyemhez most meg mutatando Atyafiságaval, es kglmes Urunk előtt en mellettem valo törekedesevel. En a Zelust kgltekbe soha sem karhoztattam, haném dicsirtem, reddite
20 par mihi¹. Bizony nem evortal Uniot,-s- Vallást a Projectum 5dik punctuma, hiszem Bethlen Gabor maga tsinalta volt principaliter az Uniot. In privato refutallya kglde edes Apor Uram a köztünk volt Ellensegeskedesnek gjanuját Es kglde Hallér Uram a Lonai per tavalyi Udvarig fel ment szelét. Minnyajann penig kgltek
25 reflectallyon az Atyafisagra, es kötelezze maga szeretetire az en boldogtalan Házamot, es maradekimot. Sött az en Szemellyembe az egész Erdelyi Reformata Relligiot is.

Kgltek halálra Sentenziaztatott Szolgaja Attyafia.
Minap Fő Cancellarius es Groff — most pedig

Rab Bethlen Miklos

556.

I. József császárnak

Eszék, 1708. június 8.

Sacra Caesarea Regiaque Majestas!
Domine Domine mihi Benignissime Clementissime

Exprimere non possum, quanta mihi fuerit consolatio ex benignitate *Vestrae Majestatis* percepta, quando per illam infoelicis
5 mei Arresti talis relaxatio facta est ante. 17. Menses, ut Uxor is et Liberatorum quibus ut et omni humana Consolatione jam tunc per 31 Menses Orbatus fueram aspectu recrearer.

Hanc Consolationem, pro qua Deus *Vestrae Majestati* infinite benedicat, in summum auxit Ejusdem Caesareo-Regiae Clementiae in-Crementum ubi ad me relatum est, quod *Vestra Majestas*
10 me Viennae in Augusta sua Aula sistendum et audiendum quam Clementissime decreverit, uti defacto ad benignissimum Ejusdem Mandatum huc Eszekinum usque appuli sed hic iterum in maximam tristitiam cum desperatione luctantem revolvor, dum intelli-

¹ legyetek hasonlók hozzám

15 go me usque ad ultiores Excelsi Consily Bellici ordines hic morari debere. Quocirca

Per Jesu Christi quinque Vulnera Vestram Majestatem humillime or[o] ut me quo citius ad humillima suorum Pedum oscula admittere, et Innocentiae meae Excusationes, ea qua Divus quondam Pater, et Ipsa etiam Vestra Majestas, ante sex Annos me audiebat patientia, ac Clementia audire, et me absolvere dignetur, quam benignissime. Quidquid enim tandem de me ad Vestram Majestatem relatum est, dignabitur Vestra Majestas clementissime intelligere, et credere. Quod inde ab Anno 1686. quando
20 Divino Judicio excaecata Transylvania Clementissimum et Gloriosissimum Diploma a Divo Leopoldo ipsi oblatum rejecit, ego dictae Majestati per certa projecta ejdem per humillime oblata innotui, ab illo in quam tempore, ego in omnibus meis Negotiationibus Publicis, scriptis, dictis factis (:quorum certe ingens cumulus est:) ea me fide ac synceritate, et eo cum Zelo, et intentione gessi, vel saltem profecto gerere studui, quantum humana fragilitas, et labilitas permisit, ut de illis coram Renum et Cordium scrutatore DEo, et omni aequo Mundano Judicio respondere paratus sim, quomocunque tandem Mundus liberiolem fortasse aliquando quam ipsi arrisit, meum in scribendo, loquendo, et agendo Modum ac Candorem (:qui nemini nisi mihi soli nocuit:) vel non bene intellexit vel in meum exitium interpretatus detorse-
30 rit: Utinam ego Cor et totam meam Vitam in sua essentia exponere; Et infinitorum meorum laborum superstites adhuc coram
40 Vestra Majestate Testes sistere possem post Magnum Ipsum Leopoldum Ministros piae Memoriae, Cum quibus mihi toties Negotium fuit, sed illi quantum scio omnes ad meliorem Vitam abiverunt; quos utinam Ego praecessissem, vel saltem brevi sequi possim.

45 Si Ego etiam in his Disturbys vel Umbram Collusionis Cum Vestrae Majestatis Hostibus unquam habui nedum humanum imo Divinum etiam supplicium non subterfugio, fiat Justitia, Judicio Cadam, peream, sed etiam si per totum Mundum Inquisitio contra me fiat, quam humillime expeto, et profecto nihil eam metuo.
50

Si vero Projectum Columba Noe vocatum (:quod tamen non tam meam quam totius Gentis, et Patriae mentem ac Genium exprimit:) me adeo premit, excusent me coram Vestra Majestate haec sequentia I. Summa Divi LEopoldi erga me bonitas, qui me
55 talia Projecta facere assuefecit partim jubendo partim benignissi-

me semper illa excipiendo, quod ut continuarem, etiam in Anno 1702. in ultima mea Audientia jussit, et me de sua Protectione amplissime assecuravit, volebam enim jam tum resignare meum Officium, et mundo mihi semper infesto valedicere si sua Majestas annuisset, quod Testatur meum Memoriale tunc exhibitum. 2. Excusent me Caroli quinti, Ferdinandi primi Maximiliani secundi Rudolphi secundi Caesarum et Philippi secundi Hispaniae Regis Manes Ego illud quidquid est ex Augustae Domus Austriacae, et Hungaricis Historiis confeci 3. Excuset me Deo, Augustae Domui, et meae Genti, ac Patriae serviendi Intentio et Zelus innocens, nec ulli Mortalium praeter me et Regem Galliae noxius. 4. Excuset me illa simplicitas qua ego ducebar, qua ego juxta ipsum Vestris Majestatibus praestitum Homagium, Earundem Hostium Hostis, Amicorum vero Amicus in illo Projecto et etiam in illius directione fui; Quid enim suspicari vel in minimo metuere poteram, hoc mihi fraudi versus iri, quod per Hollandicum Legatum. Vestrae Majestatis Confederatorum, et Pacis Turcicae Hungaricae Transylvanicae Mediatorem, ab Ipso Augusto Patre declaratum, et non per alium ad scitum Augusti pervenire Cupiebam, et Cujus Copiam nulli Mortalium dederam Ita mihi DEUs in aeternum benedicat, pro mea simplicitate, non tantum ullum inde periculum metuebam imo Rem DEO, Caesari, et Omnibus Interessatis gratam, et aliquando remunerandam me agere credebam. 80 Alias si me prodicionis vel minima Constientia ussisset nonne^a alia vel tacendi vel scribendi, et mittendi media invenire potuissem? Ultrone me, et omnia mea Bona, et Chara Pignora, Cibinio inclusissem? Cuiam in tota Transylvania talia fuerunt in Manibus media se ad Rebelles adjungendi, et cum Commoditate subsistendi si voluissem, qui Arcem Huszt, et Officium Supremi 85 Comitum in Maramaros, et Bona ibidem, ac in Civitatibus Szathmar, Ugocsa et Beregh non contemnenda, et Clientelas, Amicos Affinitates habebam, patuisset mihi et Valachia ab^b haereditarijs meis Amicis recta et possessa. Sed DEUs novit, me talia ne cogitasse quidem imo si per me stetisset, Rebellionem in Ipsa 90 Haerba suffocare, et extinguere cupiebam, quod multis Testimonys probare possum In Compendio

^a [javitott]

^b [beszúrva]

Divina Aeterni Numinis in Coelo, et illius Vicaria in Terris
95 Principum Clementia ad quid est? nisi ut condonet, consoletur,
et erigat afflictos

Misereatur ergo per DEum *Vestra Majestas* meae senectutis,
Vitae 66. et Carceris ultra jam 4 Annos, et ignominiosae Capitalis
Sententiae moerore ac dolore enectae. Misereatur Orbitatis, qui
100 dum in Arresto sum Filio primogenito 33. Annorum, Et Fratre
Germano 44 Annorum per mortem orbatus sum, ut alios Con-
sangvineos taceam^c non est O! Clementissime Caesar Domus, et
Persona in tota Transylvania adeo ut mea depresa et eversa.

Misereatur paupertatis meae extremae, ut qui omnibus meis
105 Bonis plane exutus, et insuper aere ingenti alieno usque ad 40/m
f: oppressus jaceo, quod tamen non decoxi, sed maximam partem
pro *Huszt Vestra Majestati* dedi et jam Bono aequae, ac Pecunia
careo. Misereatur meae miseriae Uxoris et numerosae Prolis infi-
nitarum Lacrymarum: Et mihi reliquos, qui naturaliter valde
110 pauci restare possunt Vitae Dies pro respirio ante Mortem ad
meorum Consolationem libertate donare dignetur quam Clemen-
tissime.

DEus qui Misericordibus misericordiam. Et Regibus suorum
Thronorum stabilimentum per Justitiam promisit, Utrumque in
115 Augusta *Vestrae Majestatis* Persona, et Domo nunc et in aeter-
num impleat quam largissime Hoc ex Corde contrito ardentissime
vovet.

Sacrae Caesareae Regiae *Majestatis Vestrae* .

120 Humillimus et Obsequentissimus
quondam Subditus, et Servus,
nunc miserimus Captivus decrepitus
Comes Nicolaus de Bethlen

Eszékini in aresto 8. Juny. Anno 1708.^d

557.

Teleki Sándornak és Bethlen Júliának

Bécs, 1708. augusztus 24.

Edes Fiam *Uram* Es edes Leányom.

^c [beszúrva]

^d [a dátum a B 2, 1708/23 jelzetű példányról származik]

Ennyire valo Szabadsagom adatvánn Istentől es a Meltosagok-
tol akaram kgdt ez irasommal látogatni es tegedet edes Leanyom,
addgya Isten irasom talallyon benneteket boldogabban mint
⁵ hagytalak vala. Minden dolgaimrol a Felesegemnek irtam, ha mi
szükseges leszen benne onnet meg ertheti kgd. Ayanlom Istennek
kgdt, es teged Edes Leanyom Miklossal Sandorral. Bets. 24.
Augusti. Anno 1708.

Kgdt szerető es szolgalo Attya.

Bethlen Miklos

558.

Eleonora Magdolna császárnénak

S. d., [Bécs, 1708. augusztus?]

Ad Imperatricem. viduam.^a

Sacra Caesarea Reginalis Majestas! Domina Domina Clemen-
tissima Benignissima.

Nullus dubito quin *Vestrae Majestati* notus sit infelix ille Ca-
⁵ sus, qui me ante quatuor annos et tres Menses in Arrestum, et per
me inexplicabiles Calamitates et me et Conjugem et totam meam
Domum praecipitavit, ac huc usque detinuit, quae mihi non
tantum praeter Spem, sed meae *Vestris Majestatibus* jam a 22.
annis semper sincere serviendi Intentionis intuitu omnino Contra
¹⁰ omnem expectationem acciderunt, DEus enim novit et anima
mea, quam si exponi et denudari natura permitteret, absque
scrupulo imo libentissime *Vestris Majestatibus* exponerem, quod
ego in infelici illo Projecto Columba Noë dicto et quod meae
ruinae occasio fuit, nihil aliud intenderim, nisi DEi et Augustae
¹⁵ Domus Gloriam, Christianitatis et meae Patriae pacem ac Tran-
quillitatem, quocunque tandem modo illud praeter et contra me-
am mentem et intentionem acceptum, et quod majus est, non
prius superinde Informatio Augustissimo et optimo meo Domino
jam Divo Leopoldo in meum exitium properato Judicio condem-
²⁰ natum, et inde horrenda mea Calamitas Conflata sit. Hic ergo
Misericordiam imploro. *Vestrae Majestatis* quam humillime. Si
quid vero praeter illud mihi noxii et *Vestris Majestatibus* ingrati

^a [autográf beszúrás]

de me ad Augustas Aures delatum est, submitto me Inquisitioni
quam rigidissimae et Judicio tam Divino quam humano, et Au-
25 gusti Justitiam ac Clementiam quam humillime expeto. Sed me
Vestrae Majestati oneri multis sim humillime per 5. Vulnera
Christi Vestram Majestatem oro, dignetur benignissima Suae
Coram Augusto Filio intercessione me post tott annorum gravis-
simas perpecciones, et praestita olim servitia Clementiae, Miseri-
30 *cordiae, et Justitiae Augusta Domo dignae exemplum statui ad*
majorem ejus Coram DEo Gratiam et Coram Christiano Orbe
Gloriam.

Sacrae Caesareo Reginalis *Majestatis*.

Humillimus et Obsequentissus Subditus
et Servus sed adhuc Captivus
Comes Nicolaus Bethlen

559.

Bethlen Józsefnek

[Bécs, 1708. augusztus ?]

Charissime Fili

O mihi Chare puer peperit quem Julia Chara
Quam vel pulchra Venus quondam, vel Casta Minerva
Invida palpebris potuisset cernere limis.

5 Pervenit ad nostros oculos tua Carmine s[c]ripta
Charta, voluptas est pueriles cernere versus.^a
Consulo sed Prosam verborum carcere salvam.
Nam Natura jubet pedibus puer ire solutis
Ut primo discat, juveniles quam dare saltus,
10 Docta quibus certas jam sanxit Fistula leges.
Sis prius Orator, quam vanus forte Poeta.
Nam quae miramur, quos donat Mantua versus,
Vel svaves nobis quas cantat Horatius Odas,
Non illas^b pueri, Cani docuere Capilli,
15 Quos Natura prius multum scrutata, Vel Orbem

^a [Az Önéletírásban közölt változat:] *cernere ductus*

^b [Önéletírásban:] *illos*

- Mellifluo cursu scribens Historia doctos^c
 Reddiderat. Magnos sic tandem Curia reges^d
 Causarum,^e 'Magnos^f sic fallax Aula Poetas
 Admirabatur, Sapiente Aetate Magistros.
- 20 Sic Tu sis Sophus, sis^g Rhetor, sisque^h Poeta.
 Praecedant Vocum, praecedant Horrea Rerum,
 Quae tibi Tu capitis condas in divite Cella
 Aetati dum stat viscosa Memoria b[e]llae,
 Nec delet pictas olim de mente figur[as]
- 25 Annis & Curis et morbis fessa Senect[us].
 Nec diu detineat verborum picta figuris
 Ars. Neque argutisⁱ Sapientia garrula Tricis
 Quas nobis finxit multo molimine Sudans,
 Quem Stagyra dedit Spinosum Graeca Magistrum
- 30 Accedendus erit Siculas^j defendere Turres,
 [Q]uique loco Terram se praecipitare paratum
 Dixerat. Et Solem vitro temerare Sereno
 Ausus, qui damno alterius mox ipse Fenestras
 Sensit, quid Phoebum Speculis perrumpere prosit.
- ∪ —
- 35 Et qui Naturae nominatur Filius Unus.
 Atque docens hominum Mores mollire feroces
 Ethica. Et Aetates Historia promere prompta.
 Hae tibi sint Artes, Studium sint cura laborque
 Et fortunati per te sint Gaza Magistri.
- 40 Omn[ia] sed superent summo de Numine Curae,
 Quas docet incoeptus^k Codex ab Origine Mundi,
 Per Scribam Nilum baculo superare^l Salumque
 Doctum, & qui scivit de Coelo iungere panem.
 Quem finit Magnus, quem fervens frigere Lebes
- 45 Nescivit, Squalens nec scivit claudere Pathmos.

^c [e sor az Önéletírásban:] *Mellifluo scribens sermone historia doctos*

^d [Önéletírásban:] *regis*

^e [Önéletírásban:] *Augusti*

^f...^f [beszúrva]

^g [előbb:] *sic*

^h [előbb:] *sicque*

ⁱ [Önéletírásban:] *in argutis*

^j [Önéletírásban:] *Siculus*

^k [Önéletírásban:] *inceptus*

^l [Önéletírásban:] *domitare*

Imprimis discas: Quid sis Tu, Vitaque, Morsque.
Obsequium Matri. Doctoris Amorque Timorque.
Omnibus aequus honor. Mens sobria. Vitaque Casta.
Lingva tenax. Pia mens. Ad Numen vota precesque.

⁵⁰ Haec sin[t] ex Vinclis tibi nunc Praecepta Paterna. ~
Quae DEus ut Faxit, Valeasque precorque precaborque^m
Amen.

Tuus te vere amans Pater

Comes Nicolaus de Bethlenⁿ

⁵⁵ Hae pateant Puerio Bethlen cognomine Nato
Nom[en] novit Sphynx, sapiens ergo Oedipus adsit.
Valde seni charum rapuit quem Bestia ficta,
Salvat avara manus, sed vincit ficta libido.
Ulnis amplexus, Quem Mundus non capit, Alter.
⁶⁰ Hunc Alter saxo condit, qui condidit ipsum.
Haec Tria sunt Unum, si vis numerare ter Aurum
Dic mihi Nae magnum me semper habebis amicum
Daca Urbs in'colitur per Mures quos dat 'cum' Hamela
[Fl]umen Aluta Getis ubi se infert Alpibus adstat.

560.

Teleki Sándornak és Bethlen Júliának

Bécs, 1708. november 3.

Edes Fiam Uram s-Edes Leanyom. &c.

Akaralak latogatni Isten s-a Tsaszár Kgylsegeből levonn az a

í. . . f [beszúrva]

^m [Önéletírásban:] *precabor*

ⁿ [az Önéletírás-beli szövegből e két sor hiányzik]

[A címzés variánsa az Önéletírásban:]

Haec pateant puero Bethlen cognomine nato,
Nomen Sphynx dicet, sapiens tantum Oedipus adsit.
Valde seni charum, quem rupit bestia ficta,
Solvit avara manus, sed vinxit foeda libido
Ulnis amplexus; quem mundus non capit alter;
Tertius hunc Saxo condit, qui condidit ipsum:
Haec tria sunt unum, si vis numerare ter aurum,
Dic mihi, nam magnum me semper habebis amicum;
Ubi Daca urbs incolitur per mures quos dat Hamela,
Flumen Aluta Getis ubi se infert alpibus, adstat.

Szabadsagom, hogy irhassak szabadonn, az mint hogy rövid nap
tellyes szabadulasomotis remenlem, melyről a Felesegemtől bő-
5 vebbenn erthettek. Tsudallom Edes Fiam Uram, kgd ugy ertem
30. 7bris Balko Uramnak irt, es hogy a Felesegemnek akkori
levele en hozzam nem jeött, beteg volte, vagy az alkalmatossagot
nem tudta, kerem kgd vigasztalására gondviselesere annak az
szegeny Aszszonyrak s-Haznak Es hogy engemetis tsak magok
10 allapottjarol tudositson, akar Balko akar Tartzali Uram cooper-
tajaba. Istennek ayanlom kgd Leanyom es Edes Onokaimmal
együtt. Bets. 3. 9bris Anno 1708.

Kgd igaz jo akaro Attya

Bethlen Miklos

Tartzali Uram mondgya knek itt Balko Uramra es eö kgymere
15 bizott sollicitatiojat Gorgeny iránt, de en Edes fiam Uram annak
bizony még most semmi idejet nem latom, ha Isten engem meg
szabaditt lassuk osztann.

561.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1708. november 3.

Édes Öcsém Uram! Kglmed Péterváradjáról 15 Octobris költ
levelét becsülettel vettem. Isten áldja meg kglmedet, hogy vén rab
atyjafiáról megemlékezett. Én mind testemre nézve jó egészség-
ben, mind lelkemre nézve Istenemmel jó csendességben vagyok,
5 tudván miért szenvedek és hogy az én jutalmam nagy. Ha ez a
szüret ki ne vonja az én commissiomra rendelt embereket, eddig
úgy hiszem, kieresztettek volna ebből a kaliczkából, már az hó
behajtja most őket és úgy hiszem, kevés nap véget vet dolgomban
egészen jól.

10 Magamon én keveset törődöm, csak a feleségemet szánom,
kinek is kérem segítséggel, vigasztalással kglmed ne sajnálja lenni
és a jószágomat protegálja; úgy látom, vagyon gondjok és adja
Isten, ne legyen még sok hátra a közönséges nyomorúságok
napjaiba. Én penig kglmednek Istentől kívánok Szent Lelket és
15 tudom, azzal együtt ott leszen minden jó. Amen. Béts. 3 Novemb-
ris. Anno 1708. Kglmednek igaz jóakaró atyjafia és ha arra való
leszen, szolgálja is

Rab Bethlen Miklós

562.

Amália Vilhelmina császárnénak

Bécs, 1708. december 20.

Ad Imperatricem Regnantem 20 Xbris Anno 1708.

Sacra Caesarea Reginalis Majestas! Domina Domina Clemensissima Benignissima!

Solenne Heroinarum officium ab initio fuit pro periclitantibus⁵ apud Reges et quidem feliciter intercedere. Ita Abigail in humanum et fatuum Nabalem, Tekohana Fratricidam Absolonem. Esthera Judeos Livia Augustae et aliae Reginae multos salvaverunt. Qualis sit mea infelicitas *Vestra Majestas* nosse potest vel poterit, et mea miseria minor adhuc quam meae Uxoris et numerosae prolis Calamitas censi debet.¹⁰

Humillime ergo *Vestram Majestatem* in tott Festorum ac Jubilorum Concursu oro, ut dignetur meae infelicitatis occasione praefatis Heroinis Similem se facere, ut DEus quoque assimilet *Vestram Majestatem* Reginae Bethsabae, quae vidit ante mortem¹⁵ Senis Davidis Salamonem Filium in Throno. Cujus benedictionis auspicia DEus cum Novo Anno auspicietur *Vestrae Majestati*.

563.

Eleonora Magdolna császárnénak

Bécs, 1708. december 23.

Ad Imperatricem viduam^a 23. Decembris Anno 1708.

Sacra Caesarea Reginalis Majestas! Domina Domina Clemensissima Benignissima!

Solenne semper Principibus fuit Festa DEo vel ab ipsis⁵ Victostrarum aut aliarum DEI benedictionum gratiarum actionem instituta celebrare inter alia pietatis exercitia etiam Captivorum dimissione, qui Mos usque ad famosi etiam Latronis Barabbae

^a [autográf beszúráás]

libertatem invaluit. Quod fundatur Verbo et exemplo DEi qui
Asyla et Jubileos annos instituit, et qui aperte declaravit sibi
10 Misericordiam Omni Festo Sacrificio ac Jejuniio gratiorem, imo
haec sine illa sibi abominationi esse. Hujus Consuetudinis pars
est, quod *Vestra Majestas pauperularum pedes in Festo Passio-*
nis Lavare solet. Quoniam ergo nunc concurrunt Universalis
15 Hominum ex Aeterno Carcere liberationis. Novi Anni. Et tot
Laurearum Augustis *Vestrae Majestatis Filiorum Capitibus a*
DEo impositarum. (:quas ego ante 6. Annos *utrinque* et Voce et
scripto si non praedixi saltem praeoptavi, et gaudeo me non
falsum Vatem fuisse [:]) gratiarum Actionis Festa. Ideo humillime
Vestram Majestatem oro addat in mea persona devotis Suis Prae-
20 *cibus et Jejuniiis, quod DEus ipse Jejunium imperat de Captivis, ut*
audiat suo tempore ex ore magni Regis In Captivitate eram et
Venistis ad me, quia quod uni ex his minimis meis Fratribus
*fecistis, mihi fecistis; Faxit idem Rex Regum, ut *Vestra Majestas**
post *Laureas Filiorum Capitibus impositas videat iisdem imponi*
25 *oleagineas felicitis Monarchiae suo vero Capiti uti Salamon dicit*
Nepotum Coronas. Et tandem habeat felicem illum Novum An-
num, qui Aeternitas est.

564.

I. József császárnak

S. d [Bécs, 1708. karácsony—újév]

Sacra Caesarea Regiaque Majestas! Domine Domine Clem-
tissime Benignissime!

Non despero, quin DEus, qui Cor Regis in manu habet, in
Memoriam Sacrae Caesareae Regiaeque *Vestrae Majestatis* redu-
3 *cat praeter multa mea Augusto Patri praestita Servitia, etiam illa,*
*quae ipsimet *Vestrae Majestati* ego ante 6. Annos hoc ipso tempo-*
re dixi et scripsi, quae meae erga illam fidei et Zéli testimonia
ejusdem Clementiae submitto. Gratulor interim quod DEus mea
*tunc *Vestrae Majestati* facta Vota Continuat ab illo toto tempo-*
10 *re, Victoriis ita Secundaverit, ut has etiam Nativitatis Dominicae*
*et Novi Anni Festivitates *Vestra Majestas* in Coelestibus pariter*
ac Mundanis Triumphis ac Jubilis transigeat. Humillime simul de
*genu supplicans, ut *Vestra Majestas* post tot sive errorum sive*

Casuum, vel Divinarum probationum annos det Novum Annum
15 mihi ut possim Universalium tot Jubilorum ego quoque particeps
fieri. Hoc enim supra alios Mortales Regibus a DEo datum est,
ut Vitam et si Mortuis dare non, sed vivis saepe conservare, et
multos infelices quod alii nequeunt consolari actu, et ita se DEos
a DEo nominatos testari possint. DEus in Carne manifestatus
20 det, *Vestrae Majestati* Novum et novos multos denique infinitos
in Aeterna felicitate et menti humanae non conceptibiles Annos.

565.

Eleonora Magdolna császárnénak

S. d., [Bécs, 1708 vége—1709 eleje]

Ad Imperatricem Viduam.

Sacra Caesarea Reginalisque Majestas Domina Domina Cle-
mentissima Benignissima!

Ex quo Divina Providentia me in notitiam et simul gratiam
5 Augusti quondam Leopoldi deduxit perpetuo quam ego expertus
sum *Vestrae Majestatis* erga me etiam in moderna mea Calamita-
te testata benignitas. Et simul maxima *Vestrae Majestatis* de dicti
Divi Sui Mariti erga me Clementiae notitia me animant, ut iterum
ad pedes *Vestrae Majestatis* advolutus cum fiducia humillima
10 orem, Ut *Vestra Majestas* dignetur mihi illam usque ad plenam
meam Consolationem continuare, propter DEi et ejus pro nobis
mortui Filii amorem, et propter Divi Mariti me supra mea merita
gratiantis Gloriam et memoriam, cujus Assecurationem humilli-
me annecto. Sub litera A. Utinam ego intemeratam meam erga
15 *Vestras Majestates* fidem uti semper ita etiam in Projecto Colum-
ba Noë vocato, (:quod vel cujus in sequiorem partem interpreta-
tio me perdidit:) testatam, et syncerum erga Augustam hanc
Domum Zelum et Intentionis meae Candorem ita, declarare pos-
sem uti revera [...]it dum illud scriberem. Et quod scriptum, si
20 tunc cum ego Volebam ad Sacras Augusti Mariti et *Vestrae*
Majestatis manus pervenisset, sum securus, quod etiam si Res
ipsa utpote solo DEo pendens non successisset, meus tamen Zelum
non paenam a *Vestris Majestatibus* sed Gratias et laudem vel
saltem benignam interpretationem et audaciae veniam reportas-
25 set. Quoniam ergo illius Projecti tota substantia centrum et peri-

pheria Maritatio unius Serenissimae Archiducissae est, adeoque
omni Jure nullius in Mundo aequae ac *Vestrae Majestatis* Matris
arbitrio et Judicio subjacebat. Ideo si illud *Vestrae Majestati*
hucusque incognitum est, per 5. vulnera Christi *Vestram Majesta-*
30 *tem* oro, dignetur illud legere, et me suo Calculo vel absolvere vel
condemnare, vel gratiare, si enim illud peccatum est contra *Ve-*
stram Majestatem maxime est, et sic tam poena quam Gratia de
jure penes *Vestram Majestatem* maxime est. Miserum sane et
rarum, exemplum ero. Propter bene voluisse. Perire mihi enim
35 praeter illud nihil objici potest, nec objicitur quidquam.

Utinam mea Servitia Augusto Leopoldo inde ab *Anno* 1687.
praestita, Utinam Domus meae Calamitatem, Miserae meae Con-
jugis infinitas lachrymas, meae jam 67. *mum* annum ingressae
senectutis per 4 ½. annos in strictissimo Carcere exantlatas passio-
40 nes. Denique ipsam meam et moerore enectae Uxor^{is} animam ad
pedes *Vestrae Majestatis* deponere possem, non dubito certe, quin
Vestra Majestas pro sua erga DEum pietate, et misericordis Suae
Animae et Conscientiae teneritudine eo Compassionis deveniret,
ut etiam si vel maxime peccassem tamen Gratiae Caesareae Janu-
45 am ipsis hostibus et Rebellibus patentem *Vestra Majestas* mihi vel
maxime aperiret et mihi Veniam impetraret. Quod ego mea Con-
scientia innocens et per meras Suspiciones ac Calumnias oppres-
sus tanto fidentius spero et humillime imploro *Majestatis* et Au-
gusti Filii Cor flectat eo, ut meis etiam et afflictae meae Domus
50 precibus accedentibus possint obtinere Misericordiam suo tempo-
re ab Illo, qui dixit Beati Misericordes, quoniam ipsi misericordi-
am consequentur.

566.

I. József császárnak

Bécs, 1709. január 11.

Ad Imperatorem 11. Januvarii. 1709.

Sacra Caesarea Regiaque *Majestas!* Domine Domine Clemen-
tissime Benignissime!

Quoniam mihi misero Captivo ad me alendum nullus munda-
5 norum panis quaerendi modus superest, nisi humillime ad *Ve-*

stram *Majestatem* preses, ideo uti ante mensem etiam pro subsistentia humillime *Vestram Majestatem* supplicavi, ita nunc tanto magis eandem de genu quam humillime oro ^adignetur mihi ad quadraginta florenos jam redacto, Caesareo Regia Sua liberalitate succurrere^a quia mihi nec hic ullius Mutui, nec ex Patria ullius subsidii spes est, ipsa quae mihi si posset libenter succurreret, Uxore jam per 5. Annos Bonis per Bellum, et me Provisore per Arrestum Orbata Vita aegre cumulatis debitis trahente. Quoniam vero nota mihi est talium qualis ego fui in Casu paupertatis infelicitas, nimirum major, quam illorum quibus aspectabile aliquod Corporis Vitium sine repulsarum rubore ubique petendi licentiam, et fidem ac denique Eelemosinam ipsam procurat. Ideo humillime *Vestram Majestatem* oro et per viscera miserationum Jesu Christi obtestor dignetur fidelibus Suis Ministris demandare, ut ab illis qui sciunt accipiant informationem, de tota mea vivendi ratione, et Causis Exempli tam rari, quod ego in *Transylvania* per Contraria prorsus, nimirum per Caesareas Gratias Assecurationes per officia et honores sim in *Vestrae Majestatis* et Patriae meae servitio depauperatus, per quae alii ditati sunt. Ut ita possit *Vestra Majestas* de Memorialium meorum, quod ad Egestatem Veritate judicare, et vel maxime Domum meam afflictam Consolari, mihi enim jam praesertim gravi morbo obsessa senectus parvum valde ad paucos dies demensum praescribit. Uxor vero et numerosa proles ad Stipem et Famem certo deveniet. DEus qui *Vestram Majestatem* novis quotidie laureis Coronat, superaddat illis, illam quam Titus Imperator olim suo illo verbo, Amici diem perdidimus: Si quando forte nullum eo die alieni beneficium fecisset meruerat nimirum deliciae Generis humani vocari.

567.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. január 23.

Édes Öcsém Uram!^a Gubernator és Haller uram betegségét hallom és inkább szánom, mint ő kglmek engemet; csudálkozom, hogy anno 1708. 25. Aprilis ex gubernio secretarius írása által tött

...^a [margón]

^a [a közlő jegyzete szerint az első néhány sor megegyezik az 1708. nov. 3-án kelt levelével]

válaszok szerint én mellettem ő felségének nem írtak; engem
5 ugyan Isten megszabadít és én az Mi Atyánkot tisztán mondom
el minden nap ő kglmek aránt: Bocsásd meg etc. sőt bizony
imádkozom ő kglmekért, de féljenek ő kglmek az én nagy Proká-
toromtól és nagy Birámtól, a Birák Birájától, az kinek szemefé-
nyit szúrták meg, a mint maga mondja Zacharias által. Én ezért
10 úgy írom, mint ő kglmek igaz keresztyén atyjokfia, mondja meg
köszönetemmel együtt kglmed (mert én szolgálatomat most sen-
kinek, sőt talán soha is nem ajánlhatom). Juvenis potest cito mori,
senex diu non potest vivere.¹ Talám én soha ő kglmeket nem
látom, akarmelyikünk haljon meg, ezt én keresztyéni tisztemnek
15 tartottam megírni in quemcunque utriuslibet nostri eventum²
hogy a Vindictat én a Jesus Christus lábához töttem és Isten az
ő kglmek életét az árva hazánkért is terjeszszé; de ha meg talál
akarmelyik is halni, az én Vindictámtól, ha módom lenne is
benne, maradékít ne féltse, mert bizony annyi jót kívánnék in-
20 kább tenni vélek, a mennyi gonoszt én velem elkövetett, kivált
az úr, Gubernator uram. Viszont ha én meghalok, melyet a 67.
esztendő sugton sűg fülemben, lelkekre is kénszerítem ő kglmeket,
hozzák helyben maradékimnak a jóval azt a gonoszt, a melyet én
rajtam, igaz atyjokfián méltatlan elkövettek, melyet én részemről
25 a Christus parancsolatjára szibűl megbocsátok, ha én vétettem
ellenek, ők is megbocsássanak. Ez az írás és kglmed legyen kis
biró^b Isten s ez világ előtt, hogy én részemről elkövettem, az mit
Údvezítőnk parancsolt Mat.: 5. 23. 24. 25. 26. Kglmednek pedig
Istentől kívánok Szentlelket és tudom, azzal együtt ott leszen
30 minden jó. Bécs.^c Kglmed jóakaró atyjafia és ha arra való leszen,
szolgája

Rab B. M.

Ezt én kglmednek Sándor Gergelytől akartam küldeni, de bizo-
nyos okokra nézve akkor elhagytam; kérem kglmedet, ha úgy itéli
35 kglmed is jónak, mutassa meg Haller István uramnak, én most
is abba az értelembé vagyok. Nagyra becsültem én azt, hogy a
mikor kedve ellen az arestumot indicalá nekem, alig tartotta
sírását. Conrad uram pedig zokogva sírt. Isten mind a kettőnek

¹ Az ifjú meghalhat gyorsan, az öreg nem élhet sokáig.

² ügyem bármilyen kimenetele esetére

^b [itt az eredetiben *köz biró* állhatott]

^c [a közlő jegyzete szerint a dátum hiányzik]

40 fizesse jóval s örömmel meg azt az én hozzám való compassiojokot. Wesselényi István és két Bánfi öcsémnek, Lázár Györgynek mutassa meg kglmed, én igyenes keresztyén indulattal írtam, s írom most is ő kglmeknek ezt mindnyájan, kit az Isten tud s lát. Bécsbe 23 Januarii 1709.

Bethlen Miklós

568.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. január 23.

Édes Öcsém Uram! Isten az új esztendő't áldja meg kglmednek inkább...^a

Tarczali uram mondá, kglmed levelébe emlékezik róllam, Isten megáldja kglmedet érette. Mind az én, mind a közönséges dolgok-
5 ról úgy hiszem, ő írt kglmednek. Engemet most csak a bellicus praeses köszvénye vetett egynehány nappal hátrább, hogy ebbe a historiát érdemlő hidegbe künn ne járjak, mert másként bona causa triumphavit,¹ melyről kglmed brevi particularia intelliget.² Én inkább szorgalmatoskodom kglmeteken, az én édes hazámon
10 és ott az Isten házán, mintsem magamon, de adjon hálát kglmetek az Istennek, a ki a király szivét arra hajtotta, a mit resolvált most. Si Deum timebitis, si sapietis et vos vobismet non deeritis,³ bizony még egyszer talpra állíthatjátok az hazát. Talam bono omine Isten lelke vezérletéből vette a szegény üdvezült gubernator teste
15 koporsóba tételekor fel Zilahi uram a textust, Zach. 13, 7. Az Isten fordítsa rátok az ő kicsinyeire az ő irgalmasságának kezét; mert bizony kicsinyek vagytok sok tekintetekre és ártásotokra nézve. Bibliád legyen, ha az én levelemet akarod olvasni. Nem tölté be Erdélyben Esai. 3. caput egészen. Nem tölté be Hos. 8.
20 4. Ezech. 21. 25. 26. 27. Olvasd meg az erdélyi dolgokat, hiszen apád legjobban leírta volt, vizsgál meg 170 esztendő'től fogva. Hul a király? Hol vadnak a fejedelmek? Gubernium, tanács, sőt még csak a tanácsadó őszes vén is hul vagyon? Talam az egész

¹ győzött az igaz ügy

² rövidesen megtudja a részleteket

³ Ha Istent féltitek, ha okosak lesztek és nem hagyjátok cserben önmagatokat,

^a [a közlő jegyzete szerint itt olvashatatlan szó áll]

országba sincs főrenden való fejér szakáll. Számos szép ifjúság.
25 A sok özvegy. A sok árva. Az Isten legyen atyátok, fordítsa kezét az ő kicsinyeire.

Kglmedet penig, mint a mű familiánknak egy oszlopát, öcsémet, mint fiamot kérem s intem: Disce iam vir esse.⁴ 30 esztendő volt régen az Istentől is rendelt üdő a papságra való. Mondd meg
30 Teleki Lászlónak is: Discat iam et agat virum,⁵ hiszen ő a 40 felé jár. Discite ambo, sive omnes, discite minus bibere, minus loqui, minus credere.⁶ Temessétek el a szegény gubernator sírjába azokat. Kinszky egyszer arra tanít vala: Domine apud nos ars est tacere et facere.⁷

35 Az Istenért ezt a Sárpatakit tisztességessen hivassátok alá innét minél hamarább, ne prostituat mittentes, se et totam patriam.⁸ Még a császárral szembe sem volt, a mikor már nemcsak a confrentiám resolválva, hanem expediálva és talám subscribálva volt ő felségétől a válasza; addig járt Posonba a cardínálhoz grófságért, már a választ nem akarja elvinni s azért kellett curirra bízni.
40 Én bizony nem haragra, hanem csudára, szánásra és nevetésre méltó vanitását hallom; én bizony csudálkozom az úr Haller uramon is, hiszen ha ugyan csak catholicust akart küldeni, Torma Miklós, Balog Ferencz, Kászoni tisztességes emberek, hiszem ott
45 voltak. Bizony comes, baro s szegény nemes ember, egy deák mind egyet teszen itt. Mi haszna költséggel terhelni azt a koldusnál koldusabb, miserabilisabb hazát! Küldjék fel a levelet, bizony végbe viszi ez a cancellaria az hazának arra a pénzére, a melyet
50 azon kívül is fizet nekik. És ez a Tarczali, ha parancsolnak neki közönségessen, melyre kérem disponálja kglmed magát és másokat.

Ezt az accludalt part én kglmednek in fine Octobris⁹ írtam volt, de bizonyos okokra nézve akkor el nem küldtem; kglmed, ha úgy tetszik, mutassa meg Haller István uramnak, én most is abba az
55 értelemben vagyok. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 23 Januarii Anno 1709.

⁴ Tanulj meg már férfi lenni.

⁵ Tanulja meg már és viselje a férfiúságot,

⁶ Tanuljatok meg mindketten vagy mindannyian, tanuljatok meg kevesebbet inni, kevesebbet beszélni, kevesebbet hinni.

⁷ Uram, a mi mesterségünk hallgatni és tenni.

⁸ ne becstelentse meg a küldőket, önmagát és az egész hazát

⁹ október végén

Kglmednek nem viládice, hanem ha veszi, theologice atyjafia jóakarója és maholnap szolgája

Vén Gróf Bethlen Miklós

60 Jobb ide most senkit sem küldeni, mintsem olyan drágán veszedé-
kedést venni magának his rationibus:¹⁰ 1.) Csak a deputatusok
confirmatiójáért nem szükség, mert ahoz sollicitatio nem kell, az
mindjárt meg leszen, mert az már in substantia resolváltatott,
circa personas¹¹ sem igen kell sollicituskodni, csak ott legyen jó
65 móddal a candidatio et de personis scribatur id, quod verum est,
tamquam in re ad parvum tempus duratura¹² nem leszen difficilis
az udvar, nec quod ad personas, nec quod ad numerum¹³ úgy
hiszem, saltem quod ad primores et potiores,¹⁴ csak adassék jó
ratiója, quare tot, quare sic? quare hi? quare non hic, vel ille?¹⁵
70 Osztán ebbe a cancellaria itt sokat tehet, én is legalább imádsá-
gommal Isten előtt, sőt úgy hiszem, akkor az emberek előtt is
segíthetek valamit. 2.) Egyiket akarmit is most sollicitalni usque
ad erectionem gubernii¹⁶ sem publica, sem privata lehetetlen.
3.) A költséges derék követség akkorra való, mikor a gubernator
75 és több nagy és kisebb vacantiakra lejendő diaetalis candidatio
meg leszen és a confirmatio kívántatik. 4.) Talam nincs már
aemulatio inter religiones et nationes¹⁷ és egyiknek is ujjabb prae-
tensioja, mert hiszem mind a catholicus, mind a szász atyfiak
assequalták már mind, a mire igyekeztek, nem tudom, mi lehetne
80 hátra; én bizony nem hiszem, az udvar is többre menjen az eddig
valóknál. Ha penig nagyon mégis afféle 5.) én ha catholicus
volnék, soha a reformatus követ miatt üstököt nem vonnék,
tudván azt, hogy ha maga Calvinus jőne is ide követségbe, a
császár és a miniszterium ugyancsak catholicus. És agens Hevене-
85 si uram. 6.) A szász atyfiak iránt is felettébb őrizkedni nem
tudom, mi haszna, mert ők a német nyelv, generalis és Hozman
uram által, ha csak akarnak, örökké faraghatnak vélem [?], ha tíz

¹⁰ ez okokból

¹¹ a személyek körül

¹² a jelölés és a személyekről az igazságot írják, egy ilyen rövid ideig tartó dolo-
ban

¹³ sem a személyekre, sem a számra nézve

¹⁴ legalább, ami az előkelőket és hatalmasokat illeti

¹⁵ miért annyi, miért így, miért ezek, miért nem ez vagy az

¹⁶ a gubernium felállításáig

¹⁷ versengés a felekezetek és nemzetek között

magyar követ volna is itt, de az ellen az országot Isten után megoltalmazza a miniszterium bölcsesége, diploma et ratio status¹⁸ és Szentkereszty Simon Mihály uramék. *Sapienti satis.*

Jó idején mint ifjú, Erdélybe nagy szerencsét várható embernek jóvállom kglmednek az öreg emberek tanácsát, barátságát, most proxime Pernyeszi Sigmond, Biró Sámuel, Etsedi Péter, Kaposi Sámuel, Enyedi István professorokét, és Köleséri uramat. Nem⁹⁵ bánja kglmed meg, ha intésemet megfogadja.

569.

Teleki Sándornak

Bécs, 1709. január 23.

Edes Fiam Uram. Isten ez Uy esztendőt aldgya meg kgdnek minden kedvesivel együtt. &c.

Kegd levelet Leanyomeval együtt kedvessen vettem. En még elek, es most tūrhető egességgel, noha az el mult napokba rosszatskann voltam, a most ket esztendeji szeles nyavalya haborgattott, de mar el mult.

A kgd dolgait a mi nézi, mint hogy az mű Kgyls Urunk eő Felsege kgyteknak minnyajann, es az Hazának nagy jovara, usque ad legitimam Gubernii per Diaetalem Candidationem futuram erectionem,¹ egyg olyan forma Deputatit rendelt, a minemű ez előtt 23 Esztendővel vala, es ennek fel állittásaig suspendalt igen böltsenn es igen kgylsen minden privata gratiakot es sollicitatio-
kot, azert a kgd dolgainakis addig valo sollicitatioja haszontalan es tanatstalan dolog volna, abba az haladasba penig semmi kar
sintsen, sőt haszon vagyon, nem hiszem Sarpataki Uramis semmitis
kapjon addig, ha itt maradis. En tsudallom hogy küldötték ide, melyreól sokat irhatnék, de nem akarok. A kegd Attyafiait mind
szeretettel köszöntöm, es intem, cum moderatione prudente, attamen cum resolutione generosa,² ellyen kegytek minnyajann az eő
20 Felsege kegyelmessegevel, es mind a Deputatusok candidalasa-
ba, mind azzal fel jövő Ember Szemelye valasztasaba legyen eszetek.
Nem kell ide nagy Ur, sok költseg, a Cancellarianak azon kívülis

¹⁸ és az államérdek

¹ a guberniumnak az országgyűlési jelölés által leendő törvényes felállításáig

² bölcs mérséklettel, de nemes elhatározással

fizetnek, eleg az arra, mostis meg szembe sem leött volt Sarpataki Uram a Császárral, mar kesz volt Expeditioba a valasza, talám azertis nem akarja maga el vinni. Leanyomot kőszöntöm. Mar bizonyo[san hiszem, keves] napok alatt tisztessesgeesen ki megyek ez Oroszlan Veremből. Latom az az Isten él, a ki Darius es Daniel idejebe volt. Addgya Isten kgytekis örülhessen annak az Isten es kiraly kgylsegenek. Bets. 23. January Anno 1709.

³⁰ Kegd szerető Attya Bethlen Miklos

Kgd irta Tartzali Uramnak, hogy tiz Aranyat küldött neki, de ide nem hoztak, eő ugyan bizony jo szivel szolgat knek ha mibe lehet, ha kgd mit akar neki adni, en hozzam dirigallya.

570.

I. József császárnak

Bécs, 1709. január 27.

Ad Imperatorem 27. Januvarii Anno 1709.

Sacra Caesarea Regiaque Majestas! Domine Domine Clemensissime Benignissime!

Benignissime mihi *Vestra* Majestas condonabit quod nunc etiam de profundis adeam Clamare cogor, Captivitas enim ista jam ad 4. annos et 9. menses extensa, et horum sex hic Viennae extracti quantum a Patria et meae Senectutis Nutrice remotiores, tantum infelici Liberationis spei, et mei jam etiam valetudinarii mortis proprioeres si non plane desperare, saltem jure metuere cogunt, ne pauci etiam reliqui mei dies in hac Clamitate [!] evanescant, et ego uti flens in Mundum veni, ita et quidem multo amarius flens in sepulchrum descendam Uxori desperationem, Liberis Famem, et ignominiam pro haereditate relinquendo.^a Quamvis enim audiam ex benignissimo *Vestrae* Majestatis Mandato meam Causam Ventilari, quoniam tamen id quod omni vel maximo Reo Jura Ordinaria faciunt, nempe ut Audiatur objecta eorum; et Audiatur, de illis Coram, ego hucusque non experior adeo in hoc Incertitudinis tenebrarum antro tanquam caecutiens palpate *Vestrae* Majestati, et fideli suo Ministerio novis subinde Memoria-

^a [javított]

20 libus obstrepere, denique tabescere et desperare omnino Cogor,
praeprimis quod nec sententia *Transylvanica* mihi communicata,
nec aliud si quid est, quod me Coeco forte igne urit, mihi objec-
tum nec Gregorius Sandor Registrator mearum et *Transylvanicarum*
25 rerum scientissimus examinatus est, utinam saltem *Consilia-*
rius Eckler, et modernus *Transylvanus* Deputatus *Martinus Sár-*
pataki qui unus ex infelicibus meae Causae *Judicibus* fuit, de
mearum querelarum veritate jurati interrogarentur, Et praesertim
Sarpataki de his qualis fuit *Comitiorum* et *Votorum* *Cursus*, Qui
et quales *Judices*, Quomodo *Apologia* et *Considerationes*, et
30 *Resolutionis* *Caesareae* *Alvinczianae* *Articulus* 4tus et reliqua
mea *Judicibus* [!] tunc exhibita agitata sunt in illo *Foro* *Transyl-*
vanico. *Sententiae* enim contra me ibi latae, ibidem *denegatio*,
suspectam illam merito^b mihi reddit, quod mea *Apologia* et alia
tunc a me exhibita illi inserta, et *Aulae* *Communicata* non sunt.
35 *Cujus* *sequelam* etiam esse existimo. Quod illa ipsa *Sententia* hic
quoque mihi *hucusque* non est *Communicata*, et quod in *dubium*
forte vocentur mea illa exhibita, et *querelae*, et denique *incompen-*
dio, quod ego uti *ordinarie* omnes *Rei* in *Orbe* *Christiano*, nec
sciam quibus oneror, nec me ex illis bene expedire possim, sed
40 *illegali* illi *Bási* *superstruatur* totum de me *Judicium*, et sic *cadam*
Casu plane raro, et *extraordinario*. Cum alias in *omni* *Foro*
Christiano *solenne* sit, *Causas* ab *inferiori* *Foro* ad *superius* cum
tota sua serie et *processibus* appellari, et ita *Actoriae* et *Incatiae*
parti *authentice* *extradari*, et *transmitti*. Uti ego haec in *querelis*
45 *meis* *punctis* 21. 23. 25. *fusius* *declaravi*. *Quorum* in mea *Causa*
neglectus in *Transylvania* non tantum *Legum* *magnam* *praevari-*
cationem, arguit, sed *insuper* hic in *Aula* *Fori* *Regii* *Judicio*
supremo *glaucoma*, et *praejudiciorum* *nubem* *quocunque* *modo*
natam, sed mihi *exitialem*, adeoque a *Vestra* *Maiestate* et *Excelso*
50 *Ministerio* nequaquam *admittendam* *offundit*.

571.

Eugène-François de Savoie-Carignanak

Bécs, 1709. február 24.

Mon Seigneur.

Estans assuré que la grace et l'autorité de *Vostre* *Altesse*

^b [az utolsó szótag autográf beszúrás]

Serenissime m'a faict emmener icy a la Porte des Benignites Royales, j'auvis pris cela pour un'assurance de ma liberté, ne me pouuant jamais imaginer, qu'on m'emmene icy sur ce grande Theatre de l'Europe, comme un criminel sure l'ecaffaut, mais je crojois, que Sa Majesté ueult faire de ma personne un exemple et miroir de sa Clemence et Magnamite Royale a toute la Chrestieneté.

10 Apres que Sa Majesté a ordonné la Commission pour mes affaires, je ne pouuois pas autrement penser, si non, que la Commission s'ayant informé de tout ce qui est necessaire et ayant aussi informé sa Majesté, elle resoudra l'un des trois. Ou mon Absolution, ou Pardon, ou une legitime Revision du Procez apellé de
15 Transylvanie icy, selon les mesmes Loix, soubz couleur desquelles on m' a condamne a' une peine pire que la morte scauoir Nota infidelitatis & amissio Capitis & omnium Bonorum. Mais dans l'espace de sept moys que je suis icy, rien de ces trois ne m'est pas euenue, d'ou je ne puis rien conceuoir et conclurre, qu'un
20 desespoir, car je ne puis pas comprendre la raison d'un si long Conseil d'une teste et Cause si basse et chetifve, que la mienne, a laquelle on pouvoit faire ou Grace, ou Procez en peu des jours.

De cescy peut *Vostre Altesse Serenissime* juger benignement, avecq quelle joye ay j'entendue l'arrivee de *Vostre Altesse* icy, et
25 avecq quel chagrin et desespoir j'entends a cette heure le despartement d'elle en peu des jours.

C'est pourquoy je prie *Vostre Altesse Serenissime* le plus humblement que je puis, par l'amour de Dieu, et par la prosperité de ses Armes, d'employer desvant son partir ses grandes Qualitez
30 aupres de l'Empereur, & ses Ministres (.respective.) a ma deliurranse.

Vostre Altesse Serenissime a dans ma personne et Cheute extraordinaire une grande et asseuré occasion d'un riche moisson des Graces du Ciel, et de Gloire de la Terre, et entre autres, de la
35 reconnoissance et obligation des tous les Protestans, et principalement de ces trois Grands Alliez, par les mains des Envoyez desquels fut le Project a mon malheur adressé a feu Empereur. Et enfin du remerciement de ma Nation et Patrie. Car Mon Seigneur Gratieux, on peut noircir ou blanchir ce Pigeon,^b comme on ueult,
40 Dieu scait et ma Conscience, que mon Intention a esté bonne, et

^a [javított]

^b [az e betű a szó fölé beszúrva]

que je patisse pour celles-la', car outre cela on ne me peut rien reprocher. Au Contraire je puis demonstaire, que le Project n' est rien en Substance, que le Sommaire ou Extract des Actes passees de cette Auguste Maison, et la Copie du Diplome que le
45 Feu Empereur avoit donné a la Transylvanie l'An. 1686. Et puis donner cent marques de ma Loyauté envers Sa Majesté au nombre desquelles je conte la lettre escrite a *Vostre Altesse Serenissime* l'An. 1703 au moys de Juillet.

Vostre Altesse Serenissime fera oeuvre de Charité envers un
50 miserable jadis de qualité, mais atterré par la Conspiration des ses Collegues, In sceu, & contre l'Assurance de son Maistre l'Empereur. Despouillé de tous Scavoir, Honneur, Charges Gages, Liberte, Patrie, Femme, Enfans Biens. Chargé de debtes 40/m fl. Viellard de. 67. Ans. Prisonnier de 5 Ans. Exile Abandonne de
55 tous. Condamne injustement a la Morte. Et enfin si la grace de Dieu ne le soulageroit miraculeusement. Desespere. Dieu ueuille recompenser *Vostre Altesse Serenissime* de tous ses Bienfaits envers Moy.

De *Vostre Altesse Serenissime*

Tres humble et tres obeissant Valet

Comte Nicolas de Bethlen

a Vienne. 24. Feurier l'An. 1709.

Prisonnier.

572.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. március 5.

Édes Öcsém Uram! 23 Januarii bővön irtam kglmednek; most csak recommendalom kglmednek azt, a mit akkor irtam és mint új materiát Bethlen Sámuel árváit. Feleségemet, gyermekimet, jószágomot. Én még talis qualis rab vagyok, de úgy hiszem, rövid
5 nap minden ember azt fogja mondani: Tandem bona causa triumphat.¹ Ajánlom Isten kegyelmébe kglmedet. Bécsben. 5. Martii Anno 1709. Kglmed igaz jóakaró atyjafia és maholnap szolgája

Bethlen Miklós

¹ Végre győz az igaz ügy.

I. József császárnak

Bécs, 1709. március 16.

16. Marty. Anno 1709. Ad Imperatorem.

Sacra Caesarea Regiaque Majestas Domine Domine Clementissime Benignissime

Quoniam ego tam ex mea aetate jam ad 68tavum annum prope-
⁵ rante & valetudine huic aetati & mille quibus quottidie <occido>
 pereo mortibus conveniente quam ex <Processus> meae Causae
 <decisionis jam ad Octavum> ex quo *Vestra Majestas* ad illum
 definiendam Commissionem benignissime deputavit, decisionis
 jam ad Octavum Mensem dilatione. Tum vero proxime ex gratio-
¹⁰ sa ejusdem Commissionis ante quatrduum ad me missa Intima-
 tione ego nihil <nisi desperationem> aliud possum Colligere,
 quam quod sola mors me ex isto Car[cer]e [...] ducet & <me>
 simul <exercendae Gratiae> innata *Vestrae Majestati Clementiae*
 & Magnanimitatis, ¹⁵ "in me testandae, et per hoc^a ac Consequenter
 Divinae Gratiae ac Mundanae Gloruae accquirendae occasionem
 eidem *Majestati Vestrae* intercipient Ideo per svaves Jesu in ulnis
 Josephi (cujus dies festus instat) amplexus *Vestram Majestatem*
 humillime oro, dignetur me <jam Extrema mea med> cum despe-
²⁰ ratione, jam Extrema mea meditantem ad Suos pedes provolvi &
 clementissime exaudire.

<In praefata Intimatione mihi injungitur, ut *Literariorum* In-
 strumentorum meae Defensionis *necessariorum* clarum, ex quo? &
 ubi constent? aut penes cujus Custodiam specificiter reperibilia sint
 designationem Commissioni porrigam, ut illa huc avocari &
²⁵ congrue afferri possint, ne talium defectus Commissioni in recti
 sine remoram & praepedientem facere valeat>

Ista Intimatio Clementissime Caesar & si bono fine & ex beni-
 gna erga me intentione nata <est> mihi tamen instar Fulminis
 accidit <<[q]uoniam enim ego de talium Instrumentorum defectu
³⁰ "Vestrae Majestati vel" Commissioni nunquam questus sum, ne-
 que <ali> pro talium extra Viennam <lium> Consecutione auxili-
 um unquam petii <et scio tam ex parte> patet enim <certa> ex

^a...^a [beszúrások a margón – lásd még az 1014–1016. oldalon is]

"Gubernii Transylvanici in Anno 1708. 25. Aprilis mihi data resolutione^a Actoris scilicet Directoris Transylvanici parte omnia
35 meae prosecutioni necessaria huc Viennam missa esse. <Scio etiam me omnia ex parte mea exhibuisse. Imo amplius scio nihil tale in Transylvania reperibile esse Adeoque nihil ad decisionis commoditatem restare. Quae Commissioni in humillima mea replica fuse >>^d ut quae videtur ad Informationes ex Transylvania
40 de novo petendas Collimare & si meam consolationem in infinitum rejicere. Ideo ad illam Commissioni humillime replicavi, & ostendi Testibus & iam oblatis quod omnia ad Causae decisionem necessaria jam hic Viennae sint & amplius in Transylvaniam pro talibus ibi jam vel non exstantibus vel non reperibilibus & a me
45 ad meam defensionem nequaquam desideratis recurrere non tantum inutile sed etiam impracticabile sit, utpote Consiliariis & Protonotariis talis informationis dandae Capacibus mortuis, nec Protocolis ullis, quia talia ibi pro similibus Instrumentis servari non solent <reperibilibus> existentibus^d

50 [...]tendi & rogavi ut seposita <ta> de talibus nequaquam reperibilibus <quae> sollicitudine velint pronunciare & facta relatione me Gratiae <vel Judicio> Vestrae Majestatis submittere. Aut si pronunciare omnino non possunt talem etiam scrupulum Vestrae Majestati referre, ut in tali etiam casu possit Vestra Majestas vel
55 per^b suam erga me Misericordiam "Commissionem" fastidioso labore, & me hac Calamitate liberare, vel quidquid tandem DEO & Vestrae Majestati placuerit, de me statuere.

Quem habitura sit effectum mea Replica ego nescio, sed jam ad Sextum annum transiens mea Calamitas, & Septem mensium de
60 vilissimo & <hoc> "absque hoc brevi morituro" <meo> Capite consultatis me plane ad desperationem <agit, & me ad> & humillimas ad pedes Vestrae Majestatis effundendas lachrymas cogit, ut "dignetur Commissioni ex plenitudine potestatis Caesareae Regiae demandare maturationem decisionis Causae omissis talibus
65 Dilationibus. Aut potius Vestra Majestas" misereatur mei, & vel^b maxime innocentium meae omni quae maritum sepolevit vidua miserioris Uxoris jam a 5. annis viduae et liberorum patrem sepultum lugentibus Orphanis miseriorum, quos " & totam meam Domum" ista mei <Cala> & illorum Consolationis "denegatio, sive

^b [beszúrások a sorok között]

^d...^d [a kihúzott rész helyett egy beragasztott cédulán. más kézzel]

70 quod aequivalet^a infinita procrastinatio in sequentes Calamitates certo certius praecipitabit.

1. Quid <est> nisi extrema de Uxore metuere possunt, quae septennis Patre Patria & Bonis orbata, ante 23 quidem annos mihi juncta, sed illorum *quinque* in Viduitate imo illa
75 amariori statu, Annum & medium ipsamet quoque in Arresto domestico transegit, & quae quo die mihi <prima de> ejectio ex munere denunciata est abortivit. Ad famam meae Condemnationis & sparsae <creditae> Executionis Corruit & aegre spiritum recuperavit, ubi illi omnis quae hactenus illam aluit liberationis
80 meae, ^a& mei unquam videndi^a spes destituerit.

2. Unici Filii quem ad *Vestrae Majestatis* <ser> & Patriae Servitionum educare cupiebam studia[...]

3. Sex ex prima Uxore nepotes [pu]pilli & Primogeniti Vidua quomodo cum Uxore & quatuor ex illa liberis in <rude> meae
85 Domus & Fortunae ruderibus <meae Domus> convenient & vivent ego nescio *Dispositionem* enim debitam ex Carcere facere non possum.

4. Per *quinque* & medium annos Cibinii mea Uxor vivit ex Mutuo & Argenteriae ac Mobilium distractione, quidquid enim
90 ego ^anunquam dives^a paratae pecuniae <ego> tunc habebam ante 6. annos ^apro Huszt, & ad alia Servitia *Vestrae Majestatis* ejusdem^a Camerae <*Vestrae Majestatis*> dedi, imo tunc & toto ab illo tempore ingens Aes alienum contraxi, ita ut parum me scripsisse
95 putem, quando *Vestrae Majestati* in humillimo Memoriali scripsi me 40/m fl. & quidem <usque> praeter Interesse premi Creditoribus, quamvis non omnibus (unus enim Thomas Schmid nomine debitum meae Uxori cum maximo damno & amaricatione nuper expressit) spes meae liberationis patientiam aliis huc usque
100 pervasit, sed illa jam decollata procul omni dubio sua repetent, & quoniam mea Uxor solvendo non est, mobilia nullius momenti sunt, injicient manus illis ipsis Bonis ex quibus mea Uxor nunc victitat, hoc enim ipsis per Obligatorias facere licet, nec sunt in statu, <ut> ^avel obligatione, ut^a meae miseriae tantum Eelemosinae dent Nec habent quid aliud ex meis Bonis attingant, nisi Caput
105 Bonorum Sz. Miklos quum alia per hoc Bellum partim ruinata, partim per hostes, imo quaedam per Collegam mortuum occupata sint. Sic mea Domus ad talem extremitatem deveniet, qualis per Centum ^a& credo plures^a annos nulli in *Transylvania* contigit. Ego enim quod omnes sciunt pecuniae nunquam studui, Dona Aren-

¹¹⁰ dationes & similes augendae rei artes neglexi. Salarium mihi octavus jam annus est ex quo interdicat <sub hoc Bello> Qui liberi fuerunt <tamen> ^amei Ordinis etiam sub hoc Bello^a utcunque Suam rem familiarem Curarunt. Solatia & adjutas vel a *Vestra Majestate* vel ex Aerario provinciali acceperunt, mihi [us]que in ¹¹⁵ Carcere ullum alimenti solatium contigit, nisi nuper ^chic^c 500. floreni, & ex jam & si parcissime erogati intra paucos dies ad panem & vestimenta mea & nudorum servorum deficient. Uxor familia Domo succurrere non potest. Creditum Auxilia amicorum Obedientia Servorum <cum Spe Fortuna & Spe> ^adenique ¹²⁰ omnia cum Fortuna^a & liberationis spe evanescent.

Prostratus ergo *Vestram Majestatem* ^cad Illustrissimum Caesarem^c humillime oro <oro, ut prae fatarum> ^aNe continuet Judicium & litem cum <Viduarum & Orphanorum> folio a vento raso & stipula sicca, imo potius praefatarum Viduarum & Orphanorum^a & maxime DEi <&> talium specialis Patroni, & Suae propriae gloriae intuitu misereatur in me illorum, & me per exundantem Suam Clementiam illis in Consolationem & reddere & ad tot alias inevitabilium miseriarum Correctionem liberare dignetur. Meae fidelitatis & gratitudinis Fide jussores erunt DEus & Jurementum. Uxor, Liberi, Patria, Bona, & Successiones <in> cum quarum dispendio Libertatem ad paucissimos dies duraturam, ad majorem ^billorum^b et^b meam infelicitatem, & ad meae <&> Conscientiae Coornificinam profecto illegitime nunquam appetam. <Spondebit> ^aSpondebit <etiam> pro me Senectus^a Imo malo ¹³⁵ illorum quietis causa vel in Carcere computrescere.

574.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. március 18.

Édes Öcsém Uram! Mivel ez a Gyulai Ferencz uram embere sírt,^a sokat nem irhatok, csak kérem kglmedet, legyen segítséggel a feleségemnek; én bizom Istenbe, maholnap alkalmas leszek a kglmed szolgálatjára. Ha kglmetek én mellettem törekedik elbo-

^c...^c [más kéztől eredő beszúrások a sorok között]

^a [itt az eredetiben *siet* állhatott]

⁵ csáttatásom felől, magának használ többet véle, mint nekem, kivált Reformata Ecclesianak. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 18 Martii Anno 1709. Kglmed köteles atyjafia, talis qualis rab szolgája

Bethlen Miklós

575.

Teleki Sándornak

Bécs, 1709. március 18.

Edes Fiam Uram. &c.

Sokat nem irhatok. Istennek háála jolis vagyok, de megis kerem kgdt, legyen segitsséggel kgd jo akaraink előtt ott a Deputatioba a Felesegemnek, hogy irjanak egyg törekező Supplicatiot en mellettem eő Flgenek. Sapienti satis. Siet az Ember. Leanyomot ⁵ es a kgd Atyafiait, Nalazzi Lajos Pernyeszi Sandor Gergely es teőbb jo akaraimot keöszöntse kgd szommal. Ayanlom Istennek kgdt. Bets. 18. Marty. Anno 1709.

Kegd szerető Attya.

Bethlen Miklos

576.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. július 28.

Édes Öcsém Uram! Kglmed 10 Maii költ levelét vettem becsü-
lettel. Az én kglmedhez igaz indulatból tett írásommal tartoztam;
higye kglmed, kit Isten tud, majd úgy kívánom kglmed boldogu-
lását, mint a gyermekemét, az Isten házáért, az hazánkért, az
⁵ familiáért, de féltem kglmedet, úgy ne vágassék idő előtt ki, mint
a többi. Ezt pedig csak a mértékletlenség szerzette azoknak na-
gyobbára mind. Mennyit éltek a régiebbek, nem tudom, de a kiket
zászlók czimerekről és per aliam certam notitiam¹ tudok, másfél
¹⁰ száz esztendő alatt egy Bethlen sem érte az 67. esztendőt, még
pedig ilyen erőbe és egészségbe, mint én (mert az mint én vagyok,
magamnak s minden ismerősömnek csudája). Az én nagyatyám

¹ más biztos ismeret révén

Bethlen Farkas élt 58 esztendőt. Az atyám 64, Bethlen György nagy erős iható ember 47, második Bethlen György 43, Bethlen Mihály annak a fia 38; a kglmed nagyatyja Bethlen Ferencz 52, a kglmed atyja 40, Bethlen Gergely 56, Elek 53, Bethlen Sámuel 44, Bethlen Pál 40, minapi Ferencz 36, Mihály 32. — Félek, János sem őszül meg. Discite o fratres, o filii, o mihi carissimi discite saltem meo exemplo sobrietatem. Durate et vosmet, rebus servate secundis, conservate vos patriae, ecclesiae et familiae ac liberis et amicis vestris.²

Hallom hírit a deputatusok és vicecancellarnak, szánom, siratom kglmeteket közönségesen; hogy hogy vagyon, senki sem tudja-e, mint vala a deputatio ezelőtt 20 esztendővel et quod ad numerum et quod ad personas et nationes etc.³ Hogy hogy annyi okos, szükös, másként élni, gazdagulni kívánó ember nem tudta elékérni az archivumból azt a decretumot, melyet én de bonis tunc profugorum⁴ impetráltam volt in a. 1690. Et argumegitando [!] a simili,⁵ nem tudta in summa megkérni usque ad finem belli⁶ az profugusok jószágának usus fructussát, praefektust, tisztartókat tenni és esztendőnkint fizetésre és táplálására venni és consulalni una fidelia Deo, caesari, patriae, legibus, miserae plebi rusticae et ipsis profugis fratribus, brevi caesaris et patriae bonis servis et fidelibus futuris.⁷

Hogy hogy vagyon annyi reformatus ember, meg sem említi a Püspöki Péter sollicitatióját itt a kglmes király és bölc s miniszterium előtt, hiszem ez a Tarczali azt kicsin fizetésecskéért, mint én azelőtt is, qua curator adattam neki, mind tapogatná. Az Isten adjon zelust, christiana fortitudot vallásához és prudentiát kglmeteknek. Nem szóllok magam aránt, mert az Isten engem az onnét jövő intercessiók nélkül is megszabadít, de szánom, siratom a kglmetek abjecta pusillanimitását. Aporért a katolikus, Szász Jánosért a lutheranus bizony in tali casu szóllott volna.

² Tanuljatok, ó testvérek, fiaim, ó kedveseim, legalább az én példámon tanuljatok józanságot. Eddzéték meg magatokat, őrizzéték meg a jobb napokra, tartsátok meg magatokat a hazának, az egyháznak, a családnak, gyermekeiteknek és barátaitoknak.

³ a számot, a személyeket, a nemzeteket stb. illetően

⁴ az akkori menekültek javairól

⁵ És a hasonlóval érvelve

⁶ a háború végéig

⁷ és úgy határozni, hogy egyszerre legyen hű az Istenhez, a császárhoz, a hazához, a törvényekhez, a nyomorult parasztnéphez és magukhoz az elmenekült atyafiakhoz, egyszóval a császár és a haza jó szolgálóihoz és leendő híveihez.

Kglmed házasságát értem. Adja Isten, bár csak olyan legyen,
mint az enyim volt, mind az első, mind a második kiváltképpen;
45 oda nem értvén afflictiones a mundo nobis inflictas,⁸ mert az nem
az házasság vétke, hanem inkább amoris et fidei lidius lapis⁹ volt.
Kérem protegálja kglmed szegény feleségemet; sokat szenved a
meggyesi szomszédoktól is. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 28
50 Julii Anno 1709. Kglmed igaz jóakaró atyjafia és maholnap szol-
gája

Bethlen Miklós

577.

Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1709. július 28.

Isten meg aldgyon Edes Leanyom. &c.

Vettem a minap leveledet akkor valaszt nem irhattam Vettem
a kis Mitzus leveletis irattya hogy tanul, idejenn fogtatok rea, de
nem kell leg kissebeis erőltetni, hanem tsak jatekkal Marvany
5 Golyobisra kell az ABC.[-t] tzedulatskakra ragasztani s-velle ugy
jazani. Isten tartson meg benneteket jobb üdökre. En jo egesseg-
be vagyok, es Szabadulasomot minden Orann varom, Anyadtol
meg ertheted. Latom olyan Iro vagy, ha meg szorul Erdelybe a
Tanats Iro deak dolgabol, te meg segetheded. Bezzeg volna nekem
10 öt kis kutya majorsagom az en Tigris es Litzis kutyamtol Mitzus-
nak Clarinak minnyajatoknak jutna, de igen megszsze Bets Szeben-
hez. Irtam Fiam Uramnakis. Istennek ajánlak benneteket. Bets.
28. July. Anno 1709.

Edes Atyad

15

Bethlen Miklos

Köszönts en szommal Agnes es Clari Ötseidet, mert nem irtam
különn nekik. Mitzus fiadatis.^a

⁸ a világ által ránk bocsátott csapásokat

⁹ a szerelem és a hűség próbaköve

^a [utóirat a margón függőlegesen]

Teleki Sándornak

Bécs, 1709. július 29.

Edes Fiam Uram. &c

Kgd 16. Maÿ keölt levelet örömmel vöttem. Maga s-hozza tartozoi Egessége nek Elete nek es maga meg mentesenek örülök. Bizony szükség *knek* magat igen caute & candide viselni, mert kivált hogy ennékem nagy tsudamba most szedült meg Teleki Pal, bizony az Ördög azt a kgtek egeszsz Háza veszedelmére fordittyá. Azert ez a Tanatsom 1. Az *Istent* fellye es buzgobban tisztelye kgd leanyommal együtt. 2. Akarki mit tsinallyon, de kgd tsak maraddgyon meg vegig az eő Felsege hűsegebe, az *Isten* jo veget addgya ma holnap ennek az haborunak. 3. Ne kotzkasztassa kgd az Oeconomiaert magat gyakrann Gernyeszegre, jobb keves kart vallani, mint sem olyan gyanuba esni Tsak el akarja magat fogatni a Battyaival. Ne eytse kgd magat Feleseget es az arant az en Felesegemetis teőbb keserűsegebe veszedelembe. Jobb Szebenbe szabadonn az hitelt meg tartani, mint sem ide s-tova egy kis Buza vagy Bor utann kapdosvánn magat mindenesteől el vesztetni. 4. Minden dolgaiba szavaiba legyen Circumspectus es Moderatus Az Igazsagot Vallast Szabadsagot tsendes szokkal maskent Alhatatossaggal jobbann oltalmazhatni mint sem indullattal. Igy irtam en Teleki Laszlo Uramnak.

Az en Levelembe irt Varju amaz regi Trefa mikor a Biro a Felesege nek titkonn mondta, hogy eő belölle kettő repült ki. &caetera

Hogy en mellettem iratni el felejtette az Ur, azt nem tsudállom, de annyi Reformatus Uri s-Feő Rend Atyamfianak hidegseget Pusillanimitassat faylalom, es nem annyira magamert, mint eő erettek, mert az *Isten*be bizo es ditsekedeő Szivel es Szaiyal merem en ezt mondani: Hogy az *Isten* engemet nem az en es Felesegem bűneert, (mert tudgya Erdely, tudom en, de az mi nagyobb tudgya *Isten*, hogy kik voltunk mű) hanem az Haza es az hideg Reformatata Ecclesia bűneert tart ilyen sokaig ebbe a Rejtekke Esai. 27. 1. Bizony eők vallanak teőbb kart en bennem mint magam vagy Felesegem Gyerme kem, mert en bizvast mondom Pallal. Eph. 3. 1. 2. Tim. 4. 6. 7. 8. Abbais bizonyos vagyok hogy az *Isten* az en Felesegem nek Házamnak ad Illyest es Elisaeust az

Liszt es Olay szaporittasra hogy nem viszik el az Creditorok rabsagra az en Felesegem ket Gyermeket. 2. Reg. 4. 1. 2. &c.

40 Vilag szerentis ugy hiszem rövid nap mea Bona Causa triumphabit,¹ szinte bele farad mar a' Satan es a Vilag az en üldözésemebe. Szinte egy holnapja hogy az en dolgomra rendelt Commission el végződött az en dolgom Eggy Secretarius halogattya tsak az Referada irast a Csaszarnak, talam ajandekot vár, de mind Isten dolga Minel későbben annal jobban szabadulok, tsak a Felesegem goromba busulasat szanom.

45 Eddig irtam vala ezt a Levelet a mikor erkezek a kgd hoszsu levele sine die Dati.² En Szent Keresztivel közlöttem, de ha kgytek közönsegesen az Istenhez jobban meg nem tér, az az Orszag bizony el vesz

50 En kgdnek valamibe tudnek bizony szivesenn szolgálok ha arra valo alkalmatosság leszen, de a Teleki Pál Uram nem tudom mitsoda meg szedülese bizony annyi kart tett, es a Battja Portai követtsege kgyteknek, hogy felejtsük a kerest most, tsak Isten kgyteket oltalmazza magát olyan bolondsagtol.

55 Matskasi Laszlot szivem szerent szanom, bizony haragszik az Isten az Erdelyi Reformata Ecclesiara, nosza vegyetek szamba magatokat Terjetek meg az Istenhez es az eö hazahoz valo hidegsegtekböl.

Nalatzí Lajos Uram köszönteset köszönöm Isten aldgya meg eö kegyemet es minnyajann kket. Betsbe 29. Anno 1709.

Kgd't igazan szerető kereszttyen Ven Attya.

Bethlen Miklos

579.

Veszprémi Istvánnak

Bécs, 1709. július 29.

Edes Komám Püspök Uram!

Értettem Dioszegi Mihalytol rész szerint örömmel, de bizony rész szerint csudálkozással, és szánakozással, hogj Isten kgldet még h életi ez nyomorú Siralom völgyeben. Vallyon Lelkem⁵ Uram, nem olyané az mű Kettönk hoszsu élete, mint az Jeremia-

¹ diadalmaskodik az én igaz ügyem

² a kelet napja nélkül

se? hogj lássuk az mű gonoszunkot, és azt mondjuk Jeremiással
Cap: 9. 1. & *sequentibus*:¹ Szánnya megh Isten az mű Vénségün-
ket és engedje azt az szót a' mű szánkban hamar, a' melyet
Simëonnak: Luc: 2. 29. &c: Én bizony ha szabad volna csak azt
10 mondanám az mit Illyés. 1 Reg: 19. 4. &c: és Páll Phil: 2. 22. &c.
Nem dicsikedem én magammal, hanem 1 Cor: 1. 31. Eph: 2 Cor:
11: 23. &c: Eph: Acta: 20. W. 19. 29. &c. Et Eph: 3. 1. Bizony ha
az Isten az ő Szent Igijével Szent Lelkével, szüntelenül és még
Joel: 2. 28. tet igireti szerint extra ordinarie nem vigasztalt volna,
15 oda let volna minden én dolgom Dáviddal Psal. 27: &c. alibi
*passim*² Mondhatnám én kglteknek minyájan a' mit Jácob Gen:
42. 1. Miért nem kezdi ell kglmetek az Ecclesiasticum Beneficiu-
mok sollicitatioját, az holl ell hadtak,^a irtam én Teleki s Betlen
László Urameknak felölle: En Tarczali Szent Kereszti Uramek
20 által segitteném az mint lehetne.

Mit irtam én Bonyhai Uramnak kglld láttya, ugj akartam hogj
kgltdtől mennyen hozzája, és bár az Enyedi és ő Nehai Praeceptor
hírével, maga Bonyhai jóvára jövendőben, és közönségesen az
Ecclesiaknak jóvára, mert féltem az Istennek annál az embernél
25 le tet szép vetését az világi tövissek ell ne fojtsák; én tudom mit
irok: Sapienti Satis.

Azomban az én Házom Praedicator nélkül nem lehet, megh
irtam az Feleségemnek és Kapusi Uramnak az iránt az elmémet,
Jaj mely ajandékon akar az Erdelyi Fő és Nemes Ember üdvözül-
30 ni, ha más Papot nem tart néki, kész a' nélkül élni igj tapasztaltam
az Gyermekségemtől foghva.

Hallom az Teleki László Uram Fő Curatorságát bizony örö-
mel, de énnekem mindenkor Collegaim voltak, bár Betlen László,
és Lázár Györgj Uramis az volna, mindeniknek az Atya én colle-
35 gám volt.

Az Istenért ne hadgja kgltek az Scholákat, nevezetesen az
Fejervári ne dissipáldgjék, hiszem szép Fundus az Szászoknál
lévő 33/m forint, ha nem csordul mégis csepen apronként belölle,
és Fejervárinakis fordíthatni keveset; O Si Deus qui mihi dedit
40 velle, daret et perficere, Utinam!³

Jaj Lelkem Püspök Uram, mely gjamoltalanok gjengék, hide-

¹ és a következő versekben

² másutt is mindenfelé

³ Ó, ha Isten megadta, hogy akarhassak, bárcsak megadná, hogy végre is hajtsam!

^a [előbb:] az hol Püspöki Péter ell hadta

gek vattok minnyájan; Mit gondolsz, ha én az Chatolicusok között
Aetate Dignitate, & Curatoris Supremi Titulo talis fuissem, qualis
Apor illis, & ego inter vos fui,⁴ és így jartam volna mint most, mit
45 mulatol volna ell edigh érettem mind az Secularis, Ecclesiasticus,
es Scholasticus Status. De én a' Királyhoz egy törekedő jotát nem
érdemltem! Nem csudalom hogy az holt Primas mert az Chatoli-
cus nem cselekedte, vagjon oka réá, noha helytelen, úgy hiszem az
ellenkezőt ell nem mulatya. *Szent* Peterért könyörgőt az Ecclesia:
50 Act: 12. 5. Talám az én érettemis ugyan ingenue Foglyok, és
Rabok között oda értetik, de mivel nem specialiter, non expresse
quidem ad vanitatem & invidiam Nomine, sed re ipsa⁵ mint egy
betegért

Hát az Királynak nem szabadé egy egész Reformata Ecclesia-
nak könyörgeni ilyen tagjaért (mi bizony nem voltam én Fattyá,
55 hanem mérem mondani Attya az Erdelyi Ecclesiaknak Ministeri-
um és Scholaknak) Nem méri, nem akarja a' Secularis Fő Rend,
Lelke rajta! Az Ecclesiasticus és Scholasticus Ordo miért nem
követheti ell? Istennek és az Királynak szabad könyörgeni: En-
60 gem ugyan az Isten vagj az Szabadsággal, vagj talám mégh inkább
az Fogsággal meg Koronaz, de az mit Pál ír 2 Tim: 4. 16. félyen
attol minden. Az Isten vigasztallya meg kglteket, ha úgy teczik
én bennemis Absque jactantia sic dictum: Vestra Patriae & Eccle-
siae peccata magis quam mea, me in hoc carcere tenent, ut me
65 carceratis. Vos magis quam ego punimini:⁶ Ajanlom Istennek
kgldet. Béts. 29. Julý Anno 1709

Kgld Attyafia az Christusban, és annak Rab Követe és kgld
Komja:

Groff Bethlen Miklos

70 P. S. Az Szászok, vagj Lutheranus (:uti illuduntur nomine):⁷
Atyafiai edigh bizony ell követték volna, Szász János özvegyiért
elis követék, Sőt a' Guberniumis irt volt az mellet; de bezzegh nem
én mellettem! &c.

⁴ korral, méltósággal és főgondnoki címmel olyan lettem volna, mint közöttük
Apor, és én köztetek voltam,

⁵ határozottan, nem kifejezetten név szerint a hiúságra és irigységre, hanem tényle-
gesen

⁶ dicsekvés nélkül ez a mondás: Bűnötök inkább a haza és az egyház ellen van,
mint ellenem, engem a börtönben tartanak, hogy engem bebörtönöztetek, inkább
magatokat büntetitek, mint engem

⁷ mint csúfolják őket

580.

Rhédey Júliának

Bécs, 1709. november 4.

Edes Felesegem. &c.

Hozman Janos *Uram* adott ennekem itt egygy igen jo nagy hordo bort, azert adass eő kgynek a Boraidnak a leg jovából a kit maga szeret es választ, akarmelley majorsag szőlőből Erdelyi Veder bort Szebenbe *Numero Ötvent*. Azonkivülis mind Te mind Josef mind most es ez utann valamibe tudtok kedveskedni es szolgálni eő kgynek, el ne mulassatok, mert ennekem kiváltkeppen valo nagy emberseget es barattsagot tselekedett, Soha el ne felejtsetek Isten vigasztallyon. Bets. 4. 9bris 1709.

Tökellertes Ferjed

Bethlen Miklos

581.

Teleki Sándornak

Bécs, 1710. március 7.

Edes Fiam *Uram*

Kgd 25. 7bris & 8bris es egygy hoszszabb gondolom 17. Xbris költ leveleit vettem, mellyekre rövidedenn irhatom. En concipialtam Memorialt parjat es a dolog mibe legyen Tartzali *Uram* irasabol kgd meg erti. Az en dolgaimot a Felesegem kgd közli, kerem kivalt a Josika Imbre *Urammal* valo dologra kgd. Nagy örömmel ertem Papai *Uram* leveleből a kgd Curatori zelussat, es bizony nem mint Vömnek, hanem mint Fiamnak ugy örülök ha kgd continually, mert ugy hiszem hogy a Leanyom es Onokaimbais meg aldgya az Isten az en Hazamat s-Nevemet.

Leanyomot köszönteöm. Nalatzi Lajos *Uramatis* kinek levelet de 18. Xbris vettem. Mind eő kgynek mind Sándor Gergely *Uramnak* mondgya meg kgd, leg jobb Barattjoknakis ugy irjanak ide, a Piatzra irjak. Erthetnek rajta. Engem felette igen biztatnak most hamar Szabadulással a Meltóságok

Kerem kgd a Felesegemnel tzafoollya meg kgd amaz mondast. Vő nem Fiu. &c. Ajanlom Istennek kgd. Bets. 7. Marty. Anno 1710.

Kgd igaz jo Akaro Apja

Bethlen Miklos

582.

Teleki Sándornak

Bécs, 1710. május 6.

Edes Fiam *Uram*.

Sandorka halalat regenn szomoruan ertetem, az *Isten* több es nagyobb szomorusagtol oltalmazza kgdt, es a Leanyomot, kitis Atyai szeretettel köszöntők

⁵ Kerem kgdt az szegeny felesegemet ne haddgya, es engem kivaltkeppen ezekről tudositson kgd. 1. Menyire adta *Isten* a bekesseges türesnek ajandekat nekie. 2. Joseph tanule mit tsinal. 3. Vane mind nekiek, s-mind *knek* mivel elni Mert itt a mikor az szükseget Adjutat mit emleget Tartzali kgytek szamara, meg le

¹⁰ hazudtattyak.

Tegyen olyan dispositiot kgd hogy jöhessen gyakrabban tudositasa kgdnek es a Felesegemnek, Keszei Janos *Uram* szolgálhat ebbe leg többet, eö az Hertzegnek leg alabb minden holnapba ir es jól el hozzak, de en három holnapba latom egyszer kgd levelet,

¹⁵ es a Felesegemet.

Ezt a Stainville Generalt igen ditsirik jamborsaga es realitassarol, tsak az Erdelyi szokott fondorkodas ugy el ne vesztegesse mint Rabutint. Igyekezze kgytek magahoz devincialni, de ne egy masra valo hazudozassal, hanem realitassal.

²⁰ Pernyeszi *Uramat*, es mas jo akaroimot, kgyd tuddgya kik azok, kgd köszöntse. En vagyok jo egessegben Es az Emberek biztatasa-ba, meg erti kgd a Felesegemtöl. En senkinek idegennek nem irtam, nemis irok. Tartzali *Uram* ugy hiszem irt eleget a kgd Memorialeiroirol. Ajanlom *Istennek* kgdt. Bets. 6. Maj. 1710.

Kgdt igazan szerető Apja

Bethlen Miklos J. C. rabja

583.

Teleki Sándornak

Bécs, 1710. május 31.

Edes Fiam *Uram*. &c.

Kgd 8. Mayi költ levelet szeretettel vettem. A regi Proverbium Vő nem Fiu ne turballya kgdt, azért irtam en, hogy kgd actu refutallya En ugyan mig Szabadonn valank bizony ugy hittem

⁵ kgd felöll hogy refutalni fogja, es mostis azt remenlem, es keremis. Bizony kgd maganak szolgál.

Az Intercessio arant kgd Fiu, es a Meltos. Deputatio Atya Fiuisagat köszönöm Isten fizesse meg minnyajan kgytknek. Bizony magoknak használnak ha nekem, mert Gen. 1. 35.-nek az
¹⁰ elei minden Abraham fiara illik, es en reamis. Peldak az en Biraim Aporonn kívül mind iffjabbak nallamnal Ubi sunt.¹ El megyek enis utannok szegenyeknek Requiem aeternam nobis det omnibus Dominus.²

Kgd dolgaba bizony en, es Tartzali tsak azt mulattjuk el az mit
¹⁵ el nem követhetünk. Istene az aldas. Psalmus. 75.

Szilvashoz ha Josika Uram addgyais, ha nemis cum Protestatione & assistentia Deputationis³ hozza kell nyulni. Ugy Borsoo Mezei Portiomhozis. Tisztem utann valo Galdi &c. Joszaghozis. Mert en töllem a Csaszar semmit sem vett el.

²⁰ Felette igen jovallanam Ha Fejervaratt Praesidium vagyon, es az állapot engedi, mennyen oda kgd es a Felesegem lakni, kivalt a Gyermekekert akarnam. Felenyi költseggel eltek ott Joszagitok közzel vadnak. Bethlen Laszlo Uramnakis irtam felölle.

Borgo arant Stainville Generalt kell meg talalni, nekem igen
²⁵ igrte jo akarattjat.

Josika Imre Uramat köszöntse kgd Isten aldgya meg patientijaert es az Joszagom protectiojaert Bizony cum gratiarum Acti-
one contentaltatom ma holnap. Köszöntse kgd mas jo akaroimatis Laszlo Battyat Nalatzit Birot Sandort Conrad Uramat etc.
³⁰ Ajanlom Istennek kgdt. Bets. 31. May. Anno 1710

Kgd igaz jo akaro Attja

Bethlen Miklos

Leanyomnak Atyai szeretetemet Mitzusnakis.

584.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1710. május 31.

Édes Öcsém Uram! Kglmed 27 Martii költ levelét 26 Maii vettem becsülettel, hogy rab atyjafiáról el nem feletkezett, kivált-

¹ hol vannak

² Örök nyugodalmat ad mindnyájunknak az Úr.

³ a deputáció tiltakozásával és segítségével

képpen az mint Tarczali uramnak Maii^a irt leveléből látom, köszönöm, Isten fizesse meg kglmednek és minden jóra czélozó atyámfiainak. Én a kglmetek jóváért, gonoszáért szenvedek, vala-
5 mig Isten parancsolja; magának szolgál én bennem kglmednek.^b Menyemasszony súlyos betegségéből való megfordulását örömmel értem, kivált hogy terhe is megmaradott, mely nagy csuda abba a nyavalyába. Talám eddig szaporodott az familiánk, me-
10 lyet adjon Isten kglmednek és mindnyájunknak örömére.

De publicis írja kglmed, hogy kivált a pénz miatt nagy inség vagyon; mégis hallom kglmetek nagy liberalitását, de mivel mundus mihi MALE, quando ego illi VALE diximus,¹ hagyom abba. Generalis olyan ment, ha kglmetek jól él vele, Veterani leszen, az
15 mint hallom.

Az én dolgaimról tudakozik kglmed, szegény Haller uram tudná legjobban megmondani, ha szólhatna. Én vagyok az Istennek nagy vigasztalásával, mindenek és magam csudájára való egészséggel, erővel. És a világ szokott biztatásával. Hamar jó
20 végem leszen. Kglmedet kérem 1.) igyekezzék kglmed a Bethlen János és Elek jó hazahozásokba. 2.) Hadd tanulhassanak a gyermekink Fejérváratt, kik között a Bethlen Sámuel árváira is viseljen gondot kglmed. 3.) A Szőlösi uramtól csinált szentmiklósi vérferedőt szárazsza meg kglmed. Félttem azt a falut és mindnyá-
25 jan familiástól magunkat a sokától. [!] Ajánlom Isten oltalmába kglmedet. Bécs. 31 Maii Anno 1710.

Kglmed igaz jóakaró atyjafia, mindnyájatoknak érettetek imádkozó szolgálója

Bethlen Miklós

585.

Teleki Sándornak

Bécs, 1710. június 14.

Edes Fiam Uram. &c.

Kgyd 22. May irt levelet vettem. Fel jött a Felesegem supplicatioja es a Deputatio mellettem irt levele, de annak küldgye parjat kgd, bar a Cancellarianakis küldtek volna part benne, az igen

¹ a világ megátkozott, mikor én megáldottam,

^a [a közlő jegyzete szerint itt hiányzik a nap száma]

^b [az eredetiben itt valószínűleg *kglmetek* állt]

⁵ roszzsul mult el, nagy szükseg vagyon rea, noha mar ugyan be adtak. Az Isten fizesse meg a Deputationak es minden jo akaroimnak, kiknek szommal keöszonnye meg kgd, közönsegessennis. Personaliteris

Tartzali Uramnak vagyon gondgya a mint lehet
¹⁰ Most többet nem irhatok. Egességbe vagyok. Leanyomot köszöntöm Ayanlom Istennek kgdt. Bets. 14. Juny Anno 1710

Kgd igaz jo akaro Apja

Bethlen Miklos

586.

Teleki Sándornak

Edes Fiam Uram. &c.

Bécs, 1710. július 26.

3. praesentis keölt kgd levelet vettem, de a Felesegeme nem tudom hova leött mellyre kegdt relegal, tsudallom kgd meg nem eggyez velle a level küldesbe

⁵ Kgd levelére egyebet irni nem tudok, hanem tsak azt, hogy az kgd dolgaba Tartzali s en tsak azt mulattjuk el az mi lehetetlen, Istené az aldas.

Kgd ha a Generalis recommendallya nemis Uysag, nemis karos, seöt hasznos. Kerem en szommalis keöszöntse kgd

¹⁰ Munkaloddgya kgd ha lehet a Bethlen Janos haza jöveset. Kemeny Janosne Aszszonyom hogy haza ment jo, de szanom hogy tsak ket Fiaval Isten vigasztallya oltalmazza kgyteket. Bets. 26 July Anno 1710.

Kgd szerető Attya.

Bethlen Miklos

¹⁵ Kerem ez utannis tudositson kgd
Ha Kalyibabais mennyetek Fejervarra lakni.

587.

Teleki Sándornak

Edes Fiam Uram &c.

Bécs, 1710. augusztus 23.

Kegd 1. Augusti költ levelet igen szomoruan vettem a Felesegem arant. Irtam neki Ha elis ha halis kitől Isten oltalmazzon visellyen gondot kgd Hazamra.

5 Irtozva ertem a rettenetes Pestist. Ha vagyon hova mennyetek ki Szebenből, mert ott meg nagyobb Pestis leszen attol felek.

Kegd mod nélkül szorgalmatoskodik a maga dolgann. Latom penzetis haszontalanul *Szent Kereszti Urhoz* vesztegeti, bizony jobb volna azt ott honn el költeni Tartzali bizony meg erdemli, egyebüve kgd az mit ad, tsak a Sarba hannya. Olvassa meg kgd az 75. Soltart. Kemeny Janosne *Aszszonyomnak* magam irtam Memorialist szanom kgd dolgaba valamit lehet el követek, *Istene* az aldas. Igyekezsek kegd suis modis az en Eötsem Bethlen Janos reductiojaba. Pernyeszi Uramot köszöntse. Kerem Felesegemre 15 Gyermekimre valo gondviselesbe assistallyon kgdnek. Leanyomot köszöntöm Latom az Annyat követi Addgya *Isten* jovara minnyajunknak. Bets. 23. Augusti Anno 1710

Kgd igaz jo akaro Attya

Bethlen Miklos

588.

Rhédey Júliának

Bécs, 1710. szeptember 13.

Isten meg aldgyon vigasztallyon Edes Felesegem. &c.

En ezt tsak azért irom, hogy meg tudd hogy elek, es jo [e]ggessebbe *Isten* vigasztalásával Emberek biztatasaval vagyok.

Utolso leveled. 8. Augusti költ, az utann költet nem vettem. En 5 irtam neked, leg közzelebb 23. 30 Augusti. Es. 6. 7bris Szakats Mihalytol kiis az nap ment el igen jo alkalmatossaggal. Nekem harom ollyannal jobb Szakatsom vagyon, ha *Isten* engedi haza vizsem, tudom kedves Szakatsod leszen magyar nemet minden.

Isten kegyelme legyen rajtatok [Be]ts. 13. 7bris Anno 1710.

Tökelleles Ferjed

Bethlen Miklos

589.

Teleki Sándornak

Edes Fiam Uram.

Bécs, 1710. november 29.

Magam dolgaimrol irtam a Felesegemnek. Kerem kgdt legyen segittseggel neki. Kgd dolgairol Tartzali Uram irt ugy tudom. En

azt írom csak. A *Generalnak* és *Han Uramnak* keresse kedvet
⁵ kgyd. Legyen bekesseges tűrő. Az 25. 75. Soltart enekellye. Es
igen jól olvassa meg. Isai. 24. W. 1. ad. 7. Ezech. 14. W. 13 & Ezec.
24. W. 8. 9. Az *Isten Szent Fiaert* oltalmazza kgydt s-leanyomot
s-vigasztallya. Bets. 29. 9bris *Anno* 1710

Kegyid igaz jó akaro Attya

Bethlen Miklos

590.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. február 21.

Edes Fiam Uram

Regenn nem vettem kgyd levelet, talam *Isten* maga házána való
pihenest engedett *knek* addgya *Isten* nyughassek kgytek. En csak
latogatni akaram kgydt ez kis levellel és Leanyomot köszönteni.
⁵ Es kerni kgydt legyen io Vő sőt Fiu az en Hazamba. Az *Isten*
kegyelmebe legyen kgyd. Bets. 21. *February Anno* 1711.

Kegyid igaz jó akaro Attja

Bethlen Miklos

En jó egészebe lelki örömben elek.

591.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1711. március 18.

Mint kedves bizodalmas öcsém uramnak, ajánlom kglmednek
Isten előtt való szolgálatomat és Ő Felségétől kívánok kglmednek
minden áldásokat szerelmesivel együtt.

6. Februarii költ kglmed levelét becsülettel vettem. *Isten* áldja
⁵ meg kglmedet, hogy ilyen vén rab atyjafiáról megemlékezett és
hogy a Kapusi dologban is szolgált. És hogy tovább is igéri
jóakarátját, én abba megnyugszom és az én ritka példájú romlott
házamat kötöm a kglmed lelkére; annak és az egész familiának
már kglmed lehet atyja, az *Isten* hozza meg kglmed fáradozása
¹⁰ által János és Elek öcsémet is.

Ádám házasságát én tavaly is jóvallottam. A genealogiát ugyan Verbőczy megpiszkálhatná talám, ha Cathol. Romanusok volnánk, de másképpen münket az nem illet, sem kötelez, úgysem látnék akadályt, mert 1.) Kemény Boldizsár. 2.) Kemény Anna. 15 3.) Bethlen János. 4.) Bethlen Sámuel. 5.) Bethlen Ádám. A más ágon. 1.) Kemény Boldizsár. 2.) Kemény Kata. 3.) Bethlen Gergely. 4.) Bethlen Clara. 5.) Bánfi Clara. Tudom, némelyek disputálják, hogy a truncust oda nem kell számlálni, de még itt az is sokat teszen, hogy Kemény Anna s Kemény Kata nem egy anyától 20 tól valók voltak. A Szentírás és az mű vallásunk szerént ez a két Bethlen ág öszveházasodhatnék, mennyivel inkább imezek. A kglmed Getzije elveheti a Josef leányát, kinek kglmed öröme való nevededést kívánok, adjon Isten többet is kglmednek. A pestis szünésének örülök, csak Isten vissza ne küldje.

25 De publicis sokat szólhatnak, írhatnak, sirhatnak; az két elsőtől Isten engem eltiltott, az harmadikot szüntelen követem ő felsége előtt és bízom, ad Isten még Zorobabel és Nehemiasokot kglmeteknek, csak térjen meg kglmetek, melyre is Isten segítsen mindnyájunkot. Amen. Kglmed vén rab atyjafia

Bethlen Miklós

Bécs. 18 Martii 1711. Nézze meg kglmed Gal. 5. 15.

592.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. március 18.

Edes Fiam *Uram &c.*

10 February költ kgd levelet vettem. Tartzali *Szent Kereszti Uramnak* szollokot olvastam. Ennek meg kültem. Tartzalinak 5 penig meg adtam, es rolla eleget beszéltem. Ugy tudom mindenik irt nek, en azert de particularitatibus eő kgykre relegalok, in genere azt irhatom, hogy eő kgymek bizony mindent el követtek kgd jovara, de tovabb nem mehettek; De hiszem itt masnak sem 10 adtak sem tisztet, sem repulsat. Ha mar kgdt ott honn Pünkösdi Kiralynak (.mert az a Provisoria modo bizony tsak *Commissariussag.*) nem tettek, addgyon haalat kgd az *Istennek*, hiszem ezerszerte nagyobb gonosz volt volna, sok betstelen faradtsaga után, (mellyet ez a mostani Provisorsag hoz magaval) ki vetettek volna,

s-mast tettek volna allandot, en bizony ha *knek* volnek kenalnak velle sem vennem fel az olyan substitutus^a Tisztet. Tsudalkozom a *kgd Szent Kereszti Uramnak* irt levelenn, jo ember Komam, de bizony nem *Omni* hanem *Parvipotens*¹ Ugy kerem s-intem *kgdt* mint agyekombol szarmazott gyermekemet ne tartsa Helenanak azt a rossz Ispansagot, es illyen lehetetlen utakonn ne űzze, több kart teszen *kgd* maganak, mind az elmeje busittasaval, mind az emberek sok *prensatio*jával, es gyulólközessel, ha mi tisztet *Isten* *knek* rendelt meg addgya *Omnis Vocatio a Deo*.² *Psalmus* 75. Iffju *legeny* *kgd*, nem ment minden nap meg le. En soha eiletembe tsak egy tisztet sem kertem, megis eleg volt.

Jobb a Górgenyi dolgot űzni, szantani vetni imadkozni. Tartzali *Uramba* *kgd* meg nyugoddygek. Leanyomot szeretettel köszöntöm Es ayanlom *Istennek* *kgdt*. Bets. 18. Marty. Anno 1711. Kgyd igaz jo akaro Attya

Bethlen Miklos

593.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1711. május 2.

Édes Öcsém Uram! Nagy szeretettel és bizodalmoson kérem *kglmedet*, az én feleségemtől és fiamtól *requiráltatván* *kglmed* a máramarosi dolog iránt, legyen segítséggel *kglmed*. *Istennek*, *vallásunknak*, *hazánkknak*, annak a vármegyének, maga *familiájának*, nekem, *gyermekemnek* *szolgál* *kglmed* aut *nunc*, aut *nunquam*. Rá tegye *kglmetek* *elméjét* s *kezét*, szép *gyöngye* Erdélynek Máramaros. *Sapientis Satis*.

A fejevári *collegiumot* és *Kaposi* *uramat* *segíttesse* *kglmetek* az *enyedi* *collegium* *pénzéből*, *Istenért* is kérem. Ajánlván *Istennek* *kglmedet*. Bécs. 2 Maii Anno 1711. *Kglmed* köteles *atyjafia* *szolgája*

Bethlen Miklós

¹ nem minden-, csak keveset ható

² minden elhivatás Istentől van

^a [bizonytalan olvasat]

Kivált Pernyeszit recommendalom kglmednek az adstaturára, bono jure supremus comes substituit.¹

594.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. május 2.

Edes Fiam Uram.

10. Marty keölt kgd levelet 23 April vettem. Kk eletenek egesse-
genek örülők. Enis meg elek jo egessegbe Vilag tsudajara; Es mar
hiszem Isten meg meg engedi latnom kgyteket.

⁵ Papai Uramnak a fia dolgarol irtam. En Veszpriminek semmit
sem használhatok, mert keső azt mondgya az Hertzeg.

A Csaszar halala itt minden dolgokat suspendalt az Uy Kiraly
haza jöveleig, es igy a kgdetis

¹⁰ A Collegium penzeről valo kgd tudakozasat a mi nezi, oda haza
eleg iras vagyon rolla. En tsudallom kiis controvertallya az Eccle-
sia nevevel

A Szaszoknal levő penz a Debretzeni regi jövedelemből all
circiter fl. 9 vagy 10 ezer. Radnoti Collecta circiter 14/m. Gillanyi
penze circiter 10/m. Ehez ha tarthatna valami közit a Ministeri-
¹⁵ um, de hiszem az Intereseket örökké a Collegium számára szed-
tek, a mivelta a penz a Szaszoknal van A Puspók percipialta penig
a Kövarvideki 3 falu jövedelmet pro Ministerio¹ tsak, a tobbihez
egy szavok sints. Ittem Horti Püspök adott volt Szasz Sebesnek
2/m fl. azis pro Ministerio vagyon.

²⁰ Az Interes realiter mind az Ényedi Collegiume de az szükseghez
kepest a szegeny Fejdelem halala utann forditottunk neha keveset
a Fejervarinakis, hogy el ne pusztullyon, mellyet mostis nem tsak
jovallok, hanem lelkere kenszeritem kgyteket valakiknek kezenn
forog a dolog, ne haddgya, hanem odais fordittson az Interesből.

²⁵ Kolosvarra eggyyszer sem adtunk semmitis ^amert volt azoknak
subsistentiajok.^a

¹ tisztes jagon következik főispánként

¹ a papság számára

^a...^a [margón]

A Torotzkai Peter es Matyas adossagaert ott a Jozzagok, mit tud ahoz *Szent Kereszti Uram*. A Debretzeni 2/m forint dolgahoz többet tudna, de ha közönsegesen az egészsz religio meg nem indittyta, sőt ugyis *Szent Kereszti Uram* bizony nem sokat segitt; 30 kgd latom tsak latta *Szent Keresztit* de nem ismeri.

Csudaval olvasom kgd írja hogy hitelbe adtta a Belenyesi hazat fl. 1300. a Collegiumnak, hiszem a Collegium Tisztartaja Janos Deak adtta meg az arrat meg akkor Hokmarnak, nemis 1300. 35 hanem 1200 volt ugy tudom. Tuddgyak a Professorok es az akkori irasok. En effeleről nem tudok recognitiot adni.

Husztot Hantol kerni nem kell, hanem tsak foglaltatni ha a bekesseg engedi, sőt sietni kell velle, hiszen en birtam actu, ha valaki nem engedi, engem kell tudositani, es Steinvill *Uramat* 40 requiralni. Sőt praeventialni kellene Hant, vagy a Kassai Kamarat. Irtam a Felesegemnekis rolla. Ayanlom *Istennek* kgdt. Bets. 2. May. Anno 1711.

Kegyid igaz jo akaro Attya.

Bethlen Miklos

45 Quo citius melius kerem kgdt Pernyeszi *Urammal* mennyen *Szent Miklosra*, es a Deputatiohoz, es elaborallya Betlen Laszlo *Uram* s battya által, hogy a Josef Maramarosi Fő Ispansaga, es pro tempore a Pernyeszi *Uram* oda valo Adstratorsaga forrjon meg.

595.

A királyi deputatióknak

Bécs, 1711. május 13.

Meltosagos Deputatio kedves bizodalmas Uraim &c.

Isten kylysege által Maramaros az mű kylys Urunk husegere, es a kgytek Jurisdictionja alá jövenn, En mint oda valo Fő Ispan, es *Dominus terrestris* recommendalom bizodalmason kgyteknek 5 a Varmegyvet, Jozzagomot, magamot, es Felesegemet s-Tiszteimet. Ayanlvann *Isten* oltalmaba kgyteket. Bets. 13. May. Anno 1711.
Kgytek köteles Attyafia szolgaja

Bethlen Miklos

Rhédey Júliának

S. d., [Bécs, 1711. június 19.]

Isten vigasztallyon s-aldgyon meg Edes Feleségem.

Vettem most közzelebb Dioszegi es Tzollenstain Uramek által 9. 23 es 27. May költ leveleidet, es Dioszegitől minden állapotokrol egészsz Tanusagot vettem, noha velle szant szandekkel szembe lenni nem akartam, azert hogy mivel ennekem semmit vetkül itt sem vetnek, hanem tsak a Galambot, es azt sem annyira hogy irtam, hanem azt hogy miért nem küldöttem igyenessen a Csaszarnak mint az előtti Irasimot, hanem az Anglus es Hollandus kő[ve]tekhez. Mint hogy azert Dioszegi eppenn oda meg[y] 5 [...] most tanulni, nem akartam sem ötet sem maga[mat] gyanuba hozni hogy ne fogjak rá, hogy en [...] követem, s-valami baya ne legyen. Mas [...] [...]tam volna akar az Szállásomra vettem volna, m[er]t hijszem mostis a te Japonicadot kalapot mit az [...] vettem, Szabo, Kereskedő Emberek ide jöttek hozza[m] ugy valasztottam 10 mind a Japonica külső belső Materiát alkuttam vásárlottam vellek itt a magam hazamba szabadonn, meg olyan halgato Nemet Pasztor sem jött az Hazba vellek, azert a velle valo szembe nem letelemenn vagy ha valamit talalt volnais irni kettseges vagy kedvetlen dolgot, azonn meg ne ütközzel semmineg, mert imez az 20 oka; Azonn az Okonn se ütközzel meg, mert noha en azokot a Nagy Hatalmas Meltosagokat meg nem mertem találni, megis az Isten ugy fel indította őket az erettem valo Törekedesre, hogy azt az Istennek sem En sem Te meg nem köszönhettyük, es ennek az en dolgomnak immar jo vege leszen. es minel későbbre halasztani 25 lattzik Isten, annal örvendetesebb tisztessagesebb es nekem s-nektek annal jobb es hasznosabb leszen, meg nyugutt elmével legy rajta, keves napok alatt meg tapasztalod

Dioszegi neveddel követett engemet egy Leveledről. El hiszem a 9dik Maÿ irt Leveledet erted, de Lelkem ennekem semmit sem 30 vétettel, nagyobbat vetett volt a Szent Job Felesege Job. 2. 9 En követlek inkább, hogy en miattam sokat sirtál böytöltél es magadot azzal el rontottad, meg botsass, mind az által bizony ennekem abba semmi vetkem sinsen, mert mind ezeket az Isten tselekedtte. A Projectumot az Isten dütsössegeert irtam en. Az en Vallasom, 35 Hazám, Nemzetem, a Tsaszar es Confoederatusi jovara tzeloz-

tam. Soha bizony azt az Ördög nem sugta, ha[nem] az Istennek
 Lelke. Ha így jartam velle, az semmi, az is a[nnak] rendelete.
 Dan[iel] [...] az Isten Haz[...] [Nem]zetejert való buzgokoda-
 sával esett volt az Oroszlán Verembe. Az 3. Iffju a Tüzes kemen-
 40 tzebe, de ki jöttek; Bizony úgy [bi]zom Istenbe hogy enis ki
 megyek. Regenn Huzzát meg ölte az Isten, hogy az Frigy Ladá-
 hoz nyult, nem azért, mert azt az eséstől tartani jó dolog volt,
 hanem azért, hogy miért tötték volt a' Ladat ökör Szekerre mint
 a Philistaeusok, miért nem vitték az Vallokonn az Isten rendelete
 45 szerent. Enis az Isten Ladajat akarám az Eeséstől oltalmazni,
 s-meg esém, de nem úgy, mint Huzza, mert semmi vetkem nekem
 abba, ha masok eleitől fogva az en akaratom ellen Ökör Szekerre
 teöttek, vagy ugyan magok fel rugtak vagy dőytöttek. Azert
 tartotta meg az Isten tsudalatosonn az en Eletemet ennyi veszede-
 50 lembe mind ez mai Napig, Elmemet, Erőmet Egessegetem minde-
 neknek s-magamnak tsudajara, mert ditsekedem az Istenbe, sem-
 mibe sem erzem alabb magamot mint [...] het esztendővel, hanem
 tsak az Uiyaim akarnak meg köszvényesülni, hogy nehezebben
 irhatok mint az előtt, de megis [...] hiszem esztendő alatt irtam
 55 be magam kezemmel tiz kontz Papirossat, de nem irtam Galambot,
 ne felly tölle, Egy reszet most be kültem a Professoroknak.
 Irtam Igassagom oltalmazásara való sok Memorialet. Nagy Ha-
 lom Nagy rakas ez. Az en Imadsagimot. Sok üldözések alá vette-
 tett Vilagi Eletemet, de ennek még heiya vagyon egy keves.
 60 Nekem most mas szallasom vagyon penzenn fogadtam, de
 igen jó, kettőnelis jobb az elsőnel, megis felenyi drága. Ket na-
 gyobb ket kisebb haz. Magam külön konyham. Szakatsnak
 kamaraja. Külön jó Pintzem. Ket ennyinn három ennyinnis el
 fernenk jól. Költséget Isten adott, mindennap En, Tartzali, s-ha-
 65 rom szolgál, ket nagy, s-öt kis kutya Egy Mokus, mellyis nem
 regenn jött ide s-ollyan Sziligy massat nem lattam, jól lakunk,
 megis Szegeny embernekis jut benne. Bizonyosag a nektek küldött
 Vasarlasis. Dioszeginekis adtam 50. Rhenes frtot. Az Hertzeg
 Aszszony Gyulai Ferentz Uram szepenn adtak igen neki. Eddig
 70 való költséget ki tudvann, megis [...] forintal gazdagabban ment
 ki Betsből, mint ide jött. Alumniatis sz[...] [...]da fel neki. Oh
 Edes Lelkem ha te el hitethetned az te A[...]ba gyengesegeted [...]
 menel [...] tölled [...] szemed előtt, bizony jó Ember lenne Josef-
 75 ből, es nem te tar[tanád] Jose]fét, hanem eő tegedet s-engemet,
 tehetnem tsak Dioszegihez tsak [esz]tendeig, meg lenne Illyes es
 Elisaeus a' Liszt es Olay Sza[poran?]

Josef tanittasarol irtam maganak, Praeceptoranak, Kaposi Uramnak, meg mutattya a [Prae]ceptora neked a Levelemet, az mellyet neki irtam, aztis magaval, es az Praeceptoraval magyaraz-
80 tasd meg elötted. Az a Legeny meg vész, es egy rossz ember, es tegedet meg szomoritto leszen, ha az harom közzül leg alább egygyik meg nem leszen. 1. Vagy Fejervarra adod Kaposi Uram keze alá, hamar penig ha az haboru engedi. 2. Vagy ide en mellem küldöd, ha ugyan itt fenn kell laknom. 3. Vagy oda fel Dioszegi
85 melle. Ha ez egygyik sem leszen, bizony feltem, tudom en az 17. Esztendős Gyermek Legeny dolgat. Ha ez hamar egygyik sem lenne bar tsak Mohatsit fogadnad Szaraz Dajkanak neki, Mohatsinet Öreg Aszszonynak, ez a Leanyok hazabol ki üzne, Amattol meg inkább felne mint sem a Praeceptoratol, irtam en Mohatsi-
90 nak egygy levelet felölle. Igen jo volna azis, ha Zilahi Andras Uramat meg fogadhatnatok ugy Praedicatornak, az mint en maganak es Kaposi Uramnak irtam felölle. Lassad Lelkem az mire Isten vezerele es segitt ezekbe kövessed azt, talám Isten addgya ennekemis többb modom leszen ezeknek jobb rendbe valo hozá-
95 sára.

Az Aporne Aszszonyom dolgaba hogy adoss levelet nem adtal, jol tselektetted. [El iga]zittom en azt, es ha lehet annak a jo Aszszonynak kára nelkül, mert az jo indulattyat en tudom betsül-
100 leni Atyamfiatis levonn, de ez utannis semmi Irast ne adgyatok. Ha Nemes Embereket, vagy Deakokat vagy mit küldeneis hozzatok semmi igiretet ne tegyetek, hanem tsak ilyen valaszt adgyatok. Ertem, Uram eö kegyeme el igazittya; Szoval ugyan meg mondhatod eö kgynek, hogy en mint fellyebbis irám ha lehet szolgálni kivanok ugyan inkább mint kart tenni neki, de erről sok beszede-
105 nek kell lenni még eebb eö kegyemevel s-Korda Urammal.

Az Megyesi s-Kaposi dolgot ertem, nem tehetünk rolla, ha ugyan tsak teged akarnak Portioztatni Orszagot Deputatitot es kivalt Generalis Uramat kell rolla meg talalni. Ugy ertem Fiam Uram leveléből mostis a Generalis azt mondotta volt, hogy maga-
110 is ir mellettem ide fel jo akaroinak. Valoba nagy egygyügyüseg tölletek Fiam Urammal, hogy mindjar[t] nem kaptatok rajta, hadd irt volna a Tsaszarnak felöllem, Ugy [...Hal] ler Uram [nem] bonthatta volna el, mellyennis ne busully enge[...] az Haller Uram irasa me[...] [s]zabaditt. Isten eo [...] meg jutalmát. En a Gonosz
115 kö helyenn kenyerrel hayttom [...]

[...]d kereklek oda hazais Josefet szoktasd Serre Kafera most különön azért kültem neki egygy Süveg Nadmezet az Istenert kerlek

vegy Cafet neki szoktasd rá, inkább magadis igyál kelletlenis,
bizony felek egy reszezes rossz Ember leszen, es tsak hamar
120 Bethlen Mihaly es a teobb reszezes Battyai utann megyen, mert
a Bethleneket bizony mind a bor öli meg.

Egesseged romlasann busulok, de bizony lelkem a te babonas
bőjtöd az oka, az Istenre kerlek hadd el, ha erettem nem, a
Gyermekidert, mi haszna ha osztann meg süketülsz, sem Isten
125 Igeje, sem Emberek tarsasaga, holt eleven leszeszsz.

Samu Szakatsot szanom, de Törvenytől nem oltalmazom, latt-
zik ugyan nem rossz szandeka volt, mert az mint a karjaba verte
a kést annyi erővel mellyebe hasabais verhetete volna. Rend sze-
rent a ki embert akar ölni kesnel nagyobb fegyverrel forgodik
130 Erdelybe, Oltalmazza^a [...] tor, jo Borbely talam meg tartotta
volna. Ha penig meg kell halni Isten üdvezittse, en a Vert magam-
ra s-Hazamra nem veszem. Cse[...] halyt oltalmazni méltó. Lo-
vasz Györgyöt rendeld Josef [melle jar]jon velle mindenkor lo-
vonn, bizony bannam ha tsak olyan[...]

597.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1711. szeptember 8.

Édes kedves bizodalmas Öcsém Uram! — 6 Julii költ kglmed
levelét régen örömmel és kglmedhez való nagy kötelességgel vet-
tem, válasz tételemet halasztotta Pongrácz uram után való vára-
kozás.

5 Isten áldja meg kglmedet és az egész méltóságos deputatiót,
hogy a regens császárnénak ő felségének írt mellettem, de ő felsége
mindeneket Caroly király ő felsége jövetelére relegal, kit Isten
hozzon hamar dücsőségessen, mely is reméltetik Octoberbe. Arra
kérem azért én kglmedet, és kglmed által a deputatiót, sőt ha
10 gyűlés lenne, a statusokat, hogy a király előtt instáljanak mellet-
tem, mind irással, mind ex bono ordine naturaliter ad congratu-
landum et testandam fidelitatem¹ felküldendő követjek által. Ki-
nek is választásába prudenter cautusok legyen kglmetek; ne szán-

^a [előbb:] oltalmazza

¹ a tisztes rend szerint szerencsekívánat és hűségnyilatkozat végett természetesen

ja költséget, jobb 3 küldeni, ha különben nem lehet, mintsem
15 egygyel hazánkot és az 3 religiot koczkáztatni. Ehhez a cancella-
riához kglmetek semmit se bízzék, Szentkereszti uramhoz signan-
ter semmit se; sok esztendőig látta kglmed már ezt a cancellariat
és kivált Szentkereszti uramot, de csak látta, nem ismerte. Az
20 agensnek nemcsak a nevet, hanem a praxissát is dedignálják, sem
országért, sem religioért azt fel nem veszi, kivált komám. Zelál a
catholicus a magájáért, zelál a szász a natióért. A jámbor Simon
Mihály elerőtlenedett, csak árnyék. Még in anno 1697. vette vala
ezeket eszébe a szegény üdvezült gubernátor és ha ez az háború
ne legyen, megorvosolni igyekezi vala; sem cancellarius, sem itilő
25 mester nem lévén Erdélybe, nagy promotiot érdemelne Szentke-
reszti uram. Isten kglmeteket igazgassa; azonban kérem kglme-
det, noha ez az én senkinek véteni nem kívánó levelem igaz
kglmetekhez való indulatból vagyon, ne mutassa senkinek.

Hogy kglmed az én adósságommal eddig várapozott, Isten
30 kglmedet érette áldja meg, annak hasznát kglmed megtalálja
mind ezen a földön az én hazámba, mind az égbe. Kérem kglme-
det, igyekezze kglmed maga alkalmatossá tenni az én hazámot^a a
kglmednek való megfizethetésre, kivált az én huszti és maramaro-
si dolgaim aránt. Husztot ugyan az camara visszaigiri, látván,
35 hogy én 35/m Rh. forintnál is többet adtam érette, de az ő dolgok
lassan jár. Nekem az volna szándékom, József elhagyván a scholát,
introducáltassam a máramarosi tiszteimbe; kérem kglmedet, néz-
ze meg a donatit és az instellatoria párját és éltesen tanácsával,
jóakaratiával. Kglmed a maga házát építi akkor, a mikor az
40 enyimet.

Én édes öcsém uram, az Isten a ratio status és az sátán, vagy
vádoló rabja vagyok; mert ez a felséges udvar jól tudja, hogy én
ártatlan vagyok. Az Isten kglmeteket tanítja, látogatja és próbálja
én bennem és engemet, mint Jobot, vagy Pált, megkoronáz. A ra-
45 tio status az Isten nállam levő két girácskát nézi; a sátán a vallást,
de mindezeknek jó vége leszen. Én már 70-dik esztendőbe világ
csudájára jó erőbe, egészségbe, Isten örömébe élek. Isten adjon
annyit (melyet soha csak egy Bethlen sem ért), de örvendetesebbet
kglmednek. Bécs. 8 Septembris Anno 1711. Kglmed köteles atyja-
50 fia szolgálja

Bethlen Miklós

^a [itt a házamot a helyes olvasat]

Itt az híre, noha én nem hiszem, hogy Kornis és Szentkereszti uraméknak, qua cancellaria² a király eleibe kell menni, jó volna Tarczalit mint agenst ex publico odasegíteni. Ez bizony ország-nak, vallásnak most is többet szolgál amazoknál.^b

598.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1711. szeptember 27.

Mint regi kedves bizodalmas Uramnak szolgálok, es Istentol vigasztalast kivanok Uram knek. &c.

Nagy szomorusaggal ertettem, az en nagy remensegü szep ket Onokam halalat. Igazann Edes jo Uram Jobokot tsinala az Isten mu belöllünk kettenn, de Öve a dütsosseg, Kövössük Jobot, vagy egykent vagy maskent az Isten meg Coronaz bennünket. Bezzeg latom az halalhoz közzelitőknek sokat jelent meg az Isten, a Nagy Anyok halala előtt 3mad nappal irtoztato 14 Oraig tarto kisirtetből eszere jöven, több jövendőlesei kozott (.melly mind be tölt) meg mondá, hogy egyik gyermekebeis nem boldogulok; Im raytam telek. De szamra teszem kezemet, mert te tselekedted. Ps. 39.

Ha a szegeny Leanyomnak valamie maradott, az Igazsag szentent a szegeny Bethlen Mihaly fiam gyermekire szállana; Istene-senn tselekeszi kegdt, ha meg adattya. Söt mint talam (.mellyet bizony keservessen irok) ultimus Deficiens, ha mi joval lenne kgd azokhoz az Arvakhoz, egy helyre jobb helyre nem tehetne kegyessegenek nyomat Igen gyamoltalanok. Isten Szent lelke vezerelyle kgdt s-vigasztallya. El varom Redei Uram által kgd valaszat. Ayanlvann Istennek Uram kgdt. Bets 27. Septembris Anno 1711

Kgd regi köteles igaz keresztyen Attyafia Szolgaja

Bethlen Miklos

² mint kancelláriának

^b [a közlő jegyzete szerint utóirat a margón]

599.

A Rhédey családnak

Bécs, 1711. október 7.

Szeretettel szolgálok es Istentől minden aldasokot kivanok kgyteknek. &c.

30. Augusti keölt kgytek levelet betsüllettel vettem A melly leveleket Redei Laszlo Uram itt hagyott volt, azokat Tartzali
5 Sigmond Uram en kezembenn adta, es en jo szivel le küldöm tsak bizonyos batorsagos alkalmatosság adassek, mert olyan sok es betses leveleket kotzkaztatni nem lehet. Jóhet olly üdő még, a Familia hasznat veheti. A Felesegemnekis meg irtam addgya oda a leveles Ladat, de a[hhoz] [?] a battja Redei Laszlo meg eggyeze-
10 seis es jelen leteleis kivantatnek, ha a Telenn be mehetne, de a Levelek dereka mind itt vagyon. A Lomnitzai levelek nemis illetik ugy hiszem kgyteket Erdelyieket. Az itt valo Levelek le erkezesei,
Es a Redei Laszlo Uram be meheteseig jovallom halaszsa kgytek, mert ott nem hiszem semmi derek level legyen. Itt Betsbe a Kiraly
15 koronazattjaig semmi sollicitatio nem folyhat. Bizony feltem kgyteket attol a Pap pertől, de hiszem ők nem perlenek tsak el veszik, a Camarais ugy. En ha tudnek szolgálnak, de hiszem elege probaltuk 20. Esztendeig. Ajanlom Istennek kket Bets. 7. 8bris Anno 1711.

Kgytek Attjafia Sogora Szolgaja

Bethlen Miklos

600.

Rhédey Pálnak

Bécs, 1711. október 7.

Edes Eőtsem es Sogor Uram &c.

Kegyelmed 7. 7bris keölt levelet kedvessen vettem. Synceritasat mindenkor nagyra betsültem, ugy most is. Vilag es magam tsudajara 70dik esztendömbe majd ugy vagyok, mint a mikor
5 Kgd latott. Isten mire tart, maga titkaba vagyon. A Kiraly le jövenn, remenlem haza megyek. A familianak valaszt irtam. Az

en házamot recommendalom Kegyelmednek es ajanlom Istennek
Kegyelmedet. Bets 7. 8bris Anno 1711.

Kegd szolgáló attjafia, sogora

10

Bethlen Miklos

A piatzonn oltso, de a postann draga a papiross

601.

Rhédey Júliának

Bécs, 1711. október 14.

Isten meg aldgyon vigasztallyon Edes Felesegem. &c.

21 Septembris költ leveledet vettem. Jól tselekedted, hogy azo-
kot az irasokot fel küldötted, noha azok nélkülis [a Cam]jara meg
igirte Husztot, de így annál inkább [...] Ördög el nem ronthat[tya]
5 az en Igassagomot [...] a fizetesem arant akarvann számot vetni
a Camaraval, im irtam Kaszoni Janos Uramnak ezt küld [meg]
eő knek, es azt az Attestatitot küld fel nekem. Nemes Peternek ha
Isten haza viszen, meg fizetek szintenn úgy, mint a Gubernator,
s Apor, es a több akkori Tanats Ur meg fizetett, addig te ne fizess.

10

A Tordaiak jól irnak Szűkseg a minapi irasom szerent Malom
Mesterekkel meg jarni azokat az Malom helyeket, es engem
tudosittani tettzesekről. Azonbann a mi erőt tehetteget Isten ad
legyetek azonn ez Őszönn Telenn kő padot Tzövekeket, es egyeb
a mi kell egyy Uy Malomhoz készittsetek el, tuddgya Mohatsi
15 Uram az előtt honnet s mint sült vala ki. Ha nemelly tökelletlen
Emberek Apor Istvanra nezve akkor el ne sunnyogják, mostis jó
malmom volna nekem a Temetőnel. Erre elmedet az egészs
Joszag erejet rá tedd, maraddgyon meg az emlekezete Redei Julia
tsinaltatta meg a Torai [!] Malmot. Az Hazatis ha tsak perelyereis
20 fedesd meg.

En Istennek haala, jó esegsebbe vagyok. A Kiralyt ide 3. vagy
4. hetre varjak. Isten legyen veletek. Bets. 14. 8bris 1711.

Tökelleles Ferjed

Bethlen Miklos

602.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1711. október 21.

Édes bizodalmas Öcsém Uram! Nem akarván kglmedet három lineával haszontalan papirossal terhelnem, a méltóságos deputatiot kglmed által köteles szeretettel köszöntöm és kérem kglmedet bizodalmoson, ezt a part vegye elméjére és protegálja a szegény⁵ Máramarost. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 21 Octobris Anno 1711. Kglmed köteles atyjafia szolgálja

Bethlen Miklos

603.

Máramaros vármegyének

Bécs, 1711. október 21.

Szolgálók és Istentől áldást kívánok kglmeteknek! Ez includalt copiókból kglmetek informatiot vehet magának, én a mit lehetett, elkövettem és ezután is elkövetek. Az bizonyos, in politicis civilibus juridicis¹ kglmetek Erdélytől függ; azon kell lennünk ratione commendae in Huszt, et ratione camerarium, quod ad salis fodinam,² hogy az erdélyi general commendans és az erdélyi thesaurariatustól függjünk, ha ratione magni quanti³ a magyarországi repartitio-ba esünk is, de ha lehet, ezt is Erdélyhez kell szakasztanunk. Most ugyan sem Magyarországnak, sem Erdélynek bizonyos állandó quantumot nem determinálhat ez a felséges udvar, non tantum propter absentiam Suae Majestatis, sed etiam propter circumstantias bellorum,⁴ hanem pro tempore kell csak provideálni, de subsistentia militiae,⁵ mely bizonytalanság micsoda káros legyen, én tudom, de arról nem tehetünk. Deo et tempori et regi¹⁵ obediendum.⁶ Elhiszem kglmeteket ebbe a temporaria repartitio-ba bizony Posonba el nem felejtik, odaküldeni emberét talám

¹ politikai, közigazgatási és bírósági ügyekben

² a huszti javadalom és a kamarai ügyek miatt, ami a sóbányát illeti

³ a nagy mennyiség tekintetében

⁴ nemcsak Őfelsége távolléte, hanem a háborús körülmények miatt sem

⁵ a katonaság ellátásáról

⁶ Engedelmeskedni kell Istennek, az időnek és a királynak.

késő is, talam haszontalan is; ha küld valakit, levele által velem
correspondeáljon onnét, de ide haszontalan költeni, ne jöjjön a
király lejöveteléig, mert bizony minden csak hejába; de már ha-
20 mar idejő, mert császárnak választatott és Olaszországba jött
Spanyolországból és nem késhetik. In substantia egész várme-
gyéstől a kglmetek megmaradása ebben áll, akár Magyarorszá-
ból palatinus militaris general commendanstól, kassai kamarától,
egyszóval akárhonnét legyen bántódása, annál is instálhat ugyan,
25 de principaliter mindenkor mindenekbe recurráljon panaszával
az erdélyi guberniumhoz, hogy az törekedjék itt kglmek mellett
az itt levő cancellaria által. Higyje kglmek, nagy fundamentum
ez, melyet ha elmulat, nagyot vét maga ellen és elrontja a várme-
gyéjét. Én Erdélybe is recommendaltam a kglmetek dolgát és mig
30 Isten Ő Felsege itt tart, én is kglmekhez való köteles szeretetem-
nek megfelelek. Istené az áldás, kinek oltalmába ajánlom kglme-
ket. Bécs. 21 Octobris Anno 1711. Kglmetek szolgáló atyjafia
barátja

Groff Bethlen Miklós

604.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. november 28.

Edes Fiam *Uram* es Edes Leanyom &c.

Akaralak köszonteni, es irhatom Hogy io egessegebe Nagy io
remensegben, es *Isten*be nyugvo örömbe vagyok Az *Isten* Kegyel-
mebe ajánlom kgdt, es egeszsz Hazat. Bets. 28. 9bris 1711.

5 Kegd igaz jo akaro Attya

Bethlen Miklos

605.

Carl Carafának

Bécs, 1711. december 15.

Excellentissime *Domine* Comes *Domine* & *Patrone* Colendis-
sime

Audio gratiosam *Excellentissimae* Camerae resolutionem de
mei Boni Husztiensis restitutione factam, pro qua Deus *Vestrae*
5 *Excellentissimae* & omnibus *Excellentissimae* Camerae membris
aeternum benedicat.

Sed quoniam negotium quomodo stet, positive nescio, humillime
Vestram Excellentiam rogo, dignetur mihi Resolutionem Ca-
meralem, & mandata necessaria & quidquid eo pertinet, tam in
10 Originalibus quam authenticis paribus extradari mandare, ut
possim afflicta mea negotia procurare, tam hic quam in Patria.
Deus *Vestrae Excellentiae* pietatem, & aequanimitatem remune-
retur.

Excellentiae Vestrae Demisse Obsequentissimus Servus
Comes Nicolaus de Bethlen

Viennae. 15. Xbris 1711.

606.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. december 30.

Isten örvendetes Uy esztendővel aldgya kgdt Edes Fiam Uram
Es edes Leanyom s-Miklos Fiam minnyajatokot. &c

Kerem edes Fiam Uram kgdt, mennyen vegere kegd Teleki Pal
Uramtol, az mint ez idenn 7. Marty a Maramarosi Vice Ispant,
5 es Szolga Birakat be allitotta mit igittek ugymint Feő Ispan
Adstrator Vay Adam Uramnak, es mit adtak meg benne. Igen
kerem erre kgdt, hamar tudositson.

Edes Leanyom s-Mitzus leveleiteket kedvessen vettem. Kardot
küldök s-maradok

Igaz Edes Atyatok
30. Xbris Anno 1711.

Bethlen Miklos

607.

Rhédey Pálnak

Bécs, 1711. december 30.

Mint kedves Eöcsém es Sogor Uramnak kívánok Istentől Sok
Örvendetes Uyesztendőkket kglmednek.

Kglmed 8. Xbris költ Igen Sapito Levelét Betsüllettel vettem, Ezek az Inclusak meg Tanittyak kglmedet; Ezek penig abban az
5 Commissioban Mellyben [...] György, es Szent Kereszti Uramis benne ült, mind edgy cseppig exhibialtattak, es párban vétettek, de annak bizony egy pénz árra haszna sem volt, ezek a' Levelek mind szepen meg vadnak. Magam revidialtam. adna Isten kénszerittenék productionora kglmetekett, de bizony felek meg fejéredik
10 addig az kglmed szakalla, addig, mint az enyim most. a' mig elő kívánniak kglmetektől ezeket az Levelekett, és a' mig ezeknek hasznat veszi, En sok százat költöttem erre az dologra, már kglmetek az [Király] koronazattya utan probalhat, addig helyaban. [...] alkalmatossaggal a' Levelekett le küldom, Es vala[...] En
15 jó szivel segitek ez utanis: ajánlom Istennek kglmedet. Datum Viennae. 1711. 30. Xbris

*Kgd köteles Attjafia Sogora szolgálja

Bethlen Miklos^a

608.

Az udvari kamarának

Bécs, 1712. január 4.

Excelsa Camera Aulica *Domini* & Patroni Gratosi Colendis-simi.

Ex verbalibus nunciis, & externo aspectu Decreti Suae Augustae *Majestatis* a me *Illustrissimo Domino* Ludovico Alberto
5 Baroni Tavonath missi (:sed cujus continentiam nescio, quia mihi copia huc usque negata est:) intelligo gratosam Excelsae Camerae resolutionem de restitutione mei Boni Huszt factam. In quo passu quid quid Iustitiae & Gratiae mihi Excelsa Camera facit Deus remuneretur:

10 Et quamvis ego per pietatem & Conscientiam *Illustrissimi Domini Baroni* Tavonath de horum tandem bona eventu bene sperem, cogor tamen Excelsam Cameram demisse rogare, Ut sicuti hactenus semper in Omnibus meis negotiis in Excelsa Camera tractatis resolutiones in scripto authentico sunt^a mihi datae Juxta

^a...^a [autográf]

^a [előbb:] sint

15 praxim totius mundi. fiat idem nunc quoque in materia 55/m
floreⁿorum, in qua stat Meae Domus tota eversio, quia hoc me
ad manticam redegit, Commune dictum: verba volant scripta
manent, Ego 70 genarius senex possum momento mori. et mei
haeredes & ego erimus Coeci et suspensi, nescientes negotia no-
20 stra nec nunc, nec in futuro dirigere.

Audio quod fl: 5/m restantiae Salarii Cancellariatus in Con-
tractu specificati ita qualificentur, si nimirum restantiae ante con-
tractum fuerint factae. Rationem non Capiro, nec contractus di-
stinxit. Damnum patior ante Captivitatem in illo salario circiter
25 ad 20/m floreⁿorum cujus pars ad 8/m fl: fere apud Comes Apor
periiit absque utili Camerae. Sed fiat voluntas Dei in Omnibus,
adest interim testimonium ipsius Fiscalis Perceptoris Francisci
Balog. De restantia Anno 1699. flor. 3/m quod etiam Illustrissimus
Dominus Baroni Tavonath scit, Hoc saltem acceptari Ius est, &
30 audio acceptari, et gratias ago:

Audio 21/m floreⁿorum Interesse computatur 6. pro cento,
quod per 8 ½ annos facit floreⁿorum 10 710. Ego quidem 10. pro
cento solvere debebo. Et Rakocy ac Dominus Carolyi duplum
etiam ex proventu Boni extorserunt, quod Camera nihil juvat,
35 Ego patior. Sed fiat. Ego pro hac gratia etiam Excelsae Camerae
de missas gratias ago.

Argenti 50. Marcas etiam video in quietantia germanica Com-
putari tantum ad fl: 849. Damnum patior, sed fiat. Pro acceptatio-
ne gratias ago.

40 Sic jam quomodo cunque calculi ponantur, Excelsa Camera
prosperat. Ego patior, Beati fuerunt possidentes Rakocy. Vayi.
Carolyi. Sed tantum detur mihi hic realis Computus, et positiva
scripta & in effectum cito deducenda Resolutio, Veteri Contractui
a Divo Leopoldo confirmato insistens, Cui mei haeredes inniti
45 possint, Ut moriar Consolatus. Deus pro pietate Excelsae Came-
rae bene dicat.

^bExcelsae Camerae.

Servus demisse Obligatissimus
Comes Nicolaus de Bethlen

4. January Anno 1712.^b

...^b [autográf]

Calculus.	
Restantiae Anni 1699. — — —	fl: 3 000.
Pecunia adstrata. — — — —	fl: 21 000.
Hujus Interesse. — — — —	fl: 10 710.
Argentum. — — — — —	<u>849.</u>
	Summa. 35 559.
Capitan. Salarium in Contractu in aeternum absorptum ponitur. — — — — —	<u>fl. 20 000.</u>
Summa summarum	fl 55 559.

609.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1712. január 13.

Örvendetes új esztendőt kívánok édes bizodalmas öcsém uram kglmednek szerelmesivel együtt. Bizodalmason recommendalom kglmednek árva házamat és személyemet, ne felejtse kglmetek recommendalni a koronázatra jövő követei által ő felségének.

⁵ Avval a követségválasztással kglmek siessen, mert az a híre, a költségtelen és egyenetlenség miatt talám nem is, avagy csak simplex követséget küld, ha az udvar parancsolja, érdemét, gratiáját vesztí el.

¹⁰ Bizony ex 3 nationibus et 4 religionibus¹ kell annak lenni, kik által az mint Erdély solenniter ő felségének megeskeszik, úgy ő felsége is a diplomára és az haza törvényeire, szabadságára iuxta consuetudinem aliorum regnorum et provinciarum haereditarium.² Én ugyan már exul mundi effélékhez nem szólok, de evvel tartoztam csak kglmednek írni. Ajánlván Istennek kglmedet. Bécs. 13 Januarii Anno 1712. Kglmed köteles atyjafia szolgája

Groff Bethlen Miklós

Circa 25 praesentis fog ő felsége ideérkezni.

¹ a 3 nemzetből és 4 felekezetből

² más országok és örökös tartományok szokása szerint

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. január 13.

Edes Fiam Uram. &c.

Tartozom irni *knek*. Kornis *Uram* kezebe hoztak a *kk* Dolhai Jozsagarol egygy igen derek rendes Informatiot, es summas *Urbaniumot* deakul. Ha *kk* külte jo, ha penig mas, vigyazzon kgytek, en ugyan Tartzali *Uramnak* mondottam vigjazzon Mar a Kiraly vagy Tsaszar le jeő egy hetre, meg indulnak a dolgok

Legyen azonn *kk*. Az Orszag a Koronazatra jövendő követei-nek adassek *Instructiojaba* az en dolgom cum aliquo zelo adaequato,¹ ne legyek en az *Universalis gratiaba* Judas. A Felesegem addgyon *supplicatiot* *Deputationak* Orszagnak Bethlen Janos *Uramis* assistal. Ne legyek en az *Universalis Gratiaba* egyedül Judas a joert, es az eő Flgehez valo hüsegert. Ugy halloom a fel jövö követenn nem eggyezhetnek. Ha költsegesebbis, de jobb es ugyis illik, kivaltkeppen erre a nagy rendkivül valo Solennitasra, s-nemis lehet az maskeppen. Ex *Tribus Nationibus* & 4 *Relligionibus*² kell lenni. Mert ez Solennis *Depositio Homagii* ex parte Regni,³ es eő Felsege de *Jure* & *Consuetudine*⁴ meg esküszik a *Diplomara*. Itt az emberek tsudaltak, hogy Erdely *Austriatis* es egyeb Orszagit eő Felsegenek meg előzte az *Homagium praestala-saval*, holott ez itt eő Fget varja, es ugy leszen *utrinque* az esküves. Követeket nem külden *Absurdum nefas*. Meg parantsollyak innet küldeset, osztann erdemet kedvessegetis el veszti. Teleki es Bethlen Laszlo *Uramat* specialiter keőszöntöm s-kerem dolgaim-ra. Kiknekis kgd ezt a követtseg dolgat meg jelentheti.

En jo egessegbe vagyok. Leanyomot szeretettel köszöntöm. Es kgd *Attjafiait*. *Verbo Amico*⁵ Ajanlom *Istennnek* kgdt. Bets. 13. *January Anno 1712*

Kegdt szerető Apja

Bethlen Miklos

¹ az ügghöz méltó buzgalommal

² A három nemzetből és a 4 felekezetből

³ szokásos hűségeskü az ország részéről

⁴ jog és szokás szerint

⁵ Baráti szóval

Bécs, 1712. február 3.

Edes *bizodalmas* Nehai Apa Tars Uram Isten örvendetes Uyesztendőt addgyon Knek &c

Az en *knek* irt levelemre Redei Laszlo Uram által szoval tett válaszát szomoruan vettem.

⁵ Látom *kgd* ketelkedett levelemről kezem irasarol, de en irtam edes Uram mind azt mind ezt, de mivel 19 *esztendeje*, hogy *kgd* es en egymásnak irunk, bizony *meszsze* jar az 70 *esztendős* kez az 50 *esztendőtől*.

¹⁰ Mondta *kegd*: En *kegd* kezebe semmit sem adtam Adtam vala, Edes Uram *szep gyöngyöt*, de ha Isten *kgdt* es engemet el vetelevel meg szomorított, arról nem tehetünk; A dologhoz *közzelebb szollvann* penig.

¹⁵ Petsetes Regestrum vagyon a szegeny Leanyommal adott *jokrol* Arany ezüst *köntös* etc Portekakrol mellyek sem könnyen elveszhetők sem szegeny Vömtől Leanyomtól el nem vesztegetők voltak, bizony alkalmas penzbenn allokot.

Meg feletkezett *kgd* Maga *Kgd* Quietantiai vagynak fia halala utann *kgdtől* percipialt circiter harmad fel ezer forintrol.

²⁰ Tudom Isten *knek* adott volt annyit, az Onokaimot azok nélkülis *tisztessesesen* tarthatta. adtta volna Isten, Vöm Leanyom Onokaim költhettek nyöhettek volna el mind azokat.

²⁵ A Leanyomot vitte el a Vöm Anno 1693. Holt meg in Anno 1696. A szegeny Vöm. Anno 1699. Edes *bizodalmas* ma holnap velem együtt Koporsoba menendő Apa Tarsom, nem tsak Verőtzivel, (noha bizony eöis igazat tenne itt) hanem a Bibliával merjük a dolgot Ezenn a Vilagonn az *kgd* Onokainak olyan Attjafiai nintsenek, mint a Bethlen Mihaly igen gyamoltalan Arvai bizony meg erdemlenek azok, es az szegeny üdvözült vöm Attyafiai a kik vadnak, hogy ha *kgd* azokat örökösittene Jovaiba

³⁰ Jozzagiba etiam per Testamentum & Regium Consensum;¹ mint hogy Knek lelki Attjafiais

El hiszem *kgd* az Isten Hazat lehetőségeig nem felejtí. En ezeket *knek* *syncere* irom.

¹ végrendelet és királyi jóváhagyás által is

Mert ki leszen a kgd Haerese, bar Abrahammal mondhatna
35 kgd Elihezer
Isten vigasztallyon bennünket Bets. 3. Februarii Anno 1712
Kgd igaz keresztyen Attjafia Keserves Atya Tarsa Szolgaja

Bethlen Miklos

612.

Az erdélyi református consistoriumnak

Bécs, 1712. február 24.

Erdelyi Szent Kerestyen Reformatum Consistorium. Nekem kedves bizodalmas Uraim. Es mind testi, mind a *Christusba* lelki igen kedves Atyafiai. Az Istenteől lelki testi bekesseget kivanok kgyteknék &c.

5 Szomoruan ertetem kk között levő nemelly vellekedeseket az Enyedi Collegium penze safarlasarol. Es nevezetesenn, hogy abbol inkább kellene ma segitteni a' Ministeriumot, mint sem a Collegiumot, mivel hogy a Fiscalitasbol az előtt jart beneficiumok el vetettek a Ministeriumtol. Tartozom azert kket conscientiosa
10 Informatiommal ebben az kknék maganak igen karos vellekedesbenn vilagosittani, es az karos tevelygesből reducalni tehettsegem szerent. Es eggyyszer s-mind Isten es az eő Háza előtt jövendőreis lelkemet meg menteni. Hogy mondhassam Act. 20. 26. az en erőtlensegemhez kepest. Azert:

15 1. Az melly fl. 33240 a negy Szasz Varosra adtam en, az ezekből a Summakbol all. Tiz ezer forint a Debretzeni Taxabol, es a Collegium Jozaga jövedelméből usque ad Annum 1685 Szabo Krestelytől az mű hirunkel Curatorokul sugogatott penz "Debretzen ab Anno 1685 eggy penzt sem adott." Tizenharom ezer
20 ketszaz negyven forint a Radnoti (.in Anno 1686 ugy tettzik.) lett Collectabol, mellynek en voltam Perceptora akkor, es regenn szamotis adtam rolla. Ehez az ket summához, ha idegenek közeőtt volnais a dolog, a Ministeriumnak semmi közisints, ha perlenenekis felette. Az tiz ezer forintya a Gillanyi Testamentumabol áll, az melly haszontalanul setala Amsterdamba, kik költötték el az mi paranyi haszna volt, leg jobbann tuddgya ha meg
25 el Veszprimi Istvan Püspök Uram, es a Fia. Es Kolosvari Istvan Uram, mellyet szama nélkül proponaltunk a Consistoriumba de

a...a [beszúráások]

haszna nem volt. De ez in parenthesi maraddgyon. Quod ad
30 materiam controversam¹ megyek elebb.

2. Ennek a 10/m *forintnak* feleig praetendalhatna a Ministerium etiam vigore Contractus & Testamenti Gillanyiani.² A Contractusba Teleki Mihaly, Matskasi Boldisar es en voltunk Regiusok inter Gillanyianam, & Toffaeum.³ Es igy abban az 33240
35 *forintba* a Ministeriumnak etiam de vigore Juris⁴ tsak fl. 5/m vagyon. De.

3. Az vegeztetett vala propter confusiones vitandas:⁵ Hogy az melly harom Kővárvideki Falu Gillanyirol maradt az Ecclesiara, noha fele az Collegiume volt volna, de a Collegiumnak onnet
40 semmi egyeb ne jarjon, hanem tsak a nyari dolgos. Egyeb minden jóvedelem, mellyis szep egynehany szaz forintra ment esztendőnkent, mennyen Püspök Uram kezebe a szegenyebb Praedicatorok vagy Ecclesiak segittsegere. Es ez igyis practizaltatott. Ezt a Collegium Tisztartaja nem percipialta. E contra Püspök Uramis a
45 Szaszoknál levő Interest nem attingalta, sem masutt levő adossagat a Collegiumnak, ugymint Torotzkai es Nemes Janos Urameknál. Ez utolso penig fl. 1000. a Consistoriumtol az Udvarhelyi Scholához rendeltetett, melyről Bethlen Janos Uram szollhat. A Kőhalomnál levő penz nem ezekhez valo. Az Atyam legatuma
50 az Udvarhelyi Scholához.

4. Vagyon a Ministerium szamara ki adott penz fl. 2000 Szasz Sebesnel. Ehez a Collegiumnak semmi közi Püspök Uram percipiallya

Es ez a penzről valo genuina per me fide mediante data Informatio.⁶
55

5. Nagy *errornak* tapasztaltam eleitől fogva azt a' veszekedest: Ecclesia penze Joszaga, vagy Collegiume. Mert hiszem az Apostol szava szerent 1. Cor. 3. 21. & *sequentibus*⁷ Minden az Ecclesiae. A' Vilag sem volna, ha Ecclesia nem volna. De a Romai Vallas tartya azt, nem a Reformata, hogy: Az Ecclesiae, az az A Pape, a Cleruse, vagy szollyunk a mű vallasunk stylusaval: A Ministe-
60

¹ Ami a vitás témát illeti

² a szerződés és Gillányi végrendelete alapján

³ a Gillányi család és Toffaeus között

⁴ jog szerint is

⁵ a zavarok elkerülése végett:

⁶ általam adott őszinte felvilágosítás

⁷ és a következőkben

riume vagy Egyhazi Rendre. ^aNem a Papoknak iratik ott. Omnia vestra sunt. ^{8a} A Ministerium es a Collegium vagy Schola az Ecclesia ket keze, mindenik az Ecclesia szolgaja, egyik a Templomba
65 pro adultis, masik a Scholaba pro Iuventute. Doctores sunt a Deo dati. ⁹ Eph. 4. 11. Tartani kell ezt mindeniket az Ecclesianak. Mert meg a Nyomtatot is taplalni kell, mennyivel inkább ezeket. 1 Cor. 8. 7 & sequentibus Tartani kell bizony, de nem Injuriaval ^avide Isa. 61. 8. ^a Egyik labod törd el mikor mind a kettő fay, s-kösd be a
70 masikot a Velejevel. Aztis meg kell gondolni 1. Szorossan szolvann mellyik szűksegesebb es mellyiknek a fogyatkozasa karosabb. ^aMert a Ministeriumnak ugyan tsak vadnak arra köteles privatus Taplaloji, de a Collegiumnak nints. Noha ^a Nem de nem a Scholae a Ministerium Szülő s-nevelő Anyya. Deakbol lesz
75 a Pap. Sőt a Schola szüli a Kiralyokot Feydelmeket Birakot Polgarokat &c. Miert van annyi bolond vagy lator Janos, azert, mert a Scholabol keves jo Jantsi megyen ki. Hanyadik ember az a ki tsak a Templomba tanullya meg ügyibe az Istent, bizonyittya a kösseg ostobasaga barom elete. Mellynek oka a magyar Scholak
80 nem lete. 2. Minden Falu Varos tartozik Diszno Pasztort tartani, mas Varos Falu, vagy Orszag s-Feydelem nem tartozik hogy tartson neki. Nem tartozike hat Ezerszerte inkább Praedicator tartani, ha a Menny Orszagot hiszi. De ez tette jeggé az Erdelyi Reformatus embereket, hogy mind a Fejdelmek tartottak Papot
85 nekik. Az Olahoknal alabb valok; Vagyon Erdelybe ugy hiszem ezer Olah Pap. Menyi Unitarius Praedicator. Menyi Papista Pater Mind tartottak ezek Papot a magokebol, tsak a Reformatus nem tud s nem akar Szannyon meg az Isten. Helytelen Argumentum-
90 nak lattzik azert ennekem az, hogy mivel Apor Istvan Szasz Janos el vonak a Beneficiumokat, mar a Collegiumbol tartassek a Ministerium az olyan beneficiumoktol privalt helyekenn. Ki gyözne az egeszsz Orszagba, hiszem Enyed Marus Vasarhelyenn Kolosvaronn kivul minden Varosokba a Feydelmek tartottak. Nem mondom az olyan nyomoru Ecclesiak mint Kali, Selyei
95 Fejeregyhazi, Szovati Medvesi &c. hogy valamit nem kellene adni a Püspök Uram kezebe rendelt oda fel töllem említett fundusbol. Maskent bizony szűksegesebb volna az Enyedi romlas epittes Es a Fejervari Collegium manutenealasa, mellyhez az előttis fordi-

⁸ Minden a tiétek.

⁹ A tudósokat Isten adja.

^a...^a [beszúrások]

100 tottunk neha az utann, hogy a Patronusok kik testekbe, kik meg elve lelkekbe ugy meg halanak, hogy mindenet el vonak. Ma vagyon bizony az az üdő, hogy iol meg olvassak a Reformatus Patronusok es Ecclesiák a mit az Apostol ir. 1. Cor. 8. 7 &c. Es 2 Cor. 8 & 9. Es a Praedicatorok. Phil. 4. 11. 12. Hebr. 11. 25. 26

105 En ezt igaz szeretettel [!] es jo lelki ismerettel irvann kknnek kivanom az Isten Szent lelket kgtknek. Bets. 24 Februarii 1712
Kgytekert imadkozo Szolga Tarsa, szolgaja es Ven Attyafia az Urban

Bethlen Miklos
Kkert a *Christus* Rabja

613.

Máramaros vármegyének

Bécs, 1712. február 24.

Kigyelmetek 20ma Januarÿ költ Levelét Ajtai Daniel Uram meg adá, Kivel is eleget beszéltem a kigyelmetek nyomorúságáról Eő kigyelme, és Tarczali Uram velem együtt mindent el követt. Emberé a munka, Istené az Áldás.

5 Úgy értem, hogy kigyelmetek Vármegyéjekben a Vice-Tisztek Eő kigyelmek Proventussát igen igen szorossan circumscribálta, vagy inkább circumcidálta, úgy hogy tellyességgel semmivé lött a régihez képest. Azt én nem mondom, hogy a nehéz üdőkre nézve afféle nem kívántattnék, noha a jo Lelki Isméret, és maga az üdő,
10 es a Tisztségre való Hit bizony circumscribálna eléggé, hogy ne excedállyanak; Mert a nép bizony sokbúl sokat, kevésbúl kevesett, semmibül semmit add. Bizony jó, és igen szükséges a szegénység terhelhetését orvoslani, mindazonáltal még a nyomtató ökörnek is nem szabad a száját bé kötni, Pál Apostol a Praediká-
15 torokat is ahoz hasonlittya. Bizony a Politicus Tisztek is nem fáradhatnak, nem betstelenkedhetnek minden jutalom nélkül; Azért kigyelmetek is moderállya úgy a dolgot, hogy kigyelmetek Fő és Nemesi Rend ne vágja le a fát maga alatt, mert azokat a Tiszteket kigyelmetek, és a kigyelmetek Maradéki viselik. En
20 ugyan fel tettem vala, hogy ez a Romlás ne talállya a Hazát, hogy a Vice Tisztek Eő kigyelmek minden esztendőben változzanak, nem magamért, hanem a közönséges jóért, sok nagy okokra

nézve, és a többi között azért is, hogy ne tsak egy két, hanem sok
25 Bötsületes Ember részesüllyön hasznába, betsületibi [!] a Tisztség-
nek, mellyet én mig élek, el is akarok követni, és Successoromnak
is, ha tanátsomat fogadgya által adni. Ezzel ajánlom Istennek
kegyes oltalmában kigyelmeteket.

614.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1712. március 9.

Édes bizodalmas öcsém uram! Kglmed 3 Februarii költ levelét
becsülettel és szeretettel vettem. Az hazán levő Isten csapásin sir
a lelkem, imádságnál és sóhajtásnál egyébbel nem segíthetek, azt
mindennap elkövetem tehetségem szerént.

5 Az én Jósefemhez való kglmed atyafiságát köszönöm és kérem,
menjen végére kglmed csak tacite in genere absque nominatione
rei et personae:¹ hogyha kinek valami derék dologrol decretuma
vaygon üdvezült Leopoldus császártól, mely a guberniumnak
szóllott, és az avval való élés in arbitrio gratiati² hagyatott, hogy
10 akkor éljen vélle, a mikor neki tetszik és benne vaygon: non
expectatis aliis nostris mandatis.³ Ennyi császár és gubernium
változása lévén, ez a deputatio cselekedhetik-e az olyanba vala-
mit; mert én attól félek, hogy a guberniumnak szólló olyan.
15 Kivált^a régi levelet, mint az az Jósef instellatiojáról való, fel sem
szakasztnak és semmit sem cselekesznek reá, hanem arra relegál-
nak, ujjitassam meg, melybe nagy akadályoktól félhetek, mert
arra nagy magyarországi urak vagynak. Jár az elmém ott. Csak
a donatit kellene producálni és az instellatitot memorialeval a
deputatiótól kérni, melyet ha akar, szabadon megcselekedhetik,
20 mert az instellatorium mandatum non pertinet ad essentiam rei,⁴
csak superfluum. Az instellatorok az instellatiokor csak a donati-
ot szokták elé adni olvastatni és pro credentia a gubernium, vagy
deputatio vármegyének szólló levelét, melyet is ugy stilizálhatni:

¹ csöndben, általában, a tárgy és a személy megnevezése nélkül

² a kedvezményezett belátásra

³ nem várván más utasításunkra

⁴ a beiktató parancs nem tartozik az ügy lényegéhez

^a [értelem szerint itt nem kezdődik új mondat]

Látván T. T. kglmes urunk donatioját etc. És in conformitate
25 illius⁵ az atyja T. T. fiának való cessioját. Azért küldöttük T. T.
atyánkfiait. Facite, quod in donatione mandatur etc.⁶ Itt penig
sokat teszen etiam pro deputatione⁷ az a clausula a donatioba:
Cunctis etiam aliis cuiusvis status officii gradus etc.⁸ Énnekem
erre az utolsóra hajol inkább az elmém. Kérem kglmedet, beszél-
30 jen János öcsémmel és tudósítson kglmednek maga tetszéséről,
addig sietni az propositioval nem kell. Az szentmiklósi égetéről
[!] irtam régen a feleségemnek.

Örülök, hogy Isten kglmed által szaporítja familiánkat, Isten
nevelje jobb üdökre őket. Isten áldja meg kglmedet, hogy atya
35 módra házasítja az árva atyjafiait, azért tette Isten kglmedet az
házba most fővé. Azont kövesse el kglmed Jóseffel és az én
leánnyommal, onokáimmal is, melyért Isten kglmedet megáldja.
Szánom a vetus és neofidelis nevet Erdélybe és különözö követsé-
get. Isten szánja meg kglmeteket. Pál apostolt nézze meg
40 kglmed. Gal. 5. 15. És az 133 soltárt. Ajánlom Istennek kglmedet.
Bécs. 9 Martii Anno 1712. Kglmed köteles vén atyjafia szolgálja

Bethlen Miklós

615.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. március 9.

Edes Fiam *Uram*.

Kerem kgdt szeretettel. Az szegeny Údvezült Teleki Mihaly
Huszti Fő Kapitanysaga Conventiojat parialtassa kgd Nalatz
Lajos es Sandor Gergely *Uram* es ugy in vidimatis küldgye fel
5 nekem. Leanyomot s-kgd Attjafiait köszöntöm. Ajanlván *Isten-*
nek kket. Bets. 9. Marty. 1712

Kgd igaz jo akaro szolgáló Apja

Bethlen Miklos

⁵ ennek mintájára

⁶ Tegyétek, amit az adománylevél parancsol stb.

⁷ a deputáció miatt is

⁸ Minden más rend, hivatal, rang stb.

Kornis Zsigmondnak, Szentkereszti Andrásnak,
Simon Mihálynak és Bausner Györgynek

Bécs, 1712. március 9.

Edes Eötsem Uram. Es kedves Komam es jo akaro Uraim &c

Ertettem hogy eő Felsege minden Erdelyi Memorialeket kgd kezebe küldött, es azok között az Enyimet, a Vömét, es Maramaros Varmegjejet, melly háromhoz nekem közöm vagyok.

⁵ Isten aldgya meg eő Flget, hogy arra ment, a mellyet mű Ország Gubernium es Cancellaria eörökke kivantunk es kertünk es kivalt mikor Údvezült Gubernator, es Apor Urammal 3mann itt voltunk, instaltunk erőssen: Ut omnia Transylvanica sive Politica sive Militaria sive Juridica & Fiscalia vel Cameralia sive Publica sive Privata Memorialia veniant per rectam regiam viam Informationis Gubernii ad Cancellariam Aulico Transylvanicam, & per illam ad Suam Majestatem ne sint mille viae & Cuniculi praeterita & neglecta hac Cancellaria Aulico Transylvanica. &c.¹ Hanem hogy minden Erdelyi ember a Cancellaria által s-hirevel folytassa dolgat es a Cancellaria kinek kinek dolgat, ut optimum videbitur² az hova illik Ad Ministerium Bellicum Cameram &c³ intimallya recommendallya &c. Es osztann ki ki maga vagy Agense sollicitallya. És igy a Cancellária legyen valosagos realis tisztessesges Instantia, mint a több Cancellariak itt. Es a mint ez az Erdely mindenik Cancellarius Instructiojabais fel van teve a Praefatioba &c. Ezt assequalvann kk, bizony boldog leszen az Haza es a Cancellaria. Illik ezt eő Felgenek alazatosson meg köszönni, es Praxisaert könyörögni.

²⁵ Az mi mar azt az 3 Memorialet illeti. Az Vömenak leg sietőbb a Camarara valo Intimatioja quia periculum in mora.⁴ A Maramarosirol szoval izentem. Nagy momentum ez Ad conservandam Jurisdictionem Transylvanicam in illo Comitatu.⁵ Es hogy ez az

¹ Hogy minden politikai, katonai, bírói, kincstári, kamarai akár köz-, akár magán-érdékü erdélyi beadvány a gubernium tájékoztatása útján egyenesen az erdélyi udvari kancelláriához kerüljön, és annak révén Ófelségéhez, ne legyen ezernyi út és folyosó, háttérbe szorítva és mellözve ezt az erdélyi udvari kancelláriát stb.

² ahogy a legjobbnak látszik

³ a haditanácsshoz, a kamarához stb.

⁴ mert veszedelem van a késlekedésben

⁵ az erdélyi igazságszolgáltatás megőrzésére ebben a megyében

Erdelyi Cancellaria expedialhasson oda Gratialia &c. A mi az
enyimet illeti. Nekem minden romlasom ez lön Hogy noha az en
30 Apellatiom a Cancellariara az eő helyere küldetett, de itt osztann
a Cancellaria kezéből éppen ki vetetek, es meg tsak a Commissio-
ba sem admittaltatek. Es az Apellatio mai napigis az Erdelyi
Törvény szerent nem decidaltatek. Mivel azért mar eő Felsege az
35 igaz utba es helyre külte az en Memorialemot. En kket atyafisago-
sonn kerem, es Tiszti kötelessegere kenszeritem s-az Haza Törve-
nyere, legyen segittssegel, meg az en maradekomis szolgálhat
kknek. Szoval Tartzali Uram többet mond. Maradok

Kgytek
Attyafia szolgálja barattya

Bethlen Miklos

9. Martj. 1712.

617.

A királyi deputatióának

Bécs, 1712. május 11.

Meltosagos Deputatio Kedves bizodalmas Uraim. &c.

Az en meg elemedett Vensegem, melly mar a koporsoba készül,
Es az en hosszas, majd pelda nélkül valo, Istenteől ram botsatott
kereszt viselesem. Es az en edes Hazamhoz, es kgytekhez eleitől
5 fogva, (.kit az Isten tud) igaz buzgo szeretetem kerü, kgyteket
bizodalmason ezekre.

1. Tőrekkedgyek eő Felsege előtt, ne rekeszttesem ki az Univer-
salis Gratiabol, mennyek vigasztalodva a koporsoba

2. A dütsősseges emlekezetü jo kgyts Uram Leopoldus eő Felse-
10 ge Donatioja szerent instellaltassa Josef Fiamat a Maramarosi
Feő Ispansagba. Mikor Verivel tagjaval teszen jól, Hazajanak, es
annak Jurisdictionanak Consulal kgytek, es az en Házamot az
haalaado szolgálatra; Engemet penig ide hatra levő keves napja-
imba a kgytekerter valo buzgo imadtsagra kötelez. Isten kgyteknak
15 addgya az eő előtte kedves nepeknek es magistratusoknak adni
szokott aldasit.

Bets. 11. Máj. Anno 1712.

Kgytek Ven Rab köteles igaz Attyafia szolgálja

Groff Bethlen Miklos

618.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1712. május 11.

Édes bizodalmas Öcsém Uram! Az én fiam állapotjáról nekem írt kglmed atyafiságos levelére régen tettem választ, de arra kglmedtől választ nem vettem. Kérem azért kglmedet bizodalmonson, penes productionem solius donationis Leopoldinae quo citius melius¹ procurálja instellatióját. Mit írtam a deputationak, kglmed látja. Vallásának, hazájának, familiájának, annak a vármegyének consulal kglmed, mikor az én gyermekemet segíti, ki is nem leszen háladatlan. Én penig koporsóba készülő vén kglmed atyjafia imádkozom kglmedért és házáért. Ajánlván Istennek¹⁰ kglmedet. Bécs. 11 Maii Anno 1712. Kglmed köteles atyjafia vén rab szolgálja

Bethlen Miklós

Arra a tisztre magyarországi urak vágynak.

619.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. május 11.

Édes Fiam Uram

Kerem kgdt minel hamarebb procurallya kgd a Josef instellatiot Maramarosba, mert arra Magyar Orszagi Urak vágynak Tsak a Donatit kell producalni a Deputationak, egyebet nem.⁵ Ha Josefet onnet ki ütik, bizony nehezenn űli meg kk Dolhat, az mint minap knek meg írtam a Dolhai dolgot. Ajanlom Istennek kgdt Bets. 11. May 1712

Kgd igaz jo akaro Ven Rab Apja

Bethlen Miklos

¹ a Lipót-féle adománylevél felmutatásával minél gyorsabban, annál jobb

620.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. május 18.

Edes Fiam *Uram*

Tartzali *Uram* mondá nekem: Hogy a Reformatus Status Han Urral meg alkutt de Beneficiis Ecclesiasticis.¹ Ha ugy van, es ha jól van Haala *Istennek*. Kerem tudositson kgd, hadd örullyek neki. Az Annuatim leg alabb 8/m Rhenes forintra megyen. Az Seeau es Ecklerrel tett Computus penes Productiones factus² az en Leveleim között vagyon. Bizony szep dolog, ha kk vegbe vitte, az mit mű minnjajan se magunk, se Dioszegi Istvan es Püspöki Peter *Reformata* követek által vegbe nem tudtunk vinni. Leanyomot es kgd Attjafait köszöntöm. En jól vagyok. Ajanlom *Istennek* kgdt. Bets. 18. Mai. Anno 1712

Kgdt igazann szerető Attya

Bethlen Miklos

Varom a Nehai Ur Teleki Mihaly Huszti Fő Kapitanyi Conventiojat.¹⁵

621.

A királyi deputatióknak

[Bécs, 1712. május 18.]

Meltosagos Deputatio Nekem kedves bizodalmas Uraim. Es Edes Atyamfiai

Jo emlekezetibe lehet kknek, mennyi haborgattatasom volt nekem es Torda Varosanak az ott levő Aranyasi Malom miatt,⁵ mellyekkel kket nem szükség most terhelnem. Summaja leg közeleb a dolognak ez.

1. A mint a *Varmegyen* in Anno ^aa Malmosok^a el nyertek vala imigy amugy, es en praeceptoriummal a Tablara vivem, ott a

¹ az egyházi javadalmakról

² a bemutatás alkalmával készített számadás

^a...^a [beszúrások a margón]

10 Tabla revidéalvann "sokat corrigalt, es" egy Exceptio mellett rejjiciala a Varmegyere ad novam Revisionem¹ es en in Dominio maradtam.

2 Az utann per tumultum Tordensem² mint vettek vala el töllem minnyajan tuddgyak. De

15 3. Latvann Údvezült Leopold Csaszar nagy oppressiomat viszsza adata a Guberniummal in Anno 1698. ennekem. Es in pacifico Dominio³ voltam usque ad Anno 1704. Ekkor osztann

4 Rakocy Uram erejevel viszsza foglaltak a Malmosok, birtak es el pusztulni hagytak nekem es a Varosnak rettenetes karaval.

20 Mitsoda duplex vagy nem tudom quotuplex via ez; Egy felöll perleni. Mas felöll erővel foglalni. Quod maximum & pessimum⁴ Rebellis Usurpator Feydelem erejevel mikor en Szebenbe es a Nagy insegbe voltam. Itillye meg Isten s-Ember, es most leg közzelebb kytek.

25 Mar ha Isten segittene mű a Varossal egygütt meg akarnok epíteni ott az hol alkalmatossabb leszne

Bizodalmason kerem azert kket. Ex incumbentia Legitimae Autoritatis Deputationis⁵ inponallya kk a Malmosoknak: Tartsak a Tablatol rejectazott Törvényhez magokot. Jol jarnak akkor ha kesz malmot nyerne el.

30 El hiszem az mű reszünkrölis ha kik akkor lesznek meg kerdik hogy mitsoda a Calumnia Trip. Par. 2. Tit. 70. Mint lehet meg Legitimus Feydelemtölis <inpe> meg in Casu defectus^b meg kerni lite pendente a Jozzagot. Par. 1. Tit. 27. <Et s> Nem hogy Illegitimustol. Et similia.⁶

35 Isten kket meg aldgya az Igassagert, es romlott személyemhez Házamhoz valo Atyafisagaert

*Kgytek Ven Rab köteles igaz Attyafia szolgaja

Datum Viennae.
18. Maÿ Anno 1712.^c

Groff Bethlen Miklos

¹ újbóli felülvizsgálatra

² a tordai zavargások révén

³ nyugalmas birtokban

⁴ Ami a legsúlyosabb és legrosszabb

⁵ a bizottság törvényes tekintélyének teljes súlyával

⁶ És hasonlóak.

^{a...} [beszúrások a margón]

^b [olvasd: defectus is]

^{c...} [az F 46, 1713/178 jelzetű példányról származik, ahol a levélzáró formula autográf]

622.

Rhédey Júliának

Bécs, 1712. május 18.

Instructio. 18. May. 1712.

Tordai Malomrol mit irjon Mohatsi latom. De akarmit mondgyon az a Malom Mester, En lattam mitsoda derek Malom volt a Berek mellett. Azert ugyan tsak jol meg kell visgalni az elebbi
5 Irasom szerent az Helyeket.

Ha az mint irja hogy az el romlott Malomnal fellyebb tsak 15 Őllel tsinallyák, en azt nem jovallom, mert ma holnap az el szakadott Gatnak a Berek felöll valo vegevel ismet eöszve szakad a part, hanem ha ugyan ott a tajatt kell tsinalni, sokkalt fellyebb
10 kell menni a Leany Var fele, avvagy eppen a Leany Varig ha mind ket felöll jo batorsagos partot akarnak nyerni, es a Berekbe valo sok apro szakadasoktol arkoktol akarnak menekedni.

Hogy a Malmosok a romlott malmot^a meg tsinallyak meg nem kell engedni. Es engem erröll tudositani.

15 A Puska Por Malom miatt nem akadalykodike a Nemet, mert nehez szomszed eö. Ha meg kezdi tsinalni. Azonba egyg szikraja az ollyannak magat s-a szomszed Malmot el veszti.

Meg lötte az a töllem regenn irt Inquisitio arrol a Malom dolgarol, ha nem lett legyen meg.

20 A Deputationak a Memorialet Josef vigye meg, es választ kerjen reá.

Az Malom mesterrel az utann alkudgyatok, ha az Agya meg leszen vetve.

A Varossal jol egyget kell erteni

25 Ott kik elnek nekem irjatok meg.

623.

Teleki Sándornak, Kaposi Sámuelnek, Kolozsvári Istvánnak,
Pápai Páriz Ferencnek és Enyedi Istvánnak

Bécs, 1712. június 29.

Edes Fiam Uram. Es edes Komam Uraim &c.

^a [idegen kéz beszúrása]

El tsudalkozam rajta, tegnap előtt Bethlen Laszlo Uram kereti
töllem azt a level parjat mellyet en (eö kgyme szavait irom) Teleki
Sandor Uramnak irtam a Collegium penzeröl, mert eö kgyme
5 nem latta. Lelkem Uraim en az egeszsz Consistoriumnak 24 Feb-
ruary irtam, hogy nem kell tudni Groff Bethlen Laszlonak.* Kk
nem adtae meg & Quare. Az en nagy munkas gyertyamot Veka
alá kellett tenni? En az en Veremmelis szolgálnék az Ecclesianak.
10 Az miket Bethlen Laszlo Uram ide hozott, ez előtt 10 Esztendővel
azonn tul vagyunk. Uraim kerem hadd tudgyam a Collegium
Leveles ladaja meg maradte signanter a Debretzeni Legatum. &c.
Ajanlom Istennek kket. Bets. 29. Juny. Anno 1712
Knek Apja Komja rab Attjafia.

Bethlen Miklos

624.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1712. július 6.

Mint kedves bizodalmas Uramnak kívánom Istentöl Kglmed-
nek az Abráhám, és Chetura áldását.

Az 70. Esztendő irattja Deákkal ezt a' Levelet. Igazat mondott
volt a' vén Pap: Hová tovább annál alább. Söt csuda a' mint az
5 Isten engem<et> tart.

Ide hátra kglmd meg láttja Redei László Uram mit irt Légjen
nékem, mellyre viszont mit irtam eö kglmenek, azt eö kglme meg
mutattja kglmednek

Micsoda Satisfactiot kívánnyon kglmd el várom tudositását, de
10 édes jó bizott Uram régi mondás: A' ki Koldussal perel, táskát
nyér. Ha e' világonn volt Arva valaha, bezzeg bizony Arvák a'
Bethlen Mihály Gyermeki, és ha mit kglmd ad azoknak, nem csak
Igasság, Barátság, Emberség, hanem Kegyesség és Alamisna le-
szen. El még az Arvák Istene A mint kglmd irt volt az előtt a'
15 Munkácson levő Ládákrol, én abba semmit sem segíthetek, nisi
per indirectum,¹ mindazonáltal tudositcson kglmd engemet hól
kiknél mi formán kellene azt segíteni, mert ha mit tudnék, bizony
jó szivel cselekedném, Ha valakinek egynek bizony kglmdnek
kinek is Istentöl szivem szerint azt kívánom, hogy a' kglmd

* [így értelmetlen]

¹ legfeljebb csak közvetve

²⁰ Jozságára kákogo hollókat ő Felsége csudalatosson szégyenitcse meg.

Datum Viennae Die 6. July Anno 1712

^aKegd köteles ven rab igaz Attyafia Szolgaja
Bethlen Miklos

²⁵ Az kgdtól kezben adando bonumokrol es penzről valo Redei^a Laszlo Uram Quietantiajat en magamenak agnoscalom per praesentes.

625.

Rhédey Lászlónak

Bécs, 1712. július 6.

Edes Sogor Uram

25 Juny költ kglđ levelét vöttem, töb részét most nem illetem hanem csak eztt.

⁵ Galambos Uramnak mitt irtam, im kglđ láttya, kerem azert kglđett, ha mitt ő kglme kglđ kezében ad vegye kezhez Regestrom szerintt, és quietallyais kglđ ő kglmett azon Regestrom szerintt mely Regestromnakis párjatt kglđ kulgye fel ennekiem.

Az kézhez vetelben penig mind én ram, mind Galambos Uramra, mind az Arvakra nézve, mind kglđre nézve szükségesnek ¹⁰ látom ha kétt emberseges jámbor vallásunkon valo Nemes Ember subscriballya, pecsetli azt az kezben adott bonumok Regestromatt. Melynek egyike pro futura cautela Galambos Uramnál maradhatt; Más originál tetessek a bonumok melle a Ládában, nekem pedig ide csak pártt külgyön kglđ pro informatione. ¹⁵ Az olyan Regestrom az kglđ quietántiájával, melyetis csak rövid szoval azon Regestrom ala irhatt kglđ, melyis Galambos Uramnak elégh securitás lehatt az ő kglme kglđ leveliben említett kivánsága szerintt.

²⁰ Az ő kglme más kivánságára mitt irtam ő knek kglđ láttya meg értven az ő kglme kivánságátt az után meg lássuk.

Az kezhez vött Bonumokatt penig kglđ külgye Szathmárra valamelyik Praedikátor gondviselese alá, mint olyan Arvákett,

...^a [autográf]

ott igen sokáig nem áll, mertt én Erdelybul [!] valo vitelerül mingyártt irok a Feleségemnek. Ajanlom Isten oltalmaban
²⁵ kglde. Datum Viennae. 6. Julj. Anno 1712.

Kgld szolgáló Sogora.

Groff Bethlen Miklos

P. S. Kiváltkepen pénzt attam volt én a szegény Vöm halála után Galambos Ferencz Uramnak, melyrül ö kglme Quietántiái extálnak circiter flor. 2300. tugya az Ur ö kglme maga.

626.

Bethlen Jánosnak

Bécs, 1712. július 6.

Edes Eötsem Uram.

20. Juny költ kgd levelét vettem. Borgorol a Felesegemnek eleget irtam, mellyet meg lát kd, bizony knek illenek abba az en házamat segíteni. Musnárol kültem Recognitiot.

⁵ Ayanlom Istennek kglmedet. Béts 6. Julj Anno 1712

Kglmed ven rab szolgáló bátyya

Bethlen Miklos

627.

Haller Istvánnének

Bécs, 1712. július 6.

Istentől minden áldásokat kivanok edes Menyem Aszszony Knek!

19. Juny költ Kd levelét betsüllettel vettem, Kglmed Gyermekei Szárnyára Valo bocsátásának örülök.

⁵ A mi a Borgai dolgot nézi; En arról a Felesegemnek s a Fiamnak elégséges Instructiot irtam; Máskent a mig az a joszág az en Kezemben volt békességbe, bizony kevellet vettem en több hasznát annak, mint a szegény Idvezült Eotsem Uramnak esztendőnként adtam. Atta volna Isten a szegény Eötsem mais élne, es
¹⁰ igazithattuk volna el azt az nagy igasságtalanságot, a melly az

osztosásban en rajtam esett. Ajánlom Istennek Kegies oltalmában
Kglmedet. Datum Viennae 6. July Anno 1712
Kglnek betsüllettel szolgál

Bethlen Miklos

628.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. július 19.

Edes Fiam Uram

24 Juny keölt kgd levelere rövidedenn tsak azt irhatom. En igaz
Atyai szeretettel az előtt elege meg irtam kgdnek az en tettze-
met a kgd dolgairol, En tovabb menni nem tudok. Meg mond-
hattya knek Szent Györgyi mitsoda nad szalat imald kgd itt
Betsbe. Az en dolgaimnakis eieg historiaja lehet eő. Ajánlom
Istennek kgdt. Bets. 19. Julii. Anno 1712

Kgd igaz szerető Attya

Bethlen Miklos

¹⁰ K[...] Istok Onokamot [...] eteleről [...] kgd Teleki Palne Asz-
szonyomat [...] nem lakjek Brassoba, ne [...] Ne rontsa el maga
es leanyi [...] [be]tsülletit

629.

Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1712. július 19.

Edes Leanyom &c.

Ugy hallom engem sokat sirattz. Ne sirass engem Hanem in-
kább addgy halat Istennek, hogy az Atyadot az Isten a maga
dütossegeert, es Hazajaert valo szenvedesre meltoztatta. Az Is-
⁵ tennek tu rajtatok bizonyosonn nagy mertekbe meg lattzando
aldasanak tsalhatatlan petsete az en szenvedesem. Isten legyen
veletek. Bets. 19. Julii Anno 1712.

Edes Atyad

Bethlen Miklos

A Rhédey családnak

Bécs, 1712. július 31.

Mint kedves Jo akaró Uraimnak Atyámfiainak Sögoromnak ajánlom kglmeteknek Imádsággal való szolgálatomat és Istentől minden áldásokat kívánok.

Disznajón Martjusnak nem tudom micsoda Napján költ
5 kglmetek Levelét Redei Mihály Uram által kedvesen és becsülettel vettem.

Mivel hogy Pongrácz Uram felette sokat késett s késik, én a' Leveleket Ajtai Daniel Uram által Redei László Uramhoz régen le küldöttem, hogj kglmetek ott nem létele miatt kárt ne vallyon,
10 Rédei Mihály Uramnak ide fáradni nem kellett volna, Mivel az előtt eleget irtam kglmeteknek, most rövideden csak ezt írom.

Minél hamarébb kglmetek Erdélybe gyülyön öszve és magok között edgjezenek meg, mert látom máris ez erdő járó Medvebőr osztásán szeretetlenkedik egjmás között.

15 A' Feleségem a Leveles Ládákat mingjárt oda adgja kglmeteknek csak edgjezen meg kglmetek hol és kinél állyanak kglmetek közzül Az kit a' Decretum meg mutatja. Az Hólt az Idöktől kerdezze kglmetek.

20 Az Osztozást vagy successiot az öreg Redei Ferencz Testamntuma es a' Genealogia és az Attyafiui szeretet meg tanittja, mellyet szivem szerint kívánok kglmetek közzé.

Mint contrahalt kglmetek az én Feleségemmel in Anno 1688. maga tudgja, Adgjon az Isten az én Gyermekeimnek ollyan Atyafiat mint az én Feleségem kglmeteknek. Es ollyan szives jó akarót
25 a' mint én voltam. Mellyel ajánlom Istennek kglmeteket. Datum Viennae Die 31. Julj. Anno 1712.

*Kglmeteknek Igaz jo akaro Ven Rab Attjafia Sogora

Bethlen Miklos*

631.

A kancelláriának

Bécs, 1712. augusztus 3.

Edes bizodalmas Öcsém Uram Es kedves Komám s jó akaró
Uraim &c

Kglmeteknek Cancellariaul irt az Erdélyi Méltóságos Regia
Deputatio az én Josef Fiam Máramarasi Fő Ispánságba való
⁵ Instellatiojáról, kérem kglmeteket bizodalmasson expediállya azt
a' Mandatumot sine scrupulizatione mint legitimumot. Mert bi-
zony sok Ember bánya meg, ha az Idvezült Dicsőséges emleke-
zetü Leopoldus Donatioi Collatioi cassáltatnak, vagy mind uj-
jabb Rámára vonattnak. Mennyi Interesse legyen penig egészsz
¹⁰ Erdélynek és annak a' Vármegyének is, es kglmeteknek Cancellá-
riául abba, hogy Josef legyen ott Fő Ispán, maga jól tudgya
kglmetek. Az én Háizam meg hálállya a' kglmetek igasságos jó
akarattját. En is maradok

Kglmeteknek

"köteles Attyafia Komja szolgaja barattya
Bethlen Miklos"

Viennae 3. Augusti 1712.

632.

A királyi deputatiónak

Bécs, 1712. augusztus 27.

Méltóságos Deputatio. Nekem kedves bizodalmas Uraim.

Szükséges képpen kell kglmket bizodalmasson meg találnom,
A' mint ezelőtt 8. Esztendővel az én Leveles Ládáimat el pecsétel-
ték, mivel már az én dolgomnak akár jobb akár balra vege^a vagion
⁵ kérem kglmket bizodalmassan akar szabadittsa fel egészszten,
Akar maga hiteles Emberével hányassa fel. Avagj leg alább ha

^a...^a [autográf]

^a [előbb:] vegje

mikor Feleségemnek valami Jozságról vagj egjéb a' féléről való Levélre süksége vagjon, a' mint mostis Drombár iránt adassa ki maga hiteles Emberei által, ne vallyunk kárt miatta. Evvel az
10 Igasság szerintis tartozik kglmetek és az eö Felsege szolgálatjának minden akadályja nélkül cselekedheti. Isten is meg álgja kglmeteket érette. Kinek kegyes oltalmaban ajánlom. Datum Viennae. 27. Augusti 1712
Kglmeteknek.

^bKóteles ven rab Attyafia szolgaja
Bethlen Miklos^b

633.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. szeptember 20.

Edes Fiam Uram!

Kezem köszvényye, vagy a' hetven esztendő Vénnye az oka hogj magam nem irok, de dictálok. Ma értém Tarczali Uramtól, hogj a' Cassai Kamarára innen parancsolat ment, hogj a' kglmetek Dolhai Jozságát el foglallya, sok az ideje hogj meg irtam vala
5 kglmnek hogj kglmetek vigjázson, felette meg hatta kglmetek itt hülni a' maga dolgait a' mellyet én csudalok, más el jár bizony a' halóval, bizony nehezebb leszen osztan visszavenni, mint sem volna meg tartani. Mig kglmetek közzül egj ide jö hat, hét Ezer
10 forint el költésre, bizony jobb volna ha kglmetek addig ennek a' Tarczalinak nem csak egy szót hanem illendő fizetést adna mert ez lehetetlen dolog hogj csak ugj szolgállyon maga kölcségén, ha négj esztendőtől fogva az én Asztalomnál nem volt volna, bizony nem tudom eddig hol volna, ö örömet szolgálna, most keresztül
15 szóllott abban a' Dolhai dologban csak használlyon valamit.

Aztis adom tanácsúl kglmeteknek a' Collegium pénzéből a' mint szoktam volt én ez előtt fizetni néki esztendőnként fizessen neki, mert bizony csak eö szolgál, hitesse el kglmetek magával más bizony a' labaujját sem mozdittja érette a' kikhez kglmetek-
20 nek olyan imádó reménsége vagjon. Meg mondhatta Szent Gjörgji kglmednek ha szembe volt kglmeddel Sapienti satis. En

^b...^b [autográf]

jó egészségben vagyok. Ajánlom Istennek kglmedet. Datum Viennae. 20. 7bris 1712.

25 ^aKgd igaz jo akaro szerető Attya

Bethlen Miklos

Szeretettel köszöntöm a Leanyomot.^a

634.

A királyi deputatiónak

Bécs, 1712. szeptember 21.

Méltóságos Deputatio. Nekem kedves Bizodalmas Uraim.

Micsoda nagy romlása légjen az én szegény Feleségemnek és Josef Fiamnak s több Gjermekimnek az Huszti állapotban ugj hiszem kglmetek tudgja rész szerint, bővebben is meg érti. Bizodalmasson kérem azért kglmeteket ne csak az én Isten Probája alatt levő Házamat tekincse hanem a' sok Consequentiakat a' mellyeket várhat akár melly Donátárius vagj maradéki, ha a' Dicsösséges emlékezetü Leopoldus Császár Collátioi igj állanak meg, és ha a' méltóságos Kamara a' Fiscalítások iránt ebbe az értelemben marad a' mint ebben az én dolgomban. Az Isten kglmeteket, és maradokit meg álgja erette, ha ehez a' Materiához illendő Törvényes Informatiot és Recommendatiót téssen szegény Feleségem mellett (:ugjan eő hozza adván a' fel küldésre és párban^a is adván:) a' Méltóságos Aulica Kamarához, ne romollyon el¹⁰ tellyességgel az a' kglmetek szegény Attjafi Ház. Ajánlom Istennek kegyes oltalmában kglmeteket. Datum Viennae. 21. 7bris Anno 1712.

Kglmeteknek.

^bVen rab köteles Attyafia szolgálja
Bethlen Miklos^b

^a...^a [autográf]

^a [előbb:] párban

^b...^b [autográf]

635.

A kancelláriának

Bécs, 1712. szeptember 27.

Tekintetes Cancellaria kedves bizodalmas, es jo akaro Úraim &c.

Az Istenert es Tiszti hűtős kötelességeert kerem Kgyteket bizodalmason, es szeretettel, az en vigasztalásomrol ne feletkezzek, mert Erdelyi több^a Haza fiai között kk nekemis hiti s-tiszti szerent obligatus. Ha nem szolgálhattamis mind kknek, leg alább nem vettem Az Isten kinek kinek munkaja szerent meg fizet Az en hozzam valo Atyafisagatis kivanom fizesse aldással meg. maradok.

Kgytek

Ven Rab szolgálja Attyafia Komja Barattya

Groff Bethlen Miklos

27. Septembris 1712.

636.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. szeptember 28.

Edes Fiam Uram.

Szent Györgji által röviden irtam, de bővön izentem volt kglmednek. Ma mondá Tarczali Uram hogj Teleki Mihály Uram Pongrácz Uramnak irt Dolha veszedelmes állapotjáról, melly⁵ meg lehetett, de Pongrácz Uram itt Fecske ki már őszszel innet el megjen Tarczali Veréb hogj van hogj kglmetek ennek nem ir és kgltek ennek nem fizet, ez fizetés nélkül nem szolgálhat; Kglmetek írása nélkül meg ismét nemis szolhat, mert azt mongják hagjatlan Prokátor. &c. Bethlen László Uramot mint követet¹⁰ requiráltak hogj avagi csak propter Juris dictionem Transylvanicam in Comitatu Maramaros per Cameram Scepusiensem non turbandam¹ szollyon belé abba a Dolhai dologba, de azt mongja

^a [beszúrva]

¹ azért, nehogy a szepesi kamara megzavarja Máramaros megyében az erdélyi jogszolgáltatást

nincs Instructiojában nemis érkezik a' sok &c. Az Ecclesia részéről is meg íráom némelly nap kglmednek ennek ha nem ir s nem
15 fizet, bizony abban semmi sem telik, mert más a' lába kis ujját sem mozdittja érette meg láttja kglmetek. Haec Scripsisse Sapientis Satis.² En jó egészségben vagjok. Ajánlom Istennek kglteket. Datum Viennae. 28. 7bris 1712.

*Kgd Ven Rab Apja.

Bethlen Miklos^a

637.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. október 26.

Edes Fiam Uram.

Ferkövel való szaporodását kglmed Házának örülöm Isten éltesse, nevellye boldogabb időkre. Nem tudom kglmed trefábaé, valójábaé említett a' Felesegemnek harmincz ezer kö söt, bizony
5 édes Fiam Uram nem tudttam nevessemé haragudgjamé, de edes Fiam Uram akar Trefa s akar valósaggal az ollyan Özvegynél Arvánál keservesebb embert nem kellene meg keseríteni. Non est Afflictis addenda Afflictio.¹ Irtam én eleget arról az Indiai sóról. Minap Dolháról és egjéb kglmetek dolgairól eleget irtam. En
10 Istennek hálá mindenképpen jól vagjok. Ajánlom Istennek kglmdt s Leányomot Unokáimot. Datum Viennae 26. 8bris 1712

*Kgd Atyai szeretettel szerető Ven Rab

Bethlen Miklos^a

638.

VI. Károly császárnak

Bécs, 1712. november 27.

Anno 1712. 27. 9bris Extractus vel substantia humillimorum Memorialium Comiti Nicolai Bethleñ ad mandatum Ministerii elaboratum Exhibitus per Cancellariam Aulico Transylvanicam. Nota Bene.

² Ennyit írni elég a bölcsnek.

^a...^a [autográf]

¹ Nem kell növelni a megkínzott kínját.

^a...^a [autográf]

5 Sacra Caesarea Regiaque Majestas Domine Domine <Gratiosissime> Benignissime Clementissime

Quamvis ego arcano Dei judicio jam in Umbra mortis ambullem, tamen quia de Dei et Regum Gratia desperandum non est, ideo ego omnes meas ad Augustos Patrem et Fratrem Vestrae
10 Majestatis, et ipsam Vestram Majestatem profusas lacrymas nunc etiam ad ejusdem pedes quasi ex parva patera in substantia effundere cogor. Quod ego Vestras Majestates humillime oravi pro Gratia et Libertate his rationibus:

1 Deus Misericors Misericordibus promittit Misericordiam. Et
15 Regum Throni Justitia stabiliuntur Et clementia celebrantur.

2 Quod ad Processum contra me factum attinet. Ego in Transylvania partim a Capitalibus in, me, dudum conjuratis inimicis, partim a' Coactis judicibus per suffragia vi et metu exemplo nunquam audito in scripto extorta et aliquoties mutata. Sine
20 scitu. Imo et contra expressam resolutionem Gloriosae Memoriae Leopoldi sum ad mortem damnatus, et vix non occisus

3 Causa per me appellata legitime, sed juxta Leges Transylvanicas huc non legitime est transmissa. Quia mihi nunquam Communicata. Neque me coram audito juxta Transylvanicas leges usque
25 hodie decisa est. Poena tamen jam per 8 ½ annos per me toleratur morte multo tristioret amarior, quia quotidie morior.

4. Quod ad Corpus delicti. Ego praeter illam Columbam stultam nihil peccavi. Nec illa quod Deus novit peccare volui.^b Quia ego Augustissimam Domum Transylvania non privare, sed potius
30 in illa in perpetuum volui confirmare. Patriam et totam Gentem tranquillare et per illam Pacem, Augustam Domum contra Gallum potentiolem reddere. Religionem Protestantem absque Catholicae oppressione protegere. Si alia fuit mea intentio nunquam Dei faciem benignam "videam"

5. Innata et in toto mundo celebrata Augustae Domus clementia, dedit Generalem Amnestiam toti Hungariae et Transylvaniae. Ne excludar ego illa quae me majoribus peccatoribus parcit. Cum non videatur ad Gloriam Vestrae Majestatis tendere mors mea in carcere, juxta Juris Regulam; Summum Jus summa Injuria. Praesertim.
40

^b [elöbb:] nolui

6. Si Considerentur antiqua mea servitia a' nemine negabilia Et Divi Leopoldi de sua speciali Gratia mihi data benignissima Assecuratio. Anno 1695. Die 25. Aprilis sub secreto minimo sigillo. Et.

45 7. Poena huc usque exantlata multis mortibus miserior.

8. Si Ratio Status tenet me Captivum, salvent me, 1° Clementia. 2. decrepita mea aetas 71. annorum et corporis debilitas. 3. Proxima mors. 4. Vidua omni miserior Uxor Vidua Nurus septem liberi, quos inter quatuor puellae nobiles jam sine dote in Capillis marcescentes. Horum salus et fortunae cum personae meae vilitate et cum praemissis satis pro me fide jubent, 5. Moveat Misericordiam ingens meum debitum 40/m flor. Quae tota summa ad emolumentum et aerarium Vestrae Majestatis conversa est. Et si jam uti Creditores jus habent, cum foenere exigent, mea Domus certe tristissimum mendicitatis exemplum erit, quia meorum Bonorum jam primario Bono Huszt adempto valor debita non aequabit.

9. Si fatum est mihi Captivo mori, mittar in Transylvanicum Arestum cum libertate admissionis Uxor, liberorum Concionatoris. S. S. Eucharistiae et ut possim providere Domui, senectus ipsa morbus, quis me hic juvabit? Quis sepelliet?

10. Si, nihil ex his succedit, oro ne Arestum exasperetur sed mitigetur, et ex Vestrae Majestatis benignitate detur subsistentia meo statui et antiquis meis servitiis conveniens. Quia Deus novit, quam misserrime vivo.

11. In quocunque Casu oro pro Consolatione Uxor et Libero-
rum quae in his Consistit maxime. 1. Ut Bonum Huszt ante
Decem annos a' Camera Aulica 47/m flor. emptum ab Augusto
Leopoldo meae Uxori et Filio Josepho Vita durante datum. Sed
70 per Aulicam Camerae quae tamen mihi Evictor esse tenebatur,
absque ulla depositione pecuniae ad emptum restituatur ipsis, ut
Donatio Leopoldina maneat sancta et juxta resolutionem Caesa-
ream Cameralem expediatur per Cancellariam Aulicam Transyl-
vanicam. (2) In Anno 1703. a' me in parata pecunia Camerae
75 depositorum 22/m florenorum Rhenensium Interesse ab illo tem-
pore huc usque bonificetur ipsis. (3). Restantiae Salarium Cancellariatus mei usque ad Captivitatem meam, in Cassa Camerae Vestrae Majestatis Transylvanicae retentae flor. 14 166. bonificentur. 4. Restantiae Salarium Cancellariatus per Comitum Stephanum
80 Apor contra iterata Augusti Leopoldi mandata retentae flor. Rhen. 9 725. per Haeredes ipsius juxta iterata Augusti Leopoldi

mandata bonificentur. (5) In^c officium *Supremum* Comitatus^d Maramaros et Capitaneatus Husztensis Comes Josephus^e Bethlen 20. fere annorum instelletur juxta benignissimam Donationem Leopoldinam (6) Pagos Fiscales Gáncs Also Szöcs per me pecunia emptos. Et Drombar. Borsoo mezö per Augustum Leopoldum donatos actu quidem possidet mea Uxor, sed propter bellum Rakoczianum Donationes a' Vestra Majestate resolutae non potuerunt expediri; Ergo ut illa per Cancellariam Aulicam
90 *Transylvanicam* expediantur.

12. Ex Misericordia speciali; dignetur Vestra Majestas afflictam illam meam Uxorem, et Viduam Nurum, Filium, Nepotem et quinque filias quarum quatuor Nubiles sunt, Consolari Gratia illa Caesarea quae mihi et meae Domui fuit ab Augusto Leopoldo
95 usque ad 40/m flor. scripto data de qua nihil percepi. Hoc maxime respectu; quod etiam si ego erravi, illi sunt innocentes. Et debent ad 40/m florenorum, quae certe omnia in aerarium et servitium Vestrae Majestatis iverunt. Et supra memorata specialis Assecuratio Leopoldina magis meae Domui quam mihi fuit data; Ut sit
100 illa speculum Clementiae Augustae Domus et Calcaraliis ad servitium illius. Et ut oret illa cum gaudio pro Augustae Domus felicissimo Imperio. Quod etiam ego humillime precor.

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae.

639.

Rhédey Lászlónak

Bécs, 1712. november 30.

Edes Sogor Uram

Kglmd 6. Praesentis költ Levelét Galambos Uram Levelével edgjütt vöttem. En nem tudom hól járt eddig bár a' jó Ellyás Uram hamarébb küldené a' Levelet, nékem Erdélybölis a' Levél
5 12. Napra jól eljő. Mit irtam Galambos Uramnak kglmd láttja Kérem kglmdt a' szerint külgjön Regestrumot rolla, a' mint szokták mondani a' Paraszt példában: hogj tudok én sakba macskát venni, kiváltképpen szegény Arvák dolga lévén Kglmd faradságát azok meg szolgállyák ha élnek, az Istenis meg fizeti Annak

^c [beszúrva]

^d [előbb:] Cottus

^e [előbb:] C. Josephi

¹⁰ a' két becsületes ismértelen jo akaró Uraimnak Kazinczi András és Mokcsai István Urameknak ajánlom tehetségemig való szol-gálatomot és Kérem ne szánnyák faradcságokat Isten eő Kglme- ket is meg álja én per praesentes eő Kglmeket jó szivel authora- lom azon dologra. Ajánlom Istennek Kglmeteket minnyájan. Datum Viennae. Die 30. 9bris 1712

Bethlen Miklos

640.

VI. Károly császárnak

S. d., [Bécs, 1712 ?]

Sacratissime et Invictissime Caesar.

Domine Domine Clementissime Benignissime!

Ego miser fungus jam septuagenarius qui per septem et medium annos jam in carcere computrui, per humillimum Memoriale
⁵ effundo lachrymas meas ad pedes Augustae Majestatis Vestrae.

Ego sum ille, qui ante novem annos, tunc etsi indignus tamen supremus in Transylvania Cancellarius Regius, viva voce aggratula- tus et apprecatus sum Vestrae Majestati Monarchiam Hispani- cam, cujus testis est Panegyricus tunc tÿpis impressus.

¹⁰ Causa et Occasio calamitatis meae est unum Projectum Pacis in Anno 1704. ad Legatos Anglicum et Hollandicum Pacis tunc inter Divum Leopoldum et Hungaros, et Transylvanos jam turbato- tos faciendae Mediatores directum.

¹⁵ Cujus Projecti summa, finis, et intentio erat Pax dictarum Provinciarum, salva uti mihi videbatur Majestate Augusta, ut ita per dictam Provinciarum illarum Pacem, posset sua Majestas omnes vires contra Regem Galliae et ad Monarchiam Hispani- cam recuperandam convertere; Et sua Imperia, ac in illis meam etiam Patriam et Nationem foeliciter et tranquille possidere.

²⁰ Si mea Intentio alia fuit, et si perniciem ullius intendi. Deus me non tantum ex hoc Carcere nunquam liberet, imo ex isto me in illum aeternum Carcerem praecipitet: Quocunque tandem modo illud praeter et contra mentem meam explicatum, et usque ad mortem et horrendum istum Carcerem mihi exitiale factum est.

²⁵ Contra me nihil amplius inventum, ne vel minima quidem umbra, vel minimae collusionis cum quovis mortalium Augustae Domui vel Hostium vel suspectorum.

Quocirca cum *Vestra Majestas* tot Regnorum Coronis coronatur, per Regum Regis Spineam Coronam *Vestram Majestatem* oro, *Vestra Majestas* misereatur mei, Et si ille Latroni in Cruce misertus est, etiamsi ego Latrone illo sceleratior essem, fiat mihi post tot horrendas passiones tandem Gratia et Libertas, quando inter tot lapsos, tamen gratiatus, in tota Hungaria et Transylvania solus sum qui de profundis gemo, Aliis omnibus sine exceptione vita, libertas, bona, honores restituuntur.

Dignetur *Vestra Majestas* eruere festucam ex oculis Historiae et Posteritatis, ne illa miretur fuisse unum, qui aliquando Augusto Leopoldo vel cum suo periculo certe multum servivit, et per dictam *Majestatem* specialiter sub minimo sigillo et manu, et Verbo Regio assecuratus et gratus fuit, et tamen propter unum somnium bene intentionatum in Carcere computruit, et mortuus est, Universali Gratia exclusus.

Auspicetur *Vestra Majestas* Augustum Suum Imperium (:cui ab Augusto primo par non fuit:) Clementia, ut ego laeto corde faciam, quod etsi flens tamen et modo facio, nempe: Ut Deum orem ut *Vestrae Majestati* dicat, quod olim Davidi et Cÿro, Unctus meus, Et *Vestram Majestatem* faciat, vel Primum, vel Quintum in Orbe Christiano CAROLum.

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae.

^aHumillimus & desperatissimus
Captivus
Comes Nicolaus de Bethlen^a

641.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. január 14.

Edes Fiam *Uram*.

21 Xbris keölt kgd levelét vettem. Tudosittasat, dolgaimba valo faradozasat kedvessen veszem es köszönöm. Az Soorol valo kgd mentseget en be veszem, bizony Edes Fiam *Uram* arnyeka sintsen
⁵ Teleki Pal *Uram* conceptussa szep, keöszönöm eö *knek*. Bar

...^a [autográf]

disponálná eő kygme mint Sogora azt az veszedelemre indult Sogor Aszszonyat az en Nehai Menyemet az Istenhez es a betsül-
lethez valo teresre, ne kenszerittetnem en arra az Extremitasra,
melyről mar a Felesegemnek s-Fiamnak irtam.

10 A Fejervari Collegium dolgába vetkesenn tselekesznek azok a
betsülletes Emberek a kik Kaposi Uram hibaja miatt a Collegiu-
mot büntetik. Dominus Kaposi corrigendus Collegium alendum
conservandum.¹

Nem tudom Quo Jure Quo fine Quo zelo² fordithattak az Urak
15 az fl. 160 az Haromszeki Papoknak, ha az en arrol tett Conscientio-
sa Informatiomat jól meg gondollyak. Mihi Coram Deo & Mun-
do sufficit Exoneratio Conscientiae.³ Bizony tudatlan fösveny
bűn azt kivanni hogy a Collegium tartson valakinek Papot. A jo
Urak addgyanak a magokebol, ne a Collegium torka mettzesevel
20 Meg botsassanak eő kygek addgyanak a magokebol, olvassak
meg. Esa. 61. W. 8. Lelkebe jar kknnek Curatorokul ezt ellenzeni.
A Debretzeni es egyeb Ecclesiasticum Beneficiumok dolga itt
Tartzali Uram keze által in Opere vagon.

Kk Familiaja dolgarol nem irok, varvann Teleki László Ura-
25 mat, kinek jo szivel szolgálok tanatsommal ha fogaddgya.

Tartzali Uramnak irt kgd Aur. 20. de hunnet. Almelkodom
kgden, ennyi irásom s-izenetemre nem ismeri kgd Szent Kereszti
Uramat. Minap Bethlen Laszlo Uram fl. 100. keretett tölle, azt
mondta Ha nyarsolni akarnak, sem adhatna f. 100. Kgd azt az
30 20 Aranyat maskeppen transponallya ha mit akar, mert azonn az
semmi.

Bethlen Familia nevevel irt supplicatio parjat külte kgd inclusi-
ve fel, de az Originalt nem. A Deputatio nevelis [!] a Tsaszarnak
hogy irtak, azt írja kgd, de ide tsak az Orszage jött. A Postann
35 a kgd levelet fel szakasztottak volt hihető a Pestis miatt, de osztan
a Posta Sasos kis petsettel ismet be petseteltek, most azt szamta-
lan levellal tselekeszik, osztann etzetezik fustőlük, de azt mond-
gyak nem olvassak meg, igazann mondgyake neme eők tuddgyak.
Istenteől sok orvendetes Uy esztendőt kivanok knek leanyommal
40 szerelmesivel egyűtt Bets. 14. January 1713.

Kdt igazann szerető Attya

Bethlen Miklos

¹ Kaposi urat megjavítani kell, a kollégiumot táplálni, megőrizni

² milyen jögon, milyen céllal, milyen szándékkal

³ Nekem Isten és a világ előtt elég a lelkiismeretem megkönnyebbülése.

Bécs, 1713. január 28.

Edes Fiam Uram.

Az mint ertem az en boldogtalan Menyem meg kezdett terni. Istok es Borbara Onokaimot a kgd kezenel hagyta, melly igen jol
 5 vagyon, de a Felesegem azt irja, hogy kgdtól kerte őket, de kgd
 nem adtta, sőt azt mondotta kgd, hogy ha a Menyem keri vissza,
 kgd nem izetlenkedik velle, hanem vissza addgya neki. Azert
 edes Fiam Uram en kgdt szeretettel kerem, sőt jo Lelke esmereti-
 re, es ha szabad igy szollanom, hozzam valo Vöyi kötelessegere
 kenszerittem, azokat az szegeny Arvakot, mint tüzből ki kapott
 10 Űszögeket, ismet vissza a tüzbe ne vesse, es annak az *Aszszony-*
nak ha szazszor kerneis, vissza ne addgya, mert arra kgdt, sem
 az eő hozzá valo szeretet vagy kötelesseg, (.melly semmi sintsen.)
 sem a tölle valo felelem, (.mellynekis arnyekat sem latom.) nem
 tanatsolhattya, sem kenszeritheti hogy kgd oda addgya neki az
 15 en nagy meg szomorittásommal es bantodasommal, es azoknak
 az Arvaknak rettenetes veszedelmevel, hanem addgya kgd a Fele-
 segem kezébe, *Isten* es ez Vilag Torvenye szerentis engem nagy
 Atyat illetve az *aknak* Tutorsaga Nevelese, mellyelis kgd engem
 igen kötelez, a maga kgd szeretetire es szolgaltatására. Ha penig
 20 töllem által nem lathato ok arra vinné az Annyokot, hogy egygal-
 talyaba kgd keze alatt kivanná inkább hagyni, mint sem a Felese-
 gem keze alá botsattani, noha kgd azzal nem tartozik, es en sem
 terhelhetem, de in hoc extremo casu,¹ hogy sem kgd a tüzbe
 vissza vesse szegenyeket, kerem szeretettel kgdt, es a Leanyomot,
 25 ne saynallya ott leteket, visellye kgd s-a Leanyom gondgyokot,
 Etelek italok ruhazattyok, egy szoval egy batkaig minden szük-
 segekreől az Felesegem gondot visel meg irtam en neki, mind
 Praeceptor fizetese, mind Inassok szüksegere Egy szoval min-
 denre. Ha Miklos Onokamot kgd a Collegiumba [!] legyen velle
 30 Istokis. Ha ott honn tartya is kgd, hadd legyen ottis ott Istok.
 Jobbis volna Istoknak akar hol Miklossal lenni. A leanynak penig
 az en Leanyimmal Az *Istenertis* kerem kgdt ezekre, kiis kgdt

¹ e legvégső esetben

erette meg aldgya. Enis meg köszönöm. Údovel azok az Arvakis
meg halallyak. Ayanlom Istennek kgdt. Bets. 28 January 1713

35 Kgd't igazann szerető Attya

Bethlen Miklos

643.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1713. február 1.

Mint kedves bizodalmas Uramnak ajánlom knek tehetségemig
való szolgálatomat.

Redei Laszlo Uram mostani Leveleből látom, hogy az el mult
Esztenőben 30. 9bris költ Levelem el fogott tévellyedni. Azert
5 im duplázom

Copia Kglmd 2da Praentis 9bris¹ költ Levelét vettem tegnap.
hól járt annyi ideig nem tudom. Ertem a' Kglmd kívánságát hogy
Kglmd Redei Laszlo, Kazinczi András és Mokcsai István Uramé-
kot eö kglmeket javállya hogy én bírállyam meg a' Szegény Uno-
10 káimról meg ugyan más Unokáimra Isten csuda Itéletiből szállott
jocskáknak Kglmdtől való le adása és én töllem való kézhez
vételinek Testimoniumára. Ezt édes Uram én jó szivel meg cselek-
szem csak tudgyam először hogy micsoda jok azok, mert látat-
lan dologról mit tudok csinálni Azér kérem Kglmdt azon becsül-
15 letes emberekkel Registráltassa Kglmd és azt a' Regestrumot
külgje fel a' Sogor Redei Laszlo Uram minél hamarébb legyen
vége, mert igen helyyesen írja Kglmd hogy mind a' ketten bizony
vén Emberek vagjunk az Aszszony eö Kglme köszöntését igen
becsülettel vészem, és kívánok eö Kglmenek szép Galamb fiat.
20 Ajánlom Istennek Kglmdt. Datum Viennae Die 30 9bris 1712. En
most is ezen kérem Kglmdt és Ajanlom Isten oltalmaban Datum
Viennae. 1. Februarii Anno 1713.

^aKgd köteles szolgaja

Bethlen Miklos^a

¹ folyó november hó 2-án

^a...^a [autográf]

Simon Mihálynak

Bécs, 1713. február 8.

Anno 1713. 8. February

Edes Simon Mihaly Uram

Nekem sok okokra nevezve itt Betsbe senkivel olyan Confidentiam nintsen mint kgdel, tudvann kivaltkeppen hogy kgd eleitől fogva a Bethlen Familianak jó akaroja volt. Ennek azért ha
 5 valaha kivantatott a kgd szolgálattya most az ideje hogy kgd szolgállyon, mert az mint ertem a Kamara az Apafi Jozzagba valo Successiojat ennek a Familianak controvertallya. Azonbann úgy hallom az szegeny boldogtalan Hertzeg Ebesfalvat elis akarta adni rendkívül arra felett valo Summann. Mellyet felek a Relictais
 10 el fog követni mert a szörnyű adossaga, es Tanats adoi ra veszik. Azert en kgdt az egeszsz Familia nevel erre kerem, ezt igyekezze praeventalni tanattsaval az Aszszony előtt, de semmit ne az en szommal, sőt ezt az en requisitiomot se jelentse kgd se *Szentkereszti* se Tartzali *Uramnak*, mert en a Vajdanak sokkal vagyok
 15 adoss, es ennekem nagy karomra lenne ennek ki menese. Nem emlegetem en itt, de szükség *knek* remonstralni Verbőztit. 1. *Ultimus Deficiens*, Relicta tehete olyan Gulosa Venditiot &c. 2. Fogaras Fiscalis. 3 Hunyad s a több Tökolyi Jozzag Zalogos. Tuddgya Kegd en velem mint alkuvek Lite pendente meg. Anno
 20 1702. &c. 4. Radnotot penes Apellationem Directoris Transylvanici¹ a Delegatum Judicium el itile a Kezeből *Szentkereszti Uram* kezebe vagyon az Sententia A Tsaszar nekem adta, el bontak ugyan; Es en el hiszem ennekem ez utann sem addgyak, de az a Sententia a Kamaranak szinte eleg leszen, hogy el foglallya tölle,
 25 Kivalt mar deficialvann az Hertzeg Sőt pro pallio aztis vetheti. Donatum fuerat *Comes Nicolao Bethlen Ille per notam amisit. Ergo Fiscus Vi Judicii Delegati. Per Defectum Apafii. Per notam Comitiss Nicolai optimo Jure habet Radnoth.*² A Tökölyi Jozzagbannis tuddgya kgd az en Donatiomot Statutiomot Tablann

¹ az erdélyi igazgató fellebbezésére

² Bethlen Miklós grófnak adták. Ő jószágvesztés folytán elvesztette. Tehát a különbiróság ítélete, Apafi halála, Miklós gróf jószágvesztése folytán a legteljesebb törvényességgel bírja Radnótot.

30 valo Peremet. Lite pendente valo Contractusomot En, es az en Gyermekem nem szoll, nemis bantya, de abutalhat az olyanokba a Fiscus az en Notammal, talis qualis igazsagtan legyenis. Radnothoz penig in realitateis bizony semmi Igazsaga sem volt az Hertzegnek. 5. Balasfalvahoz sok praetendens van, az mint a

35 Compilatabolis ki tettzik. Mitsoda mind ezeknek a Sequelaja es Conclusioja. Az. Hogy az Apafi Jozsagot ugy őrizze az Őzvegy mint az Szeme fenyet Es se el ne idegenittse se Adossaggal azt ne terhellye. Mert ha a többiből mind ki esnékis, mint hogy ex praemissis patet,³ hogy bizony kiis eshetik, de abba meg nyughatik holtig, mert abba az Bethlen Familia vi perpetuitatis & suae

40 successionis fundamentali Jure⁴ manutenealhattya etiam contra Fiscum⁵ Az penig mint maga Attyafianak gonoszat sem kivanynya bizony En sem kivanom azt az Isten tuddgya. De en nem adok Tanatsot neki, mert tsak azért sem lenne jo, hogy en adom.

45 Hallom Valami Ura Fassiojara valo Consensus kerest jovallanak neki. Az leszen bizony a Fiscus kezebenn adando ellene valo Fegyver. Consensus requirit Informationem. Informatio Productionem & universalem Denudationem Et mille labyrinthos.⁶ En bizony a Familiat a Productiotol Igazsag szerent nem feltem Ha

50 penes Publicationem secundum Leges Transylvanicas⁷ Tablann leszen. De Kamaranak Fiscusnak de Bono non Fiscali⁸ producálni. Ubi Jus. Ubi Leges. Quale Exemplum.⁹

*Hallom A Csaszar vagy Camara Vallallya magara minden Adossagat &c Es addig itt ülljön. Ugy bizony meg lehetne. Fogarast adná oda a Fiscusnak Annak az arrabol Contentálnak a

55 Creditorokat. Azonkivüilis most sem birja, tsak nyomorog velle. Mikor a Fiscalis Productio lön Fejervaratt 1702. Azt monda Eckler Uram. Tantas abalienationes fecit Domina Principissa. Non tantum absque pecuniae depositione potest relui per Fiscum,

60 sed adhuc Dominus Princeps manet debitor Fisco 5 vel 6 millia

³ az előbbiekből nyilvánvaló

⁴ a folytonosság címén és az öröklődés alapvető jogán

⁵ a kincstárral szemben is

⁶ A beleegyező okirat tájékozódást kíván, a tájékozódás tanúvallatást és mindennek feltárását és ezer bonyodalmat.

⁷ az erdélyi törvények szerinti kihirdetéssel

⁸ nem kincstári birtokról

⁹ Hol a jog, hol a törvény, micsoda példa?

fl.¹⁰ *Sapienti Satis*. Ezt az Irast iol meg olvasvann Kgd, vissza varom Kgd^tól. Nem azert hogy Kgdhez diffidálnék, mert ha diffidálnék ezt sem irtam volna, hanem azert hogy az Irasomot *nem akarom* masutt lenni.^a

645.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. március 1.

Edes Fiam Uram!

6ta Februarÿ költ kglmed Levelét vettem. En *kgnek* semmit nem irhatok többet a' mit az előtt irtam, mellyet kglmed eddig el hiszem el vett.

⁵ Feleségem írja hogy kglmed nem hiszi hogy Husztrol vagj mongjam inkább és helyesebben a' Fiscalitásról Informatiot adgjon a' Deputatio, bizony édes Fiam Uram ha eö kglmek azt meg nem orvosolják az én szemellyemben a' maradekotokis meg sirattja minnyájatoknak hiszem azt az Informatiot maga ez a'

¹⁰ Camara kívánnya, én bizony csudalkozom eö kglmeken azért kérem kglmedet hogj mind maga kgl^d mind penig Josef Fiammal és Bethlen János Öcsém Urammal solicitallya azt az Informatiot. Unokaimrais kérem kglmdt ne szánnya gondot viselni. A' mint irtam ez előtt is kglmdnek Ajánlom Istennek kglmdt. Datum

¹⁵ Viennae 1 Marty. Anno 1713.

*Kgd szerető Attya

Bethlen Miklos^a

¹⁰ Ilyen elidegenítéseket csinált a fejedelmné asszony. Nemcsak, hogy pénz letétele nélkül válthatja vissza a kincstár, de a fejedelem úr még adós maradt a kincstárnak ⁵ vagy 6 ezer forinttal.

^a...^a [margón, körbehaladva]

^a...^a [autográf]

646.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. március 8.

Edes Fiam Uram. &c.

Tartzali Uram mondgya nekem, hogy a kgytek Dolhai Joszag-
rol ide fel küldéött Memorialeja s-ahoz valo irások eő kgyme
kezehez nem jeottek. Azonba panaszkodik, hogy kgytek tsak
5 kivannya az szolgalatot, es eis oromest szolgalna, de kk semmit
sem fizet, eő maris költött a kgytek dolgara. Tsak a level valtast
sem győzi a Postánn az Erdelyi Urak levelere. Ajanlom Istennek
sgdt. Bets. 8. Marty. 1713

Kgd szerető Attya.

Bethlen Miklos

647.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1713. április 8.

Edes Fiam. &c

19. Marty keölt leveledet vettem Summásonn azt irom. Jol irod.
Mig ez le megyen, az Erdelyieket el addgyak. &c. Ez ugy lehet
soha le *nem* megyen, mert az előtt vagyott le, most azt mondgya,
5 ne vigye az *Isten* eőtet soha Erdelybe. Ezert egyy Orat se varakoz-
zál, oda be valo Szerentset el ne mulass. Tsak az adosság miatt
az egeszsz eletedet meg ne ronts. Ha az mint az előtt irtad vala,
hogy a Kemeny Leany szep s-jo. Latom mostis oda sodoritt az
elmed. Jobb azt vened, az sem szinte koldus, meg segitt az *Isten*
10 az adosság arantis benneteket. Avvagy megszere halasztod ha-
zassagodat. Ugy meg el vetemedel az *Isten* meg ver. En igen Ven
ember Rab vagyok Anyad beteges. *Isten* tanittson meg s-aldgyon
meg Bets. 8. *Aprilis* 1713

Edes Atyad

15

Bethlen Miklos

"Ugy hallom Banfi Urfi fel hagyott a Redei Pal Uram leanyann
azt igen szepnek hallom."

"...^a [margón függőlegesen]

648.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. július 8.

Edes Fiam Uram. Es Edes Leanyom &c

Gernyeszegenn 24 Juny keölt leveleiteket kedvessen vettem kgytek reszeröl. A dologra nezve keservessen. *Isten* meg aldgyon az en Arva Onokaimmal el követett, es el követendő josagtokert.

- ⁵ Irtam a *Felesegemnek Fiamnak* a dolgokrol En Edes Fiam Uram itt teöbbet bizom kgdhez mint Atyamfiaihoz. Sietni kell a dologgal felette igen. Nints Edes Leanyom semmi vetek a te ritka irasodba. Eleg nekem a te engedelmes szereteted, es az *Istenhez* en erettem valo imadsagod. En vilag tsudajara igen jól vagyok.
- ¹⁰ *Isten* Legyen Edes Atyatok Bets 8. July. *Anno* 1713.

Kegdt igazann szerető Ven Rab Attya

Bethlen Miklos

649.

Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek

Bécs, 1713. augusztus 12.

Isten meg aldgyon Edes Felesegem s-Fiam

Ez előtt negyed napi igiretemnek im eleget teszek. Jo egessegebe vagyok. *Isten* veletek. Bets. 12. *Augusti* 1713.

- ⁵ Tökelleles Ferjed
- Edes Atyad
Bethlen Miklos

Deserdin Titulusat ird meg Josef.

650.

A guberniumnak

Bécs, 1713. augusztus 12.

Méltóságos Erdélyi Regium Gubernium. Nekem kedves bizodalmas Uraim .s. Atyamfiai.

Istennek eö Felségének, Es a mü Dicsösséges Monárchánknak,
az mü Edes Hazánk Igazgatásának fel állításába való Gondviselést
5 alázatos háláadással és engedelmességgel csokolnom; Es
kglmeteknek mind közönségessen, mind külön külön személylye-
sen azon Istennek áldását kívánom, keresztényi és Haza, .s.
kglmetekhez Atya-Fiui köteleségemnek ismervénn, kívánom
hogy Isten a' kglmetekbe kezdett, Munkáját maga Dicsösségére
10 Monárchánk eö Felsége kedves hasznos szolgálattjára. Edes Ha-
zánk nyugodalmára. Es kglmeteknek személylyessen üdvességére,
becsületire, és maradékinak is örömökre igazgassa és szentellye
meg Ammen.

Ajánlom azomba Arva romlott Házamat kglmetek Atyai Pro-
15 tectiojába ki az eö mostani Isten probájába sokot szenved és
kglmetekhez folyamodik haborgattatásiba. Kérem kglmeteket
bizodalmasson: Gondollya meg ezeket. Qui stat, videat ne cadat.¹
Enis állottam. Hodie mihi, Cras tibi.² Ha kglmetek az én Házam
bajaiba nem oltalmazza az Haza Törvényét, azont ígérje a' maga
20 Hazainak .s. maradékinak. Meg világositják ök magok nyavaly-
lyájokot, és az oltalmot meg szolgállyák, és én is Isten előtt valo
Imadsággommal meg igyekezem köszönni .s. hálálni; Az ki noha
most az én Házam iránt láttatik alunni, de bizony el nem hagyott.
Kinek is szent kegyes oltalmában ajánlom kglmeteket. ³Viennae.
25 12. Augusti 1713.^a

Kglmeteknek

^aVen köteles Rab Attyafia szolgálja
Bethlen Miklos^a

651.

Rhédey Júliának

Bécs, 1713. szeptember 2.

Isten meg aldyon Edes Felesegem. &c.

15 es 21. Augusti keölt Leveleidet vettem hiba nélkül. Latom
hogy az melly ket Levelet en neked 5. Augusti irtam, az a kezedhez
nem ment. Az egyyiket Nalatzí Lajos Urammal kerestesz, abba

¹ Aki áll, vigyázzon, el ne essen.

² Ma nekem, holnap neked.

³...^a [autográf]

5 voltak hul mi dolgok Guberniummal mivel. &c A masik tsak
egessegemreól valo volt.

En a te leveleidet minden holnaponkent különn kis kötesbe
kötöm Valamikor penig nektek irok, mindenkor a Calendarium-
ba a nap szammal ellenbe fel irom Miert [nem] tselekteted te is
10 azt avval a rest Joseffel. A te leveled hatarais mihelyt erkezik
mindjart fel irom, mikor keölt, s mikor vettem.

Juliusba nekem irt leveleid ezek. 4d. 10. 18. 24. 28. 31d. Augustusba
penig. 5. 8. 15. 21.

A Radnoti kötesből külgye parba Josef. 1. A Csaszar in Anno
15 1696 arrol irt levelet Apornak s-a Guberniumnak s-nekemis fo-
gott volt Assecuratiot adni akkor. 2. Az mint en akkor a Camara-
nak Taxat fizettem volt fl. Rh. 1000.

Az Ezüst Marharol regenn valaszt irtam. En jo egessegbe va-
gyok Az Udvaris itt vagyon eő Flgekkel jo egessegben. A Guber-
niumnak a Levelet ha öszve gyül vigye meg Josef. A Generalnakis
20 tsak meg kell adni, ha ki jöttis Deserdin Uram Erdelyből, mert
Zabolat kardeba sokaig nem lehet hagyni, Oda penig az Oeconomi-
ariol kell parantsolni. Isten veletok Bets. 2. 7bris 1713.

En teghnap leptem 72.dik Esztendőbe. Isten mire tart eő Flge
25 tuddgya Abrazatom Eröm Egessegem azonn mint Szebenbe.

Tökelleles Ferjed

Bethlen Miklos

652.

Rhédey Júliának

Bécs, 1713. szeptember 30.

Isten meg aldgyon Edes Feleségem benneteket. &c.

Irhatom, Istene a Dútsósseg, a kinek keze[be] vagynak a Kiralyok
Szivei, Kiis a mű kgyls Csaszar és Koronas Kiralyunk szivet
erre hajtotta az Felseges Ministerium egeszsz meg eggyezesével,
5 hogy en töllem Reversalist vegyenek, hogy az eő Felsege hire es
kgyls akarattya nélkül Szallásomrol, es az Varosbol ki nem me-
gyek, es ezt meg advann en, ez utann Szoldat engem ne strásály-
lyon. En ezt a Reversalist meg adtam ma, ihol vagyon a Parja, es
a Strasakot ezenn Oraba el is vivek a Szallásomrol, [Ho]gy ennyi-
10 re Szabadonn vagyok az [Istennek] haala. Ez ugyan meg nem
tellyes szabadulas, de olyan meg köszönhetetlen sengeje az Isten

es a Csaszar Kegyelmessegenek, hogy annak bő tellyes Aratásarol nem kell ketelkedni Addgyatok hálát Istennek, es örüllyetek, de velle felette ne ditsekeddyetek, ne hiresittsetek, elmeteket kivalt
15 roszra velle ne emellyetek, hogy valamint alkalmatossagot ne addgyatok, az en Szabadulásomat nem kivano Irigysegnek, hogy az eő Felsege el kezdett kegylseget bontogassa, es akadalyozza Szabadulasomot, mint eddig. Eszetek legyen es Szilide[nn hal]-
gassatok.

20 Az Huszti Penz Interesetis ismet el vegezte a Camara Praeses, az arrol valo Decretumot most irjak, remenlém a jövő Szeredai Postann el küldhetem hozzatok. Ebből addgy Betlen^a Laszlo Urnak.^a

En az enyimekkel jo egessegebe vagyok. A Betegsegis itt kisseb-
bedik Istennek legyen haala. Eő Felsegekis itt jo egessegebe vad-
25 nak. Utolso leveletek hozzam keölt 10. 7bris. A tú Supplicatioito-
kot eő Felsegenek be adattam, jól indultak valujann, Isten min-
de[nn]ek jo veget adgya. Ezt a levelet kivaltkeppen meg tartsatok Isten tovabbis vigasztallyon Edes Felesegem, s-Fia[m] minnyaj-
jann benne[tek]et. Bets 30. 7bris Anno 1713.

30 Tökellertes Ferjed s-Edes Atyad

Bethlen Miklos

Reversalis Parja.

Post[quam] *Sacratissima* Caesarea Regiaque Catholica [Maie-
stas Dominus] naturaliter Clemen[tissim]us Christiana misericor-
35 dia erga me mota benigne annuisset: Ut Vigiliae militares, quae
jam a 9 annis ante portam Hospitii mei, veluti Arresti custodes
continuo stabant, tandem amoverentur. Ego Comes Nicolaus de
Bethlen prostratus in terram, sicque actis pro hac Clementia
gratus; Simul fide mea Christiana & Nobili voveo, & juro, *Sacra-*
40 *tissimaeque Caesareae Regiaeque Maiestati* sub poena debiti mei
Homagii promitto, e meo Hospitio, minus ex hac Urbe Viennensi
me nunquam ab sine praescitu altefatae Suae *Maiestatis Sacratiss-*
imae et benignissima dispositione consequente egressum.

In cujus rei majorem fidem R[eversale]s hasce m[anu propria]
45 [...] subscripsi, & solito meo Avitico Sigillo confirmavi. Datum
Viennae 30. Septembris Anno 1713.

Comes Nicolaus de Bethlen
Locus Sigilli

...^a [a név utolsó három betűjétől a margón]

653.

A guberniumnak

Bécs, 1713. november 1.

Meltosagos Regium Gubernium Nekem kedves [~]bizodalmas
Uraim &c

Mint hogy az en Fiamnak Josephnek mind a Nemes Varmegye,
mind az Huszti Jozzag vegett Maramarosba ki kell menni, kerem
5 bizodalmason kket Passus, es ha mi egyeb segittsegert meg talaly-
lya kgyteket, legyen jo akarattal hozzaja, mellyel kk egész háza-
mot kötelezi maga szolgalttyara. Ajanlom Isten kegyes oltalma-
ba kket. Bets. 1. 9bris Anno 1713

Kgytek köteles szolgaja Attyafia

Groff Bethlen Miklos

654.

A haditanácsnak [?]

S. d., [Bécs, 1713 ?]

Ratione Illustrissimi Domini Georgi[i] Bzicdossÿccki Stabuli
Praefecti Poloniae, Informatio humillima.

Quantum ex illius Illustrissimi Domini Memoriali ad Suam
Sacratissimam Caesareo-Regiam Majestatem directo video: De-
5 praedatio illius Oppidi Kosow per Praedones facta est in Anno
1698. Ut autem in literis piae memoriae Baronis Eytner Commend-
dantis tunc Husztiensis Anno 1698. 28. July ad Excelsum Consili-
um Bellicum datis scribitur. Praedones illi fuerunt^a ex Comitatu
Szathmar et Distructu [!] Kővár, et Transylvania. Sed probabilius
10 est illos ex Variis et pluribus partibus fuisse, quam ut Dominus
ille Commendans, vel alius quisquam scire potuerit, quia famosus
ille Archy praedo Pyntyte multos et ex variis Regnis et Regionibus,
etiam ex Turcia habuit socios. Ut idem Dominus Commendans
in literis ad Excelsum Consilium Bellicum 24. Januarÿ 1699. datis
15 de Tömös Vár meminit, et 300. 400, quamvis forte cum aliqua
auxesi.

^a [javított]

Undecunque vero fuerint, nil refert, quod fuerint et quod inter multa caetera Latrocinia oppidulum illud etiam depraedati sint, certum est, de quo etiam ego tunc audivi, ut pote qui eram tunc
20 *Supremus Comes Comitatus Maramaros*, non quidem ab Illusterrimo Domino Bzyedoszycccki nec a' *Damnificatis* requisitus, sed a' meo Vice Comite informatus Cui quamvis ad hoc alias etiam obligato ego, et Gubernium etiam Regium *Transylvanicum* serio <serio> demandavimus, ut tales Praedones quo diligentius,
25 et severius persequatur quod ille etiam fecit, Multos enim ex *Comitatu* Nobiles et Hajdones ad praedones persequendos misit, ubi etiam unus bonus Nobilis Jónás Szaplanczai per Praedones in illa Accione occisus est, cujus meminit obiter *Dominus* Comendans, alias *Comitatus* et officialium ut ex ipsis etiam his
30 copiatis literis apparet parum^b Amicus, ut qui omnia quae *Comitatus* agebat, suae dispositioni, et suis Hajdonibus, qui tamen non erant, tribuit, et *Comitatu* in multis valde gravis erat. Unde etiam magna Postea inter *Comitatum* et illum Contentio et Inquisitio de excessibus ipsius per *Generalem Rabutin* facta, et Coram
35 *Excelso Consilio Bellico* lis agitata fuit Unde quantum illius contra *Comitatum* sugillatio tenere debeat, iudicio major sapientia submittitur.

Quod porro ad illam 180 vel 170/m florenorum *Polonicorum* praetensionem attinet; Ab illo toto^c tempore, et si usque ad *Annum* 1703. scilicet a' Casu illo, per 5 Annos omnibus rebus pacatis, et Regium Gubernium, a' quo Maramaros dependet, omni petenti Jus dixit, et ego talis qualis et illius Membrum, et *Comitatus* illius *Supremus* Comes fui, a' nemine tamen nostrum^d *Justitiae* administratio petita est, quae nequaquam denegata fuisset, super
45 quo, et Gubernii, et *Comitatus* illius Protocolla consuli possunt.

Prout porro *Dominus* Praetendens scribit, quod ad Mandatum *Gloriosae Memoriae Caesaris Leopoldi Dominus Generalis Rabutin* in *Comitatum*, de solvendis 170/m fl. Sententiam pronuncia-
50 id factum est, nam si antea fuisset, impossibile fuisset, quin *Comitatus* mihi subjecti tam magni Oneris saltem Notitia ad me etiam pervenisset.

Alias *Excellentissimum Dominum Generalem Rabutin* tantum

^b [a szó utolsó két betűje autográf beszúrás]

^c [javított]

^d [javított]

abest de 180/m imo ne de 18. quidem florenis unquam solebat
55 *judicare nec in Transylvania, nec in Maramaros, nempe obser-*
vans Articulum 17. Diplomatis.

Quod si *Dominus* Praetendens illam sententiam producet, spero
Benignitatem Augustam totam Causam ad Gubernium Regium
Transylvanicum remissuram, ut *Comitatus* ibi respondeat. Et
60 haec est humillima mea quam in hac materia dare possum Infor-
matio quam, ut et meam vilitatem, summatum Gratiae humillime
submitto.

‘Excellentiarum Quibus hoc scire convenit Respective

Humillimus & Obsequentissimus

Servus

Comes Nicolaus de Bethlen^c

655.

Teleki Sándornak

Bécs, 1714. január 24.

Edes Fiam Uram. Istentől orvendetes Uy esztendőt kivanok
kgdnek.

8. praesentis keölt kgd levelet vettem kedvessen es Teleki Lasz-
lo Uram halalara nezve szomoruan, mind az Ecclesia, mind az
5 Haza mind a kgytek Hazara Familiajara nezve, de Isten dolga
juthat kgdnek eszebe, sokszor meg jövendőlttem, bizony ki iszsa
magat Isten többeketis oltalmazzon.

Tartzali Uramnak irt kgd levelet olvastam. Rovidedenn, ugy
mint kgdbe edes Gyermekek vilagi szerentsejet kivano Attya
10 lelkem ismereti szerent ezt irhatom reá. 1. Hogy kgytek Familiaja
sok dolgai sollicitatiojara egyik ide jöyön szükseghesnek latom.
2. Hogy ad 1. Marty itt legyen, mert ha Eugenius Fejdelem onnan
fellyül le jeő, es az Erdelyi Candidatiok az Tisztsegek arant a
Conferentiakonn resolvaltarnak Quod ad Honorifica¹ az utann
15 itt kgytek hejaban farad, Ugy latom penig kgd leveleből, hogy a
menyire az 100/m forint, a Betsület meg meg annyira haborgaty-
tya kket. 3. Ebből a nagy, noha igaz Praetensiobol, hogy kgytek

^c...^e [autográf]

¹ ami a tisztségeket illeti

derek Consolatiot vehessen, latva hiszem, mert nem tudom hon-
net s-miből contentaltathassek, hanemha 1. per officia & hono-
res² 2. Ha a kk kezebe levő sok Fiscalitasba meg haddgyak 3. Ha
20 a kgytek regi Ős talam mar Bihar Zarand Bekes Varmegyekbe
porra lett Jozsagi pusztait meg addgyak. 4. Kaszoni Uram fel
jovetelere halasztattak minden dolgok, kiis harmad naprais talam
itt leszen, Es quod ad Officiorum resolutionem³ Eugeniust sem
25 varjak talam meg. 5. Kgd maga személye ide joveset, noha en igen
szeretnem, de nagy contraria ratiokra nezve absolute nem joval-
lom. Pestis felöll meg lehetne, mert az mar meg szünt nagy re-
szent, nemis volt felette mergessen, seőt ehez a nagy sokasaghoz
kepest igen gyengenn, mar Isten tavaszszal mint addgya maga
30 tuddgya tsak egyedül de mas okaim vagynak Ugymint 1 kgd en
Vöm 2. Kgd noha büntelen, de en miattam ket esztendeig Rab
lön. Ez noha commiserationa valo Meritum lehetne, de a Vilagtol
ellenkezőt kell varni. 3. Erdelyi Malevolusink azt tuddgyak kgd
engem akar szabadittani, es azert a kk dolgait személyetis meg
35 feketittik. 4. Ittis minden kgd munkait az en Tartzali által valo
Informationnak tulajdonityyak, es Ūröm leszek mindenütt, noha
ok nélkül, es kgytek kart vall. Mellyet azert irok eleve meg. 6.
Jovallom azert, hogy mivel Teleki Mihaly s-Pal Uramon Kurutz
büz vagyon, Josef Uram jöyön, hamar, es ugy, hogy itt sokat ne
40 üllyon, mert ha három holnapig hasznot nem teszen 3. esztendeig
sem teszen Pelda Teleki Laszlo 5 Esztendő 40/m forint. Isten kket
tanittsa segittse. Bets. 24. January 1714

Kgd igaz keresztyen szerető Attya

Bethlen Miklos

656.

Teleki Sándornak

Bécs, 1714. január 27.

Edes Fiam Uram. &c.

24. bővönn irtam knek, Tartzali Ur dirigalta Simon Mihaly
Uramhoz. Kaszoni Uram mar itt van, ugy hiszem siettetni fogja
a Tisztek resolutiojat.

² hivatalok és tisztségek által

³ a tisztségekről való döntéssel

5 Enyedi Istvan Ur izent fia Samuel által, hogy a Varadiaktól vett
haz alkalmatosságába eő *knek* adoss a Collegium f. 200. Mint az
alom jut valami arnyeka eszembe, kgytek mennyen vegere, en el
hiszem nem hamissan praetendallya Kolosvari Papai Uramekis
tudhattjak Ollyan Emeritus nagy tisztesseseges *Istentől* meg lato-
10 gattatott Embert vigasztallyon meg kk az arantis az Igassaggal.
Ajánlom *Isten* kegyelmebe kgdt Bets. 27 January 1714

Knek keresztyen szerető Attya

Bethlen Miklos

657.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1714. március 31.

Édes bizodalmas kedves Öcsém Uram! Kglmed 14 Martii költ
levelét becsülettel s kedvesen vettem. 72 esztendő s bilincses kezem
keveset írhat. János öcsém uramnak és Jósef fiamnak mit írtam,
kglmed látja. *Isten* segítse kglmeket. Kglmed Getzi fiába esett
5 szomorúságának bizony compatiálok. Istok bátyja is kglmednek
abba hala meg. Méreg a bor a gyermekeknek. *Isten* kglmeteket
vigasztalja, több szomorúságtól oltalmazza. Nekem is egy Getzim
abba hala meg. Hát 17 gyermekembe hány vagon. De *Christus*
Urunk mit mond Luc. 18. 16. Bocsássátok én hozzám a gyerme-
10 keket. Ajánlom *Istennek* kglmedet. Bécs. 31 Martii 1714. Kglmed
szolga vén rab atyjafia

Bethlen Miklós

658.

Teleki Sándornak

Bécs, 1714. március 31.

Edes Fiam Uram. &c.

15 February költ kgd levelet vettem. En Teleki Pal Uramat
valamibe tudom seghittem, tsak fogaddgya. Magam irtam Me-
morialist, mar lassu mit mivel velle. En mind az *Isten* Háza. Mind
5 az Haza. Mind a kk Házara nezve ezt latnam jonak Eggyezne meg
kk. Teleki Josef Uram kerne az Haromszeki Kapitanyasagot. Josi-

ka Imbre Uram a Fejer Varmegiei Fő Ispansagot. Es igy hadd lehetne kgd Tordaba, maskent en bizony felek ki reked kgd. Igy izentem Teleki Pal Uramnakis, "de talam ezt az ott honn valo
¹⁰ Candidatiok nem engedik, bar ott jutott volna kknnek eszebe." Istennek ajanlom kgdt.

Bets. 31. Marty 1714.

Kgd szolgáló szerető Attya

Bethlen Miklos

659.

Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1714. március 31.

Isten aldgyon Edes Leanyom &c

Leveledet, es a Fa hey Vizet igen kedvessen vettem Isten aldgyon meg, hogy Ven Rab Apadrol meg emlekeztel. En meg jo egessegben elek. Isten tegedetis szerelmesiddel boldogittson. Bets.

⁵ 31. Marty 1714.

Edes Atyad.

Bethlen Miklos

Addgyatok egyyüve Miklost Istokkal, jobbannis tanulnak, kevesebb költségetekis leszen.

660.

Rhédey Júliának

Bécs, 1714. április 7.

Isten meg aldgyon Edes Feleségem. &c

25. Martii keölt leveledet vettem. En Josefnek es neked ihol menyit irtam, a kezemis el faradott Kerlek Lelkem az Adossag dolgabol ne busítsd annyira magadot sem engem. Olvasd meg az
⁵ en Testamentumom eleit. Huszon eőt 30. ezer Forintal vagyok ados. Azt Huszt es az Haboru, es ez a Martyromság tsinalta: Vettem 100/m forintig majd Jozsagot. Mit epitettem. Ezüst Arany

...^a [beszúrás]

Marhád vagyone s-a többi. Vane Isten György Eötsemnekis mindenek utann idővel meg fizethettek. Szepenn kell felelni En jol
10 vagyok. Isten veletek. Bets. 7. *Aprilis* 1714.

Tökelletes Ferjed

Bethlen Miklos

661.

Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek

Bécs, 1714. április 14.

Instructio a' Feleségemnek s a' Fiamnak *Anno* 1714. 14 *Aprilis*.

Hogy mint kellessék Istent híván segitcségül Maramarosi Somkadi, Csengeri Csarodai aprolékos és el szélyedett, de mindazonáltal egymáshoz közel lévő és egymast segíthető Jóságocskákból
5 egy Tisztesseseges Fő embernek való Jóságot oszve szerkesztetni a' melly olyan legyen, hogy az én Erdélyi *Szent* Páli és Vajda Kamarási Jóságimmal, ha mind a' kettőt egjüvé tennék is, el érkezzék, vagy még meg is haladgja, mert ez igen könnyü dolog és ehez nem kell egyebb, hanem csak:

10 1. Ött Béres Eke és Szekér mellynek edgyike Taraczközön legyen, négje penig Somkádön .s. Csengerben.

2. Es egy jó Gondviselő, a' ki mindenik Jósággra gondot viselylyen, és Tavasztól fogva Őszig, Magyar országban Somkádön, Csengerben lakjék többet, Telbe penig Taraczközön, mindazon-
15 által mind Télbe Nyárba, mind edgjiket, mind masikot, a' mint a' dolog kívánnya meg nyargallya meg járja.

3. Kivántatik egy Vecé Tisztartó Forma jo Biro Taraczközön, meg más Somkádön, a' kik az Fő Tisztartó másutt való létében gondot visellyenek szintugy, mintha a' Tisztartó ott volna. Ezt az
20 Büszke Bolond ember nevezné a' Nagy Tisztartót Praefectusnak, avagy Udvarbironak, és amaz más kettőt Tisztartónak avagy Vice Udvarbironak, De édes Fiam .s. Feleségem, mi ugy ne bolondoskodgyunk Föld Fazékhoz Füz fa kalán kell, vagy jo.

4. Két Tisztartót, ugy mint külön Taraczközön edgyet, és meg
25 mást Magyar Országba tartani el futó boloncság volna, nem csak a' fizetés miatt, hanem kívált képpen azért hogy az a' két Tisztartó csak veszekednék, és edgjik, a' masikot a' mikor kivantatnék emberrel .s. egyebbel nem segittené, és csak boloncság és a' tü károtok következnek belölle.

30 5. Ezt a Dispositiot állítottam vala fel én rész szerint abban az atkozott Farkas Sigmondba, Béres, Ökör, Szekér minden meg
vala Taraczközön, Lengyel András jó Tisztartó vala, de meg
ronta az Isten a' Huszti Jozsággal a' Farkas Sigmond oda való
Udvarbíró vagy Praefectusi bolond kevély Nevével és azok felett
35 az eö Istentelen Természetivel, kitöl én minden jót vártam, hozzá
biztam, még Máramarosi Jövedelmet 2000. forintnál többet adat-
tam a' kezében, hogy így leszen .s. amugy leszen, Levelében azt
hazudta nékem, hogy Csengerhez vett eö 800 forint árra Jozságot.
Meg ugyan hogy Técső Várossának adott eö kölcsön egj darab
40 határért fl. 700. Biztam a' masik Istentelen Vinczi Janos számveté-
sehez. Tudod te Feleségem magam meg olyan bolond voltam,
mindenkor csak az Csaszár s ország dolga volt a gondom, a
magam dolgat el mulattam, sokszor te magad sem beszélhettél
velem. El jöve az országra a' Haboruság, El jöve en rám ez az
45 Istennek mire Czelőző, de majd Példa nélkül való hivatala (:övé
a' dicsőség:) El fuva mindent mint a' szél, mert tudgyátok meg
az mint az az Atkozott Farkas Sigmond énnékem abban az
üdöben irogatott hanem hazudott, vitte el Eb a' halálával énné-
kem leg alább kész pénzt 4000 forintot. Másként bizony dolog
50 hogy szép Asztagaim Majorsagaim voltak a' keze alatt, meg
mondhattja Szent Gjörggi ha Gjermek volt is, mi jót, mi rosszat
látott Farkas Sigmond körül. Ezeket én Fiam kivált képpen
tenéked azért írom, hogy legyen eszed.

6. Ollyanná csináld azt a' Jozságot, hogy magad Felesegeddel
55 is ha Isten ad edgjütt heteket holnapokat is el lakhassál Taraczkö-
zön, Somkádön, melly a Máramarosi Ispánságra nézve is szüksé-
gessebb penig ha a' gonosz világ tölled azt is el veszi, nem csak
azért hogy legyen miböl élned és jövedelmed; Hanem azért is hogj
légy jó gyükeres fundamentomos Fő ember Máramarosban
60 Huszt nélkül is, melly kivált képpen két okokra nézve igen szüksé-
ges.

7. Ha te ott Fő ember leszesz fundamentomod leszen jövendő-
ben is (1) Donatiod mellet az Fő Ispánsághoz valo Praetensiora,
mert az Isten s az Igasság nem hal meg (2) Sohult tenéked a'
65 Terjeszkedésre igasságos és fundamentomos uton olyan Mezöd
és Modod nincsen mint Máramarosba és ott Csengeri, Somkadi
Jozságok körül, mert ott mind pénzel kiváltható, mind Törvény-
nyel igasságossan meg kereshető annyi Jozság vagy az Anyád
jussán, hogj Uraságok telnének ki belölle. Meg tudgya Pernyeszi
70 Uram mondani és a' Levelek meg mutattyák, adhat Isten üdövel

teneked még eszett Tekintetet és pénzt (3) Az Anyád jussán járó Jozságban Istok, Boris, Ilona, veled nem osztozik (4) Boros Jozság szerzése is előtted lehet üdövel, a mint én a' Beregszászi szőlött vettem te is vehetcz. Ne azt gondold meg, micsoda szegény
75 vagy most, hanem azt hogy, mivé tehet az Isten. Azért el futó boloncság vólna az ilyen jó fundamentomot fel hadmí. Jozságot bolondul Arendába mibe adni a' Lengyelek szokták azt. Nem olyan meszsze van az tölled hogy magad gondott ne viselless reá.

8. Nézzétek meg a' Szent Pali és Vajda Kamarási Urbariumo-
80 kot, mind ember szám mind szántó föld, Rét, Erdő, és egyéb alkalmatosságok többek vadnak ott, mint abba a' két Jozszágba, csak ökor légjen, mind buzát Zábót többet vethetni ott, mint eme két helt. A' buzának Máramarosba mindenkor jobb árra vagjon, a' Béres és Magjar országi Jobbáji szekér könnyen bé viheti
85 Máramarosba a' buzát. Taraczközön legjen esze az embernek .s. Szigethen (:Mert a' Szigeti Redei Sigmond házát magatokévá kell tennetek az osztozással:) hogy az Maramarosi Béres és Jobbágy szekér hébe hoba mikor egyéb dologtól érkezik vigyen sót oda a' Taraczközi, vagy Szigethi Házhoz, vagy mindenik herré,^a hadd
90 állyon készen ott, mellyet a' Magyar országban üressen vissza menő szekér vigjen el osztán, avagy csak bérért Ujlakra; Avagy ha szabados leszen kereskedésre Somkádra Csengerbe, leg alább a' Béresék fizetése, szekerekre való kölcség .s. afféle, esztendőnként ki telik belölle. De jól meg nézze az kereskedni akaro ember,
95 csalárdságba ne találtassék, ne igyekezzék lopni a' Fiscustúl, mert nagy büntetését hallom én annak. A Jámborúl és okossan járó embert az Istenis meg álgya.

9. Most leg első dolog akar a' Szent Miklosi s magad Béres ökreidet,^b akar mi formaban ha nem tudom húl veszitekis az
100 ökröt, de Májusban okvetetlen csak állicsatok fel négy Béres Ekét, a ki Somkadi, Csengeri, Nyirmedgjesi, egj szóval a' földnek a' javát Juniusba ugarolhassa meg, bár csak más fél száz köbölre valot, egj Eke napjába leg alább ött vékára szánt és igy négy eke
105 mindennap husz husz vékára szánthat, egj holnap alatt hat száz véka, hiszem a' Jobbágyoktól is leszen egj néhány Eke, Egj szóval azon legjetek Magjar országban .s. Taraczközön 200 köbölíg valo buza vetésre igyekezzetek, hogy ha in Anno 1714. Juniusba nem szántasz, Septemberben nem vetcz, bizony in Anno 1715. nem

^a [értsd: helyre]

^b [előbb:] ökreidet [autográf javítás]

110 aratcz. Ez olyan nagy Momentum, hogy ez két Esztendei kárt teszen, ha ez el mulik. Azert akar Han atta pénz, akar micsoda fele pénz, de ez csak legjen meg, ott lakják a Nyákán legyen Vizaknai a' mig az az Ugorlás végbe megyen, mert ez minden dolgoknak a Feje.

115 10. Hogj pengig az Adosság fizetésekben evvel ne rövidüllyetek, a' melly 700 forintal Redei László Uram tartozik, es azt irja nékem, hogy meg is adgya, abból tegyetek helybe azt a' pénzt a' mellyet az említett ökor Eke, szekérre költötök, a több részit is annak a' 700 forintnak forditsátok egészszen annak az fel álllitandó Joszág oeconomiájára, ne egjébre^c

120 11. Kérdés Ha ugaroltok is, hol veszte magot hozzá kivált annyit? Felelett (1) Az osztozás alkalmatosságával, igasság szerint, a' mi buza aratása Redei László Uramnak a' Csarodai Joszágban leszen, felét tarcsátok magatoknak, osztatlan köz Joszág jövedelme az. (2) Taracközi, Somkadi Vetesekből s Malomból a' mi telik. (3) Kölcsön vagy pénzel hozzá, vagj Erdélyből Sárdról, Kamarásról, De el hitessetek magatokkal minél rosszabbul ez végbe megjen, annál nagyobb károtok leszen.

125 12. Tudgyátok melly nehezen kaphat az Erdélyi Ember s a Magjar Országi pénzt azért pénz szerzésre való alkalmatossagokat ezeket mutatom (1) Mivellyék jól a' Beregszaszi szőlöt. (2) Mint fellyebb is irám a' Szigethi Házat meg szerzeni, Es a' Csengeri Szigethi Korcsomákra jól gondot visellyetek, a' pénzen vett bornak is vagyon valami kis nyeresége. (3) Minél hamarébb tegyetek egj jó ser főzőre szert avagy Kobori jó Magyar ser főzőt, a' kik Zábból igen jó sert tudnak főzni, avagy Németet a' mint én fogattam vala, es Tarackközön kezgyetek sert főzetni. Máramarosba igen rossz sert főznek, ha jótt főzettek, bizony általalagokban is el horgyák Korcsomán is árúltathattjátok Tarackközön .s. Szigethen .s. másútt ott Kezgyetek el egj Üstön, osztán ha Isten 140 áldása leszen rajta a Nyereségét tarcsátok csak mindenkor arra hogy, több s nagyobb Üstre, és egj derék ser főző Házra épithessetek magatokot. A' Németek között és itt Bétsben, egy ser főző Ház, egy Uraság, Tudom én hogy nincs ott Bécs, de ott van az 5 Város, és az egész Varmegye a' kibe egj hordó bor nem terem, 145 sem egj hordo jó sert nem főznek, bizony ha jó sert főzettek, s illendő áron adgyatok, rá szoknak. A' kicsiny Gjermekből nő a' Nagy Ember. Találtok Lengyel Országból Pallyinka főző Sidót

^c [e pontnál a margón autográf beszúrás:] „Mas 300 frt. ados.”

vagy Oroszt, allicsátok fel azt is, bár csak két vagy három Lombik-
kal, ugjan ott Taraczközön, elég Ros terem a' Nyirben, az Irhoczi
150 Malom meg örli, Bizony abból is ha nem csordul még is cseppen.
Tudom én csak az Diszno hizlalás mit teszen (4) Disznó Nyájra
igyekezzetek Somkádön az ott az edgik Uri Jövedetem.

13. A' Sogor Pernyeszi Uram 1000 forintal ados, szinte olyan
vén ember mint én örökössön oda ajándékoznótok nem lehet,
155 egyszer maga kínál vala eö kglme Hoszszumezei .s. Taraczközi
Joszágával, melynek eö kglme a' Békességnek idején sem tudta
hasznát venni, Tü talám ahoz a' Taraczközi alkalmatossághoz
közel lévén földeinek Kaszálloinak, és talám Hoszszumezei Kor-
csomájának vehetnetek hasznát, tudom bizony a' Gjermeki sem
160 veszik semmi hasznát. Tedd rá Josef Fiam az elmédet, azt mongja
a' Magyar: Kaparj kurta, .s. neked is leszen. A' Deák meg azt
mongya Ora et labora dabit Deus omnia bona.¹

14. Soha egy Esztendörül másra ne halazd a' Tiszteidtől való
számvetel [!] azt penig mindenkor magad jelen letedbe cselekedd.

14. Aprilis 1714
Bethlen Miklos

662.

Rhédey Lászlónak

Bécs, 1714. június 2.

Edes Sogor Uram!

19. Maji költ kglmd hosszú levelét vettem, de nem szükség
hosszan felelnem reá, mert az haszantalan dolog vólna, de igen
rövid sem lehetek. Kglmd lovaiban való kárát és az Rhédei Ura-
10 mékkal való dologban való bajoskodását szomorúan látom, azok
szomorították kglmdet meg és dictálták kglmdnek azt az hosszú
levelet. El hidgje kglmd, ha az régi Bethlen Miklos vólnék fel
túdnám támasztani a' kglmd lovait; de azt én töllem és engemet
kglmetektől az Isten el vett. Irja kglmd hogj az útolsó le küldött
10 Instructiom ellenkezik az elsővel, és hogj esztendöis belé vetődik
a' míg az az osztozás meg leszen. A' mikor én először irék innét,
ha akkor mingjárt kglmd és a' Feleségem egj, egj, szolgáját, Ugj-
mint: a' Feleségem Vizaknait, kglmd Csarodai Tisztartóját, vagy
akár kit, ki bocsátott vólna, egjütt a' két szolgál, egj szolgál biróval

¹ Imádkozzál és dolgozzál, Isten minden jót ad.

15 vagj értelmes Nemes emberrel Máramarosban, Beregbe hul ott közél való Jóságot mind egj cseppig szépen Conscribált volna. A' Szepesi maradtott volna hátrább, odais egj levelet vihetett volna egj Csarodai, vagj hová való embere kglđnek, eddig bizony végeis volna annak, az osztozásnak, bizony Rhedei Pál s
20 Pernyeszi Uramot én nagyobb dologbanis meg hittem volna; de a' miért én azt az osztozást olyan formában itiltem szükségesnek a' mint meg irtam, annak meg czáfolhatatlan ratioi vagjnak. Azomban hiszem az a' haladék nekünk inkámb káros mint kglđnek, mert kglđ quo quo modo ugjan csak birja addigis.
25 Rosszúl érti kglđ azt az én irásomat, hogj az osztoztatók osszák fel mindenütt a' Jóságót, és osztán új cserélyétek őszve, mert nem azt teszi az, hogj Csarodán, Asztéba, Papiba &c imitt amott minden faluban fel osszák, hogj ez TT: Jobbágy júta Redei Lászlónak, ez Redei Júliának, és hogj osztán új magatok cserélyétek
30 magatok között őszve, hiszem elég világason meg irtam, hogj az egész Bereg Vármegjei, Szepes Vármegjei, Kis Rédei, jussan kglđnek, és Rédei Júliának másutt adódgják, egj szóval a' kglđ Commodityásának mindenben kivántam kedveskedni és a' kglđ intézését in fundamento et Generalitate¹ helyben hagjtam, mert
35 el hidd Uram, nem hogj rontani, szegényíteni <akarnálak> kívánnálak, ha módon volna benne Ngos Úrrá tennélek, minden irásomnak czéllya csak ez vólt, hogj meg lévén a' rendes Inventálás jó lelkű ismertetű emberek a' kik azoknak az Jóságoknak minéműségét jól tudgják az aequivalentiát nézzék ki, hogj jövendőben ne vádolhassa egjik felis a' másikat, hiszem igj irtam ottis,
40 bizony tudom én a' Magjar Jobbágyoknakis Istenelenségeket, a' többinekis, orosznak, Tótnak, tudom állapottyát, hogj mire való és meddig fút, aztis tudom én, hogj nem olyan a' Jóság mint a' Dinye, hogj két felé vágják s Lótra, fontra hánynyák, sőt ha
45 kglđnek jobbacska részt engedis a' Feleségem, én bizony nem hogj ellenzeném, sőt javallam, mert ugjan csak többet fog az Isten nékiek adni, mint kglđnek, és én magamis alkalmasobnak itiltem volna mindenkor a' Feleségemnek azt a' Máramarosi (&c) részt, mint sem a' Beregit, sőt ha kglđ kínálta vólnais velle nem
50 javallattam volna, hogj el vegje a' mint meg ismét kglđnek a' Beregi, Szepesi &c alkalmasobb emennél.

Én bizony a' Jósef Csarodára való menésítés nem igen Urgeá-
lom az irt, osztoztató Biráknakis én nem inhaerealok mordicus,

¹ alapjában és általában

én azt tudtam, jót cselekeszem velle, hogj azoknak az emberséges
55 embereknek, mind ott közel vagjon Jószágok, és mind a' Máramarosi, mind annak a' Magyar Országi Jószágoknak, csinnyát, binyonyát, a' magokéről tudgják; de minthogj Josefnek Somkádi, Taroczközi Jószág rendbe való vitelére (:és ha ismét meg nem csalna az igiret az Húszti Jószág kézhez vételére:) ki kell menni, úgj
60 itiltem, odais el tekinthet. Azt a', tudom bizony nem sok százakra menő kévés^a búzát én csak azért tettem fel, hogj lenne vetni búzájok inkább az én nékik küldött intézésém szerint a' Somkádi Jószágban, és bár jövendőben adnák vissza, esnék kölcsönben, ha Isten Húsztot kivált kezekben adgja, kivált idővel ők adhatnak
65 inkább kgldek.

Az 700. forint es az 300. forint, mely szükséges légjen nékik most, maga láttya kgl, hadd állithatnának egj rendes oeconomiat, ne lenne ez utánis olyan haszontalan a' mint eddig vólt, száz ház Jobbágjánál többől álló Jószág; Én édes Sógor Uram csak
70 igasságot és szeretetet kívántam s kívánok mostis szerzeni kgl és az én Maradékim között. Ajánlom Istennek kglket. Datum Vienne 2. Juny Anno 1714.

Kgl

Szolgáló Sógora
Bethlen Miklos

75 Ha Húszth resignatiojáról in Anno 1713. meg vagjon az Horváth Gábor, Darvai Uramék recognitioja, nem szükség az Új vallas. Kérem Csúzai Urammal kglket az Árváim dolgát resum-mallya, már Curatorok lévén Jósef, eö folytassa, kgl jó akarattyá által.

663.

Teleki Sándornak

Bécs, 1714. július 14.

Edes Fiam Uram!

Valoba meg haborított vala a' minap a' Leányom Betegségének hire, hálá Istennek a' mint ertem ha már meg gjogult; De a' Feleségem Leveléből szomoruan értem, hogj kglmetek ama két
5 ezer forintot, most kéri, holott láttja kglmetek a' szemével micso-da szorongatásba vagjon most az én Feleségem más felől meg meg most vagjon fel kelő félbe, Husztnak vissza adásával kglmetek

^a [beszúrás]

penig arra a' pénzre nem szorult, kglmetektől penig az a' Pénz el nem vész, azért kérem halaszsa a' jövő Esztendőre, mert ha
10 sütitek fozitekis Uram, de ugj segillyen az én Feleségem ebbe az esztendőben pénzt nem ad, ha Jozságot erővel foglaltok, szabadosok kglmetek véle, ott vagjon, csak osztán meg ne bánnya, ilyen Vén igaz joakarojának meg keserítettését, és olyan Özveginék Arváknak Torka meg Mettzését.

15 Gondollya meg édes Fiam Uram kglmd és a' klgmd Báltjai, nem két, hanem tizzser két ezer forintnális többet szolgáltam én a' kglmetek Házának és az én Veszedelmeknek ennek a' Rabságomnakis a kglmetekhez való jo indulatom az oka és alkalmazosága. Az Istennel és magával a' dologgal bizonyittok ha én abban
20 a' Tanácsban, még a' Leányom kglmnek adása előtt is nem oltalmaztam volna a' kglmetek Házát, bizony a' Porba volnátok, Bethlen Gergely, Banfi Gjörgj Pecri Lőrincz, Szász János bizony fenékkal fel fordított volna.

Mit nem cselekettem szenvedtem én a Bethlen Ferencz Mocs-
25 kolodásának alkalmazoságával kglmetekért

Micsoda Vallatás vala a' Szegény Udvezült Atyátokra bizony 60/m forintott a' kezébe tart vala már Szász János. A' Duca Vajda 16/m Aranyát, bizony meg veszik vala. Lonát nem birnátok ma, engem csaknem meg olének érette, a' rontott engemet leg inkább
30 itt Bécsbe is, meg mongja Tarczali Uram irás is van rolla.

A kglmetek Ezüsti miatt vetenek ki engem a' Tanácsbol, és ugj következék osztán ez a' Fogságom.

Az Istenért kérem Uram kglmeteket, ne legjenek háládatlanok, mert az Istenis meg büntett érette, Vegje inkább kglmetek az én
35 Házam szolgálattját mert bizony Fecske szál még arra. Et Pilo sua Umbra est.¹ Teleki Pál Uramot Pénz dolgából, kglmetek rám ne igazittsa, mert bizony a' ki Kuldushoz megjen Vendégségbe, koplalva megjen el onnat.

Azomban jo szántambol irom mint Gjermekimnek incse meg
40 kglmetek, fogadja a Tarczali Uram tanácsát, mert bizony félek szomoruan menyen el inset. Bizony félek a' Stella Uram két Lova Es a Vaj Adám Uram Contubernálissága köként ne teremjen. Ajánlom Istennek kglmdt. Datum Viennae. 14. July 1714.

Kgdt igazan szerető Attya

Bethlen Miklos

¹ Van még árnyéka a hajszálnak.

Dujardin Ferencné Vay Erzsébetnek

Bécs, 1714. október 16.

Tanquam *Dominae* quondam [affi]ni benedictionem a Deo *Vestrae Dominationi*

18. 7bris in feled datas *Vestrae Dominationis* litteras accepi, et quamvis calamus scribae *Vestrae Dominationis* valde [br]utus fuit et tam meos 72 annorum iam caligantes Paternos oculos, quam *Vestrae Dominationis* quondam nuralem valde p[ul]pugit attamen ego illa conscientia qua ut miser peccator forte vel in hoc praesente anno ad faciem Dei ibo, debeo *Vestrae Dominationi* in negotio parvae Helenae nepotis meae respondere quamvis video, quod *Vestra Dominatio* non consilium a me petit, sed tantum imperat, et disponit, hoc et hoc fiat.

Scribit *Vestra Dominatio* quod *Illustrissimi Domini Dejerdin Filius* minor sit sponsus Helenae. Quod nunc primo audio, et certe merito etiam minor [!] Quia apud no[s] in toto christiano imo credo etiam in Pagano orbe^a elocati[o] Puellarum cum consensu Parentum et consanquineorum [!] sol[et] fieri, praesertim talium minorennium qualis est Helena, quae [qua]ntum scio adhuc nec 15 annorum est.

Quoniam Deus Patrem [de h]oc mundo excepit cura illius dei naturae et mundi Jure in me Avum devoluta est, ideo de maritacione (:in qua totius ipsius mundanae vitae felicitas vel infelicitas stat:) me supra omnes consuli convenisset, et post me consanquinos,^b tam ideo, quod a nobis nil nisi rectum consilium potuisset; exspectare tam *Vestra Dominatio* quam Puellula tam ideo, quod Dotem Bona et in summa vitae media a me et a consanquineis exspectat. Et cum illis debet vivere, habitare, et Bona possidere. Quantum vero hucusque scio ex *Transylvanicis* consanguineis nemo consultus est, tantum abest, ut illi in illud consensissent.

Mea Cara quondam *Nurus*, ego conscientiam, et Paternam meam obligationem violarem, si *Vestrae Dominationi* aliud aliquid scriberem, quam quod mihi conscientia,^c et illius simplicis,

^a [javított]

^b [elöbb:] consanquineis

^c [elöbb:] nisi conscientiam

et imprudentis Puellae immaturae felicitas dictat. *Illustrissimus Dominus* senior Dejerdin et Juvenis quoque cum tempore diceret: Quod mala conscientia subticuit obstacula, et mala ventura tempestive ex debito dicenda.

35 Ego ergo quo ad uberius non informabor hoc conjugium approbare non possum. Ne putet autem sive senior seu junior *Illustrissimus Dominus* quod ego propter Religionem facio hoc, quia quamvis Religio coram me supra omnia mundana est, sed quia
40 in Transylvania ab initio communis consuetudo fuit, quod in conjugy's ad Religionem non valde attenderunt, Quatuor receptae Religiones promiscue nupserunt, meam sororem unam Parentes mei mariaverant *Baron* Paulo Haller Catholico uxor Gregorj Bethlen erat Catholica. Volphangi Bethlen Lutherana, Alexj
45 Bethlen Unitaria. Comes Apor Mikes Torotzkai habuerunt uxores Reformatas, contingere poterit ut meae Filiae nubant alterius Relligionis viris.

Nec id putent *Illustrissimi Domini* Dejerd[in]. Quod ego hic extraneam nationem respecto. Quia [apud] me Duae Gentes sunt
50 in Mundo una *Honestorum* et alia *malorum* Hominum. Si meam Filiam Illustris aliquis Extraneus vellet, dum modo caetera convenienter adessent, ego non dico quod non annuerem. Etiam extra Patriam mittere Filiam, quod non sim gravatus docet Galambosiana

55 Sed propterea non possum approbare: Illa Puella tam immatura est, nec adhuc nubilus ut suum Bonum nesciat. Det Deus melius ne cum tempore maledicat *Vestrae Dominationi* innumeris vicibus ^dquaero^d hoc breviter a *Vestra Dominatione*: Quo ducet illam Vir, in suam patriam Lotharingiam vel ex qua Regione est. Aut habet
60 ne officium, salarium, vel companiam, ex cujus proventu vivat. Quia ut ex Bonis uxoris vivat, et ut in Bona et opes uxoris tantum se deponat (:video enim ego quod *Vestra Dominatio* talem spem fecit:) horribiliter falletur bonus honestus Juvenis. Quia mea Bona quocunque nomine vocanda, ita sunt constituta, ut in illis
65 ne meae quidem Filiae habent, quid 'quamdiu' Josephus et Stephanus Masculos Haeredes habebunt. Hoc vero non ego feci, ne facio, sed est antiqua Lex in Transylvania et Hungaria in Familj's *Illustribus*. Quin in alj's Christianis etiam magis, ubi Majoratus sunt. Scit *Illustrissimus Dominus* Dejerdin. Sed *Dominatio Vestra*
70 ut foemina Leges et Donationes nescit.

^d...^d [margón autográf beszúrás]

^e...^e [autográf órszó]

Jam perpendat *Dominatio Vestra* Parvum Bonum Zabola et
Gyulatelkiense unum quidem aleret cum magna sollicitudine
unum Parvam Nobilem, sed quid facit illius $\frac{1}{3}$ ^f Pars. Siculus
subditus est in Transylvania vilissimus. Decimas non dat 3 dies
75 in Hebdomata [!] laborat. Quotidie panem petit. Quod quaerit
ipsemet consummit. Vites nullae. Terra sine stercoratione sterilis
vilis aquosa est. Ego non credo quod uni ex tribus cedant 25 vel
30 coloni. Domus Zabolaiensis Jure est Stephan[i]. In aliquo
Fundo debet Domus lignea strui pro B[arb]ara, in alio iterum
80 Fundo pro Helena, Si Bonum in Minutas dividetur. Ibine more
Domini vivet *Dominis* Juveni Dejerdin, si aliunde secum non
vehet, intra mense infamescet.

Qualia sint *Vestra Dominationis* Bona Hajnatsköiana ego ne-
scio. *Vestrae Dominationes* etiam bono numero fuerunt Divisio-
95 nales. Portio *Vestrae Dominationis* suo tempore debet dividi
inter Stephanum Barbaram et Helenam. Interim *Vestra Domina-
tio* juvenis est, ex *Illustrissimo Domino* Dejerdin liberos poterit
parere. In summa et Zabolajana et Hajnatsköiana in tot partes
secta quid sunt, nisi juxta proverbium: Novem ursis unum pŷrum
90 silvestre. Nec id sperandum: Etiam si *Illustrissimus Dominus* De-
jerdin sit dives ut Bonum ad Zabola et Gyulatelke^e pecunia augere
possit. Nobilis *Transylvanus*, et praesertim siculus difficulter ven-
dit sua Bona.

Interim *Illustrissimus Dominus* Dejerdin etiam plures liberos
95 habet, credo sua *Illustrissimia Dominatio* etiam juxta morem
Magnatum harum Regionum Primogenito favet. Aegre secundus
cum uxore Helena una cum sua *Illustrissima Dominatione* et
Fratre habitabit.

Et sic ex his omnibus quid fiet. Deus det in melius omnia,
100 Quando postea duo conjuges Pueri se circumspicient, et forte puer
etiam in cunis vagiet, tunc animadvertent, quod Hospes et Hospi-
ta Hungari vere dicunt. Facile est nubere, sed difficile est bis in
Die coquere, tunc *Vestrae Dominationi* gener convitiabitur. *Do-
minam* Helenam verberabit. Et illa *Vestrae Dominationi* flens
105 centies maledicet, Multos ego scio tales, ubi conjugia propter
spem fuerunt,^f et sic ipsis evenit. Credo etiam *Dominum* juniorem
adhuc valde Juvenem, qui nunc haec nescit, et non considerat, et
tunc animadvertet, quod *Vestra Dominatio* ipsi nebulam ostendit.

^f [javitott]

^e [elöbb:] Gyulatelthe

110 Quod si sua *Dominatio Illustrissima* P[uell]ae formam, et bonos mores [...] et tantum Bonam uxorem vult ducere. Et similiter si Puella etiam tantum Bonum Maritum quaerit, Id Bonum est, sed si spem divitias, et fortunam, illud hic non assequuntur. Etiam si ego meo pristino statu essem, etiam ita inter tot Liberos, quid cederet Helenae, etiam si mea Filia esset, tanto minus in secundo
115 ramo nepti,^h nec potest nepos aut neptisⁱ id desiderare, quod filius aut filia. Meam vero Domum istud disturbium et captivitas mendicam fecit. Scitne *Dominatio Vestra* 40/m flor: debita illi incumbunt; Jam Sz.^j Pal et Borgo occupata sunt, et reliqua sequuntur.

120 Coronae tam meo Filio vivente, quam *Vestrae Dominationi* in sua viduitate quid expendit, millia facit, certe repetunt illa et certe per justitiam Zabola quoque contribuet illuc certe obliviscitur hodie mea Domus nuptias, Margaritas aureas Fimbrias emere, quando id etiam, quod habet debet in debita solvere.

125 Ah mea Cara *Domina* nurus, in tempore Kurutzano, quando vidua eras, Coronae, Zabolae Sz. Miklosini potuisses sedere, te viduam Germani propter Maritum in caesaris fide mortuum Et Kurutzones propter Patrem Vestrum *Dominum* Adamum Vayi qui Rakotzy totum fac fuit, non turbassent. Potuisset *Vestra Dominatio* in Transylvania manere, omnia mea Bona possedit
130 *Vestra Dominatio* Quin Clavigerum St. Miklosiensem, quod uxori meae Cibinium vinum voluit mittere *Vestra Dominatio* voluit suspendi curare. Quis cogit *Illustrissimam Dominationem* ire in Maramaros, quod et hoc scribit *Vestra Dominatio* quod suam pecuniam expendit. Eheu cara *Domina* Nurus! A Domo Paterna
135 forsitan nec 100 fl. paratae pecuniae attul[it] *Vestra Dominatio* St. Miklosinum, tamen scribit ut de suae pecuniae r[elat]ionem disponam, miror *Vestrae Dominationi* talia vel in mentem venire, Atqui in Maramaros mea Bona Hustiana, meum supremum Comitatum, Capitaneatum cum salarÿs et Proventibus. Omnia Pater
140 *Vestrae Dominationis* possedit multis annis, certe credo quod filiam ex meo benepotuit tractare. In talibus locis debet suam pecuniam quarere *Vestra Dominatio*^k possedit, et pulchram vineam Bereg szasiensem et desolavit, Tunc etiam quando *Vestra*

^h [javított]

ⁱ [elöbb:] nepoti

^j [autográf beszúrás]

^k [a rövidített alak autográf beszúrás a margón]

Dominatio ex Moldavia redijt, non debuisset se statim suo ductu
145 a mea Domo separare. Pulchras Dispositiones feceram ego, duas
afflictas Domos in hoc gravi tempore, caritas et unio multum
consolata fuisset. Certe non ego, nec mea uxor et Filius (:pro ut
Vestra Dominatio scribit, quod sui liberi nunc metu oppressi
150 futuro tempore loquentur:) fecimus, aut facimus, sed *Vestra Do-*
minatio Ipsamet fecit, et facit ruinam, et lachrimas suis Liberis,
inde a morte filij mei usque hodie. Praeclarum etiam et Discretum
Bonum Dominum Dejerdin *Vestra* incitavit et credo etiam impo-
sterum incitabit ad Illegalitates sed cui nocet plus, quam suis
155 liberis, et praesertim suo filio, non ideo quasi ego in illo vellem
exercere vindictam, sed quod ipsius Bona destruuntur per grassa-
tiones in illis. Credo tamen quod *Illustrissimus Dominus* Dejerdin
discernet, quid sequatur ex consilijs *Vestrae Dominationis*, et quid
non, si vero ad aliquas Illegalitates prorumpent *Vestrae Domina-*
tiones Deus et Caesar Justitiam et meam Domum proteget, et
160 certe sibimet faciet damnum *Vestra Dominatio*. Si vero cum cari-
tate et placide procedet, plus proficiet, et prosperabit, tam *Vestrae*
Dominationi, quam neptis Helenula, et *Dominus* Junior Dejerdin,
si Deus ipsum mihi generum fieri destinavit. Quia ego quidem jam
mundo valedixi, et credo quod haec eris ultima me epistola ad
165 *Vestram Dominationem*, per quam ego coram Deo et mundo
conscientiam salvo, dum Paternam p[ietatem] et justitiam offero.

Secundum Dispositiones meas Josephus meis nepotibus, et
inter illos etiam Helenulae praestabit omnia, quidquid justitia, et
fraterna caritas, et obligatio desiderat, et quod durum tempus
170 permittit. Quos 7/m fl. *Vestra Dominatio* memorat, illi 6/m tan-
tum fuerunt. Dimidium dedi Galambosys, Dimidium suo tempo-
re adjustabit meum Testamentum non peribit. Etiam a Posteritate
Galambos, si quid *Dominus Ladislaus* Redei extorquere poterit,
nepotum erit, multum contendi cum sene Galambos, abstulit in
175 alium mundum.

Sed iam requiritur, ut etiam ex parte *Dominationis Vestrae* sit
justitia, et caritas, signanter in his rebus.

1. Quidquid rerum mobilium a piae memoriae Filio mansit, Ita
et literalia Instrumenta scripta etc. Denique omnia Fide mediante
180 producat *Vestra Dominatio*. Etiam quidquid Animalium Equarum
etc: curari dari, similiter producat quod talium Mobilium
erit inter tres nepotes dividatur aequaliter. Ita et Bona Immobilia
Zabolajana et Gylatelkiana quo placidius, Justius, et utilius. Quia
ego Filio Michaeli et Galambosianae Filiae quid quid Boni Ma-

185 tris illorum fuit, omnia pridem extra dedi, et insuper ex meo tantum ipsis dedi, quod nunc omnes mei liberi et uxor tantum non habent ultra haec sola *Vestrae Dominationis* in meam Domum inductio plus mihi constat 5 aut 6/m Florenis. Uxori mea et liberis, ubi et quando erit¹ tantum? Tamen hi solvant omnia
190 debita, et eo nihil considerato, *Stephanus* ita ex omnibus participet, ac si nullum unquam Debitum fuisset. Hoc quidem ego non intendo *Stephani* damnum, imo Bonum ipsius; Quia ego certe tam bonus Pater cupio esse *Stephano*, quam *Josepho*, in quantum justitia, et calamitas permittit.

195 2. Bene videndum, et in considerationem etiam summendum est, ex parte *Dominationis Vestrae*. In [su]la [vi]duitate quomodo possedit, et rexit, ac administravit *Vestra Dominatio* tam *Zabolaiana*, quam *Szent Miklos*, et denique universa mea Bona, et quomodo dispensavit Paucos fructus illorum Ut non accuset *Vestra Dominatio*
200 tantum alios injustitiae, et caritatis defectus, sed iudicet etiam semet ipsam, et optet concordiam, et amorem non odium in Domo. Certe bene omnia succedent. Charitati Deus benedicet.

3. Accomodet tempori et miseriae se *Vestra Dominatio* etiam.
205 O certe longe distamus ab illo statu, sicut fuit *Domus Bethlen* ante 100 vel 150. annos. Faxit Deus ut *Vestra Dominatio* meis nepotibus talis mater sit, qualis ego *Avus*. Cujus paternum consilium concludit.

210 1 Bona *Zabolajana* et *Gyulatelkiana* ita dividant *Domini* divisores ut *Gyulatelke* cum aliquo *Jobbagionum* ex *Zabola* supplemento sit unus *Triens* pro una puella.

2 Porro *Zabola* cedat *Stephano* cum una *Puella* sed *Domus Stephano* propter sexus virilis praerogativam. Sed illis *Orphanis* hoc est optimum. Et si hoc conjugium omnino coalescet etiam pro
215 *Illustrissimis Dominis Dejerdin* hoc est utilissimum <et aviam> Quid quid *Bonorum* in *Hungaria* tres *Orphanos* per *Aviam* et *Matrem* concernere posset ex illo suas portiones *Stephanus* et *Barbara* cedant *Helena* in cambium, partim pro illius portione *Transylvanica*, partim pro pecunia, salva utrinque successione[s]
220 *Dominus Dejerdin* emat. Ibi in *Hungaria Hainatskő* vicina poterit etiam plus emere, et filium *Dominum* considerabilem reddere. Et illi cohabitare.

Hoc modo *Stephano* etiam parva commoditas nobilitaris cedit Ita et *Barbarae*, et melius poterit nubere.

¹ [beszúrás]

225 Quod si hoc requimini Bonum erit. Quod si non: Nec ex Hungaricis, nec ex Transylvanicis Bonis quidquam utili[tatis] habebitis. Deus ad omnia Bona dirigat, et benedicat *Dominationes Vestras*.
Viennae ^d16.^d octobris 1714.

Comes Nicolaus Bethlen^d

665.

Rhédey Júliának

Bécs, 1714. november 28.

Husztii Jozzagrol valo Dispositio.

Mint hogj a mi kegyelmes Császárunk Husztot vissza adatá arról ez az én Testamentomi rendelésem.

Husztii, Maramarosi, és Magjar Országi minden Jozszág életeig⁵ a Feleségemé, Redei Juliae, de ugi.

1. Hogj ha Josef Fő Ispán leszen, a' Taraczközi Jozszágot bocsássa kezébe az Annya, és birja eö azt külön. Husztton s a' Magjar országi Jozszágba az Annya engedelme nélkül semmit se parancsollyon. 2. Valamig az Adosságból ki feselnek az Husztii és¹⁰ Magjar országi Jozszág jövedelme arra fordittassék Az Adosságok közzé számláltatik penig ez az haromezer forintis a' mellyel Istókknak tartozok az én holtom után. 3. Ha a' Fiscus Feleségem éltébe ki váltya Husztott az a' 44/m Magjar forint, igj oszollyék 20/m a' Feleségem tarcon maganak, vagj adgja Adosságokba¹⁵ Agnesnek mennyen 10/m Claranakis 10/m Julianak 4/m (4) Ha a' Feleségem holta után valtya ki a' Fiscus, Agnesnek mennyen 12/m Claranakis 12/m Julianak 8/m Josefnekis 8/m. Bethlen Mihály Arváinak azért a' Kun Ilona 3/m forintjáért fl. 4/m: Ugmint Istóknak fl. 1500. Borisnak 1500. Ilonanak 1000. Ha tudni illik²⁰ Istók és Boris fel nem rugnak az már vallott Curatorokon Redei Julia és Bethlen Josefén. Ha pedig fel rugnak rajtok, az Husztii Pénzből semmit se adgjanak nekik, hanem tsak a' Kun Ilona Pénze félét az fl. 3000. (5) Ha a' Fiscus a' mint a' Donatióban van irva, más Jozszágot ád érette, Abbais Julianak 8/m Agnesnek²⁵ Clárának 24/m forintig legjen jussa. (6) Ha sem ki nem Váltya sem más Jozszágot nem ád érette, ugi a Feleségem holta után legjen az három Leányomé Úgj hogj A Fia Josef ha akarja válthassa magához le tévén Julianak 8/m Agnesnek 12/m Claranak 12/m Magjar forintot. (7) A' Leanyim osztán erre nézve semmi közöket

^d...^d [margón autográf beszúrás]

30 ne tarcsák sem Erdélybe való semmi Jozságokhoz, sem pedig a'
Taraczközi s ahoz való és Somkadi, Csengeri, Csarodai, Anyai
Jozsághoz, hanem ha Bethlen Josef és Istók mind két Agon
deficiálna. Kit Isten tavoztasson. 8. Miért rendelék pedig én itt
35 Julianak kevesebbet mint Agnesnek és Clarának? Azért hogj eö
az mennyire lehetett ki házositatott. 9. Miért a' Bethlen Mihály
Arvának olyan keveset? Azért hogj Bethlen Mihálynak Ország
Járás Tanittás Házosságára ment leg alább florenos 15/m. Borba-
ra Leányo[m] Házosittása és Galamboseknak való adas leg alább
40 10/m forintra ment. En Josef, Julia, Agnes, Clara Gjermekimnek
is Atyai szeretettel és Igassággal tartozom. Bets. 28. 9bris 1714.

Ezt Felesegem olvasd meg jól Teleki Sandor Pernyeszi Redei
Palnak mutathatod, masnak senkinek se. En neked es Gyermeke-
idnek ennel jobb es igassagosabb dolgot nem talalok.

45 Ezzel ugyan en nem bontom el, hogy a mig elsz a Josef részere
jutando Erdelyi Jozsagot velle egygyütt ne bird ugy mint Anyya,
es mint én Özvegyem Es hogy Szent Miklosonn ne lakhassal velle
egygyütt. Erről a te tettzesedet el varom Es osztann ugy keszi'tem
el petsetelve a Testamentumomat vegkeppen.

^aTökellertes Ferjcd

Groff Bethlen Miklos^a

666.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. január 12.

^aEdes Felesegem.

12. January 1715 Bets.^a

Mint hogy a' mü Kegjelmes Császárunk Husztot vissza adatá,
arról ez az én Testamentomi rendelésem.^b

1. Huszti Maramarosi es Magyar Orszagi minden Jozság életeig
5 a' Felességemé Redei Juliajé, de ugj 1. Hogj ha Josef Fő Ispán
leszen a' Taraczközi Jozsagot bocsássa kezébe az Anyya és birja
eo azt külön Huszton .s. a' Magyar Országi Jozságba az Anyya
engedelme nélkül semmit se parancsollyon. 2. Valamig az Ados-

^a [autográf]

^a...^a [autográf]

^b [előbb:] Testamentomom

ságból ki feselnek az Huszti es Magyar Orszagi Joszág jövedelme
10 arra fordittassék. Az Adosságok közzé számláltatik penig az az
három ezer forint is a' mellyel Istokéknak tartoztok az én holtom
után. 3. Ha a' Fiscus Feleségem éltebe ki váltya Husztot, az a
44/m Magyar forint így oszollyék. 20/m a' Feleségem tarcson
maganak vagj adgja az Adosságokba. Agnesnek mennyen. 10/m.
15 Claranak is 10/m Julianak 4/m. 4. Ha a' Feleségem holta után
váltya ki a' Fiscus. Agnesnek mennyen fl. 12/m 'Claranakis fl.
12/m Julianak fl 8/m. Josefnek fl 8/m Bethlen Mihaly Arvainak
fl 4/m. Ugymint Istoknak fl 1 1/2 m. Borisnak fl 1 1/2 m. Ilonanak
fl 1/m. Ha tudnillik [!] fel nem rugnak a vallott Curatorokonn,
20 Redei Julia es Bethlen Josefenn. Ha penig fel rugnak rajtok, az
Huszti penzből semmit se addgyanak nekik, hanem tsak a Kun
Ilona penze felet az fl. 3/m. Ha a Fiscus a mint a^a Donatioban van
irva más Joszágot ad érette, abba is Julianak fl. 8/m Agnesnek
Clárának 24/m flrtig Josefnek 12/m forintig legyen jussa; 6. Ha
25 sem, ki nem váltya, sem más Joszágot nem ad érette, ugj a'
Feleségem holta után, legyen a három leányomé, és Josefé, ugj
hogj a' Fiam Josef ha akarja válthassa magához, le tévén Julianak
Flor. 8/m Agnesnek 12/m. Claranak 12/m Magyar forintot, azon
kivül a' 12/m forint csak ugj marad néki. Bethlen Istoknak penig
30 a' successio benne fenn marad Josef után. 7. A' Leányim osztán
erre nézve semmi közököt ne tarcsák, sem Erdélybe való semmi
Joszágomhoz, sem penig a' Taraczközi -s- ahoz való és Somkadi
Csengeri, és Csarodai Anyai Joszághoz, hanem ha Bethlen Josef
és Istok, mindkét Agon deficiálna, kit Isten távoztasson. 8. Miért
35 rendelek penig én itt Julianak kevesebbet, mint Agnesnek és
Clarának Azért hogj eö a' mennyire lehetett ki házositatott. 9.
Miért a' Bethlen Mihály Arvának olyan keveset? Azért hogj
Bethlen Mihálynak Ország Járás, Tanittás, Házasságára ment leg
alabb fl. 15/m. Borbara Leányom Házassittasa, és Galambosék-
40 nak valo adás leg alább 10/m forintra ment, En Josef, Julia,
Agnes, Clara Gjermekimnekis Atyai szeretettel, és Igassággal
tartozom.

Generalis Conclusio, Valami Joszág a' két Fiunak jut akar
mellyiknek Fiu agonn lévő defectussán a' masikra szállyon. Ha
45 mind a' két Fiu deficiál fiu agonn Bethlen János és Samuel hozza
successor az Ősben. A keresmény Joszágokban penig succedály-
lyon a' Josef és Istok Leány Aga, Es egj aránt azokkal Julia,
Agnes, Clara, vagj maradékjok.

...^a [autográf]

Ezt Felességem olvasd meg jól Teleki Sándor, Pernyeszi Redei
50 Palnak mutathatod, másnak senkinek se, En néked és Gjermeke-
idnek ennél jobb és igasságossabb dolgot nem találok.

Ezzel ugjan én nem bontom el, hogj a' mig élsz a' Josef Részére
jutandó Erdélyi Jozsagot véle edgjütt ne bird ugj mint Anya és
55 edgjütt. Erről a' Tetzésedet el várom, Es osztánn ugj készíttem
el pecsételve a' Testamentumomat Vég képpen.

Bethlen Miklos

667.

Teleki Sándornak

Bécs, 1715. január 19.

Edes Fiam Uram. &c

Kegd 24 Decembris keölt levelet kedvessen vettem a Leanyom
es Miklos Onokam leveleivel egygütt. Kgd es az eő Uy esztendő
szerentseltetéseket kedvessen veszem. Az eő erettem valo esleke-
5 deseket, es magokat, minnyajan kket szanom, magamot felejtem,
mert noha en Vilag es magam tsudajara elek jo egességben, erő-
benn, és az Isten vigasztalasaba, de megis ugy hiszem, ma holnap
fel virrasztya az Isten ennekem azt az Uy esztendőt, mellynek
Calendariuma, es több Uy esztendeje nem leszen. En kivanok Uy
10 Calendariumot sokat kgdnek, es nekiek, de nem olyanokot, az
mineműek ennekem voltak kiváltkeppen mar 12. Ugymint Anno
1676. és Anno 1704. mai napig.

Tartzali Uramtol ertem: kgd fugitivus Jobbagyok reductiojara
Magyar Orszagba készül. Mikor hallotta kgd, hogy olyan rendű
15 ember maga ment volna Jobbagy repetalni, meg penig mas Or-
szagba annyi Tolvaj s-Pajkos közze, meg unta talam kgd mind a
betsülletet mind az eletet Eggy bokor eggy puska pattanas: Ne
haddgy lelkem Uram A Felesegednek Testamentumba eggy Masa
fekete petsetlő viaszszat.

20 Görgeny arant valo panaszzsatis hallom kgdnek O vajha bar
adtak volna minnyajatoknak, de bizony felek, be ne tellyek a mit
en tavaly Junius vagy Juliusba irtam volt a Felesegemnek es
kgdnek a kk itt valo dolgairól Ha az en Atjai Tanatsom nem
kellett, banom szanom kivalt kgd Leanyom es Onokaimra neze.

- ²⁵ Bizony felek mind Görvénybe Dolhaba meg mozgattyak kket.
 Mind ennyi meg szomorittatasom közöttis, mitsoda Attya le-
 gyek en knek, a Feleségemtől meg ertheti kgd s a Leanyom.
 Eggy szállas Asztalt Praeptort ,jovallok Enjedenn Istok
 s-Miklosnak. Ajanlom Istennek kgdt. Bets 19. *January Anno*
³⁰ 1715.
 Kgd szerető Attya. Bethlen Miklos

668

Teleki Sándorné Bethlen Júliának és Teleki Miklósnek

Bécs, 1715. január 19.

Edes Leanyom. &c.

24 Xbris keölt leveledet Atyai szeretettel vettem, es az Uradnak
 irt levelembe az en derek valaszom. Isten boldog Uy esztendőkkal
 aldgyon meg. Bets. 19 *January* 1715.

- ⁵ Edes Atya Bethlen Miklos
 Salve mi Care Nepos. &c

Literas tuas Novi Anni apprecatorias cum paterno amore acce-
 pi, reprecor omnimodam Dei benedictionem. Bene fecisti, quod
 scripsisti Laudo. Enyedini una cum Frater Stephano discatis bene
 Vale. Viennae. 19 *January* 1715.

Te Amans Avus

*Comes Nicolaus Bethlen*¹

669.

Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek

Bécs, 1715. március 9—13.

Isten meg álgjon édes Feleségem s Fiam benneteket.

21. 24. *February* költ Leveleiteket vettem. Lám el vettetek volt

¹ Üdvözlet, kedves unokám stb.

Újévi jókívánásokat tartalmazó leveled atyai szeretettel vettem, Isten minden
 jótéteményét kérem rád. Jól tetted, hogy írtál. Megdicsérek. Enyeden tanulj együtt
 István fivéréddel. Üdvözöllek. Bécs, 1715. január 19.

Szerető nagyatyád

Bethlen Miklós gróf

a 19. Xbris irt Levelemet a Gubernium s *Generalnak* irt Decretumokkal edgjütt, busítottatok a vigjázatlanság miatt a Levél veszéssel, talám a 12. és 26 Januárý irtak is el mentek, csak keressétek meg, Pernyessinekis akkor irtam volt a Leánya dolgáról.

February irtam 2. 9. 13. 16. 20. 23. A mely 16. 8bris Levelembéli Instructióról te Josef tudakozól, hiszem az az Ecsedi Peter meg esketéséről valóval edgjütt volt.

Nagy edgyügyiség a bor nem szállítás. Hiszem Koloshoz Magosfalva a Telekiek Jozsága, vagj Bethlen László Gardán falvája etc. semmivel sem meszszebb, mint ugian Koloshoz Olah Lápos, Huszthoz pedig közelebb a sokkal, mint sem Olah Lápos, Uttyais jobb. Igj Bányáról vitetett Ajtai roszt bort drágán, a ki bizony a Szent Miklosi Majorság bornak szolgaja, megis vész Nyarba mind. Nevetség nem volt volna hová tenni hát a penzen vettett hová tették. Nincsené Huszton Frateréknek s magánakis Ajtainak Háza, Camarája, Istalloja etc.

^aAz mint en iranzom, *Szent Mikloshoz* Kolos 6 mely föld. Oda Bontzida 2. Oda Sibó 4. oda Erdőd Száda 4. Oda Huszt 8. A masik ut *Szent Mikloshoz* Camaras 7. Oda Retteg 5. Oda Lapos 4. Oda Butfalva 3. Oda Huszt 7. Ez ördög, amaz ember ut. Parba kell ezt küldeni Ajtainak.^a

Az el pecsételt Ládát nyissátok meg bizvást, senkinek semmit sem szolván rólla s vegjete ki a Veres Czérnaival varrot Satskót, abba vannak a Collegium Pénzéről való irások. Nevezetessen az Alvinczi Péter és Veszpremi István Püspök keze írása Pecséte alatt való Számadásom. Melyről tudósittsatok meg irván hány Fasciculus, és nevezetessen, az az egj néhány öszve varrott Arcus Papiros, az hul az az Alvinczi Veszpremi írása. János Deak Quietantiai. Horthi keze írása. Mellette vagjon egj Árkus Papiros az én kezem irásom, mellyen én az egész Ratiót rendessen fel veszem, és meg mutatom hogj még a Collegium nékem ados fl. 4000. Ezt az én irásomot fel is kell nékem küldeni Párba. Az ördög s e világ elé áll se fellyetek. A mikor ez előtt más fél Esztendővel az Strázsát el vitték az Ajtomrol, akkol [!] szabadult fel a Pecsételt Láda.

Nekem ide fel leszenn gondom a Commendansra s Sztojkára. Lelkedre kérlek édes Felességem, ha Lajos Sigmund él, tedd Porkoládba *Szent Mikloson*, tisztesseséges Ruhával s étellel tarcs holtig.

...^a [autográf beszúrás a margón]

Szaplonczai Lizel Coquát elvévé Felességül, én nem bánom, szinte ugj Szolgál mindenik mint az előtt. Isten veletek. Bécs. 9. Marty 1715.

45 ^bA Sardiak ha ugyan tsak futnak telepítsed Szilvasra addgy eleg földet nekik az három falu hatarann.

Az Articsoka mag között vagyon egy zap fogam, ma tört ki vatorann, vessék el, talam ki kel 13 esztendőre. Masszor idejebenn kéress affélét.

50

Bethlen Miklos

Sztojka dolgat tsak hallatlanna tedd. Deus Providebit. Mikor az ideje el jó, ismet tsak tiszteket kell tenni a tavalyi mod szerent.

55 *Teleki Pal Uramtol* a mit Huszt arant irtam legyen gondod ra Felesegem, ne tarts semminek, sok feő törés utann irtam en azt.^b ^cVettem 27. *February* keölt leveledet. Ezt bizonyos embertől akaram vala küldeni a magokkal egygyütt de meg tsala. Masszor idejebenn ebreddgy, többet küldök ha ember megyen. die 13. Marty.

Minel kesöbre kuldöd a bort annal roszzabb.^c

670.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. március 27.

Edes Felesegem etc.

16. Marty keölt leveledet vettem, rendre megyek rajta a valasz tetellel. Irod előll: Hogy a Telekinek adott Smaragdos eöltözet helyenn mást nem vettem. Bekessegbe Ur leöttem volna, a Telekine lakadalmatol fogva ez alatt a 12 esztendő alatt akar 12 gyemantost vettem volna. ^aIstennel beszelly effeleről. ^a A Rubintossal megéri Josef.

10 A fejedbe magadtol ütött Patko szeg dolgat csudállom, nevetnem, de szanlak tegedis, magamotis. Hogy hogy gondolsz mar ennyi üdödre ilyen bolondsagot az en rendes igyenes irasombol,

^b...^b [autográf utóirat]

^c...^c [későbbi autográf utóirat]

^a...^a [beszúrás a margón]

meg magyarazom. Az az Agnes Clara Partajat fejedbe szegző Patko szeg nem egyeb, hanem a te Josefhez valo ertetlen Bak majom keölyket ölelgetö szerelmehez hasonlo kedvezesed. Ha te a Pöspökkel el indított dologba engem bele ne haddgy, Josef most
15 Ur volna, es Agnes vagy Gerendi, vagy Bontzidai vagy *Szent Kiralyi Ur Aszszony* volna. De ha így tettett Istennek eöve a dütsöseg. Tsak az en Istenem *Szent Fia*ert oltalmazzon bennete-
ket, az en keserves három levelembé tett jövendőlesemtől, hogy te Apafi Györgyne ne legy. Én ugyan *Isten Kegyelme* által az
20 Huszti rendeessel ha lehet azt a patko szeget ki vonszom. De azonn tsudalkozom arról *Teleki Sandor Uram* 8. Marty nekem *Szent Miklos*rol hoszsu levelet ir, melyre a valasztetelemet meg latod nem sokara. Hogy vagyon Innet 2. Marty ment el, holott a 12 January irott el veszett, és eö 8. Marty teszen valaszt rea.
25 Mast azt tsudallom, hogy te semmit sem irsz rolla, holott te leg nagyobb dolgod Fiaddal Leanyiddal egygütt, en penig addig el nem keszitem, mig te válaszodot nem veszem, halando ember vagyok, bizony meg sirattyátok kivalt Agnesek ha el nem készöl. Vane hireddel s te egyezesedből vane a *Teleki Uram* irasa. Eö
30 kegyeme penig sem a Leanyok ne igen busullyanak az 7dik Punctumonn az Erdelyi Keresmeny Jozzagim arant, mert en azok arant az en elebbi Testamentumomot akarom helybenn hagyni, mellyis a Leanyoknak igen hasznos. El varom sietve válaszodot. Irod hogy Josef a lakadalom arant nem fogad szot, maga karan
35 meg fog tanulni. Meg bizony tú minnjajan a magatok karann. Ez a második Patko szeg, miért teszed Uradda, ne add a kezere a kultsot. Olvasd meg mit irtam erről az előtt.

Irod nem kaphattz szolgat. A ket Harsanyi Darótzsi mas olyan, addgyon *Isten* de jobbat Ajtinal kiröl masszor irok. Ezt sietve
40 küld el neki.

Zabolan szenat Gabonat a vetni valon kívül tegyek Istokek szamara penze. *Isten* kegyelme veletek. Bets 27 Marty 1715.

Tökelleles Ferjed

Bethlen Miklos

Ugy hallom Han Uram meg holt a zalogra legyen gondod

671.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. május 11.

Edes Felesegem. etc

30. *Aprilis* keölt leveledet vettem. Ne törődgyel annyira a levelekenn, es kivalt en rajtam, a mint Tartzalinakis irtal, mert en jol vagyok, es bizony meg tart az *Isten* engemet, es egessegemhez⁵ erőmhöz kepest, (.melly nekem s a vilagnak tsudajara olyan meg mint mikor el valank.) ugy lehet sokaig, mire maga eő Felsege tuddgya.

Azonba akarmi talalnais engemet Szaplontzai Tartzali, Alvin-tzi Balintith Uramek mindjart meg irnak neked, talam egyszer¹⁰ mind nem dobbanunk mind le. Ugy lehet, ha sok penzed kedved leszen hozza magadis ide jöhetsz mellem lakni.

A te leveleid olyan rendesenn jőnek hozzám, kinel jobban nem kell, hiszem az en teneked irt leveleimis azonn kezekenn forognak.

*Aprilis*be irt leveleid ezek jöttek 2. 10. 14. 18. 24. 30.

¹⁵ Én irtam *Aprilis* 3. 6. 13. 20. 27.

Maj. 4. 8. Eben ket derek Decretum Baumgartnernek. Es ez a maÿ. *Isten* kegyelme veletek. Bets. 11. May. 1715

Tökelletes Ferjed

Groff Bethlen Miklos

672.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. május 25.

Edes Felesegem &c

Ezenn az hetenn. 22 es 23. irtam Intze Istvan a Jutka Attjafia viszi a Testamentumot. En jol vagyok *Isten* veled. Bets. 25. May. Anno 1715

⁵ Tökelletes Ferjed

Bethlen Miklos

673.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. június 15.

Edes Felesegem. &c.

23. 31. Mai. es 3 Junii költ leveleidet harmad nap alatt vettem. A dolgokat nezd a Josefnek tett valaszba A mar kezedhez ment levelekbe. Es az Incetől le küldött Testamentumba. En jól vagyok. Isten Kegyelme legyen veletek. Bets 15. Junii. 1715.

Tökéletes Ferjed

Bethlen Miklos

674.

Rhédey Lászlónak

Bécs, 1715. július 27.

Anno 1715. Die 27. July.

Edes Sogor Uram!

Kglmd 16. Praesentis Debreczenből irt Levelét vettem A' Redei Pál Uramék Jozság intezését énnékem a' Fellessegem meg fel nem küldötte, bizony bár fel küldötte volna, irtam néki felölle, ha fell jö s meg látom meg irom tettzésemet felölle: En bizony mint az előtt is irtam, nem Kuldust, hanem Urat kívánnék kglmdből csinálni, de egy Kuldus a' más Kuldusból nehezen csinál Urat, summáson kglmd a' dolgot így ércse

10 Az én Felességem négy Gjermek Anyja, köszvényes öreg rend Aszszony; sokaig elnyomoroghat még e' világon ha csak 60. Esztendőt rendelt is Isten néki életre. Fia, Leányi ha Ferjhez mennekis, Isten ojjon reajok ne szorullyok Nincs keserübb Kinyer, mint a' mellyet a' Gjermek ad a' meg szükült vén Szüleinek:
15 Tudom én nagy Ur Aszszony Apaffi Gjörgjine, mint éle s hala meg? meg mondhatná Veselenyi Pálné is a' Gjermeké atta Kinyérnek az izit. Istók Unokám ma holnap minden Jozságomnak felét, meg pedig sok szám kéréssel kezéhez vészi, Josef, Kemény Christina adgja Isten, ugj ne bánnyának Redei Juliával mint Apaffi

20 Mihály Bornemiszsza Anna bánának Petki Borbárával az Any-
nyokkal, mert azért atták vólt osztozaskor az Ebesfalvi Kastélt
egjedül Apafi Mihálynak, hogj holtig az Annya véle edgjütt
lakjék, de el marák onnét a' Fia, Menye, es a' Nagj Ur Aszszony
25 Galfalván egj rosz konyhába hala meg Fiat, Menyét öszve atkoz-
ván. Enis Josefnek-s-az Annyának ugj intéztem *Szent* Miklost, de
hát ha más képpen osztoznak, El fér é Josef István, Redei Julia
Szent Mikloson Husztotis én eleteig a' Felességemnek intéztem,
de hiszem a' Fiscalis, jég hátán vagjon, ma holnap el ránthattják

Ez ilyen okokra nézve intéztem én hogj a' Felességemnek a'
30 magáéból ugj mint Taraczközi, Somkadi, Csengeri, Csarodai
aprolekókból Toldolgjék Foldolgjék ki egj kis Nemes emberség
(:melly bizony megis lehetne jó gondviselessel, mert hiszem abból
3. vagj 4. Fő ember élt az előtt:) adgja *Isten Szent* Fiáért, hogj
Redei Julia valahol ott ne nyomorodgják és ott ne hallyon meg.

35 Ezeket kglmd maga jól meg fontolván meg gondolhattja azt a'
Melly Jozság edgjütt is kicsiny, mint csonkithassa a[z] ember a'
Kende rész felének pénzért kglmdnek való adásával, meg penig
ugj a' mint kglmd kívánnya hogj elis engedgjen a' Felességem az
árrába, Es hogj kglmd vagj Gjermeki apronként adgják meg az
40 árrát, nem volnanak imez fenemlitett Consideratiok, és a' nyako-
kon való irtoztató adosság. Valamint az előtt az egész Jozság
nélkül el vóltunk, ugj bizony könnyebben el lehetnének a' nélkül
a' kis czikkely nélkül, de azokra nézve én bizony nem tudom mint
kedveskedhetik a' Felessegem kglmdnek annak pénzen való el
45 adásával, mert eö Gjermekestöl rendihez képeest kglmdnél egj
cseppel sem gazdagabb söt talám szegényebb, mert az a' haszon-
talan G[r]jofsa[g] nem hogj hozna a' házhoz söt pusztittja. Ha
azért kglm[d] magávalis Hugávalis jól akar tenni, ezt az edgj átt
[!] latom, mellynek most az ideje A Kende rész feléert minél hama-
50 rébb adgja meg kglmd a' fl. 200. Ugj tettzik ama 300. forintbanis
100. még hátra vagjon azt is tegje melléje kglmd, és maga kglmd
segittsége álta[l] vegjen meg valami jó szőlöt a' Felessegem számá-
ra. A' Kende resznek masik fele a' melly most a' Felességemnek
jutna ámbár ebben az esztendőben maradgjon a' kglmd kezébe,
55 szolgáltassa kglmd őket, de az alatt kglmd szerezzzen másutt a
Felességemnek hasonlot aequivalenst, és avval cseréllyen meg, En
bizony jobbat nem tudok ennél, ha Isten valaha boldogittja őket
akkor jobban kedveskedhetnek.

Tusairól régen meg irtam vólt ha mit erga *Quietantiam* ad sine
60 *assecuracione* hogj a' többit meg nem keresik Az Arvak, ugj vegje

el kglmd, de kglmd külömben ne kösse semmire is magát, hogj
penig eö ugj adgjon én nem hiszem eö dolga ajánlom Istennek
kgltdt.

675.

Teleki Sándornak

Bécs, 1715. július 27.

Edes Fiam Uram.

Szomoruann ertettem kgd loval valo eseket. Hey Uram Uram
Erdelyi Fő rendű Iffjusag! Hogy soha sem találkozok köztetek
tsak eggyis követője *Bethlen Miklos*nak a Jozansagba. A lovatok
5 patkojaval egy aranyu, vagy annalis oltsobb az Eletetek s- a
Betsülletetek, el iszszatok, erővel magatokat meg ölitek. Őzvegyet
Arvat szaporittotok. Az *Isten* Hazat magatok veszedelmevel fo-
gyattjatok Laszlo Batyadis bizony ki iva magat. Hiszem kegdt
Josef es Mihaly Battjat az *Isten* a Termeszett altalis jozansagra
10 hitta

Almelkodva ertem kgd az en Onokaimot Tutorul kivannya.
Mitsoda Lelekkal, es mitsoda Ortzaval? Hogy gondollya megis
kgd? En Őreg Attyok meg elek, egessegbenn, eszemenn, es pen-
nam szabadsagabann vagyok. Az *Istenert* kerem kdt az en fejer
15 szakallamat az Uijaival ne füsüllye. Ezt erdemlie az en Atyasa-
gom, hogy most rendeltem Testamentumomba Husztbol Felese-
gem holta utann Julia Leanyomnak f. hgr. 8/m. Az Erdelyi keres-
meny Jozzagimból fl. 4/m Hey Fiam Uram s Leanyom betsüllye-
tek meg az *Isten* ez arant valo irgalmat. Es ne az ilyen engem
20 betstelenítő boszszontasomon jartassa az elmejet; Hanem azonn,
mint kell az en Hazamot az adossagból ki segíteni, Zalogba
hanyt Jozzagit vissza hozni. Es osztann meg gazdagittani. &c.
Ugy telnek osztann ki nektekis a 12/m forint. Es a mas ket Arva
leanynakis az eo 16. hatezer [!] forintya, maskent semmi veszeke-
25 desnel, Kotzka szelt osztozasnal, egyeb nem telik ki belölle. Ma-
ganak es Gyermekeknek vetemenyez kgd. Haj hay *Isten* előttis
unalmas szegeny kevelyseg Pompas lakodalom! Bizony jobb lett
volna az a Fiam s-Menyemnek az Erszenybe. Kgdnek sem tsikor-
gott volna a Nyaka tsigaja. Addgyon *Isten* minden jot, es kivalt
30 *Szent* lelket knek. Bets. 27 Julii 1715.

Kgdt igazann szerető Attya

Bethlen Miklos

676.

Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1715. szeptember 12.

Edes Leanyom. &c.

Igen kedvessen vettem a Fa hey Vizet, de felette erőss Isten meg
aldgyon erette. Haala Istennek jól adtak el az Ökreiteket. Szerete-
temet ajánlom Fiam Uramnak bár meg tanittana Josefet a keres-
5 kedésre. Sokat busultam a Barat miatt Isten oltalmazzon benne-
teket. A minemű barsonyt kívántatok le tettek Betsbe, nem kap-
hattak. A palatzkokot vissza kültem. En világ [es ma]gam tsuda-
jara jól vagyok már 74d[ik esz]tendőmbennis. Isten kegyelme
legyen veletek Bets. 12. *Septembris* 1715

10 Edes Atyad.

Bethlen Miklos

P. S. A Palaczkok itt maradnak most, más alkalmatossággal le-
külgjük mind a' két Pinczetokot.^a

677.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. szeptember 21.

Edes Felesegem etc.

10 *Septembris* költ leveledet vettem. El kabultam bamultam
rajta. Az en igaz tőkellertes Ferjsegemet, es Atyasagomot Isten s
a Vilag Scholajaba meg tanult, hidd el meg a Szaromba nem
5 szallott eszemet katzagja hat az Őrdóg! Viszsa fordittyta az Isten
az eő katzagasat. Artzal a földre borultam. Kertem Istentől hala-
lomot, es hogy nektek eszet addgyon. Sem Testamentumomat,
sem leveleimet ugyibe meg nem olvastad, nem tudod mi van
benne, nem erted se te, sem a Fiad. El jó nem sokara az üdő, kitis
10 az Üdvesseseges Halallal az Isten hozzon el. Nem olvassatok az en
unalmas uy leveleimet, de bizony sirva zokogva olvassatok meg
az eddig irtakat.

^a [az utóirat más kéztől származik]

Volna sok a miről választ irjak, de gondolkozom a jövő Postaig arrolis ha az egy Eletemről valo tudositasonn kívül irjake valaha
15 valami Instructio es tanatsot a dolgaitokrol, avvagy tsak imadkoz-
zam, es sirallatokat benneteket, es sirva mennyek a koporsoba,
nem a Rabsag miatt, mely nekem Coronam, hanem a tú allapo-
totok, es szofogadatlansagotok miatt. Isten tegyen Strutz madar
tojast belölletek. Bets. 21. Septembris 1715.

20 Tökelleles Ferjed

Groff Bethlen Miklos

Addgya meg Josef a Quartat a Szent Miklosi Unitarius Papnak ne bolondoskodgyek, ne gyűlölkozsek olyan kitsidert, nekem panaszlottak felölle.

678.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. szeptember 28.

28. 7bris Anno 1715.^a

Edes Felességem. &c.

10. 7bris költ Leveled után költet nem vettem, szükség hogj az Istent meg kövesd abba az irásodba való békételességedről. Má-
5 ramarosi gonosz dolgokon indultál meg nem csudállom, de má-
sokra nézve nem kellene Isten -s- ellenem és magad ellen, és
minden ellen olyan busulásokra fokadni, Isten bocsásson meg
minnyajunknak. Arra 21. Praesentis rövideden irtam vólt most
10 ihol rövid bővebb válasz ez a' Fiadnak irt Levelem, de kérlek és
intlek ne szeresd majom modra a Fiadat. Ne vesd meg a' Leanyi-
dat, szinte ugj hordoztad és szüted azokotis bizony, sokszor jobb
Dajka az Anyának a' Leány a' Fiúnál, Isten edgjikre se szorics-
cson szorulás képpen se tegedet, sem engemet. Az én Testamentu-
mimot olvasd meg jól minél hamarébb magadis külön, de Bethlen
15 János, Redei Pál Pernyeszi Urammal edgjütt, mert Redei Laszló
meszsze. Ha én -s- te meg halunk is azokat illeti, mint Nagjobb
Attjafiakot a' Testamentum végben vitele. Végj vigasztalást belöl-
le és elmedet Csendesicsd meg és az engemet a' mint irod Kaczago

^a [autográf]

Lucipereknek kaczagd vissza, hogj bizony nem hazug -s- bolond
20 ember *Bethlen Miklos* Mert I Maramaros Magjar országi Joszág
nélkülis el élhet tisztességesen *Rhédey Julia* és *Bethlen Miklos*
Gyermekei Unokai. (2) A' Zabolai Joszágból készíthetni az eö
szegény árváságához képpeszt *Borist* mert azt egészszen csak arra
kell fordítani. Az Istokra való kölcségnék az én ideki való Joszá-
25 gombol kell ki telni. (3) Azért a' *Maramarosi, Magjar Országi*
Joszág Jövedelmét az Adosságokra és *Agnes Klara* keszítése és
ki elégttésére kell fordítani. 4. Az *Erdélyi Joszág* beli része, és
Szent Miklos holtig való Lakásán kívül a' *Maramarosi, Magjar*
országi holtig *Redei Juliáé*. 5. Az eö holta után *Huszt* annyi
30 summáig a' *Testamentumba* meg vagjon jól írva. *Julia, Agnes,*
Klara. Meg vagjon hát *Agnesnek* 16/m *Klárának* 16/m fl. *Arany*
mive, Köntöse, Lova, Hintaja &c. valamint *Julianak* vólt, meg
kell lenni azon kívül. Nem *Hazugság* hát az 20 000 forint. Mert
Huszt 44/m és 16/m 16/m és 12/m annyit teszen. A *Testamentum*
35 17. *Punctuma Istenre* és *Redei Julia* hoszszú élete és *Anyai szivére*
hagjatott. Ez edes *Felességem* a' *Testamentum* summája maga
bővebben meg mongja. Ez mind csak az *Isten áldásán,* a' jó
gondviselésen és *Takarékosságon* áll, *Lelkem Felességem,* más a'
nincsentis *hazudgja* az el adó *Leánjról,* te a' *Valóságot* sem aka-
40 rod mondani. A' *Lelkem* sir rajta mint az *Isten áldása* nincs ott
*Huszt*on rajtunk, ma vettem *Szent Gjörggi Levelét,* ott már sem
Ajtai, sem *Sztojka,* én bizony nem tudom mit kell csinálni, meg
sem gondoltam *Leveleihez* képpeszt, hogj *Sztojka* fel rugjon; *Eleg*
bolond, ám mennyen. *Isten -s- ördög* dolga ez is *Ha Irást* tudná
45 *Sándor,* bizony *mingjárt* küldeném, *Szizethi tudatlan, Szent*
Gjörggi Gjermeke. A' *Maramarosi Nemes ember drága,* hazug,
csak *maganak* kapar, *Salati* meg holt, *Tunyogi* el *hagjott Lajos-*
nak *Laba* nincs. *Felek* ha a' *Taraczközi Vizaknaira* szorulunk. A'
ket *Ferenczi élé,* bár ne volna igen bölcs, csak fogadna szót -s-
50 *tudosittana* szüntelen követné *Instructioját,* és a' mi a' *dolognak*
a' *Lelke,* volna igaz, *Hü,* és ne rugna *mingjárt* fel. *Irj Sztojkanak*
mig más nem leszen oda ne hadgja a' *dolgot,* mert meg *bánnya.*
Enis irok majd. El kerülhetetlen *dolognak* látom ha csak *Josefis*
két vagj három *holnapi lakásra,* szám *vételre* oda ne mennyen,
55 *Bort Buzát* *Erdélyből* vihetni, azon *kivülis* kell oda azt vinni.
Nevethetem a' *mit Harsányiról* *irsz Egi jó Iró Deák* 3. *Könyv,*
edgjkre *irják Arvák Joszága,* *Masikra Erdélyi Joszág,* *Harma-*
dikra Maramaros &c. *Abba* mindent *irjanak* fel, szüntelen *tudo-*
siccsatok, *Josef* ne *restelkedjék Praefectus* leszek én.

679.

Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek

Bécs, 1715. október 12.

Edes Felességem s Fiam.

Ez az ember nem tudom ki csoda tudósítsatok a' nevérol, csak hadd tudgjam mi csoda rendkivül való ritka ember az, mert az az ember vagj maga el futó bolond vagj münkört minnyajan tart
5 annak, és lehetetlen hogj jámbor ember legjen. Csudállom ha Bethlen János Uram valójába küldötte hozzátok ezt az Irást, azt gondolom csak Farsángos Novellaul küldötte nektek mulattságú, Fogadgjon eö kglme olyan szolgát kettöt magának, ha azok nem adnak enni, bizony meg hal éhel. Fizetés nélkül szolgálna is
10 az az ember nekem Praefectusi nével bizony meg nem fogadnám. A' mint meg irtam harom vagj négj koncz Papiros Egj jó Iró deák. Josef, Temagad, En a' tü rendes tudósittásotok Es az én rendelésimnek meg fogadása, az Isten áldása után Praefectus leszen. Ezt a' Conventiot evvel a' rá tett irással tarcsátok meg emlékezetre.
15 Es ezt a' fizetést rendellyetek magatoknak.

Datum Viennae 12 8bris. 1715.

Bethlen Miklos

680.

Pernyeszi Zsigmondnak

Bécs, 1715. december 14.

Edes Sogor Uram. &c.

11dik 9bris kglmd Levelét vettem szivem szerint szánokozom Csongradiné Házomban fel nevelt néminemüképpen Leányom szabásu halálán. Irja kglmd hogj a' másik a' mostoha Annyával
5 perel, ezt nem ertem Isten kglmdt vigasztallya meg.

Edes Sogor Uram én sincerus Candidus ember kivántam mindenkor lenni, az embernek az igazát szoktam vólt meg mondani, a' miatt vagjok Iffjúságomtól fogva a' Világ méltatlan üldözésében, de hálá Istennek, kglmd azért nehezen ne vegje én töllem, ha
10 azt követem ebben az Irásomban kglmddel a' mit az Isten Paran-

csol Lev. 19. Versus 17. Csúdálkozom én ezen a' kglmd Levelén, a' mit a' Taraczközi Ház és Jozságról kglmd ir.

Hogj tudniillik a' kglmd nevével perlették, az Executiois az alatt ment végbe, Es hogj a kglmd Consensúsából birják, Es hogj
15 kglmd mind az üdö alattis patienter vólt. Micsoda szok és Terminusok édes Sogor Uram ezek bizony nem tudom Democritussá legjeké avagj Heraclytussa ezeknek az szóknak, Lelkem Uram hiszem a' Pert örökké a Nagjobb Atyafi neve alatt folytattják a' Decretum szerint, ha mind aluszikis, de nem azért hogj avval
20 annak több közi vólna hozzá mint a' többinek. En váltám ki a' Felességem számára fl. 1200 Az olta mind birom. Ha kglmd a' mint írja hogj Patientiával vólt miért nem kellett knek szolni annyi esztendők alatt hogj kglmdnek abban kára vagj Injuriája vagjon, hanem már most írja kglmd, hogj kglmd a' Házból ki veszi a'
25 közit; Megbocsasson kglmd, Egj Tyuk monyat nem érne az a' kglmd közi.

A' mi Földet imezt amazt ir is kglmd, hogj ezt hagjom, amazt nem hagjom &c. hiszem maga tudgja kglmd hogj én azért az 1000. forintért kglmdtól semmit sem foglaltam el kglmd maga ultro
30 engette ide, hogj kglmd semmi hasznát nem tudgja venni azoknak a Földeknek &c. hanem vegjük hásznát mü ha vehettjük annak a' Penznek talis qualis Interessere, noha én bizony kglmdtól soha Interestis nem kivántam, álmomban sem láttam. Sött kételen vagjok már emlittenem, tudgja a' Felességem szegény üdvezült
35 Nénémnek hányszor adott 10. 20. forintocskát mit, hogj már kölcsön én meg hattam adgjon, mert Anya vólt, meg se kérje soha, a' mint nemis kérte. s ma sem kéri senki, sött jó Lelekkel irom, édes Sogor Uram ha Isten boldog állapotomba hagjott vólna soha azt az 1000. forintot sem kértem vólna vissza sem
40 kglmdtól sem Gjermekitől, sött most is mindgjárt oda ajándékoz-nám. Nagj méltatlanság és illetlenség a kglmd olyan most fel forgatott Praetensioja, mellyet én ha nem tudom ki mondotta vólnais nem tudtam vólna képzelni.

Tudom edes Sogor Uram én hogj kddel az illyent nem az
45 gonosság, hanem az erőtelenség es az utólsósükség irattja csak, de Lelkem Uram annak nem ez az orvossága, hanem ihol egj kis Projectum melly kglmd és Gjermeki Redei László Redei Julia, és minnyajotok maradéki javára czéloz az én vékony itéletem szerint ha tettik és ha az idők engedik jó kövessétek, Ha penig nem lehet
50 én arról nem tehetek eléggé meg irtam az előtt is hogj a' Felessé-

gem minél igasságossabban és Atyafiségossabban érjen veget kglmddel.

Meg kell *knek* jo Lelek szerint vallani. Kglmd a' Békesség idejében is Maromaros *Magyar* Országá Jozzáganak mi hasznát vette, a' kglmd Arva Leány maradéki vesziké hasznát.

Reliquo in Projecto.¹

Csegödi Posta nevét dolgát cum Circumstantiis omnibus² írja meg kglmd Tarczali Uram mindgjart meg tallya[!] Par *Uramat*. Isten Vigasztallya kglmdt.

60 Becs. 14. Xbris 1715.

Pernyeszi Uram dolgában való vékony tettzésem

1. Pernyeszi Sigmoid és Redei Laszlo, Redei Julia Anyja ugj tudom Apaval Anyával egj Testvérek voltak, és valami Jozzaga Pernyeszi Uramnak Halmiba es ott *Magyar* Országba és Maramarosba Vagjon Pernyeszi Uram magva szakattán (:kit Isten távoztasson:) Redei Laszlo és Juliára szallanak.

2. Pernyeszi Uram igen öreg ember, Nagjobbik Leányais ugj értem meg holt, maradt Gjermeke nemé nem tudom, a' másik Leányánakis Isten micsoda szerencsét mutat Elég az hogj ott Gjámoltalan Leány Ag marad ott csak.

3. Pernyeszi Uram mikor Erdélyben jó Fő ember és Hop Mester voltis Halmi és Maramaros *Jozzáganak* semmi Hasznát sem vette, Hat az szegény Leány Ag mint veszi az eő klme holta után.

4. Erdélybe a' mi Jozzága eő kglmenek vagjon-s-nevezetessen a' Bátosi, mint vagjon és Leányira meheté nemé én nem tudom, hogj ha mehet jobbnak itilem eő *knek* és azoknak, hogj a Halmi-s-Máramaros *Jozzágától* vályyék meg, és azoknak arrával Batost válcsa vissza és szerezzon Kinyeret Vénségének és Leanyinak nyugodalmat.

5. Pernyeszi Uram ados énnékem fl. 1000. Kende Miháltol a' Csarodai *Jozzágot* én váltottam ki fl. 1400. Ez in summa teszen fl. 2400. Eré a' Halmi Maramaros *Jozzág* eő kglmenek annyit én nem tudom Bár három négj annyit érne.

6. Ha Redei Laszlo Uram azt a' Kende Miháltól ki váltott Rész magáévá tehetne Redei Julia kára nélkül magának egész

¹ A többi a tervezetben.

² az összes körülménnyel

nyugodalma lenne, Redei Juliais ha más utt hasonlót venne, neki is jó volna, Ergo.

7. Tegjék rá mind a' harmon az elméjeket, nem vólnaé minnyajoknak jó, azt a fl. 1400. Redei László adna Pernyeszi Sigmundnak Halmi s &cráért és abból contentálná Redei Juliát Cserébe a' Kende részéért, a' Pénzel Pernyeszi váltoná ki Bátorst Az én Adosságom az 1000 forintis igazodnék el Redei Juliával, és igj mind a' hármon nyugodnának. Ha tettzik jó kövesség Isten álgja meg munkajokot, ha nem tettzik hadgják el, én Lelkem szerint tanácslom.

681.

Teleki Sándornak

Bécs, 1716. január 15.

Eörvendetes Uy Esztendőket kivanok Edes Fiam Uram *knek*.

20 Xbris keölt levelet *knek* betsüllettel es szeretettel vettem. De kerem kgdt, hogy azt az Alazatos Terminust, es Csaszart illető nagy Reverentia Margot velem ne kövessen, nem en hozzam illendők azok. Itt a Postann a papirossis igen draga nekem.

Kgd Pantzelrol valo mentseget ertem. Fiam s-Onokam s-kgd Egyg soval minnyajatokban Gyermekimbe az illetlen s-izetlen dolgokot en nem jóvallom. nem szeretem, kerlek es intlek legyetek el minnjajan a nélkül *Psalmus* 133. Concordia res parvas cre-scunt.¹ Ha kgd az enyimeket szereti, es jóvokat szivessen munkaloddgya, kinek farad es használ kgd, maganak es Gyermekének. Mert hiszem *knek* a Felesegem az en Testamentumomat meg mutattja ott kgd Felesege es Gyermekének fl. 12/m haszna kara forog. Ha kgd tanattsával es munkajával ugy segittene az en Felesegemet az en Dispositioim szerent a Penz Jóvedelemre mind az Erdelyi mind Maramarosi &c Jozzagimba, az mint kgdtől lehetne, es a minemű Gazda kgd maganak, bizony nem Kód, nem karonn valo vagy repülő Varju Huszt. Fl. 44/m melyből all Agnesnek 16/m Claranak 16/m Julianak fl. 12/m. Salvo tamen Jose-

¹ Az egyetértés megerősíti a kis dolgokat.

²⁰ phi et Stephani Jure et Dominio florente,² tsak lenne Isten aldasa bekesseg es jo gondviseles, mig Isten a Felesegemet elteti. Josef 23 esztendőbe jar, mig ő Ember leszen. Istok 14dikbe jar, mig ő meg hazasodik, bizony mind meg lehet az a mit en az en Testamentumomba irtam tsak lenne kgd igaz buzgo Vő es Fiu az

²⁵ en Felesegem Istapja.

A mint en az Huszti rendelesnek 5dik Punctumanak a vegebe Borbara es Ilona Onokaimnak 8/m *forintot* irtam, az sem Kőd, es Salvo omnium Bono et Jure³ az ő idejebe vegbe mehető, tsak nezze meg jól a kinek Isten eszet adott. ³⁰ A mint in puncti 10mi principio⁴ ezen ket leanynak fl. 3/m iratik, azis valosag.⁵ Tudom enis a Törvenyt, es tudom az en Jozzagomat. Oh ha en mint Illyes knek es Josefnek le vethetnem a Palastomot. Bizony mind meg lennenek azok. Es en tsudalkozom azonn 16/m *forintos* Leanyom. Es hatod fel ezer *forintos*, es 40 haz Jobbagyu Boris Onokamot

³⁵ kgd el nem tuddgya szerzeni. Bizony nem tudom hany bokorba fekszik Erdelybe olyan Dama.

Az melly Jozzagrol kgd ir, azt most emlitteni sem jo. Jol all az a Leveles ladaba előtte leszen knek jövődőbe ha Teörvenjes Octavak lesznek, abba Leanyom Julianak szinte annyira haszna

⁴⁰ lenne mint a többinek.

In summa Edes Fiam. Uram Melius est Malum non facere quam excusare.⁵ Papinianus Pogany Igazsag Martyra szava. Isten aldasa minnjajan kken. Bets. 15 January 1716.

Kgd szerető Attya

Bethlen Miklos

682.

Rhédey Júliának, Bethlen Józsefnek
és Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1716. február 29.

Edes Felesegem Fiam és Leanyom!

Sok Imadtság és Gondolkozás után irt ez Levelemet olvassatok úgy az mint irtam, mellyetis rövid Punctumokban tettem; Pernye-

² meghagyva mégis József és István jogát és birtokát épségben

³ mindenki javának és jogának megtartása mellett

⁴ a 10. pont elején

⁵ jobb nem tenni rosszat, mint mentegetőzni

^{a...^a} [margón]

szi, Julia Leanyom ugjan joll meg ragjatok. Te is Josef Teleki
5 Sandor mas senki se tudgja.

1. Olvassatok meg Páll Apostolt. 1. Tim: 5. 8. és Salamon Peld:
17. 6. Jer: 10. 23.

2. Isten ell fordithattya, és tselekedgjek eő Felsege,Irgalmassá-
got, de az mint lattzik tü Erdelybe az Haboruságot ell nem
10 kerülitek, erröll eleget irtam mostis azon Elmem vagjon.

3. Az haboruság ell bonttya egészen az Istók Tanítását, akar-
hova fussatok, ki tevéen az edgy Colosvárt ott megis talam az
Schola meg maradna.

4. Nekem azert Lelkemben Jár az Istókra való Gondviseles
15 azert Enyedről az elmeteket tsak tegjete le, hanem ez az en Atyai
Tettesem es alhatatos rendelesem felöle: Hogj ide hozzám, és
Magam Hazamban Magam szemem ellöt Tanitassam a Praecep-
toravall és Magam legjek Fő Praeceptora Legjen nekemis mulatt-
ságom Vigasztalom Rabsagomban Venségemben. Es.

20 5. Hogj innet küldgjem Esztendő vagj mikor mulva ugjan
avvall a' Praeceptoravall edgjüt fellyeb Academiaba.

6. Olyan Tisztességes Deakot kell keresni az ki alkalmas
legjen arra. Es a' ki meg érdemellye az a' Promotiot, nagj Szeren-
tset, hogj tudni illik: hét esztendeig Tanullyon Peregrinallyon
25 velle; Edgjüt mennyen Haza Erdelyben velle, Es ott legjen nektek
vagj neki, a' mint Isten akkor meg tanit benneteket, Praedicatora
mig Isten nagjobra hÿa, Edgj szovall legjen bizonyos elete szeren-
tseje. Ha az Üdvezült Magyarinak vagj Patakinak, vagj Papainak
Vasarhelyinek, vagj Komarominak volna erre érdemes Fia, oly-
30 lyant kell-fel venni. Etele Itala és Ruhazattján kívül egjeb fizetés
nem kell annak. Az a' nagj szerentse legjen a' Fizetése. Mellyet
bizony Istennek, nekem, s nektek meg köszönhet, tartozikis velle.
Azonban hiszem a' Peregrinatioba mindenkor annak a' keziben
leszen az Istok Penze, mert bolond volna a' ki a' Pentz a' Gyer-
35 mekre s Iffjacskara bizna.

7. A Tü nyugodalmatok Felesegem s Joseph és az en egész
Hazam bekessege. Es az en Testamentumomnak egész Lelke
ebben all, ha ezt az en rendelesemett Isten boldogittya, maskent
nem tsak a 14. Punctum hanem az az egész Testamentum Lea-
40 nyim szerentseje. A tü Szent Miklosi Lakásotok. Az egész Jöven-
dőbeli Osztozás, edgj szovall az egész Ház Puska porral vetődik
fell, ha Istók Erdelybe és az Annya Tsecsi mellet marad. Addgia
Isten hamis Profeta legjek, de hanem ha Isten Tsudát teszen
maskent ezek a' következesek tsalhatatlanok ugj mint.

45 8. Az haborusag miatt Tudatlanul marad. Es a mint mondják:
A Tudatlan értetlen embernell sintsen gonoszabb Igasságtalanab
Lelkembe jár nékem. Tudatlanul fell ne hadgjam nőni, mint a
borjut, vagj a' Vad Szamár Vemhet a' mint vagjon Jób 11. 12.
mind Lelkemre nezve hogj Isten ellöt rolla szamot adgjak, mind
50 ö rea nezve, mind Tü reatok nezve. Edgj szovall Ezer Tekintet és
okra nezve ez az En Tiszttem az mit most követek. En az En
Lelkemet meg mentem. Tü adtok szamot Istennek rolla. Es bi-
zony Tüis sirattyatok ezenn a' Világonnis meg, a' mikor En a'
Más Világróll közitekben nem szollok.

55 9. Minell Tudatlanabb leszen annall töb roszzat várjatok tölle.
Tsak eddig nekem irt Leveleibőlis latom en, bizony nem olyan
Barany leszen ez, mint az Apja vala. Latom en már a' Parduczka
körmeit. Ez bizony ma holnap Paripát, Szolgát Lovászt &c ha
adtokis ha nemis roszz. Bizony Parancsolni kezd szabolará.
60 Legjen 15. 16. esztendős, eő bizony a Ti Palczatok alat nem
leszen; kivált Mostoha Anyya, és tsak felig Battyán fell rüg. Az
Anyya tsak közelib neki. Az már edgjik nennyével más Vallású.
Mitsoda Tanácsot adnak azok neki. De bár Vallasat ne illesséki
bizony mihelyt az en szemem hunyik, az egészsz Jozzagot *Szent*
65 Miklóstis fell osztattyák velle. Az en Testamentumomat mindent
Fenekkell fell fordittyá, Törvennyel sem vethetni ellent neki, mert
edgj Testvér volt az Apja Josephffel, [!] a' Törvenyis egjenlöve
teszi minden ösben söt talam a' Többibeis. Edgj szovall minden
fenékkell fell fordull.

70 10. Most az egesz Jozzagot Te és Josef birjatok. Szép az en
rendelesem hogj 20. Esztendős koraig meg ne hazasodgják. Es
hogj addig a' köz Jozzagboll fizessetek az adossagot. Epittsetek
meg Thordát, Kamarást, Szilvast, *Szent* Pált neki hogj mikor
haza jön s meg hazasodik edgj Ur leszen és üdövell a' Joseph
75 Gyermekinekis Attyok, az 3rom [!] Leanyis meg elégittessek. Ez
mind ell bomlik ha ez az En mostani rendelésem vegbe nem
megjen hamar.

11. A költségtöll nem kell felni mert en azt igen kevés a mosta-
nináll Többecskevell vegbe tudom vinni. Vadnak nekem utaim
80 remenségim jok arra az Akademiakbannis Alumniaja leszen. Ra
felelek. Tsak esztendő mulvais kell eő rea oda Haza károsan s
bolondul annyi az menyi ide fel hasznosan eszesen. Meg lattya-
tok. Azonban megis oltani azt a' Gonoszt, nem draga olyan
Haznak a' meg váltasa.

85 12. Edes Vöm s Leanyom, elég Gyermeketek van adgjak ide

az edgj Isten adta szerentsere Miklóst. Had tsinallyak Jo embert belöle Isten utan. Ugy hiszem Údövell mindnyajan Jót mondotok utánnam. Nem kell a' Gyermeknek Nemet Országot Academiát mit mondani semmikeppen hanem tsak Becset, az En Asztalomat
90 Scholamot etc. Ez nagy halgatásra *Nota Benerre* való Punctum. Ha lehet sietni kell igen velle. Balintit Urammal kellene. Ne erje ott a szöld erdő Haboru Tolvaj s micsoda. Inast és Szakatsot nekem, hamar Iffjú Mihály vagj inkább Miklós Mester. Nem képes meg irnom az en Insegemet Szaplóczai miat bizony nehezebb a'
95 Rabsagommal, En már szállastis ahoz kepest valót fogadok. Isten segittsen mindnyajunkat Becs 29. February 1716

Bethlen Miklos

Ketelen Szaplóczai miat adtam ezt Tartzalihoz hogj ell küldje. A választis Tarczalihoz kel dirigalni.

683.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 4.

Edes Fiam. &c.

22. February irt szomoru Leveledet keservesen vettem tegnap. El hid Fiam ha Isten meg nem szan, mind te, mind en, mind Agnes, Clara, edgj szoval az egész Ház ez utan sirattjuk meg
5 jobban Redei Juliát mind azon által. Soltar 27. 10. Tsak te fogaddgj szót. Hugaidat meg ne keserécsed, az Isten minnyajan meg vigasztal bennünkett.

Tarczali Uramnak a' mikről irtal ez a' válasz. A Temetésnek edgj kevésbé haladni kell kételen, ugy hiszem edgj hét mulva
10 bizonyos napot irhatok néki, azért a' Testet tegjek a' konyha felöll való Pincze bastyába. Rakott Sir Barsony, Tzimert, semmi féle szeg nem kell; Kun Ilonának sem volt, pedig az nem volt Rabnak magais Rab Felesége, mint ez szegény. Oh Lelkem Fiam, és Edes keserves három lányom (mutasd meg ezt nékik) Isten
15 vigasztallyon, bizony ha néki, és néktek hasznalna a' vont Aranyatis meg érdemlené Redei Julia.

A' Christus és az erdemlett jó hir az eő Barsonnya. Ha a' pénzben usznank sem engednem meg a' pompas temetést. Hat ez

nehéz üdőbe meg Oratit Cartat sem jovallok. Baytsi Bonyhai
20 praedicallylon. Az Enyedi tiz Alumnus énekellyen, több nem kell.
Erről a' jövő heten ismét irok.

Teleki Sandor Uramnak bővebben irtam, olvasd meg, sietve
hivasd minden levelet közölly Teleki Urammal; A February irt
leveleim igen derekasok kivalt a' 8. és 29. irt *Nota Bene* felette,
25 mint *Szent Kereszti Uramnak* irtunk. Telekit mint Apadat, mint
Anyadat ugj tarts a' Nénédet. En mar nem hiszem, se Lovonn sem
ökrön ide valamit küldhes, de a' pénzt kételen el varom. *Istenért*
kérek ne tékozoly. Husztra bor buza mennyen. A Gubernium
Commendatoriajat te küld fel minél hamarébb. *Isten* tanittson
30 segittsen vigasztallyon. Béts. 4. Marty 1716.

Edes keserves Atyad.

Bethlen Miklos

Ha a' szegény Feleségem Testamentumot tett küld fel parba.

684.

Teleki Sándornak

Bécs, 1716. március 4.

Edes Fiam Uram. &c.

12. 16. February költ kgd leveleit vettem. Josefetis de 22da.¹
Summa latom: Az en Vensegemnek remenlett Dajkaja Coronaja,
Annak a bezzeg mar ugyan bizony valoba Arva Haznak oda van
5 az Annya. En az en el kabult keserűsegemet kepzelni sem tudom,
nem hogy ki mondani tudnam. Szörnyű keserves pelda Ezec. 24.
15 & *sequentibus* En nem vagyok Propheta Gane vagyok. De
ennyivel keservesebb az en dolgom az Ezechielenel. Velle az *Isten*
beszellett Felesege halala okatis meg mondotta, es hathatosonn
10 vigasztalta. Azonba ugyan tsak maga temette el. Ez ennekem
egyik sints, mind az által mivel hogy ennek előtteis biztattak,
hogy könnyebbíteni fogjak ezt az Hazi Arrestumot, ugy hogy
szabadonn jarhassak a Varosba s-a Varosonn kívülis valahol
szeretem. Ehez kepest most akaram eő Flget supplicálni, hogy

¹ 22-éről

15 Temetes es Arva Hazam rendbe vetelere botsassanak be, ambar ha ismet vissza kellis lakni ide jönöm. Vagyok Istenbe bizodalommal, es jo remenseggel. Azert a temetesről most egyebet nem irhatok annal, a mit Josefnek irtam. Kerem tsak nagy szeretettel kgdt

20 1. Most mutassa meg kgd az Arva Hazba hogy kgd Fiu, hiszem a kgd Felesege 12/m forintig haeres az en Testamentumom szerent.

2. Julia Leanyom keveses magaval lakjek az Eöttsei mellett a Temetesig. Legyen Annyok helyenn.

25 3. Agnes Leanyom mar 18. esztendős. Arany Mives es egyeb affele belső portekas Anyja ladai kultsa legyen eő nalla, mert az mar Claraval ketten övek. Kgd Josef es Julia Leanyom addgya kezebe, meg nezvenn jo! mindent, ne okozhassa jövendőbe sem Nennyet, sem Battyat, sem Angyat hogy valami el veszett miatok. Pernyeszi Uramis ott legyen bizonysg. Kezdgyen a keserü Gazdaszszony kenyer gyurashoz az edes Leanyom. Mert eő ott nem Szolgalo, hanem a Battya mellett Gazdaszszony leszen, mig Isten a fejet tisztessagesen be fedi. Ő neki es Claranak levonn az en Testamentumom szerent fl. 32/m közi az en Jozzagomba Sem
30 Josef sem Menyem Aszszony lelkehez en nem ketelkedem, de ez igy jo eő nekikis. Ellyenek szeretettel.

4. Údvezült Felesegemnek irtam en kivalt 26. 9bris es az utann proxime February 1. 8. 15. 22. 29. Ezeket Joseffel kgd ugyantsak jo! meg olvassa Salus Domus, es az en kenyerem abba all. Ehel
40 meg ne öllyetek.

5. Josef jo indulatu, de iffju noha mar 23. esztendős Rettenetes rest iro. Tekozlasra hajlando, az Istenert Uram tanitsd nogasd gondviseles es takarekossagra meg irtam minden az Annyanak irt levelemet közöllye kgdel, ott vadnak a Testamentumokis.

45 6. Szilvasi Uram minel hamarebb egyy Vatsorann vigye el Borist.

7. Egyy io Oreg Aszszonyrol kell ha most nints, gondolkozni Agnes es Clara melle. Ez a level Julia Leanyomnakis szoll. Most többet nem irhatok. Istennek ajanlom kdt. Bets. 4. Marty 1716.

50 Kgd igaz szerető Attya

Bethlen Miklos

A jovő postann többetis irok.

A titkos tanácsnak

Bécs, 1716. március 4.

Excelsum Ministerium.

Domini, Domini et Patroni Gratosissimi!

1. Quantas Mundi persecutiones ego ab ipsis meis Gentilibus etiam vel maxime passus sim, inde a mea Juventute jam per
 5 quadraginta annos, multum de illis Augustae Aulæ notum est

2. Ideo quando ante 14. annos hic Viennæ fui, et voce, et scripto humillime a Divo Leopoldo dimissionem ab officio Cancellariatus, et Consiliariatus petii, certus me In Huszt extra Transylvaniam ad privatam vitam recipiendi, sed meam resignationem
 10 non acceptavit, mihi Protectionem promisit. Eheu quid postea mihi misero evenit.

3. Ego etiam si hodie mihi plena libertas a sua Majestate daretur, in Transylvania certe non habitarem; Ne pejus iterum peream, sudes nempe aliorum oculis, sed compositis ibi meae
 15 orbae Domus rebus, et sepultis uxoris ossibus, in Huszt me deponerem, et ibi, spero brevi, morerer.

4. Quod si vero, uti vulgo fertur, Pax turbatur, huc Viennam venire, dum modo ex gratia suae Majestatis haberem panem. Menstruis enim Flor. 100. subsistere non possum, et si angustissime vivo, et miserime. Et imposterum tanto miserius vivam,
 20 quanto minus ex Patria mihi succurratur.

5. Quid in mundo agatur, ego nescio realitates, nisi quod in vanis novellis lego, quare essem sicut brutus passer de nocte, ut sponte in ignem volarem. Deus avertat.

25 6. Decrepitus 74. annorum, moerore 17. annorum enervatus, et enectus, nec equi nec pedum usui aptus. cum perpetuo perspicillo ad nasum. Adeo pauper, ut saepe nec unum cruciferum habeam. Per undecim annos ne unam quidem tunicam, vel chlamydem novam habeo. usque ad 40/m Flor. debitor sum. Jam
 30 parte bonorum per Creditores occupata, brevi et caetera sequentur. Heÿ mihi! unica mihi in mundo consolatio erat uxor quondam forma, et virtute rara, jam et illa orbatus sum. Quid cupiam ego jam omnis Personalis Boni incapax aliud, nisi finem miseriarum sepulchrum. Et quo ad me Deus, quare, et quousque in hoc
 35 mortis corpore, et carcere detinet: Ut inter orationes, et libros, et

Bonos viros consolatores possem illos paucissimos dies transigere. Et ante mortem, per suae *Majestatis* clementiam Domum meam ex fimo et pulvere erectam videre. Juxta *Assecurationem Anno* 1695. scriptam, ut saltem illa *Innocens*, maneret speculum

40 Gratiae, si ego sum speculum miseriae.

7. Filius meus *Primogenitus*, *Michael* ex priore uxoře, si viveret, nunc esset 43. annorum, et Comes in *Maramaros*. Reliquit ille mihi nepotem nunc circiter 14. annorum puerum *Stephanum*. Et duas neptes. Vidua illius nupsit *Illustrissimo Domino* *Colonello*

45 *Dejerdin*. Et una neptis Filio ejusdem. Altera vero pauperi cujdam nobili. Nuper defuncta uxor reliquit Filium jam per *Dej Gratiam* uxorum virum 23. annorum. Et Filiam *Comiti Alexandro Teleki* nuptam, cum nepotum per *Dej Gratiam* grege. Sed quod me gravissime angit, reliquat duas nobiles Filias, quibus

50 praeter divitias, omnia in nobili virgine desideranda adsunt; sed et neptium miserum conjugium, et harum duarum nubilium marcescentia in capillis, fluit ex hac mea miseria, et debitis horrendis. Quid porro expectare possunt, hae jam et *Matre orbatae*, et *Stephanus Puer*; nisi melius, quam hucusque de illis provideo. Et

55 nisi sua *Majestas Domum meam Innatae suae Clementiae* objectum summet. Cujus et meae extremae consolationis summa in his consistit saltem nunc proxime, etiam si quidquid tandem de mea fungo simili persona statuatur. Ego veterum tantum per disturbia dilatorum effectum, et *Legalia pro Liberis* oro. nempe

60 8. *Instellationem* mei *Fily* in officium supremi *Comitis in Maramaros* clementissime resolutum.

9. *Domini Commendantis Husztiensis* tot *Memorialibus* petitam, ipsi hinc demandatam, sed non obeditam *Correctionem*, ut mei *Liberi* possint ibi commode habitare, et subsistere.

65 10. *Moratorium Mandatum* ratione debitorum Jam dudum non malo certe fine petitum sed hucusque dilatatum.

11. *Iterationem Mandati* seriam ad *Gubernium* jam pridem dati de *Legali effectuatione Mandati* de *divisione inter Liberos* et *Relictam Comitissae* *Michaëlis Bethlen*, quae jam *Dejerdiniana* est.

70 12. *Mandatum ad Gubernium Transylvanicum*, ut litem inter me, et *piae Memoriae Comitem Stephanum Apor* ratione mei *salarj detenti* coram *Gubernio* ad *Iterata Augusti Leopoldi Mandata* saepe agitatam. sed hactenus *indecisam*, decidat quo citius, salva ad *Suam Majestatem* *Apellatione*.

75 13. *Gratias Gloriosae Memoriae Leopoldi* mihi et uxori ac *Liberis* factas, dignetur sua *Majestas* illis confirmare. et manute-

nere. Et illarum sed ob disturbia non expeditas legitimas Expeditiones Cancellariae Aulico Transylvanicae demandare.

80 14. Detur Libertatula major quam nunc est hic Viennae ut possim respirare, et ipsemet mea negotia procurare. Et signanter. Ut possim nepotes huc adducere, et cum consolatione hic ipsemet educare.

15. Si possibile est, augeatur aliquando meum Demensum, quia
85 moderno subsistere non possum. Quod si ab Anno 1690. post Diploma per me curatum, mille occasionibus et etiam hic in Aresto Gratia Suae Majestatis abuti, et ^a“aufugere &” mali aliquid facere voluissem, nonne centies potuissem; sed Fides, Ratio, et Patriae meae, et Domus Fortuna, et senectus, me semper ad bonum consuluerunt; Illa pro me fide jubeant. Aeternum me Deus
90 cordium scrutator puniat, si etiam meae Columbæ Intentio mala fuit. Pacem omnium cupivi tantum. Deus suae Majestati, et Excelso Ministerio omnia remuneretur, supra captum meum Amen.

Excelsi Ministerÿ.

^bAbjectissimus Servus
Comes Nicolaus de Bethlen
Captivus^b

686.

Szigeti Gyula Istvánnak és Bethlen Istvánnak

Bécs, 1716. március 11.

Istentől minden lelki testi aldasokat kívánok Uram kglđnek.

Fiamtól értettem: Hogy Istok Onokamot kglđ vette kezéhez. Isten aldgja meg kgdet érette. En ugjan kglđet nem ismérem, de örülök rajta, Isten és az emberek kglđnek adott hivatalához kép-
5 pest, minden jot varvann és remenlenn a' Gyermekek kglđtől, kitis ajanlok kglđnek, és kérem kktett, emlékezzék meg annak a' Gyermekek Attjarol és én rollam. Nevellyen jo fiat és szolgat, és hajdon jo Dajkat az Ecclesianak belölle, Félek tsak az haborutol mint a Gyermekekis irtam. Kérem tudositson kglđ a' Gyermekek
10 tanulasarol kglđ Collegait és Baytsi Uramat köszöntöm Ajanlom Istennek kket mindnyajan. Béts. Die, 11. Marty 1716.

Kglđ jo akaroja.

Bethlen Miklos

^a...^a [autográf beszúrás]

^b...^b [autográf]

Caro Nepoti Stephano Bethlen. Salve mi Care Nepos.

Quantum scio jam Enyedini studes, utinam tantum Deus vobis,
15 Pacem conservet in Patria Ne cogat vestram Mars cedere sede
Minervam, Et fugere ex Patria, dans ocia noxiu Musis. Hoc mihi
cor angit Fili: Quid tunc faciendum Aetas ne studiis vaga diffluet
aurea Vestris. Hoc opus hic labor. Est hoc de casu meditandum.

Carmina quamvis haec stillent lacrymante ab ocello storge
20 tamen mittit. Responde Poeta Poetae. De hospitio, et Mensas et
inprimis de Hospite tuo gaudeo. Cui etiam [!] te recommendavi.
Quovis mense mihi simul una cum Domino tuo Praeceptore
scribatis de valetudine et studiis vestris. Qvem simul Saluto. Time
Deum. Me ut Patrem. Josephum Fratrem ut alterum me Honora
25 Ama stude Vale. Vin. 11. Marty 1716.

Tuus Patre te amentior. [!] Avus.

Comes Nicolaus de Bethlen

687.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 11.

Edes Fiam.

29. February költ leveledet vettem. Valasz reá rendre ez. A'
temetésről még most bizonyosabbat nem irhatok, mint ma edgj
hete. Ha nem ezt hogi: A' Sirt ott az hul a' Gyermekei fekűsznek,
5 olyan forman az mint en szoktam készittsék el, allyon készenn
fedel alatt a ki tuddgjara. Uj barsont venni, sött tsak bakatsint
sem jovallok, s-nem engedek semmi képpen. Pogányi bolondság
az a' fekete. Fejér ruhaba öltöztette az eő Vőlegénnye az Ur *Jesus*
Christus eötet. Sött jovallom az eddgjik Pap praedicallyon Apo.
10 7. 13. egész végig. A' masik penig Pro. 12. 3. Ez oratorkodgjék
a' mint *Isten* tanittja ott előtte lészen a' mező Prov. 3 W. Redei
Juliarol bizony sokat mondhat, de az eő érdeméhez képpes eleget
nem. Szép tizta fejer Slesiai gjolcsal szegezés nélkül tsak tövel valo
aggatassal kell bé vonni a' koporsot de azt se temessék oda a'
15 földnek s-néki nem kell ez az en tettzésem. Es ha ott lehetnék ezt
követnem. Masként koporsora valo Barsony, melyly it bécsbe fl.

edgj nehany, oda szoktak adni vagjon^a a Vasarhelyi, és Kolosvari Ecclesiaknak ennek mennyetek végére, és tudositsatok rolla engem, nem banom, de az en voxom a' Fejér, és Zöld rosmarin folyo és Borostjan koszorok. Agnes Clara valamig férjhez mégjen veled lakik, meg irtam ma edgj heteis Teleki Sándor Uramnak mint a' Joszagba usque ad emaritationem örökös kis Aszszony, nem mint szolgáló Erről bővebben is irok masszor. A' Temetesig meg az Annyok házából se bontakozanak ki. Irod, az Annyok lelkedre kötötte, meg ne szomorítsd őket. Még ugj bizom Istenbe, enis meg latlak benneteket ez életbe.

Hogj ennékem készpénznél egjebet küldhes ide, nem latok modot benne, ha nem ha az 22. és 29. February irt leveleim szerint, de ha semmi sints a' min az ember itt nyerjen, tsak borral az ember hogj bolondoskodnék, eleget irtam erről. Jo lészen a' kövér ökör, és Medve bőr, és a jövendő Turo Ujon tsak békesség lenne őszig. Az oo Turot addgjatok el vagj egjétek meg. Tsak fl. 300. küldgj kész pénzt, és ha lehet az utolso szükségre és kituddgjara a' mit szegeny Anyadnak irtam 22. vagj 29. February eddig el hiszem ott vaginak a' Levelek. Nézd meg jól.

Istok dolgat értem, bizony sok, de nem dragallom tsak lenne békesség, és haszna. Vesd őszve edes Fiam az 29. February eő rolla irt dispositiomat, az eő szavaival, és ugjan jól tanatskozzal Teleki Sándor és Pernyeszi Urammal, és a' mit most néki irtam lasd meg és küld meg, tsak igen tsinnyan tzirokolva kell elméjet ki tanolni, ha el jőné ide. Nagj kar ha Miklossal edgjüt nintsenek szállas és Asztalnal. Fiam Uram nagj jot tenne mindenikkel, ha egjgjüve adna mind ott, mind itt en mellettem őket. Ezer oka van ennek. Most eő knek en külön nem irhattam Vén a' kéz, mutasd meg levelem eő knek. Apad helyen tarts. Iry mindenről osztan punctatim bőven ennékem. Olvasd meg jól eő kglmével edgjütt Dispositiomot, Isten segittsen vigasztallyon. Béts. 11. Marty 1716.

50 Edes keseredet Atjad.

Bethlen Miklos

Eggy itt valo Ajmer 5. erdelyi veder. Soo s-olaj nem nyarra, nem ide valo. Eleget irtam oda fél s-az előtt. Szigeti Titulussat ird meg. Potas Potas. Potas Fűriszek. Kortsomak Huszt. Buza mint jar. &c.

^a [bizonyára a másoló elírása]

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 18.

Edes Fiam. &c.

Az mit neked irok Fiam *Uramnakis* irom & vice versa. Olvassatok tsinallyatok együtt minden Jot.

3. es 6. *praesentis* Költ leveleidet vettem. De azonn tsudalkozom, miért nem irod meg 8. 15. 22. 29 *February* irt leveleimet vette, hiszem örökke azonn Kellene az irasodat Kezdeni. Rendesen valaszt tenni, es osztann Uy dolgot ugy irni Kerlek s-intellek Kovesd ezt, ne vakoskoddgyam, bizony magadnak artaszsz velle

¹⁰ Belenyisit fogadd meg, de ha lehet oltsoiban, mind Buza Bor Diszno Vay Mez sok, a többi meg lehet, de ha alabb nem lehet, ugyis meg Kell fogadni, mert bizony nektek Iffjusagnak minnjajann annak az Haznak olyan szüksegetek van tisztesseses értelmes Öreg ember szolgakra, mint a mindennapi Kenyerre. Ugy

¹⁵ mint. 1. *Predicator*. 2. *Praefectus*. 3. Felesed Hugaid előtt jaro, az egeszsz Tseledre vigyazo hogy mar Hop mester forma Öreg emberseges Ember (de nem Kell a mű szegeny hazunknal felettebb Titulusozni a Szolgakot.) Erre Harsanyi vagy Tunyogi jo volna, de felenyi fizetes sem Kell mint a *Praefectusnak*, mint hogy

²⁰ munkaja sints felenyiis. Ha az szegeny Lajos jarhatna szinte jo volna, emberseges jambor öreg ember. Igyis el ne vesd holtig, el tarts tisztessesegessen, lelkedre Kötöm, Rab tarsom volt. Úllyön az hidonn, s Palotann, es a Leanyok vagy Hugaid haza ajtajann, En ugy hiszem Tunyogi Harsanyinal oltsoibb es hasznosabb Szolgatok leszen mert felek Harsanyi tobbet ül Benjen mint sem a te

²⁵ ajtodonn. *Szent Györgyit* el ne vesd 7. esztendőt szenvedett en velem. A *Dioszegi Bibliajat* add eő neki, mert en tudom adoss neki *Dioszegi* annal sokkal tobbel. Irass velle, ha nem derek Irois Tudod fl. 300 vagyok adoss Testamentumba neki. Szigetit el ne

³⁰ vesd. Kereszt Fiam vagyok fl. 400. adoss nekie. Anyadnakis meg irtam volt, tedd Tordai Tisztartanak vagy Konyha Mesternek. A lelkem faj rayta mig a fl. 400. meg nem adom neki Lovasz Gyorgy eleg Lovasz Mesternek

³⁵ Az Hugaidnak egygy tisztesseses Öreg *Aszszony* igen szükseg. Haszontalan Etek fogot, es sok Inast, sok haszontalan Frajt, sok

szűkseg kívül valo lovat ne tarts mig adosok lesztek, Es mig, Agnes Clara ferjhez nem mennek. Jay ki szegenyek vagyunk Edes Gyermeğim addig *Teleki Pernyeszi* Neneddel tartsatok tanatsot ezekről, Sot, a Testamentumomot Joszagok Urbariumit, es az en sok Instructioimot kivalt in *Anno* 1714. *Aprilis* es 7. *Xbris* irtat &c. vegyetek ele. Hogy mint kellene az Haz dolgat ugy rendbe venni, hogy tüis elhesetek, es az adossagotis fizethesetek. Mert ha mind ugy, mint eddig, az az Haz bizonyosonn bizony el vesz tellyesseggel. Szilvasinak mit irtam latod vigyetek vegbe. A temetesről *Teleki Uramnak* irtam. A Tunyogi irta 100. Aranyat van 45 40 esztendeje meg adtak. Hul az Ispansagodrol valo Commendatoria, en tsudalkozom rajtad s-*Teleki Uramon*. Azt a *Gubernium* ide soha sem küldi, ha te nem. Hul a Szilvasi s-Malom vallatas. *Isten veled* 18. *Martj* 1716.

50 Edes Atyad

Bethlen Miklos

Soha sem irad meg a *Dezma* es *Zabolai Kapusi* buzat. Az *Ecclesia* penzeröl valo *Irasrol* sem iral semmit.^a

Ha *Mohatsine* igen erőtlen nem volna *Igyis* el ne haggyatok [...] [t]udod a *Polyani* joszaga dolgat.^b

689.

Teleki Sándornak

Bécs, 1716. március 18.

Edes Fiam *Uram*. &c.

Kgd 1. *Marty* költ levelet vettem. Údvezült *Felesegem* hideg tetemehez valo kgd kegyesseget köszönöm. Vetek volt annyi napis koporson kívül tartani, mindjart be kellett volna tenni, uyi mesz 5 porral hinteni, es zarni. Jay edes Fiam *Uram*, nem hasznalunk annak a *Ceremoniaval*, *pompaval*, irtam mar ketszeris erről eleget, abba maradok, tsak ezt teszem hozza, mint hogy *Szigeti Uram* tartya *Istokot*, am orallyon magyarul az *Haznal*, több *Oratio* nem kell. ^a11. *Marty* Irtam volt a *Textusokrol*. *Apoc.* 7. 10 14 &c es *Pro.* 12. 3. De ha mar *Teleki Uramnak* tett irasom szerent *Oratoris* leszen *Jobb* a *Proverb.* helyenn *Ezec.* 24. 15 &c az egyik

^a [a levél utolsó oldalának margóján függőlegesen]

^b [a belső oldalak margóján, függőlegesen]

Papnak. Kiis fogom nyomtattatni üdövel.^a Annyi mint 2. Arany. Mert se Papnak sem Oratornak többet egynek adni nem kell. O ki Koldus Ados Rab Haz az. Tudom en a Magyarnak mas
15 Nemzetek felett valo bolondsagat a Lakadalom es Temetesbe, a melly bolondsag, kar, es bünis. Mit használta lelkem Fiam Uram, hogy tavaly az en tanatsom s-kedvem ellen a Szent Miklosi Sajoi haz ket ezer forintig leg alabb ki ganeltata az emberrel, loval, az a haszna lön, hogy oda Szilvas három faluval. Ne ellyünk ugy
20 most a Temetesselis, mert nem használ az Redei Julianak, hogy a Gyermeke koplallyon miatta, Maga ha szollhatna, azt mondaná: En erettem semmit se földnel egyebet, Por voltam Porra leöttem. Nem kell nekem Orszagot hini gyüytetni, ha mikor a temetes leszenis, Redei Pal, Adam, Laszlo, Kun Istvanne, a Beth-
25 lenek, Josef ket Sogora Pernyeszi. Affelere ki nem megyen ha hijjakis, a ki megyenis, tsak Hypocrita, Vanitas mit használ, az akasztofara menötis sokann keserik. Nem szannam en Redei Juliától a Veremetis, de mi haszna. Nem rabnak valo a Pompa. Irja kgd a Temetes siettető okait. Doha mitsoda &c az mind
30 semmi az egy haborusagonn kívül, az ha leszen, ketelenek lesztek velle, de maskent az en itt valo dolgaim tsak nem engedik absolute, hogy Majusig el temessek, gondolni sem kell mig en nem irom. Nem ker enni a Pintzebe. Doha addig el megyen. Ha nem megyen penig. A koporsora bolondul borulo szokással en a Leanyimot el
35 nem vesztem. Könnyü titkonn eijel a Dohos Testet koporsot ki vinni, ez a Sirba be tenni, de be nem boltozni. Osztann egy ^amas Uy^a koporsot gyoltsal a mint irtam be vonni, zöld koszorukkal meg rakni, arra borulni, Ceremoniazni, bolondoskodni.

Nyugszik Julia a *Jesus Christus* kebelebe. Az Elevenekreől
40 viselyünk edes Fiam Uram gondot. Mint vigasztaltassek es emeltessek fel a Sarbol az a Haz. Josef Fő Ispansaga. Agnes Clara ferjhez adasa. Istok nevelese, melyről valo 29 February irt derek Dispositiomot *Szentkereszti* Uramtól Josef keresse el. Az Ados-sag. ^aDejerdin Osztozasa &c.^a Bar tsak Szilvast valthatnak hamar
45 vissza Tordához.

Interim hatha futnotok kell, erről sokat irtam volt a szegeny Felesegemnek.

Irok ha erkezem most ismet egy kis Instructiot fundamenta-
list. Most ezzel *Istennek* ajanlvann kgdt. Bets 18. Marty 1716
50 Kgd szerető Attya

Bethlen Miklos

^a...^a [beszúrások a margón]

En Martonfi Puspók Uramat, meg itt meg kenaltam volt. Fejervari Hazaimmal. Igeni Fejervari Szőlőkkel. Gaurani rettel. Tővis-si Drombari Borsomezei minden Jozzagommal. En ez előtt 14
55 esztendővel fl. Rh. 10/m sem adtam volna bizony el Kgd Joseffel kenallya meg izenet altal tsak, ne irással en szommal köszöntvennis. Betsülletes Nemes Ember altal.

690.

Pernyeszi Zsigmondnak

Bécs, 1716. március 18.

Edes Sogor Uram.

Varadi reversalisat magam Deákra fordítvan Memorialéval együtt *Groff* Paar *Uramnak* bé adattam, kimeneteléről kglدت tudositom. A' Temetés Majusnal elébb nem lehet, ha tsak haborusag nem kinszeritti. Ha en Szabadszagba békességben temethetem volna, két hétre el temettem volna. Az en voxom mindenkor az volt pompas lakodalom és Temetés Bolondtsagis karis Bűnis. Irtam eleget *Teleki Sándor* és Josefnek felőle. Szolga szerzését *knek* köszönöm. Annak az Arva Haznak bizony a jó szolgakra,
10 és a kglد, és *Teleki Sándor Uram* oktatasara olyan szüksége van mint a' minden napi kenyérre. Küldök erről rövid nap Instructiot, most Ayanlván *Istennek* kglدت. Béts. 18. Marty 1716.
Kglد Szolgalo Sogora.

Bethlen Miklos

691.

Szilvási Boldizsárnak

Bécs, 1716. március 18.

Istentől minden aldasokat kívánok kglدnek.

Kgd 26. January Szebenbe költ levelét kedvesen vőttem. Hiszek *Istenbe*, ha kglد az en Hazamhoz olyan lészen, az mint illik, és reménlem, nem fogja meg bänni az ide valo szövetségét, tsak *Isten*
5 szannya s-aldgja meg az[t] az Arva hazat, mellyet ennyi gonosz közöttis hiszek;

Kgld a' Matkajat minden Nasznagj vőfély &c. bolondsagok nélkül vigie el, ha örökösön el nem akarja veszteni az Annya altal. Sapienti satis. Irtam a' Fiamnak meg adasarol. Majusba a' temetésre hozza el kgld. Ha a' Jozzagokat Deserdin Ural el oszthattak, az en akaratombol aztis része szerint mindgiárt kgld kezébe addgjak. Istennek ajánlom kgldet. Béts. 18. Marty 1716.

Kgldnek Atyai indulattal valo jó akaroja.

Bethlen Miklos

692.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 21.

Edes Fiam.

7. Currentis költ leveledet vettem. A' valasz rendre reá ez. Lo, Bor, Turo, Szalonna, Vay, Méz, edgj néhány Medvebőr igen kevés, mondani semmi pénzbe all. Abba sokat nem veszünk, ha sokat nem nyerünk is Hogj ha volna tarsasaga kivel Aprilisbe fel jöhetne, hogj a' Turo ne veszne el. Bor négj vagj 5. Ajmer, magyarul Ako tézsen Erdelyi Veder 25. mert 1. Ako 5. veder. Jo volna tiz vagj 12 veder függő, meg ugjan annyi Sütőné Az a' két altalag. Es a' 8 vagj 10. Turo &c. talam el férne kar nélkül edgj szekéren, mert felette meg terhelni nem jó. Debreczenig ugjan mint az előttis meg irtam bé nem kellene a lovat fogni Szénajat Abrak Arpajat mas szekeren kellene hozni, hiszem eleget irtam erről, Ha az fel jöhetne, ugj az arant ennékem kész pénzt ide nem kell küldeni, hanem csak a szekérhez kell fl. hun. 100. Uti költség-re &c. Hapedig ebbe semmi sem telik, ugjis tsak fl. Rh. 300. kell ennékem ide küldeni.

Legjen meg a' 16 ökör hizzék, Légjen meg a 2. szekér, osztan lassuk az üdött, mint vehettjük hasznat ősz felé.

Irod hogj Bereg szási bor nintsen, am maradgjon. De hogj van az Istenben ha volt 22. hordo. En tibi praefectus kopasz Aytai. Ha békesség leszen Szépenn; Ha haboruba futtz rutul mégj Husztra. A' Lelkedre kérlek hova lett a' 15. February irt levelembeli fl. 2910. Kamorasrol valo irasodat latom. Úlly őszve Teleki Sandor s-Pernyeszivel, vegjétek ele a' Testamentomot. A' Jozzag Urbaniumat, mind Erdelyit Magyar orszagit. Vegjetek ele az in Anno 1714. 14. Aprilis arrol a' Taratzközi &c. Jozzagrol valo Instructio-

mot. Tsinallyatok és küldgjetek ennékem Projectumot Intézest. 1. Mint lehessen az Adossagbol ki feselni. 2. Az 3. Leányt ki elegitteni. És 3. Tégedet és Istokot igasságosan meg osztoztatni. Mert en
30 a' Törvényt és néktek minnyajan Jotokot tünallatoknal jobban tudom. El varom ezt Lássak az utann, mert ezek fundamentalis Consideratiok. 1. Maramarosi Fő Ispan derek ott lakhato Jozzag nélkül nem lehet. 2. Husztott holnapis el veheti a' Fiscus. 3. Taratzköz a' Magyar orszagi Jozzag nélkül semmi. Amazokis
35 Taratzköz nélkül semmik. 4. Te vagj s-a' Leányok vérek hozza, Istoknak semmi közi oda. 5. Tserepes Kastély Szent Miklos. 6. En meddig hol mint élek halok meg, es Istvan fogade ugj szot mint Istok. &c.

Isten vigasztallyon segitsen minden jora Béts. 21. Martý. 1716.
Edes Atjad.

Bethlen Miklos

693.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 25.

Édes Fiam &c.

11. 14. Praesentis költ leveleidet vettem. Valoba nehezteltem az 8. 15. és az 22. February irt leveleim elveszését. Tzirkáld fel ugyan tsak serio a Fejérvári Postamesternél, mert ha ugyan elvesztek, itt
5 Bétsbe kell fel hajtanom hova lettek, kivált 8. February Husztra irtam volt derék Instructiot.

Drombárral Borsomező, hogy a Püspök Mártonfi uramat megkináljátok, 18. marty megirtam. De ha Bethlen László uramnak kell add oda mindjárt eö kegyelmének, semmit ne késsél vele, ne
10 busully akárkinek adgya, fellyebb nem adhattya, a mint eö kegyelmének addgyák. En fl. Rhen. 4/m-be bírák azt a két Falut. Sőt ha kell eö kegyelmének Tövissi, Gaurani etc. Igeni, Fejérvári szöllő etc. mind oda adom eö kegyelmének. Ifju ur ember jobban veheti hasznát mint tü, szépen kell eö kegyelmével véget érni,
15 Bátyád, együtt laktok. De ha eö kegyelme mind akarja azokat, az eö kegyelmének tartozó, ugy tudom csak fl. hung. 2500 vagy fl. 3000-en fellyül, fordittson annyi kész pénzt nekem vissza, hogy az eö kegyelmének tartozó pénzel egygyütt in toto birja azokat eö kegyelme zálogba fr. hung. 5/m. Ha ugy nem akarja,

20 hanem tsak Drombárt, Borsomezőt, ugy sem bánom, tsak add oda, menekeddyél meg tölle, el ne mulasd, ne okoskodgyál, mint az előtt anyáddal, olvasd meg az akkor irt leveleimet.

Ezüst marhát senkinek se addgy most semmiképpen.

25 A Ládák Petsétlése jó legyen. Ne busully a Hugod Ágnes gazdaszszonysága emlékezetinn, meg láttzik, nem olvasod jól meg az irásomot. Nem vagyok bolond, hogy az Házat felgyujtsam. Még talám én is lakom veletek benne.

30 Megirtam eléggé a pénz 6. 10 és Élés dolgát, én néhányszor megirtam a koporso és Temetés dolgát, kérlek ne busits azokkal a világ bolondságaival, bizony nem kell se Tzimet [!] se Bársony se semmi selyem, semmi féle szeg. Hanem tsak Fejér Gyolcs és Koszoruk. Az Isten tsudául tett engem és Rhédey Juliát, legyünk azok, nem gondolok a világ nyelvével, söt annak eörülök.

35 Praedicállyon bár Korodi, Bajtsi, alkudtasd meg te irás által a két Textuson őket. Asso.^a 7. 10. et Eze. 24. 25. Legyen a te irásod szerént a két Orator. És a két Scholabeli 16 Deák. Koporsoba tételkor nem kellett volna. Ditsérem benned az anyádhoz valo Pietást, de az Hugaidhoz mutasd azt, anyádnak nem használ. Ha Fiam akarsz lenni, kövesd az én rendelésemet. Más akárki akármit mondgyon ne gondolly vele. Isten veletek. Béts, 25. marty. 40 Anno 1716. Édes atyád

Groff Bethlen Miklos

Korodi comendálta Nagy Miklost, küld fel sietve, ha mást nem találtál eddig küldeni ide nekem.

694.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. július 18.

Edes Fiam. &c.

29. Juny költ leveledet ma vettem. Haala *Istennek* hogy mar teis Apa vagy. Szoktak mondani az okos Embernek leanya leszen először, nekemis ugy volt. Bizony sok okokra jobbis. *Isten* eltes-

^a [az eredetiben bizonyára *Apo.* = Apocalipsis állt]

⁵ sen jól minnyajan benneteket, es addgyon Fiatis a mikor eő Felgenek jonak tettzik. Menyem *Aszszonyt* szeretettel köszöntöm.

7. 14. 18 es 29 Junii költ leveleidet el vettem. En [post?] 9. May irtam mai napig neked. 16. 23. 30. May. Es 3. 13 [Junii] Es mar
¹⁰ 4. 11. 18. Julii.

A Tisztsegre nekem vagon gondom, eleget irtam er[ről az ?] említett levelekbe:

A Testamentum magyarazasat most purizaltatom. Ar[anykuti] per nem mostanra valo Inter Arma Silent [Musae]¹

¹⁵ A Benyei dologrol hiszem ott vagnak mind jo levelek [...] nezd meg az en *Anno* 1714. 7. Xbris irt Benyei Ins[truictiomot] Meg talaltatoke azokat a derek vallatasokat, m[...] kivalt Zöld Adam *Uram* sokat tud mondani, hivasd hozzad beszelly velle felolle es tudositts.

²⁰ Nagy kedvetlensegemre esek *Szent* Györgyi butszuo levele, bezeg az en akaratombol bizony el nem botsatod. A lelkedert kerlek Edes Fiam az en jambor szolgamhoz legy jo. Hiszem meg iram rendeld ama dib dab Adossag fel szedesere bar tsak az eő fl. 300. Es a Szigeti fl. 400 telik vala ki nekik hamar. Lelkembe
²⁵ jar nekem az Hiszem lam neked Inasod tanulo jaddzo tarsod volt, masok felettis kellene az ollyant szeretned. Ha a ki velem annyit szenvedett. Hazasittani telepíteni gazdagittani kellene, az ollyanbol lenne az Örökös jo hű szolga az Hazhoz. Az Örmenyesi Dezmassag es Lupsai Inquisitio dolgarolis mit irtam volt szegeny
³⁰ Anyadnak rolla abba sem tölt semmi mellyetis en igen banok, eő ugyan nem keris most de az Ormenyesi dezmat neki add.^a Eő ugyan semmi rosszszat rollad nekem nem ir. Nezd meg a 18. Martj irt levelemetis. Mit irtam neki latod. Husztra szaladdgy Marhadal mindeneddel. *Isten* vegyen szarnya alá benneteket. Bets. 18.
³⁵ Julj 1716.

Edes Atyad.

Bethlen Miklos

Krizbainakis ugy hiszem ados vagy fl. 56. fizess meg. Atyad volt. A Szaplontzai safrannya

¹ Fegyverek közt hallgatnak (a Múzsák)

^a...^a [margón]

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. augusztus 12.

Edes Fiam. &c.

19 Julii költ leveledet ma vettem. Holott 9. 14 es 22 Julii irt leveleidre 5 Augusti hoszszu rendes valaszt tettem. Erre ez a válasz.

⁵ Istokrol en eleget irtam, kivaltkepen 13. Juny. Tanullyon Enyedenn a mig lehet. Fusson veled ha kettelen leszen velle.

Drombarrol itt vagyon az Originalis Collatio, de a mint a Tablánn forgott a dolog, hiszem tú küldöttetek fel in paribus ennekem ott vagyon nallatok. Bizvást fogadom en az Evictiot, ¹⁰ tsak adnak a penzt erette. De en nem hiszem, se Puspők, se Meddgyes, se Borsai penzt addgyon, noha *Isten* a Poganyt meg verte Addgya *Isten* azzal a gonosznak legyen jo vege, es maradhassatok bekevel.

Ratz István ratioja nekem ide nem kell, tsak ird meg mit talaltal ¹⁵ Ha penzt adnak a Szaszok fizesd ki Bethlen László Uramat Teleki, es Korda Uram maraddgyon hatrabb, el varakozhatnak eő kk.

Ha Drombar sem kell Bethlen László Uramnak, sem a Szaszok, magadot meg nem ehet. Ha *Szent* Ivant akarja foglalni ne engedd. ²⁰ Repellally

Szeben Huszt Kolosvarrul eleget irtam az előtt. 2. Chron. 25. 16. En bizony fel adok minden neked valo tanats adasonn. Lássad

Borsai Pal Uram 7/m forintyanal hova lehetne jobb dolog tsak indully tractaba velle. Nints semmi feltő a peritől. Bolondsag volt ²⁵ az előttis neki nem adni. De a Csuda es Mereg meg emeszt engem miattad Hiszem tsak ez idennis az 5. Varos taxaja fl. 1500 volt, miért nem lehetett ki váltani Szilvast. Bizony ezenn az utonn az *Isten* el veszeszt bennetek az adossaggal. Eleget irtam leg kozzelebb ma egy hete. A Borgaiak hogy volnanak adossok fl. 2205. ³⁰ Nem kepes dolog. Erről harmad idenn a Borgo ki botsattásakor ugy tudom eleget irtam *Isten* veled. Bets. 12 Augusti 1716.

Edes Atyad

Bethlen Miklos

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. szeptember 9.

Édes Fiam!

24. Augusti költ leveledet 6 praesentis vettem örömmel, mert inter 22 July et 24 Augusti költet egyet sem vettem mai napig, mellyen igen megháborodtam vala. Megvert az Isten a postával: 5 Az előtt a te leveled mind jól el jö vala, tsak az enyém vész vala, most már látom a tiéd is vész. Azért a Páros könyvedet (ha tartasz vedd elé, ha nem tartaszsz bolondság, hányszor megparancsoltam hogy tarts, a mint én tartok, és az ilyen az citált locusnak az egyik oka) mondok vedd elő, és ha mit az alatt az egy néhány hét alatt 10 irtál volt, ird meg ismét, hadd tudgyam. Irod azonn a citált locusonn valo megszomorodásodat. Jaj bizony én inkább megszomorodtam, mert abból látom a tū s az én Hazám boldogtalan-ságát, nem csak a jelen valot, hanem a jövődöt is, minden dolgaitokból. Én megengedem édes Fiam nem gonosz engedetlen-ségből származik, de akár gonosz szántsándékból, akár gondvi-seletlenséggel éghjen el az ház, tsak el ég. Majd rövid punctumok-ba teszem le az hibákat, de először szokásom szerént rendre választ teszek a leveledre, bár te is ugy tennél az enyémeke.

Irod 5 Augusti költ levelemet nem vetted, azonban a 12 Augusti 20 költet vetted. Szinte ez a nyavalya, az derék hosszu levél volt, sok derék dologrol. Egyik sietőbb a másiknál. Hogy vessetek mindennütt a Jozságokba jó gabonát, ha el nem adhattátok. És hogy Rosit segittsetek meg búzával jó idejénn, mert azt irta Huszton 200. Csenger 100. Taratzköz 50 köbölre való ugar vagyon. De hol 25 annyi mag.

Haála Istennek Bethlen László uramnak megfizettek, A megye-si maradék fl. 1400 vagy 1600. betsülletedre Fiui engedelmessé-gedre parantsolom egyébre ne költs, hanem tölts ki akármicsoda pénzből. Szilvást váltsd ki. Vagyon szépen pénz Rosinál. Etsedi 30 Gyermekitől is a Tsészéket.

Josika Istvánné Aszon várakozóék. Korda uram is, ha Kapus nem kellett, ha nem tudom mit tsinálnak is, de senkinek egy pénzt se fizess, mig Dorombárt el nem adhattuk; Annak eladását pedig magam akarom innét Bétsből procurálni, mellyről irtam 5 praesentis 35 neked; Kászoni uram maga levelében küldötte el, Borsome-

zõt maga akarja megvenni. Ha lehet a Barátokkal is itt érek véget a Fejekkel.

Borsai uramrol el várom a választ, és tudositlak osztán. Huszt-
rõl az idén be vitt 1530 fr. látom. Ennek nagyobb része tavalyi
40 Proventus volt. Elvárom specificatioját.

Én tudom a szegény Anyád temetése költség nélkül nem lehetett, azzal tartoztunk. Be elvétetted-é, vagy mi a veszélyt irsz, hogy 20 vég fekete posztót vettetek, talám az utat is posztoval terítették be a Háztol fogva a Temetőig? Elvárom errõl a tudositást.
45 Hova teszitek már azt a sok rossz posztot? Én hogy már Ur valék esztendõnként 2 vég remek, 2 vég landis 3 vagy 4 brassai posztoval, egy vég Rása vagy Perpetával, mind Férfi s Fejér tselédet beértem. Hiszem nektek felényi sem kell. Remeket, Landist, Rását etc. Lengyel Országbol hozatam.

50 Irod, hogy a Bornak jobb részét Husztra küldted, mellyet Erdélybe drágábban is eladhattak volna. És hogy az Erdélyi kevés kortsoma tsak Culinarokra etc. te tudod a többit, mit irtál.

Itt fekszik a Bor tékozlás.

Hányszor irtam meg 40 vagy tékozolva is ötvenessel esztendeig
55 megéritek. Mit nem irtam a ser praebendáról? 50 vagy 60 köböl Gabonával megmaraszthat. Nézd meg a tavalyi szüretet, volt majd 160 negyvenes borotok, foglalt bor nélkül is. 100 negyvenest pénzé tettetek volna. Hiszem Husztra tsak 35 hordot küldtél, 65 negyvenesnek az árra tsak 3—4 polturájával is, circiter fl. 2000,
60 még sints pénz!

Hogy adták volna drágábban el Erdélybe a bort, a mint irod, mint Huszton. Hiszem a mint Rosi nekem írta, 10 Erdélyi Eytel teszen 16 Itzét. Egy negyvenes tsak 4 poltrán is Itzétjét, teszen fr. 54//72.

65 Irtam százszor a Tordai Malom és Szilvási vallatásról. Hasznát még sem látom. El hidd édes Fiam, ha az a malom és Szilvás el esik Tordától, ketten laktok Istókkal Szent Miklóson. Akkor jut eszedbe, az én sok irásom, feddődésem.

Azonba az Huszti magad Jóságodba való lakásért nem fizetnél
70 mint Szebenbe, olvasd meg a leveleimet. Isten Szent Fiáért oltalmazzon a citált Locustól benneteket.

Béts, 9. 7bris 1716.

Édes atyád
Groff Bethlen Miklos

Teleki Sándornak

Bécs, 1716. október 16.

Edes Fiam Uram.

6. *Augusti* költ kgd levelet vettem. Nem volt volna szükség a Lutzai Uram levelet ide küldeni kgd ket lineaba meg irhatta volna. Meg fizet a Fiam eő kgynek. De nem tudom miért emleget

⁵ Interest, nallais tsak hevert volna, en sem ugy vettem, azt tudtam akkor, a mint voltunk, ket holnapra meg fizetem, mint ronta meg Isten tam publice quam privatim¹ Lattya kgd mit irtam eő kgynek, tsendesittse kgd. Drombar arrabol *bizony contentaltatom. Most arulom^a

¹⁰ Az Enyedi Haz vasarba ha kgd kart vall sem tehetek rolla. Maga kgd vetke. Florente tunc Pace & Domo nostra,² hul volt kgd, hiszem akkor mindjart meg adta volna Janos Deak, volt volnais miből. Mar Őis meg holt Professorok Papok minden oda ki tuddgya ki orvosollya En akkor sem tudtam semmitis benne

¹⁵ hogy kgd mastol kert penzenn vette Miert adta kgd penz kezehez vetele nélkül oda a Collegiumnak az Hazat.

Mivel vadollyak itt kgdt nem tudom. Mert Tartzali Uram majd 3. esztendőől fogva addig veszekedik ferjfi nemes Iffju legenyhez illetlen modonn az en Coquammal, arra valo boszszubol en

²⁰ rajtamis fel hagyta. Negyedik holnapja szememmel sem lattam. Mellyre bizony okot nem adtam Maga merő Gyermekege tsinalt mindent. Isten szannyon meg bennünket. En eő kgyme, Szaplontzai Szolgam, Coquam miatt szenvedtem 2. esztendőől fogva annyit, bizony Ezer Tallerert fel nem vettem volna kit az Isten

²⁵ tud.

En kgdnek 5. *Augusti* derek levelet irtam volt, banom ha a mint gyanakszom el vészett. Ayanlom Istennek kgdt Bets. 16. Octobris 1716.

Kgd szerető Apja

Bethlen Miklos

¹ mind a köz-, mind a magánügyekben

² Amikor virágzott a béke és családunk

^a...^a [margón]

PONTOSAN NEM DATÁLHATÓ LEVELEK

698.

Teleki Mihálynak

S. d., [1666–1667.
március 27. között]

Edes Teleki *Uram*.

Nékem az tettezenek kgd includálná Groff *Uramnak* es Tunyoghinak mint Groff *Uramnak* szollo leuelet titkosonn ugy recommendálná mint Hunyadi vagy mas dolgot, mert *nem* jo Tunyoginak tudni, hogy az Palatinusnak leuelet uiszen. Holnapis az melly Palatinusnak szollo leuelet el uiszen Groff *Uramnak* leszen includalua. Jo ettzakat kgdnek.

Kgd szolgália

Bethlen Miklos

699.

Teleki Mihálynak

S. d., [1666–1667?]

Edes Teleki *Vram*.

Kgydt *ighen* kereti *Apam Uram* s enis ha az mostani vendeghsegh *nem* impediállya vetesse vályát Urunkal amaz dologhnak, mert *Apam Uram* kivalt keppen az in Generalibus terminis valo⁵ hordozást es iadzottatást *ighen* bänná, talám nemis erdemlenők kgd szolgália

Bethlen Miklos

Bethlenszentmiklós, [?] október 1.

Mint kedves Öcsem uramnak kglđnek szolgálók és Istentől minden aldasokat kevánok kgdnek kedvessivel együtt!

Kglđ Levelit a Kutty falui buza állapotjáról a napokba vettem bősüllettel, Isten áldgia megh kglmedet erette, de egy kitsid akadályt látok a dologban mely az Udvarhely Scholának felette nagyis leszen, mert aszt írja látom kglđ, hogy a Kutty faluj Praedicatornakis abbol a dézmából akar kglđ fizetni, mellyet en az előtt nem hallottam, seöt nyłuán tudom, hogy az egesz Kutty falui dezmat atta kglđ a szegeny Schola számára, hiszem már egynéhány esztendeje hogy percipialtatom, de mindenkor egész-szen atták, nagy szeretettel kerem kglmedet, ne változtassa, ne tsonkittsa kglđ, kglđ arrol valo leueletis a mint azt a' beneficiumat a Scholahoz Conferalta megh akkor azon Schola leuelei közze tettem, abbanis egész-szen vagyon a Collatio, tekintse megh kglđ, hogy annak az Scholának azon kiuülis semmi buzabeli proventus-sa nintsen, hanem a kit kglmetek három Eotsem ád, ha penig kglđ a Kutty falvi Papnak abbol kezd fizetni, mind is rá mehet az a Kuttyfalui Pap fizetésére, kiuált ha tsak anny leszen, mint taualy, harmad üdön a meny volt hiszem az Isten kglnek másutis szep majorsagokat adot, mellyekből ki telik a jambor Kuttyfalui Praedicator fizetése, a harmad idei buzaban meg tudgia kglđ negy köből [...] vagyon, kerem kglđt parantsollyon annakis a [meg] adása felől, mert en bizony magam attam [...] magaméből a DEakoknak helyette. Isten kegyelmedet vezerellye minden jora, kglđ vála[szát] penig várván. Ajánlván Isten kegyes oltalmában kglmedet. Szent [Miklos] 1 8bris [...]

Kglđ Attyafia Komia, szolgáláia

Bethlen Miklos

Bizony tavalyis sok buzat kellett penzenn vennünk szamokra. Bizony lelkem Eötsem s-Komam uram, meg látogat az Isten, ha tsak tserélyük, berélyük csonkittyuk a mit egyszer Istennek szá-nunk, ex confidentia mutatom imez locusokot. Prov. 3. 9. 10. Prov. 20. 25. Mal 1. W. 8. usque ad finem.¹ Szabad egygyik taknyos Curatornak az hasonlo [...]

¹ végig

701.

A guberniumnak

[Kelte a századforduló éveinek
valamelyikére tehető.]

Meltosagos Regium Gubernium Nekem kedves bizodalmas
Uraim!

Menyiszer busítottam kgket mind szoval mind penig iras altal,
"a Tordai Malmom restitutiojarol" sem en sem kgltek szamat nem
5 tudhattuk immar penig a' sok Gyülesről gjülesre Consultatorol
Consultatoria valo halogatasban eppenn bele Cabultam, rettene-
tes karommal; A' mas fel penig avval semmit sem gondol ugj
latom, noha már maga Isten ö Flge kezdett az Itilethez.

Nagj bizodalmasonn azert ez utolso busittasomrol kgket köve-
10 tem es kerem, vagj az ö Flge kglmes parantsolattya szerint Resti-
tultassa, avvagj ne tulajdonittsa vetkül, ha jussomat meg kere-
sem, es avval elek.

En nem tudom a' Tekintts Tabla, vagj inkabb Itilö Mester
Uramis a' Sententia ki adasat "a Varosnak" miatt halogatta eddig,
15 arrolis Intimatiot igirt vala kgltek, de mégh az sem lön.

Isten Nagtokat kglteket sokaig szerentsessen boldogul eltesse.
Datum

^a...^a [autográf beszúrások a margón]

FÜGGELÉK

I.
BETHLEN MIKLÓS LEVELE
A SZÁMŰZÖTT PROTESTÁNS PRÉDIKÁTOROKHOZ

(Epistola Nicolai Bethlen... ad Ministros Exules tam Helveticae quam Augustanae Confessionis, ex Hungaria per hodiernam persecutionem ejectos...)*

Sedis Siculicalis Udvarhely Capitanei Supremi, ad Ministros Exules tam Helveticae quam Augustanae Confessionis, ex Hungaria per hodiernam persecutionem ejectos; et magnam partem, intra et extra regnum, in Carceribus durissimis detentos. In qua est ingenua ejusdem declaratio, super calumnioso quarundam Stephani quondam Wittnyedi, ad ipsum ut fingitur scriptarum litterarum commento, etc.

Tiszteletes, tudós és kegyes férfiak, nékem a Krisztusban szerelmes Atyáim! és testvéreim! üdv nektek, és a világosságok Atyjától minden vigasztalást kívánok teljes szívemből!

Fájdalommal s könnyekkel teljes leveleteket, melyet a fejedelem Ő Magassága és Kegyelmességéhez siralmas száműzetésekből intéztetek, és amelyben az ördögnek a magyarhoni egyházak ellen Vitnyédi Istvánnak hozzám és elhunyt Keczer Ambrushoz, amint koholták, írott némely leveleiből csalárdsággal szőtt mesterséges vádját leírjátok, olvastam mások között én is, mégpedig Ő Magassága különös meghagyásából, úgymint amely levelek szövege engem leginkább illete, és bizonyára jóllehet semmi bajban részes nem vagyok, m. a. midőn ama hazugság atyjának kegyetlen patvarkodását (melyel levelezési összeköttetésemet az egyház annyi nagy bajainak kútfejűl kikürtölte) olvasnám, megvallom, hogy lelkem fájdalom, harag, megrendülés és bámulat között hánykódott ide s tova. Mert engem bizonytalansággal leginkább az kínoz szerfelett, hogy látom, miszerint a magyar egyházak között a szomorú pusztulás napról napra

* E levél megjelent 1677-ben, az „Apologia” mellé csatolva, de olvasható Poot Ábrahám 1684-ben Amszterdamban megjelent „Naawkeurig Verhaal van de Verfolginge aangerecht tegens de Euangelise Leeraaren in Hungarien etc” című munkájának 146—188. lapjain is.

növekedik; és midőn e gyászos tragédiát mélyebben megfontolom, és a belgák 80 s a németek 30 éves ínséges háborúját szemlélem, s felfogásom szerint ama háborúk kezdete a magyarhoni jelen mozgalmakhoz hasonló, de hasonló előzményekben is: nem tudom, igaz vagy álpróféta képpen-e, de előre látom a hasonló rossz következményeket a szomszédos népek vadsága miatt, ti. kelet és nyugat rettentő összecsapását, a magyar nemzet végzetes korszakát és annyi test és lélek ezer halálát, bizony a hideg fagyos borzadás és bámulat engem kővé dermedt, és úgy veszem észre, hogy egyebek közt még nevemenél fogva is, melyet habár nem éppen ismeretlen, de csekély nemből öröklöttem, oly nagy férfiak előtt, kik titeket kínoznak, saját nagy veszedelemmel forgok szóban. Ezenkívül alapos félelem is gyötör, hogy ama főhazug, amint már felette szerencsésen kezdte, a keresztyén fejedelmeket megcsalja, és mind azokkal, mind pedig különösen veletek, ma rostájába tevén, elhitei, hogy az Isten házában ily nagy romlásnak az én, akár gonosz indulatom, akár legalább esztelenségem az oka; az, ami rajtam jóllehet ártatlan létemre történt, mindazonáltal kegyetlenebb ezer halálnál, hacsak nem tudnám, hogy az volt a sátán rendszere kezdettől fogva minden baj szerzésében, hogy hazugságokat s koholt híreket használjon, és ha előttem ismeretes nem volna, hogy mind a keresztyén fejedelmek, kiknek tudomására jutnak ezek, mind ti annyira jártasok vagytok az eszélyességben és keresztyén szeretetben, hogy első tekintetre megítélhetitek, hogy teljességgel nem kielégíthetők két vagy három, Vitnyédi, Keczer Ambrus, vagy magamfajta s hasonló emberkének akár élőszóval tett tanúbizonyságai, akár pedig s annyival kevésbé azok nevével, azoknak már holtuk után (hogy valahogy bizonyoságtételökkel néktek élve ne használjanak, a koholtakkal pedig legalábbis árthassanak) költött hazugságok avégre, hogy az evangyélium egy nemzetből egyetemesen kiirtassék.

De hogy sok élőszóval, se nektek, se másoknak, kik ez iratot olvassák, terhőkre ne légyek, engedni fogok legméltányosb kérésteknek, és azon lelkiismerettel, mellyel egykor, az ítélet napján Isten ítélőszéke előtt megállanom kell, ezekről tiszta fölvilágosítást nyújtok. De mindenesetre azt óhajtottam volna, hogy ama hamis levelek másolatát, mely amint hallom, sajtó alá is adatott, megküldöttétek volna; mert jóllehet néhány héttel ezelőtt a mondott levelek másolata hozzám eljött, mindazáltal magát a nyomtatványt jobb szerettem volna, azért különösen, mivel az a hír nálunk, hogy még az én Vitnyédihez válaszul intézett levelem is közölve van, melyben ti. én (amint koholták) neki azt jelentem, hogy a magyarhoni egyházak-

ban levő lelkészek közt már jól elrendeltem munkámat! (Ezt, ha úgy van, akárki által koholtatott, Isten, angyalok és az egész keresztyén-ség színe előtt valóságos merő hazugságnak nyilvánítom!) A másolatok pedig, melyek nálam vannak, egyenlők azokkal, melyeket nem az én nevémmel Vitnyédihez, hanem az ő nevével hozzám intézettekül költöttek; de akár ezek, akár amazok, akár más levelek legyenek, én amint kevéssel feljebb is ígértem, mindazokat, melyeket e tárgyban tenni tudok, és amelyeket valaha tudtam, őszintén elő fogom adni. Midőn ezt cselekszem, hogy mind őszinteségem tisztábban kitűnjék ez ügyben, mind pedig a csalókról az álarc levonassék, úgy vélem, hogy azáltal munkám becsét emelem, ha

1. Magyarhonban történt megfordulásaimnak és minden nagyobb fontosságú ügyeknek, melyekben részt vettem, szoros elbeszélését adandom, mégpedig annyit s oly célból, hogy innen kitűnjék, hogy vajon ama csaló hol vette az okot a patvarkodásra?

2. Ha ama hamis leveleket szóról szóra leírva, egy kevéssé pontosabbban megvizsgálandom.

Ezek megtörténtével, egy az illetőkhöz intézett rövid intéssel, mely részemről teljes alázattal történik meg, végét fogom szakasztani az írásnak; hogy pedig ez elégtétel legyen nektek, és mind az egész magyar egyháznak, mind különösen néktek vigasztalásul szolgáljon: cselekedje a vigasztalásnak legkegyelmesebb atyja, ki a kövekből is teremthet fiakat Ábrahámnak, és a kisdedek s csecsszopók által viszi véghez dicséretét, Amen, Amen!

Köztudomású tehát, hogy én Némethon, Belgium, Angol- és Frankhonban tett 3 évi utazásom után, e század 64-dik évében, annak pedig június havában tértem vissza a hazai földre, és mivel akkor egész időben a keresztyén és török hatalom nagy készülétével had folyt Magyarországon, felgyúlt bennem a vágy, azon hadra menni, és mivel egyéb vezérek közt a derék gróf Zrínyi Miklósnak volt nagy hírneve, elhatároztam, hogy annak szolgálatába fogok ajánlkozni, és a mondott háború végéig, ha Istennek is úgy tetszik, annak kíséretében megmaradni, e szilárd elhatározással első gondom volt a fejedelemtől elbocsátási engedelmet, szüleimtől pedig költséget nyerni, és Erdélyországból eltávozni, és ezt a lehető legnagyobb serénységgel siettettem, mindazáltal, az én nagy szerencsétlenségemre már a lévai és szentgotthárdi csaták végével, sőt a fejedelmek közt kötött béke után, szeptember vége körül érkeztem Pozsonyba és onnan Bécsbe. És minthogy gróf Thököly István Erdélybe házasodása és ősi örökség birtoka által Erdélyországban az erdélyi főnemesekkel és mások között atyámmal is elég jó ismeretségben és

barátságban volt, és aki előtt már magam is néhány év előtt ismeretes voltam, a Magas fejedelemtől és Uramtól, sőt atyámtól is a nevezett grófnak és általa Magyarhon különböző főnemeseinek, különösen pedig Lippai György esztergomi érseknek, Nádasdinak és mindkét Zrínyinek, és minthogy Vitnyédi gróf Zrínyi Miklósnak igen kedves barátja volt, ennek is ajánlva voltam, különösen a célból, hogy ezáltal Zrínyi kegyéhez szabadabban s egyenesebben nyílik út számomra. És bizonynal e célból nekem (hogy különböző emberek és tárgyak ismeretébe jussak), ki már néhány évvel előbb hazámon kívül utaztam s egyébként 22 éves ifjú voltam, igen örvendetes vala, oly nagy férfiak ismeretébe jutni, aminthogy valóban (minden kérdés nélkül mondhatom) engem az esztergomi érsek reményemen felül fogadott és nemcsak családi, de titkos társalgásaiba is beavattott, még a modern Szelepcséni érsek is, ki ekkor kancellár volt, engem különös kegyvel és nyájassággal halmozott el. Zrínyi Miklós pedig több kegyben és bizalomban részesíte, mint akár reményleni, akár óhajtani mertem volna, annyira, hogy nagy csudálkozásomra, jóllehet kevés ideig volt vele társalgásom, mindazáltal bármely legtitkosabb és legnagyobb fontosságú tárgyakban velem érintkezett, mindaddig, mígnem egykor vadászat közben, melyen magam is jelen voltam, egy dühös vadkan fogai által leterítették és az én s néhány mások kezei közt, kik későn azután érkeztünk oda, lelkét kiadta. Halála után én gróf Zrínyi Péter kegyéből, ki irántam barátságos bizalmat és testvérenek nagyobb fontosságú dolgokbani közlékenységét öröklötte, Horvátországba és innen Olaszországba mentem, Vitnyédi ezalatt Sopronban ügyelt fel, ahol lakott, ide érkeztek biztos alkalommal mind a költség, mind a levelek számomra, és a levélbeni közlekedést eléggé fenntartotta, mígnem aztán Olaszhonból visszatérve őt meglátogattam, és ekkor szorosabb barátság szövődött köztünk, mint volt azelőtt és rokonai közül kettőt, kik atyám szolgálatába ajánlkoztak, hűségembe s barátságomra bízta, akiket én, ismét meglátogatván Bécsset és Pozsonyt s itt különösen az érseket, végre hosszas utazással Erdélybe magammal vittem.

Nem tagadom, hogy ez itt-ott való utazásomban mind az érsek, mind Zrínyi, mind maga Vitnyédi velem sokat érintkezett és a Magyarhonban bekövetkezett mozgalmak után általában gyakrabban. Azoknak pedig, amelyek felett ezek nagy elkeseredéssel tanácskoztak, összege ez volt: vádolták nem annyira a császárt, mint a minisztereket (mert a császárról Isten a bizonyság! mindig nagy tisztelettel szólottak) a törökkeli elhamarkodott béke miatt, és mivel a keresztén fejedelmek igen nagy költségei hasztalanok lettek, és mind a

győzelmet, mind az Erdély és Magyarország felszabadítására való jó alkalmat kezeikből kisiklani engedték, sőt önként eldobták, mégpedig a magyar tanács híre nélkül, s e szokatlan dolog annyira sértette őket, előre látták, mi történik, hogy rövid időn meglesz, ha meg nem előzik, hogy Magyarhon, Csehország példájára örökös tartománnyá alakíttatik, és ezt főleg abból következtették, hogy a magyarhoni hadsereg külnemzetek előtt elárultatott. Érsekújvár nyomorultul elveszett, a magyar tanács titkosabb dolgokban meg nem kérdeztek, és nem tudom, melyik országgyűlés néhány évvel ezelőtt feloszlattatott, mind a lutherána, mind a reformált vallás üldöztetik és sok más efféléből, melyek ezekhez csatlakoztak. Nádasdi pedig és Vesselényi nádor ezekre siketek és vakok valának, sem az érseknek, sem Zrínyinek azokkal titkosabb egybeköttetések nem volt, ahonnan nekem sem volt se a Nádorral, se Nádasdival barátkozásom. Megvallom azt is, hogy mind Velencében, mind Bécsben különféle fejedelmek követeivel és azok között a francia udvaréival ismeretségben valék, és mivel ifjú létemre kelletinél jobban is vágytam az új dolgok után, előbb nem tértem vissza, míg mind Bécsben, mind Boroszlóban s Európa némely több részeiben, úm. Heidelbergben, Párizsban, Londonban, Hamburgban, Amsterdamban levelek váltására bizonyos alkalmatosságot és egybeköttetést nem állapítottam meg, mégpedig oly móddal, melyet ezekben szem előtt tartani szokás, hogy mind én, mind az én levelezőim, a kiváló leveleket homlokzatukon számjegyekkel jelöljük, és egy különösen avégre készített lajstromba mindazon levelek, melyek innen s onnan érkeznek, bejegyeztessenek, melyből aztán könnyen megtudható, hogy vajon valamelyik és melyik vagy hány veszett legyen el a levelek közül. Nem hiányzottak a némelyünk által titkosabb írásnemre alkalmazott közönséges számjegyek sem, de amelyekkel aligha éltünk valaha. És ezt én különösen a célból tettem, hogy édes testvéremnek, ki ekkor Franciaországban időzött és egy Angolhonban levő hű barátomnak, Jászberényi Pálnak a szükséges költségeket és a hazai ügyek állásáról kívánt tudósítást kézhez juttassam, és viszont az Európában országgyűlésileg folyt dolgok hírül vevése által saját tudványamnak eleget tehessek. És bizonyára nyertem újdonságokat mindenünnen, és igen nagy gyönyörűségem találtam abban, hogy még ha az erdélyi hegyek közé zárkóztam is, gyakran egész Európát bejártam barátimmal való levelezés folytán.

Mínthogy pedig Vitnyédi, mint már mondtam, sok név által volt velem egybekötve, és lakása eléggé alkalmas helyen is, ti. a bécsi útvonalba esett, a hozzám jövő levelek nagy részét, tetszés szerint,

előbb ő bontotta fel és miután tudványát kielégítette, hozzám elküldötte, ez kettőnk megegyezéséből így történt, mindaddig, mígnem az 1666-dik évben Fejedelem Ő Magassága és legkegyelmesebb Uramnál levő császári követnek Kászoni Mártonnak, akár itt erdélybeli gonoszakaróimtól, akár magábarr még Magyarorszában valaki által, külföldi folytonos levelezésem értésére adatván, midőn Erdélyből Magyarhonba ment, a hozzám írott levelek egy csomagját Szatmáron a postamesternél lefoglalván, saját irántami bizalma, vagy úgymondjam bizalmatlansága miatt feltörni, elolvasni és azután boritéka alatt és felírásával hozzám küldeni megkísérlette; e levelezési egybeköttetés, habár ártatlan volt, de bizony megzavart éspedig nem közönségesen! Ehhez járult boroszlói levelezőm, Schoellen Henrik halála, kivel való levelezésemnek is nagy része megsemmisítettett. Történik pedig, hogy azon évben, részint magyarhoni barátimtól hivatattva, részint valamely nemes leánnyali egybekelés reménye által vezetettve, Magyarországra jöttem, és végre boldog emlékeztű Vesselényi Ferenc nádor várában néhány hónapig tartózkodtam, ki is engemet, mint nem különben néhai Zrínyi Miklós, igen szívesen látott, hol nem tagadom, hogy én sok és nagyfontosságú tanácskozásokban vettem részt, melyeket akkor a Nádor sok és benső magyar nemes embereivel gyakorta tartott, és úgy vélem, hogy sem ebben nem vagyok hibás, mint aki nem császári alattvaló voltam, sem abban, ha azokat, melyeket a Nádor cselekedett, igazságosoknak és illendőknek tartottam. De történik egy napon, hogy nekem Vitnyédivel, magának a Nádornak jelenlétében igen éles összeütközésem lőn és az annyira haladna, hogy azzal fenyegetne, hogy vélem való barátságával felhágy, ami akkor, mégis a Nádor tekintélye által valahogy helyre állt, és majd én, a Nádor általi bizonyos megbízásokkal Erdélybe visszatérve, Vitnyédivel levelezési egybeköttetésemet szokás szerint folytatom, és ő sem szűnik meg, de mindazáltal veszem észre, hogy mind sokkal ritkábban, mind pedig hidegebben ír hozzám, mint azelőtt, mígnem végre 1667-ben meghal a Nádor, és én Vitnyédit, mint aki ellenlábás pontra esett vissza, bensőleg elvesztettem, és mivel e barátságban vallott kárt nehezen szenvedtem, és mivel semmiben nem érzem magam hibásnak, ami az ő annyi éveken át élvezett tiszta barátságát ily elválással feloldozhatta, nem késtem őt hajdani barátságára inteni, de semmit nem válaszolt, hanem az 1668-dik évben, végre agghoz méltó haragja megketőztetett sürgetéseimre kitörőleg e szavakban, melyeket magyar nyelven szóról szóra leírok, nyilatkozik:

Jó Bethlen uram!

Csúfos eleit kegyelmed levelének olvastam, ahol engem kedves régi elveszett barátjának nevez, ha disputálni és választ adni akarnék, sok szókkal lehetne a válasz; mert kegyelmed engem el nem vesztett, hanem elvetett, és amiről magát menti, azzal nemcsak engemet, de másokat is és mindnyájunkat is illetett, amint híre vala; akármint lett, nekem mint öregembernek nehezen esett, hogy olyan becstelenítsen, aki fiam lehetne, akit szerettem, és érette fáradtam, gyűlölségbe jutottam, és attól még így megmocsokoltattam, ha nem úgy volt, én könnyen megnyugszom a kegyelmed mentségével. Én nem ráncorizálok, mert hozzám nem illik, de ha az engemet magától elvetőnek érdeme szerint fizettem, nem lett annak tőlem rövidsége. Ha Bethlen Miklós volnék, ráncorizálnék, de mivel az nem vagyok, nem bolondoskodom. Kegyelmed örvendetes házasságát áldom azzal, hogy a szent Isten csendes békességessé és szerencséssé tegye és engedje, hogy valahány nemzetségig örülhess maradékidon! Én pedig annyi földre hogy mehessek, ez előtted mentségem. Ezek után maradok én is egy hitvány Soproni!

Eperjesen, Június 19-én 1668. évben.

Vitnyédi István

NB. A kegyelmed atyjának, nekem igen jó akaró uramnak, ajánlom köteles szolgálatomat.

E levél után, amennyire emlékszem, Vitnyéditől egy levelet sem kaptam, esküszöm a szentháromságra! pedig a más levele megtartására oly nagy gondom volt, és mindazon nagy fontosságú ügyeket, melyekben részt vettem, oly nagy serénységgel jegyeztem fel, hogy mind a naptárak, mind e célra készített naplók efféle jegyzésekkel betöltve ez ideig nálam folyvást megvannak, melyeket ismét megismét átkutattam, hogy ha valami effélére találhatnék, hogy így mind saját magam, mind mások lelkét e tárgy felett megnyugtatnom sikerülne, de semmi effélére bizony nem találok!

Hogy pedig mi oka volt Vitnyédinek arra, hogy ellenem oly heves haragra lobbanjon, röviden nagyobb világosság okáért előadom. Nem tudom, hogy magyar vagy erdélyországi-é, de volt valaki, aki akár azt, hogy a fejedelem kegyében állottam, és a magyar mozgalmak általi képzelt előmozdításomat, mit ily ügyek alkalmával reménylett, megirigyelvén, akár mivel azt hívé, hogy nekem sokkal kevésbé tetszenek most, mint azelőtt a magyarok e törekvései, volt

mondom, aki a magyarok főbbjei közt azt híresztelte el, hogy én mindazokat bolond aggoknak neveztem,¹ amely ugyan, hogy kitől s mi célból történt, nem tudom, azt az egyet tudom csak, hogy mindjárt Vesselényi Ferenc nádor halála után, minden levelezés, melyet azelőtt a magyar urak velem folytattak, teljesen megszakadt; jóllehet pedig, oly vastag kifejezéssel semmiképpen nem éltem, azt mindazáltal nem tagadom, hogy azok tettei közül nekem sok nem tetszett és mindakkor, midőn a besztercebányai, mind midőn az eperjesi tanácskozás és országgyűlés (hol a császári biztosok is jelen voltak) izgatott, én levelek és izenetek által tanácsoltam, hogy a zavargást valamennyire csendesítsék le, és mielőtt a saját holttesteikkel megtöltendő árkok fenekére jutnának, annak szájától jókor, míg az ügy köztük forog, lépjenek vissza, és a jó ügyet rossz eljárással még rosszabbá vagy legalább veszélyesebbé ne tegyék.

¹ Egy korábbi fennmaradt Vitnyédi-levél igazolja, hogy viszonyuk valóban megromlott, s Bethlen becsmérő szavai elhangzottak:

Edes Bethlem Uram.

Ha megh gondolom, minemő emlékezettel uolt kegd mind magam, mind penigh az Murany alat együt leuő fő emberek felől, miuel mindniaiunknak bolond newönk vala kegdnel, es nekem minemő valasz adasaval kerkedet, Rosembergrül, kegdnek tartozo igaz szeretetből irt lueulemre, az mellyet en, sem mas lueulet ennel többet, el valasunk utan nem lattam, ha ugy hihetnem az kegd leueleben lewő io szavait az mint irta megh nevetne kegd, es megh együgyüsegemert nagyob bolondnak mondhatna, de miuel az en nevem patientia, Tacitusbul ezt irom: Convitia, si iras care, agnita uidentur, spreto exolescunt, nevettem, mostis nevetem, .s. azt tartom, Magno authore desipere, pene sapere est, annyi tudos embereckel es Orszagh biraival inkab akarok bolondozni, mint kegdnel eszes nevet uiselni, hogy azt ne mondanak felölünk qui plus sapit, qvam sapit, desipit. Hidgye kegd, hitemre irom, nem haraghszom kegdre, mert az en öreg embersegemhez sem nem illik, sem az nem engedý, hanem tiszta szüübül szanom kegdet, okat megh nem irom, eszes vagy, magadban föl talalod, es tudom elöttöd nem lenne kellemetes, ha igazak felölem tet beszeded, hogy hihessem el, igaz hozzam valo baratsagodat, es hogy kivanhatod azt tülem. Az előbby leueleidben Apad titulusom uolt, most barátod nevem vagyon, az utan talan czatlos nevem lenne, nekem fiam bizony az soha nem leszen, az ky in signum filialis obsequy, bolondnak tart, azért engem ollyal ez utan ne gyalaz, mert fel sem nyitom ollyan titullussal valo leueledet, es miuel el arultad Apasagomat, helyetted kettőt adot az io Isten, Petröczy Istvan, es Groff Erdödy Adam Uramekat, ezeckel megh elegszem, kegd keressen es valaszon masat maganak. Megh esmerhette kegd czelekedetembül, az felelemre es ivedre valo haylandosagomat, attul engem ne felczen; kegd irassal valo halgatasa, engem nem offendalt, mert az kegd kemeny valaszanak halvan hiret, az mely az mint iram, nem iutot kezemhez, semmy iot nem varhattam tüled, ez leueledetis inkab engem kesirtönek, mint igaz baratsagh szeretetibül szarmazotnak magyarazom, ha ir kegd, akar minemő reservatumockalis, de en cum svauitate et modestia adok

Ezeket ily bőven azon célból adtam elő, hogy az olvasó megítélhesse, hogy Vitnyédi azon hozzám állítólagosan írt levelének, melyről szó van, mi módon adjon hitelt, melyre nézve igen örülök, hogy az Bécsből ide megérkezett és szóról szóra leírhatom:

A Vitnyédi István által Bethlen Miklóshoz
titkos jegyekkel írt levél másolata²

Ma, május 10-én vettem Kegyelmed levelét Eperjesen: el van határozva szentül, hogy szabadságunkat saját vérünkkel védmezzük, a török császárnak az adót megadjuk, Erdélyországgal egy szív s lélek leszünk. A francia király teljesíti az adót, a francia követ által megígérte. Hogyha nem teljesíthetné, magunk meg fogjuk fizetni, csak készen legyen! Lobkovicznak semmi bolond beszédét nem kell figyelembe venni, sem az álnok Montecuculiét, de igen jó lenne, ha az erdélyi szent korona titokban leveleket írna a lelkészeknek mindenfelé, hogy jól szerveznék a népet mind az adó megfizetésére, mind arra, hogy feyvert is fogjon, mihelyt jel adatik. Az evangélicus

valaszt, es az kegd felölem valo iteletet, ugy veszem, az mint erdemelny fogia. En, bolonda lettemis bator kegd előt, de ugyan csak Wyttniedy Istvan maradok változas nélkül, kegd tudom eckoraigh Bethlen Miklos uolt, es nem Gabor, de el valasunk utan igen megh változot, mire nezve, azt kegd tudgya. Ha czeduladat includalva külded vala, valaminemő synceritassal az előt velem közlöt dolgaidhoz szollottam, mostis, azon tökellestessel tezesemet megh irtam uolna, hogy el nem küldötted, abbul mutatod hozzam czelekedeted felelmebül benned lewő gyanosagodat. Hid el edes Bethlem Uram, annyi erdemed uolt előttem, az melyet sok helyeken megh bizonyítottam, nem gyanakodhatol vala az en igaz synceritasomrul, de fiat tibi Domine, prout placet, megh eszedben iut vala az, et paruis egemus, es az mint neked en nalamnal igazab io akarod nem uolt, ugy nemis leszen. Schellen megh holt Menyhart Eöczem Uram monda. Kegd szerelmes Attyanak, mint igaz es igen nagy io akaro *Uramnak* aianlom köteles szolgálatomat, es maradok vala, ha megh nem guniolsz vala sok helyen nagy io akarom előt mind tökellest kegd barattyá, szolgália.

Wyttniedy Istvan

Epperiesen 2 Aprilis 1667.

Igazan irom, banom, ily veget szakasztá uelem valo barátkozásanak kegd, de miuel ugy tezet, legyen ugy, megh valaha megh emlekezik felöle talan.

(Borítékon: A' Monsieur, Monsieur Nicolas Bethlen, en Transylvanien. Rajta más kézzel: „NB. insignes litterae reprehensoriae”.)

(Lelőhelye: OL Teleki cs. lt., P 659, Missiles, 53. cs. 1109.)

[A közlő eredeti jegyzetei:]

² Ezen levelet lásd, eredetiben, számjegyekkel közölve a „Sárospataki Füzetek” 1863. 557—559. lapjain.

státus jól szervezkedett. A dunántúli részt a soproni és kőszegi jeles prédikátorokra bíztuk. A bányavárosokat, Pozsonyt, Kassát, Eperjest, Lőcsét, Trencsént, Árvát, Liptót, Turócot és a többieket ugyanazon helyek Superintendensei és sénéiorai tartják készen. Mi mindnyájan, Istenért, hazáért és szabadságért fogunk küzdeni és meghalni! És a pápista ebeket meg fogjuk tanítani! csak kegyelmeitek ne késedelmezzék a hajdúvárosokkal és hódoltságokkal. Rákóczi Ferencre rá kell ijeszteni, de lelkesíteni is kell. Ha Isten velünk, ki ellenünk?

Kelt Eperjesen, Május 10-én 1669.

Muzsai Vitnyédi István

A Vitnyédi István által, elhunyt Keczer Ambrushoz
írt levél másolata

Nemzetes uram!

Valamennyire rosszul érzem magam, de még hív embereim irásával tudtára adom kegyelmednek, hogy én visszajövet X + (3 találkoztam a zolnai, rajci, liptói, turóci főpásztorokkal különösen közlöttük mindenütt a dolgot. Superintendens uraimék is mindenütt a legnagyobb titokban szervezik az összes egyházakat. A bányavárosokban a bölcs és tudós F. Z. sénéiorokat megintők, hogy mihelyt Kegyelmed embere, vagy S. megérkezendik, készen legyenek mindnyájan. Siléziai, morva és cseh igaz atyánkfiai a zolnai prédikátorral és vele határosokkal, az ausztriai és morva fehérhegytőviek pedig a szenicei és szobotistiakkal értenek egyet, Felső-Ausztria is komolyan örökődik, a turolukai kerületet, hol legjobb a gyalogság, ugyanazon hely lelkésze rendezi a felkelésre. A pozsonyiak a szabad városokkal már szervezve vannak. Trencsinre vigyázzon Kegyelmed Árva kerülettel együtt, és amint előbb megállapítottuk, szükség, hogy ezen ügy az egyházi beszédekbe, de igen eszélyesen beszövezzék, legalább a közjót és szabadságot illetőleg emeltessék szó! A soproniak és kőszegiek felette igen függenek saját lelki igazgatóiktól és kormányozzák őket tetszésök szerint: ezek is szervezve vannak már. A dunántúli kerület az én gondom. Pápán, Győrött, Komáromban, Veszprémben, azon helyek Superintendensei kötelességöknek megfelelnek, amint M. N. bővebben írja, kaptunk is levelet a felső részek helvét egyházaitól mindenünnen. Mivel pedig a nép lelkipásztoraitól függ, és az Úr ládája előljár, azok mindenütt, a legjobb módon és alakban, az igazatók. Azok szóval, mi munkával és karddal. Az Isten

segíteni fog! Boroszlóba s Danczigba nagy mennyiségű váltó küldetett: ezt mindeneknek megírhatja Kegyelmed. A kakas lassan mozog, na de hiszen hadd vedeljék! mi azalatt nem fogunk késlekedni, Kassát, Eperjest, Lőcsét a lublóí kerülettel Kegyelmed mozgassa. Én itt nem fogok aludni.

Kelt: Pozsonyban. December 30-án 1669-ik évben.

Nemzetes Uraságodnak

jóakaró s őszinte szolgálja
Muzsai Vitnyédi István

Ami ez utóbbit illeti, melyet Keczer Ambrushoz írottnak mondanak, kevésbé veszem figyelembe, de a másikat, melyről azt mondják, hogy hozzám íratott, kedvem van egy kissé tudványóbban meghányani vetni, és a körülményekből, afelett bizonyos ítéletet hozni; és miután maga a tényállás a hozzám koholt levelet megcáfolandotta, minden becsületes ember hajlandó lesz a Keczer Ambrushoz írtat is hasonlóul koholtnak bélyegezni.

Írod tehát, óh kedves emberem! bárki vagy e koholmány gyártója: „titkos jegyekkel írt levél másolat Eperjesen. Máj. 10. 1669. stb.” Ami a titkos jegyeket illeti, nem tagadom, mint fentebb is nyilatkoztattam, hogy én nemcsak Vitnyédivel, de másokkal is használtam a titkos írás némely jegyeit, de az 1666-dik év kezdetén történt, azon időben, midőn Kászoni Atyát erdélyi követségéből visszatérve, fentebb említettem, hogy Vitnyédi hozzám ily jegyekkel írott, és a levelek elfogattak, és a kassai kamarai hivatalnokok kezeihez és onnan Pozsonyba vitettek, mely leveleket ugyan, ha jól emlékszem, akkor maga Vitnyédi az elárult jegyekkel olvashatókká tett és mindennek kihirdettetett, annyira, hogy mindjárt vagy a már visszatérő Kászoni tanácsából, vagy amaz elfogott levelek miatt, Bécsből, különösen a szatmári és más postamestereknek megparancsoltattott, hogy minden hozzám intézett levél súlyos büntetés terhe alatt a kassai kamarához küldessék, honnan tény, hogy a bécsi s eperjesi kereskedőknek, kikre a hozzám intézett levelek szállítását bízam, ez közhírré lőn, és a levelek elfogására adott parancsot megtudták, és ez újság felett nem kevésbé ütődve meg, kereken kinyilatkoztatták mind nekem, mind Vitnyédinek, hogy ők bizony velünk közlekedni soha nem fognak, hacsak e titkos írásnemről le nem teszünk: mert a dolog igen veszélyes, ők pedig nem oly esztelenek, hogy saját szerencséjüket, a mi olyan amilyen újságvágyunk kedvéért veszélyeztessék. Minthogy pedig sem nekünk teljességgel nem volt biztos, sem ártatlan barátainkat, kiknek művei levelünkben előjöttek, kockáztatni nem kívántuk, elhatároztuk, hogy a jegyeket végképpen elvet-

jük és barátjainkat efelől biztosítjuk: ami tény is, hogy azután szentül megtartottuk ezt, és bizonyára könnyű volt azok nélkül ellennünk, mint akik (ha valami nagy fontosságú közlendő jött elő) a leghívebb küldöttekkel bővülködtünk, egész Magyarországon át Pozsonytól Erdélyig egymástól 5—5 mértföldnél alig valamivel távolabb lakó barátainkban, melynek világosabb bizonyására Vitnyédi némely valóságos e tárgy feletti leveleit azokhoz, kiknek ezt tudni leginkább érdekükben volt, elküldöttem. Azok egyikében javasolja nékem, hogy magamat a titkos írástól tartóztassam meg, és a titkosabb érzelmek jelzésére ígéri, hogy más módot fog követni (amit azon időben hozzám írott leveléből, aki meg akar látni, megláthatja), és nem is tudom, hogy azután valaha titkos jegyekkel írt volna hozzám.

De azt mondod, álarcos uram! hogy te leveletem Eperjesen május 10-én vetted. Általában véve, lehetséges, hogy én amaz ünnepélyes tárgyalás alkalmával (mely 1669-ben május hóban a császár teljhatalmú megbízottai, gróf Rottal és más nagy hírnevű férfiak, és ha nem csalódom, felső Magyarhon rendei között egy részről, más részről fejedelem Ő Magassága és Uram által tanácskozásra teljhatalommal küldött követek között Eperjesen történt), valamint barátaimhoz, kikről kétségkívül reménylém, hogy ama fontos munkálkodásra el fognak menni, és azok között Vitnyédihez is írtam, sőt nem annyira írtam, mint az említett követség fejei: Kapi György, Teleki Mihály és Nemes János vérrokonaim, atyámfiai és barátim által, mint akik velem egybeköttetésben voltak, sok esdeklés közt megüzeném mind Vitnyédinek, mind másoknak, hogy az eperjesi gyűlés arany alkalmát kezeikből kisiklani ne engedjék, sőt újra meg újra fontolják meg, hogy a törököt Kándiában küzdelmes háború foglalkoztatja, hogy Lippai érsek, Zrínyi Miklós és a Nádor elhaltak, terveik sokak előtt ismereteseek, Rákóczi Ferenc ipával együtt ily óriás munkának meg nem felelhet. Nádasdiban sincs elég remény: Erdély a törököktől függ, és hogy úgy szóljak, jégre vitetett az ügy, és akár sikerül, akár nem, a magyar név nagy gyalázatával s az egész keresztényiség veszedelme nélkül utóljára sem haladhat elő: tehát éretten, ha csak a vallás szabad gyakorlata, éltök és javaik épen maradása feltétele alatt lehet is, a császárral béküljenek ki. Ezekre tehát a más világból visszatérsz, óh Vitnyédi! ha ugyan te vagy az (mert bizonynal erősítik, akik akkor Eperjesen voltak, hogy te még ott sem voltál Eperjesen), de amint a koholónak tetszik, te énnékem, jóllehet távollétedben, jóllehet halott létedre felelsz és írsz: „hogy el van határozva szentül stb.” ezt írod-e te nékem most, amit én 3 évvel ezelőtt írtam? ily elavult újságot ugyan meg nem köszönök. De

folytatod, hogy a „francia király teljesíti az adót stb.” Ezt mar a legkeresztényebb király miniszterei jobban tudják, hogy hazudol! De a franciában nem bízol. „Hogyha nem teljesítené, magunk meg fogjuk fizetni stb.” Igen tréfásan! de van a magyaroknak egy régi meséje egy budai tolvajról, ki valami nagy öblű mézzel telt hordót, noha azt a kereskedő csak 2 filléren tartotta, mindazonáltal szerfelett drágállt. Hogyhogy? mivel neki 2 fillére sem volt készletben. „Lobkovicznak semmi bolond beszédét nem kell figyelembe venni stb.” Legalább oh derék férfiú! kissé szerényebben oly nagy férfiakról! kiknek bizonyára én, azon időben, még álmomban sem hazudtam, annyival inkább távol van, amit azokról hozzád írtam. De csak folytasd, folytasd!

„Hanem igen jó lenne, ha az erdélyi szent korona titokban levelet írna stb.” Ha, mint írod, az evangélikus státus jól van szervezve: mit fárasztod hát az erdélyi szent koronát, hogy írjon, és titokban még az se fog maradni, ha az erdélyországi szent koronával minden titkok közöltetnek és ha az Magyarhonba, mint javaslod, minden felé ír?! Ne esztelenkedjél kérlek, hanem térj eszedre!

„A dunántúli részt a soproni és kőszegi jeles prédikátorokra bíztuk stb.” Tehát miért kell nekünk izgatnunk, ha már készek? de csodállak, hogy a titkos jegyek által való írás e fáradságos nemében annyira bőbeszédű vagy, hogy névszerint minden kiváló ágostai hitvallású várost és tartományt leírsz, ezt kevesebb jegyekkel megtehetted volna, ti. „minden magyarhoni lutheránusok már lelkészeik által lázadásra szervezve vannak: ti a kálvinistákat izgassátok!”

„Oh, nem Bethlenem! nem! mert így kell nekem, ha lehet írnom, hogy e levél maga minden magyarhoni eretnek lelkészeket mindenünnen kizárjon.” Hogyhogy Vitnyédi atyám? vagy már az alvilágban ősi vallásodtól elszakadtál? ha nem csalódom, ágostai hitvallású voltál! Miért nem írtad tehát le a lelkészek neveit is, hogy legalább az Erdélyből írandó levelek címénél azokat használhattuk volna; mert az míg saját ítéleted szerint is szükséges vala, nehogy az általad szervezett lelkészek neveit nem tudván, valami módon másokhoz írjunk, és ily nagy fontosságú titkot eláruljunk.

Nem volt szükség e tanácsra Bethlenem, mert én nem úgy gondolkodom, hogy Magyarhonban csak némely lelkészek büntetessenek lázadás miatt, hanem hogy mindnyájan kivetessenek; sőt megtörténhetik, hogy csak némely pásztorok büntetetté válva halállal és száműzetéssel, azok helyébe majd mások, kik a lázadástól egészen tiszták, állíttatnának be; de az sehogy se tetszik nekem, tehát az egyházak bűnhődjenek, azok fosztassanak meg lelkészeiktől, és éppen ez esz-

ne vezérel engem abban, hogy ne a lelkészek, hanem a városok és tartományok neveit jegyezzem fel; azért is hozzád, reformált Keczer Ambrus ágostai hitvallású férfiakhoz intézem levelem, hogy hozzád írt levelem alkalmából a helvét hitvallású, a Keczerhez írott színe alatt pedig az ágostai hitfelekezet Magyarhonból kiküszöböltessék!

„Mi mindnyájan Istenért, hazáért és szabadságért fogunk küzdeni és meghalni!” Lassabban egy kissé!

„És a pápista ebeket meg fogjuk tanítani!” Óh Vitnyédim! ha nem tisztán, legalább vigyázva! Hát Nádasdi, Rákóczi, Zrínyi, Frangepán és más kitűnő jelesei pártotoknak, ha nem csalódom pápisták: hallgass, az Isten szerelméért! nehogy valamiképpen ez iratod a pápisták előtt ismeretessé legyen, és azokat a császárrali reád és az evangéliomra nézve veszélyes kibékülésre ösztönözzék: azonkívül emlékezzél magatokra Magyarhonban, és három vallásfelekezetnek Magyarhonban esküvel szentesített szabad gyakorlatára, Erdély sem nélkülözi a pápistákat, bizony régi és magántanácskozásokban, melyeket velem életedben tartottál, és a Nádor- és Zrínyiveli tanácskozmányokban ily durva villámokat nem szórtál a pápistákra, csudálkozom most, hogy a másvilágról, hol bölcsességet és szeretetet kellett vala tanulnod, visszatérsz gorombául agyarkodni!

„Csak kegyelmetek ne késedelmezzék stb.” Ezen legalább egy évnyi késedelmet türelemmel győzd meg, azon idő reád nézve örök nyugalommá fog válni, mert amint koholták, rögtön meghaltál, mihelyt e leveleket írtad!³

„Rákóczi Ferencet rá kell ijeszteni, de lelkesíteni is kell!” Amint látom, az öregeknek sem ártanak az ifjak útbaigazításai, most nem nevezi kutyának, holott pápista! De ami a dologra tartozik: mi módon írod, kérlek, Erdélybe, hogy Rákóczi Ferencet részint retentsük, részint bátorítsuk: bizony tudod, hogy Rákóczival egy erdélyi sincs barátságban, és az a kibékülés, melyet Zrínyi által Rákóczival készítettek, az erdélyieknek, sőt még neked sem, mint igen gyakorta megbizonyítottad, nem tetszett! No, de csak végezd!

„Ha Isten velünk, ki ellenünk?” Vajha velünk is és azzal is lenne, ki a te neved alatt oly ártalmas leveleket koholni merészelt, hogy az térne észére, minden jók pedig boldogok lennének.

De elsoroltatván e hazugságok, hátramarad neked, hogy ítéletet hozz felettek, bárki légy, óh keresztyén olvasó! hihetőnek látszik-é előtted, hogy Vitnyédi azon időben, ti. 1669 május havában titkos

³ Lásd: *Lapsánszky* „Extractus brevis et verus etc” II. §, „Vitnyédius in animo male sibi conscio tantopere coepit angi; ut mortem repente turpiterque obiverit!”

vagy rendes jegyekkel is hozzám valamit írt? mivel jelen voltak akkor Eperjesen az erdélyi követek, vallásukra nézve mind reformátusok, és akik közül némelyek már sok év óta ismerték nem kevésbé, mint én magam, a magyarországiak tanácskozásait és Vitnyédinek legbenső baráti valának: avagy nem önthette-é, ha ott volt Eperjesen, azok keblébe minden titkait? nem ruházhatta-é azokra megbízásait? izenetét? vagy ha írt, akár titkos jegyekkel, akár másképpen, nem legbiztosabban bízhatta-é azokra a hozzám intézendő levelet? bizonyosan tudta, hogy minden postahivatalnál, minden Magyarhonból Erdélybe jövő levelekre, de főképpen magának Vitnyédinek leveleire a legszorgosabban vigyáznak; azt sem feledte, hogy ő 3 évvel ezelőtt efféle jegyű elfogott levelekért veszélyben forgott. Ahonnan tehát annyira esztelen, hogy ilyen leveleit rendes levélhordókra bízta, különösen akkor, midőn más, a legbiztosabb alkalom volt kezeügyében. És bizonyára óhajtanám tudni, hogy mi alkalommal jutott azon levél idegen kezekre? mert az előzményekből világos, hogy semmi esetre nem bízhatta s nem kellett bíznia a levelet rendes levélvivőkre. Ha pedig meghitt barátja által küldé: ki által, mikor és miért nem követeink közt levő barátjai által, kikkel ő még meghasonlásunk után is, amíg csak élt, levelezésben állott? Szeretném tudni, hogy vajon Vitnyédi akkor, midőn levelei elfogattak, élt-é? mert akkor miért nem vetették ezt szemére? Miért, hogy mind ő maga, mind a lelkészek, kikről írt, akkor be nem fogattak s nem bűnhődtek? Miért lappangottak még Vitnyédi halála után is oly soká e levelek? De azt mondhatja valaki: saját szekrényében találtattak az iratok, és az örökösöktől tétettek közzé, és az feltehető, különösen, ha igaz az a hír, mely nálunk keletkezett, hogy ti. valaki Vitnyédi fiai közül elhagyván atyai vallását, római katolikussá lett;⁴ de ezt félben hagyva, menjünk tovább. Már ama levél vagy eredetiben találtatott ott fel, vagy csak másolatban; ha eredetiben, akkor az soha nem jutott

⁴ Vagner után azt írja *Katona* (*Historia Crit. Reg. Hung. Stirp. Austr.* 1804. Tom. XV: pag. 167), hogy egy a Bethlen szolgálatában állott ifjú lopta el a levelet urától 1674-ben. Lapsánszky pedig (*Extr. brev. et verus etc. II. §.*) azt mondja, hogy egy Erdélyből Magyarhonba visszatérő ifjú, ki egy protestáns lelkész fia volt, a törvény-szék előtt kijelenté, hogy ő a leveleket, melyek ura birtokában vannak, előhozta; ezer császári arany ígértetvén neki, és száz azonnal átadatván, Vitnyédinek mindkét levelét eredetiben előhozta, melyek közül a titkos jegyűt, néhány ívre terjedő magyarázat után, az Isten csodálatos módon kinyilatkoztatta gróf Nádasdinak egy benső barátja által, ki a császárral már ki volt engesztelődve. Arról azonban egy szó sincs: hogy vajon a Keczer Ambrushoz írott levél, miképpen vagy mikor került a Bethlen birtokába.

el hozzám, annál fogva nem működhettem, hogy az erdélyi lelkészekhez írjak, s azok sem működhettek sem a magyarhoni lelkészek lázadásra szervezésében, sem a nép izgatásában, mivel Vitnyédi levele a szekrényben, molyokkal küzdve, előttünk ismeretlen volt. Ha pedig pusztán másolat találtatott, az néktek, kik a protestáns hitfelekezet Magyarhonból kiirtására üldözést kezdtetek, vajon az élő Isten és az egész világ előtt elegendő ok-é? sőt, ha Vitnyédi és Keczer Ambrus ma élnének, és ha én magam is az evangélikus lelkészeket ily váddal gyanúsítnám, elég volna-é vádnak? és, hogy egyik vagy másik esztelensége vagy gonoszsága miatt az összes egyház egyetemesen üldöztessék?! Ítélje meg a bírák legfőbb bírája, ítélje meg az egész keresztyénség! Hogy pedig oda, honnan felindulásom elragadt, visszatérjek, ha pusztá másolat találtatott: az eredetinek hozzám kellett jönni. De én soha ne lássam meg az Isten kegyelmes orcáját! ha ilyesvalamit láttam, és ha százszor láttam volna is, bizonytal inkább arra intettem volna mind a lelkészeket, mind a magyar urakat, hogy amazok ilyen tisztökön kívül eső dolgokba ne elegyedjenek, ezek pedig olyanokat ne bízzanak az egyház szolgálára, melyekből ti. az egyházak tönkrementje származnék! Ugyanis, a lelkészek között vannak kitűnő tudósok, mindazonáltal politikához keveset értenek, vagy ha értenek is, bele nem bocsátkoznak, mint akik tudják, hogy 1 Kor. 2, 1—2. szerint nem e világ s e világ fejedelmeinek bölcsességét, hanem az elrejtett bölcsességet kell tanulniok s tanítaniok. Ahonnan alig van valami, ami nekem nagyobb élmégést szülne, mint midőn azt látom, hogy az egyházi férfiak, bármely vallásúak legyenek, politikai vetéseknek eresztik a sarlót. Bizony, minden körülmény ellene bizonyít ennek a csalónak; mert én, mint fentebb is esküvéssel erősítettem, amaz utolsó levélen túl egyet sem kaptam, sem magok a követek által hozzám semmit nem írott s nem is írhatott, amint leghitelreméltóbb férfiatól tudom, hogy akkor midőn Eperjesről írni koholják, Vitnyédi teljességgel nem volt Eperjesen. De továbbá, ugyan az isten szerelméért, micsoda valószínűség ez? Hogy ő az erdélyországi lelkészek működését akarta volna felhasználni a magyarországi lelkészek szervezésében: hiszen azokról (mint a fentebbi tréfás példabeszédből megtetszik, elfelejtkezék magáról a csaló: „hogy a hazugnak jó emlékező tehetséggel kell bírnia!”) már azt írta, hogy el vannak rendezve. De a nép lázadásra iktatásánál mi szükség is lett volna a lelkészek működésére? nemde a nemesség és tisztviselők százzsorta jobban véghez vihették azt: és bizony alig hiszek a népben oly vakbuzgóságot és a lelkészeketöli oly nagy mérvű függést, hogy azok azt véghez vihették

volna, sem a lelkészekben oly nagy esztelenséget, hogy azok saját vallásuk ellenére, a szentírásban világosan kifejezett tilalom (Mát: 20, 26; — 1 Tim. 3, 3; — Tit. 1, 7.) ellenére és lelkiismeretök ellen ily kötelességnek, mégpedig a legveszedelmesebbnek nekimentek volna, mert bizony az evangélikus lelkészek is ismerik a kegyes Ambrózius ama mondatát: az egyház fegyverei a könyörgések és könnyek. Ezenkívül maga az eredmény eléggé ellene bizonyít, mert vajon és más városok, melyek ott megneveztetnek: lázongottak-é? Bizony azon mozgalmak első évében, midőn a Rákóczi-zászlók alá kezdtek csoportosulni, mindazon városok s tartományok, melyek a levelekben említetnek, mind nyugodtak és csendesek voltak, sőt végre a városok őrséget kaptak és a tartományok a megérkező császári seregnek vetekedve hordták az élelmiszert.

Én, bizonyára, minél mélyebben vizsgálom e koholmányt, annál nagyobb s világosabb jelenségek tűnnek fel előttem, hogy e mennykövet ugyanazon Cyclopsok készítették, kik ama vérszomjas iratot létrehozák, melyben „az egész világ előtt nyilvánított igazság” címe alatt⁵ a szelíd lelkületű fejedelmet, Leopold császárt félrevezetni

⁵ A Bethlen által célzott mű címe ez: „Veritas toti mundo declarata, argumento triplici ostendens, Sac. Caes. Regiamque majestatem non obligari tolerare in Hungaria lutheranam et Calvinianam Sectam. Quam Catholicae religionis zelo concinnavit Georgius Bársony, Episcopus titularis Varadiensis, Presbyter Societatis, Sacrae Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliarius. Cassoviae. Anno 1671.” Másodszor megjelent Bécsben ua. évben.

Erre 1672-ben megjelent: „Molimen Sisyphum, hoc est: frustraneitas conatus illius, quo Georgius Bársony E. V. reformatos in Hungaria non esse Helv. Confessionis probare, instar Sisyphi saxum frustra volventis, frustra contendit. Ostensa per Georgium Nicolai Thysanodem. Theopoli hyposygiades, Anno 1672.” Ez csak részben cáfolja Bársonyt. [Mint Zoványitól tudjuk, Komáromi Csipkés György írta e művet. L. Zoványi Jenő: Bársony György cáfolói. MKSzele 1930. 293. — J. J.]

Ugyancsak 1672-ben jött ki, Antwerpenben, tüzetes cáfolata Bársony művének, ily címmel: Falsitas veritatis toti mundo declaratae, in negatio tolerantiae exercitii publici Religionis protestantium in Hungaria breviter et dilucide ostensa. S. A. S. T. D. E. P. P. H. Anno 1672.”

[Ugyancsak Zoványi Jenő állapította meg, hogy a titokzatos rövidítés mögött Szathmárnémeti Mihály bújik meg. Uo. — J. J.]

Ez utóbbi ellenében azonban és a Bársony három erősségének védelmére jelent meg 1681-ben a soproni országgyűlés tartama alatt ily című könyvecske: „Veritas toti mundo declarata: Sacram Caes. Regiamque Majestatem non obligari ad tolerandos in Hungaria lutheranos et Calvinistas. Authore primum Rev. Dom. D. Georg. Bársony E. V. P. S. S. C. R. M. C. Impugnata deinde ab haeretico quodam Protestantium fautore, sed praesenti Scripto vindicata. Per Catholicum, Pacis, Patriae, Majestatis Caesareae Regiaeque et antiquae Religionis Catholicae, ac Hungaricae Studiosum. Sub ipsis Comitibus Soproniensibus. 1681.”

igyekeztek; hogy ti. nem köteleztetik a magyar király azon eskü által, mellyel koronázáskor magát lekötötte, midőn erőltetve fogadta az ágostai és helvét hitvallások szabad gyakorlatát Magyarhonban: azok, kik a kosztnici zsinattal az eretnekeknek tett hűség meg nem tartását sürgették, azok bizony Vitnyédit a vallás végveszélyére, mintegy második Theseust, ti. hogy a buja Phoedra gyönyörére, az ártatlan Hippolitus a tengeri csodától megbőszült barmoktól szétzaggattassék, a pokolból felidézték, de

pictoribus atque poëtis
Quidlibet audiendi semper fuit aequa potestas.

De ha nekem, alacsony por szülöttének, hozzátok, óh kegyes, hatalmas, dicső fejedelmek, Istennek Európa-szerte helytartói beszélni szabad, főképpen óh győzhetetlen császár! a te trónod elé borulva, szentséges felséged elébe helyezem Pompejust, valósággal és névvel nagy hadvezérét a rómaiaknak, és az ennél nagyobb Julius Caesárt, azon birodalomnak, melynek legteljesb címeivel a te koronád fénylik, oh császár! a római birodalomnak első alapítóját. Hogyan, kérlek? miután haladtak ezek a köztársaság szervezésében? Pompéjusról Plutarchus ezt írja, in Pompeium: Perpennam ad se pertractum occidit, non ingratus, nec immemor ut quidam exprobrant in Sicilia actorum, sed magna ratione et salubri toti reipublice consilio, siquidem Perpenna cum literas Sertorii in potestate haberet, epistolas protulit potentissimorum in Urbe vivorum, qui praesentem rerum statum movere, et versare Rempublicam cupiebant ac Sertorium acciebant in Italiam. Quae timens Pompejus, ne maiora quam restincta erant, excitarent bella, Perpennam necavit, et literas, ne inspectas quidem concremavit.” Julius Caesárról pedig Plinius Natur. Historiae Lib. 7. Capite 25, hol semmi mást nem, csak Caesar dicsőségét tárgyalja és mintegy a tornyot betetőzőleg e zárszavakat mondja: „Illa fuit vera et incomparabilis invicti animi sublimitas, captis apud Pharsaliam Pompeii magni scriniis epistolarum, iterumque apud Thapsum Scipionis, ea optima cremasse fide, atque non legisse!”

De, kérlek, ama férfiak, azon titkokat, melyeket a szerencse ke-

De ugyancsak erős bírálat alá veszi és cáfolja a Bársony művét *Heidegger János Henrik*: „Historia Papatu, Novissimo Historiae Lutheranismi et Calvinismi fabro κατὰβιβιον reposita etc. Amstelaedami 1684.” című munkájában a „Septima periodus”-ban a 480—485. lapokon. A magyar protestáns egyház üldöztetését tárgyalja a 476—523. lapokon.

zökbe adott, vajon miért nem akarták kutatni? Pompejusról ugyan, ki akkor még ifjú volt és a nagyok irigységével nem mérközhetett, ki gyaníthatta, hogy ő ezt némileg azért teszi, hogy azok hajlamát e nemes tette által magához vonhassa, ámbar az erény oly nagy becsülője után, milyen Plutarchus volt, nem tudom, hogy valamelyik nemes kebelben támadhat-e Pompejusról visszasz ítélet? De adjuk ezt az elfajultaknak, és az ókorbeli nagy férfiak példáinak csodálását bolond hiúsággal megvető lelkeknek, bizonyára Caesárban, ki a külső és belső győzelmek tetőpontján áll, semmi mást nem találunk, csak azt, hogy kegyelmességét éreztette és az állam lecsendesítésén törekedett buzgón, indulatoskodás nélkül. Ama bölcs és nemes hős azon örült, hogy ellenségeit nem tudja, és ezen nagylelkű tudomásul nem vétellel általában sokat nyert, ti. mind kora, mind a következő maradék előtt példánya a nagylelkűségnek; mert megmutatá, hogy ha testét igen, lelkét legalább nem érte a szeszély és irigység nyila, miáltal vetélytársait földhöz verte: megnyerte még azt is, hogy minél kevésbé értesült ellenei terveiről, annál könnyebb volt azt nem tudni, és sem azok, titkaik felfedezésével kétségbe nem estek a kegyelem felől, sem Caesárt azok tudomásul vételében gyanakodóvá nem tehetette, és mindezek mellett a legdicőségesebb nyereség volt a közbéke és állam jóléte s magának Caesárnak rendezett ügye. Mert ki az, aki Caesár elleni legnagyobb sérelmeket nemcsak megbocsátani vagy elfeledni, hanem teljességgel nem tudni kívánó Caesárnak kegyelméhez, mintegy oltárhoz ne futott volna, hogy azt kiérdeemelje? és bizonyára akkor sem Róma, sem Caesár meg nem maradhatott volna, ha akár Caesár, uralma megerősítésében más úton haladt volna, akár Róma Caesáron kívül más fejedelmet nyert volna. Hasonlítsd össze most már, óh legfelségesebb császár! egy pogány fejedelemnek ezen minden fejedelmek által különösen csodált, de kevesektől utánozott tettét, Magyarország kormányzatával megbízott minisztereid mai eljárásával, az a már előadott tekinteteknél fogva tudni sem akart a titkokról, ezek pedig, hogy téged fejedelmi kegyelmed és bölcsességed jó hírétől, mellyel az ausztriai ház kiválóan dicsekszik és Magyarországotól megfosszanak, a titkokat nemcsak nyomozgatják, hanem koholják. Caesár, hogy Róma lángba ne boruljon, a leveleket olvasatlanul megégette; ezek, hogy Magyarhon s vele együtt Németország lángba boruljon, a nem írt leveleket mutatják bé neked; Caesar, hogy magának nyugodalmat, az államnak békét, az alattvalóknak örömet és csendességet biztosítson, az igazat sem akarta tudni, ezek pedig, hogy néked hosszas nyughatatlanságot, a keresztyén világnak háborút, a magyaroknak és más

alattvalóidnak végveszélyt okozzanak, azon vagynak, hogy te még a hazugságot is tudd és hidd!

Ismét állítok elődbe elődeid közül egy fejedelmet, ama páratlan V-dik Károly császárt, amaz ünnepélyes jelmonddal: „ha az egész világról száműzve volna is az adott szó szentsége: mindazáltal a császárnak azt meg kell tartania!” (Christ. Matth. in Theatro. Histor. Monarch. I. fol. 65.)

Még egyet hozok fel magából a legfelségesebb házból, II-dik Miksa császárt, ki egykor III. Henrik francia királyhoz, aki Lengyelhonból Ausztrián keresztül sietett a francia korona elnyerése végett, így szólott: a legóriásibb bűn a lelkiismereten uralkodni akarni, annyi, mint az egek egét ostromolni!” (Serranus in Henrico III. fol. 564.)

De hogy legcsekélyebb emberke létemre legmagasb felségedet ne terheljem, végezek; és téged legkegyelmesebb császár, a halhatatlan Istenre kérlek, munkáldkjál azon, hogy a gyászos hír minden ivadékon keresztül siralmas nyögéssel ne zengje: hogy Magyarország annyi századokon át bástyája a keresztyén világnak és az ausztriai birodalom kitűnő országa I-ső Leopold alatt felforgattatott, vagy a törököknek Némethonba vezető tágas híddá terítettet le.

Kövesd pedig ennek rövid tartalmát: a vallás és más szabadságok békés élvezetét állítsd helyre, amelyekről a magyaroknak ünnepélyes esküvel tettél fogadást, amit, legkegyesebb császár, nemcsak hogy megtehetsz, de számtalan okok miatt és különösen a szentségre tett esküdnél fogva teljességgel tenni tartozol, bármit sürgessenek is a visszafordult túlbuzgó papok erősen, hogy ti. az eretnekeknek adott hitet nem kell megtartani; de azokat mind őseidnek, kiket kevéssel előbb felhoztam, dicsőséges, mind különösen a szenttörténelemből a gibeoniták fényes példájával könnyen megcáfolhatod. Legyen tehát, hogy a magyarok eretnekek, de a gibeoniták hitetlenek voltak; mégis az Istentől a kiirtásukra kötelezett hét nemzetség közé számáltattak (Jozs: 9. r.). Még az esküt is különös csalárdsággal csikarták ki Józsuetól, és ezen ürügy alatt annyival inkább elítélhetette volna őket, mindazáltal megkegyelmezett nekik, az eskü szentsége miatt, amelyet hogy azután Izráel királya Saul (2 Sám: 21. rész.) a népkegy megnyerése végett megszegett volna, egyrésről a nép három évi iszonyú éhséggel, maga pedig a Saul családja hét férfiú felakasztásával lakolt meg, mégpedig isteni kijelentés parancsából!

Engedtesék meg legalább ma ugyanannyi a magyaroknak, megnyit Józ sue engedett a gibeonitáknak, jóllehet aligha a legbuzgóbb szerzetes a mai keresztyéneket, kik némely hitcikkeken különböz-

nek a római egyháztól, hasonlítaná ama pogányokhoz, vedd ide még azt, hogy a magyarok nem csalárdsággal, hanem a királlyá kenetés ünnepélyes szertartásai és az ország alaptörvényei között nyerték, és amelyek nélkül Magyarhon egyáltalában nem lehet Magyarhon.

Néktek pedig felségek! kik bárhol Európa földjén uralkodtok, elébetek teszem a belga és cseh háború kezdetét: vessétek egybe kérlek a magyar mozgalmakkal: bizonyára mind Belgiumban, mind Csehországban nemcsak a vallás, hanem egyéb szabadság kivívása végett is kelt föl a nép; végre pedig a háború mindkét helyen vallás-háborúvá lett, de egész Európának kimondhatatlan vérébe került! Magyarhonban is ezen mozgalmak kezdeményezői, ti. Lippai György, érsek, Vesselényi nádor, a gróf Zrinyiek, Rákóczi Ferenc, Nádasdi, Frangepán és sok mások római katolikusok voltak, eléggé nyilván van, hogy nemcsak a vallás volt az ok, sőt összevetve ezen főemberekkel, az evangélikusok számításba is alig jöhettek. Márpedig a vallás leginkább szenved, de lássátok és gondoskodjatok, hogy a török félhold szomszédsága, ezen zavarokat, a sok háborúval, melyek a keresztyén államok kebelében folynak, az egész Európára és főleg Németországra nézve végveszélyt hozókká ne tegye!

Néktek pedig, bárkik protestáns nevezettel dicsekedtek, óh leghatalmasabb királyok, fejedelmek és államok! állítok elébetek mindkét hitvallású s mindenféle korú ezer meg ezer híveit a Krisztusnak, kik a lelkiismeret feletti kényuraság kegyetlen járma alatt a börtönök ocsmány bűzében, a gályákon vagy az éhhalállal vetekedő számkivetésben, kiterjesztett kezekkel és meghajtott térdekkel kéri Isten után működésteket, a császár előtti közbenjárást; lássátok meg, legyetek részvételtel, és fontoljátok meg, hogy mi módon fogtok az utolsó napon azokról, amiket a magyar egyházak földre tiprott helyzetében cselekedtetek, vagy elmulasztottatok, Isten előtt számot adni!?

Titeket pedig, kiknek ügyében e nyilatkozat iratott, Szerelmesim! kérlek arra, amire Péter apostol első levelének, 5. része 6—11. verseiben e szavakkal int: „Alázzátok meg azért magatokat az Istennek hatalmas keze alatt, hogy titeket alkalmas időben felmagasztaljon. Minden gondotokat öreá vessétek, mert öneki gondja vagyon tირéátok. Józanok legyetek, vigyázzatok, mert a ti ellenségetek az ördög, mint az ordító oroszlán széjjel jár, keresvén, kit elnyeljen. Kinek ellene álljatok, erősek lévén a hitben: tudván, hogy a ti atyátokfiától, kik e világon vagynak, ugyanazon nyomorúságok töltenek bé. A minden kegyelemnek istene pedig, aki hívott minket az ő örökkévaló dicsőségére a Jézus Krisztusban, titeket, kik egy kevésé meg-

nyomorítottatok, az tégyen tökéletesekké, erősítsen meg, tégyen állandókká és állhatatosokká. Őnéki legyen dicsőség és birodalom, örökkön örökké. Amen, Amen!”

Iram: Szent-Miklóson. Január hava 4-én, az 1675-dik esztendőben.

Néktek, a Krisztusban

fiatok és lekötelezett testvéretek
Bethlen Miklós

(Fordította: *Rác Károly*)

II. BETHLEN MIKLÓS GRÓF FÁRADOZÁSAI ÉS GYÖTRELMEI*

(Sudores et Cruces Nicolai comitis Bethlen)

A legbölcsebb király mondja: Mindent láttam az én hiábavalóságomnak napjain; van oly igaz, aki az ő igazságában elvész, és van gonosz, aki napjait meghosszabbítja az ő gonoszságában. Ne légy felettébb igaz, és ne légy felettébb ostoba, és ne tartsd magad túlságosan bölcsnek: miért keresnél magadnak magányosságot? Ne légy felettébb gonosz: miért halnál meg idő előtt? Én, nyomorult, egész életemben e mondások összebékéltetésén fáradoztam, de nem tudtam elérni. És aztán gyakran faggattam tudós férfiakat, akikről ezt tanultam: Középen még a legbiztosabban. De senki sem tudta

*Önéletírásában maga Bethlen hívja fel a figyelmet e mű fontosságára, mintegy arra utasítva olvasóját: fő művével párhuzamosan, annak kiegészítéseként olvassák ezt a védekező iratát: „Mivelhogy az én keserves rabságomban Bécsben anno 1708. írtam volt magam mentésemre egy hosszacska deák irást, amelynek neve: »Sudores et cruces Nicolai comitis de Bethlen«, noha azt sok és nagy okokra nézve osztán a minisztereknek bé nem adtam, de emlékezetnek okáért maradékimnak megtartottam, úgy az én ritka példájú szomorú tragoediámnak actáit is, akit megkaphattam, azért ezután való életem leírásában sokszor csak oda relegálok, és ami azokban meg vagyon írva, itt nem iteralom, hanem circumstantiáival bővitem és világosítom csak az esztendőök szerént.” (I. 401.)

Az érzelmileg túlfűtött, az Önéletírásnál programatikusabb „maga mentése” latinul íródott, s a szöveg közé illesztett magyar megjegyzések, kiegészítések teljesítik ki. Az eredeti példány jelenleg nem ismeretes, az erősen javított autográf fogalmazvány néhány lapnyi töredéke ma Bethlen Miklós iratai között található az Országos Levéltárban.

A mű ez idáig nem volt magyar nyelven hozzáférhető, egyes részleteit felhasználta V. Windisch Éva az Önéletírás tárgyi jegyzeteiben. A Sudores et Cruces... kritikái igényű szövegkiadása nem a jelen kötet feladata, szét is feszítené ennek kereteit. Ezért a fellelhető másolatokat sem vetettük egybe, a fordításnál a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárában V. 3833. jelzet alatt található szöveget vettük alapul, mely az Önéletírás egy XVIII. századi másolatának tartozéka. Itt csak a teljesebb Bethlen-dokumentáció hozzáférhetősége, illusztratív-argumentatív értéke, kontrollanyagként való használhatósága miatt szerepeltetjük.

megmutatni, hol van ez az események végtelen változatossága szerint változó közép. Hozzájött ehhez ugyanezen király másik mondása: Nyisd meg a te szádat amellet, aki néma, és azoknak dolgában, akik adattak veszedelemre; nyisd meg a te szádat, ítélj igazságot, forgasd ügyét a szegénynek és a szűkölködőnek. Tudom, mit mond ugyanez a király: Dicsérjen meg téged más és ne a te ajkad. De mert életemért, hírnevemért és minden vagyonomért kell szólanom, a szükség azt parancsolja, hogy beszéljek most vagy soha. Kegyelem gyanánt bizony, hogy csöndességet kértem a hatalmasoktól, engem ugyan ne hívjanak országgyűlésre, ne kényszerítsenek szavazásra, de nem értem el. Tisztséget nem hajhásztam, nem kértem soha egész életemben, amit viseltem (elég sokat és nagyot), abba kéretlen és gyakran akaratom ellenére ültetett a világ, majd ismét hasonló könnyedséggel fosztott meg mindegyiktől. Harmincegy évvel ezelőtt, a fogarasi börtön után istenhozzádot akartam mondani a világnak egészen távol a zajgástól tudományra és paraszti nyugalomra adni a fejem; nem engedték. Ezért megfogadtam, hogy 60. életévem után visszavonulok az államügyektől, 6 évvel ezelőtt tehát emlékiratban és szóbeli könyörgéssel is kértem az isteni Lipóttól elbocsáttatásomat, de nem eszközölhettem ki, és még ma is félek, hogy akár e fogadalom, akár megszegése miatt megbűnhődöm. Így magamat — e reves és roskadozó hajót — a viharos és ugyancsak háládatlan tengerre kellett bíznom, és íme, hajótörést szenvedtem, Jónásként kivettetve társaimtól elnyelt az iszonyú megpróbáltatások cethala, ámde senki sem bánkodik ezen: mert a világnak — abban, amiben kedvét leli — nem nyertem meg a tetszését, mint ők mondják, zsémbességem, mint én mondom, lelkiismeretességem miatt, nem is akartam; ennek részleteiről pedig kérdezzék meg Erdélyt és a mindent világosan látó császár ott forgolódo szolgáit. Nem csodálkozom azon, hogy az örökös akadékoskodók, a szörszálhasogatók, a kákán is csomót keresők és más hasonszőrűek vádaskodása megcsúfolt engem, mert kénytelen voltam ezeknek ellentmondani, sok nekik visszatetszőt beszélni, gyakran az eljövendő szomorúságot is megjósolni, ámde nem szemtelenségből — Isten a tudója —, nem ellentmondási viselkedésből, mint ők ferdítették, hanem a lelkiismeret indulatából, amivel én, mint bármely keresztyén, vétek nélkül nem szegülhettem szembe, még akkor sem, ha a tudás netán botlott is az ítéletben. Bárcsak langyosabb vérmérséklet és tettben, beszédben, írásban több óvatosság jutott volna részemül! De megnyugszom mindenben, amit Isten adott, akár édes az, akár keserű, tudom, hogy nincs gondolat, nincs szó vagy cselekvés Isten gondviselése nélkül, és hogy

minden jóra fordul; akármekkorát is buktam, és bármit tartogat is még számomra a sors, az az egy halálomig vigasztal, hogy — amenynyire Ádám esendő fiától tellett — szolgálni akartam Istennek, a fejedelemnek, a hazának és a lelkiismeretnek, ártani pedig senkinek sem. A jó vagy rossz hírnév, amennyiben közvéleményben és szóbeszédben áll, nem nagyon érdekel, csupán csak az aggaszt, ha talán a császári felség meg az udvar, melynek hatalmában van mindenem, a sok pletykálkodásba és rágalmazásba, nemkülönben tulajdon panaszaimba és mentegetőzéseimbe belefáradva, tán nem is teljességgel gonosz, de mindenesetre nyughatatlan, kötekedő, pimasz, kezelhetetlen és végeredményben veszedelmes embernek tart engem, mert — úgymond — ki hiszi el, hogy valaki, aki oly sok éven keresztül annyit szenvedett, mindig ártatlanul szenvedett? Hát Erdély Miletos-e, ő pedig talán az volna, akihez így szóltak a többiek: Ha egyedül akarsz használni, távozz tőlünk!/? Eszem ágában sincs, hogy ilyen magasra toljam föl magam, ámde e sötét ítéllettől, hiszen nincs keserűbb a halálnál, alázatos könyörgéssel magamat mégis megmenteni iparkodom, és jó reménnyel élek. Tudom, hogy a császári udvar ismeri hazámat, ismeri annak még a boldog emlékezetű Apaffi fejedelem alatt bekövetkezett szerencsétlenségét, és nekem is ildomsabb meg hasznosabb volna meggyászolnom, mély hallgatással eltemetnem, mint kiásnom, s ha mégis, legfeljebb csak annyira, amenynyire az elfeledett megegyezés kényszerít.

Nos, 1676-ban a szörnyű vádaskodástól felingerült fejedelem szigorú börtönbe csukattott, ez 45 hétig tartott, tizenkettőt vasbéklyóban töltöttem; akkor minden ítélethozatal nélkül megfosztottak Udvarhely szék főkapitányságától, halálomat háromszor is elrendelték, de a fejedelemasszony kegyelme és Teleki tekintélye megakadályozta a végrehajtást. Ártatlanságom kiderült, aminek tanúja szabadulásom, mivel vizsgálatot és pert nem folytattak ellenem, hiszen nem is lett volna miért, továbbá tisztességem utánjárásom nélküli megnövekedése egészen a titkos tanácsossáig, valamint azok a kötelezvények meg a biztosíték, amelyeket a fejedelem a törvény és saját határozatai ellenére a vádaskodók követelésére kicsikart tőlem, és amelyek eleve megakadályoztak engem a pereskedésben, tudniillik mind a fejedelem, mind mások, mind a magam megítélése szerint az isteni és erdélyi törvények lehetőséget adtak volna nekem azok peres úton való visszaszerzésére egy olyan vád — nevezetesen hűtlenség — esetében, mely főbenjáró, mely fővesztést és teljes vagyonekobzást érdemel; de az eljárástól én eltiltatván, Isten sokféle ítélettel maga szerezte vissza ezeket.

Az 1686. évben Apaffi fejedelem négyszer küldött követségbe a császári armádia akkor Erdélyben vezénylő generálisához, Schaffenberg grófhhoz, aki az elmúlt esztendőben Haller János által készített császári diplomát kínálta fel, mely diplomát én ajánlottam elfogadásra, mégpedig egymagam, legalább annyiban, hogy kertelés nélkül javallottam azt mind a fejedelemnek, mind a tanácsuraknak, mind a főrendek küldöttségének nyilvánosan a tanácsban és privátim, javasoltam azt is, hogy parancsolják meg a köznépnek, térjen vissza otthonába a szükségtelen és mérhetetlenül káros menekülésből, hogy kérjenek védőőrséget, hazaküldvén a sebtében összekapkodott tartományi hadsereget, hogy éljenek barátságban a németekkel, mint keresztyénekkal és ne mint ellenséggel, meg hasonlókat ajánlottam, amik Erdély érdekében állottak, de amiket régi rosszakaróim, akiknek tanácsára a fejedelem mindezt visszautasította, csalárdsággomra magyarázták és majdhogy veszedelmemre nem fordították. Siratni való volt a hatalmukban levő nyomorult fejedelem és a saját javát, kárát föl nem ismerő haza szerencsétlen volta; mert a tanácsurak kara ezt nem ismerte föl, és Teleki a küldöttség teljes egyetértésével vágta a szemembe, hogy méltán vagyok gyanús előttük, hiszen mind között egyedül én tértem el a szavazatban. Azt válaszoltam neki: a németektől (akkor így volt szokás mondani) semmiféle ajándékot vagy ígéretet sem kaptam (és az udvar tudja, hogy ez így volt egészen 1690-ig, amikor hitvány közreműködéssel elkészült a diploma), de szánom mindnyájuk fejedelmét, a fejedelemasszonyt, a kisdéd magzatot meg a hazát, és Roboám tanácsosainak siralmas példáján megjövendőltem nekik, amit az idő beteljesített, és magam sem tudom, milyen sugallatra mondtam meg nekik, hogy ugyanazon az emeleten, ahol akkor a fejedelem tartózkodott és tanácskozott, ott lakik majd a vezénylő generális, és hogy jegyezzék meg a napot, melyen ezt megmondtam. Voltak mások is, akik később bizonygatták, hogy magukban helyeseltek nekem, de akkor nem akartak vagy nem mertek beszélni. Biztos, hogy mind a fejedelem, mind valahányan megbánták, amit tettek, a fejedelem a jelenlétemben tett szemrehányást nekik, és maga Teleki Mihály, aki egész Erdélyt a kezében tartotta, megvallotta nekem, hogy megbánta és megsiratta tévedését.

Az 1687. esztendőben, amikor Lotaringia hercege győztes seregével elfoglalta Erdélyt, előreküldte Houschin generálist megbízott barátokkal Apaffi fejedelemhez, hogy gondoskodjék a váradi ostromhoz szükséges felszerelésről és meghatározott helyeken őrség állításáról. Mind közül egyedül én mondtam meg nyílt beszéddel, hogy engedelmeskedjenek önként az utasításnak, mert természet

szerint jobb lefeküdni, mint erőszakkal a padlóra hajjattatni, csodálkozom, ha elhiszi valaki, hogy a lotaringiai október végén Váradot fogja megostromolni: Szeben lesz az a Várad; nem kell arra ingerelni a herceget, a hadban fáradt roppant népes sereget és vezérét, hogy győzni és zsákmányolni nyomuljon Erdélybe, csak a császár kegyelméért könyöröghetünk, a visszautasított diplomáért és egyezményért, a katonák elviselhetőbb számáért, és lám, ezek a diploma visszautasításának első gyümölcsei. Ismert dolgok következtek, csak egyet kell megemlítenem a mi nagy együgyűségünk és népszerűtlenné válásom bizonyítására. Bár az előző, ezerhatszáznyolcvanötödik évben ama nagy diploma közvetítője, Haller János helyébe a fejedelem engem állított követként, és 1686-ban négyszer küldött Schaffenberghez, a lotaringiaival folytatott minden tárgyalásról engem mégis mint gyanúsat kizártak; miután azonban mindent megpecsételtek, nagy örömmel mutogatták nekem a szerződést, lobogtatva és nyíltan örvendezve, hogy amit szereztek, sokkal jobb a diplománál. Teleki megkérdezte, mi a véleményem. Válaszoltam, bár (amit joggal hiszek) a feltett kérdés a választ is megszabta, hazaszeretetből mégis nyíltan megmondom, hogy együgyűségem szerint ez az egyezmény cikkelyekben bővelkedik, szavakban, fogalmazásban ragyogó, a visszautasított diplomától csak abban különbözik és tér el, amiben a jég az acéltól, a hóval együtt elolvad, vagyis addig tart, ameddig a téli beszállásolás, ezt hozván magával az efféle egyezmények természete meg a mindenkori gyakorlat, és ha nem tévedek, ugyanígy gondolkodik maga a lotaringiai is, igyekezzenek tehát, hogy e tél fagyá idején a császár acélból való örökérvényű diplomát adjon. Amit tettek, az nem e helyre való, de hogy az én válaszem Telekinek meg az említett egyezés utána következő többi szerzőjének nem tetszett, és hogy később is újra meg újra bosszantotta őt, azt tudom, részben tanúsítja a Gyulai Ferenc és Vaji Mihály követek részéről ellenem folytatott bújtotgatás is.

1688-ban, amikor az előbb említett, történetesen az én fejem fölött tornyosuló [?] bajokból láttam, hogy drága hazám mint kormányosát vesztett hajó, árboca, kormányrúdja eltörvén két császárság éppen akkor háborútól viharos mély tengerén minden biztos kikötő nélkül hanyódik, és mint Lucanus írja az amphisbaena kígyóról, hogy mert két feje van, a föld minden állata között a legszerencsétlenebbül tengődik, így hazám alighanem a legnyomorultabb a föld, legalább a keresztyén föld minden tartománya között, ekkor nem tudom, miféle, de legyőzhetetlen aggodalom tört rám, és hazám tudta nélkül, nem kéretve a Lipót császárnál való közbenjárásra,

Saffenberg generális útján egy emlékiratot, vagyis valami tervezet-félét küldtem a császárnak, aminek ezt a címet adtam: A halálba induló Erdély, melyet egy bizonyos névtelen Lipót császári felség lábai elé helyez. Tartalma az volt, hogy őfelsége ne vádolja se a szerencsétlen, saját jogait nem ismerő fejedelmet, se a köteles császári kegyességet nem ismerő tartományt a diploma visszautasításáért, hanem adja vissza azt neki, és valami ünnepélyes követség vagy e célra alakított bizottság révén kiigazítva a kiigazítandókat, a fejedelmet, a tartományt szerezze vissza magának és a császári háznak, méltóztassék a keresztyénség számára megőrizni, a diplomában meghatározott törvénnyel és módon kölcsönös hűséggel és haszonra birtokolni. Megvan a mindezt tanúsító másolat, rajtam, a közvetítő Saffenbergen és a titoktartást meg pártfogást ígérve kegyelmesen átvevő császáron kívül senki sem tudott róla. Nem tudom, tévedtem-e, Isten bocsássa meg, de úgy vélekedtem, hogy annak a fiúnak a szerepét és hivatását töltöm be, aki örült anyjának annak tudta nélkül ételben, italban, csemegében gyógyszert ad be. Ugyan sosem adtam volna erre a fejem, ha látom, hogy a fejedelem, a tanács és az egész haza tisztában van saját jogaival és érdekével, és nincs a végső agóniában. Bizony, a fejedelem a túlságos aggodás miatt nemsokára fizikailag is beleesett a tébolyba, azaz őrjöngésbe, vagyis valóságos örületbe, mint egykor hatodik Károly, Gallia királya, olyannyira, hogy a főnemességből kellett őrséget állítani mellé, nehogy kiugorják az ablakon, vagy valami más szörnyűséget kövessen el magával. Pár hétig tartott a betegség, aztán Isten segítségével magához tért, de soha többé tökéletesen; ha ennek igaz története részleteivel együtt fennmarad, megrémít és sírásra késztet mindenkit, főleg az uralkodókat. Küldtem egy másik tervezetet is a török háború folytatásáról a nevezett Schaffenberg gróf útján, de ennek másolatát elvesztettem, nem is bánom, mert azt hiszem, hiúságokkal firkáltam tele, Schaffenberg — nem tudom, nem jóindulatból-e — mégis azt írta nekem, hogy a császár elolvasta, megdicsérte, és kegyesen megígérte, hogy az erdélyi ügyeket a szíven viseli. Azt hiszem, megvan még ez ügyben hozzám írt levele, ha fogságom idején iratszekrényem felforgatásakor el nem vett. Bárcsak ő állhatna mellettem élő tanúként, de már mit sem használ nekem, nem sokkal ezután elhunyt.

Ugyanebben az 1688. évben Schaffenberget Caraffa Antal gróf követte Erdélyben, és lám, a névtelen emlékiratának másolata Teleki kezében van, akár maga Caraffa adta is azt neki, hogy jobban lekötelezze őt és ezzel velem szemben előre biztosítsa magát, akár

annak titkárától kapta, mert később Teleki azt mondta nekem — elhallgatva az eladó nevét —, hogy 150 aranyért vásárolta; akárhonnan is szerezte, engem bizony nagyon nyugtalanított, és arra készítettem, hogy jobban számot vessek a jövővel és óvatosabb legyek. Bárha e tervezet első számú céltáblája Teleki volt, mégis a személy megnevezése nélkül szerkesztettem, persze e nagyon ravasz — jóllehet név szerint meg nem említett — embernek ez nem kerülte el a figyelmét, de nem volt abban semmi a közjó ellen, csak tiszta és merő igazság, ha neki részben kellemetlen is. Ez időtől fogva kezdett velem megbékülni és barátkozni, vagy Caraffa biztatta erre, és a magyar titkár, Absolon révén ő vette rá a velem való barátkozásra, vagy Isten áldotta meg pártfogásával becsületes szándékomat, hiszen ő mindenek fölött ott van.

Ami Caraffát illeti, sokat tanácskozott velem, és hol nyájas, hol indulatos volt, bizony, nagy vonzalmat mutatott irántam, amit részletezni fölösleges volna, az lett a vége, hogy érdememen fölül is becsült, és különösen később, az 1690. évben mutatta a megbecsülés, szeretet, bizalom komoly jeleit, amikor itt Bécsben a diplomán fáradoztunk. Ugyanezt állíthatom Heisler generálisról, mind fogsága előtt, mind utána, Veteraniusról és irántam tanúsított páratlan bizalmáról még sokkal tovább is, akkor és azután sok éven keresztül. A főbiztos címe és rangja az övé, a teher pedig egészen az enyém volt. [?] A többieknél jobban tudja ezt Kleinburg báró.

Az 1690. esztendőben, amikor Apaffit és Telekit, egyiket a másik után hirtelen elragadta a végzet, Heisler-t, a nagy generálist elfogták, és Coraberbent megölték, Tököli pedig megszerezte a hatalmat, nyomban a szerencsétlen csata után mondtam Kolozsvárott kolléga uraimnak, hogy én ugyan nem várom be Tökölit ezen a bizonytalan helyen, hanem azt határoztam, hogy feleségemet, gyermekeimet, hazámat Istennek meg az ő jóindulatuknak ajánlva Bécsbe megyek, és amit tudok, ott segíték a szorongatott hazának, ha tehát írni akarnak valamit, vagy rám bízni, rajtuk áll. Azt mondták: Mivel Keszei Jánost ők és én pár órával, pár nappal előbb küldtük az udvarhoz, nem látják be, miért mennék ugyanoda; és mert javaslatomat sem megindokolni, sem megvédeni nem tudtam, lebeszéltek róla, azt mondták, hogy minél inkább átlátják a haza és az én családom helyzetét, annál kevésbé értik hirtelen elhatározásom okait, és annál inkább csodálkoznak. Közrejátszott egy mélyebb megfontolásból származó aggodalom, amit bizony akkor a legkevésbé sem árultak el, később azonban annál inkább, óvatosan ugyan, de merőben hamis feltételezések is felmerültek, minden üldöztetésem

kútfeje, és ezek — mondom — elképzelésük szerint olyan súlyosak voltak, hogy valóban, ha rajtuk áll, elbocsátanak engem. Végül már mindnyájan csodálkoztak, én is, azok is, akiknek közömbös voltam, és az egész köznép, a barátok őszinte és igazán nemes érzülettel beszéltek le, számon kérve rajtam a jövő bizonytalanságát, az egyházat, az államot, házam népét, feleségem pedig a gyermekségétől fogva mellé szegődött szerencsétlenségre — hiszen apát, anyát, hazát és minden emberi segítséget hétéves korától nélkülözött, Erdélybe került, Isten adta gyámok és rokonok nevelték, tartották — aztán a hitvesi hűsége és szeretetre, anyagi helyzetünk szűkösségére — mert alig volt nyolc napra való kenyere —, őt gyermekének nyájára könyörgött szóval, tekintettel, könnyel, de számomra fontosabb volt az éppen csak sejtett sugallat, a fátum és a jövőt illető fontolgtatás meg számvetés, amit mint inkább csodálni s nem elhinni valót elhallgatok, elegendő, hogy mindenkinek és elsősorban kolléga uraimnak megmondtam, három napon belül mégis elmegyek, nehogy véletlenül Tököli előrsei akaratom ellenére bezárjanak a védhetetlen városba, és nehogy valami még kellemetlenebb történjék velem. Később aztán jobbnak látták, ha hivatalos megszorításokkal és bizonyos biztosíték kikötésével inkább maguk küldenek el engem, mintsem hogy efféléktől teljesen fölmentve eleressenek, kétség kívül attól félve, hogy szabadabban halászom a zavarosban, tehát követi jelleget, útlevelet és megbízatást adtak nekem, aminek tartalma a segítség sürgetésén kívül az volt, hogy szorgalmazzam Apaffi kisfiának a fejedelemségben való megerősítését. Azt kívánták, esküvel és pecsétes írással biztosítsam őket, hogy a hivatalos küldetéssel nem fogok visszaélni, a hazán és rajtuk nem nyereszkedem, a megbízás határát nem lépem túl, magánvagyonomat az övék vagy a haza kárára nem gyarapítom; megadtam nekik ezt a biztosítékot, hogy viszonzásképp hasonlót kérjek, és mint a tények tanúsítják, jó hittel meg is őriztem. Ellenben kértem, hogy ők, ne csak a tanácsosok, hanem a többi jelenlevő előkelő is hasonló írással biztosítsanak engem:

Először, hogy a császárt és követségemet nem játsszák ki Tökölihez való átpártolással.

Másodszor, hogy ha Isten kegyelméből szabályoztatik a haza jogállása, engem testvéri szeretettel és hálával vesznek körül.

És harmadszor, hogy feleségemet, gyermekeimet és javaimat minden lehetséges módon istápolják. Ezt a biztosítékot adták mindnyájuk pecsétjével és aláírásával, és ezt Kinschi grófnak adtam eredetiben, mintegy a császár iránti tiszteletem csekély jeleként, mert ennek

előtte ilyen esküvés még sosem történt. Hanem a második pont betartásáról kérdezhették, vagy kérdeztethették!

Ezekkel fölszerelve ama Heisler-féle szerencsétlen csata után tizenötödnapra megérkeztem az udvarhoz, és Isten színe előtt hencegés nélkül mondom az igazat, hogy első kihallgatásomon Lipót császár többek között e szavakat intézte hozzám: Nagyon kedvünkre való, hogy Erdély hű rendjei ez alkalommal a te személyedet használták fel, mivel ugyanis tulajdonságaidat már ezelőtt is ismertük, reméljük, hogy minden szerencsésen sikerül, parancsot adtunk hát minisztereknek, hogy tárgyaljanak veled; és úgy tett, ahogy mondta. A konferencia fent említett elnöke (Franciscus Udarlicus Kinski, akivel és Stratman gróf kancellárral szoros kapcsolatban álltam és levelezésben egészen a haláláig), e két nevezetesen kívül részt vett a tanácskozáson Valtsim gróf főkamrás, Staremberg gróf, a haditanács elnöke, Rosenberg gróf, a kamara elnöke, Caraffa Antal gróf, a főbiztos, és Ajlers János titkár; első gondom volt kérni és sürgetni az utasítást a fönséges fejedelem, Lajos bádeni örgróf számára, nemcsak azért, hogy gyorsan vigye a segítséget, hanem azért is, hogy ne bánjon ellenségként a tartománnyal, és azok javaival sem, akik Tökölihez csatlakoztak, ez a szónál gyorsabban és a legkegyelmesebben teljesült, gyorsfutár útján ment a parancs. Második dolgom volt rendeletet kérni arról, hogy a törvényes ítélet meghozatala előtt senkinek a javaihoz ne nyúljon se a kincstár, se a biztosság, se valaki magánszemély, később, amikor erről jelentést küldtem haza, ez mind a közösség, mind az egyesek javára és örömére [szolgált], egynémely ragadozó kivételével, aki azt remélte, hogy fölzabolhatja a menekültek javait, sőt egyik-másik már el is foglalta azokat. Harmadik (mert az előbb említett kettő késedelme veszedelmet hordott magában) az volt, hogy sürgessem Apaffi fejedelem kisfiának megerősítését, amit hogy milyen hűséggel és buzgalommal szorgalmaztam, bizonyítják, amik azon időben történtek, közöttük egy tervezet, amiben igyekeztem meggyőzni őfelségét, hogy Erdélyt csak mint a tervezett diplomában leírt módon megalakított és megerősített tartományt birtokolhatja és tarthatja meg a császári ház, de erre gyorsan és kurtán rávágta, hogy Keszei János révén őfelsége már pár nappal ezelőtt úgy döntött e kérdés fölött, hogy a fejedelem kisfiának megerősítése az összes körülményt figyelembe véve most lehetséges. [!] Egyébként személye a legkedvesebb őfelségének, és mind támogatását, nevelését, mind a tartomány javát a szíven viseli, annak törvényeit, kiváltságait, minden szabadalmát a status quo szerint háborítatlanul akarja megőrizni. Ezt megértvén, megemlé-

keztem mind az imént nekem adott utasításról, mind az általam nyújtott biztosítékról, hogy tudniillik ezek érvénye lejárván, küldetésemnek eleget tettem, és ennek értelmében alázatosan kértem elbocsátatásomat. Búcsúzkodni kezdtem, amikor a két kancellár, Kinski és Stratman útján ő kegyes felsége szóbeli üzenete érkezik hozzám abban az értelemben, hogy kétségkívül: őfelsége kegyesen elvárja tőlem, hogy a keresztyénség és a haza iránti elkötelezettségemre és szeretetemre való tekintettel, amire nézve őfelsége az előzmények ismeretében jó reménnyel él, tanácsoljak valami eszközt, amivel hazám a keresztyénség számára valamiképp megtartható lenne. Alázatosan válaszoltam, hogy az említett utasítás és biztosíték által akadályoztatva mint a haza szolgája ezt nem tehetem, bár magánemberként szívesen megtenném, megriaszt azonban a két évvel ezelőtt közzétett tervezet példája, és félek, hogy akár legjobb szándékaim is nemcsak dugába dőlnek, hanem számomra veszedelmesekké is válnak, ezért e megbízatást alázatosan elhárítom. A császár ugyanezek közvetítésével azt válaszolta, hogy a fölpanaszolt híresztelés őfelségének sem tetszett, ne kételkedjem királyi szívében és minisztereiben, biztosít engem a titoktartásról és pártfogásáról, sőt bőkezű hálájáról is. Válaszoltam, hogy sosem kételkedtem a császár és a miniszterek szent hűségében, de félek a negyedik, ötödik kezektől, amikre az ilyesmit bízni szokták, hiszen tengerben vagy kútban megfojtatni egyképpen halál. A királyi szóból és az említett miniszterek parolájából erőt merítve engedelmeskedtem, és kidolgoztam a diplomatervezetet, amivel kapcsolatban újra meg újra alázatosan kértem őfelségét és a nevezett minisztereket, hogy abban és — ha ilyesmi bekövetkezik — az egész tárgyalásban ne fordítsák vétkemre merészségemet, hanem tulajdonítsák azt az őszinte tisztességnek és hazám helyzetének, hangulatának. Hét napig maradt a tervezet a császárnál, és először Ebersdorfban a két említett kancellár, Ajlers titkár és jómagam bizalmas megbeszélésén, aztán a fent mondott más miniszterek közbejöttével is néhány konferencián, majd a következőkben a maga módján és helyén elkészült a jelenlegi Erdélyi Diploma, melynek császári pecséttel és Ajlers kézjegyével ellátott másolatát más, akkor szükséges iratokkal együtt hazavittem. De íme, a vihar: amikor enyéim, akik küldtek engem, és mások, akik odaértek, miután a bádeni elzavarta Tökölit, látták, hogy Apaffi fejedelem nem erősítettett meg egészen, nemcsak rám támadtak, hanem közülük némelyek, régi ellenségeim, lelkiismerettel mondhatom, teljességgel dühöngeni kezdtek, olyannyira, hogy magához a bádeni fejedelemhez járultak, és a legkeserűbb panaszokkal áraszt-

tották el ellenem, nagy meghökkenésére; ő azt mondta, hogy a császár e nagy jótéteményét hálaadással kell fogadniuk, s velem szemben éppen ellenkezőleg viselkedniük, mint ahogy teszik, és erre biztatta őket. Bárcsak maga a fejedelem és Falkenheim gróf lehetne erre élő tanúm! Mindenesetre azt hiszem, hogy ha a jelenlevő örgróftól és a császártól való félelem, saját személyük, házuk és ilyen-olyan állásuk meg az irántuk való tisztelet főleg egyeseket nem tartóztat vissza, ellenem valami képtelent és iszonyút követnek el. És akkor kiadták magukból azt, amit Kolozsvárott elhallgattak, hogy éppen ez az, amitől féltek, már látják, hogy farkasra bízták a bárányt, én hiúsítottam meg, hogy a császár megerősítse a fejedelmet, ami egyébként a Keszei János által hozott levél tanúsága szerint megtörtént volna — ezt azonban az a levél kerekén cáfolta —, a hazát eladtam, az ő romlásuk révén nagy uraságot szereztem magamnak. Hát ki kért engem közülük, ki engedte meg, ki utasított, vagy ki gondolt egyáltalán arra, hogy diplomát szerezzek nekik? És hasonlók. Ezek hazugságok és merő örülségek voltak, hiszen tudja az udvar, hogy Apaffi megerősítését a legjobb hűséggel egészen az udvar undorodásáig szorgalmaztam, nem feledkeztem meg a nekik adott biztosítékról, sőt a szükségesnél és ésszerűnél is szigorúbban ragaszkodtam hozzá, magas méltóságokat és hivatalokat, címeket és javakat, egy szóval a császári nagylelkűség ajánlotta minden kegyet alázatosan visszautasítottam mindenki nevétségére. Mindezt, bárha igaz volt is, hiába hajtogattam, borsót hánytam a falra. Parázs maradt a lélek mélyén, és ez a tűz, mint előbb tizennégy éven keresztül, úgy az időtől fogva mindmáig éget. Mindazáltal nem szüntem meg a lehetőség szerint ajánlani a diplomát a császár utasítása szerint, de mikor öfelsége megparancsolta, hogy latin, magyar és szász nyelven tegyem közzé, tudósítottam öfelségét a viharról, ami fogadott, és kértem, hogy öfelsége a diploma elfogadtatására nálam nagyobb és hatékonyabb eszközt, személyt használjon, én ugyanis erre nem vagyok elegendő, nem is akarom, hogy az irántam tanúsított hálátlanságnak öfelsége és hazám lássa kárát. Erre e megbízást öfelsége Veteraniusnak, Falkenheim grófnak és Absolon Dániel titkárnak adta.

Közben Bánffi György gróffal együtt, aki most kormányzó, fáradtam a bádeni fejedelemnél az általános menlevélért mindenki számára, aki Tökölivel kivonult Erdélyből, amit a bölcs és jóságos fejedelem tüstént szívesen megadott, mint Erdély testének helyreállításához és meggyógyításához nyilvánvalóan szükséges eszközt.

1691-ben, miután a váradi részek felől betörték a tatárok, majd Oláhország területéről Tököli intézett támadást, ezeket azonban

Isten segítségével a bádeni fejedelem meg Veteranius visszaverte, következett a fogarasi országgyűlés, melyen Falkenheim gróf és Absolon — mert Veterani a táborban tartózkodott — a diplomát szerencsésen, de nem fáradság nélkül elfogadtatta az emberekkel — akik, ó, mennyire nem ismerik saját javukat és kárukat! —, és minden rend hálát adott őfelségének. Itt meg kell emlékezni e diéta végzéseinek tartalmáról, elsősorban az összesövetkezésről, vagyis egy bizonyos ligáról, amit — mint fogalmazták — Apaffi megerősítésének őfelségénél leendő kieszközlése érdekében írtak meg és pecsételtek le. De a fő ok az én tönkretételem volt, ezt jól tudja Kleinburg báró, a szemtanú, ezt a firkálmányt ugyanis át kellett adni Falkenheim császári biztosnak, és emiatt is nagy gyűlölködés támadt ellenem. Meg kellene említenem azokat a mesterkedéseket és korteskedéseket, amelyek Bánffi gróf urat a kormányzóságra emelték, de nem akarom, azt hiszem, Kleinburg báró tudja, és akkor az udvar is kapott tájékoztatást. Azt mégis meg kell jegyezni, hogy innen veszi kezdetét a kormányzó úr irántam táplált féltékenysége és örökös gyűlölködése, mert a szavazásban ha nem is előztem meg, de vele egyenlő lettem annyira, hogy a két főjegyző, Alvintzi Péter és Sárosi János, aki a szomszéd szobában a közel eső vidékek szavazatait összegyűjtötte, kilépve a gyűlés elé elmondta, hogy szinte minden szavazat két főemberre esett, harmadik vagy negyedik mellett kevés szólt, azt pedig, hogy e kettő közül melyik tett túl a másikon, lelkiismerete szerint nem tudná megmondani, bár az egyik valami nagyon kicsivel többet ért el a másiknál; ezért a jog és a közösség érdekében valónak azt tartja, hogy mielőtt e kettőt nyilvánosan megneveznék, általánosságban mérlegeljék a szavazatokat, ezáltal nem a szavazó személyek számára, hanem méltóságukra, hivatalukra, rangjukra tekintettel, és a főjegyzők azt mondták, hogy az ügy és az igazság érdekében meg kell kérdezni e kettő felől azokat, akik szavazatukat nem rájuk, hanem egy harmadikra vagy negyedikre adták, immár hiába, és a távollevő előkelőket is. De sok türelmetlen kiáltozott, és követelte, hogy a mennyiséget vegyék tekintetbe. A két név Bánffi úré volt és az enyém, Bánffi úr számban, én súlyban voltam előbbre. A jogtiprás nyilvánvaló volt; hogy itt nekem mit kellett és mit illetet volna tennem, vagy mit tehetett volna a császár, aki engem pártolt, azt mások ítéletére hagyom, én — és ezt mindenki tudja — sem a jelöltetés előtt, sem utána nem tettem semmit, nem kellemtlenkedtem emiatt őfelségének és az udvarnak sem, amit egyes barátaim, mégpedig hatalmasok és kiválóak bűnömül róttak fel, és hanyagsággal vádoltak, ami nemcsak nekem, hanem az egész

hazának veszedelmére válik majd, mégis hallgattam, és Dávid prófétaival énekeltem a 75. zsoltárt. Mindezt elhallgatnám, ha nem ez lett volna forrása és csirája ez időtől fogva minden romlásnak és zavarodásnak, mely nemcsak engem sújtott, hanem a császár és a köz érdekeit is, és ennek keserű gyümölcsei hamarosan beérték.

Mivel az udvarban én voltam e diploma kovácsa, úgy vélekedtek a rendek, hogy az állam érdekében való és megfelel a dolog természetének, ha be is fejezem, amit megkezdtem, ezért nagy egyetértéssel megválasztottak a három nemzet küldöttségének vezetőjéül, hogy öfelségétől ünnepélyes formában kieszközöljem és elhozzam azt. De a kifürkészhetetlen Isten akaratából az történt, hogy második feleségemtől való egyetlen szülöttem Szebenben halálos betegségbe esett, úgyannyira, hogy néhány nappal később meghalt, elhívtak a lesújtott anya vigasztalására. A dolgokat — mint már mindenki gondolta — lezárván eltávozom a diétáról, hasonlóképpen Alvintzi főjegyző is, és elmentek néhányan az előkelők közül, mert Almakerékre küldték őket, hogy gondoskodjanak a fejedelem temetési szertartásáról. Akkor pedig a többiek, akik készakarva maradtak hátra, teljes és törvényes országgyűlésként ülést tartottak, és a legsúlyosabb törvénytípással engem meg az említett küldöttség minden tagját fölmentettek, és az elbocsátottak helyébe néhány társával Bethlen Gergely urat választották a küldöttség fejévé, aztán a diétát nyomban feloszlatták, nehogy véletlenül Szebenből hirtelen ott teremvén megzavarjam köreiket.

Bethlen Gergely fő követ költött ere a követségre az ország pénzét fl. 23 ezer, Gyulaffi László 12/m, Klotner György szebeni 1 ezer, Vas György utánnok ad dimissionis Sollicitationem [a küldöttség sürgetésére] küldött postakövet 2/m, Gyulaffi, Apaffi fejedelem szolgája 1/m, irásim között vagynak a quietantiak. Oh, szegény ország!

Nem mentem oda, nem is tudtam volna, még ha ostobán biztos halálba akartam volna is rohanni, magam beteg, fiam halott lévén. A kisgyermek és a halott fejedelem nevében feloszlott országgyűlés meg Fogaras vár birtoka épp azok kezén volt, akik engem, midőn szolgatársaim voltak, abban a várban hosszú börtönnel és bilincsekkel gyötörtek, ezért a lehető legelegendőbbnek tartottam, ha a dolog a generális elé terjesztve panaszomat közlöm az udvarral. Írtam öfelségének, aki mind hozzám, mind Veteraniushoz küldött leveleiben azzal vigasztalt, hogy méltóságomat a szívén viseli, amit a

történtek igazoltak is, mert bár a hitszegést az időkre való tekintettel megbocsátotta és Bethlen Gergely követségét maga elé eresztette, mégis azt akarta, hogy az eredeti diplomán, mely az ő nevében és hatalmából került kibocsátásra, az én nevem is legyen aláírva, mint-ha magam is követ lettem volna, és így szálljon az utókorra; ez bizony nagy vigasz volt számomra, és ebben a császár jóságát és bölcsességét tiszteltem csodálattal.

E két tragédiám lényege és valódi oka pedig a következő: Egyesekben a diploma elfogadása és a köszönetnyilvánítás után is makacsul megmaradt Apaffi fejedelem megerősítésének bizonytalan reménye, akit — mint később az események bizonyították — Bethlen Gergely úr sógorával, Bánffi úrral, és testvéremmel, Elekkel, vejének szemelt ki, engem az ő ellenségének, kifosztójának tartottak, ezzel szemben Bánffi urat, mint közeli — később még közelebb — rokonát, pártfogójának gondolták, tehát remélték is, hitték is, hogy megerősítése után is szívesen engedelmeskedik majd nekik, apósa pedig megbízható irányítója lesz. Ezek a körülmények hozták, hogy sem kormányzó, sem követ nem lehettem, hanem a kedvezőtlen feltételezések egyik vagy mindkét méltóságtól és az ő barátságuktól örökre visszavonhatatlanul megfosztottak, ők pedig pártjukra csalogatták a katolikus urakat, különben barátaimat, azt ígérve nekik, hogy ha engem a kormányból és Bécsből kirekesztenek, minden vallásügyi törekvésük jobban és könnyebben valósul meg.

Aztán eltemettük a fejedelmet, és ugyanezen 1691. év május havában elküldtük Bethlen Gergely urat; hogy milyen gondossággal, hűséggel készítettem elő és támogattam követségét, arra bátran hívnám tanúnak magát Gergelyt, ha élne, kivéve a nagy emlékiratot a fejedelem megerősítése érdekében, amit nevelője, Pataki István kitűnő tudós férfi révén készítették el. Ezek Ebesfalván hangzottak el, illetőleg történtek, ugyanis jóllehet a fejedelem halála óta a kancellárságnak sem tiszte, sem fizetése nem volt az enyém, a terhet mégis viseltem, de nehezen hordoztam, mert még mindig megmaradt a fejedelem több száz személyből álló hatalmas udvari kísérete, és ha mi, tanácsosok valamiképpen összegyülekeztünk az államügyek megtárgyalása végett, mindig a várba vagy az ő házaiba húzódtunk, és az ő javaiból táplálkoztunk mind magunk, mind személyzetünk; én valóban nem rossz indulattal, hanem a legjobb szándékkal javasoltam kollégáimnak, hogy kegyelmezzünk neki, és hogy gyermekkorában könnyebben foglalkozhassék tanulmányaival, válasszunk más helyet a tanácskozásra, mentjük föl a gyermeket a haszontalan és költséges szolgálhadtól, lakják egy udvarmesterrel, tanítóval,

gyóntatóval, orvossal és szűk személyzettel a balázsfalvi kastélyban, mely közel van a fejevári és enyedi kollégiumokhoz, tanuljon, aztán korban kissé előrehaladva a császár tudtával és engedelmével menjen akadémiákra és peregrinációra, így nevelkedjék fejedelemhez méltó erkölcsökben és foglalatosságokban a diplomában rögzített öröklés reményében, azonközben otthon jövedelmeiből tisztes takarékos-sággal fejedelemhez méltó kincstárt gyűjtsenek, és aztán az erre alkalmas időben így mutassák be a császárnak; felhoztam Orániai Vilmos, akkor már Anglia királya példáját, akit Leidenben, amikor ott tanultam, magam láttam így neveltetni; de mindez büdös volt nekik, és a legrosszabbra magyarázták, gyűlöltek engem, és amit csináltam, olyan visszatetsző volt nekik, mintha e tanácsokkal a fejedelemségtől teljesen megfosztani és hazájából száműzni akartam volna, Isten mégis tudja, hogy nem a magam, hanem az ő javára törekedtem őszintén. Minden marad. Eközben Veteraniusszal azon fáradoztam, hogy az általános császári kegyelem erejével visszahozzam az erdélyi menekülteket, akik között ott volt az én és Pál fivérem elfutott unokaöccse, az ifjú János, anyjával együtt, már előbb visszateért a császár kegyére és hazájába elhunyt feleségem apja és testvére, ők is, meg lassacskán mások is, akik még megmaradtak, és Erdély oszlásnak indult teste Isten segítségével akkor ismét meggyógyult.

Az 1692. év március havában Bethlen Gergely úrral együtt a diplomával és a kormányzó meg más hivatalnokjelöltek megerősítésével visszamentem Szebenbe az országgyűlésre, a szebeni országgyűlésen beiktatták őket. Ismét erősen szorgalmaztam, hogy — ha már őfelsége megengedte a rendeknek, hogy a kormányzó számára őfelsége jóváhagyása mellé előírást, illetve feltételeket szabjanak — adjanak megbízást a két főjegyzőnek és néhány követnek ennek megfogalmazására, mondtam nekik, hogy a diploma szellemében ez artikulusok többek között azt is tartalmazzák, hogy a kormányzó évente köszönjön le, ami a kormányzó tisztességének meg a rendi szabadságnak kedvezne, hogy ha talán valaki valaha lecséréltetnék, ne elcsapottnak, hanem tisztességben elbocsátottnak lássék, ami a kormányzó számára az önmérséklés eszköze, a virtus sarkantyúja is lesz. Az ő érdekükben mondtam ezt és őszintén, a legjobb akarattal, de ők vagy hízélgésből, vagy azok utasítására, akik valószínűleg megorrontották ezt, megtagadták, én sem szorgalmaztam a rendek között, hiszen rangban a legközelebb álltam hozzá, ezt mindenki tudta, és úgy látszott volna, mintha irigységből a következő évre magam előtt feszegettem volna az ajtót, tehát nem akarták, ami nagy bajt hozott a közre, és mind maguk a főjegyzők, mind mások meg-

bánták, az irántam való gyűlölség pedig növekedett. Itt a diploma harmadik cikkelyével kapcsolatban számos ellentét [támadt] a katolikus urakkal és a szászokkal, és hogy ezek elsimitásán mennyit fáradoztam, ama idők eseményei mutatják.

Ugyanazon 1692. esztendőben készítette elő a kormányzat és a státus Alvintzi Péter és társai követségét az udvarhoz, a katolikus urak viszont Baranyai Gergelyét; az ezekkel kapcsolatos buzgalmat és fáradozásaimat elhallgatom, tanúsítják a történetek és a tárgyalások. Egyébként a családi kellemetlenségek így-úgy szüneteltek, Isten mérsékelvén ezeket, nehogy hozzájárulva a biztosság terheihez és a gyűlölethez, megemésszenek, de rövid volt ez a nyugalom, bizony, csak az 1699. év végéig tartott, mint később kitűnik. Tudniillik 1691 november havában akaratom és erős tiltakozásom ellenére rám tukmálták a tartományi főbiztos tisztét; én már akkor sok év tapasztalatából tudtam, hogy ez a hivatal kellemetlen, fáradságos és a kancellársággal alig összeegyeztethető, tehát a rendek sok könyörgésétől ostromoltatva csak nagy nehezen vállaltam. Milyen hűséggel, mennyi fáradsággal viseltem, érzi, tudja Erdély és Kleinburg báró úr, később sem a rendek vetettek ki belőle, hanem a kormányzó és társai aljasul; 1693 végén Veteranius, Kleinburg, Absolon és más derék férfiak nagy sajnálatára elhatároztam, hogy visszalépek, de az ajtón akartam távozni és nem az ablakon kirepülni, mint ahogy történt; és akkor először tört ki a tanácsban a kormányzó úr titkolt dühe nyilván és elkeseredetten (a jezsuiták bebocsátása miatt. *Ez Vasarhelyen Decemberbe lőn, 23. NB.*).

1694-ben ismét akadt egy súlyos ügyem Apaffi fejedelem úr házassága alkalmából, amiről csak a megelőző napon értesültem, és erősen, de hiába tiltakoztam, hogy ne történjék a császár beleegyezése nélkül, és bár ezt a legjobb érzülettel cselekedtem, mégis nagyon megdagadt a gyűlölet irántam. Azután megérkezett a kormányhoz őfelsége emiatt tiltakozó levele, mert őfelsége tudta nélkül történt, és erre válaszolni akarván azt mondták nekem, hogy a köz nevében én fogalmazzam meg hivatalból a választ, amire ezt feleltem: Nem látom be, miképp lehetne erre a kormány nevében válaszolni, hiszen a kormányban sosem tárgyaltunk erről nyilvánosan, sőt, mi, tanácsosok — legalább is jómagam, Haller János és Apor István, ebben biztos vagyok — magánemberként sem tudtunk erről semmit, csak megtörténte után, Veterani és a császár is tudja, hogy nem tudtuk, hát válaszoljanak azok, akik tudtak a dologról és azt is tudták, mit kell majd válaszolni; mert valami kétértelműt, hihetlent vagy merő hazugságot írni a császárnak, mégpedig a kormány nevében, nem

egyvezethető össze a császári fölséggel, a kormány méltóságával, az én lelkiismeretemmel és tisztemmel. Heveskedtek, akiket szavaim illettek, és míg az apa, Gergely úr hallgatásba merült, a többiek bizonygatták, hogy nem ők szereztek ezt, hanem az ifjú csinálta a maga meg a vele egyvívásuk elhatározásából, ezért az egész bűn, ha úgy adódik, ezekre hárul, amit a kormány nevében mentegetőzés-ként biztonsággal meg lehet és meg is kell írni a császárnak, nem háríthatom el magamról a kötelességet, hogy ezt hivatalból megírom, a kormánytól sem illik elhatárolnom és elkülönítenem magam; a szavakból több mint elég volt. Akkor azt mondtam, hogy ne magáról az eseményről szavazzunk, hanem arról, lehet-e és kell-e a kormány nevében válaszolni. Ők ezt helyeselték, a többség elvégezte, hogy így történjék. Így mind az írásra, mind ez ingatag, nekem személy szerint káros, a kormánynak alkalmatlan, az udvar szemében hihetetlen mentegetőzésben való részességre nyakamat meghajlítva, tiltakozásom ellenére rákényszerítettek, ezért hát írtam, csakis hivatalból, de hogy ez sem az ügynek, sem az ő mentegetőzésüknek [nem használ], lelkemből előre láttam, és ezt az idő is igazolta. Az írást, azt hiszem, itt meg lehetne találni, Erdélyben a másolat és a császár eredeti levele elveszett, bár tudomásom szerint a császárnak a kormányhoz írt levelei közül egyetlen egy sem veszett el, csak ez, meg az, amelyik a kormány állandó fejevári tartózkodásáról szólt azzal az engedménnyel, hogy a 12 tanácsos közül 4 saját ügyeinek gondjaviselése végett állandóan büntetlenül távol lehet, hiányozhat a kormányzó vagy a kancellár mellől, de nyolcnak mindig jelen kell lennie a kormányban és el kell látnia hivatalát. Ó, jóságos Isten, mennyi gyűlöletet, méltatlanságot és kárt szenvedtem el e két levél miatt!

A Gubernátor sikkasztotta el, ugy tudom, mind a kettőt.

Ugyanebben az 1694. évben sok könyörgéssel akaratom ellenére rám testálták a sókereskedelem gondnokságát az erdélyi részeket illetően a nádor úrral közös haszonbérleti joggal. Megmutatják a számadások és maguk a tények, milyen hűséggel iparkodtam cipelni ezt a terhet merőben csak hazaszeretetből, mert ha ez nem kényszerít, ugyan el nem vállaltam volna sem a — különben elég tekintélyes — fizetségért, sem azért a jogért, ami nekem enélkül is szabad volt és kijárt, hogy eladhassam az Apaffi ideje óta eladatlanul heverő 17 ezer sőtömböt. Ámde bizony háborúsággal jutalmaztak, tudniillik két év és egy-néhány hónap hihetetlen fáradozásai és kellemetlenségei

után gyalázatosan, káromra, veszedelmekre és roppant veszteségemre, bevádolván engem, összeesküvéssel kiebrudaltak e hivatalból, és ezt ama 17 ezer sötömb miatt szenvedtem el, ami könnyen megért 20 vagy 12 [!] ezer forintot. Ezek olyan megpróbáltatások voltak, amiket Isten atyailag, a világ és annak fejedelme, az ördög, azonban gonoszágból bocsátott rám, ám ez csak kezdete volt az ez után következő nagyobbaknak és rosszabbaknak, ez csak a kínok kútfeje volt.

Az 1695. esztendő Veteranius számára az életnek, nekem az eddigi így-úgy, de meglevő békességnek és nyugalomnak utolsó éve volt. Veterani katasztrófája után a kormányzó úrral és Apor Istvánnal együtt — először ugyanis mi szereztünk tudomást a vereségről, a kollégákat pedig akkor nem volt szabad összehívni — azonnal rendeletet tettünk közzé, amivel megakadályoztuk, hogy a megriadt és a Karánsebeshez egyre jobban közeledő török császár ajánlataitól már-már megvesztegetett nép a menekülő németeket gyilkolja és átpartoljon a törökhöz, arra törekedtünk, hogy a tartományt megtartsuk a hűségen, ezt az események meg a tények tanúsítják. Mihelyt a nagy kavarodásban lehetett, mi és a kolléga urak azonnal indultunk az Erdélybe erős lovassággal érkező szász választófejedelem elé, ahol minket — jóllehet ártatlanok voltunk — Caprara generális a legsúlyosabb vádakkal illetett mint pártütőket és árulókat; hosszú lenne a história, miért tette ezt, hogy méltán-e, az alább majd kiderül. Egyes dolgokról csak azért essék szó, mert ezek lettek okaivá hamaros bécsi küldetésemnek, a következő évben Apaffi fejedelem úr Bécsbe hívásának is, és ettől kezdve testvéreimtől elszenvedett sok bajomnak. Oláhország fejedelme, Brankovics, vagy a török császár parancsára, vagy azért — mint egyesek gyanították —, mert Veteranius felbiztatta őt, hogy e módon fürkéssze ki Apaffi fejedelem és barátai hűségét, követet és levelet küldött Apaffi fejedelemhez arra buzdítva őt, hogy minél gyorsabban jöjjön Oláhországba, ugyanis a török császár keresztülviszi, hogy visszakapja az erdélyi fejedelemséget; ezt a fejedelem tüstént fölfedte a kormányzó és Veteranius előtt, a meghívóra pedig nem hallgatott. Caprara azt is elhitte, amit egy kém jelentett a török táborból, hogy a törökökhöz nem Erdélyből küldtünk követeket, bizonyos szakállas és az erdélyi szászokénál hosszabb ruhát viselő férfiakat, ami — mint bebizonyosodott — mindenestül tévedés volt.

Ezért és több más okból kolléga uraim — vagy saját elhatározásukból, vagy Heisler generálistól is biztatva — novemberben követségbe küldtek engem öfelségéhez, ellátva egy hosszú, öfelségéhez

intézett különböző kéréseket és ügyeket tartalmazó utasítással; megvan ez az utasítás, és Isten engem úgy segéljen, tisztességgel elintézem, amint a határozatokból és a különböző császári leiratokból látszik. Tartalma pedig: 1. Ófelsége igazságosan és kegyesen elfogadta, a rendekhez és a kormányhoz írt levelében jóságosan megvizsgálta a haza és a kollégák mentegetőzését, akik között talán Bethlen Gergelyt kísértette meg leginkább az elpártolás veszedelme, és mert az elpártolásunkról szóló hírlapokat Európa-szerte terjesztették, őfelsége parancsára hasonlóképpen hírlapokban vonták vissza és cáfolták meg. 2. Ugyanígy a haza és a katonaság megsegítésére 200 ezer forint kieszközlése, amiből 100 ezret magam küldtem készpénzben Erdélybe, másik százezerrel a tartományi adót csökkentették, és az örökös tartományokban fizették ki az erdélyi katonaságnak, ugyanakkor küldtem meg 50 ezret a sóeladásból az állam számára. 3. A — mint fentebb jeleztem — bérbe adott sókereskedelem kiegyenlítése azokkal, akikre tartozott. 4. Az udvarihoz hasonló hazai kancellária szervezése Erdélyben, császári pecsétekkel, amiket itt is, Erdélyben is használunk, valamint szálláspénzekkel és más szükségességekkel. 5. A kormány, a kancellárok, a tábla és a többi állami miniszter részére a császár által legkegyelmesebben adományozott fizetség, fejevári székhely és javak ugyanott, úgymint Fogaras is, anélkül, hogy bármely érdekelt sérelmet szenvedne. 6. Bölcs császári elhatárolása azoknak az illetékességi területeknek, amelyeken a főrendek és az előkelő családok elsőbbség, rang vagy cím miatt összeközték, továbbá a királyi hatalom és a haza javának megerősítéséhez, előmeneteléhez szükséges más állami [intézkedések]. Mindezeket a magam és az egész udvar megítélése szerint szándékomnak és reményemnek megfelelően, sőt azon fölül elintézve, 1696 április havában hazamegyek, és azt gondoltam, hogy ha valaha, hát most aztán igazán örvendeteset és hasznosat viszek hazámnak és kollégáimnak, jutalmul köszönet, tisztelet, nyugalom és eddig vállalt rengeteg fáradozásomért hála illet. Hát ime: vihar, háborgás és villámlás, mert — mondják — minek nekünk fejevári székhely, hogy tudniillik házunkat és gazdaságunkat elhagyva, mint valami Prometheus a fejevári sziklához láncolva marcangoljon az örökös gond és munka, hiszen eddig ki-ki odahaza tartózkodott, és amikor a kormányzó a közügyek megtárgyalására idézte, összejöttünk hol ebben, hol abban a városban, mezővárosban, és mihelyt az ügyeket megtárgyaltuk, gyakran el sem intéztük, mindenki hazament. A lakosságnak is állandóan terhet jelentettünk, úgyhogy nem nagyon örültek a mi vendégeskedésünknek, és bizony nekünk sem volt kényelmes, az

államnak pedig roppant költséget okozott. De az embereknek, akik nem tudják, mi a közrend, és csakis a sajátjukkal törődnek, megfelelt régi fegyelmezetlenségük. Aztán minek nekünk Fogaras, hiszen legjobb urunknak (akit, míg élt, madárijesztő gyanánt tartottak) nagy reményű gyermekét nem akarjuk javaiból kiforgatni. Hogy mi belépünk a fejérvári várba, ami őt illeti, amit a legnagyobbak, akiknek oda belépni illett, vagy ezek feleségei mondtak lakóhelyüknek? Távol legyen! A tanácsurak közül néhányan ezt mondták:

Gubernátor, Bethlen Gergely, Elek és kiváltt a Gubernátorné szavai.

Mi közünk a fejérvári javakhoz? Tetszik ám nekünk, ha ajándékba kapjuk, ami most a kincstár kezén van, de mert nem egyenlően kap mindenki, a kormányzó, a kancellár, a generális és a kincstárnok majd' mindent föl fog falni, főleg az első kettő olyannyira, hogy nekünk csak a morzsa marad. Ugyanígy harsogtak a fizetség ellen is. Mire jó nekünk azoknak a javaknak a visszaváltása, melyek most a megadományozottak kezén vannak, honnan volna pénzünk, és ha volna is, miért zavarnánk ki eme javaikból annyi sok testvérünket és barátunkat? Ezen azok siránkoztak a lehangosabban, akik e javakból sokat birtokoltak, és az urak között leginkább a kormányzó meg apósa, Gergely úr, Alvintzi főjegyző, Inczédi, hajdan Apaffi fejedelem kapitánya, a Teleki utódok, akik e javadalmak belét Apaffitól megszerezték, de a héját meghagyták, és bár a császári átengedés nekik meg mindenki másnak a legnagyobb biztonságot jelentette, a dolgot mégis odáig vitték, hogy összehívták a rendeket, összeesküvést és szörnyű zavargást szerveztek ellenem, a maguk mellé állított nemességet — melynek az átengedés hasonlóképpen a legnagyobb javára szolgált — szinte a lázadásig bolondították. E zajgás közepette tárgyalták az átengedés ügyét és az ezzel kapcsolatban kiadott többi császári rendeletet. Mindenki számára világos lehet, hogy mindez nem testvérszeretetből, nem a törvények, nem a közszabadság kedvéért történt, hanem az általuk birtokolt falvak miatt: Berve, Csanád, Csörgödök [?], Monora, Karkó, Tzélma meg Igen, Drombár, Preszáka *volt akkor* a közjó. Növekedett irántam a gyűlölet, és a Tököli-javak meg Radnót okozta az irigységet, ezt az egész lázongást. Ekkor keletkezett a kormányzó úrnak, a tanácsosoknak és a főrendek közül azoknak, akiket a maga pártjára állíthatott, ellenem szőtt és saját kezükkel aláírt szövetkezése, ami — úgy hiszem — a kormányzó irattárában ma is megvan.

Ez olyan mesterséges munka volt, 1° Senkit sem neveztek, hogy ki ellen van. 2° Közönséges jo promoteáltatása [előmozdítása] és gonoszok meg ellőzésére esküttek in generalibus [általánosságban]. 3° Aport talám maga hírével nem vették akkor közikbe, mert másként hiszem a malmot neki szerzették, és mindenbe egyezett vélek. 4° Apornak, és Barátinak azt monđották, hogy Bethlen Miklos ellen, az én barátimnak azt, hogy Apor ellen, úgy vették subscriptiora [aláírásra] ezt Haller János, Keresztesi ugy mondoták meg nékem.

Ezután [történt] Teleki [= Tsáki] László bécsi utazása: midőn a kormányzó úr panaszosan írt nekem erről, többek között e szavakkal: Uram, ezek az emberek útlevél nélkül, saját kedvükre mennek Bécsbe — gúnyos kacajra fakadtam, hiszen tudtam, hogy mielőtt elindult, egy álló éjszakán keresztül adta neki az utasításokat.

Egy erdőben lött a Gubernátor először titkon szembe Tsáki Lászlóval.

Ebből keletkezett a kormányzó úr, Bethlen Gergely és Elek meg Csáki László gróf szörnyszülött kibékülése, mely Erdélyt bámulatra ragadta, ugyanis a nevezett három úr oly iszonyú gyűlölettel viseltett a gróf iránt, hogy vagy 15 éven át látásától is irtóztak, az én elveszejtésemre mégis kibékültek vele, és őt, aki 18 esztendeje hazájától és a közügyektől távol élt, a köz nevében követként küldték az udvarhoz, neki magának is meglepetésére, hiszen ő mindezt nem tudta. Nem szégyenitettem meg azzal, hogy megíúsítom küldetését, ami rajtam állt volna, régi barátom volt, Bécsben semmit sem ártott nekem, bár sohasem faggattam arról, miféle instrukciókat kapott, egyet általam, a kormány nevében hivatalból írva és megpecsételve, egy másikat — előttem titokban — a kormányzó és a tanácsurak részéről. Amikor ezt a titkolózással megtévesztett karok szentesítették és ezzel az ellenem irányuló céllal elkészítették, 1696 szeptember és október havában két fejevári országgyűlés [zajlott le], melyen nem szabályszerű elnöki eljárással — erre ugyanis akkor még nem merészkedtek —, hanem a rendeknek — úgymond — követelésére és keserű panaszaira hivatkozva az országgyűlés egyes tagjai a kormányhoz fordultak, és olyan erőszakosan, hogy az Tacitust vagy Machiavellit kívánná történetírónak, megvádoltak engem, hogy a császárnak gyalázatos tanácsokat adtam a haza kárára — ez a fejevári javak visszaváltása volt —, nevezetesen, hogy a császárt,

aki már kész volt a kötelező beszolgáltatás elengedésére, e kegyes engedményről lebeszéltem, amit Bécsből a vicekancellár vagy könyvelőmülségből vagy rosszindulatból irt, és amit akkor először az én kéresemre ellenem lefolytatott elnöki vizsgálat, aztán magának öfeliségének (ma is meglevő) tanúságtétele megcáfolt. Megvádoltak sikasztással és a sójővedék hűtlen kezelésével is, amiből — minthogy hamis vád volt — semmit sem bizonyítottak, a számadásokat sem kérték be, mentségemet sem hallgatták meg, hanem csak a panaszokat hajtogatták a kormány előtt, a nevem kímélésével, de csipős szavakkal. A kormány, mintha az egészről mit sem tudna, meghallgatta, és még tüzelte is őket, mégis pártatlannak mutatta magát, ugyanis amit csak a rendek között kiabáltak és a kormány elé terjesztettek, az nem volt más, mint az összeesküvés visszhangja, így például az a fellebviteli bírósághoz szóló idézés, amit egy rég eltörölt törvénycikk alapján saját tulajdon törvényeik és minden józan ész ellenére írtak, és amit aztán képtelensége miatt mind az udvar, mind az ő ítéletábrájuk semmisnek nyilvánított, ezt tanúsítják ez országgyűlés végzése és a kormány jegyzőkönyve. Sőt, még életemet illetően is súlyos veszélybe kerültem, mert ennyi jogtalanságtól és méltatlanságtól elkeseredve, megbíztam két királyi cancellistát, jegyezze föl a megyék és székek küldötteinek nevét, hogy később kinek-kinek saját házánál és nem az országgyűlésen vizsgálatot végezhessek, és e zavargásokról az udvarhoz felterjeszthessem az igazságot. A cancellisták, hogy minél gyorsabban végére járjanak a dolognak, és hogy ne kelljen mindenkit egyenként a szállásán felkeresniük, eléggé meggondolatlanul és elhamarkodottan — mint a következmények mutatják — a templomba mennek az ott összeült gyűlésbe, kit-kit padjában ülve kérdeznek meg a nevérol, és azt följegyzik. Ezt szokatlan és nem tudom, milyen szörnyűséggel fenyegető dolognak látták az emberek, akiket már minden rosszra előkészítettek, meg azok, akik előkészítették őket, bár az egész ügy senkinek sem ártott, először zúgolódtak: Mi ez? Mi ez? —, aztán elkezdtek kiabálni: Rajta, hajtsuk ki őket az ablakon, ezt megbánjátok, semmirekellők! A templomban, ahol mindez történt, az ablakokat csak hosszú létrával lehetett elérni, ha valami olyan palotában lettek volna, ahol az ablakok alacsonyabban vannak, nem tudom, az ajtón jöttek volna-e ki a szerencsétlen és ártatlan, egyébként tisztességben született ifjak, kijönnek a templomból, és visszatérnek a kormányzó úr palotájába, ahol én tartózkodtam, jelentik a hírt, tudósítom a kolléga urakat, akik azonban már értesültek, és a tanácsulésból fölpatanva megyek a templomba a gyűlésbe. A kormány tagjai közül

senki sem beszélt le arról, hogy odamenjek; miért nem, kérjé meg tőlük az Isten! Megyek tehát a templomba mindössze 5 vagy 6 apród és hitvány szolga kíséretében, ahol midőn belépésemet a templom főkapuján messziről észreveszik — ugyanis a templom távol eső, sekrestyének nevezett részében tartózkodtak —, akadt egy a Kolozs megyei követek között, aki azt mondta, hogy azzal a hadi szekercével, amit nemzeti szokás szerint magával hord, magyarul *Balta*, ott a gyűlésen lekaszabol engem; én ezt akkor nem tudtam, utána mondták meg nekem; sosem hánytam ezt az ember szemére, sőt, másokkal együtt gyakorta láttam fényesen vendégül asztalomnál. Aztán leülök Bethlen Elek elnök mellé, mind ő, mind mindenki tisztelettel fogadott, szerény csendben, olyan szelíd arckifejezéssel és hangon, amilyennel csak tudtam, elmondtam nekik, mit hallottam a kancellisták veszedelméről, és az ablakok felé fordulva mosolyogva mondtam: Szerencse, hogy a templom ablakait létra nélkül nem lehet elérni és kinyitni, meg hogy kívülről vasrács fedi azokat — ezt mintegy tréfálkozva —, aztán pedig tisztáztam előttük a dolgot, hogy tudniillik azok csak a nevüket akarták összeírni, amit bárcsak másutt és az ő nyilvános molesztálásuk nélkül tettek volna. Mégis kérem, hogy ez ártatlanok fölött ne ítélkezzenek szigorúan, kész vagyok felelni mind értük, mind a többiekért, míg az ügy józanul, illendően és tisztán folyik.

Az imitt említett Fejérvári kétt Gyűlés, az első volt a 16. 7bris usque ad 12. Octobris [szeptember 16-tól október 12-ig], mellyet el oszlata a hideg, melly a szőlőket mind meg foglalá, azért szüretre kell menniek, de ugyan akkor promulgálák [meghírdették] a Gyűlést ad medium 9bris [november közepe] tájra, és ugy rendelék, hogy minden Vármegyéből, Székből, Városbol azon (scilicet [tudniillik] a tőlők már meg tsináltt emberek) követek gyűlyenek, uj Regálist [királyi meghívólevelet] se várjanak, el is jövének azon ellenem valo Trágaedia jádzására, melly tartott circiter usque ad 20. Xr [körülbelül december 20-ig], de amint irtam, a Generális meg oltalmazott, az egyik fő Chorágus [karmester] pedig, Bethlen Elek Praesidens [elnök] eppen estvéli nyoltz oráig az én ellenem a Császárnak irtt informátiokot subscribáltatta, petsételtette az országgal (a várbéli Nagy Palotába, ahol ekkor volt a Gyűlés, mert a Püspök a minapi gonosz dolog miatt a Templomba nem engedte a Gyűlést), és ottan a Gubernátorhoz menvén vig, de vég vatsorára az asztalnál ugy üti a gutta, hogy soha azután nem szollott, és három vagy 4 ora mulva meg

hal, de én még úgy vonaglott, nem mentem hozzá, noha jóvállottak, azért nem mentem pedig, hogy ne háborítsam meg, ha szolgálhatt volna, el mentem, és meg békéltettem volna véle, éppen akkor holt meg Galambosné leányom. (Bethlen Gergelly esztendő mulva. Rom. 11. 33, Péld. 34. 17, 18.)

Az elnök és Alvintzi protonótárius szelíden válaszolt erre, de aztán ketten vagy hárman — nem a megyei vagy székbeli követek, hanem a saját szavazati joggal rendelkező királyi meghívottak közül, nemesek vagy főrendek — hozzám fordultak, mégpedig az illendőnél erősebb szavakkal, ezeknek azt mondtam, nincs sem helyem, sem időm itt a vitatkozásra, nem ezzel a céllal és szándékkal jöttem; majd búcsút mondva az elnöknek, felálltam, felálltak az elnök példájára ők is, és sértetlenül kijöven, visszatértem a tanácsba. Ott csöndben, meg sem kérdeztem arról, mi történt, leültem, és mert titkár akkor még nem volt, a jegyzőkönyvbe magam írtam be és jegyeztem föl röviden. Hogy mekkora életveszélyben voltam — amit akkor nem is tudtam —, azt sokak elbeszélése és maguk a tények tárták föl aztán előttem, az isteni gondviselés őrzött meg a hely tisztelete és az elnök bölcsessége révén, aki nagy ellenségem volt és az összeesküvés fő szerzője, de a legkevésbé sem vérszomjas férfi, és nem akarta, vagy félt attól, hogy a szeme láttára, mintegy általa vesszek el. Rabutin generális akkor Déván volt, 3 mérföldnyire az erdélyi Fejérvártól; amikor e zavargások híre — nem az én révemen — eljutott hozzá, kötelességének tartotta, hogy haladéktalanul Fejérvárra siessen, és ha a lázongást nem is fêkezi meg teljesen, de legalább életem biztonságának mértékéig mérsékelje; először bizony nem tudta keresztülvinni, aztán másodsorra a kormányzó úrhoz és a tanácsosokhoz szigorú figyelmeztetést intézett, megüzente nekik, hogy Isten, a császár és ő maga is bosszút áll rajtuk, és ezzel megmentette az életemet, amiért máig is lekötelezettjének tudom magam. Tudniillik e lázongás alkalmával nemcsak hogy nagy veszedelemben forogtam, hanem a fő tanácsadó és szerző — már halott lévén, megkímélem — azt is javasolta, hogy akár magában a tanácsban, akár tulajdon házamban rohanjanak meg és irtsanak ki engem — borzalommal hallottam ezt, mikor elbeszéltek —, de mások ezt nem helyeselték.

Ez Bethlen Gergelly volt, Intzédi György ekkor hozta meg nekem s magok is azután, de az Isten ötet törle el, és az ő bűnéért ő nállánál jobb fiat is héttzer, szegenyt, kit úgy szának, mint gyermekemet.

Bizony, nem sikerült volna a dolog, csak az ő súlyos veszedelmükre, már csak azért sem, mert a generális az én közeli házamban tanyáztott, egy gyalogoskompániával örködött nem maga, hanem inkább enflöttem.

Öfelségének mindörökre szóló és Erdélynek soha eléggé meg nem siratható súlyos kárára e zavarok és a Csáki- meg a Teleki-féle nyugtalankodások következtében meghiúsultak a császár, a miniszterek, köztük Kinski, és — ha csekélységet velük együtt említhetem — jómagam legjobb törekvései, melyek az állandó székhelyen és a fejérvári, fogarasi javadalmakon nyugodtak, mégpedig: 1. Hogy a király mintegy jelen volna Erdélyben, ezért a fejedelem és fejedelemszobor szobája, a kihallgatás és tanácskozások színhelye, ami a fejedelmek első előszobája volt, és ahol a baldachin állt a trónszékkel, hasonlóképpen a fejedelmek ebédlőasztalával, ami tehát az első előszoba volt, és nem nyílt meg akárkinek, ez, mondom, a király számára, mintha ott lalnék, üresen álljon, és a császár arcképe ugyanazon mennyezet alatt legyen, ahol azelőtt maguk a fejedelmek ültek, hogy szimbolikusan mindig elnököljön a tanácsban, és alattvalói megismerjék, tiszteljék őt. 2. Ezáltal és a királyi vár többi részének lakása által a kormány tekintélye és kényelme növekedjék. 3. Ezzel a keresztyén világ minden más művelt országának és kormányának példájára mintázott intézménnyel a tanácsuléseknek, a kancelláriának, a törvényhozásnak, a pénzügyeknek és minden állami ügyvitelnek tisztos rendet, külön helyet és méltóságos külsőt adjon. 4. Mindezzel rászoktassa a mágnásokat a közösség javára, a népet az engedelmességre, hogy azok kormányozni, ezek kormányoztatni tanuljanak, mert azt komolyan meg kell mondanom, hogy ehhez mind a mai napig egyik sem ért. 5. Az effélék segítségével megtanuljanak maguknak ellenállni, mások kára nélkül gyarapodni, kettő között a középuton megmaradni, hogy tudniillik egyfelől saját anyagi érdekeiket (amiket mindazáltal alkalmasan szem előtt tarthatnak és ápolhatnak) szívesen helyezték a közérdek mögé, másfelől leszokjanak a rablásról, lopásról, hatalmaskodásról, amiben — jaj nekem! — de nagyon bűnösök vagyunk, hiszen miért kellene a lélek és a hírnév kárára effélékkel foglalkozni, ha egyébként is ugyanolyan bőségesen gazdagodhatnak? Bizony a tanácsosok, a kisebb rangú hivatalnokok is, e roppant javadalmakból egyenként vagy 200 jobbagyparasztot kaptak és belőlük fényesen megéltek volna úgy, hogy családi birtokaik jövedelméhez akár hozzá se nyúljanak, hanem azt fölhalmozva az örökösökre hagyják, változatlanul megmaradt volna számukra a készpénz is, amit a hivatali utód helyez letétbe, s hogy

ez mit jelent, tudja mindenki, legjobban a főrangú családok, melyek körében az atyák fényűzése és pazarlása miatt inkább adósságot szokás örökölni. 6. Nemcsak a jelenleg működő hivatalnokok kapták ezeket, hanem a későbbi utódok is, mindenki, aki nemessége és erénye folytán remélhette az utódlást, megkapta az egész ország és a nép a legkisebbig, melyre akkor sok jószág tekintett. 7. Mindezek következtében az egész nemzet számára feledésbe merült a török uralom meg minden, ami elmúlt, helyébe lépett a császár, a kereszténység, a rend és a boldogság, mely a múltbelinél messze nagyobb-nak ígérkezett. Ki hitte volna, hogy a fejedelemséget vissza fogják kívánni azok, akik így a fejedelem szerencsését és dicsőségét élvezték és tőle csak névben különböztek volna, hogy tehát ezek saját magukat fogják megrabolni? De ezt hozta a végzet. És mindennek legfőbb oka — mint fönt közbevetőleg említettem — Radnót volt és a tartomány állapotához képest figyelemre méltó erdélyi Tököli-javak; ezért vagyok kénytelen a velem történt méltatlanságok nagy részét összefoglalóan leírni.

A császár kegyet gyakorolt velem, és 1695-ben 15 ezer, jószágban vagy készpénzben fölveendő forintot utalt ki számomra, amivel kapcsolatban a jámbor emlékezetű Kinski gróf ezt mondta nekem: A császár kegye megvan, de készpénzt nem oly könnyű remélni, mint birtokot. Beláttam ezt, tehát tanácskozáván barátaimmal, vajon találhatnék-e kéznél levő és a császár rendelkezése alá tartozó jószágot, Alvintzi Péter főjegyző azt mondta nekem, hogy Erdélyben nincs más, a császári kegyhez és hozzám méltó birtok, csak Radnót, ő, mint a fejedelem és fejedelemasszony jószágigazgatója, minden okiratuk, levelük, okmányuk megbízalmasabb öre és kezelője biztosan tudja, és jó lelkiismerettel biztosít engem, hogy Apaffi fejedelem úr semmiképpen sem birtokolta azt jogosan. Ismeretes volt az is, hogy Apor és Pekri grófokon kívül a kormányzó úr Haller János úrral együtt, aki ezzel kapcsolatban felesége révén szerzett jogára hivatkozott, maga is meg akarta szerezni, és Haller István közvetítésével a Colonits bíboros vezetése alatt álló kamarától 25 ezer forintért szerette volna megvásárolni, vagy már meg is vásárolta, holott ő a fejedelem úr közeli rokona, gyámja, minden dolgának ismerője volt. El kellett hinnem, amit a kormányzó úr 1696 augusztusában mondott nekem, hogy kis rokonának birtokát semmiképpen sem háborította volna meg, ha őt jogos birtokosnak tudja; és ekkor kedvemért az én fogalmazásomban levelet írt Kinski grófnak, de ahogy később rájöttem, nem küldte el, hanem ritka mesterkedéssel becsapott, megvan a másolat, ha fogságba vetésemkor el nem kalló-

dott.¹ Én tehát reményemet és terveimet erre alapoztam, máskülönben eszembe sem jutott volna. A császár nekem adja a birtokot, kézbesítik a rendeletet, a kamara megkapja az 1000 forint illetéket, mások kevesebbet, mégis ki-ki a magáét, a kormányelnök lefolytatja az eljárást, de hosszú nyolcados perfolyamra utasítják vissza, fellebbezés az udvarhoz, ezt csak fellebbezési utasításra továbbítják, a császár különbírótságot delegál, az ügy megkezdése után a hetedik évben a birtokot a kincstárnak ítélik, a határozatot jelentik a császárnak, őfelsége szentesíti, engem a császár kézjegyével ellátott levélben tudósítanak az eredményről, a végzést kezemhez kézbesítik, a kamarai bizottságot utasítják a végrehajtásra, ez a pénzügyigazgatóval együtt (aki korábban ugyanezen ügyben a fejedelem úr ügyvédje volt a kincstárral szemben) halogatja, közben 1703-ban Rabutin generálishoz ellenkező értelmű utasítás érkezik, hogy a végrehajtást

¹Ez a gubernátor nevében, de Bethlen fogalmazásában irt levél fennmaradt; Bethlen autográf fogalmazványa. „Kinsky Vramnak 29. Augusti 1696. Gubernator Uram nevel.” Hátlapján ugyancsak autográf: „Ezt kgdnek maganak kellene Kinsky Uramnak megh írni.” (Lelőhelye: OL Bethleni Bethlen cs. lt., Missiles, P 1956, 1. cs. 1. tétel.)

Excellentissime Domine.

Cogor Vestrae Excellentiae prouti simile apud Excellentissimum Dominum Generalem Veterani etiam feci, protestando significare, quod ego quidem in negotio Illustrissimi Domini Apafii et per Consanguineitatem, et Aequitatem sic ubi jus habet me subtrahere non possum, sed ubi jure deficit ego approbare nec possum, nec volo. Sic uti nunc etiam in negotio Radhnotiano non potui evitare, quin preceps ipsius ad Suam Majestatem mitterem, et illam Informationem subscriberem, sed alias cogor ex Conscientia significare, quod nec ego nec Domini Consiliarii sciamus ullum privatum reale Jus Domini Illustrissimi in illis Bonis. Mihi Excellentissime Domine grave est in tali negotio, sicuti et in tali Casu, quando Domini Consiliarii in aliqua materia dissentiunt res moderari, itaque me Commendo Patrocínio & bono Consilio Vestrae Excellentiae Cui dum haec cum humiliter confidentia declaro simul opto longam et felicem vitam Vestrae Excellentiae et maneo ejusdem

[Fordítása:]

Excellenciás Uram!

Kénytelen vagyok tiltakozással jelenteni Excellenciádnak, mint ahogy jelentettem Veterani tábornok excellenciás úrnak is, hogy a kitűnő Apafi úr ügye mellől nem állok el akkor, ha az rokonság vagy méltányosság folytán jogos, de abban, amihez nincs joga, nem tudom és nem akarom támogatni. Ekképpen most is, a radnóti birtok ügyében nem tudtam kikerülni. hogy kérelmeit elküldjem Őfelségéhez és a tájékoztatást aláírjam, lelkiismeretem azonban arra kényszerít, hogy jelentsem, sem nekem, sem a tanácsos uraknak nincs tudomásunk arról, hogy a kitűnő úrnak volna valami tényleges joga ama birtokokra. Nekem, Excellenciás Uram, nehezemre esik egy ilyen ügyben, tudniillik olyan esetben, melyben a tanácsos urak valami dologban eltérő véleményen vannak, kiegyensúlyozni a dolgot, ezért ajánlom magam Excellenciád pártfogásába és jóindulatába, akinek miközben ezeket jelentem, egyúttal kívánok hosszú és boldog életet, és maradok...

akadályozza meg, mert az ügyet még egyszer felül kell vizsgálni, és így 8 esztendő fáradozása, reményem, a császár kegye, pár ezer forintnyi költségem füstbe szállt. Hogy pedig ez az ügy, aminek anyaga egész kötetnyi, miért nem kaphatott soha bírót, bíróságot, eljárást és végül befejezést Erdélyben, sőt Bécsben sem mindeddig 13 éven keresztül, az az eddigiekből és abból, ami következik, bárki számára, ha nem vak, világos lehet.

Ami a Tököli-birtokokat illeti: A fejedelem úr 10 éven keresztül zálogban tartotta azokat a három nővértől. Mikor én 1695-ben Bécsben tartózkodom, biztosan megtudom, hogy a fejedelem úr politikai okok miatt el fogja hagyni Erdélyt; ezelőtt ezekről a birtokokról még csak nem is álmodtam soha, bár egyik részük más jogcímen engem és fivéreimet illetett. Hihető, hogy Magyarország fényes nádorispánja és az ő révén a három úrhölgy is értesült erről az Apaffi fejedelmet illető hírről. A nádorispánné — anélkül, hogy erre kértem volna — felajánlja nekem a megvétel jogát, majd a két nővér azt mondja, hogy ugyanezt kérték Bánffi kormányzó úr és társai, Apor, Gyulafi, Mikes grófok, de a nádorispán úr egyetértésével inkább nekem akarják eladni az egészet. Az udvari kamara, a minisztérium és a császár tudtával megkötöm velük a szerződést, a császár helybenhagyólag megerősíti, kézbesítik, és már készen áll minden, ami szükséges, de aztán hirtelen változik a kép, én pedig pörbe szállok Apaffi úrral az erdélyi ítélőtábla előtt, és mikor már úgy látszott, hogy a döntés az én javamra szól, megérkezik a kormányhoz és a táblához Rabutin generális úr levele, megparancsolván a halasztást, és bár az erdélyi törvények még uralkodó fejedelem utasítására sem tűrik az efféle halasztást, mégis szívesen engedelmesskednek és elhalasztják. Az ügyet a császárhoz terjesztem föl, és aztán 1702-ben Apaffi fejedelem úrral barátságosan kiegyezem, de mindmáig hasztalanul. Így hát ezzel a birtokkal ugyanolyan szerencsétlenül jártam, mint Radnóttal, ugyanazon okokból, amit az engem ért jogtalanságok között meg kellett említenem.

Ugyanazon 1696. esztendőben Apaffi fejedelem urat elhívták Erdélyből, miután a császári kegyelmet, amit általam és Absolon Dániel által császári leiratban ajánlottak neki, nem tudom, kiknek a tanácsára — bár nem volna nehéz kitalálni — visszautasította. Ez súlyos gyűlölségbe kevert engem mind ő maga, mind övéi előtt, mintha száműzetését én idéztem volna elő, hogy javait elfoglaljam. Tanúm legyen az Isten, az udvar, az e tárgyban általam őrzött irások, a tények, saját lelkiismeretem, hogy soha egyetlen szót sem szóltam ellene az udvarban, sem másutt, és hogy inkább csak az ő

javát, nyugalját, tisztességét és boldogságát iparkodtam előmozdítani az idők kínálta lehetőség szerint. Ha a császár ajánlatainak, Kinski gróf és a magam tanácsainak ő, apósa és fivére enged, azt hiszem, boldogabb volna, én elég súlyosan és méltatlanul megszenvedek érte.

1697-ben megismételték az országgyűlést és az ellenem való áskálódásokat Kolozsvárott. Megerősítették a fellebbezésről szóló törvénycikket, melyet — mint fentebb említettem — Fejérvárott hoztak, és írtak egy egészen nevetséges artikulust, hogy tőlem — kiírták a nevemet — senkinek se legyen szabad búzáat vásárolnia. Tudom én, mi az árdrágítás ostorozása, tudom, hogy jogosan és méltán kárhozattják, büntetik, de itt szó sem volt ilyesmiről. Mindenki azt mondhatja, hogy hazudom, ha nem írom le, mi adott okot és alkalmat ekkora képtelenségre és irigységre, de a dolog színigaz. Erdélyben, mint mindenütt a világon, a kereskedés rendszeres dolog volt: vásárolni valamit, többek között élelmiszert a lehető legolcsóbban is, és eladni azt haszonnal. Hiszen mi más a kereskedelem, ha nem ez? Megteszi ezt nálunk maga a fejedelem és a többi főrend is, mint ahogy alkalmazottaim útján többek között én is gyakran vásároltam főleg bort és gabonát, néha ökörből, ürüből, mézből és viaszból, sóból húztam hasznot, jobban szerettem ezt csinálni a rosszindulatúak irigykedése közepette, mint rabolni és ingyen élni sokak példájára. A gabona olcsósága idején kedvezett a parasztnépnek, ha vevőt, és a drágaság idején, ha lelkiismeretes eladót talált. Tudja Erdély, hogy sem a vásárlásban, sem az eladásban nem voltam igazságtalan, rám senkinek sem volt panasza, mert ha nem is jó, de legalább kevésbé rossz akartam lenni. Miután bevezették azt az új szokást, hogy a császári beszolgáltatást nem készpénzben, hanem a kamara hitelére évente egyszerre teljesítették olyan módon, amilyen tudtom szerint más országokban és tartományokban nem szokás, a gabona-eladásból származó legbusásabb hasznot a főrendek húzták. Ugyanis a tábornagyi hivatal és a császári biztosság által egy összegben megszabott mennyiséget a kormánynak kellett személyekre, megyékre, székekre és hasonló közösségekre lebontania, hogy ki-ki mennyit tartozik hitelbe adni, mert senki sem volt hajlandó arra, hogy önként hitelezzen. Így készpénz hiányában a raktárak teljesen üresen álltak. A beszolgáltatásra kötelezettek — mind a magánszemélyek, mind pedig elsősorban a községek — a raktáraktól messze voltak, és ha netán a gabona bővében lettek volna, akkor is sokszor inkább drágábban vásárolták meg azt, de közelebb, hogy a szállítás és a gabonatisztek által végzett rostálás, mérés alkalmatlanságától

megszabaduljanak. Tudom, hogy bőven volt itt visszaélés és panasz a kirovás és az erőszakos árusítás miatt, aminek rajtam történt példáját és az említett artikulus igaz okát adom. Nem sokkal ez országgyűlés előtt egy Pásztor nevű oláh püspök szerződéssel megvásárolt tőlem ezer köböl búzát, amit alárendeltjei nevében a szebeni és fejérvári raktárba kellett szállítanom, kötelezvényt adott az árról, azaz 4000 forintról hivatalának pecsétje alatt. Én, aki mindkét helyen rendelkeztem bizonyos búzamennyiséggel, tüstént a lebonyolításhoz láttam. Közben megkezdődik az országgyűlés, egy bizonyos alkalomból odajön a püspök, akit a kormányzó úr küldönc útján megkeres, hogy tőle vegyen. Ez mondja, hogy már tőlem vett, és ezt a nagyrészt vagy teljesen lebonyolított ügyletet nem változtathatja meg. Hát ezért keletkezett ez a törvénycikk. Súlyos fenyegetésekkel ijesztgetik a püspököt, hogy változtassa meg, mert még magában püspökségében is kárát látja, egyúttal a kormányzó úr és néhány társa meg tanácsos nevében hozzám jön Bíró Sámuel iktató egy cédulával, amire a küldők neve volt írva, és ezek nevében megtiltja nekem, hogy az ő falvaikban lakó oláh pásztorok részéről gabonát vigyek a raktárba, ezt ugyanis ők a saját birtokaikon mindenkivel szemben fenntartják maguknak. A dolog milyensége szerint felháborodva válaszoltam: ez már elintézett dolog, nem változtathatom meg, s ha tudnám, sem tenném. Odajött a püspök is, majd' félholtan és reszketve kér, könyörög, adjam vissza a kötelezvényt, engedjem, hogy elálljon az egyezségtől, másképp jaj neki. Azt feleltem: az üzlet megtörtént, én ezt már nem tehetem, hanem várom tőle a pénzt, de azért nem kell ennyire félnie, elvégre a jog és a körülmények javunkra szólnak. Reményvesztve megy el, megegyezik újra más 1000 köbölben a kormányzó úrral, Bethlen Gergellyel, Keresztesi Sámuel-lal, Pekri gróffal, személyének és püspökségének védelméért Apor gróf úrhoz és Vizeleti Péterhez [!] is folyamodik; innen ered az oláh pásztorok általa megígért szövetsége a katolikus urakkal, amit ugyan nem ért meg. Ez a négy úr rátukmálja a saját ezer köböljét a raktárra, és a gabonabiztosnál követelőznek, hogy a nyugtát nekik és ne nekem adják, de későn, én már akkor megkaptam, de nekik is ad. Figyelmeztetnek, hogy vegyem vissza a saját búzámat és adjam vissza a nyugtát, megtagadom, az ügyet az udvar elé akarom terjeszteni, amit meg is tettem volna, ha a véletlen — ez ügyben szerencse, másoknak csapás — meg nem oldja a dolgot. Az történt ugyanis, hogy még ugyanebben az évben ismét negyvenezer köböl búzát rekviráltak a raktárba, ennek kirovásakor ezek számomra más vevőkről gondoskodnak, persze nem károm nélkül, és kifizették a

pénzt mind nekik, mind nekem. Ez az oka és ez a célja ennek az artikulusnak, amin mindenki kacagott, nálam van e négy úr pecsétes szövetségelevele, a püspök kötelezvénye és hasonlók, tudja Hueber, a gabonabiztos, tudja Bíró Sámuel és sokan mások.

Ugyanezen az országgyűlésen a kormányzó úr és Bethlen Gergely egy másik ligát vagyis összeesküvést eszkábált össze ellenem: Akkor már több mint 30 éve voltam másokkal együtt az egyházi javak gondnoka, mégpedig az öregek kihaltával már több éve a legfőbb; ezek azt akarták, hogy az egyházi pénzből adjak kölcsön Szász Jánosnak, akit épp most fejeztek le. Kétezer aranyat adtam a szebenieknek, másoknak is már az egyház javára (*Maramaros Vármegyének és más szászoknak volt adva*) kamatra, tehát nem tudtam adni, ugyan nem adtam volna neki akkor sem, ha lett volna is készpénz, veszekedni kezdtek velem, hogy gondnokságomról és az egész egyházi pénzről adjak nekik számot, azonnal adjak vissza minden pénzt; ennek keresztülvitele érdekében a többi felekezet bámulatára és nevetségére, inkább az ő gyalázatukra, mint az enyéimre összeesküvést szöttek, aminek aláírására és megpecsételésére kényszerítették mind a világiakat, köztük testvéremet, Sámuel, és Pál fivéremtől való unokaöcsémet, Jánost is, mind a magas rangú egyháziakat, akik csodálkoztak és ellenkeztek, hiszen ismerték becsületességemet és féltékenységük okát.

Püspök, Professor, Pap, Reformatus Ur, fő ember s nemes, akit kaphattak erővel mind subscribáltak és petsételték, Kolosvárott ellenem.

Kevélyen megüzenték, hogy azonnal engedelmeskedjem. Ezt feleltem: Nem titok előttem e féltékenység oka, és nagyon jól tudják, hogy Istenen kívül senkinek sem fogok elszámolni, hogy egész életemben még a világi hivatalokban sem kellett számot adnom, 2. Reg. 12, 15, hogy ezt a tisztséget, amit mindenféle fizetség, szabályzat, leltár és kötelezvény nélkül vállaltam el, már 31. esztendeje viselem becsülettel, nem kötelességből, hanem önként, hogy egy vagy két évvel ezelőtt — csodálom, hogy elfelejtették — az ő megbízásukból elszámoltathatott volna a főjegyző és a püspök, magam kértem ezt meg a többi utasítást, és hogy állapítsanak meg megfelelő rendet; ha valaha, hát most minden igazán jól áll, kérem, uraságaik legyenek csak nyugodtak. Ekképp féltékenységük hiú és pimasz túlkapása meghiúsult, de mindmáig megmaradt a kormányzó úr kezei között az a megpecsételt szövetségelevél, és ezt a hullát az ez évi legutóbbi tordai országgyűlésen egyesek ismét kiásták.

Ennyi hányattatástól meggyötörve az elmúlt évben újra a császár pártfogásáért folyamodtam, aki ugyanúgy, mint a jámbor emlékeztető Kinski gróf, tiszta atyai intéseket írt nekem meg a kormányzó úrnak a békéről és a kölcsönös egyetértésről, tudta ugyanis a bölcs császár és a minisztérium, hogy mindezek középpontjában a kormányzó áll. Ezt Absolon titkárnak kellett magával hoznia és Rabutin generálissal együtt megvalósítania, de Absolon útközben meghalván, visszakerült Bécsbe, és aztán ez évben küldték el Rabutin generális úrnak, hogy végrehajtsa és elintézzze. Megvan a generális levele, mindkettőnknek írt Szebenből a császár nevében és nagy buzgalommal szorgalmazza a békét, parancsolva, biztatva, de bár én a legmesszebbmenően helyeseltem, a kormányzó úr azt mondta, hogy az én ügyem nem rá tartozik, hanem a rendekre, ez állami ügy, ezért az országgyűlés elé kell utalni. A generális és én ismertük ezt már az előzményekből, ezért én is azt feleltem, hogy mindez az ismeretes összeesküvésből ered, nekem semmi dolgom a rendekkel, mert azokat ezek az urak — tudniillik a kormányzó és társai — piszkálták fel, saját ügyükből csinálnak közügyet, és a jövőben is úgy fognak eljárni, hogy saját összeesküvésüket a rendek nevével fémjelzik, és e címen terjesztik az udvar elé; de tudja ezt az Isten, jól ismeri az udvar, és előbb-utóbb az egész kiderül. A kormányzó úr mégis makacszkodott, és meghirdette az országgyűlést Tordára. A múltból megjósolva a jövőndőt, előre láttam és a generálisnak megmondtam ezt, amint be is következett, de mert jóvátenni nem tudtuk, kénytelenek voltunk beleegyezni, a generális megígérte, hogy ő is eljön Tordára a diétára és gondoskodik a békéltetésről. Meglett tehát a diéta, ami az összeesküvést követő 10 hónap alatt már az ötödik intézkedés volt ellenem, és ha valami valaha, hát ez nagyon egyoldalú, mert semmit sem határoztak ott, csak ellenem hoztak rendelkezéseket, feltételeket szabtak nekem a kormánytól távol a nagypecséttel, a kormányzó és az összes tanácsos aláírásával, akkor először vonván pártjukra és szövetségükbe az összeesküvésben előbb nem részes Apor grófot, aki nem nyílt ellenségem, sőt gyakran hathatós barátom volt, bár vallási ügyekben és a tordai malom dolgában — aminek tizedrészére igényt tartott — néha perlekedett velem, és aki ugyan az előírásokról szóló, fentebb említett artikulusokat saját kezével erősítette meg, mégis a fejevári és fogarasi javakat illető pontokban igazságosan gondolkozott, aztán többi barátomat és az ilyen zavargásokat elítélőket is magával ragadta a kormányzó tekintélyétől való félelem. A számomra tehát előírt feltételek tartalma az volt, hogy a kormány tudta nélkül ne irkáljak semmit az udvarnak,

a kormányzót az eddiginél jobban tiszteljem, minden egyházi és világi hivatalomról adjak számot, a tordai malmot adjam vissza Apor grófnak és társainak, meg nem tudom, még milyen hasonlókát követeltek a rendek nevében. Hogy ezeket a generálisnak, az udvarnak és az egész világnak ügyesebben adják be, a három nemzet pecsétjével, törvénycikk-formában az elnök és a főjegyzők aláírásával az alább gyakran szóba kerülő, velem szemben nagyon ellenséges Szász Jánossal írárták meg terjengősen a köz nevében, és bemutatták a generálisnak az ocsmányságoktól annyira hemzsegő írást, hogy a generális utálkozva dobta vissza. Én pedig, mintha a halál küszöbére érkeztem volna, Haller István úr és Alvintzi főjegyző útján, akiket közvetítőként küldtek hozzám, minderre azt feleltem, hogy ártatlanságom és e zavargások ismeretében efféle feltételekbe sosem fogok belemenni, mégha a mészárost küldik is a bárdal, hanem ajánlom magam Istennek, a császárnak és a jognak, amit, ha törvényes, nem utasítok vissza, és kitarottam emellett. A generálist azonban mélyen megrendítette a Tököli-féle lázadás akkor érkezett híre, és aggódva mind a köz üdvéért, mind az enyémet e sok viszontagság között, a kormányzó jelenlétében hatszemközt zord szavakkal kényszerített engem valamiféle békességre. Szavainak a lényege az volt, hogy mondjak le a malomról, amit meg is kellett tennem, aztán a generális mentegetőzött az irántam tanúsított keménységéért, mondván, hogy a malom árán az életemet akarta megőrizni, ezzel ki is engesztelt.

A Generális több szovai között monda: Voulez vous donc que pour uns foutui moulin ils vo vous mansacrent et déchirent. Azt akarad é hát, hogy egy (salvo honore [tisztesség ne essék szólván]) baszatt maloméért elszaggassanak vagy daraballyanak, ebből meg láttzik, mitsoda jo szándékkal voltak, ez a Thordai Gyűlés éppen tsak az én feszítésemmel töltt el, a mind az előtt esztendővel ugyan Thordán volt az említett conjuratio [összeesküvés], bizony a fogát is tsikargatta, kosztperdgye maroklattyát verte, hogy én a malmot oda adni nem akartam, a Gubernátor meg ijedet magais rajta, osztán ugy adám oda.

Ó, micsoda története van ennek a malomnak! Mennyi jogi hanyagság mind az alsóbb megyei széknél, mind az ítélőtáblánál, erőszak, hamis tájékoztatás az udvarhoz, Apor grófnak a kormány nyílt színe előtt hazudozásig menő acsarkodásai, marakodásunk egymással, amiből halálos ellenségeskedés keletkezett, hogy bár a tanácsban beszéltem hozzá és a közügyekről tanácskozandó Fejérvárott vagy

Szebenben a házába is bementem, a magánéletben azonban ezután sohasem nyújtottunk kezét egymásnak és nem ültünk egy asztalhoz a béke nálunk szokásos jeleként. A kormányzó sem a béke, sem a jog kedvéért a császári utasítások ellenére sem lépett föl soha velem szemben, a generális sem csillapított minket, mint azelőtt Veterani; gyakran megígérte ezt egészen az én elfogatásomig és a gróf haláláig. A császári udvar azonban leleplezte e sok visszaélést, és ugyanezen generális útján néhány évnyi veszteségem után visszaadta nekem a malmot. A per a táblánál függőben van. Miképp hiúsította meg a határozatot Apor gróf, megmaradt a tordai malom iratai között.

Rákóczi pedig mostanában elrabolta és hűtlen igénylőknek adta, így ez is egyike az én eme összeesküvésből származó veszteségeimnek. Fennmaradtak mindennek hiteles tanúbizonyságai. A béke és a malom kicsikarása után mindannyian kibékültek velem, és másnap olyan fényes lakomán láttam őket vendégül, amilyen csak kitelt tőlem, de hogy a béke és szeretet poharát mennyire tartották tiszteltben, a következők mutatják.

Ugyanebben az 1697. évben az udvarhoz idéztek hármunkat, a kormányzó urat, Apor grófot és engem, hat hónapig maradunk ott a közügyeket tárgyalva; ezek nem ide valók, a velem továbbra is történt méltánytalanságokról kell szólnom.

Az akkori Betsi actionkrol sok iras van az en Leveleim között és nevezetesen Diarium conferentiarum [tárgyalási napló]; Melyett a Conferentiákban irtam, és nagy részét dictante Kinskio [Kinski diktálása után], nagy nehezen tudám véghez vinni, hogy Kálnoki vice Cancellarius a Császár petséttyit kezembe adja, és én Cancellariusul fungályak, a mig Bétsbe leszek, de kéntelen lón velle a Császár parantsolattyára, es aztán az kissebbet az Regestatorhoz adtam, a nagyobbikat magamnál tartattam, mind amig akor Bétsbe voltam, és oztán 13-dik Maii [május] 1698. adtam ismét kezébe, de bezzeg azután in Anno [évben] 1702 Kinski successora [utóda] lévén in Conferentiae praesidio Transylvanicae Comes Harák et totum fac [az erdélyi tanácskozás elnökségében Harák gróf és a tótumfaktum] Kolonits Cardinal s Hevenesi Jesuvita, nemhogy a petsétett, de a publicumokbol [államügyekből] és Conferentiákbol valo Hivatalt sem érdemlém a Bétsi Ministerium, és Erdélyi Cancellariától.

A jámbor emlékezetű Kinszki gróf mind a császár parancsára, mind saját jóindulatától indítva sok atyai figyelmeztetést intézett

a két kolléga úrhoz a velem szemben elkövetett, fentebb elbeszélte méltánytalanságok miatt, és hogy a jövőben velem barátságban és testvérként éljenek, de mit sem enyhültek irányomban, sőt, aztán még sokkal gonoszabbak lettek. 1698-ban bocsáttatott ki a császár rendelete a Radnóttal kapcsolatos eljárásról, amiről az előbb emlékeztem meg, de ezt még erőszakosabban és ravaszabban játszották ki, mint előbb a Tököli-birtokokkal kapcsolatosat; ezt maga az eljárás mutatja. Én bizony nem kértem ezt a rendeletet, hiszen a rendes úton haladtam. Miképp forgatták ki, az imént jeleztem. Elrendeltetett a tördai malom visszaadása is, de mit sem használt, hanem csak a kormányban támadt veszekedés miatta, sohasem engedelmeskedtek volna, ha a titkos császári paranccsal figyelmeztetett generális nem kényszeríti őket a visszaadásra. A császár még 1696-ban kiutalta hátralékos fizetésem egy részét, ezt abból az összegből kellett kifizetni, ami a kormányban levő üresedések következtében a kincstárban maradt. E maradványokat kimutattam, cáfolhatatlan számításokkal, mind az udvari kamarának, mind a kormányknak, hogy több mint 20 ezer maradt Apor gróf kezénél.

Emiatt a fizetésem dolga miatt öszve vesze a Gubernator előtt véllem Apor, és meg hazudtola, énis viszámondám, és a Császártol akarok vala Törvényt kérni, osztán a Gubernator meg békéltette, s meg követe.

Ebben az Apor Convictiojában [elmarasztalásában] valo Deputátusok [küldöttek]: Sárosi János, Pekri Lórintz, Szász János, Horváth Miklos, Nagy Sigmond, summa et persona [összesen és egyenként] a három nátiobol, kiket magais Apor Authoráltt [lekötelezett], ezt a Convictiot a Gubernátor és Sárosiak el sikkasztották, Executioban [vizsgálatba] nem mene, az országnak és a societásnak [társadalomnak] nagy kárával.

De ez sem használt, bár ők ugyanúgy tudták, mint én, ezért megismételtetett a parancs, és ezenfelül kiutalta a császár nekem a titkárok fizetését is ez évekről, mert azok akkor nem voltak kinevezve, és én töltöttem be helyettük mind a fogalmazó, mind az iktató feladatkörét. Ámde a kormányhoz 1696-tól 1704-ig nem hívtak számfejtőt, hogy köztem és Apor gróf között a császári rendelet szerint elintézzék a dolgot, amit ugyan egy számfejtő egyetlen óra alatt megcsinálhatott volna, mutatja ezt a sok fölterjesztés, amit a kormányhoz küldtem, a hitegető válaszok, amiket ők írtak erről, és a többi szükséges dolog, így kb. 10 ezer forint károm keletkezett és veszedelmes pör

örököseim meg az Aporok között, amit, meg kell mondanom, senki más nem okozott nekem, csak a kormányzó, aki annyi év alatt nem akarta érvényre juttatni az igazságot; e káron kívül e forrásból számlálhatatlan egyéb sérelmet kellett lenyelnem, amit nem is tudok felsorolni. Panaszkodtam öfelségénél is korábbi üldöztetésem miatt, nem azért, hogy valakit megbüntessen, hanem csak azért, hogy szűnjenek meg az összeesküvések, a közrend és a jövő érdekében őrizzek meg a magam és a mások biztonságát a hasonló esetektől. Megvan ez az emlékiratom és a parancs eredetiben, ugyanis nem nyújtottam át azt, mert előre sejtettem, hogy többet árt, mint használ. A kormány csak arra kapott utasítást, hogy öfelségét tájékoztassa panaszaimról, márpedig mi egyéb tájékoztatást várhattam volna a velem, mint főntebb írtam, szemben álló párt részéről, hacsak nem Szász János méregtől csepegő tollát — a császári titkárok és iktatók helyett mint valami pót-kancellárral vele éltek vissza minden ellenem irányuló hadjáratukban —, mely ha csikorgásával megpiszkálta az udvar fülét, engem szinte gyermekkorától kezdve befeketített, tanúsítják ezt maguk e levelek, ha a levéltárban helyre méltatják ezeket, s nagy részben Visenberg titkár úr is. Nem akartam tehát felhasználni ezt a parancsot, nehogy úgy lássék, mintha a békebontást — jóllehet ártatlanul — fokoznám, mintha a mindkét fél részéről elhantolt tetemet kiásnám, és e sok — bárha jogos — panasszal, pörrel az udvarnak kellemetlenséget és hányingert okoznék, reméltem, hogy biztonságomat megadja az Isten, az idő, Kinski figyelmeztetései, Bethlen Gergelynek és Eleknek, az összeesküvés legfőbb kovácsainak halála és Rabutin közbenjárása, de ezek nem használtak semmit.

1698 május havában mi hárman visszatértünk Bécsből; hogy ott oly sok hónap alatt milyen hivatalos ügyek zajlottak, nem ide való, csak egyet említek, ami szememben utálatos, a hazának veszedelmes volt: Csáki László gróf elütötte a kormányzó urat és Apor grófot az arany- és ezüstbányák harmincadának jövedelmező bérletétől; míg mi Bécsben időzünk, Csáki meghal, és ezek ketten egymás ellen is nagy erőlködéssel visszaszerzik. Tiltakozom, és bebizonyítom a bérbeadónak is, hogy emiatt a császárt évente legalább 20 ezer forint kár éri, a bérbevevőknek is, elsősorban a kormányzónak, hogy ez a dolog tisztükkel, hírnevükkel, méltóságukkal összeférhetetlen, hiszen még azt is éppen nekik kellene leleplezniük és megakadályozniuk, ha mások csalnák meg a királyt, az adóbérlőnek gyalázatos a neve, azt is mondtam, hogy ez egyszer majd nekik is, a hazának is ártalmára válik, nem kaptam mást, csak gyűlöletet. Ez küldte a

kamarai bizottságot Erdélyre. Miután ugyanis Apor grófnak, mint kincstartónak a királlyal szinte azonos nagypecsétjéért a tanácskozáson folytonosan veszekedtek, pecsétet vészték a kincstárnoki hivatal számára, és végül létrejött a kamarai bizottság. Ugyanebben az évben más okból is növekedett a kormányzó úr irántam táplált ellenszenv, ugyanis kinevezettek a titkárok, és a kormányban a császár nevében és pecsétjével kellett kiadványozni, ennek következtében a kormányzó pecsétje szinte érvénytelenné vált, és ténylegesen növekedvén a test tekintélye, képletesen csökkenni látszott a fej hatalma és méltósága.

A magam és a haza végzete közeledvén, én is közeledem beszámoló végéhez. Ó, én szerencsétlen, milyen megpróbáltatásra tart az Isten?! Ó, az elődök tévedése mennyivel rosszabb az utódoknak! Eddig csak testvéreim keze ütött, az idegeneké nemcsak nem bántott, de mindig védett is, ahol azonban eddig menedékem és vigaszom volt, eztán üldöztetésem. Schaffenberg, Karaffa, Heisler, Veteranyi, Vendemont herceg hatalmas pártfogóm volt, ugyanennek látszott a fenséges Rabutin generális úr is, én pedig ugyanazzal az őszinte engedelmisséggel nyújtottam feléje bizalmamat és tiszteletemet, mint elődei felé, hivatalomban a császár, a haza iránti hűséggel, és Isten a tudója, hogy erőmön felül iparkodtam szolgálni, a kormány teherhordó tevéje voltam, de reményemen túl és ellen, valóban végzetszerűen, a generális úr bizalmatlanságát mégis fölkeltettem és örökre elveszítettem kegyét; amit fentebb elbeszéltem, körülbelül a kör egyik fele, mint alább majd kiderül. Ezeket az igazságokat egyedül és kizárólag a szükség kényszeríti ki belőlem, nem a bosszú vágya, amit magának tartott fenn az Isten, akinek lábához én is könyörgések, könnyek és fogadkozások közepette helyezem le bebörtönöztetésem teljes történetét, és nem azért, hogy akár tettel, akár szóval, magammal vagy példámmal fenyegetsek valakit. Döntsen a király úgy, ahogy Isten hajlítja a szívét. Mivel pedig meggyűlöltetésem házon belüli és kívüli folyamatát a sors, az idő és az események már egybemoszták, beszámolómban sem tudom e szálakat szétválasztani, ez okok és források leírásában a generális úr és a kormányzó úr — egyébként adassék meg nekik a tisztesség és a hála — a dolog természeténél fogva együtt kerülnek említésre, ha ők e beszámoló miatt megvádoltatásról panaszkodnának, méltóztassanak tudomásul venni, hogy nem én teszem ezt, Bethlen Miklós, hanem a veszedelmes szükségből való menekvés meg az igazság, aminek elhallgatását a lelkiismeret tiltja, leleplezése viszont ezerszer

annyit használ a királynak és hazámnak, mint nekem, hitvány és egykettőre halandó emberkének.

Az okok között tehát 1-ső: Mivel Isten gondviselése folytán az említett generális úr Erdélybe való jövetele az 1696. esztendőben éppen akkor történt, amikor a kormány visszautasította a várban való lakozást és a fejérvári javadalmakat, ennek révén megghiúsította Erdélyben a trón, a törvényesség és a tisztas rend megszilárdítására irányuló legkegyelmesebb szándékot, az igazság, a rend, a közérdek száműzetett, ellenem összeesküvést szöttek, és mint Kínában Konfucius, úgy Erdélyben Konfuzio uralkodott, ezért az ellenem akkor már egészen összeszövetkezett kollégák számára előzetes óvintézkedés vált szükségessé, amivel a generálist és tolmácsát, Acton urat, feltétlenül barátaikká, irántam ha tüstént kezdetben nem is ellenségessé, de legalább tartózkodóvá és bizalmatlanná tegyék, féltek ugyanis — emellett önmagukból kiindulva azt hitték, hogy mindent elmondok róluk —, hogy mialatt az előző generálisokkal kialakult szokásom és bizalmam szerint védelmet keresek nála, eközben feltárom a szükséges igazságot, ami semmiképp sem válik majd becsléltükre, és az igaz ügygel együtt személyemnek is pártfogójává teszem őt, féltek francia nyelvtudásomtól is, sőt azt hitték, hogy a generálist én óhajtottam és neveztettem ki, ami hogy milyen távol áll az igazságtól, tudja az udvar, legjobban a generális, akit előzőleg sosem láttam, de még csak nem is hallottam róla. Ezért hát nem az én színemmel, hanem a sajátjukkal festettek le előtte, és kérték, hogy inkább nekik mindnyájuknak, mint nekem egymagamnak higgyen, akármiféle egyes ember hírének vagy érdemének helyezze elébe sokak barátságát és szolgálatát. A köztünk új, egyikünket sem ismerő, csak egy árva tolmács útján megközelíthető embert nem volt nehéz megfogni, hiszen természetből olyan a világ, hogy inkább hisz soknak, ha hazug is, mint egy igaznak, és ebben gyakran a legbölcsebbek is megcsaltnak, későn jövén rá az igazságra. Bizony, nem csodálom, hogy a generális urat ezek így behálózták, sőt inkább azt csodálom, hogy annyi sugdolózás, információ, gyalázkodás, vádaskodás, följelentés és ezernyi szörnyűség közepette józanságánál maradt, legalább annyira-amennyire mérsékelte magát, és talált valakit Erdélyben (szégyen és gyalázat kimondani), akiben hihetett és bízhatott.

Második az ellenem koholt mesének ezer jeleneten keresztül, bukáskomig való folytatása, amin többet fáradoztak, mint az állam érdekében. Hallgatok — és bár mások is hallgatnának, vagy inkább ne léteznék — a kormány valóban gyermeki és vénasszonyos tehetet-

lenségéről, aminek megsiratására vagy kikacagására maga Heraclitus és Democritus sem volna elégséges, és amit a legtapasztaltabb sem hinne el, de a súlyosabb eseteket, melyek nemcsak az én vesztemet okozták, hanem a hazáét is, sem elhallgatni, sem kendőzni nem szabad.

Harmadik a generális úrnak elődeit fölülmuló, az apró részletekig terjedő, széleskörű és elmélyedt gondja vagy kíváncsisága az ügyintézésben, úgy gondolom, abban a tisztességes hiszemben, hogy — mint jó politikus — széleskörű ismeretek alapján tudja mérlegelni a dolgokat és személyeket.

Negyedik a mindenki előtt nyitva álló kormány, melyben nem volt titok, hanem minden, ami ellenem, az erkölcs és tisztesség ellen történt és elhangzott, a generális füléig röpült és hatolt. Egy rész kiömlött a három ajtón, mely a tanácssterem három oldalán nem zárva, hanem nyitva volt, közülük kettőt az asszonyok többnyire félig kinyitottak, a harmadik ócskaságtól korhadt, a szolgák kifúrták és leselkedtek rajta, más rész a természetüknél fogva hallgatni képtelen, könnyelmű vagy vigyázatlan emberek révén terjedt el, ismét más egy vagy több kolléga hízelgése és rosszindulatú árulkodása következtében került el a generálishoz, akik számára a generális füle mindig nyitott és hiszékeny volt, és minél többet hazudott valaki, annál nagyobb lett a becsülete, vagy legalább így látszott, egy más rész meg a védekezés során, amikor valaki a vagy pontosan ellene irányított, vagy a generális által puhatolózás végett kiagyalt vádak alól tisztázni iparkodott magát, és eközben feltárta az ügyeket és komoly vádakot is elejtett.

5. Szász János átkos árulása és rosszindulata, akinek — mint valami ál-jegyzőkönyvvezetőnek — révén minden, amit a kormány tett, élőszóval jutott el a generálishoz, ha az jelen volt a városban, ugyanis mihelyt kilépett a tanácsból, hogy el ne felejtse, a generálishoz rohant, és igazat, hamisat összezagyvált, ha pár napig távol volt, levélké útján — egy-egy nap Gyulafejérvárról két-három küldöncöt menesztett Szebenbe ilyen cédulákkal —, úgyhogy a generális számára szinte naplót készített a megtörtént vagy kitalált eseményekről. Egy jól szervezett tanács bizony azt sem tűrte volna, ha valóságot ír, az mégis kevésbé lett volna ártalmas, ámde ahol emlékezetéből egy-egy darab kipottyant, és csak pár szótöredék maradt benne, ott saját, ezernyi gondolatot és formát hozzáköltő szavaival pótolta ki később, kommentárokat fűzött hozzá, megtoldotta vagy igazán, vagy hamisan a tanácsstagok arckifejezésének, gesztusainak leírásával: ez mogorva volt, az nevetett, emez készségesen szavazott, a

másik vonakodva, amaz kelletlenül. A generális ennek vagy annak a császár szolgálatára való hajlandóságáról, a katonaság és a generális iránt érzett hálájáról ennek alapján ítélkezett, ezek között pedig többnyire mindig ellenem folyt a dühöngés. Acton úr — már az ő bűnhődésének idején — azt állította, hogy egy láda tele van ilyen levélkéekkel, és életünket Isten után a generális önmérsékletének és bölcsességének meg az ő lelkiismeretességének köszönhetjük, ha ugyanis a generális ezeknek hitelt adott volna, mire sem tartotta volna a fejünket, amit egyebek között és fölött nagyon is hihetővé tett számomra két, néhány nagy papírlapból álló értekezés, nemcsak gyalázkodó, de számomra gyilkos is, amit — úgy látszik — ezzel a fő céllal készített, írt alá és juttatott el a generálisnak, de hogy ezeknek a generális nem adott hitelt, azt bizonyítja, hogy ő maga az egyiket, mégpedig roppant veszedelmeset, eredetiben nekem, a másikat később Acton úrnak megmutatta. Együttal Apor gróffal közösen javaslatba hozta a kormányban, hogy a kormány jegyzőkönyve minden egyes tanácsosnak, ahányszor csak őhajtja, saját szállásán órákra vagy akár napokra olvasásra adassék, tetszetősen úgy javasolta a dolgot, mintha az minden tanácsnoknak hasznos volna, és majdnem keresztülvitte. Én azonban bebizonyítottam, hogy ebből végtelen kavarodás származnék, a titoknak, ami a döntéseknek mégiscsak a lényegét képezi, még a jelenleginél is károsabb kiszivárgása, és hogy — amennyire én tudom — ez egyetlen nemzetnél sincs szokásban; a kormányzó, aki a többieknél inkább igényt tarthat erre, maga is csak úgy használhatja a jegyzőkönyvet, hogy ha valamit tisztességéből kifolyólag fel akar idézni emlékezetében, beleegyezésem után a titkárral hozatja ki és olvastatja föl magának a kívánt részt, és aztán ismét visszaviteti a levéltárba, de nem esetleges magánügyeiben, úgymint egyes peres eljárásoknál, amikor enélkül is kaphatnak láttamozott másolatot; sőt, nemcsak szabad, hanem szükséges és illendő is, hogy ha valaha valami olyan tárgy kerül a szőnyegre, amihez akár csak hasonló is ott már forgott egyszer, ez az ügyiratokból valamely tag vagy az egész kormány emlékezetébe idéztessék, sőt a kancellárnak és a titkároknak ezt még akkor is meg kell tenniük hivatalból, ha a többiek nem is kérik, nehogy egy új intézkedés feledékenységéből és figyelmetlenségéből kárral és botrányal érvénytelenítse a régi határozatot; de hogy a jegyzőkönyv napokig és órákig idegen kezeken hányódjék, nekem annyira képtelennek látszik, hogy ezt a császár tudta nélkül nem engedhetem meg. Rajta kívül mindannyian helyeseltek. És mert ez nem sikerült neki, hát pár nap múlva hoz egy jegyzőkönyvet, jó nagyot, 8 (úgynevezett) ívből

állót, és elkezdji jegyezni az ügyeket, amit én nem t rhettem.   ugyan ezt a bécsi tanácskozásokon gyakorolt példával   szokással védelmezte, mégis kénytelen voltam jelenlétében rámutatni kolléga uraimnak, mi származik ebből,   hogy milyen messze van Fejérvár Bécs-t l, mennyire különbözik     szándéka meg firk lása a bécsi tanácskozásokt l. Így tehát ezt megtiltottuk, de az alattomos gokt l továbbra sem rettent vissza, hanem gyötörte a kormányt, gyötörte Erdélyt, a generálist érezvén a háta mögött, végre is saját magát halálra t rte, mindenkit és mindent felforgatott. Mikor egy-két tanácsos jelenlétében szemére vettem ezt, azt felelte, hogy ő nem titkolja levelezését a generálissal és a kamarai bizottsággal, de ez nem gonosz céllal, nem  rtalomra van, hanem sokszor a sokféleképpen elnyomott szász nemzet iránti jóindulatból, gyakran saját személyének r k nyyszerített védelmében, és egyáltalán, a generálissal meg a bizottsággal való ilyen kapcsolatban nem b nt, hanem a császár szolgálatát kell látnunk,   nem vétkezik, hanem kötelességét teljesíti, és hozzátette, hogy nincs is egyedül a tanácsban, aki ezt teszi, tegyünk csak próbát magyar szokás szerint esküvéssel, hogy a tekint lyesebbek és maga a legfőbb is ugyanigy cselekszik, mégpedig sokkal többször és komolyabb ügyekben, ha ő a kormányban sosem is volna jelen, a kormány titkai semmivel sem állnának meg jobban, és ennek igazságát tanúsította mindaz, ami halála után történt.

 s itt folyik a hatodik f  forrás, úgymint a korrupció és a kormány megv s r lhat s ga. Miután ugyanis a bizalmas megbeszélésekre bef rkk z tt a g zs g, az efféle császári szolgálat, mely a k znek nincs hasznára, s t a császár szolgálatának is sokféleképp ártalmas árulása, ez magával hozta a határozatok testvéri továbbadásának, a generálissal való k relmez snek, védekezésnek, menteget z snek és hasonlóknak rossz szellemét, és miután látja, vagy hiszi, hogy a generális  r l az efféléknek, s t ezeket el is várja, és enélkül senki sem kedves, s t a kölcsönös bem rt sok és a belőlük származó veszedelmek is terhelik, rohanunk — mint mondják — egymás és a haza veszedelmére, hízelegve, csalva, v daskodva, mentegetőzve, hazudozva, árulkodva és kölcsönösen megh bor tva egymást, a kormányt, a törvényt, a szabadságjogokat és a hazát, a vallást, a diplomát, a császárt és végre magát az Istent, mindezeknek magasságos szemlélőjét és b r j t, minden sz gyenkez s, félelem és tisztelet nélkül ingerelve és elpuszt t sunkra szólítva  t. Jaj nekem, aki e sz rny s geknek mindig legfőbb céltáblája voltam, akire összehasonlíthatatlanul több dárdát hajigáltak, mint mások ellen! A kormány nevében aláirták a cs sz rnek sz l  t j kozttat st a tordai malom,

Radnót, a lónyai per és hasonlók ügyéről, Szász János révén továbbították, megpecsételték a császári pecséttel, amit a kormányzó parancsára egyszer éjszaka vittek el az iktatótól jómagam és a titkár tudta nélkül, még szerencsém volt, hogy éppen aludtam, amikor a kollégák a babot a fejemre öntötték. Ilyenektől kényszerítve 1703 áprilisának végén az iktató kezéből magamhoz vettem a pecsétet. Kaposi Sámuel úr és mások is lehetnek tanúim, hogy április utolsó éjszakáján a kollégák miatt életem is veszélyben forgott annyira, hogy kénytelen voltam végrendeletet írni és felkészülni a halálra. Csak egy példát hozok mutatóba: 1698-ban, miután Bécsből visszatértünk, június hónapban Szebenbe mentünk a generális köszöntésére és tanácskozásra, a generális 160 ezer forintot kért a katonaság számára, amit — ha nem csalódom — a 14. napra kellett letennünk. A tanácsban véletlenül kicsúszott a számon az a magyar szólásmondat, hogy ha mindjárt pallossal fenyegetné is a nyakamat, ezt ilyen hirtelen képtelenség előteremteni. Szokás szerint megvizik a generálisnak, majd hivat, és hallom az ellenem tanúskodó szavakat, és bizony életem oltalmáért Bécsbe kellett szaladnom, mert ezt megírták rólam a haditanácsnak és az udvarnak, és nem tudom, mi történt volna aztán, de hogy a félelmem nem volt alaptalan, bizonyítja Kinski 1698. július 28-i keletű válaszlevele. Hát ez a romlottság volt az, amit alázatos emlékiratomban Penetralia címmel 6 évvel ezelőtt orvoslás végett írásban és szóban a legőszintebben előadtam a császárnak és királynak, Harach salmi hercegnek, Caunith, Mansfeld és Buccellini minisztereknek, ami a legvégtetesebben siettette bukásomat, tudja ezt ez ezen szánakozik a haldokló Erdély.

Hetedik forrás az a — magának a generális úrnak a megítélése szerint is — túlzott, általuk gyakorolt, az ő részéről pedig gyakran megnyerő szerénységgel, sőt éppenséggel méltatlankodással visszautasított tiszteletadás, vagy inkább hízelgés, amit a kormányzó vagy a kormány vele szemben megkísérelt. Egyszer, hogy a kormány Gyulaféjérvártól 16—20 német mérföldre, a tartomány határán kívül fekvő Brád faluig ment elébe tiszteletadás végett, ez minden bizonnyal nem színelte, hanem őszinte felháborodásra készítette, és azt mondta, hogy ez neki nem tiszteletadás, hanem nevetség, ez rosszakaróinak irigységre és féltékenységre ad okot: *Vous, vous mocquer moy, est un humeur que ju ne desire pas et qui me in oblige projut de tout, se vous ponie vie le fajtez plus, etc.*

A nyolcadik forrás a kormányzó úr szokatlan és mennél kevésbé ismert célú, a kollégák számára annál gyanúsabb és kellemetlenebb bizalmaskodása a generális úrral és Actonnal. Egyszer a kormányzó

úr nekünk, kollégáknak tudta nélkül ment a generálishoz Szászvárosba, legalább 7 német mérföldre, ma sem tudom, miért; gyakran postakocsival utazott Gyulaféjérvárról Szebenbe, a többieket nem tudósítva, nem figyelmeztetve, bizonyára ellenükre, két vagy három nap múlva jött vissza, mit vitt, mit hozott, a kollégák egyike sem tudta; amikor ugyanabban a városban tartózkodtunk, mint a generális, Acton úr százszor is eljött a kormányzóhoz, visszament, és semmit sem tudtunk arról, mit tárgyalnak. Ami pedig még sértőbb és kínosabb volt számunkra, míg ők bizalmas kettesben tárgyaltak, mi kint az előszobában a köznemesekkel és a szolganéppel együtt várakoztunk, sőt néha fel kellett állnunk a tanácskozással mellől, és félbeszakítva a tanácskozást, kiküldött bennünket a szobából, nemcsak akkor, amikor a generális is ott volt, amit még könnyebb lett volna elviselnünk, hanem amikor Acton úr egyedül tárgyalt a kormányzó úrral. Még nem tárgyaltak sokszor, amikor ez az eljárás-mód már mindenkit, elsősorban Apor grófot, Hallert, Sárosit és engem bosszantott; nem titkolom el, úgy gondolkoztunk, hogy vagy köz- vagy magánügyről folyik a szó, ha magánügyről, miért nem másutt és máskor, ha közügyről, miért nem hívnak minket, tanácsosokat? Talán gyanúsak vagy méltatlanok volnánk? Hiszem bizony, ha a magyarországi zavargások nem jönnek közbe, az efölötti panasz eljutott volna a generálishoz és az udvarhoz. Én — különösen egy alkalommal — felháborodottan javasoltam, hogy akadályozzuk meg és hátrítsuk el ezt, nehogy nagy bajhoz vezessen, persze nem azt akartam megtiltani a kormányzó úrnak — ez csak valami fafejűnek juthatott volna eszébe —, hogy vele vagy Acton úrral tetszése szerint tárgyaljon bizalmasan, hiszen ezt bárki megtehetette, és a tanácsosok meg is tették mindnyájan, hanem az eljárás-módot, a körülményeket helytelenítettem és a gyakran sokak számára ártalmas, a köznek is veszedelmes következményeket, tudniillik a kormányzó úr a generális gondolkozására és elhatározásaira erős befolyást gyakorolt. A kollégákat elámitotta, és a mély hallgatástól indítva többször megengedte a tanácsosoknak, hogy vitatkozzassanak a generálissal és Actonnal már elintézett ügyek fölött, aztán a generális elképzelése és tetszése szerint döntött, amivel nemcsak becsapta, hanem veszélyes helyzetbe is hozta őket, és legszívesebben talán engem, másokat óvatosabban, így aztán — mivel, mint fent mondtam, a tanácsból mindent kivittek az úgynevezett Balázsok, mégpedig megjegyzésekkel fűszerezve — az elintézett ügy dicsősége, érdeme és a hála az utolsó krajcárig neki jutott, másoknak pedig és legfőként nekem maradt a szabadszájúsáért kijáró gyűlölet és ezer hálátlanság. Ezért

történt, hogy amikor egyszer a tanácsban a kormányzó úr tréfálkozva rám és Sárosira mutatva ezt mondta: Lám, uram, az atya és a fiú, megértve, hogy a generális úr Sárosi urat fogadott atyjaként tiszteli, kapásból rávágtam, hogy bizony saját atyasága igencsak keveset ér, de a kormányzó és a generális úr testvérsége drága lesz Erdélynek.

Kilencedik forrás a magánszemélyeknek a generálishoz, a kamarai bizottsághoz való folytonos futkosása pártfogásért meg ajánlásért az udvarhoz vagy a kormányhoz, amit tisztességgel és emberséggel elítélni sem lehet, hiszen — elsősorban a kirovások, kvártélyozások és más terhek elosztásakor — gyakran mi magunk, tudniillik a kormány, terheltünk agyon sok embert, és nem volt, hová forduljanak, csak a generális meg a kamarai bizottság. Ebből veszedelmes következmények származtak: a nyugalmat e módon keresők az idegenekhez való folyamodáskor a kormány hitványságát is feltárták, és menedékhelyükből szinte valami fellebbviteli bíróságot csináltak, az erdélyi politikai élet részesévé tették azt, és a diploma 17. artikulusát vaskosan félremagyarázva elháríthatatlanná tették, hogy a generális részt vegyen az országgyűlésen, ahová elődei sosem jöttek el, és a kormányt hozzászoktatták, hogy ezeknek a kérelmeknek szolgálai alávesse magát, [?] amit a kormány igazságos intézkedésekkel és az állam serény szolgálatával mind megelőzhetett volna, sőt, a bizottságnak elejét is vehette volna, ha a kincstárnok szabályszerűen viseli hivatalát, megtartóztatja magát a bérletektől, harmincadoktól, arany- és ezüstmányáktól, amire oly sokszor figyelmeztettem, amit mindkettőjük előtt kifogásoltam. Maga a generális orrolt meg rám ezért, akit — mint mindenben, úgy ebben is — rosszul informáltak, úgyhogy tréfásan, de nagyon tüskésen mondta nekem gyakran: elsősorban én vagyok, aki akadályozom őt a politikában, és a diplomát meg a haza törvényeit mint saját kölykemet harapósan védelmezem. Ó, mennyire illett ez rám! Az én beszédem szabadosabb volt, emlegettem a diplomát és a törvényeket, óhajtottam a katonai fegyelmet, a nép szegénységére hivatkozva kértem a közterhek csökkentését és hasonlókat, mégis jó lelkiismerettel állítom, nem azzal a céllal, amire elfacsarták: amit tettem, mondtam, a császár hamis szolgálata, szemtelenség, a lelkek elidegenítése, végezetül és egyszerűen árulás számba ment, és így jutott el az udvarhoz legnagyobb veszedelmemre.

A tizedik bőséges forrás ugyanezen kormányznak és kormányzó úrnak szaladgálása elsősorban a generálishoz, mert a bizottsághoz, bár az helyben volt, ritkábban fordultak, jóllehet a tartományok évi adókiivetése és sok kincstári ügy miatt ez sem volt elhanyagolható,

mondom, e folytonos szaladgálás tanácsért, segítségért, az udvarhoz való ajánlásért, és bizony nemcsak katonai meg kincstári, hanem politikai, sőt jogi és vallási utasításokért is. Ennek oka irántuk való bizodal munk volt, ami az ugyanazon úr dicsőségéért és a szinte már közös haza üdvéért együttműködő szolgálk között a diploma szellemében nemcsak dicséretesnek, hanem ajánlatosnak, sőt szükségesnek látszott. De ahogy a visszaélés a nagyon jó dolgokból rendszert mindig nagyon rosszakat csinál, és ha túlságos, bűnre fordítja azokat, így most is ez történt: ezek folytán ugyanis mindkettő, de talán inkább a generális minden jogot kisajátított, minden nagyobb jelentőségű ügyet először vele közöltek, a kormány csak a generális tudtával és beleegyezésével írhatott panaszosan az udvarnak, küldöttséget még kevésbé lehetett nélkülük útnak indítani, bár gyakran mondta és írta a kormánynak, hogy tegyen panaszt, akár öllene is, sőt hozzátette, hogy hivatalunkat elhanyagoló és tisztességtelen embereknek kell tartania minket, ha ezt elmulasztjuk, és hogy őt kötelezzük le, ha megteesszük, de ezt süketeknek mondta, mert már nagyobb volt a félelem, semhogy a szeretet elűzhette volna, ellentétben azzal, amit János apostol prédikált. Ekkor már ugyanis Csáki András nem hitvány állású dévai nemest egy szál hálóingben, köpönyegben tulajdon ágyából éj közepén elvitte valami német tiszt, és mind a mai napig sem került elő, azt sem lehet biztosan tudni, hová lett, felesége meg fia térden állva sirt-ritt a kormány előtt, hogy legalább valamit megtudjon róla, azután az hírlett, hogy Kolozsvár és Brassó körül rablók fosztották ki őket, de ezeknek sok nyomozás és parasztok bebörtönzése után sem találták nyomát, amiből kiderült, hogy maga a generális csinálta. Ebből, néhány nemes nő megerőszakolásából és hasonlókból tanult Erdélyi sakkal a lázadás előtt Pithagoras tanítása nélkül is hallgatni, mert — mondom — a bizottságról a szabályzat kiadása után sem ment az udvarhoz tiltakozás, még a legsúlyosabb túlkapás esetében sem. Saját példámon kell bizonyosságot mutatnom.

1701-ben, Isten a tudója, hogy minden utánjárásom nélkül a rendek olyan nagy egyetértésével, amilyenhez hasonlót alig láttam valaha, másokkal együtt újra megválasztottak küldöttnek őfelségéhez, velem Haller István urat, Sárosi János és Szász János tanácsosokat, hogy Bécsben tolmácsoljuk a panaszokat. Megtörtént, és a megerősítés után kihirdették a tanácsban a gyulafejevári országgyűlésen jelen levő generális előtt, aztán jött Acton úr a tanácsba, és miután jelenlétemben a generális úr nevében sok egyebet mondott, szóról szóra ezt: Gondolja meg tehát kitűnőségetek, kormányzó úr

és tisztelt kormány, vajon egy olyan rosszindulatú ember, mint a kancellár úr, elküldhető-e őfelségéhez. Meghallgatták, és hárman, úgymint a kormányzó úr, Apor gróf és Szász János készségesen helyeseltek, hiszen ezt ők maguk csinálták a generálissal; az első méltósága, a második az erzsénye — bár azt mondta, hogy nemzete — miatt nyugtalanzkodott és féltékenykedett, hogy pedig a generális úr minden féltékenység és elfogultság nélkül tette-e ezt akkor, maga tudja. Hogy mit végeztek ezzel a küldöttséggel, élénken emlékszik még rá az udvar. Én egyenesen őfelségétől kieszközöltem, hogy privát ügyeimben az udvarhoz jöhessek, és jöttem, hogy mit tettem, vagy inkább mit akartam, tanúsítja az ez alkalommal őfelségének átnyújtott emlékirat meg az akkor utánam jövő és engem itt utolérő Bethlen László gróf követ ügyködése, amit a generális nagyra értékelt. Visszatérek, beszámolok minden dolgomról a generálisnak, és az emlékiratot, aminek Penetralia Transilvaniae volt a címe, átadom neki másolatban, amire így szólt: A beszámolóért — kivéve azonban a katonai ügyeket — hálát ad, de már van másolata, hihető — úgymond –, hogy az, aki velem közölte, neked is barátod, és ezért küldte el a másolatot. Amit pedig írtál a katonai ügyeken kívül, az mind igaz, de a katonai ügyekben rosszindulatú irántam, és abban is téved, hogy nem vittem véghez, amit elkezdtem. Megzavartad — mondja — a vizet, de a halat nem fogtad ki. Tudta, miért mondja ezt, mert mielőtt Erdélyből elindultam, hosszasan beszélgettünk egymással a problémákról, figyelmeztetett és kért, hogy a közügyekről hű jelentést tegyek a császárnak. Aztán mégis elküldte Acton urat Szebenből Fejérvárra, mintegy kérve tudakolta a kormánytól, hogy vajon azt, amit Bécsben csináltam, a kormány tudtával és utasítására csináltam-e. A válasszal elébe vágtam a kolléga uraknak, félvén, hogy rosszul felelnek neki, és mondtam: Szívesen és önként elismerem, nekem a kormány sem követi jelleget, sem megbízást nem adott, az ő nevükben nem is végeztem semmit, amit tettem, csak mint Bethlen Miklós, magánügyeket intéztem, mint kancellár közügyeket és ami a hazát érinti. A kormányzó úr röviden hozzátette, hogy ő a kormány nevében nem adott utasítást nekem, ugyanezt mondták a többiek, mely válasszal megelégedve [?] Acton úr elment, de aztán a generális elküldte őt ide, Bécsbe, és hogy itt mit csinált, tudja az udvar. A generális bizonyára a beszállásolások mértékével kapcsolatos ügy miatt nehezelt rám, amire az udvar az én tájékoztatásom nyomán figyelmeztette őt.

A másik [példát] a kancellárhelyettes, a jámbor emlékezetű Kálnoki gróf szolgáltatta. Tett ő itt az udvarban a hazáért valamit, nem

tudom, mit, ami a generálist bosszantotta, és miután ezt a generális megtudta, Acton úr megkérdezte a kormánytól, adtunk-e Kálnokinak effélére utasítást, és kívánatosnak tartotta, hogy az ilyesmire írott megbízást adjunk neki. Gyorsan rá akarták vágni a tömör választ: nem; de én közbeléptem és mondtam, hogy effélékben semmit sem szabad elsietni, sem ilyen ridegen válaszolni, Kálnokit a generális méltatlankodásának kitenni. Ilyen megbízás rossz következményekkel járna, hogy tudniillik különleges megbízás nélkül a kancellár semmit sem merne tenni a hazáért, holott ez a dolga, ezért kapja a fizetését és ezért tartózkodik az udvarnál. Abban, amit Kálnoki valóban külön megbízásból csinál, nem pedig kötelességszerűen, abban exkuzálja magát külön megbízással. A megbízás mind az adóra, mind a kérőre rossz fényt vetne és az államnak kárt okozna. A generális úrnak nagyon nem tetszett az okfejtésem.

Bethlen László grófnak 1703 október elején kellett volna Bécsbe mennie, a generális úr 3 hónapon keresztül tartóztatta őt az én nagy nemtetszésemre és bosszúságomra, okait maga ökegyelmessége ismeri, velünk egyet sem közölt, én sem tudom, nem is akarom kitalálni, csak azt, amit az események mutatnak: halálra szánta már a generális Szász Jánost, ez volt a késleltetés egyik oka. Pano Istvánt, az én pusztulásom eszközét, sifre írású levelünkkel és a Galambommal egy álló hónapig tartotta vissza, jöllehet nem indult nagyobb biztonsággal akkor, amikor elment, mint amikor először akart indulni. És ezeket példaképpen, ízelítőül a szóban forgó tárgyhoz, mert hát sok hasonlót lehetne elbeszélni.

Tizenegyedik forrás. Senki, mondom, aki látott már tanácsulést, el nem hinné a kormányban uralkodó rendetlenséget, ami részben a kormányzáshoz való hozzá nem értésből, részben a ráarakott — hiszen bizonyára levetkőzhető lett volna — tehetetlenségből, részben a magánügyek túlzott előtérbe helyezéséből származott, vagy civakodásból, rosszkor történt kibékülésből, a munkától való idegenkedésből és irtózásból. Emiatt történt, hogy bár a kormányzóval nyolc tanácsosnak kellett volna laknia Fejérvárott, az ottani rezidenciát, a várbeli lakást és más, a rendszeresség bevezetését célzó intézkedéseket visszautasították, és hogy ki-ki kényelmesebben foglalkozhassék odahaza a saját ügyeivel, kitalálták, hogy két tanácsos lakjék Fejérvárott a titkárral helytállva a kormány nevében, de ezek semmi jelentősebbet se csinálhassanak, sőt, még csak egy beadványt se bonthassanak fel, mely megkötésnek megvoltak a maga súlyos okai, így tehát az állandó kormánynak csak látszata és árnyéka volt meg. Nagyobb ügyekhez a kormányzó hívására lassan és kellenlően enge-

delmeskedve mindannyian összegyülekeztünk Fejérvárra, majd az éhség dolgunkvégetetlen, vagy rosszul intézkedve hazakergetett. A megkezdett tanácskozás százszor félbeszakadt, hol a kormányzó úr ment ki a szomszéd szobába feleségéhez vagy szolgálaihoz, háromszor, négyszer kiment egy óra alatt, a tanácsosok kettesével ebben, abban az ablakmélyedésben üldögélve traccsoltak, az asztal üres maradt, máskor jött valami német tiszt vagy más, ennek, annak levelet, üzenetet hoztak hazulról, emez feleségének, falusbírájának, barátjának írogatott levelet, amaz egy, más másik, harmadik, negyedik beadványt húzott elő, amit valaki neki adott át, ki-ki előtárta a saját ügyét, és azon nyomban el is akarta intéztetni, valamennyien panasz-ügyintézők, valamennyien előadók voltak. Nem egyszer jegyeztem meg és figyelmeztettem őket gúnyos mosollyal, hogy egy-azon időben 6-7 ügy forog a szőnyegen, melyek egymást zavarják és akadályozzák, semmit sem határozhatnak és oldhatnak meg; ezt ők is tudták, mégsem javították ki, Kleinburg báró látta, bámulta, mindenki más is a német urak közül. Hiába ajánlottam szomorúan morgolódva, hogy az én utasításom második cikkelye szerint javítsanak a helyzeten, állapítsák meg az ügyek előterjesztésének rendjét, és a titkárok aszerint referáljanak a tanács előtt. Főleg Apor gróf méltatlankodott: Az én dolgom a javaslatétel, uraságodé pedig csak a referálás; nekem szabadságomban áll a megállapított ügyrendet is félbeszakítva előterjeszteni és elintéztetni azt, ami nekem jónak látszik, félretéve akár soron levő ügyeket is. Ismét zúgolódott Apor: Ha tehát minden ügy a kancellár úrhoz érkeznek és hozzá kerülne vissza, akkor a kérelmezők kérése, viszontszolgálatá és hálája egyedül őt illetné, egyedül neki vetnének és aratnának, nekünk maradna a tanácsos üres és megvetett nevezete. Nemde a fejedelmek alatt bármelyik tanácsosnak, sőt másnak is szabad volt bárki beadványát a fejedelem elé terjeszteni, a fejedelemnek pedig elintéznie akkor, amikor akarta? Én ezt válaszoltam: Nagyon különbözik ettől a modern állam, és a kormányzó a fejedelemtől, a mi fejedelmünk Bécsben van. Én azonban ezzel nem akarom a kormányzó tisztségét és tekintélyét kisebbiteni vagy korlátozni, tudom, mit jelent a tanácsban az elnök, vagyis a kormányzó, mit tesz a kancellár, vagyis jómagam, mi az előadó, vagy Nalatzi, aki az akták mellett ül, mit jelent referálni, javasolni, nem kevésbé tudom, ha ugyan nem jobban, mint ők; tudom, hogy a tisztas rend senkit sem foszt meg dicsőségétől, sőt öregbíti azt; hogy a kiadványokat először a titkár írja alá, aztán a kancellár és utoljára a király, attól még nem a király lesz a legkisebb, és hármuk közül nem a titkár a legtekintélyesebb, mindez a rend

kedvéért történik. A nekem szóló utasítást nem én csináltam, nem is én csináltattam, a király készítette azt. Tudom, hogy a fejedelmeknek még az udvari bolond is átnyújthatta mások beadványait és javasolhatta a megoldást, de csak olyan ügyekben, melyek tanácskozás nélkül elintézhetőek voltak. Tudom, milyen átkozott híruk volt az ilyen beadványok mestereinek, elsősorban a fiskálisoknak, akik a szegények által átnyújtott beadványokat megtapogatták, és ha észrevették, hogy aranypénz vagy tallér jól megkeményítette, képviselem, ha puha, nekem nincs most időm, nem alkalmatlankodhatom a fejedelemnél vagy a fejedelemasszonynál, fogd, barátom, másképp talán jobb lesz, visszaadta a kérelmezőnek, aki másnap tömve vitte vissza a papírt, elvállalt mindent. Irigylitek talán tőlem, kedves uraim, ezt az aratást? Bizony, pár nappal ezelőtt egy cigány ilyen jó tallérral bélelt kérvényt adott át nekem, hiszem, hallottátok, hogyan fogadtam azt és őt, mert jól tudjátok, hogy efféle ajándékokat sosem fogadtam el. Én bizony nem kívánom, hogy a beadványok hozzám érkezenek; nyulacskát talán vagy foglyot, pár tojást veszítek, de sok alkalmatlanságtól megszabadulok. Vigyék uraságtoknak, ahogy tetszik, míg a maga idejében és helyén, a tanács megzavarása nélkül történik, vagy vigyék mind a kormányzóhoz, ő továbbítsa gyorsan a titkárhoz, aki rájegyzí a hónapot, napot, és az áldásosan megállapított instrukció szerint referál a tanácsban. Legalább egy hitvány malomnál ne legyen alábbvaló a kormány, ahol megtartják az örletők rendjét, sorát, és ha az erre fölesketett molnár tetszése szerint vagy akár egy kupa borért összezavarja azt, megbüntetik. Ez az oka annak, hogy akár ma is pár száz beadvány hever a kancelláriában, sok-sok éve elintézetlen másolatok, harmadpéldányok; megmondják a titkárok, hányszor cipelték el utasításomra ezek hatalmas kötegeit a kormány elé, és vitték vissza dolgukvégezetlen. És mindennek talán legelső oka, hogy ha a kormány összeül, esetleg a legnagyobb ügybuzgalommal, úgyhogy két-három nap alatt mindent megfelelően el lehetne intézni, a kormányzó gyakran még a tanácsosok akarata ellenére is sürgeti a feloszlást, hiába kérik, hogy maradjon, ennek az eredménye a halogatás, hogy a kérvények és ügyiratok saját súlya alatt roskadozó hegye elintézetlenül kerül vissza, olyannyira, hogy a szomorúság és harag velem is megutáltatta hivatalomat, és Jóbbal meg Jeremiással együtt [?] születésüket is megátkoztam. Tudják ezt a tanácsosok, a titkárok, a hiába kérelmezők tömege, hiszen az én helyzetem mindenkiénél nyomorúságosabb volt, az én vagyonom, tisztém és becsületem ezerféleképp csúfolta meg, nagy, terhes, gyűlöletes hivatalokba és állásokra állítottak

akaratom ellenére, és kitétek belőlük akaratom ellenére, nyomorítottak mindig, mint a szőlőpréselő zsákok, aminek semmi sem marad, csak törek és seprő, vagy az sem, ahogy egyszer sajnálkozott rajtam a bölcs barát, Seeau János Frigyes gróf.

Tizenkettedik forrás. A kormányzó úr mély hallgatása, ezzel szemben Apor gróf beszédének áradata egyformán árthatmas volt, mihelyt valamit javasoltam, a kormányzó még ki sem hegyezte a ceruzáját, Apor rögtön kiegészítette, megmagyarázta, másoknak alig maradt idejük a szólásra. Gyakran szeliden a kormányzóhoz apelláltam, intettem és kértem őt, hogy ne fogja pártját annak, akinek a nyelve kész betegség, de vagy meggyőzte a kormányzó urat, vagy az meg is akarta győzetni magát bőbeszédűségétől, nem intette le. Kénytelen voltam hát gyakran szavakat önteni a szavakra, és mert a magánéletben egyébként sem voltunk barátok, néha talán hevesebben is, ő viszont 10-ért százat zúdított vissza rám, másokat sem hagyott szóhoz jutni. Mégis azt mondta, hogy én vagyok a civakodó, a mások ügyvédje — akiknek pártolását szememre vetette —, a kormányban az egyetlen despota, és hogy az én akadékoskodásaim hátráltatják a császár szolgálatát, hogy én húzom el az országgyűlést, mely az idők mindenféle viszontagságai miatt a végtelenségig nyúlik. A kormányzó nemcsak hogy nem igazította helyre, hanem még tüzelte is, mitől sem félve jobban, mint kettőnk barátságától, eszerint: Oszd meg és uralkodj. A generális, e minket kitűnően ismerő férfi, aki tudta az ellenkezőjét, oly bölcs létére — csodálom — elhitte ezt. Ez volt bukásom egyik legfőbb oka, mert ha nem hitte volna el, a 3300 márkával kapcsolatos tervemet sem fordította volna vesztetre, mert hát ez volt az alapja és az oka a tanácsból való eltávolításomnak, az iratok erre következő felforgatásának és minden bajnak, ami ez után jött. A két főjegyző, Simonffi Mihály és Henter Ferenc tehát így szólt hozzám, amikor a kormány nevében a tanácsból való kivetésemet és a házi őrizetet (mert azt nem tarthatam másnak) tudtomra adta: Tekintetes uraságod 1704. május 5-én úgy mesterkedett, hogy pénz hiányában katonai lázadás törjön ki, amit Szeben és aztán Erdély elveszítése kövessen, tehát stb. Ezt azonban a sátán találta ki, nem én. Az én tervem — az ő haragjuk oka és célja — nem ennek az ezüstnek a megtagadása volt, hiszen már Telekiéknek is felajánlottam, hogy jó biztosíték ellenében szívesen adok, csak azt a borzasztó méltánytalanságot akartam az igazság szerint jóvátenni, ami mind a korábbi 100 ezer forintnak, mind ennek az ezüstnek a kirovásakor történt. Hallottam, hogy az akkor Szebenbe menekülő szerencsétlen nemeseket, akiknek bizony három

napra való pénzük sem volt és kölcsönből éltek, megterhelték e márkákkal, és panaszkodtak, hogy tudniillik a kormányzó úr ezüst kanalait és konyhai szerszámaikat az ilyenek könnyeivel váltották és őrizték meg. Apor gróf sem bánta, ha a szóbeszéd fukarsággal vádolta, ő ugyan sokszor adott, de csak méltánytalan hárszon fejében.

Tizenharmadik forrás a latin nyelvnek — mely a saját nyelvüket ápoló művelt nemzetek számára kevésbé szükséges, Erdélyben azonban, és kivált azoknak, akik ott kormányozni akarnak, nélkülözhetetlen — a tanácsban való meglehetős, a generális úr részéről pedig teljes hiánya. Ez az ügyintézésnek akadályos volt, számomra pedig keserű kín és életveszedelem, főleg hozzájárulván a generális úr gyanakvó és hiszékeny természete, heves vérmérséklete, hogy tudniillik az ügyek és hazugságok áradata közepette annál jobban nekihevíült, minél kevésbé volt képes megértetni magát, megérteni az elhangzottakat és eldönteni, hogy kinek higgyen. Azt hiszem, a francián kívül más nyelvet szintén nem ismerő titkárok sem tagadják ezt.

Hogy a kolléga urak könnyebben és többet foglalkozhassanak saját ügyeikkel és megrövidíthessék a tanácskozásokat, azt a szokást vezették be önmaguknak és az én számomra, hogy a szőnyegen forgó ügyről csináljak előterjesztést és javaslatot, ezt adjam át nekik és olvassam föl a kormányban. Ez megtörtént; a határozat-tervezet gyakran keresztülment, néha megváltoztatták, kijavították, kibővítették, megrövidítették, sokszor elidőztek a szavaknál és kifejezéseknél, enyhítették, máskor szigorították, olykor rontottak rajta, végül is mindahányan kancellárok voltak. Mivel a generális szigorú választaitól (ezek nagy bőségben érkeztek) mindannyian féltünk, ezután az ügyek és az ezekről szóló levelek ilyen formában kerültek továbbításra, ami — megvallom — tetszett nekem, sőt, tudván, kikkel van dolgom, gyakran ezeket a javaslatokat és tervezeteket a kormányzó úrnak, Apor grófnak és a többieknek a szállásukra is elküldtem, hogy kétszeri olvasásra, ismétlésre is elég idejük legyen. Úgy tapasztaltam, hogy ez meggyorsítja az ügymenetet, ráadásul ettől vártam biztonságomat is, abban a hiszemben, hogy a megmaradó írás kevesebb torzítást szenvedhet, mint az elrepülő szó, a tanácsosok szavazatát így nem lehet olyan könnyen visszavonni, és ha akár a generálisnak, akár az udvarnak valami talán nem tetszik, közös a felelőség, közös az exkuzálás, és ha minden kibúvót előre elzárók, a kormányzó úr, Apor gróf meg Szász János (vagy a többi) nem élhet vissza ugyanazzal a csalafinta mentegetőzéssel, mint azelőtt. Ámde az történt velem, amit a költő mond: Scyllához jut, aki Charibdist

kerüli, mert a generális meg nem szűnt ellenem acsarkodni szóval, üzenettel, mind hozzám, mind a kormányhoz intézett írással: ez a kancellár kezenyoma, ez az ő agyának szüleménye, ez az ő rosszindulatának jele, csikorgó tolla, ez a benyomásom stb. Amaz első kettő mentegetőzött, hogy nem tudja követni az én stílusomat, gondolatmenetemet — amit nem türtek volna, ha én mondom —, és olykor, mintegy engem mentegetve, elismerték, hogy tollam hegye a szükségesnél szúrósabb, de mert a természet vagy a szokás hozza ezt, szerintük nem lehet bűnömül felróni, és kérték, hogy a generális se tudja be vétkemül. Szász János (aki szégyellte lealacsonyítani tehetségét és latintudását, mert mindkettővel eléggé jeleskedett): ő bizony megérti, amit írok, sok mindenben gyakran enyhít, javít, néha ellent is mond, de a többire rábeszélem, mert mindenben nagy tehetségem van. A generális el is hitte ezt olyannyira, hogy egyszer a legsúlyosabb halálos fenyegetések közepette így olvasta rám: Vous tenez tous les autres pour sots et fats, te mindenkit köfejűnek és tuskónak tartasz, te vagy minden mindenben. Ó, én szerencsétlen!

Hogy a sokból egy-két bizonyítékot hozzak: Egyszer, amikor a generális úr háborúban volt távol, írtunk őfelségének egy katolikus püspök dolgában; a másolatot szokás szerint elküldtük a generális úrnak, azt válaszolta, ha elküldés előtt tanácskoztunk volna vele, ez a levél sosem ment volna el az udvarhoz, megérdemli a fogalmazó (ez én voltam), hogy fejét, az írnok, hogy jobb kezét levágják. Nem hiszem, hogy az udvarban ily sötét értelemben olvasta volna valaki, megvan a másolat és a generális úr levele.

Írtunk egy másikat hasonlóképpen egyházi ügyben, az akkor katonai megszállás alatt levő fejevári kollégium érdekében; nem tudom, hogyan, de nem rossz szándékkal és céllal, belekerült a „tragédiától való félelem” kifejezés. Ó, akkor is, később is hányszor mondta, hogy bárcsak én lennék e tragédia prológusa, epilógusa, tárgya, bárcsak az én fejem levágásával kezdődnek el, vagy fejeződnek be! Ugyanezen kollégium dolgában készült egy beadvány a reformált vallás nevében bizonyos tudós, vallási dolgokban járatos férfiak, részben világiak, részben egyháziak fogalmazásában, mert az előzményektől megijedve nem akartam ismét magamra vállalni a fogalmazást. Azt mondta a képembe, látja, hogy a kiáltványt — mert annak nevezte — én fogalmaztam, és már nincs más hátra, mint hogy összeszedjek 40 ezer katonát s elszegődjem vezérüknek. Ó, Istenem, segíts rajtam, ártatlanon!

Az 1703. évben kiterjedvén már a rebellió, miután Bethlen Sámuel gróf légiját a kurucok vagyis a lázadók szétszórták, más alkalom-

mal elesett Koszta alezredes, a kormány részéről szeptember végén levelet írtunk az akkor Déván állomásozó generális úrnak. Tartalma ez volt: Félünk, a rebellió egész Erdélyt és a Székelyföldet is megfertőzi és előzönli, hiszen Erdély Sebesvártól Besztercégig — ez könnyen kitesz 25 német mérőföldet — nyitva áll. Mikor a generális Déváról visszajött Szászsebesre, előszólított minket, a kormányt, és előszedve ezt, megkérdezte a kormányzó úrtól, vajon helyesli-e, ami ott írva van. A kormányzó és a tanácsosok mindannyian meghökkentek és haboztak, vajon a generálisnak ez a kérdése a leírt dologra, vagy a dolog leírására értendő-e. Rögtön figyelmeztettem a kormányzót, hogy tegyen különbséget tény és írás, a leírt dolog helyeslése, illetőleg annak jelzése, megjövendölése között, amit valóban és helyesen meg is tett, azt válaszolván, hogy azt úgy írták meg, ahogy mindenki egyetértett vele, mert szokás szerint megvitattuk a tanácsban; ebből azonban nem következik, hogy szeretnénk, ha így történnék, csak félünk, hogy így történik, és ezért figyelmeztettük a generálist, hogy a csapatokat és haditerveket egyesítve előzzük meg ezt. Ha a kormányzó nem tett volna ügyesen különbséget, ha a tág és kétértelmű kérdésre hasonlóképpen tágan és kétértelműen válaszolva azt találta volna mondani, hogy nem helyesli, a biztosnál biztosabban elvesztettem volna ártatlanul. Mert a generális hozzám fordulva, háborgó arckifejezéssel, taglejtéssel, szavakkal, magából kikelve dörögte: Ah, Monsieur le Cancelier, vestre plume, vestre plume, je vous metray la tete au pieds; ó, kancellár uram, a te tollad, a te tollad, lábadhöz tétetem a fejedet! Válaszolom: Jól teszi azt, ha annyi szolgálatomért megérdemlem. Akkor a vihar lecsillapulván, arckifejezése megenyhülven megparancsolta, hogy én és Apor gróf menjünk Szebenbe, míg a kormányzó és a többiek Fejérvárott maradnak, mert kettőnk tanácsára állandóan szüksége van; a mieink közül mindenki tudta, hogy ennek az egész kormánnyal szembeni bizalmatlanság az oka. Később, amikor látta, hogy beteljesedett, amit az a levél megjövendölt, azt mondta a kormányban, hogy vagy prófétai lélekkel vagyok megáldva, vagy én rendeztem el, hogy mindez így történjék, a kimenetel hajszálpontosan megfeleljen a jövendölésnek. Mosolyogva feleltem, hogy az ilyen világos előjelekből való következtetéshez nem kell prófétai lélek, és jó áruló az, aki terveit idejekorán az elárult fél tudomására hozza.

Tizennegyedik forrás. Az előzőekben a sükségnek megfelelően talán bővebben elmondottakból három súlyos bajt kell kiemelnem.

1.: A kormány a generális úr, minden Erdélyben meg az udvarban

élő német úr, sőt maguk az erdélyiek szemében is hitvány lett, az erdélyiek utálták, átkozták is, és megváltoztatását kívánták.

2.: A generális úr nagy-nagy bizalmatlansága és gyanakvása. Sem az egész kormánynak, sem valamelyik tagjának, végül már egyetlen erdélyinek sem hitt és nem adott bizalmat. Bármit mondtunk, javasoltunk, akár a legtisztább őszinteséggel is a császár szolgálatára, a haza megőrzésére, minél inkább ajánlottuk, annál inkább visszautasította. Ezért történt, hogy e zavargások kezdete óta minden kitűnő indítványunk, javaslatunk, tanácsunk és tervünk elutasításra került, nevezetesen az, amit 1703. augusztus 13-án, okt. elején, dec. végén, aztán 1704. febr. 20-án terjesztettünk be, mi ha nem így történik, Erdély bizonyára hű és boldog marad mindmáig.

3.: Szomorú példám, ami e legutóbb, úgymint febr. 20-án készített tervezetből veszi eredetét, és ami ahogy most sokat ártott, úgy az utókornak is sokat fog ártani, ha jóvá nem tétetik.

(Fordította: *Kulcsár Péter*)

JEGYZETEK A LEVELEKHEZ
(1699—1716)

427.

Lelőhelye: OL P 659, 53. cs. 1105. Csak az aláírás és a címzés autográf. Nehai Meltóságos Vr Teleki Mihály Vram Eözvegyenek Tekintetes Nemzetes Wer Judith Aszszonnak &c. Nekem bizodalmas Sogor es Komam Aszszonnak eö kglmenek

10. *az mi Kgl's Kiralyunk eö Felseghe Lakadalmaba Erdely reszeröl valo Ajandek praesentalo Szemelynek es Követnek*—I. József király, Lipót fia 1699. február 24-én vette feleségül Braunschweigi Amália hercegnőt, mely alkalomból a Habsburg-fennhatóság alatt álló területek házassági ajándékkal kedveskedtek-adóztak. E levelet Bethlen a segesvári országgyűlés alatt írja, ahol új adótervezetét nyújtotta be. A gyűlésen egyébként a „király lakodalmára is hétezer aranyat, és a szárazdajkájának, Salmensis fejedelemnek háromezer aranyat adánk.” (Vö. Ö. II. 36.)

428.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. A levélzáró formula autográf. Az Méltóságos Erdelyi Regium Guberniumhoz bizodalmas es már írásba harmadik, Instantiaja *Groff* Bethlen Miklosnak 14. February 1699.

3. *mikeppen parantsolt legyen a mi Kgl's Urunk... az en Tordai Malmom állapottjáról* — Mint a Sudores et Cruces...-ben megírja, a császár visszaadatta az elvett malmot. A gubernium a dátumban szereplő napon válaszol is Bethlennek: „...Mint hogy eö Felsege Kglmes Decretumat Illyen színű dolgokban többször is vettük, Macskasi Peter most leg közleb Arany Bakaj felett is hozott volt. De az Gubernium az olyan színű dolgokban eddig azt az modalitast tartotta, hogy addig dolgat senkinek is ele nem vetette, mig az adversa parst nem admonaealtatta az Gubernium eleiben, kiis mind kett felnek productumit meg tekintven, abbol vett lument, sine ulteriori informatione az eö Felsege Decretumat secundallyaé, vagy arrol az Udvarat ujjobban informallya. Így ebben is ez mellől a rend mellől az Gubernium nem recedal, hanem mind az Malmosokat, mind penig ha kiket az eö kglme Declaratioja ferial, jövendő öszve gyülesere az Guberniumnak, ugyan az Gubernium admonealtatni fogja, hogy ott mind kett reszről az eö kglmek productumit meg latvan, decidalhassa ha az eö Felsege Decretuma vetesseke effectumban arrol eö Felseget alazatosson informallya.” — írja Naláczi Lajos secretárius.

429.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Aláírás autográf. Az Méltóságos Erdelyi Regium Guberniumhoz bizodalmas Replica Groff Bethlen Miklosnak

2. *Az en Memorialisomra tett kgltek Resolutiojat illendő betsüllettel vettem* — L. a 428. sz. levél jegyzetében Nalácz Lajos választát. E mostani beadványához fűzött megjegyzések a gubernium részéről: „A Gubernium most igen kevés számban lévén jelen, hogy ezekhez a' dolgokhoz nyulhasson, és egész Gubernium neve alatt tractalhassa nem lehet; Hanem hogj az ő kglme praetensioja az késedelmezéssel ne periclitaltassék végeztük hogj ez közlebb esendő Gubernium öszve gyülésén” minden további haladék nélkül vétessék igazításba. (Uo., márc. 31.)

Bethlen is sebtében válaszol: „Meltóságos Gubernium bizodalmas Uraim Bizodalmason Várom a kgytek Atyafisagat, mert igaz Jussomot ennyire haladoztatnom lehetetlen, maradok

Kgytek köteles szolgálja igaz jo akaro Attyafia

31. Marty. 1699

Bethlen Miklos

Meltoztassek Kgytek a Radnothi dolgotis revidealni.”

Bethlen Miklós e napon még az udvarhelyszéki főkapitányság ügyében is levelezett a guberniummal, l. a 421. sz. levél jegyzetét.

430.

Lelőhelye: OL P 1956, 1. cs. Aláírás autográf. Nemzetes Vitezlő Mihats Ferencz es t. Vay Mihaly Uram ő kglme mostani dolgaban jaro Deak Urameknak. &c. nekem Jo akaro Uraimnak baratimnak adassek

Vay Mihály czikmántori perével lehet kapcsolatos. Vö. a 445. sz. levéllel.

431.

Lelőhelye: OL P 1956, 3. cs. Aláírás autográf. Cn. A 430. sz. levél alapján a címzett: Vay Mihály.

Értelmezéséhez l. a 445. sz. levelet

21. *Approbatában Part. 4. Tit. 1. egj nehany Articulusokban böven megh vagjon irva* — A XLVI. törvénycikk *A törvények processusiról* értekeznek. (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1885. 168—183.)

432.

Lelőhelye: OL P 1959, 2. cs. Aláírás autográf. Tekintetes Nemzetes Vay Mihaly Uramnak &c nekem Jo akaro kedves Sogor Uramnak adassek

433.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Gabor Vramnak &c. Nékem kedves joakaro Fiam Vramnak adassék.

8. *kgld utolso alkalmot Joszágról oda ki ne téjjen* — Vagyis a székely szóhasználat szerint végleg meg ne alkudjon, adásvételi szerződést ne kössön, míg őt részletesen nem értesíti.
11. *Frater, Sztojka és Darvai Vramek kgt citaltatták* — L. a 437., 440. és 444. leveleket.

434.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Csak a levélzáró formula autográf. Töredék. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferencz Uramnak etc nekem kedves bizodalmas Joakaro Uramnak eö kglmenek adassék. A levélíró kezével: „Molnar Istvan mindgyart küldgje meg vagy Redei Laszlo Uram.”

1. *és mivel Galambos Vram igen biztattya magát* — Tudniillik a veje, Galambos Gábor. Az említett árvák, Gábor Bethlen Borbálától született gyermekei — anyjuk ekkor már halott.

435.

Lelőhelye: OL B 2, 56/1699. Az aláírás autográf.

436.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferencz Uramnak etc. nekem bizodalmas joakaro Uramnak eö *knek* adassék.

Ugyanitt található Galambos Ferenc 1699. máj. 17-i válasza. Írja, hogy április 11-i és 24-i leveleit vette, de jobban szeretné, ha Bethlen nemcsak írással, hanem valóságosan is bebizonyítaná, hogy szeretettel viseltetik az árvák iránt. Fajgel Péter szőlőjéről nincs jó véleménye: „Fajgel alhatatlan szegény legený, jo helyen de nem finum helyen vagyon az szőlője az Madi hegýen, mivel némely szőlőim közel vadnak ahoz, 5000 forinton megis árultam volt én azt az szőlőt meg felýeb csapta, én is oda hattam s jobbakt vettem, Német Comissariusnak atta ő is most mar azzal bajlakodik.”

437.

Lelőhelye: OL P 474, 99. cs. Nem autográf. Cn.

Közölve: JANKOVICS, 1973. 440.

A témát érinti még a 433., 440. és 444. sz. levelekben — a per okát nem sikerült kideríteni.

438.

Lelőhelye: BÁL, (II. 175?) *Generosis Prudentibus ac Circumspectis Dominis Iudici Primario, Coeterisque Iuratis Senatoribus ac Notario Civitatis ac Districtusque, Coronensis. Dominis Compatribus, Amicis et Vicinis observandissimis Coronae*
Közölve: BINDER, 152.

439.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Csak a levélzáró formula autográf. Töredék. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferenc *Uramnak*, nekem kedves bizodalmas *Uramnak* adassek
10. *szegeny Fiam Uramnak kezeben attam volt* — Ti. a már meghalt Galambos Gábornak.

440.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Autográf, a címzés kivételével. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferentz *Uramnak* &c Nekem kedves Bizodalmas *Uramnak* adassek. Vö. a 401., 405. sz. levelekkel.

441.

Közölve: HORVÁTH, 152.

Prudentibus ac Circumspectis Dominis Regio, Sedisque Judicibus caeter. Senator. et Notar. Oppidi Sedisque Saxonicalis Nagy-Shink.

442.

Lelőhelye: OL P 659, 8. cs. 236. Autográf. Cn.

18. *ugyis leszen üdövel, midönn a Recommendatioknak fundamentumos okat nem addgyak, hanem tsak ezt: Sic placet nobis.* — A hatalmaskodás természetének jellemzésében esetleg egy Heltai-reminiscenciára érezhetünk: a hetedik mesében, az oroszlánról, rókáról és számárról írván jegyzi meg az alábbi értelmezést:

„A magabiztos dúsok nem gondolnak sem törvénnyel, sem igazsággal, sem tisztességgel. Ez a válasz: úgy akarom, így legyen.”

443.

Lelőhelye: OL P 659, 7. cs. 230. Csak a levélzáró formula autográf. Néhai Méltóságos Ur Széki Teleki Mihály *Uram* Eozvegjének, Tekintetes *Nagyságos* Vér Judith Asszony~~nak~~ nékem bizodalmas jó akaro Sogor és Komám Asszony~~nak~~ ö *knek* *betsüllet*-*tel* adassék.

444.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. levelei, 1. cs. 3. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. Cn.

4. *A mi az Darvai Vramek perét nézi* — Darvai és Sztojka Galambos Gábor ellen indított perét többször említi a levélíró. (Vö. a 433., 437. és 440. sz. levelekkel.)
65. *Szent Mihály napig* — Azaz szeptember 29-ig.

445.

Lelőhelye: OL P 1959, 2. cs. Levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Vaÿ Mihály Uramnak, nekem kedves jó akaro Sogor Uramnak adassék.

446.

Lelőhelye: MTAK Kézirattára, Tört. 2. 22. Levélzáró formula autográf. Méltóságos Groff Bertséni Miklos Uramnak (cum plenam Dignitatem et Officiorum Titulo:) Nekem kedves bizodalmas Uramnak eö kglmenek.

447.

Lelőhelye: OL B 2, 264/1699. A levélzáró formula és a margón függőlegesen elhelyezkedő utóirat autográf. Ez utóbbit — valószínűleg a címzettek közül — valaki ékezetekkel látta el, illetve más színű tintával a betűket utánarajzolta.

4. *Mitsoda Kgyls Resolutioja legyen az mi Kgyls Urunknak eö Felségének Fiath es Henter Benedek Uramek állapottyárol* — Az esetet megvilágítja Cserei, Henter eltávolításáról részletesen írván. Henter Benedek volt a kancellisták közül katolikus, „jámbor együgyü ember”, aki Aporék szerint nem képviselte vallása ügyét elég agilisen. Lehozatalában azt tették fel okul, hogy a csiki főkirálybírótságot neki szánják. Apor István — a szék Bethlen Miklós által is előre jelzett ellenállását legyözve — erőszakkal választatta meg. (Vö. KAZINCZY, 250. has.)

448.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. iratai, 1. cs. 3. tétel. A levélzáró formula és az utóirat autográf. Cn.

90. *A Decretum szerent Filia Emaritata in Bonis Paternis mobilibus nihil amplius praetendere potest.* — Itt Bethlen feltehetőleg a „Filiis vero de bonis suis nondum nuptui traditas et emaritatas intellige. Nam post divisionem filii et post connubium filiae portionem de huiusmodi rebus, et bonis mobilibus paternis habere non possunt.” utalásra gondol. (WERBŐCZI, I. 99. in fine. Az azonosításért Bónis Györgynek tartozom köszönettel.)

449.

Lelőhelye: OL F 46, 440/1699. Aláírása autográf. Méltóságos Substitutum Guberniumnak etc. nekem kedves bizodalmas Uraimnak Atyámfiaimnak adassék. Fejérvár.

13. *Josika Imre Processusát, hogy még vissza nem küldötte a' Generalis* — Jósikát Szász János vádolta be Rabutinál, hogy kapcsolatot tart fenn Thökölyvel, ezért a generális Szamosújvárott bebörtönöztette. Szintén olyan ügy, amely fokozhatta a Rabutin—Bethlen ellentéteket, ugyanis ezen eset kapcsán — legalábbis az Ónéletírás szerint — Bethlen a diploma 17. pontjára hivatkozva szerette volna elérni, hogy a császári tábornok ne avatkozzék Erdély belügyeibe. Egyúttal az Ónéletírás hiányosságára is rámutathatunk: Bethlen jelzi, hogy a Jósika-esetet későbbre hagyja, de elfeledkezik róla. (Vö. Ö. II. 37.)

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. Cn. Valószínűleg Nalácz Lajosnak, a gubernium titkárának írta.

11. *mert azt kglđ tudja hogj én Apor Urammal most sem Levél sem irással nem Correspondeálók* — Ez év szeptember 14-én kirobbant Apor és Bethlen között a nyílt ellenségeskedés, ami után Bethlen hosszú ideig csak közügyekben volt hajlandó Aporral szóba állni.

Összeszólalkozásuk nagy port vert fel, feljegyzés is készült róla. Bethlen panaszkodik, hogy ha cigány vagy lovász volna, akkor sem lehetne a guberniumban kevesebb becsülete, mint most van. Apor ezt azzal magyarázza, hogy a kancellár soha sem jár az ország törvényes útján, hanem csak „imigy-amugy”. Bethlen kéri a kincstartót, hogy a tordai malom ügyében hozott táblai ítéletet adja elő, hiszen azt elküldte hozzá. Apor tagadja, s így szól: „Hejjába, héjjába, nem fél az a Malom Kglđtől, mert tsak Istentelenséggel jár Kglđ, járjon az ország uttyán Kglđ, mert Kglđ nem mondja magát Peresnek de Lattrabb a Peresnél.” A gubernátor közbeszól: „Hiszem az Ország uttya az Tablai Sententia.” Bethlen tovább önti panaszait Apor ellen, hogy lekurvafázta a tordaiakat, nyomorgatta őket, sokan már annyira félnek tőle, hogy „meg nem lakhatják már Tordát miatta”. Erre Apor így vág vissza: „Hogj ha betsületet tudó és szerető emberrel volna dolgom azt mondanám, hogy Hazud. De mint hogj az ő kglme ortzájára minden fel fér, azt mondom. Hazugúl és hamissan mondja.” Bethlen Miklós válasza: „Isten úgy segéllyen ugy vagyon, én igazán mondom, hanem ő kglme nem mondja igazán hanem hazud.” „És — írja Olasz Mihály jegyző — evvel Bethlen Miklos a Gubernatornak és az Uraknak monda. Szolgálok Uram Kglknek, és az ajto közel lévén ki méne.” (Uo. A szöveg teljes terjedelmében kiadva: EOE XXI. 421—425.)

Latin önéletírás-kísérletében is jelzi Bethlen, hogy közügyekben még Apor házához is elment, de a magánéletben még kezet sem nyújtottak s nem ültek egy asztalhoz egymással. Érdekes módon ez az epizód csupán egyetlen szóba sűrítve szerepel az Önéletírásban, jelezvén számunkra, hogy micsoda valóság tartalmak vannak egy-egy szó mögött, egy-egy utalásban elrejtve, amit dokumentumok — missilisek, naplók, jegyzőkönyvek stb. — nélkül nem fejthetünk fel igazán. (Vö. Ö. II. 49.)

451.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Az aláírás autográf. Az Erdelyi Meltóságos Regium Guberniumhoz bizodalmas Instantiaja Groff Bethlen Miklosnak 20. 9bris 1699. Olasz Mihály írja két nap múlva meg a gubernium választát: Apor és Haller István hajlik arra, hogy dec. 10-én tartson széklet Torda vármegyében, bár Apor jelzi, hogy ha végül öfelsége szolgálata miatt nem lehetne ott, s emiatt elmarad a szék, ne neki tulajdonítassék vétkül.

452.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Autográf. Cn.

8. *Groff Apor Istvan Uram enghem a Tanatsba rend kívül megh betstelenített* — L. a 450. sz. levél jegyzetét.

453.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Autográf. Cn.

10. *Hogy az Tordai Malombeli maga részét nekem ajandekozza.* — E kijelentés visszaigazolja Cserei Mihályt, aki a tordai malom ügyéről írván valóban tesz olyan kitételt, hogy Apor akár ajándékba is adta volna a malom őt illető részét a békesség kedvéért.

454.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 376. Csak az aláírás autográf. Nemes Vitezlő Pronai György Uramnak joakaro barátomnak adassek Borgo

455.

Lelőhelye: OL F 46, 730/1700. Csak az aláírás autográf. Méltóságos Substitutum Guberniumnak adassék Fejervaratt.

456.

Lelőhelye: OL P 659, 7. cs. 230. A levélzáró formula autográf. Cn.

14. *mint hogj latom hogy kglđis őt Fia szamara kívánnya keresni* — Őt fia: József, László, Mihály, Pál, Sándor.
17. *de annak nagjobb reszet Groff Apor Uram adta ennekem csereben* — Apor és Bethlen 1698. dec. 13-án cserélt házhelyet Gyulafehérvárott.

457.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Az aláírás autográf. Bethlen Miklos Memorialissa az Kiralyi Guberniumhoz

458.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Csak az aláírás autográf. Meltosagos Regium Guberniumhoz Bizadalmas Instantiaja Groff Bethlen Miklosnak 24. Juny. Anno 1700. Naláczai Lajos e napon Gyalun költ válasza szerint: „Magok az Malmosok nem varvan az Gubernium Fejervaratt most proxime arrol lett Deliberatumanak Executioban valo vetelet, a Malmot bocsatottak most ultro az Gubernium dispositioja ala; Addig mig az Gubernium első őszve Gyúlesen, secundum leges Patriae decidalatik, kinel maradgyon az malom, mig de bono jure finalis sententiat vesznek.” (Uo.)

459.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. A levélzáró formula és az alábbi megjegyzés autográf: „Ad Memoriale de Mola. 7 July datum facta Resol. 8. July. Anno 1700.”

13. *mit irtak volt az Atyáink Approbata Part. 3. Tit. 8. Articulo 2.* — A hatal-

maskodásról és az erőszakos cserékről szóló cikkely megállapítja: „De hogy ennekutána afféle dolgok ez hazában ugyan ne is hallattassanak, és effélékre való alkalmatosságok is tolláltassanak, a fejedelmeket circumveniáló méltóságok ellen való dolgokat impetrálni igyekező személyek is refrenáltassanak, végeztetett, hogy ha afféle illegitima occupatiók és impetratiók találatnának akárkinek kezénél, a feljebb közelbik articulusban, a potentiosa occupatiókról specificált mód szerént, vigore ejusdem articuli restituáltassanak; a fejedelmek méltósága annyiban megadattatván, hogy az elfoglalt jószágoknak állapotja a vármegyén vagy széken comperiáltatván, ha fiscus kezénél találatnék az olyan jószág lenni, a vármegye avagy szék elsőben tartozó submissióval requirálják a fejedelmeket; kik is az országának tartozó kötelességeket meggondolván és a dolognak igazságát megtapasztalván: parancsolják restituálni eo facto.” (KOLOSVÁRI—ÖVÁRI, 1855. 81.)

23. *Olvassa meg kgk Approbata Part. 4. Tit. 14. Artículo 5.* — „A táblákra transmittálni szokott causak a székről elsőben derék székre bocsáttassanak, és onnan a táblára; melyet nem praestálván, táblára evocáltassanak érette, és tanquam violatores constitutionum fl. 200. büntetessenek érette, toties quoties, executiójok is pedig usque ad decisionem az olyan causaknak ne lehessen.” (KOLOSVÁRI—ÖVÁRI, 1885. 201.)
41. *En vi Decreti Part. 2. Tit. 76. repelláltam volna* — A Hármaskönyv e cikkelye azzal foglalkozik, hogy olyan személy, aki nem állt perben, élhet-e a visszautasítás lehetőségével. A válasz az, hogy általában nem, mert aki se nem győzött, se nem vesztett, nem elegendhet bele a perből fakadó nyereségbe vagy kárba. (Vö. KOLOSVÁRI—ÖVÁRI, 1896. 261.)

460.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. Cn.

[A levél kivonata:]

Bethlen Sámuel nevében küldi a csatolt iratot, amit a kézbesítő Szentkereszti bővebben kifejti. Érdeklődik ügye állása iránt. Az irigység és ügyeskedés megcsúfolja a szent király szavait. Újat nem kér, csak a határozatok végrehajtását. A Radnótot illető császári kegy végrehajtását akadályozzák, fizetéséből 13 ezer rajnai forintot visszatartottak. Legutóbb Tavonath és Echler ki akart fizetni neki 6000 forintnyi törlesztést, de nem bírt, mert először a két harmincadosnak kellett kifizetni 12 ezret. A tordai malmot törvényesen birtokolta, de már több mint három éve erőszakkal elvették. Már a Gubernium is rájött, hogy az efféléből káros következmények származnak, és három hónappal ezelőtt a malmot ki akarta venni a rosszhiszemű birtokos kezéből, de neki nem válaszolt a két évvel ezelőtti császári leirat szerint, ezért meg kell ismételni ezt a császári leiratot. Vagy számár-türelemmel kell viselkednie, vagy a végsőkhöz folyamodnia. A huszti kapitányság jövedelmét sem fizették ki neki, a császár határozata ellenére. A közügyek miatt kellett elhanyagolnia saját gazdaságát, de a fizetéséből nem él meg, naponként újabb adósságokat csinál, csak adósságot fog hagyni örököseire. Elbocsátását fogja kérni a császártól. Kéri, hogy a címzett tudassa mindezt Bucelleni gróffal.

461.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Bethlen levelének másolata a vármegye protocollumában. Ejusdem D. Comitis Nicolai Bethlen. Kisbánya 12^a Octobris 1700.

462.

Lelőhelye: OL F 46, 733/1700. Nem autográf. Naláczai Lajos Bethlen Miklóshoz írott levelének belső oldalaira írt másolat.

5. *Almafa vize, és Marga vize* — Erdély déli határát a Marga-folyónál és az ottani véghelynél jelölték ki. E kérdéshez l.: EOE XIII. 365. Illetve: LUKINICH, 1918. 363., 468., 578—579.
16. *mint regen Szultan Szuliman adtta Athname erejevel birta Isabella* — L. a 31. sz. levél jegyzetét.

463.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Bethlen levelének másolata a vármegye protocollumban. Ejusdem D. Comitibus Nicolaj Bethlen Fejervár ddo 2^{ae} Decembris 1700.

464.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Bethlen levelének másolata a vármegye protocollumban. Ejusdem D. Comitibus Nicolaj Bethlen. Albae Juliae. dd° 14^{ae} Decembris. 1700.

465.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf. II. Apafi Mihály 1700. szept. 15-i levelének hátlapjára írt fogalmazvány.

Bethlen és a fiatal Apafi közeledésének fontos dokumentuma e levél.

11. *Sat cito si sat Bene* — E mondás Szent Jeromos 66. levelének 9. fejezetében található.

466.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Autográf fogalmazvány. Comiti Salburg Camerae praesidi 1701. 12. January.

[A levél kivonata:]

Bár a címzett kevéssé ismeri őt, mégis kéri, hogy hallgassa meg a jelen sorokat átadó ügynökét, Tartzali Zsigmondot. Egyúttal figyelmébe ajánlja a császár kegyelmét a Thököly-birtokokat illetően, nevezetesen Radnótról, aminek végrehajtása azonban a kincstár és az ő kárára már sok éve húzódik. Mindezt megtudhatja Tartzalától, és segítheti is őt. Az ügyet ismeri az egész kamara, elsősorban Aichpichl báró és Palm.

467.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Nem autográf. Cn.

13. *sub parabola Sacrae Scripturae Joh. 10. V. 1. Fur es Latronak neveze* — „Bizony bizony mondom néktek, A' ki a' juhoknak aklokba nem az ajtón mégyen bé, hanem másunnét hág bé, lopó és tolvaj az.”
21. *grázdat ne inditson* — Veszekedést ne kezdjen, ne szítson.

A gubernium választát Naláczai Lajos adja írásba jan. 21-én. „Kgd memorialissat az Gubernium el olvastatta, es az annexumokban tett igireti szerint kgd dolgai mellyek az Gubernium eleiben valok, ezen Gyüles alatt elő vetetődnek, s decidalatásokat accelerallyuk: Az mellyek penig nem tsak kgd személyet, hanem töb Becsületes Atyankfiait is concernallyak, kgd maga tudgya mar jo rendben vetetődtek, in cursu vadnak. De mind ezeknel az Gubernium kglmetek között, nehezebben orvosolható s nagyobb gonoszt lát, az mint leg közlebe tsak az kgd mostan be adott memorialissaban levő nemely Terminusokon is nem kevesse ütköztünk meg: Mert hogy az Gubernium az Kglmetek között esett izetlenseget olyan patienter el halgatta, nem azért tselekedte, hogy azt approbálta volna; sőt igenis nehezelette s fajlalta; Hanem tartotta jobbnak, maga respectussakra illőbnek akkor kglmetek közzé nem szollani bizonyos okokra nezve; Orvoslasarol penig az dolognak, (az mint hogy az Gubernium az ilyen színű majd szokasban ment dolgokat nagy maga meg sertődesevel igen fájlal) igenis gondolkodott s gondolkodik is akarja olyan rendben venni, s vesziis az kglmetek dolgát, hogy ennekutánna, mind az elő Flsge szolgaltatya, mind az szeginy haza dolgai jobban, s rendesebben folyhassanak; mind az Gubernium respectussa s autoritassa az ilyen egy mást, s közönsegesen az Guberniumot is sertő helytelen intermediumokkal ne terheltessek.” (Uo.)

468.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Csak az aláírás autográf. Az Nemes Országhoz elő Nagokhoz s elő Kgylmekhez Alázatos es bizodalmas Instantiája a Tordai Malomról Groff Bethlen Miklósnak. 4. Marty. Anno 1701. Más kézzel: „Az Ország fel külte ezt a' Supplicatiot Bethlen Janos Uramtol a' Guberniumhoz es szoval tettek választ. 4. Marty. Anno 1701.”

469.

Lelőhelye: OL F 46, 236/1701. A levélzáró formula, s a margóra írt betoldás ered Bethlen Miklós kezétől. Cn.

470.

Közölve: BENKŐ, 24. A levél dátuma nála 1702. böjtmás hó 21. A helyes dátum: 1701. Az eredeti leelőhelyét Takáts A dohány elterjedése hazánkban c. dolgozatának jegyzetei közt adja meg: OL, az Erdélyi főkormánysszék levéltára, 1701. 237. (TAKÁTS, 367.) A levél sajnos ma már nem található a jelzett helyen, jóllehet Naláczai István, Haller István es Apor István ugyane tárgyban keletkezett levele ma is ott van. A levél tartalmát magyarázva Benkő utal arra, hogy a dohány *italán* a korban a *dohányfüst szívását* értették, s a *Dohánnyal rend szerint elő Nemzetség* pedig a német volt. Megjegyzi még azt is Benkő József, hogy a 2. pont arra mutat, mintha a *Approbata* es a *Compilata* után keletkezett diaetalis articulusokat Lipót nem erősítette volna meg. Holott „jól tudják Hazánk Böltsei”, hogy ha valami ellenkező törvényreyl vagy országos szokással el nem töröltetik, a felséges ausztriai háztól mind meg vannak erősítve.

A levél keletkezésének körülményei: A gubernium a dohánykereskedelem bérbeadásával tulajdonképpen törvényesítette a dohánynal való foglalkozást — ugyanakkor érvényben maradtak a termelését es az élvezését büntető rendeletek. A gubernium ezért 1701 tavaszán a fentebb már említettek véleményét kérte ki a teendőkről.

Naláczai szerint már annyira elharapózott a dohányzás, hogy ellene úgysem lehet eredményesen fellépni, ezért csak a veszélyes helyeken tiltaná meg; Apor és Haller a kereskedelmet megengednék, de a szivását csak a vitézeknek. Végül Bethlen álláspontja — bizonyára német segítséggel — győz, bár Aporék nem látnak mást mögötte, mint „talán most eladó dohányja lehet ökegyelmének” (Uo.) Ez, enyhén szólva, rágalom, Bethlen állásfoglalásának elvi alapjai kitűnnek a cirkalást elítélő következő leveleiben is.

471.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf. Cn.

[A levél kivonata:]

Megkapta a címzett levelét az elszámolással. Az élelmiszerbeszolgáltatásra vonatkozó kirovás nincs nála, mert azt a főjegyző szokta őrizni, és mert a másik főjegyző mostanában meghalt, félt, hogy ezek a kirovások nehezen lesznek megtalálhatók, és az özvegnél efféle hivatalos dolgokat nem fognak fellelni. A másik, még élő főjegyzőnek, Sárosinak a mai napon üzent, hogy keresse meg a kirovásokat. Ír, mihelyt tud valamit. Az egyházi javak ügyében Koposi Sámuel fejérvári professzor hálálkódó levelet fog írni a címzettnek. Április hónap nagyon ígéretesen kezdődött, bárcsak a címzett kegyelméből Balogh Ferenc főadószedő is megörvendeztetné őket.

472.

Lelőhelye: OL P 1868, 19. cs. 85. tétel. Csak az aláírás autográf. Tekintetes Nemzetes Redei Pal Uramnak &c. Nekem kedves jó akaro Sogor Uramnak adassek.

3. *A mi az en Becsben valo menetelemet nezi* — Bethlen majd csak egy év múlva indul fel Bécsbe.

473.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Csak az aláírás autográf. Nemzetes Vitezleő Zajzon Samuel Uramhoz Protestatio.

474.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf, autográf javításokkal. Cn.

4. *az Bedelei Pap ket penz le tetelejert* — Mohácsi István levele — Torda, 1701. ápr. 22. — megvilágítja ezt az utalást: „Meltosagos uram Ngodnak irhatom a cirkalo birok dolgat kivalt a Lupsaiak arant, nekiek valoban rosszul vagyon, mivel amint a Bedelei Pap a ket penzt le tette hogy a tolvajt a biro meg fogja, a biro meg fogta s nem a varmegye Ispanya kezeben vittek hanem Sandorhoz hoztak ugyan Sandor elis boczatotta a Tömlöczből, ezert rajtok kerestek volna flo. 500.” (Uo.)

Ugyane napon kelt Tarsoly Gergely levele is: „Az mi pedig a Lupsai dolgot illeti Ngos Vr hogj Ngdnak vóltaképpen meg irjam ennyiben vagion hogy az a lator a mely a Bedelői Templomból a könyveket el lopta, ment Lupsára, a Káros pedig eszre vévén hogj oda ment a Falus Birónak két pénzt adott, hogj az latrot fogja meg, de az Falusi bíró mind a Latrot mind pedig a két

pénzt a Ngod oda való Ispánnya keziben adta... és immár a két pénzt felvévén az Falus Bíró hogi a Vice Ispán kezéhez nem küldötte azért akarnak f 200 rajtok Exequálni.” (Uo.)

5. *egy s. mas mindenféle büntetések megyen ad flor. 180* — A cirkálók válasza szerint „Az 180 forintot peniglen vér birságért; lopasert hamis hitért és potentiajért itlütük.” (Uo.)
40. *mert en mind tudom mint folyt vissza az Aranyas a Tordai Malomtol fogva Lupsaig* — Utalás arra, hogy ugyanaz a személy állhat e dolgok mögött is, mint aki a tordai malom ügyében ellenfele. Valószínűleg Aporra és Haller Istvánra gondol. A cirkálók gúnyos válasza szerint: „... hogy az Aranyas az Tordai malomtul viszá foly Lupsáigh; mi azon semit érteni nem tudunk, nem érkezvén csekély elménk afféle nagj értelmü dolgok visgálására” (Uo.)

475.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. Cn.

Bethlen Önéletírásában is felháborodva rögzíti az 1701-es cirkálás történetét: „Anno 1701. a békességes üdőben szokott cirkálást rendelék mind vármegyén és székelységen, mely ellen a szegénység nagy igájára nézve sokat szólottunk, én Sárosival. Hiszen másként is büntethetni a bünt. En Rabutint is kértem, dehortálja, de tudtomra semmit sem cselekedett. Gróf Seau bizony sokat intette, sőt a státusok közé bé is jött és erős propositiót, protestatiót tett, hogy a dohányért és verébfekért vont pénzt adják vissza a szegénységnek, mert az felmegyen 80, 000 forintra, de bizony semmit sem használt.” (II. 77.) Ugyanitt említi, általánosságban, de a levelek alapján felismerhető, hogy önmagára is gondol ezt írván: „Ha kik az articulus szerént magok megcirkálták is jószágokat, semmit sem használt.”

476.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf; a levelet három kéz írta, s Bethlen kezétől származó beszurásokat is tartalmaz. A megszólítás fölött Bethlen kezével: „Ispan Janos Lupsai Biram Instructioja”, más kézzel: „Lupsai dologrol a Czirkálás iránt Anno 1701. Die 23/24 Aprilis”

10. *ha ugyan mégis akarnak cselekedni, a kardat félig vonyd ki, s mond meg hogy Groff Bethlen Miklos Repulsiot tétet kgltek ellen* — A végrehajtás erőszakos visszaverése, megakadályozása a Hármaskönyv Part. 2. Tit. 74. szerint „meztelen szablyával vagy a hüvelyéből kihúzott kardnak felmutatásával” történik a magyar jogszokás szerint. (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1885. 349.)

477.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf. A „Thordavármegyében exmittáltatott Czirkalo Birak” aug. 26-án kelt levelének hátlapjára írt válasz.

13. *mind az én, s mind a más jámborok Jozágán a Dohanyért, és veréb főjért vöit* — Az 1688-as radnóti országgyűlés hozta azt a végezést, miszerint a dohányzó jobbágy 200 ft-tal büntethető. Ugyanez a gyűlés évi 50 verébfaj beszolgalatását tette kötelezővé. Ha ezt elmulasztja a jobbágy, 12 ft vagy kemény pálcázás a büntetése.

478.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Csak az aláírás autográf, valamint a jelzett beszúrás. Mint a 479. sz. levélből kiderül, a Borgóra küldött Zöldi Ádám a címzett.

25. *Repulsiot kell tenni, az executio ellen kardnak félig valo ki vonásával* – L. a 476. sz. levél jegyzetét.

A cirkálás miatt a gubernátorral is összevész Bethlen, éppen az itt közölt 478—479 sz. levelekben írtakra hivatkozva. Amikor Sárosi és Bethlen sokallja a szegénységre kirótt sarcot, „A gubernátor maga mentségére attestatiót hozatott a Doboka vármegyei tisztektől, hogy csak 400 forintra ment. Én mondom: Kész vagyok per inquisitionem megbizonyítani, hogy csak az egy Borgón is többet vontak annál. Özszeszóalkozánk felette.” (Ö. II. 77.)

479.

Lelőhelye: OL P 1952, 4. cs. Autográf fogalmazvány. Cn. A Dobokában cirkáló bíráknak írhatta.

3. *Mivel Borgorol* — Zöldi e levele 1701. ápr. 26-án kelt. Benne felsorolja, hogy a cirkálók mennyit kérnek a vétkesektől; a vérontóktól a paráznáktól. „A Dohanyosokon 3.—3. horgast mindenikenn; En bizony Ngs Vram eleget veszekettem vellek, meg montam hogj Ngd ott Szent Miklosonnis ugj Correspondealt Gubernator Urammal hogj leg alabb a' Dohanyert sohult se vegjenek semmitis; Arra azt felelek, ha mindenfelit el engedis a' Gubernator nem bányák.” (OL P 1952, 3. cs.)

480.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. Illustrissimi D. Comitiss Nicolaj Bethlen. Albae Juliae. ddo²^{dae} May 1707. [!] A másoló valószínűleg 1701 helyett írt 1707-et! E levél után következik a protocollumban a városi rendeknek Bethlenhez máj. 22-én Técsőről írott tanácskérő levele, majd az arra adott — itt is közölt — jún. 2-i Bethlen Miklós-válasz. Mindegyik 1707-es dátummal, azonban semmi jel nem mutat arra, hogy ez évben börtönét elhagyva Gyulafehérvárról levelezhetett volna!

481.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. A levélzáró formula autográf. Nemes Maramoros Varmegje Betsületes Tiszteinek es Szabatsagal elő felső közep es also Rendeinek &c. Joakaro Uraimnak Atyamfiainak Baratimnak adasselk.

482.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. E levél válasz a városi rendek Técsőről máj. 22-én írt tanácskérő levelére. A dátum itt is 1707, amit legvalószínűbben 1701-re javíthatunk.

483.

Lelőhelye: OL P 108, 301. cs. Fasc. S. Aláírás autográf. Az ö Felsőge Tablajahoz Bizadalmas Instantiaja Groff Bethlen Miklosnak

484.

Lelőhelye: OL P 1961, 6. cs. 9. tétel. Javítások és az aláírás autográf. A *Meltosagos Regium Guberniumhoz Bizadalmas Instantiaja Groff Bethlen Miklosnak Anno 1701. ultima Junij*

485.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Az aláírásához tartozó szövegrész autográf. Ad Sacratissimam Caesarem Regiamque Majestatem Dominum Dominum sibi Clementissimum Benignissimum Humillimum Memoriale Introscripti Comitis Nicolai de Bethlen Cancellarij Transylvanici.

[A beadvány kivonata:]

Kéri a címzettet, hogy szerezzen érvényt 1698. ápr. 2-án az erdélyi guberniumhoz intézett parancsának, melyben a tordai malmot számára visszáitlta. A malom még mindig nincs az ő tulajdonában, bár a gubernium 1700. júl. 8-án azt a bitorlók kezéből kivette, és a malmosok 1697-es tordai perében hozott ítéletet a tábla törvénytelennek nyilvánította, a malom jelenleg is a gubernium rendelkezése alatt áll. Kéri, hogy a császár szerezzen érvényt döntésének.

486.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Az utolsó bekezdés autográf. A megszólítás felett saját kézzel: „Mogni Uramnak. 23. July. 1701.”

[A levél kivonata:]

A radnóti javak ügye sok év óta húzódván, most visszaküldték a császárhoz, újabb döntés végett. Kéri a címzettet, hogy a jelen sorokat átadó Tarczali Zsigmond révén tájékozzódjék bővebben az ügy felől, és vegye pártfogásába a dolgot. A református főjegyző kinevezése ügyében a gubernium indoklás és konkrét javaslat nélkül tett fölterjesztést. Ezért ő külön felterjesztésben a kinevezésre Simonfi Mihályt a császár erdélyi pénzügyigazgatóját javasolta az udvarnak. Indok: az utóbbi tizenöt évben szinte mindenki meghalt Erdélyben, aki értett a peres ügyintézéshez, nem maradt más, csak Sárosi János főjegyző, aki maga is öreg, az ügyvédek közül Gálfalvi Gergely, aki egy szerencsétlenség következtében halálán van, meg Simonfi Mihály. Emiatt a peres ügyek intézésében teljes a felfordulás. Megoldásul Simonfi kinevezését javasolja. Magánérdekeit tekintve javasolhatna másokat is, például Nagy Pált, aki szintén jó jogász, barátja, tisztelője és kliense, valamint Pernyeszi Zsigmondot, felesége apjának édes fivéré, aki szűkös anyagi viszonyok között él, kiváló lelkiismeretű és erkölcsű ember, akit támogatnia illenék, de a közérdekre való tekintettel mégis Simonfit javasolja, a jogi eljárás és a hivatalos stílus ismerete miatt. Ennek előléptetése számára kellemetlen lesz, mert főjegyző lévén nem lehet többé ügyvédje saját pereiben. Utóddául a pénzügyigazgatóságban Patkós Jánost javasolja, akit a gondnokok közül Simonfi és Süketfalvi után a legtovább tartanak. Kéri a címzett pártfogását és biztosítja vizontszolgálatáról.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Nem autográf. Cn. A 477. sz. levél jelzi, hogy ennek címzettje Tarczali Zsigmond.

24. *A Fiamnak Aichpichl Urnak még tavaly meg ígértem — Aichpichl Károly Theobaldhoz fűződő kapcsolatát így jellemzi Önéletírásában Bethlen: „Az volt jobb, aki vendégelhetne; ajándékozták is némelyek, én ugyan akkor nem, noha Radnótot erősen hazudta nékem ekkor is, és erővel apjának fogada, hanem azután anno 1702. felránta rajtam Radnótért 500 tallért. Ehhez hasonló, mindkét féltől és akárkitől, még az ördögtől, koldustól is ajándékot vevő zsobrák embert sohasem láttam. Eb vagy ördög fia, légyen azé is, nem enyim.” (II. 38.)*
87. *Tavonath Uram irant énnékem Scrupulusom vagjon, sok maga ajánlással volt, de miolta ki ment énnékem nem hogj magatol irt volna, seöt kettszeri levelemre sem teott választ — Thavonat jellemzése sem kedvezőbb az Önéletírásban; ugyanakkor idézi a levélben írtakat: „Erdélyből kijöven, ha irtam néki, soha választ nem tett; én is osztán odahagyám, mint olyan tökéletlen, embertelen, rossz embert, holott amíg Erdélyben volt, senkivel annyit nem sincerizált és senkinek a császár szolgálatjában annyi tanácsát, hasznát nem vette, mint énnékem; maga is megvallotta.” (Ö. II. 37.)*

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Nem autográf. Cn.

5. *kikről mit irtam en Magni es Groff Seeau Uramnak pro directione et assistentia el kultem knek — A 486. sz. levélre utal itt szerzője.*

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Autográf fogalmazvány. Cn.
[A levél kivonata:]

Emlékezhetnek még, de az erdélyi udvari kancellária irattárából pontosabban is megtudhatják, hogy a császár egy szerződés alkalmával, amit 1696-ban a Thököly-nővérekkel kötött, neki engedte a Thököly-birtokoknak azt a részét, ami egykor Zólyomi Miklós báró és Thököly Imre gróf hűtlensége folytán az erdélyi kincstárra szállt, és addig császári jog alatt állt. Ajánlatosnak tartaná, ha a Kamara egy bizottság útján megvizsgálná, mire jutott a császári kegy, mekkora károk származnak mind őrá, mind a Kamarára, és hogy mit kell tenni ez ügyben. A maga részéről mindent elkövet, a javasolt eljárást mellékletben ismerteti.

Lelőhelye: OL F 46, 241/1701. A levélzáró formula autográf. Cn.

9. *mint hogj az én tudiamra a Partiumban a Fejdelmek idejebennis a Dézsmát Arendával nem szokták volt fel váltani — A témát azért érinti a levélíró, mert a Kraszna és Közép-Szolnok megyei dézsmát a váradi püspök akarja felszedetni. Milyen jogon és mi a teendő? Erre a kérdésre válaszol még — ugyan-ezen jelzet alatt — Sárosi János, Haller István, Apor István és Konrád Sámuel is.*

15. *Aprobata Constit. Par. 3. Tit. 4 Articulo 7.* — „A partiumbéli vármegyék is azon egy birodalom, törvény és szabadság alatt lévén, bizonyos commissariusok által dézmájok dolgából arenda fizetésre rendeltessenek, de úgy, hogy ha a fejedelmek úgy itélik hasznosabbnak lenni, mind a fiscus és végházak szükségeire; melyeknek megvizsgálására az országnak gyűlése nélkül is vigore praesentis articuli commissariusokat exmittálhassanak és azok által igazságosan informatiót vévén, az arendáknak ellimitálása és bizonyos helybe való állatása, communi regnicolarum consensu legyen. Mindazonáltal, medio tempore, míg az az igazítás processusba vétetnék, a szegénységnek könnyebbségéért, a mely patronusok jobbágyoknak fárasztását akarják eltávoztatni; czédulát vévén a dézmástól a fiscus számára jutott akármi féle dézma-béli accidentiákról, akár honnét tehessék szerit, csak administrálják igazán, ne kényszeríttesse bátor a szegénységet annak megszűnven való bevitelére; csakhogy a dézmások is reá vigyázzanak, hasonlót és ne aljosabbat administráljanak. A mely jószágból álló szabadosok, drabantok s egyéb udvarbéli szolgálk, eleitől fogva fiscusnak dézmával nem tartoztak, ne sanzoltassák a dézmások is.” (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1885. 76.)

491.

Lelőhelye: OL P 1961, 6. cs. 9. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. Az Erdélyi Meltosagos Regium Guberniumhoz Bizadalmas Requisitioja Groff Bethlen Miklosnak

A gubernium szept. 23-i válaszát Olasz Mihály titkár fogalmazta meg: „Mivel eo Kegyelme az Eo Felségének küldöt memorialissaban lattatik az Guberniumott vadolni, hogy az malom dolgat nem determinalta ki Kezenel maradgyon, kit lát Isten, s-tudgya maga az Gubernium mi okokra nezve cselekedte, de mivel hogy ő Klme offensaianak tartya azon igyekezetit is az Guberniumnak, mint hogy eo Felsege az egesz Guberniumnak Klssen paranczol, es most három Tanats heja, ahöz kepest mi helyen leg első alkalmatossaggal pleno numero Confual a Gubernium, minden bizonynal itiletet teszen in realitate restitutionis kinek kellessek kezehez adatni; Interim szeretettel s-atyafisagossan inti ő kkt olyan extraordinaria és Haza Törvenye ellen valo praxist es mediumot kikről emlékezik memorialissaban az alatis kerüllyön és tavosztasson el, mivel az nem sokara meg leszen, az alat pedig Eo Felségének Kls Decretumara alazatosson valaszt téssen.” (Uo.)

492.

Lelőhelye: OL P 1868, 19. cs. 85. tétel. Nem autográf. Cn.

493.

Lelőhelye: OL F 46, 222/1701. A levélzáró formula autográf. Cn.

494.

Lelőhelye: OL B 2, 5/1702. A levélzáró formula és az utóirat autográf.

13. az *Kolosvári Unitarius Püspök* — 1692-től Almási Gergely Mihály látta el ezt a hivatalt.

495.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. A megszólítás fölött: „G. Szepesi Camaranak. &c.”

[A levél fordítása:]

Kitűnő, Tekintetes, Nagyságos, Nemes Uraim, Tisztelt és Nagyrabecsült Uraim!
Él még nevezett Uraságtok emlékezetében, hogy az elmúlt ősszel felkészítettem és odaküldtem megbízottaimat, mégpedig nemes Darvai Ferenc urat, Máramaros megye esküdt jegyzőjét, és Farkas Zsigmond ügyvivőt, emberemet, a kapi-csengeri birtokok ügyében, de akkor nevezett Uraságtok a szüret körül foglalatoskodott és buzgólkodott, így semmit sem tudtak határozni, most tehát megint küldöm meghatalmazottaimat, T. T.-t, kérem hogy ezek szavainak adjanak hitelt, és az óhajtott döntéssel küldjék vissza hozzám őket, engem Kitűnőségtek minden viszonzolálatra hajlandó és kész szolgáljává téve. Ezzel kívánván Kitűnőségteknek boldog új esztendőt, maradok Kitűnő, Tekintetes, Nagyságos és Nemes Uraságtoknak...

496.

Lelőhelye: OL P 1956, 3. cs. Nem autográf. Cn.

34. *szegenyli szabasu* — Azaz: szégyenli.

497.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. A megszólítás fölött: „Tavonak Uramnak.”

[A levél fordítása:]

Kitűnő Báro Ur, Tisztelt és Nagyrabecsült Uram!

Mivel Kitűnőséged irántam tanúsított nagy embersége, a hosszú hónapok alatti gyakori találkozás, a fontos ügyek tárgyalása közben tapasztalt józansága és hozzám való bizodalma az írás rövidre fogását ajánlja, ezért mind a jelen sorok átadóit, úgy mint Rédei Lászlót, rokonomat, és Farkas Zsigmondot, jószágigazgatómat, mind pedig általuk a nemes kamara előtt tárgyalandó ügyemet azzal ajánlom Kitűnő Uraságodnak, hogy ami e tekintetben kérésemnek és reményeimnek megfelel, azt mindenestül bölcsességére, tekintélyére, irántam való jóindulatára bízom készségesen. Hasonlóképpen kötelezem magam érdemeinek és személyének őszinte és páratlan tiszteletére, minden lehető szolgálatra és hálaadásra, és maradok Kitűnő Uraságodnak szolgálja és lekötelezett tisztelője

Bethlen Miklós gróf

A címzett volt a szepesi kamara elnöke. A levélhez l. a 498. számút is.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Autográf fogalmazvány, illetve más kéztől eredő másolat együtt. A fogalmazványon a dátum a megszólítás fölött is szerepel, az aláírás pedig elkenődött. Cn.

[A levél fordítása:]

Nemes Kamara, Tisztelt, Nagyrabecsült, Tekintetes Uraim!

Hogy körülbelül 10 évvel ezelőtt Sulyok János Ferenc és György birtokait miképpen vásároltam meg a Nemes Kamarától, és hogy egypár veletei jobbágy, bár az általános szerződésbe és az általam fizetett igen magas összegbe belefoglaltattott, akkor mégsem jutott birtokomba, hasonlóképpen, hogy feleségemnek Rédei Júlia grófnőnek, mint a néhai Perneszi Gábor Mária nevű leányától való leányunokájának mind a már korábban megvásárolt, mind a most megvásárolandó csaholyi birtokokra ősi és igaz címen való igényjogsultsága kétségbevonhatatlan, ugyanilyen világosan mutatkozik meg az is, hogy a Prépostvári, Telegdi, Perneszi, Kapi és Sulyok családokat e birtokok teljessége és valamelyikük kihalása esetén kölcsönös utódlása is megillette, és ha a mostani idők körülményei mást nem parancsoltak volna, e birtokok visszaszerzését a Nemes Kamara méltányosságából és igazságszeretetéből pénz nélkül is remélni lehetne. Méltóztassék, Nemes Kamara, a jelen beadvány kézbesítőitől, kedves rokonomtól, a nemes és nemzeti Rédei László úrtól, és megbízottamtól, Farkas Zsigmondtól, magyarországi birtokaim gondnokától minderről bővebben tájékozódni, és egyúttal kegyelmesen azzal válaszolni, hogy ettől és a méltányosságtól indítva a Veletén korábban megvásárolt, de mindeddig nagy káromra visszatartott porták is átadassanak nekem, meg az új szerződésünkbe foglalt csaholyi birtokokat illetően is, melyek most vagy ténylegesen a kamara kezén vannak, vagy ugyanezen nemes kamara által ennek vagy annak eladattak, elzálogosítottak, lehessen olyan megegyezést kötni, hogy ne kénytelenítségünk a mértéktelenül magas ár miatt visszariadni a vásárlástól, vagy arról egészen lemondani, vagy a törvény segítségéhez meg a kegyelmes és felséges király kegyéhez folyamodni; mindazáltal e megegyezés bármiféle kimenetele esetén is öreá támaszkodunk, mint a hajótörötteknek viharban menedéket nyújtó sziklára, és míg neki örök hűségre és alázatra, addig a Nemes Kamarának minden lehető szolgálatra és engedelmességre kötelezem magam mindenképpen, és maradok a Nemes Kamara tisztelendő és nagyra becsült urainak alázatos és lekötelezett szolgálója

Bethlen Miklós gróf

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Bethlen levelének másolata Máramaros vármegye protocoallumában. „Ejusdem D. Comitibus Nicolai Bethlen. Fejérvár dd° 24^{ae} Januarij 1702.”

Lelőhelye: OL P 1961, 6. cs. 9. tétel. Autográf. A Meltosagos Guberniumhoz Bizodalmas Instantiaja *Groff* Bethlen Miklosnak 18. February 1702. Ugyanitt: „Anno 1702. die. 24. Januarii addtam volt a Decretummal egyútt bé egygy Memorialet a Guberniumnak, de az el veszett a Guberniumban vagy Cancellariann, en nem tudom.” A gubernium még ugyanezen a napon válaszol, mondván, ha ők nem adják Bethlen

kezébe a malmot, megteszi azt Rabutin generális, ezért: „Minékünk azért kellettén az ő Felsege parancsolattyának alázatossággal éngedelmeskednünk; Az Malmot azért ő kglmének Groff Bethlen Miklos Atyánk fianak, az ő Felsege Parancsolattya szerint kezéhez adattjuk; Az ő Felsege továbbba valo kglis *Dispositio*jaig.

Miért pedig eddiglen való ő Felsege Parantsolatinak effectumban valo vétele haladot, azt ő Felsege kglssen meg értheti. Az proventus ab eo Tempore, hogy seqvestrum alatt vólt, mivel hogy nem judicialiter, hanem az ő Felsege Parantsolattya adatott vissza, tehát oszollyék két fele, hogy valamikor judicialiter meg itilhetik ki kezénél maradgion az Malom usque ad Decisionem Causae, redundallyon annak az félnek, az Reditusis.” (OL F 46, 532/1702.)

Bár a kancellár önéletírásában gyakran bírál másokat, hogy az udvar jogorvoslását kérve maguk teremtettek precedenst a belügyeikbe való beavatkozásra, túlzásában is jogos Cserei ítélete öröla: a malomért való veszekedésével legnagyobb politikai műve, a diploma ellen vétett. (Vö. KAZINCZY, 282. has.)

501.

Lelőhelye: OL B 2, 110/1702. Az aláírás autográf.

20. *irt Szasz Janos Uram egj Calepinust* — Calepinus soknyelvű, óriási terjedelmű szótárára történő ironikus utalásával azért fordul Szász János ellen, mert — ahogy Cserei Mihály feljegyezte — az ekkor folyó országgyűlésen a három natio között nagy viták dúltak az adózásról: „Szász János szebeni királybíró mind azon practicalódott, sok projectumokat irván mind az udvarban, mind az országnak, mind a generálnak” — hogy nem lévén háború, a székelyek is adózzanak. (Vö. KAZINCZY, 304. has.)

502.

Lelőhelye: OL P 658, 11. cs. 2550. Csak az aláírás autográf. Nemzetes Demes Janos Deak Nagy Enyedi Tisztarto *Urnak, &c* nekem Joakaro *Uramnak* barátomnak adassek.

10. *Patai Danielnek az en szolgamnak vagon egj Eöttse ott az Collegiumban Utens formaban* — Patai György — akinek nevét Zilahi János legációsi leveléből ismerjük. A levélbéli említése is valószínűsíti, hogy az 1692-es, címzés nélkül fennmaradt legációsi levél Bethlen Miklóshoz íródott. (Vö. Zilahi János legációsi levele Bethlen Miklóshoz (?) 1692-ből. In: Acta Historiae Litterarum Hungaricarum IX. 103—105.) Az elutazás előtti intézkedést kell látnunk Bethlen levelében, ugyanis 1702. júl. 28-án indul Bécsbe, ahol majd fél évig tartózkodik.

503.

Lelőhelye: OL F 46, 564/1702. A címzés kivételével autográf. Méltóságos Erdélyi Gubernator Groff Lossonczy Bánfi György *Uramnak &c* Nékem kedves bizadalmas Joakaro *Uramnak* ő kgnék adassék

504.

Lelöhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Autográf, kivéve a címzést. Ad Excelsam in Negotio Boni Radnot Delegati Judicium Demissa Instantia Introscripti Comitibus Nicolai de Bethlen Viennae 17bris Anno 1702.

[A levél kivonata:]

Hallotta, hogy Apafi fejedelem úr Radnót dolgában egyezkedni akar a bírósággal vagy a Kamarával, de mert ez a szent király szavaival és az ő adományosainak javával ellenkezik, mint a csatolt másolat tanúsítja, a bíróság bölcsességéhez és jóindulatához folyamodik.

505.

Lelöhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Autográf. Cn. Rajta Bethlen saját kezű megjegyzése: „Comesnek tsak egyet. Baronak kettőt kell írni.”

A levél címzettjét nem tudom azonosítani minden kétséget kizáróan, felmerülhet esetleg Breuner Siegfried Kristóf neve. A dátuma közelítően meghatározható a 12 évvel korábban Kassán történetekre való utalásból, s közvetlenül Bethlen Bécsbe érkezése után íródhatott, még az érdemi tárgyalások előtt.

506.

Lelöhelye: OL P 658, 2. cs. 381. Csak az aláírás autográf.

Közölve: KONCZ, 1895/b 340. Bár a közlő Veszprémi Istvánt jelöli meg címzettként, a levél a consistoriumnak íródhatott.

35. *nem kellene nekünk még a Vízbe ölni magunkat mint az AEsopus Nyulai* — Utalás a nyulakról és békákról szóló mesére: Összegyűlnek a nyulak, és elkezdnek panaszkodni nyomorú voltukról, hogy mind az ember, mind az ebek és minden egyéb állatok halálig kergetik őket. Jobb is volna nekik meghalni, mintsem ilyen nyomorúságban élni, mondják, s elhatározzák, hogy mindannyian a tóba ugranak. Amikor azonban az öngyilkos nyúlserget a parton a békák meglátták, előttük a vízbe ugrottak rémületükben. Mikor ezt a nyulak vezére meglátta, megállapította, hogy meg kell változtatni szándékukat: nincs még veszve minden, hiszen vannak olyan állatok, amelyek még tőlük is félnek. (Vö. PESTI, 83. sz. mese.)
43. *Borbándot magam hozám elé* — A katolikusok 1702-ben elfoglalták a reformátusok borbándi templomát. „Mennyi fáradság, búsulás és bosszankodásom volt ugyanekkor a fejérvári schola kerti, borbándi templom és egyéb religiosa controversiák miatt...” (Ö. II. 84.)
56. *Non aestas est laeta diu, componite Nidos.* — Az Önéletírás I. 165. oldalán szintén használja ezt a mondást. Valószínűleg az Aestas non semper fuerit (pueri) componite nidos. — Hesiodos-citátum variánsa, melyet Kisviczay „Bizony nem mindenkor, de csak idejénkor járhat sz a' pap sajtjára.” — közmondással fordít. (Kisviczay Péter: Selectoria adagia. Bártfa, 1713. 14.)
58. *amaz Vers gjakrann jut eszembe Sex Sanctus postea non sis* — Nem tudom azonosítani.
72. *A Brandeburgus ki most Prussiai királynak nevezetik* — III. Frigyes, brandenburgi választófejedelem, aki 1701-től I. Frigyes néven volt porosz király.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 377. Autográf. Cn.

13. *hogy felejtette kgd el a Brandenburgus Elector nagy gratiajat* — Vö. a 495. sz. levéllel és jegyzetével.
17. *Domine Comes de Vidafalva* — Vida István tordai nemes *id.* Teleki Mihály és a kor kedvelt tréfacsinálója, mókamestere. Utalással e tulajdonságokkal ruházza fel Teleki Lászlót a levélíró.
20. *tapaszsa a fejét eő Porsága* — Valószínűleg szójáték Apor nevével; utalva alacsony származására, valamint por és fereg voltára.
23. *A Duka Vajda penze dolgából írja a Felesegem... hogy tsak a Teleki Sandor matkasaga gatolta* — Ez évben ismét előveszik az ügyet, mert a vajda örökösei ismételen követelik az elvesztett értékeket. A tanácsurak azt a határozatot hozták: „A Duca vajda pénzt fizesse meg a Teleki familia, annak utána keressen társakat maga mellé, akik részesedtek azon Duca vajda javaiban.” (IORGA, II. 129. A 9. sz. jegyzetében közli: TEMESI.) Valóban az a hír járta, sőt, a Teleki család is úgy vélte, hogy Bethlen azért vette pártfogásába a családot ez ügyben, mert lányát eljegyezni készült Teleki Sándor. Apor mellett a rokon Bánffy György üldözte a Teleki familiát a legjobban, „egyik az nagyobb oka az volt, hogy testvéröcsém T. Sándor jegyzte akkor el az erdélyi cancellarius gróf Bethlen Miklós hajadon leányát, nem pedig azt, az kit ő akart. Mivel az atyja Bánffy Dénes halálában gróf Bethlen Miklóst részesnek tartotta és míg élt, örökké egyik az másik alá áskált, sőt gróf Bethlen Miklós is, valameddig az leányát az megirt öcsém nem jegyzte el, ő is persequált bennünket.” (TEMESI, 19.)

Lelőhelye: Erdélyi Múzeum It. Kolozsvár, Mikó—Rhédey cs. lt. 47. doboz. A levélzáró formula *attyafna* szavától autográf. Tekéntetes Nemzetes Rhedei Paal Uramnak &c., nekem jó akaró uramnak, sógoromnak ökegyelmének adassék. Erdő Szent György. (A levél másolatát Benda Kálmán készítette romániai kutatásai során; szívességét — amellyel e kötet rendelkezésére bocsátotta kéziratát — itt köszönöm meg.)

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 378. Csak az aláírás autográf. Illustrissimo Comiti Domino Ladislao Teleki de Szék &c. Domino Affini, Mihi Observandissimo Confidentissimo Gernyeszeg.

5. *a Cardinalist visitaltam* — Azaz Kollonich Lipótot.
7. *proponalta a Duka Vajda penze dolgát Groff Apor Uram* — L. a 507. sz. levelet és jegyzetét.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 379. Az aláírás és az utóirat autográf. Illustrissimo Domino Comiti Michaeli Teleki de Szék, Arcis et Districtus Kövariensis Capitaneo Supremo Domino [...] et Affini mihi observandissimo Kővár

13. *En fundamentaliter irtam Gubernatornak arrol a Duka penzeröl* — L. a 507. sz. levél jegyzetét.

511.

Lelőhelye: OL B 2, 222/1702. Az aláírás és az utóirat autográf.

[A levél kivonata:]

Öfelsége jól tudja, mennyi határozatot hozott Bethlen Miklós javára a tordai malom ügyében, hiába. Ez ügyben az ellenfél most hazug információkat adott a császárnak. Kéri, hogy jogtudósok előtt tisztázhassa, vagy amennyiben ügye az erdélyi táblához és onnan a császár elé kerül, személyesen védhesse magát. A császár tájékozódjék Rabutin révén a dolog állásáról. Eredménye: I. Lipót levele 1701. nov. 29-ről Rabutinnak: „de Restitutione Molae Tordensis” (OL P 1956, Missiles, 2. cs.)

512.

Lelőhelye: Kriegsarchiv, Alte Feldakten. Bécs. A levél köszönettel vett másolatát Esze Tamás juttatta el hozzám. Csak az aláírás autográf. Ad Sacram Caesaream Regiamque Majestatem Dominum Dominum Clementissimum Benignissimum Humillimum Memoriale Ratione Commissionis inter Polonos & Comitatus Maramaros. A német kísérő szövegből a dátum: 1702. okt. 17.

[A beadvány kivonata:]

Máramarosi főispánként panasolja, hogy a máramarosiak és a lengyelek között több éve fennálló ellenségeskedés, ami sok kárral, törvénysértéssel jár, a Máramaroson keresztül Erdélybe és Magyarországra irányuló kereskedelmet is akadályozza. Kéri öfelségét, követei útján keresse meg ez ügyben a lengyel királyt. Az parancsolja meg alattvalóinak, hogy tartózkodjanak az erőszakoskodásoktól. Sztri-ben vagy Szkolyán állítsanak fel császári és lengyel megbízottakból egy különbizottságot, mely a máramarosiak és lengyelek között felmerülő problémákat gyorsan elintézzé.

513.

Lelőhelye: OL B 2, 168/1712 [!] Csak az aláírás autográf. Copia Assecurationis de Officio Supremi Capitaneatus Arcis Huszt, & Comitatus in Maramaros pro Comite Michaelae Bethlen.” (1702. okt. 20.)

Önéletírásában e bécsi útja céljai között említi Bethlen „hogy fiaimat Mihályt és Józsefet máramarosi tiszt és jószágban megerősítem.” (II. 86.)

[A levél fordítása:]

Szent Császári és Királyi Felség, Kegyelmes és Jóságos Uram!

Mivel Szent Császári és Királyi Felségednek mind 1698-ban, mind a legutóbbi kegyelmes kihallgatás alkalmával úgy tetszett, hogy méltatlan személyemet azzal vigasztalja, a már korábban is mutatott kegyelmét a jövőben tettekkel fogja kifejezni, ezért e jóindulatra támaszkodva alázatosan kérem, hogy kegyét a következőképpen váltsa valóra.

Az E melléklet tanúsága szerint Felséged 1696-ban legkegyelmesebben úgy döntött, hogy halálom vagy lemondásom esetén Máramaros megye főispánságának és a huszti kapitányságnak hivatalát fiamnak, Bethlen Mihálynak adja. Alázatosan kérek ennek kihirdetésére utasítást az erdélyi udvari kancellária részére. Ugyanis előrehaladott korom és utolsó óráim bizonytalansága lemondásra int engem, elsősorban pedig az, hogy Felséged erdélyi szolgálata jelenlétemet gyakran szükségesebbé teszi másutt is, ezért akadályozza a megyében. Mivel azonban harmincadik évében járó említett fiam ingatag egészségi állapota gyakran rémit és szomorít, alázatosan kérem Felségedet, méltóztassék e kegyét másik fiamra, Józsefre kiterjeszteni, hogy Mihály halála esetén

József követhesse őt. Így vénségem Felsőged által a legnagyobb mértékben megvigasztalva száll a sírba. Isten áldja meg Császári-Királyi Felsőgednek mind felséges személyét, mind családját örökké e jótéteményért.

Szent Császári és Királyi Felsőged legalázatosabb és legengedelmesebb alattvalója és szolgálója

Bethlén Miklós gróf

514.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 380. A levélzáró formula autográf. Meltosagos Groff Szeki Teleki Mihally es Laszlo Urameknak. Bizodalmas Sogor Urainnak eő kglmeknek adassek Krakko. Fejervar.

4. *Az Duka Vajda pénze iránt mar kgltk csendesek lehet* — Bethlen valóban mindent megmozgat a Teleki család érdekében: Teleki Sándor — leendő veje, aki ekkor vele együtt Bécsben tartózkodik — írja anyjának, Vér Juditnak 1702. okt. 7-én. „... en az Ur oktatásából az mit el követhetek el követek és semmi rajtunk el nem mulik az Ur bizony szivessen rajta van meg jarom azon leszek elsőben ha csak magais irjon az Generalisnak ne siessen az executioval, Az Cardinalishoz es többekhezis el mégjek, az Ur pedig az Generalisnak néhány versel irt az mi dolgunkrol az Generalis reponalt, ma is irt az Ur bőven csak az Generalis körül forgolodgjanak az atyafiai eő Kglk gjakarta”. (OL P 659, 7. cs. 231.)
6. *Az mi az kgltk három kívánságát illeti* — A bécsi követség egyik célja az volt, „hogy Telekiék, László által tett hosszú haszontalan sollicitatiójokat segítsen” (Ö. II. 86.)

515.

Lelőhelye: OL P 659, 11. cs. 288/b. Autográf, a címzés más kéztől származik. Nehai Meltosagos Ur Szeki Teleki Mihally Uram meg hagyot özvegyenek Tekentetes Nemzetes Veer Judith Aszszonynak Nekem betsüllettel valo Jo akaro Sogor es Komam Aszszonynak eo kgnak adassek Gernyeszeg.

3. *A Leanyomot ha Isten le viszen, vagy Januarius, vagy Februariusba meghadom* — Teleki Sándor és Bethlen Júlia kézfogója 1702 telének végén volt Fehérvárott, lakodalmuk pedig 1703. márc. 6-a körül. (Vö. Ö. II. 80., illetve 106.)
7. *A Duka penze dolga io rendbe vagyon Kgytek aránt* — L. a 507—511. sz. leveleket.

516.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Aláírása autográf. Nemes Maramoros Varmegye Becsulletes Rendeinek Vice Ispánnya, Assessor, és Notarius Uraimeknak &c nékem jo akaro Urainnak Atyamfiainak Baratimnak adassék Maramoros

517.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Másolat. „Bethlen Miklos Joseff Tsászárnak bé adot 12. Consideratioji, és egjszersmind Bucsuzása.”

2. *Olim Artaxerxi* — Bethlen Plutarchos Artaxerxész-életrajzából ismeri ezt az anekdotát, a Plutarchos és Erasmus nyomán dolgozó Lethenyei János is felvette művébe. (LETHENYEI, 213.) A képpel a máig ismeretlen, Penetralia Transylvaniae c. tervezetére utal Bethlen.
62. *ut instar Mytridatis* — Mithridates Eupator pontusi királyról azt állították, hogy 22 nyelven beszélt, és minden alattvalójával annak saját anyanyelvén próbálta magát megértetni.
76. *imitetur Vestra Maiestas illum Principem qui se consilia a Mortuis capere, quam a vivis, malle dicebat, Libri illi sunt* — Alphonsus királyról jegyezték fel, hogy tanácsosai a könyvek voltak: „Optimos consiliarios esse mortuos dicebat, libros, videlicet designans, a quibus sine metu, sine gratia, quae nosse cuperet fideliter audiret.” — De dictis et factis Alphonsi regis Aragonum et Neapolis libri quatuor Antonii Panormitae... Editae studio Davidis Chytrai. Wittenberg, 1585. 3. 63. — Idézve: KOVÁCS—KULCSÁR, 345., 422., 598.
150. *et quibus olim Vates dixit* — Vergilius: Aeneis 6. 851–853.
tu regere imperio populos, Romane, memento,
(hae tibi erunt artes), pacique imponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos!
158. *Illi ergo Fabiano* — Vergilius: Aeneis 6. 845–846.
quo fessum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
unus qui nobis cunctando restitues rem?

[A beadvány fordítása:]

Szentséges Király, Uralkodó, Legkegyelmesebb Úr!

Hajdan egy szegény paraszt jubileumi ajándéku látogatást kínált Artaxerxesnek, amit a közeli folyóból merített; a nagy király nem volt ment a hibáktól, volt egyéb itala, szolgálai sem hiányoztak, a víz pedig, melyből a paraszt merített, közel volt, a paraszti korsónál tisztább is akadt a királynál, talán szomjas sem volt, mert arról nem beszélnek, hogy a vizet megitta volna; bárhogy is történt, kedves volt a királynak a paraszt ajándéka, mert királyi mértékével nem az ajándékot, hanem az ajándékozó őszinte szándékát mérlegelte. Néhány nappal ezelőtt én is ilyen ajándékot adtam Diadalmas Felsőgednek; hitvány és Felsőgedhez, dicsőségéhez egyáltalán nem méltót, de valóban őszinte, a nimfák forrásához hasonlóan tiszta szívből jövő üdvözlést, amit Felsőged nem fog megvetni, mint ahogy dadogásomat máskor is a legkegyesebb türelemmel hallgatta.

Most megint adok egy ilyen vízből való ajándékot, alázatos véleményemet a felséges ház trónjának Erdélyben való megszilárdításáról, és végső, alázatos istenhozzádot mondok a távoli Erdélyből, ahol Felsőgednek szolgálók, mert 60-as éveimben járok, és tudom, hogy hasonló vagyok a többi halandóhoz. Alázatosan kérem tehát, hogy amilyen szívesen hallgatott engem Felsőged, amikor üdvözöltem, ugyanolyan figyelmet tanúsítson, amikor ezt nyugodtan elolvassa, és csak császári atyjával (akinek alázatosan másolatot küldtem) megbeszélve, határoz felőle, akár a jövőendő helyeslése vagy elutasítására bízza marad a királyi észben és irattárban, akár megvalósul a gyakorlatban, akár hallgatásra vagy tűzre szánja is. Egyúttal kérem, higgye el, hogy bár én Felsőgedet személy szerint gyermekkor óta Cyrusnak tartom, mégsem akarok Xenophonnal vetélkedni, nem irok Cyropoediát vagy pliniusi panegyricusokat, sem Solinus hiú füleket simogató irományaira nem vágyom, éhenkórász poeta sem vagyok, aki verssel keresi kenyerét, hanem a lelkiismeretemen könnyíték, tisztemet töltöm be, midőn azt, amit a császári atyának feltártam, Felsőgednek, a fiúnak, a hazámban majdan uralkodó királynak is alázatosan ajánlom, azt, amit ha idejekorán

megtud és a gyakorlatban alkalmaz, dicsőségére és a hazám üdvére válik, ha viszont nem tudja vagy nem veszi figyelembe, a királynak is súlyos gondokat okozhat, Erdélynek pedig pusztulást; mint hű tanácsos, buzgó hazafi a legalázatosabban szeretném erről meggyőzni. A betű alatt tehát most alázatosan ajánlom Császári Felséged figyelmébe, nem más céllal, nem, hogy a császárnak alkalmatlanságot okozzak, hanem hogy Felséged megtudja tőlem, és hogy ami a közügyeket illeti, ha egyszer módja nyílik császári atyjával tárgyalni a dologról, a tartományt Felséged jóindulatúan támogassa, ami pedig személyemet illeti, hogy Felséged méltóztassék folytatni, családomra is átörökíteni természetből örökölt atyai jóságát; végezetül pedig csatolok 12 hitvány észrevételt.

1. Amint hogy nagy szerencse a fejedelmekre nézve, ha ismerik barátaik és ellenségeik erőit és szándékát, úgy nem kevésbé szükséges, hogy ismerjék alattvalóikat, és viszont azok is királyaikat. És amennyivel a tartományoknak a király személyétől való távolsága ezt az ismeretet kisebb és tökéletlenebbé teszi, annyival nehezebben tud a király uralkodni, ezek pedig engedelmeskedni, és manapság e két szerencsétlenségnek Felséged összes tartománya közül Erdély van a leginkább kitéve.

2. A Nap igen magasan áll, arra teremtett, hogy mindent lásson, de a felhők, ködök, fogyatkozások miatt gyakran nem lát, nem is látszik, hát még a királyok, akik mindig idegen füleket, szemeket használnak, mennyi felhőt, ködöt, fogyatkozást szenvednek a tájékozódásban. Felséged is a királyok egyike, ezért tehát az, ami mindegyikre vonatkozik, Felséged számára is elkerülhetetlen. Ó, ha szabadna kívánnom, hogy Felséged Mytridates módjára megértse valamennyi alattvalója nyelvét, milyen szeretettel öveznék ezért Felségedet ezek!

3. Felséged számára roppant fontosnak tartom tehát, hogy megtalálja a módszert, amellyel a felhőket elűzheti, hogy világosabbá váljak a Nap. Némely fejedelmek ezért olykor álruhát öltve megszemlélték tartományaikat és kikémlelték, bölcsen eligazították és boldogan uralkodtak. Ilyen volt Corvin Mátyás, Magyarország nagy királya, Felséged elődje.

4. De mert ez veszedelmes, jó lenne, ha Felséged nyíltan és biztonságban saját szemével nézné meg, kémele né ki keleti tartományait, köztük Erdélyt is, és ennek fekvéséből, szomszédságából, belső helyzetéből meg más körülményekből alakíthatná ki királyi ítéletét és véleményét, de ha ezt sem lehet megtenni, kövesse Felséged azt a fejedelmet, aki azt mondta, hogy szivesebben kér tanácsot a holtaktól, mint az élőktől, tudniillik a könyvektől, melyeket, hiszem, Felséged eddig is megkérdezett, méghozzá gyakorta.

5. Méltóztassék Felséged alaposan átvizsgálni a történelemkönyveket, törvényeket, magyar és erdélyi szokásokat, és készíttessen azokról tudós férfakkal kivonatot vagy rövidítést; és mert én erdélyi vagyok, most Erdély érdekében beszélek, különösképpen méltóztassék Felséged szívébe véteni és elsősorban azt vizsgálni, hogyan állt Erdély dolga ama egész idő alatt, mióta a császári ház viseli Magyarország Koronáját, miképpen szakították el azt a Koronától, miképp birtokolták és tartották azt a törökök, hányszor és hogyan szerezte vissza, vesztette el megint a császári ház, milyen volt Európa arculata minden egyes török háború alatt, milyenek voltak akkor a fejedelmek indokai, helyzete, milyenek erőik, szándékaik, milyen volt a politika, milyen a vallás, milyen szerepet játszott ez vagy az a fejedelem, tartomány a tragédiákban, honnan eredtek az okok, alkalmak, sikerek, célok, és magának Erdély elvesztésének okai, alkalmai, eszközei. És hogy a tárgyhoz, a mi időnkhez közelítsünk, szorgalmasan tanulmányozza a legutóbbi török háborút, mely Magyarországon vette kezdetét, és felforgatta szinte egész Európát és Ázsiát, és az angolok meg a hollandok félig-meddig fegyvertelen közbenjárásával szakadt félbe nagy nehezen.

6. Hogyan szerezte vissza a legutóbbi háborúban 1690-ben császári atyja a győztes töröktől és Thökölytől részint fegyverrel, részint diplomáciával; hogyan viselte magát e háborúban Erdély, főleg a hatalmasok és főurak, ilyen dolgokban ugyanis az ismeret, a személyek ismerete elengedhetetlen. Miképp bocsátották ki a diplomát, hogyan állították fel a Guberniumot, saját tájékoztatással, és, ami ide tartozik, saját döntésekkel, kétségkívül azzal a céllal, hogy azt, amit Erdély ismételt elvesztése okának tartottak, előre kivédjék.

7. Hogyan őrzetik meg a hűségben és engedelmségben őrséggel, török békével, az említett diplomával, kik és milyen eszközök segítségével; Miképp kormányozzák egyrészt katonai, másrészt politikai tekintetben és gazdaságilag? Hogyan bánik a nemességgel, hogyan a néppel a katonai és a politikai hatalom? Milyen és mennyi háborús terhet hordott évente, és hord most, és elegendő lesz-e ez? Milyen a rend és az igazság a terhek elosztásában? Ugyanígy az adózásban.

8. Mi a három nemzet, saját eltérő kiváltságaival, törvényeivel, szokásaival, mely a három rendet alkotja? És milyen ma ezek között a nemzeti egyetértés vagy viszály? Ugyanígy a régi nemes családok és az új nemeselek közti súrlódás a tisztségek tekintetében.

9. Mi a négy bevett vallás? Mi is az az unió, amit őseink az egymástól oly nagyon eltérő vallások, nyelvek és szokások közötti nyugalom megőrzésére alkottak, melyre a nemeselek és szabad személyek esküdni szoktak, és hol van e téren manapság baj, zavar?

10. Mi a negyedik, az oláh nemzet, és ennek ötödik, eltűrt, de nem bevett vallása? Mekkora ennek tömege? Milyen közösséget tartanak a rácokkal, moldvaiakkal, oláhokkal és az egész keleti egyházzal, milyen a katolikus vallással színlelt uniója? Milyen ezeknek az embereknek a hűsége, barbársága, babonája és (Isten ments!) lehetséges dühe?

11. Mivel most a császári ház fölött Istennek az a páratlan áldása lebeg, hogy a császári atya ilyen fiúval, Felsőged pedig ilyen atyával tud tanácskozni a fontos dolgokról, bőséges császári kegyelemmel felvértezve alázatosan ajánlanom kell, hogy Felsőgedet tanácsház gyanánt tekintsék saját magukat, Isten legyen az elnök, ajtónál-lók, kamarások az angyalok, ezek mellett azok a kivonatok és rövidítések, melyekről fentebb, az 5. pontban szóltam, és vessék össze a múltat a jelenel, aztán — olyan szolgákat alkalmazva, amilyen tetszik — méltóztassanak királyi mérlegelésük szerint ítélni a jövőről, ama eszköz szerint: A segítőtől vagy ártóktól meg kell kérni az árat. Ez a szabály Erdélyben csak részben alkalmazandó, és egyszersmind el kell dönteni, vajon ugyanaz a mérték illik-e Erdélyre, mint Őfelsége más országaira és tartományaira, hiszen ezt az összehasonlítást és a mérték ebből következő megállapítását igazságosan senki sem tudja megtenni, csak Felsőgedet mint a világi forgandóság fellegei fölé emelt csillagok, akikről egykor a látnok mondotta:

ám a te mesterséged, római, az, hogy uralkodj,
el ne feledd — hogy békés törvényekkel igazgass,
és kíméld, aki meghódolt, de leverd, aki lázad!

(Vergilius Összes Művei, Magyar Helikon, Budapest, 1973.
I. 258. — *Lakatos István* fordítása.)

12. Mivel pedig a legbölcsebb és legigazabb szándék sem ér semmit foganat nélkül, és gyakran nagyobb veszedelem felhagyni a jó kezdeményezéssel vagy rossz kivitellel visszafordítani azt, mint el sem kezdeni, gyakran a késedelem és huzavona válik ártalmassá, néha meg egyetlen mozzanat az egészet elveszejtí, Erdély betegsége bizony

nem tűr késedelmet. A Fabiusra vonatkozó ama mondásnál: „Egy ember késlekedésével minket...”, többre becsülendő Sándoré: „Nincs helye késlekedésnek.”

Végezetül, és Isten áldja e gondolatomat, tegye meg, hogy ha már megelégtelted az életet és beteltél a dicsőséggel, hogy Felségednek majdan Erdélyben ilyen sírfeliratot lehessen állítani: Itt nyugszik Erdély igaz Józsefe, aki tulajdon példájával tanította, hogy nem kisebb erény megoltalmazni a megszerzetet, mint szerezni. ~

Ez hát alázatos búcsúm Felségedtől, mellyel szent jobbát csókolom, és merészségemért alázatosan bocsánatot kérek.

Szent Királyi Felséged

legalázatosabb és lekötöleztet
alattvalója és szolgálja

Megírásának körülményei: Bethlen 1702-es bécsi tartózkodása alatt adta be a császárnak a máig ismeretlen politikai tervezetét, a Penetráliát, s egyben kérte Lipótot, ha nem támogatja elképzeléseit, mentse fel őt — öreg korára való tekintettel is — hivatala alól. Ugyanekkor adott be memoriálékát a nov. 26-án Bécsbe érkező Józsefnek is. (Vö. Ö. II. 86.)

E 12 pontból álló tervezetére hivatkozik 1704-es mentegetőző levelében is, hogy az erdélyi uralkodástól búcsút vevő Lipót és az ottani uralkodást elkezdő József egyaránt méltányolta a munkát. (L. az 548. sz. levelet.)

518.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos család iratai, 1. cs. 3. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. Szakadozott, foltos. Spectabili & Generoso Domino Francisco Galambos (titulí) Domino confidentissimo Eperjes. Gyűlvész Deregnyő

10. *4gyed nap mulva innét el megyek* — Önéletírása szerint dec. 15-én indultak haza Bécsből. (Vö. II. 85.)

519.

Közölve: LUKINICH, 1906. 450. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak etc. Titulus. Nekem kedves öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Zárópecsét.) Eredetije a keresdi Bethlen lt-ban volt.

10. *bizony atyai szeretettel vagyok kglmedhez nem csak atyafiuival* — Bethlen László iránti vonzódásáról vall Önéletírása I. 155. lapján is: Bethlen Farkas „fiát szerettem, ma is szeretem, és Józsefnek is azt hagyom.”

12. *adja itten kglmed az házát szállásul a násznépnek* — A jelzett időpontban ment végbe Bethlen Júlia és Teleki Sándor esküvője.

520.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos család iratai, 1. cs. 3. tétel. A levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferencz Vramnak &c. Tituli &c. Nekem bizodalmas Jo akaro Vramnak eő Knek adassék. Deregnyőn.

Közölve: JANKOVICS, 1973. 441.

8. *az en Bécsből utolszor irt levelem szerint* — L. az 517. sz. levelet.

11. *Matth. 13. V. 44.* — Az idézet itt híven követi a bibliai textust.

521.

Lelőhelye: OL P 311, 8. cs. A Kapy család iratai. Nem autográf. Néhai T. N. Jabroczi Adám Uram meg hagyatott Özvegyenek T. N. Kapi Anna [!] *Aszszonynak* Nékem becsüllettel valo Hugom *Aszszonynak* adassek
Jabróczkiné Kapi Erzsébet volt, feltehetően a másoló, vagy az íródeák tévesztette el a címzett nevét. Jabróczkiné az Apor István elleni pere miatt már hat éve van Bécsben, s bizonyára felkereste Bethlent is, annak előző évi látogatása során. Hogy a kancellár hazaérkezése után hamarosan foglalkozik ügyével, azt talán Apor ellene való újabb áskálódása is siettetti: „vessük meg jól a Miklós uram ágyát a generálisnál” — írja a gubernátornak. (Vö. Ö. II. 100.) A levél érdeme még az erdélyi közállapotokról festett kép is.

522.

Lelőhelye: OL P 662, 1066. Autográf fogalmazvány. *Domini Comiti Seu & Ekler Die 28. May 1703.* Az olvasat pontosítása végett Benda Kálmán másolatát is használtam.

[A levél fordítása:]

Nemes Uraim, Tiszteendő Uraim stb.

Mindkettőtök választát illő tisztelettel vettem. Ami a máramarosi kiküldötteket illeti, a jövőben akkor levelezünk, amikor az alkalom azt lehetővé teszi. De ami Bethlen László gróf úr kamarai ügyét illeti, mielőtt Nemességtek e levelét megkaptam volna, már idehívtam őt, és az engedménylevelét fogalmazványa, ha úgy tetszik, a kézbesítő útján sértetlenül visszaküldetik, ennek eredetijét pénz fejében Nemességteknek fogom adni, e 13 ezer, valamint a pár nappal ezelőtt Kászoni úrnak ehhez még adott 2 ezer, összesen tehát 15 ezer forintról küldendő nyugta ellenében. És bár igazában nem tartoztam volna, míg a feltételeket egyáltalán nem teljesítették és a huszti birtokot sem adták vissza teljességgel, mint a visszaküldendő melléklet tanúsítja, bizony nem is tettem volna, ezt a kétezret sem adtam volna, ha nem tartom oly nagy becsben a Kamaraelnök Urat, oly fontosnak Őfelsége szolgálatát, és ha nem volna biztos a reményem kártalanításomban és megvigasztalásomban. Ezekről személyesen többet Gyógyon, ahová pénteken magam is megyek, imádkozom Nemességtek boldogságért, és maradok

523.

Lelőhelye: OL P 657, 3455. Autográf. Tekintetes *Nemzetes Teleki Laszlo Uram* kedves *Sogor Uramnak* adassek. Más kézzel: „Bethlen Miklos Ur levele Teleki László urhoz — melyben küldi a Tartzali levelét a Duka Vajda satzpénzet tárgyzazo dologban”...

524.

Lelőhelye: OL P 662, 1066. Két kéztől származó másolat, az aláírás vagy a második kéztől származik, vagy autográf. A címzett itt is feltehetőleg Seu és Eckler. Az olvasat pontosítása végett Benda Kálmán másolatát is használtam.

2. *Prima sub A ostendit iter nostrum in Maramarosh esse differendum usque ad*

dissipationem nebulae illius noxiae. — Önéletírásában beszámol róla Bethlen, hogy Huszt átvételére ez év júliusában kellett volna menniük, „de ezt a háború elbontá, mely kezdőde in fine aprilis” (II. 112.)

4. *Zda sub B. ostendit me nuper maxime periclitatum...* — 1703 májusában oly veszélyben érezte magát, hogy „mint halálra készülő ember” végrendelet is írt. Erről és az előzményeiről l.: Ö. II. 106—108.
12. *Et tamen ego Agnus Æsopi infra Lupum bibens Aquam turbo.* — Itt a jól ismert Esopus-mesére utal Bethlen. Heltainál a 2. sz. fabula.

[A levél fordítása:]

Nemes Uraim, Tisztelendő Uraim stb.

Küldöm e számomra mind kellemetlen mellékletet. A) alatt az első megmutatja, hogy a máramarosi utazásunkat el kell halasztani ez ártalmas felhők eloszlásáig. B) alatt a második megmutatja, milyen veszélyben voltam a minap, és mire merészkedik irigy magassága, ha távol tudja Jupitert és azt hiszi, hogy alszik. Sőt, Kedves Uraim, azt írják nekem Bécsből, hogy némelyik miniszter azt hiszi, én olyan vagyok, mint az ellenem összeesküvők, azok pedig olyanok, mint valójában én vagyok. A leghatározottabban megmondom ugyanis, hogy inkább félem Istent is, mint ők, hivebben szolgálók a császárnak és a hazának is, mint ők. Az igazságosságot és jóságot a közelvalókhöz jobban őrzöm, mint ők. És mégis én zavarom a vizet, Aesopus báránya, ki a farkastól lejjebb iszik. Ítélje meg Isten, és ti, ha kereszténynek és igaz nemesek vagytok, tanuim lesztek. C) alatt a 3. megmutatja, hogy a huszti javadalmat egyáltalán nem tudom birtokolni, hanem hogy annak ura a kommandáns úr, és ő az én legnagyobb ellenségem az udvarban. Csodálkozom azon, miért váltak vitatottá azok az ingóságok, amelyeket az adásvételi szerződés 4. cikkelyében nekem átengedtek, ezek és a sok efféle zavarodottá és reményvesztetté tehetne, ha Isten ifjúságomtól fogva türelemre nem tanít. Ajánlom ezeket derék és keresztýn férfiak, mint hiszem, barátaim és pártfogóim figyelmébe. És köszönetet mondok az ismételt értesítésért, amit ma kaptam. Kérem, tessék visszaküldeni ezt a szomorú jelentést, amit küldtem, miután másolat készült róla. Holnap megyek házamba, Szentmiklósrá, ahol bárcsak végre szolgálni tudnék Nemességteknek, kinek maradok állhatatosan

Lekötelezett szolgálója,

Bethlen Miklós gróf

Fejérvárott, 1703. június 11-én.

525.

Lelőhelye: Kriegsarchiv, Alte Feldakten. Bécs. Az aláíráshoz tartozó szövegrész autográf. A levél másolatáért Esze Tamást illeti köszönet.

[A levél kivonata:]

Tudatja a királlyal, hogy bár Huszt várát visszakapta, és annak kapitányi tisztét megkapta tőle, Eythner, a jelenlegi parancsnok mindent az ő tudta nélkül cselekszik, sőt, mind neki, mind a megyének, mind a várhoz tartozó javaknak törvénytelenül károkat okoz. Parancsnokságát az egész megyére csodamód igyekszik kiterjeszteni. Kéri, hogy tisztsége maradjon érintetlen. Csak a kapitánynak járó jogokat kéri, a szokott bíráskodási jogot és a jövedelmet. A parancsnok elégedjék meg a vár védelmének gondjával, a várbeli lakással és a katonaság igazgatásával. Ami a vár épületét illeti, az őrá tartozik mint kapitányra és a javak gondnokára, s méginkább a megyebeli politikai, jogi, gazdasági ügyek, melyekben kizárólag ő az illetékes mint ispán és főkapitány. Öfelsége szigorúan figyelmeztesse erre a parancsnokot.

526.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. A levél fogalmazványa megtalálható volt a Bethlen cs. levéltárában, P 55, Évrendezett iratok, 22. cs. 1702. jelzet alatt. Nem autográf, s a dátuma még jún. 29. A fogalmazvány formájában azonban nem küldte el a kész levelet sem, mert a protocollumban szereplő másolat utolsó bekezdése a fogalmazványban nem olvasható!

3. *Maga láthatya kegyelmeitek mi formában veté Isten Eö Felsege akadályit az én kegyelmeitek közé való ki menetelemnek* — Ez és a levél egyéb kitételei is a Rákóczi-szabadságharc kirobbanásával áll összefüggésben: Máramaros főispánja tudja: a kuruc harcok már folynak, Rákóczi átlépte a magyar határt, Munkácsnál jún. 24-én kudarc érte.

527.

Lelőhelye: OL P 657, 3436. Csak a levélzáró formula autográf. Méltóságos Groff Széki Teleki László Uramnak Tituli Bizodalmas kedves Sogor Uramnak ö kiglnek Krakko

2. *Tegnap az Aszszony, Teleki Mihály, Joseph és Sándor Uramék itt lévén* — Július 2-án Teleki Mihály naplója tanúsága szerint is Szentmiklóson voltak Bethlennél, s beszélgetésük témája Rákóczi Brezán várából 1703. máj. 6-án kibocsátott kiáltványa volt. Bethlen jellemzésénél okvetlenül figyelembe kell vennünk a Teleki által feljegyzetteket: „Ezen levelét generális Rabutinnek ebéd felett az gróf Bethlen Miklós asztalánál szakasztom fel, holott is ebbül alkalmatosságot vevén, az felséges fejedelem és generális Bertséni ur praezingai patensét előhossa, vagy mentiöt téssen róla, úgy szabadon discursust indit: az megirt patensben feltött ratiók oly helyesek s igazak, hogy egész lehetetlennek tartja, az ne ponderáljon az elkeseredett populé előtt; meglátja minden, generális insurrectio leszen és hamar időre más bíró járása leszen, minden jót ominálván édes nemzetünk javára. Nem győztem s győzők eleget csudálkozni rajta, hogy az jó gróf Bethlen Miklós nemzetünk igyében most olyan poklos. Bizonyos, ő is alkalmasint megadta az hűségeskedésének és az sok nemzetünk ellen való projectizálásának az árát, úgy tudom; mint hogy: *Az ki ördögnek szolgál, kinnal fizet...*” (Ifj. Teleki Mihály idézett naplójából kiadva: KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 149.)

528.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Nem autográf. Címzése kiszakadva: „T...alinak 5. July. 1703.”

4. *mert a kasbéli buzat az ugarra eset jég el nem verte volna* — Közmondás nyomait fedezhetjük fel benne, csakúgy, mint Bánffy Dénes 1668. nov. 24-én Telekihez írott levelében: „úgy látom, Sógor, megtartod; atyafi az buzás kas etc.”. (TML IV. 386.)
5. *en meg tanultam az 146 Soltárt, Emberbe reménsegemet nem vetettem.* — Utalás a 146. zsolttár 2. versszakára: Ne legyen bizodalmatoc / Földi fejedelmekben, / Egy emberben se bizzatoc, / Kiben segítség ninczen: / Mihelt lelke kimegyen, / Menten hamuvá leszen: // (STOLL, 327.)

16. *nekem jo Uraim ugj tudom kivált Palm regi Kinskj alatt valo Condiscipulusom* — Találkozásukról az 1695-ös bécsi követsége ürügyén tesz említést. (Vö. Ö. II. 20.)
18. *Nekem rettenetes Bajom ez az Huszti Vásár.* — A huszti „boldogtalan vásár vete engem abba a nagy adósságba” — írja róla Önéletírásában, s a II. 98. lapon részletesen is beszámol az ügy lefolyásáról. ~

529.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. Cn.

530.

Lelőhelye: OL P 658, 11. cs. 2550. Nem autográf. Nemzetes Vitezlő Demes Janos Deak Nagy Enyedi Udvarbiro Uramnak &c. nekem joakaro Uramnak adassék Nagy Enyed

A levél hátlapján Karánsebesi Gábor elismervénye 15 forintról, melyet Andormányi Józseftől, a kollégium számtartójától felvett.

531.

Lelőhelye: OL P 56, 80. d. CLXII. 118. Az utóirat és a címzés kivételével autográf. Méltóságos Groff Tekintetes Nagyságos Bethlen Samuel Uramnak &c nekem edes Eötsem Uramnak adassék

4. *a Szebeni dolgosok* — A szebeni citadella építésére szánt robotot Bethlen az adómennyiség törlesztése fejében tudja elképzelni — ez is bukása okai közé számítódik. (Vö. Ö. II. 100.)
26. *Nekem irjak Betsből hogy eő Felsege Magyar Orszagnak ez idei Quantumbol egy milliot relaxalt* — Az egy milliót az udvar 1703. okt. 9-i dátummal valóban elengedi.
29. *Az Hollandusokot particularis hartzal 30. Juny a Frantzia megh tolta* — A spanyol örökösödési háború eseményeinek a hírei.
36. *Eddigh ugy hiszem General Klöckelsperg es Montecucoli Uramis probaltak Rakocy Urammal Debretzen tajánn.* — Rákóczi hadaival ekkor valóban azon a tájon jár; júl. 26-án Debrecen megnyitotta kapuit a kurucok előtt.
43. *Az en Vice Ispanom bizonyosonn ki tanulta* — Bethlen az Önéletírásában is említette, hogy hadi információinak többségét Máramarosból szerezte be, Teleki Mihály naplója tudunkra adja, hogy a brezáni kiáltvány is ezen a réven jutott Bethlen kezébe. (Vö. KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 147.) „Mivelhogy az a támadás nagybányai, máramarosi havasokon kezdődék, az én vice-ispányom igen szorgalmatosan tudósított engemet, néha egy héten kétszer is...” (Ö. II. 112.)

532.

Lelőhelye: OL P 56, 80. d. 117. A címzés kivételével autográf. Méltóságos Groff Bethlen Samuel Uramnak, &c nékem kedves Joakaro Eöcsém Uramnak, eő kglmének adassék.

2. *A Kalmar Posztójat Tsipkejet töllem mind el vitte* — Andreas Leyard genfi kereskedővel még Bécsben találkozott, „Ez vitte le Budáig Toldalagit az én cselédemmel, egyetmásommal a maga hajóján, és onnét én vittem sok szép posztóját, arany, ezüst csipkéit Erdélybe...” (Ö. II. 95.) A kereskedő maga is bemegy Erdélybe Bethlen kereskedelmi tervezetének elősegítésére 1703-ban, „En az ő árújában már sokat eladtam volt, melyekről computus és quietantia vagyon, a többit Szebenbe vitte s adta és maga alig szalada ki az országból.” (Ö. II. 106.)
12. *a mint ez előtt 6. Esztendővel egynehany ezer Ratzot vittek vala Tokajra mostis ugy leszen* — Utalás az 1697-es hegyaljai felkelés vérbefojtására.

533.

Lelőhelye: OL P 662, 1067. Az aláírás, az előtte álló *paratissimus*, és a jelölt javítások származnak csupán Bethlen Miklós kezétől. *Illustrissimo Domino Godefrido Francisco Libero Baroni ab Eythner Suae Caesareae Regiaeque Majestatis Vice Colonello & Arcis Husztiensis Commendantis &c. Domino et Filio mihi observandissimo Huszth* (E végső olvasat kialakításában Benda Kálmán másolatát is felhasználtam.)

[A levél fordítása:]

Kitünő Báró Úr! Tiszteletreméltó Uram és Fiam!

Kitünőséged múlt hó 18-án kelt, nem éppen fiúi hangon írt levelét megkaptam, melyet mégis úgy fogadtam, ahogy apához illik, a választ mindeddig halasztottam, hogy a magas Haditanács által csatolt utasítások az ügy lényegéhez illő felelettel szolgálhasanak, és mint remélem, fognak is szolgálni, végét vetik az ellentéteknek, ez utasításokkal összhangban kérem tehát Kitünőségedet, hogy az Isten által e tekintetben mind önmagának, mind nekem kínált békét, egyetértést és szeretetet ápolja. Ennek lényege ebben áll:

1. Valamiképpen azelőtt is az idehelyezett parancsnok urak, mégpedig legtöbbjük nós lévén, népes családjukkal együtt, nyugton megmaradtak saját szállásukon a várban, ugyanígy Kitünőséged is tartózkodjék abban, annál is szívesebben, mert Baungarthner felügyelő úrnak utasítása van a magas Udvari Kamarától, hogy ezt a szállást Kitünőséged rangjához illőn, jobban rendezze be. Ebből az is kiviláglik, hogy ha Kitünőségednek a szállás berendezését illetően valami kívánsága van, azzal nem az én tisztartómhoz, hanem a nevezett felügyelő úrhoz kell fordulnia.

2. Hogy Kitünőségednek sem magának nem kell új építkezésekkel foglalkoznia, sem engem nem kényszeríthet semmiféle polgári építkezésre, az világosan kitűnik az eladási szerződés 7. cikkelyéből, mely cikkelyt a magas Haditanács sem változtatta meg, hanem abból a helyzetből, ahogy jóváhagyta, már csak az hiányzik, hogy Kitünőséged szállását a várban rendezzék be, amiről a magas Kamara Baungarthner úr révén már intézkedett. Én pedig gondoskodom mindarról, amire e cikkely szerint köteleztem magamat, nevezetesen a tetők épségének megőrzéséről, és Isten segítségével igyekezni fogok, hogy a többi épületben saját szállásomat idővel helyreállítsam és berendezzem.

3. Hogy katonai építkezésekre engem és birtokaimat Kitünőséged nem kényszeríthet, az kitűnik ugyanezen szerződés 9. cikkelyéből, és ezt a magas Haditanács a magas Udvari Kamarával együtt már el is intézte, amibe a magam részéről annál is szívesebben belenyugszom, mert az a vár valamennyi falát, tornyát, bástyáját tekintve Isten kegyelméből védelemre alkalmas és kielégítő állapotban van. Gondolom, már a vizesárkokról is gondoskodtak. És tudom, hogy a császári udvar nem szán oda új és nagy épületeket, amelyenek a külső erődítések, hiszen a hely fekvésénél fogva ilyenek

ott nem szükségesek, nem is megvalósíthatók, csekély őrséggel nem is védelmezhetők. Kitűnőségednek sem kell efféle különleges és fölösleges építkezésekbe kezdenie, és ilyenekkel fáradoznia, amit Ófelsége szolgálata nem kíván, és ami annak nem is használ, csak a nyomorult népet terheli, csüggedésbe és szökésre hajszolja. Azt hiszem, ha Ófelsége ilyesmit akar csinálni, lesznek más tervek és utasítások, és akkor azokból megtudjuk, mi a teendő. Azonközben, ha valamit a várbán feltétlenül szükséges volna kijavítani, vagy fuvarozás kell, kérem, Kitűnőséged ne erőszakoskodással és önkényes kényszerítéssel tegye ezt, mivel ez nem illik, nem szabad, hanem írjon nekem, az alispán úrnak, szóljon a felügyelő úrnak, szóljon az én tisztartómnak, tegye a felügyelő úr, amit kell, ugyanúgy az én tisztartóm, amivel a sokszor idézett 7. cikkely szerint tartozik. A megye ugyanis szolgál azzal, amivel üdvös kiváltságai és a törvények szerint lehet, ami eddig is szokásban volt, de kényszerítést, fogdosást és hasonlókat sem a felügyelőnek, sem a tisztartónak, sem a megyének nem szabad megengedni vagy sugalmazni, különösképp ebben a gonosz zavarodásban. Kérem, hogy a hajdúkról is gondoskodják másképp, különben félek, hogy ezek a várat és Kitűnőséged személyét veszedelembé sodorják. Kérem azt is, hogy a kevés német őrkatonát és saját személyét ne veszélyeztesse mindenfelé a váron kívül, azt hallom ugyanis, hogy egyesek már Técsőről is a lázadókhöz szegődtek, ki tudja, mit forgat elméjében egyik-másik gazember, különösképp ilyen polgárháborúban vagy lázongásban, amikor a barátot az ellenségtől nem lehet megkülönböztetni. Ami a Kitűnőséged által nekem küldött német irást illeti, azt Kleinburg báró úr Kitűnőségednek írta, amint azt ugyanezen Kleinburg báró úr június 30-i kelettel velem közölte és megírta, de tökéletesen más értelemmel és felfogásban, mint ahogy Kitűnőséged értelmezi akarja, amint akkor ugyanezen Kleinburg báró úr meglehetősen hosszú levélben nekem megírta, végre is a báró úr mindkettőnknek jó barátja. Azonban nem kérés. Látom a fáklyákról szóló irást is, és megengedem, hogy a Kincstár, mely nemcsak 5 falut, 5 mezővárost birtokol, hanem a bányákat, a Bocskai-birtokot, végül is az egész uradalmat birtokolja, mint régebben a fejedelem úr, mind azokat, mind egyebet könnyen szolgáltathatta és vállalhatta, de én e nagy uradalomnak (mely elsősorban bányákból áll) csak egy részecskéjét bírom, nem vállalhatok többet az általam birtokolt rész arányánál a teherből, hiszen mind a fejedelem, mind a Kamara birtoklásának idejében a huszti tisztartó mint azon a helyen működő kincstári tisztviselő szolgáltatva a fáklyákat, azok költsége az egész uradalom teljes jövedelmébe beszámítatott, és könnyen lehetett viselni, velem viszont egészen más a helyzet, mint azt bárki megítélheti, aki barátja a méltányosságnak és az igazságnak, még maga Kitűnőséged is. Egész lelkemből szeretném minden módon ápolni a barátságot és a kapcsolatot Kitűnőségeddal, de lehetetlenre nem tudok vállalkozni.

Ezzel ajánlom Kitűnőségedet az isteni oltalomba, és maradok

Kitűnőséged

Készséges szolgálója és szülője
Bethlen Miklós gróf

Gyulafejérvárrott, 1703. augusztus 10. napján

Eythner sorsa valóban hamarosan úgy teljesedett be, amint e levelében Bethlen megjósolta. Rákóczi fejedelem jegyezte fel emlékirataiban, hogy a Huszton már évek óta fizetetlen német katonák megölték parancsnokukat. (Vö. KOVÁCS—KÖPECZI, 311.) Bethlen e levelét már mint huszti birtokos írja.

534.

Lelőhelye: OL P 662, 120. Az utóirat és a címzés kivételével autográf. Méltóságos Groff Bethlen Samuel Uramnak Tituli Nékem bizadalmos édes Eöcsem Uramnak eo kgnék adassék

5. *A Tsipkét hirem es remensegem kívül a Kalmar mind el adtta* — L. az 532. sz. levél jegyzetét.
9. *A Kurutzok 4. Augusti ra mentek volt Varad alatt a Ratzokra* — A diószegi kurucok kudarcát említi a váradoslasi rácokkal szemben. Bóné András vereségét azonban aug. 6-án Váradoslasi bevételével torolják meg a kurucok.
13. *Klöckelsperg Montecuculi... most hol legyenek nem tudgyuk* — Glöckelsperg Szatmár várába húzódott, Szilágyosmlyó a levél írásakor már kuruc kézen van.

535.

Lelőhelye: OL P 662, 1068. Csak az aláírás és az azt megelőző két szó autográf. Perillustri ac Generoso Domino Georgio Francisco Baungarthner Suae Caesareae Regiaeque Majestatis Unversorum Bonorum Maramorosiensium Inspectori &c. Domino mihi observandissimo Maramorus (Benda Kálmán másolata is segítségemre volt ezen olvasat létrehozásában.)

[A levél kivonata:]

Nem tudja, hogy a magyarországi lázadás, vagy mi akadályozta a címzettet abban, hogy levelére választ adjon. Baumgartner kincstári felügyelő — megértvén, hogy Bethlen mit írt a kommandáns ügyében — igyekeztek „mindezekben mind a megyét, mind a birtok rám eső részét, mind a kincstárat” és önmagát illetően is nyugalomról gondoskodni. L. még az 533. sz. levelet.

536.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Javítások és az aláírás autográf. *Tekintetes Nemzetes Csebi Pogány Menyhárt Horváth Gabor és Darvai Ferencz Urameknak &c Nekem Jo akaro Urameknak adassék Urmezö Szighet vel Huszt.*

Rajta autográf megjegyzés: „Ezt nem vihettek el, viszsza hozták, oda volt a Varmegye <mar> akkor”

L. még az 531., 533., 534. sz. levelek jegyzeteit.

Bethlen egyébként az utolsó levelet Máramaros vármegyétől, amelyben arról számolnak be, hogy „Az el mult hétfüire viradolag Mlgos Rakolczi Fejedelem feles Hadai Husztra be jüvén...” ez idő tájt vehette: hátlapján autográf megjegyzése: „Maramaros utolso levele hozzam. 7. Augusti 1704” [!] (Uo. 4. cs.)

537.

Lelőhelye: OL P 658, 11. cs. 2550. Csak az aláírás autográf. Nemes Vitezlö Demes Janos Deak Uramnak nekem jo akaro Baratomnak adassek Nagy Enyed.

538.

Lelőhelye: OL P 662, 1069. Másolat: „*Pariatum per nos ex Originali Albae Juliae Anno 1703. dje 26 Septembris Stephanum Daniel mp. et Martinum Banyaj mp. Juratos Suae Caesareae Regiaeque Majestatis Scribas ac Notarios.*” A címzett ismeretlen, a megszólításból esetleg II. Apafi Mihályra lehet következtetni.

539.

Lelőhelye: RAKKTLt — Általános gyűjtemény. Missiles. Autográf fogalmazvány Pápai Páriz Ferenc enyedi professzor levelén.

Közölve: PÁPAI PÁRIZ, 483.

1. *jól cselekedtek, hogy azt a hitegető levelet nem publicálta* — Az enyedi professzorok a gubernátort és a kancellárt a város szorult helyzetéről, a kurucok közelségéről informálták. „Amely levelet ide bé a deákságnak küldöttek volt, azt mi Nagyságtoknak Teleki László uram ökegyelme transmissiója által elküldöttük. Innen semmi válaszok nem lött, sőt a deáksággal is egészen kettőn (a két officialison) kívül nem is communicáltuk.” (Uo.) A levél felvételét Bethlen levelei közé az indokolja, hogy Nagy Géza szerint az ő kézírásával készült, s mivel nincs aláírás, nem tudjuk, hogy mint patrónusok vagy mint guberniumi hivatalnokok válaszoltak, illetve nem ismerjük Bánffy György szerepét a válasz elkészítésében.

540.

Lelőhelye: OL B 2, 177/1703 ay. Csak az aláírás autográf.

Közölve: JAKAB, 310.

[A beadvány kivonata:]

A radnóti per anyagát az erdélyi gubernium másfél évvel ezelőtt átküldte az udvari kamarához. Kedvező döntés esetén kéri, hogy töröljék azt a kötelezettségét, mellyel a birtok 25 ezer forintot (esetleg meghaladó értéke fejében egy előző megállapodás értelmében a kamarának tartoznék, mert a birtok értéke az elmúlt időkben történt károsodás miatt 25 ezer Ft alá csökkent.

541.

Lelőhelye: OL B 2, 177/1703 bk. A levélzáró formula autográf.

[A beadvány kivonata:]

A radnóti ügyben a számára kedvező császári döntést még mindig nem hajtották végre.

542.

Lelőhelye: Kriegsarchiv, Alte Feldakten. Bécs. A levél másolatáért Esze Tamást illeti köszönet. *Ad Sacratissimam Romanorum Imperatoriam ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque Regiam Majestatem. Dominum Dominum Clementissimum, Benignissimum. Humillimum Memoriale. Nicolai Comitiss de Bethlen. Regii Cancellarii Transylvaniae Supremi. &c. Nem autográf.*

[A beadvány fordítása:]

Szent Császári és Királyi Felség, Uralkodóm, Természettől való Kegyelmes és Jóságos Uram!

Nagyon nehezemre esik, Felséged és Jóságos Császár, hogy a háborúk súlyos gondjai között Felségedet magánügyeimmel vagyok kénytelen felkeresni, de kényszerít a szerencsétlenség, hogy mennél közelebb jutok koromnál fogva a halálhoz, az napról napra annál inkább növekedik és annál súlyosabb aggodalommal tölt el utódaimat illetően. Császári Felség, legkegyelmesebb uram, nyolc évvel ezelőtt 25 ezer forint adományt tett nekem, tavaly ezt 40 ezerre gyarapította. Ehhez a radnóti birtokon jelölték ki a telket, de tudja Felséged, mi jött közbe, elég annyi, hogy nem az enyém. Másfél évvel ezelőtt császári kegyet kaptam Drombár faluban a borsómezei részbirtokon, itt tartok ugyan egy szerény javadalmat, de az adománylevelet megtagadják tőlem.

Új adományt juttattak nekem a legkegyelmesebben Gáncs és Alsószöcs kincstári falvakban, meg egy csekélyke földdarabon itt, a városon kívül kert és csűr számára, amit már rég tisztas jögon birtokolok, de az adománylevelet hasonlóképpen visszatartják.

A magas udvari kamara eladta nekem a huszti birtokot, nagy kölcsönt felvéve én, nyomorult, az árát készpénzben letétbe helyeztem az itteni kamarai bizottságnál. Ehhez kellett volna jönnie kancellári fizetésem számadás szerinti hátralékának, amit részint a kincstartói hivatal, részint a kamarai bizottság tartott vissza, de amit számvetés nélkül nem tudok pontosan meghatározni, mégis azt hiszem, nem kevesebbet, inkább többet tesz az 16 ezer rajnai forintnál, és akkora az én szerencsétlenségem, hogy mindmáig nem tudtam a számadás kegyét kieszközölni, bár ez ügyben ismételen kegyelmes császári utasítások érkeztek mind azelőtt a guberniumhoz és a kincstartósághoz, mind későbbben a kamarai bizottsághoz, de ezeknek mindeddig semmi foganatjuk. Eközben az erdélyi kancellária a huszti adományt is megtagadja.

Kegyelmesen és több alkalommal megítéltetett nekem a huszti kapitányság illetménye, amit a vár és a sóbányák akkori tulajdonosának, Apaffi fejedelem úrnak kellett volna megfizetnie, de eredmény nem követte.

Annak pedig, hogy az erdélyi udvari kancellária az adományleveleket megtagadja tőlem, az az oka, hogy kolléga uram, Kálnoky gróf alkancellár, ugyanúgy megkéri tőlem a taksát, mintha felségednek nem kancellárja, hanem valami alacsony állású kérelmező ármális alattvalója volnék. Erre pedig az bátorítja őt, hogy a kancellárnak és alkancellárnak adott utasítás ellenére, szemben azzal a gyakorlattal, mely szerint 1696-ban és 98-ban Bécsben mind a pecsétőri, mind a kancellári hivatal énnám volt, engem tavaly — ő tudja, kinek a sugallatára — megfosztott minden kancellári méltóságtól, nyíltan kijelentve nekem, hogy nem ismer el másképp a pecsétőri és kancellári hivatalra méltónak, mint ahogy előbb e kettőt gyakoroltam, hacsak a kereszt jelével nem jelölöm magam, ily módon gúnyt űzött a vallásból, melyet Felséged sem alattvalóinál, sem szövetségeseinél nem vet meg annyira, mint ő. Most pedig kapzsiságból minden emberséget lábbal tiporva megcsúfol mind tisztességemben, mind személyemben, mind hivatalomban. Ezért vagyok kénytelen rettenetes sérelmet, mely fontosabb számomra, mint az elirigyelt pénz, Felséged lábainál elzokogni, mert nagyon rosszul esik nekem, hogy az taksáljon és sértsen engem, akit Felséged a nekem adott utasításban az én alkancelláromnak nevez.

Az, aki 13 évvel ezelőtt elsőként szökött Tökölihez, midőn én feleségemet, gyermekeimet, minden javamat hátrahagyva Bécsbe mentem Felségedhez, és szolgáltam, ahogy szolgálni tudtam.

Az, aki 8 év alatt, mióta Bécsben van, Felségedtől, a tartománytól és a pecsétből egykönnyen szerzett 80 ezer forintot, én viszont 40 ezret sem kaptam. Ítélje meg hát Isten és az egész pártatlan Erdély életemet, hogy egyetlen év alatt nem szolgáltam-e többet Felségednek és hazámnak, mint ő nyolc egész esztendőben vagy egész életében.

Bizony, a bánat és szégyen miatt el sem akarom mondani, milyen gyalázatra és anyagi nyomorúságra jutott vénségem. Egyet ne vonakodjék Felsőged legkegyelmesebben meghallgatni, Isten, a lelkiismeret és közelvalóim a tanúk arra, hogy egész Erdélyben egyetlen ház sem lesz oly szerencsétlen, mint az enyém, ha én meghalván abban a reménytelen helyzetben hagyom hátra, amiben most van.

Hiszen Husztot és más magyarországi birtokaimat a lázadók már fölprédálták. Nincs már birtokom, nincs pénzem, nincs fizetésem, kötelezettségek terhelnek, melyek bizony vénségem miatt nem magamra, hanem szerencsétlen utódaimra hárulnak, és így az ősi birtokot felemészti az adósság, és szomorú például szolgál mindenkinek, hacsak Felsőged meg nem emlékezik legkegyelmesebb biztatásairól, és meg nem vigasztal azok valóra váltásával halálom előtt, ami — 62. évemben járó ember lévén — bizonyára igen közel van. Ahogy pedig míg élek, remélek, úgy amit nekem a végzet tartogat, viselem halálomig, és megmaradok annak, aminek Felsőged engem már oly sok éve tapasztalt, vagyis Szenteséges Császári és Királyi Felsőged legalázatosabb, legengedelmebb alattvalójának és szolgájának

Bethlen Miklós gróf

E levelet 1704-ben — élete 62. évében — írta, még a bebörtönöztetése előtt. Összefoglalja benne sérelmeit, mely summázásból egyértelműen kiderül, hogy a kancellári hatalom jórészt kicsúszott a főkancellár kezéből, s azt a Bécsben székelő, katolikus-aulikus Kálnoki szerezte meg. Arra is fel kell figyelni, hogy Bethlen bukását mennyire elősegítette a — főként hűségön alapuló — hatalmi vetekedés. Az udvarnak pedig azt diktálták érdekei, hogy a gyenge, Erdély ügyeivel kevésbé erőszakosan foglalkozó, katolikus Kálnoki kerüljön ki e csatából győztesen.

Bethlen Önéletírásában is érinti az itt említett pecsét-ügyet, s alkancellárja jellemzősége kitér a tőle elvárt taksára is. Kálnoki is oka rabságának: „...vallásüldözés, részegség, paráznság, fősvénység, hazugság és csaknem elfutó bolondság lelkétől elfoglaltatott ember annyira inolescált az interessátusságban véle verset futó Szentkereszti és Fiát secretariusival, hogy a huszti, gáncsi, szőcsi, drombári etc. donatiókért nagy taksát kívánt tőlem, és eddig a mai napig elhaladott az expeditiójok, rájövén osztán a háborúság, rabságom.” (II. 87.)

A Thökölyhez való csatlakozás miatt hiába vádolja Kálnokit, mert az feltehetően kémkedési szándékkal állt át hozzá. (Vö. KAZINCZY, 209. has.)

543.

Lelőhelye: BÁL, III. 222. Generosis Prudentibus ac Circumspectis, Dominis Iudici Coeterisque Senatoribusque, et Notario Liberae Regiae Civitatis Coronensis et Dominis Compatribus mihi observandissimis Coronac
Közölve: BINDER, 153.

544.

Közölve: LUKINICH, 1906. 450. Illustrissimo Domino comiti Ladislao de Bethlen, Domino etc, Fratri observandissimo. Viennae. (Zárópecsét.)

2. *a mikor kglmed elmene* — Bethlen László bécsi követségét Rabutin sokáig akadályozta, Bethlen Miklós szerint attól tartott, hogy ellene visz fel információt. (Vö. Ö. II. 132—133.)

7. *Baron Tige uram Holdvilágnál vágatott le 1200 bolond, barom embert —* 1704. jan. 28-án de Tige báró, a császári hadak ezredese megfutamította Guthi István kuruc ezereskapitány lovasságát, s mivel az nem vállalta a harcot, a javarészt szervezetlen udvarhelyszéki gyalogságból mintegy 1300-at lemészároltak. A holdvilági vérfürdőt megénekelték a Magyarok siralmas éneke, és A holdvilági és feketehalmi harcról c. versekben. (Vö. VARGA, 460—465., ill. 814.) A csata dátumát Szabó T. Attila állapította meg, Egy ismert és egy ismeretlen kuruckori ének c. tanulmányában. (SZABÓ T., 273.) A datálás helyességét visszaigazolja e Bethlen-levél is.
13. *16-dik Martii Enyed e contra a műeink által tüzzel egészen porrá lött —* Enyed császári hadak által történt felégetése annyira megdöbbentette Bethlent, hogy aényt felsorolja a Columba Noé-t kiváltó okok között is. Az égetésről megemlékezik Önéletírásában is, ugyancsak márc. 16-i dátummal. A város és a kollégium felégetése azonban nem ezen a napon, hanem márc. 13-án, virágvasárnap történt. Az idevágó forrásokat összefoglalta, a gubernium és az erdélyi kurucság felelősségét is hangsúlyozva VÁRKONYI, 1954. 15—73. Az enyedi eseményeket l. a 63. lapon.
21. *az egész vármegyét Orlai birja —* Orlay Miklós, Thököly ezereskapitánya, 1704 februárjában jött be a dobrai passzuson a Thököly ezredtörédekeiből összeszedett 400—500 katonával, s Gyulafehérvár felé tartott. (Vö. VÁRKONYI, 1954. 61.)

545.

Lelőhelye: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. Hungarica, 365. Fasc. 108. Másolat. Pour Mons. Mons. Milord Stepnei et Hamel Breün[...] Mediateurs entre S. M. d. et le Hongrie Ca (?) Mr. Bertoldi envoij[...] De S. M. Prussion

A levél magyar eredetijének, vagy fordításának korabeli másolata fennmaradt Wesselényi István naplójában:

En jo Uraim

A Lelki Attyafiság, es az ti mostani nagy hivatalotok, kéntelenített engemett arra, hogy eszt az egy Barátom jeles elméjétől származott Projectumott, néktek el külgyem, a ki is mig az Istennek ez iránt való javallását nem láttya, nem akarja magát ki adni. Elyetek vélle, ha néktek teccik, en ugy gondolom hogy e nélkül, valamelykett cselekesztek, mindenek füstben mennek s Jegen Epitetek, Ha meltonak itillitek, el küldhetitek eszt Hollandiaban, s. Angliaban, hogy ott ki nyomtassák, En kérék titekkett, Bertholdi Uramon kívül engemett senkinek ki ne agyatok, Az ki vagyok nektek minyájaknak Jo Uraim

Atyátok fia es meg ismert szolgátok.

Anno 1704. in Mense Aprili

En magam pecseteltem <es> s. meg vissza pecseteltem

(Más forrásból közölve: Történelmi Tár, 1891. 45., illetve Szalay idézett Önéletírás-kiadásának függelékében.)

Az egyik címzett, Stepney — bizonyára önmagát is fedezve — „rendszeretlen és következetlen látomás”-nak tartja a *Columba Noét*, szerzőjét pedig inkább „bolondnak, mint árulónak”. A címzett Rákóczi Ferencről kapta meg a tervezet egy példányát, s meglepetéssel tapasztalta, hogy a kancellár, „akivel soha a legcsekélyebb személyes kapcsolatban vagy levelezésben” nem állt, neki címezte a küldeményt a holland ügyvivő mellett. (SIMONYI, I. 591.)

546.

Lelöhelye: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. Hungarica, 365. Fasc. 76. „Literae Comitis Nicolai Bethlen ad Andream Szentkereszti &c”. Kéthasábos másolat: a másik hasábon a latin fordítás. A 77. sz. lapon található ugyancsak másolati példánytól kis- és nagybetűk, központozás és a rövidítések jelölésében tér el.

14. *Busulok a mi Hollandiába lévő szegény Deákinkonis. Ez a Breuñinx Uramnak szollo levél continet necessaria...* — E Szentkeresztinek szóló levél kíséretében küldte Bethlen Miklós bukásának okozóját, a *Columba Noé*-tervezetet. Bethlen álcának használja a hollandiai magyar diákok ügyét. Valószínűleg azonos küldemény részeként egyszerre foglalták le a levelet — így az el sem juthatott címzettjéhez — és a *corpus delictit*. A Bethlen ellen felhozott vádpontok közül a 7. rója fel bűnéül Szentkereszti félrevezetését. „Mert Szentkereszti úrnak is nem revelálta, hanem más praetextus alatt adta, kinek is hogy a levelet küldje kezében a hollandus követnek.” Wesselényi István naplójából közli P. SZATHMÁRY A holland követtel, G. Hamel-Bruv-ninx-szel való kapcsolatát az 550. sz. dokumentumban 1690-ből eredezteti.

547.

Lelöhelye: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. Hungarica, 365. Fasc. 66. „Copia Literarum Comitis Nicolai Bethlen ad Sigismundum Tarczali.” Másolat két hasábon: az egyik a latin fordítása. Újabb másolata még a 68., 72. sz. alatt is, mely magyar variánsától csupán központozásban és helyesírási sajátosságokban különbözik.

12. *Rákoczi Uramnak cedállya ö Felsége Erdélyt* — Az év elején az udvarban elterjedt a hír, hogy a császár a békeszeretettől indítatva Rákóczinak engedi Erdélyt. (Vö. JUHÁSZ, 27.)

Bethlen politikai elképzeléseinek kialakításában igen fontos szerep jutott e híresztelésnek: a *Columba Noé* tervezetének 11. pontjában is érinti a kérdést. Körülbelül politikai tervezetével egyidőben születik a guberniumnak az az 1704. április 20-án kelt emlékirata, mely I. Lipótot e lehetőség veszélyeire figyelmezteti. Lukinich Imre szerint a fölterjesztés „kétségkívül Bethlen Miklós fogalmazványa” (LUKINICH, én. 436—437.)

Az udvari kancellária ugyanis értesítette a guberniumot, hogy ha a mediátorok révén megkötött béke létrejön, akkor abban Erdély jövőjéről is dönteni kell, s e döntés feltehető eredménye az lesz, hogy Rákóczi kapja Erdélyt. A gubernium — Bethlen tollával — arra figyelmezteti az uralkodót, hogy ez esetben a szomszédos államok és Erdély között végzetes feszültségek keletkeznének, s ráadásul az ország egyik legfontosabb törvényes szabadsága, a fejedelmválasztás joga — melyet a császár is biztosított — is csorbát szenvedne.

548.

Lelöhelye: WESSELÉNYI: mikrofilm. Használatáért itt mondok köszönetet.

15. *Projecti Copia esi sub Litera A* — A *Columba Noé*-tervezetről van szó.
20. *duodecim Considerationes, de Conservatione Transylvaniae* — L. az 517. sz. dokumentumot.

intelligeré Circumstantiás, meum Arestum praecedentes — E beszámoló másolata ugyancsak fennmaradt Wesselényi naplójában: Ejusdem Captivitatís Praeludia facta Anno 1704 19 Junij

Qvándo Ego Excellentissimum *Dominum* Generálem Rabutin Ultimo vidi, fuit 22da Aprillís Volébam accéderé 2da Maji Verum mihi dictum fuit ob medicinam sumpta non esse ánte Vesperám accessibilem, Circa vesperám vero ejusdem ego aegrotaré caepi, sicque ab illo tempore *Dominum* Generálem Vidéré non potui, In Consilio etiám post 4tum Maj *non* fui, neque ullum Consyliariorum vidi usque ad 19 Junii, qvando Arestátus sum et tunc vidi *Dominum* Baronem Stephanum Haller, et Samuélem Konrád, Arestum mihi *Cum Domino* Cárolo de Acton indicentes, Unde nemo nihil Generali, vel Cuique de illa Copia per communicationem Die 3. et 4. Maj sum nomine Gubernii exclusus Consilio et officio, propter opinionem in materia 35000 [!] mensurarum Argenti scripto dátám, qvám exstáre crédo <...> etiám in Aula. Certum est *litéras* meás ad Hollándum scriptás, tunc dum haec agerentur adhuc fuisse intactás, nec me ideo Consilio motu, sed occasione illius voti Argentei ipsum enim Pano Circa 10 Maj jubeo referré meum fasciculum ad me, Venit ille ett profert sub poena Capitis ipsi interdictum est Utt fasciculos vel *Litéras* ipsi jám tráditás, absque omni Exceptione nulli omnino reddát, sed Conservett intactás, et se ténéátt ad iter promptum, ut ad primum nutum *Domini* Generalis se movéré possitt, Sic ergo ipsi *non* esse licitum, ut meum fasciculum reddát, sed Jurare qvod sitt intactum et in ipsius manibus, et qvod ipse jám si vel Capitis Constáre deberett, Nemini daturus esset, Dimisi hominem, magis anxius, de servitiis Suae *Majestatis*, per hánc morám uti ego putábám defectum, qvia sollicitus de *Violatione* vel inde secuturo meo periculo, Nunqvám enim mihi imaginari poterám, ut scriptum illud meo iudicio, servitio Suae *Majestati*, syncere Zeléns, mihi fraudi, ac exitio Verteretur nec scio postea Pano qvándo vel qvo abiitt. Nec meae *litterae* per qvos, qvando, vel qvo abierint, nisi jám ex eventu experior. Fui a 5 Maj usque ad 19 Junii in Hospitio Ubi án res? vel ipsemett, spontaneum mihi arestum fecerem nescio sed nullibi extra Hospitium fui, Volui accédere *Excellentissimum Dominum* Generálem Comendántem, sed *non* potui, interim qvic qvid ad me *litérarum* veniebátt, semper apertae mittebantur ad me, Unde *Dominum* Generálem per memoriale requisivi, ne ante resolutionem Suae *Majestatis* a qua meam ex Consylio suspenderánt exclusionem, Ipsi *Domini* Consyliarii <...> pro suspecto, vel omnino. Culpabili Tractaret, sed infoelix fui Ex mea a Consylii exclusionem Divinás, qvae sepult scilicett mihi humilime mea memorialia et expraessum cursorem *Andream* Sallati Viennám per Valachiám si pervenire potuitt hinc mox mei famuli ejusdem Cognominis et missi Fratris *Johannis* Sallati, hic *Cybinini* Culinám meám Curantis, mei Arestum, mox alterius, Gener mei, Comitís *Alexandri* Teleki Famuli, qvocum *Andreas* Sallati, in Valachiám usque iverátt, Ubi paucás pecudes, qvas ego et Gener, et Fratres istius Teleki, a *Rebellibus* Celábántur, mox ipsiusmet etiám Comitís *Alexandri* Teleki, arestum usque hodie durás, nempe accusati criminis false, qvod in *Schedula*, qvam omnes de exmittendis per portám Urbis famulis dáre solent, *Andrae* Sallati nomen *non* Expressisset, sed tantum scripsisset *Furi* *Cum* socio, qvod támen *Schedulae* tales nemini hactenus fraudi, et maxime in usu fuissent nomináre, nempe unum et scribere *Cum* personis duabus vel tribus eqvis vel bobus *Tott* et *Tott*.

Aspectum etiám quod Andreás Sallati *non* Viennam sed Gyro per Valachiám et Moldaviám factó Via Bisztriciensi ad Michaélem Teleki regressus, et sic ad Rebelles a nobis missus fuissett, quod res ipsa refutátt, Qvare enim alius Cybinio ad Rebelles missus Vel fugiens, in Valachiám et inde ad Moldáviám eátt, indeque ad Rebelles redeátt, qvam semel extra portás Cibiniánás *constitutus* possitt intra qvatuor horas, vel etiám Citius ad Rebelles Versus Albám Juliám, vel Megyes grassántes, tuto pervenire; Additum etiám quod Cum a Stephano Páno *litéras* qvásdám 2000 Marcis argenti a Domo Telekiána, anticipátis Viennam scripserátt, ett ille reddere nollett, Male illi *Comminatus* esset, et ideo metui possett ne Páno in itinere Viennám Tendens per ipsius Teleki vel meás insidiás periclitárétur vanae iste fuerent scriptiones et Aspersiones, de qvibus ne Cogitatio unqvám fuit, Ut qvi nec hoc sciremus, an *litérae nostrae* apud manus Pano ita periclitárentur, ibi jám eventus docett quid quid sitt Arestatus est Teleki Die 10 Junÿ. De me et Projecto mihi imputato, et vitio verso, nulla mentio usque ad Diem 10 Junÿ quando Arestatus sum, per praefatos *Dominos* Consÿliarios his Verbis.

Illustrissime *Domine* Comes detecta sunt *Vestrae Dominationis* Talia negotia, Contra Suam *Majestatem*, propterque *Excellentissimus Dominus* Generalis, et Gubernium, *Vestrae* Illustritati indicitt Arestum, ett parétt se ad Iudicium

Iterum *Dominus* Acton. Illustrissime *Domine* Comes, ad requisitionem Incliti Gubernii *Excellentissimus Dominus* Generális Comendáns Ex Mandato Suae *Majestatis* dátt arestum ett quidem strictissimum *Vestrae* Illustritati, Qvare eátt ad locum, in hunc finem sibi destinatum &c [Forditása:]

Mikor a fényes Rabutin generális urat utoljára láttam, április 22. volt. Május 2-án fel akartam keresni, de azt mondták, orvosságot vett be, és estig nem lesz megközelíthető. Ugyane napon estefelé én kezdtem betegeskedni, így azon idő óta a generális urat nem láthattam. Május 4. után a tanácsban sem voltam, és egy tanácsost sem láttam június 19-ig, amikor bebörtönöztek, és akkor láttam Haller István báró urat meg Konrád Sámuel, akik Carolus de Acton úrral bejelentették nekem a bebörtönöztetést, ezért sem a generálissal, sem mással nem beszéltem erről a másolatról. Május 3-án és 4-én zártak ki a gubernium nevében a tanácsból és a hivatalból, a 35 000 [!] ezüst ügyében írásban adott véleményem miatt, ami, azt hiszem, megvan az Udvarban.

Biztos, hogy a hollandhoz írt levelem, amikor ezek történtek, még érintetlen volt, nem ezért mozdítottak el a tanácsból, hanem az ezüstről való véleményem miatt. Magának Panónak ugyanis május 10. körül parancsoltam meg, hogy a füzetemet hozza vissza hozzám. Eljött és elárulta, hogy fővesztés terhe mellett megtiltották, hogy a neki átadott füzetet vagyis levelet bármilyen kifogással bárkinek is átadja, hanem őrizze érintetlenül, és álljon útra készen, hogy a generális úr óhajára azonnal indulhasson. Így tehát neki nem szabad a füzetemet átadni, de megesküszik, hogy érintetlenül van a kezében, és már csak a feje kockáztatása miatt sem fogja senkinek sem átadni. Elbocsátottam az embert, még inkább nyugtalankodva Ófelsége érdeke miatt, hogy e késedelem következtében fogyatkozást szenved, mint a magam háborgattatása vagy a bekövetkező veszedelem miatt, hiszen semmiképpen sem képzelhetem, hogy a véleményem szerint Ófelsége iránti őszinte buzgalomban kelt írást ellenem és veszedelmemre fordítják. Nem tudom, Pano

mikor és hogyan ment el aztán; azt is, hogy az én levelemet ki, mikor, hogyan vitte el, csak az eredményből tudtam meg. Május 5-től június 19-ig a szálláson voltam, nem tudom, a helyzet, vagy önmagam vetett-e önkéntes fogságba, de a szálláson kívül sehol sem voltam. Fel akartam keresni a fényes vezénylő tábornok urat, de nem tudtam. Eközben minden hozzám érkező levél mindig felbontva jött. Ezért beadvánnyal kerestem föl a generális urat, hogy a tanácsos urak gyanú vagy vélekedés alapján ne cselekedjenek Ófelsége döntése előtt, mely az én tanácsból való kizárástom felfüggeszti, de nem volt szerencsém. A tanácsból való kizárásemből előre láttam, ami alázatos beadványomat és a gyorsfutárt, Sallati Andrást megakadályozta, hogy Oláhországon keresztül eljusson Bécsbe, aztán az én ugyanezen vezetőknévű szolgáltnak, a küldönc testvérének, Sallati Jánosnak, itt Szebenben konyhám gondozójának bebörtönöztetését, aztán a másiknak, vejem Teleki Sándor szolgáljának, akivel Sallati András Oláhorszáig ment néhány baromért, amit én és a vejem meg az ő fivérei a lázadók elől elrejtettünk; aztán ugyanezen Teleki Sándor grófnak mindmáig tartó fogságát, akit azzal a hamis váddal illettek, hogy a cédulán, amit a városkapun kiküldendő szolgáltnak mindenki adni szokott, Sallati András nevét nem tüntette fel, csak annyit írt „Turi [= Técsi] egy társsal”, márpedig az efféle cédulák eddig még senkinek sem okoztak bajt, és a legtöbbször csak egyet neveztek meg, felírván, két személlyel vagy három lóval, vagy ennyi meg ennyi ökörrrel. Az is gyanúba jött, hogy Sallati András nem Bécsbe, hanem Oláhországon és Moldávián keresztül kerülve Besztercére tért vissza Teleki Mihályhoz, és ekképpen mi a lázadókhoz küldtük őt, amit a tények maguk cáfolnak, mert miért küldetnék vagy szöknék valaki a lázadókhoz Szebenből Oláhországon és Moldávián keresztül menve, és onnan térve vissza a lázadókhoz, amikor a szebeni kapun kijutva négy óra alatt vagy még hamarabb a Gyulafehérvár vagy Meggyes felé kóborló lázadókhoz biztonságban eljuthat. Hozzá tették, hogy amikor Pano István révén a Teleki család által előlegzett 2000 ezüst márkával egy levelet írt, és ő nem akarta visszaadni, megfenyegette őt, s ezért Panonak félni lehetett, hogy az úton Bécs felé haladtában Teleki vagy az én cselvetésemből veszély fenyegeti; ezek az irkálgatások és rágalmaszások alaptalanok voltak, még csak gondolatba sem jött soha, hiszen mi nem tudtuk, hogy levelünk Pano kezében ilyen veszedelemben van, mint most már a fejlemények megmutatják. Bárhogy volt is, Telekit június 10-én börtönbe csukták.

Rólam és a nekem tulajdonított, bűnömül felrótt tervezetről említés sem esett június 10[= 19]-ig, amikor bebörtönöztek az említett tanácsurak közreműködésével, e szavak kíséretében: Tekintetes gróf úr, lelepleződtek uraságod Ófelsége elleni mesterkedései, és ezért a fényes generális úr és a gubernium tekintetességedet börtönbe veti, és készüljön a bíróság elé.

Ismét Acton úr: Tekintetes gróf úr, a nemes gubernium megkeresésére a fényes vezénylő tábornok úr Ófelsége parancsára a legszigorúbb börtönbe veti tekintetességedet, tehát menjen az e célból önnek rendelt helyre stb.

110. *Matrÿmonii Serenissimae Archiducissae, et illa ad foelicium, qvám olim Filiae Jephthae Contigitt* — Jefte lányának feláldozását l. Birák könyve, 11. rész.
168. *in ultima mea valedictione die 10 Xbris* — Lipót e szavait l. Ö. II. 99.

[A levél fordítása:]

Szentséges Császári és Királyi Felség, Uralkodó, természetből fogva legkegyelmesebb Úr!

Ha alázatos beadványom, melyet májusban írtam, Felségedhez eljuthatott, Kegyelmes Felséged megérthette abból szerencsétlenségemet, tiszttségemet megbélyegző bukásomat, azt, hogy a tiszttség után a legszigorúbb, legszomorúbb börtönnel elvették szabadságomat is, elválasztottak szeretteimtől és barátaim társaságától, és hogy egy bizonyos illető tervezetének másolata miatt, amit a holland követ, Hamel Breünicz révén kellett volna Ófelségéhez kézbesíteni, de amit itt Szebenben elfogtak, engem Ófelsége erdélyi kincstárigazgatója, hiszem, mindeddig Ófelsége tudta nélkül, hogyan terhel fővesztés és örökös hűtlenség vádjával. Kénytelen vagyok könnyeimet Ófelsége előtt kiönteni.

A tervezet másolata *A* betű alatt mellékelve van, szerzőjét egyelőre nem lehet fölfedni. De ha az a szerencse ér, hogy megláthatom Felséged ragyogó arcát, semmit sem titkolok el, amit tudok róla; az tény, hogy a másolatot én írtam le, hogy a nevezett követ útján Felségedhez eljuttassam.

Részint a legújabb üldöztetés, részint annak a tizenkét észrevételnek az emléke, amit Erdély megtartásáról a szentséges József királynak és Felségednek búcsúzásakor alázatosan kifejtettem, késztet arra, hogy észrevételeket tegyek a bűnömül felrótt tervezetre, ez *B* betű alatt van mellékelve.

A dolog természete úgy kívánván, méltóztassék először Felséged jóindulatú ítéletével kegyelmesen megismerni a körülményeket, melyek bebörtönöztetésemet megelőzték, és melyek ismerete nagyon fontos, *C* betű alatt.

És miután már szerencsétlenségem a börtön mélyéről könnyekbe tör ki és Felséged lábát öntözi, meglakoltam azért, hogy ama tervezet másolatát leírtam a holland követ, Hamel Breünicz úr, a régi barát számára, és el akartam küldeni. Tény, hogy a levél egy rövid ajánlással együtt az egyedül Hamel Breünicz úrnak szóló levélbe volt bezárva, ezt mellékletként egy nagyobb füzetbe tettem, és ismét bezáratott Erdély iktató titkára, Szentkeresztgy András igazgató számára, 1704. április 25-e táján, az erdélyi Gubernium Ófelségéhez és nagyságos minisztereihez szóló, nagy részben titkos írással írt levelével együtt, melyet akkor én küldtem el, a másik az én privát levelem volt, átadtam egy görög kereskedőnek, Pano Istvánnak, a gubernátor úr, a tanácsos urak meg az én megelőlegezett költségemre, hogy azt Bécsbe vigye, de akinek a küldeményeket és minden egyebet vinnie kellett volna, áruulás folytán egy egész hónapot vagy még többet is számomra ismeretlen ok miatt visszatartva, Szebenben maradt, késlekedésén csodálkoztam is, szomorkodtam is, mert a titkosírással írt levél Szebenben vesztegelt, és emiatt sok keserűséget nyelünk, mert a Rákócival való békekötést mind Ófelsége szolgálata, mind a haza vigasztalása érdekében szerettük volna megelőzni, leginkább a tanácsosok valamennyien, akiket jogos aggodalom töltött el éppen a titkosírású levél miatt, és április hatodikán egy másik görög, Kozma Pál révén Oláhországon keresztül Bécsbe küldtük, azonban az utak mostani bizonytalansága miatt Pano István is lemásolta ezt.

Mert hogyne kellett volna nyugtalankodnunk hazánk épsége miatt, hogy a gallok elleni új háború súlyos terhének elkerülése végett a nyugalmat a közvetítők minden áron siettetik, és ezek Gallia torkában fekvő saját hazájuk érdekében a békét természetesen Erdély java elé fogják helyezni, méginkább aggasztott, hogy nemcsak Kálnoki gróf alkancellár úr, hanem maga a legkiválóbb Kolonics bíboros úr is március elején a Guberniumhoz írt levelében a közeli béke biztos reményéről szólt, Rákóci pedig a Guberniumhoz ugyanazon hó végén küldött levelében Erdélyről már mint a sajátjáról írt.

Egyes egyedül ez volt az indítéka és kiváltó oka az én, Betlen gróf, magánlevelémnek a hollandhoz és a tervezet másolata megküldésének, ez volt a tárgya is, avégett, hogy ha a dolgok még függőben vannak, ez a tervezet a közvetítő, nevezetesen egyedül maga Breunicz úr révén, Erdély és a keresztyénség javára, Ófelsége dicsőségére figyelembe vétethessék, ha viszont már megtörtént, vagyis, mint mondani szokás, ünnep után ér oda, az egészet örök hallgatás fedje be, nehogy engem és családomat Rákóci, Ófelsége visszalépése következtében már vagy, mint írtam, rövidesen Erdély fejedelme, a jövőben zaklasson, vagy teljességgel tönkretegyen, hiszen felidéződött az 1658, 59, 60-as török és belső háború emléke, melynek vége II. Rákóci György halála és a Rákóci háznak Erdély fejedelemségéből való teljes kiszorítása lett, mely háborúban apám, Betlen János, szintén Erdély kancellárja, Rákóci ellenfele volt, és ezért Rákóci minden birtokától megfosztotta, anyámat Kővárban kegyetlen börtönbe csukatta, én pedig atyámmal és fivéremmel itt, Szebenben fél esztendei ostromot álltam ki. Ennyi elég az alkalomról, a motívumokról és a titkosság iránti óhajomról. Arra pedig, amit a kincstárigazgató a tervezet átadásának körülményeiről a saját okoskodása alapján gyalázkodva kérdezősködik: miért így, miért úgy, miért ennek, miért nem annak és hasonlók, minderre, mondom, ha Bécsben kérdezi, a legkészségebben, feltétlenül és őszintén megfelelek, nem kétlem, hogy ügyemet és eljárásmodomat Ófelsége a legkegyelmesebben helyeselni fogja, megmagyarázom ugyanis, hogy most nem tudok eleget tenni az Ófelsége iránti őszinteség követelményének, mert ha megtenném, vétkeznék ellene, és azt kell tennem, amit teszek. Krisztus sebeire kérem, parancsolja meg, hogy Bécsbe vigyenek, hogy Ófelsége ítélete alá vettessem és felemlkedjem, amit pedig az igazgató a törökökhöz, lázadókhöz vagy bárhová való átállásról beszél, azt az én örökös vagy egyszeri hűtlenségemre nem bizonyítja be és nem is fogja.

1. Miután, azt hiszem, ezeket a követeket Ófelsége sosem bízta volna meg a török és magyar tárgyalásokkal, ha gyanúsak lettek volna.

2. Senki sem vetette a szememre, hogy Bécsben naponta társalkodtam velük.

3. Ehhez járult a közös vallás és barátság.

4. Az Erdély és Magyarország békéjére vonatkozó dolgokat senkinek sem illet jobban és gyorsabban megtudni, mint Ófelsége megbízott közvetítőinek.

5. Nemde a dolog természete és az összes körülmény azt diktálja, különösképp egy ilyen kényes ügyben, tudniillik a fényes főhercegnő házassága ügyében, ami szerencsésebb, mint egykor Jephtha leányaé volt, hogy a keresztyénség békéjének szentesítését Ófelsége ilyen közvetítők útján kérje, ne valami hitvány korcs, mint én vagyok, javasolja, és a császár, egyúttal atya, önként ajánlja. Bizony, a magas felségeknek sajátjuk, hogy éljenek minden erénnyel, egy a tartózkodással is. És ez csak egy ok az ezer közül. És hogy miért nem mások, hanem közvetlenül az ő révén? Mert minél gyorsabban kellett volna eljutnia Ófelségéhez, ha el nem fogják, és bár az elfogás után rögtön továbbították volna Ófelségéhez!

6. Hűségükben azt fogadtam Ófelségének, hogy barátainak barátja, ellenségeinek ellensége leszek dicsőségét, javát minden erőmmel igyekszem előmozdítani. Azokat pedig Ófelsége legelső barátainak és Ófelsége legőszintébb híveinek ismertem, különösképp egy olyan ügyben, ami a közösség javát illeti. Szentkereszti titkár sem jött soha gyanúba Ófelsége előtt.

7. Anglia és Hollandia, ahol több mint két évig magam is tanultam, nekünk, erdélyi reformátusoknak második anyánk és hazánk. Ha ezek előtt nem átkozom el a fenyegető gallust, Isten engem átkoz el mindörökre.

8. Mit árt Ófelségének vagy bármely fejedelemnek, ha egy buzgó szolgál az ő tudta nélkül jó szolgálatot tesz, és szolgálatát időlegesen vagy véglegesen inkább el akarja

titkolni, mint hogy jutalomért vagy dicsőségért szemérmetlenül árusítsa magát, és ezáltal felingerelje az irigy darazsakat, elveszejtse önmagát, gyakran jó urának érdekét is elárulja és tönkretégye; mit itél el a világ gyakrabban, mint ezt? Őfelsége korban, bölcsességben, jámborságban a legnagyobb fejedelem, aki a legjobban tudja, buzgalmam milyen sokszor állt helyt Őfelsége és hazám érdekében, amiről mások nem tudnak. nagy veszedelmekkel, mert később nyilvánosságra került és káromra fordult. Emlékezzék kegyelmesen Őfelsége sok éven keresztül, amióta az isteni gondviselés engem Őfelsége alattvalójának állított, hasonló ügyekben Őfelsége és hazám szolgálatára irányuló buzgalmamban írt tervezeteimre, emlékirataimra, melyek ugyan hitványkák voltak, valamit talán mégis előmozdítottak, vagy legalább előmozdítani akartak Őfelsége érdekében, hazám javára, nevezetesen az 1690-es ügyre, mikor is a Tököly-párti erdélyiek Őfelségétől általános kegyelmet kaptak a diploma révén, meg arra, ami aztán abból következett, Erdély visszaszerzésére, megtartására, a császári felség trónjának ottani megszilárdítására; ne temesse el feledés, hogy 1695 végén, Veterani tragédiájakor, mind itthon, mind aztán Bécsben Őfelsége és a haza érdekében milyen őszintén iparkodtam szolgálni, és aztán 1697-ben mit akartam tenni Bécsben a kolléga urakkal együtt, amit erőtlenségemhez képest később is mindig folytattam.

Emlékezzék jóindulattal Őfelsége, hogy mit fejttem ki alázatosan 1702-ben mind Őfelségének, mind szentséges fiának, a királynak, egyiküknek, aki belépett Erdélybe, és másikuknak, aki búcsút mondott, az Erdély megőrzéséhez szükséges tizenkét észrevételről. Úgy tapasztaltam, hogy Őfelsége ezek közül egyiket sem utasította vissza, és nem tulajdonította bűnömül. Aztán

emlékezzék jóságosan Őfelsége különös és atyai biztatására utolsó búcsúm alkalmával, december 10-én, azokkal a szavakkal, melyek azonnal kitörölhetetlenül emlékeztembe vésődtek: Ha a jövőben is szolgálatunkra eszedbe jut valami, akár szóval, mint itt a kertben, akár utólag írásban, mindig bátran figyelmeztess, és támogatni, segíteni foglak.

Végezetül emlékezzék jóságosan Legkegyelmesebb Őfelsége arra a biztosítékra, amit titkos pecsétjével és szent kezének nyújtásával adott nekem, amit én páratlan és drága kincsként utódaimra hagyok.

És aztán méltóztassék Őfelsége jóindulatúan figyelembe venni buzgalmamot, mely e tekintetben az elmondottakból következik, ha talán hibáztam is (Isten a tudója, hogy vétkezni nem akartam), kegyelmesen bocsássa meg, és szabadítson ki a börtönből, töltsé be eddig szerencsétlenségemre hiába várt kegyelmességét, bocsássa el békében, mint öreg szolgát, 62 éves vénségemet, mely a sirban vigasztalódik, máskülönben, ha Őfelsége nem könyörül rajtam, életem hátralevő egynehány napja az utókor szánalmas példájául rövidesen megszakad, mert e börtön nyomorúságát öregségem már nem sokáig bírhatja, hiszen még ha szobám, fekhelyem, kenyérem tisztességes volna is, a kivont karddal állandóan itt álló két fegyveres a napokat nyugtalanná, az óraütéssel meg-megszakított éjszakákat álmatlanná teszi. Megszakadt minden kapcsolat az emberekkel és a közelvalókkal, elzárva a vigasz. Amint pihegni tudtam, könyörögni akartam Őfelségének, de nem lehetett. Irgalmazzon Isten nekem, bűnösnek! Irgalmazzon kegyelmesen a császár nekem, az esendő, de igaz szolgának, mely atyai jóságáért Isten, aki inkább az irgalomnak mint az igazságnak kútfeje, mindörökké áldja meg Őfelsége öregségét és a császári utókok hosszú sorát. Szent Császári és Királyi Felségednek vagy Ő stb.

Lelőhelye: OL F 46, 76/1704. Autográf. *Excellentissimo Domino Gubernatori Comiti Georgio Banfi. Et Illustrissimis Dominis Consiliaris Dominis et Fratribus Colendissimis*

Más kézzel: „*Groff Bethlen Miklos Uram kivánsagi, az Arestumbol irta. 1704. 26. Juny.*”

[A levél fordítása:]

Ezt a három könyvet megkaptam.	}	A védelmemhez szükséges eszközök. Általános törvény. Hiszem, hogy Simonfi főjegyző úr oda fogja adni Verbóczy Hármaskönyvét, az Approbata és Compilata konstituciót. Megvan nekem otthon Istváni Históriája. Hiszem, hogy a tekintetes Apor gróf úr odaadja, ha azonkívül valami a kancellária vagy a káptalan levéltárából, vagy a gubernium jegyzőkönyveiből kellene.
Ezeket megkaptam június 27-én este. Bethlen Miklós gróf.	}	Ófelsége általam készített diplomája Erdély számára, amit Bethlen Gergely úr vitt el. Az Alvinczi-döntések. És a gubernium számára való, Ófelségétől adott utasítás Sárosi János úr ügyében. Nagyszegi Gábor ügyében. Jósika Imre báró ügyében. És ha valamire később szükségem lenne, mivel ebben a nagy megpróbáltatásban, amit Isten bűneim miatt bocsátott rám, bárki meghiheti, igen nagy szükségem van mind az isteni, mind az emberi segítségre. Ajánlja tehát magát e tekintetben a magas királyi gubernium és tagjai kegyelmébe és szeretetébe, valamennyiük jóindulatába, rabhoz illő alázattal Testvérük és hű szolgájuk

Bethlen Miklós gróf

A börtönből, 1704. június 26. napján.

Mint az a 550. sz. iratból kiviláglik, Bethlent május 5-én házi őrizetbe vették, június 19-én pedig letartóztatták és börtönbe vitték. 21-én tudatták vele az ellene szóló vádakot, ő pedig 26-án kéri a szükséges dokumentumokat, hogy felkészülhessen a védekezésre.

Az egykorú feljegyzések, dokumentumok igazolják Bethlen állítását, hogy nem a *Columba Noé*-tervezet miatt — amit csak jún. 19—20-án rónak fel bűnéül —, hanem valóban korábban, a „Telekiek ezüstje” érdekében kifejtett állásfoglalása miatt keveredett gyanúba. (L. az 550. sz. supplicatiót és jegyzeteit.)

550.

Lelőhelye: OL P 657, Nr. 800. Nem autográf. „*Superscriptio A Mlgs Erdélyi Királyi Guberniumhoz, és az egész Uri, Fő, Nemesi, és egjéb Becsülletes Rendekből álló Gyülekezethez bizadalmas Rabi Instantiaja Groff Bethlen Miklosnak*”

Közölve: GYÁRFÁS, 206—216. Gyárfás vagy pontatlanul másolta ki a szöveget, vagy — s ez a valószínűbb — egy másik, ugyancsak nem autográf szöveg állhatott rendelkezésére.

Keletkezésének körülményei: a jún. 28-ára kitűzött tárgyalás 30-án zajlott le, Bethlen

erre az alkalomra készítette, mintegy védőbeszédül. Előkészületeiről tájékoztat a 490. sz. levél. Wesselényi Istvántól tudjuk a felolvasás körülményeit is: jún. 30-án Bethlenért küldték Rétsei István postamestert, a kancellárt hintóba ültették, „... elől és hátul 20-20 muskatélyos menvén úgy kísérek fel a palotára, holott az urak is künn lévén a cancellarius sessióját Apor úr occupálja, Bethlen Miklós úrnak pedig egy széket tévén az asztal végire, oda egy kevéssé leüle és cum gravitate mint azelőtt mentéjét magáról hátrabocsátván, felkele és az országot az urakkal együtt annak rendi szerint helyesen köszöntvén, elkezdé beszédét: Hogy minekelőtte egyéb dolog lenne, az előtt egy demissum memorialet akar porrigalni az uraknak és a statusoknak közönségesen, melyet kíván, hogy oly sincere és atyafi szeretettel hallgasson meg csendesen kiki, mint a mely csendesen akar és kíván kiki másoktól, sőt halála óráján is Istentől ki a mint kíván meghallgattatni. — Annakutána a széket épen az asztal végihez vonván, maga keztyűjét és süvegét az asztalra tévén, kezdé olvasni.” — S ezután elmondja Wesselényi a saját szavaival, de nagyon hüen reprodukálva az itt is közölt szöveget, melyről egyébként az a véleménye, hogy „méltán divinum ingenium(nak) mondhatik elméje érette” (Vö. TT, 1891, 13., 15.)

18. *Mat. 7. v. 12.* — Valamit akartok azért hogy tseledkedjenek az emberek ti veletek, azont tseledkedjétek tiis azokkal: mert ez a' Törvény, és a' Proféták.
20. *Marc. 11. v. 25 et 26.* — Es mikor felállotok imádkozni, megbótsássatok annak a' ki ellen valami dolgotok vagyon; hogy a' ti mennyei Atyátokis megbótsássa néktek a' ti vétkeiteket.
Mert ha ti meg nem bótsátandotok, a' ti mennyei Atyátokis nem bótsátja-meg a ti vétkeiteket.
33. *az akkor fen forgo 3500 Gira ezüst materiájáról valo Discursusomat* — Bethlen Miklós több helyütt és alkalommal mondja el, hogy bukásának egyik legfőbb okát ebben a kérdésben látja. Április 29-én jegyzi fel naplójába Wesselényi István a Bethlen—Rabutin ellenségeskedés újabb gyökereit: „Ugyan ma volt a generál fenn az uraknál, az holott proponálta, hogy a hadak igen fizetetlenek, eddig is Isten tudja, miként szerzett pénzt az hadak számára, azért, hogy mind az hadak jobb kedvvel légyenek, mind pediglen nekünk is jobban légyen dolgunk, a hadaknak fizetést kelljen rendelni és szerezni, de minthogy maga is látja a pénznek szük voltát, azért pénzt maga is nem kíván, hanem adjanak elégedendő ezüst marhát, úgy mint negyedfél ezer girányit, akibül pénzt veressenek, erre pedig legelsőben is az maga argenteriaját ígéré, hogy fervereti pénznek, hogy mind az urak is a szerint cseledkedjenek; aki pedig olyan találkoznék, aki ezen jó dolgot ellenéne, úgy tartja mint árulót, és úgy is traktálja, mint rebellist és öfelsége ellenségét.” (Wesselényi naplójából kiadva: KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 253.) Rabutin emlékirata szerint az alábbi eljárást képzelte el ideális megoldásként: „Ami a pénz illeti, Rabutin gróf a pénzverdébe szállíttatta a Teleki család minden ezüsthalmiját, amelyet e család legidősebb fiának Kőváron elköve-tett s már említett hűtlensége miatt elkobozott; csak ebből az ezüsből több mint negyvenezer ezüstforintot vertek. Ezek után Rabutin gróf elrendelte, hogy foglalják le és fordítsák ugyanerre a célra azokat a Nagyszebenben található értékeket, amelyek a lázadókhöz csatlakozó urak birtokában voltak, de e hosszú idő folyamán ez sem volt elegendő a csapatok fenntartá-sára.” (J. L. Bussy de Rabutin: Emlékiratok a magyarországi háborúkról. In: KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 297.)
Bethlen a Sudores et Cruces... szerint nemcsak az új rokonság, a Telekiek ezüstje védelmében mondott ellent Rabutin javaslatának, minek következté-

ben a generális nyílt ellenségként kezelte őt: „Az én tervem — az ő haragjuk oka és célja — nem ennek az ezüstnek a megtagadása volt, hiszen már Telekiéknek is felajánlottam, hogy jó biztosíték ellenében szívesen adok, csak azt a borzasztó méltánytalanságot akartam az igazság szerint jóvátenni, ami mind a korábbi 100 ezer forintnak, mind ennek az ezüstnek a kirovásakor történt. Hallottam, hogy az akkor Szebenbe menekülő szerencsétlen nemeseket, akiknek bizony három napra való pénzük sem volt és kölcsönből éltek, megterhelték e márkákkal, és panaszkodtak, hogy tudniillik a gubernátor úr ezüst kanalaik és konyhai szerszámaik az ilyenek könnyeivel váltották és őrizték meg.”

Valószínűleg alábbi — másolatban fennmaradt — véleményére hivatkozik Bethlen, mint az ellene kezdett eljárás kiváltó okára:

Anno 1704 4 Maÿ in Consilio Comes Nicolaus Bethlen

Quod ad Argenteriam Telekianam dicant bona fide ipsi Domini Telekii, quod post hanc 3500 Marcarum propositionem semper hoc ipsis svasi, ut erga Convenientem Assecurationem dent ad modernam Necessitatem Suae Majestati, Idem et nunc svadeo quamvis mea Filia quoque hic sit Interessata.

Quod ad me, ego ex mea maxima paupertate dabo 50 Marcas Argenti, vel si amplius desiderant a me producum totam meam Argenteriam, & submittam Suarum Excellentiarum & Illustritatum discretioni, quantum inde summere volent, Ne et ego fame peream.

Scit enim Deus & scit tota Transylvania quod ego Pecuniae nunquam studii, ex Paternis mobilibus unam Cruciferum unam positam argenti forte Divisionis non accepi. AEdificia sumptuosa feci. Bona emicara et infructuosa. Anno superiori Viennensibus expensis & emptione Huszt. Banquerenta totalem feci, nec tamen Gratias benignissimi Domini mei assequi potui. Scit hoc Excelsa Camera & Inclÿta Commissio Mox omnia Bona mobillia & Immobilia perdidj.

Ita me Deus amet non mentior debeo alÿs Circiter 30/m flor. hung. et magnam partem cum onere usurare. Filius meus Coronae cum suis Prolibus vivit, ex interesse pecuniae Collegii Enyediensis. Scit hoc senatus Coronensis. Ego hic non habeo ultra 270. vel 280. flor. hung. extra Cibinium autem prorsus nihil mobilium habeo. Triticum & farinae circiter Cub: 120 Larida Circiter 20, et quid [...] Vino parum Vinum enim etiam quod habebam Torda et Segesvarini [?] pecuniae me peribit. In [...] lia habui si non perierunt Equos Equas circiter 90 aut ad summum 100 Boves Vaccas forsitan totiorum. Oves totidem pecuniam mihi nemo debet nisi mei Rustici, &* duo pauperes Nobiles usque ad flor. 120 *circiter,* qui non sunt solvendo. Insuper debet mihi pro meo Cancellariatus salario Societas Arendans vel Dominus Comes Apor Thesaurarius & Fiscus usque ad flor. hung. 24/m circiter, sed quando habeo scit haec Inclÿta Commissio, moriar hodie ut qui sum circiter 62 Annorum non habent haeredes quo me sepellant et non est Domus in Transylvania ita uti mea ad terram dejecta, etiam si pax cito redeat.

Haec illa Conscientia scribo qua coram Deo mihi consistendum est.

Comes Nicolaus Bethlen

(OL P 1952, I. cs. 1. tétel; a csillaggal jelöltek autográf beszúráások.)

[Kivonata:]

Ami a Teleki-féle ezüstneműt illeti, mondják meg maguk a Teleki urak eskü alatt, hogy e 3500 márka megigérése után javasoltam nekik, hogy illő biztosítékul adjanak a császár jelenlegi szükségleteire, és most is ezt javaslom, jöllehet lányom is érdekelt ebben. En 50 ezüstmárkát adok, de ha több hiányzik, egész ezüstkészletemet ajánlom, és a nagyságok rendelkezésére bocsátom. Pénzre sosem vágytam, az atyai örökségből egyetlen ezüstöt sem kaptam. Drága épületeket emeltem. Birtokaim terméktelenek. Tavaly a bécsi költségekre és Huszt megvételére adósságot csináltam. Minden ingó és ingatlan vagyont elvesztettem. Kb. 30 000 magyar forinttal adós vagyok. Fiam Brassóban él a gyermekeivel az enyedi kollégium kamataiból. Itt nincs több 270 vagy 280 magyar forintnál, Szében kívül semmi ingóságom nincs. 120 köből gabonám van, 20 szalonnám, a tordai és segesvári bor elveszett, van 90 lovam s legfeljebb 100 marhám. Pénzzel csak parasztjaim tartoznak nekem, meg két szegény nemes, mintegy 120 forinttal, ezenkívül a kancellári fizetésért tartozik nekem a bérlő vagy Apor kincstárnok és a kincstár 24 000 magyar forinttal. Immár 62 éves vagyok, de örökseimnek nincs annyjuk, amennyiből eltemessenek.

35. *a' két Itülő Mester Henter Ferencz és Simonffi Mihály Uramék által igen terhes izenetet tettek nékem* — Az izenet szavait a Sudores et Cruces...-ben reprodukálta Bethlen: „Tekintetes uraságod 1704. május 5-én úgy mesterkedett, hogy pénz hiányában katonai lázadás törjön ki, amit Szében és aztán Erdély elvesztése kövessen, tehát stb.”
66. *ügy folyamodtam a mi kglmes Urunkhoz eő Felgéhez expressus szolgám és alázatos supplicatiom által* — Közvetlen az események után, május második-harmadik hetében indíthatna útnak Saláti András nevű szolgáját az udvarba. Ügyén azonban nem lendíthetett előre semmit a gyors információval, mert Saláti majd csak *szeptember 23-án* érkezik meg Bécsbe, amikor a per már véget is ért. Útjában ugyanis Belgrádnál feltartóztatták s visszafordították. (Charles Whitworth bécsi angol követ levele Robert Harley angol külügyi államtitkárnak, 1704. szept. 27. SIMONYI, I. 451.) Ha szolgája nem is, de Bethlen vészjelzései már július közepén megérkeztek Bécsbe. George Stepney bécsi angol követ ugyanis júl. 16-án tudatja Harley-vel, hogy az egyik erdélyi referendárius volt nála, s mutatott egy, az előző este kapott levelet, amely *május 4-én* kelt, s amelyben Bethlen gróf Rabutin durva eljárásáról panaszskodik, aki megfenyegette őt, hogy letartóztatja az erdélyi ezüst közcélokra való felhasználását illető írásos véleményéért. (Uo. I. 352.) Hivatalosan azonban csak július 19-e tájban értesülnek Rabutin június 25-én kelt leveléből, hogy Bethlent letartóztatta és vád alá helyezte, nemcsak az ezüst kérdésében kifejtett véleményéért, hanem egy veszélyes tervezete miatt. (Uo. I. 354.)
70. *Salati János nevű, vékony konyhámhoz most láto hitvan Jobbágy szolgámnak és Veöm Técsi nevű szolgájának és magánakis nyavalyás Teleki Sandornak meg fogása* — Wesselényi István június 2-án jegyzi fel naplójába: „Ugyan ma izente Fejér Mihály az Ur — Bánffy György — Fejérvári gondviselője féle hogy neki részegen egy Sallai [!] nevű szolgája Betlen Miklos Uramnak beszellette volna neki hogy neki egy Testvér battyátt küldötte az Ur Becsben Levelekkel tittkon Havasalfölde es Lengyel Ország felé, olly praetextus alatt hogy apro majorság venni mégyen ki oda ki, mellyett lattanak is Bukorésten hogy által ment ott. Melly dolgott ugyan megis izent a Generálnak az Ur Acton Uram által.” 6-án el is fogják a piacon Salátit, 7-én Teleki inasát, „a kivel elment volt Havasalföldében a Betlen Miklos Uram szolgája a kitt mondanak hogy Becsben ment volna el levelekkel.” 9-én felhívatják Teleki Sándort a tanácsba, és arról examinálják, „hogy

Sallatitt a Betlen Miklos uram szolgájátt Havas Alfölde felé azért küldötte volna Betlen Miklos Urammal együtt, hogy Moldova felé Teleki Mihály Uramhoz a kuruc Táborra küldötenek volna, amaz pedig Ugyan Betlen Miklos Uram izenetibül meg mondotta es fatealta hogy küldött igaz dolog; de nem Telekihez a Becsben a Császárhoz illy okon küldött pedig arra felé, es nem erre hogy mint hogy Tisztitül pro hic et nunc frívaltatott es in periculo volt dolga, ertett altal hogy erre ha küld levelett, tehát impediállják es a levelett el veszik es el olvassák, a mint eddigis egynehány izben meg esett” — 10-én Telekit is börtönbe vetik, Wesselényi szerint is azokkal az érvekkel — a szolgák az ő hamis cédulájával mentek ki a kapun, Pano megfenyegetése —, mint amiket információjában a császárnak megirt Bethlen Miklós. (Vö. az 548. sz. levél jegyzetével.)

75. *contra Trprt. Par. 2. Tit. 27. réam valo vallásának* — A Hármaskönyv e része azzal foglalkozik, mi a közös tanúvallatás, hányféle feltétel szükséges végrehajtásához. (A tanúnak szabadon és félelem nélkül, nem kényszer alatt kell vallania. Okvetlenül tisztázni kell, hogy a tanúk magát a dolgot ismerik-e, vagy csak hallomásból tudnak róla stb.) (KOLOSVÁRI—ÓVARI, 1896. 289.)
105. *most proxime 19. praesentis Juny, mikor szintén ágjamban le fekönni akartam étzakan 10-s-11 ora között, mint lött arestáltattásom* — Erről is beszámol az 548. sz. levélben. Még részletesebben pedig a Wesselényi-napló: „... az kancelláriust, úgymint Betlen Miklós uramat maga szállásán megfogván a németek vitték a kommandáns házához, oda ahol Szász János volt fogva, és ott szoros őrizet alatt őrzik a németek. Oka pedig mi légyen, ni nem tudhatjuk, hanem azt értettem, hogy circa federa csinált volna valamely nagy munkát, melyet is elküldött volt, és tegnapelőtt hoztanak meg Havasalföldébül, és most látszott meg, hogy Bécsbe is azért küldött volna, hogy ezt praeveniálhatná, mely kasusnak mi lesz a vége, csak a jó Isten tudja. Isten oltalmazzon bennünket hasonló kasustul!” (KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 258.)
128. *Emleget abban a Director Ur egj Manifestumot, vagy Projectumot* — Ti. az ő Columba Noé-ját. Melynek szövegét szándékosan félremagyarázták, hogy Bethlent azzal vádolhassák, ki akarta a császár kezéből venni Erdélyt, s török fennhatóság alá kívánta juttatni. A jól értesült Wesselényi naplójában ez így csapódik le: „... eddig ű Felsege akármelley nagy köicséggel aqvirálta is Erdélyt soha nem Conserválhatta, ugy ez után is hanem had legyen a Török birtoka alatt...”
186. *Ez a' mostani Gyülekezeti penig Ngtoknak, kglteknek, attol az ötet sententiázo Gyüléstőlis mesze jár* — Bethlen itt azzal a fegyverrel védekezik, amellyel Szász János esetében támadott: „... de már az országnak fele tele kuruccal, Kolosvár, Beszerce s máshonnan itélőmesterek, sem egyéb rendek el nem jöhetnek; csonka et illegitima diaetának állítja Szász János, excipiál, ha megítelik is, ha nem is, appellál, et juxta resolutionem Alvinczianam Art. 4. transmittálni kell...” (Ö. II. 124.)
202. *Tripár. Par. 2. Tit. 75.* — A hivatkozott hely a „hütlenség vétkére nézve az ítélet meghozásának és kimondásának” módjait tárgyalja. (Vö. KOLOSVÁRI—ÓVARI, 1896. 351—353.)
217. *Sarlos Boldog Aszszony napja* — (Visitatio Mariae), júl. 2.
292. *Approb. Const. Par. 3. Tit. 6. Art. 3. Trip. Part. 1. Tit. 9.* — A nemességről, illetve a „nemeseknek négy fő és kiváltságos jogáról” szóló cikkelek, melyeknek a törvénykezés módját illető vonatkozásai: a nemes csak az illetékes

birája előtt tartozik törvényt állni, előzetes idézés, perbehívás, törvényes elmarasztalás nélkül nem lehet letartóztatni.

309.

De azt mondom az Daviddal: Jómra lött, Uram nékem hogy meg alázttál. — 119. zsoltár, 71.: Jó nékem, hogy engemet megalázttál; hogy megtanulnám a te parancsolatodat.

551.

Közölve: Gyalakutai Lázár György naplója a Rákóczi forradalom idejéből. (1704. júl. 1—oct. 31.) In: SZÁDECZKY, II. 522—568.

„A Nagy-Szebenbe szorult erdélyi gubernium és országos rendek tárgyalásairól, főkép a Rabutin generális által börtönbe vetetett gr. Bethlen Miklós kancellarius notaperéről.” Melléklet a naplóhoz: Gr. Bethlen Miklós folyamodványa Rabutin generálishoz, melyben fogságából kibocsátását kéri. (Nagy-Szeben, 1704. júl. 7.) A folyamodvány — vagy másolata? J. J. — a naplóhoz varrva, a július 7-i bejegyzés mellé. Címzése: Memoriale C. N. B. ad excellentissimum dominum Campi Mareschalum, C. Rabutin G. C. Más kézzel: Nec accepta, multo minus resolutio data. (Uo. 565.)

[A levél fordítása:]

Nagyságos Tábornagy Úr, Vezérlő Tábornok, Uram és Kegyelmes Pártfogóm!

Én, Isten igaz ítéletéből nyomorult rab ugyan, de — Isten és a lelkiismeret a tanúm — Ófelségének leghívebb alattvalója és Nagyságodnak alázatos szolgája, alázatosan kérem és könyörgök Nagyságodnak Istenre, a felséges császár világszerte híres kegyességére, Nagyságod egyetlen örökösének, Amadé gróf úrnak (egyetlennek mondom, mert hallottam, hogy Nagyságod a másikat Istennek szentelte) életére és boldogságára, hogy Nagyságod méltóztatassék ártatlanságomat Ófelsége előtt támogatni és pártfogolni, és Ófelsége döntéséig ebből a börtönből kiszabadítani, indítatva számos, Ófelségének és a hazának tett szolgálatomtól, előrehaladott koromtól és szerencsétlen hitvesem könnyeitől. Isten fizesse meg ezt Nagyságodnak. Biztosíthatom Nagyságodat, hogy Ófelsége, mielőtt helyes tájékoztatást kap az ügyről, inkább javallja, mint gáncsolja börtönből való kiengedésemet.

Maradok azonközben Nagyságodnak legalázatosabb és legkészebb szolgája

B. M. Gr. sk.

A levélben említett Amadé gróf Rabutin fia, aki ugyancsak vele volt Erdélyben, s Szebenben gyakorolta a mérnöki tudományt és a hadi mesterséget; később adjutáns lett. (Vö. KÓPECZI—R. VÁRKONYI, I. 256, 408.) A teljesebb igazság kedvéért idézzük a másik fél vélekedését is: hogyan látta a kérdést Rabutin, milyen vélemény alakult ki benne a kancellárról? Esétét ő sem mellözi a saját memoárjában: „Egy másik eset is adódott ugyanabban az évben, mégpedig az, hogy Bethlen gróf, Erdély kancellárja, akiben, mint már fentebb említettük, valami természetes hajlandóság volt arra, hogy amennyire tehetné, ártalmára legyen a Habsburg-háznak, tervet eszelt ki, s ezt titokban Hollandia és Anglia Bécsben tartózkodó küldötteinek akarta eljuttatni, mégpedig azzal a göröggel, akit Rabutin gróf áruházában Havasalföldön és Törökországon át ugyanebbe a városba küldött. Mivel ez a görög parancsot kapott, hogy senkitől se vegyen át levelet, jelentette Rabutin grófnak, hogy Bethlen kancellár vaskos csomagot bízott rá azzal a rendelkezéssel, hogy senkinek a világon ne adja át, csakis a fent említett, Bécsben tartózkodó küldöttek egyikének, és neki is csupán saját kezébe.

Ez az elővigyázatosság felkeltette Rabutin gróf kíváncsiságát, különösen oly időben, amikor minden gyanús lehetett, nem is szólva arról, hogy a kancellár küldte a csomagot, márpedig Rabutin grófnak minden oka megvolt rá, hogy ne bizzon meg benne. Így aztán felnyitották a csomagot, amelyben egy rendkívül ravasz tervet találtak; ez a terv azt célozta, hogy Erdélyt azonnal vonják ki a Habsburg-ház uralma alól, s a kancellár ezt a szándékát a nem katolikus hatalmak segítségével akarta megvalósítani. Miután ezt a kártékony írást felfedezték, Bécsbe indították a görögöt, a terv eredeti szövegét pedig visszatartották. Rabutin gróf ekkor a kormány három első emberét, a kancellár kivételével, magához hívatta. Megkérdezte tőlük, mit érdemlne a haza törvényei szerint a kormány bármely tagja, aki elég vakmerő volna, hogy ilyen tervet eszeljen ki. Azt felelték, törvény szerint ez az ember azt érdemelné, hogy fejét vegyék, és minden vagyonát elkobozzák. Azt is megkérdezte tőlük, ha volna ilyen közöttük, hajlandók lennének-e eljární ellene. Azt válaszolták minden habozás nélkül és lelkiismeretük szerint, hogy igen. Akkor Rabutin gróf átadta nekik a terv eredeti példányát, és azt mondta, hogy mindenkéül e veszedelmes ember személyét kell őrizetbe venni, ami, miután megegyeztek, még aznap éjjel megtörtént, nehogy bármi zavar támadjon Nagyszébenben, ahol az amúgy is rossz szándékú polgárság a magyar nemességgel együtt szinte a helyőrségnél is nagyobb erőt jelentett. Amikor Bethlen gróf már biztos helyen volt, az ügyet hivatalosan is a kormány és a rendek elé terjesztették. Mivel nevezett kancellárnak erős pártja volt, a rendek több napon át vitakoztak az ítéleten. Végül mégis meghozták, kimondva a fő- és vagyonvesztést. Rabutin gróf, tekintetbe véve, hogy ez a személy az ország egyik első családjának sarja és a császári minisztere, Ő Császári Felsége tudta nélkül nem akarta végrehajtani az ítéletet; de minthogy akkor minden összekötött el volt zárva, a segítség megérkezéséig függőben maradt az ügy, akkor viszont Rabutin gróf biztos őrizet alatt Bécsbe vitette a nevezett kancellárt és az ítéletet. A császár mindent jóvá hagyott, ami történt; de minthogy a dolgot kegyes döntése elé terjesztették, az ítéletet életfogytiglani börtönbüntetésre korlátozták, s a nevezett kancellár a tömlőcében halt meg néhány évvel ezelőtt.” (KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 298—300.)

Az itt irtakkal szemben az a történelmi tény, hogy a gubernium, bár elismerte Bethlen vétkességét, nem ítélte volna fő- és jószágvesztésre. Csupán Rabutin többszöri erőszakos kézbeavatkozására, fenyegetéseire való tekintettel, s attól való félelmükben hozták ezt az ítéletet, hogy Rabutin az ellenszegülőket is ugyanabba a — hazaáruló, felségáruló — kategóriába sorolta, mint Bethlent. Az egész per körüli huzavonáról, törvénytelenségek soráról jól tudósít Wesselényi naplója, valamint a per történetének alapos összefoglalása: Juhász István már idézett munkája. Cserei Mihály Históriaja a bennfentek bőségével ontja az apró adalékokat, miként is juthatott az ismeretes végkifejletre a Bethlen-per. „A szegény Bethlen Miklós is megesek Szebenben. A mint örökké hallottam, senki nem elég okos magának, és a bölcs ember mikor megbotlik, mindenkor nagyobbat esik, mint az együgyü. Szintén ugy jára ő is, noha Erdélyben senki ésszel, elmével vele nem ért, és a római császár első ministerei között is tekintetben lehetett volna az ő nagy bölcseségeért: nagy bolondcságot cselekedék, egy projectumot ira, hogy Erdélyben minemü directio állittassék; az Austriai házból legyen ugyan az erdélyi fejedelemnek felesége, de a töröknek is adózzék. Több olyan haszontalanságok vadnak írásában, melyet egy csekély elméjü ember is könnyen megcsufolhatna. Azt a projectumot titkon egy Pano Stepán nevü nála ismeretes görögnek adta vala kezében (mivel akkor Magyarországbán tracta vala a német császár és magyarok között, az ángliai és hollandiai követek is mint mediatorok lejöttének vala Nagy-Szombatban a tractára), ki akkor Bécsben akar vala menni, hogy az ángliai oratoroknak praesentálja. A görög, Rabutinnak felviszi, s megmondja, hogy tőle Bethlen

Miklós küldeni akarja a tractára. Rabutin megolvashván és megharaguván, Bethlen Miklóst arestáltatja s megparancsolja a Guberniumnak, hogy törvényt tegyenek rája. Régen vala nehézség Bethlen Miklóstra a generáltól azért, mert ő egyedül jól tudván egész Európában ugy a császár udvarában való politiat is, nem akar vala hízkelkedni ugy sem a generálnak, sem a több német officéreknek, mint a több magyar urak, kik csaknem Isten gyanánt imádják vala őket, és egy rossz kornétásnak is. Illustrissimus titulust adnak vala. A gubernátor is nem szerette, mert sok rossz dolgokról sokszor a gubernátort megintette, s mivel a gubernátor cape rape ember vala, Bethlen Miklós sok afféle dolgaiban akadályt csinált. Apor István halálos ellensége vala, ugy a több pápista urak is; sőt a maga religióján valók sem voltak bene contentusok vele, azért a maga felfuvalkocóságáért. Igy könnyen conspirálóan ellene, és minyájan akarák veszedelmét. Mikor a Director notára keresné azért a projectumért, (mely írása soha józon ítélettel notát nem érdemlett volna, mert ha szabad a tanács uraknak egymással ellenkező voxokat mondani a fejedelem király császár praesentiájában is, s azért senki egyiket is árulónak nem mondhatja, miért ne volna szabad projectizálni is az ország-nak olyan zürzavaros idejében a végre, hogy mentől jobb rendben s formában állíthatassék a directio), a Jósika Imrén elkezdett törvénytelen s veszedelmes praxis szerént, megparancsolák: hogy kiki a maga voxát írásban adja be; és sokaknak, kik conscientiajok ellen azért a bolond, de halált vagy egyéb jóvaiban károsítást nem érdemlett írásért nem akarták megsententiázni, a voxokat visszaadták, némelyeknek ötször hatszor is, csak rá kényszerítették, hogy notára sententiázza. Meg is sententiázák, s Rabutin azon vala, hogy meg is ölesse, de Bethlen Miklós causáját appellálá a császár eleiben, s felvívék azután magát is Bécsben, s azolta oda vagon, nem is hiszem, hogy többször onnan lebecsássák.” (KAZINCZY, 332—333. has.)

552.

Lelőhelye: WESSELÉNYI: mikrofilm. Az Méltóságos Ur Gubernator Uramhoz Es az. Méltóságos Tanacsi Rendhez Es. Az Egész Méltóságos es Nemes Gyülekezethez Eő Nagokhoz eő Kglmekhez. Alázatos Rabi Instántiaja. Groff Betlen Miklosnak. (A közlés alapjául az MTA Történettudományi Intézetében található mikrofilm szolgált.)

Közlőve: P. SZATHMÁRY, 50.

4. *Noha ez előtt is Memorialemmal találtam vala meg* — L. az 550. sz. dokumentumot.
10. *Sárosi János Uram dolga... Hogy ő az ű Urával nem perel* — A vádlott Sárosi perben tanúsított magatartásának analógiájára szeretne tenni: „Sárosit a director evocáltatá, proclamáltatá, és ő az ország előtt megállván prókatorai-val, rövideden csak azt mondá: Noha én ártatlanságomhoz bízom, de az urammal perelni nem akarok. Senki sem kényszeríté, szállására méne; azután két vagy három holnappal, vagy mennyivel, parancsolat jöve ő felségétől, hogy ad parolam nobilem bocsáttassék el és menjen Bécsbe ad se expurgandum; hová is elment...” (Vö. Ö. II. 57.)
(Az ügyész azzal utasítja el Bethlen próbálkozását, hogy e kijelentést bárki megtehetné, s akkor a hasonló esetekben soha nem folyhatna per.)
30. *Vid. Resolut. Alv. Articl. 4.* — Szövegét adja az 550. sz. dokumentumban.
56. *Aprobat. P. 2. Tit. 7. Articl. 5.* — „Ha valamely árutatásnak vétkével vádoltatt és immár evocáltatt személy compareálni nem akarván, az

országból ki akarna menni és az ország s ahhoz tartozó birodalomnak széliben deprehendáltatnék, avagy oly levelei, tractai nyilatkoznának ki, kikből manifesta suspicio láttatnék elmenetele felől, szabadon megarestáltathassék, de a tanácsurak tetszésekből absque tamen laesione personae, ha magát nem opponálja és törvényre előálltassék, de törvény előtt semmi javaiban meg ne károsíttassék; mindazonáltal maga igazságos dolgaiban intra limites regni partesque ei annexas, törvény előtt az evocatus nemes ember is meg ne háboríttassék, annál inkább meg ne fogattassék; maga jószágiban való járástól pedig semmiképen ne tilalmaztassék, akárhol a birodalomban, kiváltképen ne titkon, hanem nyilván és maga szokott rendi szerént járván; sőt ha országon kívül lakóknak bizonyágtételek nélkül fogna szükölködni az evocatus személy, vagy egyéb ahhoz szükséges dolgokért kívántatnék azon végekre bocsátatott emberi is elbocsáttassanak.” (Vö. KOLOSVÁRI—ÓVARI, 1885. 46.)

553.

Lelőhelye: WESSELÉNYI: mikrofilm. Ismét Az Méltóságos Erdélyi Kiralyi Guberniumhoz Bizodalmas Instantiája Groff Rabb Betlen Miklosnak. (A közlés alapjául az MTA Történettudományi Intézetében található mikrofilm szolgált.)

Közölve: P. SZATHMÁRY, 51.

7. *a mellyek in Apologia, a Director 11 Objectiojára es másut felettetnek* — Bethlen feltehetőleg az alábbi védekező iratára gondol:
 Considerationes de Projecto Columba Noe vocato, Judicio de illo ferendo, ex Conscientia, ett recta ratione necessario praemittendae.

1mo Projectum est Discursus Vel Opinio alicujus de re aliqua militari vel Bellica, aut Politicae, vel Commerciis, et id genus similibus, materiis, in Chártam Prelo, aliquando manu vel scripto per modum Consylii depositae eo fine, ut lector, de illa proutt sibi libett, Judicett, et si placett illo Utatur, sive in tutto, sive in parte, si vero non placett, abjiciatt qvo vult, et Projectum sic fiatt Aejectum, absque ullo damno, vel periculo, tam scribentis, quam lectoris, sive magni sive parvi, Unde etiám talia Projecta Principibus oblata, aliás in Orbe Christiano satis frequentia nulli penae sunt Obnoxia Imo magnis Principibus grata sunt, quia sive amplectantur illa, sive non, inde tamen multa sepae in rem Suám discunt, et ideo etiám saepe remunerantur, Imo multoties suis Consiliariis, vel aliis dictis Viris, utt talia scribant, injungunt

2do Nascuntur illa aliquando ex studio, vel Zelo Jurandi boni Publici, aliquando ex desiderii alicujus lucri, per talia a Principibus emendicandi, aliquando, ex pruritis et vanitate Ingeniorum, utt famám Capesserint, et Laudem a legentibus, quibus tamen saepe reponitur. Qvod tu miraris ridiculum est aliis primi et tertii generis, plerumque solent esse Anonima, Vel sub mutatis nominibus, ad evitándum Odium et periculum illorum qui forte Offendi metuunt; Veritas enim Odium paritt. Medii generis libenter se imo et impudenter detegunt, utt lucrentur.

3^{io} Qvomodo vero talia Projecta dignosci possint, ex qvo nam, et de quibus fontibus noscentur, breviter Videndum, noscitur ergo

1mo Ab Authore qvalis enim Author, talis fructus, boni Viri bonum Opus, Turpis Corvi, Turpe Ovum, Aliqvando etiám usui est illud, Noscitur ex Locio qvi non Cognoscitur ex se, qvoniám tamen Omnis homo labilis, ideo et Omne Opus labile.

2do Ex Collatione Projecti Cum Historiis de Praeterito, et Cum statu rerum praesentium, ista enim Collatio veritatem, Et Veritás lucem detegitt, qvia Veritás lucem ámátt, Juvátt etiám Collatio Cum dictis et sensibus aliorum, ac maxime Cum Voce Populi qvae vulgo dicitur vox Dei, sepe enim talia Projecta, non unius sed multorum; imo non nunqvám omnium mentem detegunt

3^{io} Qvo major in tali scripto invenitur libertás, et plenior sine réservis expectoratio, et qvo minor adulatio, ac minor qvosunque tandem offendendi metus, eo major ibi Candor et Synceritás, et Cercius de intentione iudicium, in qvo lector Deum, et Propriám Suám Conscientiam, maxime debett interrogáre. Quid tu mea anima in simili sentives? vel omnino acta quid sentis

4ta Qvo minus de privato Interessé invenitur, denique solida, et Realis materiae tractatio, stylus non affectatus, et véra magis qvam grata loqveris. Ett haec qvatuor, Vel si qvatuor latent, tria signa primum fontem satis ostendunt. De secundo et tertio ne simus solliciti, ipsa se plerumque produunt. Jam qvae hic in genere de Projecto dictae sunt, applicatur, Columbae; nunc per Omnium Ora volitánti, et apparebett, án Columba vel Corvus sitt, etiámsi Author pláne, nesciatur.

5ta Inde a Ferdinándi primi Imperatoris et Hungariae Regis Tempore inspicántur, Bella ett Pacis tractatus, inter Reges Hungariae ac Turcás, et Transylvaniae Principes, signanter hujus Principatus, ab Hungariae secessio, Vel cessio, per Imperatores et Reges Hungariae facta, qvas Nicolaus Istváni ad 1606, in suis Historiis pulcre descripsitt Cujus editione Colonien-si, in Anno 1685 facta utembamur [!]

6ta Facta fuit prima Transylvaniae per Ferdinándum primum, scissio, in Anno 1535. Ita ut si Johannes Scepusiensis Rex Hungariae, Masculum Heredem relinquerett, Transylvania ejus editionis forett, Una Cum Johannis Patris Arcibus, ett Oppaniae Principatu, Aut alii in Sylesia. Vide Istvánfium Librorum 12 paginarum 135. tam In Columna 20 sive dextra.

7mo Qvomodo Transylvaniám post modum Isabella Regina, Ferdinándo Remi sitt, Vide libr. 16. pag. 192dám in Columna dextra substantia est: Ut Isabellae Dotis nomine, datur Aur. 100 Filio Johanni Sigismundo Principatus Oppoliensis Cum quadraginta Arcibus firmis et Opulentis. Et Johanna Filia Ferdinándi Imperatoris in Uxorem, Matrimonio in utriusque in belli aetate Consummondo, sic tunc Augusta Regi Domus, Transylvaniám recuperáre visa est, sed vide in Libro 17. Vers 18. Atrox Bellum Cum Ingente Hungariae Damno, qvod vix aeqvált Transylvania, non tamen hic etiám Conservari potuitt, Ubi patett ex libro 19. pag. 233. Columna dextra, et Pag. 246. Columna sinistra, ubi notabilia sunt. 1mo Qvod ad minaces Sulimanni Turcarum Imperatoris Ferdinandus Transylvánis, potestatem dederitt Tractádo Cum Sulimanno Pacis, etiám Cum pactione Annui, Tribuli. 2do Qvod Ferdinándus postea ipsemett in Anno 1556. Rescriptis, Forgacsio, ett Doboni, ut Váradino et Szamos Ujvár Deditis (:relinqvum enim Transylvaniae jam amissum erátt:) Transylvania excederent, et sic illa tunc absque ullis

Conditionibus, secundo amissa, nihilo tamen illorum quae Turca inter ea occupaverat, nec ad Ferdinandum, nec ad Transylvaniam redeunte

8° Notabile est quod Istvánfi meminitt 76. pag. 258va in Columna sinistrae fine, quod Isabella a Sulimanno Imperatore petiveritt et optimaveritt Consensum, utti Johannes Sigismundus, possitt ducere Vi Uxorem, Filiám Ferdinandi Imperatoris Maximi Libr. 66. pag. prima 276 Columna dextra, describitur paxenter Ferdinándum ett Sulimannum Imperatores, Cujus substantia est haec; Induciae Ver anales sunt Triginta Aureorum numerorum milia quott Annis, Constantínopoli earum redimendarum gratia mittantur, Johannes Sigismundus his Induciae Comprehenditur. Haec Pax per Caesarem ett Turcicum legátos Fráncofurtum ad Moenum Vi, Anno 1562 per lator est, tunc, quando ibi Maximilianus Secundus Romanorum Rex Inaugurábat, et ibi tunc, per Ferdinándum Imperatorem aprobata et Confirmata est, ett hinc per manus a Patribus tradittum habett, Transylvania Cessionem illius ad Redimendam Christianitatis Pacem, Cum scitu Principatus Romani Imperii factam fuisse, Observari debett, quod illius <notar?> 30 000 Aureorum Honorarii ex parte Regis Hungariae pensatio duravitt usque ad pacem 1606. inter Rudolphum ett Actionatem Imperatores factám Vide Libr. 34. pag. 548. Observari etiám válde debett id quod Jusfanti* pag. 276. In Columna dextra, in fine Cum admiratione notátt, et rationes subnectitt, Cur Páx a Turcis, tantis redimenda sitt, Legatur illud tanquam Excusatio magni Principis Ferdinándi, Lecta dignissimo. Ab initio Observandum, Vel Maxima est hoc, quod tunc Ferdinándus in Pacem illám, Certi Tribbuti nomine, et Transylvaniae Cessione gravem Condeveritt quando támen Hispanica, Monárchia sub Phillippo Secundo Rege in Vertice Potentiae, et Gloríae et in Arcissima, Fraternitate, Cum Ferdinándo erátt, Qvando Gallia Civili bello Ardébátt, et in Propria Viscera, seriebatur, Imperium et Hereditaria Provinciae, in Pace, ett erga Imperatorem adeo in fide éránt, utt in Anno 1566. Maximiliani Imperatoris Triginta eqvítum, et octoginta peditom millia, Contra Turcás educerett, Libr. 23. pag. 311 Hungária Vero non tantum suo Regi Fidelis, sed etiám maximo in Turcás Odio érátt, Conferátt qvi cunque hodiernam faciem, Europae Cum illa, et tunc de Columba quae aguntur Judicett et statuátt

9° Ultima Páx, inter Maximianum [!] Imperátorem ett Johanneem Sigismundum, Transylvanicám [!] facta in Anno 1671 [!] Vide Istvánfi. Libr. 24. pag. 336 Columna sinistra Conditiones, quas inter Conjugium Cum alter utra Caesaris nepote Bavarica nempe: vel Julia Censi Principissa, ett in fide; Ut in Casu mortis, vel defectus Johannis Sigismundi, Electio Principis Transylvaniae statibus Libera manerett, ea Conditione, utt is qvi Crearetur, Caesari fide Clientelae obstrictus essett, Moritur mos Johannes Sigismundus, Ett Princeps per status eligerétur, Stephanus Bathori, ett tám a Sulimanno Turcarum qvám a Maximiliano Romanorum Imperatore Confirmatur, ab isto quidem hac Conditione utt fiduciario quidem Vajvodae Titulo sub Caesaris Clientela esset sed absoluta rerum omnium potestate fungemur Vide Istvánfi Lib 24 Pag 338 Columna Dextra, Hic in Regem Poloniae emoto successitt in Transylvaniae Principatu Christophorus Barsai [!] Anno 1576 Ett illi in Anno 1588. mortuo successitt Filius Sigismundus Bathori Puér qvi postea dum jám grave inter Turcás et Rudolphum imperatorem, in Hungaria Bellum gereréter in Anno 1595 Foedus et arma Contra Turcám, et Affinitatem Cum Augusta Domo junxitt, ducta Maria Christina Caroli

Archiducis Filia. Vide Istvanfi de his Lib 25. 26. 27. 28. 29. Pag. 349. 364. 369. ett 423.

10mo Mox ipsám etiám Transylvaniám Rudolpho ceditt Anno 1597 Ubi inter aliás Conditiones hoc notabile. Ut ad Transylvaniám suis Legibus Gubernándám Maximilianus Frater Caesaris mittatur, Libr. 30. pag. 458. Columna sinistra. et Cujus in Transylvaniám adventus, tám a Caesarianis in Transylvania agentibus Légatis, qvam a a [!] Transylvanis anxie sollicitatur. Libr. 31 pag. 458 Columna sinistra et 69 Columna dextra

Qvomodo Véro postea Sigismundus Bathori homo in Constantissimus Transylvaniam nunc actes sitt Imperatori nunc reoccupávit, Fratrem Andreám Bathori Principem loco sui substituit Uxorem repudiavit, qvam magnam in Hungaria Bellum? Et quae facies miseriae Transylvaniae, sub Michaele Transalpino Vajvoda, more siculo *personarum* mensium Principe, Georgio Básta Generali Caesareo Et Decem Viris fueritt Vid. Libr 31 32 ett 33 pag. 476. 481. 485. 489. 90. 91. 508. et 509. 519. 15. 16. qvoád Contigit tandem Anno 1604. Magna Rebello Stephani Bocskai in Hungaria et Transylvania Lib 34. Pag. 523. qvi sitt Princeps Transylvaniae et a Turca Confirmatur Pag. 533. 34. et per pacem duorum Imperátorum ac Hungariae in Anno 1606 pag. 545 et 46 factám stabilitur his Conditionibus.

11mo Qvod ad Bocskaium attinet Transylvania Omnis, Cum ea parte Hungariae, qvam Sigismundus Bathorius, obtinuit, insupér omnis Ultra Tibiscum Dicio simul Cum Arcibus Szatmár et Tokaj Bockaio [!] Concedentur, duoque praeter ea Tractus seu utt vocant *Comitatus* Bereginensis et Ugocsaiensis adjiciuntur, quae Omnia Bocskaius jure hereditario Obtinuit. Si tamen nullos heredes reliquerett, ea Omnia ad Coronám Regii et Legitimos Hungariae Réges revolvantur, neque ejus AEqvati vel propinqvi quid qvam in iis juris habéré possint. Et haec est Ditioni Transylvaniae Cessio. Sed Bocskaius mox mortuo, hac Ultima Conditione non Curata Transylvaniae status Eligerunt Anno 1666. Pag. 549 in Principem Sigismundum Rakocium, et hic finis Historia Istvánfi, qvod ad Transylvaniám

Observandum hic qvod quando Rudolphus hanc Pacem Cum Bockaio [!] fecitt, tunc Turcae Bello Persico destinebantur Et per Legatum Regis Persarum Rudolphus (Vid. Istvanfi Pag 527 Columna sinistra:) ad Foedus et Societatem Belli Contra Turcás anibátur. Imperium in Pace, erátt, Gallica Utrumque tunc in Civili Bello respirábit Hispania in Belgio sub famoso Spinolla Bellábátt et ad hac suo talo stabátt, nec Austria cum Auxilium expétebátt, Conferatur hodierna rerum facies Cum Historiis illorum temporum.

12mo Qvomodo ab illo Tempore usque ad mortem Principis Michaelis Apafio, quae in Annum 1690. inciditt Transylvaniae et partes Hungariae eidem Annexae per Principes qvod ad Religionem Reformatos, qvod ad Turcám Tributarios Tributi, aut ullius dependentiae specie Obligatos. Qvod ad Ditionis Exterminationem usque ad mortem Georgii Rakocii Secundi, usque ad Tibiscum post illám in Pártibus tamen praeter *Comitatus* Szatmár et Szabolcs Regnaverint, tam ex Historiis, qvam ex actis Publicis et hominum memoriis Constatt.

13mo Notum etiám est qvod Sua Majestás in Diplomate Anno 1686 Principi Apafio et Transylvaniae oblato nihil praeter Annuám 30 000 Tallerorum Recognitionem a Transylvania desideravitt, Reliqvis Omnibus tám sacris, qvam Prophánis, in statu qvo relictis Imo per Partium, a Turcis recuperán-

darum restitutionem Jure Feudi tantum, in illis reservato, benigne auctis, nisi illud. Diploma ipsémett aspernati fuissent, Vel uti dicebatur, métu Turcarum amplecti non fuissent ausi

14° Notum etiám est post mortem Principis Apafi quám Anxie D. D. status et *Domini* Consyliarii Confirmationem Principis Apafi Juniorem a Sua Majestate per Paulum Nagy Johannem Keszei Nicolaum Betlen, Gregorium Betlen et adjunctos ei Trium Nationum Legatos et alios quantum etiám per Petrum Alvinci sollicitavit

15° Notu denique est. Secundae Diplomatis benignissima largitii et Gubernii erectio, sed nota etiám est miseria perpetua omnium inde ab erecto Gubernio Comitiorum, pártim propter Religiosás, partim propter Nationáles Controversiás propter repártitionem semper quesitám, nec tamen hucusque inventam aequalitatem, quae dissentiones et tempestates, quott gravámina et quaelae tam in Populo Passim et in Comitiiis, quam in Augusta Aula, tam Publico, quam privatorum nomine Cumulatae adeo, utt Excelsum Ministerium, quae rulabatur, plures se molestiás et interpellationes ex Tránsylvania pati, quám ex tribus autt quatuor, Vel ex omnibus omnino Provinciis Haereditariis.

16° Notum est ipsis quondám Ministris nomine Kinckio et Stratmán testibus, quod Sua Majestás Vel Rex ex Transylvania non possitt nec sperátt e<...>Velitt sed Duo tantum, nempe. Gloriam recuperationis emanu Turcarum, et secundo securam et tránqvillam Possessionem Hungariae et reliqvárum Provinciarum, quum experientiae sesqvi seculi ostendátt, quod Bello Hungarico Turcicorum, Transylvania Vel materia, Vel Causa vel fomes Occasio autt officina fueritt semper

17 Experientia jám docuitt ipsiis etiam Cameralibus Commissionibus Testibus quod Transylvania soli Militiae ad illám in fide Continuendam ne Ossariae (:non enim intelligimus ad defendendam, quia eo Armadae requiruntur:) soli ergo vel illi exolvendae et alendae non sufficiat praesertim si Diplomatis Tractatus 12mo quod ad tributum 50 000 Tallerum observétur, Unde necessaria seqvela est, Ut aut paucioso militiae Custodiatur, quod ratio Belli ett status non admittitt, autt semper magnis Contributionibus Oneretur, Unde Ruina ett Desperatio Autt utt pecunia ex Aula succuratur, non hinc, illuc mittatur

18^{od} Qvin Turca sitt infidelis qvin Capiatt Transylvaniám, et quae in Hungaria amisitt recuperare, quis dubitátt quod ipsi Religio sitt quocunque modo et plus offerentem amplecti certum est, quod sunt apud ipsos ártes et Colores, pacem quidem aperte per magnás uti ipsi dicunt, Armadá, Artigleriam et Bellum offensivum se non frángere juváre, sed suis similibus prospicere leves tantum velitationes, ostenderé, vel suorú militum Transfugia vel exiguum oppressi hujus vel illius succursum Autt protectionem Clientis, qui si plácatur istum et si non offensio<nem> Defensio tamen Bello praeregendum talibus illorú fraudibus plenae sunt Historiae, et recentissima Exempla Expeditionum in Anno 1681 ett 82 in Hungaria quoad in horrendám tempestátem Anni 1683 erupitt.

19no Quod etiám Orbi excepto Regi Christianissimo nomine, nunquám Pacis Turcicae fidelitás, et securitás ab Oriente, ita uti nunc sitt necessaria, nescio quis dubitátt, et quis non auditt Gallicinium Constantinopoli ett in Hungaria.

20mo Qvis non vidett Transylvaniám esse in statu amissionis, per Bellum vel

sessionis per Bellum, uti per illám ántea toties Pax majoris Partis redimi solita fuit per Augustám Domum semper, vel extrémé desolationis ett dissipationis universalis.

Conclusio.

His accuratae pensitatis, invenitur ne una sola inter tott Pacificationes, et Cissiones Transylvanicae quae Cum projecto aeqvari imo vel Comparari possitt, maximám ergo injuriam Projecto facitt, qvicumque dicit, per illud Transylvaniám ab Augusta Domo et Hunnis [?] avelli, plane <ur> enim Contrarium est jungitur enim per hoc Archtissime, et Conservatur securissime, melius qvám unqvám fuit vel nunc est mutato. Et hoc per Rationes status, ex Collatione praeteritorum Cum Praesentibus, odeo clárás, quae certe metuere faciunt, ne Conditionibus forsám ingratoribus, uti Rebelles jactánt cedatur, autt omnino Conditionibus nullis amittatur, ut in Anno 1556 et loco Caesareo Archiducalium nepotum perpetui Augustae Domus hostes illám possideánt, et inde in Hungariám et Austriám, uti ett ánte per 1060 Annos fecerunt, grassentur, scelusné ergo est, quando per hostium Aureos Turcis Montes promittentium, Praetensionem Pax Turcica recuránda, et per illám Provincia in extremo amissionis periculo Constituta per filiarum Augustae, et Generum Principem Conservánda, et per nepotes, Cum tott Regnorum Pace possidenda potius, qvám Cum tottidem Regnorum exitio Rebellibus Gallica et Turcica potentia sustentatis cedenda autt in Anno 1556 deferenda svádetur. Haereditarii nomen forte offenditt átt noster Augustus Hungariae et Transylvanicae Haereditarii Rex ett Dominus est. Tales fuerunt etiám decláráti, Johannes Sigismundus, Sigismundus Bathori, et Stephanus Bocskai, quid miserius in tota Europa Qvám Polonia Cum sua Electione libertatis lárva ett omnium malorum sentiva.

Matrimonium forte Cum Principe Reformato Culpatu att Ferdinándus propriám Filiám Principi (:uti Istvánfi nominat:) Ariáno, sed nonne in Transylvania recepto Unitario et Hungaro, et Hostis sui filio, et Hosti dáturus erátt. Quidni ergo Germano Reformato Principi suo in Imperio Vasallo, nomine Helvetica Confessio sub Communi Protestantium nomine est. Nonne Potentissimi Zelosissimi, et Communis interessé, usque ad Extréma Conjunctissimi Suae *Majestatis* Confederati Reformati sunt, et quorum non minus, quam Augustae Domus interest per Turcicae Pacis stabilimentum, et per Hungariae et Transylvanicae tranqvillationem potentiam Gallicam illis abutentem truncáre et Augustam Domum Conserváre, ett in Hispania stabilire? Nonne illi mediatores a Sua *Majestate* in Pace Turcica adhibiti fuerunt Et in Hungaria de facto adhibentur. Quid dicerétur si Principi Chatolico vel Maximis servitiis, de Augusta Domo optione merito Vel si de Principe Augustanae Confessionis, Imperatricem, autt Reginám Arcta Cognatione tangenté idem quod Reformato svaderétur, Conferátt Cum rationibus in Projecto positis sagáx aliás sed moderátus Politicus non Zelo Excedens Clericus, Cujus libett tándem ille sitt Religionis vel Confessionis Et qvi sciátt Transylvános in suo quod Unionem vocánt juramento, qvatuor quidem Religiones vel sectas praeter illás qvatuor, ad huc quinque Exercitio liberi gaudentes, et quod inter receptás Reformáta Primás ténent, Qvod a Chatolicám autem, in Amplissimo terrarum spatio a Tibisco usque ad Transylvanicae fines Moldaviae Conterminos, et a Marusio usque ad Maramaros (:quod Principatus Transylvanicae erát:) ne vigesima quidem incolara párs sunt Catholici, Urbes Majores et tota Natio Saxonica, Augustanae Confessionis est, et Infinita Valachorum Russinorum, Rascianorum multitu-

do Graecanicae. Germanus Princeps, ett quid quid ibi Germanicae Genti favett, Hungaros et Praesertim Dominaturientes potest offenderé, non certe Suam *Majestatem* et Germanos et haec Principalis Causa credi debett, qvare *Projectum* Anonima est, Non ad hominem, sed ad ipsum Christum iverátt Nicodemus, sed de nocte, qvibus ex Germano qvasi in Hungarum Transmutatus Princeps non placet meminerint l. Caesarem vel Regem Hodie Germanos est. 2do Nonne Maximilianus qvem ex Istvánfio superius anxie in Transylvaniam vocatum ostendimus, Germanus fitt, 3 Status Hungariae anxie Maximilianum Imperatorem rogábánt ut unus ex Archiducibus in Hungaria maneátt, et mores et lingvám Hungaricám addiscátt, Vid. Maximili Decreti Poson. Anno 1569 Articl. 33 ostenditt.

Forte Confirmatio ab Utroque Imperatore? At Stephanus Bathori, ita fuit Confirmatus, Et *Projectum* potiora defert Imperatori vel Regi *Christiano* nempe Collationem Foeudi qvám Turcae Cui nudam Confirmationem propter pácem et securitátem necessariám, Accipiens enim Feodum jurátt in Fidelitátem ejus a qvo accipitt, sed accipiens Confirmationem a Turca, nunqvám in fidelitatem illius juravitt, ne imposterum jurárett unqvám Turbátt aliquvam Tribbuti Utrique Imperatori pensio, Utrum melius nihil proventus habéré Regem ex Transylvania, uti hucusque, autt 15 000 Aureos sine Cura Cum Gloria, securitate et sálvo Jure Régis Ferdinandus et Maximilian Imperatores nihil ex Transylvania nec ipsammett habuerunt támen Aureos 30 000 Turcis Rudolphus etiám Conditionibus sat gravibus, Pacem Turcico Hungarico Transylvanicám redimerunt, Certe uti ostensum est, nescio án magis qvám minus praeciosum et necessarium, Est né etiám securitás Hungariae et Provinciarum hic Proximo *Articulo 15to* posita tális, qualis per Archiducissám sperari potest, Denique istud utrinque Imperatoris dandum Tributum, ab omnibus prudentibus semper, et nunc adeo salutare nedium existimatum est, ut illud explicari satis non possitt, Nunqvám enim ita posset Transylvania Turcici, Vel Hungaria, aut Cujuscunqve tandem Belli, nec Causa nec Occasio, nec Materia Nec Author aut fabricator essé, Viveret uti Debreceen stetit per 180 Circiter Annos, Et proxime in Anno 1686 87. Ipsa Sua *Majestás* svasitt ut Tribbuti soliti pensioné evitaret furorem Turcárum et Tartarorum. Vide etiam quod de Ferdinando scriptum ex Istvánfio Pag 246 est.

Nec Romanum Imperium olim etiám dum ad huc Florentissima erátt pudivitt pacem A Scytis Persis Arabibus et similibus ferocibus Barbaris ita Tributo mercari Videantur Historiae

Si quid de reliquis Conditionibus non plácett non Ponamus, haec, Dictator uti olim Dictát et figitt, nec in vitis Principibus imponitt, sed *Projectum* est, Cujus natura supperius, descripta est, *Projectum* est aliis majoribus et melioribus Consiliis ipsi Imperatoriae *Majestatis* et illis, et per illos oblatum qvorum maxime interest, talia Cito scire, ne in gloriám et notivám forte pacem praecipitarent, Denique *Projectum* est in extrémis tántum adhibendum, si plácett, sui est Opus sui minus, fiatt Rejectum, Et aliis Consyliis Deus benedicátt, et haec de *Projecto*

Author vero qvis sitt aliud dicere non poteritt nisi hoc, si bene Zelátum est Benignissimám Recognitionem, si errati Benignissimám Veniám tuám a Deo qvám *Majestatibus* et ubique denique lectoribus implores, nihil enim Zeloso Consiliario, in toto mundo miserius est, si talis ipsius, vel ab aliorum vel praesentium a Fortuita Principis, aprobatione vel a Consylii dati foelici eventu penderett, ubi esset libertás *Votorum*? Qvis unqvám audérett Princi-

pibus Consylia dare? Nemo. Et ita ipsi Principes soli trudem et miserimi essent

De synceritate intentionis Deus solus potest judicare qvi ad Sui Olim Tarbernaculi [!] Constructionem a Pauperibus Izraelitis aeque lánám Caprinám benigne accipiebát et a Divitibus Auram et Gemmás, Cui nunc etiam sitt Laus Honor Gloria et Benedictio in Saecula Saeculorum Amen. Cibinii &c.

[Az Észrevételek a Noé galambjának mondott tervezetről c. irat magyar nyelvű kivonata:]

1. A tervezet egy személy véleménye katonai, politikai, kereskedelmi és hasonló dolgokról, azzal a céllal, hogy az olvasó szabadon hasznosítsa egészben vagy részben, dobja el, ha nem tetszik, de ne legyen ártalmára sem az írónak, sem az olvasónak. Efféle tervezetek készítése az egész keresztény világban szokásos, és a fejedelmek mindenütt örömmel fogadják, gyakran meg is hálálják, tanácsadóikat ilyenek szerkesztésére biztatják.

2. Ilyeneket néha buzgalomból írnak, néha nyereségvágyból, a tehetség hiú fitogtatása kedvéért. Sokszor névtelenül, mert az igazság feltárása gyűlölséget szül.

3. A tervezetet meg lehet ítélni az alábbiakból:

1. A szerzőből, mert amilyen a szerző, olyan a terméke: jó, hamis stb.
2. A történelemmel és a jelennel való összevetés útján, a nép véleményének ismeretében, mert a tervezet gyakran nem egy ember alkotása.
3. Minél őszintébb és minél kevésbé támadó, annál megbízhatóbb, annál több lehetőséget ad arra, hogy az olvasó saját lelkiismeretét is megkérdezze.
4. Minél kevésbé magánérdekű, minél inkább tényszerű, világos stílusú, és inkább igazat mint kedveset író, annál hitelesebb.

4. Mindezt a tervezetekre általában vonatkozik, és a Galambra alkalmazandó, hogy kiderüljön, nem inkább holló-e, hiszen a szerzője ismeretlen.

5. I. Ferdinánd ideje óta meg kell vizsgálni a háborúkat és békekötéseket a magyarok, törökök, erdélyi fejedelmek között, a fejedelemség Magyarországtól való elszakítását, amiről Istvánfi Miklós az 1606. évnél ir történelemkönyvében, melynek 1685-ös kölni kiadását használtam.

6. Erdély első elszakadása I. Ferdinánd idejében történt 1535-ben, úgy, hogy ha Szepesi János magyar király fiúörököszt hagy hátra, Erdély az ő birtoka legyen János váraival és az oppelni hercegséggel együtt. L. Istvánfi. 12. könyv, 135. lap.

7. Hogyan szállt Erdély Izabellától Ferdinándra, l. uo. a 16. könyvben. Izabella kap 100 [!] aranyat, fia, János Zsigmond az oppelni hercegséget 40 várral, és Johannát, Ferdinánd leányát kapja feleségül. Úgy látszott, hogy a császári ház visszaszerezte Erdélyt. De l. a 17—18. könyv: Kegyetlen háború, mellyel aligha ér fel Erdély, amit mégsem tudtak megőrizni. Fontos:

1. Szulejmán fenyegetésére Ferdinánd felhatalmazta az erdélyieket, hogy a szultánnal békét kössenek, akár adófizetés árán is. 2. Ferdinánd 1556-ban maga írta Forgácsnak és Dobónak, hogy adja át Szamosújvárt és Váradot (Erdély többi része akkor már elveszett), és hagyja el Erdélyt.

8. Fontos, amit Istvánfi ír, hogy Izabella Szulejmántól kért engedélyt arra, hogy János Zsigmond feleségül vegye Ferdinánd lányát. Itt olvasható a Ferdinánd és Szulejmán közti békeszerződés, mely szerint évi 30 000 aranyat küld Konstantinápolyba, a békébe beleveszik János Zsigmondot is. Ezt a békét 1562-ben Frankfurtban megkötötték, Ferdinánd megerősítette.

A 30 000 forintot Magyarország 1606-ig fizette. Olvasásra méltó Ferdinánd mentegetőzése, hogy miért kellett ilyen áron békét kötnie a törökkel, hiszen Erdély akkor szakadt el a keresztyénségtől, amikor Hispánia a hatalom csúcán állt.

9. Miksa és János Zsigmond között az utolsó béke 1671-ben [!] jött létre, I. Istvánfi, ebben kimondták, hogy János Zsigmond a császár családjából nősül, halála vagy magva szakadása esetén a fejedelmválasztás szabadsága megmarad, de a választandó fejedelem a császárnak hűségesküt tesz. János Zsigmond halála után Báthori Istvánt választották meg, akit mind Miksa, mind Szulejmán megerősített. Ennek Lengyelország trónjára történt távozása után Barcsai [!] Kristóf következett 1576-ban, halála után 1588-ban fia, Báthori Zsigmond, aki 1595-ben a török és Rudolf háborúja idején szövetséget és rokonságot kötött a császárral, feleségül vette Mária Krisztinát [!], I. Istvánfi.

10. Erdély 1597-ben Rudolfra szállt, többek között azzal a feltétellel, hogy Erdélyt saját törvényei alatt Miksa kormányozza. Aztán az állhatatlan Báthori Zsigmond visszafoglalta, majd Báthori Andrászt állította helyére. Következett a szenvedés Mihály vajda, Básta György alatt. 1604-ben Bocskai István nagy felkelése Magyarországon és Erdélyben. Ő lett Erdély fejedelme, a török megerősítette, és az 1606-os békeszerződés megszilárdította e feltételekkel:

11. [A bécsi béke ismertetése.] Figyelemre méltó, hogy Rudolf akkor kötött békét Bocskaival, amikor a törököt lekötötte a perzsa háború, és a perzsa király szövetségre szólította fel őt, a birodalomban béke volt, Franciaországban polgárháború dúlt.

12. Ettől kezdve Apafi Mihály 1690-ben bekövetkezett haláláig Erdély és a Részek fejedelme református, török adófizető volt. Területe II. Rákóczi György haláláig a Tiszáig, azután Szatmár és Szabolcs kivételével a Részekre terjedt ki.

13. Ófelsége az 1686-os diplomában Apafi fejedelemtől az évi 30 000 talléron kívül semmit sem kívánt, az egyházi és világi ügyeket érintetlenül hagyta, csak a Részek töröktől visszaszerzendő területeit tartotta fenn magának, de ezt a diplomát — úgymond a töröktől való félelem miatt — nem foganatosították.

14. Apafi halála után a rendek sürgették az ifjabb Apafi megerősítését.

15. Ezután a második diploma következett; ismeretes a nyomorúság, amit a vallási és nemzeti ellentétek okoztak az adókirovás miatt, aminek igazságos módja ma sincs megállapítva, panaszok az országgyűléseken, a császári udvarban stb.

16. A magyar és török háborúk forrása rendszerint Erdély volt.

17. Ismeretes, hogy Erdély képtelen fenntartani a védelmezésre szánt katonaságot, ezért vagy a sereg létszámát kell csökkenteni a lehetőséghez képest, vagy az adót kell folytonosan emelni.

18. Közismert a török csalárdsága, melyre a história számos példát mutat.

19. A török béke megbízhatatlan.

20. Erdély elveszében van, vagy háború révén, vagy békében, mert a béke eddig is roppant veszteségeket okozott.

A múlt és jelen összevetése arra figyelmeztet, hogy a orosz feltételekkel kötött béke következtében Erdély a császári ház ellenségeinek kezére kerülhet. Örökös fejedelemségre van szükség, amire a múltban volt is példa, hiszen egész Európában nincs nyomorultabb Lengyelországnál, ahol a sza-

bad választás anarchiát okoz. A református fejedelemmel is köthet házassági kapcsolatot a császári család, már Ferdinánd is ariánushoz akarta adni a lányát Erdélyért. A reformátusok ugyanolyan jó hivei a császárnak, mint a katolikusok. Most is ilyeneket kért fel Őfelsége a török béketárgyalásokra. Az adó tekintetében jobb, ha a királynak semmi jövedelme sincs Erdélyből, vagy csak 15 000 van, de az nyugalommal. Rudolf 30 000-~~et~~ fizetett ezért a nyugaloméért.

Ez az egész iromány csak tervezet hatalmasabb és okosabb tanácsadók meg a császár számára, érdekükben áll megismerni minél gyorsabban, nehogy káros békét kössenek.

A szerző, bárki legyen is, csak úgy beszélhetett, ahogy jónak vélte, ha tévedett, bocsánatot kér. A szándék tisztaságát egyedül Isten tudja megítélni. (A Wesselényi-naplóban fennmaradt másolat számos elírását nem javítottam. A csillaggal megjelölt szó bizonyára elírás Istvánfi helyett.)

11. *a Guberniumnak Méltóságott, Fizetést, Residentiatt, Jóságott szerzettem* — Bethlen 1695-ös követségének eredményeképpen 1696. márc. 24-i kelettel császári leirat rendelkezik a gubernium fizetéséről, szálláshelyéről. (Vö. LUKINICH, é. n. 399—400.)
42. *tugya ktek in Anno 1696 és 97 heli <Esztendőben> kgtek Gubernium, én velem valo szomoru processusitt* — L. az ez évekből származó leveleket.
45. *Tugya ktek a Lonyai Per alkalmatosságával, micsoda vádokatt tótt* — A per Haller István és Teleki Pál között folyt. Ismerjük Bethlen Miklós 1703. ápr. 19-i protestatióját a Lónáért folytatott Teleki Pál—Haller István perben:
 1. Kendilóna Doboka vármegyei falu Teleki Pál tulajdona, értéke kb. 20—25 000 forint.
 2. Haller István magának követeli, 3 éve folyik a per a bíróság előtt.
 3. Haller István óvást emel Bethlen kancellár bíraskodása ellen, mivel az veje, Teleki Sándor révén rokonságban áll Teleki Pállal.
 4. Bethlen Miklós nem tartja magát elfogultnak a perben, mert ha Teleki Pál veszít is, neki abból semmi kára nem származik.
 5. Apor Péter fiának keresztelőjén, ápr. 17-én Bánffy György, Apor István, Haller István és Szász János elhatározták, hogy levelet irnak Bethlen ellen Rabutinnak, Torockai Mihály és Keresztesi Sámuel is egyetértett e tervvel.
51. *Szász János Ugyan bizony el aradott bűnös ember volt* — 14 tételből álló bűnlajstromát l. Ö. II. 121—123.

554.

Lelőhelye: WESSELÉNYI: mikrofilm. Az En szerelmes edes Anyámhoz Nemes Erdély Országához Alazatos Suplicatioja Minap Fű Cancellarius es Groff most pedig Halállra sententiáztatott Betlen Miklosnak. A közlés alapjául az MTA Történettudományi Intézetében található mikrofilm szolgált.

Közölve: P. SZATHMÁRY, 52.

8. *hanem ez előtt 28 esztendővel Tömlőcött vasat es Tisztemnek el vétellett szenvedtem* — Utalás az 1676-os fogarasi börtönére.
13. *Vallyon in Anno 1690 Nem Olaj fa levelett hozo Galamb voltam é a Diplomában* — Jól ismert Bethlen szerepe a diploma előkészítésében. E kérvény egyébként rejtett protestáció is: e sorokkal tudatosan vállalja a Columba

Noé-ra történő burkolt hivatkozást, ezzel hangsúlyozván, hogy továbbra sem tartja megbocsáthatatlan bűnnek a művet.

45. *Nem hogy Nemes embert, de csak más Jobbágyát is kint verettem én meg* — Wesselényi elmondja naplójában, hogy Bethlen az e bekezdésben található kérdéseket felkiáltva fogadta halálos ítélete kihirdetését. Ebből, és a „boldogtalan meg sentenciátotot” jelzőből lehet következtetni a levél megírásának idejére, az augusztus 5-ét követő napokra.

555.

Lelőhelye: OL P 657, 800. Csak az aláírás autográf. A Méltóságos Tekintetes es Betsülletes Catholica Romana Relligio és Ecclesia Tagjaihoz, es kivált Meltgs Groff Apor Istvan es Haller Istvan Uramhoz es eő kglmek által a tobbihez. Bizodalmas Instantiaja Rab Bethlen Miklosnak.

20. *Bizony nem evertal Uniot, -s- Vallást a Projectum Sdik punctuma* — A Süketfalvi Gálfalvi Gergely fiscalis director által összeállított vádbeszéd pontjai között az 5. tartalmazza: „megrontja az ország nemzetei és vallásai közti uniót, amikor előírja, hogy a fejedelem mindig református legyen.” (Vö. JUHÁSZ, 22.) Ez a kifogás, mint levelében Bethlen is jelzi, a Columba Noé 5. pontján alapszik, melyben Bethlen ekként fogalmazott: „Belső állapotya mely a' nepe nezendő ugy mint Vallások, Törvények, Privilegiumok, Szabatságok, végezetre minden Ecclesiái és külső dolgok maragianak azon állapotban, melyben voltanak, Bethlen Gábor Fejedelem alatt. az Lelkj isméretnek tellyes Szabatságában az Erdeliben es partiumban be vőtt 4 recepta Religioik iránt, a' mj pedig a' király birodalma alatt maradandó Magyar Országot illeti, légyen ez a' Fejedelem maga Bétsben küldendő residensi által az Magyar országban lévő Protestansoknak Patronussa s-Szoszolloja A több Bécsben residealni szokot Protestans Fejedelmek residensivel követivel együtt.” (A számos fennmaradt másolat közül a luteránus levéltár példányát használtam, Esze Tamás szívességéből.)
23. *Es kglđ Hallér Uram a Lonai per tavalyi Udvarig fel ment szelét.* — „Jere, hallj és olvass szörnyű dolgokat, amelyek a Haller István Teleki Pál ellen Lónáért indított pere miatt én rajtam általmentek, melyről a deákban egy kis emlékeztet tettem...” (Ö. II. 107.) — azonban a Sudores et Cruces...-ben sem részletezi az ügyet, csak annyit ír, hogy a háta mögött, éjszaka irván meg a leveleket, tájékoztatták az udvart. (Vö. az 553. sz. levél jegyzetével.) Bethlen e leveléről tudomása van Wesselényi Istvánnak is: „...gubernator úrnak, Apor úrnak és Haller István úrnak külön-külön memorialist adván be, kéré ő kglmeket, hogy szállásokon olvassák el csendességben; a mely memorialeban a mikor Apor ur beletekintett volna, szabadkozni és esküdni kezdte, hogy soha semmit ő kglme ellen valamely rancorból az igazságon kívül valamit cselekedett volna.” (P. SZATHMÁRY, 57.) Apor István — Wesselényi jellemzése szerint „annak a dolognak legfőbb auctora” — állásfoglalására, Bethlen iránti érzelmeire mi sem jellemzőbb, minthogy a főtárgyalás előtt „összehívta a katolikus urakat, s megfenyegette őket, ha nem ítélik el a kancellárt, ők maguk is a hazaárulás és hűtlenség bűnébe esnek.” (JUHÁSZ, 21.) A levél datálásához csupán annyi támpont van, hogy Bethlen halálraitéltnek mondja magát, de még reménykedik, kéri Aporék segítségét, tehát a fellebbezés elfogadása vagy elutasítása forog a kockán. Így a levél az aug. 5—24.

közötti időszakban születhetett. (Vö. JUHÁSZ, 23.) A Wesselényi-napló tanúbizonysága szerint augusztus 14-én adott Bethlen memóriálét Apornak és Hallernek.

556.

Lelőhelye: Kriegsarchiv. Alte Feldakten. Bécs. Másolat. Újabb másolata megtalálható még: OL B 2, 23/1708, illetve: OL B 44 (19). Miscellanea praesidialia cancellarii Nopcsa. Nopcsa Elek guberniumi alelnök iratai között.

Comitis Nicolai Betheny ad Suam *Majestatem* pro Sui E liberatione ex Aresto Memoriale.

Litterae Ad Sacram Caesaream Regiamque Majestatem Dominum Dominum et Regem Suum Clementissimum Benignissimum humillimus Supplex Libellus Introscripti Comitis Nicolai de Bethlen olim Cancellarij Regij Transylvanici, nunc vero Captivus

A kérvény dátuma a többi másolatból: „Eszékini in arresto 8. Juny. Anno 1708.”

A másolati példányok között lényegi eltérés nincs.

[A memoriale fordítása:]

Szent Császári és Királyi Felség, Jóságos és Legkegyelmesebb Uram!

Ki nem mondhatom, milyen vigaszom származott Felseged jóságából, amikor 17 hónappal ezelőtt boldogtalan rabságomat azzal enyhítette, hogy ismét megengedte feleségem és gyermekeim látását, amitől, mint minden más emberi vigasztól, akkor már 31 hónapja meg voltam fosztva. Ezt a vigaszt, amiért Isten mindörökké áldja meg Felsegedet, fokozta ugyanezen császári-királyi kegy gyarapodása, amikor jelentették, hogy Felseged a legkegyelmesebben elhatározta, Bécsbe vitet engem császári udvarába és kihallgat; jóságos parancsára eljöttem ide, Eszékig, itt azonban ismét a legmélyebb szomorúságba és reménytelenségbe zuhantam, megtudván, hogy a magas Haditanács legutóbbi utasítása szerint engem itt fel kell tartóztatni. Jézus Krisztus öt sebére alázatosan kérem ezért Felsegedet, bocsásson engem minél gyorsabban lába alázatos csókolására, és ártatlanságom bizonyítását hallgassa meg azzal a türelemmel és nyájassággal, amivel egykor isteni atyja és maga Felseged is hat esztendővel ezelőtt meghallgatott, és méltóztassék engem jóságosan felmenteni. Mindazt ugyanis, amit rólam Felsegednek jelentettek, Felseged méltóztatik majd kegyelmesen megérteni és elhinni. 1686 óta, amikor az Isten ítéletéből elvaskult Erdély visszautasította az isteni Lipót által felkínált kegyelmes és dicsőséges Diplomát, és a nevezett felség engem egy neki alázatosan ajánlott tervezet révén megismert, mondom, az idő óta minden hivatalos tevékenységemben, írásomban, szavamban, tettemben (ami bizony igencsak sok volt) azzal a hűséggel és becsületességgel, azzal a törekvéssel és szándékkal viseltem magam, de legalábbis amennyire az emberi gyarlóság és gyengeség engedte, úgy akartam viselkedni, hogy készen álljak megfelelni értük mind Isten, a vesék és szívek vizsgálója, mind bármely pártatlan világi bíró előtt, bármennyire kinevetett is a világ engem, aki gyakran talán szókimondóbb voltam nála, írásban, beszédben, tettben tanúsított eljárásomat és tisztességemet (ami senkinek másnak nem ártott, csak nekem) vagy nem jól értette, vagy vesztemre magyarázva elferdítette. Bárcsak kihatnám szívem és egész életem legbelsejét, végtelen fáradozásaimnak bárcsak élő tanúi lehetnének Felseged előtt a nagy Lipót mellett jó emlékezetű miniszterei, akikkel oly sok közös dolgom volt, de ezek, úgy tudom, mind eltávoztak már a boldogabb életbe; bárcsak megelőztem volna őket, vagy legalább rövidesen követhetném! Ha én e zavargások során akár csak gondolatban is összeszövetkeztem volna Felseged ellenségeivel, nem menekülnek sem az emberi, sem az isteni büntetés elől, legyen meg

az igazság, álljak bíró elé, vesszek el, de ha ezen az egész világon folytatnak is vizsgálatot ellenem, amit alázatosan kérek is, én bizony nem félek attól semmit sem. Ha pedig a Noé galambjának nevezett tervezet (ami azonban nem annyira az én gondolatomat és szellememet fejezi ki, mint inkább az egész népet és a hazáét) ennyire megnyomorít engem, mentsenek Felseged előtt a következők: 1. Az isteni Lipót irántam tanúsított legnagyobb jóindulata, aki ösztönzött engem efféle tervezetek készítésére, részint utasítással, részint azzal, hogy az ilyeneket mindig kegyelmesen elfogadta, és hogy ezt folytassam, 1702-ben, utolsó kihallgatásom alkalmával megparancsolta, biztosított engem legmesszebbmenő pártfogásáról, mert már akkor vissza akartam adni hivatalomat, és búcsút akartam mondani az irántam mindig ellenséges világnak, ha Őfelsége beleegyezik, amit akkor benyújtott kérvényem is tanúsít. 2. Ment senki engem Ötödik Károly, Első Ferdinánd, Második Miksa, Második Rudolf császár, Második Fülöp spanyol király lelke. Én azt, bármi volt is, a felséges Osztrák Ház és Magyarország történetéből állítottam össze. 3. Ment senki engem ártatlan szándékom és törekvésem, hogy Istennek, a császári háznak, népemnek és hazámnak akartam szolgálni, nem ártottam egy halandónak sem magamon és Franciaország királyán kívül. 4. Ment senki engem az az őszinteség, mely vezetett, hogy az ő felségeik iránt tanúsított tisztelet mellett mind a tervezetben, mind annak elküldésében az ő ellenségeiket tartottam ellenségeimnek, barátaitkat barátaimnak; miért gyanakodtam, vagy csak a legkisebb mértékben is félttem volna, hogy káromra lehet, ha azt a császár tudomására hozni nem más, hanem a holland követ révén akartam, aki Felseged szövetségese, a török—magyar—erdélyi béke közvetítője, mint ezt maga a császári atya kijelentette, másolatot senki halandónak nem adtam róla, úgy segéljen Isten engem mindörökké becsületem szerint, a legcsekélyebb veszedelemtől sem tartottam, sőt azt hittem, olyat teszek, ami Istennek, a császárnak és minden érdekeltnek kedves, és még meg is hálálják egykor. Egyébként, ha az árulásnak a legkisebb mértékben is tudatában lettem volna, nemde más eszközt is találhattam volna akár az eltitkolásra, akár a megírásra, akár az elküldésre? Hát önként zártam volna be magam Szebenbe minden javammal és drágaságommal? Kinek volt egész Erdélyben akkora lehetőség a kezében, hogy a lázadókhöz csatlakozzék és könnyedén helytálljon, mint nekem, ha akartam volna, akinek kezében volt Huszt vára, Máramaros főispánsága, jelentős birtokok ugyanott és Szatmárban, Beregben, Ugocsában, szolgák, barátok, rokonok, készségesen megnyílt volna előttem Oláhország is régi barátaim révén. De Isten a tudója, ilyesmire nem is gondoltam, sőt, ha rajtam áll, irmagjában fojtottam és tapostam volna el a lázadást, amit számos tanúbizonysággal tudok igazolni.

Röviden: Mint ember, tévedhettem, vétkezni bizonyára nem akartam, de akárhogy történt is, Felseges Úr, akár vétkeztem, akár tévedtem, akár iparkodtam, elestem; de hát mire való az örök szellem isteni kegyelme az égben, helytartó fejedelméé a földön, ha nem arra, hogy megbocsásson, vigasztaljon és felemelje az elbukottakat? Irgalmazzon tehát Istenre Felseged vénségemnek, 66 évemnek, több mint 4 esztendei rabságonak, mely a főbenjáró büntetés miatti bánattól és szenvedéstől kimerült. Irgalmazzon az árvaságnak, hiszen míg a börtönben voltam, elvesztettem 33 éves elsőszülött fiamat, 44 éves fivéremet, hogy más rokonaimról ne is szóljak. Ő, nincs egész Erdélyben, Legkegyelmesebb Császár, még egy család és személy oly elesett és levért, mint az enyém.

Irgalmazzon végtelen szegénységemnek, hiszen teljességgel megfosztva minden javamtól és még ráadásul 40 ezer forint adósság terhe alatt fekszem, amit azonban nem pazaroltam el, hanem nagyrészt Felsegednek adtam Husztért, és most már birtokom sincs, pénzem sincs. Irgalmazzon nyomorult feleségem, számos utódom végeérhetetlen zokogásának. És méltóztassék engem a legkegyelmesebben megajándékozni a szabadsággal, hogy életem hátralevő napjait, melyek száma a természet rendeléséből

már igen csekély lehet, a halál előtt fellélegezve enyéim vigasztalására fordíthassam. Isten, aki az irgalmasoknak irgalmat, a királyoknak igazságuk szerint trónjuk megerősítését ígerte, töltse be bőségesen mindkettőt Felséged magasztos személyén és családján most és az örökkévalóságban is, megtört szívemből hön kívánom ezt. Szent Császári, Királyi Felségednek legalázatosabb, lekötelezett egykori alattvalója és szolgálja, most nyomorult, elaggott rajja

Bethlen Miklós gróf

Az eszéki börtönből, 1708. július 8.

Bethlen eszéki börtönéből irt beadványának meg is lett az eredménye: fentmaradt a császár döntését magában foglaló utasítás, melyben a haditanács az erdélyi udvari kancelláriát értesíti, hogy tegye meg a per felülvizsgálatához szükséges intézkedéseket. [A Haditanács válasza Bethlen eszéki beadványára:]

Inclyta Cancellariae Transylvanicae officiose insinuandum, Suam *Majestatem Sacratissimam* benigne resolvisse, ut revisio Sententiae ab Inclyto Gubernio, et Statibus Transylvaniae contra Cancellarium ibidem Provincialem Dominum Nicolaum Comitum de Bethlen in puncto Criminis laesae *Majestatis*, et notae Infidelitatis perpetuae, in amissionem Capitis et Bonorum judicialiter latae adhuc in Anno 1704.º fieri decreta, suis tamen ex rationibus in praesens usque praepedita post supplicem instantiam dicti Domini Comitum de Bethlen ad sume fatam Suam *Majestatem* Caesareo-Regiam qua summum Principem demisse provocantis, denuo sub Praesidio altetitulae Suae *Majestatis* Consiliarij Intimi Domini Comitum de Bucelleny, quantocumque reassumatur, Causa, et Processus secundum statua, ac consuetudines Transylvaniae adamussum ponderetur, nec non conclusum inde resultans Suae *Majestati Sacratissimae* per Excelsam Ministerialem ad res Transylvanicas ordinatam Deputationem pro finali decisione humillime referatur.

Id ipsum idcirco Inclytae Eidem Cancellariae Transylvanicae Aulicae eum in finem amice significari, quatenus ad instruendam, peragendamque juxta Leges Transylvanicas hanc Inquisitionem reatus aequae, ac Processus Bethleniani Eidem Domino Commissionis hujus Inquisitionalis Praesidi, ante memorato vide licet Comiti de Bucelleni tam petita quavis necessaria informatione, quam omni alio etiam congruo Consilio aequae ac opera assistere noverit. Cui de caetero Consilium Aulae Bellicum ad exhibenda grata officia manet promptum, atque paratum.

Ex consilio Bellico

Viennae 16^a Augusti 1708.

[Fordítása:]

A nemes erdélyi kancelláriával hivatalból közlendő Ő Szentséges Felsége jószágos döntése, hogy annak az ítéletnek a felülvizsgálata, amellyel Erdély nemes kormánya és rendei az ugyanottani tartományi kancellárt, Bethlen Miklós gróf urat felségsértés és örökös hűtlenség bűnében fej- és jószágvesztésre ítélte, mely felülvizsgálat 1704-ben elrendeltetett, de sajátos okok miatt mind ez idáig húzódik, ugyanezen Bethlen gróf úrnak ő császári-királyi felségéhez intézett könyörgő kérvénye után, melyben alázatosan a fejedelem ítéletét kéri, minél gyorsabban menjen végbe a fent nevezett felség belső tanácsosa, Bucelleny gróf úr elnökletével, továbbá, hogy az ügyet és az eljárást a legalaposabban mérlegeljük Erdély törvényei és szokásai szerint, valamint, hogy a végeredményt az erdélyi ügyek intézésére kirendelt magas miniszteriumi bizottság útján terjesszék végső döntésre alázatosan Ő Szentséges Felsége elé.

Barátilag értesítsék tehát erről e nemes erdélyi udvari kancelláriát abból a célból, hogy megtudja, a bűn kivizsgálásának és a Bethlen-pernek erdélyi törvények szerint való megszervezéséhez és lebonyolításához minden kért, szükséges tájékoztatást és minden

célszerű útmutatást, segítséget meg kell adnia a vizsgálóbizottság elnök úrnak, tudniillik az előbb megnevezett Bucelleni gróf úrnak. Akinék egyebekben az udvari Haditanács minden kedvező szolgálatra készen és rendelkezésére áll.
A Haditanácsból, Bécs, 1708. augusztus 16.

(olvashatatlan aláírás)

557.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 382. Autográf. Az en kedves Vömnek *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak* Es edes Leanyomnak Bethlen Julianak adassek. Bethlen első bécsi levelei közül való, ugyanis július 18-án érkeztek a fővárosba, s bizonyára eltelt néhány hét, amíg megengedték, hogy „ténta, papiros, posta és minden irás, izenet, levél jövése, menése szabados légyen” (Ö. II. 151.)

558.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Gróf Bethlen Miklós könyörgő levelei az özvegy császárnéhoz 1708—1709. Nem autográf szöveg, autográf beszúrással.

[Kivonata:]

Öfelsége bizonyára ismeri azt a szerencsétlen ügyet, melynek következtében 4 éve és 3 hónapja börtönbe került, felesége és családja tönkrement. Ez 22 évi hű szolgálat után váratlanul érte. Nyíltan megmondja, hogy a Noé galambja című tervezetben, ami romlásának oka volt, csakis Isten és a császári ház dicsőségére, a keresztyenség és a haza békéjére és nyugalomára törekedett, és azt szándéka ellenére magyarázták, sőt, Lipót császár előzetes tájékoztatása nélkül, elstietett itélettel fordították veszedelmére. Ezért könyörületet kér. Ha a Felség ezen kívül valami kedvezőtlen hallott volna róla, kész vállalni a legszigorúbb vizsgálatot is. Kéri, kegyeskedjék érdekében közbenjárni felséges fia előtt.

559.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Autográf. A verssel szemben még más kézzel, tollpróbaként: „Nulla Dies abeatt, quin Linea ducta”, illetve nótajelzésként: <CAN-TIO

*O mellý Sokan vadnak az kik haborgat.
engemet en Istenem* azert kerlek uramat
hogj halgass meg keresemben Tehessem akaratotod,>

[A csillaggal jelölt szövegrész a 3. zsolttár 1—3. sora. (Vö. RMKT XVII/6. 21.)]

A verses levél variánsa megtalálható az Önéletírásban. (I. 167—168.) Prózaí fordítását onnan vesszük, kurzívval jelölve az itt közölt szöveg eltéréseit:

Drága Fiam!

Ó drága fiam, akit a drága Julia szült, — ő, akit akár a szép Venus, akár a tiszta Minerva irigyen, ferde szemmel nézhetett egykor, szemeink elé került a te versekkel teleírt lapod. Jölesik ugyan a gyermeki *verseket* szemlélni, mégis azt tanácsolom: foglalkozz a szavak börtönétől szabad prózairással. Mert a természet, fiam, azt parancsolja, hogy kötetlen lábakkal járjunk, előbb tanuljuk meg azt, ami a fiatalokhoz illő, s csak azután kezdjük a tánchoz, amelynek biztos törvényeit a kiművelt síp már megszabtá. Légy előbb szónok, mint talán hívságos költő. Mert csodáljuk bár a Mantua-adta verseket, vagy az édes ódákat, melyeket Horatius énekel nekünk, nem

gyermekek, hanem ősz fejek adták azokat elő, akiket előbb a sokat vizsgált természet, és a földkerekséget *mézfolyammal* leíró történelem tanulttá tett, *hát így csodálta a Cézáros tanácsháza a nagy királyokat, így a csalóka udvar a nagy költőket, akiket az érett kor tett mesterré.*

Így hát légy bölcs, légy szónok, és légy költő. A szavakat előzzék meg azok a dolgok, amelyeket fejed gazdag kamrájában gyűjtesz, amíg vidám korodban fogékony az emlékezőtehetség, és az évektől, gondoktól, betegségektől fáradt öregség nem törli ki elmédből az eleven képeket. És ne tartóztasson sokáig a szóképektől tarka mesterség, sem pedig az elmés semmiségeket fecsegő bölcsesség, amelyet számunkra sok fejtöréssel izzadva talált ki az, akit — a szórszálhasogató mestert — a görög Stagyra adott. Azután ahhoz kell járulnod, aki késznek nyilatkozott arra, hogy a szicíliai tornyokat megvédje és a földet helyéből kimozdítsa, és aki a napot ragyogó üveggel merészelte megszegényíteni; és aki csak ama másik ablakának kárával vette észre, hogy mi haszna van annak, hogyha Phoebust a lencsén megtörik, és aki a természet egyetlen fiának nevezetik. Azután a vad erkölcsöket megszelídítő erkölcsstan és a történelem, mely készségesen eleveníti fel a korszakokat: ezek legyenek a te mesterségeid, gondod és munkád, és gyarapítsad bőkezűen te mestereid kincstárát. De mindezeket múlja felül a legfőbb istenségről való gondod; róla a világ kezdetével elkezdett könyv tanít, melyet az kezdett írni, aki a Nílust és a tengert *legyőzte*, s aki az égből kenyeret hozott le; ezt a könyvet az a Nagy fejezte be, akit sem a *forró üst nem tudott megfagyasztani, sem a kopár Pathmos bezárni*. Először is azt tanuld meg: ki vagy te, mi az élet, mi a halál, az anyád iránti engedelmesség, tanítód szeretete és félelme, a mindenkinek egyenlően kijáró tisztelet, a józan ész, a tiszta élet, a megfékezett nyelv, a jámbor lélek, az istenséghez intézett fohászzkodás és ima. Ezek az én atyai tanácsaim most hozzád bilincseimből, és *Isten is* ezeket valóra váltsa, és hogy jó egészségben légy, ezért könyörgök és fogok is könyörögni.

Kelt a bécsi fogságban vagy börtönben 1708. augusztusában.

Téged igazán szerető atyád, Bethlen Miklós gróf

S a levél címzése:

Ezek táruljanak fel a fiú előtt, aki Bethlen vezetéknévvel született,

Keresztnevét a Sphynx tudta, tehát legyen itt a bölcs Oedipus.

Az öregnek nagyon kedveset, akit a képzelt vadállat elrabolt,

Megmenti a kapzsi kéz, de legyőzi a képzelt szenvedély.

Az egyik, akit a világ nem ölel meg karjaival,

A másik ezt sziklába zárja, ez őt magát zárta be.

Ez a három egy, ha három aranyat akarsz birtokolni,

Mondd nekem, én bizony mindig nagy barátod leszek.

A dák várost Hameln által adott egerek lakják,

Ott van, ahol az Olt folyó a géta hegyek közé belép.

560.

Leőhelye: OL P 658, 2. cs. 382. Autográf. Az en kedves Vóm *Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak* es Szerelmes *Leanyomnak Bethlen Julianak* adascek.

10. *akar Balko akar Tartzali Uram coopertajaba* — Balko (Balku) Mihály kancellista az erdélyi udvari kancellárián, Tarczali Zsigmond pedig a család bizalmasa, bécsi ügyintézője.

Közölve: LUKINICH, 1906. 81. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves bizodalmas öcsém uramnak adassék Szebenben. (Zárópecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

5. *Ha ez a szüret ki ne vonja az én commissiomra rendelt embereket* — Bethlen optimista, úgy érzi, kedvezően alakulnak a dolgai. Vélekedésének alapja: mint láttuk, a Rabutin által kényszerített rendek és a gubernium halálos ítéletét a császár nem erősítette meg. 1704. nov. 6-án egy „judicium delegatum”-ot nevezett ki az ítélet felülvizsgálására. Ez a különbiróság — a haditanács leiratában jelzett „sajátos” okok miatt — csak később ülhetett össze. Elnöke Bucellini Frigyes titkos tanácsos, tagjai: Weigler, Guarient és Schlitter voltak; megerősítették az erdélyi ítéletet. „Az erdélyi ügyekkel foglalkozó miniszteri bizottság azonban úgy találta, hogy a per aktáit nem közölték a bírósággal, s ezért utasította a judicium delegatumot, hogy vegye új vizsgálat alá az egész ügyet. (Vö. JUHÁSZ, 26.) A bizottságot új tagokkal is kiegészítették. (Palm-Thiell és Schickh tanácsosok, Stahremberg, az udvari kamara elnöke, Seiler, udvari kancellár, Herberstein, a haditanács elnöke.) Hosszas és többszöri tanácskozás után újfent igazolják az erdélyi ítélethozók állásfoglalásának jogosságát, s egyetértenek abban is velük, hogy javasolják a császári kegyelmet. Az erdélyi ügyekkel foglalkozó miniszteri bizottság e második döntéssel sem ért egyet, most már saját égiszük alá vonják a pert. Azt javasolják, hogy vegyék figyelembe azt az *öt iratot* is, amit Bethlen utólagosan adott be maga mentésére. Ezek alapján, jóllehet elismerik a kancellárt terhelő összes vádpont jogosságát, hat enyhítő körülményt is találnak. Ennélfogva teljes felmentését — legyen elrettentő példa az erdélyiek emlékezetében — nem javasolják, helyette inkább maradjon könnyű fogságban valahol Erdélyen kívül. De idáig — mint a levelekből is látni fogjuk — csak 1711-ben jut el majd a per. (Az itt idézettekhez l. JUHÁSZ, 28—29.)

562.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf.

5. *Ita Abigail in humanum et fatuum Nabalem* — L. Sámuel I. könyve, 24. rész.
 6. *Tekohana Fratricidam Absolonem* — L. Sámuel II. könyve, 14. rész.
 7. *Esthera Judeos* — L. Eszter könyve.
 7. *Livia Augustae* — Livia Augustus császár feleségeként nagy befolyást gyakorolt a politikai ügyekre is.

[Kivonata:]

A például említett hősnők szívesen jártak közben a királyoknál a szenvedők érdekében. A Felség tudja, ő, felesége és utódai milyen nyomorúságok közepette élnek. E sok ünnep és jubileum alkalmából kéri, kövesse e példákat.

563.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf, autográf beszúrással.

[Az özvegy császárnéhoz intézett levél kivonata:]

A fejedelmeknek mindig szokásuk volt, hogy győzelmek vagy más isteni jótétemény alkalmával szabadon bocsátották a foglyokat, és az a szokás még a hírhedt Barabbásnak is visszaadta szabadságát. Ez Isten szaván és példáján alapul, aki azilumokat és jubileumi éveket szerzett, és aki kijelentette, hogy a könyörületességet minden áldozatnál és bűjtnél kedvesebben veszi. E szokás nyomán a Felség is meg szokta mosni Nagypénteken a szegény asszonyok lábát. Újévben most is elengedik az Őrök börtönre ítéleteket abból az alkalomból, hogy a Felség fiainak fejére helyezik a babért. (Amit ő 6 évvel ezelőtt szóban és írásban megjósolt.) Kéri a Felséget, hogy személyét illetően hallgassa meg Isten szavát. (Amit testvéreim közül a legkisebbel cselekedtek, velem cselekszitek stb.)

564.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf.

6. *ego ante 6. Annos hoc ipso tempore dixi et scripsi* — Utalás 1702-es bécsi találkozásukra, I. az 517. sz. beadványát.

[A levél kivonata:]

Bizonyára emlékszik még az apjának tett jó szolgálataira a címzett, különösképp arra, amit 6 évvel ezelőtt magának a Felségnek mondott és írt. Hálát ad Istennek, hogy beváltotta a Felségért akkor mondott könyörgését, győzelmekkel szerencséltetette, így e karácsony és újév alkalmával a Felség égi és földi győzelmeket ünnepelhet. Kéri, hogy a megpróbáltatás évei után őt is részesítse a közkegyelemben.

565.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf.

[A levél kivonata:]

Amióta az isteni gondviselés Lipót császár szolgálatába állította, állandóan tapasztalta a császárné jóságát, még jelen szerencsétlenségében is. Ezért folyamodik hozzá, és hivatkozik a férjétől kapott biztosítékra, melyet A. alatt csatol. Egyetlen vágya, hogy bizonyítani tudja a felségek iránti hűségét, ami a Noé galambja című tervezetben is vezette (aminek helytelen értelmezése veszejtette el őt). Ha az akkor terve szerint eljut a Felség kezébe, biztos, hogy nem büntetést, hanem dicséretet kapott volna érte. E terv középpontjában az egyik főhercegnő kiházasítása állt, ami teljesen megfelelt a Felség szándékának. Kéri tehát, ha eddig nem tette volna meg, olvassa el, és aszerint mondjon ítéletet felette. Lipót császárnak 1687 óta szolgált, 67. évébe lépett, 4 és fél éve sínylődik börtönben. Ha az ő és a felesége szenvedését a Felség ismerné, kétségkívül megkegyelmezne neki, mégha bűnös volna is, De mert lelkiismerete tiszta, mert csak gyanú és rágalom tette tönkre, még nagyobb bizalommal kér könyörületet.

566.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf.

[Kivonata:]

Rab lévén világi kenyérkeresetre nincs lehetősége, ezért egy hónappal ezelőtt támogatásért folyamodott a Felséghez, most még inkább kéri, hogy őt, aki már 40 forintra szorult, segítse meg, mert itt nem kaphat kölcsönt, hazulról pedig nem várhat támogatást, hiszen felesége az ő 5 évi rabsága idején a háború és elhagyatottság miatt adósságokkal terhelte meg a birtokokat. A Felség parancsolja meg minisztereinek, hogy tájékozzódjanak életmódjáról, s hogy ő Erdélyben a császár és a haza szolgálatában szegényedett el, ami másokat gazdaggá tett. A Felség így igaz ítéletet tehet és megsegítheti családját. Ő maga betegsége és öregsége következtében már úgyis csak pár napig él, felesége és számos utóda éhínségre jut.

567.

Közölve: LUKINICH, 1906. 84. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak, kedves bizodalmas öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Záró pecsét.) Az utóiratig idegen kéz írása. Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt. A levél utóirata — mint az 568. sz. levél is mutatja — 1709. jan. 23-án kelt, az addig irtak azonban még „in fine Octobris” 1708. De ahhoz csatolva indíttatott útnak Erdélybe.

A levél fogalmazásakor nem, de az utóirat írásakor már tudja a gubernátor halálhírét, ezért ajánlja csak Haller István figyelmébe a levelét.

8. az kinek szemefényit szúrták meg, a mint maga mondja Zacharias által — Zakariás, 2. 8. „... mert aki titeket bánt, az ő szeme fényét bántja.”
16. a Vindictat én a Jesus Christus lábához töttem — Ezt a gondolatot és kifejezését a böjti napokon és vasárnap tett imádsága — melyet 1708-ban jegyzett le — sorai között is megtaláljuk: „Engem ugyan világ szerént elrontának, de én, édes Istenem, a privata vindictát a te lábaidhoz leteszem, tied az ítélet, az igazság és bosszuállás, lássa Felséged, mit csinál vélek.” (Vö. Imádságoskönyve, Ö. II. 182.)
29. Mat.: 5. 23. 24. 25. 26. — Azért ha te ajándékat az óltárhoz akarod vinni, és ott megemlekezel arról, hogy a' te atyádfiának vagyon valami panasza ellened. Hadd ott az óltár előtt a' te ajándékat, és menj el: békéljél-meg először atyádfiával, és azután előjövén, úgy vigyed-fel a' te ajándékat. Légy jóakarója a' te ellenségednek hamar, mig véle az úton vagy; hogy a' te ellenséged valami módon téged a' Biró kezébe ne adjon, a' Biró ne adjon a' poroszló kezébe, és a' tömlőtbe ne vettesél. Bizony mondom néked, hogy ki nem jösz onnét, mig-nem megfizetsz mind egy fillérig. Ugyane locust használja az országnak 1697. ápr. 4-én mondott beszédében. Vö. a 385. sz. levél jegyzetével.

568.

Közölve: LUKINICH, 1906. 85. Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

14. Isten lelke vezérletéséből vette a szegény üdvözült gubernator teste koporsóba tételekor fel Zilahi uram a textust, Zách. 13. 7. — A gubernátor halála 1708. november 13-án történt, udvari papja, Zilahi Sebes András az alábbi szöveg magyarázására vállalkozott: Fegyver, serkenj-fel az én pásttorom ellen, és a' férfiu ellen ki nékem társom, ezt mondja a' Seregeknek URa; Verd-meg a' pástort és eloszolnak a' juhok, és fordítom kezemet az én kitsinyimre.

18. *Nem tölté be Erdélyben Esai 3. caput egészen.* — Esaiás könyvének harmadik részében a nép bűnei feletti ítéletről esik szó; Bethlen mindenekelőtt a fiatal uralkodók miatti nyomorgásra utal itt — Bánffy György éretlenségét, tapasztalatlanságát gyakran marasztalta el önéletírása hasábjain is.
19. *Nem tölté be Hos. 8. 4.* — Királyt emelének ök, de nem én tanátsomból, Fejedelemséget szerzettenek, 's én nem tudtam, az ő ezüstökből és az ő aranyokból bálványt tsináltak, azokáért elvesznek.
20. *Ezech. 21. 25. 26. 27.* — Te pedig Izraelnek hamis és hitetlen Fejedelme, kinek napja és ideje eljött, hogy vége *légyen* álnokságodnak. Ezt mondja az UR Isten: Elvészem a' királyi süveget, és elvészem a' koronát *fejedről*, és nem leszen ez: az alázatost felemelem, és a' kevélyt megalázom. Elfordítom, elfordítom, elfordítom azt; ezis nem leszen *többé*, mind addig mignem eljő az, a' kié az ítélet, és adom annak.
20. *Olvasd meg az erdélyi dolgokat, hiszen apád legjobban leírta volt* — Hivatkozás *Bethlen Farkas* Historiarum Pannonico-Daciarum libri decem c. művére (Keresd, é. n.), mely a XVI. század eseményeit dolgozza fel. (RMK II. 2036.)
28. *30 esztendő volt régen az Istentől is rendelt üdö a papságra való.* — A katolikus egyházjog szerint csak a 30. életévüket betöltötteket lehetett püspökké szentelni.
35. *Az Istenért ezt a Sárpatakit tisztességessen hívassátok alá* — Sárpataki Márton, az azonos nevű ítélemester fia; bécsi újtjáról hasonlóképpen vélekedik Cserei Mihály is. (KAZINCZY, 421. has.)
52. *Ezt az accludat part en kglmednek in fine Octobris irtam volt* — L. az 567. sz. levelet és jegyzetét.
81. *én ha catholicus volnék, soha a reformatus követ miatt üstököt nem vonnék...* — Hasonlóan érvel Önéletírásában is: „Bolond református ember volna bizony az, aki a catholica religio eversióját munkálódná Bécsben a katolikus király és minisztérium előtt, köszönje meg, ha a magáét megoltalmazhatja. ... Bizony annak a pápistának sem tudom, hol vagyon az esze, aki Bethlen Miklóstól s tíz olyan kálvinistától is félti a maga vallását Bécsben.” (II. 49.)

569.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 383. Autográf. Tekintetes *Nemzetes* Teleki Sandor kedves Fiam *Uramnak* adassek

5. *a most ket esztendeji szeles nyavalya haborgatott* — Az Önéletírásában is feljegyezi, hogy a „szél-kólika” miatt többször szenvedett. (Vö. I. 140.)
10. *egy olyan forma Deputatiot rendelt, a minemű ez előtt 23 Esztendővel vala* — A gubernátor halála után az udvar nem állította vissza a guberniumot, hanem ideiglenesen a Regia Deputatiót nevezte ki helyébe.
15. *nem hiszem Sarpataki Uramis semmitis kapjon* — L. az 568. sz. levelet és jegyzetét.
26. *tisztességesen ki megyek ez Oroszlan Veremből* — E metaforát Dániel könyvének 6. részére alapozza Bethlen: Dárius — tisztartói akarátának engedve — Dánielt az oroszlánok vermébe veteti, de Isten anygala „bezárá az oroszlánok száját”, s Dániel sértetlenül kerül ki az állatok közül.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf, autográf javítással.

[A levél fordítása:]

A Császárnak, 1709. január 27-én.

Szent Császári és Királyi Felség! Legkegyelmesebb és Legjóságosabb Uram, Uralkodóm!

Fel séged kegyelmesen meg fogja bocsátani nekem, hogy a mélységből kénytelen vagyok ismét hozzá kiáltani. E rabságom ugyanis már 4 éve és 9 hónapja tart, ebből hat hónap itt Bécsben telt el, amilyen messze hazámtól és vénségem gyámolatól, olyan reménytelenségben a szabadulást illetően és gyengélkedésem folytán, közel halálomhoz. Ez, ha kétségbeesésre nem is, de félelemre joggal késztet, hogy hátralevő egynéhány napom ebben a nyomorúságban enyészik el, és én, amint sirva jöttem a világra, ugyanúgy, de sokkal keservesebben sirva szállok a sirba, feleségemre reménytelenséget, fiaimra éhséget és gyalázatot hagyva örökül. Mert ámbár úgy hallom, Fel séged legkegyelmesebb parancsára ügyemet tárgyalják, mégsem tapasztalom azt, amit a szokott törvény a legnagyobb bűnösrel is megtesz, hogy tudniillik meghallgassa a vádakát és azokról személyesen meghallgattassék, úgyhogy a bizonytalanság e sötét barlangjában szinte vakon kényteleníttem Fel ségedet környékezni, hű miniszterét folyvást új beadványokkal háborgatni, végül is teljességgel elsenyvedni azért, mert sem az erdélyi ítéletet nem közölték velem, sem a többi vádat, ha van, ami lappangó tüzként éget, nem vallatták ki Sándor Gergelyt sem, iktatómat, az erdélyi ügyek legjobb ismerőjét. Bárcsak kihallgatnék eskü alatt panaszaim jogosságáról legalább Eckler tanácsost meg a jelenlegi erdélyi megbízottat, Sárpataki Mártont, ki ügyem szerencsétlen bírái közül egyedül maradt. És elsősorban Sárpatakit arról, milyen volt az országgyűlések és szavazások lefolyása, kik és mifélek voltak a bírák, milyen volt a védelem és vizsgálat, hogyan tárgyalták azon az erdélyi bíróságon az Alvinczi-féle döntés 4. cikkelyét és a többbit, amit a bírák elé terjesztettem. Az ott ellenem hozott ítélet, és még ugyanakkor a visszautasítás joggal keltette bennem azt a gyanút, hogy védőbeszédemet és a többbit, amit akkor előterjesztettem, nem csatolták és nem közölték az udvarral. Véleményem szerint ennek következménye, hogy ezt az ítéletet mindeddig még itt sem tudatták velem, hogy talán előterjesztéseimet és panaszaimat kétségbe vonják, és végül röviden, hogy én, a keresztyén világban minden vádlottól eltérőleg, azt sem tudom, mikkel terhelnek, azoktól szabadulni sem tudhatok, hanem a fölöttem való egész ítéletet arra a Básira alapozzák akinek a törvénykezéshez semmi köze sincs, és így kerülök én ugyancsak szokatlan és rendkívüli perbe. Hiszen egyébként minden keresztyén bíróságon szokás a pereket a teljes perfolyammal és eljárással az alsó bíróságról a felsőhöz fellebbezni, a felperesnek és alperesnek hitelesen kivonatolni és átírni, mint azt panaszaim 21., 23., 25. pontjában bővebben kifejtettem. Hogy ügyemben Erdélyben mindezt elmulasztották, nemcsak a törvények súlyos megsértését bizonyítja, hanem ezenfelül azt is, hogy itt az udvarban a királyi bíróság legfelsőbb ítéletét valamiképpen elhomályosította a vakság és az előítélet felhője, ami számomra végzetes, Fel séged és a Magas Minisztérium részéről megengedhetetlen.

Lelőhelye: Kriegsarchiv, Alte Feldakten. Bécs. Rebellen in Ungarn. 1709/2/24. (Bethlen Nikolaus Gf. Gefangener aus Wien an Prinz Eugen.) A levél xeroxmásolatáért dr. Kun Józsefet illeti köszönet, a fordítás Szenczei László munkája.
[A levél fordítása:]

Kegyelmes Uram.

Bizonyos lévén, hogy Fenséged kegyessége és hatalma hozott ide a Királyi Jóindulat Kapujába, ezt szabadulásom bizonyosságaként vettem, nem tudván semmiképp elképzelni, hogy vesztőhelyre szánt gonosztevéként hozzanak ide Európa e nagy színpadára, de azt hittem, hogy Őfelsége személyemen Királyi Kegyelme és Nagylekűsége példáját akarja mutatni az egész Keresztységnek.

Miután Őfelsége ügyemben Bizottságot rendelt el, nem gondolhattam mást, ha csak nem azt, hogy a Bizottság tájékozódván minden felől, ami szükséges, és tájékoztatván Őfelségét is, ő három közül egyet határoz. Vagy Felmentésemet, vagy Bocsánatomat vagy az Erdélyből ide fellebbezett bűnper törvényes újrafelvételét, ugyanazon törvények szerint, amelyek színe alatt halálnál rosszabb büntetésre ítéltetem, nevezetesen Nota infidelitatis & amissio Capitis et omnium bonorum. Ám hét hónap alatt, amióta itt vagyok, egyik se következett be, amiből csak kétségbeesésre juthatok, mert nem tudom megérteni, mi okból halasztassék oly soká egy oly alacsony és hitvány fej és ügy, aminő az enyém, amelynek kevés napok alatt vagy Kegyelem vagy bűnper tétethetne.

Mindebből Fenséged megítélheti, milyen örömmel vártam Fenséged idejövetelét, és milyen bánattal és kétségbeeséssel szereztem tudomást ez órában arról, hogy oly rövid idő után eltávozott. Ezért kérem itt Fenségedet a legalázatosabban, hogy Isten szerelmére és hadi serege üdvére nagy mivoltával járjon közbe Őfelségénél és (illető) minisztereinél szabadulásom végett.

Fenségednek személyemben és rendkívüli bukásomban nagy és bizonyos alkalma van arra, hogy az égi kegyelmek és földi dicsőség bő aratását vegye, s egyebek között mind a Protestánsok háláját és leköteleztetését és főképp a három nagy szövetségését, akiknek követői kezeik által a Projectum szerencsétlenségemre az elhunyt Császárhoz küldetett. Mert Kegyelmes Uram, e Galambot fehérre moshatják vagy befekethetik, ahogy akarják, Isten és Lelkiismeretem a tudója, hogy szándéka jó volt, és hogy csak ezekért bűnhődöm, mert ezen kívül egyebet nem lehet szememre vetni. Ellenkezőleg, kimutathatom, hogy a Projectum valója szerint nem más, mint e Felsőleges Ház múlt Aktusainak foglalata vagy kivonata, Másolata a Diplomának, amelyet az elhunyt Császár adott Erdélynek az 1686. év július havában.

Fenséged jótékonyaságot cselekedne egy valaha nagy állapotú, de kollégáinak összekülvése okán lesújtott nyomorú ember iránt, aki ebbe Úra, a Császár biztosítása ellenére került. Mindenétől megfosztatott, nevezetesen Becsületétől, Hivatalaitól, Díjaitól, Szabadságától, Hazájától, Feleségétől, Gyermekeitől, Javaitól. 40 ezer forint adósság terheli. 67 éves aggastyán. 5 éve fogoly. Száműzött, mindenki elhagyta. Igazságtalanul halálra ítélték. S végül, ha Isten kegyelme nem könnyítene rajta csodálatos módon, kétségbeesésre jutna. Isten jutalmazza meg Fenségedet minden irántam való jócselekedetért

Legkegyelmesebb Fenségednek

Nagyon alázatos és nagyon engedelmes szolgálója
Rab Bethlen Miklós gróf

Bécs, 1709. Február 24.

Közölve: LUKINICH, 1906. 82. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves öcsém uramnak adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a keresdi Bethlen lt.-ban volt.

3. *Bethlen Samuel árváit* — Bethlen Sámuel nem sokkal korábban, 1708-ban halt meg, hat gyermeket hagyva maga után.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Szakadozott autográf fogalmazvány.

[Kivonata:]

68. életéhez közeledő, beteg, meggyötört ember lévén, különös fájdalmára van, hogy az Ófelsége által kiküldött bizottság döntése 8 hónapja késik. A bizottságtól 4 napja érkezett tudósítás arról győzte meg, hogy fogságából csak a halál szabadítja ki. Személyes kihallgatásért könyörög.

Ez a tudósítás villámcsapásként érte, mert az abban említett kellékek hiányáról sem a Felségnek, sem a bizottságnak nem panaszkodott, ez ügyben segítséget nem kért Bécsen kívülről, hiszen az erdélyi gubernium 1708. ápr. 25-én hozzá küldött határozatából világos volt, hogy a vádló, ti. az erdélyi direktor részéről a perhez szükséges minden kelléket felküldtek Bécsbe. A maga részéről mindent feltárt. Tudja, hogy Erdélyben semmi sincs, ami a döntéshez kell. Ezért fölösleges ott újat keresgélni, az ügyet ismerő tanácsosok és főjegyzők is meghaltak, a jegyzőkönyvek sincsenek meg. Ezért bízzák ügyét a Felség ítéletére vagy kegyelmére. 6 éve és 7 hónapja van a legnyomorultabb fogságban. Kéri a Felséget, parancsolja meg a bizottságnak, hogy iparkodjék a döntéssel, vagy inkább a Felség könyörüljön rajta vagy feleségén, gyermekein. Felesége 7 éve meg van fosztva apjától, anyjától, hazájától és birtokaitól, 23 éve ment hozzá feleségül, de abból ötöt özvegyeségnél is rosszabb helyzetben töltött, másfél évet maga is háziőrizetben.

Egyetlen fiát a Felség és a haza szolgálatára akarta nevelni. Első feleségétől kis unokái, elsőszülött fiának özvegye maradt, feleségétől négy gyermeke, akikről, háza tönkremenvén, nem tud gondoskodni.

Felesége öt és fél évig Szebenben kölcsönből, ingóságai eladásából élt, a készpénzt ő maga már 6 évvel korábban odaadta Husztért és Ófelsége meg a kamara szolgálatára, nagy kölcsönöket vett fel, ezért a Felségnek küldött beadványban említett 40 ezer forintnál többet is írhatott volna. Egyik hitelezője, Schmid Tamás kikényszerítette feleségétől a tartozást, a többiek szabadulása reményében várakoznak. De mert ingóságai jelentéktelenek, előbb-utóbb az ingatlanokra kerül sor, magára a központ-ra, Szentmiklósrá, mert a többi elpusztult a háborúságokban, részint az ellenség foglalta el, részint egy meghalt kollégája. Így hát családja akkora veszedelembe jutott, amilyen száz éve nem süjtött Erdélyben egyet sem. Mindenki tudja, hogy vagyont nem gyűjtött, adományt, becsületet nem vadászott, fizetését nyolc éve nem kapta meg. A börtönben semmit sem kapott, csak most legutóbb 500 forintot. Hamarosan sem neki, sem szolgálainak nem lesz étele, ruhája.

Kéri a Felséget, ne húzzák tovább a perét, hanem kegyelmezzon neki.

Közölve: LUKINICH, 1906. 82. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves bizodalmas öcsém uramnak adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a keresdi Bethlen lt.-ban volt.

575.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 384. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak* kedves Fiam Uramnak adassek

5. *Siet az Ember.* — Tudniillik a levélvivő, az 574. sz. levélben említett szolgája Gyulai Ferencnek.

Bethlen Miklós ez idő tájt hívhatta Bécsbe József fiát. Ugyanis felesége 1709. III. 10-én kelt levelében arról panaszkodik, hogy immáron negyedik hónapja nem kapott férjétől levelet. Panaszkodó levele befejezésekor viszont épp a kezéhez jutott egy, s olvasta a Bonyhainak, Kaposinak irtakat is. Bethlen feltehetően őket is József taníttatása, esetleges peregrinációja ügyében kereste meg. Rhédey Júlia azonban nem akar fiától megválni, „en azt bizony soha meg nem emeszteném, az mint mar el vesztettem magamat az sok buval, oda bizony nem megyen, ki latta 16 esztendős gyermeknek olyan hoszszu utra menni, bizony nem szannam meg nyuzni az ki eleis hozza” (Rhédey Júlia levele: P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

576.

Közölve: LUKINICH, 1906. 82. *Gróf Bethlen László öcsém uramnak.* Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

A Bethlenek életkorának felsorolását vö. Ö. I. 127.

34. *Hogy hogy vagyon annyi reformatus ember, meg sem említi a Püspöki Péter sollicitatióját* — Püspöki Péter a református sérelmek orvoslása miatt járhatott Bécsben, amint erre az 579. sz. levélben is történik utalás.
43. *Kéltmed házasságát értem.* — Bethlen László első házassága válással végződött, a jökványságok a másodikra vonatkoznak.

577.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 386. Autográf. Az en Edes Leanyomnak Bethlen Julianak adassek.

2. *Vettem a kis Mitzus leveletis* — Bethlen Júlia és Teleki Sándor fia, Miklós — akiről Hermányi Dienes József feljegyezte, hogy „Ez azzal dicsekedik vala, hogy az öreg Teleki Mihálynak s ama bécsi árestombban megholt Bethlen Miklósnak volna unokája.” (HERMÁNYI, 65.)
4. *Marvany Golyobisra kell az ABC.[-t] tzedulatskakra ragasztani s-velle ugy jadzani* — Ez a pedagógiai instrukció segít megérteni, kibontani az Önéletírás tanulásról szóló fejezetének egy mondatát: „Úgy hallottam, hogy mi helyt a hetedik esztendőbe fordultam, mindjárt tanítani kezdtek az abc-ére mint gyermeket játékkal.” (I. 141.) Valószínű, hogy az ifjú Bethlen Miklós is a kockajáték örömeivel vezették be a betűk világába.

578.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 385. Autográf. Cn.

5. *ennékem nagy tsudamba most szedült meg Teleki Pal* — Cserei Mihály 1709-ben jegyzi meg róla: „Teleki Pál is megbolondula, mert a generáltól elkérezvén, hogy a kuruczoknál levő felesége utban levén, az eleiben me-

gyen Havas-alyföldében, onnan Rákóczihoz mene” (KAZINCZY, 415. has.)

21. *Az en Levelembé irt Varju amaz regi Trefa mikor a Biro a Felesegenek titkonn mondta, hogy eő belőlle kettő repült ki — Bethlen Miklós itt a Gesta Romanorumnak a korban jól ismert példázatára irányítja veje figyelmét: „Vólt két egytestvér atyafi, annak egyike szerzetes, másik világi ember vólt. Hallotta a világi ember, hogy az asszonyemberben a titok meg nem maradhatna. Kit meg akarván próbálni, mond a feleségének egy éjtszaka: Édes atyámfia, én néked valamit jelentenék, ha benned megmaradna a szó, melly, ha kitudó-dik, nékem örök gyalázatomra fordúl. Kinek mond az asszony: Meg se gondold azt uram, hiszem egyek vagyunk mi mindenekben, mind a gyalázatot, mind a kárt nekünk egyaránt kell szenvednünk. Mond azután az férfi: Midőn félrementem vólna a természetnek könnyebbitésére, egy fekete holló repüle ki utólyomból, ki miatt nem kicsiny búsulásban vagyok. Mond a felesége: De pedig megszabadúltál olyan veszedelmes terhedtől. Reggel lévén, mégyen a szomszédba a felesége, és ott mondgya: Oh, édes szomszédasszony, ki nagy titkot mondhatnék én néked, ha megmaradna benned a szó. Ráfelel a szomszédasszony, hogy mint maga lelkével, oly bizvást beszéllyen véle. A szókra mond mindgyárt: Hiszem oly csudálatos dolog történt az éjjel a mi házunknál, hogy az én uram utólyából két fekete holló repült ki, kin nem kicsiny búsulásom vagyon. A szomszédgya elébb viszi a hírt, és a harmadiknak hirdeti. Végre addig beszéllyik titkon a dolgot, elhíresítik az embert, hogy negyven holló ment vólna ki belőle. Elpirúlván a férfi ezen a híren, öszvegyűjti a város népét, és ott hittel menti magát, hogy semmi nem vólna a dologban, hanem csak azt akarta megpróbálni, mint tarthatgya meg az asszonyember a titkot.” (HALLER, 167.)*
32. *Esai. 27. 1. — Az napon meglátogatgya az UR az ő kemény nagy és erős fegyverével, a' kegyetlen hoszszú Léviátán kigyót, és a' tekergő Léviátán kigyót; és megöli a' tengerben való nagy sárkányt.*
34. *Eph. 3. 1. — Pál levele az efézusbeliekhez, 3. 1.: Ennekokáért vagyok én Pál a' Jésus Christusnak foglya, ti érettetek Pogányokért.*
34. *2. Tim. 4. 6. 7. 8. — Pál II. levele Timótheushoz, 4. 6—8.: Mert én immár megáldoztatom, és az én halálomnak ideje közel vagyon. Ama' nemes hartzot én meghartzoltam, futásomat el végeztem, a' hitet megtartottam. Végezetre eltétetett énnékem az igasság koronája, mellyet megád nékem az UR ama' napon, amaz igaz Bíró: nem tsak nékem pedig hanem mindeneknekis, kik várándják amaz ő ditsőséges eljövételét.*
37. *2. Reg. 4. 1—2. &c. — Az Ónéletírásban és az Imádságoskönyvben egyaránt kedvelt fordulata Bethlennek ez a bibliai hely: a Királyok II. könyvének 4. része, Eliséus csodatétele az özvegy olajával. „Egy asszonyi-állat pedig, a' Próféták fiainak feleségeik között, kiálta Eliséushoz, mondván: A' te szolgád az én férjem meghólt: te pedig tudod hogy a' te szolgád az URat féli vala: Eljött pedig az a' kinek adós vagyok hogy elvigye mind két gyermeke-met, hogy néki szolgálj legyenek. Monda néki Eliséus: Mit tselekedjem veled? Mondd-meg nékem mitsoda vagyon házadban? Monda az; Semmi nintsen a' te szolgáló-leányod házában, hanem tsak egy korszó olaj.” Eliséus megsza-porította az olajat, s annak árából kielégítették a követelőző hitelezőt. (Vö. Imádságoskönyve, Ö. II. 230., 233.)*
51. *a Battja Portai követtsege — Teleki Pál kuruccá lételéről már idéztük Cserei*

Mihályt. Ugyanott jegyzi meg, hogy „A bátyját is, Teleki Mihályt szintén akkor expediálván Rákóczi a török császárhoz segítségért, az is, elhiszem, izent az öcsének.”

579.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 387. Nem autográf. Cn.: „Az Ur Bethlen Miklos Uram Levele Püspök Uramhoz.”

Közölve: KONCZ, 1881/a. 190.

6. *azt mondjuk Jeremiással Cap: 9. 1. & sequentibus* — Oh ha valaki az én fejemet vizekké változtathatná, és az én szememet könyhúllatásoknak kútfe-jévé! hogy éjjel nappal siratnám az én népem leányának megöletettit. — Kesergés a nép romlása felett, mert az a szabadulás egyetlen útját megveti.
9. *Luc: 2. 29. &c.* — Lukács Evangyélioma, 2. 29.: Mostan botsátod-el a' te szolgádat URam békességgel, a' te beszéded szerint. — Simeon adja tudtára Máriának, hogy fia, Jézus a Megváltó.
10. *1. Reg. 19. 4. &c.* — Királyok I. könyve, 19. 4.: Ő pedig elméne a' pusztába egy napi járó földre, és elmenvén leüle egy fenyő-fa alatt, és kívánja vala magában hogy meghalna, és monda: *Elég immár az én életem*: mostan óh URam, vedd el az én lelkemet. Mert nem vagyok jobb az én atyáimnál.
10. *Phil. 2. 22. &c* — Pál levele a filippibeliekhez, 2. 22.: Tudjátok pedig az ő megpróbáltatását, hogy miképen az atyával a fiú *akképen* szolgált én velem az Evangyéliomnak prédikáltatásában.
11. *1 Cor: 1. 31.* — Pál I. levele a korinthusbeliekhez, 1. 31.: Hogy a' mint meg vagyon irva: A' ki ditsekedik, az URban ditsekedjék.
11. *2 Cor: 11: 23. &c.* — Pál II. levele a korinthusbeliekhez, 11. 23.: Christus szolgálai-é? (balgatagul szölok) inkább én, a' fáradtságokban bőségesben én; a' sebekben fellyebb azoknál; a' tömlőtzökben inkább én; halálos veszedelmekben gyakorta. — A továbbiakban szenvedéseit sorolja fel.
12. *Acta: 20. W. 19. 29. &c.* — Apostolok Cselekedetei, 20., 19. 29. &c.: Mert szolgáltam az URnak nagy alázatossággal, sok könyhúllatással és késérte-tekkel, mellyek én rajtam estek a' Sidóknak utánam való leselkedések miatt. Mert én tudom azt hogy az én eltávozásom után, jönnek ti közitekbe gonosz farkasok, kik nem kedveznek a nyájnak. — Intés az isteni kegyes életre.
12. *Eph: 3. 1.* — Pál levele az efézusbeliekhez, 3. 1.: Ennekokáért vagyok én Pál a' Jésus Christusnak foglya, ti érettetek Pogányokért.
14. *Joel: 2. 28.* — Es ezután léssen ez, hogy kiöntöm az én Lelkemet minden emberre, és profétálnak a' ti fiaitok, és leányitok; a' ti véneitek álmokat látnak, és a' ti ifjaitok látásokat látnak.
15. *Psal. 27.* — Bethlen Miklós zsoldtár-hivatkozásainál mindig szem előtt kell tartanunk, hogy állandó bécsi olvasmányai közé tartozott Tofaeus Mihály: A szent zsoldtárok resolútiója és azoknak az Erdélyi Fejedelmi Evangelica Reformata, udvari szent ecclesiara... való szabása (Kolozsvár, 1683.) c. zsoldtár-interpretációja (RMK I. 1302.), melynek hatása alól nem vonhatta ki magát. E zsoldtárról azt írja Tofaeus, hogy az üldözött ember panaszkoldása, mert a külső istentisztelettől elrekesztetett. Vigaszt abból merithet, hogy sem élet, sem halál, sem mélység, sem magasság, sem angyalok, sem fejedelemségek és semminémű teremtett állat nem szakaszthat el az Isten szerelmétől. Az Istenben való hit és erős bizodalom által a világi hatalmas gonoszokon győzedelmeskedhet a lélek. (TOFAEUS, 143.)

16. *Mondhatnám én kglteknek minyájan a' mit Jácob Gen. 42. 1. — Mózes I. könyve, 42. 1.: Látván pedig Jákób hogy Egyiptomban gabona vólna, monda Jákób az ő fiainak: Mit néztek egymásra?*
47. *Nem csudalom hogj az holt Primas mert az Chatolicus nem cselekedte — Nem egyértelmű utalás, valószínűleg Kollonic Lipótra gondol Bethlen.*
49. *Szent Peterért könyörgőt az Ecclesia: Act: 12. 5. — Apostolok Cselekedetei, 12. 5.: Pétert azért örizik vala a' fogságban, a' Gyülekezet pedig szüntelen könyörög vala Istennek ő érette.*
61. *de az mit Pál ir 2 Tim: 4. 16. félylen attol minden — Pál II. levele Timótheushoz, 4. 16.: Az én első magam mentésében senki én mellettem nem vólt, hanem mindnyájan engemet elhagytanak: ne tulajdoníttassék ez önékiek.*

Hogy Tarczali Zsigmond milyen összhangban volt Bethlen Miklóssal, jól mutatja 1709. aug. 31-én Teleki Sándorhoz írt levele, mely Bethlen szavait visszhangozza: „Az M. vris jó egészségbe van dólga jól nints mert vége nints de meg adja Isten hiszem jól keves napok alatt, Haladatlan ország ilyen Fiaért tsak edgj szót sem teve eddig Hat a Reformatus Status Oszlopajért. O! Vrak Vrak hodie mihi cras tibi.” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1—115.)

580.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf. Groff Redei Julia Szerelmes Felese-gemnek

581.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 388. Autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Úramnak adaskek

6. *Nagy örömmel ertem Papai Uram leveleből a kgd Curatori zelussat — „Bethlen Sámuel gondnok 1708-ban meghalt. Ekkor Bethlen Miklósnak a veje, Teleki Sándor gróf, a hatalmas Mihálnak a fia, úgy látszik, egyelőre önként, mintegy hitbizományképpen, fogoly apósa helyében, veszi gondjába a kollégiumot addig is, míg 1713-ban egyházi önkormányzati végzéssel bízzák rá a vezető gondnokságot.” (VÁRO, 87.)*

582.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 389. Autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Úramnak adaskek

2. *Sandorka halalat regenn szomoruaan ertetem — Teleki Sándorék Sándor fiának temetését 1711. júl. 24-én említi a Teleki Mihály-napló. (MTAK Kézirattára, Ms. 10 210. 313.)*
12. *Keszei Janos Uram szolgálhat ebbe leg többet — Keszei János II. Apafi Mihály — a „Hertzeg” — nevelője, majd titkára volt, ebbéli minőségére utal Bethlen is.*

583.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 390. Autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Úramnak adaskek.

9. *mert Gen. 1. 35.-nek az elei minden Abraham faira illik, es en reamis — E locus-hivatkozás értelme nem világos.*

15. *Istene az aldas. Psalmus 75.* — Tofaeus zsoldár-rezolúciójából azt tanulhatta Bethlen, hogy e „felette igen nevezetes zsoldár” arra inti az istenfélő magisztrátust, tanuljon — bukott — előde példájából. Az istenteleneket pedig, akik a magisztrátus ellen feltámadnak, gyakran fegyverrel bünteti az Isten. Az Isten előtt kedves magisztrátus időben felfedi az ellene való pártütést, titkos összeesküvést. (Vö. TOFAEUS, 398.)
16. *Szilvashoz ha Josika Uram addgyais, ha nemis cum Protestatione & assistentia Deputationis hozza kell nyulni.* — A Múzeumi Törzsanyagból kiemelt Rhédey Júlia-iratok között található 1709. jan. 18-i keltezéssel Haller István utasítása, hogy Jósika Gábor, aki a mostani zavaros időkben rátette kezét Szilváásra, engedje a birtokot vissza Rhédey Juliának.

584.

Közölve: LUKINICH, 1906. 87. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak. tit. nekem kedves bizodalmas uramnak adassék Szebenbe. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

14. *Generalis olyan ment* — L. az 582. sz. levél utalását Steinville-re.
20. *igyekezzék kglmed a Bethlen János és Elek jó hazahozásokba* — Bethlen János és Bethlen Elek is csatlakozott a kuruc mozgalomhoz, utóbbi még Lengyelországba is elkísérte Rákóczit, valószínűleg mindketten az 1711-es amnesztia lehetőségével élve tértek vissza birtokaikra.
23. *A Szőlősi uramtól csinált szentmiklósi vérferedőt szárazszsa meg* — Bethlen Miklós Önéletírásában említi egy Szöllősi István nevű szolgáját, feltehetőleg róla van szó. (Vö. II. 140.)

585.

Lelohelye: OL P 658, 2. cs. 391. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Uramnak adassék*

2. *Fel jött a Felesegem supplicatioja es a Deputatio mellettem irt levele* — Az említett dokumentumokat nem sikerült fellelni. Ez idő tájt folytatódik Bethlen pere Bécsben, ezért jönnek otthonról is a kérvények. A fogoly kancellár dolga reménykeltően áll. Tarczali is optimistán nyilatkozik a Teleki Sándorhoz írott leveleiben:
1710. jún. 12.: „Az Vr jó egészségben van dolgais, harmad nappal mint ez előtt M. Seilern Vr mondá, in optimis terminis.”
1710. jún. 14.: „Az Melt Vr dolganakis mint az szók mindenünnen concurralnak ez napokban vége lészen, tsak Nagtok jó szandekában eö Naga irant constans legjen, talám eö Naga secundallya az Vr dólगतis.” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1—115.)

586.

Lelohelye: OL P 658, 2. cs. 392. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Vramnak adassék*

10. *Munkalodgya kgd ha lehet a Bethlen Janos haza jöveset.* — L. az 584. sz. levelet és jegyzetét.

11. *Kemény Janosne Aszszonyom hogy haza ment jo* — Kemény Jánosnak, a fejedelem unokájának Teleki-lány volt a felesége. 19 esztendő fia elment Rákóczival Enyedről, s az anya is „storge materna ducta velle ki ment” két fiatalabb gyermekével. Az ő rehabilitációját segiténé elő Bethlen Miklós is. (OL, F 43, 7. k. 116. p.)

587.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 393. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Úramnak* adassek.

10. *Olvassa meg kgd az 75. Soltart.* — L. az 583. sz. levél jegyzetét.
13. *Igyékezsek kgd suis modis az en Eötsem Bethlen Janos reductiojaba.* — L. az 584. sz. levelet és jegyzetét.

588.

Lelőhelye: a levelet Réz Pál szívességéből másoltam le a tulajdonában levő autográf kéziratról. Kissé szakadozott. *Illustrissimae Dominae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori [Cha]rissimae Cibinii Herrmanstadt. Szent Miklos* (ez utóbbi helynév más kézzel). Rhédey Júlia kezével: „Anno 1710 irta uram ő kegyelme 13 septembris vötem 7 oktobris”

5. *Szakats Mihaly* — Kis Mihály nevű szakácsa, aki elkísérte urát rabságába.

589.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 394. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Úramnak* adassek

5. *Az 25. 75. Soltart enekellye.* — Bethlen bizonyára önmagát is vigasztalta a 25. zsolttárral, s annak Tofaeus-féle magyarázatával: „Az Isten engemet csudálatoson teremtett, e világra hozott, felnevelt, csudálatoson őrizett, oltalmazott, sokszor sok veszedelmimből megszabadított, felvett, elővitt, imádságomat sokszor meghallgatta, mostan is azért az én Istenemnek hozzáam szokott irgalmassága fenn vagyon, nem hágy el engemet; hanem amit elkezdett, végben viszi, s az én mostani imádságomat is meghallgatja: Mert az én Istenemnek irgalmassági megváltozhatatlanok: ha gyermekkoromban kegyelmesen bánt velem, vénségemig, megöszülésemig, halálomig; sőt soha örökké el nem hágy engemet. Aki így elmélkedik az ő Istenének jósága felől: Ha szomorúsággal áll is meg az Isten előtt, lelkének vidámságával mehet szállására, meg jelenti bizonynyal szent akarátját az arrúl tudakozónak.” (TOFAEUS, 139.)
A 75. zsolttár magyarázatát l. az 583. sz. levél jegyzetében.
6. *Isai. 24. W. 1. ad 7.* — Ésaías apokaliptikus jóslata az istenítéletéről: az Úr megüresíti a földet, szétszórja lakóit, mert a törvényeket megszegték, a szövetséget felbontották, Isten rendelését elváltoztatták.
6. *Ezech. 14. W. 13* — Embernek fia; Míkor a' föld vétkezik én ellenem, gonoszságot tselekedvén, kinyújtván az én kezemet az ellen, eltöröm önéki a' kenyérnek botját; és botsátok ő reá éhséget, és kivágom ő róla az embereket és a' barmokat.

6. *Ezech. 24. W. 8. 9.* — Hogy felindítaná a' haragot a' boszszuállásra: *enis azért vettem az ő vérét a' magas köre, hogy bé ne fedeztessék.*
Azért így szól az UR Isten: Jaj a' vérontó városnak: énis nagy tüzet rakok.

590.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 395. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Uramnak eő knek iram.*

591.

Közölve: LUKINICH, 1906. 87. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves bizodalmas öcsém uramnak. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

27. *ad Isten még Zorobabel és Nehemiasokot kglmeteknek* — A babilóniai fogságból Jeruzsálembé és Judába hazament zsidók vezetői — Bethlen imádságaiban is használja ezt az analógiát. (Ö. II. 213.)

592.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 396. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Uramnak adascek.*

17. *ne tartsa Helenanak azt a rossz Ispansagot* — Ezt a szállóigét Önéletírásában is többször alkalmazza Bethlen; azt érti rajta, hogy Teleki Sándor úgy harcol az ispáni tisztért, mint Paris trójai királyfi Menelaos király feleségéért, a szépséges Helénaért. Akinek elrablása a trójai háború kirobbantója lett. (Vö. I. 38., II. 102.)
22. *Psalmus 75.* — L. az 583. sz. levél jegyzetét.

593.

Közölve: LUKINICH, 1906. 88. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves bizodalmas öcsém uramnak. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

2. *a máramarosi dolog iránt, legyen segítséggel kglmed.* — Bethlen Miklós a máramarosi főispánság hivataláról lemondott fia javára, s Bethlen Mihály halála után Józsefet szeretné a tisztbe beiktatni, de terve csak 1717-ben valósul meg.

594.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 397. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uram kedves Fiam Uramnak adascek.*

7. *A Csaszar halala itt minden dolgokat suspendalt az Uy Kiraly haza jöveleieg* — I. József haláláról — 1711. ápr. 17. — és III. Károly (VI. Károly néven német-római császár) 1711-es hatalomátvételéről esik itt szó.
9. *A Collegium penzeről valo kgd tudakozasat a mi nezi* — Bethlen e levelére hivatkozik Kaposi Sámuelnek írván. Kaposi ugyanis 1711. jún. 26-án írja Teleki Sándornak: „A szegény Ur Bethlen Miklos Uram levelében ennékem azt írja hogy Efficaciter irt knek az én consolatiom és a' Collegiumé felől.” (OL P 658, 11. cs.) A Kollégium pénzügyeiről való elszámolását l. TT 1899. 137—151.

Lelöhelye: OL F 46, 178/1713 [!]. Autográf. Az Erdelyi Meltosagos Deputacionak Nekem kedves bizodalmas Uraimnak

Lelöhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf, szakadozott, foltos. Cn.
Közölve: GÉBER, 160. A közlő — nem ismeretes, mire alapozván — 1711. jún. 19-i dátummal adja ki.

16. *meg olyan halgato Nemet Pasztor sem jött az hazba vellek* — E kitérel arra enged következtetni, hogy Bethlen eddig nem lehetett négyszemközt látogatóival.
21. *megis az Isten ugy fel indította őket az erettem valo Törekesdre* — 1711-ből nem áll rendelkezésünkre olyan adat, amely a közbenjárásról tudósítana. Egy év múlva azonban már felsejlik ennek a lehetősége, bár megtörténéséről és eredményéről úgyszintén nincs adat. (Vö. a 623. sz. levél jegyzetével.)
29. *ennekem semmit sem vétettel, nagyobbat vetett volt a Szent Job Felesege Job. 2. 9.* — Monda pedig önéki az ő felesége; Mégis megtartodé te a' te tökéletességedet? átkozd-meg az Istent és halj-meg.
34. *A Projectumot az Isten dütsössegeert irtam en.* — Ti. a Columba Noét. *esett volt az Oroszlán Verembe* — Dániel könyvének 6. része — I. az 569. sz. levél jegyzetét.
39. *Az 3. Iffju a Tüzes kementzebe* — Amint az oroszlanok barlangjába vetett Dániel megszabadult Isten anyala révén, ugyanúgy menekült meg a halálos veszedelemből Sidrák, Misák és Abednégó, kiket Nabukodonozor vettetett a tüzes kemencébe, mivel nem voltak hajlandók a bálványt imádni. (Dániel könyve, 3.)
41. *Regenn Huzzát meg ölte az Isten, hogy az Frigy Ladához nyult* — Sámuel II. könyvének 6. részében esik szó arról a jelenetről, melyben a frigládát a leeséstől óvó Uzzát megöli az Isten. (6—7. vers.)
68. *Az Hertzeg Aszszony Gyulai Ferentz Uram szepenn adtak igen neki.* — Diószegi peregrinálásának dátuma nagyban megkönnyítené a levél datálásának ellenőrzését, de ezidáig nem sikerült a matriculákban nyomára bukkanni. Feltehetően azonos azzal a leydeni diákkal, akiről ifj. Pápai Páriz Ferenc ír levelében: „a Dioszegi Uram nagy nyavalyájais többen ál 1000. forintnál.” (1715. máj. 20.) (OL P 658, 12. cs. 2832—2909. Külföldön tanulók levelei.) Elhalálozására mutat, hogy Bethlen Miklós valószínűleg az ő Bibliáját ajándékozta egyik szolgájának. (Vö. a 688. sz. levéllel.) A herceg asszony: II. Apafi Mihály felesége, Bethlen Kata.
75. *meg lenne Illyes es Elisaeus a' Liszt es Olay* — Imádságoskönyvében is kéri Istent: „Az én árva feleségemnek támassz Illést és Eliseust az ő liszte és olaja megsaporítására, ne ragadtassék rabságra az adósságért az én gyermekem.” (Ö. II. 233.) Elizeus olajsaporító csodatételét már idézte Bethlen Miklós az 578. sz. levélben, s említette Illés próféta nevét is. Illés a Királyok I. könyvének 17. részében a sareptai özvegy lisztjét és olaját teszi kifogyhatatlanná.
114. *En a Gonosz kő helyenn kenyerral hájttom* — A közmondás arra utal, hogy a jölelkü ember még a sérelmeket is jótéttel viszonozza.

597.

Közölve: LUKINICH, 1906. 88. Méltóságos gróf Bethlen László uramnak kedves bizodalmas öcsém uramnak adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdít-ában volt.

5. *Isten áldja meg kglmedet és az egész méltóságos deputatiót, hogy a regens császárnénak ő felségének irt mellettem — Eleonora Magdolna, I. Lipót özvegye I. József halála után, Károly koronázásáig uralkodói teendőket látott el. 1711. jún. 30-án irt a deputáció a császárnénak egy Rhédey Júlia kérvényét támogató levelet. (Vö. OL B/2, 55/1711.)*

1711. szept. 20-án arról értesíti ifj. Pápai Páriz Ferenc Teleki Sándort, hogy meglátogatta — külsországi akadémiákra felmenőben — a rab Bethlen Miklóst, s az 1710-ben megjelent Pax crucisból vitt neki példányt. „Az Ur Bethlen Miklos Uramis örült az könyvnek, annyivalis inkább hogy az Ur — ti. Teleki Sándor (J. J.) — kölcségén jött világra, sokat beszélet eő Naga velem, tudakozta töllem, ha tanulé Miklos Urfi, és az Ur egész Háza mint vagyon. Én az Ur instructioja szerint detegaltam eő Naga előtt az Ur emberbéli kárait...” (OL P 658, 12. cs. 2832—2909. Külföldön tanulók levelei.)

598.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos család iratai, 1. cs. 3. tétel. Autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferentz Urnak Nekem kedves bizodalmas Uramnak
Közölve: JANKOVICS, 1973, 442.

7. *az halálhoz közelítőeknek sokat jelent meg az Isten, a Nagy Annyok halála előtt 3mad nappal irtoztato 14 Oraig tarto kisirtetből eszere jöven — Kun Ilona halála előtti lelki tusájáról, a 14 óráig tartó harcról beszámol Bethlen az Önéletírásában, s felemlíti az itt leirt szavait is: „Ebben a két gyermekben kegyelmed nem boldogul, mindazonáltal kegyelmed el ne vesse.” (I. 333.) — Kun Ilona agóniája egyébként kísértetiesen emlékeztet Ghillányiné esetére. (Vö. TML V. 110.)*

11. *De számra teszem kezemet, mert te tselekedted. Psalmus 39. — A 39. zsoltár kezdősorai Szenci Molnár fordításában: Magamban elvégezém es mondám, / Hogy dolgom megtartoztatnám, / Hogy nyelvem olly igét ne eytene, / Ki énnékem bút szerzene, / En szájamra zabolát vetöttem, / Mig az hitlen áll előttem. // En mint az néma vesztég halgatéc, / Még az jórol sem beszelléc, / Söt fáydalmomis titkolnom kelle, / Kin sérelmem öregböle, (RMKT XVII. sz. 6. 103.)*

Tofaeus e zsoltár summáját ekképpen fogalmazza meg: „Az istenfélő embernek az ő nyavalyájában békességes tőrőnek kell lenni.” (TOFAEUS, 198.) E zsoltárt megidézi Önéletírásában is. (II. 101.)

599.

Lelőhelye: OL P 1868, 19. cs. 85. tétel. Autográf. Tekintetes Nemzetes Redei Familianak. Kedves joakaro Uraimnak Atyamfiainak adassek. Más kézzel: „Szükséges az meg tartásza az odafel Bécsbenn levő Familia leveleire nézve.”

15. *Bizony feltem kgyteket attol a Pap pertől — A Bethlen cs. levéltárában fennmaradt a Rhédey család 1711. aug. 30-án költ levele, melyre Bethlen*

Miklós e levéllel válaszolt. A család — hazajövetelében bizva — arra kéri Bethlent, hogy a Simon Mihálynál maradt leveleket — iratokat, okleveleket — próbálja minél előbb visszaszerezni, mert félt, hogy azoknak kezükénél nem léte miatt „Rhédei Zsigmond Eöcsénk halála után apprehendált Jozsá-ginkban is mind Clérus, s mind más Impetitoroktul háborgattatunk.”

600.

Lelőhelye: Erdélyi Múzeum It., Kolozsvár, Mikó—Rhédey cs. It. 47. doboz. A címzés kivételével autográf. Tekentetes *Nemzetes Rhedei Pal Uramnak nekem kedves jo akaro uramnak, atyam fiamnak eő kegyelmének adassék.* (A levél másolatát Benda Kálmán volt szíves e kötet rendelkezésére bocsátani.)

6. *A familianak valaszt irtam.* — L. az 599. sz. levelet.

601.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. A címzés kivételével autográf. Illustrissimae *Dominae Juliae Rhedei Comitissae De Bethlen. Uxori Charissimae Cibiny in Transyl-vania.* Rhédey Júlia kezével: „*Anno 1711 14 oktobris irta uram ö Kegyelme, vöttem 25 oktobris irt az nemes peternek valo fizetesről malom epetesről*”

602.

Közölve: LUKINICH, 1906. 90. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak, nekem kedves bizodalmas öcsém uramnak adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi It-ában volt.

4. *ezt a part vegye elméjére és protegálja a szegény Máramarost* — L. a 603. sz. levelet.

603.

Közölve: LUKINICH, 1906. 90. A közlő megjegyzése: „Máramaros vármegyének. (Az egész levél másolat.)”

19. *de már hamar idejő, mert császárnak választatott* — 1711. okt. 12-én választották III. Károly spanyol királyt császárrá.

604.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 398/1. Autográf. Tekintetes *Nemzetes Teleki Sandor Uram kedves Fiam Uramnak adassek*

605.

Lelőhelye: OL P 55, Évrendezett iratok, 1711, volt. Autográf. *Excellentissimo Domino Domino Carolo Comiti a Carafa. (Cum Titulis) Domino & Patrono Colendissimo*

[A levél fordítása:]

Méltóságos Gróf Úr, Tisztelt Uram és Pártfogóm!

Hallom a magas Kamara kedvező döntését huszti javaim visszaadásáról, amiért Isten áldja meg mindörökké Méltóságodat és a magas Kamara minden tagját.

Mivel azonban nem tudom határozottan, miképpen áll az ügy, alázatosan kérem Méltóságodat, kegyeskedjék számomra a kamarai döntést, a szükséges utasításokat és mindazt, ami ide tartozik, mind eredetiben, mind hiteles másolatban kiadatni, hogy háborgatott ügyemet mind itt, mind hazámban védelmezhessem. Isten fizesse meg Méltóságod jóságát és méltányosságát.

Méltóságod alázatosan engedelmeskedő szolgálja

Bethlen Miklós gróf

Bécs, 1711. december 15.

606.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 389/2. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak Nékem kedves Fiam Uramnak adassék:

607.

Lelőhelye: OL P 1868, 19. cs. 55. tétel. Szakadozott, csak a levezláró formula autográf. Tekintetes Nemzetes [Rhedei] Pal Uramnak Nékem [...] Eöcsém es Sogor Uramnak Eö Kglnek adassék. Más kézzel: „Leopoldina Assecuratio Párja és [Udvarba?] vitt levelek Régestruma.”

12. *már kglmetek az [Király] koronazattya utan probalhat* — Azaz várniuk kell 1712 májusáig, az ekkor már császárrá koronázott VI. Károlyt akkor koronázzák meg III. Károly néven magyar királlyá.

608.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. A dátum és az aláíráshoz tartozó szövegrész autográf. Ad Excelsam Aulicam Cameram *Dominos Dominos* et Patronos Gratosos Colendissimos. Demissum Memoriale. Comitis Nicolai de Bethlen. D.

[Kivonata:]

Tavonath Lajos Albert báró szóbeli üzenetéből tudta meg (mert a másolatot mindig megtagadták tőle) a Kamara kegyes döntését huszti javainak visszaadásáról. Kéri, hogy a döntést hiteles iratban tudassák vele, mint eddig is szokás volt minden kamarai ügyben, elvégre 55 ezer forintról van szó, melytől egész családja jövője függ, ő pedig már 70-es éveiben jár. Hallja, hogy a szerződésben megszabott kancellári fizetés 5000 forintját úgy minősítik, mintha a hátralék a szerződés előtt keletkezett volna. Nem érti, miért. Fogsága előtt a fizetségben kb. 20 000 forint kárt szenvedett, melyből 8000 forint Apor grófnál vezett el. Megvan Balog Ferenc kincstári adószedő tanúsítványa az 1696. évi 3000 forintos restanciáról, amiről Tavonath báró is tud. Hallja, hogy 21 000 forint kamatát 6%-kal számítják, ami 8 és fél év alatt 10 710 forintot tesz ki. Neki bizony 10%-ot kell fizetnie. Rákócy meg Károlyi a dupláját is kiszedték a birtokból. Látja, hogy a német nyugtán az 50 ezüstmárkát csak 849 forintnak számít-

ják, ezzel is károsodik. Mindent eltűr, legyen boldog Rákócy, Vay, Károlyi, de legalább adjanak neki reális elszámolást, és határozott írást a döntés végrehajtásáról, hogy örököseinek legyen valami a kezükben. (A számítás szerint összes követelése 55 559 forint.)

A kamara válaszában Bethlen kezével: „Resolutio Camerae Aulicae de Huszt. 22. February Anno 1712.”

Illustrissimo Domino Comiti Nicolao Bethlen hisce intimandum

Ad porrectum Illustrissimi Domini Comitis suplicantis de Dominio Huszt petitum pro sui directione sequentia notificantur; In quantum paratis pecuniis in rationem antelati Domini m/21 fl. Rhen; in argento autem octingentos quadraginta novem fl. X 3. aerario regio idem Illustrissimus Dominus Comes deposuisset, in tantum respectu hujus summae et praestiti antelati argenti compossessio memorati Domini interea, donec res infra scripta in controversiam sumpta decidatur, ipsi memorato Domino Comiti concedetur, eo tamen modo, ut ex rebus ejusdem, juxta exigentiam praeviae duplicis summae ultra non, quam Interesse habeat.

Secundo: Cum Leges Inlyti Regni Hungariae bona Coronalia abalienanda videntur: Et si abalienarentur quoque, aut impignorarentur; haec non nisi pro necessitate publica legaliter contentta, impignorari, vendi, permitterentur, et quidem ita, ut summa pro his levata, in eadem Regni necessitatem convertatur, et ad Cassam publicam deferatur.

Tertio: Consideratis ipsius Inlyti Regni Transylvaniae etiam Legibus, ex his ipsum reperitur, quod punctum secundum continet; Imo si causa praevia non nulla coronae bona quoque distraherentur; haec dum, et quando redimi possunt; adeoque ad irredemibilitatis tempus (:uti in Dominio Huszt factum:) ejus modi Coronalia bona restringi nequunt.

Haec ut considerabilia, cum a Causarum Hungariae Regalium Directoris opinione penderent, ab illo talis desideranda erit. Tandem conscriptio et aestimatio ejusdem Domini Huszt etiam supernata. Praehabitis his ex post de assignando Dominio deliberabitur.

Ex Consilio Camerae Aulicae die 22 Februarij Anno 1712. Jacobus Mescho [Kivonata:]

Bethlen Miklós gróf értesítendő erről: Huszt birtokot illetően a 21 000 rajnai forint készpénz és 849 forint 3 krajcár, amit Bethlen Miklós a királyi kincstárba letétbe helyezett, adassék meg neki, de míg a vita el nem dől, legfeljebb csak a kamat kétszereséig. A magyar törvények tiltják a koronajavak elidegenítését, ha mégis, az eladás vagy elzalogosítás csak az állam kényszerhelyzetében történhet, és a befolyt összeget, az ország szükségleteire való fordítás végett, az államkasszába kell befizetni. Éppen az erdélyi törvények szerint is elidegeníthetetlenek a koronajavak. Mindezek megfontolása a magyarországi királyi ügyek igazgatójára tartozik.

Bethlen e levele igazolni látszik Lukinich vélekedését, miszerint Pálffy János a szatmári béke körüli alkudozások idején — anyagi rekompenzációs jelleggel — megígérte Károlynak, hogy a kuruc mozgalom alatt szerzett birtokait, így a huszti uradalmat is, megtarthatja, illetve, érte megfelelő kárpótlást kap. Tehát Károlyi az idő tájt valóban bírta a huszti uradalmat. (Vö. LUKINICH, 1925. 211—212.)

Közölve: LUKINICH, 1906. 91. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak (Tituli) kedves bizodalmas öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Záró pecsét.) Rajta más kézzel: „Receptae 17 Februarii 1712.” Eredetije a keresdi Bethlen lt.-ban volt.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 400. Autográf, a címzés más kéztől származik. Tekéntetes Nemzetes Telesi Sándor Uramnak Nekem kedves Fiam Uramnak adassék.

7. *Az Ország a Koronazatra jöendő követeinek* — 1712. május 22-én koronázák III. Károlyt magyar királlyá, ez alkalomra utal Bethlen.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos család iratai, 1. cs. 3. tétel. A címzés kivételével autográf. Tekéntetes Nemzetes Galambos Ferentz Uramnak Nékem Kedves Bizodalmas jó akaro Uramnak adassék. Bethlen Miklós kezével: „A Titulus iro talalta fel szakasztani.”

Köszölvé: JANKOVICS, 1973. 442.

9. *Adtam vala, Edes Uram szep gyöngyöt* — Azaz Bethlen Borbálát.
 22. *A Leanyomot vitte el a Vöm Anno 1693. Holt meg in Anno 1696.* — Ki kell igazitanunk Bethlen Borbála halála dátumának kérdésében a szakirodalmat: több helyütt is 1712 utánra teszik halálának időpontját.
 34. *Mert ki leszen a Kgd Haerese, bar Abrahammal mondhatna kgd Elihezer* — E sorok mögött talán irodalomtörténeti vonatkozást is vélhetünk: Eliezer személyében. Ábrahám szolgálja ugyanis központi szerepet játszik a Bethlen Júlia és Telesi Sándor lakodalmára írt Pápai Ferenc-mű, az ...Isák és Rebeka... c. iskoladramában. (1703.)

Ugyane levéltári csomóban maradt fenn Galambos Ferenc 1712. márc. 10-én Deregnőn kelt válasza is Bethlen levelére.

„Becsül 3. February datalt kglđ Uri Levelétis csak szintén most vettem nagy becsüllettel, adván Istennek hálákat, hogy nem annyra vadnak sulyosodva kglđ dolgai, az menyireis idegeny hazában hallottam, szent igaz az hogy Isten Jobokat csinál belőlünk, de nevezetesen én belőlem csak nem példátlan példát, emberekül el titkolt de igaz itileti szerint gyakorlat szent de kemény kezei által, sokszor zokogó köny hulatásokal repetalom *Szent Job*nak [...] szavait, nyak szirten ragattál én Istenem, s az földhöz vevén el pusztítád egész Házam népét, ahoz az bujdosásnak kenyerétis etetvén vélem, külső s belső javaimban menyire fogyata el az Úr elő nem tudnám mondani. [...] Mind ezekben az perplexitásokbanis meg erősítette Istenem (kiben vettem reménségemet) reszkető Térdeimet, fel keszte emelni bádgvaság miat el lankadot karjaimat s nyúltam olly mediomhoz az Ábrahám hitivel ha Isten meg ígerte nékem az én Isákomat nem leszen Eléézer örökös az én Házamban.” — Bethlen Miklós nagyatyai gondviselésével elégedetlen Galambos Ferenc: [...] „csak egy talp nyomotnyi Jozságot sem bocsáta kezekben, vagy halálokkal kezemhez, az magáébul, de még az Annyok vagy az Nagy Annyok Jozságábulis, úgy buttomra egy szőr szál marhaval sem segítette meg kglđ őket hanem Bethlen Mihály *uram* apprehendalta mind azokat, az én vállaimat nyomta egyedül az terh, mind addig miglen ki múltának szegények, mind Sigmond, mind Miklós absolválták volt már az Rhetoricat, és Logicaban promoteáltattak volna, jól írja az Úr, hogy meg tanit Verböczy [...] arrais, mivel tartoztam én nékiek de Jure és mivel nem, elis takaritattam én ezeket szegényeket mindeniket tisztességessen, it már többreis fakadhatnék, de studio negligalom, mert tudgja az Isten a' ki az sziveket és a veséket visgallya, hogj nem csak Verböczy, hanem az Biblia szerint moderaltam s moderalni kivanom kevés hátra maradot napjaimbanis az én életemnek folyását.”

Leőhelye: OL P 658, 2. cs. 399. Autográf. Cn.

Közölve: KONCZ, 1881/b. 175.

13. *Act. 20. 26.* — Azért tudományt tészek néktek e' mai napon, hogy én mindeneknek vérektől tisztá vagyok.
24. *Az tíz ezer forintya a Gillanyi Testamentumabol áll, az melly haszontalanul setala Amsterdamba* — Kolozsvári István diplomáciai útján a brandenburgi választónál, a holland köztársaságnál és az angol királyi udvarnál egyaránt megfordult. Amsterdamban a biblia hollandiai kinyomatásának előmozdítása is feladatai közé tartozott volna — ott azonban ekkor már Tótfalusi elvégezte a munka egy részét. — Ez ügyben Kolozsvári levelét l. OL P 1952, l. cs. 10. tétel.
58. *1. Cor. 3. 21. & sequentibus Minden az Ecclesiaè.* — Pál I. levele a korinthusbeliekhez, 3. 21—23.: Azért senki ne ditsekedjék embereken; mert mindenek tiétek.
Akar Pál, akar Apollós, akar Kéfás, akar e' világ, akar az élet, akar a' halál, akar a' jelen-valók, akar a' következendők, mindenek tiétek.
Ti pedig a' Christuséi vagytok; a' Christus pedig Istené.
66. *Eph. 4. 11.* — Pál levele az efézusbeliekhez, 4. 11.: Es ő adott némellyeket Apostolokat, némellyeket pedig Prófétákat, némellyeket pedig Evangyélis-tákat, némellyeket pedig Pásztorokat és Doktorokat.
67. *1. Cor. 8. 7 & sequentibus* — Helyesen: Pál I. levele a korinthusbeliekhez, 9. 9.: Mert a' Móses Törvényében meg vagyon írva: Ne kösd-fel a' nyomtató ökrörnek száját. Avagy az ökrökre vagoné az Istennek gondja?
68. *Isa. 61. 8.* — Mert én UR szeretem az itéletet, gyűlölöm a' ragadományt az áldozatban, és rendelem az ő tselekedeteket igazságban, és örökké való szövetséget szerzek ő vélek.
76. *Miert van annyi bolond vagy lator Janos, azert, mert a Scholabol keves jo Jantsi megyen ki.* — Bethlen iskolapolitikai elveinek és Apáczai Csere János De summa scholarum necessitate c. művének kapcsolatáról lásd e kötet bevezetőjének Apáczai hatása Bethlen Miklós pedagógiai és iskolapolitikai törekvéseire c. fejezetét.
102. *1. Cor. 8. 7 &c.* — De nem mindenekben vagon ez a' tudomány, mert némellyek mind e' mai napiglan a' bálványt valaminek alítván, mint bálványoknak áldoztattat, úgy észik azt, és azoknak lelki-esméretek mivelhogy erőtelen, megfertezetik.
103. *2. Cor. 8 & 9.* — Pál II. levelének e két részével az alamizsnálkodásra inti a korinthusbelieket, mely kedves dolog az Isten előtt, s hasonló a magvetéshez.
103. *Phil. 4. 11. 12.* — Nem hogy az én szükölködésemmre nézve szólnék: mert én megtanúltam, hogy a' mellyekben vagyok azokkal megkell elégednem. Tudok pediglen megaláztatni, tudok bővölködni: mindenütt és mindenekben megtanítottam, mind az elég ételre, mind az éhezésre, mind a' bővölködére, mind a' szükölködésre.
103. *Hebr. 11. 25. 26* — Pálnak a zsidókhoz írott levele, 11. 25—26.: Mivelhogy ezt inkább választá magának, hogy az Isten népével együtt nyomorúságokkal illettenék, hogy-nem mint a' bűnnek ideig való hasznával élne. Ugymint ki nagyobb gazdagságnak ítélte lenni a' Christusért való gyalázatot, hogy-nem mint az Egyiptombélieknek kintseket, mert néz vala a' jutalomnak fizetésére.

110. *a Christus Rabja* — Az egyháztanácshoz írott levelében magas érzelmi hőfokon történik meg a Pál apostol sorsával való azonosulás, és annak vállalása. Ez az aláírásból is kicseng: Pál értelmező jelzője volt önmagára: Jézus Krisztusnak foglya.

613.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. Excellentissimi D. Comitiss Nicolaj Bethlen. Viennae ddo 24^{ae} Februarij 1712.

13. *még a nyomtató ökörnek is nem szabad a száját bé kötni* — Érdekes, hogy Bethlen egy napon kelt két levelében is él e bibliai képpel. (L. a 612. sz. levél jegyzetét.)

614.

Közölve: LUKINICH, 1906. 91. A közlő jegyzete szerint a levél borítékja elveszett. Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

5. *Az én Jósefemhez való kglmed atyafiságát köszönöm* — Ez és az itt következők József fiának máramarosi főkapitányi tisztségére utalnak.
40. *Gal. 5. 15.* — Hogyha egymást marjátok és elnyelitek, meglássátok, hogy viszontag egymástól meg ne emésztessetek. Vö. az 591. sz. levéllel.
40. *133 soltárt* — Az Ünéletírás előljáró beszédében is hivatkozik a zoltár rokoni szeretetet éneklő soraira. (Vö. I. 86.) „Ime melly jo és melly nagy gyönyörűség, / Az Atyafiác köszt az egyenesség! / Ha békével együtt laknac! / Mint az balsam olay ök olyanoc, / Az melly jo szagú és igen kedves, / Kitöl Aron feje nedves.”/ (RMKT XVII. sz. 6. 305.) Idézi még a 412. sz. levélben is.

615.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 401. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor* kedves *Fiam Uramnak*

Tarczali 1712. márc. 12-i levele szerint áprilisra le kell mennie Pozsonyba a gyűlésre, ahol „meg probalom ha a' Nemes Statusokat inducalhatom arrais hogi a' Szegeny Rab ur mellett intercedallyanak noha most azon kivülis eő Felsege felölle valo Decretumat (melly in Expeditione vagion) minden nap várom. Pure Justitia leszze? avagj Gratia mixtor meg valik? Si pure Justitia, super erit Gratiae Caesareae locus, quam per statuum Intercessionem hiszem consequalunk.” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1—115.)

616.

Lelőhelye: OL B/2, 168/1712. Autográf. *Tekintetes Ngos Nemzetes Kornys Sigmund Szent Kereszti Andras. Simon Mihaly. Bausner György Ureknak* kedves *bizodalmas Eötsem. Es Komam s-jo akaro Uraimnak* adassek

Közölve: LUKINICH, 1911. 462.

6. *kivalt mikor Üdvezült Gubernator, es Apor Urammal 3mann itt voltunk* — Ti. 1697-ben.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713. [!] A címzés kivételével autográf. Az Méltóságos ERdelyi Regia Deputationak &c. Nékem kedves Bizódalmas Uraimnak Atyamfiainak adassék:

7. *Törekedgyek eő Felsege előtt, ne rekesztessem ki az Universalis Gratiabol* — III. Károlyt ez év május 22-én koronázzák magyar királlyá Pozsonyban, s az ilyen alkalmakkor szokásos közkegyelemben akar Bethlen is részesülni. A deputáció Bethlen e levelét megelőzve, két nappal korábban már írt a császárnak egy — meglehetősen hűvös hangú — beadványt a rab szabadulása érdekében:

[A deputáció beadványa a császárnak Bethlen Miklós szabadulásáért, 1712. május 9-én.]

Nulli sane dubitamus, quin relata sit *Vestrae Majestati Sacratissimae Causa Comitibus Nicolai de Bethlen, supremi, dum liber erat, Cancellarij Transylvanici, contra quem licet Sententia fuerit pronunciata, non tamen ea gratiae Viam praeclusam esse, sed adhuc patere, exmirata Augusta Domus Clementia auguramur, ut quae erroribus ignoscere, lapsis vero veniam <dare> Clementissime dare, Imperatoriae Majestatis Gloriam convenientissimum esse plurimis exemplis testatum fuit; Non est Nostrum Augustissime Imperator altis Augustae Aulae consilij interstrepere, aut illis mensuras ponere, & nec eo fine audemus hujus Causae memoriam refricare, sed humanis affectibus, quum simus homines exuti, et tam pertinaces esse nequivimus, quin dicti Comitibus novis et prolium, identidem atque identidem porrectis interpellationibus aliquid tribueremus, diuturniorisque, quod ipse perfert, Aresti incommoditates condolentia & commiseratione consideremus; Vicerunt tandem preces & Lacrymae interpellantium, Vicerunt magis dicti Comitibus ante acta vita & servitia Augustae Domuj notabili semper zelo praestita, vicerunt inquam, in tantum, in quantum Nostras pro Gratia ipsi impertienda preces deponere audemus. Dignetur *Vestra Majestatis Sacratissima* pro summa sua sapientia benignissime considerare inbecillitatem humanam, cum non sperare<n>tur officientem, Ipsa saepe humanorum ingeniorum foetus, qui sibi anident & blandiuntur, bonique successus omen falso imponunt, insidiosum parant incantis ab ipsismet praeveniri nescium, tuncque subit Poenitentia seria cum nominatur sera; Dignetur *Vestra Majestatis* benignissime considerare ibi esse Gratiae augustiorem locum, ubi delictum obtinet veniam, veluti obtenturum quoque non desperamus, si delicto praeponderabunt Lapsi ante actae vitae & servitorum merita; Commisereatur ergo *Vestra Majestas Sacratissima* saltem statui ipsius servili, & aetate ac Annis gravi, qui vel in Libertate Calamitates secum trahere solet multas, seriam Poenitentiam & correctionem errorum in patiente aptas natas. Nos qui coram Augusto *Vestrae Majestatis* Throno provoluti supplicantium partes sustinemus, de paterna pietate & Clementia *Vestrae Majestatis* optime persuasi messem misericordiae suggerimus, & quicquid *Vestra Majestatis Sacratissima* pro altiori sua Sapientia statuere dignabitur, in eo acquiescimus; Cujus Caesareo Regiae Voluntatis oracula dum humilime praestolamur, Simul &c. (OL F 43, 7. k. fol. 270.)*

[Kivonata:]

Bethlen Miklós ügyében kihirdették az ítéletet, a császár azonban szokása szerint ez esetben is kegyelmet gyakorolhat. A fogoly nyomorúságára, korábbi életére és szolgálataira hivatkozva kéri, hogy öfelsége könyörüljön rajta.

Bethlen itt közölt levelét említik a deputációnak 1712. máj. 20-án Bethlen Lászlóhoz írott levelében: „Szinten most vettük *Groff* Bethlen Miklos Uram levelit, melybenis írja a Deputacionak hogj instálljon azon eő Felsége előtt hogj az Universalis Gratiabol ne excludáltassék de mivel ez előtt a mint kglmedis tudja instáltunk eő kglme mellett mentül jobban lehetett eő Felségének ahoz képest azt most meg nem változtathattjuk, hanem kgc ezt a particularitást debilis in locis, a mint az idő s-alkalmatosság hozza s-mutattja proponálhattja s-urgeálhattjais. Az Installatio — ti. a levélben is kért Bethlen József-instellatio (J. J.) — iránt penig pro impetrando mandato recensionis, a Cancellarianak irtunk.” (OL F 43, 8. k. fol. 380.)

10. *installaltassa Josef Fiamat a Maramarosi Feő Ispansagba* — A deputáció ez ügyben 1712. máj. 22-én ír az udvari kancelláriának, miszerint Bethlen Miklós megkereste őket József fia máramarosi főispánságba való introductiója végett. Nekik arról parancsolat nincs, a kancellária helyét és idejét látva mandátumot extraháltasson. (OL B/2, 58/1712.)

618.

Közölve: LUKINICH, 1906. 92. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak (Tituli) kedves bizodalmas öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

5. *Mit irtam a deputacionak, kglmed látja.* — L. a 617. sz. levelet.

619.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 402. Autográf, a címzés más kéztől származik. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak Nékem kedves Fiam Uramnak adassék:

620.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 403. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uram* kedves Fiam *Uramnak* adassék. Más kézzel: „Ha a más levelet el vittékis, ezts mindgjárt utánna sietve kell küldeni Gernyeszegre.”

8. *se Dioszegi Istvan es Püspöki Peter Reformata követek által vegbe nem tudtunk vinni* — Diószegi követjárásának sikertelenségét az Önéletírásában is említi a levélíró (Vö. II. 69.), míg Püspöki „sollicitatioja” a Veszprémi István püspöknek címzett levélből van — kitörölve. (L. az 579. sz. levelet és jegyzeteit.)

621.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Autográf. Cn. Rajta Rhédey Júlia kezével: „Veselenyi uramnak irt level, parja melylet [!] irt uram ő kegyelme, az tordaj malom felől” — Nem autográf másolata megtalálható az OL F 46, 178/1713 [!] jelzet alatt, onnan ismerjük a dátumot is: 1712. május 18.

24. *Mar ha Isten segittene mű a Varossal együtt meg akarnok epíteni* — A malmosok beadványa a saját nézőpontjukból láttatva adja elő a malom történe-

tét, Bethlen Miklós erőszakátételét. Mint írják, most a tordai vámos híd felett az Aranyoson levő malom — mely a harcok, s a malmosok kényszerű bűjdosása miatt valóban leromlott állapotban van — fölé mintegy nyolcvan lépéssel kezdett Bethlen Miklósné egy új malom építésébe. Ez ellen tiltakoznak, mivel az akció nekik nagy kárukra van. (OL F 46, 204/1713.)

31. *Trip. Par. 2. Tit. 70.* — A Tripartitum e cikkelye a „patvarkodás” témájával és annak büntetésével foglalkozik. Bethlen szerint tehát ez esetben patvarkodás történt: a malmosok a pert csalárdul, kétféle szín alatt vagy más-más úton indították. (Pl.: más-más címen; ugyanazon címen, de más-más bírák előtt.) (Vö. KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1896. 251—252.)
33. *Par. 1. Tit. 27.* — A hivatkozott cikkely szerint „a peres jószágok magszakadás címén fel nem kérhetők” (Uo. 64—65.)

622.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Autográf. Cn.

20. *A Deputationak a Memorialet Josef vige meg* — A 621. sz. dokumentumra utal itt Bethlen.

623.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 404. Autográf. Tekintetes Nemzetes Tiszteletes. Teleki Sandor, Kaposi Samuel Kolosvari Istvan, Papai Ferentz Enyedi Istvan *Ureknak Respectis Titulis & Relatione Salvis*

Ez idő tájt érkezik meg Bethlen környezetében valakinek — talán Tarczali Zsigmondnak — az az ifj. Pápai Páriz-levél, amelyből értesülünk arról, hogy Danckelmann valószínűleg lépéseket tesz Bethlen kiszabadítására: „A napokban egy Schardius nevű református főpaphoz (ki a királynak titularis udvari prédikátora, consistorii consiliarius et Ecclesiae Reformatae Halensis director) vivén az albumomat subscriptióra, meglátta az Úr Önagysága nevét benne, és tőlem mindgyárt tudakozta, hogy micsoda rab Úr az, és in quo statu légyen. Amint tudtuk, Sérczi urammal együtt (ki is harmadnappal ezelőtt Hollandiába indult) declaráltuk a dolgot, melyet nagy commiseratióval hallgatott, és azt mondotta, hogy jut eszébe, hogy Danckelmann uram (ki is most itt lakik Hálában) beszéllette volna egyszer az Önagysága dolgát, Bécsben lévén akkor, amikor az Önagysága szebeni processusa az udvornál fenn forgott. De ők azt gondolták, hogy vége vagyon azon processusnak az Úr Önagysága consoliatiójával, márpedig értvén az Önagysága hosszas rabságát, intimálta nekünk, hogy írjuk meg Bécsbe, hogy ha még de tempore esset és olyan instantiája által remélnene az Úr Berlinből valami kevés consoliatiót magának, ha Önagysága consultumnak aránza, küldje által az instructiót kezébe, ő Danckelmann urammal együtt cum assistentia aliorum religiosorum Berolinensium fideliter procurálja. Így lévén a dolog, adja elméjére Kegyelmed Önagyságának a Schardius uram istenes szándékát, és ha Önagysága több rosszat nem lát benne messzelátó elméje szerint, declarálja hosszas nyomorúságát, irván a parte Danckelmann és Schardius uraiméknak, benne fogyatkozás nem lézen. Iteratis megkért minket Schardius uram, hogy erről írni el ne mulassuk.” (PÁPAI PÁRIZ, 503.)

Ifj. Enyedi Istvánnak egy későbbi, Teleki Sándorhoz írott leveléből tudjuk, hogy a Bethlen—Schardius kapcsolatfelvétel valóban meg is történt: „...a szegény údvezült

Urnak Bethlen Miklos Urannak volt véle literale commerciuma, a mint hogy töllem is küldött volt ő Ngsa hozzájs levelet." — jegyzi meg, Schardiust jellemezvén. (OL P 658, 12. cs. 2832—2909. Külföldön tanuló diákok levelei.)

624.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. iratai, 1. cs. 3. tétel. A levélzáró formula és az utóirat autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferentz Urannak &c. Nékem kedves Bizodalmas Urannak adassék.

Közölve: JANKOVICS, 1973. 443.

3. *Igazat mondott volt a' vén Pap: Hová tovább annál alább.* — Tótfalusinál is szerepel ez a szállóige, „hovatovább mind alább” alakban. (Vö. JAKÓ, 302.)

Fennmaradt Galambos Ferenc indulatos hangú válasza Bethlen e júl. 6-i levelére, 1712. aug. 20-i dátummal. „Hogy az melly Bonumokat ő kglme kezehez resignalok, azokrul ő kglme engemet Quietalyon Szatthmárrá küldvén azokat Erdellyben repicse, annak utanna mi tévő leszen kglđ meg láttya, mellyre ha én condescendálnék bizony méltán egy gyermekis meg nevetetne, Eöreg legény vagyok én, az Zabolaj kapu eleiben járnı gyökkentenı; jol cselekedte az edes kedves gyermekem egyetlen egymem hogy kglđet meg becsüllötte, de ha simplex biztatásra mellybül mind végig semmi sem lön az Erdelly útát annyszor nem nyomorgja vala az Erdelly szép Portiojat (mellyet én nem kevés munkával s kölcségel szerzettem vala megh) el nem vesztegeti vala.” — Ezután megismétli a meghalt unokákról korábban irtakat. Említést tesz iskolázta-sukról, temetésükrol, az egyedül viselt terhekröl: nem hogy egy talpalatnyi jószágot, „de bár csak egy pár Eökröt, Tehenet vagy Baranyt et quid simile ha küldöt kglđ szegényeknek pirulyon az Orczám, hanem minden terh az én vállaimon feküdt...” (Uo.)

625.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. iratai 1. cs. 3. tétel. Másolat, a másoló kezével: „Groff Betlen Miklos Uram ö Nga levelének extractussa, kitt irtt Rhedei Laszlo Urannak Bécsbül. Anno et die notatis.”

4. *Galambos Urannak mitt irtam, im kglđ láttya* — L. a 624. sz. levelet.

626.

Lelőhelye: OL P 55, Évrendezett iratok, 1712, volt. Autográf. „Bethlen János Urannak irt levél párja.”

627.

Lelőhelye: OL P 55, Évrendezett iratok 1712, volt. Autográf. „Haller Istvánne Aszszonyomnak irt levél párja”

8. *mint a szegény Idvezült Eotsem Urannak esztendönként adtam* — Ez az utalás Bethlen Sámuelre vonatkozik, ugyanis Haller Istvánné korábban az ő felesége volt.

628.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 405. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak nékem kedves Fiam Uramnak eö kglmenek adassék. Gernyeszeg.

4. *meg mondhattya knek Szent Györgyi* – Valószínűleg az a Szentgyörgyi György, aki inasként kísérte Bethlent Bécsbe. (Vö. Ö. II. 151.)

629.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 406. Autográf. Betlen Julia Edes Leanyomnak adaskek E napokban kevés jó és örömteli hír érkezhett a bécsi fogságba az otthoniak életéről. Rhédey Júlia 1712. júl. 29-én kelt levele szerint: „en bizony mar el farattam, az szok nyomorusag mija, mar bizony el nem viselhetem, bar az Isten vöt volna el akor mikor ferhez adot, mert ha meg is halastya vigasztalast, vagy meg bolondulok, van [!] az gutta üt meg, es világ tsudaja leszek, az ördögyök lelke tuggy hol s kivel kel leveleket keresztetni, Joseph ahoz nem tudt, tsutsi bolond, salatzi roszt dijak, porokatort nem kaphatok, sohol, mert lattyak hogy Isten meg alazot nints betsületünk, ez vilagi ember, bizony nyem szolgal nyomorusba [!] eset embernek, mert attul nem varhattya elő menetelit...” (OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

630.

Lelőhelye: MTAK, Mikrofilm, A 7/II. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Redei Familiából allo (Nomina Nota &c.) kedves jo akaró Uraimnak Atyámfiainak Sogoromnak eö kglmeknek adassék.

13. *máris ez erdő járó Medvebőr osztásán szeretetlenkedik egjmás között* — Azaz olyanon osztozkodnak, ami még nem az övék. (Jelentése közel áll az „előre iszik a medve bőrére” jelentéséhez.)

631.

Lelőhelye: OL B 2, 65/1712. Csak a levélzáró formula autográf.

8. *mind ujjabb Rámára vonattatnak* — Azaz mások kénye-kedve szerint alakították, formálták a dolgokat.

Augusztus hónapban a borgói birtokról is új rendelkezést küld haza a családjának Bethlen Miklós:

Borgorol valo Instructio. 10 Augusti 1712.

Felre tevenn most azöket, a' mellyeket az előtt Borgorol Instructioba irtam volt. A Felesegem botsassa oszlasra, de ilyen Conditioval

1. Ez idei gabona s- egyeb dezma s- minden jövedelem maraddgyon ide, es az 900 forintot en nem kivonom, sem az Eötseimtől sem a Jobbagyoktol.

2. Bethlen Janos, György, Adam, Samuel, Imre, Farkas, Eötsem Uramek addgynak rendes levelet arrol, hogy az eddig valo fel nem osztasaert Borgonak az en maradekimot soha nem haborgattyák, mivel hogy magok tuddgyak, hogy a mig en birtam a Nestet oda adttam

3. Ha Isten valami Jozsagot ad az *ő* Kegyemek, vagy az egészsz Familia kezebe, vagy Törvény által, vagy kit Isten tavoztasson, Apafi, vagy mas linea defectussann, akkor az en maradekimnak a Kutyalvi Osztozasbeli nagy hibát potollyak ki.

Ez a level meg levenn, Oszszak s- ellyenek boldogul Atyafisagosonn.

~ Bethlen Miklos

(OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. A hátlapján Rhédey Júlia kezével: „Anno 1712 10 augusti irta uram *ő* kegyeme Borgaji osztozasrol”)

632.

Lelőhelye: OL F 46,178/1713 [!]. Csak a levélzáró formula autográf. Az Erdélyi Meltóságos Királyi Deputacionak &c nékem kedves bizodalmas jó akaró Uraimnak Atyámfiainak *ő* kglmeknek adassék.

6. *Akar maga hiteles Emberével hányassa fel.* – Feltehetően e levél következményeképpen készítette el Gidófalvi Gábor és Alvinczi Sámuel 1712-ben Bethlen levelesládájának regesztrumát. (OL F 46, 323/1712) A rendkívül fontos anyag információs értékét csökkenti, hogy a missilisek csak gyűjtőnévvel említettnek.

633.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 407. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak, nékem kedves Fiam Uramnak adassék. Gernyeszeg.

7. *más el jár bizony a' halóval* — Azaz magának halászik.
20. *Meg mondhatta Szent Gjörgji kglmednek ha szembe volt kglmeddel* — Szentgyörgyi György, Bethlen bécsi inasa valószínűleg végleg hazatért Erdélybe. (L. a 688. sz. levelet.)

634.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713 [!]. Csak a levélzáró formula autográf. Az Meltóságos Erdélyi Királyi Deputacionak &c. nékem kedves bizodalmas Uraimnak Atyámfiainak *ő* kglmeknek adassék.

2. *Micsoda nagj romlása légjen az én szegény Feleségemnek és Josef Fiamnak s több Gjermekimnek az Huszti állapotban* — A „huszti vásár” kudarcáról l. a 438. sz. levelet.

635.

Lelőhelye: OL B 2, 178/1712. A címzés kivételével autográf.
Közölve: LUKINICH, 1911. 462.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 408. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Sándor [!] Uramnak kedves Fiam Uramnak eö kglmenek adassék.

2. *Szent Györgji által röviden irtam* — L. a 633. sz. levél jegyzetét.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 409. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak kedves Fiam Uramnak adassék.

3. *Nem tudom kglmed trefábaé, valójábaé említett a' Felesegemnek harmincz ezer kö sót* — A Teleki család követelése a harmincezer kősó irányában eléggé felháborította Bethlent, aki úgy érzi, sokkal többet szolgált annak a háznak, minthogy minden csip-csup adósságért háborgassák. Ráadásul nem is vett el a Telekiektől egy csepp sót sem. Mindez annyira felizgatja, hogy haragos instructiót ír, amelyben összefoglalja mindazt, amit a családról tett, s ami szerinte az ő bukásához vezetett:

Instructio.

1. Az Teleki Uram említette harmincz ezer kö Sóó tsak olyan igaz a' mint en most a *Szent Istvan* Tornyá tetején a gombon trombitalok; Egy tyuk-mony sozni valo Soját sem vettem el soha tellyes eiletembe, sött ellenben ö vette el ennekem in Anno 1690. talám husz ezer Sómat, és tött akkor ennekem leg alább tiz ezer forint kárt, tudja Etsedi Péter a dolgot, tsak az *Isten* nagj Irgalmassága lön hogj mind egj cseppig kárré nem vallám husz ezer kö Somat es az utan 8. 9. tiz esztendővel tsak az *Isten* tudgja mint adhatám en el az en Somat többel mint tizen két ezer forint kárral, melyet a Teleki Mihály erőszaketele szerzett volt ennékem, de en megis Telekinek soha tsak egy marok Soját sem vettem el, hírét sem hallottam, almomba se láttam. Es tsudalkozom olyan Tisztesseges meg értelmes öt emberen, hogj a maga dolgait sem tudgya és ilyen gyermeki hijaba valóságnalis alább valo hijába valóságot emleget. Kerestem volna meg csak en maradekán, (a' mint hogj bizony volt volna modom benne, es okomis rea) a-mennyi kárt, es nyomorúságot szerzett volt énnékem, bizony hirekkel lött volna eö kknék, de en nem tselekettem, hanem tsak a mit en töllem torkon verve el vont volt, ugjmint. A Járai, es Sárdi jóságot, azt keresém törvennyel viszsza a Táblán a Varmegién; Sött ellenben szallyanak lelkekbe eö kglmek a mig a Leányom abba a házba nem mentis nem fizeteme mindenkor jót a gonoszokért tsak rövid punctumokban. Primo. Mennyit igyekezém meg orvosolni a Bethlen Ferencz el válását. (2.) Hasonlokeppen a Teleki Mihály Vram házassága el bontását, hiszem a két Bethlen Atyámfia azok miatt lett nékem ellenségem-mé egy részről. (3.) A Duca Vajda 16 000, az az tizenhatezer Aranyját ha *Isten* után en ne legjek edgjik eszköz bizony le penditik vala eö kglmekkel. (4.) Jute eszékbe mikor az Apjokra holta utan Inquisitiót rendelének, nevezetessen Szász János a Szász Natio nevével 65 000, az az hatvanötezer forintot keres vala rajtok, ne löttem volna tsak ott, bizony hirekkel lött volna. (5.) Teleki Pál Vram nem birna ma Lonát ha én ne oltalmazsam, még csak alig hogj Fejérvárat meg nem ölenek miatta. Tudgja a Felesegem s Kaposi Uram s mások. (6.) Sött en nem volnek ma Rab emberi mod szerint

szolva, ha az ő kglmek két ezer Gíra ezüstiért ne veszedkedjem, abból vagjon az en veszedelmeknek minden eredeti. Azert vetének ki a Tanácsbol. Ugi vőnek osztan labot a levél fel szaggatásra s ugi lön a többi.

Ha ezen a Világon valaki szolgált valakinek, szolgáltam en annak a Háznak. Azért kerni kell eő kglmeket a két ezer forintal várakozóznak, hiszem 4. 4. száz forint jutna edgiknek edgiknek belőle, bizony ha ideajandekoznáknis meg érdemleném, de nem kívánom!

[Nem autográf. Más kézzel: Az Ur igen haragos írása. (OL P 658, 2. cs. 420.)]

8. *Irtam én eleget arról az Indiai sóról.* — L. az instructiót. Az „Indiai” jelzővel az ügy irrealitását kívánja hangsúlyozni, ami „tsak olyan igaz a’ mint en most a Szent Istvan Tornya tetején a gombon trombitalok” — egyben utal e hiperbolával a bécsi helyszínre is. Az Önéletírásában is szívesen él az „amerikai vagy chinai” jelzővel, ha a dolog elérhetetlenségét kívánja kifejezni. (Pl.: Ö. I. 351.)

638.

Lelőhelye: OL P 1952. 1. cs. 1. tétel. Nem autográf, autográf kiegészítésekkel. Cn. [Kivonat Bethlen Miklós beadványából a Minisztérium tervezetére.]

Már a halál árnyékában jár, de még nem adta fel a reményt, ezért ismét előadja azt a kérést, amivel a császár apjához, testvéréhez és magához a császárhoz fordult. Szabadságot és kegyelmet kér tőlük, mert I. Isten könyörületét igért a nyomorultaknak. 2. Erdélyben ellenségei összeesküvése a törvény és Lipót akarata ellenére ítélte halálra. 3. Ügyét törvényesen megfellebbezte, de azt törvényesen nem terjesztették fel ide, vele nem közölték, jelenlétében nem tárgyalták, így szenved már 8 és fél éve. 4. A Galambon kívül nem vétékezett, mert a császári házat nem kiüzni akarta Erdélyből, hanem ott örökösen megszilárdítani, hazáját megbékíteni, ennek folytán a császári házat megerősíteni a franciák ellenében, támogatni a protestáns felekezetet a katolikus elnyomás ellen. 5. A császár általános amnesztiát adott egész Erdélyben és Magyarországon, őt se rekeszék ki ebből. 6. Vegyék figyelembe régi szolgálatait, Lipót különös kegyelmét, amit 1695. április 25-én megerősített. 7. Eddigi sok szenvedését. 8. Ha az államérdek tartja fogva, mentse ki a kegyelem, 71 éve, gyengesége, a közeli halál, nyomorult özvegye, menyé 7 gyermeke, köztük 4 házasulandó leány, akinek nincs hozománya, 40 ezer forintnyi adóssága, amit egészében a császári kincstár javára fordított; ha ezt a hitelezők kamatostól behajtják, teljes nyomorra jut, hiszen Huszt nem ér fel az adóssággal. 9. Ha a börtönben kell meghalnia, legalább küldjék Erdélybe. 10. De legalább enyhítsék a fogság szigorát. 11. Mindenesetre segítsék családját azzal, hogy a 10 évvel ezelőtt az udvari kamarától 47 000 forintért vásárolt Husztot adják feleségének és József fiának élethossziglan; elégítsék ki őket annak a 22 000 rajnai forintnak a kamataival, amit 1703-ban készpénzben letétbe helyezett a kamaránál, fogságáig fizessék ki kancellári fizetését, 14 166 forintot; adják meg kancellári fizetésének 9725 forintnyi hátralékát, amit Apor István gróf tartott vissza; Bethlen Józsefet iktassák be Lipót adománya értelmében a máramarosi ispánságba és a huszti kapitányságba; Gáncs, Alsószöcs, kincstári birtokokat, melyeket pénzért vásárolt, Drombárt, Borsómezőt, amit Lipót adományából kapott, felesége ténylegesen bírhasza, mert ez a Rákóczi-féle háború miatt nem történt meg. 12. Adja meg a császár családjának azt a 40 000 forintot, amit Lipót adományozott neki, de amiből semmit sem kapott meg.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Nem autográf. „Galambos es Redei Laszlo Urameknak szollo levél párja. Iterata Ezt ujjolag el küldöttük Die 1 February 1713”

6. *Kérem kglmtd a' szerint külgjön Regestrumot rolla — Még a 624—625. sz. levélben érintett témára tér itt is vissza. E napról kelt, Galambos Ferencnek írt levele elveszett, másolatát l. a 643. sz. alatt.*

Lelőhelye: OL B 2, 168/1712. Csak az aláírást közvetlen megelőző formularész autográf. Ad Sacratissimam Romanorum Imperatoriam, ac Germaniae, Hispaniae, Hungariae Bohemiaeque &c. Regiam Majestatem. Dominum Dominum Clementissimum Humillimus supplex libellus Comitiss Nicolai de Bethlen, Captivi.

[A levél fordítása:]

Szentséges és Győzhetetlen Császár, Legkegyelmesebb, Jóságos Uram!

Én, immár hetven esztendősn nyomorult, aki hét és fél éve rothadok a börtönben, ez alázatos kérvényben öntöm könnyeimet Császári Felseged lába elé.

Én vagyok az, aki kilenc évvel ezelőtt, amikor méltatlanul ugyan, de mégis Erdély királyi főkancellárja voltam, élő szóval örvendeztem és hálálkodtam Felseged spanyol uralkodásáért, aminek tanúja az akkor kinyomtatott dicsőítő irat.

Szerencsétlenségem oka és alkalma egy béketervezet, melyet 1704-ben juttattam el az angol és a holland követekhez, kik akkor békeközvetítőként jártak el az isteni Lipót, a magyarok és a megszarodott erdélyiek között.

E tervezet tartalma, célja, iránya a mondott tartományok békéje volt, én úgy láttam, a császári felség sértetlenségének megőrzésével, hogy e tartományok illetén megbékéltetése után őfelsége minden erejét a francia király ellen, a spanyol birodalom megszerzésére fordíthassa, birodalmait, azok között hazámat és nemzetemet szerencsésen és nyugodalmasan birtokolhassa.

Ha szándékom más volt, ha bárkinek veszedelmére törtem, Isten engem ne csak soha ki ne szabadítson ebből a börtönből, hanem innen ama örök börtönbe taszítson engem. Végül azonban valamiképpen ezt szándékomon kívül és annak ellenére magyarázták, és halálba, e borzasztó börtönbe taszító átkomra lett.

Nem találtak ellenem többet, még csak árnyékát sem annak, hogy a legcsekélyebb mértékben is összejátszottam volna a felséges háza iránt ellenséges, vagy ilyesmivel gyanúsítható halandóval.

Ennélfogva, mivel Felseged oly sok királyság koronájával koronáztatik, a királyok királyának töviskoronájára kérem Felsegedet, könyörüljön rajtam, és ha Ő a keresztén irgalmazott a latornak, legyen én bár ama latornál bűnösebb, leljek végre e borzalmas szenvedések után kegyelmet és szabadságot, hiszen egész Magyarországon és Erdélyben annyi sok kegyelmet nyert bukott között egyedül vagyok, ki a mélységből sóhajtozom, mindenki más kivétel nélkül visszakarta életét, szabadságát, javait, méltóságait.

Méltóztassék Felseged kivenni a szálkát a történelem és az utókor szeméből, ne bámuljanak azon, hogy akadt valaki, aki hajdan a Felseges Lipótnak akár saját veszedelme árán is sok szolgálatot tett, és e felség szóval, tettel különösképp sokat ígért neki, nagy kegyben tartotta, végül egy képzelt vád miatt börtönben rothadt és halt meg, kizárva az általános kegyelemből.

Szerencsétlense Felsőged felséges birodalmát (melyhez hasonló az első Augustus óta nem volt) jóssággal, mint ahogy én is vidám szívvvel fogom kérni Istent — kérem most is, bár sírva —, hogy mondja azt Felsőgednek, amit egykor Dávidnak és Cyrusnak mondott: Felkentek. És tegye Felsőgedet akár első, akár ötödik Károlyllyá a keresztény világon.

Szent Császári és Királyi Felsőgednek legalázatosabb és legreménytelenebb rabja

Bethlen Miklós gróf

Bethlen e kérvénye akkor keletkezhetett az 1712-es év folyamán, amikor — az új császár megkoronázása után — már összegyűlt az ország, a család és a deputatio, esetleg a kancellária azonos célzatú iratanyaga is.

9. *cujus testis est Panegyricus tunc typis impressus* — Bethlen itt a Corona muralis... című művére utal, melynek 1702-es bécsi első kiadását csupán a róla készült kéziratból ismerjük (OSZK, Fol. Lat. 3558.); az 1703-as erdélyi kiadás egy példányát a székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtára őrizte meg. Téves Szabó Károly megállapítása, hogy csonka, hiszen az eredeti teljes példány sem volt több két levélnél. (RMK II. 2153.)

641.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 410. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak nékem kedves Fiam Uramnak eő kglmének adassék. Ger-nyeszeg.

3. *Az Soorol valo kgd mentseget en be veszem* — Teleki Sándor a 637. sz. levél jegyzetében található Instructio-ban foglaltak ellen védekezett.
7. *az en Nehai Menyemet* — Azaz néhai Bethlen Mihály feleségét, Vay Erzsébetet. Az utalást magyarázza a 612. sz. levél.
21. *Esai. 61. W. 8.* — Az itt írtak szinte szó szerint megismétlik a 612. sz. levélben mondottakat, ott is hivatkozik e bibliai locusra: Mert én UR szeretem az itéletet, gyűlölöm a' ragadományt az áldozatban, és rendelem az ő tseledeteket igazságban, és örökké való szövetséget szerzek ö vélek. E napról keltezi Tarczali Zsigmod is a Teleki Sándorhoz küldött levelét, melyben írja, hogy a rab úrnak „ha a' véremmel szolgálhatnak bizony szolgálnek tudja eddigis Nagtok mit nem tsinaltam eő Nagaert” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/ 1—115.)

642.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 411. Autográf, a címzés kivételével. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak nékem kedves Fiam Uramnak eő kglmének adassék. Ger-nyeszeg.

3. *Istok es Borbara Onokaimot a kgd kezenel hagyta* — Vay Erzsébetről úgy tudja Lukinich, hogy a Rákóczi-szabadságharc bukása után előbb Máramaros megyében húzta meg magát, ahol apja volt a főispán. 1711-ben Moldvába ment, ahonnan később visszatért Erdélybe a gyermekeihez, s velük élt egy ideig néhai férje anyai birtokain. 1712 tájban ment férjhez újból, Dujardin Ferenc császári ezredes felesége lett. Valószínű ez alkalmából hagyta Bethlenékre első házasságából származó gyermekeit, Istvánt és Borbálát. Volt még egy Ilona nevű lányuk is, akiről itt a nagyapja nem tesz említést.
9. *azokot az szegeny Arvakot, mint tűzből ki kapott Űszögeket, ismet viszsza a tűzbe ne vesse* — A kép Ámós próféta könyve 4. részének 11. versére

vezethető vissza: Megemészték közzületek *sokakat*, mint megemészté Isten Sodomát és Gomorát, annyira hogy hasonlók lennétek a' tüzből kiragadott üszöghöz; de még sem térétek hozzám, ezt mondja az UR.

Rhédey Júlia 1713. jan. 12-én kelt levele szerint ez idő tájban vette férje dátum nélküli levelét; egyben panaszkozik, hogy nincs pénzük, mindenki becsapja őket stb. (OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

643.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. iratai, 1. cs. 3. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferencz Uramnak nekem kedves bizodalmas jó akaró Uramnak eö kglmenek adassék. Ibi Ubi

Közölve: JANKOVICS, 1973. 443.

A levél a 639. számúval egyazon napon született levél másolatát tartalmazza; az nem juthatott el a címzetthez, így tulajdonképpen extradatálva újra elküldésre kerül.

644.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Autográf. Cn.

9. *az szegeny boldogtalan Hertzeg* — II. Apafi Mihály, aki ez évben halt meg. 1713. febr. 11-én Tarczali arról értesíti Teleki Sándort, hogy memorialét ad be a kamara elnökének, „melly Memorialisnak párját maga a' Szeginy Rab vr (kinek dólgaiban tsak hogy a' lelket ki nem teszem de semmit eddig nem segíthettem) kglmednek accludálta...” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1-115.)

645.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 413/1. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak nékem kedves Fiam Uramnak adassék. Gernyeszeg.

13. *Unokaimrais kérem kglmdt ne szánnya gondot viselni.* — L. a 642. sz. levelet és jegyzetét.

646.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 413/2. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak nekem kedves Fiam Uramnak adassék

647.

Lelőhelye: OL P 1953, 2. cs. 5. tétel. Autográf. Bethlen Josef edes Fiamnak

3. *Mig ez le megyen, az Erdelyieket el addgyak.* — Arra a bécsi kisasszonyra — feltehetőleg Bánffy György Zsuzsa nevű lányára — utal Bethlen Miklós, akit Józsefnek szeretett volna megszerezni feleségül. L. a 670. sz. levelet és jegyzetét.

648.

Lelőhelye: OL P 658; 2. cs. 414. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak* nekem kedves Fiam Uramnak adassek

3. *Isten meg aldgyon az en Arva Onokaimmal el követett, es el követendő josagtokert* — L. a 642. sz. levelet és jegyzetét.

1713. április–május–júniusából nem sikerült Bethlen-levelet találni, így a Tarczali–Teleki Sándor levelezésből következtethetünk a rab Bethlen Miklós életének eseményeire.

1713. ápr. 29.: „A Felseges Csaszarne Majusban itt lesz javallanam ha az Asszony ö Nga edgj alázatos Instantiat küldene kezemben a' Szeginy Rab vr vigasztalásaert, mert tsak a' Pensiojatis szüntelen kell köldulnom, most pedig <ha> kit Isten ne adjjon ha a' Pestis itt talal kezdödni itt hadgjake vadgj el viszik nem tudom? aszt sem mellyik volna jobb.”

1713. máj. 17.: „A Szeginy Ur rabságot, üdgy a' másotis melly annak alkalmatosságával volt nem akarjak itt pro innocenti et meritorio agnoscalni...” „...Mit irnom a' szeginy Rab úrrül nem tudok, nemis akarnak dölgához szállani oly formán, minap vólt a szó innen el viszik egésségesebb helyyre, de insinuáltam szomorúságára lenni, mellyre nézve üdgy látom itt hadtak.” — S megismétli korábbi javaslatát, hogy a család írjon kérvényt a császárnénak.

1713. júl. 12.: „A Szeginy Rab urat hogj ott, vadgj itt, valami functiora admittallyák, optandum potius quam sperandum, bár tsak Husztnak érhesen jó végét; mig él, másként Istennek halá jó egésséges még sokaig élhet, Isten s a' Király kegyelmességéről pedig desperalni Piaculum volna.” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1-115.)

649.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf, címzés nélkül. Egyéb levelek és utasítások kísérője lehetett, mert rajta Rhédey Júlia írásával ez áll: „Anno 1713 irta uram ő kegyelme 12 augusti vöttem 21 augusti ir evel a generalnak gubernijomnak”

7. *Deserdin Titulusat ird meg Josef.* — Deserdin azonos azzal a Dujardinnal, aki Vay Erzsébet második férje volt.

650.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713. A dátumtól autográf. Az Meltosagos Erdelyi Regium Guberniumnak. Nekem kedves Bizodalmas Uraimnak Atyamfiainak adassek (A levél a 649. számúval együtt érkezett Erdélybe, erre utal Rhédey Júlia feljegyzése.)

4. *Edes Hazánk Igazgatásának fel állitásába való Gondviselését* — A delegatio helyébe ez idő tájt felállított — illetve visszaállított — guberniumot siet Bethlen felkeresni, és ügyének megnyerni e levélvel.

651.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf. *Illustrissimae Dominae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori Carissimae Albae Juliae in Transilvania.* Rhédey Julia kezével: „Anno 1713 2 Septembris irta uram ő kegyelme vöttem 14 septembris irt levelek kereseseről zabalara valo gond viselesre ebe írja hogy hetven ket esztendőbe fordu” [!]

652.

Lelőhelye: OL P 1952, I. cs. 10. tétel. Autográf. Illustrissimae Dominae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori meae Carissimae Albae Juliae in Transilvania Rhédey Julia kezével rajta: „Anno 1713. irta uram ő kegyelme 30 septembris vőttem 9 oktobris irt valami keves vigatalasáról, aldot legyen isten öröke, az ki csak ennyi vigatalasat nyujtotta is.”

Közölve: GÉBER, 163.

[A reversalis szövegének fordítása:]

Miután a szent katolikus császári és királyi felség, természet szerinti uram keresztyéni irgalmasságtól indítatva kegyelmesen beleegyezett abba, hogy az örkatonák, akik már 9 éve állandóan öröködnék szállásomon, mint valami börtön kapujában, végre eltávolítottassanak onnan, én, Bethlen Miklós gróf, a földre borulva és így adván hálát e jóságért, egyúttal keresztyén és nemes hitemre fogadom és esküszöm, a Szent Császári és Királyi Felségnek tett hűségskümre ígérem, hogy Ő Magasságos Szent Felségének előzetes tudta és kegyelmes rendelkezése nélkül szállásomról és még kevésbé Bécs városából nem távozom. E dolog nagyobb hitelűl a kötelezvényt saját kezemmel aláírtam és szokásos ősi pecsétemmel megerősítettem. Kelt Bécsben, 1713. szeptember 30-án.

Bethlen Miklós gróf
Pecset helye.

Tarczali már e hó 23-án jelezte a családnak, hogy „Bethlen Miklos vris hiszem Isten (sok keserves Instantiaim utan) ez napokban az Örzöktül meg szabadúl, az utan Isten többet ad.” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1–115.)

653.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713. A címzés kivételével autográf. Méltóságos Erdélyi Királyi Guberniumnak, nékem kedves bizodalmas Uraimnak Atyamfiainak öö kglmeknek adassék.

3. *Mint hogy az en Fiamnak Josephnek mind a Nemes Varmegye, mind az Huszti Joszag vegett Maramarosba ki kell menni* — Erre a kérésre a gubernium az alábbi választ adja Rhédey Júliának 1713. nov. 23-án: sem az anya, sem az apa leveléből nem derül ki világosan, hogy mi az oka József máramarosi útjának, így passust nem adhatnak. Különben is a rendelkezések szerint előbb a gubernátort kell megkeresniök, s a tőle kapott útlevéllel kell a guberniumhoz fordulni. (OL F 43, 8. k. fol. 584.)

1714. május 12-én ismét terítékre kerül az ügy: már a múlt novemberben megírták — írják újfent Rhédey Júliának —, hogy nem lévén speciális parancsolat sem az úrfi instelláltatására, sem széképitésre, passust és annu-entiát nem adhatnak. Az ilyen dolgokban kötelesek a császári rendeletet megvárni. (Uo. fol. 665.)

654.

Lelőhelye: OL B 2, 50/1713. A levélzáró formula autográf. Informatio Humillima C. N. de Bethlen. Ugyanitt még egy másolat is található, amely segítségével a bizonytalan olvasatú helyeket tisztázni lehetett. Két szempontból is fontos dokumentum:

egyrészt azt jelzi, hogy bécsi fogsága idején is fordultak Bethlenhez információk végett, másrészt pedig a korszak történetéhez ad fontos adalékokat. Ezért fordítását teljes terjedelmében közöljük:

Alázatos tájékoztatás a tekintetes Bziodossyocki György lengyel főlovászmester ügyéről.

Amint e nagyságos úrnak az Ő Szent Császári — Királyi Felséghez intézett folyamóványából látom, Kosow mezővárost a rablók 1698-ban felprédálták. Ahogy pedig a jó emlékezetű Eyner báró, akkori huszti parancsnok 1698. július 28-án a fényes Haditanácsnak küldött levelében olvasható, e rablók Szatmár megyéből, Kővár kerületből és Erdélyből jöttek. Valószínűbb azonban, hogy ezek különböző és többféle helyről származtak, s nem mint ahogy a parancsnok úr vagy bárki más megtudhatta, mert az a híres rablóvezér, Pintye, nagyon sok társat szerzett magának különböző országokból és vidékekről, még Törökországból is, mint ugyanez a parancsnok úr írja a fényes Haditanácshoz Tömösvárról 1699. január 24-én, 3—400-at is.

Bárhonnan voltak is tehát, nem fontos, lényeg, hogy voltak, és hogy sok más gaztett között ezt a mezővárost is felprédálták, ez biztos, akkor én is hallottam, minthogy Máramaros megye főispánja voltam, de nem a tekintetes Bzyedossyocki úr keresett meg és nem is a károsultak, hanem az én alispánom tájékoztattott, mire én és az erdélyi királyi gubernium nyomatékosan utasítottuk, hogy az ilyen rablókat minél serényebben és szigorúbban üldözze, amit ő meg is tett, ugyanis a megyéből sok nemest és hajdút küldött a rablók üldözésére, mikor is az egyik derék nemest, Szaploneczai Jónást e vállalkozás során a rablók meg is ölték, erről röviden a parancsnok úr is megemlékezik, aki egyébként — mint idemásvolt leveléből meglátszik — nem volt nagy barátja a megyének és tisztviselőinek, ugyanis mindent, amit a megye csinált, a saját rendelkezése és hajdúi alá tartozónak vélt, jöllehet hajdúi nem is voltak, és a megyével sok dologban nagyon szigorúan bánt. Ezért aztán később nagy vita támadt a megye és ő között, távozása után Rabutin tábornok vizsgálatot végzett, és a fényes Haditanács előtt folyt a per. Hogy pedig emiatt a megyének mennyi bosszúságot kellett elszenvednie tőle, a bölcsek megítélésére marad.

Ami aztán azt a 180 vagy 170 ezer lengyel forintnyi igényt illeti: ama egész idő alatt, egészen 1703-ig, tudniillik ama esettől kezdve 5 éven keresztül, minden dolog megbékélvén, minden kérelmezőnek a királyi gubernium, melyhez Máramaros tartozott, szolgáltatott törvényt, annak én is valamiféle tagja voltam, e megyének pedig főispánja, a mieink közül azonban senki sem kért igazságot úgy, hogy azt bármi módon is megtagadták volna, ami felől mind a gubernium, mind ama megye jegyzőkönyveit meg lehet nézni.

Amit aztán az igénylő úr ír, hogy a dicsőséges emlékezetű Lipót császár parancsára Rabutin tábornok úr értesítette a megyét a 170 ezer forint megfizetéséről szóló határozatról, erről semmit sem tudok, nem is értem, hacsak nem bebörtönöztetésem után történt, mert ha előtte lett volna, képtelenség lenne, hogy az alám rendelt megye e roppant teherről legalább hírt ne küldött volna számomra. Egyébként a fényességes Rabutin tábornok úr nemhogy 180 ezer, de 18 forintról sem rendelkezett soha sem Erdélyben, sem Máramarosban, mert figyelembe vette a Diploma 17. pontját.

Ha tehát az igénylő úr ezt a véleményét fenntartja, remélem, a császári jóindulat az egész ügyet visszautalja az erdélyi királyi guberniumhoz, hogy a megye ott feleljen meg. Hát ez volna legalázatosabb tájékoztatásom ez ügyben, amit adni tudok, és ezt hitványsággal együtt alázatosan a kegyelem felsőbbsege alá bocsátom. A fényességeknek, akiknek ezt tudniuk kell, legalázatosabb és lekötelezett szolgálja

Bethlen Miklós gróf

655.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 415. Autográf. Cn.

31. *Kgd noha büntelen, de en miattam ket esztendeig Rab lón.* — L. az 550. sz. levél jegyzetét.

656.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 416. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Uramnak* adassek.

5. *Enyedi Istvan Ur izent fia Samuel altal* — Bethlen Miklós most mint a kollégium volt gondnoka ír vejenek, a jelenlegi kurátornak.

657.

Közölve: LUKINICH, 1906. 92. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak, nekem kedves bizodalmas öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

4. *Kglmed Getzi fiába esett szomorúságának bizony compatiálok.* — Bethlen László 1714. márc. 14-én kelt levelében tesz említést Gergely fia haláláról. Kétheti súlyos nyavalyája után halt meg, „per Epilepsiam” (OL P 1952, 3. cs.)
7. *Nekem is egy Getzim abba hala meg.* — Önéletírásában 1699 telére teszi Gergely fia születését. (Vö. II. 36.)
8. *De Christus Urunk mit mond Luc. 18. 16.* — Jésus pedig mikor a’ kis gyermekeket magához hívta vólna, monda: Engedjétek hogy a’ kis gyermekek jöjjenek én hozzám, és őket meg ne tiltsátok, mert illyeneké az Istennek országa.

658.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 417. A címzés kivételével autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak*, kedves Fiam Uramnak eő kglmének

7. *Es igy hadd lehetne kgd Tordaba* — Talán a tordai főispánság az a tisztség, amelyért annyit harcolt Teleki Sándor, s — apósa szavaival élve — „Helenának tartotta” (L. az 592. sz. levelet, illetve Ö. I. 38., II. 102. e metafora használatához.)

659.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 418. Autográf. *Betlen Julia Edes Leanyomnak*

2. *a Fa hey Vizet igen kedvessen vettem* — Itálairól Önéletírásában így szól: „Aquavitát, rosolist, fahéjvizet, igen keveset és igen ritkán, nem gyógyörűség, sem részegségért, hanem orvosságért inkább.” (I. 133.)

A fahéjvíz egyébként fahéjbabéron átcepegtetett illatos víz volt, s Apor Péter szerint Brassóban főzték. (APOR, 14.)

660.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf. *Groff Redei Julia Szerelmes Feleségemnek*. Rhédey Júlia kezével: „Anno 17 4 [!] 7 aprilis irta uram ó kegyelme vötem 25 aprilis ir evel sok leveleket josephnek mara marosba”

661.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Csak az aláírás autográf. Cn.

30. *abban az atkozott Farkas Sigmond*ba — Sonkádi, csengeri tisztartójáról hasonlóképpen vélekedik Önéletírásában is: „Farkas Zsigmond is egynéhány esztendeig való számadásával circiter négy vagy ötezer forintig oda vagon.” (II. 98.)

662.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Nem autográf. Cn.

7. *ha az régi Bethlen Miklos vólnék fel tudnám támasztani a' kglmed lovait* — Ezzel a fájdalmasan önironikus, nosztalgikus mondattal utal Bethlen Rhédey László 1714. máj. 19-i levelének alábbi soraira: „En valoba nyerek a bé jövetelben mint Bertók az Csikban, Lovaim meg betegedék, kettei megis döglek harmadik mostt agonizál, magamis kétt szolgammal igen roszzul valék, már valamint jobbatskán lévén a Csonka héten cum Longo náso megyek ki felé...” — A két, ellentétes értelmű Instructióról: „Első instructioja Ngodnak vergált arra koczka szeltre ne szellyük a micske van, szagatva szakaszokra jól lesz, comportalván melyik job a mas részt tudván, az másik instructio nekem úgy teczik arra czéloz aprozzuk és az után özve cserellyük, ezis csak munka szaporítás. Irja most Ngod az én intizesem meszsze jár a dolognak valóságatul, az én intizesem meg csak úgy volt mint mikor a szabó szab, az után igazitya az emberhez. Jól írja Ngod meszszűnen ide vagyis oda nem látván semmi fundamentomost nem irhatt; Vajha oda láthatna Ngod nem így írna, s tudom nem sok orakatt töltenék az osztozásón egyezesen, mint hogy nemis sok az osztani való.” — írja elégedetlenül a Rhédey Júlia és a Rhédey család többi tagjai közötti hosszadalmas előkészületű osztozásról Rhédey László. (OL P 1952, 3. cs.)

663.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 419. Csak az aláírás és a címzés autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor* kedves Fiam *Uramnak* adassek.

17. *az én Veszedelmeknek ennek a' Rabságomnakis a kglmetekhez való jo indulatom az oka és alkalmatossága* — Az itt felsorolt érveket elmondta már többször: 1704-ben, a Sudores et cruces...-ben, utalt rá Önéletírásában. De az „Indiai só” miatti felháborodásában írt instructiója is ezzel érvel. Vö. a 637. sz. levél jegyzeteivel.
24. *Bethlen Ferencz Mocskolodásának alkalmatosságával* — Bethlen Ferenc és Teleki Júlia válásának körülményeire utalhat Bethlen.
34. *Vegje inkább kglmetek az én Házam szolgálatját mert bizony Fecske szál*

még arra. — Optimizmusát ezzel a Rimay János által is felhasznált metaforával fejezi ki: „Legyen jó idő csak, fecske száll házamra” (Vö. ECKHARDT, 1955. 79.)

35. *Et Pilo sua Umbra est.* — Az isteni gondviselést példázza ezzel a hivatkozással.

A metafora a költészetben sem ritka:

Kisded ellenséged
Semminek ne vélyyed,
S' ne gerjesszed haragra,
Vékony az haj szál-is,
S' árnyéka van még-is...

(Beniczky Péter: Példabeszédek, 52. RMKT XVII. 12. Sajtó alatt.)

Nézzed! árnyékot vet a haj —
Szál is, e vékony s kicsiny.

(TOLDY, 182.)

A mondás valószínűleg az *Etiam capillus unus habet umbram suam*-ból ered. Publilius Syrus, Sententiae, 186. Idézi Erasmus az Adagiáiban, iii, iii, 32. (1508.)

Bethlen Miklós továbbra is Máramaros főispánjának tekinti magát, vagy legalábbis felvállalja a megyei ügyek intézését az udvarban. Erre vall, hogy a gubernium 1714. júl. 1-i levelében megfeddi a vármegyét: „Mivel hogy Groff Bethlen Miklos Atyánkfia sententiaja az mi kglms Urunk eő Felsége resolutioja szerint, még eddig nem pronunciatatott; Szükségesnek itiltük kglmtkt ujjobbanis praemonealni, hogy ha mi baja s. difficultassai lesznek kglteknec in rebus Jurisdictionem Transylvanicam spectantibus, minden máshuva valo recursus nélkül, az Guberniumot in tempore requiralmi, és magok querelait itt, és nem másutt proponalni el ne mulassa kglmtk...” (OL F 43, 8. k. fol. 698.)

664.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Nem autográf, autográf javításokkal és aláírással. Kopott, szakadozott.

[Kivonata:]

Megkapta Feleden szept. 18-án kelt levelét, melyet 72 éves, rossz szeme és a csúf írás miatt alig tudott elolvasni, mégis válaszolnia kell unokája, Ilona ügyében, melyben ugyan az Úrasszony nem tanácsot kér, hanem rendelkezik.

Írja, hogy Ilona vőlegénye Dejerdin kisebb fia. Ezt először hallja, és csodálkozik, hiszen a kiházásitáshoz a rokonok beleegyezése szükséges, főleg kiskorúak esetében, márpedig Ilona még 15 éves sincs. Apja meghalt, nagyapjának kell gondot viselnie rá, ezért férjhez adása ügyében elsősorban tőle kell véleményt kérni, aztán a rokonságtól.

Míg bővebb információt nem kap, nem tudja a házasságot javallani. Nem a vallás miatt, bár ezt minden földi dolognál többre tartja, de Erdélyben erre sosem fordítottak túlzott figyelmet. A négy bevett vallás szabadon házasodhatott egymás között. Egyik nővére a katolikus Haller Pálhoz ment feleségül, Bethlen Gergely felesége katolikus volt, Bethlen Farkasé lutheránus, Eleké unitárius. Apornak, Mikesnek, Torotzkainak református volt a felesége, tehát saját lányai is mehettek volna más vallásúhoz.

A külföldi származást sem veszi figyelembe, mert csak két fajtát ismer: becsületest és becstelent. Tulajdon lányát is szívesen adta volna külföldihez. Galambosné bizonyítja, hogy még a hazán kívültre is kész volt elengedni leányát.

De Ilona még éretlen, nem tudja érdekeit védeni. Ezért kérdezi, hová viszi őt a férje,

lesz-e ott megélhetése. A Bethlen-birtokok örökösei József és István, amint ez a majorátus intézményéből következik, ezekből tehát nem élhetnek.

Vegye figyelembe, mit ér a zabolai és a gyulatelki egyesített birtok, hát még annak $\frac{1}{3}$ része. A székely jobbágy szegény, tizedet nem fizet, hetenként 3 napot dolgozik, naponta kenyeret kér, amit keres, megesi maga. Borjú nincs, a trágyázatlan föld terméketlen, vizenyős, 25-30 jobbágy sem esik egy-egy birtokosra. A zabolai birtok ura István. Borbálának másutt kell faházat építeni, megint másikon Ilonának, ha a birtokot felosztják.

A hajnácskői birtok állapotáról nincs tudomása, de a címzett birtokai többnyire részirtokok, melyeket meg kell osztani István, Borbála és Ilona között. Eközben még ő maga is fiatal, idősebb Dejerdintől gyermekei szülehetnek. Végül is a zabolai és hajnácskői birtok értéktelen részecskékre fog szétesni. De még ha Dejerdin olyan gazdag volna is, hogy Zabolát és Gyulatelkét pénzért kibővítené, nehezen talál erdélyi nemeset vagy székelyt, aki a saját birtokát eladja.

Dejerdinnek is sok gyermeke van, valószínű, hogy a mágnások szokása szerint az elsőszülöttnak akar kedvezni. A másodszülött Ilonával, a címzettel és bátyjával aligha lakhat ennél. Az együtt lakás egyébként is kellemetlen szokott lenni.

Ő sem segíthet a lányon, hiszen 40 ezer forint adóssága van, Szentpált, Borgót elfoglalták, értéktárgyait eladták.

Még fia életében Brassóban az Úrasszony ezreket költött. Már özvegyen, a kuruc időkben nyugodtan megmaradhatott volna Brassóban, hiszen császárhű férje miatt a németek, Rákóczi-párti apja miatt a kurucok megkímélték volna. Élhetett volna Erdélyben, és akkor birtokolná Bethlen minden javadalmát. De még a szentmiklósi kulcsárt is fel akarta akasztatni, mert az Bethlen feleségének bort akart küldeni Szebenbe. Otthagyta a szép beregszászi szőlőt, amikor Moldvából hazajött, azonnal elkülönítette magát a Bethlen családtól. Bethlen megfelelő intézkedéseket tett a két család javainak megmentésére, de ő azokat felrúgta. Törvénytelenésekre bízta Dejerdint, amivel csak saját gyermekeinek ártott, hiszen Isten és a császár is az igazságot fogja pártfogolni.

Intézkedése szerint József mindent megadott volna az unokáknak és Ilonának is, ami jár nekik. Az a 7000 forint, amit az Úrasszony emleget, csak 6000 volt. A felét megkapták Galambosék, a feléről intézkedik az ő végrendelete.

Az Úrasszony részéről elsősorban az alábbiakban kell az igazságot: 1. A fia után maradt ingóságokat, okiratokat stb. adja vissza, állatot, lovat ugyancsak, hogy az a három unoka között egyenlően elosztható legyen, ugyanígy a zabolai és gyulatelki ingóságokat, hiszen ő Mihály fiának és Galambosné lányának minden anyai javakat kiadott a sajátjából, ezenkívül csak az Úrasszonynak a Bethlen házba való bevezetése belekérült 5-6 ezer forintjába.

2. Figyelembe kell venni, hogy az Úrasszony özvegyisége idején hogyan viselte gondját Zabolának és Szentmiklósnak meg a többi birtoknak; ebből megítélheti önmagát.

3. Alkalmazkodjék a körülményekhez. A következő tanácsokat adja:

1. A zabolai és gyulatelki birtokokat úgy osszák fel, hogy Gyulatelke néhány zabolai jobbággal együtt legyen egy harmad az egyik leány számára.

2. Zabola Istvánnak és az egyik leánynak jusson, a ház Istvánnak. Ami magyarországi birtok apai és anyai örökségből a három árvára jut, István és Borbála engedje kölcsön Ilonának, részint az ő erdélyi részirtokai fejében, részint pénzért vegye meg Dejerdin (ha e házasság létrejön), érintetlenül hagyva utódlási jogukat. Bécs, 1714. október 16.

665.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. „Rédei Juliának”

36. *Bethlen Mihálynak Ország Járás Tanittás Házosságára ment leg alább florenos 15/m.* — Utalás Bethlen Mihály külföldi tanulmányútjára, akadémia-járására.

666.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. 13. tétel. Nem autográf, autográf beszúrásokkal, aláírással. Rajta Rhédey Júlia kezével: „Anno 1715 12 jenuari [!] irta uram ö kegyelme gyermeki között valo joszag osztasrol kival [!] az huszti joszagrol Anno 1714 is irt ezen dolrol [!] novembris.”

A levél a 665. sz. variánsa. A kronológiai teljesség, az autográf korrekciók és a kiegészítés miatt mindkettőt teljes terjedelmében közöljük.

667.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 421. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Ur kedves Fiam Uramnak* adassek.

668.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 422. Autográf. *Betlen Julia Edes Leanyomnak Es Teleki Miklos Edes Onokamnak* adassek.

2. *az Uradnak irt levelembé az en derek valaszom* — L. a 667. sz. levelet.

669.

Közölve: K. PAPP, 111. Nem autográf, autográf beszúrásokkal. Cn.

35. *A mikor ez előtt más fél Esztendővel az Strázsát el vitték az Ajtomrol* — L. a 652. sz. levelet s benne Bethlen Miklós reverzálisát.
47. *Az Articsoka mag között vagyon egy zap fogam, ma tört ki vatsorann, vessék el, talam ki kel 13 esztendőre* — A magyar népi hitvilágnak a foghoz fűződő hiedelmeket feldolgozó szakirodalmában nem találtam utalást a kihullott fog elvetésével, s 13 év múltán való kikelésével kapcsolatban.

Rhédey Júlia e hónapban az alábbi hírekkel szolgált levelében a férje számára:

Isten minden jókkal jó egészséges étellel áldja meg édes uram kegyelmedet, szivesen kívánom.

Másodig Mártzi irt kegyelmed levele után mást maji napig nem vöttem, melylyet tulajdonítottok az nagy vizeknek, itt az Küküllő olyan nagy volt az héten, hogy az hidakon sem volt képes járnai, egy malom sem forgot az ki folyó vizen volt. Mi most Istennek hála egészségbe vagyunk meg, még nem betegedett le az leányom, igen meg csalatkozott az várásába, maga se tudja mire vélni. Isten tudja mi lesz az vége, már anynyira van ülő helyéből is elig két fel, nyavalás. Az hó elment, az vetések most

Istennek hála szépen mutatják magokat, csak ezután Isten ránk való haragjában el ne venné, én bizony meg ijedtem hogy ha Isten ebbe az esztendőbe elveszi tüllünk ismét az buzát mint tavaly elvövé éhel halunk meg, az buza dolgát pedig bizony csak az tavasz hordozza. Ezek után Isten oltalmában ajánlom édes uram kegyelmedet. — Szent Miklós. 23. Mártzi A. 1715. Kegyelmednek jó szívvvel szolgálna ha Isten engedné

~ Rédei Julia

(Közölve: Történeti Lapok, 1874. 2. sz. 30.)

670.

Közölve: K. PAPP, 112. Autográf. Cn.

3. *Hogy a Telekinek adott Smaragdus eöltözet helyenn mást nem vettem.* — E sorral induló bekezdését segít megvilágítani végrendeletének az ingóságokról szóló pontja. L. a 694. sz. levél jegyzetében a végrendelet szövegét.
12. *a te Josefhez való ertetlen Bak majom kölyket ölelgető szerelmehez hasonló kedvesed* — Bethlen már az Önéletírásában is élt e hasonlattal II. Apafi Mihályról szólván: „én azelőtt sok esztendőekkel megjövendöltem nékik, hogy mint a majom a kölykét, magok fojtják meg” (II. 22.) Bethlen Miklós éppoly szemléletesen használja a majom-analógiát a dédelgető-babusgató szülő-szeretet jellemzésére, mint Pázmány: „Mint a majmok kölykeiket, némely szülők addig fogdossák, nyallyák, faggyattyák fiaikat, hogy ugyan megölik végre.” (Pázmány Péter Összes Munkái, Bp., 1903—1905. 6. k. 264.)
Tanulhatta Bethlen ezt olyan tudós kézikönyvből is, mint Apáczai Magyar Encyclopaediája is: a majom az „ő fiát oly igen szereti, hogy gyakorta szeretetből azt hozzája kapcsolván meg öli”. (APÁCZAI CSERE, 286.)
18. *hogy te Apafi Györgyne ne legy* — Petki Borbála, I. Apafi Mihály anyja — esetét a 674. sz. levélben részletesen kifejti Bethlen. L. ott.
34. *Irod hogy Josef a lakadalom arant nem fogad szot* — Bethlenék — mint az alább közölt levélrészletekből megtudjuk — egyszerre több vasat is tűzben tartottak József megfelelő házassága érdekében. Rhédey László 1714. máj. 29-én írta az apának, hogy Macskásiné lányát nézték meg a fiúval, s „látván Özsem Uram elméje ott nyugott meg, az Leányis örömet jünne Özsem Uramhoz feci aliquid, bé vöttem kezét ha az atyafiság engedi máshoz nem megyen”. De a genealógia úgy látszik, nem engedte a házasságot, mert „meg hányvan vetven, negyedik iznek találom még eddig mind Macskasi, mind Kapi vagyis Betlen ághrul, de hiszem Erdelyben 3dik iztis el veszi nemely” Werböczy ugyan tiltja ezt is, bár püspöki engedéllyel Rhédey László elképzelhetőnek tartja. Macskásiné azonban alighanem meghiúsította terveiket, mert „Az az Egekett hasogato eszű Aszszony, máskentt ehez nem ertő fel pattanván latvan Leánya jüne örömet s kezetis adott (meg engedven az Atyafiság csak elis jün) keszült küldeni menten Itilő Mester Uramhoz.” (OL P 1952, 3. cs.) Talán egy másik próbálkozásra vonatkoznak az illetékes, Bethlen József sorai: „A’ mi Édes Atyám Uram, az én ez iránt valo teccésem illeti: Considerandis Consideratis az leánynak szépsége bizony itt türhető, mivel bizony nem modnelkül szép és bizony az Erdelyi Damak között, csak az Aszszony Kemény Jánosne Aszszonyom Leányis szebb személy ennél, és talam (quo ad qualitates domesticas etiam) expertusabb és bölcsebb gazdaszszony a’ Bánfi kis Aszszonymál, csak hogy: quo ad Divitias

Respectum Magnatum et quo ad Familiam et Affinitatem nunc super mundi Equm Equitantem elébb valo ez. A' Becsi kis Aszszony el vetelének micsoda akadályi légyenek Nacságod leveléből alázatosan látom. 1. A' mi az első okot nézi ebben ennek az egynéhany szonak elmém meg magyarázására valo tehetetlenséget megvallom hogy ennek magyarázattyát nem tudom hogy a' mint Nacságod írja eszt az ide fel levő kis aszszonyt ha a' dolog bizonyos volnais sem én reám sem Anyádra sem magadra sem erre a' Leányra nézve sem az én hazamra nézve &c nem javallom: Ennek magyarázattyát Nacságodtul alázatosan elvárom." ... „Talám Szaplóczai Uram ennek szépségeről nemis tehet judiciumot, mivel talám nemis látta ezt. Quod 4tum Ebben levő scrupulusom ez (Az Erdelyi Schola sokkal jobb mint ez a' Betsi.) Ezen pedig felette sok áll, ez az en scrupulusom. Nacságod Atyai teczést az ithon valorol látom, erre alázatosan ezt írom, az kin az Nacságod és az Aszszonyom Anyám elmeje meg nyugszik, azon az fiui elmeis meg nyugszik.” (Uo. 1. cs. 10. tétel.) A bécsi kisasszonyon Bánffy György kisebbik lányát, Zsuzsannát kell értenünk, aki Bécsben nevelkedett, s később Jósika Imre felesége lett. (Vö. HERMÁNYI, 143.)
Bethlen József egyébként ez évben Kemény Krisztinát vette feleségül.

671.

Közölve: K. PAPP, 112. Autográf. Illustrissimae Dominae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori meae Carissimae Torda in Transilvania Rhédey Júlia kezével: „Anno 1715 11 maji irta uram ő kegyelme vöttem 28 maji ir az levelek jarasarol betsbe menesről ket derek dekretomrol.”

672.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. A címzés kivételével autográf. Illustrissimae Dominae Juliae Redei. Comitissae Bethlen Uxori meae Charissimae. Albae Juliae in Transilvania. Rhédey Júlia kezével: „Anno 1715 25 maji irta uram ő kegyelme vöttem 7 juni ir az testamentomarol hogy kitül küldi”

2. *Intze Istvan a Jutka Attjafia viszi a Testamentumot.* — Bethlen Miklós többször is végrendelkezett; saját felsorolása szerint 1702-ben és 1703. júl. 1-én, melyeket 1708. ápr. 24-én újjal váltott fel. Most az 1715. ápr. 24-én készültet küldi haza, s a végső változat — Rhédey Júlia halála után — 1716. júl. 8-án alakul ki.

673.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Autográf. *Groff Redei Julia szerelmes Feleségemnek* Rhédey Júlia kezével: „Anno 1715 irta uram ő [kegyelme] 15 juni vöttem 8 julius oda allot az utan köteket ez elöt vöttem irt evel egygyüt Josephnek derek dolgokrol korda urammal val [!] dologrol” Más kézzel: „Intzétől le küldött Testamen... [a többi leszakadva].

674.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Nem autográf. Rédei Lászlónak. <Kapi Ersebet és Teleki Sándor Vramnak>

6. *mint az előtt is irtam, nem Kuldust, hanem Urat kívánnék kglmből csinálni* — L. a 662. sz. levelet.
16. *meg mondhatná Veselenyi Pálné is a' Gjermeke atta Kinyérnek az izit* — Wesselényi Pálné Béli Zsuzsánna 1694-től élt özvegyen, s a kuruc időben távol a Szebenbe szorult Wesselényi Istvántól.
18. *Josef, Kemény Christina adgja Isten, ugj ne bánnyának Redei Juliával* — Bethlen József és Kemény Krisztina ez évben házasodtak össze.

675.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 423. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Széki Teleki Sándor Urannak nékem kedves Fiam Urannak eö kglmenek adassék.

2. *Szomoruan er tettem kgd loval valo eseset.* — Teleki Sándor egy 1715. júl. 26-i, Steinville tábornoknak irt levelében említi, hogy lova „eleste révén súlyos beteg” volt. (Vö. PÁPAI PÁRIZ, 538.)
11. *Almekodva er tem kgd az en Onokaimot Tutorul kivannya.* — Vagyis Bethlen Mihály árváinak gámja akar lenni Bethlen Miklós helyett.

676.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 424. Autográf; az utóirat más kéztől származik. Bethlen Julianak Nekem Edes Leanyomnak adassék.

2. *Igen kedvessen vettem a Fa hey Vizez* — L. a 659. sz. levél jegyzetét.

677.

Közölve: K. PAPP, 127. Autográf. Illustrissimae Dominae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori meae Charissimae Albae Juliae in Transylvania. Rhédey Júlia kezével: „Anno 1715 irta uram ő kegyelme 21 septembris ir haragosan vam bor [?] erant egyeb dolgok erant vöttem 4 oktobris”

5. *katzagya hat az Ördög! Viszsa fordittyta az Isten az eö katzagasat.* — Amint az a 678. sz. levélből kiderül, Bethlent az otthoniak kinevették, hogy végrendeletében olyan birtokokat hagyományozott utódaira, amelyekkel tulajdonképpen nem is rendelkezett.
18. *Isten teygen Strutz madar tojast belölettek.* — Ezzel a mondattal Jób könyve 39. részének 16—19. versére utal az apa: A' páváknak szép szárnyat: avagy az eszteragnak tollat, avagy a' strutz madárnak *te adhatszé?* Melly a' földön hagyja az ő tojásit, és a' porban melegiti azokat. Elfelejtkezvén eről, hogy a' láb eltapodja azokat, és a' mezei vadis elnyomodja azokat. *Az Isten* megmelegítvén kikölti annak fiait más munkája által, annak gondviseletlenségéből való munkájának hijába való völtáért.
22. *Addgya meg Josef a Quartat a Szent Miklosi Unitarius Papnak, ne bolondskodgyek* — Bethlen József valószínűleg nem túrte birtokain az unitáriusokat; később a vajdakamarási unitáriusokat térítette át a református hitre. (Vö. LUKINICH, é. n. 469.)

Bethlen Miklósnak felesége szeptember 3-án rendkívül éles szavakkal számol be az erdélyi bábkormány erélytelenségéről. Kéri, hogy intézkedjék Bécsben, mert „...nyertünk mar benne mint bertok az tsikba, kgyd tsak az gubernijomra igazitot en eleget suplikaltam, fel penz arat sem szogaltak, hiszem az ki mit akar betsbe viszi dolgot először veghez mi őrdög hatalma van mar it az gubenijomnak, [!] bizony töb van egy falus bironak, hanem ara jok hogy egy mast vadolylyak...” (OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

678.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Csak a dátum autográf. Cn. Rhédey Júlia kezével: „egygyütt vöttem az 26 novembri irtat”, „NB. NB.”

9. *de kérlek és intlek ne szeresd majom modra a Fiadat* — L. a 670. sz. levelet és jegyzetét.
18. *az engemet a' mint irod Kaczago Lucipereknek kaczagd vissza* — L. a 677. sz. levél jegyzetét.

679.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Csak az aláírás autográf. Cn. Más kézzel: „pro curiositate”

11. *A' mint meg irtam harom vagj négy koncz Papiros Egj jó Iró deák.* — L. a 678. sz. levelet.

680.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. Pernyeszi Uramnak. 14. Xbris Anno 1715

11. *Lev. 19. V 17.* — Mózes III. könyve, 19. rész, 17. vers: Ne gyüldöd a' te atyádfiát szivedben. Megfeddjed bátorsággal a' te felebarátodat, és el ne tőrjed ő benne a' bünt. (Ugyane locust használja még a Bánffy Györgynek írt 417. sz. levélben.)
16. *nem tudom Democritussá legjeké avagj Heraclytussa ezeknek az szóknak* — Azaz nem tudom, nevessek vagy sirjak ezeken a szavakon. Az Önéletírásban is használt alakzat: „...bizony Democritus, Heraclitus kellene aki siratná s nevetné dolgokat.” (I. 367.)
34. *szegény üdvezült Nénémnek* — Pernyesziné 1705 júliusában halt meg Szebenben.
71. *Pernyeszi Uram mikor Erdélyben jó Fő ember és Hop Mester voltis* — Pernyeszi Zsigmond a fejedelemasszony, Bornemissza Anna hopmestere volt, s Rhédey Júliát ők nevelték. (Vö. Ö. I. 336.)

681.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 426. Autográf. Cn.

9. *Psalms 133.* — Ezt a zsoltárt már említette levelében — miként az Ö. I. 86-on — a rokoni szeretet és békés egymás mellett élés példájaként. (L. 412. sz. levelet.)

26. *A mint en az Huszti rendelesnek...* — L. a 665. sz. levelet.
31. *Oh ha en mint Illyes knek es Josefnek le vethetnem a Palastomot.* — L. Királyok II. könyve, 2. rész, amelyben Illyés az égbe ragadtatik, s palástját Elizusznak hagyja, ki e jelképes prófétai hatalomátadás révén csodákat kezd művelni.
41. *Melius est Malum non facere quam excusare. Papinianus Pogany Igazság Martyra szava.* — Aemilianus Papinianus, híres jogtudós, Septimius Severus császár kortársa.

682.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 427. Nem autográf. Cn.

6. *1. Tim 5. 8.* — Ha valaki az övéiről, és főképen az ő háza-népéről gondot nem visel, az a hitet megtagadta, és a hitelennél alább való.
6. *Salamon Peld: 17. 6.* — A' véneknek ékességek az unokák, és a' fiaknak ékességek az atyák.
7. *Jer: 10. 23.* — Tudom URam hogy az embernek úta nintsen az ő tulajdon hatalmában, sem az úton-járónak, hogy az ő maga lépését igazgassa.
9. *az mint lattzik tü Erdelybe az Haboruságot ell nem kerülitek* — Bethlen itt a készülődő török-ellenes hadjáratra utal, ez év áprilisában a császár és Velence szövetséget köt a török kiűzésére.
47. *Tudatlanul fell ne hadjgam nőni, mint a borjut, vagj a' Vad Szamár Vemhet a' mint vagjon Jób 11. 12.* — Hogy a' bolond légyen értelmes ember, az ember mondom melly tudatlanságban születetik, mint a' vad szamár fia?
75. *Ez mind ell bomlik ha ez az En mostani rendelésem vegbe nem megjen hamar.* — Bethlen István és az idő Bethlen Miklóst igazolta: István és József 1720. szept. 5-i osztozása azt eredményezte, hogy István perrel támadta meg az egyezséget, mely per egész haláláig (1737) tartott. (Vö. LUKINICH, é. n. 469.)

683.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 429. Nem autográf: valószínűleg Bethlen József másoltatta le az eredetit Teleki Sándor számára.

2. *22 February irt szomorú Leveledet keservesen vettem tegnapi.* — Bethlen József az alábbi sorokkal értesítette atyját Rhédey Júlia haláláról: Edes Lelkem Edes Atyam Uram.
Igen szomoruan irhatom Nagodnak hogj Isten eő Felsege az en Edes lelkem Aszszanyamat 16 February Eczakai 1 és 2 ora között olyan szep csendes halal altal magához szollította, kihez hasonló szep csendes halalt soha se nem lattam se nem hallottam, nekünk Arvainak holtunkig valo Gyaszunkra és siralmunkra. Mivel pedig szegeny Edes lelkem Aszszanyam meg hidegedet testet az meg indulas miatt tovabb nem tarthattuk, tegnapi Teleki Sandor Sogor Uram és Peryeszi Batyam Urammal koporsóban tettük, de az koporso be teteli Czeremonia szeredan 26. February leszen, most Ngodat sokkal nem akarvan busítani. Ezzel Isten oltalmában ajánlom, maradvan: Nagod alazatos szolgálja, engedelmes fia

Bethlen Josef

Szent Miklos 1716. 22. February

P. S. Az Csaszar Decretumat le hoztak. (OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

5. *Soltar 27. 10.* — Ha az én atyám és az én anyám elhagynak is engemet: az Ur magához veszen engemet.
17. *Ha a' pénzben usznank sem engednem meg a' pompas temetést* — L. erről a 689. sz. levélben és jegyzetében irtakat.

A pompás temetés köznyelvi kifejezés itt esetleg költészeti utalást is magában rejt. Beniczky Péter az alábbi szavakkal ítéli el a költekező, pompás lakodalmat és halotti szertartást:

Az nagy lakodalom
Csufozó jutalom,
Sopánkodó tékozlás:
Az pompás temetés
Csak pénz vesztegetés,
Szántszándékkal kár vallás...
(RMKT XVII. 12. Sajtó alatt.)

A köznapi bölcsességeket sugalmazó vers is jelzi: a korban általános áramlat e tiltakozás a díszes és költséges temetés ellen. Jellemző példa a katolikus Nádasdy Ferenc vélekedése is. Végredeletében írja: „Temetésem az mi illeti, noha az mi nemzetünk, nem tudom, micsoda rozsz szokásból, utolsó romlásra közelgetvén országa, legfényesebb temetéseket kezdé, mindazáltal én az helyett a mi legszükségeseb, arról gondolkodván, hagyom és rendelem átkom alatt, hogy mindennémő pompa nélkül legyen temetésem. estvéli időn tévén testemet az ő helyére, és az mit czifra temetésemre költenének, azt fordítsák érettem való mise mondására s alamizsnákra... (TT. 1888. 183.)

26. *En mar nem hiszem, se Lovonn sem ökrön ide valamit küldhes* — Ti. eladásra — ugyanis a császár által folyósított összeg csekély és bizonytalan volt Bethlen bécsi ellátására, s a család kereskedéssel próbálta számára megszerezni a szükséges pénzt. (L. a 692. sz. levelet.)

684.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 428. Autográf, a címzés más kéztől származik. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak, nékem kedves Fiam Uramnak eo knek adassék. Más kézzel: „Első levele az Urnak Bécsből az Idvezült Asszonj halála után Mense Martio 1706” [!]

2. *Josefētis de 22da.* — L. a 683. sz. levél jegyzetét.
3. *Summa latom: Az en Vensegemnek remenlett Dajkaja Coronaja, Annak a bezzeg mar ugyan bizony valoba Arva Haznak oda van az Anyya.* — E kifejezésekben talán a Jeremiás siralmai 5. 16-nak a visszhangját ismerhetjük fel: *Elesett a' mi fejünknek koronája: Jaj most nekünk, mert vétkeztünk. Imádásaiban mondja, hogy szeretne felesége „dajkaságával” élni.* (Ö. II. 233.) *Vö. még Példabeszédek, 12. 3.: A derék asszony koronája az ő férjének...*
6. *Szörnyű keserves pelda Ezec. 24. 15 & sequentibus* — Es lön az UR beszéde én hozzám, mondván:
Embernek fia: Imé én elvesszem tőled tsapással a' te szemeidnek kívánságát: ne sirasd *ötet*, se ne jajgasd; se könyved ne menjen *rajta*. Fohászkodván vesztegességgel légy, és halottakon való sirást ne tégy, a' te főre való ékességé-

det kösd-fel magadra, és saruidat vedd lábaidra; és felső ajakadat bé ne fedezd, és férfiaknak kenyereket ne egyed.

Szólék azért reggel a' népnek, és estvére meghala az én feleségem, és *másnap* reggel úgy tselekedém a' mint meg vala hagyva énnékem.

7. *En nem vagyok Propheta Gane vagyok.* — Imádságoskönyvében kétszer is említi, hogy a földig, porig, szeméig, *ganéig* alázza magát az Isten előtt. (Vö. Ö. II. 174., 198.)
11. *ennek előtteis biztattak, hogy könnyebbíteni fogják ezt az Hazi Arrestumot* — Vagyis az 1713-as reverzálisa óta nem javult a helyzete, szállását nem hagyhatta el, legfeljebb megváltoztathatta. (L. a 652. sz. levelet.)
45. *Szilvasi Uram minel hamarebb egy Vatsorann vigye el Borist.* — L. a 691. sz. levelet.

Bethlen Miklós Rhédey Júlia halála felett érzett szomorúságáról 1716. márc. 4-i levelében Tarczali is beszámol Telesi Sándornak: „Méltóságos Jó Uram gyamoltalan Hazán történt igaz Istennek látogatásán magamis el kábult elmemet ki nem tudom írnom, annyival a Szegény Úr haborodását írhatom mindazáltal nyilván tapasztalom a' szenvedésben Istennek eő Naganál nagy kegyelmét lenni, melyet az Úr mai eő Naga leveléből magais eszre vehet. En az Úr levelet juxta Instructionem procedalván adtam meg harmad napra: Magamis mellette vagjak valamikor dólgai nem avocalnak, mert azon munkálodom hogj az Urat a' temetésre haza botsássák, quo successu Deus scit. Minap, ha tudná s meg tartaná Papistává lött Szaplonzaira semmit nem bizhatni, sokszor mondgja az Úr nagjobb terh rajta rabságánál...” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1–115.)

685.

Lelőhelye: OL B 2, 11/1716. A levélzáró formula és a jelzett javítás-betoldás autográf. Captivi Comitiss Nicolaj de Bethlen extremae miseriae humillima declaratio ad Excelsum Ministerium. Anno 1716. 4. Martý.

E beadvány az Önéletírás utáni időszak talán legfontosabb írásos dokumentuma: híven ad számot személyiségéről, életformájáról.

[Fordítása:]

Magas Minisztérium, Uraim, Legkegyelmesebb Pártfogó Uraim!

1. Sokat tud arról a Felsőleges Udvar, mennyi üldöztetést szenvedtem én el ezen a világon tulajdon véreimtől, ifjúságomtól kezdve immár negyven esztendőn keresztül.

2. Amidőn tehát 14 évvel ezelőtt itt voltam Bécsben, alázatos szóval és írással kértem az isteni Lipóttól ebocsátásomat a kancellári és tanácsosi hivatalból, mert Erdélyen kívül, Huszton szerettem volna magánéletet élni, de visszavonulásomat nem fogadta el, pártfogását ígerte. Jaj, mi történt aztán velem, nyomorulttal!

3. Én bizony, ha Őfelsége teljes szabadságot adna nekem a mai napon, ugyan nem laknám Erdélyben, nehogy ismét gonoszul vesszem, mint gerenda mások szemében, hanem elárvult házam dolgait rendbe rakván, feleségem csontjait eltemetvén, Husztra vonulnék vissza, és ott halnék meg, remélem, rövidesen.

4. Ha pedig, mint a hír járja, a békét megzavarják, idejönnék Bécsbe, csak Őfelsége kegyelméből kenyeret kapjak. Havi 100 forintból ugyanis nem tudom fenntartani magam, bár szükösen, nyomorultan élek. És a jövőben annyival fogok nyomorultabban élni, amennyivel kevesebb jut nekem a hazából.

5. Mi történik a világban, nem ismerem a valóságot, csak amit a hazug újságokban olvasok, miért lennék, mint oktalan veréb az éjszakában, hogy önként repüljek a tűzbe? Isten ments!

6. 74 esztendőbe belevénülve, 17 évi bánattól elgyengülve, kimerülve, sem lovagolni, sem gyalogolni nem tudok, állandóan pápaszemmel az orromon. Annyira szegény vagyok, hogy gyakran egy krajcárom sincs. Tizenegy éve nem volt egy új ingem, kópönyegem. 40 ezer forinttal vagyok adós. Birtokaim nagy részét már elfoglalták a hitelezők, hamarosan megy utána a többi. Jaj nekem! Egyetlen vigaszom volt ezen a világon, ritka szépségű, ritka erényű feleségem, már őt is elvesztettem. Mit kívánjak én immár minden személyes javamat elveszítve, ha nem végét nyomorúságomnak, ha nem a sirt? Mire tart engem, miért és meddig az Isten e halott testben és börtönben: hogy imák, könyvek, jó emberek vigasztalása közepette tölthessem el ezt a pár napot. És hogy Őfelsége kegyelméből halálom előtt meglássam még házám felemelkedését a porból és hamuból. Hogy az 1695-ben adott biztosíték szerint legalább ez az ártatlan maradjon a kegyelem tüköre, ha már én a nyomorúság tüköre lettem.

7. Elsősülött fiam, Mihály, első feleségemtől, ha élne még, most 43 esztendő lenne és főispán Máramarosban. Rám hagyta unokámat, a most körülbelül 14 esztendő István gyermeket és két leányunokát. Özvegye a tekintetes Dejerdin ezredes úrhoz ment nőül, és az egyik leányunokám ugyanennek a fiához, a másik valami szegény nemeshez. Most meghalt feleségem hátrahagyott egy fiút, Isten kegyelméből már nős, 23 éves férfit, és egy leányt, Teleki Sándor gróf feleségét, Isten kegyelméből unokák seregével. Ami azonban súlyosan aggaszt engem, hagyott két eladó leányt is, akiben minden megvan, ami nemes szűzhöz illik, csak vagyona nincsen; és mind leányunokáim szerencsétlen házassága, mind e két eladó lány pártában fonnyadása az én nyomorúságom, iszonyú adósságom következménye. Mit várhatnak ezután ezek, anya nélkül, meg a gyermek István, ha nem gondoskodom jobban róluk, mint eddig? És ha Őfelsége vele született jóságával nem karolja fel családomat? Ennek és az én végső megnyugvásomnak ez a feltétele, mégpedig gyorsan, bármi lesz is a döntés gyertyához hasonló személyemet illetően. Csak régi és a zavaros idők által meghíúsított döntések végrehajtását kérem, csak jogosat a gyermekeimért.

8. Fiam beiktatását a máramarosi főispán hivatalába, ami a legkegyelmesebben elhatározottatott.

9. Annyi feliratban kért, megígért, de nem teljesített utasítást a huszti parancsnok úrnak, hogy gyermekeim ott lakhassanak és élhessenek.

10. Késleltető parancsot az adósságokra, melyet nem rossz szándékkal kérek még, de mindaddig húzódik.

11. Szigorú megismétlését a guberniumhoz, már korábban elküldött utasításnak, hogy törvényesen valósítsa meg azt az utasítást, mely a Bethlen Mihály gróf gyermekei és özvegye, azóta már Dejerdin felesége, közötti vagyonmegosztásról intézkedik.

12. Utasítást az erdélyi guberniumhoz, hogy a köztem és jó emlékezetű Apor István gróf között visszatartott fizetésem dolgában a gubernium előtt folytatott és Lipót császár megismételt utasításaira gyakran tárgyalt, de mindaddig eldöntetlen pert minél gyorsabban fejezze be, megadva a lehetőséget az Őfelségéhez való fellebbezésre.

13. Őfelsége méltóztatásuk megerősíteni azokat a kegyelmeket, melyeket a dicső emlékezetű Lipót nekem, feleségemnek és gyermekeimnek adott, és utasítsa az erdélyi udvari kancelláriát, hogy hajtsa végre törvényesen azokat, melyek a zavargások miatt nem foganatosítottak.

14. Adassék nekem kissé nagyobb szabadság itt, Bécsben, hogy lélegzethez jussak és magam tudjak dolgaimról gondoskodni. Nevezetesen: hogy idehozhattam unokáimat és vigaszomra itt magam nevelhessem őket.

15. Ha lehetséges, emeljék meg valamivel járandóságomat, mivel a jelenlegiből nem tudom fenntartani magam. Hiszen 1690-től, a Diploma általam történt kidolgozásától kezdve még itt a börtönben is ezerféleképpen visszaélhettem volna a császár kegyével, százsor is megszökhettem, rosszat forralhattam volna, ha a hűség, az ész,

hazám és családom sorsa, öregségem nem vezet mindig a jóra. Ezek tanúskodjanak rólam. Isten, a szívek vizsgálója, örökös büntetéssel sújtsd engem, ha az én Galambom rossz szándékkal készült. Csak békét óhajtottam mindenki számára. Isten adjon Ófelségének és a magas Minisztériumnak többet, mint amennyit én kaphatok. Amen.
A Magas Minisztérium

csaadó szolgája
Bethlen Miklós gróf

686.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 431. Nem autográf. Más kézzel: „Bethlen Istok, és Szigethi Uram levelének az parja. Költ Bétsből. 11. Marty 1716.”

Szigeti Gyula István az enyedi kollégium professzora vette pártfogásába Bethlen Miklós unokáját. Tehát vagy ő, vagy a család nem fogadta el Bethlen Miklós tervét, hogy menjen hozzá Bécsbe tanulni, majd pedig onnan felsőbb akadémiákra. (Szigeti és Bethlen István viszonyának alakulását ld. HERMÁNYI, 114.)

[A Bethlen Istvánnak szóló levél fordítása:]

Drága unokámnak, Bethlen Istvánnak. Üdvözet, drága unokám!

Amint tudom, már Enyeden tanulsz, bárcsak Isten megőrizné békéteket a hazában, és Mars ne kényszerítse Minervát, hogy átengedje helyét és elmeneküljön a hazából, halálos csöndbe fojtva a Múzsákat. Ez aggasztja, fiam, a szívemet: Mit kell akkor tenni, hogy ifjúságodat a kóbor szél ne sodorja el tanulmányaitoktól. Itt a feladat, itt a munka. Ez az, ami megfontolandó.

Bár ez a vers könnyező szemből csorog, mégis szeretet küldi.

Felelj, költő, a költőnek! Örülök szállásodnak, ellátásodnak és elsősorban szállásadónak. Neki ajánlottalak téged. Bármilyen szándékkal [?] írtál nekem tanító uraddal együtt egészségedről és tanulmányaidról. Együttal őt is üdvözlöm. Félld Istent. Engem mint atyádat, József testvéredet, mintha én volnék, tiszteld, szeresd, segítsd. Üdv!

Bécs, 1716. március 11.

Atyádnál jobban szerető nagyatyád.

Bethlen Miklós gróf

687.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 430. Nem autográf. Cn.

8. *Fejér ruhába öltöztette az eő Völegénye* — Kecskeméti Alexis János szerint: „És ez á ruha á Kiralyoknak, tiszta es szent életüket jedzi vala. Most pedig az fejer ruhat az Aszszonyallatok viselik, az okajert ok-is megh emléközzenek rea, hogy az fejer ruha tisztasagnak jamborsagnak köntöse; meg ne motskollyak, mert hamar meg tetzik az lékete rayta.” (L. SZUROMI, 429.) Az erdélyi temetkezési szokásokat feljegyző Apor Péter is tudunkra adja: „Az asszonyokat többire mind fejér szoknyában, vállban, előruhában öltöztették fel, koporsóját kívül az nagy rendeknek fejér bársonnyal vagy tafotával, az alábbvalóknak fejér gyolccsal vonták bé.” (APOR, 68.)
9. *Apo. 7. 13. egész végig.* — Akkor megszólította engemet egy a' Vének közzül és monda nekem: Ezek a' kik fejér ruhákba öltöztettek, kitsodák és honnét jöttek? Es mondek néki: Uram, te tudod; Es monda nekem: Ezek azok a' kik jöttek a nagy nyomorúságból és megmosták 's megfejéritették ruháikat a Bárány vérében.

Annakokáért vannak az Isten széke előtt, és szolgálnak néki éjjel és nappal az ő templomában, és a' ki ül a' székekben, lakik ő velek. Nem éheznek többé, és nem szomjuhoznak többé, és a nap hévsége nem árt nékik:

Mert a' Bárány, a' ki vagyon a szék közepében, az legelteti őket, és a' vizeknek élő forrásra viszi őket, és eltöröl Isten az ő szemeikről minden könnyhullatást.

— E kiválasztottság is Rhédey Júlia fehér halotti öltözete mellett szól, sőt, a Bethlen Miklós-i értelmezés szerint elsődleges oka annak.

10. *Pro. 12. 3.* — A' gyors aszszonyi-állat koronája az ő férjének, de mint az ő tetemeiben való rothadás *olyan az a' melly megszegyeníti az ő férjét.*

12. *Prov. 3. W.* — Azonosíthatatlan hely.

27. *Hogj ennékem készpénznél egjebet küldhes ide, nem latok modot benne* — L. a 692. sz. levelet bécsi kereskedésükről.

37. *Vesd őszve edes Fiam az 29. February eő rolla irt dispositiomat, az eő szavaival* — L. a 682. sz. levelet.

Bethlen 1716. márc. 14-én irt levelét nem sikerült föllelni, Tarczali tudósításában értesülünk róla, hogy „...mostis virtuose superalta rend kívül történt szomorúságát a' Méltos. Ur, tsak arra kér, szüntelen látogassam, mivel meg veszett erköltsü Inassais ottan boszszusággal illeti: én is arra nézve, talám néha dolgom hátra maradásávalis, udvarlom s velle vagyok eő Nagával. Resolutio még nem adaték, botsáttýáke ő Nagat haza avadgy nem? én velle nem biztatom, mellyre nézve dólgaíraul láttya maga levelebüľ Ngtok mitsoda dispositioikat tett.” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1–115.)

688.

Lelöhelye: OL P 1955, 6. cs. 37. tétel. Bethlen Lászlóhoz írott levelek [!] Autográf Cn.

39. *az en sok Instructioimot kivalt in Anno 1714. 14. Aprilis es 7. Xbris irtat &c. vegyetek ele* — L. a 661. és vsz. a 665. sz. leveleket.

44. *Szívelvasinak mit irtam latod* — Ugyane dátummal, l. a 691. sz. levelet.

689.

Lelöhelye: OL P 658, 2. cs. 432. Autográf. Cn.

7. *mint hogy Szigeti Uram tartya Istokot* — L. a 686. sz. levelet.

9. *11. Marty Irtam volt a Textusokról* — A bibliai idézeteket l. a 684., illetve a 687. levelek jegyzetében.

20. *mert nem hasznal az Redei Julianak, hogy a Gyermeke koplallyon miatta* — A tékozló, pompás lakodalom ellen Bethlen a puritán hagyományok szellemében lép fel: elveit a gyakorlatban is megvalósítja. Sem Kun Ilonával ült lakodalma, sem Rhédey Júlia temetése nem kivétel ez alól.

Az e levélben kifejtett véleménye tűnik élénk Önéletírásából, Kun Ilona halálával kapcsolatosan is: „Noha azt az Isten és ember és az én lelkem tudta s tudja, hogy én az én feleségemmel igen jól éltem, szerettem, igazán és szívesen kesergettem, mindazonáltal tudván azt, hogy a gyász, sírás, keserűség sem a megholtnak, sem annak maradékinak, sem magának a gyászoló-nak egy cseppet nem használ, feltevéim magamban, hogy a megholtnak gyermeki s atyjafiaihoz való igaz szeretettel, és az ő érdemlette becsületés jó emlékezzettel mutassam hozzája való szeretetemet, nem az ördögtől és vilá-

tól találtatott ceremoniás hypocrita gyásszal; melyet el is követtem teljes tehetséggel; ha élnének, magok is megvallanák. (I. 334.)

42. *29 February irt derek Dispositiomot* — L. a 682. sz. levelet.
43. *Dejerdin Osztozasa &c* — Amint a 685. sz. levélben is olvashattok vagy Vay Erzsébet új férje, vagy pedig annak fia, Bethlen Ilona férje és a Bethlen Mihály többi árvái közötti osztozásról van szó.
52. *En Martonfi Puspök Uramat meg itt meg kenaltam* — Mártonfi György esztergomi kanonok, 1713-tól erdélyi katolikus püspök. Valószínű ez az az üzlet, amit Bethlen felesége szemére hányt, hogy az „belé hagyta” őt. L. a 670. sz. levelet.

690.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 433/a/2. Nem autográf. A hátlapon csak ennyi áll: „Pernyeszi Sigmond”

7. *pompas lakodalom és Temetés Bolondtsagis karis Bűnis* — Erről l. a 689. sz. levél jegyzetét.

691.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 433/a/2. Nem autográf. Címzés helyett ennyi áll: „Szilvasi”

4. *nem fogja meg bánni az ide valo szövetségét* — Szilvási Boldizsár a Bethlen-unokát, Borbálát kérte feleségül. Házasságukat a családtörténeti szakirodalom 1722 tájára teszi, ami valószínűtlen e levél ismeretében.
10. *Ha a' Jozszágokat Deserdin Ural el oszthattjak* — L. a 685. sz. levelet és a 689. sz. levél jegyzetét.

692.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 433/a/1. Nem autográf. Cn.

8. *12 veder függő, meg ugjan annyi Sütőné* — Egy-egy szőlőtelepítés helyneve: mivel apjától szőlőt nem örökölt, „azért kellett a Függet csinálnom sok veszekedéssel és a Vashegyet, ezek is sülyedni kezdvén, még a Sütőné vápáját.” (Ö. I. 236.)
25. *Vegjetele ele az in Anno 1714. 14. Aprilis arrol a' Taratzközi &c. Jozzagrol valo Instructiomot* — L. a 661. sz. levelet.

693.

Közölve: K. PAPP, 127.

7. *hogy a Püspök Mártonfi uramat megkináljátok, 18. marty megirtam* — L. a 689. sz. levelet.
34. *alkudtasd meg te irás által a két Textuson őket* — A jelzett bibliai helyek szövegét l. a 684., illetve a 687. sz. levelek jegyzetében.
35. *Eze. 24. 25.* — Helyesen: 24. 15.
37. *Ditsérem benned az anyádhoz valo Pietást, de az Hugaidhoz mutasd azt, anyádnak nem használ.* — L. a 689. sz. levél jegyzetét.

Lelőhelye: OL P 1953, 2. cs. 6. tétel. Autográf. *Illustrissimo Comiti Josepho de Bethlen Filio meo Carissimo Carloburg in Transilvania. Bethlen József kezével: „Anno 1716. 18 Julij irta Atyam Uram vettem 3. Augusti: Ir kis Julisomrol Testamentuma magyarazasarol, Benyei dologrol, Aranykuti perről Szent Györgyi marasztasáról Krizbai uram Restantijarol”*

2. *Haala Istennek hogy mar teis Apa vagy.* — Bethlen Józsefék lánya korán elhalhatott, nevét is csak Bethlen József fenti soraiból tudjuk.
13. *A Testamentum magyarazasat most purizaltatom* — Bethlen az 1715. ápr. 24-én Bécsben készített végrendeletét Rhédey Júlia halála miatt egyes pontjaiban megváltoztatta. Az így immár véglegesnek tekinthető testamentumát 1716. júl. 8-án rögzítették írásba — amely valóban inkább „magyarazata” a végrendeletének — amelyből azonban pontosan rekonstruálhatjuk az ismeretlen szöveg tartalmát —, mintsem teljesen új változat. Szövegét itt közöljük.

Bethlen Miklós végrendelete

In Nomine *Sacro Sanctae Trinitatis* et Unitatis Anno 1716. 8. Julij. *Rabságonnak 13dik Esztendejében*

A *Jesus Christus. Es az Vilag* Rabja* Groff Bethlen Miklos Testamentuma Bétsbe.

Tettem vólt én Testamentumot in Anno 1702. et 1703. 1. Julij Fejervárott. Mellyet osztán Szebenbe in Anno 1708. 24. Aprilis fel vettem, és az akkori üdöhez szabtam vólt. Tettem harmadszor in Anno 1715. 24. Aprilis Bécsbe, mellyel imez két első tollálatott vólt. De mivel Isten eo Szent Felsege, kinek Iteletei meg vizsgálhatatlanok, és Utai végére mehetetlenek Rom. II. V 33. Nekem in Anno currente. 16 *February* az én keserves rabságonnak 12dik Esztendejébe azt monda, a' mit Ezechielnak Cap. 24. 16. Im már az én Testi Lelki ritka Szépségü, En érettem Buval Böjtlet magát meg emésztö, és Istennek Imadsággal Sirással fel aldozó Redei Julia Edes Szép Jó Feleségem halalával az én Házom egész dolga változván azt a' Tavallyi Testamentumomotis, qualificálnom magjaráznom, és compendizálnom kell, hogj mind maradékim, mind azok között lejendö Divisorok, jobban tehessenek Igazitást közöttök, rendre veszem fel a' dolgokat, és a' mennyire lehet, rövideden tesztem ezt a' Dispositiot.

Imo Tarcsá(k) meg ugyan mindenik Testamentumot Josef Fiam emlekezetre, hogj tudjon azokbol tanuságot venni sok dolgairól az én Házomnak. De más képpen, quod ad Vigorem et Nomen Testamenti Cassaltatik a' Fejervári éppen, mind maga a' dolog által, mind per hac modernam meam Dispositionem ki szedvén belölle, ide hatrább a' mit szükségesnek itéltem.

2do A Szebenit maga a' dolog és a' Tavallyi Testamentum tollálta egeszsen mindenestöl, csak Historiának tarcsák.

3tio A Tavallyit Változtattya non in substantia, hanem csak in circumstantiis a' Redei Julia Halála, mert eo néki már az Isten adott Jóságot, Házot, -s-mindent.

Azért annak Testamentomi neve és ereje én töllem confirmáltatik most ez által a' Dispositiom által is, cum hac summaria Explicatione sequente. Punctatim megjek rajta.

1 Ennek a' Testamentumnak az első Punctuma csak praefatio derek dolog nincs benne.

2 A második Punctumis olyan forma csak, hanem a' substantiája az: Hogi nekem minden Jozságom Josef Fiam és Istók Unokámé, és hogj a' Leanyim penzel excontentaltassának a' keresmény Jozságimból, mellyről ide alább Puncto 10. 11. és másutt

3 Az harmadik Punctumis csak olyan Informatiora való Historia. Ez mind Praefatio. Eddig de prima Sectione Testamenti.

Az Masodik Sectiora megjek.

1 Ennek első Punctuma a' Jozságok le írása csak.

2 Az második igen meritalis. Substantiája az. Hogj az én mind ös, mind keresmény Jozságom csak a' két Fiué. De cum Oneribus. 1. Emaritationis Agnethae et Clarae (2) Exsolutionis omnium debitorum. (3) Excontentationis Juliae Bethlen usque ad 12/m Agnetae 16/m Clarae 16/m fl. hgr Melyről ide alább széllyel és signanter Puncto 11.

3 Az harmadik Punctumból Redei Julia már ki ment. De a' merituma quod ad successionem meorum Liberorum ibi breviter tantum memoratam in suo vigore marad, Redei Julia halála azt el nem bontotta.

4 A Negjedik Punctum Historia.

5 Az Ötödikis az ujan resz szerint. De fel tétetnek egjszersmind az Charitativa Legalis ratioj a' Bethlen Istok és Borbára, Ilona Husztban való ott le iratott successiojának; Melly successio az én Atyai jo akaratombol, és az Atyafiai Szeretetitől függ inkább, mint sem az Világi Törvénytől; Mert az szerint penes novum Contractum Cameralem, vel Donationem Caesaream, Josef és az harom Lányom(é) csak az Huszti Jozszágba Donataria, és nekem sem lehetne de Vigore Juris Mundani disponálnom felölle. De mint Atya irom, és sub poena Violationis Testamenti, quod ad mea Bona Transylvanica acquisita hagyom. Ne élyen Josef és a' Leányim azzal a' Jussal, hanem részesítsék a' szerint az én Dispositiom szerint, a' Bethlen Mihály Gjerme-két Husztba Ugj álga meg őket az Isten. Egj Casust excipialok. Hogj ha Istók az én Testamentumomot, és az eö személyéről, és Házosságáról tett Atyai Dispositiomot meg háborittaná, és az én Házomba Tüzet gujtana, mint erről irtam ide alább Puncto 14to. Hoc Casu, semmi közü Huszthoz. De ugjs Borbára s-Ilonának, tudni illik ha eok jók, és a' gonoszba Istoknak Társai nem lesznek, az a' 8/m forint adodgjék meg Joseftől. Ez igen meritalis Dispositiom ez aránt az ötödik Punctum arant.

6 Az hatodik Punctum Informatio et praeparatoria Transitio a' többire.

7 Az 7dik. 8diket Redei Julia a' koporsóba vitte.

8. A' 9dik stál. Ugj a' 10. 11. 12. 13dikis.

14. A' 14dikis stal. Hozzá tévénn aztis, a' mit ide fellyebb az 5dik Punctumra irtam Istók és Huszt arant. Eztis: Hogj ha Istok ezt meghaborittja, és az említett, üdö előtt osztozik, gázol, ahoz se bizzzék semmitis a' mit a' Res Mobilisekről puncto 1. az eö javára ide alább irtam. Semmit se tartozzék abból a' Battjai adni néki. Hanem az Erdélyi Jozságokbéli reszet cum onere illo triplo in 2do Puncto superius specificato, ad ipsius Portionem quoque pro portionato. Isten ettől a' gonosztól oja őket. Azomba Kamarásról ide alább tettem le elmemet Istoknak nagyobb hasznával. Melly ha Josefnek és a' Divisoroknak tettik Testamentariae Dispositionis vim habeat.

15. A 15dik már meg lett a' mint lehetett. Ha fogjatkozás van benne, tulajdonítsák az edes Onokaim a nehéz üdönek, és az Annyoknak. Vaj Ersebet Aszszonnak.

16. A 16. Stal.

17. A 17dikre Isten segittse őket.

18. A. 18dikis Stal.

Eddig a' Testamentum magjarázása. Következik Res mobilessemről való Dispositio.

1. Udvezült Bethlen Mihály Fiamnak Lora való szerszamomnak felet regen oda adtam volt, felet Josefnek tartván akkor Tizenkét öreg egjbe járó szép tisztesseges egjbe járó [!] ezüst Pohártis adtam ezüst Soo tartotis Kalantis. Tangjért Onot* Anno 1703. néki részébe On Tálat Csészét Mosdo medenczét is adtam &c. Hová tette a' Felessége eő tudgja. Igrtem volt még néki egj Ezüst Mosdo medenczét korszostól Es 12. Ezüst Csészét részébe. A' Juhokbólis Ökrökbőlis, ki adtam volt részét mihelt meg házosodott, és Anyja Jozságát kezébe bocsátottam. Annak felette mégis in Anno 1712. Ugj tettzik (.meg van nállok az osztozás Regestrum.) fel osztottam a' Felességem és Gjermekim között a' mi menes és lábos marha meg maradt volt Es a' Bethlen Mihály Gjermeki részét ki adták az Anykok Vaj Ersebet Aszszony kezébe. Hova tette maga tudgja. De mégis ez a' rendelésem. Hogy ha Istok az én rendelésimhez, signanter a' Tavallyi 24. Aprilisi Testamentum 14dik Punctumához, es ezekhez a' mostaniakhoz tartya magát Es Josephet nemcsak Báltjának, hanem Attjának tartya, Es az eő hírövel hazosodik. Ugj Josefis tartozzék a' köz minnyajok Jozsága és alkalmatosságából, mintha Fia volna, Házasságára keszíteni. Ugj a' mint az eő akkori értékek, és rendek engedi. Es 12. Pohár. 12. Csésze. Annyi Kalánt. Egj ezüst mosdo medenczét Korsot. Egj ezüst Soo Tartot adni. On szerszam &c.

Annak felette valamennyi Lábos marha Juh, Ménes, Méh Sertés. Bor, és Gabona akkor az Erdélyi Jozságimba leszen, harmad részét Istoknak adni, hadd kezdhessen tisztességesen a' Gazdasághoz.

2. A mi kevés ezüst Marha most vagjon, ha az Adosság, és Haboruságok el nem emésztk, Joseph, Agnes, Clara között oszollyék egj aránt. Ugj on, rez szerszam. Szönyeg. Kárpit mi afféle.

3. Az én Köntösöm Fegjverem mind Josefé.

4. A' Felességem Arany mive, Köntöse, Fejér Ruhája Hintai, Szekeres Lovai egj egj rendbéli Agnesé. Claraé. Mert Josefnek-s-Telekine Leányomnak ki vagjon adva az olyanból az eő részek. Sött

5. NB. Udvezült Felességem azt a' Rubintos öltözetet, a' mellyet Josef a' Mátkája után vitt, Clarának rendelte volt es az én kerésemre ugj adta Josefnek, hogj a' köz minden Jozságból, ha Isten eöet élteti, allítsa helybe. Erre azért Josefnek legjen gongja Isten segittsége által. Hadd maradhasson meg egészszen Agnesnek a' Gjemantos öltözet. A' Rubintost Klárának potólyyak.

6. Ménes minden Labos, Gjapjas, Sertes marha Bor Buza Meh &c. Josefé cum oneribus. 1. Educationis Stephani. 2. Debitorum. Emaritationis Agnetae, Clarae. 3. Excontentationis Filiarum. &c. a' mint meg van irva eléggé Másként. Míg az Isten ebbe a' Testi* Tömlöczbe tart. En vólnék Gazda ez Háznál. Szabad vagjok esztis a' Testamentumot ez utánis változtatni, valamint szeretem, in toto, vel parte.

Hazairról való Rendelésem.

1. A' Szent Miklosi Ház a' Decretum szerintis Josefé. Istok fel se tegje sub poena Exhaeredationis hogj Koczka szeltet csinállyon Hazból, Jozságból, mint láttam nemelly bolond osztozásokat.

2. A Fejérvári Ház látom oda vagjon már.

3. Az Huszti Vár és Udvarház Gjötremem, mind az által ha valaha Josef és Istok békével birhatnák Husztot, ugjan csak Josefet illeti a' Fejér ház. A Várat oszthattják, ha mi részét eök birhattják.
4. Taraczköz tudni való dolog Josefé mind a' Magyar Országí Jozzággal edgjütt. Az mint a' Zabolai Istoké a' nénnyeivel
5. Tordai Szent Pali, Szilvási, Sardi Kamarasi Jozszág és Curiak Istoké De
6. Kamarásról különös gondolkodásomat, mint hogi Tanács inkább, mint sem Testamentum, ide alább, irtam meg, mindazonáltal, ha Josefnek és a' Divisoroknak tetteik, tartozzék Istok melleje állani, sub poena Violationis Testamenti, et amissionis Portionis in Huszt, et aliis meis Bonis acquisitis Transylvanicis.

Josef és Istok Gjermekim osztozásarol való gondolkodásom,
Es Tanács Adásom a' Gjermekimnek és Divisoroknak.

Hogj a' Szent Miklosi Jozszág ugj a' mint most biratik Szent Iványi Örményesi, Medvés, Béneyi cum appendicibus. Kaposi, Lupsa egészen Josefé lehessen,* az lehetetlen, Quantitate et Qualitate Bonorum Considerata. Mert a' több minden Erdélyi Jozszágom eöszve teveis azt nem érne. Drombárt Borsómezött számba sem tudom, mint semmit csak ugj tartom. Gáncs, Söcs, Fiscalis, és az is igen Jegenn áll. Szilvás és Sard peres, Isten tudgja a végét. Kapus Zálógos, kicsid, Szaszokkal veszekedő. Szent Pál kicsid, Székely Jozszág. Másként örökös. Istoknak Zabolára nézve keze ugjibe vagjon,-s-hasznos. Josefnek Máramarosba sokszor kell járni. Levelet mit küldözni, Bort, Buzát &c. szállítani. Ha Szent Miklostól fogva Maramarosig semmi csak meg szálló mulató helye, Se semmi Locus Depositionis &c. Valami Palloja nem leszenn, igen akadályos leszenn. Különn imit amott lévő, bár ne igen nagj, de türhető alkalmatosság, és lakó hely, jo; néha egj, néha más határt áld meg inkább az Isten. Mutatio Aeris. Mus Miserest. Anтро qui tantum clauditur uno.

Tordánn Piacz Mészárszék Negj Too Pisztrang Rak. Havas. Kamaráson 2. Too. Szép erdök Sardonn Szilvásonn sok erdő. Mindenütt Vadászó hely, Madár &c. En Tordann Kamarásonn mindenkor jobban eltem, (Kamarasonn) mint sem Szent Miklosonn. Meg láttzott az Asztalomonn; Kis Bánnyán, Borgon, Okloson Fürész. Sok nincsen Szent Mikloson, a' mi imitt. Kivált a' Fa nehéz. Szent Palattis szép Toó, sok Erdő. Pisztrang &c. A' Szent Miklosi Cserepet nem főzi meg a' Szakács. Azért sok Fő Törésem után arra hömpölyödöm, hogj igj leszen mindenik Fiamnak jobb. Szent Miklosi Kápolnai, Medvési Szászvolgyi Jobbágy es határ. Örményes. Kapus, Lupsának fele. Kamarás, Borgo, Szöcs. Husztnak fele. Taraczköz és Magyar Országí Jozszág Josephé.

Tordai Szilvási, Sardi Szent Páli, Gancsi, Husztnak fele Lupsanak fele. Béneyi cum Filialibus és egész határ Szent Iványi Portio, Szölő &c. Aequatis aequandis mind a' kettőnek, legjen Istoké. Tsinálhat házat Béneyenn Zabolannis leszen Jozzága, vagj Gjulatelkén Ur lehet ha Isten akarja. Ha a' Bethlenek emberei leszenek az Apafi Jozzágnak, abból Josef, Istokis kap, és sokat meg jobbithatnak ezekben ketten magok között azzal. Talám Isten másutt is ad. Nekem az Apámról Anyámról csak 240. ház Jobbágyom jött, most Ezernélis több van. Orate, laborate Chari Filii.

Fejervari Testamentumomból való Excerptak

1. Hogyha Isten az én Házamot avval látogatná, hogj mind Fiaim s Leanyim sine semine el töröltetnének; A Máramarosi és Magjar Országi minden keresmény Jozszágom Huszton kivüll legjen Redei László maradekié. Mert Husztról más formában van gondolkodásom. Az Erdélyi keresményemből is Sardi Szomordoki legjen Redei Lászlóé, és Maradekié.

2. A' több Erdélyi keresmény Jozszágom peng in hoc Casu igj szallyonn (1) Lupsa mennyenn vissza a' Fekete Familiának a' vellek való Contractusom, és a' Király arra adott Consensusa szerint. (2) A' Bényei hozzá tartozokkal mennyenn vissza a' Varadi Ferencz Maradekira, mert én szant szandekkel azért nem vittem Jus Regiumot belé. (3) Az Aranyoson való Malmot a' Város velle való Contractus szerint el veszi, és a' Patak Malmot vissza adgja, mellyis a' Tordai Öss Anyai Jozzággal edgjütt a' Bethlen Pál Maradekira megjen. (4) Több keresmény Erdélyi Jozszágom a' mi leszenn, szállyon a' Bethlen Samuel és Bethlen János Öcsém maradekira, de hac Conditione, hogj tegjenek le flor 4000t érte az akkori Erdélyi Reformatus Curatorok kezébe, ugj mint Bethlen Sámuel Maradeki flor. 2000. Es Bethlen Jánoséis flor. 2000. Mellyet a' Curatorok e' szerint' oszszanak ki. Az Udvarhelyi Scholának flor. 2000 *ket ezer* A' Szent Miklosi Reformata Ecclesianak fl. 400. A' Medvésinek fl. 200. A' Szovati és Vajda Kamarásinak fl. 400. A' Nagjaitainak fl. 200. A Bőlöninek fl. 200. A Tordai Scholának fl. 200. Az Enyedi Ispotálnak fl. 200. A' Maros Vásárhelyi Ispotályhoz fl. 200. *In summa tesznek ezek fl. negy ezer.*

3. Mivel Szent Miklos Bethlen, es csak Fiu Agon járó Jozzág: Azért ha az én Fiaim magtalan meg halnának: Kötöm a' Szent Miklosi Házamot Jozzágomot Julia Agnes, Clara Leanyimnak, és a' Bethlen Mihály Fiam Leany Maradekinak, Bethlen Samuel és Bethlen János Öcsém Uramék maradeki ellen Ezer Aranyig Inscriptioba. Ha peng eö knek az én Fiu Agon lévő Lineámnál elébb deficiálnának in Virili Sexu: Es a' Bethlen Ferencz Lineaja succedalna, azok ellenn. 1500 Aranyig: hogj mig annyit a' Leanyoknak nem deponálnak, ki ne vethessék öket belölle. Ha peng mind ezek fataliter hirtelen (:kit Isten ne adgjon:) az én Lineámnál elébb deficiálnának, és a' Fiscus lenne Haeres, a' Fiscus Tartozzék 2000. Aranyót deponálni, ante apprehensionem a' Legataria Leány Agnak; Annál inkább mind ezek in suo vigore legjenek, ha az én Leányim még akkor hajadonn volnának.

4. Ezt peng ilyen okon; hogj Szent Mikloson egj rossz semmire kellő negj szobából, egj kis boltból alló pusztá Házat találtam én; Es ex Fundamento épitettem, azt a' Kastélt-s-Malmot; Es szep* sok Szöllöttis mind, mert a' melly Öss kicsiny szőlő volt a' Kápolnai Hataron, az el sülyedett, és ott minden szőlő Uj, én Munkam Szent Iványonnis a' nagjobbik majorság szőlő Ujis, én munkam; Ezeket peng minden más keresmény és Felességeim Jozzáginakis az ereje, és sok ezer forint vitte véghez, kinek számát bizony nem tudom, csinállyonn akarki olyan fatlan, követlen helyyenn hasonlot, és akkor tegjen Iteletet rolla.

5. Sött a' Vajda Kamarasi és Szent Pali Jozzagimbannis (:mivel hogj azok Fiu Agon jarnak elébb, és annak defectusán szállanak a' Leány Agra:) hagjok a' közelebb való Punctumban fel tett legatariaknak 1000 Tallerig való Just, Bethlen Samuel és Janos maradeki ellen; Melljetis a' Jó Atyamfiai eö gglmek nem nehezeltetnek, ha meg tekintik mind Kamarásonn, Tordán a' sok Házokonn Szőlökönn, Tókon, Malmokonn való Epitteseimet,*

mellyek Isten jo vóltából mind az én, és Felességeim Veritékünk Gjumölcsi, és semmi sincs az helyenél egjébb a' mi az Atyámról maradtott volna réám. 6. Valami Buza vagj Gabona Arrával, vagj Portiobeli pénzél az én magam Jobbájjim Halálomkor adosok találnak lenni, harmadat el kell nekik engedni. A Korcsomasorosokot mindazáltal ide nem értvén a' bor árrá íránt.

7. Temetessen minden Pompa nélkül keresztyéni alázatossággal legjen, Czemer, Zászló, Öltöztetett Lo, Bársony helljén, egj Vas legjen a Kopersomonn által téve, azt a' Czémert adta Isten, s Világ énnékem. Ugj tudom a' Fogarasi Vasom még meg vagjonn, ha meg vagjonn, azt, ha nem, találnak mast, de el kövessék. *ha jónak itilik* Es Redei Julia mellé temessenek.

Ezt a' Testamentaria Dispositiot Istennek hálá Epp elmével egész egészes Testel lévén tettem, magam revideáltam, corrigáltam, subscribáltam, Pecseteltem Bécsbe az oda fellyébb irt Napon és Esztendőben ez ide alább subscribáló, pecsétlő Jo akaraim előtt. Istené a' Dicsőség mind örökön örökke Amen

Groff Bethlen Miklos

A végrendelet lelőhelye: OL P 1961, 9. cs. 23. tétel. Az okirat Szaplontzai Tivadar István kézírásával készült, a jelzett betoldások-kiegészítések-korrekciók és az aláírás Bethlen Miklós kezétől származnak. A tanúk: Enyedi Sámuel „Kegyelmes Urunk ő Felsege Erdélyi Udvari Cancellariajának edgyik hűtös Iro Deákja” és „Szaplontzaj Tivadar István Máramarosi Nemes Szemelly, és az említett Urnak szolgálja, és ennek a' Testamentumnak le iroja.” E végrendelet is azt támasztja alá, hogy Bethlen Miklós szerette volna, ha holta után erdélyi földbe kerül: felesége mellé. Érdekes, szimbólum-értékű motívum még a bilincsei „vas”-a vele temettetésének gondolata. Bár ez nem eredeti ötlet, Önéletírásában is megemlékezik róla, hogy a Béli-összeesküvésben vállalt szerepe miatt bebörtönözött Kapy György „Dévában vasban hala meg, melyet testamentuma szerént véle is temettek, úgy, amint a lábára volt verve.” (I. 302.)

32. *Nezd meg a 18. Martj irt levelemetis.* L. a 688., 689. sz. levelket.

39. *A Szaplontzai safrannya* E befejezetlen mondatot segít megérteni Enyedi István 1716. okt. 10-én Teleki Sándorhoz írott levele: „Bethlen Josep Uramtól ő Ngságotol lévén informatus hogy abból a Szaplontzai safrannyából (melly a Bátyam Vrat adosságának meg fizetésére deputaltott), vett volna meg az Ur edgj fontot 30 forinton.” (OL P 658, 12. cs. 2832 2909. Külföldön tanulók levelei.)

Tarczali Zsigmond Bethlen Józseffel is tartja a kapcsolatot, neki írja 1716. ápr. 22-én: „Az Méltos. Urnak A Nagod Projectumat én elégge intimaltam, s rea adhortaltam de az Úr igen nehezen disponaltathatik. Aszt mondgja az a szerint nem lehet, de eő Naga annal job dispositiokat fog proxime küldeni.”

1716. május 16-án: „Errülés akarám Nagodat tudositanom: a' Mltg eőreg Úr most a régi szállásarul másra költözött, kivánta hogy énis oda mennek, mutatottis a' végre edgy kis házat, mellytül eő Naga, kér tüllem esztendeig 80 Rh. flovak, megis ígírtem, vagj nagjobb részént adtam: Igazán írom Nagodnak másnak azért a nékem eő Nagatul elokalt kis házert sok alkalmatlansagira nézve 60 frtot sem adnék, de ám légyen, állom a mig álhatom. Nagodnak sem azért irtam hogj az Úrnak valamit írjon, sőt igen felette alázatoson kérem, leg kisebb emlekezetet se légyen eő Nganak felölle.”

1716. júl. 4-i levele újabb gondjairól ad számot: „Lelkerek kötöm s kérem alázatoson az Vrat hogi ne prodálljon hogj tüllem értette: gonosz erköltsű Szaplontzai s ne [ti. a felesége — J. J.] félek veszedelemben ne hajtsak a szeginy vrat, mert sok a gonoszsa-

gok, hamis ragalmazó nyelveskedésekkel engem az vr mellől el tudván fogattak be helyettem szállásra az vr mellett lévő szobában nyilván való kurvakot és azzokkal kereskednek ház bért tüllök vévén. Bizony az Urat féltem miattok veszedelemtul ha szakáts és Inas küldéssel nem orvosoltatik. De az Istenert kerem az vrat iteratois ki ne adjon hogj tülleim informáltatott.”

1716. júl. 18-án pedig: „Mint van a' Méltóságos eöreg Ur nem tudom mert szinte ket hete a' miolta nem lattam, sokszor ira eö Nga irtam enis alazatosan Ngodnak, küldgön Inast és Szakacsot eö Naga melle, am a' Cunctatio miat szépen vagyunk. Gonosz Ola Szaploneczai Istvan malitiaji naponkent nevedeknek s nap fenyre jünek, lattam magam tüle tsinált edgy hamis obligatoriat (masok többeketis lenni mondanak) 500 Rhenes florenissokrul mellyet az Ur Pecsettyevel Pecsetelt meg imitalván eö Nga subscriptiojat azt annyi penzben masoknakis zalogban vetette effelet az Ur eö Nga Penzít kit Lopva, kit hazugság szine alat, maga szüksegere ell költötte; Az Ur szallasara Lakoul mint már közönsegen beszellik, kurvakat fogadot be allitván az Ur ellöt böcsületes Asszonyoknak lenni. Az Urat nem becsülli az mint tartoznek, nem szolgállya, es minden szandeka hogj mast semkit az Urhoz ne bocsasson, ki az eö tselekedetit referallya, semki az Urnak senkinek eö Nga ne irhasson, se ne izenhesen hanem eö altala és azt annak es ugy mondgya meg a' mint akarja... de 8 Julý Currentis Irasban szallasomra küldé, többször az Urhoz ha elni akarok ne mennek, mert Isten Szent Haromsag meg öll &c en azolta nemis mentem eö Ngához, mint hogj irását sem hozza ki azt sem irhatom mint banik velle, azt tartom, ha nem orvosoltatik, Ngodis ritkábban veszi az eö Nga Levelet...” (Régi jelzete: OL Bethleni Bethlen cs. lt. P 55. Évrendezett iratok. 1716.) (Szaploneczai Tarczalit fenyegető levelét I. e kötet 59. lapján.)

695.

Lelőhelye: OL P 1953, 2. cs. 6. tétel. Autográf. *Illustrissimo Comiti Josepho de Bethlen Filio meo Carissimo Carloburgi in Transilvania.* Bethlen József kezével: „1716 12 Augusti irta eö Naga vettem 23 Augusti ir Drombar Evictiojarol Borsai Uramnak Szent Pal adasarol. Bethlen Laszlo Uram contentatiojarol maramarosi Penz ratiojarol Istok eöcsem tanulasarol Racz Istvan ratiojarol M. Teleki familia es Korda Uram varakozasarol.”

11. *noha Isten a Poganyt meg verte* — A levélírás napján Bethlen már értesülhetett Savoyai Jenő aug. 5-i, Péterváradnál elért hatalmas győzelméről. Talán a török végső veszedelmére is következett ebből.
21. *2. Chron. 25. 16.* — Lön pedig, mikor ekképen szólott volna önéki, monda a Király néki: Vallyon tanátsosa vagyé te a' Királynak? Hallgass, mert gonoszúl jársz. Megszünék azért a' Próféta, minekutánna ezt mondotta volna: Látom hogy Isten el akar téged veszteni, mivelhogj ezt miveléd, és tanátsomat nem fogadád.
26. *az 5. Varos taxaja* — Huszt, Máramarossziget, Hosszúmező, Visk, Técső — az öt koronaváros dézsmájának várható hasznát említi Önéletírásában is.

Tarczali Zsigmond 1716. aug. 22-i levelében értesíti Teleki Sándort: „M. G. B. Miklos Vr allapattyáruł et ex obligatione et conscientia a mit Nagtoknak irtam, mostis jobbat nem irhatok, bizony Szeginy vr maga sem tudgya, irni sem meri, mert azok kezen járnak levelei, mennyire opprimaltatott gonosz embereitül, és félő szomorú consequentiatur, ha mégis újab tseledek küldésevel Nagtok nem salvállya: eszt idgy hidgye Nagtok, ha szinte az Ur tüllök való félelmébul mellettek irmais.” (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1—115.)

696.

Közölve: K. PAPP, 143. Illustrissimo Comiti Josepho de Bethlen Filio meo Carissimo. Carloburgi in Transilvania.

19. *azonban a 12 Augusti költet vetted* — L. a 695. sz. levelet.
 36. *Ha lehet a Barátokkal is itt érek véget a Fejekkel.* — Ez a kitétel valószínűleg a Mártonfi György katolikus püspökkel történő alkura és megállapodásra vonatkozik. (L. a 689. sz. levelet.)
 43. *20 vég fekete posztót vettetek* — Azaz kb. 400 métert.

697.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 434. Autográf. *Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor* kedves Fiam Uramnak.

12. *akkor mindjart meg adta volna Janos Deak* — A kollégium pénzügyeit Demes János intézte. (Vö. az 502., 530. és az 537. sz. levelekkel.)
 17. *Tartzali Uram majd 3. esztendőtol fogva addig veszekedik ferjfi nemes Iffju legenyhez illeten modonn az en Coquammal* — Tarczali és Szaplonezai ellenségeskedéséről l. 694. sz. levél jegyzeteit.

698.

Lelőhelye: OL P 659, 42. cs. 842. Autográf. Teleki Mihaly Vramnak adassek. Dátuma nem állapítható meg pontosan, legvalószínűbbnek az 1666-os év tűnik; 1667. márc. 27., Wesselényi Ferenc halála előtti. Datálásához l. a 36. sz. levelet.

699.

Lelőhelye: OL P 659, 42. cs. 842. Autográf. Teleki Mihaly kedves jo akaro Vramnak iram
 Nem tudom datálni, de a legvalószínűbbnek az 1666, 1667-es évek tűnnek.

700.

Lelőhelye: OL P 658, 11. cs. 2550. Az aláírás és az utóirat autográf, a levél többi része leszakítva. A címzett személye sem állapítható meg teljes pontossággal, esetleg a Teleki-fiúk valamelyikének írta — az udvarhelyi schola beneficiuma erre enged következtetni.

32. *Prov. 3. 9. 10.* — Tiszteljed az URat a' te marhádból, a' te egész jövedelmednek első sengéjéből.
 Ekképpen megtöltetnek a' te tsüreid elégséggel, és a' mustnak miatta a' te sajtódnak váluí bővölkednek.
 33. *Prov. 20. 25.* — *Halálnak töre embernek megenni az Istennek szenteltetett részt, és azután fogadást tenni önéki.*
 33. *Mal. 1. W. 8. usque ad finem.* — Ha vak *oktalan állatot* visztek az áldozatra, nem gonoszé az? és ha sántát vagy bennát visztek, nem gonoszé? Vigyed azt

a' te Fejedelmednek, lássad ha jó néven vészié tőled, vagy ha jó szemmel láté tégedet? ezt mondja a' Seregeknek URa. — A további versekben is a helyes és illendő áldozat bemutatásáról esik szó.

701.

Lelőhelye: OL P 55, Évrendezett iratok, XVII. sz. feliratú csomó volt. Nem autográf. Cn. Kelte a századforduló éveinek valamelyikére tehető.

A FORRÁSANYAG ÉS AZ IRODALOM RÖVIDÍTÉSEINEK JEGYZÉKE

- ANGYAL 1888 = Angyal Dávid: Késmárki Thököly Imre. Bp., 1888. I—II.
- APÁCZAI CSERE = Apáczai Csere János: Magyar Logikácska és egyéb írások. Az előszót írta, a szövegeket válogatta és jegyzetekkel ellátta Szigeti József. Bukarest, 1975.
- APOR = Apor Péter: Metamorphosis Transylvaniae, azaz Erdélynek változása. Szerkesztette, az utószót és a jegyzeteket írta Tóth Gyula. Bp., 1972.
- BAKÁCS = Bakács István: A missilis. Levéltári Közlemények. 1966.
- BÁL = Brassói Állami Levéltár, Stenner-gyűjtemény
- BÁN 1958 = Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp., 1958.
- BÁN 1976 = Bán Imre: Esmék és stílusok. Bp., 1976.
- BARTA—KLANICZAY = Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból. II. Szerk. Barta János—Klaniczay Tibor. Bp., 1966.
- BEKE = Beke Antal: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárott. TT 1895.
- BENCZÉDI = Benczédi László: A hegyaljai kuruc felkelés 1697-ben. Bp., 1953.
- BENKŐ = Benkő József: Közép-ajtai dohány. H. n. 1792.
- BINDER = Binder Pál: Bethlen Miklós egyes erdélyi várossal folytatott levelezéseiből. Klny. a Sepsiszentgyörgyi Múzeum évkönyvéből, az ALUTA 1976—1977-es számából.
- BÍRÓ 1930 = Bíró Vencel: Gróf Apor István naplója bécsi útjáról. Erdélyi Múzeum, 1930.
- BÍRÓ 1935 = Bíró Vencel: Altorjai gróf Apor István és kora. Cluj, 1935.
- BOD = Bod Péter: Historia Hungarorum Ecclesiastica. Lugduni-Batavorum, 1890.
- CZÍMER = Aisopos meséi: Ford. és bev. Czímer József. Bp., 1943.
- CZUCZOR—FOGARASI = Czuczor Gergely—Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. Pest, 1862—1874. I—VI.
- DARNELL = W. N. Darnell: The Correspondence of Isaac Basire, D. D. London, 1831.
- DEÁK 1883 = A bujdosók levéltára. A gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárából. S. a. r. Deák Farkas. Bp., 1883.
- DEÁK 1885 = Deák Farkas: Gróf Bethlen Miklós életrajza. Pozsony, 1885.
- DEÁK 1887 = Deák Farkas: Uzoni Béli Pál. Bp., 1887.
- ECKHARDT 1929 = Eckhardt Sándor: Középkori természetszemlélet a magyar költészetben. EphK 1929.
- ECKHARDT 1955 = Rimay János összes művei. Összeállította Eckhardt Sándor. Bp., 1955.
- EphK = Egyetemes Philologiai Közlöny
- EOE = Erdélyi Országgyűlési emlékek. Monumenta Hungariae Historica — Magyar történelmi emlékek: III. osztály: országgyűlési emlékek. Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp., 1875—1898. I—XXI.

- ErdProtKözl = Erdélyi Protestáns Közlöny
- ESZE = Esze Tamás: Bársony György „Veritas”-a. ItK 1971.
- FÁBIÁN 1975 = Fábrián Ernő: Apáczai Csere János. Kolozsvár, 1975.
- FÁBIÁN é. n. = Fábrián István: Magyar írók levelei. Bp., é. n. [1938]
- GÉBER = Géber Antal: Gróf Bethlen Miklós bécsi fogságáról (1708—1716) és Ariosto „Örjögő Roland”-jának egy XVII. századbeli fordítása. ItK 1905.
- GERÉZDI = Gerezdí Rabán: A levélíró Váradi Péter. In: Janus Pannoniustól Balassi Bálintig. Bp., 1968.
- GERGELY 1912 = Gergely Sámuel: Adatok Bánffy Dénes tragédiájához. Erdélyi Múzeum, 1912.
- GERGELY 1961 = Gergely Pál: Pápai Páriz-album az Akadémia kéziratárában. Magyar Tudomány, 1961.
- GOETHE = Johann Wolfgang Goethe: Életemből. Költészet és valóság. Ford. Szöllösy Klára. Bp., 1965.
- GROSS = Gross Julius: Zur Geschichte der Heydendorff'schen Familie. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde 24, 1892. nr. 2.
- GYÁRFÁS = Gyárfás Elemér: Bethlen Miklós kancellár. Dicsőszentmárton, 1924.
- GYÖNGYÖSI = Gyöngyösi István: Márssal társalkodó Murányi Vénus. Kassa, 1664.
- HALLER = Haller János: Gesta Romanorum. Válogatta és az utószót írta Kelecsényi Gábor. S. a. r. Belia György. Bp. 1977.
- HANKISS = Hankiss Ágnes: „En-ontológiák” — Az élettörténet mitologikus áthangolása. Mozgó Világ, 1976. I. sz.
- HARGITTAY = Hargittay Emil: Pázmány Péter magyar levélstílusa és a barokk. In: Eszmei és poétikai kérdések a régi magyar prózairodalomban. Bp., 1977.
- HARSÁNYI = Harsányi István: Az „Evisceratio” c. vitairat eddig ismeretlen szerzője és magyar fordítása. MKszle 1922.
- HEREPEI, Adattár = Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. Herepei János cikkei. Szerk. Keserű Bálint. Szeged, 1965—1971. I—III.
- HERMÁNYI DIENES = Hermányi Dienes József: Nagyenyedi Demokritus. Vál. és bev. Rohonyi Zoltán. Bukarest, 1970.
- HOPP = Hopp Lajos: A magyar levélműfaj történetéből. In: Irodalom és felvilágosodás. Szerk. Szauder József és Tarnai Andor. Bp., 1974.
- HORVÁTH = Horváth István: A Bethlen-főtanodát érdeklő régi levelek. ProtKözl. 1888.
- HUDIŢA = HudiŢa, J.: Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Transylvanie au XVIIe siecle (1635—1683) Paris, 1927.
- ILLYÉS = Illyés Géza: Bethlen Miklós. Református Szemle, 1930.
- IORGA = Iorga, N.: Geschichte des rumänischen Volkes. Gotha, 1905. I—II.
- ItK = Irodalomtörténeti Közlemények
- JAKAB = Jakab Elek: Az utolsó Apafi. Bp., 1875.
- JAKÓ = Erdélyi féniks. Misztótfalusi Kis Miklós öröksége. Bev. tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Jakó Zsigmond. Bukarest, 1974.
- JANCSÓ = Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. Bp., 1896. I—II.
- JANKOVICS 1971 = A levélíró Bethlen Miklós arcképehez. Acta Historica Litterarum Hungaricarum. Tom. X—XI. (Kny is.)
- JANKOVICS 1973 = Bethlen Miklós bécsi leveleiből. Itk 1973.
- JUHÁSZ = Juhász István: Bethlen Miklós politikai pere. In: Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve. 1944. Kolozsvár, 1945.
- KATHONA = Kathona Géza: Zrínyi Miklós halálára Londonban 1665-ben megjelent gyászversek. ItK 1975.

- KAZINCZY = Nagyajtai Cserei Mihály históriája. Kiadja Kazinczy Gábor. Pest, 1852.
- KEMÉNY = Gróf Kemény József: Erdély története eredeti levelekben. (Kézirat.)
- KLANICZAY 1964/a = A magyar irodalom története. II. A magyar irodalom története 1660-tól 1772-ig. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp., 1964.
- KLANICZAY 1964/b = Klaniczay Tibor: Zrinyi Miklós. Bp., 1964.²
- KOLOSVÁRI—ÓVÁRI 1885 = Kolosvári Sándor—Óvári Kelemen: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Bp., 1885.
- KOLOSVÁRI—ÓVÁRI 1896 = Werbőczy István Hármaskönyve. Ford. és jegyzetekkel kiadta Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Bp., 1896.
- KOMÁROMY = Komáromy András: A báró Perényi család levéltárából. TT 1896.
- KONCZ 1881/a = Koncz József: Gróf Bethlen Miklós levele Veszprémi István ref. püspökhöz. ErdProtKözl 1881.
- KONCZ 1881/b = Koncz József: Gróf Bethlen Miklós levele az erdélyi ref. egyháztanáshoz. Bécs, 1712. febr. 24. ErdProtKözl 1881.
- KONCZ 1890/a = Koncz József: Bethlen Miklós levele Teleki Mihályhoz atyja egészségi állapotjáról. ProtKözl 1890.
- KONCZ 1890/b = Koncz József: Egyháztörténeti adalék. ProtKözl 1890.
- KONCZ 1895/a = Koncz József: Bethlen Miklós leveleiből kivonatok politikai és egyházi üldözésekre vonatkozólag. ProtKözl 1895.
- KONCZ 1895/b = Koncz József: Bethlen Miklós Veszprémi István, ref. püspöknek. Bécs, 1702. szept. 19. a ref. egyház ügyeiről. ProtKözl 1895.
- KOVÁCS—KÖPECZI = II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Ford. Vas István. A tanulmányt és a jegyzeteket írta: Köpeczi Béla. A szöveget gondozta: Kovács Ilona. Bp., 1978.
- KOVÁCS—KULCSÁR = Szepsi Csombor Márton összes művei. S. a. r. Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter. Bp., 1968.
- KÖPECZI 1976 = Köpeczi Béla: „Magyarország a kereszténység ellensége” — A Thököly-felkelés az európai közvéleményben. Bp., 1976.
- KÖPECZI 1977. Köpeczi Béla: Függetlenség és haladás. Bp., 1977.
- KÖPECZI—R. VÁRKONYI = Rákóczi tükör. Vál. és szerk. Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1973. I—II.
- I. = lásd
- LETHENYEI = Lethenyi János: Apophtegmata... Pécs, 1785.
- LOSONTZI HÁNYOKI = Losontzi Hányoki István: Hármaskönyv. Magyar irodalmi ritkaságok. Szerkeszti: Vajthó László. Bp., 1942.
- LUKINICH 1906 = Lukinich Imre: Bethlen Miklós életréze. ItK 1906.
- LUKINICH 1910 = Lukinich Imre: Bethlen István támadása. Századok, 1910.
- LUKINICH 1911 = Lukinich Imre: Bethlen Miklós bécsi fogságáról. ItK 1911.
- LUKINICH 1918 = Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában. Bp., 1918.
- LUKINICH 1925 = Lukinich Imre: A szatmári béke története és okirattára. Bp., 1925.
- LUKINICH é. n. = Lukinich Imre: A Bethleni gróf Bethlen család története. Bp., é. n. [1927]
- MAGYARI = Magyarai András: A Rákóczi-szabadságharc társadalmi feltételeinek kialakulása Erdélyben. In: Rákóczi-tanulmányok. Szerk. Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1980.
- MAKKAI = Makkai László: Erdély története. Bp., 1944.
- MARCZALI = Marczali Henrik: Regesták külföldi levéltárakból (Berlin.) TT 1880.
- MKszle = Magyar Könyvszemle

- MÓRICZ = Móricz Gyula: Bethlen Miklós egy kiadatlan levele. TT 1882.
- MORUS = Morus Tamás: Utopia. Ford. Kardos Tibor. Bp., é. n.
- MProtEgyhIskFigy = Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező
- MTAK = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
- MZsO = Magyar-Zsidó Oklevéltár. Monumenta Hungariae Judaica
- NAGY 1883 = Nagy Gyula: Adalék Basirius Izsák XVII. századbeli gyulafehérvári tanár könyvtárához. MKszle 1883.
- NAGY 1896 = Nagy Gyula: Czegei Vass György és Vass László naplói 1659—1739. Bp., 1896.
- B. NAGY = B. Nagy Margit: Reneszánsz és barokk Erdélyben. Bukarest, 1970.
- NAGYAJTAI KOVÁCS = Nagyajtai Kovács István: Bethlen Miklós és Kún Ilona. Nemzeti Társalkodó. 1839. 3. sz.
- NÉMETH G. = Németh G. Béla: Barátság és alkotás. (Kölcsey levelezésének néhány irányzati és jellemrajzi vonása.) Látóhatár, 1974. augusztus.
- Ö = Bethlen Miklós Önéletírása. Az előszót írta Tolnai Gábor S. a. r. és a jegyzeteket írta V Windisch Éva. Bp., 1955.
- PÁPAI PÁRIZ = Pápai Páriz Ferenc: Békességet magamnak, másoknak. Bev. tanulmányokkal és magyarázó jegyzetekkel közlésezi Nagy Géza. Bukarest, 1977.
- K. PAPP = K. Papp Miklós: Egy magyar diplomata levelezése bécsi fogságából neje és fiával. Történelmi Lapok, 1874. 7. sz., 9. sz.
- PÁRIS = Páris Sándor: Gróf Bethlen Miklós élete. Kolozsvár, 1907.
- PAULER = Pauler Gyula: Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése. Bp., 1876. I—II.
- PESTI = Ezopus fabulái, melyeket magyar nyelvre fordított Pesti Gábor. Az 1536. évi kiadás hasonmása. Bp., 1950.
- ProtKözl = Protestáns Közlöny
- RAKkTLT = Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Kolozsvár-Napocai Fiókjának Történeti Levéltára. (A volt Erdélyi Múzeum Történeti Levéltára.)
- RÁTH-VÉGH = Ráth-Végh István: A könyv komédiája. Bp., 1967.
- RÉVÉSZ = Révész Kálmán: Váradi Mihály naplója. TT 1904.
- RMK = Régi Magyar Könyvtár
- RMKT = Régi Magyar Költők Tára
- s. d. = sine dato
- s. l. = sine loco
- SIMONYI = Angol diplomáciai iratok II. Rákóczi Ferenc korára. Közlésezi Simonyi Ernő. Bp., 1871.
- SINKOVICS 1937/a = Sinkovics István: Erdélyi kamara-jövedelmek a Habsburg uralom kezdetén. In: Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik fordulójának ünnepére. Bp., 1937.
- SINKOVICS 1937/b = Sinkovics István: Esterházy Pál nádor és az erdélyiek kereskedelmi társasága. Bp., 1937.
- SpFüz = Sárospataki Füzetek
- STOLL = Szenci Molnár Albert költői művei. RMKT XVII. századi sorozat., 6. S. a. r. Stoll Béla. Bp., 1971.
- SZABÓ T. = Szabó T. Attila: Egy ismert és egy ismeretlen kuruckori ének. Erdélyi Múzeum, 1930.
- SZÁDECZKY 1903 = Apor Péter verses művei és levelei. Szerk. Szádeczky Lajos. Bp., 1903. I—II.
- SZÁDECZKY 1911 = Szádeczky Béla: Apafi fejedelem udvartartása. Bornemissza Anna naplója. Bp., 1911.
- SZAKÁLY = Szakály Ferenc: Oppenheimer Sámuel működése különös tekintettel magyarországi kihatásaira. MZsO XIV., 1971. (Klny. is.)

- SZALAY = Gróf Bethlen Miklós Önéletírása. Kiadta Szalay László. Pest, 1860. I—II.
- P. SZATHMÁRY = P. Szathmáry Károly: Gróf Bethlen Miklós tragoediája. TT 1891.
- SZÁVAI = Szávai János: Az önéletírás. Bp., 1978.
- SZILÁGYI 1867 = Szilágyi Sándor: Rozsnyay Dávid az utolsó török deák történeti maradványai. Pest, 1867
- SZILÁGYI 1870 = Alvinczi Péter okmánytára. Kiadja Szilágyi Sándor. Monument Hungariae Historica XIV. Pest, 1870. I—II.
- SZUROMI = Kecskeméti Alexis János prédikációs könyve. S.a.r. Szuromi Lajos. Bev. tan. Gombáné Lábos Olga. Bp., 1974.
- TAKÁTS = Takáts Sándor: A dohány elterjedése hazánkban. In: Művelődéstörténeti tanulmányok a XVI—XVII. századból. Bp., 1961.
- TARNÓC = Tarnóc Márton: Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában. Bp., 1978.
- TASNÁDI NAGY = Tasnádi Nagy Gyula: Lipóczi Keczer Ambrus naplója 1663—1669. Bp., 1894.
- TÉGLÁS J. = Téglás J. Béla: A történeti pasquillus a magyar irodalomban. Szeged, 1928.
- TEMESI = Ifjabb Teleki Mihály naplója. (Szemelvények az 1703-tól 1712-ig terjedő korszakból.) Kiad. és bev. Temesi Alfréd. Bp., 1960.
- THALY = Inczédi Mihály naplója. In: Késmárki Thököly Imre és némely híveinek naplói és emlékeztetői írásai. 1686—1705. Kiadja Thaly Kálmán. Pest, 1868. I—II.
- THOMPSON = Thompson, Stith: Motif-Index of Folk Literature. Helsinki, 1934.
- TMÁO = Török—magyarkori államokmánytár. Szerk. és jegyzetekkel ellátta: Szilágyi Áron és Szilágyi Sándor. Pest, 1868—1872. I—VII.
- TML = Teleki Mihály levelezése. Szerk. Gergely Sámuel. Bp., 1905—1926. I—VIII.
- TOFAEUS = Tofaeus Mihály: A szent zsolttárok rezolúciója és azoknak az Erdélyi Fejedelmi Evangelica Reformata, udvari szent ecclesiara ... való szabása. Kolozsvár, 1688. RMK I. 1302.
- TOLDY = Virág Benedek poétai munkái. Kiadja Toldy Ferenc. Pest, 1863.
- TOLNAI 1922 = Tolnai Vilmos: Bevezetés az irodalomtudományba. Bp., 1922.
- TOLNAI 1929 = Tolnai Vilmos: Árva gerlice. EphK 1929.
- TORMA 1866 = Késmárki Thököly Imre naplója 1676—1678. évekből. Közli Torma Károly. Pest, 1866.
- TORMA 1890 = Torma Károly: Szaniszló Zsigmond naplói. TT 1890.
- TÓTH = Tóth Ernő: Hidvégi id. Nemes János naplója az 1651—1686 évekről. TT 1902.
- TRÓCSÁNYI = Trócsányi Zsolt: Teleki Mihály. — Erdély és a kurucmozgalom 1690-ig. Bp., 1972.
- TT = Történelmi Tár
- VARGA = Varga Imre: A kuruc küzdelmek költészete. Bp., 1977.
- VARJAS = Balassa-kódex. Bev. és jegyzetekkel közzéteszi Varjas Béla. Bp., 1944.
- VÁRKONYI 1954 = Várkonyi Ágnes: A Rákóczi-szabadságharc kibontakozása Erdélyben. (1703—1704. júl.) Századok, 1954.
- R. VÁRKONYI 1978 = R. Várkonyi Ágnes: Magyarország keresztútjain. Bp., 1978.
- VÁRÓ = Váró Ferenc: Bethlen Gábor kollégiuma. Nagyenyed, 1903.
- VÁSÁRHELYI = Szenci Molnár Albert válogatott művei. Tolnai Gábor irányításával s.a.r. Vásárhelyi Judit. Bp., 1976.
- VASS = Vass Miklós: Udvarhelymege levéltárából 1614—1677. TT 1907.

- VERSEGHY = Verseghy Ferenc: A magyar nyelv törvényeinek elemzése. III. rész
5. füzet. A magyar nyelv művészi felhasználása. Szolnok, 1967.
- VIZKELETY = Vizkelety András: A szép levél. In: Országos Széchényi Könyvtár
Évkönyve. Bp., 1967.
- WESSELÉNYI: mikrofilm = Wesselényi István naplójának mikrofilmje az MTA
Történettudományi Intézetében található.
- ZOVÁNYI 1930 = Zoványi Jenő: Bársony György cáfolói. MKszle 1930.
- ZOVÁNYI 1977 = Zoványi Jenő: Egyháztörténeti Lexikon. Bp., 1977.

Bibliai rövidítések*

Ószövetség:

- Gen. (1. Móz.) = Genesis (Mózes I. könyve)
Exod. (2. Móz.) = Exodus (Mózes II. könyve)
Lev. (3. Móz.) = Leviticus (Mózes III. könyve)
Reg. = Regum libri (Királyok könyvei)
Krón. = Krónikák
Neh. = Nehemias
Esth. = Esther
Iob = Jób
Ps., Psalm. = Psalterium Davidicum, Psalmi, (Dávid Zsoltárai)
Prov. (Péld.) = Parabolae seu Proverbia (Példabeszédek)
Eccl. (Préd.) = Ecclesiastes (Prédikátor könyve)
Isa. (Esai.) = Isaias (Ézsaiás)
Ier. (Jer.) = Ieremias cum Baruch (Jeremiás prófétálása Bárukkal, Jeremiás siralmi)
Ezech. (Ezék.) = Ezechiel (Ezékiel)
Hos. = Hóseás prófeta könyve
Joel = Jóel prófeta könyve
Zach. = Zacharias (Zakariás)
Mal. = Malachias (Malakiás)

Újszövetség:

- Matth. (Máté) = Evangelium secundum Matthaenum (Máté evangéliuma)
Marc. = Evangelium secundum Marcum (Márk evangéliuma)
Luc. = Evangelium secundum Lucam (Lukács evangéliuma)
Act. (Acta) = Actus (Acta) Apostolorum (Apostolok cselekedetei)
Pál = Epistolae Pauli (Pál apostol levelei)
Rom. = ad Romanos (a Rómabeliekhez)
Cor. = ad Corinthios (a Korintusbeliekhez)
Gal. = ad Galatas (a Galáciabeliekhez)
Eph. = ad Ephesios (az Efézusbeliekhez)
Phil. = ad Philippenses (a Filippibeliekhez)

* A bibliai idézeteket az 1685-ös, amszterdami kiadású Tótfalusi-féle Károlyi-fordítás szövege alapján adjuk. (RMK I. 1324.)

Tim., Timoth. = ad Timotheum (Timóteushoz)
Hebr. = ad Hebraeos (a zsidókhöz)
Apo. (Apoc.) = Apocalypsis Ioannis (János Jelenései)

FELHASZNÁLT LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

OL = Magyar Országos Levéltár*

- B 2 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Acta generalia
B 14 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Liber Expeditionum et Correspondentiarum
B 15 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Liber decretorum et politicarum expeditionum
B 17 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Liber Regius Grationalium
B 44 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Miscellaneae Noptsa
E 189 = Magyar Kamara Archivuma. Petrőczy család levéltára
E 190 = Magyar Kamara Archivuma. Rákóczi család levéltára
E 204 = Magyar Kamara Archivuma. Missiles
F 12 = Erdélyi Fejedelmi Kancellária levéltára
F 43 = Erdélyi Gubernium Levéltára. Libri Conceptuum regii Hungarici et Latini, 1692—1767
F 46 = Erdélyi Gubernium Levéltára. Gubernium Transylvanicum (in Politicis), Ügyiratok
G 12 = A Thököly- és a Rákóczi-szabadságharc levéltára
P 55 = Bethlen család levéltára. Birtokjogi iratok
P 56 = Bethlen család levéltára. A Küküllővári Bethlen család levéltára
P 108 = Esterházy család hercegi ágának levéltára
P 125 = Esterházy család hercegi ágának levéltára. Esterházy Pál nádor iratai
P 311 = Hatfaludy család levéltára
P 474 = Lónyai család levéltára
P 507 = Nádasdy család levéltára
P 657 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Joglevelek
P 658 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Új rendezés
P 659 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Missiles
P 662 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Teleki Sándor osztálya
P 667 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Múzeumi Törzsanyagból kiemelt iratok
P 676 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Földvári osztály
P 1238 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Teleki Mihály gyűjtemény
P 1239 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Apafi Mihály gyűjtemény
P 1868 = Rhédey család levéltára
P 1952 = Bethlen család levéltára. Bethlen Miklós és felesége Rhédey Júlia iratai
P 1953 = Bethlen család levéltára. Bethlen József iratai
P 1955 = Bethlen család levéltára.
P 1956 = Bethlen család levéltára. Missiles
P 1959 = Bethlen család levéltára. Vay család iratai. Vay Mihály iratai
P 1961 = Bethlen család levéltára. Vegyes iratok

*Az OL forrásait a törzsszámok sorrendjében közöljük.

P 1969 = Perényi család levéltára. Missiles
OL Filmtár, 8025. = Országos Levéltár Mikrofilmtára, 8025. sz. mikrofilmtekercs.
Felvételek Máramaros vármegye máramarosszigeti levéltárából

MUTATÓK

IDEGEN SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK JEGYZÉKE

rövidítések: fn = főnév; mn = melléknév; tbsz = többes szám

- a. l. anno
a perpetuo = folytonosan
ab = -tól, -ból, óta
ab initio = kezdettől
ab origine = kezdettől
abalineál = elidegenít
abbreviál = megrövidít
abjecta = csüggeteg
abscindál = megsemmisít
absens = távollevő
absentiál = távol marad
absolute = feltétlenül
absque dilationibus = haladéktalanul
absque necessitate = szükségtelenül
absque omni mora = minden késedelem nélkül
absurditas = visszásság
absurdum nefas = szörnyű illetlenség
abutál = visszaél
acceptabitur = be fog számíttatni
acceptál = elfogad
accessio = hozzájárulás
accidentia = mellékes (fn)
accludál = csatol
acclusa = csatolt irat (a levél mellett vö. inclusa)
accommodál (accomodál) = alkalmaz, intéz, rendez
accomodatio = rendezés
accorda = szerződés
accordál = szerződik
acquisitio l. acquisitio
acquisitum l. acquisitum
accuratio = gondosság
accuratissime = a legpontosabban
acephala = fejetlen
acquiescál = megszerez, elfoglal, megnyugszik, örül
acquisitio (acquisitio) = szerzés
acquisitum (acquisitum) = szerzemény
acta = cselekedet, történet, országgyűlési végzés
actio = cselekedet, vád
actor = felperes, vádló
actoria (actorea) pars = felperes fél, vádló fél
actu = ténylegesen, tetteleg
ad = -hoz, -ra
ad calcem = a végére, a margón
ad consultandum et resolvendum = meg-tárgyalásra és döntésre
ad corpus gubernii = a gubernium testületéhez
ad decisionem = döntésre
ad extrema = a végsőkig
ad illuminandum = felvilágosítás végett
ad informationem = tájékoztatásra
ad iudicium = bíróságra
ad marginem = a lapszélre
ad minimum = legalább
ad perpetuam memoriam = örök emlékezetre
ad praeemptionem = elővásárlási joggal
ad summum = legfeljebb, összesen
ad tempus = az idő szerint, ideiglenesen
addál = hozzátesz
addictio = vonzalom
addictus = ragaszkodó
adhibeál = alkalmaz, maga mellé vesz
adigál = kényszerít
adjuta = segély
administrans = ügyintéző

administratio = elintézés
administrator = intéző
adminisztrál = intéz
admittál = enged
admoneál (ammoneál) = figyelmeztet,
biztat
admonitio = figyelmeztetés
adresál = megcímez
adstatura = támogatás
adstrál = támogat, előteremt
adstrator = támogató, alkalmazott (fn)
adtestál = tanúskodik vmi mellett
adversa pars = ellenfél
aemulus = vetélytárs
aequal = kiegyenlítő
aequivalens = egyenértékű
aequivalentia = egyenértékűség
aequivocatio = rokonértelmű szó
aestimatio = értékelés
áer = levegő
aestimál = értékkel
aestimacione perennali = örökre szóló fel-
értékeléssel
aetas = kor
affectio = jóindulat
afficiál = hatással van
affidatus = biztosított
affuturi = jövő (keltezésben)
agál = végez
ágál = hevesen érvel, képvisel
agens = mozgató, ügyvivő
aggratulatio = szerencsekívánatot
agitál = folytat, végez, mozgat
agnoscál = elismer
ajmer = kb. 50 liter
alba = üres papír
alias = más néven
alioquin = máskülönben
allegál = vitat
allegatio = bizonyítás
allevitas = könnyítés
allogdiatura = nemesi telek
alternatio = felváltás
altum = mély
alumnia = élelem
alumnus = (ösztöndíjas) tanítvány, inas
ambages = kerülő út
ambiál = (hivatal) kér
amicabiliter = barátságosan
ammoneál l. admoneál
amoveál = elmozdít

amplectál = bevesz valamibe
amplificál = kibővít
angariál = nyugtalanít
Anglus = angol
animál = lelkesít
annectál = csatol
annexa = csatolt irat
a(nno) = évben
anno Domini (dátumban) = az Úr ... esz-
tendejében
annonac commissarius = gabonabiztos
annua = évi
annuál = helyesel
annualis = évi, évenkénti
annuatim = évente
annuentia = beleegyezés
ante = előtt
antecamera = előszoba
anticipál = előre hoz, megelőz
anticipato = előlegebe
anxie = aggódva
anxietás = nyugtalanság
apellans = fellebbező
apellatio l. appellatio
aperta, -us = nyílt
apertál = felnyit
aperte = nyíltan
apologia = védőirat
apoplexia = gutaütés
apparatus = készüllet, hadi készülődés
apparentia = nyilvánvaló jel
appellatio (apellatio) = fellebbezés
appellatorium = fellebbező irat
appellatorium mandatum = fellebbezési
utasítás
apprehendál (apprehendál) = megemlít,
rossz néven vesz
approbál = helyesel
appropriál = elsajátít
arabs = arab
arbiter = döntőbíró
arbitrativa = döntőbíráskodás
arbitrativa revisio = békebírói felülvizs-
gálat
arbitrium = döntés
archivum = irattár
arcus = ív
arcus triumphalis = diadalív
arena = (vese)homok
arenda = bér
arendál = bérel

arendatio = bérbeadás
arendator = bérbeszedő
arestál l. arrestál
arestum l. arrestum
argenteria = ezüsthalmi
argumentál = érvel
argumentum = érv
arithmeticus numerus = számjegy
arma = fegyver
armada = hadsereg
armalis = címeradómanóező nemesi levél
armalista = adománybirtok nélküli nemes
arrestál (arestál) = börtönben tart
arestum (arestum) = börtön
articulus = törvénycikk
artilleria = tüzérség
asignál l. assignál
assecurál = biztosít
assecuratio = biztosíték
assecuratoria = bizonyíték, bizonyosság, bizonyító levél
assecuratus = biztosított
assequál = elnyer
assessor = bírótárs
assignál (asignál) = rábíz, utal(ványoz)
assignatio = utalvány
assistál = támogat vkit
assistencia = támogatás
assumál = hozzákapcsolódik
assummál = összefoglal
athname = más államok uralkodóinak adott török kiváltságlevél
atrox = borzasztó
attestatio = tanúsítvány
attingál = hozzányúl
attonitus = felriasztott, megrémült
auctio = toldalék
audientia = kihallgatás
aulica = udvari
aulica camera = udvari kamara
aulica intima cancellaria = belső udvari kancellária
Aulico-Transylvanica = erdélyi udvari
auros = aranyakat
aur(um) = arany
Austriaca = osztrák
aut nunc aut nunquam = most vagy soha
authentica = hiteles
authentice = hitelesen
author = szerző

authorál = felhatalmaz
authoritás = vélemény, tekintély, felhatalmazás
authoritativus = tekintélyes
avisa = értesítés

Badensis = bádeni
Bavarus = bajor
Bellicum (Consilium) = Haditanács
bellicus praeses = a Haditanács elnöke
bene = jól, nagyon, jól van
bene contentus = nagyon elégedett
bene quidem = bizony jól van
beneficium = javadalom
blande = nyájasan
bona conscientia = jó lelkiismerettel
bona fide = hiven
bono omine = jó előjelek mellett
bonum = kötelezvény
bonum jus = törvényes jog
Brandenburgicus (Brandenburgus) = brandenburgi
brevis = rövid
breviter = röviden

caeremonia = szertartás
calefactor = fűtő
calumnia = rágalom
camara = kamara
cambiál = cserél
cambium = csere, cseretárgy
camera = kamara (hivatal)
camerae praeses = kamaraelnök
cameralis = kamarai
cancellaria = kancellária, kancellári tiszt-ség
cancellarius = kancellár
cancellista = kancelláriai írnök
candida = tisztességes
candidál = jelöl
candidatio = jelölés
candidatus = jelölt
candide = őszintén, tisztességesen
candide et syncere = őszintén és becsületesen
candidus = ártatlan
candor = becsületesség
cap. l. caput
capax = felhatalmazott
capitalis = tőke
capitulatio = fegyverletétel

capitulum = határozat
captivatio = fogságba vetés
cap(ut) = fejezet
caput rei = fontos dolog
cardinal(is) = bíboros
cassa = pénztár
cassáltatik = érvénytelenítetik
casu = véletlenül
casu quo = mely esetben
casus = eset
cathalogus = jegyzék
cathgorica = határozott
cathgorice (chategorice) = határozottan
cathgoricum = határozott válasz
catholica = katolikus
catholica Romana = római katolikus
cathol(icus) Romanus = római katolikus
causa = ügy, per
caute = óvatosan
cautio = óvadék
cautus = óvatos
cavaril = gavallér, lovag
cedál = hátrál
celebrál = ünnepel, misézik, kihirdet
censura = vélemény
ceremonia = szertartás
certificál = hitelesít, érvényesít
certificatio = bizonyítás
cessál = felhagy
cham = tatár kán
charta = halotti búcsúztató verseket tartalmazó nyomtatvány
chategorice l. cathgorice
Christiana = keresztyén
cifra (czifra, tzifra) = titkosírás (chiffre)
circa = körül
circál (czirkál, tzirkál) = ellenőríz
circiter = körülbelül
circumscribál = körülír
circumspectio = körültekintés
circumspectus = körültekintő
circumstantia = körülmény
citál = idéz
citus = beidézett
cito = gyorsan (cito, cito, cito: az expresszlevél jelzése)
civile bellum = polgárháború
civilis = polgári
civis = városi polgár
clanculum = alattomoság
clarissime = legvilágosabban

classis = hajóhad
clastrom = kolostor
clausula = záradék
clavis = (rejtjel)kulcs
clerus = katolikus papság
cogitantia = gondolkozás
collatio = adománylevél
collecta = adó
collectis votis = a szavazatok összegyűjtése után
collega = kolléga
collegium = kollégium
collimál = kivizsgál, rájön
collocál = elhelyez
collusio = összejátszás
colonellus = ezredes
Coloniensis = kölni
color = szín, jellemvonás
comendál l. commendál
comes = gróf, ispán
comitatus = megye
commanderoz = vezényel
commando = parancsnokság
commendál (comendál) = ajánl
commendans = parancsnok
commendatoria = ajánlólevél
commentarius = kommentár
commercium = üzlet, Kereskedelmi Felügyelőség
commiseratio = szánakozás
commissarius = biztosság
commissarius = megbízott
commissio = megbízás, megbízólevél, bizottság
commoditas = alkalmatosság, eljárás-mód, lehetőség
commotio = felindulás
commoveál = nyugtalanít
communicál = közöl
commutál = cserél
compareál = megjelenik
compassio = részvét
compatiál = együttérez
compania = társaság
compatibilis = összeférhető
compescál = megboláz
competens = illetékes
competenter = illendően
competentia = illetékesség
compilata = gyűjtemény
complaceál = tetszik

complanál = egyenget
complanatio = egyezés
complectenter = akit illet
complementum = kiegészítés
componál = egyezkedik, kiegyezik, elrendez
compulsorium mandatum = vallatást elrendelő parancs
computál = kiszámít, elszámol
computus = számbavétel
concombiál = cserél
conceptus = fogalmazvány, szándék
conciliál = kiengesztel
concipiál = fogan, fogalmaz
concludál = határoz, összefoglal, következtetésre jut
conclusio = döntés, következtetés
conclusum = döntés, következtetés
concredál = rábíz, beavat
condecorál = feldíszít
condiscipulus = tanuló társ
conditio = feltétel
divisionalis = osztályos társ
condonál = megbocsát
confectum = csemege
confederatus = szövetséges
conferál = összegyűjt, átad, tanácskozik, összehasonlít
conferentia = tanácskozás
conferentialis = tanácskozó
confidens = bizalmas
confidenter = bizalommal
confidentia = bizalom, megbízhatóság, bizalmaskodás, bizalmas ügy
confidentissime = a legbizalmasabban
confirmál = megerősít
confirmatus = megerősített
confirmatio = megerősítés
confiteál = bevall
confluál = találkozik
confluxus = összefövetel
confoederatio = szövetség
conformál = alakít
confrontál = szembevit
confugiál = futkos
confundál = megzavar
confusio = megzavarás, zavar
congregatio = gyűlés
conjecturaliter = hozzávetőleg
conjiál = összevet, gyanít
conjunctim = együttesen

conjunctio = kapcsolat
conjunctura = körülmény
conjuratio = összeesküvés
conniveál = kárt szenved, szemet huny vmi fölött
conscientia = lelkiismeret
conscientiosa = lelkiismeretes
conscientiose = lelkiismeretesen
conscribál = összeír
conscriptio = összeírás
consensus = egyetértés, beleegyező okirat
consentiál = egyetért
consequál = bekövetkezik
consequenter = következőképp
consequentia = következmény
conservál = megőriz
conservator = irattáros
considerabile, -lis = tekintélyes, nagy számú
considerál = tekintetbe vesz, megfigyel
consideratio = megfontolás, észrevétel
consilium = tanács(kozás)
constítál = megállít
consistorium = egyháztanács
consolál = vigasztal
consolatio = vigasz
conspiratio = összeesküvés
constál = kiderül, meglátják
consulál = tanácsot kér, hasznára van
consultál = tanácskozik
consultatio = tanácskozás
contemnál = megvet
contemptus = megvetés
contentál = kielégít
contentatio = megelégedés
contentum = megelégedés
contentus = elégedett
continentia = tartalom
continuál = folytat
continuatio = folytatás
continue = állandóan
contra = ellen
contractus = szerződés
contradical = ellentmond
contradictio = ellentmondás, tiltakozás
contrahál = szerződést köt
contramarshus = ellenkező irányba vonulás
contraria ratio = ellenérv
contrarium = ellenkező
contribuál = hozzájárul, eloszt

contributio = adókirovás, -fizetés
controllor = ellenőr, ellenjegyző
controversia = ellentét, ellenvetés
controvertál = kérdésessé tesz
contubernalis = társ
conveniál = találkozik
conventio = szerződés
conversatio = társalgás
convictus = peresztes
convincál = legyőz, meggyőz, rábizonyít
convinctus = legyőzött (mn)
convocál = összehív
convocatio = összehívás
coperta, cooperta = boríték
copia = másolat
coqua = szakácsnő
coram = személyes együttlét
coram plura = személyesen többet
coriphaeus = vezető személyiség
corniuskodás = „szarvaskodás”, öklelő-
zés, handabandázás
corpus = test, csapat, testület
correcta = javítás
correctio = kiigazítás
correspondeál = levelez
correspondentia = levelezés
corrigál = javít
creatura = teremtmény
credentia = hitlevél, hitellelél
creditor = hitelező
crucifer = krajcár
cruciferos = krajcárokat
cubulus (tbsz: cubuli) = köből
culinar = konyhai holmi
cum adiunctis provinciis = a csatolt tar-
tományokkal
cum conditione = feltétellel
cum contento = elégedetten
cum efficacia = hatékonyan
cum evocatione = idézéssel
cum foenere = kamatostul
cum gratiarum actione = hálás viszont-
szolgálattal
cum omni rigore = teljes szigorral
cum protestatione = tiltakozással
cum protestationibus = tiltakozással
cum vigore = erővel
cunctatio = késedelmeskedés
cunctator = halogató
curál = gyógykezel
curator = egyházközségi gondnok

curiositas = kíváncsiság
currentis (dátumban) = folyó hó
cursus = posta
Cxtus = Christus, Krisztus

csauz = török diplomáciai tisztviselő, le-
vélvivő futár

Danus = dán
data opera = készakarva
datál = keltez
datis occasionibus = adandó (adott) al-
kalommal
dato = feltéve
datum = kelet
de anno = évi
de dato = keletű, feltételezen
de facto = ténylegesen
de interesse = a kamatról
de jure = jogilag
de merito = érdemlegesen
de pace = a békéről
de particularitatibus = a részletekről
de praeceptorio = a perfeldvető parancs-
ról
de praesenti = jelenleg
de publicis = a közügyekről, a nyilvános-
ság előtt
de reliquo = a többiről
de summa rei = a lényegről
deák (mn) = latin
deák (fn) = írnok
deákizál = írnokoskodik
debita = adósság
debito tempore = adott időben
decernál = határoz
decidál = eldönt
declarál = kijelent, nyilvánosságra hoz
declaratio = nyilatkozat
decretaliter = rendeletileg
decretum = törvény(könyv)
dedignál = lenéz
defalcál = leró
defectus = fogyatkozás
defensio = védekezés
defensive = védekezőleg
deficiál = elfogy, meghal, kihal, elpártol
defraudál = megcsal, becsap
dehonestál = megszégyenít
delegatum iudicium = kiküldött különbi-
róság

deliberál = határoz
deliberatio, -tum = határozat
demandál = megparancsol
demereál = lekötelez, kiérdemel
den(arius, tbsz. denarii) = dénár
denegál = megtagad
denominál = kinevez
denunciál = (ki)jelent
depingál = lefest
deponál = letétbe helyez
depositio = lehelyezés
depravál = meghamisít
deputál = küld
deputatio = küldöttség, bizottság, bizott-
sági ülés
deputatus = küldött (fn)
derogál = méltóságán alulnak tart
despectus = megvetés
desperál = reményét veszti
desperata = reményvesztett
desperate = reménytelenül
desperatio = reményvesztés
desperatum consilium = reménytelenség
szütle elhatározás
desperatus = reményvesztett
desztinál = megállapít
detegál = leleplez
determinál = szab
detestál = rosszall
Deus providebit = Isten gondot visel
deveniál = kerül
devinciál = lekötelez
devolutio = áthárítás
devotio = tisztelgés
dexteritas = derekasság
dexterizatio = javítás
diaeta = országgyűlés
diaetalis = országgyűlési
dictal = diktál
die = napon
dies = nap, határnap
dietim = napról napra
diferentia = különbözet
differál = különbözik
difficilis = nehézkes
difficultál = nehezményez
difficultas = nehézség
diffidál = nem bizik
diffidens = bizalmatlan
diffidentia = bizalmatlanság
dilatio = halogatás, elhalasztás

dilemma = kétféle lehetőség
diploma = oklevél
diplomate = oklevél útján
directe = egyenesen
director = igazgató
dirigál = irányít
disciplina = fegyelem, tantárgy
discordia = széthúzás
discrepál = különbözik, vitatkozik
discretio = saját belátás, jutalom, felha-
talmazás
discretus = tapintatos
discursus = beszéd, megbeszélés, elme-
futtatás
disgustus = nemtetszés
disponál = intéz(kedik), felkészít
dispositio = intézkedés, szándék
dispositus = felhatalmazott
disputál = vitat
dissentiál = eltérő véleményen van
dissipál = szétoszlat, szétszóródik
dissvadeál = lebeszél
distractio = elfoglaltság, szórakozás
distractor = sókereskedő
distractissimus = nagyon elfoglalt
distractus = elfoglalt
disturbium = zavar
diversál = kitérőt tesz
divina providentia = isteni gondviselés
divisio = felosztás
divisionale = osztálylevél
doceál = tudat, bizonyít
dominium = birtok
dominus = úr, birtokos
dominus terrestris = földesúr
donatarius = adományos (megadomá-
nyozott személy)
donatio = adomány, adománylevél
dos = hozomány, jegyajándék
ducens = vezető
ductus = vezetés
dupláz = lemásol
duplex = kétszeres
dsambasz = lókereskedő

e contra = ellenben
ea conditione = azzal a feltétellel
ecce = ime
ecclesia = egyház
ecclesiasticum, -cus = egyházi
effectus l. effectus

effectuál = megvalósít
effectum = eredmény
effectus (efectus) = siker, hatás
efficacia = hatás
efficax = hathatós
eiusdem (dátumban) = ugyanazon hó
ejtel = kb. másfél liter, egy kupányi
elabál = menekül
elaborál = kidolgoz, elvégez
elector = választófejedelem
eludál = kijátszik
emeritus = érdemes
eminentia = magasság
emptio = vásárlás
emptonalis = adásvételi szerződés
empton = vevő
en = vajon
ens rationis = gondolkozásra való téma
equilis portio = egy ló napi takarmánya,
katonai illetmény
eremus = remeteség
erga quietantiam = nyugtaként
ergo = tehát
erigál = felállít
erogál = kifizet
erogatio = kifizetés
errál = téved
error = tévedés
erumpál = kitör
et = és (&)
etc. &c. (etca, etcaetera, et cetera) = stb.
evangelica = evangélikus
Eventual Ab-Handlung = esetleges eljárás
evertál = eltöröl
evictio = szavatosság
evictor = szavatoló (fn)
evidentissime = a legvilágosabban
evincál = szavatol
evocal = idéz, felszólít
evocatio = idézés
ex = -ból, -ből
ex charitate fraterna = testvéri szeretetből
ex commissariatu = a biztosi hivatalból
ex confidentia = bizalomból
ex conscientia = lelkiismeretességből
ex debito regio = királyi határozatból
ex fide et conscientia = hűségből és lelkiismeretességből
ex fundamento = alapjában

ex gratia = kegyelemből
ex gubernio = a kormányból, a guberniumból
ex misericordia = könyörületből
ex necessitate = szükségből
ex officio = hivatalból
ex passione = élvezetből
ex praemissis = az előbb mondottakból
ex professo = hivatalból
ex publico = az állam nevében
ex sua parte = a maga részéről
ex superabundanti = túlbuzgóságból
ex taxa = adóról
exacerbál = elkeserít
exactio = számvétel
exactor = számvevő
exactoria = számvevő bizottság
examinál = kivizsgál
exasperál = elkeserít
excelsus = magasságos (megszólítás)
exceptio = kifogás
excessus = túlkapás
exciál = kivesz, kivételt tesz, kifogásol, fogad
excludál = kizár
excursio = támadás, kirohanás
excusál = mentetet
executio = végrehajtás
executionale mandatum = végrehajtó parancs
executor (exequitor, exequitor) = végrehajtó (fn)
exemplar = példány
exemplaris = példás
exemptio = kiváltságlevél, felmentés
exemptus = fölmentett
exequ(u)tor l. executor
exequál = végrehajt
exhauriál = kizsákmányol, kimerít
exhibeál = megismertet
exhibita = tanúsítvány
exigál = behajt (pénzt)
exilium = számkivetés
eximál = eltávolít
existimatio = vélekedés
exmittál = kiküld
exonerál = könnyít
expectoral = őszintén nyilatkozik
expediál = elküld, postára ad
expeditio = elküldés, küldetés, kibocsátás, kiadványozás, hadjárat

expeditor = kiadványozó
expensa = költség
experial = tapasztal
experientia = tapasztalat
expirál = lejár, érvényét veszti
exponál = kihelyez, megmagyaráz
expositio = magyarázó irat
expresse = kifejezetten
expressus = expressz (mn)
expurgál = tisztáz
ex(s)tál = van, kitesz (összeg)
extorqueál = kicsikar
extractus = kivonat, jegyzék
extradátáz = hitelesít
extrahál = eltávolít, elhítt, kivonatot, szerez
extraordina (?) = rendkívüli bíraskodás
extraordinaria = rendkívüli
extraordinarie = rendkívül
extraordinarium = rendellenesség
extraordinarius = rendkívüli
extremitas = véglet
extremum = végső
exul mundi = a világ száműzöttje

facere = tenni
facilitál = enyhít
factio = párt
factor = ügyintéző, megbízott (fn)
facultas = lehetőség
familia = család
familiariter = családiában
fasciculus = füzet
fascinál = elbűvöl
fassio = akaratnyilvánítás
fatalis = végzetes
fateál = elismer
fatum = végzet
faveál = kedvez
favor = kedvezés
febris intermittens = váltóláz
fémán = szultáni parancs
fertát = atyafi, barát
festivalis = ünnepi, örömfestivitas = ünnepélyesség
finaliter = véglegesen
fiscale regestrum = kincstári kimutatás
fiscalis = kincstári
fiscalitas = kincstári hivatal, kincstári birtok
fiscus = államkincstár

floreni Hungarici (tbsz) = magyar forint
floreni R(h)enenses (tbsz) = rajnai forint
fl(ore)nus = forint
folnagy = sáfár, fizetőmester
fluctuál = özőnlk
forma = mód
formalibus = kifejezésekkel
formidabilis = félelmetes
formula = kifejezés
fortitudo = bátorság
fortuito = véletlenül
forum = bíróság
frater = fivér, szerzetes, diák
frustrál = meghiúsul
fugitivus = szökött
fundál = alapít, elrendez
fundamentalis = alapvető
fundamentaliter = alaposan
fundamentum = alap
fundatus = járatos, képzett
fundus = házhely, alap
fungál = működik
fur = tolvaj
furia = düh
furiál = dühöng
furibundus = dühöngő
furor = düh

Gallica = francia
Gallus = francia
genealogia = családfa
general l. generalis
general commendans = vezérlő tábornok
generale decretum = általános érvényű törvény, „nagy törvénykönyv”
general(is) (fn) = tábornok
generalis (mn) = általános
generalis amnestia = közkegyelem
generalis insurrectio = általános nemesi felkelés
generalis perceptor = főadószedő
gens = nép
genuine = őszintén
grassál = elharapózik
gratia (grácia) = kegy, kegyelem, kedvezés
gratialis = kegyelemlevél
grationale, -lis = kegyelemlevél
gratualia = kegyelemlevél
gratulatoria = üdvözlő levél
gravamen = panasz

gravamina = panasz
gubernator = kormányzó (fn)
gubernialis (mn) = kormány-
gubernium = kormány(zóság)
gulosa = falánk

haereál = kitart
haeres = örökös (fn)
handbriff = a császár magánjellegű ok-
irata
historia (hystoria) = történet, történelem
Hollandus = holland
homagium = hódolat
hosdat = elő-, külváros
hostilitas (hostilitás) = ellenségeskedés
hostiliter = ellenségesen
huiusdem (dátumban) = ugyanezen hó
humor = kedv, vérmérséklet
Hybernus = ír (nép)
hypocrita = képmutató
hypothesis = feltételezés
hystoria l. historia

i l. incattus
jam tandem = már végre
janitor = kapus, ajtónálló
ignoto die = ismeretlen napon
illegitima = törvénytelen
illegitime = törvénytelenül
illegitimus, -mum = törvénytelen
illuminál = kivilágít
illustrál = megvilágít
imaginál = képzelődik
imaginatio = képzelődés
immediate = közvetlenül
impar = egyenlőtlen
impartialis = elfogulatlan
impediál = megakadályoz
imperium = birodalom
Imperium = Német-Római Császárság
impetrál = kieszközöl
imponál = elhítt, rábeszél
importál = behoz
importans = fontos
importune = alkalmatlanul
importunissime = nagyon kellemetlenül
importunus = kellemetlen
impositio = feltétel
imprimál = belesulykol
improbál = rosszáll

improportionalis = aránytalanul elosz-
tott
improportionata = aránytalanul elosz-
tott
impugnál = megtámad
imputál = felró, tulajdonít
in = -ban, -ba
in anno = évben
in antecessum = előzetesen
in cambium = cserébe
in casu defectus = elpártolás esetében
in casu necessitatis = szükség esetén
in concambium = cserébe
in conpendio = összefoglalóan
in conscientia = lelkiismeretesen
in dominio = birtokon belül
in duplo = két példányban
in ea parte = e részben
in fine = a végén
in fl(oreni)s = forintban (tbsz)
in generalibus (terminis) = általánossá-
gokról, általában
in genere = általában
in gubernio = a kormányban, a guber-
niumban
in hoc casu = ebben az ügyben, ebben az
esetben
in integrum = teljesen
in ipso merito = érdemben
in isto casu = ez esetben
in iudicio = bíróságon
in natura = természetben
in opera = munkában
in originali = eredetiben
in parato = készpénzben
in parenthesi = zárójelben
in paribus = másolatban
in particulari = különösen
in perfecta aetate = érett korban
in perpetuum = örökre
in persona = személyében
in praecedentibus = az előzőekben
in privato = magánéletben, magánbeszél-
getésben
in privatis = magánügyekben
in publicis = közügyekben
in quadruplo = négy példányban
in quaestione (in questione) = a kérdésben,
a tárgyban
in quarto (4to) puncto = a 4. pontban
in quemcunque eventum = mindenesetre

in questione l. in quaestione
in realitate = a valóságban
in salvo = épségben
in secreto = titokban
in specie = eredetiben
in substantia = lényegében
in summa = összesen
in suspenso = függőben
in tali casu = ilyen esetben
in tempore = időben
in termino = határidőn belül
in toto = összesen
in transumpto = másolatban
in universum = egyetemesen
in vidimatis = hiteles másolatban
inaccessibilis = hozzáférhetetlen
inaequalis = egyenlőtlen
i(ncattus) = alperes, vádlott
incitál = uszít
includál = bezár, befoglal, mellékel
inclusa (fn) = melléklet (az összehajtott
levélben belül)
inclusive = mellékelten
incola = lakos
inconveniens = illetlen
inconvenientia = kellemetlenség
incumbál = hatáskörébe esik
inde = innen, így
indecyse = eldöntetlenül
indicál = megmond
indifferens = semleges, egyforma
indirecte = közvetetten
indispensabiliter = módfelett
inducál = rábír
industria = iparkodás
inevitabiliter = elkerülhetetlenül
infallibile = biztos
infallibiliter = kétségbevonhatatlanul
inferior = alacsony rangú
informatio = tájékoztatás
informatus = tájékozott
ingenue = nemesen
ingerens = mellékvádó
ingestio = ráerőltetés
inhaereál (inhereál) = ragaszkodik
inhibeál = eltílt
inhibitio = eltíltás
inhibitionale (mandatum) = tiltó parancs
injuria = jogtalanság, sérelem
injustum = igazságtalan dolog
innocens = ártatlan

innocentia = ártatlanság
inopinato = váratlanul
inquirál = vizsgál
inquisitio = vizsgálat
inscriptio = érdemkért adott zálogbir-
tok
insolentia = szemtelenség
instál = kér
installatio (instellatio) = beiktatás (bir-
tokba, tisztségbe)
installator = beiktató hivatalnok
installatoria = beiktató parancs
instans = kérelmező
instantia = törvényszék, kérés
install... l. install...
instituíál = intézkedik
instruál = felkészít
instructio = utasítás, eligazítás
instrumentum = eszköz
insuperabilis = legyőzhetetlen
insurgál = fellázad
intacte = érintetlenül
integre = teljesen
intemerate = zavartalanul
intempestiva = időszerűtlen (mn)
intempestivum = időszerűtlen (fn)
intendál = akar
intentio, -tum = törekvés
inter = között
intercedál = közbenjár
intercessio = tiltakozás, közbelépés
intercipiál = elfog
interdicál = kitilt
interes = érdek, kamat
interessata, -tus = érdekelt
interim = aközben
intermedium = közvetítő megoldás
interponál = közbenjár, közbevet
interpositio = közbenjárás
interturbál = megzavar
interveníál = közbejön
intervenientia = közbejött akadály
intima cancellaria = belső kancellária
intimál = tájékoztat, bizonykodik, meg-
győz
intimatio = beavatás, bizalmas tudósítás
intitulál = megcímez
intricatus = lekötött
introducál = bevezet
introductio = bevezetés, beiktatás
invasor = támadó

inventál = leltároz
invidia = irigység
involvál = maga után von

jocoserium = nevetség
jota = görög i betű, „csekélység”
irritál = sért
iterál = ismételn
iterato = ismételten
ittem (item) = továbbá
jucunditas = örvendetes dolog
judex = bíró
judex curiae = országbíró
judiciale, -lis = ítéelővel
judicium = ítélet, vélemény
iure perpetuo = örökjogon
jure uxorio = a feleség jogán
juridica = bírósági
juridice = bíróilag
jurisdictio = joghatóság
jurista = jogász
juristitium = törvénykezési szünet
jus = jog
jus ligatum = az igazság törvényes kere-
setének megtiltása
jus regium = király által adományozott
jog
jussio = rendelkezés
justitiae administratio = igazságszolgál-
tatás
juxta quietantias = a nyugták szerint

kajmekám (kaymekám) = a török nagy-
vezér helyettese
kapikiha = török diplomáciai ügyvivő,
állandó követ
kapucsi = török követ, küldött
koplalatio, koplalatió = koplalás (tréfás
latin)

laborál = munkálkodik
laconicus = szűkszavú
laedal = sért
landis = angliai posztó
lapidál = megkövez
lapis Lydius (Lidius lapis) = próbakő
Latinitas = latinság, latintudás
lator = szerető, rabló
latro = rabló
legale testimonium = törvényes végren-
delet

legatum = végrendeleti hagyaték
legitima, -us = törvényes
legitimál = törvényesít
legitime = törvényesen
legitimum = törvényerőre emelő irat
legitimum remedium = törvényes orvos-
lat
legitimus processus = törvényes eljárás
levál = kevesell, csökkent, (pert) fölvesz
levata = perfölvétel
liber quaestus = szabad kereskedelem
libera dispositio = szabad rendelkezés
liberalitas = nagylelkűség
libere = szabadon
libertás = szabadság, szabadszájúság
liberum exercitium = szabad gyakorlás
licentia = engedély
Lidius lapis l. lapis Lydius
liga = szövetség
limitál = korlátoz, megállapít
linea = sor, aláhúzás
liquidál = folyósít
liquidissima = folyó
lite pendente = a pert felfüggesztve
loco coronidis = befejezésül
locus = hely
locus depositoryus = raktár
longus = hosszú
Lotharingus = lotaringiai
lucrum = kamarai haszon
ludificál = kijátszik
lumen = felvilágosítás, világosság, érte-
lem
Lüneburgicus = lüneburgi

m (mille, tbsz: milia) = ezer
m. p. (mp. m. pr. manu propria) = saját
kezevel
magazinum (magasinum) = raktár, élel-
miszerbeszolgáltatás
magistratus = hivatal, hivatalviselők
magnanimus = nagylelkű
major vox = szavazattöbbség
malae fidei = rosszhiszemű
malevolus = rosszakaró
malitia = gonoszság, csalárdság
mandatum = rendelet
manifestum = kiáltvány
manu propria l. m. p.
manuscriptum = kézirat
manuteneál = fenntart

manutentor = fenntartó
margo = lapszél
Markatány = tábori étel- és italárus
materia = ügy, anyag, tárgy
maturál = siettet
mediante = közvetítésével
mediatio = közbenjárás
mediator = közbenjáró
medicus = orvos
medio tempore = időközben
medium = eszköz
melioratio = nemesítés
membrum = tag
memoria = emlékezet
memoriale = emlékirat, beadvány
memorialis = beadvány
mensis = hónap (keltezésben)
mensura = mérték
meo iudicio = véleményem szerint
meritalis = érdembeli
meritaliter = érdemben
merito = méltán
meritum = érdem, lényeg
metr(eta) = véka (mértékegység)
metropolis = főváros
milia l. m
militál = szolgál
militaris = katonai
militia = katonaság
mille l. m
mina = gödör, bánya, akna
minálás = fenyegetés
minister = kormánytanácsos
ministerium = egyházi szolgálat, kor-
mánytanács
minuta = fogalmazvány
minutál = fogalmaz
miserabilis = nyomorult
missilis = elküldött levél
mitigál = enyhít
modalitas = mód
moderál = alakít, mérsékel
moderatio = mérséklet
moderatus = meggondolt
modestia = mérséklet
modo = csak
modo ordinario = rendes úton
Moguntinus = mainzi
molestatio = zaklatás
momentum = fontosság
monarcha = uralkodó

moneál = int, buzdít
moneta = pénz(darab)
mordicus = teljes erővel
motus = mozgalom
moveál = mozgat
munitio = készlet, hadi felszerelés
muskater = muskéta
mustra = seregszemle
mustrál = szemlél, újoncoz, kimutat
mysterium = titkos mesterség

natio = nemzet
naturaliter = természetesen
NB (NBene, nota bene) = figyelem! je-
gyezd meg jól!
necessario = szükségképpen
necessarium instrumentum = szükséges
eszköz
negantia = tagadás
negative = kedvezőtlenül
negligál = elhanyagol
negligentia = nemtörődomség
negotiorum conjectura = az ügyek össze-
vetése
negotium = ügy
neofidelis = újabban hű
neutralis = semleges
neutralitas = semlegesség
nobilitál = nemességre emel
nobilitatio = nemesítés
nomine gubernii = a kormány nevében, a
gubernium nevében
nota = fej- és jószágvesztés
nota bene l. NB
notabile = nevezetes, figyelemre méltó
notál = megjegyez
notarius = jegyző
notio = ismeret
nova divisio = újrafelosztás
novella = újság, hírlap
novum = perújrafelvétel
novum cum gratia = kegyelem mellett
való perújítás
numero = szám szerint

ob majestatis respectum = a felség meg-
becsülése miatt
oberster = ezredek
obfuscata = homályos
objectio = akadály, ellenvetés
obiiciál = elébe állít, ellene vet

oblatio = ajánlat
obligál = (le)kötelez
obligatio = kötelezettség
obligatoria = kötelezvény
obligatus = lekötelezett
obruál = elnyom, elfeledtet
observál = figyelembe vesz
obsidio = ostrom
obtemperál = mérsékel, enged
obtestatio = esdeklés
obtineál = elér, megkap
obviál = megakadályoz, szembehelyez
occulta = titkos
occupatus = elfoglalt
occurál = előadódik
occurentia = alkalom
octava = nyolcados törvényszék, nyolcadikán (dátumban)
ocular = szemüveg
oculator = szemtanú
oconomia = gazdaság
offendál = támad, sért
offensa = sérelem
offensive = támadólag
offerál = ajánl(kozik)
officer = tiszt
officialis = hivatalnok
omni jure = teljes joggal
operál = működik
operatio = cselekvés, művelet
opinio = vélemény
opponál = szembehelyezkedik
oppressio = elnyomás
opprimál = elnyom
optio = választási jog
orál = szónokol
oralis portio = egy katona napi fejadag-illetménye
oratio = szónoklat
order = parancs
ordinantia = utasítás
ordinaria = rendszeres postajarat
ordinarie = szabályszerűen
ordinarium virtuale = szokásos élelmi-szerellátás
ordinatissime = a legnagyobb rendben
ordine = rendszeren
ordo = rend
original(is) = eredeti
ortographicus error = helyesírási hiba

P. S. (post scriptum) = utóirat
p. t. l. pro tempore
pacificatio = békeszerződés
pacifice = békésen
pacies oblatio = békeajánlat
palatinalis = nádori
Palatinus = pfalzi választófejedelem
palatinus = nádor
palpo = meggyőződés
pandecta = törvénykönyv
par (pár) = másolat
par(agraphus) = törvénycikk
paria = másolat
pariál = lemásol
pariter = hasonlóképpen
parola = becsületszó
pars = rész
partialis = részrehajló
partialitas = részrehajlás
particularis = magán(érdekű), részleges
particularitas = részlet
particulariter = részletesen
partim = részint
Partium = Részek (a Magyarország és Erdély közti terület)
pasquillus = gúnyirat
passio = szenvedés, túsér, érzelem
passus = (át)járás, menetlevél, útvonal
passus executorius = végrehajtó levél
patens = uralkodói rendelet
pater = atya
pater familias = családfő
pathetica = szenvedélyes
pathetico = szenvedélyesen
patientarius = szenvedő
patienter = türelmesen
patientia = türelem
patrator = tettes
patrocinium = oltalom
patronus = pártfogó
patria = vagyon
penetrál = odamegy, keresztülhatol
penna = toll
per = darabját
per alios = mások révén
per aliquas artes = valamilyen mesterkedéssel
per cameram = a kamara részéről
per indirectum = közvetve
per inspirationes = sugalmazás révén

per inquisitiones = vizsgálatok útján
per manus = kézből kézbe
per partes = részletesen
per praesentes = ezennel
per repartitionem = újrafelosztás útján
per vices = váltakozva
peragál = elvégez
perceptor (perceptor) = átvevő
percipiál = elfogad, átvesz
percurrál = átolvas
peregrinál = vándorol
peregrinatio = vándorlás, külföldi tanulmányút
peremptoria = döntő fontosságú
perennalis aestimatio = örökre szóló felértékelés
perennaliter = örökösen, állandóra
perfunctorie = felületesen
periclitál = veszedelembé kerül
periclitans = veszélyeztetett
periculum in mora = veszedelem a késlekedésben
perpericulum = nagyon veszélyes
perpetuál = állandósít
perpetuitas = örökjog
perpetuo = állandóan
perpetuus = állandó
persecutio = üldöztetés
persecutor = üldöző (fn)
persequál = üldöz
persona = személy
personale = személyes ügy
personalis = személynök
personaliter = személyesen
persuasio (persvasio) = rábeszélés, meggyőző(őd)és
persvadeál = rábeszél
pertinacissime = a legállhatatosabban, makacsul
perturbatio = zavarodottság
pietas = jámborság
pius = jámbor
plausibilis = érzékelhető
plena = teljes
plenipotens = teljhatalmú megbízott
plenipotentia = teljhatalom
plenipotentarius = teljhatalmú
plenissima = a legteljesebb
plusquam = túlzottan
politia = politika
politica = politikai

politicus = politikus, világi hivatal viselő
poltura = lengyel pénz
ponderál = mérlegel
pondus = súly
popule (fn) = nép, pletyka
popule (mn) = közönséges
portio (portzió) = részbirtok, hadiadó
portionatus = részbirtokos
portióz = adózik
portus = kikötő
possessor = birtokos (fn)
possibilitas = lehetőség
post = után
post scripta = utóiratok
post scriptum I. P. S.
posta = postajarat, postakocsi, futár
posteritas = utókor
posthabeál = háttérbe szorít, másrendűnek tart
postulatum = követelés
potas = iszol
potenter = erősen
potentia = birtoklás, hatalmaskodás
potentarius = birtokos, hatalmaskodó
potentiosa captivatio = erőszakos elfogás
potentiose = erőszakkal
practicál (praktikál) = gyakorol, mesterkedik
practika = mesterkedés
practizál = gyakorol
praeambulum = bevezetés
praebenda = illetmény
praecedál = megelőz
praeceptor = tanító
praeceptorium = perfelvétető parancs
praecipitál = elhamarkodik
praecipitancia = elsietés
praecipitatio = siettetés
praecludál = elzár
praedál = rabol
praedecessor = előd
praedicatio = prédikáció
praedicator = prédikátor
praefatio = előszó
praefectus (praefektus) = előjáró, kapitány, elnök, jószágigazgató
praepudicál = hatálytalanít, előítélettel van
praepudicium (prejudicium) = megghiúsítás, kár

praemittál = előre kiad
praemoneál = figyelmeztet
praecooccupál = megelőz, elejét veszi
praeparál = felkészít
praeparatus = felkészült
praepediál = akadályoz
praerequisitum = előfeltétel
praeripiál = elránt (vki elől)
praescribál = előír
praescriptio = előírás
praesentál (proesentál) = előterjeszt, be-
mutat
praesentatio = előterjesztés
praesentis (dátumban) = folyó hó
praeservativa = elővigyázatosság, óvin-
tézkedés
praeses = elnök
praesidiarius = őrpáncsnok
praesidium = erőd, őrség
praestál = bemutat, megvalósít, szolgál-
tat
praesumptio = előzetes befolyásolás
praetendál = ígér, igényel, okul felhoz,
mentségül felhoz
praetendens = igénylő, védnök
praetensio = követelés
praeteriti (dátumban) = múlt hó
praetexál = ürügyül felhoz
praetextus = ürügy, látszat
praeualeál = értékben megelőz
praeveniál = megelőz, megghiúsít
praevertál = megelőz
praxis = mesterség, gyakorlat
prensatio = neheztelés
presidens = elnök
primas = érsek
principalis = megbízó, kiküldő fél
principaliter = elsősorban
principia = itt: a ló számára szükséges
tudnivalók
principium = alapelv, fő ok
privál = megfoszt
privata = magán (mn)
privata causa = magánérdék
privata gratia = magánszemély iránti
kegy
privata persona = magánszemély
privatim = magánemberként
privatum = magánügy
privatus = magán (mn)
privilegium = kiváltságlevél

privilegium salvans = felmentő levél
pro = -ért, mellett(e)
pro vagy contra = mellette vagy ellene
pro actore = a felperes javára
pro adultis = a felnőttekért
pro cento = százért, százalék
pro conclusione = összefoglalásul
pro credentia = a hitelesség kedvéért
pro forensi Hungaricis = magyar forin-
tért
pro forma = formálisan
pro futura cautela = jövőbeli biztosítékul
pro futuro testimonio = jövőbeli bizonyi-
tékul
pro incatto = az alperes javára
pro informatione = tájékoztatás végett
pro interim = egyelőre
pro iuventute = az ifjúságért
pro nunc = jelenleg
pro pallio = ürügyül
pro possibili = lehetőség szerint
pro praegusto = ízelítőül
pro publico = államérdékből
pro reputatione = a tekintély kedvéért
pro sua prudentia = saját bölcsessége sze-
rint
pro sua (sui) recreatione = felüdülése-
képp
p(ro) t(empore) = időről időre, ez idő sze-
rint
pro testimonio = a végrendelet miatt
probal = kísérletezik
probrál = elfogadtat
procurator (prokator) = ügyvéd
procedál = eljár, továbbhalad
processus = eljárás, járás (közigazgatási
kerület)
proclamata = a perfelvétel kihirdetése
procurál = gondoz, őv
procurator = gondnok, képviselő
procurrál = átolvas
prodál = elárul
producál = támogat, előhoz, tanút állít
producens = tanúzásra előállított
productio = előadás, bemutatás, előállí-
tás, tanúztatás
proesental l. praesentál
professor = tanár
profontol = táplál
profugus = menekült (fn)
progressus = előrehaladás

projectizál = tervez
projectum = tervezet
prokator l. proccator
promotio = előléptetés, előmozdítás
promoveál = előmozdít
promulgál = kihirdet
propalál = nyilvánosságra hoz
proponál = előad, előterjeszt
proportionalis = részarányos
proportionaliter = arányosan
propter acetatem = a kora miatt
propter complacentiam = beleegyezés végett, kedveskedésből
prorogata = ítélethalasztás
proscriptus = száműzött, törvényen kívül helyezett
prosecutio = perbe fogás
prosequat = üldöz
prosperál = virágzik, jól halad
prosperitas = virágzás
prostituál = megront
prostitutio = megrontás
protectio = ajánlás
protectionalis = ajánlólevél
protector = pártfogó
protegál = támogat, gondot visel
protestál = tiltakozik
protestatio = tiltakozás
protocol(al)at = iktat
protocolum = jegyzőkönyv
proventus = jövedelem
proverbium = közmondás
provideál = vigyáz, gondoskodik
provincia (provincia) = tartomány
provisio = készlet, intézkedés
provisor = ideiglenes megbízott
provisoria = ideiglenes tisztviselés
provocál = ingerel
proxima occasione = a legközelebbi alkalommal
proxime = legutóbb, legközelebb
pruderent = okosan
prudentia = okosság
psalmus = zsoltár
publica = állami
publica criminatio = közzvád
publica protestatio = hivatalos tiltakozás
publicál = kihirdet
publicatio = kihirdetés
publice = nyilvánosan
publico nomine = az állam nevében

publicum = közügy
publicum bonum = közjó
publicum odium = általános gyűlölet
publicus = nyilvános, állami, közös
punctatim = pontról pontra
punctum = pont
pura = tiszta, puszta
pure = egyszerűen
purgatio = hashajtás
purizál = letisztáz
pusillanimitas = kishitűség

qua = mint
quadrans = negyedrészes
quaestus = kereskedés
qualificatio = minősítés
qualis qualis = olyan-amilyen
qualitas = minőség, (társadalmi) állás
qualitercunque = valamilyen
quantitas = mennyiség
quantum = (adó)mennyiség
quare = miért
quarta = illeték, negyed rész
quartel, quartely, quártély, quártély = (katonai) szállás(hely)
querela = panasz(levél)
quietál = nyugtáz
quietantia = nyugta
quo casu = ebben az esetben, esetleg
quo citius (eo) melius = minél gyorsabban, annál jobb
quo consilio = milyen megfontolásból
quoquomodo (quo quo modo) = valamilyen, bármiképpen
quos inter = akik között
quotidianum = mindennapos (fn)
quotidianus = mindennapos (mn)
quotuplex = hányszoros
quovis respectu = bármilyen tekintetben

rancor = gyűlölet
rapiál = rövid jegyzetet készít
raptura = vázlatos fogalmazvány
rata portio = járandóság, megillető rész
ratificál = érvényesít
ratificatio = érvényesítés
ratio = érv, számadás, ok
ratio belli = hadi érdek
ratiocinál = érvel, elszámol
rationista = számadó
ratio status = államérdek

re infecta = dolgvégezetlenül
realis = tényleges, józan
realitas = ésszerűség, józanság, valóságos helyzet
realiter = tényleg
rebellál = lázad
rebellio = lázadás
rebellis = lázadó
recedál = visszalép
recens = élő, jelenlegi
recepisse = átvételi elismervény, feladó-
vevény
recipiál = visszavon
reciprocatio = viszonzás
recognitio = elismerés, vallomás, viszonzás
recognoscál = elismer
recommendál = ajánl
recommendatio = ajánlás
recommendatus = ajánlott
recompensa = kárpótlás
reconciliál = megbékél
reconciliatio = megbékélés
recuperál = visszaszerez
recurrál = folyamodik
recursus = viszontkereset
redeál = visszajön
reducál = visszavezet
reductio = visszavitel
redundál = visszaömlik
referada = jelentés
referál = beszámol
referendario-secretario-consiliarius =
előadó és titkárkodó tanácsos
referendarius = tanácsosi
reflectál = válaszol, igényt tart
reflexio = igény
reformata = reformált
reformatum consistorium = református
egyháztanács
refugium = menedék
refundál = visszaad
refusio = visszaadás, kártalanítás
refutál = megcáfol, elhárít
regalis = királyi meghívólevél az ország-
gyűlésre
regalista = királyi megbízott az ország-
gyűlésen
regens = helytartó
registrum (registrom) = jegyzék, kimu-
tatás

regimen = kormányzás
regiment = ezred
registrál = iktat, jegyzékbe foglal
registrator = iktató (fn)
regium = királyi
regius = királyi megbízott
regius (mn) = királyi
regula = szabály
rejeztáz = visszavet
rejiál = visszadob, visszaautal
rekvirál l. requirál
relatio = jelentés, viszony
relatoria = tudósító levél
relaxál = csökkent
relegál = átküld, visszautasít, hivatkozik
relegatio = visszaküldés
relicta = özvegyasszony
religio l. religio
religiosum (fn) = vallási ügy
religiosum (mn) = felekezeti, vallási
religiosum negotium = felekezeti ügy
reliquia = ereklye
rel(l)igio = vallás, felekezet
religiosa = felekezeti
remedium (remedim) = gyógyszer
remittál (remittál) = visszaküld
remonstrál = kifogásol, kifogásként fel-
hoz, eszébe juttat
remorál = késleltet
removeál = hátráltat
remuneratio = vizontszolgálat, jutalma-
zás
renuntiál = lemond
reparál = helyrehoz
repartitio = adókirovás, felosztás
repellál = fellebbez
repetál = ismételt, visszakövetel
replica = válasz
replicál = visszavág, válaszol
reportál = kézbesít
repositum = letét
repraesentál = képvisel
repulsa = visszautasítás
repulsio = visszaverés, -űzés
requirál (rekvirál) = faggat, kér
requisitio = kérdés, megkérdezés
requisitoria = nyugta
requisitum = kellék
res mobilis = ingóság
rescribál = visszaír, válaszol
reserva = fenntartás

reservál = fenntart vkinek
residens = helytartó (fn)
residentia = szállásbirtok, nemesi birtok-
joggal járó lakóhely
resignál = lemond
resignatio = lemondás
resignatoria = lemondó levél
resipiscentia = eszmélés
resolutio = döntés
resolutissimus = véglegesen elhatározott
resolvál = (el)határoz
resolutus = elhatározott
respectál = tisztel
respective = tisztelettel
respectus (fn) = tisztelet, tekintet
respectus (mn) = tisztelő
respondentia = felelet, cáfolat
responsio = válasz
responsum l. rp.
respublica = állam
respublica Platonica = platóni állam
restál = hátra van, hiányzik
restantia = maradvány, hátralék
restituál = visszahelyez, kártalanít
restitutio = visszahelyezés, helyreállítás,
kártalanítás
restringál = korlátoz
resummál = ismét elvállal
resuscitatio = felélesztés
retirál = visszavonul
retorqueál = visszafordít
reverentia = tisztelet
reversalis = kötelezvény
revideál = felülbírál, átnéz
revisio = felülvizsgálat
Réz = török kancellár (reisz-effendi)
rigor = szigorúság
rivalis = vetélytárs
rp. (responsum, rs.) = felelet
rs. l. rp.

saeculum = évszázad
salagvarda (salaguard, salaguarda) = őr-
katona(ság), oltalomlevél
salarium = fizetség
salinaria officina = sóhivatal
salus = üdv
salus domus = a család üdve
salva conscientia = tiszta lelkiismerettel
salva res = megmentett ügy
salvál = megment, sikerre juttat

salvo meo honore = tisztességem sértet-
lenségével
salvus conductus = menlevél, útlevelel
salvus passus = útlevél
sapienti pauca = a bölcsnek kevés (is
elég)
sapienti sat(is) = a bölcsnek ennyi is elég
satisfaciál = kielégít, eleget tesz
satisfactio (satis factio) = elégtétel, ígéret
teljesítése
satsis = elégtétel, kielégítés
scandalum = botrány
skeleton = csontváz
Schelmstück = csíny, kópéság
schola = iskola
scholasticus = tanítói
scilicet l. sct.
scopus = cél
scriba = írnok
scribere = írni
scrupulizál = aggályoskodik
scrupulosus = aggályoskodó
scrupulus = kétely
sct. (scilicet) = tudniillik
secretarius = titkár
secularis = világi
seculum l. saeculum
secundál = szerencsétlen, segít
securatissime = a legbiztosabban
secure = biztonságban
securitas = biztonság
securus = biztos
sedes belli = hadszíntér
semi- = fél
sensim = lassacskán
sententia = ítélet
sententiáz = (sentenciáz) = elítél
sequela = következmény
serio = komolyan
servies = szolgálat, szolgaság
sessio = ülés
sexus = nem
signanter = nevezetesen
sileál = hallgat
silentium (silentiom) = hallgatás
similia = hasonlók
similiter = hasonlóan
simplex = egyszerű, együgyű
simultas = versengés
sincerus l. sincerus
sine assecuratione = biztosíték nélkül

sine effectu = hatástalanul
sine informatione = tájékozódás nélkül
sine scrupulizatione = töprengés nélkül
sine ullo dispendio = fennakadás nélkül
singillatim = egyenként
singularis = páratlan
singulariter = egyedül, egyszersmind
sistál = áll, előállít
societas = társaság
socius = társ
solemniter (solenniter) = ünnepélyesen,
gyakran
solemnis = ünnepi
solennitas = ünnepély
solenniter l. solemniter
soli loquium = magánbeszélgetés
sol(l)icitál = nyugtalanít, szorgalmaz,
buzdít
sollicitans = nyugtalanító
sollicitatio = biztatás, nyugtalanítás
sollicite = nyugtalanul
sollicitus = nyugtalan
sopiál = lecsendesedik
sordescál = bepiszkolódik
spargál = hint, terjeszt
speciale = különös
specialis = egyéni
specialiter = különösképpen
specificál = meghatároz, részletez
specificatio = részletezés
specifice = részletesen írásban
spoliál = megfoszt
stabilial = állandósít
stabilis = állandó
stál = érvényben van
statio = állomás
statuál = beiktat (birtokba); helyt áll
status = kar, rend (közösség)
statutio = megállapodás
statutor = alapító (fn)
statutoria = határozat, rendelet
stilizál = fogalmaz
stilus l. stylus
strasa = őrség
stratagema = haditerv
strepitus = robaj
stricte = szorosan
studio = gondosan
stylus (stilus) = stílus, beszédmód
sua praesentia = jelenlétével
sub = alatt

sub dato = kelettel
sub eodem dato = ugyanazon kelettel
sub fide et assecuratione = hit és biztosíték mellett
sub nomine Gubernii = a Gubernium nevében
subditus = alattvaló
subeál = eltűr
subjectum = alany
submitio = engedékenység
submittál = alárendel, engedékenységet mutat
subnectál = hozzász
subornál = felbízta
subscribál = aláír
scriptio = aláírás
subsistál = megáll
subsistentia = állapot, ellátás
substituál = helyettesít
substitutio = helyettesítés
substitutus = helyettes (mn)
subterfugiál = elkerül
subterfugium = kibúvó (fn)
subtilitás = finomság
subsumál = megtold, hozzász
succedál = következik (hivatalban), sikerül
successio = örökösödés
successor = utód
successorium, -ius = örökösi, örökösödési
successus = eredmény
succumbál = elesik
succurrál = segít
Suecus = svéd
suet (svet) = svéd
sufficit = elegendő
sufficiál = elég
suffragium = segítség, kárpótlás
suis modis = a maga módján
summa = összeg, tartalom, járandóság, lényeg
summa summarum = összefoglalva
suo tempore = a maga idejében
superál = legyőz, felülmúl
superfluum = ráadás
superscriptio = ráírás
supersedeál = megkímél
supervenial = közbejön, megérkezik
uplicatio l. supplicatio
suppeditál = rendelkezésre bocsát

suppleál = kipótol
supplicál = kérelem
supplicans = kérvényező
sup(p)licatio = kérvény
surrogatum = tartalék
suspectus = gyanús
suspendál = függőben tart, felfüggeszt
suspensio = felfüggesztés
suspicio (suspectio) = gyanú
sustentál = fönntartja magát
svet l. suet
symbolizatio = képes beszéd
syncere = becsületesen
synceritas = őszinteség, becsületesség
syncerizatio = nyíltszívűsködés
syncerus (sincerus) = őszinte
syncopál = megrövidít

tabella = táblázat
tacite = csendben
tafota = lágy selyem
tali casu = ez esetben
talis qualis = olyan-amilyen, bármilyen
taliter qualiter = úgy-ahogy
tandem = végre
tandem aliquando = egyszer végre
tanquam = mintegy
tantum abest = az van még hátra
taxa = illetmény
taxator = fizetőmester, adóhivatalnok
Te Deum laudamus = Téged, Isten, di-
csérünk (a hálaadó istentisztelet első
szavai)

tempestas = vihar
tempestive = idejekorán
tempestivum = időszerű
temporaria, -ius = ideiglenes
temporizál = időz
teneál = végbemegy, tart
tenor = hangnem, szándék, tartalom
tentál = megpróbál, puhátol
terminál = bevégez, határidőt kitűz
terminus = határidő, törvéynap
tertialis = harmadfokú
testál = örökül hagy
testamentum = végrendelet
testimonialis = bizonyáglevél
textus = szöveg, szentírási hely
theologica = teológiai
theologicae = teológiai értelemben
thesaurarius = kincstartóság

thesaurarius = kincstartó
tibi = neked
tihaja, tihaja, tihaya = török titkár
titubál = dadog
tit(ulus) = cím(zés), cím (törvénycikk-
ben)
tollál = eltávolít
torrens = patak
totis viribus = teljes erővel
totum fac = mindenes (fn)
tracta (trakta) = egyezmény
tractál = tárgyalt, tart valakit
tragoedia = tragédia
transeat = hagyjuk!
transfuga = menekült (fn)
transigál = elintéz
transmissio = másolat, átírás, átküldés
transmittál = átküld, lemásol
transponál = átutal
transpositio = átutalás
transumál = lemásol
transumptum = átirat, (hivatalos) máso-
lat
Trevirensis = trieri
tribulatio = nyomorúság
Tripartitum = Hármaskönyv
triumphál = diadalmaskodik
truncus = törzs
tumultuál = lázad
tumultus = lázongás
turbál = zavar
tutor = gyám
tzeit ház = fegyvertár (Zeughaus)

udvarice = udvariasan, udvari módon
(tréfás latin)
ulciscál = megbosszul
ultima anni = az év utolsó napján
ultimus deficiens = a család meghaló
utolsó tagja
ultra = önként
ultra citroque = kölcsönösen
unde = onnan, úgy
unio = szövetség, egység
universalis = egyetemes
universitas = egyetemesség (a szászok, il-
letve az erdélyi bevett vallások és nem-
zetek közössége)
uno verbo = egyszóval
urbarium = úrbér, úrbéri telekkönyv
urgeál = sürget

usque (ad) = -ig
usque ad emaritationem = férjhezmené-
sig
usque ad nauseam = csömörlésig
usuál = használ
usura = kamat
usurpál = kisajátít
usurpator = bitorló
ususfructus = haszonélvezet
utál = használ vmit
ut supra = mint feljebb
utens = gabona vagy liszt ellenében cipót
kapó deák a kollégiumban
utrinque = mindkét oldalról
utrum = vallatási kérdőív

v. l. versus
vacál = hivatal nélkül van
vacantia = hivatali üresedés
vanitas = hiúság
variál = változik, változtat
vece l. vice
vectura = szállítás, fuvarral teljesített
szolgálat
Veghszel (Vexel) = pénzváltás (Wechsel)
vel = vagy (kötőszó)
venditio = eladás
venditor = eladó (fn)
verificál = igazol
veritas = igazság
vers = forduló
versatus = járatos
versus (v., w.) = szakasz, szentírási vers
vertatur = fordíts! (lap alján)

vetus = régi
Vexel l. Veghszel
via = út
via juris = a törvény útján
viaticum = útiköltség
vice (vece) = helyettes
vice versa = ugyanúgy fordítva
vicinus = szomszéd
vide = l.
vigenta = itt: élő emlékezetben
világice = világi értelemben (tréfás latin)
vinculum = kötés
vindicta = bosszú
violentia = erőszak
violentum medium = erőszakos eszköz
virtus = bátorság
visitál = meglátogat
visitatio = ellenőrző látogatás
vita durante = élethossziglan
vitulus = borjú
vivide = élénken
volanter = sietősen, pecsét nélkül, exp-
ressz (levél)
votum = szavazat
vox = vélemény, szavazat

w. l. versus

zelál = buzgólkodik
zelosus = buzgó
zelotypia = féltékenység
zelus = buzgalom
zlot = lengyel pénz

1mo = először
2do (secundo) = másodsor
3tio (tertio) = harmadszor
4to (quarto) = negyedszer
7bris (Septembris) = szeptember
8bris (Octobris) = október
9bris (Novembris) = november
Xbris (Decembris) = december

ELAVULT VAGY JELENTÉSMÓDOSULÁSON ÁTMENT MAGYAR SZAVAK JEGYZÉKE

Ez a *szógyűjtemény* azokat a szavakat tartalmazza csak Bethlen Miklós leveleinek szókincséből, melyek:

1. a mai magyar nyelvben nem léteznek, illetve
2. melyeknek jelentése megváltozott.

Ez utóbbiak különös figyelmet érdemelnek, mert sok félreértést okozhatnak. Gyakran előfordul a levelek olvasása közben, hogy egy-egy kifejezés, úgy érezzük, elút a környezetétől, mintha nem illene oda a hangulata, jelentése. Ilyenkor rendszerint olyan szó okozza a disszonanciát, melyet ismerni vélünk, ám a jelentése Bethlen kora óta megváltozott. Ha például az 1. csoportba tartozó „nebelgés” szóval találkozunk, kevésbé kell félreértéstől tartanunk, mint ha a 2. csoportba tartozó „tökéletes”-sel. Mivel a „nebelgés” szót egyáltalán nem ismerjük, a „tökéletes”-t viszont ismerni véljük. Mikor az öreg rab azt írja feleségének címzett levelei végére: „tökéletes férjed”, elmosolyodhatnánk az öregember önelégültségén. Noha szó sincs önelégültségről. Hanem egyszerűen csak megváltozott a „tökéletes” szó jelentése a századok folyamán. Ma hibátlan jelent, akkor közeli rokonságban volt a ma is élő „eltökél” igével. A tökéletes nem más volt, mint eltökélt, azaz mindenre kész, állhatatos, hűséges.

3. Azok a szavak is bekerültek a *szógyűjteménybe*, melyek jelentése tágabb volt a mainál. Ma például a köznyelvben már csak a hírnevet lehet öregbiteni, de Bethlen Miklós idejében még bármit lehetett. Jelentése még „növel” volt, őrizvén az „öreg” szónak eredetileg elvont és gyakorlati értelemben egyaránt létező „nagy” jelentését.

A szótárban közölt szavaknak a maival egyező jelentésüket általában nem tüntetjük föl. Tehát például az előbb említett „tökéletes” szónak nem vettük be a maival egyező „perfectus” jelentését, mely már akkor is létezett.

Néhány megjegyzés a levelek helyesírásáról és a szógyűjtemény betűrendjéről.

A levelek legnagyobb része az eredeti kézirat alapján került e könyvbe, vannak azonban olyanok is, melyek — jobb híján — későbbi nyomtatott kiadás alapján. Ezeknek a helyesírása sokszor erősen eltér az eredetiekétől. Nehezíti a tájékozódást e téren az is, hogy a kéziratok levelek helyesírása is erősen ingadozik. Mi igyekeztünk a tipikushoz igazodni a *szógyűjtemény* összeállításakor a következők szerint:

Az ingadozás leggyakoribb példái:

1. A magánhangzók hosszúsága. Itt tapasztalható a legnagyobb összevisszaság. Úgy tűnik, hogy öletszerűen használ csak Bethlen Miklós ékezeteket. Még az *a* és *á*, valamint az *e* és *é* hang megkülönböztetésére sem törekszik. Ezért tehát bátran mertük a mai helyesírásnak megfelelő változatot feltüntetni a *szógyűjteményben*, mivel e téren tipikusnak nem vehettünk semmit.

2. Ingadozik az *ö* hang írása is: hol *ö*, hol *oe*, hol *öe* áll a helyén. Itt is a számunkra legkényelmesebb alakot, az *ö*-t választottuk.

3. A latin nyelv hatására Bethlen Miklós nem tesz különbséget írásban az *i* és *j* hang között. Többnyire mindkettőt *i*-vel jelöli. Hasonlóképpen az *u* és *v* hangot egyformán *u*-val írja. Bár ez a jellemző, az ingadozás mégis fölbátorított arra, hogy a szógyűjteményben megkülönböztessük ezeket a hangokat, hogy könnyebb legyen eligazodnunk.

4. A *c* és *cs* hangok írása kevés kivétellel *tz*, ill. *ts*. Ezért így, a régies alakban kerültek a szógyűjteménybe, bár ritkán előfordul ingadozás (*c* = *cz*, vagy *cs*).

Ha tehát *c* vagy *cs* hanggal kezdődő szót keresünk a gyűjteményben, akkor a *T* betű után, a *TY* betű előtt keressük. Előbb állnak a *Ts*-sel kezdődők, utána a *Tz*-vel kezdődők. A szóközi *c* és *cs* is természetesen *tz* és *ts*. A betűrend is ehhez igazodik. Zavaróak lehetnek a későbbi kiadásokból átvett levelek *c* és *cs* betűs szavai. Ezeket is az eredeti helyesíráshoz igazítva *tz* és *ts* betűvel vettük a gyűjteménybe.

A kérdést bonyolítja, hogy Bethlen Miklós *c*-vel írja a latin eredetű, de immár magyar szavakban a *c* hangot. (Pl. porcióz). Itt nem változtattunk, *c*-vel szerepelnek a szótárban is.

5. Ingadozás mutatkozik még a *g* hang jelölésében is. Magas hangrendű környezetben szinte mindig *gh*-val jelöli Bethlen, mély hangrendűben pedig szinte mindig *g*-vel. De kivétel itt is, ott is akad. Az egyszerűség kedvéért a szógyűjteményben minden *g* hangot *g*-vel jelöltünk.

Egyéb tudnivalók

Vannak szavak, melyek *toldalékos* formában fordultak csak elő a szövegben, és nehéz lenne rekonstruálni a szótári alakjukat — nem is lenne itt értelme. Például az „iránzom” igenél kár lenne keresni, hogy iránoz vagy irányoz, esetleg iránz volt-e a szótári alak, ha ez a levelekben elő sem fordul. Ezért így: „iránzom” alakban került a szógyűjteménybe.

Az *igekötős igéket* többnyire *külön szóba* írta Bethlen, ezért a szótárban is így vannak.

Az *is* kötőszó igen sokszor egybe van írva az előtte levő szóval.

Nem vettük be a szógyűjteménybe a *lesz*, *tesz*, *vesz* típusú igéknek a maitól nagyon eltérő alakjait sem. A szöveggörnyezet rávezet a jelentésre.

Pl. lők = levék (elbeszélő múlt egyes sz. I. szem.)

lönk = levénk (elbeszélő múlt többes sz. I. szem.)

A levelek könnyebb megértése érdekében hadd tegyek még egy-két nyelvi megjegyzést a *toldalékozással* kapcsolatban.

A *birtokos személyragok* első olvasásra sok félreértést okozhatnak. Hogy e félreértéseket elkerüljük, megemlítem, hogy a magas hangrendű szavak *birtokos személyragja* mássalhangzó után *egyes szám 3. személyben*:

-*i* is lehet (nem csak -e, mint ma)

Tehát pl. „kereseti” mai jelentése lehet keresete
keresetei

mivel ez az -i rag egyaránt utalhat egyes vagy többes számú birtokra.

A *többes szám 3. személyű birtokos személyrag magas hangrendű szavak* esetében: -*ek* (és nem -ük)

Így pl. a „nyelvek” szó mai jelentése is kétféle lehet: nyelvek (egyszerű többes szám)
nyelvük (birt. sz. rag tsz. 3. szem. egyes számú birtok)

Mély hangrendű szavak esetében: *-ok* (és nem *-uk*)

Az előbbihez hasonlóan félreérthető tehát pl. az „igasságok” szó,
mely lehet: *igasságok* (egyszerű tsz.)

igasságuk (egyes számú birtok tsz. 3. szem. birt. szr.)

N. G.

A

affelől (*affelöll*) — attól azért..., annak ellenére

ágazik — terjed

alá valo — rangban legkisebb

alja — maradéka (a hadaknak)

alkalmas — illendő

alkalmatlanság — kellemetlenség

alkalmatos — alkalmas

alkalmatosság — 1. alkalom, lehetőség

2. postát vivő jármű

3. alkalmazás

4. érdek

5. birtok, földbirtok

alkhatik — alkudhat

alkhatik egyben — megegyezhet, megalkudhat

által — szélesség; kis hely

általl — átall, szégyell, restell

általag — kis hordó, űrmérték is

amitsodás — amilyen

a mivolta — amióta

aprolék (mn) — kicsi, apró

aprolékos — felaprózott, apró-cseprő

apromüves — napszámos

aránt — 1. -ről, -ről

2. illetően

3. miatt

1. még: iránt

arkus — ív, oldal

armas — 1. martalóc, rabló, zsvány

2. Kővár vidékén fegyveres szolgálat fejében teljes vagy részleges szabadságot élvező szabad parasztok

arros — 1. árus

2. eladó jószág

3. vevő

asszuág — száraz ág

atyafiság — 1. testvériesség

2. rokonság, rokoni kapcsolat

avvagy tsak — legalábbis

az aránt — azáltal

az melly — valamely, amely

az mellyet — amellett

azon — ugyanaz

azonba — ugyanakkor

B

- babusgat — áltat, hiteget
bagarica — marhákkal fuvarozó sókereskedő a Székelyföldön
bagasia, bagazia — málna
banasz — bányász
bár — akár
bár tsak — legalábbis
batka — fillér
bátorságos — biztos, biztonságos
bé kertel — bekerít
bellis — bélés
bennulás — sérülés, nyomorodás
berbéts — herélt kos, ürü
bérmál — nevez, rendel (vmi célra — tréf.)
betegeedés — lebetegeedés, azaz a szülés ideje
bé telik (m. i. bé tölt) — beteljesedik
betstelenit — gyaláz
betstelenkedés — 1. gyalázkodás
2. meg nem becsültnek lenni
betstelenség — 1. gyalázat, gyalázás
2. meg nem becsültség
betsüllet — megbecsülés, tisztelet
bezzeg — biztos, bizonyosan
bizodalmas — bizalmas, akiben megbízom
bizodalmason — bizalommal, bizvást
bizony (mn) — biztos
bizonyos ember — megbízott, „delegat”
bizott — akiben megbízom
bogos — bütykös, görcsös
bokor — pár (pl. kesztyű)
boldogtalanul — szerencsétlenül
bolondoskodik — tévelyeg, értelmetlenül belekeveredik vmibe
bomlás — romlás
bont — ront
böltselkedés — tudálékoskodás

C lásd TZ

CS lásd TS

D

- darabos — otromba
derék — 1. fő, nagy, jókora, nagyja vminek
2. lényeges, fontos
3. jó, finom
derék szék — törvényszék (alsó fokú, időnként összeülő törvényszék)
dezma (dézma) — adótized (decima)
dobol — unszol, riaszt
dolgos (fn) — közmunkás, robotos
dul — rabol

ért — 1. értesül, tudomásul vesz
2. gondol, vél
3. megért
eslekedés, esekedés — vágyakozás, reménykedés
esöllék — hulladék
eszébe vesz — észrevesz
esze vész (vminek) — értelmetlenné válik vmi
ezent — így, úgy

F

falyka — köteg
farkas kasza — zsákmány, martalék
fatsarodik — csavarog, elbújik
fatsarog — csavarog
félek szabásu (vmi) — kicsit félek, kicsit tartok (vmitől)
felel — ígér
félelmes — gyáva
feles — sok, bőséges, nagy számú (föls számú)
felesen — nagy számban
felette — főleg, fölöttébb
fel gázol — feldúl, lábbal tapos
fel rug — elhagy
fel ülés — hadba indulás (lóra ülés)
fel üt — felfogat, tönkretesz
fel ver — megtámad, rajtaüt
fertat — szerződés
firtat (vkit) — faggat (valakit)
fogyat — csökkent
fogyatkozás — hiányosság, hiba, fogyatékoság
folnagy — intéző, gazda, tisztartó
folyó — futónövény
foszt — kifoszt, rabol
fotta (vminek) — (vmi) fogyta, vége
fottára — végére, végtére
furiál — dühöng
futott (mn) — menekült (mn)
fű — kisarjadt, még meg nem ért vetés
fütözni — melegedni

G

garázda, grázda — per, perpatvar
gárgyán — gvardián, rendfőnök (itt tréfás, csúfolódó értelemben)
gázlás — munka, kellemetlenség
Getzi — Gergely beceneve
girátska — talentum
gondviseles — óvatosság
gondviseletlen — óvatlan, gondatlan

gonosz — gonoszság
goromba — csiszolatlan, tudatlan, erős, nagy
gorombaság — értelmetlenség
grádivs — lépcső
grázda l. garázda

GY

gyakik — szúr, döf, (közösül is)
gyep (gyepü is) — fűvel körülkerített rész, sövény
gyun — gyón, vall
gyülekezet — gyülekezés

H

ha — 1. hogy
2. hátha, akárha
ha mi — ha valami
hadfogadás — zsoldosfogadás
hagyatlan — felfogadatlan, meg nem bízott
hagyitt — hajít
haj-hajgat — sóhajtozik
halad — elhalaszt vmit, vár vmivel
haladék — halasztás
halasztás — halogtatás
hálóv — cselt szó
hám — kám, kán (tatár-)
hamar — sürgős
hamar nap alatt — hamarosan
hanem ha — 1. hacsak nem, kivéve, ha...
2. alighanem
harmadidénn — tavalyelőtt
határozatlan — határtalan(ul)
havatal — hivatal
ház — szoba
helyén — helyett
hertelenkedik — hebehurgyáskodik
hetedfű — hetedfél, azaz hat és fél éves (ló)
hiat — hivat
hiba — hiány
hidas — hajóhíd
hihetetlen — megbízhatatlan, szavahihetetlen
hija vminek — hiba vmiben
him — hímvész
hire vkinek — tudta, jóváhagyása vkinek
hiresít — híresztel
hírlétig — míg híre nem terjed
hit, hüt (l. még hüt) — adott szó, eskü
hitel — hit (fides)

hiteles — bizonyítható
hivatal — hívás
hogy — ahogy
holott — mivel
holt tetemes ló — béalábú ló
hoo pénz — zsold
hopmester — udvarmester
hordozóskodik — hurcolkodik, költözködik
hul — valahol
humor — kedv
hunnét — honnan
hüt — felesküdt
hütlés — eskütétel, eljegyzés
hütös (vki, vmi) — esküvel vállalt (akinek megesküdtem, amire fölesküdtem)
hütös ember — esküdt (tárgyalásnál)

I

idegen — méltatlan, helytelen
idő — kor, életkor
időn, idén:
 ez idén — idén
 másod idén — tavaly
 harmad idén — tavalyelőtt
igasság(ok) — jog(uk)
igazitt, reá igazitt — rávezet, eligazít
igazittás — igazságtévés
igy — ügy
iktat — juttat
illendő — megfelelő, alkalmas
illet — érint (elvont ért. is)
illetlen — (hozzá) nem méltó, méltatlan
illetlenség — méltánytalanság
illik — 1. rendjén való,
 2. szabad
imald — kérlel, (imádkozik)
in — kötél, szij
ingyen — korántsem
intéz vminek — becsül vmire
ipa — após(a)
iránt (l. még aránt) — 1. -ról, -ről
 2. miatt
iránzom — vélem
istenkedik — az Istenért kér vkitől vmit, esküdözik, fogadkozik
itilő mester — bíró
izetlenkedik — perlekedik, civakodik

J

jakablani, jakabolni — rászedni, megcsalni, becsapni vkit
 japonica — hosszú ujjú mellényféle, köntös
 jártat (szolgát levéllel) — küldözget
 jócskák — apró javak
 jovall — 1. jónak tart, helyesel
 2. javasol

K

kalongya — kéverakás
 kap — talál, elkap
 kar — helyzet, állapot
 kárba van — bajban van
 kardéba — veszendőbe, kárba
 karmazsin — sötétvörös
 kárré vall — kárrá lesz
 karuly — karvaly
 ké — kell
 kedvesen — szívesen, örömmel
 kedvesség — kedveltség
 kedvetlen — 1. kellemetlen
 2. kedve ellen való
 kelletvén — majd kell
 kényszerítetem — kénytelen vagyok
 képében (vkinek) — vki képvisletében
 képes — illő, helyes
 képpest (vmihez képest) — 1. vmit tekintve
 2. vmi miatt
 3. vmi szerint, értelmében
 kérd — kér (gyakorító értelemben)
 kerekes — kerékgyártó
 keresmény — munkával megkeresett, pénzen vett jószág
 kertelés — kerítés
 későll vmit — későnek tart vmit
 kész — készséges, szíves
 kételen — 1. feltétlenül, kényszerűen
 2. kénytelen
 kételenit — kényszerít
 kételenítettik — kényszerül
 kételenség — kényszerűség
 ketse — egy fajta pokróc
 kettőnéllis nagyobb — kétszer akkora, kétszer annyira
 kevés napok alatt — hamarosan
 ki — mi (vonatkozó és kérdő névmás)
 ki fordul — kiforgatódik a vagyonából, elveszti a javait
 ki hirhed — híre megy, kiszivárog
 ki láttatik — kiderül (elvont ért.)
 kisírtet — kísértés

ki tanul — utánajár, rájön, rátalál vmire
 ki nem tanulhattam — meg nem tudhattam
 ki tevén, ki téve — kivéve
 kicsidet — kicsit, kissé
 kiváltképpen, kivalyképpen — különösképpen
 kóborol — 1. zsákmányol, fosztogat, prédál
 2. portyáz, rajtaüt
 kolyesza — könnyű szekér
 konsza — konc, jövedelmező része vminek
 kontz — száz iv
 kótyázás — egy fajta gyermekjáték
 köből — gabona mérésére szolgáló mérték; 50—90 liter közt változó mennyiség
 költés — költség
 költségtelen — pénztelenség
 könnyülés — szülés
 köteles — elkötelezett
 kötelesen — lekötelezően, lekötelezve
 kötelesség — 1. szövetség, elkötelezettség, lekötelezettség
 2. eljegyzés
 kötés — egyezmény
 követ — 1. kér
 2. bocsánatot kér
 köz bíró — alkudtató, felkért közvetítő
 közü — köze (vmihez való —)
 közküpi — rágalmozó
 közönséges — 1. általános
 2. közérdekű, köz-
 közönségesen — 1. általában
 2. együtt, mindenkit beleértve
 3. nyilvánosan
 kösség (község) — nép, vmely közösség
 kura fia — kurafi, gazember
 különös — külön, saját, (nem közös)

L

lakodalmaz — vendégeskedik, lakik
 larma — harci zaj, harci készülék
 látoul küld (vmit) — megtekintésre küld (vmit)
 láttatás — szolga általi (azaz nem személyes) látogatás
 lezzeg — lézeng, kóborol, bújdosik
 liktáriom — lekvár
 lótra fontra — lót: űrmérték: lat, uncia
 font: súlymérték

LY

lyukára hajtatik — helyére kerül

M

- maglas — rakás, kupac, sórakó munkás, sóvufaros
 majd úgy — ugyanúgy
 majorkodás — mezei gazdálkodás majorban
 mál — hasi prém
 marha — kincs
 martzona — kemény, vad (elvont ért. is)
 más — másik
 meg békél(lett) — kibékül(t)
 meg bírál — bíról hív
 meg bizgat — megpiszkál, megmozgat
 meg bodulás — megbolydulás
 meg bolondít vmibe — belezavar vmibe
 meg csal — becsap
 meg csendesít — megbékéltet
 meg egyezés — beleegyezés
 meg épültem — előbbre jutottam vmiben
 meg forr — kialakul
 meg hisz — megbíz(ik) (vkit vmivel)
 meg kölcsönöz — megadja a kölcsönt
 meg maraszt — megbírságot
 meg napoz — kitűzi a napját
 meg nyargal — 1. lóval bejár
 2. megzaboláz (elvont ért. is)
 meg próbál — 1. próbál
 meg romlik — tönkremegy
 meg szűkül — 1. megszorul
 2. szűkölködni kezd
 meg talál vkit — fordul vkihez, megkérdez vkit
 meg tér — visszanyeri az eszméletét
 meg tetszik vmi — kitűnik vmi (vmiből)
 meg tojul — összetorlódik
 meg untam szabásu — kicsit unom
 meg ütközik — megneheztel
 meg vész — elromlik
 meg vonsz — megvon (vmit vkitől)
 méhser — mézből és egyéb folyadékból: vízből, ecetből, borból, árpaléből forralt ital
 méltatlanság — erőszak, kegyetlenkedés
 mely — akármilyen
 mélyföld — mérföld
 melyre — merre
 ment (mn) — mentes valamitől
 mértékel — mér, csökkent
 mesterség — mesterkedés, álnokság
 mi — 1. de, ám
 2. valami
 3. bármi
 minden tehető — mindenható
 mindiránt — egyaránt

mint — miképp, hogyan
mire — mivégre
mondani — mondhatni
mony — tojás
mulat — 1. mulaszt, elmulaszt
 2. időzik
 3. elhanyagol
mulatás — időhúzás, időtöltés
mulatás nélkül — haladéktalanul
mulatság — feledés
mulattat — halaszt
mulik, elmulik — halasztódik, elhalasztódik
mutatás — útmutatás, útbaigazítás

N

nagyobbára — többnyire, főként
nap, napa — anyós, vagy sógor
nebeleg — hiábavaló dolgokkal vesződik
nebelgés — huzavona
negyed fű — 3 és fél éves (ló)
néhai — egykori (nem halott!)
nehezebb — rosszabb
neheztel vmit — nehezére esik vmi
nem képes — képtelen, helytelen
némely nap — a napokban
nest — nyest
nevezeti — neve, megnevezése
néz
 ami ... nézi — ami ... illeti
 vmit néző — vmit illető, vmire vonatkozó
 vmit nézve — vmire tekintettel

Ny

nyargaló, jargaló — zsákmányoló, tolvajkodó lovasok — itt a sereg fegyelmeztelen előőrse
nyavalyás — szegény, szűkölködő, nyomorult
nyilva — nyilván
nyomtató — nyomtató, azaz cséplő állat

O

odaki — Magyarországon (idebé = Erdélyben)
oltsárol — lebecsül, olcsónak, hitványnak tart
órája vkinek — a születése órája
orbántz — bőrgyulladás

orv — titkos, csendes
ooság — régi dolog (az újság ellentéte)
ovást — óvatosan

Ö

öregbit — nővel
öreg lövő szerszámok — ágyúk
örvendetesen — vígan
ösztvér — sovány
ötödfü — 4 és fél éves (csikó)
öts — hús

P

pajkos — gonosz, hitvány
paraszt(ol) — egyszerű(en), szépítetlen(ül)
parola — 1. jelszó
2. becsületszó
pénzes fa — vásárolt tűzifa
petzér — vadászkutyák gondozója
piatziak — piaci hírek, közhelyek, pletykák
porcióz — adózik, adót fizet
porkoláb — várkapitány; börtönőr
próbál — 1. erőt próbál, megvív, harcol
2. kikémelel
3. vkit próbára tesz
pusztul — kára van
puzdrázodás — fegyverkezés

R

rá érkezik — ráér
rá igazít — rávezet, igazol
rándít — kaparint
ráró — sólyom
rása — félvászon
rá tart — számít rá
rebegve — reszketve
remek — 1. mesteri
2. vászonfajta
reménség — feltevés, vélekedés (is)
rend — kor
rendeletlenség — rendezetlenség, rendetlenség
rendelt — rendezett
rezgelődés — készülődés, mozgolódás
romlás építés — újjáépítés

roska — vöröses, vörhenyes
rövid nap — hamarosan
rövidség — kár, (megrövidülés vmiben)

S

sáfárság — intézés, gazdálkodás
sáfrány — egy fajta illatszer
sapolodás — panaszkodás, sopánkodás
satz — 1. sarc, váltságdíj
 2. hadiadóztatás
 3. számla
satzol — adózik
satzoltatás — fosztogatás
semmillet képpen — semmiképpen
semmineg — egyáltalán nem
serbet — üdítő ital, gyümölcslé
siető — gyors
sinatt — gyűlés, zsinat; lármázás
sleytül, selejtül — rosszul (ném. schlecht)
sohult — sehol
sohunnét — sehonnan
sokadalom — vásár
sonyorán — sanyarúan, nyomorultul
sonyorgat — sanyargat
sop — szín, fészter
spicz, spitz — 1. csúc
 2. próbatétel
suhad — csapódik (a suhint ige visszaható alakja)
sunnyog (vki) — titkolózik
sunnyog (vmit) — titkon elárul
susták — 6 krajcár
sususu — suskus, rosszindulatú susmogás
sürü — erős, köpcös
sütni való fa — sütéshez, főzéshez való fa, tűzifa

SZ

szabadulás — szülés (tehertől való megszabadulás)
szakát vet — elszakad
szál, szály — tutaj, gerendákból ácsolt hajó
szállás — elértéktelenedés, érték leszállása
számatlan — számolatlan
szán vmit — irigyel, sajnál vmit vkitől
szár — lábszár
szegedőzik — szerződéseket készítget, szerződget
szegény — hitvány, olcsó
szék — törvényszék
szekeresség — szekéren történő szállítás, szekereztetés

szél, szély — (határ)szél
szélbeli — határmenti
szemben lenni — találkozni, szembesülni vkivel
szembe létel — találkozás
szenvedhető — tűrhető
szerelmesid — szeretteid
szerencse — váratlan esemény
szerencsétet (vkit) — szerencsét kíván (vkinek)
szerentsére — bizonytalanra, ahogy a szerencse hozza
szerentsétlen (vkihez) — nincs szerencséje vkihez, nem találkozik vele
szerént — szerint
sziligy — szelíd
szine vminek — látszata vminek
szines — színlelő, kétszínű
szinte — 1. éppen, egyszersmind
2. szintén
3. egészen
szintén — ugyan
szívesen — szívből, jószívvel
szorgalmatoskodtat — aggaszt
szoross — szorongató
szőlő gyepű — elkerített szőlő
szövendek, szövétnek — fáklya
szükség (mn) — szükséges
szüle hír — kósza hír, pletyka

T

tagítani vkit — távol lenni vkitől
taglották — botozták (taglózták)
takarodás — termés, betakarítás
talál (l. még tanál) — ér, elér vkit vmi, pl. baj
találkozik — adódik
talám nélkül — bizonyosan
tanál (l. még talál) — érint (vmi vkit)
tanátsol vkit — tanácsot ad vkinek
tanátstalan — nem tanácsos
tapaszt — tapogat
tápláló — támogató
tárgy — célpont, beszéd tárgya
tartás — étel-, italtartalék
tartatja magát — eltartatja magát
távulkán — távol
tehettség — lehetőség
tekintet — 1. érdek
2. megbecsülés, becsület, tekintély
tekintőleg — egy pillantásra
telepedik — letelepszik
telik — beteljesedik, megvalósul
terjeszt — részletez

tetem — valamely testrész, tag, csont
 tettetes — ékes, nemes, jeles
 tetzés — vélemény
 tetzik — tűnik
 megtetzik — kitűnik vmiből
 tessék — tűnjék
 tiszt — hivatal, tiszttség
 tisztességesebben — nagyobb tisztességben, tisztelettel
 tisztí — 1. (mn) tisztsséggel járó hivatali
 2. (ragos fn) tisztje, azaz feladata, tisztsege
 tojomány (ördög tojománya) — (ördög) találmánya
 tollalodik — elhárul, elmúlik, megszűnik
 tő — tű
 tőkélletes — állhatatos, hű
 tőkélletlen — állhatatlan, hűtlen
 törekedés — esedezés, kérés
 törekedik — 1. szót emel (vkiért, vmiért)
 2. könyörög, kér
 törekedő — kérő, könyörgő
 törődik (vmin) — sajnálkozik (vmi miatt)
 török buza — kukorica
 törvény — ítélet
 turboklik — csákláz
 turbokló — halászathoz használt csáklya

TS

tsakugyan — mindazonáltal
 tseléd — család
 tsendes — békés, nyugodt
 tsendesség — megbékélés
 tserelemért — cserébe
 tsere makk — tölgymakk
 (tsiklin) csiklin — egy fajta aranypénz
 tsobolyó — palack, tömlő
 tsorgó — csatorna, szökőkút
 tsődül — terjed (híre...)
 tsökönnyünk — inogjunk (ne tsökönnyünk meg = ne inogjunk meg)
 tsudálatos — különös

TZ

tzégér — kocsmacégér
 tzifra — titkosírás
 tzirkál — 1. kiderít, felderít
 2. keres, nyomoz
 tzirkálás — 1. adó
 2. adóbecslés
 tzirkáló bírák — adóbecslők, nyomozók
 tzondrás — rongyos

TY

tyukmony — tojás

U

udvarlás — udvari szolgálat

udvarol — vkinek az udvarában szolgál; házánál meglátogat

udvaroskodik — sürgölődik az udvarnál (udvariaskodik)

ugorlás — ugar feltörése

ugyan — ugyancsak

Ü

ügyibe — igazában, valójában, jól

üresedik (vmitől) — megszabadul (vmitől)

üresség — szabad idő

üstök — haj

üz — végez, intéz, hajszol, kerget

V

vagy — mintegy

vagy ugyan — nyíltan

valami helt — valahol

valamint — 1. valamiképpen

2. ahogy, amint

3. éppúgy, mint...

vall vmit — birtokol, magáénak vall (vmit)

vállal vonittás — vállvonogatás

változás — baj, válság

valujann — valójában, valóban

(valujan — vályújában, vályúján is lehet!)

vastag — durva, vaskos, erős.

vastagitt — erősít

váz — madárijesztő

vég — 14-20 sing posztó

végére megy vminek — végére jár vminek

véget ér — 1. célt ér

2. végére jár

végházak — végvárak

véghely — határszél

végezést végez — határozatot hoz

végez — dönt

véka — kassai véka: 33,2 liter

pozsonyi véka: 62,53 liter

vékony — 1. jelentéktelen, csekély, szerény

2. gyenge

véllekedés — találgatás
véllekedik — gondolkodik, töpreng
vers — 1. részlet
 2. alkalom
versen — alkalommal
veszedelmeskedő — viaskodó
vesztegető (mn) — ami romlásba visz
vet — okoz
vig lakás — mulatás
vigyázás — óvatosság
villamlott — villant, csillant
visel vmi vkit — vezet vmi vkit, visz vmi vkit
viszkolódik — hányja-veti magát, fészkelődik
vissza — fordítva
vittat — ostromoltat, ostromol, vív
voltageppen — úgy, ahogy *volt*
vonittás — széthúzás
vonittolag — vontatottan
vonogat — húzódozik
vonó marha — igavonó barom
vonsz — von, húz
vont arany — aranyfonál
vontat — húz-von
vontatott — túl soká húzódo

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ*

- Abednégó – bibliai személy, a három ifjú egyike, akiket Nabukodonozor a tüzes kemencébe vetetett – 1320
- Ábel – bibliai személy, Ádám és Éva második, pásztoréletet folytató fia – 977
- Abigél (*Abigail*) – bibliai személy, Nábál, majd Dávid felesége – 999, 1306
- Ábrahám (*Abraham, Abrahám*) – bibliai személy, Izrael népének őse – 1026, 1051, 1063, 1161, 1316, 1325
- Absolon – bibliai személy, Dávid férfiasszepségű harmadik fia, aki atyja ellen fordult – 999, 1306
- Absolon Dániel, Lilienberg /1640 k.–1702 k./ – diplomata, előbb Apafi, majd Thököly bizalmi embere. A császár pártjára állva a főparancsnokok, köztük Carafa titkára Erdélyben – 346, 402, 404, 405, 413, 414, 421, 447, 495, 497, 528, 532, 538, 542, 699, 717, 734, 778, 780, 1187, 1191, 1192, 1196, 1208, 1212
- d'Acton, Karl Ludwig (*Acton, Carl*) – császári ezredes, Rabutin bizalmasa, titkára és tolmácsa – 47, 777, 780, 975, 1218, 1220, 1222, 1223, 1225–1227, 1276–1278, 1285
- Ádám – bibliai személy, az első ember, akitől az emberi nem származik – 1183
- Adami, Stephan /1642–1679/ – megyesi lelkész, 1666–1679 között evangélikus püspök – 251, 657
- Aesopus I. Aiszoposz
- Ágost Frigyes, Erős /1670–1733/ – szász választófejedelem 1694–1733 között, II. Ágost néven 1697–1706 és 1709–1733 közt lengyel király – 773, 923, 1258
- Ahmed aga – Paskó Kristóffal érkezett, hogy lássa a Béldi-összeesküvést követő erdélyi állapotokat – 689, 691
- III. Ahmed /ur. 1703–1730/ – török császár – 1315
- Aichpichl, Karl Gottlieb – németországi eredetű családból származó császári kormánytanácsos, majd udvari kamarai tanácsos – 751, 870, 892–895, 943, 944, 1245, 1251
- Aiszoposz (*Aesopus, Aisopos, Ezopus*) /i. e. 6. sz./ – görög író, az állatmesék műfajának létrehozója – 76, 77, 602, 607, 785, 788, 916, 937, 1256, 1265, 1367, 1370
- Ajbekker (*Aibekker*) – 512, 755
- Ajlers I. Eilers
- Ajtai – Bethlen Miklós szolgája – 1114, 1116, 1123, 1143
- Ajtai Dániel (*Daniel*) – Máramaros megyei táblabíró – 1054, 1067
- Akalia du Fresne, Roger – XIII. Lajos orvosának fia, lengyelországi francia követ titkára, több jelentős külföldi esemény (1660-ban az olivai béketárgyalások) résztvevője, mint ilyen járt Erdélyben is – 272, 667

* E névmutató a személynevek mellett tartalmazza a magyarázatot kívánó bibliai, mitológiai, irodalmi neveket is. A személynevek után zárójelben, dőlt szedéssel a levelekben előforduló alakot közöljük.

Alexander I. Sándor, Nagy
V. Alfonz (*Alphonsus király*) /ur.
1416–1458/ – Aragónia, Nápoly és Szi-
cília királya – 1260

Almási Gergely Mihály /1654–1724/ –
kolozsvári, majd külföldi tanulás után
1692-től kolozsvári unitárius püspök,
több mű szerzője – 904, 1253

Alphonsus király I. V. Alfonz

Alvinczi Péter, borbereki (*Alvinczi*)
/1639 k.–1701/ – jogász, erdélyi ítélő-
mester. 1675–80 között a fejedelmi
tábla ülnöke, 1680–90 közt ítélőmes-
ter. A katolikus érdekek képviselője, s
mint ilyen, a számukra kedvező Al-
vincziana-resolutio kieszközlője Lipót
császárnál. 1692-ben – 84, 108, 402,
450, 455, 459, 462, 519, 520, 546, 714,
717, 729, 738, 739, 752, 789, 972, 977,
984, 1114, 1192, 1193, 1195, 1196,
1200, 1204, 1206, 1213, 1282, 1286,
1289, 1294, 1310, 1371

Alvinczi Péterné Szőlősi Erzsébet – előbb
Udvarhelyi György felesége – 460, 462

Alvinczi Sámuel /1685–1724/ – Alvinczi
Péter fia, több kancelláriai hivatal vi-
selője, 1714-ben Bécsben referendári-
us, illetve secretarius – 1117, 1333

Amália Vilhelmina /1673–1742/ – csá-
szárné, I. József felesége, János Fri-
gyes braunschweig-lüneburgi herceg
legifjabb leánya – 805, 999, 1237, 1307

Ambrózius, Szent Ambrus /333 k.–397/
– egyháztanító, milánói püspök – 1175

Ambrus Gabriella – 14

Ámós – bibliai személy, kisproféta – 76,
1337

Andormányi József – az enyedi kollégi-
um számtartója – 1267

Angol király I. III. Vilmos, orániai

Angyal Dávid – 718, 785, 1367

Antonius Terrez (*Antoni Ferenc*) I. Ter-
rez, Antonius

Apáczai Csere János /1625–1659/ – né-
metalföldi peregrináció után gyulafe-
hérvári, majd kolozsvári tanár, a Ma-
gyar Encyclopaedia szerzőjeként a ma-
gyar nyelvű tudományosság megte-
remtője, karteziánus és presbiteriánus
elvei miatt összeütközésbe került egy-

háza ortodox vezetőivel – 29–37, 87,
785, 786, 1326, 1347, 1368

Apáczai Tamás (*Apáczai Thamás*) –
Apáczai Csere János öccse, Zemplén
megyei tiszttviselő, 1671-ben tagja a
portai követségnek – 40, 43, 297, 680,
681

Apaí család – 1333, 1361

Apaí Anna I. Ghillányi Gergelyné

Apaí Gergely /1661–1666/ – I. Apaí
Mihály fejedelem fia – 620, 621

Apaí Györgyné Petki Borbála (*Apaffi*
Gjörgyne, Györgyne) /megh. 1660/ –
I. Apaí Mihály anyja – 1116, 1118,
1119, 1347

Apaí István /megh. 1668/ – I. Apaí Mi-
hály testvére, 1657-ben kezesként Len-
gyelországban maradt – 640

I. Apaí Mihály (*Fejdelem, Fejdelem*)
/1632–1690/ – 1661-től török segítség-
gel haláláig Erdély fejedelme – 20, 40,
65, 89, 90, 94, 97, 98, 100, 102, 104,
126, 130, 135, 136, 139, 143–145, 148,
149, 152–156, 158, 160, 161, 164, 166,
167, 169, 171, 173–176, 178, 179,
181–183, 189, 191–199, 201, 208, 218,
219, 223–227, 230–236, 240, 242,
245–248, 250–252, 259, 263, 267, 268,
270–280, 283, 285, 287–293, 296,
298–300, 303, 304, 306–309, 311–313,
315, 318–325, 327–329, 331, 332, 334,
336, 337, 341, 345, 352, 355, 358, 361,
368, 369, 371, 373, 379, 381–384, 386,
394, 397, 404, 405, 409, 412, 413, 417,
421–425, 429, 531, 592, 604–607,
610–619, 622–625, 627–634, 636–638,
640, 642–653, 656–658, 664–671,
673–675, 677–679, 681–684, 686–693,
695–698, 700–704, 708–711, 718,
721–725, 730, 734, 749, 782, 789, 848,
875, 895, 899, 919, 1033, 1118, 1119,
1153, 1159, 1161, 1162, 1164, 1165,
1170, 1183, 1184, 1186–1189, 1193,
1194, 1197, 1200, 1205, 1206, 1209,
1269, 1293, 1294, 1298, 1347, 1370

II. Apaí Mihály (*Fejdelem, Hertzeg*)
/1676–1713/ – I. Apaí Mihály erdélyi
fejedelem fia, akit 1681-ben utódául
meg is választottak. A fejedelmi posz-
tot 1690–91-ben 3 hónapig töltötte be.

Bethlen Katával való házassága az ürügy, hogy Bécsbe vitesse (1695) az udvar, honnan nem is tér haza többé. Bethlen Miklóssal birtokvásárlási ügy miatt állt kapcsolatban – 53, 85, 91, 428, 436, 447, 466, 477, 483, 494–497, 504, 533, 554, 569, 570, 582, 584, 678, 722, 728, 732, 733, 734, 737, 743, 745, 747–749, 761, 776, 786, 801, 804, 853, 868, 893–895, 907, 914, 916, 951, 955, 957–960, 965, 1025, 1033, 1081, 1082, 1184, 1188–1192, 1194, 1196–1198, 1200, 1206–1208, 1245, 1256, 1271, 1272, 1294, 1298, 1316, 1338, 1347, 1368

I. Apafi Mihályné Bornemissza Anna (*Aszszonyunk, Fejedelem Aszszony*) /1630–1688/ – Bornemissza Pál jenei főkapitány, majd mezei főgenerális lánya, 1653-tól Apafi Mihály felesége. Férje mellett jelentős szerepet játszott Erdély irányításában – 90, 103, 143, 164, 166, 183, 219, 234–237, 270, 284, 355, 611, 614, 615, 624, 625, 631, 632, 644, 648–650, 664, 677, 678, 686, 693, 698, 701, 703, 704, 749, 789, 1119, 1183, 1184, 1205, 1206, 1350, 1370

II. Apafi Mihályné Bethlen Kata (*Herzeg Aszszony*) /megh. 1727/ – Bethlen Gergely lánya – 61, 1036, 1081, 1082, 1320

Apafi Miklósné Teleki Anna (*Miklosne*) – később Thököly jegyezte el, majd ifj. Kemény János felesége lett – 344, 699

Apermont, Aspermont I. Aspermont

Apollós – bibliai személy, alexandriai származású zsidó, Krisztus követője – 1326

Apor család – 8, 1216

Apor István /1638–1704/ – az önálló fejedelemség idején Csík-, Gyergyó-, Káraszon székek főkirálybírája, portai követ, tanácsúr. A guberniumban a kincstartó tiszttel tölti be. A katolikus érdekek harcos védője, aktív vagyongyarapító, előbb bárói, majd grófi rangot kap. Bethlen Miklóssal főleg vallási és gazdasági okok miatt állt ellentétben. Bécsi útjáról naplója maradt fenn – 20, 23–25, 45, 48, 76, 78, 91, 92, 110, 112, 113, 312, 313, 399, 437, 453, 477,

485, 491, 494, 496, 497, 501, 506, 507, 511, 519, 536, 562, 567, 568, 572, 574, 577, 579, 580, 584, 591, 714, 732, 736–738, 743, 745, 746, 749, 752, 755, 758, 760, 762, 770–772, 774–776, 785, 805, 832, 847, 848, 850–853, 856, 858, 870, 873, 888, 899, 907, 918–920, 935, 964, 971, 989, 990, 1026, 1042, 1047, 1053, 1057, 1074, 1087, 1104, 1135, 1196, 1198, 1200, 1201, 1206, 1208, 1210, 1212–1217, 1220, 1223, 1224, 1226, 1228, 1230, 1231, 1233, 1241–1243, 1246–1248, 1251, 1257, 1264, 1282–1285, 1289, 1299, 1300, 1323, 1327, 1335, 1344, 1354, 1367

Apor Istvánné Farkas Zsuzsánna – előbb Korda Zsigmond, illetve Ugron István neje, 1679-től Apor István harmadik felesége – 1037, 1344

Apor Lázár – Apor Lázár és Nagy Bora fia, Apor István bátyja. Kézdiszék alkirálybírája, 1661-ben Kemény fogságába esik, később Béldivel tart Apafi ellen. 1683-ban Csík-, Gyergyó- és Káraszonszék főkapitánya, majd ítélőmester – 690, 700

Apor Péter /1676–1752/ – 1699-ben Küüllő vm. főispánja, 1708-ban Háromszék főkirálybírája, 1713-tól báró. A *Metamorphosis Transylvaniae* szerzője – 65, 85, 629, 685, 691, 700, 785, 789, 1299, 1342, 1355, 1367, 1370

Aranyi per [?] – 815, 1237

Argirus – XVI. századi széphistoria főhőse – 630

Ariosto, Lodovico /1474–1533/ – olasz költő, eposzíró. Orlando furioso című munkáját Bethlen Miklós is próbálta magyarra átültetni – 84, 1368

Aristoteles (*Sztagira szülötte*) /i. e. 384–322/ – ókori görög filozófus – 997, 1305

Árkosi János (*Arkosi Janos*) – vsz. az árapataki Árkosi székely család tagja – 359

Áron – bibliai személy, a Lévi törzsből őt és ivadékait választotta Isten a papi tisztre – 1327

II. Artaxerxés (*Artaxerxész*) /ur. i. e. 404–361/ – perzsa király – 927, 1260
Aspermont Károly Gobert, gróf (*Aper-*

- mont, Aspermont*) /1643–1708/ – bajor katona, császári altábornagy, 1691-ben feleségül vette Rákóczi Juliannát, II. Rákóczi Ferenc nővérét – 427, 931, 932, 934
- Athanasius – román püspök – 773
- Athéné (*Athéne*) – Pallas Athéné, görög mitológiai személy – 607
- Augustus, Caius Julius Caesar, Octavianus /i. e. 63–i. sz. 14/ – az első római egyeduralkodó – 999, 1306
- Bacchus – a bor istene – 896
- Backosch János I. Bakos János
- Badensis I. Lajos Vilmos bádeni örgróf
- Bagaméri (*Bagameri*) – tordai malmos – 596
- Bagosi Pál (*Bagosi*) /megh. 1710/ – a császári hadak vicecolonellusa, Olaszországban francia fogságba esett, kiszabadulása után 1707-ben átállt Rákóczihoz – 926
- Bagotai Ferenc (*Bogatai, Bogataj Ferentz*) – 1692-ben Küküllő vm. egyik főbírája – 359, 387
- Bajcsi Sámuel (*Bajtsi, Baytsi*) /megh. 1730/ – Bajcsi András ref. lelkész fia, Franekerben tanult, 1705-től nagyenyedi lelkész, később egyházmegyei jegyző, Enyed vezető lelkészeként hal meg – 1132, 1136, 1145
- Bakács István – 10, 785, 1369
- Bakay-per [?] – 815, 1237
- Bakos János (*Backosch, Backosh*) /1653–1697/ – logikát, orvostudományt és teológiát tanult, a fejedelmi kancellárián dolgozott, a szebeni tanács tagja – 418, 720
- Balassi Bálint (*Balassa*) /1554–1594/ – reneszánsz költő – 786, 790, 1368, 1371
- Balassi Bálint, gróf /1626–1684/ – Balassi Imre unokatestvére, kamarás, Hont vm. főispánja, Korpona kapitánya. Verseket is szerzett – 670
- Balassi Imre (*Balassy, Ballassi*) /megh. 1683/ – magyarországi főúr, Pest vm. főispánja, Wesselényi Ferencsel összekülönbözvén Erdélybe menekült, ahol Kapi György mindenéből kiforgatta. Kegyelmet kért és kapott a császártól, s visszatért az oldalára – 88, 135–137, 139, 142, 148, 149, 188, 282, 612–614, 619, 629, 670
- Balassi Imréné Barcsai Judit – 137, 138
- Bálintfi Zsigmond (*Balintfi Sigmond*) – 299, 302, 660
- Balintith – vsz. Bálintith György báró /megh. 1745/, Zsigmond fia. Szebeni tartózkodás után Rákóczihoz áll, később kormányzészeki tisztviselő, a királyi tábla elnöke – 1117, 1131
- Bálintith Zsigmond (*Balintith Sigmond*) /megh. 1693/ – táblai ülnök, a Deputáció tagja, Torda vm. főispánja. Bethlen 1694-ben halottként említi – 104, 379, 469
- Bálintith Zsigmondné Angyalos Krisztina – 108, 469, 741
- Balkó Pál, hadházi – a bujdosók egyik vezetője, 1678-ban kővári, 1690–93-ban kolozsvári alkapitány – 752
- Balku Mihály (*Balko*) – a bécsi erdélyi udvari kancellária kancellistája a kálinisták részéről – 496, 505, 538, 763, 896, 998, 1305
- Baló László, nagybaconi (*Balo*) – a fejedelemszónagy hopmestere, többször járt portai követségben – 164–166, 168–171, 174, 175, 183–186, 189–191, 193, 194, 197–199, 295, 299, 310, 322–324, 619, 620, 624, 627, 629, 632, 633, 677, 684, 689, 697
- Balog Boldizsár (*Boldisar*) – 359
- Balogh Ferenc (*Balog Ferentz*) – radnóti provisor, fiscalis perceptor – 493, 877, 942, 1006, 1047, 1247, 1323
- Balogh Máté (*Mathe, Máthe*) – Várad egykori védője, török diplomata, majd Apafi udvarmestere – 165, 166, 625
- Balogh Zsigmond (*Sigmond*) – 103, 137, 200, 356, 704
- Balogh Zsigmondné /megh. 1685/ – 357
- Bán I. Zrínyi Péter
- Bán Imre* – 30, 32, 34, 71, 785, 1367
- Báncsi Ádám, vehéci (*Bantsi Adam*) – az elégületlenek vezetői közé tartozott, akik Erdélybe menekültek. Thököly követé Apafihoz – 433, 435, 438, 454, 455, 729, 730
- Bánffy család – 8, 270
- Bánffy Boldizsár (*Banfi Boldisar*) – 359

- Bánffy Dénes** (*Banfi, Banfi Dienes*) /1630 k.–1674/ – Kolozs, Doboka vm. főispánja, Kolozsvár és Szamosújvár kapitányaként önálló törökellenes politikát próbál folytatni. Apafi riválisának érzi és kivégezteti – 21, 22, 65, 84, 89, 95, 98, 99, 135, 143, 147, 157, 164–167, 172, 214, 229, 234, 236, 237, 247, 249, 269–271, 277, 283, 285, 286, 327, 331, 600, 601, 623–625, 628, 633, 640, 641, 643–650, 657, 658, 660, 662–667, 671, 675, 680, 786, 1257, 1266, 1368
- Bánffy Dénes** (*Bánfi öcsém, Banfi urfi*) /1688–1709/ – a gubernátor fia, Kolozs vm. főispánja – 1005
- Bánffy Dénesné Bornemissza Kata** /megh. 1685/ – Bornemissza Pál borosjenői főkapitány, majd erdélyi generális lánya – 270, 631, 658
- Bánffy Farkas** (*Bánffi*) /1644–1706/ – Bánffy Zsigmond fia, Belső-Szolnok és Doboka főispánja, 1704-ben a kurucokhoz áll – 105, 389, 712
- Bánffy György** (*Gubernator*) /1661–1708/ – Bánffy Dénes fia, főkapitány, Fehér, Kolozs és Doboka vm. főispánja, Erdély első gubernátora. Bethlen és kortársai csupán önérdelkeivel törődő, vezetésre alkalmatlan, alkoholista figurának tartják – 24, 46, 50, 51, 91, 112, 113, 270, 314, 447, 448, 468, 477, 479, 487, 491, 492, 494, 496, 497, 502, 507, 509, 519, 525, 539, 547, 549, 557, 558, 561–564, 566, 567, 569, 570, 572–575, 577–581, 586, 587, 595, 608, 685, 711, 729, 733, 734, 741, 746, 749, 750, 752–755, 757, 758, 769, 770, 772, 775, 778, 780, 800, 802, 805, 845–848, 851, 855, 866, 873, 883, 884, 895, 896, 902, 906, 911, 912, 916, 917, 921, 947, 948, 953, 964, 966, 967, 971, 972, 975, 983, 986, 1003–1005, 1039, 1042, 1057, 1102, 1191, 1192, 1194–1198, 1200–1204, 1206–1208, 1210–1217, 1220, 1222–1231, 1233, 1242, 1249, 1255, 1257, 1264, 1271, 1282, 1284, 1285, 1289, 1299, 1300, 1308, 1309, 1327, 1338, 1348, 1350
- Bánffy György** (*Bánfi öcsém, Banfi urfi*) /1689–1735/ – a gubernátor fia, Doboka vm. főispánja – 1005
- Bánffy Györgyné Bethlen Klára** (*Clara*) – Bethlen Gergely lánya – 1013, 1200, 1228
- Bánffy Klára** l. Bethlen Ádámné
- Bánffy Zsigmond** (*Banfi, Bánffi Sigmund*) – Belső-Szolnok és Fehér vm. főispánja, főgondnok, 1664-től az országgyűlés és a fejedelmi tábla elnöke, 1658-tól tanácsúr – 211, 216–218, 312, 322, 323, 334, 640, 641, 665, 689
- Bánffy Zsuzsa** – Bánffy György lánya, később Jósika Imre felesége – 1338, 1347
- Bánfi öcsém** l. Bánffy Dénes vagy György, a gubernátor fiai
- Banfi úrek** – 383, 387
- Banfi urfi** l. Bánffy Dénes vagy György, a gubernátor fiai
- Bantsi Ádám** l. Báncsi
- Bányai Márton** – jegyző – 1271
- Barabás Péter**, albisi (*Barabas Peter*) – 1674–1678 közt fiskális ügyész, 1678–83-ban kincstári jogügyigazgató – 202, 203, 311, 347
- Barabbás** – bibliai személy; lázadó és gyilkos, akit Pilátus Jézus helyett megfeszítésre ajánlott fel – 999, 1307
- Baraczka Istvánné* – 14
- Barakonyi Ferenc** /1611–1675 k./ – felvidéki középnemes, Wesselényi Ferenc és Széchy Mária bizalmasa, verset is írt – 78, 143, 615
- Baranyai Decsi János** /1560 k.–1601/ – a 16. század végének egyik legműveltebb és legsokoldalúbb humanistája, jogi, filozófiai és történeti munkák szerzője, szólás- és közmondásgyűjteményt is összeállított – 748
- Baranyai Gergely** – erdélyi jezsuita – 574, 758, 1196
- Baranyai Pál** l. Baranyi Pál László
- Baranyi Pál László** (*Baranyai*) /1657–1719/ – gyulafehérvári jezsuita, a fejedelemség korában álrühában működött. Román nyelvű katekizmust írt, egyik szervezője az 1698-as román görög katolikus uniónak – 773
- Baráti** – 943, 944

- Barcsai Ákos (*Barczai Akos*) /1619–1661/ – 1644–58 közt karánsebesi és lugosi bán, hunyadi főispán. 1658–60 között fejedelem, 1661 januárjában lemondott, Kemény János meggyilkoltatta – 32, 70, 87, 275
- Barcsai András (*Bartsai*) /megh. 1661/ – Barcsai Ákos fejedelem testvére, 1660-ban Fogaras kapitánya. 1661-ben Kemény János megöleti – 562
- Barcsai Mihály /megh. 1713/ – Barcsai Ákos fejedelem testvére, 1662-ben udvari kapitány, 1678–81 között táblai ülnök, 1680-tól Fehér vm. főispánja, 1681–83 közt tanácsúr – 353
- Barcsai Zsigmondné (*Bartsaine*) – 135, 612
- Barkóczi Ferenc (*Barkotzi Ferentz*) /megh. 1709/ – zempléni birtokos, kassai vicegenerális, 1703-ban átállt a kurucokhoz, ahol altábornagy, a Duna-Tisza köze főkapitánya – 416
- Barkóczi Sándorné – 610, 623, 624
- Bársony György (*Barsony*) /1626–1678/ – esztergomi kanonok, 1663-tól váradí, majd egri püspök, szepesi prépost, az erőszakos rekatolizálás híve – 39, 40, 43, 252, 658, 786, 790, 1175, 1176, 1368, 1372
- Barta János – 785, 1367
- Bartholdi, Christian Friedrich (*Bertholdi, Bertoldi*) /1668–1714/ – diplomata és jogtudós, Brandenburg bécsi követe, kamarai tanácsos – 804, 963, 964, 1274
- Basa család – 835
- Basa Ilona l. Kun Istvánné
- Basa Tamás (*Öreg uram*) /1594–1670 k./ – Háromszék főkapitánya, tanácsúr. Többször járt portai követségben. Apafi alatt megvált tisztségeitől – 182, 209, 223, 244, 629, 631, 644, 652, 843
- Bási [?] – 1310
- Basire, Isaac (*Basire Izsák, Basirius Izsák*) /1603–1676/ – francia származású angol protestáns teológus, a forradalom elől külföldre bujdosott, Törökországban is megfordult. 1655-től a gyulafehérvári kollégium tanára, fejedelmi tanácsadó, Rákóczi bukása után hazatér – 29, 32, 36, 84, 86, 87, 93, 94, 117, 127, 128, 252, 599, 600, 607, 609, 610, 658, 785, 788, 1367, 1370
- Básta, Georgio /1544–1607/ – albán származású császári zsoldosvezér, 1598-tól az Erdélyben harcoló császári csapatok parancsnoka, 1605-ben Bocskai kiszorítja Magyarországról – 1293, 1298
- Báthori András, somlyói /1566–1599/ – Báthori Zsigmond lemondása után ő lett a fejedelem, de a Mihály vajda elleni ütközet után menekülés közben megölték – 1293, 1298
- Báthori Gábor, somlyói /1589–1613/ – 1608–13 közt erdélyi fejedelem, szembefordult a Portával. Később Bethlen Gábor ellene fordult – 488
- Báthori István, somlyói /1533–1586/ – 1571–1586 közt Erdély fejedelme, 1576-tól lengyel király – 694, 1292, 1296, 1298
- Báthori Kristóf, somlyói (*Barcsai*!) /1530–1581/ – 1576-tól a lengyel királlyá választott Báthori István helyett Erdély fejedelme – 1292, 1298
- Báthori Zsigmond, somlyói /1572–1613/ – Kristóf fia, 1588–97, 1598–99 és 1601–02 közt Erdély fejedelme. Kísérleteket tett a Habsburg-orientációra és a török kiűzésére – 1292, 1293, 1295, 1298
- Batizi – 493
- Batthyány család – 8
- Baumgartner Ferenc (*Baungarthner*) – a máramarosi fiscalitások jóságigazgatója – 804, 907, 949, 952, 1117, 1268, 1270
- Bausner György – a bécsi erdélyi udvari kancellária tagja – 807, 1057, 1327
- Bavarus elector I. Ferdinánd Mária és II. Miksa Emánuel
- Bay – 435
- Baytsi l. Bajcsi
- Beaumont, Nicolas – francia származású dragonyos alezredes, követként járt Erdélyben – 667
- Becmann, Johann Christoph (*Beckmann*) /1641–1717/ – 1681-től a politika, 1690-től a teológia professzora Odera-Frankfurtban – 418, 720

Beke Antal – 600, 785, 1367

Béldi (Beldi) család – 387

Béldi Ákos, gróf – 668

Béldi Pál, uzoni (Beldi, Beldy) /1621–1679/ – Belső-Szolnok vm. főispánja, háromszéki főkirálybíró, tanácsúr. Hatalmaskodásai, az Apafi–Teleki vonallal való szembenállása miatt Bethlen Miklóssal együtt a fogarasi börtönbe zárják. Kiszabadulása után fegyveres akcióba is kezdene a fejedelem ellen, de alkalmatlan a vezető szerepre, így menekülnie kell. A Portán hal meg – 22, 23, 89, 90, 99, 101, 160, 164, 249, 269, 270, 273, 277, 279, 285, 286, 300, 303, 307–309, 311, 313, 315–317, 321, 323, 324, 329–331, 347, 624, 630, 640, 642, 643, 652, 661, 665–668, 673–679, 682–692, 697, 699, 700, 705, 785, 1363, 1367

Béldi Pálné Vitéz Zsuzsanna – 677

Belényesi (Belenyesi) – szolga – 1139

Belényi Zsigmond (Bellényi) – Béldi Pál sógora, részt vett a Béldi-mozgalomban s társaival a Portára menekült, ahonnan Bécsbe ment és katolizált – 255, 653, 690

Belia György – 786, 1368

Benczédi László – 14, 770, 785, 1367

Benda Kálmán – 14, 1257, 1264, 1268, 1270, 1322

Benedek deák – 275

Beniczky Péter /1603–1664/ – az esztergomi érsek udvari kapitánya, a barokk költészet kiemelkedő alakja – 634, 688, 748, 1344, 1352

Benkő József – 84, 785, 1246, 1367

Bercsényi Miklós, székesi (Bertsényi) /1665–1725/ – gróf, Ung vm. főispánja, 1696–98 közt Felső-Magyarország főhadbiztosa, 1701-ben Lengyelországba menekül. 1705-ben a szövetséget rendek főgenerálisa, első szenátor. Rodostóban hal meg – 800, 837, 1266

Berethalmi püspök I. Pancratius, Michael Bertoldi I. Bartholdi

Bethlen család, bethleni – 9, 34, 39, 41, 48, 54, 56–58, 63, 448, 652, 674, 703, 712, 718, 734, 738, 787, 917, 1030, 1078, 1081, 1082, 1108, 1141, 1207, 1263, 1266, 1306, 1308, 1312, 1313,

1317, 1319, 1321, 1322, 1324, 1327, 1329, 1333, 1342, 1345, 1347, 1355, 1361, 1364, 1369

Bethlen család, küküllővári – 9

Bethlen Adám, gróf /1691–1748/ – Bethlen Sámuel és borsai Nagy Borbála fia, 1735-ben Fehér megyei főispán, 1742-ben guberniumi tanácsos – 1031, 1332

Bethlen Adámné Bánffy Klára (Bánfi Clara) /1693–1767/ – Bánffy György gubernátor lánya, 1711-től Bethlen Adám felesége – 1031

Bethlen Ágnes /1702 előtt–1737 k./ – Bethlen Miklós lánya, 1719-ben volt az esküjébe Kemény Zsigmond báróval – 81, 1019, 1079, 1109–1111, 1116, 1118, 1122, 1123, 1127, 1130, 1131, 1133, 1138–1141, 1144, 1145, 1354, 1359, 1360, 1362

Bethlen Borbála I. Galambos Gáborné

Bethlen Borbála /megh. 1758/ – Bethlen Miklós unokája, Mihály lánya, Szilvási Boldizsárhoz ment feleségül – 733, 1079, 1080, 1083, 1085, 1097, 1101, 1105, 1108–1111, 1120, 1123, 1128, 1133, 1135, 1143, 1337, 1345, 1349, 1353, 1354, 1357, 1359, 1360, 1362 – I. még Szilvási Boldizsárné!

Bethlen Domokos, iktári /megh. 1665 k./ – a Portára készült menni, de útközben megölték. 1665-ben foglalnak el tőle falvakat – 307, 656, 684, 773

Bethlen Domokosné Boldvai Kata – 250, 656

Bethlen Elek, bethleni /1643–1696/ – Ferenc fia, Farkas és Gergely testvére. 1680–90 között tanácsúr, Belső-Szolnok főispánja, az országgyűlés elnöke. Családtörténeti munkája maradt fenn – 93, 99, 123, 155, 268, 307, 321, 323, 447, 497, 513, 519, 602, 663, 684, 685, 687, 688, 734, 754, 755, 1018, 1104, 1194, 1200, 1201, 1203, 1204, 1209, 1216, 1344

Bethlen Elek, bethleni /1688–1724/ – Bethlen Elek fia, Rákóczi híve, 1711-ben tért haza amnesztiával Lengyelországból – 1027, 1030, 1317

Bethlen Elekné Nagy Klára – idős Bethlen Elek felesége – 1344

- Bethlen Erzsébet – Bethlen Pál lánya – 733
- Bethlen Éva – Bethlen Pál lánya – 733
- Bethlen Farkas /1560–1618/ – Bethlen Miklós nagyapja, erdélyi főgenerális, tanácsúr, Küküllő vm. főispánja – 672, 1018
- Bethlen Farkas (*Bettlen*) /1639–1679/ – Ferenc fia, Gergely és Elek testvére, tanácsúr. A Béldi–Bethlen János és Miklós vonal ellensége. János halála után kancellár. Műve: *Historia de rebus Transylvanicis* (Keresd, 1690) – 26, 90, 93, 123, 210, 225, 226, 254, 293, 307–309, 312, 314, 315, 321, 323, 340–342, 345, 348, 350, 602, 670, 680, 684, 685, 687–689, 691, 698, 701, 702, 1005, 1018, 1104, 1263, 1309, 1344
- Bethlen Farkas /megh. 1703/ – Bethlen László első feleségétől, Wesselényi Pál leányától származó fia – 932
- Bethlen Farkas /1705–1763/ – Bethlen Sámuel és Nagy Borbála legkisebb fia, katonai pályára lépett, családot nem alapított. Jelentős vagyonát iskolai, kollégiumi és egyházi célokra hagyományozta – 1332
- Bethlen Farkasné Ostrosith Borbála – 88, 341, 348, 604, 605
- Bethlen Ferenc /1601–1653/ – báró, Farkas, Gergely és Elek apja, Fehér vm. főispánja, udvari főkapitány, fejedelmi tanácsos, főudvarmester – 602, 687, 688, 1018
- Bethlen Ferenc /megh. 1706/ – Bethlen Gergely fia, 1703 előtt Besző-Szolnok főispánja, tiltakozik Rákóczi fejedelemmé választása ellen. Első felesége Teleki Mihály lánya, Judit – 1018, 1102, 1334, 1343, 1362
- Bethlen Ferencné Teleki Judit – 1343
- Bethlen Gábor, iktári /1580 k.–1629/ – Báthori Gábor fejedelem alatt tanácsúr, 1613-tól török segítséggel Erdély fejedelme – 141, 144, 282, 297, 488, 516–518, 655, 690, 694, 695, 747, 756, 789, 790, 990, 1167, 1300, 1371
- Bethlen Gergely, bethleni (*Bettlen*) /1641–1697/ – Ferenc fia, Farkas és Elek testvére. Huszti, somlyai, végül országos főkapitány, 1678–90 közt ta-
- nácsúr. Bethlen Miklós halálos ellenségének tartotta – 93, 98, 103, 106–108, 112, 113, 123, 160, 176, 179, 180, 239, 307, 308, 312, 321, 323, 354, 410, 411, 447, 450, 456, 497, 505, 569, 570, 578, 602, 629, 630, 651, 674, 685, 687, 688, 703, 718, 719, 734, 738, 745, 754, 782, 972, 1018, 1031, 1102, 1104, 1193–1195, 1197, 1199–1201, 1204, 1209–1211, 1216, 1282, 1294, 1344
- Bethlen Gergely (*Getzi*) /sz. 1699/ – Bethlen Miklós fia, korán meghalt – 1093, 1342
- Bethlen Gergely (*Getzi*) /megh. 1714/ – Bethlen László fia – 1031, 1093, 1342
- Bethlen Gergelyné Thoroczkai Mária – 1344
- Bethlen György /megh. 1636/ – 1018
- Bethlen György – az előbbi fia – 1018
- Bethlen György /megh. 1730 előtt/ – Bethlen Sámuel fia – 1095, 1332
- Bethlen Ilona – Bethlen Miklós unokája, Mihály lánya. 1722 előtt férjhez ment mostohatestvérehez, Dujardin Ferenchez – 1079, 1080, 1083, 1085, 1097, 1101, 1103, 1105–1111, 1120, 1128, 1135, 1337, 1344, 1345, 1349, 1354, 1357, 1359, 1362
- Bethlen Imre /1698–1765/ – Bethlen Sámuel fia, 1719-ben külföldi peregrinációra ment, később katonának állt. Doboka vm. főispánja, a székelyudvarhelyi kollégium főkurátora – 1332
- Bethlen István, iktári /1580 k.–1648/ – Bethlen Gábor fejedelem öccse, 1629–30-ban Brandenburi Katalin mellett kormányzó. 1630-ban fejedelem, lemond I. Rákóczi György javára, de 1636-ban megkísérléi visszaszerzeni a fejedelemséget – 233, 332, 610, 623, 624, 627, 690, 787, 1369
- Bethlen István (*Istok*) /megh. 1673/ – Bethlen Farkas fia, László bátyja – 1093
- Bethlen István (*Istok*) /1703–1737/ – Bethlen Miklós unokája, Mihály fia – 34, 35, 810, 1066, 1079, 1080, 1083, 1085, 1094, 1097, 1101, 1104, 1105, 1108–1111, 1113, 1116, 1118–1120, 1123, 1128, 1129, 1135–1138, 1140,

- 1144, 1147, 1149, 1337, 1345, 1349, 1351, 1354–1356, 1359–1361, 1364
- Bethlen János /1613–1678/** – Miklós apja, kancellár. Második felesége Fricsi Fekete Klára elidegenítőtől. A Béli-ügy után ő is kegyvesztett lett. Fő műve: *Rerum Transylvanicarum libri IV.* – 19, 22, 26, 32, 36, 66, 81, 82, 85, 87, 89, 90, 93, 94, 96, 98, 101, 118, 119, 121, 123–125, 127, 128, 131, 132, 135, 136, 139, 141, 144, 145, 148, 151, 153, 155–157, 160–164, 166, 167, 170, 173, 174, 176, 178, 179, 181, 183, 185, 186, 190–192, 197–199, 202–205, 210–219, 227–229, 235, 236, 240, 242, 246, 250, 254, 262, 269, 276, 277, 293, 303, 305–307, 313, 329, 331, 334–336, 343, 345, 600–604, 608, 609, 611, 620, 624, 625, 628, 630, 632, 634–638, 640, 641, 643, 644, 646–650, 652, 653, 655–657, 661, 663, 665, 671, 673–675, 678, 683–685, 687–691, 697, 700, 735, 787, 895, 968, 969, 1018, 1031, 1052, 1153, 1161, 1162, 1165, 1167, 1280, 1361, 1363, 1369
- Bethlen János /megh. 1712 után/** – Bethlen Pál fia. Thökölyhez csatlakozott, vele is tartott külföldre. 1705-ben jött ki Havasalföldről és Rákóczi hűségére állt. Hazahívásában és birtokai védelmében Bethlen Miklós fontos szerepet játszott – 107, 445, 733, 808, 1018, 1027–1030, 1049, 1052, 1056, 1065, 1083, 1093, 1111, 1122, 1124, 1195, 1211, 1246, 1317, 1318, 1331, 1332, 1362
- Bethlen Jánosné Váradi Borbála /megh. 1661/** – Bethlen Miklós anyja, Váradi Miklós kolozsvári polgár lánya – 87, 118, 245, 275, 600, 672, 968, 1280, 1361
- Bethlen Jánosné Fricsi Fekete Klára /megh. 1686/** – Bethlen János második felesége, Pekri Ferenc özvegye, Pekri Lőrinc és Bethlen Sámuel anyja. Miklós ellen hangolja férjét – 66, 81, 90, 183, 184, 199, 201, 210–213, 219, 269, 329, 334–336, 339, 343–345, 353, 608, 609, 630–632, 634, 639, 640, 644, 649, 655, 656, 672, 691
- Bethlen Jánosné Lónyay Erzsébet – 445, 733**
- Bethlen József (Josef, Joseph) /1693–1742/** – Bethlen Miklós fia, apja bebörtönzése és Mihály bátyja halála után Rhédey Júlia egyetlen támasza, a családi birtok kezelője, máramarosi főkapitány, főispán, királyi kamarás – 51, 52, 58, 60, 67, 81, 464, 762, 805, 808–810, 829, 923, 932, 934, 995, 1024, 1025, 1031, 1032, 1034, 1036–1039, 1055, 1056, 1058, 1059, 1062, 1065, 1068, 1070, 1074, 1075, 1078, 1083–1085, 1087–1089, 1093–1096, 1099–1101, 1104, 1107–1116, 1118, 1119, 1121–1124, 1128–1133, 1135–1137, 1139, 1141–1145, 1147, 1148, 1150, 1258, 1259, 1263, 1312, 1313, 1319, 1327, 1329, 1330, 1332, 1333, 1335, 1338, 1340, 1344, 1345, 1347–1352, 1354, 1355, 1358–1365
- Bethlen Józsefné Kemény Krisztina – 1084, 1096, 1118, 1133, 1139, 1146, 1348, 1349, 1360**
- Bethlen Júlia I. Teleki Sándorné**
- Bethlen Julis /megh. vsz. 1716/** – Bethlen József lánya – 1358
- Bethlen Kata I. II. Apafi Mihályné**
- Bethlen Klára (Clari) /1702–1756/** – Bethlen Miklós lánya, 1721-ben feleségül ment gróf Teleki Mihályhoz /1700–1745/ – 81, 1019, 1079, 1109–1111, 1116, 1118, 1122, 1123, 1127, 1130, 1131, 1133, 1138–1141, 1144, 1354, 1357, 1359, 1360, 1362
- Bethlen Klára (Clara) I. Bánffy Györgyné**
- Bethlen László, bethleni (Bethlen Laszlo) /1675–1717/** – gróf, Bethlen Farkas fia, 1711-ben Küküllő vm. főispánja. Több diplomáciai megbízatás végrehajtója, a református egyház főgondnoka. Bethlen Miklós fiaként tartotta számon – 52, 75, 587, 803–807, 809, 875, 932, 935, 962, 974, 1003, 1005, 1012, 1016, 1017, 1022, 1026, 1030, 1032, 1034, 1038, 1043, 1048, 1049, 1055, 1059, 1063, 1071, 1078, 1088, 1093, 1114, 1144, 1147, 1148, 1226, 1227, 1263, 1264, 1273, 1306, 1308,

- 1312, 1313, 1317, 1319, 1321, 1322, 1324, 1329, 1342, 1356, 1364
- Bethlen Lászlóné Folthy Mária – Bethlen László második felesége – 1027
- Bethlen Mariska /1671–1673/ – Bethlen Miklós lánya – 238, 239, 645, 650, 651
- Bethlen Mihály /megh. 1657/ – Bethlen György fia, Doboka, majd Fehér vm. főispánja. 38 évet élt – 1018
- Bethlen Mihály (*Fiam, Mihok*) /1673–1706/ – Bethlen Miklós fia, peregrinus, naplóíró – 34, 354, 360, 461, 468, 469, 475, 525, 537, 561, 571, 716, 733, 739, 741, 742, 744, 758, 759, 762, 821, 823, 833–835, 840–844, 871, 885, 923, 934, 993, 1015, 1018, 1038, 1040, 1050, 1063, 1107, 1109–1111, 1130, 1135, 1136, 1258, 1302, 1312, 1319, 1325, 1337, 1344–1346, 1349, 1354, 1357, 1359, 1360
- Bethlen Mihályné Vay Erzsébet /1680–1737 után/ – Vay Adám és iványi Fekete Erzsébet lánya. Bethlen Mihály, majd Dujardin Ferenc felesége – 76, 758, 759, 1078, 1079, 1312, 1337, 1339, 1344, 1354, 1357, 1359, 1360 – l. még Dujardin Ferencné!
- Bethlen Miklós – passim
- Bethlen Miklós /sz. 1690/ – Bethlen Miklós fia, korán meghalt – 727, 1193
- Bethlen Miklósné Kun Ilona /1652–1685/ – osdolari Kun István és Basa Ilona lánya, Bethlen Miklós első felesége. Esküvőjük 1668. június 11-én volt – 73, 78, 86, 88–90, 96, 97, 178, 180–182, 200, 204, 205, 207, 209, 214, 218, 225, 229, 232, 238, 239, 242, 247, 249, 268, 290, 291, 293–295, 301, 312, 319, 320, 326, 327, 329, 340, 349, 354, 356, 359, 445, 629–631, 636, 637, 639, 641, 645, 650–652, 677, 678, 685, 687, 688, 700, 701, 703–705, 733, 735, 788, 832, 834, 835, 843, 844, 1015, 1040, 1109, 1111, 1131, 1195, 1312, 1321, 1325, 1354, 1356, 1362, 1363, 1370
- Bethlen Miklósné Rhédey Júlia /1669–1716/ – Rhédey István és Pernyeszi Mária lánya. Bethlen Miklós második felesége, esküvőjük 1686. február 8-án volt – 26, 45–53, 56–58, 61, 67, 81, 90, 92, 108, 399, 423, 432, 436–438, 464, 475, 577, 706, 712, 716, 725, 727, 728, 735, 741, 742, 806–810, 832, 834, 844, 891, 909, 918, 932, 947, 975, 980, 982, 985, 990, 993, 995, 998, 999, 1002, 1003, 1009, 1012, 1014–1017, 1019–1022, 1024–1029, 1094, 1035, 1041, 1042, 1049, 1056, 1062, 1065, 1067, 1069, 1070, 1072, 1074, 1075, 1078, 1079, 1084–1087, 1094–1096, 1099–1102, 1107–1115, 1117–1129, 1131–1133, 1135, 1137–1141, 1143, 1145, 1146, 1149, 1187, 1188, 1193, 1250, 1254, 1257, 1272, 1301, 1302, 1304, 1308, 1310–1313, 1316–1318, 1321, 1322, 1329, 1330, 1332–1335, 1338–1340, 1343, 1345, 1346, 1348–1354, 1356–1360, 1362, 1363
- Bethlen Pál (*Öcsém*) /1646 k.–1686/ – Bethlen Miklós öccse, követte bátyját külföldi peregrinációjában. Korán meghalt, így nem válhatta valóra Bethlen János vele kapcsolatos terveit – 34, 93, 99, 104, 118, 123, 133, 134, 137, 153, 161, 180, 184, 222, 242, 245, 247–249, 252, 253, 268, 275, 290, 308, 313, 316, 334, 336, 339, 344, 345, 386, 600, 607–609, 622, 630, 632, 654, 655, 663, 668, 705, 733, 969, 1018, 1163, 1195, 1211, 1280, 1362
- Bethlen Pálné Tordai Margit – 445, 630, 733, 1195
- Bethlen Sámuel, bethleni /1663–1708/ – Bethlen János kancellár fia, Bethlen Miklós mostohaöccse. Küküllő vm. főispánja, maroszéki kapitány. 1696-ban gróf rangot kap, 1703-ban Szentbenedeknél vereséget szenved a kuruktól – 66, 242, 343–345, 353, 408, 449, 498, 594, 672, 783, 804, 820, 863, 946, 947, 951, 993, 1012, 1018, 1027, 1031, 1065, 1211, 1232, 1244, 1267, 1270, 1302, 1312, 1316, 1331
- Bethlen Sámuel /megh. 1755/ – Bethlen Sámuel fia, a marosvásárhelyi kollégium gondnoka, guberniumi tanácsos – 1111, 1332, 1362
- Bethlen Sámuelné Thoroczkai Borbála – idősebb Bethlen Sámuel felesége, később Haller Istvánné – 951
- Bethlen Zsófia (*Sofika*) /megh. 1668/ –

- Bethlen Miklós húga – 123, 213, 214, 639
- Bethlen Zsófia /1670–1673/ – Bethlen Miklós lánya, testvérével, Mariskával egy időben, korán meghalt – 228, 265, 645, 650
- Bethsabe – bibliai személy, Uriás felesége, akivel Dávid vétkezett. Férje halála után feleségül ment Dávidhoz és Salamon szülte. Dávidnál közbenjár Salamon trónraültetése érdekében – 999
- Biennioczki Ádám – lengyel származású, Erdélyben letelepedett ember – 904
- Bihari – 429
- Bildád – bibliai személy, Jób három barátjának egyike – 716
- Binder Pál – 736, 739, 742, 744, 746, 747, 749, 758, 760, 764, 769, 772, 775, 785, 1239, 1273, 1367
- Binyiczki I. Demitzki
- Bíró Bálint – 1660-ban fejedelmi pohárnok, 1669-ben Udvarhelyszék országgyűlési követe – 220
- Bíró István (*Biro Istvan*) – Bíró Bálint fia, ügyvéd, 1687-ben kincstári ügyész – 202
- Bíró Mózes, homoródszentmártoni (*Biro Moses, Moyses*) /megh. 1725/ – Bíró István fia, a bécsi erdélyi udvari kancellária kancellistája az unitáriusok részéről – 505, 506, 522–524, 531, 536–540, 548, 567, 581, 758, 763
- Bíró Sámuel, homoródszentmártoni (*Biro Samuel*) /megh. 1721/ – Bíró István fia, Mózes testvére. Guberniumi titkár, tanácsos, az erdélyi harmincadok főfelügyelője – 450, 542, 543, 936, 1008, 1026, 1210, 1211
- Bíró Vencel – 601, 738, 766, 771, 774, 775, 785, 1367
- Blau – amszterdami könyvkereskedő, esetleg a híres Blaeu nyomdászcsalád tagja – 609
- Bocskai-(birtok) – 907, 951, 1269
- Bocskai István (*Botskai*) /1557–1606/ – Bocskai György fia, 1605–1606-ban Erdély fejedelme – 340, 619, 693, 695, 1293, 1295, 1298
- Bocskai István (*Botskai*) /megh. 1672/ – báró, 1647-től Zemplén főispánja, királyi táblai ülnök, a Wesselényi-felkelés résztvevője. 1670-től a felkelők egyik vezetője, Erdélybe menekül, ott hal meg élete 63. évében – 176, 182, 183, 186, 188, 199
- Bod Péter /1712–1769/ – Árva Bethlen Kata udvari papja, egyház- és irodalomtörténíró – 41, 84, 756, 785, 1367
- Bodika I. Kemény Boldizsár
- Bodor Márton (*Marton*) – deák – 311
- Boér család – 8
- Boér Simon (*Boer, Boër*) /1661–1728/ – Rabutin erdélyi hadbiztosa, majd fogarasi főkapitány – 561, 563, 565, 573, 577, 771
- Boér Zsigmond, récsei (*Bojer Sigmond*) – 1669–70-ben portai követ, 1673 utáni években fogarasi porkoláb, illetve alkapitány – 332, 690
- Bogatai I. Bagotai
- Bogdányi János (*Bogdani Janos*) – szatmári postamester – 121, 122
- Bolánd (*Boland*) regimentje – 442, 443
- Bóné András /1665 k.–1707/ – végvári hadnagy, a Bihar megyei kuruc mozgalom egyik vezéralakja, lovas ezereskapitány – 1270
- Bónis Ferenc /1627–1671/ – zempléni birtokos, táblabíró, Zrínyi Miklós udvarában nevelkedett, a Wesselényi-felkelés egyik résztvevője, 1671-ben kivégezték – 432, 433, 727
- Bónis György (*Bonis Gyeörgy*) – 435
- Bónis György – 14, 1241
- Bonyhai Simon György /1673–1737/ – külföldi akadémiát járt református lelkész, Bethlen Miklós házi papja, nagy-szebeni, küküllővári, nagyenyedi, marosvásárhelyi református pap, esperes, 1728 után püspök – 1022, 1132, 1313
- de Bonzi, Pierre (*de Bonsy*) /1631–1703/ – Béziers püspöke, Franciaország velencei követe – 602
- Borbereki – 398
- Bornemisza – Galambos Gábor szolgája – 826
- Bornemisza Boldizsár (*Balthasar*) – 423, 723
- Boros – a korabeli levelezésben csak vezetéknevét említik, vsz. a portai posta feladatát töltötte be – 298

- Borsai Pál (*Pal*) – 1147, 1149, 1364
- Bory Mihály (*Bori*) /megh. 1668/ – korpónai főkapitány, királyi táblai bíró, Wesselényi Ferenc jószágkormányzója. Wesselényi őt küldi Schönborn János Fülöp mainzi választóhoz követ-ségbe. Ő számol be Rottalnak a Wesselényi-összeesküvésről – 140, 142, 146, 171, 193, 195–199, 216, 616, 633, 634, 641
- Bóta László* – 14
- Böölöni Mihály (*Böölöni Mihály*) – Zala-tári Zsófia fia – 386
- Branck (*Brank*) – az udvari kamara titkára – 556, 767, 893
- Brandenburgus I. Frigyes Vilmos és III. Frigyes
- Brandenburg bécsi követe 1702-ben – 917, 918
- Brankovics I. Brincoveanu
- Brankovics György /1640–1705/ – Apafi török deákja, portai tolmács. Rozsnyai Dávid többször említi naplójában. Később Lipót is felhasználja diplomáciai jártasságát, bárói és grófi rangra emeli, de fogságba veti Csehországban, ahonnan nem szabadul ki. Állítólag történeti munkát is írt – 702
- Breuner, Siegfried Christoph (*Prajner, Prejner*) – császári hivatalnok, az udvari kamara alelnöke. 1690-ben a máramarosi sóbányászat és kereskedelem felől Erdéllyel tárgyalásokat folytató bizottság elnöke. 1687-ben honfűsítják Magyarországon – 106, 409, 412, 416, 417, 420, 422, 424, 427, 431, 454, 557, 563, 718, 719, 721, 722, 726, 893, 1256
- Breunerné – 423, 723
- Breuninx, Breünicz I. Hamel-Bruyninx
- Brincoveanu, Constantin (*Brankovics*) – 1688–1714 közt havasalföldi vajda – 52, 404, 1198
- Bröseck, Mathias Adam (*Bresek, Brezek, Brosek, Brösek*) – gróf, császári tanácsos, 1690-ben vezetője a Máramarossal folytatandó sókereskedelmi tárgyalásoknak – 416, 425, 427, 429, 430, 436, 438–440, 719, 724–726, 729–731
- Brunoy Éva – pozsonyi asszony – 604
- Bruyninx I. Hamel-Bruyninx
- Bucellini, Julius Friedrich (*Bucelleni*) /megh. 1712/ – császári titkos tanácsos, udvari kancellár, 1687-ben honfűsítják Magyarországon – 865, 1222, 1244, 1303, 1304, 1306
- Bucsi Kozma (*Butzi Kozma*) /megh. 1693 k./ – szebeni görög kereskedő – 413, 719
- Budai Péter – 1663–1675 közt országos adóperceptor – 133
- Budai vezér 1666–67-ben – 143, 173, 195, 208
- Bujtás László* – 14
- Bulcsesdi Sára I. Haller Istvánné
- Buzinkai Mihály /megh. 1683/ – sárospataki, majd gyulafehérvári tanár – 489, 854, 855
- Bzyedosszycki, Georg (*Bzicossycki*) – lengyel királyi főlovász – 1089, 1090, 1341
- Caesar, Caius Julius (i. e. 100–44) – hadvezér, római császár – 1176, 1177
- Calepinus, Ambrosius /1435–1511/ – olasz hittudós, szótáríró – 1255
- Calvin, Johann (*Calvinus*) /1509–1564/ – reformátor – 398, 609, 1007
- Camerarius, Joachim – V. Frigyes és Gusztáv Adolf tanácsosa, a pfalzi választófejedelem bizalmasa – 39
- Cancellar(ius) I. Mattyasovszky László
- Caprara, Aeneas Silvius /1631–1701/ – császári szolgálatban álló olasz tábornok, Magyarországon a törökellenes háborúk résztvevője – 368, 373, 708
- Capusi – vsz. Kaposi Juhász Sámuel – 53
- Caradin, Johannes Georgius (*Karadin, Karatin*) – bécsi kereskedő, pénzváltó, Bethlen Mihály, Teleki Pál és más erdélyi peregrinusok leveleinek és pénzküldeményeinek kézbesítője, átváltója – 440, 468, 469, 528, 553, 731, 741
- Carafa, Antonio (*Caraffa, Karafa, Karaffa*) /1646–1693/ – olasz származású császári tábornok, 1687-ben a hírhedt eperjesi vértörvényszék létrehozója, 1688-ban az erdélyi hadak parancsnoka – 25. 90, 365. 366. 369. 370, 373.

- 374, 376, 378, 390, 393, 394, 396, 404–407, 409, 706–709, 713–715, 717, 777, 780, 1186, 1187, 1189, 1198, 1217
- Carafa, Carl – 807, 1044, 1322
- Cardinal 1709-ben – 1006
- Caroly I. Károlyi
- Casanova – a Wesselényi-felkelés idején a császár portai rezidense – 193, 194, 198, 633
- Caunith I. Kaunitz
- Centgráf Károly* – 14
- Chernel (*Csernel uram*) – máramarosi nótárius – 466
- Chernel Pál (*Csernel*) – Thököly István bizalmi embere a bujdosók Erdéllyel való viszonyának kialakításában – 663
- Chetura I. Ketúráh
- Chytraeus, David /1531–1600/ – rostocki evangélikus teológus, filológus, történetíró – 1260
- Cicero, Marcus Tullius /i. e. 106–43/ – római szónok, író és politikus – 68, 69, 77
- Cilic – a Herbeville-regiment ezredese – 442
- Cintzendorf I. Tzintzendorf
- Colbert, Jean Baptiste /1619–1683/ – XIV. Lajos pénzügyminisztere – 88
- Colonics, Colonits I. Kollonich
- Coloniensis I. Miksa Henrik kölni választófejedelem
- Colosvari I. Kolozsvári
- Comenius, Amos Johannes /1592–1670/ – Európa-hírű cseh tanár, 1650–54 között Sárospatakon tanít – 30, 36
- Conrad I. Konrád Sámuel
- Conradi Samuel I. Konrád Sámuel
- Coraberben – 1187
- Corvin Mátyás I. I. Mátyás
- Crinner (*Krinner*) – a császári hadak pénzügyeinek egyik intézője Erdélyben – 553, 555, 556
- Crusius – 534, 761
- Czabanius I. Szász János
- Czakó György (*Czako, Tsako, Tzako Georgius*) /megh. 1726/ – a bécsi erdélyi udvari kancellária taxátora, lutheránus. Brassói secretarius, majd nótárius, 1697-ben a császár de Rosenfeld előnévvel nemességet adományoz neki. Hazatérése után tanácsgói tiszte
- tölt be, majd többször is Brassó város fohnagya – 454, 473, 486, 506, 514, 526, 532, 545, 582, 736, 760, 775, 823, 839
- Czermín család – 742, 776
- Czímer József* – 785, 1367
- Czollatoni – 441
- Czuczor Gergely* – 687, 699, 785, 1367
- Cyrus – Kúrosz /ur. i. e. 559–529/ – az óperzsa birodalom megalapítója – 927, 1077, 1260, 1337
- Csáki András – dévai nemes, Rabutin bebörtönöztette, s eltűnt – 1225
- Csáki Andrásné – Rabutin őt is bebörtönöztette férjével együtt – 1225
- Csáky család – 8, 821
- Csáky Ferenc (*Csaki Ferentz*) /1630–1670/ – felvidéki főkapitány, nem áll az elégtelenség mellé, de nem is száll velük szembe, hanem Lengyelországba távozik. Hazatérte után kegyvesztett lesz – 166, 618
- Csáky István (*Csaki, Csaky, Tsaki Istvan*) /1635–1699/ – Bereg vm. főispánja, Szatmár várának főkapitánya, országbíró – 119, 149, 150, 166, 167, 416, 600, 619, 640, 720
- Csáky László, kereszttszezi (*Csaki, Czaki, Tsáki Laszlo*) /1640–1708/ – gróf, erdélyi nagybirtokos, Doboka főispánja, tanácsos, Bédivel a Portára futott, később osztrák pártra áll – 25, 91, 238, 277, 323, 362, 365, 373, 499, 500, 508, 509, 513, 522, 524, 525, 543, 556, 666, 669, 690, 705, 707, 750, 751, 754, 766, 986, 1201, 1205, 1216
- Csáky Lászlóné – vsz. Jósika Judit, Csáky László harmadik felesége, 1711-től Száva Mihályné – 362
- Császárné 1713-ban – vagy Eleonóra, vagy VI. Károly feleségére, Erzsébet Krisztinára /1691–1750/ vonatkozó utalás – 1339
- Cse(...) (Mi)haly – vsz. Cserei Mihály – 1038
- Csebi Pogány Menyhért I. Pogány Menyhért, csebi
- Csenadi – 224
- Csendi Ferenc (*Ferentz*) – 204
- Csengeri István (*Tsengeri, Tzenger Istvan*) /1628–1671/ – dési, majd kolozs-

- vári lelkész, 1668-tól a nagyenyedi kollegium kartezianus-coccejánus beállítottaságú tanára – 36, 37, 137, 609
- Csepregi Turkovics Mihály /1663–1704/ – Teleki Mihály alumnusaként peregrinált, peregrinációja után 1691-től a filozófia és a keleti nyelvek tanára a kolozsvári református kollégiumban, 1695-től kolozsvári református lelkész, Tótfalusi ellensége – 275, 725
- Cserei – vsz. Cserei Mihály – 907
- Cserei György – vsz. Cserei Mihály apai nagybátyja, tatár fogságban volt, 1690-ben Thökölyvel ment Havasalföldre. Cserei Mihály egyébként két Cserei Györgyöt is említ, akik Törökországban haltak meg – 277, 669
- Cserei János, nagyajtai /1640–1712/ – Cserei Mihály író apja, I. Apafi Mihály főasztalnoka, fogarasi vicekapitány, 1678-tól börtönben – 180, 673–675, 677
- Cserei Mihály, nagyajtai /1668–1756/ – történétíró, előbb Teleki Mihály, majd Apor István szolgálatában állt – 65, 614, 665, 673, 714, 737, 751, 756, 787, 1241, 1243, 1255, 1288, 1309, 1313–1315, 1369
- Cserey család – 8
- Csernátóni Pál (*Csernatonii*, *Tsernatonii*) /1633 k.–1679/ – Apáczai tanítványa, kartezianus számtan- és filozófiatanár Enyeden. Bethlen Miklós ephorusa volt külföldi tanulmányútján, s enyedi foglalkoztatásában szerepe volt Bethlen Miklósnak is – 29, 36, 37, 70, 137, 294, 344, 345, 600, 601, 609, 680, 699
- Csernel I. Chernel
- Csilko, Christian – 874
- Csongrádi Ferencné Perneszi Anna /megh. 1715/ – gálospetri Csongrádi Ferenc felesége, Perneszi Zsigmond lánya – 1124, 1126
- Csucsi Gáspár (*Tsutsii*) – Bethlen Miklós inasa – 1332
- Csuti – Bethlen Miklós szolgája, szebeni dézsmás – 48
- Csuti Benedek (*Csuthi*) – Thököly István embere, akit Erdélybe küld a kapcsolat felvétele végett – 88, 128, 130, 131, 141, 158, 208, 216, 610, 611, 616, 622
- Csúzai – 1101
- Daczó János (*Datzo Janos*) – Csik-, Gyergyó- és Kászonszék főkapitánya, a deputáció tagja, 1678–1686 között a fejedelmi tábla ülnöke, Thököly-párti tanácsúr. Havasalföldre menekült és ott is halt meg – 284–286, 303, 307, 308, 311, 316, 671, 673, 674
- Daczó László – 181
- Daczó Pál (*Datzo Pal*) – Daczó János fia – 531
- Dalmadi István – 638
- Damokos Tamás – székely előkelő, Csikszék királybírája. Béldível tartott, ezért 1679-ben megnotázták. Bethlen Miklós önéletírása szerint vénségére koldussá lett – 690
- Dankelmann, Eberhard Christoph Balthasar, von (*Dankelman*) /1643–1722/ – báró, III. Frigyes brandenburgi választófejedelem politikai bizalmasa, Bethlen bécsi ismerőse. 1695-től miniszterelnök. Az enyediék oderafrankfurti ösztöndíját Jablonskival együtt ő biztosította. 1697-től 1707-ig börtönben ül, vagyónát elveszti, s szabadulása után sem nyeri vissza, holott szolgálatait igénybe veszik – 55, 56, 110, 459, 517, 729, 756, 1330
- Dániai király I. V. Keresztély
- Dániel (*Daniel*) – bibliai személy, a Dániel Könyve főalakja és a hagyomány szerint szerzője – 1009, 1036, 1309, 1320
- Daniel család – 8
- Daniel István, vargyasi, id. /megh. 1688/ – részt vett a Béli-mozgalomban, 1679-ben megnotázták, és hosszabb ideig volt börtönben. 1685–88 közt a deputáció tagja, 1681–86 közt a fejedelmi tábla ülnöke, Udvarhelyszék főkirálybírája – 104, 308, 370, 371, 395, 396, 677, 697, 707, 711
- Daniel István, ifj. /1684–1774/ – Bethlen Miklós udvarában nevelkedett, Rákóczihoz csatlakozott, 1745-től Udvarhelyszék főkirálybírája – 1271

- Daniel Mihály, vargyasi /megh. 1689/ – Háromszék főkirálybírája, 1678–89 közt a fejedelmi tábla ülnöke – 104, 383, 384, 386, 399, 710
- Darai Péter l. Darvai Péter
- Dárius (*Darius*) – perzsa király, a birodalom helyreállítója. A birodalmában élő népek vallási sajátosságait tiszteletben tartotta – 1009, 1309
- Darnell, W. N.* – 84, 609, 785, 1367
- Daróci (*Daróczy*) – Bethlen Miklós szolgája – 1116
- Darvai Ferenc – Darvai Ferenc szatmári bíró /1645–1659/ és Sulyok Ilona fia, 1705-ben Máramaros vm. jegyzője, viceispánja, királyi tanácsos, kamaragróf – 434, 727, 799, 804, 820, 826, 829, 832, 906, 952, 953, 1101, 1239, 1240, 1253, 1270
- Darvai Péter (*Darai Peter*) – vsz. Darvai Ferenc testvére – 434, 727, 1101
- Dauid deák l. Rozsnyai Dávid
- Dávid (*David*) – bibliai személy, Izrael második királya – 981, 999, 1022, 1077, 1193, 1287, 1337
- De Rycke, Josse (*Gardensis, Justi Ricki*) /1587–1627/ – Justus Rycquius vagy Riquius belga költő, több latin versgyűjtemény szerzője – 70
- Deák Farkas* – 16, 22, 84, 619, 620, 664, 668, 674, 710, 785, 1367
- Debreceni János (*Debreczeni Janos*) /megh. 1699/ – 828
- Decsei István (*Detsei*) – 388
- Dejerdin l. Dujardin
- Deli Mihály – segesvári polgármester, 1685–90 között a deputáció tagja – 104, 370, 371, 707
- Delon – francia származású tisztt, Reverend abbé szerint a Zrínyi Péter-féle összeesküvés után Lengyelországba menekült, onnan ment Erdélybe, ahol elméje megháborodott és 1678-ban öngyilkos lett – 282, 670
- Demes János (*János deák*) – enyedi tisztartó, udvarbíró – 802, 804, 912, 945, 955, 1034, 1114, 1150, 1255, 1267, 1270, 1365
- Demitzki (*Binyiczki, Dimitzki, Diviczki, Dymiczki*) – lengyel követ Apafinál – 406, 407, 409, 410, 718
- Demjén Dániel (*Demien Daniel*) – 443
- Démokritosz (*Democritus*) /i. e. 460–370/ – görög materialista filozófus – 1125, 1219, 1350
- De Porta – 761
- Deserdin l. Dujardin
- Désfalvi (*Desfalvi*) – 816
- Desiné – gyulafehérvári lakos, szállásadó – 219
- Diczent l. Dizent
- Dilherr, Johann Michael /1604–1669/ – nürnbergi luteránus teológus, tanár és egyháziénekes-szerző – 122
- Dimjén Ferenc (*Dimén, Dimjen Ferenc*) – unitárius vallású kancellista a bécsi erdélyi udvari kancellárián – 548, 552
- Dinszt Ignác – Dienst, Ignatius, a bécsi erdélyi udvari kancellárián ajtónálló – 558, 760
- Diogenész (*Diogenes*) /i. e. 404–323/ – görög cinikus filozófus – 129, 610
- Diosi Gáspár – 255
- Dioszegi – Máramaros megyei tisztviselő – 886, 926
- Dioszegi – 1711-ben peregrinációba ment, de tanulmányai közben meghalt – 1035–1037, 1139, 1320
- Diószegi István (*Dioszegi*) – Bécsben járt követségben az Apor által lefoglalt református beneficiumok ügyében – 561, 770, 1060, 1329
- Diószegi Mihály (*Dioszegi Mihály*) – 1709-ben Bécsben járt – 1021
- Director l. Simonfi Mihály
- Diviczki l. Demitzki
- Divinyi Márton – kassai titkár – 430, 726
- Dizent de Felsenthal (*Diczent*) – Mihály Lőrinc sóigazgató – 915, 926
- Dobner – vsz. Dobner János, dévai élelmiszerbiztos – 594, 783
- Dobó István – 1556-ban erdélyi vajda – 1291, 1297
- Dobolyi Bálint (*Dobollyi*) – 1696-ban enyedi hadnagy, korábban is a kollégium ügyeivel foglalkozott – 398, 429, 471
- Dolhai – vsz. Dolhai György, máramarosi nemes – 856
- Domanovszky Sándor* – 788, 1370
- Donáth János (*Donath Janos*) – háromszéki család tagja, 1676-ban és 1688-

- ban bécsi követségben vett részt. Bethlen atyja és maga tanítványának tartja – 446
- Dositheus – máramarosi román püspök – 774
- Dóri (Dööri) – vsz. azonos Döry Lászlóval, aki Zemplén vm. bécsi ügyvivője volt ez idő tájt – 865
- Duca III. György – Duca-Voda, Gheorge III. /megh. 1683/, moldvai vajda, lengyel fogságban halt meg – 407, 718, 918, 920, 921, 924, 925, 940, 1102, 1257, 1259, 1264, 1334
- Dujardin Ferenc (*Dejerdin, Deserdin*) – báró, császári ezredes, Bethlen Miklós menyének, Vay Erzsébetnek második férje – 1085, 1087, 1104, 1105, 1107, 1108, 1135, 1141, 1143, 1337, 1339, 1345, 1354, 1357
- Dujardin Ferenc, ifj. (*Deserdin*) – 1103–1105, 1107, 1344, 1354, 1357
- Dujardin Ferencné Vay Erzsébet – Bethlen Mihály özvegye, később idősebb Dujardin Ferenc felesége lett – 809, 1103, 1129, 1130, 1135 – l. még Bethlen Mihályné!
- Dunod, Antidius /1640 k.–1696/ – francia jezsuita, Lipót megbízásából kereste fel Erdélyt, hogy a Habsburgokkal való egyesülést előkészítse – 709
- Dusza István – gyöngyösi lakos – 901
- Dymiczki I. Demitzki
- Eck, Cornelius van /1662–1732/ – franeckeri jogtörténész, tanár – 108, 461, 739
- Eckhardt Sándor – 636, 785, 1344, 1367
- Eckler, Georg (*Echler, Ekler*) – az udvari kamara képviselője Erdélyben – 803, 864, 899, 907, 935, 937, 943, 944, 1060, 1082, 1244, 1264, 1310
- Ecsedi Péter (*Etsedi*) – több alkalommal is pénzügyi számvevő – 493, 519, 520, 1008, 1114, 1148, 1334
- Egri basa 1667-ben – 173, 195
- Egri püspök I. Fenesy György
- Eilers János (*Ajlers*) – titkár – 1189, 1190
- Ekler I. Eckler
- Elekesi János (*Janos*) – 389
- Eleonora Magdalena Theresia /1655–1720/ – Fülöp Vilmos pfalzi választófejedelem lánya, I. Lipót császár harmadik felesége, I. József anyja, aki fia halála után rövid ideig az uralkodói teendőket is ellátta. Ő írta alá a szatmári békét – 408, 805, 994, 999, 1001, 1038, 1304, 1307, 1321
- Eliezer (*Elihezer*) – bibliai személy, Ábrahám legidősebb és legtekintélyesebb szolgálója – 1051, 1325
- Elifáz – bibliai személy, Jób három barátja közül a legidősebb és legtekintélyesebb – 716
- Elizeus (*Elisaeus, Eliseus, Eliséus*) – bibliai személy, az Öszövetség prófétái alakja, Illés szellemi rokona és utóda – 1020, 1036, 1314, 1320, 1351
- Ellyás – postamester 1712-ben – 1075
- Elmas Mohamed – török hadvezér 1697-ben – 565, 771
- Ennius, Quintus /i. e. 239–168/ – görög származású római költő, tragédia- és szatirairó, Annales című eposzában a római történelmet verselte meg – 700
- Enyedi István – kassai katolikus pap vagy tanár, aki az Austriaca Austeritas ellen Evisceratio címmel írt művet 1673-ban – 42
- Enyedi István /1659–1714/ – hollandiai (1684 Leiden, 1685 Franeker) peregrinációját követően 1688-tól felsőbányai, 1691-től marosvásárhelyi pap, majd az enyedi kollégium tanára 1692-től – 471, 804, 807, 956, 1022, 1062, 1093, 1330, 1342
- Enyedi István /sz. 1694 k./ – Enyedi István professzor fia, németországi peregrináció után eljut Hollandiába, Angliába és Franciaországba is. Hazatérése után orvos, szenátor és kolozsvári főbíró lesz – 1330, 1363
- Enyedi Sámuel /megh. 1722/ – idősebb Enyedi István fia, 1709-ben kezdi tanulmányait Enyeden, később Bécsben kancelláriai tisztviselő – 1093, 1342, 1363
- Eperjessy György (*Eperjessi*) – bányai német prédikátor – 142, 143
- Erasmus Rotterdamus /1467–1536/ – humanista tudós és író – 68, 1260, 1344
- Erbeville I. Herbeville

- Erdélyi evangélikus püspök 1697-ben
I. Hermann Lukács
- Erdödy Ádám (*Erdödy Adam*) – vsz.
Erdödy Imre tárnokmester és Forgách
Éva fia – 1166
- Ersek 1667-ben I. Szelepcsényi György
Erzsébet Krisztina I. Császárné 1713-ban
Ésaiás (*Esai, Isa., Isaias*) – ószövetségi
próféta – 688, 1005, 1030, 1053, 1078,
1309, 1314, 1318, 1326, 1337
- Esterházy család – 9
- Esterházy Pál (*Palatinus*) /1635–1713/ –
herceg, Magyarország nádora – 108,
109, 111, 436, 457, 480, 492, 523, 527,
528, 534, 551, 582, 728, 740, 744, 745,
765, 788, 926, 1196, 1208, 1370
- Esterházy Pálné Thököly Éva (*Thököly
nővérek*) /1659–1716/ – 91, 109, 110,
482, 491, 494–498, 500, 504, 524, 531,
582, 748–751, 760, 775, 897, 907, 1208,
1251
- Esze Tamás – 14, 39, 49, 53, 786, 1258,
1265, 1300, 1368
- Eszéki T. István /1641 v. 42–1707/ – sá-
rospataki tanulás után Bethlen Mik-
lóssal egy időben hollandiai peregrináci-
óra ment, majd Erdélyben több hely-
ütt töltött be lelkési hivatalt (Ara-
nyosmegyes, Zabola, Kézdivásárhely,
Dés) – 42, 43
- Eszter (*Esther*) – bibliai személy, Ahas-
vérus király zsidó felesége, aki titkolja
származását; beavatkozásával elhárít-
ja népe kiirtását – 999, 1306
- Eugène-François de Savoie Carignan
(*Eugenius, Eugenius Fejdelem, Princz
Eugenius*) /1663–1736/ – Savoyai Jenő,
kiváló hadvezér, a törökellenes há-
borúkban, majd a spanyol örökösödési
háborúban szerez műhatatlan érde-
meket. Politikus, a bécsi udvar befolyá-
sos embere, az udvari haditanács
elnöke – 62, 770, 806, 1010, 1091,
1092, 1311, 1364
- Eythner, Gottfried Franz – Huszt várán-
ak nemet parancsnoka, akit fellázadt
katonái öltek meg – 550, 765, 804, 937,
938, 949, 1089, 1090, 1265, 1268, 1269,
1341
- Ezékiel (*Ezech., Ezechiel*) – ószövetségi
próféta – 58, 1005, 1030, 1132, 1140,
1145, 1309, 1318, 1319, 1358
- Ezopus I. Aiszoposz
- Fábán Ernő* – 34, 786, 1368
- Fábán István* – 745, 786, 1368
- Fabius – Quintus Fabius Maximus
/megh. i. e. 203/, consul, dictator, a
Hannibál ellen folytatott halogató
hadviselés miatt kapta a Cunctator
melléknevet – 931, 1260, 1262
- Fajgel Péter (*Fajgel, Fejgel Peter*) – kas-
sai kapitány, az Erdélybe szorult buj-
dosók egyik diplomatája – 40, 43, 297,
680, 825, 1239
- Falkenheim, Friedrich von (*Falken-
hayn*) /sz. 1649/ – császári udvari taná-
csos, 1688-ban hadbiztos, főstrázsza-
mester Bethlen várában – 390, 391,
393, 712, 1191, 1192
- Fánchy Pálné Balassa Szidónia (*Fancsi
Palne*) – 193
- Fancsi család – 193
- Farkas Fábán, farkasföldi (*Fabián*) –
putnoki kapitány, majd 1673–79 közt
az Erdélybe menekült bujdosók egyik
vezetője – 282, 630, 638, 670
- Farkas Ferenc (*Ferencz*) – udvarhely-
széki nemes – 502
- Farkas Mihály – udvarhelyszéki nemes –
502
- Farkas Tamás (*Thamas*) – 124
- Farkas Zsigmond (*Sigmond*) – udvar-
helyszéki nemes – 502
- Farkas Zsigmond /megh. 1704/ – Beth-
len Miklós csengeri udvarbírája, a
besztercei csatában esett el – 906, 908,
909, 952, 1096, 1253, 1254, 1343
- Fejér Mihály (*Mihály*) – Bánffy György
gyulafehérvári gondviselője, vsz. ő lát-
ta el II. Apafi Mihály ügyeinek vitélét
is – 955, 1285
- Fejgel Péter I. Fajgel Péter
- Fekete I. Fekete Lőrinc
- Fekete család – 1362
- Fekete László, iványi – füleki alkapitány,
a Wesselényi-mozgalom egyik szerve-
zője, aki 1668 szeptemberében Szelep-
csényi György előtt feltárja az összees-
kűvés tényeit – 140, 616
- Fekete Lőrinc – 411, 719

- Fekete Péter, fricsi – Bethlen Jánosné Fekete Klára öccse – 210
- Felfalusi József /1660–1715/ – Bethlen Miklós alumnusa Hollandiában, majd marosvásárhelyi református lelkész – 418, 425, 427, 428, 430, 720, 724–726
- Felvinczi – 357
- Felvinczi Zsigmond – 665
- Fenesy György (*Egri püspök*) – 1687-től 1699-ig volt egri püspök – 416
- I. Ferdinánd /1503–1564/ – osztrák főherceg, 1526-tól magyar és cseh király, 1556-tól német-római császár – 694, 992, 1291, 1292, 1295–1299, 1302
- II. Ferdinánd /1578–1637/ – I. Ferdinánd unokája, 1618-tól magyar király, 1619-től német-római császár – 297
- Ferdinánd Mária – bajor választófejedelem, /ur. 1651–1679/ – 231, 608, 647
- Ferenczi testvérek – Bethlen Miklós szolgálói – 1123
- Ferschner (*Fersner*) – secretarius, vsz. a szépesi kamaránál – 427, 500, 943, 944
- Fiáth János (*Fiath*) /1653–1727/ – a bécsi erdélyi udvari kancellárián katolikus titkár, miután Apor segítségével Henter Benedeket eltávolították e tisztból. Guberniumi tanácsosként végzte pályafutását – 822, 837, 838, 1241, 1273
- Fischer – vsz. Fischer Péter /megh. 1697/, a szépesi kamara adminisztrátora – 580, 774
- Fischer, Simon /megh. 1697/ – a huszti vár parancsnoka – 533, 551, 761, 765
- Fleischer András – szebeni királybíró – 20, 248, 251, 642, 656, 657
- Fogarasi János – portai követ – 628
- Fogarasi János* – 687, 699, 785, 1367
- Fogarasi Máté (*Mathe*) – Cserei János szolgálója – 180
- Forbin-Janson, Touissant de /1625–1713/ – máltai lovag, lengyelországi követ, Marseille-i püspök – 667
- Forgách Ádám (*Forgács Adam*) /1601–1681/ – felvidéki főkapitány, borsodi és nógrádi főispán, tárnokmester, országbíró, Csongrád főispánja – 95, 159, 622, 700
- Forgách család – 8, 622
- Forgách Simon (*Forgács*) /megh. 1598/ – 1556-ban testvére, a frissen kinevezett váradai püspök (Forgách Ferenc, a történetíró) helyett Várad tényleges parancsnoka. 1557-ig védi a várat az erdélyiek ellen, ekkor feladja. Később dunántúli főkapitány, pohárnokmester – 1291, 1297
- Forster I. Vorster
- Fortius, Joachim /1479 k.–1536/ – Erasmus barátja, akinek De ratione studii c. művét Apáczai szabadon dolgozta át Tanács címmel – 35
- Fota István – Bethlen Miklós szolgálója – 703
- Fő vezér I. Köprülü Ahmed és Kara Musztafa
- Franck Bálint (*Frank*) /1643–1697/ – Frank von Frankenstein, nagyszzebeni királybíró, fejedelmi, majd guberniumi tanácsos, közjogi író – 358, 530, 704, 760
- Frangepán Kristóf Ferenc /1620 k.–1671/ – horvátországi nemes, a Wesselényi-összeesküvésben való részvétele miatt kivégezték – 1172, 1179
- Frantzia I. XIV. Lajos
- Fráter István (*Frater*) – huszti alkaptány, majd sóratonista – 364, 375, 707, 724, 820, 1114, 1239
- Fridericus – Eleonóra császárné legifjabb öccse – 408
- III. Frigyes /1657–1713/ – 1688–1701 között brandenburgi választófejedelem, 1701-től I. Frigyes néven porosz király – 110, 408, 417, 516, 517, 683, 729, 756, 917, 918, 1256, 1257
- I. Frigyes Ákos /ur. 1694–1733/ – szász választófejedelem, 1697-től lengyel király – 501, 573, 751, 1198
- Frigyes Vilmos /ur. 1640–1688/ – brandenburgi választófejedelem – 89, 230, 240, 241, 304, 608, 646, 647, 683
- II. Fülöp /ur. 1556–1598/ – spanyol király – 992, 1292, 1302
- IV. Fülöp /ur. 1621–1665/ – a Habsburg-házból származó spanyol király – 608, 609
- Gábor György (*Gabor Gyeörgy*) – 946
- Galambos család – 9, 1104, 1107, 1110,

- 1111, 1241, 1263, 1321, 1325, 1331, 1338, 1345
- Galambos Ferenc – tiszántúli birtokos, 1685-ben Ungvárt védte a császáriak ellen; a szabadságharc alatt tiszántúli vicegenerális, Szatmár kapitánya – 467, 799, 800, 803, 807, 808, 821, 825, 827–829, 832, 839, 931, 933, 1040, 1050, 1063, 1064, 1075, 1080, 1107, 1239, 1240, 1263, 1321, 1325, 1331, 1336, 1338
- Galambos Ferencné – 78, 1080
- Galambos Gábor /megh. 1699/ – Galambos Ferenc fia, Bethlen Miklós veje – 469, 652, 740, 741, 799, 820, 821, 826–828, 832, 833, 840, 842–844, 934, 1050, 1065, 1238–1240, 1331
- Galambos Gáborné Bethlen Borbála /1678–1696/ – Bethlen Miklós lánya. Házassága után Magyarországra költözött. Korán elhalt, miként férje is, két fiúárvt hagyva maguk után – 326, 354, 462, 469, 688, 689, 716, 740, 741, 758, 832, 835, 841–843, 932, 934, 1040, 1050, 1107, 1110, 1111, 1204, 1239, 1325, 1344, 1345
- Galambos unokák (*Miklos és Sigmond*) – Galambos Gábor és Bethlen Borbála korán meghalt gyermekei – 821, 825–828, 832–835, 839–844, 934, 1040, 1050, 1080, 1239, 1325, 1331
- Galen, Christoph Bernard, Freiherr von /1606–1678/ – münsteri püspök, reformátor, politikus – 609
- Gálfalvi Gergely, süketfalvi – fiscalis director – 890, 891, 1250, 1300
- Gálfai Pál (*Galfi Pál*) – 502, 524
- Gardensis, Iusti Ricki l. De Rycke, Josse *Géber Antal* – 84, 786, 1320, 1340, 1368
- Géczi Sándor (*Sandor*) – Bethlen Miklós szolgálója – 801, 881, 1247
- Geczike – Teleki Mihály kisgyermekkorban elhalt unokája – 715, 716
- General, Generális l. Rabutin, Steinville és Veterani
- Georg Wilhelm /1648–1705/ – lüneburgi herceg – 417
- Gerézdí Rabán – 71, 786, 1368
- Gergely Pál – 55, 786, 1368
- Gergely Sámuel – 84, 611, 615, 625, 627, 632, 648, 649, 656, 660, 680, 683, 689, 706, 786, 789, 1368, 1371
- Ghillányi Gergely (*Gilanyi*) /megh. 1674/ – I. Apafi Mihály nővérének, Annának férje, fejedelmi étekemester, így az udvari ügyekben járatos ember. Vagyoniát az erdélyi református egyházra hagyta, s ezáltal 1679-ben jelentős anyagi eszközhöz juttatta a kálvinista egyházat. Sirverse szerint 1674-ben halt meg, 69 éves korában – 98, 130, 131, 164, 230, 235, 611, 625, 649, 650, 657, 1033, 1051, 1052, 1236
- Ghillányi Gergelyné Apafi Anna (*Gillanyine*) – Apafi György és Petki Borbála lánya, I. Apafi Mihály testvére – 310, 350, 625, 1321
- Gidófalvi (*Ghidoffalvi, Gidofalvi*) – 1696-ban az enyedi kollégium tisztviselője – 387, 392
- Gidófalvi Gábor /megh. 1720/ – deák, 1688–89-ben a nagyobb kancellária írónoka, esetleg azonos azzal, akit Cserei Mihály Sepsiszek királybirájaként említ – 1333
- Giski, Jan Kazimierz – lengyel követ 1675-ben, Roger Akakiával jár Erdélyben – 272, 677
- Glöckelsperg, Dietrich von (*Kleckelsperg, Klöckelsperg*) – gróf, 1697-ben részt vett a hegyaljai felkelés leverésében, majd Szatmár parancsnoka volt. Császári altábornagyként 1705-ben a Dunántúlon és Erdélyben harcolt a kurucok ellen – 947, 948, 952, 954, 1267, 1270
- Goethe, Johann Wolfgang – 8, 786, 1368
- Gombáné Lábos Olga – 789, 1371
- Gotzmeister Kálmán Kristóf – nagyszabeni szász polgár, Bédivel való kapcsolata miatt elítélték – 697
- Gömöri György – 14, 609
- Gregorasko (*Grigorasko*) – 249, 656
- Grémonville, Jacques Bretel de – roueni hivatalnokcsaládból származott, katonaként tűnt fel. Máltai lovag, velencei szolgálatban áll, majd 1664 és 1673 között Franciaország bécsi rezidense, összekötő XIV. Lajos és a Wesselényi-mozgalom között – 88, 602, 605, 618, 621

- Gross, Julius* – 770, 786, 1368
 Guarient – a Bethlen Miklós perét felülvizsgáló különbírótság tagja – 1306
 Gubernátor I. Bánffy György és Kornis Zsigmond
 Gulácsi Albert – II. Apafi Mihály titkára, naplóíró – 749
 Guthi István /megh. 1704/ – kuruc ezerekapitány, nagy szerepe volt Erdély elfoglalásában, de a holdvilági vereség után kivégezték – 963, 1274
- Gyárfás Elemér* – 786, 1282, 1368
 Gyerőfi György /1635–1694/ – részt vett a lengyelországi hadjáratban, 1657-től 1667-ig fogságban volt, 1675–84 között Doboka, 1679-től Kolozs vm. főispánja. 1685–89-ben a fejedelmi tábla ülnöke, a deputáció tagja – 272, 455, 667, 668, 738
 Gyöngyösi István /1629–1704/ – Wesselényi Ferenc titkára, ügyvéd, a magyar barokk költészet jeles reprezentánsa – 626, 786, 1368
 Gyulafi László, rátóti (*Gyulaffi, Gyulaffy Laszlo*) /megh. 1699/ – Közép-Szolnok főispánja, az elégtelennek kapitánya, Magyarországból Erdélybe fut. Apafi udvari főkapitánya, 1685–90-ben a deputáció tagja, Marosszék főkapitánya, Kolozs főispánja, 1689-ben az ország generálisa – 96, 144, 145, 175, 176, 183, 185–188, 190, 191, 202, 203, 208, 211, 314, 561, 630, 632, 633, 635, 637, 638, 728, 827, 1193, 1208
 Gyulafi Lászlóné Balácsi Erzsébet – 202
 Gyulai Ferenc (*Ferencz, Ferentz*) – 1687–1690 között tanácsúr, 1686-tól Közép-Szolnok, 1689-től Küküllő vm. főispánja, báró, majd gróf – 104, 364, 365, 369–371, 376, 377, 383–385, 451, 531, 641, 707, 708, 710, 711, 736, 918, 919, 1016, 1036, 1185, 1313, 1320
 Gyulai László – 754
 Gyulai Tamás – 249
 Gyurica (*Gyuritza*) – 277
- Habakuk (*Hab.*) – őszösvetségi kispap – 23
 Habsburg család (*Austriai ház, császári ház*) – 20, 619, 643, 647, 656, 667, 699, 705, 717, 740, 742, 1237, 1246, 1287, 1288
 Haller család – 8
 Haller Gábor (*Haller Gabor*) /1614–1663/ – tanácsúr, jenei főkapitány, Zaránd főispánja, 1659-ben Várad főkapitánya, 1663-ban a törökök kivégezték – 213
 Haller István (*Hallér*) /megh. 1710/ – Torda vm. főispánja, tanácsos, majd a gubernium elnöke. Bethlen Miklós szerint bebörtönzésének egyik fő oka, hogy a Telesi Pál kontra Haller István Lónyáért folytatott perben Telesi pártján állott – 45, 53, 558, 749, 801, 805, 823, 849–852, 859, 880, 881, 957, 975, 989, 990, 1003, 1004, 1006, 1206, 1213, 1225, 1242, 1246–1248, 1251, 1276, 1277, 1299, 1300, 1308, 1317
 Haller Istvánné Bulcesdi Sára (*Bucses-ti*) – Stancu Preda Bulcescu havasalföldi bojár és Szalánczi Anna lánya. Bethlen Pál jegyese, majd 1676-tól Székely László, 1702-től Haller István felesége – 630, 808, 1065, 1331
 Haller János /1626–1697/ – 1664–1690 között tanácsúr, Torda főispánja. 1678-ban kincstárnok, 1679–83 közt a Béldi-mozgalomban való részvétele miatt a fogarasi börtön rabja. Műve: Hármashistória – 104, 307, 323, 378, 383, 659, 660, 675, 676, 678, 683, 688, 689, 697, 705, 707, 708, 710, 711, 745, 779, 780, 786, 1184, 1185, 1196, 1201, 1206, 1223, 1314, 1368
 Haller Jánosné – 1206
 Haller Pál (*Pal*) /megh. 1685/ – 1669–85 között tanácsúr, Küküllő vm. főispánja. Felesége Bethlen Miklós nővére, Borbála volt – 176, 307, 311, 312, 315, 323, 689, 1104, 1344
 Hamel-Bruyninx, Jacob Jan (*Breuninx, Breümicz, Breünicz*) – 1704–1712 között Hollandia bécsi követe, a Rákóczi-val való béketárgyalások egyik tagja, Bethlen neki akarta átadni a Columba Noét – 45, 52, 54, 804, 963, 964, 967, 968, 974, 979, 992, 1035, 1076, 1272, 1275–1277, 1279, 1280, 1287, 1288, 1302, 1311, 1336
 Hamula I. Hanula

- Han – vsz. Ignatius Haan, kamarai biztos – 1030, 1034, 1060, 1098, 1106
 Hankiss Ágnes – 15, 16, 786, 1368
 Hanula Jakab (*Hamula*) – trencsényi jezsuita rector – 193, 633
 Harach, Harák I. Harrach
 Hargittay Emil – 75, 786, 1368
 Harley, Robert /1661–1724/ – angol külügyi államtitkár, 1715-ben összeesküvés résztvevője – 1285
 Harrach, Ferdinand Bonaventura (*Harrach, Harák, Havrach*) /1637–1706/ – salmi herceg, császári diplomata, a titkos tanács elnöke – 893, 1214, 1222
 Harsányi (*Harsanyi*) – Bethlen Miklós szolgája – 1116, 1123, 1139
 Harsányi István – 42, 786, 1368
 Harsányi Jakab /1615–1677 után/ – nagyváradi tanár, I. Apafi Mihály nevelője, erdélyi fejedelmi ügyvivő a Portán, majd pedig Berlinben Frigyes Vilmos választófejedelem tanácsosa keleti ügyekben. A magyar protestánsok érdekében is tevékenykedett Frigyes Vilmosnál – 231, 240, 241, 247, 251, 252, 647, 657
 Hartyáni András – szepesi kamarai tanácsos – 277, 669
 Hatfaludy család – 9
 Havasalföldi vajda I. Brincoveanu, Constantin
 Havrach I. Harrach
 Hedri – álnév – 624
 Hedri Benedek (*Hedry*) – 94, 127, 129, 130, 176, 629
 Heidegger János Henrik (*Johann Henrich*) /1633–1698/ – zürichi coccejánus és kartézianus teológianár, a magyar gályarab prédikátorok ügyének felkarolója – 675, 1176
 Heissler, Donatus de Heitersheim (*Heissler, Heizler, Hejzler*) /megh. 1696/ – gróf, császári tábornok, 1690-ben Thököly fogságába esik, kiváltják Zrínyi Ilonáért. 1696-ban törökellenes harcban esik el – 403–410, 413, 414, 416, 421, 436, 437, 503, 528, 551, 717, 718, 725, 728, 751, 764, 777, 778, 780, 1187, 1189, 1198, 1217
 Heister, Siegbert /1646–1718/ – császári tábornagy, 1704-ben és 1708-ban a magyarországi hadak főparancsnoka. Hírhedetten kegyetlen a lakossággal szemben – 728
 Helena – Menelaos spártai király felesége, akit Paris királyfi Trójába szöktetett – 77, 1032, 1319, 1342
 Heltai Gáspár /megh. 1574/ – református prédikátor, író, nyomdász – 685, 1240, 1265
 III. Henrik /ur. 1574–1589/ – francia király, 1573-ban lengyel királlyá választották – 1178
 Henter Benedek – guberniumi tanácsos, katolikus titkár a bécsi erdélyi udvari kancellárián. Csiki főkirálybírónak választják, hogy ezzel elmozdíthassák posztjáról, mivel Apor Istvánék úgy vélték, nem képviselte eléggé a katolikus érdekeket. A kurucokhoz csatlakozott, Rákóczi portai követe is volt – 545, 822, 837, 838, 1241
 Henter Ferenc (*Ferentz*) – Henter András fia, főjegyző, ítélmester Rákóczi alatt – 973, 974, 1230, 1285
 Herakleitos (*Heraclytus*) /i. e. kb. 544–483?/ – görög filozófus, kora visszességainak orozozása miatt szembe szottkák állítani a nevető Democritussal – 1125, 1219, 1350
 Herberstein – vsz. Herberstein, Leopold császári ezredes, tábornok, a határvidéki csapatok parancsnoka, a haditanács elnöke – 1306
 Herbeville, Ludwig (*Erbeville*) /1635–1709/ – gróf, császári tábornagy, 1705–1706-ban a császári hadak főparancsnoka Magyarországon – 396, 442, 443, 501
 Herczeg Aszszony I. II. Apafi Mihályné Bethlen Kata
 Herepei János – 37, 68, 70, 691, 712, 786, 1368
 Hermann Lukács /megh. 1707/ – evangélikus szuperintendens, berethalmi lelkész, 1687-től megyesi lelkész, 1691-től haláláig püspök – 535, 762
 Hermányi Dienes József /1699–1763/ – nagyenyedi református lelkész 1735-től, író, a Nagyenyedi Demokritus c. anekdotagyűjtemény szerkesztője – 73, 786, 1313, 1348, 1355, 1368

Herner János – 14

Hesiodos /i. e. 8. vagy 7. sz./ – görög költő – 1256

Hevenesi Gábor /1656–1715/ – jezsuita egyháztörténész és teológus, az ellen-reformáció harcos hirdetője – 1007, 1214

Heyendorff család – 786, 1368

Heyendorff, Daniel Conrad von – Konrád Sámuel fia – 770

Heyendorff, Michael Conrad von – Konrád Sámuel fia – 769

Heyendorff, Samuel Conrad I. Konrád Sámuel

Hippolytus (*Hippolitus*) – Theseus és Hippolyte amazonkirálynő fia. Phaedra szerelmét visszautasította, aki ezért azzal vádolta őt Theseusnál, hogy erőszakkal közeledett hozzá – 1176

Hoher, Paul (*Hocker*) /sz. 1616/ – báró, osztrák jogász, 1665-ben alkancellár, 1667-ben főkancellár, az összeesküvő magyar főurak felett ítélező bíróság elnöke – 701

Hoczmán I. Hosmann János

Hockmar – 1034

Homonnai család – 453

Hopp Lajos – 70, 74, 786, 788, 1368, 1369

Horantzki – vsz. Horánszky András, aki 1664–1669 közt volt a szatmári fiskalitás udvarbírája. Visszaélései miatt leváltották – 153

Horatius, Quintus Flaccus /i. e. 65–i. sz. 8/ – római költő – 68, 118, 995, 1304

Horti István (*Horthi*) /1630 k.–1689/ – külföldi peregrináció után nagybányai rektor, majd fogarasi és gyulafehérvári lelkész, 1684-től Erdély református püspöke – 350, 392, 393, 701, 1033, 1114

Horvát – Bethlen Miklós szolgálja – 475

Horvát Ferenc (*Horvat Ferentz*) – Bethlen Miklós bejárója – 159

Horváth Ferenc (*Horvath Ferentz*) – 183, 199, 201, 519, 635

Horváth Gábor – huszti nemes – 804, 910, 952, 953, 1101, 1270

Horváth István (*Horvath Istvan*) – 359

Horváth István – 85, 786, 1240, 1368

Horváth Kozma, Petriyevith (*Horvát*) /1634–1690/ – jogász, 1664–1689 közt

a fejedelmi tábla ülnöke, több ízben számvevő – 677

Horváth Miklós, Petriyevith /1643–1702/ – Thökölyhez csatlakozott, majd Küüllő vm. alispánja, guberniumi tanácsos – 717, 1215

Hosdati – 128

Hoseás – ószövetségi kispapja – 1005, 1309

Hosmann János, rothenfelsi (*Hoczmán, Hozman*) – 1697–1700 közt szepeni procurator, kancelláriai tanácsos, majd szepeni consul, taxator, assessor – 823, 1007, 1024

Houchin (*Houschin*) – szatmári parancsnok, 1687-ben Lotharingiai Károly követe Apafihoz – 1184

Hozman I. Hosmann János

Höften, Antonius (*Höfften*) – császári commissarius – 404

Hönisch, Gottefrido – a Pálffy ezred vice-colonellusa – 49

Hueber, Johann Conrad (*Huber*) – a császári hadak gabona- és élelmiszerbiztosa – 404, 407, 460, 468, 481, 493, 534, 565, 761, 1211

Hudița, J. – 667, 786, 1368, 1369

Hunyadi János /1407 k.–1456/ – hadvezér, 1439–1446 közt szörényi bán, 1441–1446 között erdélyi vajda és temesi ispán, 1446-tól Magyarország kormányzója, az 1456-os nándorfehérvári győztes – 256

Hunyadi László (*Huniadi*) – Esterházy Pálné Thököly Éva jószágigazgatója – 108, 461, 495, 582, 739

Hunyadi Mátyás I. I. Mátyás

Huszár – 411

Huszár Borbála – 652

Hutter György /megh. 1669/ – evangélikus lelkész, wittenbergi tanulmányok után 1665-től szepeni lector, majd korai haláláig lelkész – 129, 610

Huzza I. Uzza

Ibrahim (*Kapikiha, Kihája, Tihaja*) – a nagyvezér helyettese, később budai pasa – 169, 171, 186, 189, 191, 194, 199, 636, 637

Iffju Mihály – Bethlen Miklós szolgálja – 1131

Illés (*Illyes*) – őszösvetségi próféta – 1020, 1022, 1036, 1128, 1320, 1351

Illésfalvi János – 640

Illyei László – gyulafehérvári káptalan I. Apafi Mihály idejében, 1697-ben requisitor – 531

Illyés Géza – 656, 786, 1368

Illyés Gyula – 16

Ince István (*Intze Istvan*) – Thökölyvel ment Havasalföldébe – 1117, 1118, 1348

Incédi (*Intzedi*) – 454

Incédi György (*Intzedi*) – I. Apafi Mihály kapitánya – 1200, 1204

Incédi Mihály, váradí (*Intzedi, Intzedi*) – 1682–86-ban kancelláriai írnok, 1684-ben a fejedelmi pecsét és titkos levéltár őre. Az 1680-as években Apafi bizalmi embere, több fontos diplomáciai feladat teljesítője, 1685–90 közt a deputáció tagja – 104, 383, 489, 678, 710, 711, 789, 1371

Incédi Pál, váradí (*Inczedi*) /1646–1704/ – Apafi kincstárnoka, 1687–89 közt a fejedelmi tábla ülnöke, 1685–90 között a deputáció tagja – 519

Incédi Péter (*Intzedi*) /megh. 1674/ – 1663–68 közt kancelláriai írnok, 1669-ben a fejedelmi titkos levéltár őre. 1667–68-ban portai követ – 194, 197–199, 206, 208, 260, 634, 636

Iorga, Nicolae – 786, 1257, 1368

Isa. I. Ésaías

Isabella I. Izabella

Ispan – 365, 375

Ispán Ferenc (*Ispan Ferentz*) – Abaúj megyei nemes, az elégtelenek vezéreköréhez tartozott, többször járt Erdélyben – 153, 223, 270, 644

Ispán János (*Ispan Janos*) – lupsai bíró – 1248

Istók I. Bethlen István

Istvánffy Miklós (*Istvanffi*) /1538–1615/ – alnádor, humanista történetíró – 46, 297, 971, 1282, 1291–1293, 1295–1299

Iványi Emma – 14

Izabella (*Isabella*) /1519–1559/ – magyar királyné, Szapolyai János felesége – 866, 1291, 1292, 1297

Izdenczi – vsz. Izdenczy Márton, 1685-ben Thököly tokaji praefectura, ké-

sőbb a Consilium Oeconomicum tagja II. Rákóczi Ferenc idejében – 932
Izsák – őszösvetségi személy, Ábrahám fia – 1325

Jablonski, Daniel Ernest /1660–1742/ – Comenius unokája, 1691-től a brandenburgi választófejedelem udvari papja, 1700-ban részt vesz a Berlińi Tudományos Társaság megalapításában; Dankelmannal együtt szerepe van az enyedi kollégium odera-frankfurti ösztöndíjának megszerzésében – 110, 517

Jabróczy Ádámné Kapi Erzsébet /megh. 1733 vagy 34/ – négyszer ment férjhez; Bethlen Elek, Toldalagi János, majd Jabróczy Ádám felesége, végül Szöllősi Jánoshoz ment feleségül, akit állítólag megöletett. Apor Istvánnal való birtokviszálya hosszadalmas pereskedésbe torkollott – 23, 580, 760, 771, 774, 803, 871, 935, 1264, 1349

Jakab – újszösvetségi apostol – 688

II. Jakab, Stuart /1633–1701/ – angol király 1685–1688 között. Katolikus restaurációs törekvései miatt vejét, Orániai Vilmost hívják meg helyette a trónra – 402, 717

Jakab Elek – 85, 747–749, 786, 1271, 1368

Jakó Zsigmond – 84, 645, 655, 700, 720, 721, 724, 725, 786, 1331, 1368

Jákob (*Jacob*) – őszösvetségi személy, Izrael népének ősapja – 1022, 1316

Jancsó Benedek – 773, 774, 786, 1368

Jankovics József – 85, 759, 786, 1239, 1263, 1321, 1325, 1331, 1338, 1368

János – bibliai személy, evangelista – 715, 870, 1225, 1245

János deák I. Demes János

János Fülöp (*Moguntinus*) /1605–1675/ – Johann Philipp von Schönborn, mainzi választófejedelem. Würzburg, Worms püspöke, Mainz érseke, a Rajnai Szövetség elnöke – 231, 608, 609, 646, 647

II. János György /ur. 1656–1680/ – szász választófejedelem – 231, 647

II. János Kázmér /ur. 1648–1668/ – lengyel király – 156, 608, 621

- János posta – 865
- János Zsigmond /1540–1571/ – Szapolyai János fia, választott magyar király és Erdély fejedelme – 619, 1291, 1292, 1295, 1297, 1298
- Janus Pannonius /1434–1472/ – humanista költő – 786, 1368
- Janus Philalethus Hydropolitanus – Pósházi János álneve – 42
- Járai Mihályné (*Mihalyne*) – 233
- Jászberényi István – 106, 433, 727
- Jászberényi Pál (*Jaszbrenyi, Jaszbrinyi Pal*) /megh. 1678/ – Bethlen Miklós egyik nevelője, 1657-től Hollandiában tanult, Angliában iskolát nyitott, s főleg latintanításból, nyelvkönyvek irásából élt – 36, 137, 608, 1163
- Jenei Ferenc – 604
- Jenei G. István /1603 vagy 1604–1671 k./ – hollandiai peregrináció után mezőtelegi lelkész, zilahi elsőpap, kolozsvári lelkész, a kolozskalotai egyházmegye esperese, 1653 tájától Zabolán lelkészkedett – 66, 98, 214, 238, 241, 243, 244, 650, 652
- Jenei G. Istvánné – 238, 244
- Jephta – bibliai személy, fogadalmat tett, hogy győzelme esetén lányát feláldozza – 969, 1278, 1280
- Jeremiás (*Jeremias*) – ószövetségi próféta – 1021, 1022, 1229, 1315, 1352
- Jeromos /340 k.–420/ – Sophronius Eusebius Hyeronimus, szent, egyháztanító – 1245
- Jezabel I. II. Rákóczi Györgyné Báthori Zsófia
- Jézus Krisztus (*Jesus Christus*) – 25, 33, 82, 122, 228, 715, 933, 969, 973, 991, 995, 1002–1004, 1013, 1051, 1093, 1131, 1137, 1141, 1159, 1179, 1180, 1280, 1296, 1301, 1308, 1314, 1315, 1326, 1327, 1342, 1358
- Jó Mihály (*Jo Mihaly, Joo Mihallij*) – ítélfőmester – 546, 849
- Jób – bibliai személy, ószövetségi pátriárka – 31, 34, 401, 715, 1035, 1039, 1040, 1130, 1229, 1300, 1325, 1349, 1351
- Joel – ószövetségi kisp próféta – 1022
- Johanna – I. Ferdinánd leánya – 1291, 1297
- Jónás – ószövetségi kisp próféta – 1182
- Josika – 252, 254
- Jósika Gábor – 1698-tól báró, táblai ülnök, Marosszék királybírája, 1709-ben guberniumi tanácsos, majd tartományi főhadbiztos – 509, 524, 1317
- Jósika Imre (*Josika Imbre*) /megh. 1726/ – 1698-tól báró, 1711-ben Torda főispánja – 845, 846, 972, 976, 979, 1024, 1026, 1094, 1241, 1282, 1289, 1348
- Jósika Istvánné (*Josika*) – 1148
- Jósikáné – 254
- I. József /1678–1711/ – I. Lipót és Pfalz-Neuburgi Eleonóra Magdolna fia, 1705-től magyar király. Az ő nevében készítik elő a szatmári békét, melynek megkötése előtt meghal – 49, 51–54, 92, 108, 415–417, 448, 464, 719, 803, 805, 806, 813, 927, 967, 970, 990, 993, 995, 997, 1000, 1002, 1006, 1008, 1009, 1011, 1013, 1017, 1018, 1020, 1021, 1023, 1033, 1073, 1183, 1237, 1259, 1263, 1279, 1281, 1301–1304, 1307, 1308, 1310–1312, 1319, 1321, 1335
- Józsue – bibliai személy, a zsidó nép vezetője a Szentföld elfoglalásában. A Messiás előképe – 1178
- Jörger, Károly József (*Levenburg, Lövenburg*) – gróf Lövenburg császári ezredes, később Thököly Kata férje – 380, 582, 710, 775, 945
- Jörger Károly Józsefné Thököly Kata /sz. 1655/ – 1685-ben Esterházy Ferenc özvegye – 91, 110, 482, 483, 491, 494–498, 500, 504, 524, 531, 582, 748–750, 760, 775, 897, 907, 1208, 1251
- Juhász István – 44, 787, 1275, 1288, 1300, 1368
- Julia – vsz. Julia Mamaea római császárné /megh. 235/, Alexander Severus anyja, közbenjárt a keresztényekért – 1292
- Julius Caesar I. Caesar
- Jupiter – római főisten – 1265
- Justus de Palma Florentinus – Pósházi János álneve – 38, 42
- Jutka – vsz. Ince Jutka – 1117, 1348
- Kabai Márton – a hegyaljai felkelés egyik prédikátor vezetője – 770

- Káli István (*Kali Istvan*) – 274, 277, 279, 668, 669
- Kalmantzei (*Kalmancsay*) – 222, 640
- Kalmár I. Leyard, Andreas
- Kálnoki Mihály – 641
- Kálnoki Péter (*Kálnoki Peter*) – 1704-ben Csíkszék főkapitánya, 1705-ben csatlakozik Rákóczihoz, Háromszék kapitánya – 531
- Kálnoki Sámuel, körispataki (*Kalnaki, Kálnoki Samuel, Kálnoky, Vice Cancellarius*) /1640–1706/ – változatos pályafutása során volt főkirálybíró, kincstartó. Thököly pártjára azért állt, hogy a császár számára kémkedjen. Vicekancellár, s e pozíciójában Bethlen Miklós riválisa, számításainak keresztülhúzója; aulikus érdekeket szolgált Erdélyel szemben. 1697-ben gróf, 1703-ban erdélyi kincstartó – 110–113, 316, 495, 508, 509, 513, 514, 521, 522, 524, 530, 537, 544, 553, 555, 563, 564, 566, 581, 593, 758, 764, 822, 838, 961, 968, 974, 1202, 1214, 1226, 1227, 1272, 1273, 1279
- Kálnoky Bálint – Bethlen János deákja, Bethlen Miklós pártfogoltja, Béli Pállal való szövetsége miatt a Portára menekült, ahol a fővezér fiának latin-tanára lett és hamarosan meghalt – 684, 690
- Kálvin János I. Calvin, Johann
- Kapi család – 906, 909, 1254, 1264, 1253
- Kapi Erzsébet I. Jabróczky Ádámné
- Kapi György (*Kapy*) /megh. 1679/ – Hunyad, Zarand, Közép-Szolnok vm. főispánja, portai követségekcor Béliéék mellé állt, ezért Dévában bebörtönöztek, s ott hal meg – 100, 137, 180, 283, 284, 303, 307, 309, 311, 324, 325, 614, 619, 642, 662, 665, 673, 674, 684, 697, 1170, 1363
- Kapi Györgyné Bánffy Ágnes /megh. 1668/ – 640
- Kapikiha I. Ibrahim
- Kaposi (Juhász) Sámuel (*Capusi, Kapusi, Kaposi*) /1660–1713/ – külföldi tanulmányútja után Enyeden református teológiai tanár, orientalista, csillagász, több mű szerzője – 53, 807, 877, 917, 1008, 1022, 1032, 1037, 1062, 1078, 1222, 1247, 1313, 1319, 1330, 1334
- Kara Ibrahim (*Ibraim*) – egri török tiszt, akit az elégületlenek kiszemeltek, hogy az ő révén lépjenek kapcsolatba a Portával. Szepesi Pálnak volt személyes ismerőse – 135, 145, 147, 165, 195, 198, 208, 617
- Kara Musztafa (*Kaymekam*) – kajmekám, majd török nagyvezér 1676–83 között. A sikertelen bécsi ostrom után a szultán megölette – 163, 187, 703
- Karadin, Karatin I. Caradin
- Karafa I. Carafa
- Karánsebesi Gábor – borbándi lelkész – 1267
- Kardos Tibor – 788, 1370
- I. Károly – vsz. Nagy Károlyra /742–814/ vonatkozó utalás – 1077, 1337
- III. Károly /1685–1740/ – I. Lipót fia, 1711-től magyar király és 1712-től VI. Károly néven német-római császár – 54, 56, 58, 61, 92, 808, 1000, 1033, 1034, 1037, 1038, 1041–1044, 1046, 1048, 1049, 1057, 1058, 1069, 1072, 1076, 1078, 1082, 1086–1089, 1109, 1110, 1132, 1135, 1136, 1307, 1319, 1321–1323, 1325, 1327–1329, 1335–1337, 1340, 1341, 1344, 1351–1354
- V. Károly /1500–1558/ – 1516–1556 közt spanyol király, 1519-től lemondásáig, 1556-ig német-római császár – 992, 1077, 1178, 1302, 1337
- VI. Károly /ur. 1380–1422/ – francia király – 1186
- XI. Károly (*Svecus, Svet*) /ur. 1660–1697/ – svéd király – 122, 608, 609
- XII. Károly (*Svetiai király*) /ur. 1697–1718/ – svéd király – 417
- Károly, Habsburg – főherceg, Mária Krisztiánának, Báthori Zsigmond feleségének apja – 1292
- Károly Lajos (*Palatinus*) /1617–1680/ – pfalzi választófejedelem, 1648-tól uralkodott – 119, 231, 252, 601, 608, 609
- Károly Lipót (*Lotharingus*) /1643–1690/ – lotharingiai herceg, a császári és birodalmi hadak fővezére, 1687-ben Erdélybe vonul és kierőszakolja a baláz-

- falvi egyezményt – 390, 391, 408, 712, 715, 1184, 1185
- Károlyi család – 8
- Károlyi Gáspár /1530 k.–1591/ – református lelkész, bibliafordító – 790, 1372
- Károlyi Sándor (*Caroly, Carolyi*) /1669–1743/ – báró, Szatmár főispánja, 1703-ban Rákóczihoz csatlakozik, magas katonai tisztségek betöltése után a szatmári béke megkötője – 53, 1047, 1323, 1324
- Kászoni János (*Kaszoni Janos*) – előbb írnek Száva Mihálnál, majd Henter Benedek helyett csiki főkirálybíró, később udvari kancellár, guberniumi tanácsos, bárói rangot kap és a Bornemisza nevet veszi fel – 489, 506, 936, 1006, 1042, 1092, 1148, 1264
- Kászoni Márton (*Kaszony, Pater*) /megh. 1680/ – esztergomi kanonok, többször közvetített a császár és az erdélyiek között – 78, 120, 135, 138, 142, 148, 149, 306, 308, 313, 600–602, 612–614, 619, 685, 1164, 1169
- Kathona Géza – 36, 787, 1368
- Katona István – 1173
- Katona Mihály, berkesi (*Mihaly*) – Kövár alkapitánya, 1705-től Somlyó kapitánya – 156, 271, 287, 666
- Katonay István – 713
- Kaymekam I. Kara Musztafa
- Kazinczy András (*Kazinczi Andras*) /1660 k.–1728/ – 1680–85 között Ung vm. alispánja, 1704-ben Rákóczi pártjára áll – 1076, 1080
- Kazinczy Gábor – 614, 673, 714, 738, 751, 787, 1241, 1255, 1273, 1289, 1309, 1314, 1369
- Kaunitz, Dominik Andreas (*Caunith*) /1655–1705/ – 1698-tól birodalmi al-kancellár, miniszter, a kurucokkal folytatott tárgyalások vezetője – 1222
- Keceli Gergely (*Ketzeli*) – kolozsvári kapitány – 249
- Keczer (*Kecser*) – 865
- Keczer Ambrus, lipóczi /megh. 1671/ – Thököly István bizalmasa, ügyeinek intézője. Bethlen Miklós pártfogója. A pozsonyi vérsztörvényszékre utatában halt meg, a korszak jelentős dokumentumát hagyva ránk naplójával – 93, 95, 124, 125, 128, 141, 142, 156, 158, 163, 165, 176, 603–605, 612, 614, 620, 622, 629, 789, 1159, 1160, 1168, 1169, 1172–1174, 1371
- Keczer András (*Ketzer*) /megh. 1687/ – Sáros vm. országgyűlési követe, Carafa az eperjesi vérpardon kivégeztette – 222, 603
- Keczer család – 8
- Keczer György (*Ketzer Gyeörgy*) – 467–469
- Keczer Menyhért (*Ketzer Menyhart, Ményhart*) – Keczer Ambrus öccse, a Thököly család familiárisa. Az eü-gületlenek egyik vezetője Erdélyben, a Portán is járt követségben – 153, 186, 188, 342, 346, 681, 698, 699, 701, 1167
- Kecskeméti Alexis János /1570 k.–1618 k./ – református lelkész, prédikációíró – 789, 1355, 1371
- Kecskés István (*Kecskes Istvan*) – 124
- Kéfás – bibliai személy = Kőszikla; ezt a nevet adta Jézus Szent Péternek első meghívata alkalmával – 1326
- Kelecsényi Gábor – 786, 1368
- Kelemen I. Kozma Kelemen
- Kemény Anna – Bethlen János anyja, Bethlen Miklós nagyanyja. Kemény Boldizsár lánya, a későbbi fejedelem, Kemény János féltestvére. Bethlen Farkas halála után Macskási Ferenc felesége – 1031
- Kemény Boldizsár /megh. 1630/ – Bethlen János nagyapja, Báthori István belső embere, 1608-tól Fehér vm. főispánja, fogarasi főkapitány – 1031
- Kemény Boldizsár (*Bodika*) /megh. 1689/ – Teleki Mihály unokája, Kemény János korán elhalt gyermeke – 715
- Kemény János /1607–1662/ – 1649–60 között tanácsúr, Fehér vm. főispánja, fogarasi főkapitány. 1637–46-ig kincstartó, 1645-től főgenerális. II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratában az erdélyi hadak fővezére, tatár rab-ságba került. 1660–62 közt Erdély fejedelem. Önéletírása maradt ránk – 600, 1318
- Kemény János (*Kemeny Janos*) /megh. 1701/ – Kemény Simon és Perényi Ka-

- ta fia, a fejedelem unokája, főispán, táblai ülnök. Teleki Mihály Anna leányának férje – 511, 755, 1318
- Kemény Jánosné Lónyay Anna /megh. 1690/ – Lónyay Zsigmond és Bánffy Erzsébet lánya, előbb Wesselényi István, majd Kemény János felesége – 210, 434
- Kemény Jánosné Teleki Anna (*Kemény Janosne*) – 1028, 1029, 1318, 1347
- Kemény József* – 605, 667, 687, 713, 721, 731–733, 787, 1304, 1306, 1307, 1310, 1369
- Kemény Kata – vsz. Kemény Boldizsár lánya, Bethlen Ferenc második felesége, Farkas Gergely és Elek anyja – 1031
- Kemény Krisztina I. Bethlen Józsefné Kende-[birtok] – 1119, 1127
- Kende Gábor, kölcei (*Gabor*) /megh. 1693/ – Szatmár megyei nemes, 1673–79 közt a bujdosók egyik vezetője Erdélyben. Thökölyhez csatlakozott, a Portán is járt követségben – 144, 145, 166, 270, 271, 298, 302, 603, 619, 633, 636, 681, 682, 701
- Kende Gáborné Bánffy Zsuzsa – 271
- Kende Mihály (*Mihal*) – 433–435, 1126
- Kendi „apám” – 243
- Kenéz Győző* – 14, 720
- Kénosi Zsigmond (*Sigmond*) – 466
- Kercz /megh. 1705/ – császári kapitány, Medgyes parancsnoka – 899
- V. Keresztély (*Dániai király*) /ur. 1670–1699/ – dán király – 683
- Keresztes Ferenc (*Ferencz*) – étkefogó – 192
- Keresztesi Sámuel (*Keresztesi Samuel*) /megh. 1706/ – részt vett a Béli mozgalomban. Fehér vm. főispánja, II. Apafi Mihály gyámja, guberniumi tanácsos, tartományi hadbiztos, országelnök, több református kollégium főgondnoka – 112, 142, 143, 145, 148, 313, 320, 387, 393, 395, 437, 442, 450, 489, 503, 557, 558, 561, 570, 573, 576, 577, 615, 616, 618, 677, 688, 697, 754, 836, 854, 855, 912, 916, 936, 975, 1201, 1210, 1299
- Keresztesi Sámuelné Kassai Borbála /megh. 1710/ – 320, 688
- Keresztúri Bíró Pál /1594–1655/ – külföldi peregrináció után gyulafehérvári tanár, I. Rákóczi György udvari iskolájának vezetője, II. Rákóczi György udvari papja. Bethlen Miklós tanára, több mű szerzője – 29–31, 36, 67, 68, 87
- Kereszturi István, berkeszi – 519
- Kereszturi János – vsz. Marossszék királybírája – 519
- Keresztury Pál – 1656-ban Nyitra vm. viceispánja – 604
- Kerispataki I. Kőröspataki *Keserű Bálint* – 14, 786, 1368
- Keszei János (*Janos*) – A Dunántúlról került Erdélybe, II. Apafi Mihály nevelője, majd titkára, diplomata. 1709-ben még Nagyszebenből ír levelet gazdasági ügyekben Apafinak. Bornemissza Anna számára szakácskönyvet fordított – 729, 1025, 1187, 1189, 1191, 1294, 1316
- Ketüráh (*Chetura*) – bibliai személy, Ábrahám második felesége – 1063
- Khinsky, Franz Ulrich (*Khinszky, Kinschi, Kinczkj, Kinsky*) /1634–1699/ – cseh származású császári hivatalnok, 1689-től a titkos tanács tagja, a külügyek irányítója. Bethlen Miklós ebben a minőségében talál benne pártfogóra – 109, 463, 469, 476, 479, 484, 485, 497, 498, 507–511, 522, 525, 528, 529, 532, 548–550, 558, 563, 564, 567, 583, 587, 743, 744, 752, 767–769, 775, 778–781, 822, 893, 902, 942, 981, 1006, 1188–1190, 1205–1207, 1209, 1212, 1214, 1216, 1222, 1267, 1294
- Kihája I. Ibrahim
- Kindsberg – osztrák portai rezidens – 682
- Kinczkj, Kinschi, Kinsky I. Khinsky
- Kintzing, Johann Jakob – császári hadbiztos, Bethlen Miklós 1686-ban mint a máramarosi vizsgálobizottság tagjával találta vele a kapcsolatot, tárgyal és kivizsgál – 24, 81, 363, 369–378, 707
- Király István (*Kiraly Istvan*) – Pekry Lőrinc Istvánházi-bírája – 574–576
- Királyfalvi Ferenc (*Kiralyfalvi Ferentz*) /megh. 1675 előtt/ – 274
- Kis Albert szintai /megh. 1704/ – gerse-

- női jobbság, a hegyaljai felkelés előkészítője, szegénylegény, kuruc katona. Rákóczi ezereskapitánnyá nevezte ki, 1704-ben kivégzik – 577, 744
- Kis Balázs (*Balás*) /megh. 1703/ – császári ezredes, a nagyváradi rác őrség parancsnoka – 390
- Kis Mihály I. Szakács Mihály
- Kis-Komáromi István (*Komáromi*) – sárospataki tanulmányok után lett ifj. Teleki Mihály és László tanítója. Utrechtben tanult 1680–84 között, hazajöve Teleki udvari papja. 1686–1700 közt gyulafehérvári teológiai tanár. 1700-tól 1706-ig Szászváros lelkésze – 1129
- Kiss József – 14
- Kisviczay Péter – 1256
- Klaniczay Tibor – 7, 38, 604, 683, 785, 787, 1367, 1369
- Kleinburg I. Komornyk
- Klotner György – szebeni lakos – 1193
- Glöckelsperg I. Glöckelsperg
- Knopff, Johann Jacob (*Giovanno Giacomo*) – hamburgi kereskedő – 129, 610
- Kodra Máté – máramarosi nemes – 770
- Kokláth – vsz. Kochlat, Leopold Witthel – 427
- Kollonich Lipót (*Colonics, Colonits, Kollonics, Kolonich, Primas*) /1631–1707/ – báró, katona, majd pap. 1685–95 közt győri püspök, 1692-től államminiszter, 1695-től esztergomi érsek, 1672-től a magyar, 1692-től az udvari kamara elnöke, a Habsburg rekatolizáció és centralizáció egyik legfőbb irányítója – 916, 920, 957, 968, 1023, 1206, 1214, 1257, 1259, 1279, 1316
- Koloricz – 496
- Kolosvári Sándor – 773, 787, 1238, 1244, 1248, 1252, 1286, 1290, 1330, 1369
- Kolozsvári Dávid (*Colosvari David*) /megh. 1696/ – medgyesi szász családból származik, Szász János törvénytelenül kivégeztette – 26, 529, 530, 759, 760
- Kolozsvári István (*Kolosvari Istvan*) /1649 k.–1717/ – enyedi tanulmányok után gyulafehérvári rektor. 1684–86-ban Nyugat-Európában jár diplomáciai megbízatással. A kollégiumban a héber nyelv és a filozófia professzora – 804, 807, 956, 1051, 1062, 1093, 1326, 1330
- Komáromi I. Kis-Komáromi István
- Komáromi Boldizsár (*Komáromi Boldizsár*) – katona – 311
- Komáromi Csipkés György /1628–1678/ – hollandiai, angliai peregrináció után debreceni lelkész és tanár, több mű szerzője – 1175
- Komáromi János (*Komáromi*) /megh. 1711/ – Teleki titkára, a zernyesti csatában foglyul esett, s Thököly titkára lett. Thököly halála után 1705-ben hazatért. Naplója maradt fenn – 342, 692, 698
- Komáromy András – 85, 727, 787, 1369
- Komlósi Mihály (*Komlossi Mihaly*) – az elégületlenek közé tartozott – 172
- Komornyk Pál (*Klainburg, Kleinburg, Komornik, Komornyk*) – Kleinburg, B. Carolus Paulus, császári főbiztos az erdélyi császári generálisok mellett. Bethlen főleg élelmezés-ügyekben tárgyal vele – 50, 391, 398, 400, 402, 416, 427, 442, 460, 468, 519, 520, 528, 714–716, 758, 847, 893, 895, 896, 906, 907, 910, 913, 943, 944, 950, 1187, 1192, 1196, 1228, 1269
- Koncz József – 85, 631, 683, 699, 787, 1256, 1315, 1326, 1369
- Konfucius, Kung-fu-ce, Kungce /i. e. 551–479/ – kínai filozófus – 1218
- Konrád Sámuel (*Conrad, Conradi Samuel*) /1647–1727/ – Samuel Conrad Heydendorff, medgyesi szász királybíró, a szászok képviselője a tanácsban – 557, 560, 769, 770, 1004, 1026, 1251, 1276, 1277
- Konstantin – vsz. Brincoveanu, Constantin – 702, 703
- Kontz József (*Kontz Joseph*) – 831
- Kontzné – 831
- Korda Zsigmond /megh. 1725/ – erdélyi császári commissarius, Apor István mostohafia – 1037, 1147, 1148, 1348, 1364
- Kornis Gáspár /megh. 1683/ – Teleki Mihály ellenfele, Maroszlók főkapitánya, tanácsúr – 666, 697

- Kornis Mihály (*Kornys Mihaly*) – máramarosszigeti harmincados – 907
- Kornis Zsigmond (*Gubernátor, Kornys*) /1677–1731/ – gróf, 1710-től erdélyi kancellár Bécsben, 1713-tól haláláig Erdély gubernátora, császári titkos tanácsos – 807, 1040, 1049, 1057, 1327, 1340
- Korniss Mihály, gróf – 753
- Korodi – prédikátor – 1145
- Kosztá /megh. 1703/ – alezredes, gróf – 1233
- Kovács Ilona – 19, 787, 1269, 1369
- Kovács István (*Kovats Istvan*) – 397
- Kovács Sándor Iván – 14, 787, 1260, 1369
- Kovácsnai Péter /1616 vagy 1617–1673/ – kolozsvári lelkész, református püspök – 251, 657
- Kozma Kelemen, kézdiszentléleki (*Kelemen*) – a bécsi erdélyi udvari kancellária katolikus kancellistája, majd generalis perceptor – 538, 763
- Kozma Pál – görög kereskedő 1704-ben – 968, 1279
- Köblös Péter (*Peter*) – 387
- Kökényesdi György (*Kökenyesdi*) – II. Rákóczi György idejében szatmári alkapitány, aki a várat a németek kezére játszotta. Később az erdélyi ügyek zavaros figurája – 166, 623, 625
- Kölcsey Ferenc – 788, 1370
- Köleséri Sámuel /1661–1732/ – kétszeri peregrináció után orvos és tudós Nagyszébenben, 1713-tól guberniumi titkár, majd tanácsos – 50, 778, 780, 1008
- Kömives Mihály (*Mihaly*) – 388
- Köpeczi Béla – 19, 20, 51, 787, 1266, 1267, 1269, 1283, 1286–1288, 1369
- Köpeczi János (*Köpetzi*) – orvos, francérei, leideni tanulmányok után Sárospatakon tanár, majd 1673-tól Apafi orvos. Cserei Mihály Köpeczi Mihályként említi – 489
- Köprülü Ahmed (*Fő vezér*) /megh. 1676/ – török fővezér, 1661-ben kap nagyvezéri kinevezést – 79, 163, 164, 168–170, 175, 176, 183, 186–191, 193–195, 198, 199, 208, 276, 624, 626, 627, 629, 632, 637, 638, 681
- Köröspataki Gergely (*Kerispataki*) – gyulafehérvári házhelytulajdonos – 352, 353, 702
- Köröspataki János (*Kerispataki*) – gyulafehérvári házhelytulajdonos – 352, 353, 702
- Kövér Gábor (*Köver Gabor*) – II. Rákóczi György biz rá diplomáciai feladatokat s később özvegye szolgálatában marad, gazdasági ügyeinek intézője, erdélyi jószágainak jövedelmét kihordta Magyarországra – 222, 275, 643
- Kriza János – 699
- Krizbai – Bethlen Miklós szolgája – 1146, 1358
- Krisztus I. Jézus Krisztus
- Kubinyi László /1632–1684 után/ – 1673–79 közt a bujdosók egyik vezetője Erdélyben, a Portán is járt követként – 681
- Kucsuk I. Kücsük Mehmed
- Kulcsár Péter – 13, 14, 756, 787, 1234, 1260, 1324, 1369
- Kun Gotthárd (*Gothárd*) /1609–1662/ – I. Rákóczi György bebörtönöztette s a börtönben halt meg – 490, 748
- Kun István, osdolai (*Apám uram*) /megh. 1690 után/ – Hunyad, majd Küküllő vm. főispánja, Kun Ilonának, Bethlen Miklós első feleségének apja, Thököly híve, elhagyta Erdélyt. Bethlennel kapcsolata nem háborítatlan, ugyanis lányának nem akarta kiadni az anyai örökség-részt – 88, 89, 98, 100, 101, 103, 105, 107, 176, 181, 202–204, 206, 207, 223, 225, 233, 237, 238, 243, 244, 266, 286, 290, 301, 311, 312, 341, 347, 354, 356, 403, 444, 629, 636, 641, 644, 647, 650–652, 661, 677, 717, 732, 733, 1195
- Kun István (*Sógor*) – Kun István fia, Bethlen Miklós sógora, Zernyestnél esett el – 244, 356
- Kun Istvánné Basa Ilona /megh. 1671/ – Basa Tamás lánya, Bethlen Miklós anyósa – 96, 97, 182, 184, 204, 206, 207, 209, 214, 223, 244, 636, 637, 640, 644, 651, 652, 843
- Kun Istvánné – Kun István második felesége, korábban Farkas Pálné – 301

- Kun Istvánné (*Istvanne*) – az ifjabb Kun István felesége – 1141
- Kun János (*Janos*) – Galambos Ferenc szolgálója – 829
- Kun József – 1311
- Kun Lázár – Kun István fia – 66, 98, 241, 244, 356, 651
- Kun Miklós (*Miklos*) – Kun István fia – 107, 244, 444, 732, 733, 841, 1195
- Kutsuk I. Kúcsük Mehmed
- Kúcsük Mehmed (*Kucsuk, Kutsuk*) – jenői bég, temesvári, váradi pasa, 1667-től ruméliai beglerbég – 173
- Küküllővári János – az enyedi kollégium tisztartója – 108, 470–472, 742
- Labsánszky János (*Lapsánszky*) – Szelepcsényi György érsek titkára, a Kurtzer und wahrhafter Berichts-Auszug szerzője – 1172, 1174
- Ladányi Sándor – 14, 739
- Laggi – Crinner szolgálója – 553
- XIV. Lajos (*Frantzia, Frantziai király*) /1638–1715/ – 1643-tól francia király – 88, 375, 398, 402, 605–607, 638, 657, 667, 668, 695, 698, 699, 717, 947, 948, 954, 992, 1076, 1167, 1171, 1336
- Lajos Vilmos, badeni (*Badensis*) /1655–1707/ – badeni őrgróf, előbb táborsernagy, 1689-től a császári hadak hadvezére, részt vett Bécs és Buda felszabadításában. 1690-ben az erdélyi hadszíntéren harcolt – 402, 412, 441, 443, 717, 719, 731, 732, 757, 948, 952, 988, 1189–1192
- Lajos Zsigmond (*Sigmond*) – Bethlen Miklós szolgálója, fogarasi rabságában inasa – 1114, 1123, 1139
- Lakatos István – 1262
- Lanzer Gáspár (*Caspar Lanzer*) – főpostamester Pozsonyban, az Önéletírásban Lanzer Gáborként említi Bethlen – 120, 601
- Lapsánszky I. Labsánszky János
- László deák – 910
- Lauko Gergely – 435
- Lázár György (*Lazar György*) /megh. 1660/ – jogász, 1658–60 közt tanácsúr. 1652-ben ítélmester, 1660-ban Barsai fejedelem egyik helytartója, Kemény János hívei 1660-ban kivégeztették – 213, 1022
- Lázár György, gyalakuti /megh. 1716 után/ – Lázár Imre fia, marosszéki főkirálybíró – 85, 1005, 1022, 1287
- Lázár Imre, gyalakuti /1650 k.–1691 után/ – Marosszék főkirálybírája, táblai ülnök, az enyedi kollégium főgondnoka – 703, 1022
- Lázár István (*Istvan*) /1626–1679/ – Csiiki főkapitány, Bédivel való szövetezése miatt bebörtönözték, fogságban halt meg – 308, 315, 697
- Lederer család – 9
- Léderer Márton (*Lederer, Martinus*) – kassai, eperjesi kereskedő – 106, 107, 417, 421, 425, 430, 438, 439, 720, 722, 724, 725, 729, 730
- Leffen, Pieter – a XVII. sz. közepén könyvkereskedő, akadémiai könyv-árus Leidenben – 609
- Leiningen-Westerburg, Philip Ludwig /1652–1705/ – császári lovassági generális – 112, 571, 578–581, 779, 781
- Lengyel András – Bethlen Miklós tisztartója – 1096
- Lengyel György – Csáky László szolgálója – 362
- Lengyel Györgyné – Csáky Lászlóné szolgálója – 362
- Lengyel király I. II. János Kázmér, Sobieski, Jan és II. Ágost Frigyes
- Leskol Márton – regensburgi kereskedő – 601
- Leszai Erzsébet (*Ersébeth*) – Fehér vm-i birtokos – 279
- Leszai Kata (*Katha*) – Fehér vm-i birtokos – 279
- Lethenyi János – 787, 1260, 1369
- Levemburg I. Jörger Károly József
- Leyard, Andreas – genfi kereskedő – 947, 951, 1268
- Leyen, Caspar von der (*Trevirensis*) /1652–1676/ – trieri püspök – 231, 647
- Lichtenstein I. Liechtenstein
- Liechtenstein, Philipp Ernest (*Lichtenstein*) – császári tábornok – 504, 506, 507, 510, 528, 542, 572, 752, 754, 772, 778, 780
- Lionne, Hugues de (*De Lyonne*) /1611–1671/ – 1661-től Franciaország kül-

- ügyminisztere, XIV. Lajos diplomáciájának irányítója – 88, 606
- I. Lipót (*Eő Felsége, Leopoldus, Őfelsége*) /1640–1705/ – 1657-től német-római császár és magyar király – 39, 46–48, 90, 92, 109, 113, 119, 122, 135, 137, 138, 140, 146, 148, 153, 159, 188, 197, 201, 230, 231, 240, 251, 281, 346, 366, 368, 369, 372–374, 385, 393, 405–408, 417, 423, 424, 432, 433, 441, 443–445, 449, 451, 458, 460, 465–467, 474, 476, 477, 488–492, 494–497, 499, 500, 506, 508, 513, 521, 523–526, 531, 534, 539, 540, 542, 544, 546, 549, 551, 558, 560, 568, 572, 584, 588–592, 596, 600, 603, 608, 614, 618, 620, 621, 646, 654, 669, 670, 698–701, 706, 707, 714–716, 722, 723, 727–729, 731–734, 736, 737, 739, 743–745, 748–750, 753, 754, 757, 758, 764, 765, 772, 776–780, 782, 802–805, 814–816, 823, 825, 830, 832, 837–839, 846, 848–853, 857–861, 864, 865, 869–872, 874, 876, 878, 886, 888–890, 893–895, 897–900, 904, 905, 907, 910, 911, 913, 916, 920–924, 926–930, 932, 935, 937, 938, 940–944, 947, 948, 950, 952–954, 957–961, 963, 965–991, 994, 1000–1002, 1012, 1035, 1036, 1047, 1055, 1058, 1059, 1061, 1068, 1070, 1073–1077, 1081, 1087, 1090, 1096, 1134, 1135, 1155, 1162, 1170, 1174–1179, 1182, 1185, 1186, 1188–1209, 1212, 1214–1218, 1220–1222, 1226, 1232, 1237, 1241, 1244–1246, 1250–1252, 1254–1256, 1258–1263, 1265, 1267, 1268, 1271, 1275–1282, 1284–1289, 1294, 1298, 1299, 1301, 1302, 1304, 1306, 1307, 1311, 1321, 1323, 1335, 1336, 1341, 1353, 1354
- Lippai György /1600–1666/ – esztergomi érsek, kancellár – 1162, 1163, 1170, 1179
- Lipsius, Justus /1547–1606/ – Lips, Joest németalföldi filológus, neosztóikus filozófus – 68–71, 77
- Livia Drusilla (i. e. 56-i. sz. 29) – Augustus császár felesége, Julia Augusta – 999, 1306
- Lizel I. Szaplonczai Tivadar Istvánné Lobkowitz, Wenzel Franz Eusebius (*Lobkovics, Lobkovicz*) /1609–1677/ – herceg, csehországi nagybirtokos, 1652-től a haditanács elnöke, 1664-től főudvarmester, 1669-től belső titkos tanácsos, 1674-es leváltásáig az osztrák politika irányítója. Abszolutista katolikus ősszmonarchia létrehozásán munkálkodott – 119, 613, 1167, 1171
- Lodron, Nikolaus – tiszt Lotharingiai Károly csapatában – 378
- Lónyay Anna I. Kemény Jánosné
- Lónyay család – 9
- Lónyay Erzsébet I. Bethlen Jánosné
- Losontzi Hányoki István* – 615, 745, 787, 1369
- Lotharingus I. Károly Lipót
- Lovász György (*Lovasz Gyorgy*) – Bethlen Miklós szolgálja – 1038, 1139
- Löwenburg I. Jörger Károly József
- Lubieniecki, Stanislaw (*Lubenyitz Stanislaus, Szaniszló*) /1623–1675/ – lengyel ariánus politikus, történétíró, csillagász. 1655-ben a svédek pártjára állt, elhagyta hazáját, ahová az ariánusok elűzése miatt többé nem térhetett vissza. Hamburgban halt meg – 129, 610
- Lubomirsky, Jerzy Sebastian (*Lubemiczki, Marsall, Marschalk*) /1616–1667/ – herceg, a lengyel korona nagymarsallja, a kozákok és Rákóczi ellen többször is győzött, 1657-ben Észak-Erdélybe is betört – 126, 156, 605, 608, 621
- Lucai (*Lutzai*) – 1150
- Lucai István (*Luczai, Lutzai*) – máramarosi kamaraispán – 564, 565, 569, 570, 577, 579, 770, 771
- Lucanus, Marcus Annaeus /39–65/ – római költő – 1185
- Lucifer (*Luciper*) – 1123
- Lugosi Ferenc (*Lugasi*) /megh. 1692/ – I. Apafi Mihály fejedelem főtitkára – 103, 353, 354, 702
- Lukács (*Luc.*) – apostol – 1022, 1093, 1315
- Lukinich Imre* – 17, 39, 85, 602, 648, 649, 651, 659, 672, 690, 703, 712, 738, 744, 746, 762, 787, 1245, 1263, 1273, 1275, 1299, 1306, 1308, 1312, 1313, 1317, 1319, 1321, 1322, 1324, 1327, 1333, 1337, 1342, 1349, 1351, 1369
- Luther, Martin /1483–1546/ – német re-

formátor, a Biblia németre fordítója – 398

Lutzai I. Lucai

Lüneburgicus I. Georg Wilhelm

Machiavelli, Niccolò /1469–1527/ – olasz politikus, író, történétíró – 1201

Macsikási Boldizsár (*Matskasi Boldisar*) /1651 k.–1700 k./ – Belső-Szolnok főispánja, több diplomáciai feladat teljesítője, tanácsúr. Thökölyvel való kapcsolata miatt perbe fogják, de felmentik. 1682-től a református kollégiumok kuratóri testületének tagja – 105, 176, 269, 308, 312, 315, 350, 361, 387, 392, 393, 398, 409, 671, 701, 714, 918, 1052

Macsikási László (*Matskasi*) – Macsikási Boldizsár fia – 1021

Macsikási Péter (*Matskasi Peter*) – 815, 1237

Macsikásiné – vsz. Macsikási Boldizsár özvegye – 1347

Magni, Carolus (*Mogni*) – gróf, császári tábornok – 405, 802, 890, 894, 896, 1250, 1251

Magyari András – 759, 787, 1369

Magyari János – eperjesi polgár – 430, 726

Mahumet I. Mohamed

Makai György (*Geörgy*) – Wesselényi Ferenc bizalmi embere, majd Széchy Mária titkára – 146, 153

Makkai László – 24, 619, 788, 1369

Malakiás (*Malachias*) – ószövetségi kispap – 1154, 1365

Mankos János – brassói főbíró – 112, 571

Marcantonio – Mamucca della Torre Marc Antonio, a császár portai tolmácsa – 198, 633, 634

Mansfeldt, Heinrich Franz (*Mansfeld*) /megh. 1715/ – a haditanács elnöke, titkos tanácsos – 1222

Máramarosi vice ispán I. Pogány Menyhért, csebi

Marczali Henrik – 729, 788, 1369

Margit – Margareta Mária Terézia /1651–1673/, IV. Fülöp spanyol király fiatalabb lánya, 1666-tól I. Lipót második felesége – 608, 621

Mária, Szűz – 1315

II. Mária, Stuart /1662–1694/ – angol királynő, Orániai Vilmos németalföldi helytartó felesége, II. Jakab lánya /ur. 1689-től/ – 717

Mária Krisztierna (*Mária Krisztina*) /1574–1621/ – Habsburg Károly főherceg lánya, Báthori Zsigmond felesége, balsikeres házassága után kolostorba vonult – 1292, 1298

Marin István, karánsebesi – 1668-ban nyert nemeslevelet – 433–435, 727

Marin Péter, karánsebesi – 1668-ban nyert nemeslevelet – 432, 433, 727

Márk (*Marc.*) – apostol – 973, 1283

Márko Márton – 99, 265, 661

Mars – Zeus és Héra fia, hadisten – 602, 1137, 1355

Marsall, Marschalk I. Lubomirsky

Marsigli, Luigi Ferdinando (*Marsilli*) /1658–1730/ – olasz tudós, térképész, 1686-ban a Budát felszabadító sereg mérnökkari ezredese, a karlócai béke után az új határvonal kijelölője – 866

Mártonfi György, csik-karcfalvi /megh. 1721/ – a Pazmaneumban tanult, több helyen volt plébános, pozsonyi kanonok, esztergomi káptalan, 1713-tól erdélyi katolikus püspök – 1116, 1142, 1144, 1147, 1149, 1357, 1365

Máté (*Matth.*) – apostol – 291, 688, 767, 933, 973, 1004, 1175, 1263, 1283, 1308

Christ. Matth. – 1178

Mattyasovszky László (*Cancellarius*) /megh. 1705/ – 1690-től szepesi prépost, 1696-tól nyitrai püspök, főcancellár, titkos tanácsos – 926

I. Mátyás (*Corvin Matyas, Matyas Kiraly*) /ur. 1458–1490/ – magyar király, Hunyadi János kisebbik fia – 256, 497, 928, 1261

Maurois, André – 15

Maxai Ferenc (*Ferentz*) – vsz. a Maksai, háromszéki székely család tagja – 397

Maxai Ferencné (*Maxaine*) – 199, 201, 634, 635

Maximilian I. Miksa

Mayer – 491

Mazarin, Jules /1602–1661/ – szicíliai származású pápai diplomata, francia politikus és államférfi, Richelieu utóda

- és politikai követője, XIV. Lajos minisztere – 398, 715
- Mednyánszky Pál (*Mednyanszky*) – 1678-ban ítélőmester, udvari kancelláriai tanácsos, 1688-tól báró – 427
- IV. Mehmet /ur. 1648–1687/ – török császár – 79, 163, 168, 171, 187, 189, 190, 193, 195, 208, 626
- Meisner, Heinrich Otto* – 10
- Menelaos – spártai király, Helena férje – 1319
- Menyhart öcczem I. Keczer Menyhért
- Mescho, Jacobus – az udvari kamara kiadványán szerepel az aláírása – 1324
- Mihács Ferenc (*Mihats Ferentz*) – bonyhádi birtokos – 700, 799, 816, 1238
- Mihály vajda – Mihai Viteazul, 1593–1601 közt Havasalföld, 1600-ban Moldva, 1599–1600 közt Erdély fejedelme, Basa parancsára végezték ki – 1293, 1298
- Mihok I. Bethlen Mihály
- Mikes Kelemen (*Kelemen*) /megh. 1686/ – Háromszék főkapitánya, ítélőmester, Fehér vm. főispánja, tanácsúr. Katolikus érdekképviselője miatt Bethlen halálos ellenfelei között tartja őt számon. A levéltár Mikes Kelemen nagybátyja – 266, 286, 306–308, 312, 314, 321, 502, 643, 676, 685, 687, 691, 1104, 1344
- Mikes Kelemenné Kálnoki Zsuzsanna /megh. 1705/ – 314, 1344
- Mikes Mihály (*Mihaly, Mikes uram*) – 561, 567, 733, 1208
- Mikes Mihályné Bethlen Drusianna (*Mihalyne*) /megh. 1721/ – 389
- Mikes Pál – 1685–90 közt a deputáció tagja. Thökölyhez csatlakozott, majd havasalföldi szolgálatba állt; kiszolgáltatták a császáriaknak, állítólag kínzások után végezték ki Fogarasban – 104, 382, 710
- Miklós mester – Bethlen Miklós szakácsa – 1131
- Mikó-Rhédey család – 703, 1257, 1322
- Mikola – vsz. Mikola Zsigmond /megh. 1679/, tanácsúr, Torda főispánja tatár rabságba eséséig. 1675-től Kolozs főispánja – 260
- Mikola – 760
- II. Miksa (*Maximilian*) /1527–1576/ – német-római császár, I. Ferdinánd fia, I. Miksa néven magyar király, ur. 1564–1576 között – 992, 1178, 1292, 1293, 1296, 1298, 1302
- II. Miksa Emánuel – bajor választófejedelm, /ur. 1679–1726/ – 417, 947, 948, 952, 954
- Miksa Henrik (*Colonensis*) – kölni választófejedelm, ur. 1621–1688 – 231, 647
- Miles Mátyás (*Milesz*) /1639–1686/ – szász származású, Kemény János titkára, majd nagyszabeni tanácsos, történelmi munkát hagyott hátra – 104, 358, 383, 704, 710
- Minerva – a tudomány istennője a római mitológiában – 995, 1137, 1304, 1355
- Misák – bibliai személy, a tűzes kemencébe vetett három ifjú egyike – 1320
- Misztótfalusi Kis Miklós I. Tótfalusi Kis Miklós
- Mithridates Eupator (*Mytridates, Mytridatis*) – pontusi király, ur. i. e. 131–63 – 928, 1261
- Mitzus I. Teleki Miklós
- Mogni I. Magni
- Moguntinus I. János Fülöp
- Mohácsi (*Mohatsi*) – esetleg azonos Mohácsi Istvánnal – 424, 425, 1037, 1042, 1062
- Mohácsi István – Bethlen Miklós szolgálja, az Önéletírás írásakor, 1709 szeptemberében már halott – 801, 881, 1247
- Mohácsiné (*Mohatsine*) – 1037, 1140
- Mohai Gábor (*Mohaj Gabor*) – 388
- Mohamed (*Mahumet*) /570 v. 571–632/ – arab próféta, a mohamedán vallás megalapítója – 398
- Mojss Miklós (*Miklos*) – Bethlen Miklós jobbágya – 469
- Mojss Miklósné – 470
- Mokcsai István – vsz. azonos Mokcsai Istvánnal, aki 1718-ban Ung vm. szolgabírája volt – 1076, 1080
- Moldovan Joszip – a Pintye Gregor-féle felkelés idején esett a felkelők fogságába – 885
- Mollart, Ferdinand (*Mollart uram*) – gróf, 1711-ben az udvari kamara alelnöke – 942

- Molnár István (*Molnar Istvan*) – 1239
Molnár János – 609
Momus (*Momos*) – a rosszindulatú akadémikoskodás, a gáncs alakja az ókori irodalomban – 128, 607
Monok István – 14
Montecuccoli, Hercules Pius (*Montecuculi, Montekukuli*) /megh. 1735/ – császári ezredes, majd tábornagy, 1704-től a kurucok ellen harcolt – 947, 952, 954, 1267, 1270
Montecuccoli, Raymundus (*Montecuculi*) /1609–1680/ – német származású császári hadvezér, Zrínyi Miklós ellenége, tétovázó, magyarellenes megnyilvánulásai miatt népszerűtlen volt a kortársak között – 1167
More Mózes (*Moyses*) – 562
Móricz Gyula – 86, 661, 788, 1370
Morus, Thomas /1478–1535/ – angol államférfi, az Utópia c. mű szerzője – 684, 788, 1370
Mózes (*Moyses*) – bibliai személy, Izrael népének kivezetője az egyiptomi fogságból, törvényadó – 586, 741, 777, 1316, 1326, 1350
Münsteri (*Munsteri*) püspök I. Galen, Christoph Bernard Freiherr von II. Musztafa /ur. 1695–1703/ – török császár – 501, 572, 579, 751, 1198
Mytridatis I. Mithridates Eupator
Nabal – bibliai személy, gazdag pásztor, Dávid király ellensége – 999, 1306
Nabukodonozor – Babilónia királya, hódító háborúkat folytatott többek, így a zsidók ellen is – 1320
Nadányi János (*Janos*) /1641–1707/ – I. Apafi Mihály rokona, 1666–1678 között kartézianus szellemű enyedi professzor, Magyarországra menekül, Nagykállóban lelkész, 1689-ben Vítván, 1694-ben Nagybajomban telepedett le – 314, 699
Nádasdy család – 9, 603, 604
Nádasdy Ferenc (*Nadasdi*) /1625–1671/ – gróf, Vas vm. főispánja, 1664-ben országbíró, Zala és Somogy főispánja, belső titkos tanácsos, 1667–70 közt királyi helytartó. A Wesselényi-felkelésben való részvétele miatt az udvar kivégeztette – 173, 193, 195, 196, 198, 613, 618, 630, 633, 635, 638, 1162, 1163, 1170, 1172, 1174, 1179, 1352
Nádudvari János – vsz. Doboka vm. főbírája – 697
Nagy András, figedi – a Wesselényi-mozgalom egyik szervezője, a nádori mezei hadak kapitánya, bár a Wesselényi-mozgalomban való részvétele miatt halálra ítélték, katolizált, s 1673-ban kiszabadult, fele birtokát is visszakapta – 140, 616
Nagy (vagy Oláh) Balázs (*Balás*) – hadnagy – 311
Nagy Ferenc, lessenyi (*Ferencz*) /megh. 1679/ – a Wesselényi-mozgalom egyik szervezője, Bars megyei jegyző, majd nádori ítélmester. Wesselényi halála után Széchy Mária megteszi jószágkormányozójának. Bory az ő és Széchy Mária tanácsára mondja el Rottalnak a Wesselényi-összeesküvés tényeit. Bars megyei alispánként halt meg – 140, 616, 641
Nagy Géza – 86, 757, 788, 1271, 1370
Nagy Gyula – 86, 607, 788, 1370
Nagy István – 713
B. Nagy Margit – 772, 788, 1370
Nagy Miklós (*Nadgy Miklos, Nadgy Miklosi, Miklos*) – 61–63, 1145
Nagy Pál – táblai ülnök, bécsi követségi tag, Teleki bizalmasa – 25, 104, 383, 385, 441, 710, 711, 722, 732, 891, 896, 1250, 1294
Nagy Tamás /megh. 1676/ – Fehér vm. főispánja, tatár rabság után Teleki párthíve, Bánffy Dénes notaperében bíró – 630
Nagy Zsigmond (*Sigmond*) – 1215
Nagyajtai Kovács István – 86, 631, 635–637, 788, 1370
Nagyari József /1650 v. 1651–1694/ – református lelkész, külföldi tanulmányút után 1679-ben fogarasi lelkész, Apafi udvari papja. Híres prédikátor, remekművű beszédekkel – 420, 721, 1129
Nagyidai (*Nadj Idai*) – 885, 886
Nagymiklósi I. Nagy Miklós
Nagyszegi Gábor (*Nagy Szeghi*) – román származású kuruc tiszt, a görög

- katolikus unió ellenzője, ezért Rabutin bebörtönöztette. Később Érsekújvár parancsnoka – 972, 979, 1282
- Naláczai András (*Naláczai*) – Naláczai István fia, a Rákóczi-szabadságharc idején táblai ülnök, Hunyad vm. főispánja – 295
- Naláczai István (*Naláczai, Naláczai*) – Apafi szűkebb köréhez tartozik, udvarmester, tanácsúr, Hunyad vm. főispánja – 100, 107, 112, 160, 173, 185, 211, 272, 283, 284, 307, 308, 321, 327, 332, 355, 398, 404, 406, 407, 409, 442, 561–563, 565, 578–580, 595, 615, 623, 637, 640, 645, 650, 663, 665, 670, 671, 673, 674, 684, 698, 703, 728, 729, 732, 773, 1246, 1247
- Naláczai Lajos (*Naláczai, Naláczai*) /megh. 1728/ – Naláczai István fia, guberniumi tisztviselő, az 1709-ben felállított deputáció tagja, 1711-től Hunyad vm. főispánja – 51, 544, 782, 1017, 1021, 1024, 1026, 1056, 1086, 1228, 1237, 1238, 1242, 1243, 1245, 1246
- Naményi Mihály – Bethlen Miklós házi-tanítója – 87
- Napradi – 453
- Nehemiás (*Nehemias*) – bibliai személy, a perzsák jeruzsálemi helytartója – 1031, 1319
- Nemes János, hídvégi (*Janos*) /megh. 1688/ – Háromszék főkapitányaként Bethlen Miklós támogatója és bizalmi embere, tanácsúr – 205, 279, 303, 307, 308, 313, 315, 342, 531, 640, 642, 643, 652, 677, 682, 701, 789, 1052, 1170, 1371
- Nemes Jánosné Pápay Anna (*Nemes Janosne*) /megh. 1674/ – 268
- Nemes Péter (*Peter*) – tordai nemes, Apor Istvánt támogatja Bethlen Miklós ellenében a malom-perben – 107, 454, 736, 737, 1042, 1322
- Nemessányi Bálint, réthei /megh. 1706/ – Thököly bizalmi embere, követe Török- és Franciaországba – 698
- Németh G. Béla – 7, 788, 1370
- Németh László – 73
- Nényei Gáborné – 14, 1402
- Nicodemus – bibliai személy, farizeus – 1296
- Nigrelli, Octavian /megh. 1703/ – gróf, császári tábornok, Felső-Magyarország katonai parancsnoka – 954
- Noé (*Noe*) – bibliai személy, ősatya – 987, 991, 994, 1001, 1274, 1275, 1282, 1286, 1290, 1300, 1302, 1304, 1307, 1320
- Nógrádi János – máramarosi kamaraispán – 106, 421, 424, 723, 724
- Nopcsa Elek – 1301
- Nuiter [?] – 549
- Numsi – vsz. Numsi Mátyás, a kamara átvevője a gyulafehérvári sólerakó helyen – 855
- Nyári (*Nyari*) – 447
- Nyári urfiaczkza – 604
- Nyerges Judit – 14
- Oedipus – Laiosz és Iokaszté fia, Théba mondabeli királya, aki tragikus jósiatot beteljesítve megöli apját, feleségül veszi anyját – 997, 1305
- Ogyldi [?] – Czegei Vass György naplójában említ egy Ogilvi nevű generálist 1700-ban Bécsben, aki Teleki Lászlónál ebédelt – 391
- Okolicsányi Pál (*Okolitsani, Okolytsani*) /1650 k.–1715/ – felvidéki nemes, híres ügyvéd, II. Rákóczi Ferenc jogtanácsosa az 1690-es években. A szabadságharc idején már a császár pártján áll, Bécs egyik megbízottja a kurucokkal folytatott tárgyalásokon. Az evangélikus egyház világi vezetői közé tartozott – 375, 420, 421, 721, 722, 724, 725
- Olasz Mihály (*Olosz*) – guberniumi jegyző, titkár, Rabutin bebörtönözteti, kiszabadulása után a kurucokhoz áll – 544, 849, 1242, 1252
- Olcsvai – vsz. az Önéletírásban említett Olcsvai Mihály nevű gyulafehérvári hadnagy – 595
- Oppenheimer Sámuel (*Oppenheim*) /1635 k.–1703/ – bécsi hadseregszállító, bankár, a századfordulón az udvar gazdasági ügyeinek jelentékeny tényezője – 555, 745, 763, 789, 1370
- Opra – vak szabados – 702
- Orlai Miklós (*Orlai, Orlaj*) /1650–1704/ – 1672-ben putnoki kapitány, Thö-

- kölyhöz csatlakozván Erdélybe menekül, 1690-ben vele megy Törökországba, 1704 februárjában a bujdosók maradvány csapatát Erdélybe vezeti. Gyulafehérvár elfoglalása után hirtelen meghal – 314, 441, 685, 963, 1274
- Orczy család – 8
- Orosz György, csicseri (*Gyeörgy*) – 1695–99 közt Ung, 1703-ban Bereg vm. alispánja, majd a tiszántúli terület hadbiztos – 435
- Osteran – báró – 910
- Ostrosith Borbála I. Bethlen Farkasné
- Ostrosith család – 8, 88, 603, 612
- Ostrosith Erzsébet Ostrosith Pál és Ujfalusi Éva lánya, Bethlen Miklós feleségül kérte, de Szunyogh Mózes, majd Kirchpaum Jakab felesége lett – 88, 604, 605
- Ostrosith Mátyás /megh. 1701/ – felvidéki birtokos, a Wesselényi-mozgalomban való részvétele miatt elítélik, 1681-ben országos főszámvévő – 603, 604
- Ostrosith Mátyásné Révay Kata Szidónia /megh. 1703/ – 93, 124, 603, 604
- Ostrosith Pál /megh. 1650 k. – 125, 604, 605
- Ostrosith Pálné Ujfalusi Éva – 604, 605
- Óvári Kelemen* 773, 787, 1238, 1244, 1248, 1252, 1286, 1290, 1330, 1369
- Ovidius, Naso Publius /i. e. 43–i. sz. 17/ – római költő – 68, 747
- Öreg uram I. Basa Tamás
- Paar (*Par*) – az Olaszországból származó grófi család 1624 óta viselte az osztrák örökös tartományok főpostamesteri hivatalát – 1126, 1142
- Padurián Tódor – Retegi István jobbágya – 306
- Pais Dezső* – 74
- Pál, Szent (*Pal*) – apostol – 117, 235, 288, 599, 1020, 1022, 1023, 1039, 1054, 1056, 1129, 1314–1316, 1327
- Palatinus I. Esterházy Pál, Károly Lajos pfalzi választófejedelem és Wesselényi Ferenc
- Pálffy Pál – 605
- Pálffy János /1663–1751/ – horvát bán, császári hadvezér, Sáros vm. főispánja, a magyarországi csapatok főparancsnoka, a szatmári béke előkészítője, később Magyarország nádora – 1324
- Pálfi Ferenc (*Palffi*) /megh. 1696/ – a bécsi erdélyi udvari kancellária registratora – 492, 505, 506, 509, 512, 522, 545, 751, 755, 764
- Palm, David – 497, 506, 510, 528, 870, 893, 894, 942, 1245, 1267
- Palm-Thiell – a Bethlen Miklós perében összehívott bécsi különbíróság tagja – 1306
- Pályik János – Bánffy Dénes embere, majd Bánffy kivégzését követően, haláláig kolozsvári alkapitány – 664
- Panajot, Nicasius (*Panagiotti, Panayot*) – görög származású portai főtölmács, Rozsnyai Dávid török tanítója – 80, 88, 163, 170, 186–188, 190, 191, 193–195, 198, 199, 624, 633, 634
- Pancratius, Michael (*Szász püspök*) /1631 v. 1632–1690/ – jogi doktor, evangélikus püspök. Bécsi, müncheni, wittenbergi tanulás után Rostockban tanított. 1666-tól az eperjesi kollégium rektora, 1671-től megyesi lelkész, 1686-tól haláláig evangélikus püspök – 398, 530, 714
- Pancratiusné – Michael Pancratius bereghalmi püspök felesége – 26, 529, 759
- Pano István (*Pano, Páno Stephan*) – erdélyi görög kereskedő, tőle jutott Rabinhez Bethlen Miklós Columba Noéja – 44, 967, 968, 974, 1227, 1276–1279, 1286–1288
- Panormita, Antonius /1394–1471/ – Antonio Beccadelli, humanista költő, Alfonso aragóniai király tetteinek és mondasainak megörökítője – 77, 1260
- Pap András (*Andras*) – Pekry Lőrinc szolgája – 574–576, 773
- Pap Miklós (*Miklos*) – Bethlen Miklós szolgája – 237
- Pápai Pál (*Papai Pal*) – 816
- Pápai Páriz Ferenc /1649–1716/ – külföldi tanulmányút után Enyeden városi orvos, 1677-től a fejedelem udvari orvosa, 1680-tól a kollégiumban a fizika, logika, görög nyelv tanára – 55, 86, 675, 679, 691, 756, 757, 786, 788, 804, 807, 956, 1024, 1033, 1062, 1093, 1129,

- 1271, 1316, 1325, 1330, 1349, 1368, 1370
- Pápai Páriz Ferenc /1687–1737/ – Idősebb Pápai Páriz Ferenc és Szeghalmi Anna fia, hosszú peregrináció után 1726-ban tér haza, Angliában az elpusztított enyedi kollégium számára gyűjt pénzt. Hazatérése után feleségül veszi Aczél Tamás özvegyét, Diószegi Erzsébetet. Korán elbetegesedve, utód nélkül hal meg. Könyvhagyatéka egy része a kolozsvári református kollégium könyvtárába kerül – 55, 56, 1033, 1320, 1321, 1330
- Pápai Zsigmond (*Sigmond*) – 858
- Papinianus, Aemilius /2. sz. közepe/ – római jogtudós – 1128, 1351
- Papp Gáborné – 14
- K. Papp Miklós – 86, 767, 788, 1346–1349, 1357, 1365, 1370
- Paris – Priamus trójai király fia. Helena elrablásával kirobantotta a görög-trójai háborút – 1319
- Páris Sándor – 16, 692, 788, 1370
- Paskó Ferenc – Paskó Kristóf fia, aki apja Portára távozása után Teleki Mihály udvarában maradt – 703
- Paskó Kristóf, székegyházi (*Pasko, Paskó, Christof, Christóph*) /1634–1685/ – Erdély török diplomáciájának egyik fontos embere, többször járt a Portán. Béldivel tartott, amikor az oda menekült, de később hazajött, s elítélték. Sárospatakon halt meg. Történelmi munkája – Erdély története 1658–1660 között – is ránkmaradt – 89, 163, 285, 307, 308, 311, 316–318, 321, 323–327, 332, 333, 653, 673–675, 684, 689, 690, 700, 702, 703
- Paskó Kristófné – 653
- Pásztor – román püspök – 1210, 1211
- Patai Dániel (*Daniel*) – Bethlen Miklós szolgája – 912, 1255
- Patai György – Patai Dániel öccse – 1255
- Pataki Tóth István /1640–1693/ – kolozsvári teológiai professzor, 1688-tól II. Apafi Mihály nevelője – 107, 420, 446, 721, 722, 733, 1129, 1194 – l. még Sárpa[ta]ki!
- Pater I. Kászoni Márton
- Páter János (*Pater János*) – a szebeni görög kereskedők vezetője, 1672-es honosítása után jelentős szerepe volt a fejedelemség pénzügyeinek intézésében – 249
- Páter Miklós (*Pater Miklos*) – brassói harmincados – 497, 749
- Patkós János – híres háromszéki ügyvéd – 891, 1250
- Pauler Gyula – 605, 614, 615, 618, 621, 628, 632–635, 788, 1370
- Pázmány Péter /1570–1637/ – a magyar barokk irodalom és az ellenreformáció vezéralakja – 75, 786, 1347, 1368
- Péchy Pál (*Petsi Pal*) – csarodai birtokos – 435
- Pekry család – 8
- Pekry Ferenc, petrovinai (*Pekri*) /megh. 1662 k./ – Pekry Lőrinc apja, Bethlen Jánosné Frisci Fekete Klára első férje, Küküllő vm. főispánja. Lánya Teleki Mihály felesége volt – 211, 213, 639
- Pekry Ferencné Baládfi Bora (*Pekry Ferenc anyja*) – 213
- Pekry Lőrinc (*Pecri, Pekri, Lörike, Lörintz*) /1650 k.–1709/ – Bethlen Miklós mostohatestvére. Thököly mellé állt, majd Magyarországra menekülve katolizált, grófi rangot kapott. Rákóczi mellett is harcolt, az erdélyi hadak főparancsnoka lett – 52, 112, 113, 211, 212, 308, 449, 461, 462, 494, 495, 505, 519, 522, 573–575, 581, 608, 631, 639, 640, 738, 775, 836, 912, 1102, 1206, 1210, 1215
- Pekry Zsófia I. Teleki Mihályné
- Pelei Ferenc (*Ferentz*) – kővári alkapitány – 152, 246, 637
- Perényi család (*Prinyi*) – 9, 85, 432, 434, 727, 787, 1369
- Pernyeszi Anna I. Csongrádiné
- Pernyeszi család – 727, 909, 1254
- Pernyeszi Gábor – Rhédey Júlia nagypajja – 909, 1254
- Pernyeszi Mária (*Rhédey Julia anyja*) – Pernyeszi Zsigmond testvére – 891, 909, 1126, 1254
- Pernyeszi Mária (*Pernyeszi Zsigmond lánya*) – homoródszentpáli Szentpáli Benjamin felesége – 1114
- Pernyeszi Zsigmond, osztopenyri /megh. 1720 után/ – 1686-ban bécsi követ,

- Apafi udvarmestere, Rhédey Júlia ná-
luk nevelkedett, így került szorosabb
kapcsolatba Bethlen Miklóssal. A Kű-
küllő megyei Királyfalván lakott – 104,
383, 416, 433, 438, 710, 809, 810, 891,
896, 1008, 1017, 1025, 1029, 1033,
1034, 1096, 1099, 1100, 1110, 1112,
1114, 1122, 1124, 1126–1128, 1133,
1138, 1140–1143, 1250, 1350, 1351,
1357
- Perneszi Zsigmondné – Perneszi Zsig-
mondnak két felesége volt, Pálóczi
Horváth Sára, megh. 1705-ben; Bánffy
Sára, vsz. ez utóbbiról van szó – 438,
1125, 1350
- Perperna (*Perpenna*) – döllyfős ember,
Sertorius hadvezére, Pompejus végez-
tette ki – 1176
- Pesti Gábor /1510 k.–1546 után/ – huma-
nista-erazmista bibliafordító, Aeso-
pus-fordításai ismertek, szótárszer-
kesztő – 788, 1256, 1370
- Péter (*Simon Péter*) – apostol, az Újszö-
vetségben Simon volt a neve, mielőtt
Jézustól a Péter = Szikla nevet kapta –
399, 715, 1023, 1179, 1316
- Pethő Zsigmond (*Pető*) /megh. 1675/ –
Ónod parancsnoka, országos alkapi-
tány, felvidéki főkapitány, Zemplén
vm. főispánja, királyi udvarnok, ka-
marai elnök. Wesselényit többször vá-
dolta Bécsben – 600
- Petki Borbála l. Apafi Györgyné
- Petki István – 1653–1667 közt tanácsúr,
1630-tól Csik-, Gyergyó- és Kászón-
szék alkaptánya, 1635-től főkapitá-
nya. 1655–1661 közt főudvarmester,
1661-ben elveszti rangjait, 1664-ben
visszakapja – 642
- Petki János – vsz. Petki János /megh.
1612/ udvarhelyszéki főkirálybíró,
kancellár – 233, 676
- Petróczy család – 9, 604
- Petróczy István (*Petroczy, Petrotzi, Pet-
röczy*) /1633–1712/ – felvidéki birto-
kos nemes, Bethlen a Wesselényi-
mozgalom kibontakozásakor, Thö-
köly István közelében került vele kap-
csolatba. 1678-tól részt vett Thököly
Imre minden vállalkozásában, majd
Törökországba menekült. 1704-től
- Rákóczi tábornoka, fejedelmi tanács-
úr – 93, 97, 123, 125, 126, 133–135,
220, 602, 604, 612, 642, 658, 1166
- Phaedra (*Phoedra*) – Theseus felesége,
szerelmre gyúlt mostohafia, Hippoly-
tos iránt, s amikor őz nem viszonzta
szerelmét, bevádolta férjénél, hogy a
fiú tört érenyeire – 1176
- Phoebus – Apollo, napisten – 996, 1305
- Piccolomini, Giovanni Norbert /megh.
1688/ – gróf, olasz eredetű császári
tábornok, Albániában halt meg 1688
novemberében – 397, 919
- Pintye, Gregor (*Pintea, Pyntye*) – a Szat-
már megye keleti és déli részén elége-
detlenkedő román parasztok vezére.
1703-ban Nagybányánál esett el –
1089, 1341
- Pirnát Antal* – 72
- Pithagoras (*Pythagoras*) /i. e. 580–500/
– görög matematikus és filozófus –
1225
- Platon /i. e. 427–347/ – ókori görög idea-
lista filozófus – 412
- Plinius, Gaius Caecilius Secundus /61–114
k./ – római bíró, híres levélgyűjtemény
szerzője – 68
- Plinius, Gaius Secundus /23–79/ – a Hi-
storia naturalis szerzője – 927, 1176
- Plutarchos (*Plutarchus*) /46–120/ – gö-
rög történetíró – 1176, 1177, 1260
- Pogány család – 8
- Pogány György, csebi – 865
- Pogány Menyhért, csebi (*Menyhárt,
Menyhart eöczen, Viceispán*) /megh.
1710/ – 1673 és 1703 között többször
volt máramarosi alispán. Bethlen
Miklós tőle kapja az információkat a
Rákóczi-felkelés eseményeiről – 108,
364, 376, 425, 456, 466, 569, 577, 707,
741, 804, 868, 925, 940, 947, 952, 953,
1090, 1267, 1270
- Pogány Zsigmond, csebi (*Pogany Sig-
mond*) – 369
- Pompejus, Magnus /i. e. 106–48/ – had-
vezér, államférfi – 1176, 1177
- Pongrácz – 1038, 1067, 1071
- Porcia, Johann Ferdinand (*Portia*)
/1605–1665/ – III. Ferdinánd császár
nevelője, főudvarmester – 119, 613
- Pósházi János /megh. 1686/ – sárospa-

- taki tanár, vezetésével ment 1672-ben Gyulafehérvárra a kollégium elűzött diáksága. Vitairatok szerzője – 39, 40, 42, 43, 658 – I. még álneveit: Janus Philaetus Hydropolitanus és Justus de Palma Florentinus!
- Posta Mester I. Székely László
Poot, Abraham – 1159
- Pototzki – vsz. Potocki, Stanislaw /1579–1667/, krakkói vajda, a nagykorona hetmanja – 156
- Praefectus [?] – 229, 404, 412
- Prajner, Prejner I. Breuner
 Präpostvári család 909, 1254
- Primas I. Kollonich
- Princz Eugenius I. Eugène-François de Savoie Carignan
- Prinyi I. Perényi
- Prometheus – titán, aki a tüzet ellopta az Olympusról. Büntetésül egy keselyű marcangolta mindig újránövő máját – 607, 1199
- Pronai György (*Pronai*) – 1699-ben kancelláriai íródeák és notarius – 800, 854, 1243
- Prussiai király I. III. Frigyes
- Publilius Syrus – szírjai származású rab-szolga Julius Caesar korában. Szindrabjai tele vannak morális szentenciákkal, ezeket később külön gyűjteményben adták ki – 759, 1344
- Püspök 1674-ben I. Tiszabecsi Nagy Gáspár
- Püspöki Péter /megh. 1706/ – Fehér vm. főbírája – 964, 974, 1018, 1060, 1313, 1329
- Pyntyé I. Pintye
- Rabutin de Bussy, Amadeus – gróf, a tábornok fia – 983, 1287
- Rabutin de Bussy, Johann Ludwig (*Rabutin, Generalis*) /1642–1717/ – francia származású katona császári szolgálatban, részt vett Bécs felszabadításában, 1696-tól Erdély katonai parancsnoka – 13, 23, 24, 45–47, 49–51, 66, 91, 92, 113, 503, 507, 518, 519, 533, 542, 549, 550, 552, 558, 561, 562, 569, 571, 587, 738, 748, 750, 752–754, 757, 761, 765, 768, 772, 777–781, 805, 845, 851, 855, 859, 864, 865, 867, 871, 889, 892, 897, 899, 902, 903, 911, 921, 922, 924, 941, 945, 947, 952, 953, 956, 970, 975, 976, 978–980, 982, 984, 985, 987, 1007, 1025, 1090, 1203–1205, 1207, 1208, 1212–1227, 1230–1234, 1241, 1248, 1255, 1258, 1259, 1264, 1266, 1273, 1276–1278, 1283–1285, 1287–1289, 1299, 1306, 1341
- Rachenfels, Leopoldus Mathias (*Ráchenfelsz*) az erdélyi sókereskedelmi társaság adminisztrátora – 536, 762
- Rácz István (*Rác, Rutz*) – gyulafehérvári udvarbíró, Bécsben katolizál, majd a kurucokhoz áll – 443, 1147, 1364
- Rác Károly* – 13, 86, 1180
- Rácz Péter (*Ratz Peter*) – 170
- Radák család – 8
- Radák István (*Radák Istvan*) – 296, 315, 403, 431, 726, 816
- Radák István apja – 431, 726
- Ráday Gedeon* – 634
- Radics András (*Radich, Radics, Radits*) – kassai secretarius, később az elégletlenek és a kurucok jelentős alakja, Munkács kapitánya – 162, 163, 167, 170, 603
- Radvánszky család – 8
- Rákóczi – 321
- Rákóczi család – 614, 630, 643, 644, 957, 968, 1280
- Rákóczi Ferenc – a Wesselényi-összeesküvés egyik résztvevője, később a bujdosokkal Erdélybe került – 270
- I. Rákóczi Ferenc (*Rakocy Ferentz*) /1642–1676/ – II. Rákóczi György fia, 1652-ben választott erdélyi fejedelem. 1666-ban feleségül veszi Zrínyi Ilonát. Részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben, Zrínyi Péter elfogatásának hírére visszatért a császár hűségére, de csak anyja, Báthori Zsófia ellenreformációs érdemeiért és nagy váltságdíj fejében szabadult – 36, 141, 144, 147, 164, 176, 222, 645, 1168, 1170, 1172, 1179
- II. Rákóczi Ferenc (*Rakocy, Rakolczy*) /1676–1735/ – a szabadságharc vezetője, Erdély fejedelme 19. 52, 787, 788, 790, 947, 948, 965, 968, 1047, 1061, 1075, 1106, 1214, 1266, 1267, 1269, 1270, 1274, 1275, 1279, 1280, 1287,

- 1314, 1315, 1317, 1318, 1323, 1324, 1335, 1337, 1345, 1369–1371
- I. Rákóczi György (*Rákoczy Gyeörgy, Rákotzi Györgj*) /1593–1648/ – kelet-magyarországi kálvinista nagybirtokos, 1630-tól Erdély fejedelme. Bethlen Gábor politikájának folytatója – 282, 297, 488, 490, 690, 695, 748, 789, 1371
- II. Rákóczi György (*Rakoczy György*) /1621–1660/ – I. Rákóczi György fia, 1642-től választott fejedelem, 1648-tól apja helyébe lépve Erdély tényleges fejedelme. 1657-ben a Porta hozzájárulása nélkül indított hadjáratot a lengyel trónért. Veresége után tatár fogságba esett. A törökökkel vívott harcban esett el – 87, 245, 274, 275, 646, 789, 899, 968, 1280, 1293, 1298, 1371
- II. Rákóczi Györgyné Báthori Zsófia (*Jezabel, Rakocine*) /1629–1680/ – az ellenreformáció híve, a protestáns prédikátorok üldözése miatt kortársai Jezabelnek hívták – 100, 274, 275, 297, 653, 654, 668
- Rákóczi Zsigmond /1544–1608/ – szendrői és egri főkapitány, borsodi, hevesi főispán, 1607–08 között Erdély fejedelme – 1293
- Rákóczi-Trautson család – 8
- Ramus, Petrus /1515–1572/ – francia filozófus, nyelvtani, retorikai, matematikai tankönyvek szerzője. Az új rendszerű logika megalkotására tett kísérletet – 70
- Ráth György – 39
- Ráth-Végh István – 86, 639, 788, 1370
- Rátkai (*Ratkai*) – 510, 552, 553
- Rebeka – bibliai személy, Béthuel lánya, Izsák felesége, „felette szép ábrázatú” – 1325
- Récsei István, sárdi (*Retsei*) – postamesster, majd az Apafi-birtokok praefectusa – 972, 1283
- Rédey – 603
- Rettegi István (*Retteghi*) – Bethlen Miklós szolgája, aki Zrínyinél volt vele – 88, 306, 604, 683
- Révay család – 8
- Révész Kálmán – 628, 788, 1370
- Réz Pál – 14, 1318
- Rézler Farkas András (*Rezler*) – híres Habsburg-párti ügyvéd, pozsonyi tanácsos – 901
- Rhédey Ádám (*Adam*) – Rákóczi híve volt – 1141
- Rhédey család – 9, 54, 423, 723, 807, 808, 878, 1041, 1067, 1099, 1321, 1322, 1332, 1343
- Rhédey Ferenc /1616–1667/ – 1648-tól Máramaros vm. főispánja, fejedelmi tanácsos, 1657 novemberétől 1658-ig fejedelem – 233, 629, 630, 635, 1067
- Rhédey Ferenc (*Redai, Redei, Rédei, Redej Ferentz*) /1634–1684/ – Kolozs főispánja, maroszéki főkapitány, Udvarhelyszék főkirálybírája. Bethlen Miklós e pozíciójában kerül vele szorosabb kapcsolatba – 100, 101, 129, 174, 203, 220, 283, 284, 302, 303, 307, 308, 310, 313, 316–318, 320, 323, 328–330, 332, 334, 336, 338, 340–343, 346–348, 350, 640, 641, 643, 665, 673, 674, 684–686, 688, 689, 692, 693, 697–699
- Rhédey Ferencné Thoroczkai Erzsébet /megh. 1678/ – 311, 316, 686, 688
- Rhédey István (*Redei*) /megh. 1693/ – Rhédey Júlia nevelőapja – 362, 1250
- Rhédey István – 108, 465, 741
- Rhédey János (*Redei Janos*) /megh. 1686 v. 1687/ – 104, 363, 369, 371, 374, 377, 707
- Rhédey Julia anyja I. Pernyeszi Mária
- Rhédey László – Rhédey Júlia testvére, Csarodán lakott – 435, 467, 727, 808, 809, 900, 908, 909, 919, 1040, 1041, 1050, 1063, 1064, 1067, 1075, 1080, 1098, 1099, 1107, 1118, 1122, 1125–1127, 1141, 1239, 1253, 1254, 1331, 1336, 1343, 1347, 1349, 1362
- Rhédey Mihály (*Redei Mihaly*) – vsz. az 1686-ban vagy 1687-ben elhunyt Rhédey János 1716-ban elhunyt Mihály fia – 1067
- Rhédey Pál (*Rhedei Paal*) /megh. 1722/ – II. Rákóczi Ferenc híve, Doboka vm. Rákóczi-párti főispánja, később táblai ülnök Erdélyben – 108, 423, 465, 723, 741, 801, 803, 807, 877, 919, 1041, 1045, 1084, 1100, 1110, 1112,

- 1118, 1122, 1141, 1247, 1257, 1322, 1323
- Rhédey Zsigmond – Szatmárnál halt meg a török elleni csatában, fia ugyancsak Zsigmond, 1704-ben halt meg. Máramarosszigeten volt háza, halála után ezt perelik – 1097, 1322
- Rhether, Andreas – brassói folnagy – 454, 736
- Richelieu, Armand Jean du Plessis (*Richelieu*) /1585–1642/ – francia politikus, az államtanácsban a had- és külügyek vezetője, miniszter. Az abszolút monarchia híve, a Habsburg-hegemonia megtörése érdekében Erdéllyel is szövetséget akart kötni – 398, 715
- Rimay János /1570 k.–1631/ – késő reneszánsz stílusú költő – 785, 1344, 1367
- Ritoók Zsigmondné* – 14, 731
- Roboám (*Roboam*) – bibliai személy, Salamon fia – 322, 688, 1184
- Rodelt Simon – beszercei bíró – 106, 413, 719
- Rohonyi Zoltán* – 786, 1368
- Rosenberg – kamaraelnök – 1189
- Rosdy Pál* – 9, 14
- Rosi – 1148, 1149
- Rottal János (*Rottál*) – gróf, császári miniszter, aranygyapjas vitéz, Styria fő ezüstitárnoka. Apja Rottal János Jakab, szendrei kapitány, anyja Thurzó Mária, Thurzó Szaniszló nádor húga. A bécsi udvar Erdély-szakértője, az 1670-es mozgalom leszerelésére küldött bizottság, majd 1670–71-ben az elfogottak felett ítélkező bíróság elnöke – 95, 119, 140, 147, 150, 159, 166, 222, 600, 602, 603, 620, 622, 635, 640, 1170
- Rozmán János (*Rozman, Rozmany, Rozmány*) – szőlősi harmincados – 423, 424, 434, 435, 438, 723, 724, 729
- Rozsnyai Dávid (*Dauid Deák*) /1641–1718/ – Erdély tolmácsa a Portán. Történeti műve, önéletrajza maradt fenn – 163, 199, 624, 634, 644, 645, 697, 789, 1371
- II. Rudolf /1552–1612/ – német-római császár, I. Rudolf néven magyar király. Csillagászzal és alkímiával foglalkozott. Elhatalmasodott elmebaja miatt fivére, a későbbi II. Mátyás kormányzott helyette, 1608-ban lemondatta a magyar, osztrák és morva trónról, 1611-ben pedig a cseh trónról is. 1606-ban a zsitvatoroki béke egyik megkötője – 619, 694, 992, 1292, 1293, 1298, 1299, 1302
- Saint Croix, Johann (*St. Croix*) – gróf, császári altábornagy – 436
- Salamon – bibliai személy, zsidó király, a bölcsesség példaképe – 117, 231, 235, 288, 291, 599, 999, 1000, 1129, 1351
- Saláti András (*Sallati, Sallai, Salatz*) – Bethlen Miklós gyulafehérvári tisztartója, 1715-ben már nem él – 986, 1123, 1276–1278, 1285, 1332
- Saláti János (*Salatz, Sarlati*) – Saláti András öccse, Teleki Sándor szolgája – 974, 986, 1276, 1278, 1285, 1286
- Salburg – vsz. Salburg, Gotthard Henrik, gróf, 1700-tól kamaraelnök – 801, 869, 943, 944, 1245
- Salm, Karl Theodor Otto (*Salmensis fejedelem*) /1648–1710/ – katonai szolgálat után 1685-ben titkos tanácsos és első miniszter – 49, 409, 1237
- Sallustius, Caius Crispus /k. i. e. 86–35/ – római történetíró, Julius Caesar híve – 118
- Samu – szakács – 1038
- Samuel [?] – 140
- Sámuel (*Samuel*) – bibliai személy, próféta, Izrael népének utolsó bírása – 988, 1178, 1306, 1320
- Samuel deák I. Szentiváni Sámuel
- Sándor I. Géczy Sándor
- Sándor, Nagy (*Alexander*) /i. e. 356–323/ – híres hadvezér, macedón király, a perzsa birodalom meghódítója – 931, 1263
- Sándor Gáspár (*Sandor Gaspar*) /megh. 1723 k./ – sellyei kapitány, később Thököly sógora és főgenerálisa, 1699-től átvált a császári hadakhoz – 136, 613
- Sándor Gergely (*Sandor*) – Udvarhelyszék alkirálybírája, guberniumi registrator, titkár, később ítélőmester – 220, 239, 315, 1004, 1010, 1017, 1024, 1026, 1056, 1310

- Sárosi István – főbíró – 106, 431, 726
- Sárosi János, csekefalvi (*Sarosi, Sarossi, Sárossi*) /megh. 1703/ – 1683–87-ben portai követ, 1691-ben ítélőmester, Erdély főcommissarius, guberniumi tanácsos, Gyulafehérvár főjegyzője. A rendek bebörtönözték, 1703-ban kiszabadult, ugyanazon évben meghalt – 359, 450, 530, 537, 754, 760, 848, 855, 856, 877, 890, 972, 976, 979–981, 983–985, 1192, 1195, 1215, 1223–1225, 1247–1251, 1282, 1289
- Sárpa[ta]lki – kolozsvári prédikátor, esetleg azonos a Sárospatakról beszámolt Pataki Tóth István kolozsvári professzorral – 270, 271, 667
- Sárpataki Márton (*Sarpataki*) – jobbagyszármazású ügyvéd, fiscalis director, ítélőmester, tanácsúr – 255, 303, 642, 677, 697, 1310
- Sárpataki Márton /megh. 1727/ – az azonos nevű ítélőmester fia, grófi rangra emelkedett, majd Küküllő főispánja lett. Katolizálván, nevét Keresztesre változtatta; a kortársak szerint nem rendelkezett az apa kvalitásaival – 53, 1006, 1008–1010, 1309
- Sárvári Tamás (*Saarvari Thamas*) – kolozsvári polgár – 245
- Saul – őszötvetségi személy, Izrael első királya – 1178
- Savoyai Jenő I. Eugène-François de Savoie Carignan
- Saxoniai elector I. János György és I. Frigyes Ákos
- Scalvinioni, Hieronymus (*Scalvignioni, Szcalvignioni*) /1642–1705/ – udvari kamarai tanácsos – 510, 893, 894, 965
- Scharden, Friedrich Wilhelm von (*Schardius*) /1671–1734/ – hallei főlelkész, inspektor – 55, 56, 1330, 1331
- Schaffenberg I. Scherfenberg
- Schedel – 493, 854, 964, 966
- Schemelius – német kereskedő – 951
- Scheipner, Simon – brassói tanácsúr – 747
- Scherfenberg, Friedrich Sigmund (*Safsenberg, Schaffenberg, Scherffenberg, Schärffenberg, Sharfenberg*) /megh. 1688/ – császári tábornok, 1686-ban ő
- hódoltatja meg Erdélyt – 24, 25, 90, 104, 379–382, 384, 390, 391, 407, 707, 709–714, 919, 1184–1186, 1217
- Schickh – tanácsos, Bethlen Miklós perének felülvizsgálásában játszik szerepet – 1306
- Schlitter – tanácsos, a Bethlen Miklós perét felülvizsgáló különbírósg tagja – 1306
- Schmettauer – boroszlói kereskedő – 626
- Schmidt – kapitány, vsz. a volt kassai főparancsnok – 779, 781
- Schmidt, Thomas von Scharffenbach (*Schmid*) – Bethlen Miklós hitelezője, szászsebesi királybíró – 1015, 1312
- Schöellen, Heinrich von (*Henricus Schoellenicus*) – 95, 167, 626, 1164
- Scipio – Cornelius Scipio Africanus major, hadvezér vagy Cornelius Scipio Aemilianus Africanus minor, hadvezér, consul. Mindkettő száműzetésben halt meg – 60, 1176
- Sebesi – 406
- Seeau, Johann Friedrich (*Zeeau*) /1659–1729/ – osztrák pénzügyi szakember, udvari kamarai tanácsos, az erdélyi kamarai bizottság elnöke – 801, 876, 893–897, 907, 908, 911, 915, 943, 944, 1060, 1230, 1248, 1251
- Seeau, Johannes Honorius – gróf, az Erdélybe küldött kamarai bizottság elnöke 1702-től. Testvérétől vette át a tiszteket – 803, 935, 937, 1264
- Seilern, Johann Friedrich (*Seiler*) /1646–1715/ – gróf, császári miniszter, udvari kancellár, a Rákóczival folytatott békétárgyalások császári biztosa – 1306, 1317
- Seneca, Lucius Annaeus /1–65/ – sztoikus filozófus, költő és természettudós – 69
- Sennyei – 924
- Septimius Severus /146–211/ – afrikai származású római császár, ur. 193–211 – 1351
- Sérczi Lőrinc – 1708-ban gyulafehérvári senior, 1711-ben peregrinálni indul ifjú Pápai Páriz Ferencceel. Később Enyeden telepedett le – 55, 1330
- Serres, Jean de (*Serranus*) /1540 k.–1598/

– francia történész és teológus, a III. Henrikről írott mű szerzője – 1178
Sertorius, Quintus (i. e. kb. 123–72) – római hadvezér, demokrata – 1176
Sidrák – bibliai személy, a három ifjú egyike, akiket tüzes kemencébe vetett Nabukodonozor – 1320

Sík Sándor – 75

Simeon (*Simëon*) – bibliai személy, Jákob és Lea fia, vagy az a jámbor jeruzsálemi férfi, aki öregségében ígéretet kapott Istentől, hogy addig nem hal meg, amíg meg nem pillantja az Üdvözítőt 1022. 1315

Simon Jóna – bibliai személy, Péter apja – 715

Simon Mihály – a bécsi erdélyi udvari kancellária registratora, tanácsosa 537, 807, 808, 1008, 1039, 1057, 1081, 1092, 1322, 1327

Simon Péter I. Péter

Simonfi Mihály, marosvásárhelyi (*Simonffi, Director, Fiscalis Director*) /megh. 1709 előtt/ – táblai protonotárius, ítélőmester, fiscalis director – 890, 891, 896, 966, 969, 971, 973–975, 979–981, 985, 989, 1230, 1250, 1282, 1285

Simonyi Ernő – 788, 1274, 1285, 1370

Sinkovics István – 745, 748, 765, 788, 1370

Sobai András – kassai secretárius – 430, 726

Sobieski, Jan (*Sobieski János*) /1624–1696/ – lengyel király, 1674-től uralkodott – 405, 406, 410, 413, 420, 421, 428, 458, 667, 705, 718, 719

Sófár – bibliai személy, a naani Cófár, a Jób meglátogató három barát egyike – 716

Solinus – vsz. C. Julius /i. sz. 3. sz./, Plinius és Mela nyomán kivonatos földrajzot készített – 1260

Somberg – generális – 402

Souches, Louis Rattuit de (*Zuza*) /1608–1683/ – francia származású császári hadvezér, tábornok, harcolt a 30 éves háborúban, s a 60-as években a Felvidéken a török ellen, majd Bécs parancsnoka lett – 670

Spanyol király I. IV. Fülöp

Sphinx – Théba városát sanjargató

szörny, megölte azokat, akik nem tudták megfejteni talalós kérdését. Oedipusnak sikerült – 997, 1305

Spielenberger Dávid /1627–1684/ – Spielenberger Sámuel orvos fia, leideni, baleseli és padovai tanulmányok után Lőcse orvosaként lép apja hivatalába. Bányászatból gyűjtött magának óriási vagyont – 143, 615

Spinola, Ambrogio de (*Spinolla*) /1569–1630/ – marquis, genovai származású spanyol tábornok – 1293

Sporck, Johann (*Spork*) /1601–1679/ – császári tábornok, 1675-ben Felső-Magyarországon harcol Thököly ellen – 669

Starhemberg, Gundacker Thomas (*Starhemberg*) /1663–1745/ – az udvari kamara elnöke 1704–1717 között, a haditanács elnöke – 481, 1189, 1306

Stainville I. Steinville

Steingellenfelsz – 910

Steinville, Stephan (*Stainville, Steinvill, General*) /megh. 1720/ – gróf, lotharingiai származású tábornok, az erdélyi császári seregek főparancsnoka 1713-tól. 1716-ban kiűzi a Bethlen kolégiumot az épületéből – 1025–1028, 1030, 1034, 1037, 1087, 1114, 1317, 1339, 1349

Stella – 1102

Stépán Ferenc (*Stepan, Sztepan Ferentz*) – Tokaj kapitányának fia, felesége Teleki Mihály húga, Anna. Később Rákóczi híve – 229, 256, 660

Stepney, George /1663–1707/ – költő és diplomata, bécsi angol követ, a nagyszombati béketárgyalások egyik résztvevője. Az angol érdekeknek megfelelően igyekszik előmozdítani a kiegyezést Bécs és a felkelők között – 52, 54, 804, 963, 974, 1035, 1076, 1274, 1285, 1287, 1288, 1311, 1336

Stoll Béla – 14, 76, 788, 1266, 1370

Strassoldo, Karl /1635–1680 után/ – gróf, kassai főkapitány, szatmári német parancsnok, császári hadvezető – 670

Strattman (*Strathmann, Stratman*) – vsz. Strattmann, Heinrich Johann /1662–1707/ herceg, I. Lipót tanácsos

- sa, kancellár – 460, 463, 981, 1189, 1190, 1294
- Sulyok család – 451, 735, 909, 1254
- Sulyok Ferenc – 909, 1254
- Sulyok György – 909, 1254
- Sulyok János – 909, 1254
- Suicerus, Johannes Casparus /1620–1684/ – zürichi héber-, latin- és görög tanár, idősebb Pápai Páriz Ferenc pártfogója – 675
- Süketfalvi I. Gálfalvi Gergely
- Sükösd – vsz. Sükösd Miklós – 879
- Svédcs, Svéd király I. XI. Károly és XII. Károly
- Szabó András (*Szabo*) – az 1697–98-as bécsi követség tagja – 587
- Szabó Barthos – 719
- Szabó Károly – 38, 39, 42, 1337
- Szabó Keresztély (*Szabo Krestely*) – nagyenyedi, a kollégium vicekurátora 1675 és 1691 között. Vs. azonos Chrestel Schneider enyedi szász polgárral – 392, 1051
- Szabó Mihály – Bethlen Miklós szolgája – 716
- Szabó Miklós – Bethlen Miklós szolgája – 716
- Szabó T. Attila – 788, 1274, 1370
- Szádeczky Béla – 789, 1370
- Szádeczky Lajos – 85, 625, 685, 789, 1287, 1370
- Szajbély Mihály – 14, 613
- Szakács Mihály (*Szakats*) – Bethlen Miklós szolgája, urát Bécsbe is elkíséri és ott szakácsa – 475, 1029, 1318
- Szakály Ferenc – 763, 789, 1370
- Szatkárdy János (*Szatkardy Janos*) – horvát nemes, ítélőmester, 1666–67-ben királyi személynök. Besztercén halt meg – 148
- Szatkáry I. Szatkári
- Szalánczi István – többször járt követi megbízatással a Portán – 653
- Szalárdi János /1601–1666/ – történétíró – 19
- Szalay László – 84, 740, 789, 1274, 1371
- Szaniszló Zsigmond – Torda megyei unitárius nemes, tordai főbíró, városi jegyző. 1682-ben táblai írnok, csatlakozott a kuruc felkelőkhöz, naplót írt – 737, 755, 789, 1371
- Szaplonczai Jónás – máramarosi nemes, 1700-ban megölték – 866, 1090, 1341
- Szaplonczai Tivadar István – máramarosi nemes, Bethlen Miklós bécsi szolgája – 59, 60–64, 1115, 1117, 1131, 1146, 1150, 1348, 1353, 1356, 1363–1365
- Szaplonczai Tivadar Istvánné (*Lizel*) – 1115, 1363
- Szapolyai család – 619
- Szapolyai János (*Szepesi János*) /1487–1540/ – I. János magyar király. 1511-től erdélyi vajda, az 1514-es Dózsa-féle felkelés leverője, 1526-tól magyar király – 694, 695, 1291, 1297
- Szarka János – Bethlen Miklós bethlenszentmiklósi tisztartója – 702
- Szász János (*Czabanius, Zabanius*) /1663–1703/ – Zabanius János, 1693-tól Sachs von Harteneck néven birodalmi lovag, szebeni tanácsos, polgármester, királybíró. Bethlen Miklósnál olvasható hosszú búnlajstroma miatt 1703-ban kivégezték – 20, 26, 73, 518, 519, 526, 530, 759, 912, 977, 987, 989, 1018, 1023, 1053, 1102, 1211, 1213, 1215, 1216, 1219, 1222, 1225–1227, 1231, 1232, 1241, 1255, 1286, 1299, 1334
- Szász püspök I. Adami Stephan és Pancratius Michael
- Szathmári Gáspár (*Szatkáry*) /megh. 1699/ – az enyedi kollégium vicekurátora – 103–105, 361, 387, 392, 398, 705, 711, 712, 714
- Szathmári István – 14
- P. Szathmári Károly – 86, 789, 1275, 1289, 1299, 1300, 1371
- Szatmári kapitány (Szatkáry) I. Csáky István
- Szatmárnémeti Mihály /1638–1689/ – hollandiai peregrináció után Göncön, Debrecenben, majd Kolozsvárott lelkész. Nagyszabású irodalmi tevékenységet fejtett ki – 43, 1175
- Szaunder József – 786, 1368
- Száva Mihály (*Szava Mihaly*) /megh. 1729/ – báró, erdélyi főnemes, pénzügyi hivatalnok, Zaránd főispánja. A kurucokhoz csatlakozott. Rákóczi

- is hasonló feladatokkal bizta meg, de visszaélései miatt bebörtönöztette. 1705 után visszatért a császár pártjára – 151, 481, 489, 745
- Száva Mihályné (*Szava*) – 219
- Szávai János – 15, 789, 1371
- Szavuly (*Szavul*) – Pekry Lőrinc jobbágya – 574, 575
- Szalvinioni I. Scalvinioni
- Szebeni Commendás 1705-ben – Cserei Mihály névsora egy Toled nevű generálist említ – 47, 49, 50–52
- Szebeni Király Biro I. Franck Bálint Széchenyi család – 8
- Szegedi Ferenc (*Szegedy Ferencz*) /megh. 1675/ – pozsonyi prépost, váci püspök, kancellár, egri püspök – 148
- Szegedi György (*Szeghedi*) – rác származású, a sóaknáknál dolgozott – 280, 296, 349, 670
- Szegedi Györgyné – előbb Királyfalvi Ferencné – 670
- Szegeti Mihály – Bethlen Miklós szolgája – 98, 237, 650
- Székely László, borosjenői (*Szekely Laszlo, Posta Mester*) /1644–1692/ – főpostamester, majd tanácsúr. Teleki híve és bizalmasa Apafi körül. 1680-tól kolozsi főispán, táblaelnök, tartományi főbiztos – 20, 26, 100, 177, 179, 184, 185, 279, 283, 302, 312, 314, 321, 592, 615, 629, 630, 656, 657, 669, 671, 673, 679, 682, 714, 729
- Székely Mózes (*Moses*) – vsz. Székely László fia, aki évekig a Portán volt – 638
- Székelyhídi (Nethlebius) Mihály – praceptor Teleki Sándor udvarában, hosszú ideig peregrinál, Brémától Angliáig, 1742–50 között ott akarja felszenteltetni magát – 680
- Szekhalmi András – 660
- Széki Márton – Belső-Szolnok vm. főispánja – 107, 440, 731
- Szelepcsényi György (*Cancellarius, Ersek*) /1595–1685/ – 1657-től kalocsai, 1666-tól esztergomi érsek, erőszakos ellenreformátor – 119, 121, 196, 600, 669, 1162
- Szénási – 557
- Szenci Kertész Ábrahám /megh. 1667/ – Hollandiában tanulta a nyomdászatot, Nagyváradon, Kolozsvárott és Szebenben működött – 70
- Szenci Molnár Albert /1574–1634/ – szótáríró, szoltárfordító – 582, 614, 687, 755, 788, 790, 1321, 1370, 1371
- Szenczei László – 1311
- Szentgyörgyi György (*Sz. Györgyi*) – Bethlen Miklós inasa – 1066, 1069, 1071, 1096, 1123, 1139, 1146, 1332–1334, 1358
- Szentbenedeki prédikátor – 388
- Szentiváni Sámuel (*Samuel deák*) – jogász, 1678-ban fiscalis director – 202
- Szentiványi László (*Sz. Ivanyi*) /megh. 1713 k./ – gróf, az eperjesi törvényszék tagja, később a kurucokhoz áll. Bártfa, Szeben, Eperjes kapitánya, Kraszna vm. főispánja, a pozsonyi kamara tanácsosa – 25, 365, 423, 430, 432, 435, 453, 468, 707, 723, 726, 727, 828
- Szentkereszti András, zágoni (*Szent Kereszti*) /megh. 1736/ – Magyarországról kerül Erdélybe, ügyvédi tisztelet tőlt be, a bécsi erdélyi udvari kancellárián ő a református titkár. Később hivatali karriert fut be, itélőmester és tanácsos lesz. Cserei szerint 74 éves korában halt meg – 45, 62, 108–112, 460, 465, 467, 477, 484, 492, 494, 495, 498, 509–511, 527, 545, 548, 549, 552, 554, 557, 583, 743, 749, 755, 756, 759, 767, 775, 802, 805, 807, 822, 863, 869, 892, 894–896, 915, 926, 964, 966, 967, 969, 974, 986, 1008, 1021, 1022, 1029, 1031, 1032, 1034, 1039, 1040, 1046, 1057, 1078, 1081, 1132, 1141, 1244, 1273, 1275, 1279, 1280, 1327
- Szentkereszti Andrásné – 528
- Szentkirályi Balázs (*Sz. Királyi Balás*) – deák – 311
- Szentkirályi György – 86
- Szentpáli Jánosné Bornemissza Zsuzsanna /megh. 1673/ – I. Apafi Mihályné Bornemissza Anna néneje – 658
- Szepesi – 854
- Szepesi János I. Szapolyai János
- Szepesi Pál, négyesi (*Pal*) /megh. 1685/ – borsodi nemes, 1666-ban Borsod alispánja. 1671-ben Erdélybe menekül, 1672–73-ban a bujdosók követe a Por-

- tán. 1683-ban a kassai országgyűlésben Thököly egyik tanácsosa – 135, 140, 142, 147, 276, 616, 630, 637, 658, 669
- Szepsi Csombor Márton /1595–1622/ – külföldi tanulás után kassai iskola-mester, az első magyar nyelvű útleírás, az *Europica Varietas* szerzője – 787, 1369
- Szerencsi (*Szerenytsi*) – máramarosszigeti harmincados – 907
- Szerran – A „Bolánd Regimentje colonellusa” – 442
- Szigeti – Bethlen Miklós szolgája – 1123, 1138, 1146
- Szigeti Gyula István /1678–1740/ – németországi és hollandiai akadémiajárása /1705–1708/ után partiumi lelkész. 1714-től az enyedi kollégium teológiatanára, 1737-től Erdély református püspöke – 810, 1136, 1137, 1140, 1355, 1356
- Szigeti József – 785, 1367
- Szigeti Márton (*Marton*) – 223, 224, 644
- Szilády Áron – 86, 789, 1371
- Szilágyi Sándor – 84, 86, 681, 710, 712, 713, 718, 786, 789, 1367, 1371
- Szilvási – ketzelitzki család – 223, 224
- Szilvási Boldizsár (*Szilvasi*) – Szilvási János fia, Bethlen Miklós unokáját veszi feleségül – 691, 810, 1133, 1140, 1142, 1353, 1356, 1357
- Szilvási Boldizsárné Bethlen Borbála – 652 – I. még Bethlen Borbála!
- Szilvási Mátyás, ketzelitzki (*Czeszelicski*) – részt vett II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratában, tatár fogságba esett, hazafelé tartó útjában érte a halál – 223, 224, 644
- Szirmai – 495, 496
- Szirmai – esetleg azonos Szirmai Miklóssal – 834, 845
- Szirmai – 924
- Szirmai Miklós (*Miklos*) – Cserei szerint Magyarországról került Erdélybe – 837
- Szőcs Dániel (*Daniel uram, Szőcs Dani-el*) – 413, 414
- Szőcs Péter (*Szöts Peter*) – vsz. alias Krisztes, 1656-ban postamester, 1662-től Kővár főkapitánya. 1667-től Huszt főkapitánya és Máramaros főispánhelyettese, 1670–90 közt tanácsúr – 828
- Szöllösi István – Bethlen Miklós szolgája – 1027, 1317
- Szöllösi – esetleg azonos Bethlen Miklós Szöllösi István nevű szolgájával – 963
- Szöllösy Klára* – 786, 1368
- Sztepán Ferenc I. Stépán
- Sztojka /megh. 1697/ – 556
- Sztojka – Bethlen Miklós szolgája [?] – 1114, 1115, 1123
- Sztojka József – máramarosi román püspök – 580, 774
- Sztojka László (*Sztoyka*) – Máramaros vm. notariusa, majd alispánja. II. Rákóczi Ferenc districtualis commissarius, 1707-től a Partium gazdasági ügyeinek irányítója. 1717-ben a Máramarosba beütött tatárokat úzi ki – 799, 820, 826, 829, 832, 885, 886, 1239, 1240
- Szuhai Mátyás, szuhafői (*Szuhay Matyas*) /megh. 1677/ – gömöri birtokos, Abaúj vm. táblabírája, kálloői kapitány, 1670-ben a felkelők egyik hadnagya, Thököly híve, 1677-ben a labancok megostromolták a házát, őt megölték – 140, 142, 616, 630
- II. Szulejmán (*Szulimán*) /ur. 1520–1566/ – török szultán – 152, 154, 619, 866, 1245, 1291, 1292, 1297, 1298
- III. Szulejmán /ur. 1687–1691/ – török szultán – 730
- Szuromi Lajos* – 789, 1355, 1371
- Szürtehi – Cserei említ egy Szürtei András nevű embert, aki Apafi lovashadnagya volt – 311
- Taaff-regiment – a Taaffe, ír származású osztrák nemesi család egyik tagjáról elnevezett hadtest – 396
- Tacitus, Cornelius /kb. 55–120/ – római történetíró – 1166, 1201
- Takáts Sándor* – 789, 1246, 1371
- Tantalus – Jupiter fia, az alvilágban azzal bünhődött, hogy étel-italhoz nem juthatott – 894
- Taracközi Ferenc (*Taratzkox, Taratzkői*) – gyulafehérvári káptalan – 94, 127, 129, 607, 609, 610
- Tarczali Zsigmond (*Tarcszali, Tartzali*)

- /megh. 1733 k./ – A Bethlen család bécsi ügyvivője, bécsi tartózkodása alatt Bethlen Miklós gondviselője. 1730-ban a protestánsok bécsi ügyvivője – 50, 53, 56–60, 802, 804, 805, 866, 869, 890, 892, 896, 901, 915, 926, 936, 941, 964, 965, 998, 1005, 1006, 1009, 1018, 1022, 1024–1029, 1031, 1032, 1036, 1040, 1041, 1049, 1054, 1058, 1060, 1069, 1071, 1078, 1081, 1084, 1091, 1092, 1102, 1112, 1117, 1126, 1131, 1150, 1245, 1250, 1251, 1264, 1275, 1305, 1316, 1317, 1327, 1330, 1337–1340, 1353, 1356, 1363–1365
- Tarnai Andor* – 786, 1368
- Tarnóc Márton* – 71, 789, 1371
- Tarsoly Gergely (Tarsolly)* – 883, 1247
- Tasnádi Balogh Kata (Thasnádj)* – 352
- Tasnádi Nagy Gyula* – 603, 612, 620, 622, 789, 1371
- Tatár kán (Chám, Hám, Kám)* – 1675-ben, 1683-ban és 1689-ben – 277, 355, 409
- Tatrosi – Tordai János szolgája* – 568
- Tavonath, Tavnath I. Thavonat*
- Técsi (Turi)* – *Teleki Sándor szolgája* – 974, 986, 1278, 1285
- Téglás János* – brassói polgármester – 711
- Téglás J. Béla* – 715, 789, 1371
- Tekohana* – bibliai személy, a tékoabeli asszony – 999, 1306
- Telegdi család* – 909, 1254
- Teleki család* – 9, 22, 53–55, 84, 493, 668, 683, 748, 785, 918, 965, 1078, 1091, 1093, 1102, 1114, 1200, 1205, 1230, 1257, 1259, 1277, 1278, 1282–1285, 1334, 1335, 1364, 1365
- Teleki Ferenc (Ferkö) /sz. 1712/* – *Teleki Sándor és Bethlen Júlia fia* – 1072
- Teleki István (Istók) /megh. 1667/* – *Teleki Mihály fia* – 132, 611, 623
- Teleki Jánosné Bornemissza Anna /megh. 1678/* – *Teleki Mihály anyja* – 343, 698
- Teleki József (Joseph) /megh. 1732/* – *Teleki Mihály fia*, politikai szerepet nem játszott. 1727-ben Fehér vm. főispánja, a marosvásárhelyi kollégium gondnoka – 813, 831, 940, 941, 1092, 1093, 1102, 1120, 1243, 1266
- Teleki Józsefné Kun Borbála, osdolai (Josephne) /1684–1720/* – *Kun István és Rhédey Mária lánya*, 1699-től *Teleki József felesége* – 841
- Teleki László (Laszlo) /1674 k.–1713 vagy 1714 eleje/* – *Teleki Mihály fia*, Fehér vm. főispánja. tanácsúr, 1712-ben az erdélyi református egyházközség főgondnoka – 490, 748, 803, 804, 813, 856, 918, 920, 924, 925, 936, 940, 1006, 1020, 1022, 1026, 1049, 1078, 1091, 1092, 1120, 1243, 1257, 1259, 1264, 1266, 1271
- Teleki Mihály /1634–1690/* – I. Apafi Mihály alatt tanácsúr, a fejedelem politikájának nagymértékben alakítója. A zernyesti ütközetben, a Thökölyvel vívott csatában esett el – 13, 18, 22, 25, 26, 40, 41, 65, 66, 78, 83, 85, 88–90, 93–107, 126–132, 134, 136, 138–141, 143, 145, 147, 149, 151, 152, 154, 155, 157, 158, 160, 161, 163–165, 167, 169, 170, 172, 174–180, 182–184, 186, 189, 190, 192, 196, 197, 199, 201–203, 205, 206, 209–212, 215–219, 221–223, 225, 227–229, 236, 239, 241, 245–248, 251, 253, 255, 257, 260, 261, 263, 265–267, 270–272, 275, 276, 278, 281–284, 286, 289, 291–300, 302, 305, 306, 309, 312–316, 318, 319, 321–323, 325, 326, 328, 330, 332, 335, 337–346, 348, 350, 356, 359–362, 364, 374, 376–378, 382, 385, 398, 399, 401, 402, 404–406, 408, 411, 414, 419, 420, 422, 426–429, 435, 437, 443, 444, 448, 449, 451, 452, 502, 600, 603, 607, 610–625, 627–636, 638–648, 650, 651, 653–671, 673–693, 696–710, 712–719, 721, 722, 724, 725, 728, 729, 731, 732, 734–736, 738, 773, 787, 789, 810, 856, 919, 1022, 1052, 1056, 1060, 1102, 1153, 1170, 1183–1187, 1266, 1313, 1316, 1334, 1365, 1369, 1371
- Teleki Mihály /1671–1720/* – *Teleki Mihály fia*, Kóvár kapitánya. Kényszerűségből Rákóczi erdélyi híve, majd tábornoka lett. Főárendátorrá nevezték ki. 1711-ben visszatért a császár hűségére. Naplója részben kiadva – 789, 803, 824, 831, 918, 920, 924, 925, 940, 941, 1071, 1092, 1102, 1120, 1243,

- 1257, 1259, 1266, 1267, 1277, 1278, 1283, 1286, 1315, 1316, 1334, 1371
- Teleki Mihályné Pekry Zsófia – Pekry Ferenc lánya, Teleki Mihály első felesége – 211, 213, 639, 640
- Teleki Mihályné Vér Judit /1631–1707/ – Toldi Miklós, majd 1661-től Teleki Mihály felesége – 26, 107, 108, 132, 172, 217, 228, 247, 250, 253, 293–295, 349, 443, 448, 451, 453, 464, 490, 627, 635, 641, 645, 656, 658, 701, 712, 715, 732, 734, 740, 748, 799, 800, 803, 813, 831, 856, 920, 925, 936, 940, 1237, 1240, 1259, 1266
- Teleki Miklós (*Mitzus*) /1704–1746/ – Teleki Mihály unokája, katonai pályára lépett – 34, 35, 809, 994, 1019, 1026, 1045, 1079, 1094, 1112, 1113, 1130, 1138, 1313, 1321, 1346
- Teleki Pál (*Pal*) /1677–1731/ – Teleki Mihály fia, Nyugat-Európában peregrinált. Rabutin internálja, Rákóczihoz áll át – 1020, 1021, 1045, 1077, 1092–1094, 1102, 1115, 1243, 1299, 1300, 1313, 1314, 1334
- Teleki Pálné Vay Kata – 1066, 1313
- Teleki Sándor /1679–1760/ – Teleki Mihály fia, Bethlen Júliának, Bethlen Miklós lányának férje. Torda vm. főispánja, az enyedi kollégium igen gondos kurátora – 35, 50, 53, 56, 58, 76, 80, 653, 680, 805–810, 918, 920, 921, 925, 936, 940, 955, 956, 962, 974, 975, 986, 993, 997, 1008, 1017, 1019, 1020, 1024, 1025, 1027–1031, 1037, 1044, 1045, 1049, 1056, 1057, 1059, 1060, 1062, 1063, 1066, 1069, 1071, 1072, 1077, 1079, 1083–1085, 1091–1093, 1101, 1110, 1112, 1115, 1116, 1120, 1121, 1127, 1129, 1130, 1132, 1133, 1135, 1138, 1140, 1142, 1143, 1147, 1150, 1243, 1257, 1259, 1263, 1266, 1276–1278, 1285, 1286, 1299, 1304, 1305, 1309, 1313, 1316–1319, 1321–1323, 1325, 1327, 1329, 1330, 1332–1334, 1337–1339, 1342, 1343, 1346, 1347, 1349, 1351–1354, 1363–1365
- Teleki Sándor (*Sándorka*) /megh. 1710 v. 1711/ – Teleki Sándor és Bethlen Júlia fia – 994, 1025, 1316
- Teleki Sándorné Bethlen Júlia /1686–1723/ – Bethlen Miklós lánya, 1703-ban kötött házasságot Teleki Sándorral – 52, 805, 806, 808–810, 925, 975, 982, 993, 994, 997, 1008, 1009, 1017, 1019, 1020, 1024–1026, 1028–1030, 1032, 1033, 1044, 1045, 1049, 1056, 1060, 1066, 1070, 1072, 1085, 1094, 1101, 1109–1113, 1115, 1120, 1121, 1123, 1127–1133, 1135, 1140, 1141, 1144, 1257, 1259, 1263, 1284, 1285, 1304, 1305, 1313, 1325, 1332, 1334, 1342, 1346, 1349, 1354, 1359, 1360, 1362
- Teleki Zsuzsanna /sz. 1668/ – Teleki Mihály lánya, Vay Mihály felesége – 172, 628
- Temesi Alfréd* – 789, 1257, 1371
- Temesvári basa 1667-ben I. Kücsük Mehmet
- Terrez, Joannes Antonius (*Antoni Ferenc*) – bécsi factor – 119–121, 601
- Thaly Kálmán* – 789, 1371
- Thavonat, Ludwig Albert (*Tavonath, Tavnath*) – kamaratanácsos, kamaragróf, a szepesi kamara elnöke. 1699–1700 közt működött Erdélyben, számadások áttekintésével foglalkozott – 802, 864, 893–895, 908, 1046, 1047, 1244, 1251, 1253, 1323
- Theophil – román püspök – 773
- Theseus – athéni király, számos mitológiai hőstett végrehajtója – 1176
- Thompson, Stiih* – 602, 789, 1371
- Thordai István – 704
- Thorockay János /megh. 1745/ – a kuruccá lett Thoroczka István fia, ezért Rabutin Szebenben fogva tartotta. 1734-től bárói rangot kap – 53
- Thököly család – 728, 745, 750, 869, 895, 897, 1081, 1200, 1206, 1208, 1215, 1245, 1251
- Thököly Éva I. Esterházy Pálné
- Thököly Imre, késmárki (*Kis Groff, Kis Groffotska, Teököly, Toeckely, Tökölyi, Tökölyi*) /1657–1705/ – Thököly István fia, az elégületlen, majd a kuruc hadak vezetője, Erdély fejedelme – 41, 90, 91, 158, 203, 234, 237, 323, 380, 408, 436, 442, 451, 501, 523, 572, 604, 610, 620, 622, 635, 650, 679, 692, 698,

- 699, 703, 708, 710, 717, 718, 728–733, 736, 737, 757, 758, 770, 785, 787, 789, 897, 929, 961, 970, 1241, 1251, 1262, 1272–1274, 1281, 1369, 1371
- Thököly Imréné Zrinyi Ilona** /1652 k.–1703/ – Zrinyi Péter lánya, 1667-ben I. Rákóczi Ferenc, 1682-ben Thököly Imre felesége, 1685–88 közt hősiessen védte Munkácsot. Miután Bécsbe vitték, 1691-ben férje kicserélte fogoly császári tisztéért. Ekkor Törökországba ment, Nikodémiában halt meg – 708
- Thököly István, késmárki** (*Groff ur, Teökeölyi, Theökölyi, Thökölyi*) /1623–1670/ – Árva vm. főispánja, a Wesselényi-összeesküvés egyik tagja – 88, 95, 125, 128, 133, 136, 140, 154–156, 158, 160, 162, 164, 167, 170, 172, 176, 219, 602, 603, 605, 610–612, 614, 620, 622–624, 627, 629, 630, 636, 650, 1153, 1161, 1162
- Thököly Kata** l. Jörger Károly Józsefné
- Thököly Mária** l. Tournon Johannes Henricus Baptistané
- Thököly nővérek** l. Thököly Éva, Kata, Mária
- Tiell, Johann** (*Tiel, Till*) – a haditanács titkára – 390, 396
- Tige, Johann Karl de** (*Tis, Tisch*) /megh. 1729/ – Lotharingiai Károly apródja, majd a császári hadak ezredese, 1707-től tábornok. 1706–1707-ben az erdélyi hadak parancsnoka. Kegyetlenségeit gyakran jegyezték fel a krónikások, 1703-ban Aranyösszevet, 1704-ben az enyedi kollégiumot tette tönkre – 52, 963, 1274
- Tihaja** l. Ibrahim
- Timotheus** (*Tim., Timoth.*) – bibliai személy, vértanú, Pál kedves és hűséges tanítványa – 1129, 1314, 1316
- Tis, Tisch** l. Tige
- Tischer, Franciscus** – 742, 776
- Tiszabecsi Nagy Gáspár** (*Püspök*) /1625 v. 1626–1679/ – erdélyi református püspök 1673–1679 között. Angliai és hollandiai egyetemjárás után rettegeli lelkész, majd esperes – 149, 270
- Tóbiás** (*Tobias deák*) – 222, 245, 275, 643
- Toeckely** l. Thököly Imre
- Tofaeus Mihály** (*Tófeus, Toffaeus*) /1624–1684/ – Debrecenben tanult, majd Hollandiában és Németországban járt akadémiákra. Hazatérve nagyváradi, sárospataki tanár. 1653-tól Bodrogkeresztúron, 1656-tól Diószegen, 1658-tól Szatmáron pap, 1664-től Apafi udvari papja. Aktualizáló prédikációiról híres. Több teológiai munkát is írt – 310, 789, 1052, 1315, 1317, 1318, 1321, 1371
- Toldalaghi** – vsz. Tholdalagi János tanácsúr, meghalt 1693-ban – 381
- Toldalagi János** – Bécsben járt Bethlen Miklóssal 1702-ben – 1268
- Toldy Ferenc** – 607, 789, 1344, 1371
- Tolnai Dali János** /1606–1660/ – református lelkész, az angliai puritanizmus hazai elterjesztőinek egyike. 1639-től a sárospataki kollégium rektora, újításai miatt ellenkezéssel fogadják. Rákóczi Zsigmond udvari papja lett – 36
- Tolnai Gábor** – 14, 17, 18, 71, 82, 788, 790, 1370, 1371
- Tolnai F. István** /1630–1690/ – Sárospatak, Utrecht, Franeker és Groningen után 1660 vége felé Angliába is átrándult. 1662-ben Kézdivásárhelyen lelkész, 1665-től tanár Kolozsvárott. 1685-ben lelkésze lesz a városnak. Több vallásos műve jelent meg – 270, 271, 667
- Tolnai István** – kükküllővári – 219
- Tolnai Vilmos** – 7, 636, 789, 1371
- Topos Ádám** – Vitnyédi István ismerőse, aki Sopronból ment Bethlennel Erdélybe – 631
- Torda Zsigmond** (*Sigmond*) /megh. 1680 k./ – 248
- Tordai család** – 656
- Tordai Ferenc** – 1659-ben kapta Törökfalvát, melyet vsz. özvegyétől vásárolt meg Teleki – 653
- Tordai Ferencné** (*Tordainé*) – 248, 249, 655
- Tordai János** – 567, 568
- Tordai Jánosné Mikes Ilona** (*Janosne*) – 567, 771
- Tordai Margit** l. Bethlen Pálné
- Torma Károly** – 679, 789, 1371

- Torma Miklós /megh. 1737/ – Belső-Szolnok főispánja – 1006
- Torockai – vsz. Toroczka Mihály guberniumi tanácsos – 1104, 1344 – l. még Toroczka Mihály!
- Torockainé – vsz. Toroczka Mihályné – 1104, 1344 – l. még Toroczka Mihályné!
- Toroczka István /megh. 1712/ – aranyosszéki főkapitány, a kurucok ellen csatát veszített, majd átállt hozzájuk – 24
- Toroczka Mátyás (*Torotzkai Matyas*) – 1034
- Toroczka Mihály (*Torockai*) /megh. 1693/ – guberniumi tanácsos, unitárius vallású volt – 1299 – l. még Torockai!
- Toroczka Mihályné Serédi Anna – 1299 – l. még Torockainé!
- Toroczka Péter (*Torotzkai Peter*) – táblai ülnök, az enyedi kollégium kurátora – 1034 – l. még Torotzkai!
- Torotzkai – vsz. Toroczka Péter – 1052 – l. még Toroczka Péter
- Tótfalusi Kis Miklós (*Misztótfalusi, Totfalusi*) /1650–1702/ – hollandiai tanulás után nyomdász, betűmetsző – 84, 90, 418, 420, 421, 425, 428, 430, 440, 645, 655, 700, 720–722, 724, 726, 731, 786, 790, 1326, 1331, 1368, 1372
- Tóth Ernő – 641, 789, 1371
- Tóth Gyula – 785, 1367
- Tournon, Johannes Henricus Baptista (*Turno*) – Thököly Mária férje, francia származású főúr, Lengyelországban, Tarnów-ban lakott, innen másik ismert neve: Tarnowski János. Thököly Máriát feleségül vévén honfűsítettta magát, s az újjáalakult Bodrog vm. főispánja lett. 1704-ben átállt Rákóczihoz, aki diplomáciai feladatokat bízott rá, velencei, majd párizsi követe lett. Thaly szerint 1711 előtt meghalt – 775
- Tournon Johannes Henricus Baptista-né Thököly Mária /sz. 1656/ – Pethő László, majd Nádasdy István özvegye – 91, 110, 482, 483, 491, 494–498, 500, 504, 524, 531, 582, 748–750, 760, 775, 897, 907, 1208, 1251
- Török császárok I. IV. Mehmet, II. Szulejmán, III. Szulejmán, II. Musztafa, III. Ahmed
- Trevirensis l. Caspar von der Leyen, trieri püspök
- Trócsányi Zsolt – 14, 17, 22, 612, 614, 616, 620, 625, 627, 632–634, 636, 643, 644, 655, 656, 658, 661, 665, 667, 669, 681, 682, 684, 685, 689–693, 699, 701, 702, 718, 725, 728, 789, 1371
- Tsengeri l. Csengeri
- Tsernatoni l. Csernátoni
- Tsutsi l. Csucsai Gáspár
- Tunyogi (*Tunyoghi*) – 156, 1153
- Tunyogi – Bethlen Miklós szolgája – 1123, 1139, 1140
- Turenne, Henri de Latour d’Auvergne /1611–1675/ – Vicomte de Turenne, francia hadvezér – 88, 608, 632
- Turi l. Técsi
- Turi György – Bethlen Miklós szolgája – 703
- Turkolecz – Wesselényi István naplójában említ egy Turkulecz nevű „moldovai fi”-t, aki a lengyel király, szász elector követe a vajdához – 577
- Turno l. Tournon
- Turóci (*Turotzi*) – 946
- Tusai – 1119
- Tutius, Martinus /megh. 1702/ – jénai, wittenbergi tanulmányok után Nagyszébenben telepedett le orvosként, ahol haláláig működött, tanácstag is volt – 555
- Tzintzendorf (*Cintzendorf*) – 500
- Tzollenstein – vsz. Franciscus Tzollenstein, erdélyi főhadbiztos – 1035
- Ubrisi – vsz. Ubrisy Pál kuruc főtiszt – 360
- Udvarhelyi György /megh. 1667/ – 1641–42-ben a kisebb kancellária írno-ka, 1662-ben kincstári hivatalnok, 1664 novemberétől haláláig fejedelmi jószágigazgató – 184, 632
- Udvarhelyi Györgyné – 184
- Udvarhelyi István (*Istvan*) – 433, 435, 451, 453
- Ugron Erzsébet (*Ersebeth*) /megh. 1687 előtt/ – 388
- Ugron Ferenc (*Vgron Ferentz*) – 1668–1683 közt udvarhelyszéki király-

- bíró, királyi táblai ülnök, Thököly híve – 398
 Ugron Tamás – Ugron Ferenc fia – 963
 Újfalusi András, divék-újfalusi – báró, 1662-ben királyi táblai ülnök – 612
 Újfalusi Éva I. Ostroth Pálné
 Újfalusi János, divék-újfalusi – 612
 Újlaki István – szőlősi harmincados – 724
 I. Ulászló (*Uladis.*) /1424–1444/ – Jagello Ulászló, 1440-tól magyar király, a várnai csatában esett el – 978
 Unitárius püspök I. Almási Gergely Mihály
 Uzoni Balázs /megh. 1671 után/ – marosvásárhelyi rektor, 1668-tól Bethlen Miklós lelkésze Bethlenszentmiklóson – 37, 238, 650
 Uzza (*Huzza*) – bibliai személy, akit azért ölt meg az Isten, mert megérintette a frigyládát – 75, 1036, 1320

Vagner I. Wagner Károly
 Vajda László – partiumi kisnemes, Teleki pártfogásával 1677–85 közt több diplomáciai feladatot teljesített. Ellenfői 1685-ben megbuktatták és bebörtönöztették – 701
Vajthó László – 787, 1369
 Valdheim (*Valtsim*) – főkamrás – 1189
 Valendorffi B. Joachim – beszercei bíró – 105, 396, 713
 Valtsim I. Valdheim
 Varadi – 1142
 Váradai Borbála I. Bethlen Jánosné
 Váradai Ferenc (*Varadi, Váradai Ferentz*) – tatár rabságból szabadult – 21, 274, 277, 279–281, 349, 357, 668, 670, 1362
 Váradai Mihály /megh. 1691/ – naplóíró, Wesselényi Ferenc szolgálatában állt – 628, 788, 1370
 Váradai Miklós (*Varadi Miklós*) /megh. 1659/ – Bethlen Miklós nagyapja, hetvenéves korában halt meg – 70, 245, 275
 Váradai Péter /145?–1503/ – királyi titkár, kalocsai érsek, Mátyás király vezető diplomatája – 786, 1368
Varga Imre – 38, 789, 1274, 1371
 Varga Mihály – Balogh Zsigmond szépmezői jobbágya – 357

Varjas Béla – 639, 790, 1371
R. Várkonyi Ágnes – 14, 17, 18, 51, 604, 613, 638, 656, 768, 787–790, 1266, 1267, 1274, 1283, 1286–1288, 1369
Váró Ferenc – 711, 790, 1316, 1371
Vas István – 19, 787, 1369
 Vásárhelyi István (*Vásárhellyi*) – Bethlen Miklós deákja – 904
 Vásárhelyi (Molnár) István (*Vasarhelyi*) /1647–1728/ – hollandiai tanulmányai után Marosvásárhelyen rektor, Apafi udvari papja, 1710-től enyedi lelkész, 1720-tól Erdély református püspöke – 36, 137, 716, 1129
Vásárhelyi Judit – 614, 790, 1371
 Vass György, czegei (*Vas*) /1659–1705/ – Teleki Mihály, majd Bánffy György bizalmasa, kolozsvári alkapitány, 1704-ben a várat feladva átáll Rákóczihoz, naplóíró – 456, 788, 831, 866, 1193, 1370
 Vass László, czegei /1700–1738/ – Vass György fia, naplóíró – 788, 1370
Vass Miklós – 86, 642, 790, 1371
 Vasvári – 391
Vathy József – 666, 713, 719, 741, 744
 Vaudemont, Karl (*Vendemont*) /1670/ – herceg, német származású császári tábornok, a hegyaljai felkelés levezetője 1697-ben, Veterani halála után ideiglenes főparancsnok Erdélyben – 492, 748, 1217
 Vay Ádám (*Vaj Adam, Vayi Adám*) /1656–1719/ – szabolcsi nemes, részt vett Thököly harcaiban. 1701-ben Rákóczival együtt elfogták, 1702-ben szabadult, 1703-ban csatlakozott a felkeléshez. Udvari főkapitány, majd jász és kun főkapitány, Békés főispánja. Rákóczi bizalmasa, emigrációban hal meg – 759, 1045, 1102, 1106, 1324, 1337, 1345
 Vay Mihály (*Vai, Vayi*) /megh. 1707/ – Teleki Mihály lányának, Zsuzsának férje. Apósa halála után /1690/ Thökölyhez áll, annak commissariususa. Rabutin bebörtönözteti – 35, 107, 394, 402, 450–452, 455, 462, 713, 735, 736, 738, 799, 800, 816, 817, 819, 836, 1185, 1238, 1241
 Veiszemberg I. Weissenberg

- Vencel (*Ventzel*) – vsz. Wenzel, Jacob commissarius – 370
- Vendemont I. Vaudemont
- Vénusz (*Venus*) – a szépség istennője a római mitológiában – 602, 896, 995, 1304
- Vér György (*Ver*) /megh. 1697 előtt/ – Teleki Mihály sógora, 1665-ben a kolozsvári őrség tisztje, 1681-ben somlyói főkapitány – 225, 227, 299, 302, 645, 660
- Vér Györgyné Bessenyei Mária /megh. 1693/ – 227, 645
- Vér Judit I. Teleki Mihályné
- Vér Mihály – Vér György fia – 297
- Verböczi I. Werböczy
- Veres György (*Gyeörgy*) – kolozsvári hadnagy – 362
- Vergilius, Publius Maro (*Virgilius*) /i. e. 70–19/ – a római epikus költészet legjelentősebb képviselője – 77, 118, 304, 683, 1260, 1262
- Verseghy Ferenc – 70, 790, 1372
- Veselenyi I. Wesselényi
- Veszprémi B. István (*Veszprémi*) /1637 v. 1638–1713/ – hollandiai tanulmányok után szatmári rektor, udvarhelyi esperes. 1691-től erdélyi református püspök, gyulafehérvári lelkész – 85, 787, 803, 806, 915, 1021, 1033, 1051, 1114, 1315, 1329, 1369
- Veszprémi István fia I. Veszprémi P. István
- Veszprémi P. István – Veszprémi B. István református püspök fia. Kolozsvári tanulás után Hollandiában peregrinált, hazatérte után a Székelyföldön lelkészkedett. Legutolsó adat életéről 1733-ból származik, amikor Szilágy-perecsenben volt pap – 1051
- Veterani, Johann Friedrich Anton Ambros (*General, Veteranius, Vetterani, Wetterani*) /1630–1695/ – velencei származású császári titkos tanácsos, tábornagy. 1692-től Erdély főparancsnoka, a lugosi csatában esett el – 363, 365, 366, 368, 369, 371, 372, 375, 378, 390, 391, 393, 396, 436, 453, 455, 463, 476, 551, 572, 706, 732, 743, 748, 757, 765, 772, 777, 780, 1027, 1187, 1191–1193, 1195, 1196, 1198, 1207, 1214, 1217, 1281
- Viard (*Viárd*) – vsz. Viard, Peter báró, császári ezredes Schlik seregében, később tábornoki rangig jut el – 836, 855
- Vgron I. Ugron
- Vice Cancellarius I. Kálnoki Sámuel
- Vida István /megh. 1696/ – híres tordai tréfamester, esetleg pasquillista – 918, 1257
- III. Vilmos, Orániai – II. Orániai Vilmos németalföldi helytartó fia, 1672–1702 közt Hollandia helytartója, 1689-től Anglia királya – 402, 408, 717, 729, 1195
- Vinczi János (*Vintzi*) – alias Bán János tisztartó, akit Bethlen Miklós deákjaként tartanak számon az enyedi egyetlen nemesek közt 1694-ben – 946, 1096
- Virág Benedek – 607, 789, 1371
- Virgilius I. Vergilius
- Virginás István (*Virginas Istvan*) – partiumi fiscalis director, erdélyi táblai ülnök – 152, 642
- Vitnyédi István (*Vitmedi, Vyttniedi, Wittniedi, Wyttniédi, Wyttnyedi*) /1612–1670/ – sopróni ügyvéd, a költő és hadvezér Zrínyi Miklós bizalmasa. A Wesselényi-összeesküvés egyik fő mozgatója – 21, 126, 135, 140, 147, 148, 153, 180, 196, 198, 604, 605, 613, 630, 631, 634, 1159–1165, 1167–1174, 1176
- Vizaknai – csarodai tisztartó – 1098, 1099, 1123
- Vizaknai Mihály (*Vizaknaj Mihaly*) – 361, 387
- Vizkeleti (Csete) István (*Páter, Péter[!]*) – kolozsmonostori plébános, jezsuita. Nagyszombati, bécsi tanulmányok után 1675-ben Kassán tanár, innen Erdélybe megy, ahol a kolozsvári Báthori-féle főiskolát újjáteremti. A katolikusok egyik vezéregyénisége. Később visszatér Felső-Magyarországra – 524, 760, 1210
- Vizkelety András – 65, 790, 1372
- Vorster, Christoph (*Forster*) – a császári hadak élelmisszerbiztosa – 111, 481, 487, 505, 512, 531, 534, 558, 762

Völcsei – 496

Vytniedi I. Vitnyédi

Wagner Károly (Vagner) – 1173

Weigler – tanácsos, a Bethlen Miklós perét felülvizsgáló különbíróság tagja – 1306

Weinhold János – 714

Weissenberg, Johann Theodor (*Veiszemberg, Visenberg, Weisenberg, Wejsenberg*) – titkár – 113, 484, 491, 497, 510, 583, 775, 892, 1216

Werböczy István (*Verboci, Verbötzi, Verbötzi*) /1460 k.–1542/ – ítéletmester, nádor, kancellár, a Tripartitum c. joggyűjtemény megalkotója – 46, 876, 878, 971, 1031, 1050, 1081, 1241, 1282, 1325, 1347, 1369

Wertheim, Samson (*Vertheimb, Wertheim*) /1658–1724/ – a császár bankárja, 1703-tól udvari factor – 481, 492, 512, 745

Wesselényi Ferenc (*Palatinus, Veseleenyi*) /1605–1667/ – füleki kapitány, végvári főkapitány. 1655-től a császár helytartója, nádor. Bethlen Miklós és Teleki Erdély részéről vele veszi fel a kapcsolatot az összeesküvés ügyében – 78, 88, 94, 119, 133–149, 153, 155, 156, 164, 166, 167, 171–173, 221, 297, 600, 603, 604, 611–616, 618–620, 623–625, 627, 628, 633, 634, 641, 643, 670, 788, 1153, 1163, 1164, 1166, 1170, 1172, 1179, 1365, 1370

Wesselényi Ferencné Bosnyák Zsófia /megh. 1644/ – Wesselényi Ferenc első felesége – 615

Wesselényi Ferencné Széchy Mária (*Palatinusne*) /megh. 1685 k./ – Előbb ifj. Bethlen István, majd rosályi Kun István felesége. 1679-re datálták halálát, azonban 1685-ben még élt, a kurucok fogságában volt Munkács várában – 78, 79, 97, 133, 136, 142, 150, 166, 215, 221, 612, 615, 624, 641

Wesselényi István, hadadi /1674–1734/ – báró, Wesselényi Pál és Béli Zsuzsanna fia, Közép-Szolnok, majd Kolozs főispánja, Bánffy György gubernátor veje, az erdélyi református egyházkerület főgondnoka. Naplója maradt

fenn, a Szebenbe szorult nemesség életét örököltette meg, így első kézből kaphatunk tőle tudósítást Bethlen Miklós szebeni fogságának hétköznapjairól – 24, 45, 46, 50, 51, 790, 1005, 1118, 1274–1276, 1283, 1285, 1286, 1288–1290, 1299, 1300, 1329, 1349, 1372

Wesselényi László (*Wesselény*) – Wesselényi Ferenc és magyarbeli Bosnyák Zsófia fia, szendrői kapitány – 142, 148, 615, 618

Wesselényi Pál (*Veselényi, Vesselényi*) /1657–1694/ – Wesselényi István és Lónyay Anna, a későbbi Kemény Jánosné fia. Wesselényi nádor unokaöccse. 1670-ben Erdélybe menekül, a bujdosók vezére. Béli Pál lányának, Zsuzsannának a férje – 271, 434, 656

Wesselényi Pálné Béli Zsuzsanna (*Veselenyi, Vesselényi*) /sz. 1660/ – Béli Pál és Vitéz Zsuzsanna lánya, verseket is írt. 1672-ben ment feleségül Wesselényi Pálhoz – 521, 630, 656, 757, 1118, 1349

Whitworth, Charles /1675–1725/ – angol diplomata, főleg keleti diplomáciai megbízatásokkal 1285

V. *Windisch Éva* – 17, 604, 664, 711, 714, 788, 1181, 1370

Wittniedi, Wytniedi, Wytnyedi I. Vitnyédi

Wyszynski, Constantin – az 1686-os lengyel küldöttség vezetője – 718

Xenophón /i. e. kb. 430–kb. 355/ – görög történetíró és hadvezér – 927, 1260

Zabanius I. Szász János

Zabokrzycki, Alexander – lengyel nemes, aki Tótfalusi Hollandiából hozott könyveit visszatartotta – 721

Zágoni János (*Zagoni*) – Bethlen Miklós szolgája, serfőző – 233

Zajzon Sámuel – Kolozs vm-i főbíró, 1683-ban Torda vm-i követ – 801, 878, 1247

Zakariás (*Zacharias*) – kisprófeta – 76, 1004, 1005, 1308

Zalatári Borbála (*Zalitari Borbara*) – 386

- Zalatári Zsófia (*Zalatari Sofia*) – 386
 Zeeau I. Seeau
 Zeus – görög főisten – 607
 Zichy (*Zitsi*) – jánkí birtokos – 434
 Zichy Pál – Zrínyi Miklós udvarában nevelkedett, Bethlen Miklóssal együtt jelen volt a tragikus végű vadászatban, melyről levelében számol be. Később királyi kamarás, a vázsonyi vár kapitánya lesz – 603
 Zichyné (*Zitsine*) – 452
 Ziegler, Johannes (*Zieglerus*) /megh. 1748/ – 1713-ig a brassói gimnázium tanára – 104, 384, 386
 Zilahi János /megh. 1737/ – a sárospataki-gyulafehérvári kollégium seniora. 1693–95 közt tályai rektor, majd lelkes Edelényben, Bikken és Zsolcán. Az 1697-es hegyaljai felkelésről írott verse: Phaeton tüze – 1255
 Zilahi Sebes András /megh. 1719/ – frankeri tanulmányok után /1698–1700/ Bánffy György udvari papja, 1711–14 közt a kolozsvári, majd a gyulafehérvári, 1716-tól a marosvásárhelyi református kollégium tanára – 48, 1005, 1037, 1308
 Zokradechiné – 603
 Zólyomi – álnév – 624
 Zólyomi Dávid, albisi /megh. 1649/ – székely generális, Háromszék főkapitánya. Bethlen Gábor és I. Rákóczi György uralkodása alatt fontos tisztségeket töltött be, de hatalmaskodásai miatt bebörtönözték 1633-ban s Kővárban hal meg – 627
 Zólyomi Miklós (*Zolyomi*) – Zólyomi Dávid fia, Hunyad vm. főispánja, Barcsai, majd Kemény híve. Apafival elhitették, hogy ki akarja őt vetni a fejedelemségből, így Fogarasba záratta. Kiszabadulása után, 1667-ben a Portára menekült, ott is halt meg. A 80-as években még élt, a Porta vele zsarolta Apafit – 169, 172, 173, 232, 271, 302, 307, 610, 623, 624, 627, 629, 630, 647, 666, 682, 684, 687, 897, 1251
 Zorobabel – bibliai személy, a babiloniai fogságba hurcolt zsidókat Palesztinába visszavezető előkelőségek legtekintélyesebbje – 1031, 1319
 Zoványi Jenő – 39, 42, 790, 1175, 1372
 Zöldi Ádám (*Zöd, Zöld Adam*) – kancellista, előbb Bethlen Miklós, majd Bethlen László bizalmi embere, az elzárt Szébenből többször vitt leveleket Bécsbe – 50–52, 801, 882, 884, 904, 1146, 1249
 Zöldi Demeter – görgényi udvarbíró, kisebb jelentőségű diplomáciai feladatokat bíztak rá – 166, 169, 623, 625, 627
 Zrínyi Ádám /1662–1691/ – Zrínyi Miklós fia, főlovászmester. A zalánkeméni csatában esett el – 436, 728
 Zrínyi család – 88
 Zrínyi Ilona I. Thököly Imréné
 Zrínyi Miklós /1620–1664/ – horvát bán, költő és hadvezér – 20, 88, 124, 306, 602, 604, 611, 630, 638, 646, 683, 747, 787, 1161–1164, 1170, 1172, 1179, 1368, 1369
 Zrínyi Péter (*Bán*) /1621–1671/ – Zrínyi Miklós öccse, horvátországi bán. A Wesselényi-összeesküvésben való részvétele miatt kivégezték – 18, 88, 124, 140, 141, 144, 146, 282, 618, 630, 637, 638, 645, 670, 1162, 1170, 1172, 1179
 Zrínyiné – Zrínyi Miklósné Löbl Mária Zsófia – 603
 Zuza I. Souches

HELYNÉVMUTATÓ*

A = Anglia, Au = Ausztria, B = Belgium, Bu = Bulgária, Cs = Csehszlovákia, F = Franciaország, Fi = Finnország, G = Görögország, H = Hollandia, J = Jugoszlávia, L = Lengyelország, M = Magyarország, NDK = Német Demokratikus Köztársaság, NSzK = Német Szövetségi Köztársaság, O = Olaszország, R = Románia, S = Svájc, Sp = Spanyolország, SzU = Szovjetunió, T = Törökország

- Abaúj (*Aba, Aba Uy*) vármegye – 580, 581
- Abrudbánya (*Abrug Banyá*), Alsó-Fehér vm., Abrud R – 413, 881
- Ádámos (*Adámos*), Küküllő vm., Adámos R – 581
- Adrianopol(is) l. Drinápoly
- Ajnácskő (*Hainacskö, Hainatskö*), Gömör vm., Hajnácka Cs – 1105, 1108, 1345
- Ajton (*Ayton*), Kolozs vm., Aiton R – 271, 350
- Alamor l. Szászalamor
- Alföld – 465
- Algyógy (*Gyogy*), Hunyad vm., Geoaghiu R – 136, 176, 211, 276, 341, 637, 652, 665, 666, 679, 936, 1264
- Alba Julia l. Gyulafehérvár
- Almafa, Karánsebes vm., Marul R – 866, 1245
- Almakerék (*Almakerek*), Felső-Fehér vm., Malincrav R – 217, 446, 734, 1193
- Alpok – 997
- Alsócsernáton, Háromszék, Cernatu de Jos R – 96, 181
- Alsó-Fehér (*Alsófejér, Fehér, Fejér, Fejér*) vármegye – 105, 216, 387, 576, 854, 903, 1094
- Alsógáld (*Gald*), Alsó-Fehér vm., Gald de Jos R – 1026
- Alsójára (*Jara*), Torda vm., Jara de Jos R – 248, 449, 490, 734, 735, 1334
- Alsópeterd (*Magyarpeterd*), Torda vm., Petreştii de Jos R – 223, 242
- Alsóporumbák (*Porombak, Porumbak*), Fogarasi kerület, Porumbacu de Jos R – 292, 402, 679
- Alsószovát (*Szovat*), Kolozs vm., Suatu de Jos R – 1053, 1362
- Alsószöcs (*Allso-Szöts, Söcs, Szöcs*), Belső-Szolnok vm., Suci de Jos R – 960, 1075, 1272, 1273, 1335, 1361
- Aluta l. Olt
- Alvinc (*Vintz*), Alsó-Fehér vm., Vințu de Jos R – 210, 442, 642
- Amerika (*America*) – 282, 1335
- Amsterdam H – 609, 626, 790, 1051, 1159, 1163, 1176, 1326, 1372
- Anglia – 87, 608, 717, 964, 970, 1161, 1163, 1195, 1274, 1280, 1287, 1288
- Antwerpen (*Antwerpen*) B – 1175
- Apáca, Brassóvidék, Apața R – 764
- Apahida, Kolozs vm., Apahidă R – 90, 104, 383, 384, 386, 387, 710, 711
- Arad, Arad vm., Arad R – 50, 569, 577, 948, 952
- Aragónia, Spanyol királyság, Sp – 1260
- Aranykút, Kolozs vm., Aruncuta R – 1146, 1358
- Aranyos (Aranyas) folyó – 455, 736, 737, 858, 860, 880, 1060, 1248, 1330, 1362
- Aranyosgerend (*Gerend*), Torda vm., Grind R – 210, 1116
- Aranyosgyéres (*Gyeres*), Torda vm., Cîmpia Turzii R – 100–102, 281–283, 314, 316, 320, 333, 338, 339, 686

* A helynevek után zárójelben, dőlt szedéssel a levelekben előforduló alakot közöljük.

- Aranyoslóna (*Lona*), Torda vm., Luna R – 99, 269, 270
- Aranyosmeggyes (*Aranyas Medgyes, Meddgyes*), Szatmár vm., Mediesu Aurit R – 120, 121
- Aranyosszék – 514, 903
- Argentina, Argentorati l. Strassburg
- Árokszállás (*Arok szállas*), Jászság, M – 586
- Árpás l. Árpástó
- Árpástó (*Árpás, Árpás Too*), Belső-Szolnok vm., Branistea R – 380, 381, 710
- Árva, Árva vm., Orava Cs – 88
- Árva vármegye – 1168
- Asia l. Ázsia
- Asztéj (*Aszté*), Máramaros vm., Asztyel SzÜ – 1100
- Augsburg (*Augusta*) Német birodalom, NSzK – 415
- Augusta l. Augsburg
- Ausztria (*Austria*) – 42, 119–121, 240, 278, 613, 731–733, 992, 1049, 1168, 1174, 1177, 1178, 1293, 1295
- Ayton l. Ajton
- Azov, Oroszország, Azov SzÜ – 773
- Ázsia (*Asia*) – 929, 1261
- Babilónia, ókori birodalom – 1319
- Bábolna (*Babólna*), Hunyad vm., Bobilna R – 308
- Bajmóc (*Baynotz*), Nyitra vm., Bojnice Cs – 142, 615
- Balászfalva (*Balas falva, Balasfalva, Balasfalua, Balásfalva*), Alsó-Fehér vm., Blaj R – 94, 98, 131, 157, 158, 161, 181, 245, 246, 279, 292, 295, 296, 342, 460, 653, 698, 713–715, 1082, 1195
- Balkán – 713, 717, 719, 742, 758
- Ballabas l. Barabás
- Bánffyhungyad (*Bánffi-Hunyad, Hunyad*), Kolozs vm., Huedin R – 390, 391, 705
- Banya l. Felsőbánya és Nagybánya
- Barabás (*Ballabas, Barrahas*), Bereg vm., M – 832, 833, 839
- Baraszló l. Boroszló
- Barca (*Bortza*) völgye, Barcaság – 442
- Barcaság (*Barcza, Bartzta*) – 323, 396, 405, 415, 474, 713, 742, 758
- Barrabas l. Barabás
- Bártfa, Sáros vm., Bardejov Cs – 1256
- Basilea l. Bazel
- Batizvasvár, Szatmár vm., Oşvarău R – 661
- Bátos (*Batos*), Kolozs vm., Batoş R – 1126, 1127
- Baynotz l. Bajmóc
- Bázel (*Basilea*), BaseLS – 607–609
- Bécs (*Becs, Betz, Vienna*), Wien Au – 8, 9, 13, 20, 24, 34, 38, 39, 44, 46, 49, 50–57, 59, 60, 80, 81, 84–88, 90–93, 107, 109, 113, 118–122, 129, 138, 140, 143, 148, 150, 153, 156, 159, 171, 172, 198, 199, 221, 231, 277, 282, 368, 369, 372, 376, 378–380, 393–395, 405, 406, 408, 415, 417, 422, 429, 438–440, 451, 456, 465, 479, 480, 482, 483, 487, 488, 496, 501, 502, 505, 520, 538–540, 551, 571, 577, 579, 581–584, 592, 600–602, 605, 606, 608–611, 620, 621, 624, 626, 635, 638, 669, 683, 701, 703, 705–708, 710, 712, 713, 718, 718, 722, 729–735, 739–741, 744–748, 753, 755, 756, 758, 764–766, 769, 770, 772, 775, 777–781, 785, 787, 788, 802, 803, 805–810, 830, 845, 865, 867, 877, 878, 893, 895, 897, 901, 914, 915, 917–927, 931–933, 936, 937, 943, 944, 947, 952, 953, 961, 964, 968–970, 974–976, 984–986, 988, 990, 993–995, 997–1006, 1008–1010, 1012–1014, 1016, 1017, 1019–1021, 1023–1036, 1038–1046, 1048–1051, 1054–1072, 1075–1081, 1083–1089, 1091–1095, 1098, 1099, 1101–1103, 1109, 1110, 1112, 1113, 1115–1118, 1120–1122, 1124, 1127, 1128, 1131–1134, 1136–1150, 1161–1163, 1167, 1169, 1175, 1181, 1187, 1194, 1198, 1201, 1202, 1208, 1214, 1216, 1221, 1222, 1225–1228, 1247, 1255, 1256, 1258, 1259, 1263–1265, 1267, 1268, 1271–1281, 1284–1289, 1300, 1303–1305, 1307, 1309–1313, 1317, 1321, 1323, 1325, 1327, 1330–1333, 1335, 1337, 1338, 1340, 1348, 1350, 1352–1356, 1358, 1363, 1367–1369, 1370
- Becse, Bács vm., Becej J – 874
- Bedelő (*Bedele*), Torda vm., Izvoarele R – 879, 1247
- Béga folyó – 751
- Békés (*Bekes*) vármegye – 1092

- Belényes (*Belenyes*), Bihar vm., Beius R – 1034
- Belgium l. Hollandia
- Belgrád (*Nándor Feyervar, Nándorfehérvár*), Törökország, Beograd J – 402, 412, 569, 717, 730, 1285
- Belső-Szolnok (*Szolnok*) vármegye – 492, 731
- Benye l. Magyarbénye
- Bereg (*Beregh*) vármegye – 432, 654, 727, 821, 992, 1100, 1293, 1302
- Beregsurány (*Surany*), Bereg vm., M – 432, 727
- Beregszász (*Bereg szász, Berekszasz*), Bereg vm., Beregovo SzU – 130, 434, 727, 1097, 1098, 1106, 1143, 1345
- Berek, Torda város része – 1062
- Berethalom, Medgyesszék, Biertan R – 26, 398, 714, 759
- Berkenyész (*Berkenyes*), Kolozs vm., Berhies R – 268
- Berkes, Torda vm., Borzești R – 644
- Berlin, Német birodalom, NDK – 55, 56, 657, 788, 1330, 1369
- Berve, Alsó-Fehér vm., Berghin R – 1200
- Beszterce (*Besztertze*), Beszterce kerület, Bistrița R – 88, 96, 204, 205, 207, 305, 362, 369, 380–383, 397, 409, 526, 566, 579, 600, 636, 709, 710, 713, 714, 719, 903, 954, 1233, 1277, 1278, 1286
- Beszterce l. Besztercebánya
- Besztercebánya (*Beszterce, Besztertze Banya*), Zólyom vm., Banská Bystrica Cs – 173, 297, 612, 623, 627, 628, 1166
- Beszterceszék – 108, 109, 324, 397, 415, 441, 443, 456, 470, 474, 479, 579, 666, 741
- Bethlen, Belső-Szolnok vm., Beclean R – 315, 378, 390
- Bethlenszentmiklós (*Sz. Miklos, Szent Miklos*), Küküllő vm., Sinmiclăuş R – 37, 82, 89, 92–103, 105–113, 125, 127, 128, 130, 131, 135, 139, 151, 152, 157, 158, 160–163, 172–179, 192, 196–200, 208–211, 216, 217, 220–222, 225–229, 231–233, 237–241, 243, 244, 247, 248, 250–252, 260–262, 268, 269, 276, 278, 281–283, 288, 293–298, 301, 302, 305–310, 313, 316, 317, 319, 335, 337, 340–346, 348, 351, 352, 356–361, 389, 398–400, 402, 406, 408, 410, 411, 413, 419–422, 425–433, 435, 437, 438, 444–448, 450, 451, 454, 455, 457, 459–462, 464–467, 469–475, 478, 484–487, 491, 497–499, 510, 530, 532, 534, 536, 537, 548–550, 552–554, 557–564, 566–571, 573, 575, 577–581, 593, 594, 596, 610, 640, 650, 653, 656, 675, 676, 683, 685, 697, 701, 702, 716, 722, 724, 726, 733, 760, 771, 772, 779, 799–804, 810, 816, 817, 819–822, 825–829, 831, 832, 835, 837, 839, 845, 847, 856, 857, 866, 867, 873, 874, 876–878, 880–882, 892, 896, 897, 901, 904, 905, 932–934, 936, 937, 939–941, 946–948, 965, 1015, 1027, 1034, 1056, 1097, 1106, 1108, 1110, 1112, 1114, 1116, 1119, 1122, 1123, 1129, 1130, 1141, 1144, 1149, 1154, 1180, 1249, 1265, 1266, 1312, 1317, 1318, 1345, 1347, 1349, 1352, 1360–1362
- Béziers (*Beziers*) F – 602
- Bihar vármegye – 622, 1092
- Bihardíoszeg (*Dioszeg*), Bihar vm., Dioság R – 952, 954, 1270
- Bileám, bibliai hely – 33
- Bitá, Háromszék, Bitá R – 243
- Blenkemező (*Blenke Pojan*), Belső-Szolnok vm., Poiana Blenchiu R – 731
- Bodola, Háromszék, Budila R – 99, 253, 300, 314, 316
- Bodon l. Mezőbodon
- Bodzai (*Boza*) szoros, Háromszék, a Bodza folyó völgye – 436
- Bogat l. Marosbogát
- Bogáts l. Szászbogács
- Bolkács (*Bolkacs, Bolkats, Bollkacs*), Küküllő vm., Bălcaciu R – 358, 359, 381, 704
- Bonchida (*Bonczida, Bontzhida, Bontzida*), Doboka vm., Bonțida R – 167, 381, 383, 561, 569, 577, 1114, 1116
- Bonn (*Bonna*), Német birodalom, NSzK – 408
- Bontzhida, Bontzida l. Bonchida
- Bonyha l. Szászbonyha
- Borbánd (*Borbánd*), Alsó-Fehér vm., Bărabant R – 916, 945, 1256
- Borgó, Alsó- és/vagy Felső-, Doboka vm., Joseni Bîrgăului és/vagy Suseni Bîrgăului R – 734, 854, 883, 884, 1026,

- 1065, 1106, 1147, 1243, 1249, 1332, 1345, 1361
- Borosjenő (*Jenő*), Arad vm., Ineu R – 413, 466, 741
- Boroskrakkó (*Karko, Krakko*), Alsó-Fehér vm., Cricău R – 495, 831, 1200, 1259, 1266
- Boroszló (*Baraszló, Braszló, Breslaw*), Szilézia, Wrocław L – 608, 621, 626, 1163, 1164, 1169
- Borsómező (*Borsomező, Borsoo mező*), Alsó-Fehér vm., Inuri R – 960, 1026, 1075, 1142, 1144, 1145, 1148, 1272, 1335, 1361
- Bortza völgye l. Barca völgye
- Bos l. Kolozsbos
- Bosok l. Bozsók
- Botsard l. Buzásbocsárd
- Boza l. Bodzai szoros
- Bozsók (*Bosok*), Hont vm., Bzovik Cs – 193
- Böln, Háromszék, Belini R – 1362
- Böszörmény l. Hajdúböszörmény
- Brád, Hunyad vm., Brad R – 1222
- Brandenburg, német választófejedelem-ség, NDK – 418, 667, 720, 726, 1256, 1326
- Brassó (*Corona*), Brassóvidék, Braşov R – 97, 105, 107–113, 223, 224, 233, 244, 277, 302, 307, 309, 311, 323, 324, 391, 395, 396, 400, 402, 403, 414, 454, 457, 473, 474, 478, 484, 485, 497, 501, 525, 532, 540, 559, 582, 644, 652, 684, 713, 736, 742, 744, 746, 747, 749, 758, 760, 764, 769, 772, 775, 799, 804, 827, 903, 912, 962, 1066, 1106, 1149, 1225, 1239, 1273, 1284, 1285, 1342, 1345
- Braszló l. Boroszló
- Bréma, Német birodalom, Bremen NSZK – 156
- Breslaw l. Boroszló
- Brezán l. Brzeżan
- Bruno l. Brünn
- Brünn (*Bruno*), Morvaország, Brno Cs – 196
- Brzeżan (*Brezan, Praezinga*), Lengyelország, Bjerjezsany SzU – 1266, 1267
- Bucsak l. Budzsák
- Buda, Pest vm., M – 171, 173, 412, 468, 481, 713, 729, 755, 854, 1171, 1268
- Budapest M – 8, 9, 84–86, 785–790, 1262, 1347, 1367–1369
- Budfalva (*Butfalvi bérc*), Máramaros vm., Budeşti R – 940, 1114
- Budzsák (*Bucsak, Budsuk, Butsak*), Törökország, Beszarábia déli része, SzU – 409, 573, 577, 773
- Bukarest (*Bukorést, Bukurest*), Havasalföld, Bucureşti R – 8, 9, 84, 86, 332, 785, 786, 788, 1285, 1347, 1367, 1368, 1370
- Bun l. Kishun
- Butfalv/i bérc/ l. Budfalva
- Butsak l. Budzsák
- Buzásbocsárd (*Botsard*), Alsó-Fehér vm., Bucerdea Grînoasă R – 387
- Cambridge A – 9
- Canae l. Kandia
- Candia l. Kandia és Kréta
- Carinthia l. Karinthia
- Carlburg l. Gyulaféhevár
- Carniolia l. Krajna
- Cassa l. Kassa
- Catalonia l. Katalónia
- Celna (*Tzelna*), Alsó-Fehér vm., Ţelna R – 1200
- China l. Kina
- Cibin l. Nagyszeben
- Cikmántor (*Czikmántor, Tzikmántor, Tzikmántor*), Küküllő vm., Ţigmandru R – 311, 453, 455, 738, 836, 1238
- Claudiopolis l. Kolozsvár
- Cluj l. Kolozsvár
- Colos- l. Kolozs-
- Constantinápoly l. Konstantinápoly
- Corona l. Brassó
- Cracco l. Krakkó
- Crete l. Kréta
- Czaktornya l. Csáktornya
- Czeherin l. Csigirin
- Czikmántor l. Cikmántor
- Csaholy l. Nyírcsaholy
- Csáktornya (*Czaktornya*), Zala vm., Čakovec J – 88, 93, 123, 124, 602, 603
- Csanád l. Szászcsenád
- Csaroda (*Tsaroda*), Bereg vm., M – 432, 435, 727, 728, 1095, 1098–1100, 1110, 1111, 1119, 1126
- Csegöd l. Csegöld

- Csegöld (*Csegöd, Csegöd*), Szatmár vm., M – 1126
- Csehország – 1163, 1179, 1271, 1336
- Csenád l. Szászcsenád
- Csenger, Szatmár vm., M – 895, 906, 1095–1098, 1110, 1111, 1119, 1148, 1343
- Csesztve l. Maroscsesztve
- Csicsokeresztúr (*Csicso keresztur*), Belső-Szolnok vm., Cristeții Ciceului R – 308
- Csigirin (*Czeherin*), Oroszország, SZU – 682
- Csik, tájegység – 308, 315
- Csikszék – 963, 1241
- Csomakörös (*Kirös*), Háromszék, Chiuruș R – 314
- Csörgödök l. Nagycserged
- Csűrüllye (*Csűrüllye*), Torda vm., Ciurila R – 223, 644, 652
- Dalmácia – 695
- Dancka (*Dantzka, Danzig*), Lengyelország, Gdańsk L – 336, 1169
- Dánia (*Dania*) – 408
- Dantzka l. Dancka
- Danubius l. Duna
- Danzig l. Dancka
- Darlac, Küküllő vm., Dîrlos R – 111, 535, 536, 762
- Daróc (*Darotz*), Ung vm., Dravci SZU – 467
- Darotz l. még Homoróddaróc
- Dátos l. Marosdátos
- Debrecen (*Debretzen*), Bihar vm., M – 9, 36, 136, 159, 258, 281, 371, 373, 387, 470, 481, 487, 521, 557, 622, 670, 711, 721, 820, 874, 947, 948, 1033, 1034, 1051, 1063, 1078, 1118, 1143, 1267, 1296
- Deés l. Dés
- Dengeleg, Doboka vm., Livada R – 731
- Deregnyo (*Deregnö*), Zemplén vm., Draňňov Cs – 832, 1263, 1325
- Dés (*Deés, Des*), Belső-Szolnok vm., Dej R – 292, 322, 376, 390, 423, 440, 640, 710, 711, 713, 723
- Désakna (*Dees Akna*), Doboka vm., Ocna Dejului R – 731
- Detse l. Marosdétce
- Déva (*Deva*), Hunyad vm., Deva R – 20, 87, 442, 501, 594, 595, 704, 713, 757, 783, 963, 1204, 1233, 1363
- Dicsőszentmárton (*Dütsö Sz. Marton*), Küküllő vm., Tîrnăveni R – 85, 347, 786, 1368
- Diómál (*Diomál*), Hunyad vm., Geomal R – 956
- Dioszeg l. Bihardiószeg
- Disznajó, Torda vm., Vălenii de Mureș R – 1067
- Divékújfalu (*Divék-Újfalu*), Nyitra vm., Diviacka Nová Ves Cs – 612
- Divény (*Diveny*), Nógrád vm., Divin Cs – 26, 88, 94, 136–138, 282, 613, 614
- Doba l. Zdoba
- Doboka vármegye 91 234, 237, 707, 731, 883, 884, 1249, 1299
- Dobra, Hunyad és/vagy Szatmár vm., Dobra R – 563, 569, 903, 963, 1274
- Dolha, Máramaros vm., Dolgoje SZU – 1049, 1059, 1069, 1071, 1072, 1084, 1113
- Dorombár l. Drombár
- Drassó (*Drasso*), Alsó-Fehér vm., Drașau R – 320, 561
- Drinápoly (*Adrianopoli, Adrianopolis*), Törökország, Edirne T – 168, 205, 626
- Drombár (*Dorombar, Dorombár*), Alsó-Fehér vm., Drîmbar R – 960, 1069, 1075, 1142, 1144, 1145, 1147, 1148, 1150, 1200, 1272, 1273, 1335, 1361, 1364
- Duna (*Danubius*) folyó – 146, 188, 436, 442, 572, 578, 579, 581, 593, 695, 771, 772, 874
- Dunántúl – 765, 1168
- Durham A – 8, 609
- Dütsö Sz. Marton l. Dicsőszentmárton
- Ebersdorf l. Kaiser-Ebersdorf
- Ebesfalva (*Ebestfalva*), Küküllő vm., Dumbrăveni R – 95, 170, 172, 201, 317–319, 325, 327, 330, 333, 450, 607, 683, 705, 1081, 1119, 1194
- Edenburg l. Edinborough
- Edinborough (*Edenburg*) A – 408
- Eger (*Egher*), Heves vm., M – 135, 173, 654
- Egerbegy (*Egherbegy*), Kolozs vagy Küküllő vm., Agîrbiciu R – 381

Egyházhely, Torda város része – 229, 646
Egyiptom – 1316, 1326
Ekemező, Kis- és Nagy-, Küküllő vm.,
Proştea mare és Proştea mică R – 101,
332, 334
Ekeles, Alsó-Fehér vm., Alecuş R – 279
Enyed l. Nagyenyed
Eörményes l. Mezőörményes
Eperjes (*Eperies*), Sáros vm., Prešov Cs
– 128, 221, 297, 421, 422, 425, 430, 438,
439, 642, 643, 697, 720, 722, 724–726,
729, 731, 1165–1170, 1173, 1174, 1263
Erdély (*Transylvania*) – 7–9, 13, 16, 19,
20, 28–32, 35, 38, 49, 52, 54, 56, 57, 59,
60, 64, 65, 72, 74, 79–81, 84, 87, 88,
90–92, 111, 121, 124, 135, 137, 139,
140–142, 144, 145, 147, 161, 165, 187,
196, 198, 230, 240, 249, 254, 269–272,
278, 286–290, 296, 298, 299, 302, 303,
308–310, 312, 313, 320–323, 325, 327,
329, 331, 336, 338, 347, 355, 361, 366,
369, 372–374, 378, 380, 383, 384, 392,
394–397, 401, 405, 407–409, 412, 413,
415, 416, 425, 430, 436, 441–447, 450,
452, 453, 459, 461, 463, 479–482, 484,
487–489, 492, 493, 497, 501, 503, 507,
510, 513, 516–518, 521, 523, 524, 526,
531, 533, 537, 538, 540, 542–544, 546,
548, 549, 551, 553, 557, 566–568, 572,
582–585, 587, 600–602, 604, 605, 607,
609, 611–621, 623–626, 631, 633–635,
638, 642–646, 649, 650, 654–656, 658,
662–669, 673, 676, 678–683, 686,
689–698, 701, 703–706, 708–710,
712–715, 718, 719, 723–726, 728–733,
735–737, 739, 740, 742, 744–749,
753–760, 762–783, 785–789, 791, 807,
814, 815, 822–825, 833, 835, 837,
839–841, 844, 846, 853, 857–866, 869,
870, 874–876, 879, 886, 889–891, 893,
894, 897, 899, 903, 904, 906, 916–918,
921–923, 927–932, 937, 938, 940, 943,
944, 946, 957, 959–962, 965, 967–970,
972, 976, 977, 980, 982, 985–989,
991–993, 1003–1006, 1008–1012,
1014–1017, 1019–1025, 1032, 1036,
1038, 1039, 1041, 1043, 1044, 1048,
1049, 1053, 1055–1059, 1065–1068,
1071, 1073–1077, 1081, 1082,
1084–1087, 1089–1093, 1095, 1098,
1103–1106, 1108–1112, 1116, 1120,

1123, 1126–1129, 1134–1138, 1143,
1148, 1149, 1161–1165, 1167, 1169–
1174, 1182–1191, 1193, 1195–1199,
1201, 1204–1206, 1208, 1209, 1214,
1216–1219, 1221, 1222, 1224–1226,
1230, 1231, 1233, 1234, 1237, 1238,
1241, 1242, 1244–1246, 1250–1252,
1255, 1257, 1258, 1260–1265, 1268,
1271–1275, 1279–1282, 1284–1288,
1290–1303, 1306, 1308–1312, 1315,
1320, 1322, 1324, 1328, 1331, 1333,
1335–1341, 1344, 1345, 1347–1351,
1353–1355, 1357–1365, 1368–1371
Erdőszáda (*Erdőd Száda*), Szatmár vm.,
Arduşat R – 1114
Erdőszentgyörgy (*Erdő Szent György*),
Udvarhelyszék, Singeorghiu de Pădu-
re R – 1257
Érsekújvár (*Ersek Uyvar*), Nyitra vm.,
Nové Zámky Cs – 135, 1163
Eszék, Baranya vm., Osijek J – 92, 805,
990, 993, 1301, 1303
Esztergom, Esztergom vm., M – 9, 1162,
1357
Európa (*Europa*) – 37, 89, 168, 282, 375,
626, 694, 787, 929, 1011, 1163, 1179,
1199, 1261, 1289, 1292, 1295, 1298,
1311, 1369

Fancsika (*Fantsika*), Ugocsa vm., Fan-
csikovo SzU – 833
Fehér vármegye l. Alsó-Fehér vármegye
Fehérhegy/tő, Csehország, Bílá Hora
Cs – 1168
Fejér megye M – 9, 666, 713, 719, 741,
744
Fejér vármegye l. Alsó-Fehér vármegye
Fejércse (*Feyirtse*), Bereg vm., M – 432,
727
Fejéregyház (*Fejeregyház*), Felső-Fehér
vm., Albeşti R – 1053
Fejirvar l. Gyulafehérvár
Feketealom, Brassóvidék, Codlea R –
1274
Feled, Gömör vm., Jesenské Cs – 1344
Felenyed (*Fel Enyed*), Alsó-Fehér vm.,
Aiudu de Sus R – 472
Fel föld l. Felvidék
Felső-Ausztria – 1168
Felsőbánya (*Bánya, Felseő Bánya*),

- Szatmár vm., Baia Sprie R – 246, 247, 653
- Felsőboldogasszonyfalva (*felső Boldogh Aszszony falva*), Udvarhelyszék, Feliceni R – 174, 175
- Felsőkosály (*Felső Kosaly*), Belső-Szolnok vm., Rugășești R – 731
- Felsőmagyarország l. Felvidék
- Felsőpeterd (*Felseő Peterd*), Torda vm., Petreștii de Sus R – 644
- Felsőrákos (*Felső Rákos*), Felső-Fehér vm., Racoșul de Sus R – 265
- Felvidék (*Fel föld, Felsőmagyarország*) – 124, 603, 612, 619, 630, 633, 644, 1170
- Feredőgyógy (*Gyogyi Ferdő*), Hunyad vm., Geoagiu-Băi R – 177, 183, 184, 631
- Feyer vármegye l. Alsó-Fehér vármegye
- Feyervar l. Gyulafehérvár
- Feyirtse l. Fejércse
- Flandria – 632 (l. még Németalföld, Hollandia)
- Fogaras, Fogarasvidék, Făgăraș R – 13, 26, 66, 72, 89, 95, 97, 99, 100, 105–107, 158, 160, 164–166, 171, 205, 223–225, 251, 266, 267, 272, 273, 277, 282–287, 289–292, 322, 326, 330, 332, 333, 387, 391, 398–402, 422, 424, 425, 438, 443, 444, 447, 620, 624, 627, 644, 667–669, 673, 675–677, 684, 691, 713, 714, 721, 722, 733, 782, 963, 1081, 1082, 1182, 1192, 1193, 1199, 1200, 1205, 1212, 1299, 1363
- Fogarasföld (*Fogarasfeöld*) – 183, 903
- Földközi-tenger – 626
- Franciaország (*Gallia*) – 81, 88, 604, 607, 608, 618, 667, 786, 968, 1073, 1161, 1163, 1279, 1292, 1298, 1368
- Frankfurt l. Frankfurt am Main és Frankfurt an der Oder
- Franecker H – 739
- Frankfurt am Main (*Francofurtum ad Moenum*) Német birodalom, NSzK – 1292, 1297
- Frankfurt an der Oder (*Francofurt*), Német birodalom, NDK – 119, 120, 122, 418, 516–518, 720, 756
- Fráta (*Frata*), Kolozs vm., Frata R – 350
- Füleek (*Fulek*), Nógrád vm., Fil'akovo Cs – 90, 136, 613
- Gald l. Alsógáld
- Gálfalva l. Vámosgálfalva
- Gallia l. Franciaország
- Galliopolis (*Gallipoli*), Törökország, Gelibolu R – 164
- Gáncs (*Gants*), Belső-Szolnok vm., Canciu R – 960, 1075, 1272, 1273, 1335, 1361
- Gardánfalva (*Gardán falva*), Közép-Szolnok vm., Girdani R – 1114
- Gaurány (*Gauran*), Alsó-Fehér vm., Vălenii R – 1142, 1144
- Genf (*Geneva*) S – 608, 609, 1268
- Geneva l. Genf
- Genovai köztársaság – 627
- Gerend l. Aranyosgerend
- Germania l. Németország
- Gernyeszeg, Torda vm., Gornești R – 411, 450, 715, 1020, 1085, 1259, 1329, 1332, 1333, 1338
- Ginye l. Gönyű
- Gjulatelke l. Gyulatelke
- Gogán (*Gogany*), Küküllő vm., Gogan R – 311, 315
- Gomora, bibliai hely – 1338
- Gorgeny l. Görgény
- Gotha, Német birodalom, NDK – 786, 1368
- Gönc (*Göncz*), Abaúj vm., M – 580
- Gönyű (*Ginye*), Győr vm., M – 586
- Görgény (*Gorgeny, Görgeny, Görgeny, Görgheny*), Torda vm., Gurghiu R – 381, 419, 450, 998, 1032, 1112, 1113
- Görgényszentimre (*Szentimre*), Torda vm., Gurghiu R – 94, 151, 715
- Görögország (*Graecia*) – 168, 626
- Graecia l. Görögország
- Gyalakuta (*Gyalakut*), Marosszék, Fintinele R – 213
- Gyalu, Kolozs vm., Gilău R – 266, 322, 390, 640, 712, 1243
- Gyeőr l. Győr
- Gyeres l. Aranyosgyéres
- Gyogy l. Algyógy
- Gyogyi Ferdő l. Feredőgyógy
- Gyöngyös, Heves vm., M – 901
- Győr (*Gyeör*), Győr vm., M – 402, 703, 717, 1168
- Gyulafehérvár (*Carloburg, Fejervar, Fejirvar, Feyervar, Feyérvár*), Alsó-Fehér vm., Alba Julia R – 31, 32, 36,

- 86–89, 91, 92, 94, 95, 100, 102, 103, 110, 113, 125, 149, 151, 153, 172, 175, 176, 197, 202, 210, 211, 219, 230, 232, 241, 256, 268, 270, 271, 273–275, 286, 293, 303, 305, 331, 339, 340, 342, 352–355, 358, 360, 442, 473, 474, 478, 479, 481, 488, 490, 491, 505–508, 510–512, 514, 516, 518, 520, 521, 526, 537, 542, 563, 565, 575, 580, 587, 588, 590–594, 600, 605–607, 628, 631, 647, 649, 657, 661, 674, 679, 693, 697, 698, 702–704, 713, 732, 747, 750, 753, 754, 756–758, 783, 785, 788, 799–804, 827, 828, 831, 832, 836, 837, 845, 846, 849, 851, 854, 856, 857, 860, 867–870, 872, 884–888, 900, 901, 904, 907, 910–913, 917, 920, 935–937, 945–947, 949, 951–956, 963–965, 986, 1022, 1026–1028, 1032, 1033, 1037, 1053, 1078, 1082, 1142, 1144, 1195, 1197, 1199, 1200, 1201, 1203–1205, 1209, 1210, 1212, 1213, 1218, 1219, 1221–1223, 1225–1228, 1232, 1233, 1241, 1243, 1245, 1247, 1249, 1254, 1256, 1259, 1265, 1269, 1271, 1274, 1277, 1278, 1285, 1334, 1339, 1340, 1348, 1349, 1358, 1360, 1362, 1364, 1365, 1367, 1370
- Gyulatelke (*Gjulatelke*), Doboka vm., Coasta R – 840, 1105, 1107, 1345, 1361
Gyülvész l. Sósgyülvész
- Haczag l. Hátszeg
- Hajdúböszörmény (*Böszörmény*) Hajdúkerület, M – 693, 696
- Hainacskő, Hainatskő l. Ajnácskő
- Hála l. Halle
- Halle (*Hála*), Német birodalom, NDK – 55, 1330
- Halmi, Ugocsa vm., Halmeu R – 434, 1126, 1127
- Hamburg, Német birodalom, NSzK – 129, 610, 626, 1163
- Hameln (*Hamela*), Német birodalom, NSzK – 997, 1305
- Harasztos, Kolozs vm., Frunzeni R/vagy Aranyosszék, Călărași R – 154
- Hári (*Hari*), Alsó-Fehér vm., Heria R – 254
- Háromszék (*Harom szek, Haromszek, Háromszek, Haromszék*) – 24, 178, 203, 223, 265, 273, 276, 286, 302, 314, 315, 322, 324, 356, 563, 592, 629, 667, 682
- Hátság (*Hassag*), Nagysínskzék, Loamneș R – 567, 568, 771
- Hátszeg (*Haczag*), Hunyad vm., Hațeg R – 855, 873
- Havasalföld (*Hauasalfölde, Havas-Alyföld, Havasely Földe, Valachia*) – 52, 53, 165, 171, 404, 412, 414, 436, 574, 656, 668, 690, 717, 903, 934, 968, 992, 1285–1287, 1314. (l. még: Román fejedelemségek)
- Hegyalja – 768, 770, 771, 774, 785, 1268, 1367
- Heidelberg (*Heidelberga, Hejdelberga, Heidelbergha, Hejdelbergha*), Német birodalom, NSzK – 39, 70, 87, 118, 119, 121, 122, 626, 1163
- Helsinki Fi – 789, 1371
- Hermanstadt l. Nagyszeben
- Hispania l. Spanyolország
- Holdvilág, Segesvárszék, Hoghilag R – 963, 1274
- Hollandia (Belgium is) – 45, 55, 231, 248, 608, 609, 632, 655, 964, 970, 1161, 1179, 1274, 1275, 1280, 1287, 1288, 1326, 1330 l. Flandria, Németalföld
- Holsatia l. Holstein
- Holstein (*Holsatia*), Német birodalom NSzK – 408
- Homoróddaróc (*Darotz*), Kőhalom-szék, Drașeni R – 184
- Homoródszentpál (*Szent Pál*) Udvarhelyszék, Sînpaul R – 99, 102, 105, 178, 265, 266, 348, 349, 399, 400, 421, 426, 580, 701, 716, 965, 1095, 1097, 1130, 1345, 1361, 1362, 1364
- Horvátország – 645, 683, 1162
- Hosszúaszó (*Hoszszuaszó*), Küküllő vm., Valea Lungă R – 817
- Hosszúmező, Máramaros vm., Cîmpulung la Tisa R – 1099, 1364
- Hosszúpatak (*Hoszszipatak*), Küküllő vm., Tăuni R – 315
- Hungaria l. Magyarország
- Hunyad l. Bánffyhunyad és Vajdahunyad
- Hunyad vármegye – 160, 161, 404, 407, 436, 442, 627, 732, 873, 874, 903
- Huszt, Máramaros vm., Huszt SzU – 57,

- 88, 91, 93, 123, 124, 162, 176, 179, 236, 237, 281, 327, 463, 533, 550–552, 569, 584, 624, 629, 630, 649, 650, 666, 670, 689, 740, 761, 765, 776, 802, 865, 906, 908–910, 913, 923, 936–938, 940, 942–944, 951, 960, 961, 965, 992, 993, 1015, 1034, 1039, 1042–1044, 1046, 1056, 1060, 1070, 1074, 1075, 1083, 1088, 1089, 1094, 1096, 1101, 1106, 1109–1111, 1114–1116, 1119, 1120, 1123, 1127, 1128, 1132, 1134, 1135, 1138, 1143, 1144, 1146–1149, 1244, 1258, 1264, 1265, 1267–1270, 1272, 1273, 1284, 1285, 1302, 1312, 1323, 1324, 1333, 1335, 1339–1341, 1346, 1351, 1353, 1354, 1359, 1361, 1362, 1364
- Huszt, álnév – 624
Hybernia l. Írország
- Igen l. Magyarigen
Iklód (*Iklod*), Küküllő vm., Iclod R – 381
Illava (*Ilava*), Trencsén vm., Il'ava Cs – 221, 604
Illye l. Marosillye
Ilyvo (*Ilvo*), Lengyelország, Lvov SzU – 375, 580
Imperium l. Német birodalom
Indaly (Indal), Torda vm., Deleni R – 223, 644
India – 79, 80
India, metaforaként – 138, 1072, 1335, 1343
Irhoc (Irhocz), Máramaros vm., Olyhovci SzU – 1099
Írország (*Hybernia*) – 402
Istvánháza, Alsó-Fehér vm., Iŝtihaza R – 573, 574
Italia l. Olaszország
Izrael – 688, 1178
- Jánk, Szatmár vm., M – 433, 434
Jára l. Alsójára
Javorov, Ukrajna, Javorov SzU – 667
Jenő l. Borosjenő
Jeruzsálem, bibliai hely – 1319
Jesztreb, Ung vm., Jastrabie pri Michalovci Cs – 435
Juda, bibliai hely – 1319
- Kaca (*Katza*), Küküllő vm., Cața R – 316
Kaiser-Ebersdorf (*Ebersdorf*), ma Bécs része, Au – 1190
Kál (*Kal*), Belső-Szolnok vm., Calna vagy Székelykál, Marosszék, Calușeri R – 1053
Kalló l. Nagykálló
Kalocsa, Pest vm., M – 600
Kalyán l. Kiskalyán
Kamaras l. Vajdakamarás
Kandia (*Canae, Candia*), Törökország, Iráklion G – 168, 626
Kandia l. Kréta
Kanisa l. Nagykanizsa
Kapjon (*Kaplyan*), Belső-Szolnok vm., Coplean R – 362
Kápolna (*Kapolna*), Torda vm., Căpilna R – 347, 1361, 1362
Kapos, Kapus l. Nagykapus
Karánsebes (*Karansebes*), Törökország, később Krassó-Szörény vm., Caransebeș R – 405, 565, 771, 866, 873, 1198
Karinthia (*Carinthia*), Habsburg birodalom, Au – 694, 695
Karko l. Boroskrakkó
Kassa (*Cassa*), Abaúj vm., Košice Cs – 90, 106, 416, 417, 419–421, 430, 432, 435, 451, 533, 602, 613, 694, 718, 720, 722, 724, 726, 727, 729, 730, 733, 736, 761, 786, 820, 895, 914, 945, 1034, 1044, 1069, 1168, 1169, 1256, 1368
Kasza (vára), Trencsén vm., Košeca Cs – 612
Katalónia (*Catalonia*), spanyol tartomány, Sp – 408
Katza l. Kaca
Kecserpeklény (*Pekleny, Paklany*), Sáros vm., Kecerovské Pekl'any Cs – 93, 124, 125, 603
Kelementelke (*Kelementelek*), Marosszék, Călimănești R – 314, 685
Kelence (*Kelentze*), Közép-Szolnok vm., Chelintța R – 449
Kelet-Magyarország – 645
Kendilóna (*Lóna, Lónya*), Doboka vm., Luna de Jos R – 92, 986, 990, 1102, 1222, 1299, 1300, 1334
Keőhalomszék l. Kőhalomszék
Keővár l. Kővár
Kercesora (*Kercsesora, Kertzesora*), Fo-

- garasvidék, Cîrţişoara R – 428, 429, 663, 705
- Kerelószentpál (*Maros Sz. Pál, Sz. Pal, Szent Pál*), Küküllő vm., Sînpaul R – 963
- Kerepes, Pest vm., M – 586
- Keresd, Felső-Fehér vm., Criş R – 94, 96–98, 127, 130, 131, 154–156, 177, 201–206, 214, 216–219, 223, 234, 235, 237, 268, 308, 334, 345, 350, 607, 610, 648, 651, 672, 685, 703, 712, 718, 734, 738, 1263, 1306, 1308, 1309, 1312, 1313, 1317, 1319, 1321, 1322, 1324, 1327, 1329, 1342
- Kereszténysziget, Szebenzsék, Cristian R – 730
- Késmárk (*Kesmark, Kesmárk*), Szepes vm., Kežmarok Cs – 133, 219, 602, 614
- Keszler, Küküllő vm., Chesler R – 279
- Két olah ország l. Román fejedelemségek
- Ketze l. Maroskece
- Kézdivásárhely (*Kezdi Vasarhely, Kezdi Vásárhely, Kézdi Vásárhely*), Háromszék, Tîrgu Secuiesc R – 302, 428, 903
- Kibéd (*Kibid*), Marosszék, Chibed R – 301
- Kína (*China*) – 1218, 1335
- Kirös l. Csomakörös
- Kisbánya, Torda vm., Băișoara R – 800, 865, 1244, 1361
- Kisbocskó (*kis Bocskó*), Máramaros vm., Bociău R – 945
- Kisbun (*Bun*), Küküllő vm., Boiu R – 87, 93–96, 117, 118, 123, 129–131, 152–154, 165, 167, 169, 170, 172–175, 178, 205–207, 210, 212, 214, 268, 446, 449, 599–601, 610, 627
- Kisjenő (*Kis Jenő*), Doboka vm., Fundătura R – 381
- Kiskalyán (*Kalyán*), Hunyad vm., Căinelu de Jos R – 271
- Kiskanizsa (*kis Kanisa*), Zala vm., M – 569
- Kismarton (*Kis Marton*), Sopron vm., Eisenstadt Au – 480, 744
- Kisréde, Heves vm., M – 1100
- Kissink (*Kis-Sink*), Nagysinkszék, Cincșor R – 622
- Kisvárdá (*Kis Varda*), Szabolcs vm., M – 451, 452
- Kladovo (*Kladova*), Krassó-Szörény vm., Kladovo J – 408, 718
- Kobor, Fogarasvidék, Cobor R – 1098
- Kolozs (*Kolos*), Kolozs vm., Cojocna R – 1114
- Kolozs (*Colos, Kalos*) vármegye – 202, 203, 268, 271, 386, 511, 688, 754, 831, 903, 1203
- Kolozsbos (*Bos*), Kolozs vm., Boju R – 256
- Kolozsmonostor (*Monostor*), Kolozs vm., Cluj-Mănăștur R – 767
- Kolozsvár (*Claudiopolis, Cluj, Colosuár, Colosvar, Colosvár, Kolosvár*), Kolozs vm., Cluj-Napoca R – 8, 9, 29, 36–42, 87, 91, 104, 108, 109, 111, 133, 152, 155, 157, 222, 224, 234, 236, 245, 249, 270, 272, 273, 299, 321–323, 341, 355, 362, 364, 370, 377, 378–380, 383, 386, 394, 395, 409, 426, 429, 436, 437, 444, 456, 469, 470, 474–476, 486, 489, 514, 532, 537, 538, 541, 542, 559, 592, 640, 643, 649, 664, 667, 681, 688, 692, 703, 706, 707, 709, 711, 713, 724, 734, 740, 743, 752, 763, 767, 769, 785–789, 799, 819, 820, 827, 831, 903–905, 952, 1033, 1053, 1129, 1138, 1147, 1187, 1191, 1209, 1211, 1225, 1253, 1257, 1286, 1287, 1304, 1306, 1307, 1310, 1315, 1322, 1367, 1368, 1370, 1371
- Komána l. Vajdakamarás [!]
- Komárom, Komárom vm., M – 586, 1168
- Konstantinápoly (*Constantinopoli, Constantinopoli, Porta*), Törökország, Istanbul T – 42, 88, 135, 144–147, 151, 152, 161, 165–171, 174, 183, 187, 189, 192, 194–196, 198, 199, 249, 277, 298, 302, 304, 322, 325, 327, 330–332, 335, 605, 606, 617–620, 624–628, 633, 634, 636, 638, 644, 647, 656, 669, 681, 682, 684, 689–691, 694, 698, 702, 705, 718, 918, 919, 1292, 1294, 1297
- Konstanz (*Kosztnic*), Német birodalom, NSZK – 1176
- Koppánd (*Koppan*), Torda vm., Copand R – 664, 665, 667, 680
- Kosow, Lengyelország, Koszow SzU – 1089, 1341
- Kotsard l. Székelykocsárd
- Kosztnic l. Konstanz

- Kozák Ország l. Ukrajna
 Kőd, Belső-Szolnok vm., Cheud R – 449
 Kóhalom, Kóhalomszék, Rupea R – 1052
 Kóhalomszék (*Keóhalom, Keohalomszék*) – 311, 315, 415
 Köln, Német birodalom, NSzK – 1291
 Körös folyó – 934, 952
 Kőszeg, Vas vm., M – 1168, 1171
 Kővár (*Keóvár, Kővár, Kűvár*), Kővárkerület, Berchezoaia R – 26, 65, 89, 91, 107, 126, 132, 145, 152, 153, 187, 192, 219, 236, 248, 250, 271, 281, 282, 287, 292, 299, 322, 326, 332, 340, 363, 408, 440, 441, 551, 577, 633, 635, 653, 656, 657, 665, 666, 671, 690, 697, 707, 731, 765, 824, 968, 1257, 1280, 1283
 Kővárvidék (*Kűvárvidék*) – 350, 363, 376, 615, 709, 1033, 1052, 1089, 1341
 Közép-Szolnok vármegye – 1251
 Középjaita (*Közép-ajta*), Háromszék, Aita Medie R – 84, 785, 1367
 Középpeterd (*Közép-Peterd*), Torda vm., Petreştii de Mijlok R – 644
 Krajna (*Carniolia*), Szlovénia J – 695
 Krakko l. Boroskrakkó
 Krakko (*Cracco*) Lengyelország, Kraków L – 251, 252, 336, 573, 773
 Kraszna vármegye – 245, 492, 1251
 Kréta (*Candia, Crete, Kandia*) sziget, Velencei köztársaság, majd Törökország, Kréta G – 168, 175, 187, 189, 190, 194, 195, 208, 626, 627, 629, 633, 1170
 Krim félsziget – 573, 577, 580, 773
 Krizba, Brassóvidék, Crizbav R – 764
 Kutyfalva (*Kuty falu, Kuttyfalva, Kuty falu*), Alsó-Fehér vm., Cut R – 66, 89, 93, 96, 126, 182, 262, 276, 345, 628, 640, 663, 671, 672, 1154, 1333
 Küküllő folyó – 293, 1346
 Küküllő vármegye – 79, 103, 105, 177, 243, 274, 279, 287, 353, 359, 391, 403, 594, 600, 601, 704, 749, 903
 Küküllővár (*Küküllővár*), Küküllő vm., Cetatea de Baltă R – 219, 232, 233, 296, 347, 420, 632, 887, 888
- Landor Feyervar l. Belgrád
 Lapos l. Magyarlápós
 Laxenburg Au – 417, 600
- Leányvár (*Leany Var*), Torda város része – 1062
 Légrad, Zala vm., Legrad J – 654
 Leiden (*Leyda, Leyden, Lugduni Batavorum*), H – 84, 87, 600, 608, 1195, 1320
 Lelesz, Zemplén vm., Leles Cs – 435
 Lengyelország (*Lengyel ország, Lengyel Ország, Lengyel Ország, Polonia*) – 207, 231, 240, 272, 336, 340, 372, 421, 428, 457, 458, 527, 533, 600, 657, 658, 667, 668, 694–696, 718, 720–722, 761, 764, 922, 1048, 1149, 1178, 1285, 1292, 1295, 1298, 1317
 Léva, Bars vm., Levice Cs – 1161
 Leyda, Leyden l. Leiden
 Likava, álnév – 624
 Linz (*Lintz*) Au – 417
 Lipcse l. Zólyomlipcse
 Lippa, Temes vm., Lipova R – 412, 423, 481, 577, 723, 744, 948
 Liptó (*Lipto*) vármegye – 135, 1168
 Lodormány, Küküllő vm., Lodroman R – 279
 Lomnica (*Lomnitza*), Nyitra vm., Liešt'any vagy Kakaslomnic, Szepes vm., Vel'ká Lomnica Cs – 1041
 Lóna l. Aranyoslóna és Kendilóna
 Londinum l. London
 London (*Londinum*), A – 8, 9, 36, 84, 608, 626, 785, 787, 1163, 1367, 1368
 Lónya l. Kendilóna
 Losonc (*Losoncz*), Nógrád vm., Lučenec Cs – 828, 900
 Lotharingia, Német birodalom, F – 1104
 Lőcse, Szepes vm., Levoča Cs – 615, 1168, 1169
 Lubló, Szepes vm., L'ubovňa Cs – 1169
 Lugduni Batavorum l. Leiden
 Lugdunum l. Lyon
 Lunka, Küküllő vm., Lunca R – 279
 Lupsa, Torda vm., Lupsa R – 879–882, 1146, 1247, 1248, 1361, 1362
 Lyon (*Lugdunum*) F – 608
- Mád (*Mad*), Zemplén vm., M – 825, 1239
 Magyar Orba(i) l. Magyarorrbó
 Magosfalva (*Maghosfalva*), Kővárvidék, Mogoşesti R – 246–249, 252, 253, 255, 653, 655, 1114
 Magyarbénye (*Benje, Benye*), Küküllő

- vm., Biia R – 279, 287, 296, 431, 670, 1139, 1146, 1358, 1361, 1362
- Magyarigen (*Igen*), Alsó-Fehér vm., Ighiu R – 1142, 1144, 1200
- Magyarláros (*Lapos*), Belső-Szolnok vm., Tîrgu Lăpoş R – 577
- Magyarorbó (*Magyar Orba/i*), Alsó-Fehér vm., Gîrbova de Jos R – 387, 955
- Magyarország (*Hungaria, Magyar Ország, Magyar Ország, Magyarország*) – 8, 13, 21, 31, 40, 43, 53, 88–90, 126, 137, 140, 141, 146, 149, 150, 166, 169, 178, 183, 189, 194, 195, 197, 230, 240, 251, 254, 263, 272, 275, 281, 283, 297, 308, 312, 321, 336, 366, 412, 413, 420, 437, 469, 480, 481, 503, 513, 533, 534, 551, 562, 567, 602, 604, 605, 611–614, 616–619, 623, 625, 629, 633, 634, 638, 643, 646, 653, 656, 658, 664–667, 671, 673, 681–683, 692, 694, 695, 697–699, 701, 703, 715, 718, 720, 721, 731–733, 736, 740, 741, 744, 745, 761, 763, 765, 771, 787, 789, 790, 821, 833, 835, 841–843, 898, 909, 912, 922, 929, 947, 953, 961, 964, 969, 1043, 1044, 1055, 1059, 1073, 1077, 1095, 1097, 1098, 1101, 1104, 1108–1112, 1123, 1126, 1143, 1144, 1159–1164, 1170–1179, 1208, 1223, 1254, 1258, 1261, 1267, 1270, 1271, 1273, 1274, 1280, 1283, 1288, 1291–1298, 1300, 1302, 1311, 1324, 1335, 1336, 1361, 1362, 1369–1371
- Magyarózd (*Ozd*), Alsó-Fehér vm., Ozd R – 210, 345, 640
- Magyarpeterd I. Alsópeterd
- Magyarselye (*Selye*), Alsó-Fehér vm., Şilea R – 1053
- Magyarsüllye (*Süllye*), Alsó-Fehér vm., Şilea R – 574
- Magyarszilvás (*Szilvas*), Torda vm., Pruniş R – 223, 228, 287, 310, 314, 644, 652, 1026, 1115, 1130, 1140, 1141, 1147–1149, 1317, 1361
- Mainz (*Moguntia*), Német birodalom, NSzK – 408, 647
- Mantua O – 995, 1304
- Máramaros (*Maramaros, Maramarus, Maramarush, Marammoros*) vármegye és tájegység – 72, 90, 91, 108, 203, 219, 251, 273, 283, 367–370, 372, 375, 421, 422, 424, 456–458, 465, 467, 475, 490, 492, 527, 528, 533, 534, 551, 563–565, 577, 580, 581, 635, 637, 656–658, 666, 706, 707, 718, 738–740, 745, 759, 761, 765, 800–804, 807, 820, 824, 832, 833, 840, 849, 856, 865–868, 885–887, 906, 907, 910, 913, 922, 923, 925, 935, 937–939, 944, 953, 992, 1032, 1034, 1039, 1043, 1045, 1054, 1057–1059, 1068, 1071, 1075, 1090, 1091, 1095–1098, 1100, 1101, 1106, 1109, 1110, 1122, 1123, 1126, 1127, 1135, 1144, 1211, 1249, 1253, 1254, 1258, 1259, 1264–1267, 1270, 1295, 1302, 1319, 1322, 1327, 1329, 1335, 1337, 1340, 1341, 1344, 1354, 1361–1364
- Máramarossziget (*Szighet, Szigeth*), Máramaros vm., Sighetu Marmatei R – 104, 204, 362–364, 369, 370, 374–378, 424, 456, 707, 820, 832, 907, 1097, 1098, 1270, 1364
- Marga (vize), Hunyad vm., falu és patak, Marga R – 866, 903, 1245
- Márokpapi (*Papi*), Bereg vm., M – 432, 727, 1100
- Maros (*Marus*) folyó – 423, 481, 487, 492, 504, 578, 594, 723, 744, 747, 874, 1295
- Maros Szent Pál I. Kerelőszentpál
- Marosbogát (*Bogat*), Torda vm., Bogata R – 247, 573, 575, 577, 580, 852
- Maroscseszte (*Tsesztfe*), Alsó-Fehér vm., Cisteiu de Mureş R – 561
- Marosdátos (*Dátos*), Torda vm., Dătăşeni R – 183, 211–213, 215, 631, 632, 639, 641
- Marosdéce (*Detse*), Torda vm., Decea R – 472
- Marosillye (*Maros Illye*), Hunyad vm., Ilia R – 125, 749
- Maroskece (*Kecze, Ketze*), Marosszék, Cheţa R – 412, 413, 561, 562, 737
- Marosszék (*Maros Szék*) – 202, 213, 831, 903, 963
- Marosvásárhely (*M. Vasarhely, Maros-Vásárhely, Vásárhely*), Marosszék, Tîrgu Mureş R – 84, 104, 161, 334, 335, 361, 362, 381, 390, 391, 456, 473,

- 646, 785, 851, 963, 1053, 1138, 1196, 1362, 1367
- Marseille F – 667
- Medgyes I. Aranyosmeggyes és Medgyes
 Medgyes (*Medgyes, Meggyes, Megyes*), Medgyesszék, Mediaş R – 100, 112, 219, 292, 293, 314, 315, 330, 414, 475, 529, 530, 560, 691, 705, 709, 759, 769, 963, 1019, 1037, 1147, 1148, 1277, 1278
- Medgyesszék (*Meggies*) – 415
- Medves (*Medves*), Alsó-Fehér vm., Medves R – 254, 279, 388, 389, 573, 574, 576, 1053, 1361, 1362
- Mehádia (*Mehendia*), Törökország, később Krassó-Szörény vm., Mehadica R – 436, 728
- Méhes I. Mezőméhes
 Mezőbodon (*Bodon*), Torda vm., Papiularian R – 242
- Mezőcsány (*Mező-csán*), Torda vm., Ceanu Mare R – 306
- Mézömméhes (*Méhes*), Kolozs vm., Miheşu de Cîmpie R – 668
- Mezőörményes (*Eörmenyes, Eörmenyes, Ormenyes, Örmenyes*), Kolozs vm., Urmeniş R – 648, 779, 781, 946, 963, 1146, 1361
- Mezőpagocsa (*Pagotsa*), Torda vm., Pogăceana R – 132
- Mihalszfalu (*Mihalsz falu*), Alsó-Fehér vm., Mihalţ R – 178
- Mihályfalva I. Szentmihályfalva
- Mikefalva, Küküllő vm., Mica R – 108, 469, 470
- Mikeszásza (*Mikeszasza*), Küküllő vm., Micăsasa R – 279, 817, 948
- Miletos T – 1183
- Miriszló, Alsó-Fehér vm., Mirăslău R – 472
- Moguntia I. Mainz
- Moldova (*Moldávia, Moldoua, Moldva*), román fejedelemség – 133, 171, 375, 527, 533, 656, 668, 718, 761, 903, 1107, 1262, 1277, 1278, 1286, 1295, 1337, 1345
- Monora, Alsó-Fehér vm., Mănărade R – 101, 330, 332, 1200
- Monostor I. Kőlozsmonostor
 Morvaország (*Murva*) – 694–696
- Munkács (*Munkats*), Bereg vm., Mucacevo SzU – 375, 380, 600, 708, 710, 717, 1063, 1266
- Murány (*Muran, Murán, Murany*), Gömör vm., Murán Cs – 12, 22, 88, 94, 132–134, 136, 138, 140, 141, 143, 145, 147, 148, 153, 612, 614, 637, 638, 1166
- Murányalja, Gömör vm., ma Murányhoz tartozik – 618
- Murva I. Morvaország
 Musna, Muzsna I. Székelymuzsna
 Münster, Német birodalom, NSZK – 608
- Nagyajta (*Nagy Ajta*), Háromszék, Aita Mare R – 1362
- Nagybánya (*Bánya*), Szatmár vm., Baia Mare R – 36, 142, 239, 423, 427, 428, 577, 723, 725, 1114, 1267
- Nagycserged (*Csörgődök*), Medgyesszék, Cergăul Mare R – 1200
- Nagyenyed (*Enyed*), Alsó-Fehér vm., Aiud R – 36, 37, 92, 97, 99, 102, 127, 210, 217, 218, 227, 241, 270, 271, 334, 337, 338, 341, 350, 413, 420, 426, 428, 429, 442, 471, 516–518, 562, 563, 572, 576, 599, 699, 701, 711, 713, 756, 772, 790, 877, 945, 963, 1032, 1033, 1051, 1053, 1113, 1129, 1132, 1137, 1147, 1150, 1195, 1255, 1267, 1270, 1271, 1274, 1284, 1285, 1318, 1355, 1362, 1371
- Nagykálló (*Kallo*), Szabolcs vm., M – 640, 693, 948
- Nagykanizsa (*Kanisa*), Zala vm., M – 654
- Nagykapus (*Kapos, Kapus*), Medgyesszék, Copşa Mare R – 1030
- Nagykenđ (*Nagy Kend*), Küküllő vm., Chendul Mare R – 95, 175
- Nagy-Küküllő folyó – 745
- Nagylak (*Nagy Lak*), Marosi határőrvidék, később Csanád vm., Noşlac R – 666
- Nagysink (*Nagy Sink, Schink*), Nagysinkszék, Cincu R – 322, 526, 688, 800, 829, 963, 1240
- Nagysinkszék (*Sinkszék*) – 415
- Nagyszében (*Cibin, Hermanstadt, Szeben*), Szekesszék, Sibiu R – 20, 26, 44, 45, 49, 52, 87, 89, 90, 92, 101, 103–105, 107, 111, 129, 232, 239, 248, 251, 259,

- 261, 262, 308, 310, 312, 319, 320, 323, 326, 328, 329, 334, 341, 343, 357, 359, 361, 378–380, 382, 384, 390, 392, 393, 395–397, 400–406, 408, 410, 418, 421, 426, 427, 429–431, 434, 436, 438, 447, 448, 454, 529, 530, 532, 536, 549, 553, 555, 556, 558, 560, 607, 610, 653, 656, 657, 687, 688, 704–706, 709, 711–714, 717, 720, 724, 726, 739, 760, 762, 770, 779, 782, 804, 805, 867, 903, 918, 942, 946–948, 951, 953, 956, 960, 962–968, 971, 972, 977–979, 982, 983, 985, 987, 992, 1015, 1019, 1020, 1024, 1029, 1061, 1087, 1106, 1142, 1147, 1149, 1185, 1193, 1195, 1210–1212, 1214, 1219, 1222, 1223, 1226, 1230, 1233, 1255, 1267, 1268, 1276–1280, 1283–1285, 1287, 1288, 1297, 1302, 1306, 1312, 1317, 1318, 1322, 1330, 1345, 1349, 1358
- Nagyszombat (*Nagy Szombat*), Pozsony vm., Trnava Cs – 52, 78, 142, 1288
- Nagyszőlős (*Szölös*), Ugocsa vm., Vinogradov SzU – 365, 366, 724
- Nagyteremi (*Teremi, Theremi*), Küküllő vm., Tirimia R – 94, 96, 97, 99, 102, 132, 182–186, 188–190, 192, 210–212, 214, 215, 250, 261, 263, 265, 334, 335, 343, 345, 608, 609, 640, 951
- Nagyvárad (*Varad, Varod*), Bihar vm., Oradea R – 68, 70, 173, 240, 271, 360, 389, 413, 466, 551, 572, 640, 651, 732, 737, 741, 765, 772, 899, 948, 952, 954, 1093, 1175, 1184, 1185, 1191, 1251, 1270, 1291, 1297
- Nagyvilma (*Nagy Vilma*), Máramaros vm., Vima Mare R – 731
- Nándorfehérvár l. Belgrád
- Nápoly (*Neapolis*), Olasz királyság, O – 1260
- Nauplia (*Nauplum*), Görögország, Náfplion G – 175
- Nauplum l. Nauplia
- Neapolis l. Nápoly
- Német birodalom (*Imperium*) – 81, 122, 230, 336, 408, 694, 948, 952, 954, 1292
- Németalföld – 699 (L. még: Hollandia)
- Nemeti l. Szamosújvárnemeti
- Németország (*Germania, Nemet Ország*) – 29, 156, 251, 609, 656, 1131, 1161, 1177–1179, 1271, 1336
- Neuhaus Au – 742, 776
- Nijmegen (*Niuwegen, Nymwegen*) H – 699, 701
- Nikápoly (*Nicapoly, Nikapoly*), Törökország, Nikopol Bu – 412, 437
- Nilus folyó – 1305
- Nis (*Niss*), Törökország, Niš J – 402, 717, 730
- Norimberga l. Nürnberg
- Normandia (*Normannia*) F – 402
- Nürnberg (*Norimberga*), Német birodalom, NSzK – 87, 93, 121, 122, 601, 746
- Nymwegen l. Nijmegen
- Nyágova (*Nyáka*), Máramaros vm., Dobrjanszkoje SzU – 1098
- Nyír l. Nyírség
- Nyírbátor (*Nyir Bátor*), Szabolcs vm., M – 654
- Nyíresaholy (*Csaholy*), Szatmár vm., M – 909, 1254
- Nyírmegyes (*Nyirmedgjes*), Szatmár vm., M – 1097
- Nyírség (*Nyir*) – 1099
- Nyitra vármegye – 764
- Nyulas, Kis- vagy Nagy-, Kolozs vm., Miláșel vagy Miláș R – 840
- Óbrassó, Brassó része, Brașovul Vechi R – 963
- Oklos, Nagy- vagy Kis-, Torda vm., Ocoliș vagy Ocolișel R – 1361
- Oláhgyógy (*Olah Gyogy*), Alsó-Fehér vm., Dealu Geoagiului R – 260
- Oláhlápos (*Oláh Lapos*), Máramaros vm., Lăpuș R – 1114
- Oláhország (*Ola Orszag, Valachia*) – 413, 1191, 1198, 1276–1279, 1302 (L. még: Havasalföld)
- Olaszország (*Italia, Olasz Orszag*) – 604, 609, 610, 683, 947, 948, 952, 954, 1044, 1162
- Olasztelek (*Olosztelek*), Udvarhelyszék, Tâlișoara R – 399
- Olt (*Aluta*) folyó – 997, 1305
- Ompolypreszáká (*Preszáká*), Alsó-Fehér vm., Presaca Ampoiului R – 1200
- Ónod, Borsod vm., M – 654

- Oppeln, Német birodalom, sziléziai hercegség és város, Opole** L – 1291, 1297
Or l. **Prekop**
Oroszország – 682
Orsova, Törökország, később Krassó-Szörény vm., Orşova R – 404, 717, 718, 728
Osdola, Háromszék, Ojdula R – 96, 180, 181, 184–186, 630, 640, 703
Oxford A – 9
Ozd l. **Magyarózd**
- Örményes** l. **Mezőörményes**
Örményszékes, Alsó-Fehér vm., Armeni R – 713
- Pagotsa** l. **Mezőpagocsa**
Panád (*Panadi*), **Küküllő vm., Pánade** R – 422, 431, 722, 726
Pancsova (*Pantsova*), **Törökország, később Torontál vm., Pančevo** J – 572, 751, 771–773
Pannonhalma, Veszprém vm., M – 9
Pápa, Veszprém vm., M – 1168
Papi l. **Márokpapi**
Párizs (*Paris*) F – 88, 402, 608, 609, 626, 1163
Partium (*Részek*) – 258, 506, 528, 551, 625, 673, 708, 723, 765, 898, 1251, 1252, 1293, 1298, 1300
Pathmos sziget G – 1305
Pécs, Baranya vm., M – 787, 1369
Peklany, Pekleny l. **Kecerpeklény** (*Perezlen*), valószínűleg a **Fogaras körüli Herszény** vagy **Szevesztrény** – 677
Perszia (*Persia*) – 623
Pest, Pest vm., M – 84, 109, 483, 759, 785, 787, 789, 1367, 1371
Pest vármegye – 744
Pestín l. **Pöstyén**
Peterd l. **Alsó-, Felső- és Középpeterd**
Péterháza (*Peterhaza*), **Belső-Szolnok vm., Petreşti** R – 382
Pétervárad (*Petervaradgya, Petervaradinum*), **Dunai határőrvidék, később Szerém vm., Petrovaradin** R – 578, 1364
Pfalz, Német birodalom, NSzK – 717
Pilis vármegye – 744
Pilisvörösvár (*Veress Var*), **Pest vm.,** M – 586
- Polonia** l. **Lengyelország**
Polonka, Gömör vm., Polomka Cs – 94, 134
Polyan, Háromszék, Poian R – 1140
Porombak l. **Alsóporumbák**
Poroszló, Heves vm., M – 113, 586, 587, 777
Poroszország (*Prussia*) – 683, 917, 1274
Porta l. **Konstantinápoly**
Porumbak l. **Alsóporumbák**
Pozsony (*Poson, Pozom*), **Pozsony vm., Bratislava** Cs – 21, 120, 297, 492, 495, 504, 506, 531, 601, 604, 785, 900, 901, 1006, 1043, 1161, 1162, 1168–1170, 1296, 1327, 1328, 1367
Pozsony vármegye – 764
Pöstyén (*Pestin*), **Nyitra vm., Pišt'aný** Cs – 873, 874
Praezinga l. **Brzeźan**
Prága, Csehország, Praha Cs – 406
Prázmár (*Prasmar*), **Brassóvidék, Prejmer** R – 478
Prekop (*Or*), **Törökország, Perekop** SzU – 580
Preszáka l. **Ompolypreszáka**
Prussia l. **Poroszország**
Puszttaegres (*Pusztta Egres*), **Torda vm., Livada** R – 644
Pusztakamarás (*pusztta Kamarás*), **Kolozs vm., Cămăraşu** R – 268
Putnok, Gömör vm., M – 638
- Rába folyó** – 703
Radnót (*Radhnót, Radnoth*), **Küküllő vm., Iernut** R – 91, 97, 105, 127, 176, 178, 183, 189, 192, 214–216, 254, 255, 258–262, 277, 290, 295–297, 398, 401, 408, 410, 412, 420, 428, 492, 493, 556, 578, 583, 584, 588, 590, 631, 632, 640, 658, 683, 737, 747, 749, 750, 767, 775, 776, 815, 816, 847, 850, 853, 864, 869, 888, 890, 894, 895, 914, 941, 957–960, 965, 1033, 1051, 1081, 1082, 1087, 1089, 1200, 1206–1208, 1215, 1222, 1238, 1244, 1245, 1248, 1250, 1251, 1256, 1271, 1272
Rajc, Trencsén vm., Rajec Cs – 1168
Rajna (*Rhenus*) folyó – 409
Ratisbona l. **Regensburg**
Régen l. **Szászrégen**

- Regensburg (*Ratisbona*), Német birodalom, NSzK – 122, 601
- Retia (*Rhetia*), Franciaország, Roaulx F – 608
- Retteg, Belső-Szolnok vm., Reteag R – 308, 1114
- Rhenus I. Rajna
- Rhetia I. Retia
- Román fejedelemségek (*két olah ország*) – 144 (L. még: Havasalföld, Moldova, Oláhország)
- Románia – 1257
- Rosaly I. Rozsály
- Rosemberg, Rosomberg, Rosomberk I. Rózsahegy
- Rosnyo I. Rozsnyó
- Rózsahegy (*Rosemberg, Rosomberg, Rosomberk*), Liptó vm., Ružomberok Cs – 22, 124, 156, 605, 620, 1166
- Rozsály (*Rosaly*), Szatmár vm., M – 632
- Rozsnyó (*Rosnyo*), Brassóvidék, Rišnov R – 414, 415
- Rucs I. Rücs
- Ruszkovapolyána (*Ruszkova Bojana*), Máramaros vm., Poienile de sub Munte R – 945
- Rücs (*Rucs*), Torda vm., Rîciu R – 408
- Sajó (*Sajo*), Doboka vm., Sajókeresztúr, Cristur Șieu vagy Sajóudvarhely, Șieu-Odorhei R – 715, 1141
- Sakfalu I. Zsákfalva
- Sárd (*Sard*), Alsó-Fehér vm., Šard R – 127, 270, 449, 490, 734, 1098, 1115, 1334, 1361, 1362
- Sáros I. Szászsáros
- Sáros (*Saros*) vármegye – 580
- Sárospatak, Zemplén vm., M – 9, 36, 1370
- Schelle I. Vágsellye
- Schink I. Nagysink
- Scotia I. Skócia
- Sebesvár, Kolozs vm., Bologa R – 389, 1233
- Segesvár (*Seghesvar, Seghesvár*), Segesvárszék, Sighișoara R – 87, 89, 311, 316, 398, 716, 799, 813–815, 817, 1237, 1284, 1285
- Segesvárszék (*Seghesvár szék*) – 311
- Sellye I. Vágsellye
- Selye I. Magyarhely
- Sepsiszentgyörgy (*Sepsi Sz. György*), Háromszék, Sfintu Gheorghe R – 311, 785, 1367
- Sibo I. Zsibó
- Sicilia I. Szicília
- Sil I. Zsil
- Sink I. Nagysink
- Sinkszék I. Nagysinkszék
- Skócia (*Scotia*) – 408
- Skole (*Szkolyai szoros*), Lengyelország, Szkole SzÜ – 375, 922, 1258
- Slesia I. Szilézia
- Sodoma, bibliai hely – 1338
- Solt vármegye – 744
- Somkád I. Sonkád
- Somkerék (*Somkerek*), Belső-Szolnok vm., Sîntereag R – 380, 381
- Somlyó I. Szilágysomlyó
- Sonkád (*Somkad*), Szatmár vm., M – 554, 1095–1099, 1101, 1110, 1111, 1119, 1343
- Sopron, Sopron vm., M – 631, 1162, 1165, 1168, 1171, 1175
- Sorostély (*Sorostely*), Alsó-Fehér vm., Soroștiu R – 153, 162, 163, 216, 219, 222, 247, 253, 282, 287, 288, 295, 343, 408, 421, 426, 428, 429, 653, 655, 725
- Sósgyűlésvész (*Gyűlésvész*), Sáros vm., Du-
lova Ves Cs – 1263
- Sósmező I. Szamosósmező
- Söcs I. Alsósöcs
- Spanyol Németalföld – 632, 1293 (L. még: Hollandia, Németalföld)
- Spanyolország (*Hispania*) – 608, 699, 992, 1044, 1076, 1295, 1298, 1336
- Speyer (*Spira*), Német birodalom, NSzK – 608
- Spira I. Speyer
- St Gre [?] F – 608
- Stagira (*Stagyra*) elpusztult ógörög város, Aristoteles szülőhelye – 996, 1305
- Stájerország (*Styria*) – 694, 695
- Strassburg (*Argentina, Argentorati*), Német birodalom, Strasbourg F – 607–609
- Styria I. Stájerország
- Surany I. Beregsurány
- Süketfalva, Marosszék, Surda R – 887
- Sülye I. Magyarhely
- Svédország (*Svetia*) – 667

Svetia I. Svédország
Sylesia I. Szilézia

Szabolcs vármegye – 618, 1293, 1298
Szacsal (*Szatsal*), Hunyad vm., Sácel
R – 378

Szakmar I. Szatmárnémeti
Száldobos (*Szál Dobos*), Udvarhely-
szék, Doboşeni R – 265

Szálláspataka (*Szállás Pataka*), Alsó-
vagy Felső-, Hunyad vm., Sălaşu de
Jos vagy Sălaşu de Sus R – 855

Szaloniki (*Tessalonica*), Törökország,
Thesszaloniki G – 175, 629

Szamos folyó – 382, 383, 481, 692, 710,
744

Szamosósmező (*Soos Mező*), Belső-
Szolnok vm., Glod R – 440

Szamosújlak (*Uylak*), Kolozs vm., So-
meş Uilac R – 386, 449, 734

Szamosújvár (*Szamos Ujvár, Szamos Uy
vár, Szamos Uyvar*), Belső-Szolnok
vm., Gherla R – 104, 236, 271, 307,
308, 353, 376, 380–382, 390, 394, 696,
903, 1241, 1291, 1297

Szamosújvárnémeti (*Nemeti*), Kolozs
vm., Mintiul Gherlii R – 353, 382

Szántószék (*Szantó Szék*) [?] – 443

Szászalamor (*Alamor*), Alsó-Fehér vm.,
Alămor R – 97, 200, 219, 220, 233, 243

Szászbogács (*Bogats, Bogáts*), Med-
gyesszék, Băgaciu R – 312, 314, 315,
328, 329, 685, 689

Szászbonyha (*Bonyha*), Küküllő vm.,
Bahnea R – 685, 951

Szászcsenád (*Csanád, Csenád*), Alsó-
Fehér vm., Cenade R – 40, 246, 948,
1200

Szászkéz (*Szászkezd*), Segesvárszék,
Saschiz R – 311, 689

Szásznagyvesszős (*Ueszszős, Veszszős,
Veszős*), Küküllő vm., Veseuş R – 232,
233, 482, 504, 647, 745

Szászörményes (*Szász Örményes*), Kükü-
llő vm., Ormeniş R – 965

Szászrégen (*Reghen*), Torda vm., Re-
ghin R – 381

Szászsáros (*Sáros*), Medgyesszék, Şaros
de Tîrnave R – 96, 207, 208

Szászsebes (*Szász Sebes*), Szászsebes-

szék, Şebeş R – 442, 443, 713, 963,
1033, 1052, 1233

Szászszentiván (*Sz. Ivan, Szent Ivany*),
Küküllő vm., Sîntioana R – 312, 330,
946, 1147, 1361, 1362

Szászváros (*Szasz Varos, Szaszvaros*),
Szászvárosszék, Orăştie R – 36, 442,
501, 562, 713, 770, 963, 1223

Szászvárosszék – 902

Szászvölgy, Küküllő vm., Valea Sasului
R – 1361

Szathmar I. Szatmárnémeti

Szatmár (*Szakmar, Szatthmar*) vármegye – 148, 458, 618, 1089, 1293, 1298,
1302, 1341

Szatmárnémeti (*Szakmar, Szathmar*),
Szatmár vm., Satu Mare R – 25, 106,
107, 120, 121, 122, 135, 138, 149, 153,
364, 365, 367, 369, 371, 372, 377, 378,
396, 417, 418, 430, 439, 440, 565, 569,
579, 614, 618, 694, 696, 701, 706, 707,
709, 726, 730, 731, 771, 787, 820, 945,
952, 954, 992, 1064, 1164, 1169, 1270,
1293, 1324, 1331, 1369

Szatsal I. Szacsal

Szeben I. Nagyszeben

Szeged, Tiszai határörvidék, később
Csongrád vm., M – 85, 481, 487, 492,
512, 521, 747, 786, 789, 855, 948, 1368,
1371

Székelyföld – 1233

Székelykeresztúr, Udvarhelyszék, Cris-
turu Secuiesc R – 1337

Székelykocsárd (*Kotsard*), Aranyos-
szék, Lunca Mureşului R – 99, 253,
254, 381

Székelymuzsna (*Musna*), Udvarhely-
szék, Mujna R – 96, 202, 203, 635,
1065

Székelyudvarhely (*Udvarhely*), Udvar-
helyszék, Odorheiu Secuiesc R – 37,
89, 104, 173–175, 205, 218, 246, 382,
383, 426, 428, 653, 963, 1052, 1154,
1362, 1365

Székesfehérvár, Fejér vm., M – 9, 666,
713, 719, 741, 744

Szelecsé (*Szeleszte, Szeletzie, Szelitse*),
Torda vm., Sălicea R – 224, 644, 652

Szendrő, Borsod vm., M – 215

Szenice, Nyitra vm., Senica Cs – 1168

- Szentágota (*Szentagota*), Nagysinkszék, Agnita R – 321, 688
- Szentbenedek (*Sz. Benedek*), Alsó-Fehér vm., Sinbenedic R – 388, 389
- Szentgotthárd, Vas vm., M – 1161
- Szentgyörgy (*Szent György*) [azonosíthatatlan] – 293
- Szentimre l. Görgényszentimre
- Szent Ivany l. Szászszentiván
- Szentkatolna, Háromszék, Catalina R – 99, 267, 268
- Szentkirály (*Sz. Kiraly*) [azonosíthatatlan] – 1116
- Szentmiklós l. Bethlenszentmiklós
- Szentmihályfalva (*Mihaly falva*), Aranyosszék, Mihai Viteazul R – 95, 163, 164, 184
- Szent Pál l. Homoródszentpál és Kerelőszentpál
- Szentpéter l. Uzdiszentpéter
- Szepes vármegye – 1100
- Szépmező, Küküllő vm., Şona R – 279, 357
- Sziget l. Máramarosziget
- Szicília (*Sicilia*) O – 1176
- Szilágycseh (*Sz. Cseh*), Közép-Szolnok vm., Cehul Silvaniei R – 392
- Szilágyság (*Szilagy*) – 304
- Szilágysomlyó (*Somlyo*), Kraszna vm., Şimlăul Silvaniei R – 78, 90, 143, 234, 237, 245, 322, 436, 481, 487, 557–559, 615, 688, 696, 802, 912, 913, 948, 952, 954, 1270
- Szilézia (*Slesia, Sylesia*) – 124, 603, 643, 1137, 1168, 1291
- Szilvas l. Magyarorszilvás
- Szind, Torda vm., Sänduleşti R – 256
- Szinta l. Zenta
- Szkolyai szoros l. Skole
- Szobotist (*Szobotistia*), Nyitra vm., Sobotište Cs – 1168
- Szolnok, Külső-Szolnok vm., M – 492, 533, 761, 790, 1372
- Szombafalva, Udvarhelyszék, Símbátenyi R – 447
- Szomordok, Kolozs vm., Sumurduca R – 449, 1362
- Szovát l. Alsószovát
- Szőcs l. Alsószőcs
- Szőlős l. Nagyszöllős
- Sztri l. Sztrij
- Sztrij (*Sztri*), Lengyelország, Sztrij SzU – 922, 1258
- Szurdok (*Szurduk*), Máramaros vm., Strimtura R – 709
- Tálya (*Tallyo*), Zemplén vm., M – 825
- Tarac (*Taracz*) folyó – 832
- Taracköz (*Taratzköz*), Máramaros vm., Tyereszva SzU – 467, 724, 734, 840, 1095–1099, 1101, 1109–1111, 1119, 1123, 1125, 1143, 1144, 1148, 1357, 1361
- Tatárország, krimi kánság – 644
- Técső (*Tetső*), Máramaros vm., Tyacsev SzU – 281, 945, 950, 954, 1096, 1249, 1269, 1364
- Teke, Kolozs vm., Teaca R – 158, 622
- Telcs (*Telts*), Beszterce kerület, Telciu R – 581
- Temesvár (*Tömös Var, Tömös Vár, Tömösvar, Tömösvár, Tömösvár*), Törökország, később Temes vm., Timişoara R – 144, 173, 412, 481, 501, 565, 567, 578, 744, 751, 771, 1089, 1341
- Teplíce l. Trencsénteplic
- Teremi l. Nagyteremi
- Tessalonica l. Szaloniki
- Tetső l. Técső
- Thorda l. Torda
- Tirol (*Tirolis, Tyrolis*), Habsburg birodalom, Au – 947, 948, 952, 954
- Tisza folyó – 144, 533, 578, 581, 761, 874, 1293, 1295, 1298
- Tiszántúl – 1293
- Tiszaújlak (*Ujlak*), Bereg vm., Vilok SzU – 1097
- Titel (*Titul*), Törökország, később Bács vm., Titel J – 578, 771
- Tokaj, Zemplén vm., M – 729, 833, 835, 948, 1268, 1293
- Torda (*Thorda*), Torda vm., Turda R – 21, 89, 91, 97–102, 107–111, 113, 225, 228, 229, 238, 239, 241, 246, 247, 254–257, 259–261, 263, 275, 276, 292, 294, 295, 298–300, 310, 312, 314, 351, 384, 395, 398, 413, 418, 419, 422, 431, 438, 439, 455, 466, 467, 475, 487, 488, 490, 492–495, 497, 499–502, 504, 505, 508–510, 518, 519, 523–525, 542, 546, 553–555, 557, 558, 568, 572, 574, 580, 581, 584, 594–596, 646, 659, 660, 713,

- 720, 722, 726, 730, 736–738, 755, 757, 764, 768, 769, 772, 776, 778, 780, 783, 800, 804, 814, 829, 830, 839, 845, 849, 850, 852, 857, 858, 860, 863–865, 867, 872, 878, 880, 888, 889, 898, 900, 912, 921, 941, 944, 945, 963, 986, 1042, 1060–1062, 1130, 1139, 1141, 1149, 1155, 1211–1215, 1221, 1237, 1242–1244, 1246–1248, 1250, 1258, 1284, 1285, 1329, 1330, 1348, 1361, 1362
- Torda (*Thorða*) vármegye – 91, 223, 228, 242, 253, 262, 287, 306, 511, 514, 547, 644, 659, 737, 755, 801, 849–852, 858, 880–882, 889, 903, 1094, 1242, 1248, 1342
- Torockó, Torda vm., Rimetea R – 963
- Toviss l. Tövis
- Tökés (*Tökes*), Belső-Szolnok vm., Groşii Țibleşului R – 581
- Tömösvár l. Temesvár
- Töröcsvár, Fogarasvidék, Bran R – 728, 764
- Törökfalva, Kővárvidék, Buciumi R – 246, 247, 249, 252, 253, 653, 655
- Törökország (*Török Ország, Turcia*) – 412, 656, 691, 1089, 1287, 1341
- Tövis (*Toviss, Töviss*), Alsó-Fehér vm., Teiuş R – 256, 279, 1142, 1144
- Transylvania l. Erdély
- Trencsén (*Trentschen*) vármegye – 135, 1168
- Trencsén, álnév – 624
- Trencsénteplic (*Teplice*), Trencsén vm., Trenčianske Teplice Cs – 156
- Trója, Iliion, Phrygia – 1319
- Tsaroda l. Csaroda
- Tsesztfe l. Maroscsesztve
- Tsik l. Csik
- Tur l. Tür
- Turcia l. Törökország
- Turóc vármegye – 1168
- Turoluka, Nyitra vm., Turá Luka Cs – 1168
- Tür (*Tur*), Alsó-Fehér vm., Tiur R – 279
- Tyrolis l. Tirol
- Tzelna l. Celna
- Tzikmantor l. Cikmántor
- Udvarhely l. Székelyudvarhely
- Udvarhely vármegye – 86, 790, 1371
- Udvarhelyszék (*Udvarhely szék, Udvarhely szék*) – 88, 97, 170, 173, 180, 200, 220, 225, 262, 273, 315, 421, 464, 502, 592, 627, 628, 642, 674, 782, 963, 1159, 1183, 1238, 1274
- Ueszszös l. Szásznyagvesszős
- Ugocsa vármegye – 654, 992, 1293, 1302
- Újlak l. Szamosújlak és Tiszaújlak
- Ukrajna (*Kozák Ország*) SzU – 580, 682
- Ungvár (*Ungvar*), Ung vm., Uzsgorod SzU – 375
- Úrmező, Máramaros vm., Russzkoje Polye SzU – 1270
- Utrecht H – 8, 87, 692, 739
- Uylak l. Szamosújlak
- Uzdizsentpéter (*Sz. Péter*), Háromszék, Sîmpetru de Cîmpie R – 41, 129, 132, 167, 174, 185, 227, 248, 250, 281, 287, 288, 292, 299, 303, 304, 419, 628, 671, 679
- Uzon, Háromszék, Ozun R – 300
- Ürmös, Felső-Fehér vm., Ormeniş R – 99, 265
- Vác, Pest vm., M – 620
- Vágsellye (*Sellye, Schelle*), Nyitra vm., Šal'a Cs – 26, 136, 613, 1167
- Vágújhely, Nyitra vm., Nové Mesto nad Váhom Cs – 635
- Vaja, Szabolcs vm., M – 528, 758, 759
- Vajdahunyad (*Hunyad, Hunyadvár*), Hunyad vm., Hunedoara R – 136, 610, 623, 710, 749, 888, 963, 1081, 1153
- Vajdakamarás (*Komána, [!] V. Kamaras, Vayda Kamaras*), Kolozs vm., Vaidacamaras R – 90, 103, 106–108, 110, 111, 250, 353–356, 413, 414, 416, 419, 452, 454, 456, 466, 470, 471, 525–530, 577, 800, 802, 854, 855, 867, 898, 899, 1095, 1097, 1098, 1114, 1130, 1143, 1349, 1359, 1361, 1362
- Valachia l. Havasalföld
- Valkány l. Volkány
- Vámosgálfalva (*Gálfalva*), Küküllő vm., Ganeşti R – 462, 1119
- Varad, Varod l. Nagyvárad
- Váradja (*Váradgya*), Alsó-Fehér vm., Oarda R – 963
- Váradolaszi, Bihar vm., Olosig, ma Nagyvárad része R – 1270

- Vargyas (*Vargjas*), Háromszék, Virghiş R – 308
- Várhegy, Brassóvidék, Varheghiu R – 641
- Vasó, Lengyelország, Warszawa L – 605, 681, 682
- Vásárhely l. Marosvásárhely
- Vaskapu (*Vas Kapu*), Hunyad vm., Poarta de Fier R – 412, 501, 728
- Vasvár, Vas vm., M – 602, 603, 638
- Velence (*Velencze, Velentze, Veneta*), város és köztársaság, Venezia O – 20, 88, 124, 168, 306, 602, 604, 607, 611, 626, 629, 632, 638, 683, 712, 1163, 1351
- Veléte (*Velete*), Máramaros vm., Veljetyin SzU – 909, 1254
- Veneta l. Velence
- Veresbegy, hegyoldal Beregszász mellett – 727
- Verestoronny (*Veres Torony, Vöröstoronny*) hágó, Szebenzék, Turnu Roşu R – 436, 437, 728
- Veress Var l. Pilisvörösvár
- Vértes (*Verthes*) hegység – 586, 777
- Veszős l. Szásznagyvesszős
- Veszprém, Veszprém vm., M – 1168
- Vezend, Szatmár vm., Vezendiu R – 693
- Vice, Doboka vm., Viţa R – 23, 531, 568, 760, 771, 774
- Vidafalva, Bethlen szójátéka – 918
- Vidin, Törökország, Vidin Bu – 412, 717, 719, 730
- Vienna l. Bécs
- Vintz l. Alvinc
- Vincennes (*Vincenna*), Párizs egyik negyede, F – 606
- Visk, Máramaros vm., Viskovo SzU – 530, 760, 1364
- Vízakna (*Viz Akna*), Alsó-Fehér vm., Ocna Sibiului R – 72, 428, 436, 873, 874
- Volkány (*Valkány*)-i szoros, Brassóvidék, Vulcan R – 436, 437, 728
- Vöröstoronny l. Verestoronny
- Wittenberg, Német birodalom, NSzK – 1260
- Worms, Német birodalom, NSzK – 647
- Würzburg, Német birodalom, NSzK – 647
- Zabola, Háromszék, Zábala R – 88, 98, 99, 101, 102, 238, 241, 242, 266, 267, 273, 298, 300–302, 318, 349–351, 399, 403, 478, 559, 629, 650, 652, 701, 835, 840, 1087, 1105–1108, 1116, 1123, 1140, 1331, 1339, 1345, 1361
- Zágor (*Zaghor, Zagor*), Küküllő vm., Zagăr R – 200, 233, 243, 301, 311, 312, 314, 685, 840
- Zalatna, Alsó-Fehér vm., Zlatna R – 413
- Zaránd (*Zarand*) vármegye – 1092
- Zdoba (*Doba*), Abaúj vm., Sady nad Torysou Cs – 416
- Zenta (*Szinta*), Tiszai határőrvidék, Senta J – 770, 771, 773, 874, 948
- Zernyest, Brassóvidék, Zărneşti R – 451, 728, 730, 732, 736
- Zolna l. Zsolna
- Zólyomlipcse (*Lipcse*), Zólyom vm., Slovenská L'upča Cs – 628
- Zvoll (*Zvol*), Hollandia, Zwolle H – 609
- Zsákfalva (*Sakfalu*), Közép-Szolnok vm., Jac R – 449
- Zsibó (*Sibo*), Közép-Szolnok vm., Jibou R – 1114
- Zsil (Sil) folyó – 436
- Zsitvatorok (*Sitva torok*), térség a Vág és Zsitva folyók találkozásánál – 152, 154, 619
- Zsolna (*Zolna*), Trencsén vm., Žilina Cs – 1168

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda főigazgatója
Felelős szerkesztő: Keleti Éva – Műszaki szerkesztő: Marton Andor
A kötés- és burkolóterv Murányi István munkája
Terjedelem: 43,75 (A/5) ív + 0,5 ív melléklet
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (847715/08)

Nyomta az Afész Sokszorosítóüzem, Vác
Felelős vezető: Kiss Ferenc

KÉPMELLÉKLET*

~

* A levelek lelőhelye: Magyar Országos Levéltár

21001000019982

Miskolci Egyetem

A sorozat előző kötete

VÁLASZÚTI GYÖRGY
PÉCSI DISPUTA
Régi Magyar Próza Emlékek
5.

A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta

Dán Róbert

Sajtó alá rendezte

Németh S. Katalin

1588 nyarán teológiai disputáció zajlott le Pécsen Skarica Máté, ráckevei református lelkész, valamint Válaszúti György és a pécsi polgárok között. Válaszúti, a beszélgetések egyik főszereplője még ugyanazon a télen írásba foglalja az eseményeket, beszámol előzményeiről, lefolyásukról, újraelemzi az érveket-ellenérveket, s rendszerbe foglalja antitrinitárius hitelveit. A vita résztvevői nézeteik alátámasztására minden bevonzható érvet, a kor minden tudományos eredményét felhasználták, így Válaszúti műve, a „Pécsi Disputa” nemcsak ideológiatörténeti, hanem művelődéstörténeti értékű is. Bepillantást enged a hódoltság kori Pécs életébe, s a kor- és eszmétörténet kutatói mellett fontos útmutatásokkal szolgálhat az egyetemes európai kultúra feltárói számára is.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

I—II. ára: 246,— Ft

ISBN 963 05 3644 7 (Összkiadás)
ISBN 963 05 3646 (6/2. kötet)